Fr. Fran.co Gonzales ~~Mosena~~ Meselino Lib.o Año de 1704

De la Lib.a del R.l Conv.to de S.n Pablo de Sevilla

Guimit

Fray Fran.co Romero oppositor

Saabedra

Pomar

Libreria Montauyo

... va a la salve, ni asiste

a la Libreria

Mi s.or mio

CIƆ IƆCC

Fr. Anselmo Romero oppositor año 1708

Fr. Manuel Sanchez Oposicion

Opositor

Fr. Juan Barbara

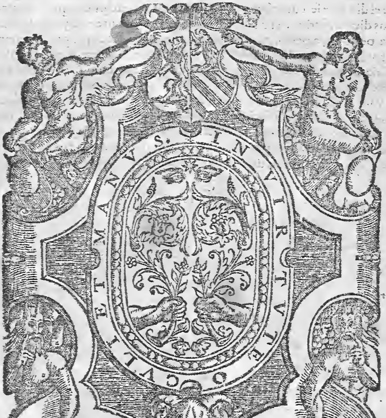
Oppositor

Lib.o año de 1766

Fr. Antonio Caxo

REVERENDI PATRIS F. Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum in inclyta Salmanticensi Academia professoris ac Cæsareæ Maiestati à sacris confessionibus super octo libros Physicorum Aristotelis Commentaria.

¶TERTIA EDITIO NVPERRIME AB *Authore recognita, multisque in locis aucta & à mendis quàm maximè fieri potuit repurgata.*

Cum Priuilegio.

SALMANTICAE,
Ex officina Ildefonsi à Terranoua & Neyla.
M. D. LXXXII.

EL REY.

POR quanto por parte de vos los Priores, Frayles y Conuentos, de los Monasterios de Señor Sant Pablo de Burgos, y Sant Esteuan de Salamanca, de la orden de Sancto Domingo, se nos hizo relacion diziendo, que nos de vuestro pedimiento auiamos prorogado el priuilegio, y merced de la impression de las obras que hizo el Maestro fray Domingo de Soto, Cathedratico en la Vniuersidad de Salamanca, por cinco años, los quales se cumplian muy presto, y las dichas obras eran muy importantes, y de mucha vtilidad y prouecho. Suplicandonos os mandassemos prorogar el dicho priuilegio y merced por otros cinco años mas, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro consejo, fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien. Por la qual vos prorogamos y alargamos el termino que de los dichos priuilegios, y prorogaciones dellos vos estan dados, por otros cinco años mas, los quales corran y se cuenten desde el dia que se cumplieren las vltimas prorogaciones, que cada vno de los dichos priuilegios se os dieren, durante el qual dicho tiempo damos licencia y facultad a los dichos monasterios, o a la persona, o personas que su poder ouieren, para que puedan imprimir y vender en estos nuestros Reynos los dichos libros, y obras, al precio segun y como esta mandado por las dichas cedulas, y mandamos que durante el dicho tiempo, ninguna persona pueda imprimir ni vender los dichos libros, sin tener poder vuestro: so pena que pierda la impression que hiziere y vendiere, ŷ los moldes y aparejos con que lo hiziere, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis, la mitad dela qual dicha pena, sea para la nuestra camara, y la otra mitad para vos los dichos monasterios. Y mandamos a qualesquier nuestras justicias y juezes que guarden y cumplan y hagan guardar y cumplir esta nuestra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Sant Martin de Vega, a ocho dias del mes de Mayo, de mil y quinientos y setenta y ocho años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO D. D. IOANNI à Toleto, Cardinali Burgensi, ex ordine prædicatorum assumpto suus frater Dominicus Soto. S.

SI à Socrate illo, quem sapientissimum celebrauit antiquitas, pronunciauit Apollo, testimonium iudiciumque petendum foret, planum est præsul clarissime, quam de hac nostra Physicorū editione sententiam diceret. De hoc enim vel maximum nomen adeptus est, quod cum in rerum naturis & causis vestigandis iuuētutis florē expendisset, tunc demū longius ætate prouectus, quasi inani illa cura indigne iactatus, in eā quæ de moribus est Philosophiā, veluti in tranquillū se portum recipit. Ego vero contra cū in Theologia, in eorū inquam lectione, quorū cognitio summa felicitas est, tot annorū vtcunq; posuerim: iam nunc denique ætate vertēte: ad hoc genus Philosophiæ reuertor. At vero si doctorē gentium Paulū, se longe superiorem audiuisset Socrates, pluris forte hanc quam neglexit, æstimasset Philosophiā. Hāc enim tantæ molis fabricam, hanc rerū, quanta est, vniuersitatē, nihil aliud quàm scintillā censeri oportet immēsæ illius sapientiæ diuinæ, lucē habitantis inaccessibilem: cuius proinde mundi contemplatione inuisibilia Dei lumina conspiciūtur. Hoc qui non intellexere Pholosophi, partim naturaliū scientiā vanā existimarūt, partim certè ipsi euanuerunt in cogitationibus suis. Attamen Theologi, cū lumine fidei, tum etiā maiorū institutione hanc veritatem edocti, huiusmodi Philosophiam à sacrorum scholis non relegant. Quin vero, vt per creaturas, quantū nostræ mortalium exiguitati concessum est, creatoris virtutē, sapientiā atque adeo benignitatem indagare valeant, bonam Theologiæ partem in rerum causis naturaliū perscrutandis, & iure quidem optimo, collocant. Quocirca, Antistes reuerēdissime tametsi cum anno superiori Dialecticorū commentarios amplissimæ Dignitati tuę mittebā, non nihil vererer id vitio mihi datum iri, quod tam serò Dialecticam tractarem, iā nunc vero nihil hoc metu commoueor, quippe cum naturalem Philosophiā dignissimam semper duxerim, de qua non nisi grauissimi authores (in quibus ego nullus sum) tamen scriberent. Quod proinde munus immaturus præsumit, quicūq; non multo longius omni scientiarum genere fuerit progressus. Atque adeo nullū vnquam opportunū magis atque idoneum tempus ad hanc rem capere potui, quā cum ex locis Theologis exploratum habeo, quantopere naturalis hæc scientia diuinæ illi subseruiat: vt si Deus fortè in animū induxerit, quæ de Theologia pro virili nostra legendo adnotauimus, nido (quod aiunt) dimittere, non res nobis Physicæ Theologas intercidant: sed hæc habeant lectores, ad quæ remittantur: cōmētaria. Quod vero ea dignitati tuæ splendidissimæ dedico: iussa tua facio. Cū enim in vestro isto apostolico senatorū ordine, is, citra inuidiam, sis in quo sanguinis claritas cū maiestate dignitatis de amplitudine contendit: ea tamen tua est humanitas, & in hāc tuam religionem pectoris candor, ac nescio quę in me peculiaris beneuolentia, vt quæcunque scripsero, non solum libenter accipias, sed ex me etiā tu ipse digneris exposcere. Vale.

ADMODVM REVERENDO Patri ac Illustri Præsuli. D. Ioanni. Quignonio, sapientissimo Salmanticensis Academiæ præfecto, Andreas à Portonarijs Chalcographus. S.

CVM IAM PRIDEM MIHI IN ANIMO esset, præsul optime, aliquo abseruantiæ argumento, singularem animi mei erga amplitudinem tuam propensionem significare: idque non prius efficere potuissem, quàm esset oblata occasio, nunc demum sese cum minimè sperabam, obtulit. Præclarum enim illud Physicorum Aristotelis opus, fratris Dominici Soto commentarijs illustratum, circunferebatur hactenus, mutilum simul, & mendosum. Indignum profectò quod & tanto authori, & tali cómentatori contingeret. Vt enim de Aristotele taceam, cuius doctrinam (vt de Platone inquit Hieronymus) cuncta orbis gymnasia personat: quid de commentatore hoc (quem omnium præstantissimum, præstantissimus philosophus sortitus est) dignum referam? qui religione, & vita & sanctimonia nemini, vel paucissimis est comparandus, ita mentis acie, & iudicij subtilitate vel ipsi Aristoteli præferendus, & meritò quidem, cum eum velut solem orbi nouum illuxisse Deus Optim. Maxi. voluerit, vt scripturarum arcana, tam diuinarum quàm humanarum in omnium vtilitatem propalaret. Accipe igitur, pater amplissime, codicem nostris typis excusum, à mendis quàm maximè fieri potuit repurgatum. Quòd si tua singulari authoritate suscipere, & maturo iudicio dignatus fueris, non dubito, quin studiosis omnibus: & gratissimum, & commendatissimum tui etiam nominis accessione sit futurum. Et si (vt spero) tibi gratum hoc genus obsequij sensero, dabo operam, vt alia sub tui nominis clypeo excudantur. Vale huius Academiæ decus eximium, & vnicum ornamentum.

Ad eundem

Græcia Iam sileat, Latium nec iactet alumnos,
Grandeque nec memorent, quod retulere decus.
Tu facis, vt referat longè Salmantica maius,
Præside te, nomen tollit in astra suum,
Simplicitas tua prudens, & sapientia mira,

Reue-

Reuerendi patris Dominici Soto Segouiẽsis, Theologi, ordinis Prædicatorum in, inclyta Salmanticensi Academia professoris, super octo libros Physicorum Aristotelis Commentaria.

PRÆFATIO.

HAVD equidem ignoro, quã sint multi, quantæque authoritatis vtriusque linguæ viri, qui Philosophiã naturalẽ eo ingenio, & eruditione tractauerint, atque adeo ad verum exegerint, vt reliquum vix vllum dicendi locũ posteris fecisse videantur. Attamen hoc nostrum mortalium ingenium est, vt vsque dum gloriæ fontis illius ac patris luminum apparuerit, nullis interim satiemur inuentis: sed ex antiquis noua semper eruere, aliaque ex alijs continenter indagare conemur: Eo vel maxime quod quæ alij, vt acuta suspiciunt, ab alijs vti difficilia reprobantur: & alios quidem breuitas, alios vero rerum copia vndecunque accersita delectat, ac demum qui his placet, stylus dicendi, alijs contra non probatur. Denique non omnes eadem mirantur, amantque. Quocirca laborem hunc nostrum (si modo ex sententia successerit,) non adeo forsan superuacaneum fore arbitror. Cum enim antiqui Aristotel. expositores plus forte nimio per fragosa metaphysicorum loca vagantes, philosophiam subobscuram prolixamque effecissent, posteri tum demum, horum satietate defessi, ipsum cum glossatoribus suis Aristotelem negligentes, ac deserentes, ad quæstiones defecerunt: in quibus disputandis ac definiendis (quod citra cuiuspiam notam dixerim) non adeo multum, aut rationi, aut Aristotelis testimonio incubuisse videntur: sed quas pro suo quisque arbitrio mouebant, de suo subinde capite terminabant. Quo nimirum vsu venisse videmus, vt Parisienses ipsi, in quibus ratio hæc studiorum præcipue vigebat, scholasticam philosophiam prorsus abiecerint. Vnde non possum illis non damnum aliquod, & literarum iacturam metuere. Enimuero vt barbaries illa sophismatum, quam dum illic agebamus, præsentes ipsi vidimus perniciosa erat: ita Aristotelis cognitio (qui sine Theseo neutiquam adiri potest) & quæstionum disputatio, certa ratione moderata ad rerũ cum humanarũ, tum etiam diuinarum notitiam, apprime est necessaria.

Partitio operis.

Illa me cõsideratio inducere potuit, vt priusquam ad rem theologicam calamum admouerem, physicam pro meo qualicunque ingenio tractarem, secundum mensuram donationis Dei, cui, quicquid boni accipimus, referendum est. At cúm huius ætatis professoribus mos à nobis gerendus esset: sane qui in cursu (quem vocant) artium, triennium tantum ponunt, ne si idem codex, & textus expositionem, & simul quæstiones complecteretur, iustum volumen excederet, seorsum operæpretiũ duximus vtrunque facere: nempè vt vnõ volumine Aristotelis expositionem, quam pro rei qualitate potuerimus breuissimam, exhibeamus: in altero vero quæstiones necessarias iuxta textus ordiné disputemus. ¶ Erit autem lectoris cura, qui volumen vtrunque ordine interpretari voluerit, obseruare: & in commentis, in quo nos fine capitis lectorem ad quæstionum seriem mittimus: & rursus in quæstionibus, in quo eum quæstionis calce ad intermissa cõmenta remittimus.

Philosophię nomẽ.

¶ Quo igitur rem aggredientes à nomine ipso, philosophia, proficiscamur vt Diogenes Laertius libro. 1. & Cicero li. 5. tuscula. quæstionum ex Heraclide Pontico referunt, Pythagoras primus fuit huius nominis inuentor. Olim namque septem illi celebres Græciæ Sophi, idest, sapientes dicebantur: sed cum Pythagoram, coram Leonte Philiasiorum tyranno docte & copiose de rerum naturis differentem, admiratus Leõ interrogasset qua maximè arte polleret, respondisse fertur, artem quidẽ nullam se scire, sed esse Philosophum, idest, sapientiæ studiosum: solosque deos dignos esse, qui dicantur sophi. idest, sapientes. Atque inde, quæ initio sophia, idest, sapientia dicebatur, Philosophia, idest, studium sapiẽtiæ appellari cepit.

Philosophiæ diuisio.

¶ Hanc in vniuersum sic dictam philosophiam (quam Cicero. li. 4. tuscu. q. sub nomine sapiẽtiæ, diffinit esse rerum diuinarum & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ cuiusque rei causa sit) hãc inquam antiqui philosophi trifariam partiti sunt: puta in Dialecticen, idest. rationalem, Physicen, idest, naturalem. Ethicen, idest, moralem. Cuius quidem diuisionis, si Diogeni. li. 1. fides danda est, Zeno Cynicus Stoicorum princeps primus author fuit. Tametsi & Cicero in Academicis lib. 1. & Augustinus lib. 8. de ciuitate Dei cap. 4. Platoni eam attribuunt. ¶ At vero, vt. 6. metaphy. text. 1. & lib. 11. cap. 6. ex Aristotele colligitur, congruentius hoc modo diuiditur Philosophia, nempe vt alia sit rationalis, quæ in Grammaticam, Rhetoricã & Dialecticam diuiditur, alia vero realis. Et hæc, alia speculatiua, & alia practica. Atqui inter practicas alia est actiua, vt Moralis: quippe quæ actiones immanentes moderetur, alię factiuæ, nempe quarum actiones in exteram sint materiam transeuntes, vt Mechanicæ. De quibus nihil ad præsens negotium. ¶ Philosophiam ergo realem speculatiuam, partitur locis citatis Aristoteles, in Metaphysicam, Physicam, & Mathematicas. Cuius rationes diuisionis. q. 1. enarrabimus. Vbi & de earum Philosophię partium inuentoribus sermonem etiã facturi sumus. Ex his sequitur, quod Philosophia, & Physica, se habent vt genus, & species, nam Philosophia complectitur & moralem & rationalem & naturalem:

Physica vero (quod Latine sonat naturalis) solum dicit Philosophiam realem speculatiuam naturalē. i. de ente mobili. De qua re primam mouimus quæstionem. Qua propter in subsequentibus indifferenter vtemur his duobus nominibus, Philosophia naturalis: & Physica. Alijs ergo Philosophiæ partibus prætermissis, Physica est, quam interpretandam assumpsimus.

Quæstionis primæ sedes.

Octo notanda.

Octo autem cum sint quæ Commentator in hoc prologo adnotare nos præcipit: quæ sunt, authoris & nomen, & intentio, libri vero nomen, vtilitas, proportio, ordo, modus procedendi atque diuisio. De Aristotele quidem in prologo prædicamentorum satis à nobis dictum existimo. Intentio vero eius est in libris Philosophiæ naturalis de rebus omnibus naturalibus dicere, in quantum naturales sunt. i. ea ratione qua in se habent principium motus. Nam hac ratione res naturales à moralibus, & artificialibus distinguūtur, vt quæstione prima elucidabimus: vbi & de huius scientiæ vtilitate nonnihil dicturi sumus.

Intentio.

¶ Comparatio huius scientiæ ad alias (vt ex dictis colligitur) est, quòd hæc quæ Physica dicitur, est Philosophiæ species realis speculatiuæ, contra, metaphysicā & mathematicas distincta, à philosophia vero morali atque adeo à rationabilibus scientijs genere differens.

Cōparatio.

¶ De ordine autem huius scientiæ ad alias, inter philosophos olim controuersum fuit vt lib. 7 in vita Zenonis meminit Diogenes. Nam Zeno, Chrysippus, & alij Stoici, primam Logicen, secundam physicen, tertiam Ethicen statuebant: Diogenes Ptolomeensis ab Ethicis censebat inchoandum: sed Panætius à Physicis sumebat initium. At vero vt Sanct. Thom. 6. Ethic. lectione. 7. adnotauit, congruus ordo scientiarum est, vt à rationalibus, puta à Dialectica initium sumatur, quæ secundum Comm. 2. metaphy. com 15. est modus sciendi: nam vt illic ait Aristotel. modus sciendi ante scientiam quærendus est. Secundo loco succedunt mathematicæ: quia vt autor est. 1. Ethi. Aristotel. iuuenis nō est idoneus auditor philosophiæ moralis: & addit in. 6 libr. capit. 8. quod nec est idoneus ad philosophiam naturalem: sed tamen ad mathematicas: eo quod principia philosophiæ moralis & naturalis à sensibilibus consuetudine aut experientia sumuntur, iuuenis autem nec experientiam, nec consuetudinem, rerum habet: quare nec de moralibus, nec de naturalibus iudicare potens est: Mathematicæ vero abstrahunt à sensibilibus, quæ proinde facilius acquiruntur. Vnde antiquitus pueri in mathematicis ob earum facilitatem exercebantur. Tertium vero locum habet philosophia naturalis, & quartum philosophia moralis: nam facilior est experientia rerum naturalium, quam consuetudo, quæ ad prudentiam moralium exigitur. Quinto tandem & postremo loco adeunda est diuinorum theologia, Iuribus autem locum non damus peculiarem, propterea quod ius ciuile, philosophia quidem moralis est: ius autem canonicū sub theologia militat.

Ordo.

Physicā seu philosophiam naturalem (quod ad eius attinet diuisionē) in duas Aristotel. considerationes distribuit. Enimuero vt in principio statim de partibus animalium ipse admonet, qui de pluribus speciebus dicturus est, debet ea quæ omnibus sunt communia prius tractare, quam ad singulorum propria descendat: alias sæpe opus esset in singulis eadem communia repetere. Quocirca dicturus. Aristote. de multis mobilium, idest, rerum naturalium speciebus. Prius in his octo libris Physicorum tractat ea quæ omni enti mobili sunt cōmunia. Facit enim sermonem de materia & forma, & alijs causis & proprietatibus entis mobilis. In reliquis vero libris descendit ad singulas species motus, nam in libris de cælo agit de dignissimis corporibus, quæ solo motu locali mouentur: nempe de cælis. In libris de generatione, de his quę communia sunt omni generationi. s. de elementis, ex quibus fit generatio de alteratione quæ præcedit & de augmētatione quæ sequitur omnem generationem. Atqui in reliquis descendit ad species corporum generabilium: nam in libris metheororum agit de his quæ primo generantur ex elementis in sublimi. s. de igneis & aqueis: vt de fulminibus, de niue, pluuia, & grandine, alijsque id genus. Reliquos vero libros consumit disputationibus de natura animaliū: initiū sumens ab his primo quæ cōmunia sunt omnibus animalibus. Vnde in libris de anima tractat de anima & partibus eius: & in reliquis q̄ paruis naturalib⁹ de sensu & sensato, sōno & vigilia, & cæteris, quæ omnib⁹, aut pluribus animalib⁹ sunt communia. In libris vero de historia, de partibus, de generatione, & de motione animalium, agit de animalium speciebus in particulari.

Diuisio.

¶ Numerus autem librorum octo physicorum hac ratione diuiditur. Primus est de principijs rei naturalis, seu entis mobilis: q̄d idem est. s. de materia, forma & priuatione. Secundus vero est de principijs scientiæ naturalis, scilicet, de natura, quæ cum sit principium motus, est sicut medium quo vtitur hæc scientia in suis demonstrationibus, & de quatuor generibus causarum: per quas demonstrat. In tertio sequitur tractatus de motu: quæ est prima passio subiecti huius scientiæ. In quarto vero subsequitur disputatio de his quæ extrinsecus adiacent motui, scilicet, de loco: qui est mensura mobilis: & de tempore, quod est mensura motus. Quinti autem libri consideratio est de diuisione motus in suas species: sexti de diuisione motus in partes integrales. s. de diuisione motus secundum tempus. Septimum vero & octauum adiecit Arist. de primo motore, & primo motu. In septimo nanque ostendit necessarium esse vt sit primus motor, primum mobile, & primus motus: & in octauo tandem disserit quæ sit natura primi motoris: primi mobilis & primi motus.

Libri octo.

¶ Modi procedendi huius scientiæ (inquit hic Comment,) sunt viæ communes doctrinæ, scilicet, demonstratio à signo idest ex effectibus ad causam: & demonstratio propter quid à causa ad effectum & demonstratio simpliciter. Distinguit hic demonstrationem simpliciter à demōstratione generaliter ex causa, aut quemadmodum. 1. poste. quæsti. 4. diximus, scilicet, quod demonstratio simpliciter sit illa, non quæ procedit quomodocūque à causa ad effectum: sed quæ procedit formaliter ex causis & principijs immediatis. Aut forte melius, quod demonstratio à signo sit secundum quid demonstratio: quia procedit ex notioribus, non simpliciter, sed solum quo ad nos, & eadem ratione, demonstratio quæ procedit à causa, notiori, quidem naturæ, nobis autem ignotiori, vocetur etiam quodammodo secundum quid: vt demonstratio eclipsis per interpositionem terræ, vbi causa est nobis ignotior quam effectus. Demonstratio vero simpliciter sit illa, quæ procedit ex notioribus simpliciter, scilicet, & quo ad naturam, & quo ad nos: vt sunt demonstrationes mathematicæ: quæ, vt patet apud Euclidem, procedunt ex principijs simpliciter notis naturæ & nobis, paulatim ad ignotiora simpliciter ascendendo. Demonstramus enim tres angulos trianguli, æquiualere duobus rectis per hoc

Modus procedendi.

Demōstratio simpliciter.

Nomen libri.

quod

quod angulus extrinsecus æquiualet duobus intrinsecis oppositis, quæ quidem causa est notior, & naturæ & nobis, vt. 1. Poste. q. 5. exemplo monstrauimus. ¶ Vt autem tandem ad nomen libri descendamus titulus sic habet.

ARISTOTELIS DE PHYSICO auditu, seu de naturalibus principijs, Liber primus, Francisco Vatablo translationis veteris correctore.

INscriptionis huius, scilicet, de Physico audito, seu de naturali auscultatione, quod idem pollet, non aliam rationem fere afferunt expositiores, nisi quod opus hoc auditoribus suis legebat interpretabaturque Arist. At quia ratio hęc nō omnibus forsan sufficiens reputabitur, notandū est quod opera antiquorū philosophorū Philoponus in prologo prædicament. in tria genera distribuit, scilicet, in cōmentaria (quę erant annotationes illæ, quas quisq; ex lectione aliorū operū in gratiam memoriæ scripto mandabat) & collocutoria seu dialogica (quæ, scilicet, non tanquam ex propria persona à proprio authore, sed à personis in dialogum introductis, proferebantur: quæ apud Platonem sunt frequentissima) & auscultatoria quæ erant illa opera quæ magister in scholis tanquam ex propria persona præceptionis modo legebat.) Attamē vt Simplicius, & Themis. in hoc libro meminit, & Cicero li. br. 5. de finibus insinuat, & Aulus Gellius libr. 20. cap. 4. latius explicat, duo erant, quantum ad rem attinet, genera operum apud antiquos: alia in quibus continebantur rhetoricæ meditationes & argutiæ ad res ciuiles pertinentes: & aliæ id genus res minoris momenti, quæ dicebantur, Exoterica, idest, extera & vulgaria, eo quod ad illorum auditionem admittebantur vulgares. & quicunque de plebe audire volentes. Alia vero erant in quibus res maioris momenti & subtiliores agitabantur, siue ad dialecticam, siue ad naturæ cōtemplationem pertinerent. Quæ proinde appellabantur, Acromatica, idest, auscultatoria, eo quod attentiori meditatione indigerent: nam auscultari est attente audire: & idcirco ad hæc non admittebantur, nisi homines iam prouecti & peculiares auditores. Et hæc legebantur mane: ideoque dicebatur matutina deambulatio, alia vero legebantur vespere & dicebatur vespertina deambulatio. Legebat enim Arist. deambulās. Vnde Them. alia, inquit, quæ de rhetoricis & de poeticis & moralibus Aristote. scripsit, ea claritate dictauit, vt quisquis negotio facili posset per se intelligere. Hæc autem de rerum principijs, quæ altioris sunt speculationis obscure tradidit, vt non nisi qui ingenio pollerent, neque illi sine doctore perciperent. Vnde cum de his conquereretur Alexander, quod, quæ ipse in secreto audierat, alijs vulgasset, respōdisse fertur Arist. non ægre id ferret, quia ita scripserat, vt nemo, nisi ab eius ore audiret, intelligere per se valeret. ¶ Inscribitur ergo opus hoc de physico auditu, idest, de naturali auscultatione: nempe quod hæc nisi audiantur & assidua meditatione versentur, intelligi nequeunt. Tametsi & græce etiam inscribatur, de principijs naturalibus, eo

Exoterica.

Acromatica.

quod, vt dictum est, in his octo libris agitur de principijs vniuersalibus rerum naturalium. Et ita vulgo modo nuncupantur, libri Physicorum, idest naturalium, videlicet principiorum. At vero, vt Them. hic ex Adastro refert, quinque priores libri quandoque ab Aristotele appellantur de principijs: tres vero posteriores vocantur de motu. Et sub illis nominibus solet eos Aristo. sępè citare. ¶ Ex translationibus Latinis elegimus veterem translationem, quæ à Francisco Vatablo ad veritatem Græcam exactissime correcta est, & latinitate præterea donata & polita: nam veterem illam quæ sub nomine Boetij circunfertur, indigna est profecto, quæ in scholis versetur & Argyropili translatio (quam in dialectica, quia aliam correctiorem non habebamus, sequuti sumus) quanuis in sententia parum à veritate græca declinet, verba tamen græca non adeo fideliter seruat.

Vatablus.

¶ Sequitur hic quæstio prima quæ est procemialis.

DE ORDI. PROCED. CAP. I.

QVoniam intelligere, ac scire contingit circa omnes sciētias quarum sunt principia, causæ, vel elementa: ex horum cognitione (tunc enim putamus cognoscere vnumquodque: cum causas primas cognouerimus, & principia prima, & vsque ad elemēta) manifestum est, quod, & ea quæ sunt circa principia scientiæ, quæ de natura est, primum determinare tentandum est.

Textus.j.

Primi articuli questionis secūdæ locus.

Exorditur ergo Aristotel. opus hoc Physicorum à principijs rei naturalis, siue entis mobilis, quod est subiectum physicæ. De quibus subinde est totus hic primus liber. Adnotandum est tamen, quod opus hoc græcè tantum modo diuiditur in libros octo: nullus autem librorum amplius subdiuiditur, sed perpetuo contextu procedit. Traductores vero linguæ, elucidationis gratia, singulos libros per capita distribuunt. At vero Com. non sequitur diuisionem per capita; sed per commenta. Et quia receptissimum est Aristotelem per textus commentorum citare, hoc nos etiam tempori dabimus, vt diuisiones capitulorum, & simul commentorum obseruemus. ¶ Tametsi profecto (vt inscitiam meam ingenue fatear) non mihi videor intelligere, cur Commentator in tāto sit habitus pretio, vt par fere negotium sit expositoribus Aristotelis Commentatorem & intelligere, & defendere, atque Aristotelem ipsum. Nam præter quam quod pressus est & lubricus atque adeo intellectu fere difficilior quàm Aristo. nescio quid egregium præclaroque ingenio dignum, nisi vnum forsan aut alterum apud Commentat. legatur: cum tamen erroribus, non solū contra fidem, sed contra veram philosophiā sit frequētissimus. Non illi gloriam hanc detraho, quominus hoc nomine fuerit de Aristotele bene meritus, quod cum esset & lingua græca: & alijs tunc temporis latinis expositoribus destitutus, tam multis in locis Aristotelem intellexerit, ob id que tanquam solus inter Latinos merito fuerit rece-

Commentator Auer.

ptus: sed tamen quando tanta iam nunc est expositorum frequentia, & qui lumine fidei illustrati res physicas tractauerunt, non est cur nobis Auerroes tantum negotium facessat. Fuit Cordubensis Mahumetus, medicus, sub anno Domini. 1150. ¶ Attamen vt ad propositum reuertamur, liber iste primus nouem continet capita: diuiditur tamen per textus octoginta tres. Primum caput, quod quinque textus habet, sed perspicacius in tres tantum partes diuiditur, est velut procemium huius operis: imo forsan totius philosophiæ naturalis: sane in quo duas statuit Aristoteles conclusiones quibus aperit modum debitum procedendi in philosophia naturali: quinimo in omni, quæ de aliqua re traditur, scientia. Circa quas versatur secunda quæstio nostra. ¶ Prima conclusio hoc primo textu est. Tentandum est primum determinare ea quæ sunt circa principia scientiæ quæ de natura est, idest inchoanda est scientia naturalis à determinatione principiorum rei naturalis de qua tractat. Probatur conclusio. Omnis scientia rerum quarum sunt principia, aut causę aut elementa, ex horum principiorum, causarum, & elementorum cognitione fit: sed sciẽtia rerum naturalium est rerum habentium principia. &c. ergo hæc scientia inchoanda est à cognitione principiorum rerum naturalium. Maiorem syllogismi probat Aristotel. ex eo quod dixerat. 1. poste. text. 5. videlicet quod tunc putamus cognoscere vnumquodque: cum causas primas cognouerimus, & principia prima, & vsque ad elementa. Minorem vero, vt mos eius est, non exprimit sed subintelligit. ¶ Consulto dicit, intelligere & scire, vt, intelligere, referatur ad cognitionem primorum principiorum: quæ quanuis non habeant principia, nec causas extrinsecas, habent tamen elemẽta, puta terminos ex quibus constituuntur: ex quorum cognitione fit cognitio principiorum, vt ait Aristotel. 1. poste. tex. 6. Aut potest referri, vt ait S. Thom. ad diffinitionem, cuius intellectio pendet ex genere & differentia, quæ sunt eius causæ & principia. Comm. legit, Quoniam dispositio scientiæ & certitudinis: vbi nescio quam differentiam comminiscitur inter scientiam & certitudinem: videlicet quòd non omnis scientia sit certa, sed illa quæ procedit ex causis. Veruntamen nec fundatur in litera græca, nec est ad intentionem Aristotel. ¶ Quid intelligat nomine principiorum, causarũ, aut elemẽtorum, Alpharabius opinatur illa referri ad principia scientiæ: vt dignitates dicantur principia, & præmissæ dicãtur causæ: & maior & minor extremitas, elemẽta. Cõmẽtator illa intelligit de principijs rei: vt per principia intelligantur causæ agẽtes: & per causas, causæ finales, & per elementa, causæ materiales. Sed hæc omnia sunt ad libitum conficta: & maxime, quia Com. in primo & secundo loco huius textus æquiuoce accipit principia & causas: quod sine aliqua probabilitate dictum est. ¶ Superuacuum ergo est opiniones referre vbi expressa est scientia Aristotel. qui. 5. metap. tex. 1. & infra eo ordine quo hic, ista proponit. Docetque quid horum sit vnumquodque. Habent enim se tanquam superius & inferius. Enimuero principium solũ dicit ordinem, idest, id vnde res aut motus incipit. Causa vero supra principium addit influxum in effectum: sed elementum adhuc addit, quod sit causa materialis intrans compositionem rei. Quocirca nomen principij est communissimum: vt punctum est principium magnitudinis, & instans principium temporis, & terminus à quo, principium motus, vt ex non calido fit calidum: & tamen nec punctum, nec instans, nec terminus à quo sunt propriæ causæ. Causa vero est illa quæ influit: vt causa efficiens, aut qui mouet, vt finis: aut quomodocunque concurrit vt materia & forma. Sed elementum proprie est sola causa materialis: vt cuprum est elementum statuæ. Vnde prima elementa vocantur illa quæ non sunt amplius resolubilia in partes differentes specie: vt literæ dicuntur prima elementa: & in mistis naturalibus sunt quatuor elementa, in quæ fit resolutio: quorum similitudine. 1. post. tex. 38. propositiones immediatas & irresolubiles, appellat Aristotel. prima demonstrationis elementa. Ex quo sequitur quod omne elementum est causa, & non econuerso: item omnis causa est principium: quia est prior effectu: non tamen econuerso. ¶ Numerantur vero illa tria disiunctiue: quia non omnes res habent omnia illa tria: vt intelligentiæ non habent elementa: quia non sunt materialia: habent tamen causas. Et cælum non habet principium magnitudinis, cum sit sphæricum, nec secundum Aristotel. principium temporis, sed habet causas motrices, scilicet, intelligentias. Et præterea numerantur disiunctiue, quia non omnis scientia demonstrat per omnes causas. Mathematicæ nanque solum demonstrant per causam formalem, vt habetur. 2. huius text. 18. &. 3. meta. text. 3. Cuius ratio est: quia abstrahunt à materia, & per consequens ab agente & fine, tractat enim Geometria de forma trianguli, non vt est in tali materia, & per consequens, nec vt fit ab agente. Metaphysica etiam tractat de ente, pro vt est commune ad res omnes materiales & immateriales, & per consequens proprie non tractat de materia: quanuis in genere tractet de actu & potentia. Tractat vero de alijs causis, vt de genere & differentia quæ sunt causæ rei. Physica vero, quia in suis diffinitionibus vtitur materia & motu, propter ea tractat de omni genere causarum: nam agens producit formam in materia propter finem.

1. Conclus.

Intelligere

Principiũ causa, elementum.

Innata autem est ex notioribus nobis & manifestioribus via, ad manifestiora natura, & notiora: non enim sunt eadem & nobis nota, & simpliciter. Quapropter necesse est ad hunc modum procedere, ex immanifestioribus natura quidem: nobis autem manifestioribus, ad manifestiora natura, & notiora. Sunt autem primum nobis dilucida, ac manifesta, confusa magis. Posterius autem: ex his nota fiunt elementa, & principia, ijs qui diuidunt ipsa. Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet.

Textus. ij. Text. iij. Textus. iiij.

¶ Secunda conclusio huius prologi est. Ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet, idest. Ordo tractandi de principijs est, vt ab vniuersalioribus ad particularia procedatur. Probatur. Ordo naturalis cognitionis humanæ est, vt à notioribus nobis & manifestioribus ad ea, quæ sunt nobis minus nota, naturæ vero notiora, procedamus (non enim sunt eadẽ nobis, & naturæ notiora) sed illa quæ sunt magis confusa, sunt nobis magis nota: ergo ex illis procedẽdum nobis est, ad illa quæ sunt magis determinata: at vniuersaliora sunt magis cõfusa (vt animal, quã hõ: & corpus, quã animal, &c.) ergo ab vniuersalibus ad singularia procedẽdũ nobis est, Maiorẽ ponit. 1. 2. tex. minorẽ in. 3 conclu-

Arti. 2. secũdæ quæstionis. 2. Cõclusi.

conclusionem.in.4. ¶ Scio multos, qui diuisioné Commentatoris sequuntur, in plures conclusiones hunc prologum distribuere: nam Comm. illam propositionem, quod, confusa magis, sunt nobis notiora, non accipit tanquam præmissam ad concludendum aliam. s. quod sit incipiendum ab vniuersalibus: sed dicit esse aliam per se conclusionem. Vnde per confusa, non intelligit vniuersalia, sed tota respectu partium, quas Aristo. statim (inquit) appellat elementa & principia. In quibus (ait) verbis non vult ostendere ordinem procedendi in doctrina, sed qualitatem demonstrationũ quibus vtitur hæc scientia. Videlicet quod pergant ab effectu ad causam, & à compositis ad simplicia. ¶ At vero profecto licet totum notius nobis sit aliquo modo quam partes: vt in primo exemplo statim text. 4. videbimus, & quæstione. 1. explicuimus, tamen cum ait confusa esse notiora, aperte intelligit vniuersalia: quia hic Aristo. non loquitur de mòdo demonstrandi huius scientiæ (hoc em̃ docet in. 2. lib.) sed solum statuit duos ordines doctrinæ: vnum ex parte obiecti in prima conclusione, videlicet quod consideratio rei procedere debet ordine naturæ à principijs ad cópositũ, quo ordine natura procedit in eius cópositione, secundum ordiné subdit in secunda conclusione ex parte cognitionũ: videlicet quod in contẽplatione principiorum cognitio debet procedere ab vniuersalioribus. Ad cuius probationem subsumit illam minorem, quod confusa. i. vniuersalia sunt nobis notiora. Quos ordines seruat Aristote. cum prius tractet de materia & forma in. 1. libr. & de alijs causis entis mobilis in secundo, & deinde in tertio prosequitur de ipso ente mobili. Rursus in consideratione principiorum prius in genere incipit inquirere, quot sunt principia rerum naturalium, & mox in particulari tractat de singulis principijs. Atqui in his octo libris tractat in genere & in vniuersali de mobili & motu, deinde in alijs libris particularibus, in particulari de singulis speciebus mobilium & motuum. Quo circa non accipitur hic vniuersale, pro propositione de subiecto distributo, sed pro notitia confusa. ¶ Colligitur ergo quòd per confusa Aristot. intelligit, non composita, vt vult Comm. sed vniuersalia. Quæ dicuntur confusa eo quod indistinctè continent & significant plures species: quas hic vocat elementa & principia, propterea quod genus se habet ad species, sicut totum ad partes in quas diuiditur. Et hoc est quod intelligit hic Aristo. quando dicit, quod confusa magis sunt nobis primum manifesta, posterius ex his nota fiunt elementa, ijs qui diuidunt ipsa. Nam diuisione generis per suas differentias distincte cognoscuntur species: vt animalium aliud animal rationale aliud irrationale. Et hanc expositionem insinuant Philoponus, Alexander, Themistius, qui Græcè egregiè Aristotelem intellexerunt. Et ideo nos duas tantum principales conclusiones ex hoc. 1. capit. colligimus. Reliquæ vero, omnes sunt præmissæ, quibus ipsæ demonstrantur. ¶ Offert sehic statim argumentum contra hanc secundam conclusionem, quod vniuersalia non sunt nobis magis nota: nec sit ab illis incipiendum: cum Aristo. 1. poste. ca. 2. text. 5. dicat, singularia esse magis nota quam vniuersalia, & à singularibus incipere cognitionem nostram: quippe quæ sunt proxima sensibus, sed hoc in quæstione. 2. expositum est & solutum. Vbi ostendimus illic sermonem esse de singularibus simpliciter, quæ sunt obiecta sensuum: hic vero de particularibus speciebus seu minus vniuersalibus, quæ dicuntur singularia respectu superiorum generum.

Duo ordines.

Vniuersale i. Confusa.

Totum enim, secundum sensum notius est: vniuersale autem totum quoddam est, multa enim comprehendit vt partes vniuersale. Partiuntur autem hocidem, quodammodo & nomina ad rationem, totum enim quoddam, & indistinctè significant, vt circulus, diffinitio autẽ ipsius, diuidit in singula. Ac pueri, primum quidem omnes viros, patres appellant: & matres, fœminas, posterius autem determinant horũ vtrunque.

Text. v.

¶ In tertia demum parte huius capitis tribus exemplis manifestat minoré superioris syllogismi, videlicet quod confusa id est, vniuersalia genera sunt magis nota quam singularia, id est quam inferiores species. Primum sumitur à toto sensibili ad partes. Totum enim prius sese offert sensui quã partes distinctè: vt prius quis à remotis videt turrim, quã quod sit ex lateribus aut ex lapidibus constructa, & prius videt arboré, quã distinguat ramos: & prius hominé, quam distinguat mẽbra: ergo à simili, cum vniuersale sit quodãmodo totum respectu suarum specierũ, notius est illis. Quod si quis cõtra arguat, vniuersale nullam habere similitudiné cum toto integrali respectu partium: nã totum cõtinet actu partes, vniuersale aũt solum continet in potentia species, vt vidimus in prædicabilibus ca. de dria. Respondetur quod totum integrale, duas habet ad suas partes habitudines, prima est ꝙ cõtinet illas actu: & in hoc non assimilatur generi, sed potius spéi, quæ in actu cõtinet genus & dñam: secunda est quod continet eas indistinctè & confuse, vnde per diuisioné totius, partes distinguũtur, vt cum frustum impuri auri liquatur, separatur purum aurum ab alijs metallis: & in hoc assimilatur generi. ¶ Secundum exemplum sumitur à toto intelligibili: nempe à diffinito ad partes diffinitionis. Nomen em̃ hõ, seu, circulus, confuse cõtinet partes diffinitionis, quæ in diffinitione distinctè explicantur: prius nanque quis cognoscit confuse hominem, quam distinctè cognoscat esse animal rationale. ¶ Attamen videtur hic Aristo. sibi esse contrarius, cũ supra dixerat partem diffinitionis notioré nobis esse quã ipsam speciem, vt animal quam hominé, hic autem videtur dicere oppositum. Responsio tamen est, quod animal seorsum notius nobis est quã homo: si tamen animal sumatur vt pars diffinitionis hominis, prius notum est nobis hunc esse hominem, quam distinctè esse animal rationale. Sicuti notior est linea, quam linea circularis: tñ prius confuse cognoscitur circulus, quam quod lineæ à centro ad circunferentiam sint æquales, quæ est diffinitio circuli. ¶ Tertium exemplum est in textu quinto quod sumitur à toto sensibili ad particulare. s. à superiori ad inferius in significando & repræsentando sensui: siue id sumatur secũdũ locũ, siue secundum tempus. Cũ enim quicquam à remotis videmus, prius cognoscimus id esse corpus, quã esse aĩal, & prius esse animal, quam esse hominem. Item puer prius tempore sensu percipit rationem hominis in communi, quam proprietates patris in particulari, & differentiam inter matrem & fœminam, quam inter patrem & matrem: & ideo prius appellat omnes homines patres & omnes fœminas matres non discernens inter communia hominis, & propria patris: ergo signum est ita contingere in intellectu, vt vniuersalia sint nobis prius nota, quam particularia. ¶ Sequitur quæstio. 2. super text. 1. vtrum modi, &c.

Primũ exemplum.

Totum integrale.

Secundum exemplum.

Tertium exemplum.

DE PRINCIPIIS, ADuersus Parmeni. & Melissum.

CAPVT. II.

Text. vj.

NEcesse est autem: aut vnũ esse principium, aut plura. Et si vnum, aut immobile, vt dicit Parmenides, ac Melissus, aut mobile, vt Physici hi, quidem aerem asserentes, alij verò aquam, primum esse principium. Si verò plura, aut finita, aut infinita. Et si finita, plura autem vno aut duo, aut tria, aut quatuor, aut secundum alium quempiam numerum. Et si infinita, aut sic est vt Democritus genere quidem vnum figura verò vel specie differentia, aut etiam contraria.

¶ Statuto in prologo duplici ordine procedendi scientiæ physicæ, aggreditur in hoc. 2. capit. Arist. iuxta primum ordinem, tractatum de principijs entis mobilis, quod est subiectum physicæ: & iuxta secundum, incipit prius in genere inquirere principiorum numerum. Atqui tribus integris capitulis vsque ad textũ. 14. disputat de principijs aduersus veterum opiniones. In more enim semper habet Aristo. in initio suorum operum contraria dogmata euellere, vt suam commodius sñíam introducat: instar naturalis agentis, quod contrariam formam, priusquã propriã in subiectũ inducat inde pellit: vt. 1. Meta. &. 1. de anima, &. 1. Ethico. est inspicere. Et quia inter philosophos, aliqui sunt naturaliter loquentes. i. priucipia admittentes naturalia: alij verò non naturaliter loquentes, quippe qui talia principia negant in hoc. 2. cap. quod sexdecim textus continet, à sexto vsque ad. 21. inclusiue arguit aduersus eos, qui non naturaliter loquuntur: qui sunt Parmeni. & Meliss. & in tertio respondet eorum rationibus: & in quarto disputat aduersus naturaliter loquentes. ¶ In hoc ergo primo textu qui est sextus in ordine proponit diuisiones principiorum, quas antiqui solebant appellare scientificas, propterea quod procedunt per membra contradictoria, atque adeo in vniuersum comprehendunt numerum omnem & qualitatem principiorum, quæ possunt in cogitationẽ cuiuscunque philosophi cadere. Ita fere distinxit. 1. Ethic. antiquorum opiniones de fœlicitate & vltimo fine, qui est in operabilibus, sicut principium in speculabilibus. ¶ Diuisiones autem sunt numero quinque, vnde quinque formantur quæstiones. Prima. Rerum naturalium aut vnum est principium, aut plura. Non est dare medium: quia ea quæ sunt plura simpliciter. i. actu diuisa, non sunt vnum. Secunda. Si vnum, aut immobile, vt dicunt Parmeni. & Meliss. aut mobile, vt aiunt physici. quorum alij dicunt esse aerem: alij aquam, aut aliud quippiã. Tertia. Si plura, aut finita, aut infinita. Quarta si finita, aut duo, aut tria, aut in alio quouis numero. Quinta. Si infinita, aut genere quidẽ vnum: figura vero & specie dña. i. forma: nã Democri. non ponebat principia differre essentiali specie, vt dicebat Anaxago. aut contraria, vt infra videbimus opinatũ fuisse Anaxagorã. ¶ Videtur hic tñ Arist. alias diuisiones silentio præterisse. Primo quia vt ait Commen. ponentiũ vnũ principium, alij dicebãt esse finitum; vt Parmen. & alij infinitũ vt Melissus. Vbi notandum est obiter, quod nisi mendũ sit chalcographi: falsum est amborum fuisse opinionẽ, principiũ esse infinitũ: cum statim textu. 18. referat Arist. Parmenidẽ dixisse esse finitum, Melissum vero, infinitũ: cuius rõnẽ assignat. 1. Meta. ca. 5. Respõdet tñ Cõm. quod cum plura distinxit in infinita & finita, eandem distinctionem subintellexit de vno. Vel forsan satis est dicere, quod Aristot. noluit oẽs diuisiones, sed præcipuas enarrare. ¶ Et eadem rõne non recitauit oẽs opiniones physicorũ. i. naturaliter loquentium, nã vt. 1. Meta. cap. 3. habetur Thales posuit primum principiũ esse aquã. Anaximenes vero & Diogenes, aerem: sed Hippasus & Heraclitus, ignem: de quo hic non meminit. Quinetiã vt Philoponus hic refert, Anaximander posuit mediũ vaporem inter aquã & aerem, aut inter aerẽ & ignem: qui nõ esset purũ elementũ. Terrã vero, vt ait Arist. 1. Meta. text. 14. ꝓpter eius grossitiem nemo philosophorũ posuit esse principiũ: licet Hesiodus & alij veteres poetæ id in fabulis reliquissent. ¶ Et eadem forte causa, ne oẽs referret, subticuit aliam diuisionẽ. Videlicet. Si sunt plura, vtrum sint mobilia, an immobilia. Quod enim ait Comm. illam tacuisse, eò quod nulli ponerent plura esse principia immobilia, falsum est ꝑfecto, nã lib. 6. text. 76. commemorat opinionẽ Zenonis tenentis oĩa quiescere: quã lib. 8. text. 22. confutat, tanquã hoĩs non solũ negantis principia naturalia, sed sibi repugnantis. Repugnat em̃ plura vnũ cõponere, nisi alterentur, aut aliter mutentur. Et hac forsan de causa vt ait. Simplicius missam hic fecit hãc opinionem Arist. tanquã sibi repugnantẽ. ¶ Notandum est præterea quod physici i. naturales, dupliciter dicti sunt, vno mõ, quia de rebus naturalibus philosophantur: quẽadmodũ qui à Thalete deriuati sunt, dicebantur physici, ad differentiã discipulorũ Socratis, qui appellabantur, Ethici. i. morales quia de moribus disserebant. Alio modo dicuntur physici, vt hic accipiuntur, quia principia naturalia admittunt: ad differentiã Parme. & Meliss. qui licet de rebus naturalibus philosophantur, negant tñ principia naturalia. s. aliquid esse mobile. Principium enim rerum naturalium est natura, quæ est principium motus. Ob idque qui motum negãt, principia subinde tollunt scientiæ physicæ, meritoque proinde appellantur non naturales. ¶ Molestum esset & importunum vniuersas hic istorũ philosophorum opiniones de principijs recensere: quandoquidem suus cuique locus erit inferius, vbi singulæ cõmodius explicabuntur: quibus singulis expositis, postmodũ. q. 5. qua de numero principiorum disputo: simul omnes in epilogum colligo.

¶ Hoc aũt in genere circa oẽs istos philosophos primo adnotandũ est ex Arist. 1. Met. ca. 3. vbi has opiniones per amplius explicat, ꝙ primi philosophi ex causis & principijs rerũ solum cognouerũt causam materialem alia vero principia tenuiter & hallucinantes attigerunt: eo quod tunc infantia erat generis humani: nempe quando homines in rerum inuentione supra sensum parum assurgebãt, & sensu solũ principium materiale percipimus. Videmus em̃ cum aqua ex frigida fit calida: & cum cerasum ex viridi fit rubeum, & cum lignum vertitur in cineres, videmus inquam illic manere subiectũ. An vero formæ tam essentiales quam accidentales, res sint distinctæ, de nouo ab aliqua causa efficiente productæ, id sensu non percipimus, sed intellectus contemplatione opus est: qua illi parum vtebantur. Vnde Cicero libr. 1, Aca. q. secundum illos, inquit, philosophos qui solam causam materialẽ cognouerunt, nihil magni erat philosophari. ¶ Secundo notandum est

Mos Arist.

Diuisiones quinque.

Physici.

Antiqui nõ cognouerũt nisi materiam.

est quòd neque principium materiale plene cognouerunt: nam materia vt in hoc libro videbimus, non est ens in actu, idest, suppositum, sicut aqua vel ignis, sed est potentia quæ recipit formam: quam proinde nec sensu plene percipimus, sed intellectu per analogiam ad materiam artificialium, vt infra videbimus. Illi vero putabant principium materiale esse ens in actu completum: puta aquam vel ignem vel aliud id genus ens per se, quod sensu percipitur. Itaque secundum illos principium materiale erat tota substantia rei. Vnde sicut in artificialibus & in alijs subiectis formarum accidentalium non dicimus quòd aggregatum ex subiecto & accidente est album, aut est scamnum: sed quod homo est albus, & lignum est scamnum: ita ipsi loquebantur in formis substantialibus, quòd videlicet homo aut lignum non est aggregatum ex materia & forma: sed qui ponebant principium esse aquam, dicebant quodcunque ens esse aquam. Vt aqua magis densa, est ferrum: minus densa, est lana: aqua huius figuræ est homo, & alterius figuræ est equus. Et proportionabiliter de alijs. Per hæc intelligitur textus subsequés septim⁹.

Text. vij. Similiter autem quærunt, & quærentes quot sunt, ea quæ sunt, ex quibus enim sunt, ea quæ sunt quærunt primum vtrum hæc vnum an multa sint, & si multa: finita, an infinita, quare principium ac elementum quærunt: vtrum sit vnum an multa.

¶ Similes enim quæstiones erant apud illos philosophos de entibus ipsis completis & subsistentibus, & de eorum principijs, nam cum principium sit totum ens idem est quærere quot sunt principia, & quærere quot sunt ea quæ sunt, idest, entia ipsa subsistentia. Vnde quærere vnum ne sit principium, an plura, mobile an immobile, finita an infinita, eiusdem speciei an differentia specie, contraria an non contraria, est quærere an omnia entia sint vnum ens an plura, mobile an immobile, &c. Et per consequens asserere quòd non est nisi vnum principiū, est asserere quod omnia sunt vnū ens: nempe quòd totum vniuersum est vnum ens. Sicuti qui poneret lignum esse principium omnium artificialium, concedere subinde haberet, quod omnia artificiata sunt lignum. Quomodo autem intelligant omnia esse vnum exponetur text. 12. Et ideo concludit Arist. quòd quærẽtes principia solū quærūt principiū quod est elementum, idest, principium materiale, quod est tota res.

Tex. viij. Cōtra negantes principia nō est arguēdum, &c. Itaq; si vnum, atq; immobile sit, id quod est, considerare: non est de natura, speculari. VT enim Geometriæ non amplius est ratio, ad eū qui destruit principia, sed aut alterius est scientiæ, aut omnium communis: sic neq; cuipiam de principijs. Non enim amplius, principium est: si vnum solum, & ita vnū est, aut enim principium cuiusdam, aut aliquorum est.

¶ Quoniam ex istis philosophis, vt modo dicebamus, quidam, vt Parmenides & Melissus, negantes aliquid esse mobile, negabant subinde principia rerum naturalium, atq; adeo principia huius scientiæ, & ideo appellati sunt non naturales. Aristot. aduersus eos, tanquam contra illos qui radicitus tollebant philosophiam naturalem, & per consequens sint primitus exterminandi, primum incipit argumentari. ¶ Præmittit verumtamen quod contra istos, quippe qui principia physicæ negant non incumbit philosopho naturali disputare. Docuerat nanq;. 1. post. c. 9. text. 26. & 28. vnamquãque scientiam habere sua propria principia & conclusiones, & per consequens habere proprios errores, peculiariter pertinentes ad illam scientiam. Et ideo sicut scientia non debet reddere rationem suorum principiorum, ita nec debet disputare contra negantes sua principia. Sed si fuerit subalternata, hoc pertinet ad subalternantẽ: si vero fuerit subalternans, id pertinebit ad metap. vel ad dialecticam, quæ sunt scientiæ communes. In duobus autem negant isti principia. Primū quia dicunt omnia esse vnum. Secundo quia dicūt esse immobile. Arguit Arist. contra primum hoc modo. Principiū, & id cuius est principium, necessario debent esse duo, quia nihil est principium sui ipsius: ergo vbi non sunt saltem duo, nullum potest esse principiū. scilicet, secundū istos omnia quæ sunt in orbe sunt vnum, vt text. proximo expositum est: ergo sibi contradicunt dicentes omnia esse vnum: & tamen esse principium: sed virtualiter dicunt omnia esse vnum ens completum & subsistens. Vnde in text. nono.

Text. ix. Simile igitur est cōsiderare an sic vnum est: & ad aliam quamlibet positionẽ sermonis gratia dictam disputare vt Heracliteam, aut si quis dicat hominem vnum id quod est, esse.

¶ Subiungit Aristotel. perinde esse hoc dicere, ac si quis dicat, id quod est, esse, idest, existentia omnia esse vnum hominem. Quod est ad aliam quamlibet positionem, sermonis gratia dictam, disputare, vt ad positionem Heracliti. Heraclitus inter antiquos est qui plures incredibiles opiniones asseruit: qui proinde passim in exemplum erroris asciscitur ab Aristote. Opinatus est omnia esse in continuo motu vt infra libr. 8. text. 23. & 4. meta. text. 22. refertur. Ad quam opinionem forsan hic alludit, dicens: tam inopinabile esse nihil esse mobile, quam est contraria opinio Heracliti tenentis omnia esse in continuo motu. Et ita. 1. top. cap. 9. ambas opiniones, & Melis. & Heracliti, appellat admirabiles, idest, sine ratione assertas. De quibus ait, quod de quolibet proferente contraria, curam habere stultum est. Vel forte alludit ad aliam peiorem opinionem Heracli. qua tenebat contraria idem esse, vt statim text. 19. videbimus. Imo asserebat duo contradictoria, scilicet idem esse & non esse, vt habetur. 4. meta. text. 28. & lib. 11. cap. 4. Quæ Aristo. hic dicit sermonis gratia esse dicta, id est libidine loquendi sine aliqua probabilitate. ¶ Aliud membrum quod scilicet Parmeni. & Melissi dicunt illud esse immobile, non expresse redarguit hic Aristot. sed tanquam manifeste falsum relinquit. Cum enim natura idẽ sit quod principium motus & quietis, negantes motum, negant subinde naturam. ¶ Dubium est hic tamen quia videtur nihil vetare, quominus scientia probet sua prima principia. Nam & mathematicæ quæ sunt certissimæ scientiæ proponūt & explicant sua principia. Et Aristo. hic disserit de materia & forma, quæ sunt principia rei naturalis. Et metaphysicus habet disputare aduersus dicentes aliquid esse & nō esse: aduersus quos disputat Aristo. 4. meta. text. 9. cum tamẽ illud sit contra primū principium metaphysicæ, nihil simul est & non est.

Heraclitus

Sciētia probat sua principia.

¶ Respondetur, vt hic cōm. 8. insinuat Commentator quod alia sunt principia cognitionis in scientia: & alia sunt principia realia obiecti, de quibus tractant. Prima principia cognitionis, ex quibus scientia demonstrat, non potest scientia probare, saltem à priori: alias vt dictum est. 1. post, esset procedere in infinitum in demonstra-

monstrationibus. Et isto modo dicit hic Aristo. non esse arguendum contra negantes principia. Possunt nihilominus explicari, vt facit mathematicus: vel à posteriori per inductionem ostendi, vt physicus ostendit entia naturalia moueri, & naturam principium esse motus & quietis. De metaphysica vero alia est ratio: quia cum sit vniuersalissima, potest arguere contra negantes principia, & aliarum scientiarum, & sua propria. Et pariter Dialectica deducendo ad aliqua impossibilia, vt docet Aristot. 4. Meta. text. 9. & facit hic contra Parme. & Melis. Principia vero realia obiecti ipsius scientiæ cadunt sub consideratione scientiæ, vt physica tractat de materia & forma, quæ sunt principia rerum naturalium, demonstrando illa esse, & quot sunt. De quibus item demonstrat suas proprietates, vt quòd sint contraria, ꝙ altera sit potentia, altera vero actus, &c.

Text.x. **Aut soluere litigiosam rationē, qđ vtręque, quidē habēt rationes, & Melissi & Parmenidis. Etenim, falsa accipiunt, & non syllogizantes sunt. Magis autem Melissi onerosa est, & nō habēs dubitationē. SED vno incōuenienti dato: alia contingunt: hoc autē nihil difficile est.**

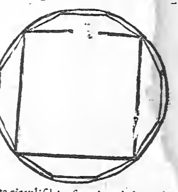
VNO inconuenienti dato, &c.

Subdit Aristot. ꝙ nec pertinet ad philosophiam naturalem soluere litigiosam rationem Parme. & Meliss. Probat autem hoc dupliciter. Primo ratione generali: quia vt modo referebamus ex Aristo. 1. Top. (quod itidem. 1. Ethic. repetit) non debemus esse soliciti respondere cuicunque ad libitum & absque probabilitate loquenti sed Parmeni. & Meliss. nullam prorsus habent apparentiam. Falsam enim accipiunt. i. peccant in materia: & non syllogizantes sunt, idest, peccant in forma. Quin etiam non solum falsa, sed contradictoria dicunt: nam rationi principij vtrunque repugnat, & quòd omnia sint vnum, & quod illud sit immobile. Enimuero si principium est, ab eo cuius est principium, distinguitur: & non nisi per motum efficere aliud potest. Subiungit vero, rationem Melissi magis esse onerosam, quia nullam habet dubitationem. Ea enim oratio molesta est, quæ nullatenus à ratione saltem apparenter proficiscitur. Ratio vero Melissi, vt quam primum videbimus, multo minus habet apparentiæ, quam ratio Parmenidis. Sed vno (inquit) inconuenienti dato, plura contingunt, vt enim veritas, quanto amplius dilatatur, tanto perspicacior est, ita error paruus in principio, maximus est in fine. 1. de cœlo text. 33. (Hoc autem nihil difficile est) vel refertur ad verbum proximum, scilicet, ꝙ non est difficile vno inconuenienti dato plura contingere: aut vult dicere quod non est difficile rationem Melissi dissoluere, cum nec in superficie habeat apparentiā. Secundā rationē subiungit in tex. vndecimo.

Text.xj. **Nobis autem supponatur, ea quæ sunt natura, aut omnia, aut quædam moueri, manifestū est autem ex inductione. Simul autem neque conuenit omnia soluere: sed quæcunque ex principijs aliquis demonstrans mentitur, quæcunque vero non, minime, vt tetragonismum: eum quidem, qui per sectiones, Geometrici est dissoluere: illum autem, qui Antiphontis, non Geometrici est.**

¶ At vero prima propositio huius textus potius videtur continua esse superiori rationi, & quasi conclusio illius. Acsi dicat. Quicquid Parmeni. & Meliss. senserint, nobis autem tanquam manifestum supponatur omnia naturalia, aut quædam moueri: quia hoc inductione manifestum est. Quippe cum videamus animalia moueri, lignum igne comburi, semina fructus facere: & alia id genus. Ait, omnia aut quædam, vt inquit Comment. propter formas substantiales, quæ proprie non sunt mobiles, sed sunt formæ quibus supposita mouentur: & tamen reputantur res naturales, tanquam partes rei naturalis. Vel propter centrum terræ aut totam terram: de qua dubium est an moueatur. Nā quòd hoc dixerit propter intelligentias, vt aliqui volunt, non est verisimile: quia intelligentiæ, vti non sunt mobiles ita nec sunt entia naturalia, de quibus per se tractat physica, vt. q. de subiecto huius scientiæ determinatum est. ¶ Subditur secunda ratio, cur non pertineat ad physicam respondere rationibus Parme. & Meliss. quæ est peculiaris philosophi naturalis: quia, (inquit) non conuenit physico soluere rationes, nisi quæ procedunt ex proprijs principijs philosophiæ naturalis: ex quibus tamen non procedunt rationes istorum. Probat autem maiorem exemplo geometrici, qui licet tenetur respondere ad rationes Brisonis, contendentis quadrare circulum per incisiones non tamen tenetur respondere ad rationes Antiphontis: quippe cum primus procedebat ex principijs geometriæ: alter vero non. Tetragonismus idem est quod quadratio. ¶ Ad cuius euidentiam notandum est quòd solenne erat apud antiquos vt. 1. Post. text. 23. adnotauimus, quadrationem circuli esse scibilem, nondum tamen esse inuentam eius scientiam. Quadrare circulum est, dato circulo, inuenire quadratum, cuius area sit æqualis areæ circuli. Briso vt ait illic Arist. & Hippocra. vt ait Philopponus contendebant quadrare circulum secando illum in lunulas. Quod varie à doctoribus exponitur. Comment. enim quem sequitur S. Tho. & cui Philopponus & fere antiqui videntur annuere, explicant hoc modo. Dato circulo, describebat intus quadratum, inter cuius costas & circunferentiam circuli fiunt. 4. lunæ. Et secundū aliquos interpretes nihil amplius faciebat. Vt si in hac figura, non consideres figuram illam. 12. angulorum, sed solum quadratum intra circulum, vbi quęlibet costa quadrati & quarta circuli sibi respondens habent se sicut chorda & arcus.

Quadrare circulum.

Et tunc sic arguebat. Omnes lineæ ductæ ab eodē puncto in idē punctum sunt æquales: chorda & arcus ducuntur ab eodem puncto in idē punctum: ergo sunt æquales. Si autem quælibet costa quadrati æqualis est quartæ circuli sibi correspondenti, omnes simul costæ sunt æquales toti circunferentiæ circuli, Rursus, si circunferentiæ circuli & quadrati sunt æquales, inferebat aream quadrati descripti intra circulum esse æqualem areæ circuli. ¶ Alij dicunt quod describebat inter latera quadrati & circunferentiam circuli aliam figuram. 12. angulorum: volens probare illam esse æqualem circulo eadem arte: quia sumpta quacunque parua costa eius, est æqualis portiun-

culæ

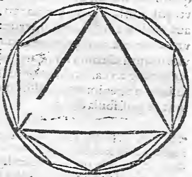
culæ circuli illi correspódéti: quoniam ducuntur ab eodé puncto in idé punctū, sicut chorda & arcus. Quod si circunferentiæ sunt æquales, areæ sunt æquales. ¶ At vero profecto, neutiq̄ est credibile quéquā his rónibus visum fuisse. Primo. Nullus nisi méte captus concludere posset contra euidétiā oculorū, ꝙ linea recta & circularis, ductæ ab eodé puncto in idé punctū sint æquales: neque q̄uadratū descriptū inter circulū esse æquale circulo. Est enim area quadrati pars areæ circuli. Præsertim: quia antiqui probabát dari quadratū ęquale circulo hoc mó. Datur quadratū minus intra circulum, & quadratum maius extra: ergo datur quadratum ęquale circulo. Quomó ergo possent concedere ꝙ quadratum descriptum intra circulū sit æquale circulo! ¶ Et præterea Aristo. dicit ꝙ Briso non peccabat in materia, sed in forma: attamé secundū istos peccabat in materia: nā præmissa illa ꝙ oés lineæ ductæ ab eodé puncto in idé punctū sunt æquales, est contra principiū mathematicū: nisi addatur, ambas esse rectas: quoniádiameter circuli & linea semicirculi nó sunt æquales. Imo ab eodem pūcto in idé punctū nó pñt duci duæ lineæ æquales: quia inter duo puncta vnica tm̄ linea recta ducitur. ¶ Et eadem róne si describatur figura. 12. angulorū, nullus, nisi cæcus, diceret areā illā esse æqualé areæ circuli: cum sit pars eius. Et eodem mó peccaret in materia, dicens, ꝙ qlibet costa parua talis figuræ est æqualis portioni circuli sibi correspondenti. ¶ S. Thom. melius dicit ꝙ non intendebat figurā signatā esse æqualem circulo: sed ꝙ illa arte poterat secari quæcunq; lunula, vt fieret figura. 24. angulorū, & ita procedendo quousque daretur figura rectilinea æqualis circulo. Sed profecto hoc est incidere in opinionem Antiphontis: quia veniri non posset ad figuram rectilineam æqualem circulo, nisi circunferentia circuli diuideretur quoadusque nó esset amplius diuisibilis: quod est contra principium mathematicum: & tamen Briso non peccabat contra principia mathematica: sed solus Antipho. ¶ Commentator ait Brisonem peccare in consequentia. s. ꝙ putabat si luna circuli quadraretur, quadrari posse totum circulum. Sed certe illud falsum est: quia tam impossibile est quadrare lunam circuli, quam circulum. Et certè si luna quadraretur, quadraretur etiam medietas circuli, & per consequens totus circulus: nam dato vno quadrato facile datur duplum. ¶ Aliter intelligunt quadrationem Brisonis Paulus Venetus & alij. Dato enim circulo secabat circunferentiam in quatuor æquales portiones, vt est in hac figura.

Deinde capiebat quatuor lineas rectas, singulas æquales singulis quartis circuli, ex quibus describebat quadratum: ac si circulus hic subscriptus esset filum mobile, & contraheret in quadratum, vt quælibet quarta circuli fieret costa quadrati. Et tunc arguebat. Quælibet costa quadrati est æqualis quartæ circuli: ergo tota circunferentia quadrati est æqualis circūferentiæ circuli: vnde postremo inferebat ꝙ area quadrati erat æqualis areæ circuli: nam si termini duarum figurarū sunt æquales: apparétia est, figuras esse ęquales.

Et profecto nimirū si tunc homines nó adeo mathematicis instructi reputarent hoc modo quadrari circulum, cum Thomas Brauardinus etiā fuerit in hoc deceptus, credens se isto modo nouā inuenisse quadrationé circuli. Lucida ergo est núc litera Aris. nā Briso supponebat principiū geometriæ. s. ꝙ cuicūq; lineæ circulari datæ, pót dari æqualis linea recta, & per cósequés pót dari circūferétia quadrati quę sit ęqualis circūferétiæ circuli. Sed peccabat in forma, cū inde inferebat, areā quadrati esse æqualé areæ circuli. Quin potius oppositū sequit. Cū em circul⁹ sit figura capacissima, eadé circūferétia, descripta in modū circuli, maioré areā capit, quā si describat in modū quadrati. ¶ Antiphó moliebat quadrationé circuli hoc mó. Dato circulo, signabat in circūferétia tria pūcta æquè distátia: inter quæ describebat triágulū æquilaterū intra circulū. Alij describunt quadratum qd idé est in re: sed tñ ille semꝑ procedebat ꝑ triangulos. Mox signato pūcto medio cuiuslibet tertiæ partis circunferétię circuli, describebat singulos triágulos super singula latera prioris triáguli: & ita faciebat exagonum. i. figuram sex angulorum. Deinde signato pūcto medio cuiuslibet sextę eiusdé circūferétię cóstituebat adhuc sex triágulos super illa latera circūferétiæ exagoni, & faciebat figuram recti lineam. 12. angulorum, vt apparet in subiecta figura. Et ita procedendo putabat peruenire ad figuram rectilineam tot angulorū, vt esset æqualis circulo. Data vero figura recti linea quorumcunque angulorū æquali circulo, facile est dare quadratum æquale illi, vt cóstat perito in geometria.

Assumebat quadratio hæc, præmissas cótrarias principijs geometriæ, videlicet ꝙ diuidendo circūferétiā circuli posset deueniri ad circunferentiā angularem æqualem illi: illud em fieri non posset, nisi daretur terminus diuisionis circunferentiæ: & tñ est principiū in geometria, cótinuum esse diuisibile in infinitum. Et ideo ait Aristot. ꝙ rationi Antiphontis respondere, non pertinet ad geometram. Et pari ratione nec incumbit physico respondere ad rationes. Parmeni. & Meliss. negantium principia naturalia. Poterit, cui libuerit, Simplicium conspicere, qui cum suo Eudemo conatur ex quibusdam propositionibus Euclidis, quam maximè fieri potest, quadrare circulum. Nos enim quia (vt idem ipse monstrat) neque illo modo quadratur, abstinendum satius arbitrati sumus ab eiusmodi multiplicandis quadrationibus. Sæpe enim suspicatus sum illam receptissimam sententiam philosophorum, quod quadratura circuli sit possibilis, eo ꝙ est dabile minus quadratum & maius, esse falsam. Nec forte eam Aristo. asserit ex propria opinione: nā quāuis figuræ sint in quantitate cótinua, forsan in hac parte habent se vt numeri, in quibus manifestum est, ꝙ datur numerus maior. v. g. ternario, & datur minor ternario: & tamen nullus est æqualis ternario: nisi ternarius ipse. Et in speciebus animalis est dabilis perfectior equo, & imperfectior equo: tñ nulla est dabilis æqualis equo: nisi ipsa species equi. Et pari ratione non sequitur, datur quadratum intra circulum minus circulo & quadratum extra, maius circulo; ergo datur quadratum æquale circulo.

Circul⁹ nó quadratur.

Et ideo

Et ideo vt non est inuenta scientia quadraturæ circuli, ita nec est possibilis, quia falsum non scitur. Sed forsan vbi ait Aristotel. quadraturam circuli esse scibilem cuius tamen scientia non est inuenta, irridere voluit Pythagoreos. Ac si dixisset. Valeant & credant scibile illud esse, cuius inueniri nequit scientia.

Textus. xij.

Sed quoniam de natura quidem: nō autem naturales dubitationes contingit dicere ipsos: forsitan quidem bene se habet aliquantulum disputare de ipsis, habet enim philosophiam hæc consideratio.

¶ Subsequenter in text. 12. ait ꝙ quanuis ad physicum non pertineat cum istis philosophis disputare: nihilominus quia de rebus naturalibus loquuntur, redarguē di sunt rationibus communibus sumptis, aut ex Metaphysica, aut ex dialectica.

Textus xiij.

Principium autem: maximè omnium proprium cùm multipliciter dicatur: id quod est, quomodo dicunt dicentes vnum esse omnia? vtrum substantiam, omnia: an quantitatem: aut qualitatem? & iterum: vtrum substantiam vnam omnia, vt hominem vnum: aut equum vnum aut animam vnam? an qualitatem: vnā autem hanc: vt album, aut calidum, aut aliquid talium? hæc enim omnia differunt multum, & sunt impossibilia dictu.

¶ In text. 13. incipit redarguere & confutare opiniones Parmenid. & Meliss. At rationes Aristotel. intelligi aliter nequeunt, quam si prius intelligatur eorum opinio: quæ profectò, vt est intellectu difficilis, ita rari sunt qui vltra verba illam percipiant. Cum enim istorum opera non extent, non possumus: nisi hallucinando eorum opiniones cognoscere. Nec tanti sunt momē ti antiquorum ista somnia, vt magnum esset illis studium adhibendum: nisi hoc nobis Aristo. negotium dedisset. Quod, cum alios introitus aliorum eius operum, tum maxime hunc physicorum, insuauem facit & grauem.

Parmeni. & Meliss.

¶ Parmenides natione Eleates, discipulus fuit Xenophanis, vnde suam fere opinonem traxit, vt. 1. met. cap. 5. author est Aristo. vbi ait Xenophanem nihil clarum dixisse, & tanquam agrestem reijciendum esse cum Melisso, in his quæ de principijs dixit. Xenophanes vero successit Pythagoræ. Fuit ergo Parmenides ex stirpe philosophorum Italica, vt in. q. 1. dicebamus puta ex Pythagoricis. Tametsi magister eius Xenophanes, atque adeo ipse, & à Pythag. & à Thalete recesserint, vt ait Laer. libr. 9. Melissus vero natione Samius Parmenidis fuit discipulus, vt lib. 9. refert Diogenes Laertius

¶ Vt autem eorum opiniones vtcunque intelligantur, notandum ex Aristo. 5. meta. tex. 8. vsque ad. 12. quod vnum accipitur quadrupliciter, scilicet, numero. specie, genere, & analogia. Vt enim illic ex ignorantia distinctionis huius nominis, vnum, peccauerunt, ita modo ex eius inconsideratione, non intelligunt multi eorum opiniones. Ad huc vnum numero contingit dupliciter: aut quia est simpliciter vnum, vt nec sit in potentia plura, quemadmodum punctum, & alia indiuisibilia. Quæ tamen, cum non sint quanta, impropriè dicun tur vnum numero: sed dicuntur vnum: quia quodlibet est ab alio distinctum. Secundo modo illa sunt vnum quorum materia est vna, idest cuius partes sunt conti-

Vnum quadrupliciter

nuæ: quemadmodum lignum & lapis, & quodlibet suppositum quantum. Philosophi isti non erát adeo stupidi, vt crederent omnia esse vnum isto modo, scilicet, aut indiuisibile, aut vnum continuum: quippe qui viderent hominem non esse filium, quem genuit, panem quem comedit, aut quem equitat equum, ac denique cœlum non esse terram. Vnum analogia, per aliud extremum, sunt omnia quæ licet non sint eiusdem generis, conueniunt tamen in vno conceptu formali, in quo habent aliquam proportionem. Quemadmodum omnia entia mundi possent dici vnum ens: nam ratio entis est esse, & ideo omnia significátur cōceptu entis: qui simpliciter de substantia, & secundum quid de accidenti prædicatur, vt: q. 1. super. 4. ca. prædicamento. copiose explicuimus. Et si hoc modo dixissent omnia esse vnum, nihil falsi dixissent: nam Aristo. id concedit, & est rei veritas: ac si quis diceret, ꝙ homo & eius statua sunt vna res quia conueniunt in nomine secundum analogiam. Vnum autem genere sunt illa quæ sunt sub eodem prædicamento, vt omnes substantiæ sunt eiusdem generis, & omnes qualitates alterius generis &c. Vnum autem specie (quod Aristo. solet vocare vnum ratione) sunt illa quorum diffinitio quidditatiua est eadem, vt Petrus & Paulus & omnes homines sunt hoc modo vnū: qui apud antiquos erat celebratissimus modus loquendi, dicente Porphyrio, communicatione speciei plures homines sunt vnus homo. Et his duobus modis dicebát isti omnia esse vnum, scilicet genere & specie. Putabát enim lignum, lapidem, equum, hominem, cœlum & terram, non differre specie, neque esse composita in se ex materia & forma distinctis specie neque habere accidentia distincta genere: sed differre penes rarum & densum: rotundum & quadratum, album & nigrum, & alias id genus differentias: quæ tamen erant modi distincti se habendi rerum sicuti homo qui sedet, differt à se ipso dum stat: tenendo quod sedens & sessio sunt eadem res. Itaque in summa, ne opus id sit frequenter repetere, cum isti dicunt ens esse vnum, nomine entis intelligunt vniuersum: quod Aristote. appellat, quod est. Et intelligunt ita esse vnum, vt nullæ eius partes ratione differant. Quorum rationes cap. sequenti commemorabimus, licet Parme. multum differebat à Melisso.

Ens accipitur pro vniuerso.

His ceu fundamentis prælactis: quia isti dicebant omnia esse vnum ens, sumit Aristotel. primum argumentum contra illos à ratione entis: & secundum, à ratione vnius. Proponit ergo in text. 13. (Principium autem &c), idest, principium maxime omnium aptissimum disputationis aduersus istos, sumendum est ex amplissima significatione entis. Vnde hoc colligitur documentum, nempe quod initium disputationis sumendum est à nominū significatione: ne in æquiuoco disputatio laboret. Ens enim multipliciter. i. analogice dicitur: alia enim ratione substantia est ens, alia vero quantitas, aut qualitas, aut aliud quodlibet accidétium. Rursus substantia multa genera & species vniuoce significat, vt hominem, equum lapidē: potestque accipi vniuersaliter & indiuidualiter &c. Cum ergo isti dicūt omnia esse vnum ens, quodnam talium entium dicunt esse omnia? an omnia sunt vna substátia, vt vnum accidens & si sunt omnia vna substátia, aut vnum animal aut vnum lignū: & si vnū animal aut vnus hō, aut vnus equus. Qui eñ diceret domū esse vnū ens, nō sufficienter responderet nisi diceret in specie quodnam ens sit videlicet an sit vnum determinatum lignum; aut vnus lapis, aut vna figura &c. quia nullū est ens nisi hoc determinatum. Sed posset hic aliquis dicere Aristotelem

petere

petere principium. Negarent enim illi ꝙ ens multipliciter dicatur: quia dicerent omnia esse eiusdem rationis. Respondetur autem ꝙ quicquid sit, vtrum ens analogice, an vniuoce, an æquiuoce significet entia: tamen hoc erat manifestissimum est tunc & receptissimum, ꝙ ens significat & substantias & accidẽtia: & ꝙ accipitur in vniuersali & in particulari. Et ideo non petit principiũ: sed supponit significationem nominis receptissimã: & quærit quod nam ens sit illud, ꝙ omnia esse dicũt. Subiungit autem ꝙ hæc omnia sunt impossibilia dictu, videlicet ꝙ sint vnus homo, aut vna qualitas &c. Vnde statim tex. 14. &. 15. (quos non erat opus in duos secare) format primam rationem ad probandum ꝙ non omnia sunt vnum genere.

Tex. xiiij

Si enim erunt, & substãtia, & quale, & quãtum, & hæc siue separata ad inuicem, siue non, multa sunt, quæ sunt. Si vero omnia, aut quantum sunt, aut quale, siue cum sit substantia, siue cum non sit: inconueniens est: si oportet inconueniens dicere, quod impossibile, nullum enim aliorum separabile est, præter substantiam: omnia nanque de subiecta dicuntur substantia.

Tex. xv.

¶ Melissus autem: quod est, infinitum esse dicit, quãtum itaque aliquid est, quod est infinitum enim in quantitate est, substãtiam autem infinitam, aut qualitatem, aut passionem esse non contingit, nisi secundum accidens, si simul & quantitates aliquæ sint. Infiniti enim ratio quantitate vtitur: sed non substantia: neq; qualitate. Si igitur & substantia est & quantum, duo & non vnum est, quod est, si vero substantia solùm sit, non infinitum est, neque magnitudinẽ habebit vllã: quãtum eñ quoddã erit.

Substantia & quã titas duo sunt.

¶ Ratio est hæc. Aut ea quæ sunt in rerum natura sunt substantia & accidens, puta substantia quanta, vel substantia qualis, aut tantum accidens sine substantia, aut tantum substantia sine accidenti. Si substãtia & accidẽs (siue separata sint subiecto, siue non, idest siue quãtitas & qualitas insint substantiæ, siue sint sine subiecto) iam ea quæ sunt. i. entia multa sunt idest multa genere differentia. ¶ Notandum enim incidenter est hic, ꝙ quãuis hæc authoritas Ari. magnum habeat momentum ad ꝓbandum quantitatem & substantiam distingui, tanquã duas res: quandoquidẽ quantitas & qualitas pariter cõparantur ad substantiam, neq; ambigant secũdũ Aristo. ambas eodem modo secerni à substantia, mens tamen eius hic, solũ est cõcludere ꝙ distinguantur tanquã duo genera prædicamentorum (vt cap. de quantitate adnotauimus) eodem enim modo dixisset ꝙ substãtiã & relatio duo sunt, quanuis nõ sunt duæ res distinctæ, sed duo prædicamenta formaliter distincta, vt. q. 1. de quantitate exposuimus. ¶ Si vero dicatur omnia esse tñ accidens, istud est impossibile quia nullum accidens est sua pte natura separabile à substantia. Accidens enim est: quod substantiæ accidit, & de illa denominatiue prædicatur. Vnde specialiter in text. 15. dirigit rationem aduersus Melissum sub hac forma. Omne infinitũ est quãtum, nam infinitum est quod est in infinitum diuisibile (infinitum inquam ex parte materię, vt isti loquebãtur nam infiniti secundum essentiam, qualis est Deus, non est hęc diffinitio) sed secũdũ Melissum, illud ꝙ omnia sunt, est infinitum: ergo est quantum. Rursus nihil est quantum: nisi per quantitatem, siue enim substantia, siue qualitas, siue actio, vel quæcunq; res alterius prædicamenti est quanta, hoc habet à quãtitate: ergo secũdũ Melissum necesse est ꝙ sint substantia & quantitas: atq; adeo repetendo concludit Ari. ea quæ sunt. i. entia, non vnum, sed duo esse. i. duo rerum genera. ¶ Sed si detur tertium membrum scilicet ꝙ sit substantia sola sine accidente, tunc sequitur ꝙ illa non est quanta, & per consequens nec erit finita, vt ait Parme. nec infinita, vt ait Meliss. Potuisset pariter inferre, ꝙ nec esset qualis, ꝙ est contra experientiã, sed maluit inferre ad hoĩem, ꝙ non est quanta cuius contrariũ ipsi inuiti cõfiteri tenentur.

Tex. xvj.

Amplius, quoniam & ipsum vnum multipliciter dicitur, quemadmodum & ꝙ est: considerandum est, quomodo dicunt vnum esse omne dicitur enim vnum aut continuum, aut indiuisibile, aut quorum ratio eadem, & vna est ipsius quod quid erat esse, quemadmodum merum, & vinum.

¶ In textu hoc. 16. & tribus subsequentibus prosequitur secundum argumentum sumptum à ratione vnius. Vt enim ens, ita & vnum, quod cum ente conuertitur, multipliciter dicitur. Aut enim aliqua sunt vnum continuum, ceu partes hominis sunt vnum continuum aut vnum indiuisibile: aut vnum ratione. i. specie, vt expositum supra reliquimus. Non addit vnitatem analogiæ quia illo modo, vti supra dicebamus, non est inconueniens omnia esse vnum. Neque addit vnitatem generis quia supra iam arguerat nõ esse omnia vnum gñe. Vnũ specie appellat ea quorũ eadem est rõ. i. diffinitio quidditatiua. Velut merum & vinum. Alij textus habẽt, vappa & vinum, sed idem est. Vappa enim est quoddam vinum certæ qualitatis. Intelligit enim ponere exemplũ in nominibus synonymis, quæ solum voce differentia, eandem rem significãt, vt vestis & tunica. Et in hoc mẽbro punctim tangitur sensus opinionis istorum. Intelligebant enim omnia esse eiusdem rationis: ceu tunica & vestis: ita, vt homo & equ9 & lapis &c. solo nomine differant. Tunc sic format argumentum. Aut omnia sunt vnum continuum, aut vnum indiuisibile, aut vnum ratione: nullum istorum: ergo. In singulis textibus tractat singula membra minoris propositionis.

Tex. xvij

Si igitur continuum est, multa est id quod est, in infinitum enim diuisibile est continuũ. ¶ Habet autem dubitationem de parte & toto, fortassis autem nihil ad orationem: sed ipsam secundũ seipsam, vtrũ vnum an plura sint pars & totũ? Et qũo vnũ, aut plura? & si plura quomodo plura? Et de partibus nõ continuis eadẽ est ratio. Et si toti vnum, vtraq; est velut indiuisibile: quoniam ipse sibi ipsis.

Qõnis termateriæ.

¶ In text. 17. probat ꝙ omnia quæ sunt in mundo non sunt vnum continuum: quia si est continuum, partes habet: (est .n. continuum diuisibile in semper diuisibilia) ꝙ si partes habet, iam totum & pars sunt duo: quia Petrus non est caput: & eadem ratione vniuersum non est lignum, quod est pars vniuersi, & per consequens non tñ est vnum. Non est hæc ratio intelligenda acsi Parm. & Meliss. contrarium dicerent puta omnia esse vnũ continuum: non .n. erãt adeo cęci, sed quia dixerant omnia esse vnum, intendit omnes modos vnius impugnare: ita enim per omnes numeros solet philosophos redarguere.

re. ¶ Est verũtñ subobscura rõ hæc Ari.& quã interserit dubitationẽ, facit eã abscuriorẽ. Ait.n. de toto & parte dubitationẽ esse, an sint idẽ. Nõ quidẽ ꝙ hæc dubitatio (inquit) ad rẽ præsentẽ pertineat: sed quia per se res est dubia. Ac si dicat ꝙ isti nõ asserebãt oĩa esse vnũ continuũ, & ideo redarguere illos ꝙ totũ & pars sunt duo, nõ est ad rẽ. Vel forte argumẽtũ hoc militat etiã contra illos. Nõ ꝙ ponerẽt oĩa esse vnũ cõtinuũ: sed alia rõne vt paulo post tex. 21. explicabimus. Sed dicitur nõ esse ad orationẽ. s. præsentẽ, vt ait Simplicius quia est problema dialecticũ: quod physicis non erat interserendũ. Est ergo dubiũ perse an totũ & pars sint vnũ & quomõ sint vnũ, aut quomõ plura. Nã si pars (inquit) est idem toti, sequitur ꝙ partes inter se sunt idẽ, vt si caput est idem petro, & pes est idẽ petro, sequitur ꝙ caput est pes. Quæcũq;.n. sunt eadẽ vni tertio sunt eadẽ inter se. ¶ Sed ad euidentiã huius literę notãdũ est ꝙ Ari. nũquã hic cogitauit disputare an partes simul sumptę sint totũ (in quo vel ego, vel multi qui oppositũ sentiunt, grauiter decipimur) sed solũ an totũ & singulæ partes seorsum sint vnum. s. vtrũ Petrus & caput sint vnũ. ¶ Sed ais quomõ hoc indubiũ poterat cadere? si enim Petrus & caput essent vnum, Petrus esset caput, quod nemo sanę mentis cogitare vnquã potuit. Respõdetur ꝙ qui nõ sunt versati in Ari. fallũtur hoc argumẽto. Etenĩ apud antiquos imo in vera significatione nominũ. a. &. b. esse vnũ non semper requirit ꝙ. a. sit. b. ceu Petrus est hõ & est aĩal: satis enim est ꝙ. b. nõ habeat vnitatem distinctam ab. a. & ideo Petrus & caput sunt vnũ, quia cũ caput sit ei actu vnitum, non habet distinctam vnitatem. Quapropter Petrus & caput sunt vnum actu & duo in potentia. Quare licet caput non sit Petrus, est tamen actu vnum cum Petro. Et ideo ait Arist. dubium esse quomodo totum & pars sint vnum, & quõ plura. Quasi dicat: aliter sunt vnum, & aliter plura. Vñ quia nõ cõceditur simpliciter ꝙ pars est idẽ toti. i. ꝙ pars est totũ, nõ valet illud sophisma. Caput est vnũ Petro, & pes est vnũ eidẽ Petro: ergo caput & pes sunt vnũ inter se, & ita intelligẽdus est hic. S. Th. vbi ait ꝙ si ambę partes ponãtur esse simpliciter idẽ toti, erũt idẽ ad inuicem: nõ eĩ intelligit collectiue ꝙ si omnes partes simul sumptę sunt totũ &c. vt aliqui putant: dicentes proinde secundum S. Tho. ꝙ partes simul sumptę non sunt totum (quod tñ. S. Th. nõ somniauit) sed solũ dixit ꝙ si diuisiue ambę partes idem quælibet medietas est idẽ toti, vna esset altera. Colligitur ergo ꝙ quęlibet pars est vnũ toti, imo duę medietates sunt vnũ totũ: sed nihilominus quęlibet pars est alia à toto, quia nõ prædicatur de toto in recto. Vñ Cõmẽtator, & Philoponus. & Themi. & Simplicius expresse aiũt non valere hoc sophisma. Quælibet pars est alia à toto, ergo oẽs simul sunt aliud à toto: imo oẽs simul partes (inqũt) sunt totũ. Eo hãc literã tot verbis tractauimus, quia de hoc facimus quæstionẽ tertiã, qua ostẽdimus totũ nõ distingui à partibus simul sumptis, cuius contrariũ multi putãt Ari. sensisse. ¶ Restat tñ scrupulus in litera vbi habetur ꝙ eadẽ est rõ de partibus nõ cõtinuis. Videtur.n. ꝙ in aceruo lapidũ verũ nõ sit ꝙ lapis & aceruus sint vnũ: siquidẽ vnusquilibet lapis habet distinctam vnitatẽ. ¶ Ad quod tamen respondetur, ꝙ intelligitur de partibus non continuis, facientibus tamen vnum artificium ceu sunt partes domus, quæ licet singulæ in genere entis habeant vnitates distinctas: & per consequens sint actu plures substãtiæ, tñ quia faciũt vnã domũ quę dicit vnã formã, illa ratione quælibet pars domus est vnũ toti domui: nam in genere qualitatis forma partis non est per se vna, sed faciens vnam formam totius.

Totum & partes.

At verò si velut indiuisibile, nullum erit quantum, neque quale. Neque itaque infinitũ est id, quod est: sicut Melissus dicit, neq; finitum: sicut Parmenides. Terminus, enim indiuisibilis est, neque finitus est.

Textus xviij.

¶ In text. 18. tractat secundam partem minoris subsumptæ in principali argumento, videlicet ꝙ non oĩa sunt vnum indiuisibile. Nam tũc (inquit) sequeretur ꝙ illud vnũ nec esset finitum, vt ait Parme. nec infinitum, vt ait Melissus. Quod si quis arguat tam Deum quam angelũ esse indiuisibiles: & tamen Deus est infinitus, & angelus finit⁹. Respõdetur quod isti loquebãtur de finito & infinito ex parte materiæ: quia ponebant omnia esse vnum principium materiale: & hoc modo nihil est finitũ, aut infinitum, nisi ratione quãtitatis: Deus autem est infinitæ essentiæ, & angelus finitę. Quare punctum (quod hic Arist. vocat terminum) propriè nec est finitum, nec infinitum nisi negatiuè: quia, cum nõ extẽditur nõ finitur.

At vero si omnia quæ sunt, ratione vnum sunt, vt indumentum & tunica: Heracliti orationem cõtingit ipsos dicere. Idem enim erit esse & bono & malo: & nõ bono & bono, quare idem erit, bonum. & non bonum, & homo & equus, & non, de eo quod vnũ sunt, quæ sunt, ratio erit: sed de eo quod nihil sunt & tali esse & tanto, idem.

Textus. xix.

¶ In text. 19. prosequitur tertiũ mẽbrum directè cõtra istorũ opinionẽ, videlicet ꝙ nõ oĩa sunt vnũ rõne. Et argumẽtũ est hoc. Si oĩa q̃ sunt in mũdo, essent eiusdẽ rõnis & definitionis, ceu tunica & indumẽtũ sequeretur opinio illa absurda Heracliti, ꝙ eadẽ esset ratio boni & mali, & quia malũ includit nõ bonũ, eadẽ etiã esset ratio boni, & nõ boni, & sic eadem esset rõ duorũ cõtradictoriorũ. Et secũdo seqret, ꝙ eadẽ esset ratio & diffinitio hoĩs & eq: qa hõ & equ⁹ secũdũ illos nõ differũt magis q̃ tunica & indumẽtũ. Et tertio cũ eorũ q̃ sunt eiusdẽ rõnis, vnũ pdicatur de alio (queadmodũ tunica est indumẽtũ) sequeret, ꝙ albũ esset nõ albũ, & hõ esset equ⁹ & pari ratiõe sequeret, ꝙ ens esset nõ ens & nihil, & ꝙ vnũ esset plura. Et tũ cõtra illos sequeretur ꝙ sicut oĩa sunt ens, ita oĩa sunt nihil: & sicut oĩa sunt vnũ, ita oĩa sunt plura. Et 4: etiã sequeret (inquit) ꝙ tali esse & tãto idẽ esset. i. ꝙ eadẽ esset rõ pdicamẽti qualitatis & quãtitatis, & p cõsequẽs quãtitas esset qualitas, ꝙ est oĩa pdicamẽta permiscere. ¶ Notãdũ est hic ꝙ Heraclitus, qui dicebat oĩa esse in continuo motu & fluxu, vt patet. 4. meta. text. 22. & id quod fit partĩ est tale, & partim nõ tale (quod eĩ calefit, partim est calidũ, & ptim nõ calidũ, sed quodammõ frigidũ) asserebat subinde (vt patet eo. lib. tex. 23.) idẽ esse calidũ & frigidũ, bonũ & malũ imo dicebat simpliciter idẽ esse & non esse: quia res quocũq; momẽto est corrũpi & generari. Quẽ tñ ait Ari. 4. meta. tex. 9. &. 1. post. 25. solo id verbo dicere, non tñ corde credere. Similia absurda inferuntur si oĩa entia sunt eiusdem rationis, vt isti dicebant. Et sunt notanda quatuor membra quæ Arist. infert contra illos. Primo quod contrarium verificaretur de suo contrario, & cõtradictorium verificaretur de suo contrario, contradictorium de contradictorio: & secundum, quod vna species verificaretur de alia, vt equus de homine. Tertium quod non ens & nihil, verificarentur de ente: & quartũ denique, quod vnum generalissimum verificaretur de alio, vt quantitas de qualitate.

Heraclitus

Contar-

Tex.xx. Conturbabantur aūt & posteriores quem admodum & antiqui: ne forte accidat ipsis, idem simul vnum esse & multa. Quapropter & alij quidem ipsum est auferebāt, quemadmodum Lycophron, alij autem mutabant dictionem, quoniam homo non est albus, sed albatur: neque ambulans est: sed ambulat, vt ne ipsum est adijcientes, multa faciant esse vnum, tanquam singulariter dicto, vno, autente.

¶ Varius est inter expositores sensus huius text. vigesimi: existimo tamen sic habere. Causa deceptionis Parmenidis & Melissi, vt ait Arist. 1. met. text. 4. fuit, quia nesciebant distinguere inter vnum & plura. Et ideo cū videbant omnia quæ sunt, conuenire ratione entis, nō aduertebant sub illa vna ratione posse inuicem differre alijs rationibus specificis inferioribus. Sunt nanque omnia animalia eiusdem rationis genericæ, sub qua tamen sunt species plurimæ. Itaque deberent concedere quòd vniuersum potest esse vna ratione vnū, & alia ratione plura. Ob idque iam ante Aristotelē cœptum erat ab alijs aduersus eos disputari, quòd poterat esse aliquod ens, & vnum: & plura, diuersis rationibus. Et potissimū id demonstrabāt in vno supposito. Est enim Petrus verbi gratia, philosophus, albus, magnus & sic de alijs accidētibus, quæ quidem omnia sunt vnū supposito: quia illa accidentia non habent vnitates seorsum, præter illam quam habent in Petro: & tamen substantia & qualitas, & quantitas sunt plura, non solū specie, sed genere. Posteriores ergo discipuli Parmeni. & Melissi mordicus sustinentes vnum & plura adeo esse opposita, vt quod est aliqua ratione vnum, neuti quam sit plura, succurrebant huic argumento negātes quod in Petro sint plura accidentia, quæ ratione distinguātur, sed sola substantia. Et quia verbum, est, videtur facere distinctionem inter subiectum & prædicatum, & denotare existentiam prædicati, admittebant quidem, est, secundum adiacens dictum de substantia, scilicet, Petrus est, non tamen tertium adiacens, scilicet, Petrus est albus, aut est philosophus, &c. sed sine verbo affirmabant, Petrus albus, Petrus philosophus, &c. Alij videntes non esse enunciationem sine verbo, vtebantur verbis adiectiuis, scilicet, Petrus albatur, philosophatur, &c. putantes hoc modo sustinere, quod Petrus & alia accidentia non sunt aliquo modo plures res, tanquam ens & vnum singulariter, id est, vno tantum modo dicatur.

Tex.xxj. Sed multa sunt, quæ sunt, aut ratione, vt aliud est albo esse & musico (idem vero, vtraq; multa itaque vnum) aut diuisione, quemadmodum totum, & partes. Hic autem iam dubitabant: & confitebantur vnum multa esse: tanquam non contingeret, idem, vnū & multa esse, non autem opposita? est enim vnum & potentia, & actu. Hoc igitur modo dicentibus, impossibile videtur quæ sunt, vnum esse.

¶ In textu denique. 21. & vltimo huius capitis: patefacit. Arist. Istorum ignorantiam, manifestans quod idē est vnum & plura, diuersis rationibus. Et quia in eodē supposito id ostenditur dupliciter: primo, vt modo dicebamus, quia in vno supposito sunt multa differentia ratione: & secundo: quia vnum cōtinuum est plura in potentia, cum possit in plures partes diuidi: ait primo quod aliud est albo esse, & musico, id est, albedo & musica, licet sint vnum supposito, specie tamen differunt. Et ideo (vtraque (inquit) idem) scilicet, sunt: & per cōsequens (multa, vnum) idest, ea quæ sunt multa specie, sunt vnum supposito. Item vnum continuum quod est vnum in actu, diuisione est plura in potentia. ¶ Subdit autem Aristo. quod quamuis primum modum sophistice illi cauillabant, auferentes verbum: tamen secūdum modum non poterant. Et ideo illic titubare & hærere cœperunt, quasi inuiti confitentes vnum esse multa, id est, vnum cōtinuum esse plures partes. Et inde cœpit iam labefactari opinio Parmeni qui ita putabat vniuersum esse vnum in ratione entis, vt nullo modo esset plura genere aut specie. Cœperunt enim tunc videre posteriores, quod sicut vnum cōtinuum est vnum actu & plura potētia: ita omnia quæ sunt sunt vnū in ratione entis, & nihilominus plura sub diuersis rationibus genericis & specificis. Ait ergo Arist. quod merito isti cōfitebantur vnum multa esse (tanquam non cōtingeret, inquit, idem vnum & multa esse, non autem opposita. Est enim vnum potentia & actu.) Interrogānter legenda est hæc negatio. Acsi affirmet. Contingit idem esse vnum & multa, non quidem opposita: quia vnum & multa secundum eandem rationem opponuntur: vt habetur. 5. meta. text. 15. non tamen diuersis rationibus, vt vnum actu, & plura potentia, non opponuntur. ¶ Ex quibus denique cōcludit, quod hoc modo dicentibus, idest, considerantibus quod id quod est vno modo vnū potest alio modo esse plura statim videbitur impossibile quod isti dicebant, scilicet, omnia esse vnum. Hic tandem adnotandum est primo quòd non adducitur argumentum, quod totum & partes sint vnum & plura, propterea quod isti crederent vniuersum esse vnum cōtinuum (quod multos hactenus decepit) sed quia decipiebantur credentes ea quæ sunt vnum in ratione entis, non posse esse plura specie vel genere cuius contrarium à simili ostenditur in toto & partibus. ¶ Secundo id præsertim adnotandum est hic, quemadmodū Arist. cōcedit vnum continuum esse plura: & per consequens totum esse suas partes, vt. q. 3. latius disputamus. Sequitur tamen prius caput tertium, vt disputatio contra non naturaliter loquentes terminetur.

QVO RESPONDETVR RAtionibus Parmeni. & Melissi. CAP. III.

Tex.xx[ij]. ET ea ex quibus ostendūt, soluere non difficile est, vterque enim cōtentiose syllogizat, & Melissus, & Parmenides. Nam & falsa accipiunt, & non syllogizantes sunt. Est autem Melissi magis onerosa ratio, & non habens dubitationem, sed vno inconuenienti admisso, alia contingunt, hoc autem nihil difficile est.

¶ Postquam in superiori ca. Aristo. confutauit opiniones istorum non naturaliter loquentium, in hoc tertio (quod per decem textus distribuitur) respondet rationibus & fundamentis eorum. In primo ergo statim textu, qui est vigesimus secundus in ordine, ait quod non est diffi-

est difficile soluere ea,ex quibus ostendunt , id est , ea argumenta quibus nituntur demonstrare suas opiniones:vterque enim tam Melissus,quàm Parmenides cótentiose syllogizat:nam & falsa accipiunt,peccantes in materia:& non syllogizantes sunt,peccantes in forma. Contentiosus enim syllogismus:vt habetur. 1. elencho cap. 2. qui apparet syllogizare, non tamen syllogizat: tametsi Melissi ratio magis sit onerosa:quia multis modis absq; vlla probabilitate peccat:vno em incóueniéti dato,plura sequuntur,& ideo nulla est difficultas eius rationem elidere.

Textus. xxiij.

Quod igitur paralogizat Melissus, manifestum est:opinatur enim accipere,si quod factum est,omne habet principium : quod,& id quod non factum est,non habet.Postea & hoc inconueniens:omnis esse principium rei,& nó temporis,& generationis non simplicis,sed alterationis, tanquam non momentaneæ facta mutatione.

Melissus.

¶In hoc text. 23. & sequenti respondet Melisso. Ratio nanque Melissi qua probat omnia esse vnum,ideq; infinitum atque immobile,erat hæc. Quicquid est factum habet principium:ergo quicquid non est factum non habet principium: sed ens non est factum:ergo nó habet principium. Rursus quod non habet principium eadem ratione nec habet finem : quod autem non habet principium nec finem,est infinitum:ergo ens est infinitum. Deinde. Omne infinitum est immobile (quia infinitum replet omnem locum , & quod mouetur acquirit locum in quo antea non erat) sed ens est infinitum:ergo est immobile. Postremo. Infinitum esse non potest,nisi vnum quia extra infinitum : non restat locus vbi sit aliud:est autem ens infinitum:est ergo vnú. ¶Primum quod Aristot. videtur hic debuisse negare, erat minor illa subsumpta, quod ens non est factum: cum omnia entia sublunaria quotidie fiant & corrumpantur. Attamen quia,vt text. 13. dictum est, nomine entis isti intelligunt vniuersum, quod secúdum Arist. est perpetuum,tanquã notam admittit illã minorem. Quinetiam (vt in subsequentibus demonstrabitur) singularia non sunt sub ratione entis,sed sub rationibus particularibus hominis,ligni,&c. Cum enim nihil fiat nisi ex suo contrario,vt ignis ex non igne, puta ex ligno:& homo ex nó homine,scilicet,ex semine,si ens fieret,deberet fieri ex nó ente,puta ex nihilo per creationem quam philosophi naturales non cognouerũt. Sed de hoc inferius. ¶Admisso ergo quod ens non est factum,quatuor sunt in hac ratione peccata: quorum duo redarguit Aristot. in hoc textu, & duo in sequenti. Primo nanque peccat in forma primæ consequentiæ. Non enim sequitur. Si id quod factum est,habet principium,id quod non est factum non habere principium. Est enim ac si arguas,quicquid est homo est animal:ergo quicquid non est homo, non est animal. Aut si arguereturconditionaliter ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis. Sequitur nãque. Si hoc est homo,est animal:ergo si nó est animal,non est homo : nó tamen sequitur. Si hoc est homo,est animal, ergo si nó est homo,non est animal:liceret ergo arguere ex opposito consequẽtis ad oppositum antecedentis, si hoc est factum,habet principium:ergo si non habet principiũ non est factum : non tamen ex opposito antecedentis ad oppositũ consequentis:si hoc est factum habet principium,ergo si non est factum, non habet principium.

¶Secundo ibi (postea) ostenditur quod Melissus præter malam cósequentiam laborat etiam in æquiuoco de ly,principium. Principium nanque (quantum attinet ad propositum) accipitur tripliciter: aut pro principio temporis,aut pro principio magnitudinis, & quantitatis finitæ,& tertio pro principio generationis (non quidem inquit simplicis sed alterationis.) Quod ideo adiecit : quia si accipiatur generatio proprie pro introductione formæ substantialis , non habet proprie principiũ,quia est momentanea:alteratio vero , quia est per motum habet principium . Quando ergo Melissus arguebat,id quod est factũ, habere principium , & quod non est factum, carere principio, verum habebat de principio temporis,& de principio generationis:quãdo vero postea infert,id quod non habet principium & finem,esse infinitum,solum est verum de principio magnitudinis. Stat autem id quod non habet principium temporis nec generationis, habere nihilominus principium magnitudinis & sic non esse infinitum : vt patet de cœlo & de vniuerso secundum Arist. Et hoc est quod ait (& hoc inconueniens (scilicet, reputatum est à Melisso) nempe quod omnis (id est, vniuersi) sit principium (puta magnitudinis) non tamen temporis & generationis,&c.) Cum de facto non sit inconueniés scilicet,quod vniuersi sit principium magnitudinis:licet non habeat principium temporis nec generationis. Atqui potuisset Aristo. adijcere aliqua, quæ secundum suam opinionem non sunt facta , habere nihilominus etiam principium à quo depédét, vt sunt, vniuersum & intelligentiæ, quæ secundum eum sunt perpetua , dependét nihilominus à Deo . 3. de cœl. text 61. Sicuti perpetuæ veritates ceu, homo est risibilis, habent nihilominus principia:vt homo est animal rationale, vt habetur. 8. huius text. 68.

Generatio non habet principiũ.

Textus. xxiiij.

Deinde propter quid est immobile, si vnũ est? sicut enim & pars vna cũ sit, hæc aqua, mouetur in seipsa: quare non & totum? Postea alteratio propter quid non erit. At vero nec specie possibile est, vnum esse: nisi eo ex quo. Sic autem physicorum quidam dicunt vnum, illo enim modo non: homo nanque ab equo alterum est specie & contraria ab inuicem.

¶ In tex. 24. refutat alia duo. Tertius enim error erat inferre, si ens est vnum & infinitum, esse subinde immobile. Nam aqua, quæ est vna pars vniuersi , mouetur in suo loco naturali sine acquisitione noui loci (mare intelligit: quod in suo loco naturali fluit & refluit) ergo eadé ratione nihil incóueniret quòd licet vniuersum esset vnum, nec posset mutare locum: nihilominus moueretur in suo loco secundum partes. Præterea quando localiter non moueretur, nihil vetaret quominus moueretur motu alterationis secundum suas partes. Quartum denique peccatũ Melis. erat cum inferebat. Si ens est infinitum, esset subinde simpliciter vnum. Nam poterat habere partes specie differétes: sicut modo licet orbis esset infinitus, essent nihilominus multæ species. ¶ Sed ad intelligentiam literæ , quæ nimis est concisa notato quod vniuersa corpora sunt eiusdem speciei secundum materiam, vt inferius videbimus. Quicquid sit de cœlo, cuius materia, vt infra dicem⁹, est alterius speciei à materia horum inferiorum, secundum Aristotelem: licet alij philosophi putauerit esse totam materiam vniuersi eiusdem speciei. Differunt tamen partes orbis

orbis specie secundum formas. Et hoc est quod ait (nec speciei possibile est vnũ esse, nisi eo ex quo) idest, non sunt omnia eiusdem speciei, nisi secundum materiam, ex qua fiunt, sic autem quidam philosophorum dicunt vnũ, scilicet esse omnia, illo enim modo (scilicet, quo dicit Melissus) non. Homo nanq; ab equo alterũ quid dam est, suntque duæ species ab inuicem contrariæ.

Tex.xxv

Et ad Parmenidem autem idem modus rationum est: & si aliqui alij sunt proprij. Et solutio est: partim quidem quia mendax est, partim autem quia non concludit: mendax quidẽ, quia quod est accipit simpliciter dici, cùm multipliciter dicatur. Non concludit autem: quia si sola alba capiantur, significante vnum albo, nihilominus multa alba sunt, & non vnũ non enim continuatione erit album vnum, neque ratione. Aliud enim erit esse albo, & suscipienti, & non erit præter album, aliquid separabile, non enim quatenus separabile est sed esse alterum est albo, & ei cui inest. Sed hoc Parmenides nondum videbat.

Parmenides.

¶Soluta ratione Melis. prosequitur Aristo. soluere rationem Parmenidis. Hoc tamen pręmittẽdum est hic, quod Parmenidẽ diuersas cẽsent nonnulli habuisse opiniones de pr[illegible]cipijs. Philoponus tanque supra textu 6. dicit quod in illis quæ scripsit secundum aliorũ opiniones tenuit duo esse principia, puta ignem & terram sed in alijs operibus secundum propriam sententiam tenuit omnia esse vnum. At verò aliter expresse refert Aristo. 1. meta. ca. 5. vbi ait vtrãque esse propriam opinionem. Parme. nẽpe qui opinatus est omnia esse vnũ secundũ rationẽ, sed duo esse principia secũdũ sensum scilicet, ignem & terram. Quod est dicere. Quanquam omnia quæ sunt in mundo sunt essentialiter eiusdẽ speciei, tamẽ quia ad sensum experimur ignẽ inter omnia esse maxime actiuum, appellauit causam efficientem, ignem, causam vero materialem, terram. ¶ Quod autem omnia essent vnum, idest, eiusdem rationis specifice, licet alia id ratione probauerit, vt habetur. 1. de ge. tex. 57. hoc tamen id potissimum sibi persuadebat, vt habetur. 1. met. Quicquid est præter ens, est nõ ens sed nõ ens est nihil: ergo quicquid est præter ens, est nihil. Rursus ens & vnum conuertuntur: ergo quicquid est præter vnum, est nihil: & per consequens omnia sunt vnum. Ait ergo Arist. hic quod ad Parme. idem modus est respondendi, qui ad Meliss. quia scilicet, in materia peccat falsa assumendo. & in forma, male inferendo.

Parmeni. finitũ, Melis. infinitum.

Tametsi alij sunt præterea peculiares modi respondẽdi Parmenidi: sane quia differebat à Melisso, non solũ in ratione, sed in conclusione: quia non ponebat ens, quod est vniuersum, esse infinitum, vt Melis. Cuius rationem differentiæ explicat Arist. 1. meta. c. 5. quia videlicet Parmeni. ponebat omnia esse vnum secundum formam, scilicet, secundum rationem entis, in qua conueniunt omnia quæ sunt in mundo, quam tamen ponebat esse finitam. Melis. vero potius sequebatur rationẽ materiæ: quia videlicet id quod est factum non habet principium & per consequens est infinitum, vt expositum est. ¶ Quod ratio Parme. primo assumit falsa & mendax est, probat Aris. quia accipit ens simpliciter dici, cum tamen multipliciter dicatur. Enimuero vt maior Parmenidis apparentiam habeat accipiendum est ens, vt significet omnia entia mũdi, acsi significaret eadem ratione. Tũc enim apparẽtiã haberet dicere quod quicquid non est ens, est non ens: sicuti quicquid non est substãtia, est nõ substãtia, & quicquid nõ est hõ, est nõ hõ. Quanquã neq; tunc esset vera in sensu affirmatiuo: quia non ens pro nullo supponit. Sed tamen ad suũ propositum tãtundem faciebat sensus negatiuus: quia satis illi erat si quicquid est præter ens nihil est. Attamen cum ens non vniuoce, sed analogice significet entia (principaliter substantiam, & minus principaliter accidentia) neque illã apparentiã habet. Nam ens simpliciter dictum supponit pro substantia, & ideo tantũ valet illa maior, acsi dicatur. Quicquid est pręter substãtiam est non ens. Quæ quidem est falsa: nam licet accidens non sit ens simpliciter, vt habetur. 7. meta. text. 2. tamen nec simpliciter est non ens neq; est nihil: quia est entis ens. ¶Præterea Parme. peccat in forma (quod appellabat Aristo. non concludere) vt enim consequẽtia formaliter cõcludat, debet in omnib⁹ terminis eiusdem formæ vniuersaliter cõcludere, vt. 5. lib. Summularum expositum habemus: illa tamẽ consequentia nõ valet, si loco de ly, ens, vtamur hoc nomine, album, qđ vniuoce significat alba diuisiue, sicut ens significat entia. Tunc enim nõ sequitur. Quicquid est præter albũ, est non album: ergo omnia sunt vnum album: aut continuatione, idest, tanquã vnũ continuũ aut secundũ rationẽ: quia aliud est esse albo in quantum albo, & aliud suscipienti, idest, alia est ratio & diffinito albedinis, & alia corporis, ꝙ est eius subiectũ. Ad euidẽtiam hui⁹ rationis notandũ est ꝙ cũ Arist. ostendisset primũ peccasse Parme. in æquiuocatione entis, vt ostenderet peccare etiam in forma, accipit terminum vniuocum in quo nõ committeretur primus error. Et hoc est ꝙ ait (albo vnum significãte) scilicet vniuoce, & præterea vnũ diuisiue: ad tollẽdũ aliã æquiuocationẽ entis, ꝙ accipitur etiã pro vniuerso: in quo maxime sensu habet apparẽtiã, ꝙ quicquid est præter ens, est nõ ens. Et præterea vt maior affirmatiua esset vera, scilicet, quicquid est præter album, est non album: qualis non erat illa, quicquid est præter ens est nõ ens. Accepit autẽ nomẽ connotatiuũ vt in vno exẽplo patefaceret quod Parme. nec cõcludit omnia esse vnũ connotatiuum, neque vnũ ratione, vt statim videbitur. Sensus ergo Aristo. est facere hãc cõsequentiam. Quicquid est præter album, est nõ albũ, & quicquid est albũ est vnũ albũ: ergo quicquid est præter vnũ albũ, est nõ albũ. Vnde videtur cõsequi non esse nisi vnicũ albũ. In qua maxime apparet insufficientia prioris cõsequẽtiæ. Nã si ly, vnũ accipiatur diuisiue, vt cõuertitur cũ ente, bona est cõsequẽtia, & conclusio est vera: quippe cuius sensus est ꝙ illud ꝙ non est vnũ albũ, non est albũ singulariter: sed tamẽ inde nõ sequitur, ꝙ omnia alba collectiue sint vnũ albũ. Si tamen ly, vnũ accipiatur collectiue, vt facit sensum exclusiuũ gratia pluralitatis, quemadmodũ in exponibilibus dictum est, tunc consequentia non valet. Est enim acsi argueretur, omne albũ est vnũ albũ: ergo tãtũ vnũ sunt alba, idest, vnũ albũ & non plura. Et eodem modo peccat consequẽtia Parme. Cõcedimus enim ꝙ quicquid est præter ens est nõ ens: saltẽ negatiue, idest nihil est. Et cũ subsumitur omne ens est vnũ, cõceditur si accipiatur vtrũq; diuisiue, idest, pro singulis entibus sed negatur cõsequẽtia quãdo infertur, ergo oĩa sunt vnũ. Est nãque acsi argueretur. Omne ens est vnũ: ergo tãtũ vnũ sunt entia, idest vnũ & nõ plura. Et ideo ratio Parme. nõ cõcludit, ꝙ omnia sunt vnũ continuatione, idest, vnũ continuũ. ¶ Quod autẽ nõ cõcludat omnia esse vnũ ratione, probat Arist. Et vt euidẽtior sit ratio, conce-

concedamus Parmeni. gratia disputationis non esse in mundo aliud ens, quã vnum albũ. Tunc adhuc nõ sequitur. Quicquid est præter vnũ album, nihil est: ergo omnia sunt vnum ratione. Quia aliud inquit est esse albo inquantum albo, & aliud suscipienti, idest, alia erit ratio albedinis, & alia corporis subiecti: quanuis albedo non sit præter corpus, idest, non sit à corpore separabilis (loquitur in lumine naturali) nõ enim (inquit) quia separabilis, aliud est: sed quia alia est definitio albedinis & alia corporis. (Hoc autem Parmenides non dum videbat) videlicet quod id quod est vnum subiecto, sit plura secundum rationem & definitionem.

Textus. xxvj.

Necesse est igitur accipere ijs qui dicunt quod est vnum esse: non solum vnum significare quod est de quo vtique prædicetur, sed & quod vere est, & quod vere vnum est. Accidens enim de subiecto quodam dicitur: quare cui accidit quod est, nõ erit: alterum enim est ab eo quod est, erit itaque aliquid: quod non est, non itaque erit alij inexistens: quod verè est, non enim erit enti ipsi, esse: nisi multa, quod est, significet, sic vt sit aliquid, vnum quodque sed supponitur quod est: significare vnum.

¶ Postquam Aristote. monstrauit consequentiam Parmeni. non esse formalem, prosequitur ostendere quod neque in suis terminis materialiter cõcludit. Et in hoc tex. & sequenti ostendit quod non concludit omnia esse vnum, tribus rationib⁹. At quia litera hæc aspera est & conscissa: notandum est, quod istud complexum, ꝙ est, tantum valet apud Aristo. quantum ens, generaliter dictum, vt prædicatur de substantia, & quodammodo de accidentibus. Sed cum ait, quod vere est: intelligit ens simpliciter: vt solum dicitur de substantia, quæ simpliciter est ens: nam simpliciter esse, idem est quod subsistere. Intendit ergo Aristo. hãc primam rationẽ. Quando Parme. dicit, quicquid est præter ens, est non ens: aut accipitur ens à parte subiecti: pro solo accidente, aut pro sola substantia, aut indifferẽter pro vtroq; non potest accipi pro solo accidente, nec pro sola substantia: ergo accipitur indifferenter pro vtroque, & per consequens quando concludit omnia esse vnum ens, ly ens, includit plura secundum rationem, puta substãtiam & accidens. ¶ In hoc textu probat primam partem minoris, scilicet, quod non accipiatur hic ens pro solo accidenti: duplici ratione. Primum quia cum substantia sit id quod verè est, idest, proprie ens, accidens vero solum est id de quo ens quodammodo prædicatur, scilicet, secundum quid, non debent isti accipere, vnum, vt significet quod est, idest, ens, de quo vtique (idest, quodammodo) prædicatur, puta accidens: sed vt significet id quod verè est, scilicet, substantiam, & ꝙ verè vnum est: nam ens & vnum conuertuntur. ¶ Secundo probatur idem. Si ens à parte subiecti accipiatur solum pro accidenti, cum accidens sit id quod dicitur de subiecto, sequitur quòd id cui accidit, quod est, id est, subiectum cui conuenit accidens, quod est ens, esset non ens: nã si solũ accidens est ens, & quicquid est præter ens, est non ens, sequitur quod substantia non erit, idest, erit non ens & nihil: quia substantia est alterum ab eo quod est, idest, ab accidente, quod est ens (erit itaque aliquid quod non est) idest, tunc non ens, puta substantia, erit ens, scilicet, album. Albedo enim quæ tunc solum esset ens, prædicaretur in concreto de substantia. quæ esset non ens: & sic vnum contradictorium prædicaretur de alio, quod est absurdum. Et præterea sequeretur, quod id quod est, scilicet, accidens, nulli inexisteret, & cum esse accidentis non sit nisi in existere, sequeretur quod accidens simpliciter non esset. Vnde sequeretur alia contradictio, nempe quod id quod est, idest, ens, non haberet esse. Sequitur ergo (inquit) quod nisi id quod est, idest, ens, multa significet, puta & substantiam & accidens, non potest ens, quod est accidẽs, habere esse. Isti autem dicunt quod ens nõ significat nisi vnum: ergo nullatenus possunt dicere quod illud vnum sit accidens.

Textus. xxvij. QVOD vere est, &c.

Si igitur QVOD vere est, nulli accidit, sed illi aliquid: magis quod verë est, significat ꝙ est, quam quòd non est. Si enim erit, quod vere est idem & album: albo autem esse non est quod vere est (neque enim accidere ipsi possibile est quod est: nihil enim quòd est, est: ꝙ nõ vere sit) non ergo quod est: album est, non sic autem, vt aliquid non sit, sed omnino non sit, erit, quod vere itaque est, non est, verum enim est dicere: quòd vere est album esse, hoc autem non quod est significabat, quare & si album significat & quod vere est: multa ergo significat, quod est.

Melius Argyropylus vertit hunc locum.

¶ In hoc tex. 27. probat secundam partem eiusdẽ minoris, scilicet, quod ly ens, nõ significat illic solam substantiam, eadem ratione. Et resumit prius conclusionẽ superioris rationis. Si igitur inquit quod vere est, idest substãtia, quæ simpliciter est ens, nulli accidit, sed alia accidũt illi, sequitur quod cũ dicitur, quicquid est præter ens, est non ens, id quod verè est, idest, substantia, magis significetur per ly ens, quod est subiectum, quã per ly non ens, quod est prædicatum. Attamẽ quod ly ens, non solam substantiam, sed etiam illic accidens significet, probatur. Nam si ens solum accipitur pro substantia, tunc cum accidens sit aliud præter ens, idest, distinguatur à substantia, sequitur quod sit non ens: & cũ accidens, puta albedo in concreto, prædicetur de substantia, cum dicimus, ens est album, sequitur idẽ quod prius, scilicet, quod id quod non est, prædicabitur de eo quod est: & per consequens vnum contradictoriorum prædicatur de alio. Est autem litera adeo implexa vt ferè syllabatim sit ordinanda. (Si enim inquit quod verè est, idem erit etiam album, idest, si substantia: quę proprie est ens, sit etiã alba, albo autẽ esse nõ est, quod verè est) idest, albedo tamen non sit verè ens secundũ Parme. si quidem est præter substantiam (nec enim accidere ipsi, scilicet, albedini potest quod est) idest, non potest ei accidere vt sit ens. (Nihil enim quod est, est quod non est) idest, nulli potest accidere vt sit, nisi vere sit ens. Sequitur quod album non erit quod est, idest, non erit ens. (Non sic autẽ vt aliquid non sit, sed omnino vt non sit) idest, non solum albedo non erit ens simpliciter (nam hoc verũ est) sed neque omnino erit ens, idest, neque erit entis ens. Vnde concluditur ꝙ si substantia est ens, & accidens non est ens: id quod verè est non est, idest, ens, est non ens & nihil: nam verum est dicere id quod verè est, idest, substantiã, album esse: hoc autem scilicet, albedinem, non quod est, idest, ille terminus non ens, significabat (quare si & albũ significat & quod

& quod vere est) cócludit ergo quòd si quod est, idest, ens significat albú, idest, accidens, & quod vere est, idest, substantiam (quod quidé est necessariú ad saluandú veritaté istius ens est albú) sequitur ꝙ ly ens in maxima Parme. multa significat, & per cósequés cú cóclu dit omnia esse vnum, illic vnum cópreh édit multa secundum rationem, scilicet, substátiam & accidens.

Textus xxviij.

Neq; igitur magnitudinem habebit quod est: siquidem quod verè est, est quod est: vtrique enim partium aliud est esse.

¶ Hæc est secunda ratio sumpta à rationibus totius & partis. Et est hæc. Si omnia essent vna substantia in sensu Parme. itaque nullo modo essent plura, sequeretur quod neque haberet magnitudinem: & per consequés necesset finitum, vt ipse concedit. Nam si haberet magnitudinem iam essent totum & pars: & per consequés plura secundum rationem. Omnia enim tria argumenta Aristot. contendunt probare quod omnia sint plura secundum rationem. Parme. nanque non negabat vniuersum esse plura secundum partes quantas, sed secundum rationem. Et ideo ait Arist. quod totú & pars non solum sunt plura in potentia secundú diuisioné quátitatis, sed plura quodámodo secundum rationem. Alia enim quodammodo est ratio essendi totius & alia partis: nam esse totius est per se subsistere, & esse partis est non per se esse: sed in toto. Et hac de causa postquam probauit accidens ratione distingui à substantia, quia esse illius est inesse, subdit fere idem de parte, quæ quá quam non sit accidens: habet tamen esse in alio.

Textus xxix.

Quod autem diuiditur quod verè est, in quod verè est aliquid aliud: etiá ratione manifestum est, vt homo, si est quod verè est aliquid: necesse est, & animal, ꝙ verè aliquid est esse, & bipes. Si enim non quod vere est, est: accidentia erunt: aut igitur homini: aut alicui alij subiecto, sed imposibile est: accidens etenim dicitur hoc aut quod contigit esse & non esse, aut in cuius ratione est hoc cui accidit, vt sedere quidem: velut separabile, in simo autem est ratio naris cui dicimus accidere simum. Atqui quæcunque in diffinitiua ratione insunt, aut ex quibus sunt: in ratione horum, non inest ratio totius, vt in bipide, ratio hominis, aut in albo, ratio albi hominis. Si igitur hæc hoc se habent modo, & homini accidit bipes, necesse est separabile esse ipsum, quare contingit vtique non bipedem esse hominem: aut in ratione bipedis inerit hominis ratio, sed impossibile est. Illud enim in illius ratione inest. Si autem alij accidunt bipes & animal, & non est vtrunque quod verè est aliquid: & homo vtique erit accidentium alteri. Sed quod verè aliquid est: sit accidens nulli. Et de quo ambo: & vtrunque, & quod est ex his, dicatur. Ex indiuisibilibus itaque est omne.

Textus xxx.

¶ In tota hac litera, quæ est fragmentum tex. 28. cum text. 29. & fragmento trigesimi, continetur tertia ratio Aristo. quæ proinde non erat diuidenda, vt diuidit à Cómétatore. Sed ideo aliter eam diuidit, quia aliter eam intelligit, quá forsan fuerit mens Arist. vt statim dicemus. Ratio est hæc. Concluserat aduersus Parmenidem, ꝙ licet omnia essent per impossibile vnum album, nihilominus substantia & albedo essent plura secundum rationem: vult iam modo probare ꝙ licet per impossibile omnia essent vna substantia prædicamentalis, essent adhuc plura secundum rationem, quorum quodlibet esset substantia. Et probatur hoc modo. Omnis substátia prædicamétalis (ꝙ dixerim ad excludendum Deum) diuiditur in genus & differentiam, quę ratione differunt, & sunt substantiæ: ergo quáuis per impossibile omnia essent vnus homo sine accidéte, adhuc essent plura secundum rationem, puta animal & bipes. Quod sint plura secundú ratióem, patet, quia sunt partes diffinitionis, veluti materia & forma, contractú & contrahens. Quod autem sint substantiæ (ꝙ Aristo. appellat ꝙ vere est aliquid) probatur ibi. (Si enim nó ꝙ vere est) si illæ partes diffinitionis non sunt substátiæ, sunt ergo accidentia. Tunc aut sunt accidentia homini, aut accidentia alij cuicunque rei, neutrú istorum: ergo non sunt accidentia. Quod non sint accidétia hominis, probatur: nam accidens est duplex, scilicet, commune, ꝙ potest adesse, & abesse, vt sedere: & item propriú, ꝙ est inseparabile, vt simum respectu nasi. Atqui accidés propriú: vt. 1. post. textu. 9. visum est, est illud in cuius ratione & diffinitione ponitur eius subiectum simitas enim ėst nasi curuitas, sed illę partes diffinitionis neutrú horum accidens sunt respectu hominis: ergo sunt substátiæ. ¶ In text. 29. probatur hæc minor: Et probatur prius ꝙ non sunt accidentia propria inseparabilia: quia illa (inquit) quæ ponuntur in diffinitione subiecti, non sunt talia: vt in horum diffinitione vicissim subiectum, vt quia bipes ponitur in diffinitione quidditatiua hominis, homo nó ponitur in diffinitióe quidditatiua bipedis: & quia albedo ponitur in diffinitione hominis albi, non ponitur vicissim homo albus in diffinitione albedinis: alias esset circulus in diffinitionibus, vt si a. diffiniretur per. b. & b. per. a. & sic idé virtualiter diffiniretur p se ipsum. At animal & bipes ponuntur in diffinitione hominis: ergo homo non ponitur in diffinitione illorum, & per consequens illa nó sunt accidentia eius propria. Si igitur sunt accidentia hominis, erunt accidétia cóia. Quod auté nó sint cóia patet: nam alias sequeretur ꝙ possent adesse & abesse subiecto præter subiecti corruptioné: & sic daretur homo, qui nec esset animal nec bipes: ꝙ est impossibile. ¶ Quod auté illa non sint accidentia alicuius alterius subiecti, probat Aristo. hoc modo. Si tá animal ꝙ bipes accidunt alij substátiæ quá homini & ipsa nó sunt substantiæ, sequitur ꝙ homo ipse etiá erit accidens alteri, consequés tamé est falsum quia (ꝙ vere est aliquid (. i. substátia) sit accidés nulli) idest, nulli accidit: ergo nec genus nec differentia sunt alterius accidentia. Probat sequelá sic. De eo de quo ambo scilicet animal & rationale, & vtrunque seorsum prædicatur, necesse est vt id ꝙ ex his, puta homo cuius essentia constat ex illis, itidem prædicetur (quicquid enim est animal rationale, est homo) ergo si illa sunt accidentia, homo pariter est accidens (ex indiuisibilibus itaque est omne) hoc verbum legendum est nó tanquá conclusio asserta ab Aristo. sed tanquá incóueniens illatú ex opinione Parme. Acsi dicat, ꝙ vt tueatur opinioné suá, videlicet omnia quomodocunque esse vnum: necesse est vt ponat illud esse indiuisibile, & secundú quátitatem (ne alia sit ratio partis alia ratio totius) & secúdum essentiá: ne alia sit ratio generis, & alia sit ratio differentiæ. Cómenta, vero

do:quod fuerat ab æterno aceruus quidam & congeries rerum, in quo veluti in quodam chaos genera oĩa & species rerum commixta latitabant. Deus auté qué ipse mentem appellabat inde segregauit omnia & suis cuiuscũque locis disposuit. Forsan sub nebula audierat illud Gen. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Vnde initiũ philosophiæ suæ (vt lib. 2. refert Laertius) erat hoc. Omnia simul erant deinde accessit mens, eaque composuit. Quam obrem & Anaxagoras ipse appellatus est mens. Et inde Ouidius exordium suę Metamorphosis desumpsit dicés, ꝙ ante mare & terras, &c. vnus erat vultus, quem dixere chaos, &c. Disgregatio vero fuit, quod infinitæ particulæ, verbi gratia, terræ separatæ fecerũt terrã: & infinitæ aquæ fecerunt aquã & infinitæ carnis fecerunt carnem: & ita de omnibus. Has particulas appellabat atomos, idest, indiuisibilia corpora. Et dicebat esse homiomeras, idest, similares propterea quod sunt partes eiusdem rationis cum toto. Itaque atomi ligni erant eiusdẽ speciei cum ligno, differentes autem substantiali specie ab atomis lapidis. Facta illa prima disgregatione rerum: agẽtia deinceps naturalia, quæ videntur res nouas transmutare & generare, nihil aliud faciunt quam vt atomi, quæ latebant, appareant. Exempli gratia. Cum ignis vertit lignum in cineres, nihil aliud facit quam vt atomi cinerum, quæ latebant in ligno appareant & atomi ligni lateant: & cum semen deciditur ab animali, in semine latent atomi carnis & ossis & sanguinis, &c. quæ postea dum apparent, sunt animal. Enimuero quia videbat ex re quacunque omnia posse generari & contraria ex cõtrarijs scilicet, calidum ex frigido, & hominé ex boue quem comedit: & rursus bouem ex homine qui conuersus in terram producit herbam quam pascitur bos, huius causam dicebat esse, quia non potuit illa prima disgregatio rerum ita pure fieri, quin in quocunque indiuiduo manerent adhuc omnium rerum atomi permixtæ: ita quod in carne sunt omniũ rerum atomi: nisi quòd est caro, propterea quod atomi tantum carnis apparent. Et ideo si caro comedatur ab homine, fit homo: si à leone fit leo: & si cadauer ponatur sub terra, fit herba: & ita in omnibus. ¶ Dicebat tamen illas atomos indiuisibiles, nõ sicuti est punctũ, vel angelus: sed quia nõ poterant diuidi in partes alterius rationis: nã licet in carne, verbi gratia, sunt permixtæ atomi omnium rerum, tamen in vna atomo non sunt plures atomi aliarum rerum. Et ideo ex illa sola nihil potest generari, & propterea erat indiuisibilis in se & inseparabilis ab alijs atomis. Rursus quia generationes rerum putabat in infinitũ duraturas, ne generationes deficerent, dicebat & illud chaos fuisse infinitum, & in quacunque re latere infinitas atomos, non solum infinitarum rerum differẽtium specie, sed cuiuscunque rei etiã infinitas. ¶ Hinc sequitur quod Anaxagoras nihil ponebat compositum ex materia & forma: quia atomi illæ non sunt compositæ, sed sunt sicut principia materialia. Et hac etiam ratione dicebat esse indiuisibiles. His atomis dicebat mũdum esse plenum: nisi quod non apparent, ob idque radio solis intrante per fenestram apparent corpuscula, quæ illic antea latebant. Nõ quod illa sint atomi, vt aliqui putant: quia atomi nõ sunt abinuicem separabiles: sed quod sunt corpora atomis simillima vt per ea quodammodo cognoscamus atomos. ¶ Eadem fere fuit opinio Anaximandri: hoc solo differens, quod Anaximãder dicebat illud chaos fuisse atomorũ causam & initium. Et propterea dicit hic Aristo. quod ponebat vnũ principium & subiectum omnium rerum Anaxagoras vero econuerso dicebat quod atomi fuerãt causa & initium illius chaos. Et propterea dicit quod Anaxagoras posuit infinita principia. Opinio Anaxagoræ fuit postea Epicuri. Democritus vero vt infra tex. 41. videbimus hoc tantummodo differebat ab Anaxagora, quod dicebat atomos omnium rerum eiusdem speciei essentialis esse: sed solum accidentaliter positione, scilicet, & figura differre, vt illic explicabimus. ¶ At vero Empedocles Agrigentinus: quem aiunt Parmenidis fuisse discipulum (vt lib. 8. refert Laertius) conueniebat quodãmodo cum istis: sed multum dissentiebat. Conueniebat inquam, affirmans itidem fuisse vnum chaos, vnde mundus est. Differebat tamen primo quia non dicebat in rerum natura esse nisi quatuor species rerum: quæ sunt quatuor elementa, scilicet, terra, aqua, aer, & ignis quæ ab illo chao fuerunt separata. Hæc autem elementa per alterationem in inuicem & commixtionem, faciunt omnia mixta. Itaque homo nihil aliud est quam aggregatum ex illis elementis. Differebat secundo vt ait hic Aristote. (Differunt autem) quod ille, scilicet, Empedocles facit horum circulationem, idest, opinabatur mundũ infinities genitum & corruptum: hic autem scilicet, Anaxagoras, nõ nisi semel. Vt enim Anaxagoras dicebat mentem fecisse disgregationem, Empedocles asserebat duas causas: alteram efficientem: quã appellabat litem: & alteram corruptricem: quam appellabat amicitiam. Aiebat quod lite disgregante elementa ex illo chao, mundus generatur: amicitia vero rursus illa in aceruum congerente, mundus corrumpitur. Et hoc dicebat infinities factum esse, & fore. Itaq; ante quãcũque generationem fuit chaos: & ante quodcunque chaos fuit etiam generatio. Hæc tot verbis exposuimus, ne opus esset, vt sæpe repeterentur: quæ tamẽ necessaria sunt ad subsequentium intelligentiam.

Atomi.

Democritus.

Empedocles.

Videtur autem Anaxagoras sic infinita opinari: quoniã putabat communem opinionẽ physicorum esse veram, quod NIHIL fit ex eo quod non est: propter hoc enim sic dicunt, erant simul omnia, & fieri huiusmodi statuerunt alterari. Alij autem, congregationem & segregationem.

Textus xxxiij. EX NIhilo nihil fit.

¶ In text. 33. prosequitur tractare opinionem Anaxagoræ, ostendendo primum radicem errorum istorum. Radix nanque fuit duplex fundamentum. Primum, illa receptissima sententia omnium physicorum. Ex nihilo nihil fit, quæ in lumine naturali est verissima, vt quæstio. 7. apparebit. Agentia enim naturalia virtuté nõ habent quicquam producẽdi, nisi præsupposito subiecto. Sunt nanque agentia finita: & deducere aliquid ex nihilo, arguit potentiam infinitam, quæ soli conuenit Deo. Nam si educere effectum ex aliqua præsupposita materia & potentia, arguit aliquam potentiam: educere ex duplo minori arguit duplam potentiam, & ita calculando educere ex nihilo arguit infinitam. Qua de causa philosophi naturales creationem nec subodorari quidem fuerunt sufficientes. Ex illo igitur fundamento omnes philosophi naturaliter loquentes (nam alij iã sunt foras explosi) sibi persuaserunt ꝙ omnia entia, quæ sunt, prius fuerunt in aliquo vno subiecto. Vnde Thales & alij dicebant omnia fieri per alterationẽ, scilicet, per rarefactionem & condensationem: alij vero vt Anaxagoras omnia fieri per segregationem ex

vero in illo verbo. (Sed quòd vere aliquid est) vbi ipse incipit, textum trigesimum, existimat incipere nouam rationem Parme. qua vult concludere omnia esse vnã substantiam, à qua accidẽs non distinguitur, & eam esse indiuisibilem, idest, ex indiuisibilibus compositam: quia putabat diuisionem cõtinui terminari ad aliqua puncta indiuisibilia ex quibus componitur. Attamen licet hanc rationem statim commemoret Arist. tanquã discipulorum Parme. tamen litera Aristo. perspicacior est multo in sensu supra exposito, quã in sensu Cõmẽ.

Quidam autem rationibus vtrisq; acquieuerunt: huic quidem, quòd omnia vnũ sunt, si quod est, vnum significat, quod est etiam id, quod non est. Ei autem quæ dissectione procedit: indiuiduas facientes magnitudines.

¶ Post impugnationem Parmenidis recitat Aristotel. opinionem quorundam qui consequens superiorum rationum concedebant, nec illa reputabant esse inconuenientia. Primum nanq; inconueniens in prima ratione fuit, quòd si ly ens accipiatur pro substantia & accidente, tunc essent plura ratione, si autem pro sola substantia, aut pro solo accidente, tunc sequeretur, quòd ens esset non ens. Cui respondebant quod ens accipitur pro sola substantia, atque adeo concedebant, accidens simpliciter esse non ens: & per consequens admittentes quòd substantia est alba, admittebant quòd ens est non ens. Et hoc est quòd hic ait Aristo. quòd isti acquieuerunt, si ꝙ est vnum significat, scilicet, substãtiã illud etiam esse quod non est, idest, quòd substantia est alba, vbi prædicatur de ente, accidẽs quod est nõ ens. ¶ Secunda ratio erat quòd si omnia essent simpliciter vnum, illud non haberet magnitudinem, & per consequens esset indiuisibile. Huic autẽ respondebant cõcedentes quòd sunt aliquæ magnitudines indiuisibiles. Et hoc est quod ait Aristo. (ei autem) id est, ei rationi, quæ ex dissectione & diuisione procedebat, respõdẽt aliquas esse magnitudines indiuisibiles. Hãc respõsionem non impugnat hic, quia libr. 6. ostensurus est continuum nõ componi ex indiuisibilibus. Priorem respõsionem redarguit in text. sequenti qui est. 31. & postremus huius capitis.

Textus xxxj.

Manifestum autem est, quod non verum, est, quod si vnum significat quòd est, & non possibile est simul contradictionem esse: nihil erit quod non est, nihil enim prohibet: vt id quod non est, non simpliciter sit non ens: sed sit non ens aliquid. Dicere quoque quod nisi præter ipsum quod est, aliquid erit aliud vnum omnia fore: inconueniens est. Quis enim nouit ipsum quod est, aliquid esse: nisi quod vere est? Si autem hoc ita est nihil sic prohibet multa, quod est esse, sicut dictũ est. Quod igitur sic vnum esse quod est, impossibile sit, manifestum est.

¶ Ad intelligentiam huius textus notandum est, quòd Themistius & Philoponus cẽsent hic Arist. subnotare Platonicos, qui credebant ens solum affirmari de formis & potissimũ de ideis, per quas cõposita actu sunt: materiã vero simpliciter appellabant non ens. Et ideo dicebãt compositum cõstare ex ente & non ente Sãct. Tho. cõformiter magis literæ credit insinuari hic eosdem Platonicos, qui accidens censebãt simpliciter esse non ens: vt. 6. meta. textu. 4. insinuat Arist. Fateor tamen nullam mihi omnium, quas viderim expositionẽ, plene satisfacere in hoc loco. Sed hoc modo, ni fallor, litera fit lucida. Duas nanque contrarias opiniones videtur mihi Aris. refellere. Discipuli enim Parmenidis, vt colligere quisque potest ex dialogo Platonis sophista nomine, vbi de ente & non ente disserit, sustinebãt omnia esse vnum, supposito quod non sint cõtradictoria verã, isto modo. Opinabantur ens esse simpliciter vniuocum & solum significare substantiam quæ per se subsistit. Et arguebant quòd accidens esset simpliciter non ens: nam si esset ens (cum ens simpliciter idem sit quòd substantia) tunc accidens esset substãtia: & quia per se manifestum est accidens non esse substantiã, tũc accidens esset substantia & non esset substantia. Quod si accidens (aiebant) simpliciter est non ens, nihil est. Et sic sustinebant omnia esse vnum, scilicet, omnia conuenire in vnica ratione entis. Platonici vero concedebant quidem ens solam substantiam significare. (Plato enim ponebat ens vniuocum generalissimum substantiæ, & nullo modo significare accidens.) Attamen vt responderent rationi Parmenid. dicebant hoc solo modo posse negari omnia esse vnum, si concedatur, ꝙ aliquid sit præter ens, quod sit non ens: & nihilominus sit aliquid: quale est accidens, & materia prima: quæ simpliciter sunt non ens, quia nõ sunt substantia, & nihilominus sunt aliquid Aristote. vero vtranque reputat opinionem absurdam: & medio modo incedit, scilicet, quod ens non solam substantiam significat, sed est analogum significans substantiam principaliter, & accidens per attributionem ad substantiam. Et ideo accidens nec simpliciter est ens, nec simpliciter nõ ens: sed medio modo est ens secundum quid, idest, entis ens: & ita dicit inferius de materia prima quod est ens nõ simpliciter: sed ens in potentia. Et hoc modo euitãdo opinionem Parmeni. & Platonis saluat quod non omnia sunt vnum, idest, eiusdem rationis. ¶ Refellens ergo primam opinionem ait (manifestum est quod non sequitur, si vnum significat quod est (idest, si ens simpliciter dictum significat solum substantiam) & non est possibile simul contradictionem esse, nihil esse quod non est) idest, accidens quod est non ens, puta non substãtiam, nihil esse simpliciter. (Quia nihil prohibet vt quod non est (idest, accidens) non sit simpliciter non ens: sed sit non ens aliquid) idest, non substãtia. Itaque accidẽs nec simpliciter est ens nec simpliciter nõ ens: sed est non substantia, quæ simpliciter est ens. ¶ Mox ibi, dicere quoque, refellit solutionem Platonis. Et ordinanda est sic litera. Inconueniens quoque est dicere quod omnia erunt vnum, nisi ponatur aliquid esse simpliciter aliud, præter ipsum quod est: nam accidens quod est præter substantiam: non est simpliciter aliquid: sed secundum quid. Et hoc est quod probat dicens. (Quis enim nouit) id est, quis intelligit, ipsum quod est, idest, ipsum ens, aliquid esse, nisi quod vere est. Quasi dicat nullus hoc dicit. Cum ergo accidens nõ simpliciter sit, non est dicendũ illud esse aliquid: sed, vt ita dicam, alicuius aliquid: sicut est, entis ens. Concludit ergo. Si autem hoc ita est, videlicet quod est ens simpliciter dicatur de substantia, & secundum quid de accidente, nihil sic prohibet, quod est, idest, ens, multa esse: sicut dictum est. Atque adeo id quod est, idest vniuersum, sic vnum esse, scilicet, ratione vt Parmeni. dicit, impossibile est.

¶ Sequitur hic quæstio tertia super textu. 17. vtrum totum, &c.

DE PRINCIPIIS CONTRA naturaliter loquentes.
CAP. IIII.

Textus xxxij.

VT autem physici dicunt: duo modi sunt. Hi enim vnum facientes quod est corpus subiectum aut trium aliquod, aut aliud quod est igne quidem densius: aere vero subtilius: alia generantur densitate & raritate, multa facientes, hæc autem, quod sunt contraria. Vniuersaliter autem excessus, & defectus: sicut magnum dicit Plato, & paruum, nisi quod hic quidem, hæc facit materiam: vnum autem, speciē. Alij vero: vnum quidem subiectum materiā: contraria autem differentias & species. Quidam autem ex vno, in existentes contrarietates segregant, quemadmodum Anaximander dicit. Et quicunque etiam vnum & multa dicunt esse, quæ sunt: sicut Empedocles & Anaxagoras. Ex commixtione nanque & hi segregant alia. Differunt autem ab inuicē: eo quod ille circulationem facit horum, hic autem semel, & hic quidem, infinita, & similes partes habentia, & contraria. Ille verò, vocata elementa solum.

¶ Subsequenter post disputationem contra eos qui nō naturaliter loquuntur, in hoc cap. 4. quod nouem textus complectitur, subsequitur sermo aduersus naturaliter loquentes: nempe qui non negant, vti superiores, sed admittunt motum rerum naturalium, cuius principium est natura. Hos inquit Aristotel. bipartitos esse. Priores nanque vnicum ponentes principium, omnia dicunt inde fieri sola rarefactione aut condensatione. Posteriores vero negant adhuc motum rarefactionis, & condensationis: sed dicunt omnia fieri per segregationem ab vno principio, vbi omnes res sunt permixtæ. ¶ Ad istarum differentiam opinionum intelligendam: notandum est vt supra quæst. 1. dicere cœperam quod primus omnium philosophorum fuit Tales: primus inquam septem sapientum: quem Aristo. 1. meta. cap. 3. appellat principem huius philosophiæ. Hic secundum aliquos fuit Olympiade. 10. tempore Romuli: secundum alios natus est Olympiade. 35. & mortuus Olympiade. 58. Olympias vna quatuor complectitur annos. Illis annis trecentis ab Olympiade. 30. vsq; ad centesimam quando natus est Arist. floruerunt omnes isti philosophi. Tales ergo posuit principium omnium rerum esse aquam. Cui (vt. 4. libr. acad. q. ait Cicero) sex reliqui sapientes consenserunt. Quorum nomina sunt Pittacus Mytileneus, Solon Atheniensis aut Salaminus, Chilon Lacedæmonius, Bias Prienæus, Periander Corinthius, Cleobulus Lydius. Sed tamen Anaximandro (inquit Cicero) id persuadere non potuit. Aristote. 1. meta. dicit Thaletem hanc opinionem traxisse ab antiquioribus poetis, scilicet, Orpheo & alijs, qui theologizabantur Tethyn & Oceanum parentes fuisse omnium rerum. Tethys enim autore Beroso libr. 2. nomen fuit vxoris Noe: quæ in notitia gētium fuit prima. Et ideo Noe cœlū dictus est & Tethys terra: quia omnium parentes fuere. Aut forte isti, quia ab AEgyptijs in confuso audierant illud initium legis quod in principio factum est cœlum & terra, & spiritus Domini ferebatur super aquas, hanc fabulam de terra & aqua finxerunt. Addit Aristo. Thaletem suam opinionem confirmasse: quia videbat nutrimentum omnium rerum humidum esse, vt patet de nutrimento plātarum atque adeo hominum: quorum vita consistit in calido & humido. Vnde semen omnium viuentium naturam humiditatis debet participare. ¶ Anaximenes vero etiā Milesius, eo forte quod principiū rerū debet esse maxime insensibile (vt patet de materia & forma quæ per se non sentiūtur) posuit principium esse aerem, qui est elementum minus sensibile. Et præsertim quia animalia anhelitu viuunt & viuentia plurimū in aere creātur. ¶ Heraclitus autem posuit ignem: aut quia principiū debet esse maximæ durationis, & maximæ actiuitatis: quæ præsertim inter elementa cōpetunt igni. Alij vero posuerunt quoddam medium inter aquā & aerē, aut inter aerem & ignem. Authorem huius opinionis Philoponus & Themi. dicunt fuisse Anaximandrū. Sed certe hoc stare non potest: quia opinio Anaximandri continuo subiungitur ab Aristo. longe alia: & ideo forsan mutatum est nomen apud Themi. & Philopo. Hi omnes conueniebant quidem cum Parmenide & Melisso, & in hoc quod ponebant vnum esse principium rerum, & in hoc præterea quod ponebāt illud esse ens actu completum, vt est quodlibet elementum. Vnde pariter concederent omnia esse aquam aut aerē aut ignē. Differebant autem, quod licet non ponebant formas substantiales distinctas specie, admittebant tamen formas accidentales, scilicet, raritatem & densitatem, videlicet quod illud principium per raritatem, verbi gratia, fit caro aut lana, & per densitatem fit ossa aut ferrum. Quas subinde formas & ā substantia & inter se dicebant ratione differre atque adeo non omnia esse vnū ratione, vt alij opinabantur. ¶ Subdit Arist. inter istos & Platonem & conuenire quodammodo & differre. Nam tam isti quam Plato ponebant magnum & paruum principia rerum: isti quidem formalia, Plato vero materialia. Vbi sciendum est quod secundum Platonem principium formale omnium rerum erat idea: agentia vero naturalia nihil aliud agunt quam disponere materiam per raritatem, vbi sub maiori quantitate minus est de materia, aut per densitatem sub minori quantitate plus est de materia: & tunc prima causa efficiens inducit formam: quæ est participatio ideæ hominis, aut equi, &c. Vnde magnum & paruum aiebat dispositiones esse materiæ ad recipiendum formā. Isti vero econuerso supponentes vnum principium materiale dicebant, & raritatem & densitatem esse, sicut formas rerū. Horum opiniones missas hic facit Aristo. tanquam parum ad rem pertinētes: de quibus. 1. meta. amplior est sermo. ¶ Alij vero inquit Aristote. dicunt formas substantiales rerum esse contrarias & diuersas, in quo iam ad veritatem vtcunque hallucinabantur. Negabant tamen & generationem & alterationem. Ad quorum notitiam, quia horum hactenus opiniones vix vsquam expositas vidi, considerandum est quod Anaximāder Milesius & ciuis & coætaneus ferè Thaletis, fuit primus q̄ dixit principium omnium rerum fuisse vnum infinitū chaos vt Cice. 4. lib. acad. q. innuit. A quo & Anaxagoras & fere poetæ id suscepere. Sed quia Anaxagoras copiosius id exposuit, circunfertur tanquam opinio Anaxagoræ: quā subinde hic tractat Aristo. Anaxagoras ergo Clazomenus discipulus Anaximenis qui fuit auditor Anaximandri, dixit mundum factum fuisse hoc modo:

Thales.

Septem sapientes.

Anaximenes.

Heraclitus

Plato.

Anaximander.

Anaxagoras.

vna congerie: cui addebat Empedocles, omnia corrūpi per congregationem.

Textus. xxxiiij.

Amplius autem, ex eo quod fiunt ex alterutris contraria, inerant ergo. Si enim omne quod fit, necesse est fieri aut ex ijs quæ sunt, aut ex ijs quæ non sunt horū autem id quod est ex ijs, quæ non sunt fieri, impossibile est (de hac enim conueniunt opinione, omnes qui de natura) reliquum, iam contingere ex necessitate putauerunt, ex ijs quidem quæ sunt & insunt, fieri, sed propter paruitatē magnitudinis: ex insensibilibus nobis: vnde dicunt omne in omni misceri: propterea quòd omne ex omni videbant fieri: apparere autem differentia, & appellari altera ab inuicem: ex eo quod maximè superabundat, propter multitudinem in mixtura infinitorum: syncere enim: totum album, aut nigrum, aut carnem, aut os non esse: sed cuius plurimum vnumquodque habet: hoc videri esse naturam rei.

¶ Alterum fundamentum sumebāt ex experientia, videlicet quod contraria fiunt ex alterutris, nam ex calidis videbant fieri frigida: & ex fructibus terræ animalia: & ex animalibus corruptis terrá, &c. & inde inferebant quod in omnibus insunt omnia. ¶ Ex his fundamentis formabant rationem, quæ ex supradictis iam est manifesta. Quicquid fit, aut fit ex ente, aut ex non ente, idest, ex nihilo, non ex non ente (in quo omnes vnanimiter consentiunt) ergo ex ente: ex ente tamen fieri non potest nisi id quod fit, antea fuerit: ergo omnia sunt in omnibus permixta. Sed tamen appellantur (ait) altera, idest, homo aut equus, &c. (Ex eo quod maxime superabundat,) idest, propter maiorem multitudinem atomorum, quæ apparent hominis, iste est homo: & propter multitudinem atomorum quæ apparent equi, ille est equus. Syncere enim idest, pure nihil est sola caro, aut solum os: sed propter maiorem multitudinem atomorum dicitur aut caro aut os. Enimuero Anaxagoras nō habebat pro inconuenienti quod licet atomi essent infinitæ: nihilominus essent plures carnis quam ossis. ¶ Operæpretium est hic adnotare artificium Aristote. Intendit enim ex ignorantia istorum viam parare & sternere ad suā opini. Vt enim illi non naturaliter loquētes peccabant in hoc q̃ nō distinguebāt inter vnū simpliciter, & plura simpliciter cum tamē entia sint vno modo vnum, & alio modo plura: ita & isti naturaliter loquentes errabant, quia non distinguebant inter ens simpliciter & non ens simpliciter: cum tamen materia vt Aristo. docet in fine huius libri, sit medium quoddam putaens in potentia. Et ita saluatur rerum generario quæ fit, nec simpliciter ex ente, nec simpliciter ex non ente, sed ex ente in potentia, puta ex materia.

Artificium Aristo.

Textus xxxv. Infinitū nō est cognoscibile.

Si igitur infinitum secundum quod infinitum, ignotum est: secundum multitudinem, aut magnitudinem infinitum ignotum quantum quoddam est, secundum speciem autem infinitum, ignotum quale quoddam est. Principijs autem existentibus infinitis secundum multitudinem, & secundum speciem, impossibile est ea quæ sunt ex ijs, cognoscere, sic enim cognoscere compositum, arbitramur, cum cognoscimus ex quibus, & quot sit.

¶ In hoc text. 35. & sequentibus facit Aristotel. argumenta. 7. aduersus quinque asserta ab Anaxagora. Primum asserebat in re quacunque infinitas esse atomos, non solum specie diuersas rerum omnium, sed cuiuscunque rei etiam infinitas. Contra hoc infert quod tūc sequeretur nullam esse de rebus scientiam: & per consequens Anaxagoram ipsum de rebus à se ignotis philosophari. Sequela ostenditur hoc syllogismo. Nihil potest esse cognitum nisi cognitis principijs ex quibus constat. Hanc probat in calce tex. quia tunc compositum cognoscere arbitramur, cum eius principia cognoscimus. vt text. 1. ostensum est, sed principia compositi, qualia ponit Anaxagoras, non possunt cognosci ergo nec compositum ipsum. Probatur minor. Infinitum ea ratione qua est infinitum, non est cognoscibile, vt si sit infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem, non erit cognoscibile secundum quantitatem: & si fuerit infinitum secundum speciem: non erit cognoscibile secundum qualitatem, sed principia secundum Anaxagoram sunt infinita secundū multitudinem, quia in carne, verbi gratia, cuiuscunque rei sunt infinitæ atomi: & sunt infinita secundum speciem, quia infinitarum rerum sunt atomi differentes specie: ergo talia principia sunt ignota, & secundum quantitatem, & secundum qualitatem. ¶ Quod si quis respondeat primæ propositioni, quod ad cognoscendum rem non requiritur cognitio omnium principiorum: nam vt quæstio. 2. monstrabimus non requiritur ad scientiam rei cognoscere omnes eius partes quantitatiuas, quæ sunt infinitæ: nec omnia accidentia. Respondetur quod requiritur cognoscere omnia principia quæ sunt in actu, & omnes partes quodammodo specie differentes: vt materiam & formam, sanguinem, choleram, cerebrum, &c. Anaxagoras ponit infinita principia in actu, puta infinitas atomos specie differentes. Quod si quis etiam arguat contra maiorem secundi syllogismi quod infinitum inquantū infinitum, est cognoscibile, vt tempus licet sit perpetuum secundum Aristote. & pariter motus cœli, nihilominus de illis est scientia, imò 3. huius facit Aristotel. tractatum de infinito inquantum est infinitum. Respondetur quod duplex est infinitum, scilicet, in actu, & in potentia: infinitum in actu non est cognoscibile, nisi ab infinita potentia, vt Deus qui est infinitus in essentia & perfectione à se ipso solo cognoscibilis est (loquimur enim de cognitione perfecta quæ est rei comprehensio) & ideo infinita multitudo granorum tritici, aut infinitus ignis in magnitudine, possent quidem cognosci secūdum essentiam & speciem, quæ est infinita: non tamen secundum quantitatem: nisi priuatiue per cognitionem finiti. Et si essent infinitæ species animalium, non posset distincte cognosci tota natura generica animalis. Et istis modis ponebat Anaxagoras infinitas atomos. Infinita vero in potentia non repugnat esse cognoscibilia in suo toto: perfecte nanque cognoscitur quantitas continui licet singulæ partes proportionales non distinctè cognoscātur. Et hac ratione licet tempus & motus sint perpetua, nihil obstat quin cognoscantur secundum suam essentiam: sed quantitas infinita non cognoscetur nisi priuatiue per cognitionem finiti. Et sub hac cognitione tractat Aristo. de infinito.

1. Argumē.

Duplex infinitum.

Textus xxxvj. QVÆstionis quartæ locus.

Amplius autem, si necesse est cuius partem contingit quantulamcunque esse secundum magnitudinem & paruitatem, & ipsum contingere (dico autem talium aliquam partium in quam cum insit diuiditur totum) si autem impossibile est animal aut plantam quantamcunq; esse secundum magnitudinem & paruitatem: manifestum est quod neque partium quamlibet: erit enim totum similiter. Caro autem & os & huiusmodi, partes sunt animalis: & fructus plantarum. Manifestum est igitur quod impossibile est carnem, aut os, aut aliquid aliud, quantumcunque esse magnitudine aut in maius aut in minus.

2. Argumẽ. ¶Secundum assertum Anaxagor. erat quòd in qualibet particula cuiuscunque rei naturalis latet infinita multitudo omnium rerum, vt nulla sit tam minima caro, quin illic sint actu omnia. Contra hoc facit Aristot. argumentum secundum. Si in quacunque portiuncula, verbi gratia, carnis quantũcunq; minima, laterent actu omnia quæ adhuc inde essent separabilia, sequeretur quod partes cuiuscunque rei non determinarent sibi certam quantitatem, nec quo ad multitudinem cum sint infinitæ nec quò ad paruitatem: siquidem à quacunque particula est separabile quodlibet. Tunc sic si partes non terminantur quo ad multitudinem aut paruitatem, sequitur quod necipsum totum compositum terminabitur: quia cum partes à natura factæ sint propter totum, pars habet naturã totius: sed consequẽs est falsum, quia quodcunq; ens naturaliter suapte natura determinat sibi certam quantitatem & quo ad magnitudinem, & quo ad paruitatem: (neque enim formica esse potest tanta quãtus est equus, nec rursus equus, quam parua est formica) ergo & antecedens Anaxago. est falsum, scilicet, in quacũque minima particula, verbi gratia, carnis, latere & lignum, lapidem & omnia entia. Imò dabitur tam parua caro, vt illic non lateat alia minor caro separabilis. De quo quartam disputamus quæstio. &c. ¶Quod si quis arguat contra, quod quantumcunque homo terminatur ad maximum & ad minimum, nihilominus in illo sunt infinitæ partes proportionales quæ nec terminantur ad maximum nec ad minimum. Si enim totum diuidas per partes proportionales, tunc versus illud extremum ad quod procedit diuisio quacunque data, dabitur minor, & versus aliud extremum, quacunque data datur maior, & per consequens non oportet quod si partes non habent terminũ magnitudinis & paruitatis, totum non habeat. Respondetur quod Aristot. non loquitur de partibus quæ sunt entia solum in potentia, sed de illis partibus quæ differunt specie, & de illis quæ sunt entia in actu. Et hoc est quod ait (in quam cum insit, &c.) Si enim natura hominis est determinata quo ad magnitudinem, necesse est quod partes ratione differentes sint numero finitæ, puta caro, os, iecur, caput, manus, &c. Itẽ quod caput habeat terminatam magnitudinẽ & pariter aliorũ quodcunq; membrum. Anaxagoras vero ponebat infinitas partes differentes specie, & infinitas atomos quæ erant entia in actu: & propterea procedit argumentum, quod totum non haberet terminatam quantitatem.

Textus xxxvij.

Amplius, si omnia insunt quidem huiusmodi in inuicem, & non fiunt, sed segregantur cum insint, dicuntur autẽ à pluri. fit autem ex quolibet quodlibet, vt ex carne aqua, segregatum, & caro ex aqua. ¶Omne autem corpus finitum consumitur corporis ablatione finita: manifestum est quod non contingit in vnoquoque vnumquodque esse. Remota enim ex aqua carne, & iterum alia facta ex reliqua, segregatione: quauis semper minor erit segregata, attamen non omnem excedit magnitudinem paruitate. Quare siquidem stabit segregatio, non omne in omni inerit: in reliqua enim aqua, non inerit caro. Si vero non stabit, sed habebit semper remotionem, infinita magnitudine, æqualia finita inerunt, infinita secundum multitudinem, hoc autem impossibile est.

Omne finitũ [...] ablatio[ne] &c.

3. Argumẽ. ¶Tertium quod asserebat Anaxagoras erat quod quodlibet est à quolibet separabile. Contra quod formantur tria argumenta. Tertium ergo in ordine est hoc. Si quodlibet esset à quolibet separabile, sequeretur quod in vnaquaque re, verbi gratia, in carne finitã, essent infinitæ partes æquales secundum magnitudinem, & non communicantes: quod implicat contradictionem, Ait æquales, quia de proportionalibus non est inconueniens quod sint infinitæ in quocunque continuo. Addamus nos, non communicantes, quia in vno pedali sunt infinitæ pedalitates communicantes. Ad probationẽ sequelæ supponit prius quatuor dicta Anaxagoræ, scilicet: quod omnia sunt in omnibus: & quod res simpliciter non generantur, sed segregantur, & quod dicuntur à pluri. idest, quod res denominatur à maiori multitudine atomorum prædominante: & quod quodlibet fit ex quolibet, vt ex aqua caro. Et præterea addit quintum suppositum, videlicet, quod omne corpus finitum, ablatione corporis finiti, finities facta, tandem consumitur. Ex his (inquit) manifeste sequitur quod non quodlibet est in quolibet, nec separabile à quolibet. Probatur sequela. Data aqua, ex aqua separetur portiuncula carnis, & facta prima segregatione, separetur secunda portiuncula, & deinde tertia, & ita deinceps. Tunc sic, aut segregatio stabit, idest, tandem cessabit in vltima segregatione: & tũc ex reliqua aqua non erit separabilis amplius caro. Si vero segregationes procedunt in infinitum, sequitur quod infinitæ carnes æquales latebant in aqua finita. ¶Sed quia offert se statim responsio, quod illæ particulæ carnis quæ separantur nõ sunt æquales, sed semper separatur minor, & minor hanc responsionẽ excludit Aristo. quod quanuis pars segregata detur minor, & minor, nihilominus non excedit paruitate omnem magnitudinem. Quod est dicere: non est possibile separare semper minorem & minorem sine termino, ita vt quacunque minima separata, adhuc separetur alia minor: sed necesse est venire ad certam quantitatem partis separatæ, qua non potest separari minor, & per consequens omnes partes separatæ debent esse ad minus illi æquales. Atque adeo si in infinitum procedat segregatio, sequitur quod in aqua finita erant infinitæ carnes æquales. Vnde sequitur cõtra quintum suppositũ quod aqua finita per ablationem finitarum partium: finities facta, non consumetur.

Textus. xxxviij. EX minimo nihil est separabile.

Adhæc autem, si omne quidem corpus remoto quodam, minus necesse est fieri: carnis autem determinata est quantitas & magnitudine & paruitate. ¶ Manifestum est, quod ex minima carne nullum segregabitur corpus. Erit enim minus minima. ¶ Amplius aũt in infinitis corporibus inesset vtique iam caro infinita, & sanguis, & cerebrũ: separata tamen ab inuicem, nihil autem minus entia & infinitum vnumquodque hoc autem irrationabile est.

¶ Quartum argumentum eodem tendit. Omne finitũ per remotionẽ alicuius finiti fit minus: ergo si à carne finita separetur aqua vel quodcũque aliud ens erit minor: & si rursus separetur, adhuc erit minor: & ita deinceps. Tunc sic: caro & quæcũq; res, vt in prima ratione ostendebatur, determinat sibi certam quantitatem quo ad paruitatem: ergo cum peruentum fuerit ad minimam carnem, nihil erit inde separabile: & per consequens non quodlibet potest à quolibet segregari.

¶ Quintam rationem addit, quod secundum Anaxagorã non solum dãtur infinita, sed infinities infinita in infinitis: vt tripliciter infinitum reduplicetur. Probatur nam si in carne verbi gratia, latitent entia infinita, puta aqua, lapis, lignum, &c. cum quodlibet sit in quolibet, sequitur quòd in quolibet illorũ infinitorum adhuc sunt rursus infinita: & hoc infinities: quia cũ à quolibet semper sine termino sit segregabile quodlibet, adhuc in quolibet infinitorum, quæ sunt in alijs infinitis, erunt infinita: & in quolibet istorum tertiorum (vt ita dicã) adhuc erunt infinita: & ita infinities. Quod tamẽ adeo est inopinabile, vt cogitationẽ ipsam extinguat.

Textus xxxix.

Nunquam autem segregatum iri: non scienter quidem dicitur, rectè autem dicitur. Passiones enim inseparabiles sunt. Si igitur misti sunt colores, & habitus: si segregentur, erit aliquid album vel sanum, non alterum aliquid existens, neque de subiecto. Quare inconueniens est, imposibilia quærens intellectus: si velit quidem segregare, hoc autem facere sit imposibile, & secundum quantitatem, & secundum qualitatem. Secundum quantitatem quidem, quia non est minima magnitudo: secundum qualitatem autem: quia inseparabiles sunt pasiones.

¶ Quartum dictũ Anaxagoræ erat, quòd segregatio rerum nunquam poterat finiri: sed quomodocunq; vnũ separaretur ab alio, adhuc illud separatũ erat commixtum ex pluribus specie differentibus. De hoc format Arist. sextum argumentum profecto ingeniosum, probans quod hoc dictum Anaxagoræ non est quidem verum in sensu quo ipse accipit, & ideo ait Aristo. quòd non scienter dictum est: est tamen verum in alio sensu: & ideo (recte (inquit) autem dicitur.) Hic autem sensus pugnat potius contra ipsum authorem. Enimuero accidentia sunt & inter se permixta, & cũ subiecto: omnia enim accidentia quæ sunt in Petro sunt subiecto vnũ, taliter quod nec à subiecto, nec à se inuicẽ possunt naturaliter separari. Si enim daretur albedo aut sanitas seorsum existens (accipit enim cõcreta formaliter pro abstractis) tũc sequeretur quod daretur albedo sola sine alio accidente: & præterea sine subiecto: quorum vtrũque naturaliter est imposibile. Non enim solum albedo non potest esse sine subiecto, sed nec potest dari ens naturale quod habeat solum vnicum genus accidentium: debet nanq; habere quantitatem, & colorem & grauitatem, aut leuitatem: imo quatuor saltem primas qualitates: ergo in hoc sensu verum est quòd non terminabitur segregatio, quin semper in cõposito maneant aliqua, puta accidentia permixta: sed tamen hic sensus pugnat contra Anaxagoram dicentem, q̃ omnia quæ sunt permixta possunt separari. Vnde sequitur, ait Aristo. quòd ille intellectus, quem Anaxagoras appellat mentem segregantem omnia, fuit inconueniens & absurdus, cum vellet facere imposibile, puta à qualibet quantitate separare quantitatem: cum tamen sit dabilis minima, à qua nihil est separabile: & cũ vellet separare qualitatem, idest, accidẽtia à subiecto & ab alijs omnibus quantitatibus, quod tamen naturaliter fieri nequit.

Tex. xl.

Non rectè autem neque generationem accipit eorum quæ sunt similium partium. Est enim vt lutum in luto diuiditur: est autem, vt non idem modus est, vt lateres ex domo, & domus ex lateribus: sic autem aqua & aer ex alterutris & sunt & fiunt. Melius autem est: pauciora & finita recipere, quodquidem facit Empedocles.

¶ Quintum denique quod Anaxagoras insinuabat est quod nihil generatur nisi à suo simili. Arguebat enim quod cum ex nihilo nihil fiat, sequitur vt si ignis gignitur, antea erat ignis in illo vnde gignitur. Et ita in reliquis. Contra hoc format Aristo. septimum & postremũ argumentum. Ait nanq;, quòd non rectè accipit generationẽ semper fieri ex similibus partibus ipsi genito. Aliquando nanque, inquit, ita est vt puta quando fiũt aliqua entia in actu per diuisionẽ continui, in quo erãt in potentia: vt cum lutũ diuiditur in luta: aut cum lignum diuiditur in plura ligna: aut lapis in plures lapides. Sed tamen, inquit, quandoque contraria fiunt ex contrarijs mutuo, vt lateres fiunt ex domo quando domus diuiditur, & rursus domus ex lateribus quando ex illis componitur. Textus Commentatoris habet quod lateres fiunt ex luto, sed tamen Græcè nõ est nisi ex domo. Neque litera aliter stare potest. Vult enim vti hac similitudine, quòd sicut lateres fiunt ex destructa domo: & rursus domus componitur ex lateribus: ita in naturalibus ex aqua per rarefactionem generatur aer: & rursus ex aere per cõdensationẽ generatur aqua. Atq; adeo ex semine fit planta, vel animal: rursus ex planta & ex animali fit semen. In quo iam accedit ad propriã & veram opinionem generationis. Vnde concludit, q̃ melius est pauciora & finita principia ponere, vt posuit Empedocles, quam vnũ vt alij, aut infinita, vt Anaxagoras. Quamobrem. 1. Meta. cap. 3. vbi latius horũ tractat opiniones, Anaxagoras, inquit, ætate quidẽ superior fuit quam Empedocles: operibus vero inferior. Cõmentator hæc vltima verba cõprehendit sub text. 41. sed melius est vt relinquãtur sub tex. 40. cũ sint velut superiorũ cõclusio. ¶ Sequitur hic statim quæstio. 4. super. tex. 36. & tex. 38. vtrum entia naturalia, &c.

Septimum argumentũ

QVOD PRINCIPIA RErum naturalium sint contraria. CAP. V.

Omnes

Tex. xlj.

OMnes igitur contraria principia faciunt: & qui dicunt quòd sit vnũ omne, & immobile (etenim Parmenides calidum & frigidum principia facit. Hæc autem, appellat ignem, & terram) & qui rarum & densum. E T Democritus, solidum & inane: quorũ aliud quidem vt quod est, aliud autem vt quod nõ est, esse dicit. Adhuc: positione, figura, & ordine. Hæc autem, genera contrariorum sunt. Positione, sursum & deorsum, ante & retro: figura, angulare, inangulare, rectum, rotundum.

Quęstionis. 5. fundamentũ

¶Reprobatis opinionibus antiquorũ, aggreditur Aristo. propriã opinionem de principijs naturalibus: quã tribus capitulis exponit. At qui vt finis oculis obiectus hanc faciat literam perspicaciorem, notandum est intentioné Arist. esse statuere tantũ tria principia rerum naturalium, scilicet, materiã & formã, quæ realiter distingũtur & rei intrant cõpositioné, & priuationé, quæ sola ratione distinguitur à materia, & est terminus à quo respectu formæ. Et quia veterum opiniones erant in duobus extremis, quorum primi dicebant esse tantum vnũ: alij verò infinita principia (qua de causa mediam opinionem Empedoclis, tenentis plura esse principia & non infinita, magis probauerat) asserit primum aduersus priores, principia esse plura vno, & præterea aduersus alios, non esse plura quã tria. Vtranq; tamen propositioné probat, vt in subseqũetib⁹ videbimus, ex hoc principio quod principia rerum naturalium sunt contraria. Quod proinde fundamentũ præiacit in hoc 5. cap. ꝙ nouem cõplectitur tex. ¶Probat autem principia esse contraria, primo ex cõmuni sententia & consensu omnium philosophorum, etiam eorum qui errabãt circa principia naturalia: nã isto modo sunt dignitates probandæ. Est enim dignitas quæ per seipsam est nota apud omnes, etiã apud contraria alias sentientes. Eorũ enim qui vnũ principiũ posuerunt alij nõ naturaliter loquebantur, vt Parme. Et iste quodammodo posuit principia cõtraria, puta calidum & frigidum: quæ appellabat ignem & terrã. Philop. & Themist. dicunt ꝙ in operibus secundũ propriã sententiã tenuit omnia esse vnum, in alijs vero secundũ opinioné aliorũ tenuit esse duo. Sed melius est dicere, vt ait Commentator ꝙ vtraque fuit eius opinio, nã dixit omnia esse vnũ, secũdũ rationé, id est, secundũ specié, sed differre secundũ apparentiã sensus: quia alia sunt calida, alia sunt frigida: quæ sunt accidentales dispositiones. Ex quibus (vt cõiector) putabat dimanare omnes differẽtias colorũ & saporum, & aliarũ rerũ vel (vt. 3. cœli author est Simplicius) Par. cognouit vnã primã causam & vnũ Deũ: qué solũ dixit esse verũ ens secundũ rationé, & rei veritaté: reliqua vero omnia esse secũdũ apparentiã quasdã participationes illius. Quorũ diuersitaté significabat nomine ignis & terræ. ¶Alij vero naturaliter loquétes vt Thales qui posuit omnia esse aquam, & Xenophanes qui posuit esse aeré, & Heraclius qui posuit esse igné, dixerunt rarũ & dẽsum esse principia diuersitatis rerũ, Democritus autem, qui posuit principia infinita, posuit etiã alias contrarietates positione & figura & ordine, &c. ¶Notãda est hic differẽtia inter Anaxagorã & Democritum, qui fuit etiã Milesius, vt Thales, discipulus Anaxagoræ, & iunior illo. 40. annis: vt libr. 9. refert Laertius. Anaxagoras, vt supra visum est ponebat infinitas portiunculas similares eiusdem speciei cum ipso cõposito, vt infinitas particulas carnis eiusdé speciei, & infinitas ossis alterius speciei essentialis: & ita in cæteris. Democritus vero ponebat infinitas etiam atomos, id est, indiuisibiles particulas: vniuersas quidem eiusdem speciei essentialis, sed solum quatuor differentijs accidentalibus discrepantes. Itaque atomi carnis & lapidis & ligni, & vniuersæ, quæ sunt in mundo, sunt eiusdem speciei. Differentes tamen primo figura, quæ erat radix aliarum. Erant enim aliquæ atomi circulares, & aliquæ angulares. Et in continuo subsequebatur apud Democritum secunda differentia penes plenum & vacuũ, quod hic dicitur, solidum & inane: nã rotũdæ & angulares non poterãt in cõpositione ita cohærere, quin relinquerẽt aliquas vacuitates, quas vocabat poros. Et plenũ appellabat ens, vacuũ vero appellabat nõ ens. Et quãto plures essent pori tãto res erat rarior & leuior: vt lana: & quãto pauciores erãt tãto res erat densior & grauior. Tertia differẽtia erat ordinis & positionis. Exẽpli gratiã: quia in homine atomi circulares sunt in parte superiori, caput faciũt rotũdũ: & quia bases atomorum angularium sunt in parte inferiori faciunt plãtas pedũ planas. Et in equo, quia sursum coeũt anguli pyramidales faciũt caput admodum pyramidis & quia in pede sunt circulares, faciunt pedem rotundum. Et pyramides acutæ faciunt dentes, & atomi obtusæ faciunt molas. Ex eadem prima differentia censebat differentias aliarumqualitatum dimanare. Vt quia figura circularis est aptissima ad motum, & ignis est velocissimi motus, affirmabat causam caloris esse quod in calidis est maior multitudo atomorum orbiculariũ, & quia figura angularis est apta ab subsistendum, & frigiditas facit partes substantiæ consistere, vt patet in aqua gelata, putabat atomos quadratas & cubicas esse causã frigiditatis. Rursus atomos triangulares & pyramidales habẽtes acutissimos angulos esse causam albedinis (cuius acuties disgregat visum) & saporum acutorum. Bases autem obtusas esse causas contrariorum colorum & saporum qui sunt magis obtusi. Hunc enim in modũ attoniti illi desipiebant. ¶Arbitror eo non esse hic mentionem factam Anaxagoræ, quòd non ponebat contraria principia quæ successiue sese expellerent ab eodem subiecto, vt cæteri, quippe qui opinabatur omnia actu latere simul in quolibet: quod est contra naturam cõtrariorum, de quo Aristoteles redarguit eum. 11. Meta. cap. 5.

Democrit⁹

Tex. xlij.

Quòd igitur contraria quodammodo omnes faciunt principia: manifestum est. Et hoc rationabiliter. Oportet enim principia neq; ex alterutris esse neq; ex alijs & ex his omnia: contrarijs autem primis insunt hæc: ob id quidem quòd prima sunt, non sunt ex alijs, ob id verò quod sunt contraria: non sunt ex alterutris.

¶In tex. 42. subiungit rationem, qua coacti sunt antiqui ponere principia quodammodo contraria. Ait quodammodo, quoniam plenum & vacuum, non sunt proprie contraria: cum vacuũ nõ sit quid positiuũ. Neque figura circularis contrariatur proprie angulari, quia figuræ nihil est cõtrariũ, vt habetur in prædicamẽtis cade qualitate. Imo nec, raritas & densitas, proprie contrariãtur, cum nec sint actiuæ nec constent ex actiuis: sed dicũtur cõtrariæ, quia sunt formæ quæ nõ possunt simul esse in eodem subiecto: aut quia vnũ est priuatio

alterius

alterius. Ratio igitur est hæc. Quæcunque nec fiunt ex alijs, nec fiunt ex alterutris: sed alia fiunt ex illis, sunt prima principia: sed prima contraria sic se habēt quod nec fiunt ex alijs, nec ex alterutris, sed omnia fiunt ex illis: ergo prima contraria sunt prima principia. Et per conuersionē, prima principia sunt contraria. Maior est diffinitio primorum principiorum, tam substantiarum quā accidentiū: eo enim quod sunt prima non fiunt ex alijs & eadē ratione nec fiunt ex alterutris, idest, alterū ex altero: quia si. a. fieret ex. b. a. non esset primū, nec si b. fieret ex. a. b. esset primū. Præterquam quod si fierēt ex se inuicem, idem esset causa & effectus sui ipsius. Quod autem omnia alia fiant ex illis habent eo quod sunt principia prima. Minorem vero, scilicet, quod prima contraria ita se habeant, probat quo ad duas priores partes, quia prima contraria, eo ꝙ sunt prima, non fiūt ex alijs, & omnia fiūt ex illis: & ex eo quod sunt cōtraria nō fiūt ex alterutris. Neq; enim frigus verti potest in calorē, neq; in frigus calor. Tertiam probat tex. sequenti. Sed notandum est ꝙ inter contraria alia sunt quæ fiunt ex alijs, & dicuntur qualitates secūdæ, vt colores, scilicet, albū & nigrū, & sapores, vt dulce & amarum, aliæ sunt qualitates primæ, vt caliditas, frigiditas humiditas, & siccitas, ex quarū cōmixtione & temperamento resultant qualitates secundæ. Et ideo istæ quatuor sunt simpliciter prima contraria, primaque principia aliarum qualitatum secundarum. ¶ Arguitur autem contra rationem hanc. Principia rei naturalis non sunt qualitates, sed partes substantiæ: contrarietas vero solum cōuenit qualitatib⁹, vt modo exponebamus: quia substantiæ nihil est contrariū, vt in prædicamēto substātiæ expositum est: ergo prima principia nō sunt contraria. Et hinc sumitur argumētum alterum, quod parum facit authoritas antiquorum ad probandū principia rei naturalis esse contraria: cum illi solum ponerent accidentia contraria esse rerum principia. ¶ Respondetur quod forma quanuis sit substantia, contrariatur tamen formæ quæ expellitur: non per se primo, sed ratione qualitatum primarum quas sibi vēdicat: vt forma ignis formæ aquæ. Et eadem ratione contrariatur priuationi sui, quæ præfuit in materia aquæ. Vnde non citat hic antiquos Aristo. vt in integrum eorum approbet opinionem: vt paulo post videbimus; sed vt eorum confessionem in hoc tātum accipiat, quod quomodocunque posuissent principia, omnes tamen ponebant illa esse contraria. Hac ratione victi ꝙ intelligebant prima principia non debere fieri ex alijs, &c. quas conditiones videbant cōpetere accidentibus cōtrarijs.

Tex. xliij Sed oportet hoc & in ratione considerare, qualiter contingat. Accipiendum igitur est primum: quod omniū quæ sunt, nihil neque facere natum est neq; pati contingens à contingenti: neq; fit quodlibet ex quolibet, nisi quis accipiat secundum accidēs, qualiter enim fiet album ex musico: nisi accidēs sit albo aut nigro musicū? Sed album quidem, fit ex non albo: & hoc nō ex omni: sed ex nigro, aut medijs. Et musicum ex non musico, sed non ex omni: sed ex immusico, aut si aliquid ipsis est medium.

¶ Igitur in text. 43. probat tertiam partem minoris suprapositæ, scilicet, omnia fieri ex contrarijs, idest, vnū quodque fieri ex suo contrario, suppositis tribus fundamentis, nempe quod non quodlibet agit in quodlibet contingens, idest, indeterminatum: nec quodlibet patitur à quolibet contingenti, idest, indifferenter à quocūque: nec quodlibet proinde fit ex quolibet: sed solum contrarium agit in suum contrarium: & patitur à suo contrario: & quodlibet fit ex suo determinato cōtrario. Subiungit exempla in accidētibus: quia sunt sensui notiora: per quæ sensim descendit ad substantias. Album enim per se non fit nisi ex nigro aut ex medio colore colorato. Neque fit ex musico, aut ex quocūq; alio impertinente accidente nisi de per accidens: quia accidit vt subiecto, cui inest nigredo, insit etiam musica, aut dulcedo. ¶ Et vt vno verbo literā exponamus, non album, aut non musicum, potest accipi in proposito dupliciter, vt ex Alber. Mag. tracta. 3. capit. 1. colligit: vno modo mere infinitanter pro omni illo quod non est album, aut non est musicum, alio modo priuatiue pro illo quod non est album: sed est de per se terminus à quo incipit generatio albi: quale est nigrum aut medio colore coloratum, quod nuncupatur per se priuatio albi. Et ideo ait quod album fit: de per se ex non albo: non tamen ex omni: quia non fit de per se ex musico aut ex dulci, sed ex suo contrario puta ex nigro, aut medio colore colorato. Et musicum fit ex non musico: non tamen ex omni: quia non fit de per se ex albo (impertinens enim est esse album illū, qui fit musicus) sed de per se fit ex non musico, idest, ex homine ignorante musicam, apto vt discat illam. Et pariter in substantijs equus fit ex non equo, non quocunque: sed ex embrione vbi est proxima priuatio formę equi: de quo latius quæsti. 5. vbi habes rationē esse, quia fieri est nouum esse acquirere, & per consequens quicquid fit, fit ex sui negatione in subiecto apto. ¶ At qui notanda est probatio hæc Aristo. Intendit enim à posteriori & à signo, quod experientia compertum est, probare quod nihil agit nisi in suum cōtrarium nec patitur nisi à suo contrario, nec fit nisi à suo contrario. Experimur enim quod simile non agit in simile: ignis enim non calefacit ignem, nec calidum vt quatuor calefacit calidum vt quatuor: experimur, item quod de per se ignis non calefacit quodcunque indifferens: non enim calefaceret cœlum nec de per se calefacit dulce aut album aut musicum: quia impertinēs est passo, vt calefiat ab igne, habere talia accidentia: sed de per se, vt ignis calefaciat aliquid, requiritur illud esse frigidum. Signum ergo est quod ratio de per se actionis est contrarietas inter agens & patiens: nullum enim agens agit nisi expellendo suum contrarium. Quo fit vt ratio quare de per accidens ex musico fit calidum, non est (vt quidam dicunt) quod musica non est in eodem subiecto in quo est albedo, sed est in intellectu: nam tunc saltē ex dulci de per se fieret album quod est falsum: sed ratio est quia calor non contrariatur musicæ. Hac ingeniosa ratione explicat quæ principia sunt cōtraria, & quomodo sunt contraria. Forma enim non contrariatur materiæ, sed propriæ priuationi, ex qua fit tanquam ex termino à quo: quæ quidem priuatio expellitur ab eodem subiecto, ad modum contrariarum formarum. Cōtrariatur enim forma ignis priuationi eius, quæ erat in materia aquæ: vt amplius quæstio. 5. quam de hac re mouemus explicabitur. ¶ Quod si quis hic arguat esse contradictionem: cum superius dixerit Aristotel. contraria non fieri ex alterutris, hic vero dicat contrarium fieri ex suo contrario. Respondetur modo, quod supra loquebatur de contrarijs in abstracto. Albedo enim nō fit ex nigredine: hic vero loquitur in concreto: subie-

Non albū priuatiuè.

subiectum enim album fit nigrum. Sed exactius: & forte melius respondetur. q. 5.

Textus. xliiij.

Neque igitur corrumpitur in contingens primum: vt album, non in musicum, nisi forte secundum accidens: sed in non album: & non in contingens: sed in nigrū, aut medium. Similiter autem & musicum, in non musicum: & hoc, non in contingens, sed immusicum, aut si ipsis aliquid medium est.

¶ In text. 44. subdit similia exempla secundi fundamẽti: videlicet, quòd nec quodlibet corrumpitur in quodlibet contingens, idest, indeterminatum: quia albū non corrumpitur in musicum (potest enim qui desinit esse albus, manere musicus) sed in nigrum aut in medio colore coloratum: potest tamen de per accidens corrumpi in musicum, si simul efficiatur & niger & musicus. At vero de per se nihil corrumpitur, nisi in sui propriam priuationem.

Tex. xlv.

Similiter autem his & in alijs. Quoniam & non simplicia eorum quæ sunt sed composita, secundum eandem se habent rationem. Sed propterea quod oppositæ dispositiones non denominatæ sunt: latet, hoc contingens: necesse est enim omne consonans ex inconsonanti fieri, & inconsonans ex consonanti, & corrumpi, consonans in inconsonantiam, & hanc non contingentem, sed in oppositum.

Tex. xlvj

¶ Differt autem nihil, in consonantia dicere, aut ordine, aut compositione. Manifestum enim est: quòd eadem sit ratio. At vero & domus, & statua, & quodlibet aliud, fit similiter: domus enim fit, ex eo quod non cōposita sed diuisa sunt hæc sic: & statua & figuratum aliquid, ex infigurato & vnumquodq; horum, secundum alia quidem ordo, secundum alia verò compositio quædam est.

¶ In his duobus textibus. 45. & 46. quos nō opus erat diuidere, subiungit quod hoc, scilicet, nō quodlibet fieri ex quolibet, non solum in accidentibus simplicibus verum habet, sed etiam in rebus compositis. Nisi quod in illis non est nomen impositum, significans contrariā qualitatem aut priuationem illam ex qua res fit. Compositum enim fit per quandam consonantiam & cohærentiam partium ex inconsonantia & inordinatione præcedenti, vt exercitus fit ex inconsonantia, idest, ex inordinatis & separatis hominib9: quæ inordinatio nō habet nomen impositum: sicut nigrum & rubeum sunt nomina contraria respectu albi. Etenim domus non fit ex domibus: sed ex inconsonantia lapidum & lignorū. Et pariter statua. Itaque domus de per accidens fit ex lapidibus albis aut nigris, sed fit ex inconsonantia illorum. Neque fit ex quacunque inconsonantia quia non fit ex inconsonantia musicæ. Et pariter statua non fit per se ex ligno albo vel nigro. Nec de per se fit statua Mercurij ex statua Martis: sed ex priuatione statuæ Mercurij, idest, ex ligno carente forma Mercurij. Et pariter homo non fit ex homine tanquam ex termino à quo: sed ex non homine, idest, ex priuatione hominis in subiecto apto.

Textus. xlvij.

Si ergo hoc verum est, omne quod fit fiat, & corrumpatur quod corrūpitur, aut ex cōtrarijs aut in contraria & horū media: media autē ex cōtrarijs sunt: vt colores, ex albo & nigro. Quare omnia vtique erunt quæ natura fiunt aut contraria, aut ex contrarijs.

¶ In tex. 47. infert conclusionem intentam videlicet, quod non quodlibet fit ex quolibet, sed ex sua propria priuatione, tanquam ex termino à quo. Vt albū ex non albo idest ex priuatione albi in subiecto apto nato: & calidum ex priuatione calidi in subiecto apto nato. Non enim fiunt ex pura negatione, alias fieret ex nihilo, sed de potentia materię vt. q. 7. explicatur. Sed quia dixerat contrarium fieri ex contrario, ne quis contra arguat, eo quòd album non solum fit ex nigro, sed ex medijs coloribus coloratis, explicat quod medij colores quodammodo contrariantur extremis: nam participant ratione vtriusque extremi, & ideo rubedo quatenus participat rationem nigredinis, contrariatur albedini: & inquātum participat rationem albedinis, cōtrariatur nigredini. Hinc denique concludit Aristo. ꝙ omnia quæ natura inuicem se se generant & corrumpunt, aut sunt contraria, aut constant ex cōtrarijs. Enūtiauit conclusionem disiunctiue: quia non vult determinare modo an substantiæ proprie sint contrariæ: satis enim habet quod aut formę substantiales sunt proprie contrariæ, aut saltem id habeant ratione contrariarū qualitatum, quas sibi vendicant.

Textus. xlviij.

Huc vsque igitur fere sequuti sunt & aliorum plurimi quemadmodum diximus prius. Omnes enim elementa, & ab ipsis vocata principia quanuis sine ratione ponentes, tamen contraria dicunt, tanquam ab ipsa veritate coacti. Differunt autem abinuicem, ex eo quod alij quidem priora, alij posteriora accipiunt: & quod hi quidem, notiora secundum rationem, illi autem, secundum sensum. Hi enim calidum & frigidum, illi autem humidum & siccum. Alij autem, impar & par. Quidam autem, litem & amicitiam causas ponunt generationis. Hæc autem, abinuicem differunt secundum distinctum modum.

¶ In text. 48. repetendo priscorum opiniones ostendit Aristo. quomodo de contrarietate principiorum consentiebant, & quomodo dissentiebant. Ait ergo quòd huc vsque plurimi antiquorum veritatem hallucinati sunt, quòd plurimi contraria principia posuerunt. Plurimi, inquit, ad subnotandum Anaxagorā qui, vt paulo superius dicebamus: re vera non ponebat principia contraria: siquidem omnia simul actu eo existere dicebat in eodem subiecto. Neque aliquod proinde subiectum ponebat mutari à contraria in contrariam formā. Ait vero eos non ratione: sed veritate coactos fuisse in illam sententiam. Non enim cognouerunt quomodo agens educat formam de potentia materiæ, atque adeo ex priuatione quæ cōtrariatur ipsi formæ: & ideo non sunt moti ex vera ratione contrarietatis principiorum. Sed quemadmodum lapis (vt ait Sanct. Thom.) suapte natura sine cognitione fertur ad suum propriū finem, ita intellectus sæpe suapte natura victus est veritatem confiteri. De quibus ait Aristotel. 1. Metaphy. capit. 4. quòd quemadmodum inexercitati & indocti prẹliandi plagas egregias quandoque infligunt: ita isti forte & absque ratione aliquas attigerunt veritates.

¶ Subdit deinde eorum differentiam: nam quidam corum

rum ponebant principia priora: alij vero posteriora. Parmenides nanq́; ponebat calidum & frigidum: Thales vero & alij, qui ponebant raritatem & dẽsitatem esse principia rerum, virtualiter ponebant illa esse humidum & siccum: nam humiditas causa est rarefactionis: siccitas vero, condensationis: vt patet in luto & cera. Calidum verò & frigidũ, eo quòd sunt qualitates actiuæ, priores natura sunt, quam humidum & siccum, quę sunt qualitates passiuæ: nam agens prius est passo. Rursus alij ponebant contraria secũdum rationem: alij vero secundũ sensum. Etenim istæ modo nominatæ qualitates, obiecta sunt sensus tactus. Pythagorici vero ponebant principia esse par & impar: quæ sunt nota secũdum rationem: quia par & impar, cum sint passiones Mathematicæ: abstrahunt à materia sensibili. Et pariter illa contrarietas Empedoclis inter litem & amicitiam non est sensibilis: sed abstrahit à sensu. Pythagoras, quia inter Ægyptios nutritus fuit, qui mathematicas scientias præsertim colebant, omnes rerum naturas studuit per numerorum proprietates explicare. Vnde sicut vnitas est principium numeri, ita par & impar censebat esse rerum principia. Hoc modo, Numerus impar, quia est diuisioni ineptus, eo quod non est diuisibilis in duo æqualia, appellabatur à Pythagora identitas & finitas: quasi sit res incorruptibilis, numerus vero par, quia est diuisibilis in semper diuisibilia, vt octo qui est diuisibilis per æquales numeros vsq; ad vnitatem, appellabatur infinitas & diuersitas: quia per diuisionem continui procedit numerus in infinitum. Rursus quia materia de se dicit rem indeterminatam & indefinitam: forma vero terminat materiam constituendo certam speciem, numerum parem appellabat materiam & fœminam, numerum vero imparem nuncupat formam atque masculum. Et ideo dicebat omnia constare ex pari & impari, tanquam ex materia & forma. Tertio huius text. 25. de hoc amplius.

Pythagoras.

Tex.xlix

Quare, est eadem dicere quodammodo & altera ab inuicem. Altera quidem: quemadmodum & videtur plurimis. Eadem autem, secundum analogiam: accipiunt enim ex eadem coordinatione. Hæc enim côtinent, alia autem continentur, contrariorum. Sic igitur similiter dicunt & aliter, & peius & melius. Et hi quidem notiora secundũ rationẽ, sicut dictum est prius: illi autem, secundum sensum. Vniuersale enim, secundum rationem notum est: singulare autem secundum sensum, ratio enim vniuersalis est: sensus autem, particularis: vt magnum & paruum, secundum rationem: rarum autem & densum, secundum sensum. Quod igitur contraria oportet esse principia: manifestum est.

¶ In text. 49. & postremo huius capitis colligit Aristo. quod hac præfata ratione antiqui quodammodo dicebant eadem, & quodammodo altera, scilicet, diuersa. Altera quidem & diuersa, quia diuersi, vt dictum est, diuersas pronunciabant contrarietates. Idem vero sentiebant omnes secundum analogiam, idest, proportionabiliter: quia vnusquilibet ponebat contraria ex eadem coordinatione. Quod est dicere. Parmenides qui ponebat calidum vnum principium, non ponebat alterum principium esse humidum, album ue, sed frigidum quod dicit qualitatem actiuam contrariam calori: humiditas vero, cum sit passiua, nõ est eiusdẽ coordinationis, & ideo nec est cõtraria calori. Rursus Pythagoras qui ponebat vnum principium esse impar, non ponebat aliud principium esse discordiam, aut esse calidum quod significat qualitatẽ alterius coordinationis, sed par, quod est contrarium eiusdẽ coordinationis. Itaq; appellat eandem coordinationem duo contraria diuidentes aliquod genus, vt calidum, & frigidum, humidũ & siccum, par impar, &c. Atqui quòd ista cõtraria sint diuersarum coordinationũ, probat dupliciter. Primo quia aliqua sunt continentia & aliqua cõtenta: nã actiua virtualiter continent passiua & superiora continẽt inferiora, vt calidum & frigidum continent humidum & siccum: quia actiua habent se vt forma, passiua vero vt materia: forma verò cõtinet materiã, eo quòd informat & dat illi esse. Item illa quæ sunt communiora, cõtinẽt alia quæ sunt magis particularia, vt par & impar, quæ est passio quantitatis, vniuersalior est contrarietas, quam calidum & frigidum: competit enim omnibus quantis, tam substantijs, quam accidentibus, siue sint qualitates primæ, siue colòres, siue sapores, &c. (Sic igitur (inquit) similiter dicunt, & aliter) idest, aliquo modo concordant, & aliquo modo discordãt. (Et peius & melius) idest, aliqui melius loquũtur, & aliqui peius. Alij exponunt, idest, omnes ex duobus cõtrarijs dicunt vnum esse melius, & aliud peius. Sed forte prima expositio melior est. Secundo probat illa cõtraria non esse omnia eiusdem coordinationis: quia alia sunt notioria secundum rationem, alia vero secundum sensum. Nam par & impar, concordia & discordia, quæ abstrahunt à sensu, sunt notiora secundum rationem, & simpliciter: calidum vero & frigidum, & humidum & siccum sunt notiora secundum sensum. Ratio enim, inquit, idest, intellectus, vniuersalis, scilicet, obiecti est, sensus vero, particularis obiecti. Hæc authoritas vulgatissima est ad probandum quod intellectus directe non cognoscit nisi vniuersalia: sicuti sensus non cognoscit nisi singularia: tametsi intellectus per reflexionem possit cognoscere singulare, idest, per speciẽ vniuersalem determinatam à phantasmate, vt. q. 2. dicebamus. Ponit exemplum, vt magnum & paruum, secundum intellectum: rarum vero & densum cognoscitur secundum sensum. Enimuero magnum & paruum accipiũtur respectiue: dicitur enim formica magna respectu paruæ: & elephas paruus respectu magni: relatio vero non sensu: sed solo intellectu cognoscitur. Sed rarũ & densum, sunt qualitates tactu perceptibiles, sicuti humidũ & siccũ quæ sunt causæ illarum. Alludit hic forte ad opinionem Platonis, cuius supra meminerat tex. 32. tenentis magnum & paruum: esse principia materialia rerum. Quam quidem illic sumus opinionem interpretati. ¶ Sequitur continuo caput sextum.

Intellectus est vniuersalium.

QVO NVMERVS PRINcipiorum inquiritur.

CAP. VI.

Consequens autem erit dicere, vtrũ duo, aut plura sint: vnum enim impossibile est: quoniam non vnum, contraria. Infinita autem non:

non quoniam neque scibile, quod est, erit. Et vna contrarietas, in omni genere vno. Substantia autem, vnum quoddam genus est. Et quia contingit ex finitis, melius autem ex finitis quemadmodum Empedocles, quam ex infinitis: omni nanque assignare opinatur: quẽ admodum Anaxagoras ex infinitis. Amplius sunt alia alijs priora contraria, & fiunt altera ex alijs, vt dulce & amarum, album & nigrũ: principia autem, semper oportet manere. Quod igitur neq; vnum neque infinita sint: manifestum est ex his.

¶Hoc denique præiacto fundamento, quod principia rerum naturalium sunt contraria, hinc venatur Aristo. eorum numerum. Et in hoc. 6. cap. quod octo text. habet, procedit solum disputatiue inquirẽdo, & insequenti determinat veritatem. Primum igitur omniũ in hoc 1. textu, qui est numero quinquagesimus, excludit, & tantum esse vnum principium, & esse infinita: tanquam duo extrema manifeste falsa. Proponit ergo quod ex veritate iam modo asserta inquirendum est, vtrum duo an tria an plura, scilicet, in aliquo finito numero sint principia. Nã vnicum (inquit) esse non potest: quia principia debent esse contraria, & nihil sibi ipsi contrarium est. Nec rursus possibile est esse infinita. ¶Quod quatuor rationibus confirmat. Prima: quia alias principia non essent cognoscibilia, & per consequens de compositis non esset possibilis scientia. Nam infinitum à finita potentia (qualis est humana) cognosci nequit: vt tex. 35. aduersus Anaxagoram conclusum est. ¶Secunda ratio est. In vno quoque genere vnica est prima contrarietas, ad quam omnes contrarietates eiusdem generis reducuntur: sed substantia est vnum genus: ergo vna est prima contrarietas in genere substantiæ: & prima contrarietas in vnoquoque genere pertinet ad principia illius generis, vt probatum est: ergo vna est contrarietas principiorum in genere substantiæ: vnius autem contrarietatis duo sunt tãtum extrema: ergo principia substantiæ non sunt infinita. ¶ Sed dubium est hic, quod in genere substantiæ sunt multæ contrarietates, vt, corporeum & incorporeum, rationale & irrationale, & in genere quãtitatis sunt, par & impar, magnũ & paruum, in genere qualitatis, calidum & frigidum, album & nigrum, & multæ aliæ: ergo falsa est maior huius rationis Aristo. ¶ Locum istum varie exponunt interpretes Aristot. quia non est intellectu facilis. Quod tamen mihi videor intelligere, est, quod in vnoquoque genere est vna contrarietas vniuersalis, & generica, sub qua omnes aliæ continentur. Et hæc se habet per modum habitus & priuationis: diuiditur enim substantia per corporeum & incorporeum: & rursus corpus, per sensibile & insensibile: deinde sensibile per rationale & irrationale, vt in arbore Porphyriana visum est. Et omnes species animalis se habent virtualiter hoc modo: nam forma vnius continet virtualiter priuationem alterius. Vnde sequitur quod omnes reducuntur ad hanc quæ est, habitus & priuatio. Et hic ingeniose designat Aristot. contrarietatem principiorum naturalium. Cũ enim ex aqua fit ignis, forma ignis educitur de potentia materiæ: vbi erat priuatio talis formæ. In quo elicitur opinio Anaxagoræ, qui nihil putabat educi de potentia materiæ: sed vniuersa actu latere in subiecto. Qua de causa ponebat infinita latere in quolibet: & per consequens respondetur ad rationem suæ opinionis. Ratio enim quare non opus est ponere infinita est: quia forma geniti non erat actu in materia, sed tantum in potentia. Pari modo in prædicamentis accidentium omnes contrarietates reducuntur ad habitum, & priuationem: quæ est suprema contrarietatum. Nam inter omnes species, siue substantiæ, siue accidentium, vna excedit aliam, sicut numerus, numerum. Quocirca illa quæ est inferior, est sicut priuatio superioris, vt frigus virtualiter est priuatio caloris: nigredo priuatio albedinis. Et ita in reliquis. ¶Tertia ratio est. Frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora: sed per finita principia possunt fieri omnes generationes: ergo super flue ponũtur infinita. Vnde melius (inquit) posuit Empedocles finita principia, quam Anaxagoras infinita. Maior est verissima, propterea quòd natura (quæ ordinatissima est) nihil agit sine necessitate, alias ageret frustra. & ideo cum principia ordinentur ad compositum, non multiplicat plura principia quam sint necessaria ad generationem rei. Veluti ars quæ naturæ est imitatrix, non vtitur pluribus instrumentis aut medijs quã sint ad finem necessaria. Medicus non operaretur ex arte, si plura adhiberet remedia, quam quæ sunt ad sanitatem necessaria. Minorem vero probat, quia Empedocles principijs finitis designat omnes generationes, melius quam Anaxagoras infinitis. ¶ Quarta & postrema ratio est. Prima principia sunt certa & determinata: ergo non sunt infinita: quia infinitum idem est quod indeterminatum. Probatur antecedens. Ex contrarijs principijs alia sunt priora aliaq; posteriora, quæ fiunt ex prioribus, & ex alterutris, vt qualitates secundæ puta, album & nigrum, dulce & amarum, fiunt ex actione & temperamento primarum quatuor qualitatũ: & rursus ex albedine & nigredine commixtis fiunt colores medij: & ex amaritudine & dulcedine commixtis, fiũt medij sapores: sed principia debent manere formaliter in composito: ergo ista contraria secunda, cum nõ maneant formaliter in qualitatibus medijs, non proprie habent rationem primorum principiorum: & per consequens non omnia principia cõtraria sunt prima principia: sed illa certa & determinata ex quibus alia producuntur: atque adeò non sunt infinita prima principia. ¶Quod si quæras quomodo hic dicit contraria principia fieri ex alterutris, cum superius in diffinitione contrariorum id negauerit: facilis est prima fronte responsio, vti iam semel dictum est, quòd supra loquebatur de contrarijs in abstracto, & manifestum est ꝙ albedo non fit ex nigredine: hic vero loquitur de subiecto quod successiue est sub diuersis cõtrarijs qualitatibus. Sed profecto expositio hæc non plene videtur satisfacere textui: nam hic vult ponere differentiam inter qualitates secundas & primas, & in hoc nulla est differentia, quoniam pariter ex calido fit frigidum, & econuerso. Item quia hic loquitur de principijs, & principia formalia in genere qualitatis sunt accidentia ipsa in abstracto. ¶Aliter ergo dicendum est forte, hanc scilicet, esse differentiam inter primas & secundas qualitates, quod primæ sunt causa secundarum, taliter vt formaliter maneant in subiecto earum: fit enim albedo ex temperamento quatuor qualitatum manentium formaliter in mixto: sed tamen quando ex mixtione contrariarum qualitatum secundarum fit qualitas media: non manent formaliter illæ extremæ. In rubore enim nec est formaliter albedo, nec formaliter nigredo: neque in sapore medio est formaliter amaritudo aut formaliter dulcedo. Vnde licet ista contraria fiant

1. Ratio.

2. Ratio.

Prima contraria.

3. Ratio.

4. Ratio.

Ex alterutris.

fiant quodammodo ex alterutris, idest, colores medij qui extremis contrariantur, fiant ex illorum mixtione (quia medij participant rationem extremorum) nihilominus illi extremi non habent rationem principiorum quia non manent formaliter in subiecto, medio colore colorato: sed quatuor primæ qualitates, eo quod formaliter manent in mixto, dicuntur prima principia secundarum qualitatum. Qua ratione non solum probant ꝙ prima principia sint determinata & non infinita, verum acute alludit ad principia substantialia: materia enim & forma, eo sunt principia compositi, quia manent illic formaliter. Est nanque artificium Aristo. per accidentia quæ sunt sensui peruia, occulta principia substantię patefacere.

Text. lj. Quoniam autem finita: non facere duo tantum, habet quandam rationem. Dubitabit eñ aliquis, qualiter densitas raritatem facere apta natura sit, aut hæc densitatem. Similiter autem & alia quæcunq; contrarietas: non enim concordia, discordiam congregat, & facit aliquid ex ipsa: neq; discordia, ex illa sed vtraque alterum quiddam tertium. Quidam autem & plura recipiunt: ex quibus concinnant eorum quę sunt, naturam.

¶In text. 51. supposito quod principia nec sunt tãtum vnum; neç rursus infinita: incipit probare quod sunt tã tum tria. Idcirco probat primo quod non sunt tantum duo, tribus rationibus: & postea ostendit non esse plura, quam tria. Prima ratio est hæc. Si tantum duo sunt principia, illa sunt contraria, vt probatum est: sed ex duobus principijs contrarijs nihil fieri potest: ergo nõ sunt tantum duo. Probatur minor, quia illa tunc vel generant vnum tertium per hoc quod vnum transmutat aliud, vel per hoc quod operantur circa idem subiectum, vnde vnum expellit aliud: primus modus non est possibilis, ergo secundus est verus: vnde sequitur tria esse principia, scilicet, duo contraria & vnum subiectum. Minorem probat Aristo. quia non est intelligibile qualiter vnum contrarium transmutet aliud, idest, qualiter densitas nata sit facere raritatem: aut raritas densitatem, aut qualiter discordia faciat concordiam, sed vtraque operabitur circa vnum tertium. Nõ enim calor potest facere frigus, aut potest ex frigore facere calorẽ: sed ignis ex aqua frigida faciet calidam, expellendo frigus & introducendo calorem & pariter forma ignis non faciet formam aquæ, nec ex forma aquæ faciet formam ignis, sed pulsa forma aquæ à subiecto, & introducta forma ignis, faciet ex aqua ignem. Colligitur ergo quod in generatione non sunt tantum duo principia, sed est subiectum manens sub vtraque forma. Vnde concludit quod hac de causa quidam plura recipiunt ex quibus concinnant & conficiunt naturam rerum. Alludit ad Thaletem & alios antiquos, qui non ponebant solum raritatem & dẽsitatem, sed vnum tertium subiectum, puta aquam vel aliquid aliud, ex quo per successionem raritatis & densitatis fierent omnia.

1. Ratio.

Text. lij. Ad hæc autem adhuc & hoc aliquis dubitauerit: nisi quis aliam supposuerit contrarijs naturam. Nullius enim videmus eorum quæ sunt, substantiæ, contraria. Principium autem, non de subiecto oportet dici aliquo. Erit enim: principium, principij, subiectum enim principium, & prius videtur esse, prædicato. ¶ Amplius: non esse dicimus substantiam cõtrariam substãtiæ. Quomodo igitur ex non substantijs substantia vtique erit? aut quomodo prius, non substantia quam substãtia erit? ¶Quocirca siquis & priorem veram putabit esse rationem: & hanc, necessarium est, si debet saluare vtrasque rationes subijcere quodã tertium: quemadmodum dicunt, vnam quandam naturam dicentes esse vniuersum vt aquã aut ignem, aut medium horum.

Text. liij.

¶Subsequuntur in his duobus textibus secunda & tertia ratio: quæ adeo sunt truncatæ & pressæ, vt apud neminem eas interpretum plane quiuerim intelligere. Narrabo prius literam vt iacet: moxque eam sub formam redigam. Ait ergo, quod nisi tertium principium præter duo contraria adhibeatur, dubitauit aliquis hoc modo. (Nullius substantiæ, eorum quæ sunt aliquid est contrarium), idest, substantiæ nihil est contrarium: sed contrarietas propriè est in qualitatibus. (Principium autem non de subiecto oportet dici aliquo) idest principium non potest esse accidens, quod subiecto in est, alias principij esset prius principium: (nam subiectum prius est prædicato) idest substantia prior est accidente, & principium eius (supple.) Quomodo ergo principia substantiæ erunt contraria, quod superiori cap. determinatum est) ¶ Amplius (est enim ratio secunda quæ fere est eadem substantiæ non contrariatur substantia, at vero ex non substantijs, idest, ex accidentibus quomodo substantia erit? id est, nullo modo (aut quomodo non substantia, idest, accidens erit prius quam substantia) quod tamen esset necessarium si accidens esset principium substantiæ. Quasi dicat, nullo modo. Si ergo substantiæ nihil est propriè contrarium, & accidens non potest esse principium, quomodo verum habet, quod principia substantiæ debent esse contraria? ¶ Subiungit in text. 53. solutionem dicens. (Quocirca siquis & priorem veram putabit rationem) illam, scilicet, qua probatum est principia esse contraria, & hanc item, qua probatur oppositum, scilicet, principia non esse contraria) necessarium est subijcere tertium esse aliquod principium. Quomodo autem hoc sequatur apparere non potest, nisi alia conclusio suppleatur. Disponatur ergo totus syllogismus sub hac forma. Principia rerum naturalium sunt aliquo modo contraria, vt superiori capitulo dictum est: & non sunt propriè & per se contraria, quia talia principia non possunt esse accidentia in quibus propriè est contrarietas, sed sunt partes substantiæ quibus nihil propriè est contrarium, ergo necesse est vt sint contraria eo modo quo habitus & priuatio dicuntur contraria (& ita est in rei veritate) priuatio autem & habitus sunt circa aliquod determinatum subiectum sicuti visus & cæcitas circa oculum, ergo præter principia contraria, quæ sunt forma & priuatio, necesse est ponere tertium principium, puta subiectum vtriusq; quod est materia. Vnde ingeniose Aristote. cum hactenus probabiliter disputauerit de principijs, inde iam nunc concludit veritatem. Vnde non citat antiquos vt in integrũ eos approbet (ponebant enim principia rerum naturalium esse accidentia) sed in hoc tantum eos laudat quod posuerunt vnum subiectum con-

contrarietatis,puta aquam aut aliud huiusmodi. Qua
propter in textu statim. 54.

Tex. liiij.

Videtur autem: mediũ magis, ignis enim,
& terra, & aër, & aqua contrarietatibus con-
nexa sunt. Ideo non irrationabiliter faciunt
subiectum, alterum ex his, facientes: aliorum
autem: quidam, aërem. Aër enim: minimè alio
rum, habet differentias sensibiles, consequens
autem est, aqua.

¶Magis commendat eorum sententiam, qui pone-
bant illud subiectum esse quoddam medium inter
elementa, scilicet, inter ignem & aërem, aut inter aëré
& aquam, quam opinionem aliorum qui ponebant ali-
quod purum elementum esse subiectum. Enimue-
ro subiectum contrariorum debet esse nudum ab
vtroque contrario, vt ambo vicissim posit recipere:
ignis vero & aqua suapte natura habent qualitates con
trarias & pariter aër & terra. Est enim ignis calidus &
siccus, aqua vero frigida & humida: sed aër est cali-
dus & humidus, & terra frigida & sicca: vnde nullum
eorum est subiectum aptum vt maneat sub vtroque
extremo contrarietatis, quia aqua conseruatur frigo-
re & corrumpitur calore, ignis vero econuerso. Qua-
re melius ponetur vnum subiectum medium. Quem-
admodum materia est vnum medium, quod potest
esse & sub quacunque forma, & sub contraria priua-
tione illius. Inter eos tamen, qui posuerunt purum ele-
mentum esse subiectum, melius dixerunt qui po-
suerunt aërem, quam illi qui posuerunt aquã: nam prin
cipium habet rationem insensibilis, & aër est inter ele-
menta magis insensibilis. Vnde insinuat, quod qui di
xerunt esse ignem, pessime omnium opinati sunt: hac
saltim de causa, quod ignis habet contrarietatem maxi
me sensibilem ad omnia alia: licet propter eius subtili-
tatem & actiuitatem, melius forsan senserũt.

Tex. lv.

Sed omnes: vnum hoc contrarijs figurant,
vt densitate & raritate, & eo quod magis &
minus. Hæc autem omnino sunt superabun
dantia videlicet & defectus, sicut dictum est
prius. Et videtur antiqua esse etiam hæc opi-
nio: quòd vnum, & superabundantia, & de-
fectus, principia entium sint, verum non eo-
dem modo, sed antiqui, duo quidem agere,
vnum autem, pati. Posteriorum autem qui-
dam, è contrario, vnum quidem agere duo
autem pati: dicunt magis.

¶In text. 55. repetit antiquorum opiniones videlicet,
quod omnes saltem posuerunt vnum subiectum &
duo contraria: in hoc omnes concordes quod principia
rerum se haberent per modum defectus & excessus.
Nam dicebant densitatem & raritatem esse rerum
principia: & raritas dicit excessum & magnitudinem
quantitatis, defectum vero materiæ: densitas vero
econuerso dicit excessum materiæ & defectum quan-
titatis. Cum enim aqua rarefit, eandem materiam
continet sub maiori quantitate: & cum condensa-
tur, eandem continet sub minori. ¶ Subdit autem
quod hæc opinio antiqua fuit: differens tamen à po-
steriorum opinione. Antiquam vocat opinionem Tha
letis & aliorum: posteriorem vero, opinionem Pla-
tonis. Inter quos vt text. 32. dictum est, hoc modo
differebat, quòd antiqui ponebant vnum principium
materiale, & duo contraria quodammodo actiua. Pla-
tonici vero econuerso dicebant magnum & paruum es-
se conditiones materiales, vt patet in indiuiduis eius-
dem speciei, quæ differunt magno & paruo solum ex
parte materiæ. Principium autem actiuum esse vnam
primam causam: & formalem ideam cuiusque speciei.

Tria igitur dicere elementa esse, & ex his,
& ex huiusmodi alijs, considerantibus vide-
bitur vtique habere quandam rationem, si-
cut prædiximus, plura autem tribus, non am-
plius, ad patiendum enim: sufficiens est vnum.
Si autem quatuor existentibus, duæ erunt
contrarietates, oportebit seorsum ab vtra-
que, esse alteram quandam naturam me-
diam. Si autem ex se inuicem possint gene-
rare: ociosa vtique altera contrarietatum erit.
¶Simul autem & impossibile est, plures es-
se contrarietates primas. Substantia enim
vnum quoddam genus est entis: quare eo
quòd prius & posterius differunt solum ab
inuicem principia: sed non genere: semper
enim in vno genere: contrarietas vna est, om-
nes autem contrarietates reduci videntur ad
vnam. ¶Quod igitur neque vnum sit elemen
tum, neque plura duobus vel tribus manife-
stum est. Horum autem, vtrum, quemadmo-
dum diximus, dubitationem habent multam.

Tex. lvi.

¶Prima conclusione probabiliter disputata, videli-
cet, principia esse plura quam duo, probat secundam:
nempe quod non sunt plura quam tria. Id autem pro-
bat duabus rationibus. Resumit vero prius conclu-
sionem superiorem, scilicet ex dictis patet tria ad mi-
nus esse principia rerum naturalium (quæ est prima
exponens illius exclusiuę, tantum sunt tria.) Quod ve
ro non sunt plura quam tria (quæ est secunda expo-
nens) probatur primo ratione. Si essent plura quam
tria, necesse esset vt essent duæ contrarietates & duo
paria contrariorum: nam pro vna contrarietate suffi-
cit vnum subiectum. Si autem essent duo paria con-
trariorum, ad minus deberent esse sex principia: quo-
niam pro vtralibet contrarietate oporteret ponere
suum subiectum. Sed non est necesse ponere duas
contrarietates: quia vna sufficit circa vnum subie-
ctum, & frustra fit per plura quod potest fieri per pau-
ciora, ergo non opus est ponere plura quam tria.
Quod autem duo contraria cum suo subiecto suffi-
ciant, amplius quæstio. 6. manifestum fecimus. ¶ Se-
cunda ratio qua prima euidentius elucidatur, est
hæc. Prima principia sunt prima contraria: sed prima
contraria in vno genere non possunt esse nisi duo, er-
go in genere substantiæ (quod est vnum genus) tãtum
est vnum per contrariorum cum suo subiecto. Proba-
tur minor. Contrarietates eiusdem generis non diffe-
runt genere, sed solum tanquam prius & posterius, sed
ea quæ differunt tanquam prius & posterius in eodem
genere omnia reducuntur ad vnum primum, ergo.
Hanc rationem expositam supra fecimus. tex. 50. om-
nes enim contrarietates substantiæ & cuiusq; alterius
reducuntur ad hanc primam, quæ est, habitus & dispo-

sitio

fitio. ¶ Attamen dubium nihilominus restat, quod quã uis in genere substantiæ sit vna prima contrarietas, & per consequens duo prima principia contraria, non dum probatum est, esse simpliciter vnam primam contrarietatem, ad quam reducuntur omnes, tam substantiarum quam accidentium. Quod tamen probare oportuisset: nam prima principia rerum naturalium debent in vniuersum esse principia rerum omnium generabilium, tam substantiarum quam accidentium. ¶ Respondetur, vt ait Commentator: quod cum substã tia sit primum prædicamentum ad quod alia reducuntur, quia accidentia non sunt nisi substantiæ entia, manifestum est quod prima contrarietas substãtiæ est simpliciter prima ad quam omnes aliæ reducuntur. Quo demum fit vt omnia principia substantiæ sint omnium accidentium principia: vt enim agens generãs substãtiam simul cõgenerat omnia accidẽtia: ita principia intrinseca substantiæ sunt principia à quibus omnia accidentia pendent, à quibusque omnia esse recipiũt.

Conclusio. Vnde in text. 57. infert Aristo. conclusionem intẽtam quod videlicet principia nec sunt tantum vnum, nec plura duobus vel tribus. Infert sub disiunctione, eo ꝙ hucusque solum disputatiue processerit, & in sequenti capit. sit exactam veritatem ostensurus. Idcirco subiunxit (vtrum autem eorum sit verum) duóne sint videlicet, an tria (dubitationis habet multum) id est, etiã nunc restat speculandum. ¶ Sequitur statim caput septimum.

QVOD PRINCIPIA RE duo, ratione vero sint tria. CAP. VII.

SIC igitur nos dicamus primum de omni generatione aggredientes. Est enim secundum naturam, communia primum dicentes: sic circa vnumquodq; propria speculari,

¶ Post quam superiori capite ex probabilibus disputauit tria esse tantum principia, in hoc septimo, quod in tredecim textus secatur, definit ex proprijs veritatem. Diuiditur tamen capitulum in duo. In septem nanque prioribus textibus ostendit in omni transmutatione tria inueniri: duo videlicet contraria, & vnum subiectum: & in sex posterioribus exponit conclusionem intentam principaliter in hoc libro, videlicet, principia esse re duo, ratione vero tria. Sed in hoc tamen primo fragmento superioris textus proponit modum procedendi, dicens, quod primum in genere, dicendum est de omni factione, siue sit generatio, qua fit noua substantia, siue sit alteratio, qua aliquid fit alterum, puta album aut musicum &c. Nam prius (inquit) ordine naturæ dicenda sunt communia puta illa quæ conueniunt omni generi motus: deinde descendendum est ad ea quæ sunt generationi propria. Est enim ingenium Aristote. (quod nunquam tibi mente decidat) per alterationem accidentalem, & præsertim per artificialia, quæ sunt sensui manifesta, occultam generationis naturam propalare. Vsque ad text. 69. vbi materiam primam generationis substantiæ docet per analogiam ad materiam artificialium esse cognoscendam. Caput hoc totum aureum est: quippe quod, & veram philosophiam, & physicum loquendi modum aperit.

Tex. lviij. Dicimus enim fieri ex alio aliud, & ex altero alterum: aut simplicia dicentes, aut composita: dico autem hoc sic: est enim: fieri hominem musicum, est autem & non musicum quippiam, fieri musicum: aut non musicum hominem, hominem musicum. Simplex igitur dico quod factum est: hominem & non musicum, & quo fit simplex musicum: compositum autem, & quod fit, & quod factum est: cum non musicum hominem, dicimus fieri musicum hominem. Horum autem: hoc quidem non solum dicitur hoc aliquid fieri, sed etiam ex hoc, vt ex non musico, musicus. Hoc autem non dicitur in omnibus: non enim ex homine factus est musicus, sed homo factus est musicus.

¶ Proponit ergo primo in hoc text. 58. quod tã aliud fieri ex alio (quod est substantiam fieri ex substantia, vt aquam ex aere) quam alterum fieri ex altero (quod est tale fieri ex nõ tali, vt album ex nigro) vtrunque contingit duobus modis, scilicet, & in simplicibus & in compositis. Simplex fieri ex simplici, est quando vtrunque extremum est simplex, scilicet, id quod fit & id ex quo fit. Vt si dicas, homo fit musicus, aut ex non musico fit musicum. Compositum autem fit ex composito, quando vtrunque extremum continet simul subiectum & formam aut priuationem. Vt si dicas, non musicus homo fit musicus homo, aut ex homine non musico fit homo musicus. Et hoc est quod ait. (Simplex igitur dico, quod factum est) id est terminum simplicem à quo, vt homo: in prima locutione, & non musicum, in secunda: item terminum simplicem ad quẽ, vt musicum, in vtrunque. Similiter compositum dicitur vtrunque, scilicet, & quod fit, puta terminus compositus ad quem, vt homo musicus in tertia locutione: & quod factum est, id est, terminus compositus à quo, vt non musicus homo. ¶ Subiungit differentiam quantum ad modum loquendi, quod in simplicibus quando terminus à quo exprimitur per terminum infinitum, aut priuatiuum, possumus illum explicare & per casum nominatiui & per casum ablatiui. Dicimus enim & non musicum fit musicum, & ex non musico fit musicum. Quando vero talis terminus à quo exprimitur per subiectum formæ enunciamus illum per nominatiuum, non autem per ablatiuum. Non enim dicimus, ex homine fit musicum, sed homo fit musicus.

Tex. lix. Eorum autem quæ vt simplicia dicimus fieri, aliud quidem permanens fit aliud vero non permanens. Homo enim, permanet factus musicus homo: non musicum autem & immusicum, neque simplex, neque compositum permanet,

¶ Secundam differentiam ponit quantum ad rem, inter terminos à quibus, tam in simplicibus, quam in compositis, quod quando subiectum ponitur pro termino à quo, illud quidem manet sub termino ad quem cum enim dicimus, homo fit musicus, homo quidem manet factus musicus. Sed quando pro termino à quo ponitur contrarium termini ad quem, vt cum dicimus non musicum fit musicum, aut ex immusico fit musicum:

musicum: immusicum non manet factum musicum. Et pariter in compositis, cum dicimus, ex non musico homine fit musicus homo, homo quidem manet, sed non musicum, non manet.

Determinatis autem his, ex omnibus quæ fiunt, hoc licet accipere si aliquis inspexerit sicut dicimus: quod oportet semper aliquid subijci quod fit: & hoc, & si numero est vnum: at specie quidem non vnum: specie enim dico & ratione idem: non enim idem est homini & immusico, esse. ¶Et illud quidem, permanet, hoc vero, non permanet. Etenim non oppositum permanet, homo enim, permanet, musicū autē & immusicū non permanet: neq; ex ambobus cōpositū, vt immusicus homo.

¶Subsequenter in hoc text. sexagesimo supponit duo: quæ quisque (inquit) ex dictis colligere potest. Primum suppositum est, quod in omnibus quæ fiunt siue fiat simpliciter substantia, siue secundum quid, vt albū, supponitur vnum subiectum, quid successiue est sub vtroque extremo contrarietatis. Alterum suppositum est quod illud subiectum, licet realiter sit vnum numero, est tamen duo specie. Et exponit se, quod duo specie intelligit ea quæ sola ratione sunt duo, vt cum homo fit musicus, terminum ad quem, puta musicum, præcessit homo qui est subiectum, & immusicum quæ est priuatio subsequentis formæ & terminus a quo. Homo ergo & immusicum, vnum sunt: sed ratione differunt: alia nanque est ratio hominis; scilicet animal rationale, & alia ratio immusici: quæ est priuatio musici in subiecto apto.

¶Probat autem primo secundum suppositum, scilicet, quod differant ratione, duabus rationibus. Prima est hæc, illa differunt ratione, quorum vnum manet altero non manente: sed quando homo immusicus fit musicus, permanet homo, & non permanet immusicum: ergo homo & immusicum, differunt ratione. Secunda ratio est in textu sequenti.

Tex. lxj.

Sed ex aliquo fieri aliquid, & non hoc fieri: magis quidem dicitur in non permanentibus vt ex immusico musicum fieri: ex homine autem non. At vero: & in permanentibus: aliquando dicitur similiter: ex ære enim, statim dicimus fieri: non æs, statuam. Hoc tamen ex opposito & non permanente: vtroque modo dicitur: & ex hoc hoc: & hoc hoc: nanque ex immusico, & immusicus: fit musicus. Quocirca: & in composito similiter: etenim ex immusico homine, & immusicus homo, fieri dicitur musicus.

¶Probat secundo subiectum & priuationem ratione differre hoc syllogismo. Illa de quibus diuersimode in generatione loquendum est, ratione differunt (nam cum voces sint signa conceptuum, signum est quod habent diuersos conceptus) sed aliter in generatione loquimur de subiecto, & aliter de priuatione: ergo, Probatur minor: quia priuatio exprimitur per casum ablatiui: subiectum vero, non item: dicimus enim ex immusico fit musicum, non tamen dicimus, ex homine fit musicum, sed homo fit musicus. Addit vero quod nonnunquam in artificialibus id dicimus, vt ex ære fit statua, melius dicimus, quam æs fit statua. Hoc tamen non est vt nomine æris designemus subiectum, sed priuationem formæ statuæ: acsi diceremus, ex ære informi fit statua. Attamen in non permanentibus, scilicet in priuatione, vtroque modo loquimur, videlicet ex immusico fit musicum, & immusicum fit musicum. Quapropter & in compositis vtraque etiam admittitur oratio ratione priuationis adiunctæ, scilicet ex non musico homine fit musicus homo: & non musicus homo fit musicus homo.

Tex. lxij. Quicqd fit ex supposito fit subiecto.

Multipliciter autem cum dicatur fieri: & horum quidem non simpliciter fieri, sed hoc aliquid fieri, simpliciter autem fieri substantiarum solum sit: MANIFESTVM est, quod secundum alia quidem necesse est subijci aliquid quod fit. Etenim quantum: & quale, & ad alterum, & quando, & vbi fiunt subiecto aliquo, propterea quod sola substantia de nullo alio dicitur subiecto, sed alia omnia de substantia. Quod autem substantia, & quæcunque alia simpliciter entia ex subiecto quodam fiant, consideranti fiet vtique manifestū: semper enim est aliquid, quod subijcitur: ex quo fit, quod fit vt plantæ, & animalia: ex semine.

¶Reuertitur Aristot. in hoc text. 62. ad probandum primum suppositum, videlicet in omni factione supponi vnum subiectum. Hoc autem ratione probare non pertinet ad physicum, sed. 7. meta text. 22. id probat ea ratione quā nos. q. 6. adducimus: hic aūt sola id inductione manifestat. Ait ergo quod cum fieri multipliciter dicatur, id solum simpliciter dicitur fieri quod fit hoc aliquid, idest, prima substantia in recta linea vt homo ignis. Cætera vero non fiunt simpliciter: sed secundum quid, cum enim aqua calefit nihil fit simpliciter, sed fit calidum. Hinc iam notare incipe quod id quod fit simpliciter non est forma nec substantialis nec accidentalis: sed compositum quod in subsequentibus palam fiet. Quod autem in factione secundum quid, puta accidentale præsupponatur subiectum, probat: nam sola substantia est quæ non est in subiecto, reliqua vero omnia prædicamenta dicuntur de substantia, & ideo cum aliquid fit maius per augmentationem aut album per alterationem, aut simile per relationem aut mutat tempus, aut locum, aut situm, aut habitum præsupponitur subiectum, puta substantia quæ has patitur mutationes. Quod autem substantia, aut quæcunque alia artificialia cum fiunt præsupponat subiectum manifestum est: quia plantæ & animalia ex semine fiunt. Non intelligas semen: sed materiam seminis fieri materiam animalis.

Tex. lxiij

Fiunt autem, quæ fiunt simpliciter: alia quidem transfiguratione, vt statua, ex ære. Alia vero, appositione: vt quæ augmentantur. Alia vero subtractione: vt ex lapide, Mercurius. Compositione autem alia: vt domus. Alia vero alteratione, vt quę vertuntur secundum materiam: omnia autem quæ sic fiunt: manifestum est quod ex subiectis fiunt:

¶Prosequitur Aristo. inductionem in artificialibus quæ appellat simpliciter entia: non quod simpliciter fiant

fiant vt substantia (si quidem eorum formæ accidentia sunt) sed quia formæ artificialium sunt quædam dispositiones quæ non veniunt ab extrinseco, sicut calor & aliæ qualitates: sed aliter fint quodammodo dispositiones circa eorum substantiam, & ideo secundum antiquos dicebantur simpliciter entia, lignum enim sic figuratum est Mercurius & aliter formatum est Iupiter. Redigit autem artificialia ad quinque genera. Alia enim fiunt transfiguratione substantiæ vt fusilia, vt cum æs fusum fit aut campana, aut statua, aut cum virgula aurea fit annulus. Alia vero fiunt appositione, vt cum planta, aut animal augetur per appositionem noui alimenti. Tametsi hoc exemplum ad naturalia pertineat. Fortassis Aristo. allusit ad conglutinationem plurium metallorum, quæ latine dicitur ferruminatio: vel sicut appositione aquæ ad farinam fit massa per artem. Vnde non legendum est, augmentatur, sed augmentatur, idest, agglutinantur. Alia fiunt subtractione vt arte sculptoria ex lapide aut ligno subtractione fit imago. Alia fiunt simplici compositione sine aliqua alteratione, vt domus fit ex lapidibus & lignis: alia denique fiunt per alterationem vt ex massa per decoctionem fit panis & ex luto lateres & vrcei. Hæc omnia inquit manifestum est ex præsuppositis subiectis fieri.

Textus. lxiiij.

Quare manifestum est ex dictis, quòd omne quod fit, semper compositum est, & est quidem aliquid quod fit: est autem aliquid, quod hoc fit, & hoc duplex est: aut enim subiectum, aut oppositum. Dico autem oppositum esse, immusicum: esse autem subiectum, hominem: & infigurationem quidem, & informitatem vel inordinationem, oppositum: æs autem, vel lapidem, vel aurum, subiectum,

¶Concludit demum in hoc text. 64. ex his quæ dicta sunt manifestum esse, quod id quod fit semper est cōpositum: non enim vt iam modo dicebamus fit forma substantialis aut accidentalis, sed fit homo aut fit homo albus, in quo quidem composito est aliquid quod fit tanquam terminus quo, ipsius factionis quæ est forma & aliquid quod. Et hoc est duplex, scilicet, & subiectum & oppositum formæ, cum enim fit musicum, dicere possumus quod homo fit musicus & quod immusicū fit musicum. Et proportionabiliter in alijs factionibus, infiguratum æs fit figuratū, & informe fit formatum, & inordinati lapides fiunt domus. ¶Vnde colligitur illa prima propositio quam in principio capituli diximus esse intentam in his septem textibus, videlicet quod in quacunq; factione sunt tria principia puta duo contraria & vnum subiectum.

Tex. lxv.

Manifestum igitur, quòd siquidem sunt causæ & principia eorum quæ natura sunt, ex quibus primis sunt: & facta sunt non secundum accidens, sed vnumquodque quod dicitur secundum substantiam, omne & ex subiecto & forma fit, componitur enim musicus homo, ex homine & musico quodammodo, resolues enim rationes in rationes eorum, manifestum igitur est: quòd quæ fiunt, fient ex his.

¶Constituta iam prius hac conclusione quòd in omni factione sunt illa tria, pergit Arist. propriam exponere sententiam de principijs rerum naturalium, & in hoc textu probat esse duo tantum principia per se, & in sequenti vnum præterea esse per accidens. Primum probat hoc syllogismo. Ea ex quibus per se compositum fit & factum est, sunt eius per se principia: sed duo tantum vt pote materia & forma sunt ex quibus per se compositum fit & factum est: ergo hæc duo tantum sunt per se principia. Maior relinquitur tanquam manifesta ex significatione huius nominis per se principium. Minorem vero probat hoc modo. Ea in qua primo resoluitur compositum, sunt pariter ex quibus per se componitur. (nam vnumquodque resoluitur in ea ex quibus componitur,) sed homo musicus (qui fit per alterationem) resoluitur quodammodo in hominem & musicum: qui enim diffiniret hominem musicum, deberet dicere quod est animal rationale musicæ peritum: & eadem ratione qui hominem physice diffiniret, diceret esse animal ex materia & anima rationali compositum. Est tamē adnotandum quod materia & forma non solum sunt per se principia compositi, in facto esse, sed etiam in fieri: etenim vt illa sola manent in composito, ita & illa sola per se concurrunt ad generationem. Idcirco enim dicit, ex quibus sunt & facta sunt. Priuatio autem non est principium compositi in facto esse. An vero sit principium de per se ad generationem. q. 5. examinatur.

Tex. lxvj.

Est autem subiectum: numero quidem vnum, specie verò duo, homo enim & aurum & omnino materia: numerabilis. nam hoc aliquid magis: & quod fit non secundum accidens, ex ipso fit. Priuatio autem & contrarietas: accidens. Vnum autem, species vt ordinatio, aut musica aut aliorum aliquid sic prædicātium.

¶Tertium addit præterea principium per accidens, dicens quod subiectum & materia, licet sit vnum numero, tamen specie (idest ratione vt se supra exposuit) est duo. Persistit in exemplis accidentalium & artificialium factionum. Homo enim (inquit) cum fit musicus, aut aurum cum fit annulus, & eadem ratione prima materia numerabilis est, idest, ponens in numero cum forma: vt pote à qua realiter distinguitur. Immusicum vero aut priuatio formæ annuli, quæ contrariatur formæ quæ gignitur, & est terminus à quo illius est accidens ipsius subiecti: accidit nanque homini esse priuatum musica & auro esse informe. Et pariter priuatio est accidens materiæ non numerabile: quia non distinguitur ab illa numero: sed sola ratione. ¶Verba illa, Materia est hoc aliquid magis, nonnihil habet momenti ad probandum materiam principium esse indiuiduationis. Enimuero, vt conditio singularis huius seminis est causa vt hæc forma numero educatur de eius potentia ita conditiones singulares materiæ sunt causa indiuiduationis formæ. Sed de hoc alias. Et hoc modo subiectum est ratione duo. Et cum species quæ generatur, vt ordinatio lapidum, cum fit domus, aut musica, cum fit homo musicus, fit præterea vnum principium, colligitur esse tria principia. Et eadem ratione in generatione substantiali ignis ex aqua, concurrunt duo principia per se, puta materia & forma ignis: & vnum per accidens, vt priuatio formæ ignis quæ in materia præcesserat aquæ. Hinc sequitur quod priuatio

Materia.

non est principium in facto esse, sed solum in fieri, puta in generatione. Dubium hic restat, quod videtur Aristo. sibi ipsi aduersus: quippe qui text. 43. visus est sentire vnumquodque per se fieri ex suo contrario vt album de per accidens fit ex musico: de per se autem ex nigro aut medio colore colorato: hic autem ait priuationem esse principium per accidens. Huic tamen quęstioni. 6. respondimus.

Textus. lxvij.

Quocirca est quidem vt duo dicenda sint principia: est autem, vt tria, & est quidem, vt contraria, vt si aliquis dicat musicum & immusicum, aut calidum & frigidum, aut congruens & incongruens. Est autem: vt nō. A se inuicem enim contraria pati, impossibile. Soluitur autem & hoc: propterea quod aliud est subiectum, hoc enim non est contrarium. Quare, neque plura contrarijs principia quodammodo: sed duo (vt si dicam) numero. Neque iterum penitus duo, propterea quod alterum est esse ipsis: sed tria. Alterum enim est homini, & non musico esse, & infigurato, & æri.

Conclusio principalis de numero principiorum.

¶Infert tandem Aristo. conclusionem principaliter intentam in hoc libr. de qua sextam nos conclusionem mouimus. Et quia duo de principijs hactenus disputauerat: primum de qualitate, an essent contraria, & secundum de numero, vtriusque conclusio est hæc. Principia rerum naturalium sunt quodammodo duo, & quodammodo tria: quodammodo contraria, quodammodo vero non. Probat primo secundam partē exemplo. Ait enim quod ex tribus principijs duo sunt quodā modo inuicem contraria, eo quod non sunt simul in eodem subiecto, sed ad productionem vnius expellitur aliud, ad modum contrariorum. Quod autem quodammodo non sunt contraria, aliqui exponunt hoc modo, quod forma ipsa & priuatio non sunt simpliciter contrariæ, cum sint priuatiue opposita: sed arbitror non hoc sentire hic Aristo. nam textui sequenti id reseruat. Alij exponunt quod non sunt simpliciter contraria, si considerētur seorsum sine subiecto: quia non possunt se inuicem expellere nisi circa subiectum. Hoc autem omnibus contrarijs est commune. Et ideo aliud speciale voluit hic dicere Aristo. videlicet quod ex tribus principijs non omnia inter se sunt contraria sed tantum duo: tertium vero, puta materia, neutri illorum contrariatur: quia simul est cum priuatione prius, & postmodum cum forma. Et ideo infert quod quodammodo principia non sunt plura contrarijs. Alius textus habet contrariorum. Sed mendum est, nisi legatur, numero contrariorum. Est enim sensus quod principia quodammodo non sunt plura quam contraria quę sunt duo numero, puta forma & priuatio: nam priuatio est idem realiter cum materia. Sed nihilominus (inquit) penitus non sunt duo: sed quodammodo tria: propterea quod materia & priuatio, vt dictum est, ratione differunt. Alia enim est ratio hominis & alia musici.

Textus. lxviij.

Quot igitur principia sint rerum naturalium quæ circa generationem, & quomodo tot dictum est. Et manifestum est, quod oportet subijci aliquid contrarijs, & contraria duo, esse, quodam autem modo alio: non necessarium est. Sufficiens enim erit, alterum contrariorum absentia & præsentia facere mutationem.

¶Repetit quæ dixerat, vt perspicaciora faciat. Ait nanque quot principia sunt rerum naturalium, quę circa generationem sunt, & quomodo sint tot satis esse dictum. Addit vero, naturalium, quæ sunt circa generationem, vt excludat cœlestes orbes: qui cum sint entia naturalia, non tamen habent tria principia. Nam vel non habent materiam & formam distinctam, sed sunt simplex ens, vt aliqui credunt esse opinionem Arist. vel (quod verius est) materia cœli ita est formæ coæua vt non habeat priuationem adiunctam: quia non est in potentia ad aliam formam. Quare cœli non fuerunt geniti ex priuatione præcedente in materia. ¶Subdit vero Phil. quod licet quodammodo vt dictum est principia contraria concurrant ad generationem: quodam tamen alio modo non est necessarium. Quod adiecit ad maiorem expositionem illius quod dixerat priuationem esse principium per accidens: nam priuatio non dicitur principium, quia sit quid positiuum, aut concurrens ad generationem, aut intrans compositionē rei: sed ad hunc sensum quod forma quæ fit præsens per generationem requiritur vt antea fuerit absens: nam fieri est esse acquirere post non esse: & illa absentia dicitur priuatio. Quocirca quinto lib. tex. 7. ait quod motus est ab aliquo affirmato ad aliud affirmatum, vt ab albo in nigrum: quia motus dicit successionem à priori ad posterius: generatio vero est mutatio à negato ad affirmatum, scilicet à non esse ad esse: sed corruptio econuerso ab affirmato ad negatum: puta ab esse ad non esse.

Priuatio.

Tex lxix Materia cog. per analogiā.

Subiecta autem natura scibilis est secundum analogiam: vt enim ad statuam æs, aut ad lectum lignum, aut ad aliud aliquid habentium formam, materia & informe se habet priusquam accipiat formam, sic hæc ad substantiam & hoc aliquid, & quod est, se habet. Vnum igitur principium hæc: non sic vnum existens: neque sic ens, vt hoc aliquid. Vnum autem: secundum quòd ratio, amplius autem contrarium huic, priuatio. Hæc autem quomodo duo: & quomodo plura: dictum est in præcedentibus.

¶Hactenus de principijs substantiæ disserens Aristo. exemplis potissimum vsus est artificialium: quæ nota sunt sensui: suspensumque subinde habuit lectoris animum. Iam vero nunc mysterium aperit, dicens quod subiecta natura, idest, materia prima, quæ subijcitur generationi substantiæ, per analogiam cognoscibilis est. Vbi hoc est animaduertendum, quam sinistre distorserint hanc autoritatem ex neothericis quidam. Citant enim hunc locum sub his verbis. Materia cognoscibilis est per analogiam ad formam. Cum tamen nec nomen, formam, sit apud Arist. nec analogia esse possit inter materiam & formam, neque vllo modo præcedentibus aut subsequentibus verbis Arist. sensus iste cohæreat. Est ergo sensus planus, q̃ materia prima substantiæ quæ nobis est occulta, cognoscibilis est per analogiam, idest, per similitudinē proportionis (hoc enim pollet analogia) ad materiam artificialium, quæ nobis est manifesta, vt enim cum ex ære fit statua aut lectus ex ligno, experimur æs aut lignum, quod prius erat informe

formę fieri sub noua forma: ita coniectari licet, cum lignum transmutatur in cineres, aliquam subijci materiam, quę prius erat sub forma ligni permanere sub forma cinerum. Nisi quod in artificialibus illud ens est in actu completum: sed materia prima est ens in potentia quod simpliciter habet esse per formā. Et hoc est quod subiungit, quod hoc vnum, scilicet, principium, scilicet, materia non est sic vnū existens & vnum ens, vt hoc aliquid: idest, vt prima substantia in recta linea, quem admodum lignum aut æs: sed est pars substantiæ. Secundum autem principium (inquit) est vnum vt ratio, puta forma quæ est terminus quo, scilicet, qua ignis est ignis. Et tertium est eius contrarium, puta priuatio. Hæc autem puta materia & priuatio quomodo sit vnū & quomodo plura, vt iam supradictum est.

Tex. lxx Primum igitur dictum est, quod contraria solum principia sunt: posterius autē quod necesse est, & aliud quippiam subijci & esse tria. Ex ijs autem quæ nunc: manifestum est quæ sit differentia contrariorum, & quomodo se habent principia adinuicem, & quid subiectū. Vtrum autem substantia species aut subiectū sit: nondum manifestum est: sed quod principia tria sint, & quomodo tria, & quis modus eorum manifestū est. Quod igitur & quæ sint principia: ex his consideretur.

¶ Colligit tandem in textu hoc septuagesimo & postremo huius capitis, eorum epilogum quæ hactenus dicta sunt. Ait nanque primo dictum esse quod contraria solum principia sunt, idest, vnum tantum modo par cōtrariorum, quibus tertium principiū subijcitur, atque adeo omnia sunt quodammodo tria. Item dictū est quę nam sit differentia inter illa contraria: nā alterum, puta forma, est ens positiuum, ac subinde principium per se: alterum vero est priuatio, & idcirco principium per accidens. Item dictum est (inquit) quomodo eorum subiectum non est ens in actu: sed in potentia ad esse per formam. Attamen vtrum species, idest, forma potius habeat rationem substantiæ quam subiectum, id est, materia, nondum (inquit) manifestum est: vsque ad initium libri secundi: vbi videbitur tam formam quam materiam esse naturam: formam tamen potius habere rationem substantiæ, quam materiam. ¶ Sequitur hic quæstio quinta super textu. 67. Vtrum principia. &c. q. 6. super tex. 69. Vtrum materia. &c.

QVO OPINIONIBVS antiquorum respondetur, ratioque materiæ aperitur.

CAPVT. VIII.

Tex. lxxj QVOD autem vnico modo sic soluitur & antiquorum dubitatio: dicamus post hæc, quærētes enim Philosophi primi veritatem, & naturam entium: conuersi sunt veluti in viam quandam aliam depulsi ob inexperientiam, dicuntque, neque fieri eorum quæ sunt vllum, neque corrumpi, propterea quod necessarium est, fieri quod fit aut ex eo quod est, aut ex eo quod non est. Ex his autem vtrisque: impossibile esse: neque enim quod est fieri: esse enim iam, & ex eo quod non est: nihil vtique fieri: subijci enim quippiam oportet.

¶ Postquam in superioribus tribus capitulis determinauit Aristo. veritatem de contrarietate & numero principiorum, in his duobus sequentibus respondet veterum argumentis, ostendens, peccata ex quibus eorū errores manabant. Et quoniam omnes procedebant ex duplici ignorantia, scilicet, & quia ignorabant naturam materiæ, & quia ignorabant naturam priuationis, in hoc ca. 8. prodit ignorantiam primam, & in postremo, patefacit secundam. Atqui caput hoc amplectitur textus octo, in quorum duobus primis proponit paralogismum falsamque conclusionem antiquorum: & in quinque proximis respondet ad illum vno modo, & in textu postremo respondet altero modo. ¶ Ait ergo in hoc textu. 71. quod antiqui fere omnes quærentes veritatem & entium naturam, conuersi sunt in viam aliam, scilicet, falsam: ob inexperientiam: quia nesciebant distinguere inter ens simpliciter: & nō ens simpliciter. Paralogizabant nanque sic. Quicquid fit, aut fit ex eo quod est, aut ex eo quod nō est (intelligetā quam ex termino à quo) neutrum istorum: ergo. Probatur minor: quia quod fit ex eo quod est, iam antea erat, (supponebant: enim ꝙ nihil fiebat ex eo quod est, nisi quia id quod fit latebat in termino à quo) ex eo autem quod non est nihil fieri potest, quia cum ex nihilo nihil fiat, necesse est supponi subiectum: ergo nihil simpliciter fit: sed quicquid est, fuit semper. Argyropilus vertit, quicquid fit, fit, ex ente aut non ente. Idem tamen vbique pollet apud Arist. ens, & quod est, & pariter, non ens, &, quod non est, sicut idem est, legens, &, qui legit, est enim, ens, particip[illegible] esse,

Textus. lxxij. Et sic itaque quod consequenter [illegible] gentes, neque esse multa dicunt, sed tantum ipsum quod est. Illi ergo talem acceperunt opinionem, propter ea quæ dicta sunt.

¶ Addit in tex. 72. quod inde antiqui consequenter inferebant omnia esse vnum. Alludit ad Parmenidem & Melissum & alios, qui dicebant omnia esse aut aquam, aut aerem, &c. Enimuero cum secundum illos nulla simpliciter substantia de nouo producebatur, consequens erat vt omnes quas experimur rerum transmutationes essent accidentales: atque adeo omnia essent vna substantia, scilicet, eiusdem speciei. Tametsi Anaxag. & Democritus aliter asserebant nihil fieri de nouo, ponentes omnia actu latitare in quolibet, & gigni, nihil aliud esse, quam quod latebat apparere.

Textus. lxxiij. Nos autem dicimus, quod ex eo quod est, aut ex eo quod non est, fieri, aut quod non est, aut quod est, facere aliquid, aut pati, aut quodcunque hoc fieri, vno quidem modo nihil differt, aut medicum facere aliquid, aut pati, aut ex medico esse, aut fieri.

¶ In tex. 73. & quatuor sequentibus respondet vno modo. Ad cuius euidentiam supponit prius ꝙ quādo dicimus, ex eo quod est, idest, ex ente, aut, ex eo quod non est aliquid fieri, nihil differt, si illud claritatis causa exprimamus in ijs terminis, scilicet, ex medico & non medico fieri aliquid: & cum dicimus, quod est, &, quod non est, facere aut pati aliquid, exprimere id possumus per hos terminos, non medicus aut medicus, facit aut patitur aliquid. Hoc supposito.

Textus. lxxiij.

Quare cum hoc dupliciter dicatur: manifestum est quòd & ex eo quod est, & id quod est aut facere aliquid, aut pati. Aedificat igitur medicus: non secundum quòd medicus, sed secundum quod ædificator, & albus fit: non quatenus medicus, sed quatenus niger. Medicatur autem, & non medicus fit quatenus est medicus. Cum autem maximè propriè dicamus medicum facere aliquid, aut pati, aut fieri ex medico, si secundum quod medicus hæc patiatur aut faciat: manifestũ quod non ex non ente fieri & hoc significat: quatenus non est. Quod illi quidem non partientes: aberrauerunt, & propter hanc ignorantiam tantum insuper ignorauerunt: quod nihil aliorum opinati sunt fieri, aut esse, sed auferebant omnem generationem.

¶Subdit in tex. 78. quod si hoc ꝙ dicimus ex medico fit aliquid, aut, ex non medico fit aliquid, aut, medicus aut non medicus facit, aut patitur aliquid, si hoc (inquit) dicitur dupliciter, consequens est, vt etiam dicatur dupliciter, ex eo quod est aut ex eo quod non est, fieri aliquid. At vero medicum dupliciter cõtingit facere aut pati aliquid, scilicet, & per se, & per accidẽs. Cum enim dicimus, medicus ædificat, id intelligitur per accidens quatenus accidit perito ædificandi peritia simul medicinæ: nam per se non ædificat: nisi inquãtum ædificator: & pariter medicus non fit albus inquãtum medicus, sed inquantum niger: album enim per se fit ex eo quod non est albũ: quod autem illud est medicus est per accidens: cũ autẽ dicimus quod medicus medicatur, aut, ꝙ ex non medico fit medicus, illud est per se quia medico inquantum medicus est conuenit medicari, & non medico in quantum est non medicus conuenit fieri medicum. Ex ijs concludit manifestum esse quod cũ dicitur, ex eo quod est, aut ex nõ ente, fieri aliquid, intelligẽdum est per se; in quo sensu talis propositio est vera: quia id quod fit non fit per se ex eo quod non est: nã quod nõ est nõ intrat cõpositionẽ rei. At vero id quod fit fit per accidens ex nõ ente, puta ex eo quod non est: nam fit per se ex subiecto, scilicet, ex materia, cui accidebat esse sub priuatione huius formæ quæ gignitur. Et quia illi non sunt partiti hos duos sensus, aberrauerunt, dicentes, nihil fieri simpliciter, & per consequens auferentes omnem generationem.

Textus. lxxv.

¶Nos autem & ipsi dicimus fieri quidem nihil simpliciter ex eo quod non est, sed tamen fieri ex eo quod non est, vt secundum accidẽs: ex priuatione enim, quæ est per se nõ ens, nõ ex eo ꝙ est, fit. Mirabile autẽ est hoc & impossibile sic videt: fieri aliquid ex eo ꝙ nõ est.

¶In textu ergo. 75. applicat solutionem ad formam paralogismi antiquorũ. Cum enim arguũt. Id quod fit, aut fit ex eo quod est, aut ex eo quod non est, respondetur quod neq; fit per se ex eo quod non est, nec per se ex eo quod est: sed fit per accidens ex eo quod est, & per accidens ex eo quod non est. Quod fit per accidens ex eo quod non est, patet: nam fit ex priuatione quæ est per se non ens, & est accidens materiæ, ex qua fit generatio. Intendit ergo dicere ꝙ quãdo ignis generatur ex stupa, per se quidem fit ex materia & forma, fit tamen per accidens ex non igne, puta ex priuatione formæ ignis, quæ erat in materia. Vbi attente considerandum est quod non sequitur ignis fit ex priuatione formæ, & priuatio est per se non ens: ergo ignis per se fit ex non ente: nam vtranque partem antecedentis cõcedit Aristo. & negat consequens. Enimuero, vt ca. sequenti dicemus, priuatio per se est non ens: nam per se dicit priuationem entis. Concedimus ergo quod ignis fit ex per se non ente vt, per se, determinet nomen infinitum: negamus tamen quod per se fiat ex non ente, vt, per se, determinet verbum fit. Sed mirabile, inquit, fuit hoc antiquis: & ideo impossibile videbatur eis aliquid fieri hoc modo ex non ente.

Textus. lxxvj.

¶Similiter autem, neque ex eo quod est, neque id quod est fieri: nisi secundum accidens: sic autem & hoc fieri eodem modo: vt si ex animali, animal vtiq; fiat, & ex quodam animali, quoddam animal, vt si canis, ex equo fiat. Fiet enim non solum ex quodam animali canis: sed etiam ex animali, at non quatenus est animal: est enim iam hoc.

¶In textu. 76. probat pari forma quod id quod fit, fiat per accidens ex ente. Quod hoc exemplo declarat. Si quoddam animal in specie fieret ex alio quodam animali, vt canis ex equo tunc canis non fieret ex animali, in genere dicto: nam animal in communi iam est, cum fit equus: & id quod fit tale debet fieri ex non esse illius (quod enim erat non fit.) Fit tamen canis per accidens ex animali, idest, non inquantum est animal: sed in quãtum hoc animal: puta inquantum canis fit ex equo.

Textus. lxxvij.

¶Si autem aliquid debet fieri animal, non secundum accidens, non ex animali erit, & si aliquid fit: nõ ex eo quod est, neque ex eo quod nõ est: quod enim ex eo quod nõ est dictũ est nobis quid significet, quod quatenus non est. Amplius autem & esse omne, aut non esse: nõ remouemus: vnus igitur modus hic est.

¶In textu. 77. applicãdo hoc ad propositum, ait, quod eodem modo homo non fit per se ex eo quod est, idest, ex ente: nam antequam homo sit, iam est aliquod ens, scilicet, illud ex quo fit, fit tamen per accidens ex ente: non quidem inquantum est ens, sed inquantum hoc ens in potentia ad hominem puta ex semine vel ex embrione, cui accidit priuatio formæ hominis: vt quæstione. 5. exposuimus. Et ita concludit Aristote. quod simpliciter nec remouemus omne esse aut omne non esse, idest, nec negamus simpliciter rem quodammodo esse ante quam sit: quia concedimus esse in potentia: nec negamus simpliciter non fuisse: quia concedimus quodammodo non fuisse in actu. Et hic inquit, est vnus modus respondendi.

Textus. lxxviij.

¶Alius autem: quod contingit eadem dicere secundum potentiam, & actum: hoc autem: in alijs determinatum est cum diligentia magis. Quare, quod quidem dicebamus, dubitationes soluuntur: propter quas coacti, remouent dictorum quædam: propter hoc enim tãtum auersi sunt priores à via in generationem, & corruptionem, & omnino mutationẽ. Hæc enim visa natura, omnem soluit hanc ipsorum ignorantiam.

¶In

¶ In textu. 78. subiungit alium modum respondendi: qui quodammodo est superioris expositio: plenius verumtamen satisfacit intentioni præsenti: nam modus superior solum respondet quomodo id quod fit, fit per accidens ex ente, & per accidens ex non ente. Idcirco restabat docere ex quo fiat generatio per se. Et hoc est quod iam nunc edocet. Ait enim quod materia est quodammodo medium inter ens & non ens: nõ est enim per se ens actu, sed hoc habet per formam: per se autem est ens in potentia. Hoc autem, inquit, in alijs determinatum est maiori diligẽtia, utpote. 9. Meta. text. 21. quod nos etiam quæst. 6. copiosius tractauimus: & ideo quicquid fit, fit per se ex materia: quæ nec simpliciter est ens nec simpliciter est non ens, sed ens secundum quid, puta ens in potentia. ¶ Concludit ergo quod isto modo soluuntur dubitationes propter quas coacti sunt antiqui negare simpliciter generationem & corruptionem, eo quod videbant nihil fieri simpliciter ex ente nec simpliciter ex non ente, inter quæ ignorauerunt medium. ¶ Sequitur hic quæstio septima super text. 78. Vtrum forma, &c.

QVOD MATERIA ET priuatio ratione differant. CAP. IX.

Textus lxxix.

Tangẽtes igitur & alij quidam fuerunt ipsam: sed non sufficienter, primum enim confitentur simpliciter fieri aliquid ex eo quod non est, quatenus Parmenidem rectè dicere. Postea videtur ipsis si quidem est numero vna, & potentia tantum esse. Hoc autem, differt plurimum. Nos enim materiam & priuationem, alterum esse dicimus & horum, materiam quidẽ non ens esse secundum accidens, priuationem autem, per se & materiam quidem prope & quodammodo substantiam, priuationem autẽ nequaquam.

¶ Cum capi. superiori monstrauerit Aristotel. naturam materiæ, quam antiqui non nouerant, quæ consistit in medio inter ens & nõ ens, in hoc postremo capite, quod quinque habet tex. pergit docere naturam priuationis ratione differentis à materia, quæ fuit altera antiquorum ignorantia. In hoc ergo textu qui est in ordine. 79. proponit veterum errorem, dicens, quòd antiqui vtcunque tetigerunt naturam materiæ, cognoscentes materiam non esse simpliciter ens (quod vere coniectabant) sed tamen affirmabant subinde simpliciter esse non ens, in quo errabant. Et mouebantur ratione Parmenidis, quam super textum. 25. expositam reliquimus. s. Quicquid est præter ens est non ens: sed materia non est simpliciter ens: ergo est simpliciter non ens & nihil. Quæ tamen illatio nihil valet vt per ea quæ iam modo dicta sunt constat: cum materia sit medium inter simpliciter ens & simpliciter non ens. Rursus isti credentes materiam simpliciter esse non ens, atque adeo nullam esse differentiam inter materiam & priuationem, inferebant eo modo aliquid fieri ex materia, quo fit ex priuatione cuius contrarium ostensum est. Nam ex priuatione fit res per accidens: ex materia vero, fit per se. Obidque Aristo. ostendit differentiam esse rationis inter materiam & priuationem duplicem, non obstante, quòd idem sint numero. Prima quod materia per accidens est non ens, priuatio vero est per se non ens. Cuius ratio est: quia materia de se nec dicit esse, quia per se non existit, sed per formam: nec rursus per se dicit non esse, quia non dicit meram negationem, sed po[...] [...]t fit per formam: & cum ens significet esse, fit v[...] per se fit ens, sed per aliud, puta per formam: nec per se sit non ens, sed per accidens, id est, quatenus caret hac vel illa forma. Quod alta mente Philosophis reponendum est, vt intelligatur natura materiæ, quod fuit Aristot. subtilissimum inuentum ad prodendam veterum ignorantiam, vt quæst. 6. per amplius diximus. Priuatio vero ex natura sua dicit carentiam formæ: & quia esse est à forma, priuatio est per se non ens: vt cæcitas: quia per se dicit carentiam visus per se est non ens, nisi quod non dicit puram negationem, sed negationem in subiecto apto. Secunda differentia nascitur ex prima videlicet quod materia est propè substãtia quia est proxima & per se potentia ad esse per formam. Obidq́; per se intrat compositionẽ rei naturalis: priuatio vero nequaquam. Vnde fit vt res naturalis per se fiat ex materia: per accidens vero, ex priuatione: quippe quæ positiuè non concurrit ad generationẽ, sed est solum terminus à quo incipit generatio.

Duplex differ. inter materiã & priuatio.

Natura materiæ.

Textus lxxx.

¶ Quidam autem quod non est, magnum & paruum similiter: aut simul vtrunq́;, aut seorsum vtrunq́;. Quare penitus alter est modus hic trinitatis: & ille, hucusq́; enim processerũt: quòd oportet quandam supponi naturam, hanc tamen vnam faciunt, etenim si aliquis dualitatem facit, dicens magnum & paruum ipsam: non minus idem facit, alteram enim despexit, priuationem, permanens enim cum forma causa est eorum quæ fiunt, sicut mater: altera vero pars contrarietatis, sæpe per imaginationem videbitur ad maleficium ipsius intendenti intellectum, neq́; esse penitus.

Plato.

¶ In textu hoc. 80. redarguit philosophus opinionem Platonis: quæ videtur esse contraria superiori. Quapropter non apparet vera sententia quorundam dicentium opinionem modo improbatam fuisse Platonicorum: cum potius appareat fuisse aliquorum discipulorum Parmenidis. Nam illa opinio videtur huic contraria. Illi nanque videntur negare materiam & solum ponere priuationem, puta nõn ens ex qua omnia credebant fieri. Enimuero, vt non negarent generationem, & simul sustinerent magistri sententiam, scilicet quicquid est præter ens, est non ens, concedebant materiam esse simpliciter non ens. Platonici vero ponunt materiam & non priuationem. Tametsi Plato in dialogo illo quem nuncupauit Parmenides, laudat illam sententiam, ꝙ quicquid est præter ens est non ens. Et ideo forsan quanquã materiam appellet magnum & paruum, intelligit simpliciter esse non ens. At cuiuscunque præfata illa fuerit opinio, Plato ponebat materiam & formam. Et quia forma est causa conuenientiæ & vnitatis specificæ plurium indiuiduorum eiusdem speciei, materia vero est causa diuersitatis (quia propter accidentia quæ se tenent ex parte materiæ differunt indiuidua) formam appellabat vnitatem: materiam vero, dualitatem. Et illam explicabat his no-

Plato.

minibus, magnum & paruum, densum enim appellabat magnum, propter multitudinem materiæ: & rarum appellabat paruum, propter paucitatem materiæ. Qua diuersitate reliquas omnes designabat. Posset ergo quis iudicare Platonem ponere tria principia perinde atq; Aristot. vt, paruum intelligatur esse priuatio: magnum vero, materia. Hoc ait Aristo. esse falsum: nam trinitas inquit Platonis alia est quam nostra. Quoniam magnū & paruum, siue eandem (inquit) numero materiam significarent propter aptitudinem quam habet vt modo sit magna, modo parua, siue seorsum magnum significaret materiam quæ actu est magna, & paruum eam quæ actu est parua: tamen vtroq; modo significabat vnam naturam, scilicet materiam inquātum est materia & subiectum. Et ideo despiciebat priuationem: cum tamen longe differat inter materiam & priuationem. Quam quidem differentiam perspicuo exemplo explicat, dicens, quod materia permanet in composito: atq; adeo habet se in generatione, sicut mater: quæ secundum Aristo. se habet passiue in generatione respectu viri. 1. Metaph. text. 9. Priuatio vero, quæ est altera pars contrarietatis (quippe quæ formæ contrariatur) mentis imaginatione videtur similis intēdenti ad maleficiū, id est quemadmodum adultera maleficium molitur marito, vt alium virum admittat, ita priuatio formæ generandæ, quæ accidit materiæ, est causa corruptionis præcedentis formæ, vt alia recipiatur. Sunt tamen Philoponus: & alij, qui existimant Platonem non negasse priuationem, tametsi illam non palam, vt Aristo. expresserit.

Textus lxxxj.

¶Existente enim quodam diuino, & bono & appetibili: aliud quidem, contrarium ipsi dicimus esse, aliud autem: quod natura aptum est appetere, & desiderare ipsum secundum suam ipsius naturam. Quibusdam autem accidit contrarium appetere suam ipsius corruptionem. Attamen neque ipsum suam ipsius possibile est appetere speciem (propterea, quòd non est indigens) neque contrarium, corruptiua enim sunt sui inuicem, contraria, sed hoc est materia: sicut si fœmina masculum, & turpe pulchrum, verum non per se, turpe: sed secundum accidens: neque fœmina: sed secundum accidens.

Forma.

¶ Subsequenter text. 81. lucidam facit & notatu dignam comparationem inter hæc tria principia, vt euidentius singulorum natura splendeat. Ait enim formā esse quid diuinum & bonum. Diuinum quidem, quia Deus est actus purus nihil materiæ habens admixtum, forma autem omnis suopte nomine dicit actum, sicut materia dicit potentiam. Et ideo omnis forma & omne esse (quod est à forma) est quidem participatio diuina. Item forma est bonum & perfectio materiæ: quia materia non habet esse: nisi per formam, sicut corpus non habet esse album, nisi per albedinem. Et ideo inter formam & alia duo principia manifesta est differentia.

Materia.

¶Materia vero differt à priuatione, quòd materia appetit formam: sicut informe suam perfectionem: priuatio vero, cum sit contraria formæ, non appetit illam. Obidque ratione differunt. Sed illis (inquit) qui non credunt materiam & priuationem differre ratione, sed esse prorsus idem, hoc subinde accidit inconueniens, vt concedant contrarium appetere suam propriam corruptionem. Quod sic probat. Materia appetit formam, vt dictum est, sed non appetit illam speciem. i. formam quam habet, quia nihil appetit, nisi illam rem qua caret & indiget: ergo appetit formam qua caret. Tunc, vel materia appetit formam quatenus materia est priuatio illius, & tunc contrarium appeteret suum contrarium, & per consequens suam corruptionem: nam forma non potest aduenire materiæ, nisi eiecta inde priuatione. Si vero materia appetit formam, non inquantum est priuatio, tunc materia & priuatio differunt ratione. Animaduertat lector artem probandi aliqua duo, quæ sunt idem numero, differre ratione ex diuersis modis loquendi de illis. Si enim materia appetit formam, quam non appetit priuatio, materia & priuatio differunt ratione.

Differre ratione.

¶Concludit ingeniose Aristote. quòd materia appetit formam, sicut fœmina masculum & turpe pulchrum. Hoc aliqui exponunt de appetitu fœminæ, quo appetit operam viri ad generationem. Sed hæc tamen expositio textui non consonat. Inducitur enim simile ad declarandum quomodo materia appetat formam: priuatio vero non. Quapropter simile est huiusmodi, sicut omne imperfectum appetit esse perfectum, non quòd ipsamet ratio & forma imperfectior appetat esse forma perfectior: quia non potest mutari in illam: sed quod illud subiectum cui accidit perfectio, appetit ad perfectionem ascendere. Exempli gratia. Fœmina est quid imperfectum respectu masculi, & ideo appetit esse masculus. Sed tamen ipsa ratio fœminæ, quæ est carentia masculi, non appetit perfectionem viri: sicuti nigredo non appetit esse albedo, alias appeteret suam corruptionem. At suppositum, cui accidit illa imperfectio, appetit esse masculus. Et pariter turpitudo appetit pulchritudinem. Simili modo priuatio formæ non appetit formam: sed materia cui accidit priuatio, appetit formam. Ponit exemplum in perfectionibus accidentalibus, qualis est fœminæ & masculi, quæ accidentaliter differunt: quia in essentialibus eadem est ratio de natura & supposito, sicut enim natura hominis non potest appetere esse natura angeli, ita neq; homo esse angelus: quia natura hominis est de eius essentia.

Materia appetit formam.

Textus lxxxij.

¶Corrumpitur autem: & fit. Est quidem vt sic: est autem, non. Quatenus enim est, id in quo: secundum se corrumpitur, quod enim corrumpitur in hoc, est priuatio, quatenus autem secundum potentiam: non per se, sed incorruptibilem, & ingenitam, necesse est ipsam esse. Si enim fiat: subijci aliquid oportet primum, ex quo in existente fiat, hoc autem est ipsius natura: quare erit antequam fiat. Dico enim materiam, primum subiectum vniuscuiusque, ex quo fit aliquid, cum insit non secundum accidens, & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum, quare: corrupta erit, ante quam corrumpatur.

¶Cum dixerit toties Aristot. materiam, quæ antea fuit sub priuatione eandem manere sub forma, vnde videtur consequi materiam esse perpetuam, priuationem vero & formam tanquam principia contraria esse corruptibilia, in hoc text. 82. exponit quemadmodum materia sit ingenerabilis & incorruptibilis, dicēs, quòd quodammodo est corruptibilis, quodammodo vero, non.

Est enim

est enim corruptibilis per accidens, quatenus est id in quo (inquit) secundum se aliquid corrumpitur, idest quatenus est subiectum, cui accidit priuatio, quæ secundum se corrumpitur. Attamen secundum, quod materia est potentia ad formam, non per se corrumpitur: sed est ingenerabilis & incorruptibilis. Quod est dicere cum materia aquæ sit identice priuatio formæ ignis, & pariter potentia ad ipsam, quando generatur ignis desinit habere rationem priuationis, sed manet sub ratione subiecti. Quod autem materia sit secundum se ingenerabilis, probat Philosophus sic. Si materia esset generabilis, supponeret aliud subiectum prius ex quo fieret: sed nullum est prius subiectum: quia hæc est ipsius materię natura, vt sit primum subiectum: ergo non est generabilis. Et pari ratione probat non esse corruptibilem: quia in rei corruptione resolutio fit tantum vsq; ad materiam primam: quæ permanet succedentis formę subiectum. Ad euidentiam minoris subiungit diffinitionem meteriæ dicens. Materia est primum subiectum vniuscuiusq; ex quo fit aliquid cum insit, per se & non secundum accidens. Ordina sic literam, ex quo cum insit, id est, ex quo existente in composito fit res, non secundum accidens. Et vtraque particula ponitur ad excludendam priuationem, quæ nec manet in composito, nec per se est principium rei, vt quæst. 5. amplius patebit.

Textus. lxxxiij. ¶ De principio autem secundum speciem, vtrùm vnum an plura, & quot, aut quæ sunt: cum diligentia, primæ Philosophiæ opus est determinare: quapropter: In illud tempus reponatur. De Physicis autem & corruptibilibus speciebus: in posterius demonstrandis dicemus. Quòd igitur sint principia, & quæ & quot numero: determinatum sic à nobis sit. Rursus autem, aliud principium capientes, dicamus.

¶ In textu denique. 83. & postremo huius libri excusat se cur hic, vbi tam longum sermonem de materia fecerit & priuatione: non meminerit formæ, quæ nobilius est principium. Et respondet insinuans duplicem esse formam, aliam quæ dicitur forma totius, vt natura hominis, natura equi, &c. quæ dicitur forma metaphysica. Et quia de huiusmodi forma contentio est cum Platone, hanc disputationem propriè innuit pertinere ad libros metaphysicorum, qui in consideratione altissimarum causarum positi sunt. Aliter accipitur forma physice pro ea quæ est altera pars compositi, de qua dicit in subsequentibus futurum esse sermonem: libro nanque proximo copiosior erit formæ speculatio. ¶ Concludit denique propositum huius libri satis esse discussum: nempe quæ, & quot sint principia rei naturalis. Atque adeo rursus aliud initium sumendum est (inquit) libri subsequentis sane in quo de natura & alijs causis rei naturalis est differendum. Sequitur quæstio octaua. Vtrù priuatio, &c.

Finis primi libri.

Reuerendi patris, Fratris Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum, super Secundum Physicorum Commentaria.

CAP. I.

Text. j.

EORVM QVÆ sunt: alia quidem sunt natura, alia verò propter alias causas. Natura quidem sunt: & animalia, & partes ipsorum, & plantæ, & simplicia corpora, vt terra, ignis, & aer, & aqua, hęc enim & huiusmodi, natura esse dicimus. Omnia autem quæ dicta sunt, videntur differentia ab ijs, quæ non natura existunt, quæ enim natura sunt omnia: videntur habere in se ipsis principium motus, & status, hæc quidem, secundum locum: illa verò, secundum augmentum & decrementum, quædam autem: secundum alterationem. ¶ Lectus autem, & indumentum, & si quid huiusmodi aliud genus est: secundum quòd quidem sortitum est prædicationem vnamquanq;, & quatenus est ab arte, ne vnum quidem habet impetum mutationis innatum quatenus autem accidit ipsis, lapidea, aut terrea esse, aut mixta ex his, eatenus habent.

Text. ij.

Materia huius libri.

¶ Cum secundum ordinem procedendi in prologo huius libri ab Aristotel. statum scientia rei alicuius à principiorum omnium & causarum cognitione habeat proficisci, & rei naturalis alia sunt principia intrinseca, quæ propriè appellantur principia, alia verò extrinseca, quæ propriè nominantur causæ, vt efficiens & finalis: & libro primo tractatum sit de principijs primi generis (eo quod principium, vt primo cap. primi libri dictum est, communius est quam causa) sub sequitur in hoc secundo de principijs secundi generis: dicere: nempe de causis efficienti & finali. At quia causæ rei sunt etiam principia scientiæ eiusdem, quoniam scire est rem per causas cognoscere, optime ait S. Thom. materiam huius libri esse de principijs scientiæ. Non quod scientia hæc non demonstret etiam per materiam & formam, de quibus in superiori libro dictum est (nam vt hic videbimus) physicus quia tractat de rebus vt fiunt in materia, per omnes eius causas naturales demonstrat: sed quia in hoc libro explicat, & subiectum de quo est hæc scientia, quod est ens naturale: & primum medium in quod omnes demonstrationes resoluuntur: quod est naturæ definitio, & passiones quas hic appellat secundum naturam. Et præterea applicando causas rei ad demonstrationes manifestat quemadmodum hæc scientia per omnes causas naturales demonstrat. Philoponus & alij aiunt intentionem præcipuam philosophi in his duobus libris esse tractare de materia & forma: sed in prima principalius de materia quam de forma: hic vero principalius de forma & eius causis efficienti & finali, quàm de materia, neque hoc certe displicet: nam & in calce primi libri dixit se statim dicturum de forma physica: & in huius initio statim proponit de natura: cuius ratio principalius conuenit formæ quam materiæ. ¶ Sunt ergo in hoc secundo libro, vt in superiori, capita nouem. Quæ in tria membra secari congrue possumus. Etenim in duobus primis explicat tria modo dicta, scilicet quid nam sit natura, quid ens naturale, quid ens secundum naturam. Quæ sunt, medium subiectum, & passiones totius physicæ. In quatuor sequentibus docet quatuor esse causarum genera. Et in tribus demum vltimis ostendit quomodo hæc scientia demonstret per omnes causas. ¶ Sunt autem in toto libro secundum diuisionem Commentatoris text. 92. Atqui primum hoc caput continet textus. 15. In primo & secundo, qui sub eodem aptius sunt contextu, præmittit statim Aristote. diuisionem rerum naturalium à rebus non naturalibus, scilicet, quæ à causis non naturalibus proficiscuntur. Hæc sunt tria genera, scilicet artificialia quæ sunt ab arte, moralia quæ sunt ex electione secundum prudentiam, fortuita quæ sunt à casu vel fortuna: quanuis moralia, quia non sunt res factæ, sed operationes, non attinent ad rem præsentem. Intendens enim naturam diffinire, quæ nobis est occulta, exorditur ex entibus naturalibus eam manifestare, quæ nostris sunt oculis obiecta. ¶ Connumerat ferme gradus omnes entium naturalium: nempe animalia & eorũ partes. In quo innuit differentiá ab artificialibus. Enimuero licet domus sit quid artificiale, non tamen omnes eius partes sunt artificiales, sed naturales: vt lapides & ligna animalium vero & partes organicæ, & ossa, & carnes, omnes sunt naturales. Materia vero & forma non dicuntur etiam naturalia: sed sunt naturæ. Item numerat plantas, quæ viuunt sola vita vegetatiua: & simplicia corpora quæ non viuunt, vt sunt quatuor elementa. Non meminit mixtorum non viuentiũ, vt sunt lapides: quia vt habetur. 1. cæli. text. 7. mixta non habent alium motum, quam secundum elementum prædominans. Et ideo nomine elementorum intelligũtur. Subiicuit item cælos, non eo quòd sint animalia, vt ait Commentator in de substantia orbis, sed propterea, vt arbitror, quia hic non tractat nisi de generabilibus & corruptibilibus. Aut forte, vt ait hic Themistius, quia cælum non videtur habere naturam, quæ sit principium motus & quietis: sicut ista inferiora: quia naturaliter quiescere non potest. Sed de hoc quæstio. 1. sermonem fecimus. ¶ Subiungit differentiam inter hæc naturalia & alia non naturalia: potissimum artificialia, nempe quod naturalia videntur habere in se principium sui motus. Non ait, videntur, eo quòd dubitet: sed quia ita apparet ad sensum. Et ponit tres differentias motus. Alia enim videmus moueri localiter: quæ

Diuisio libri.

vt ait

vt ait Commentator, sunt tria, scilicet cælum, elementa, & animalia. Cælum enim mouetur circulariter: & elementa, motu recto, aut sursum, aut deorsum: & pariter mixta secundum prædominationem elementi. Animalia vero mouentur transuersaliter in superficie terræ. Sed plantæ non mutant proprie locum: licet augeantur ad maiorem locum. Alia mouentur motu augmentationis: qualia sunt omnia viuentia. Nam augmentatio ignis per appositionem combustibilium non est propria, vt lib. 1. quæstio. 4. dictum est. Motus autem alterationis comprehendit, vt ait Commentator, etiam generationem, quæ finis est alterationis. Qui quidem motus conuenit omnibus elementis & mixtis quæ continentur sub sole. Vtrum autem hęc omnia habeant principium actiuum sui motus, an vero tantum passiuum quæstio. 1. elucidatur.

¶ In text. 2. subiungit contrarium de artificialibus, dicens, quod lectus & indumentum & alia artificialia secundum quod habent huiusmodi prædicationes, id est, rationem & nomen artificij, non habent principium motus: sed inquantum sunt lignea, aut lapidea. Quod est dicere statuæ Mercurij propter formam artificialem nullus competit motus localis, aut alterationis, &c. sed quia est lapis, si dimittatur cadit deorsum. Et ideo statuæ de per accidens conuenit ille motus: quia accidit lapidi qui sua natura cadit vt sit Mercurius, aut Iupiter, &c.

Tex. iij. Primæ q̃stionis sedes.

¶ Tanquam natura sit principium aliquod & causa mouendi, & quiescendi: ei in quo est primum, per se, & non secundum accidens. Dico autem non secundum accidens quoniam fiet vtique sibi ipsi aliquis causa sanitatis, cum sit medicus: attamen non quatenus sanatur, medicinam habet: sed accidit eundem, medicum esse & sanari, qua propter, & separantur aliquando abinuicem. Similiter autem: & aliorum quæ fiunt, vnumquodq; nullum enim ipsorum habet in seipso actionis principium: sed alia quidem in alijs & ab exteriori, vt domus, & aliorum manu factorum vnumquodque, alia autem in seipsis quidem, sed non secundum seipsa: quæcunque secundum accidens causæ sunt ipsis. Est igitur natura: quod dictum est.

Diffinitio naturæ. Burleus.

¶ In text. 3. ex dictis elicit Aristot. diffinitionem naturæ. Vbi loco generis ponitur, principium & causa, quod Burleus secundum Auicennam putat disiunctiue intelligi: vt principium dicatur de principio actiuo, qualis est forma, & causa de principio passiuo, qualis est materia. Sed profecto hoc non consonat dictis in principio primi libri. Principium enim proprijssime dicitur de materia. Et ideo arbitror legendum esse copulatiue, vt iacet. Sed quia principium communius est, ponitur prius ad explicandum quod tam materia, quam forma vtraque est principium & causa. Est enim vtraque principium, propter ordinem: quia sunt priora toto, & causa quia ex illis efficitur totum. Licet materia minus habet de ratiõe causæ, quam forma, & ideo forma perfectiori modo est natura, vt statim patebit. ¶ Mouendi & quiescendi. Itidem censet legendum esse disiunctiuè, propter cælum: quod habet quidem principium mouendi, sed non quiescendi: & terram, quæ secundum se totam habet econuerso principium quiescendi: sed non mouendi. Attamen derogat sensui textus, nisi hoc copulatiue legatur. Mens enim Aristotel. est quod natura quæ est principium quiescendi, & propterea quod est principium quiescendi est principium mouendi. Natura enim grauis eo mouet lapidem, quia appetit quiescere in centro: & natura leuis, ideo mouet leue sursum, quia appetit illic quiescere, & aqua ideo reducitur ad frigiditatem, quia illa est sua perfectio, & planta & animal ideo augetur, vt sit in sua perfectione. An vero in cælo quodammodo possit asseri principium quiescendi, & in terra principium mouendi, videbitur quæst. 1. ¶ Et in quo est, id est natura est principium motus quo suppositum ipsum in quo est moueatur. Forma ergo ignis non dicitur natura, eo quod est principium actiuum calefaciendi aquam sed materia aquæ est natura eo quod est principium ipsi aquæ vt moueatur ab alio. Et forma viuentis dicitur natura quia est principium augmenti ipsius suppositi in quo est. ¶ Primum, ad differentiam accidentis, quod est principium secundum, & instrumentale, vt calor naturalis est principium nutritionis eius & augmenti: & grauitas est principium descensus grauis: non tamen est natura, nisi sola forma substantialis, quæ est primum & principale principium, aut materia quæ est principium passiuum. ¶ Per se, & non secundum accidens, ponitur ad differentiam artis medici infirmi, qui seipsum sanat, est enim principium ipsi medico suæ sanitatis: sed hoc est per accidens. Vt enim libr. 1. text. 74. dictum est, medicus non fit albus quatenus medicus est, sed quatenus niger: fit enim album per se ex nigro cui accidit, vt sit medicus. Eodem modo medicus non sanatur per se eo, quod sit medicus, sed eo quod sit infirmus: cui accidit quod sit medicus. Quapropter ait Aristote. (separantur aliquando) stat enim quod ille qui sanatur non sit medicus: sed tamen infirmus & qui sanatur non separantur. Necessarium enim est, vt qui sanatur, sit infirmus: sicut id quod mouetur ad calorem necesse est, vt non sit perfecte calidum.

¶ Similiter (inquit) est in alijs artificijs, quod scilicet, non habent in se principium sui motus, sed alia quidem ita habent in se principium extrinsecum, vt nec per se, nec per accidens possint illud habere in seipsis: vt domus est ab arte, quæ nullatenus esse potest in domo. Alia vero possunt habere in se principia: sed per accidens, vt de sanitate medici modo dictum est.

De maioribus dubijs quæstionem primam consulito.

Text. iiij.

¶ Naturam autem habent, quæcunque huiusmodi habent principium: & sunt hæc omnia, substantia. Subiectum enim quoddam, & in subiecto est, natura semper.

Ens naturale.

¶ In text. 4. subdit ens habens naturam, esse, quodcunque ens habens in se principium sui motus. Quapropter, vt in principio primi libri adnotauimus, idem est ens naturale, & ens mobile. Et rationem subnectit, quod cum natura semper sit in aliquo subiecto, id est, in aliquo supposito (est enim, aut materia aut forma) illud suppositum in quo est natura dicitur habens naturam, id est, ens naturale: veluti subiectum illud in quo est albedo est res habens albedinem, atq; adeò album.

¶ Secundum

Text. v. ¶Secundum autem naturam sunt, & hæc, & quæcunque his insunt secundum se, vt igni, ferri sursum, hoc enim: natura quidem non est, neque habet naturam, sed à natura, & secundum naturam est. Quid igitur est natura, dictum est, & quid, quod à natura, & secundũ naturam.

¶In text. 5. explicat tertium nomen eorum quæ proposita sunt, dicens, ꝙ secundum naturam dicuntur & hæc omnia, scilicet substantia, & supposita quæ habẽt esse à natura, & præterea motus & accidentia quæ illis à tali natura competunt, vt efferri sursum est secundum naturam ignis, & cadere deorsum est secundum naturam grauis, quæ sunt passiones huius scientiæ de quibus lib. 3. incipit philosophari: Habentur ergo hæc tria exposita, scilicet quid sit natura, quid habens naturam, id est, ens naturale, & quid ens secundum naturam.

Text. vj. ¶Quod autem sit natura, tentare demonstrare: ridiculum est. Manifestum est enim: quod huiusmodi entia sunt multa, Demonstrare autem manifesta per immanifesta: non potentis iudicare est quod per se ipsum, & non per se ipsum notum est. Quod autem contingat hoc pati: non immanifestum est. Syllogizare enim quis posset de coloribus: cum à natiuitate sit cæcus? Quare necesse est talibus de nominibus esse sermonem, nihil autem intelligere.

Cęcus nõ iudicat đ colorib⁹.

¶Subsequenter in text. 6. docet Aristote. & naturam esse, & quid sit natura, supponendum esse in philosophia naturali tanquam primum principium indemonstrabile. Auicenna, vt refert Commentator text. 3. ait non esse per se notum in physica naturam esse, nec illud hic Aristotelem docere: sed id solum quod ad physicum nõ pertinet hoc demonstrare, sed ad metaphysicum, cuius est aliarum principia scientiarum demonstrare. Hoc sibi persuadet, quia. 7. & 8. huius probat Aristotel. omne quod mouetur habere principium sui motus. & . 3. cæli probat grauia & leuia habere principium sui motus, puta grauitatem & leuitatem: quod est probare naturam esse. ¶Falsa tamen est opinio Auicennæ. Enimuero cum. 1. post. text. 2. dictum sit de subiecto scientiæ supponendum esse, & quod sit, & quid sit, mens hic Aristot. est docere vtrunque esse per se notum de natura, quæ est principium motus à qua dicitur ens naturale & mobile: quod est physicæ primum subiectum. Obidque volentes (inquit) demonstrare naturam esse, vtuntur hoc tanquam ignoto & indemonstrabili: cum tamen sit per se notum ad sensum & demonstrabile. Et id quidem patefacit exemplo à contrario. Etenim vt cæcus natus, qui nullam de coloribus habere potest scientiam (nam deficiente sensu deficit eius obiecti scientia. 1. Poster. text. 32.) cum de coloribus syllogizat, sola nomina format sine eorum conceptibus: & ideo vtitur ignotis ac si essent sibi nota. Contrario modo contendens demonstrare naturam esse, vtitur tãquam ignoto & dubio, illo quod est per se notum. ¶Quod vero ad sensum sit per se notum naturam esse, patet. Nomine enim naturæ vniuersi intelligunt id quo res naturales differunt à non naturalibus: quod est habere intra se principium sui motus. Dicitur enim natura, vt. qõ. 1. explicabimus, quasi nascitura: quod est principium nascentium coniunctum ipsi semini quo ab intrinseco disponitur ad generationem. Et inde vniuersaliter principium intrinsecum, quo res mouetur appellatur natura: sed est ad sensum per se notum multa entia à se ipsis moueri, vt manifestum est de motu progressiuo animalium, & de motu grauium, quæ cum permittuntur, sua sponte cadunt: ergo. Dicit quædam, quia de omnibus non est adeo manifestum. Vt de cælo non habemus experientiam vtrum à se an ab alio moueatur. Nec de motu alterationis elementorum id constat ad sensum: cum videamus non alterari nisi ab extrinseco. ¶Vnde ad Auicennam respondetur, quod nec est dubium id naturam esse quod est principium motus: nec rursus quod natura sit: sed est de qualibet re dubitabile: quænam sit eius natura. Primum vtrum vtiliter natura sit res distincta ab eo cuius est natura. Hoc enim negabat Plato esse necessarium, dicens, quod aliquid potest à se ipso moueri, ita vt nullo modo distinguatur pars quæ mouet à parte quæ mouetur: cuius contrarium docet Aristote. locis citatis, scilicet, quod omne quod mouetur ab alio mouetur: qui nam sint huic & illi rei, naturales motus, hoc est vnicuique scientiæ proprium perscrutari circa suum subiectum.

Auicenna.

Text. vij. ¶Videtur autem nonnullis, natura & substantia eorum quæ natura sunt: esse quod primum substantiam est vnicuique non formatum per seipsum, vt lecti natura, lignum: statuæ autem, æs, signum autem dicit Antiphon: quoniam si aliquis defoderit lectum & accipiat potentiam putredo vt fit germen, non vtique fieri lectum sed lignum, tanquam quod secundum accidẽs est, esse dispositionem secundum legem & artem substantiam autem esse illam, quæ etiam permanet, hæc patiens continue.

¶Ex diffinitione signata naturæ dubium restat quomodo illic accipiantur principium & causa: sit ne natura principium actiuum tantum, an passiuum, an vtrunque. Quam ambiguitatem dirimit in hoc text. 7. & sequentibus. Vbi intendit tres statuere conclusiones. Prima est. Materia, quæ est principalium passiuum est natura. Secunda. Forma nihilominus est natura. Tertia, Forma est magis & perfectiori modo natura quam materia. Vbi ex. 1. libr. meminisse opus est illius differentiæ inter veteres illos philosophos & Aristotelem, quod illi non attingentes veram naturam principij materialis, ponebant illud esse ens in actu completum, puta aquam vel aerem, &c. atque adeo formas omnes substantiarum putabant esse accidentia. Illi ergo tantummodo appellabant naturam rei principium illud materiale, hoc modo syllogizantes. Natura vniuscuiusque rei (vt nomen ipsum sonat) nihil aliud est, quam eius substantia, substantia vero (vt nomen itidem præfert) est illud quod perpetuo manet quocunque accidente corrupto, sed solum principium materiale est huiusmodi: ergo. Maiorem manifestabat Antiphon exemplo artificialium. Experimur enim in artificialibus quod si statuam ligneam Mercurij subtus terram defodiamus, tunc cum putrida germinauerit non pullulabit inde statua: sed lignum. Signum ergo est naturam statuæ non esse figuram illam, quæ corrupta non repullulascit, sed tantum lignum.

Tres cõclusiones.

¶Siau-

Tex. viij. ¶Si autem & horum vnumquodque ad aliud aliquid idem hoc patitur (vt æs quidem & aurum, ad aquam: ossa autem & ligna: ad terram, similiter autem & aliorum quodlibet) illa, est naturam esse substantiam ipsorum.

¶Applicat in text. 8. hoc ad naturalia, hoc modo. Sicut se habet lignum ad lectum aut statuam, ita in naturalibus aqua se habet ad æs & aurum, & terra se habet ad ossa & ligna, sed lignum est natura statuæ, ergo & aqua est natura æris & auri: & terra est natura ossis & ligni. Ponit duorum exemplum: quia metalla & omnia fusilia, dum igne liquescunt resoluuntur in liquorem, quē appellabant aquam: ossa vero & ligna & lapides non liquescunt: sed igne vertuntur in cineres, & pariter si conterantur. Et ideo substantiam & naturam illorum appellabant aquam: horum vero, terram.

Text. ix. ¶Quocirca sanè, hi quidem terram, alij verò ignem, alij aerem dicunt: quidam autem aquā, quidam vero quædam horum, quidam autem omnia hæc, naturam esse eorum quæ sunt. Quod enim aliquis ipsorum existimauit huiusmodi siue vnum, siue plura: hoc & tot dicit esse omnem substantiam: alia autem omnia: passiones istorum, habitus, & dispositiones.

¶Infert text. 9. quòd ex illis aliqui dicebant naturam & principium rerum esse ignem: alij vero aquam, aut aerem: quidam vero quædam horum, id est, duo puta aquam respectu metallorum fusilium, & ceræ, & aliorum liquorum, terram vero respectu siccorum. Sed reliqua puta formas auri, ossis, ligni, equi, putabant esse passiones quasdam accidentales illius substantiæ & naturæ. ¶Contrarium huius quod hic ait Aristot. videlicet aliquos antiquos posuisse terram principium videtur asseruisse. 1. Metaph. text. 14. vbi dixit neminem posuisse terram vt principium. Nulla est tamen contradictio: quia illic solum dicit, quod nemo eorum qui ponebant tantum vnum principium dicebat illud esse terram, sed tamen qui ponebant plura principia, vnum quidem eorum ponebant terram, vt Empedocles, qui ponebat omnia elementa & Parmenides, qui ponebat ignem & terram, vt habetur eodem lib. capit. 3.

Text. x. ¶Et horum quidem: quodlibet esse perpetuū. Non enim esse mutationem ipsis ex seipsis, alia autem fieri & corrumpi infinities. Vno igitur modo: natura sic dicitur, prima vnicuique subiecta materia habentium in seipsis motus principium & mutationes.

¶Rursus aiebant illam substantiam & naturam rerum, perpetuam esse, nec fieri transmutationes secundum ipsam, sed solum secundum formas, quæ infinities generantur & corrumpuntur in eadem natura. Vt enim si statua obruatur sub terra, corrumpetur quidem & germinabit lignum, ex quo iterum potest fieri similis statua, quæ iterato corrumpi potest manente ligno & ita infinities, pariter in naturalibus lignum versum in pulueres rursus germinabit, & ita infinities, manente terra, quæ est natura ligni generabitur & corrumpetur lignum. Et simili modo manente aqua, quæ natura & substantia est metallorum, infinities corrumpetur, & inde rursus generabuntur metalla. ¶Philosophis igitur illis antiquis concedit Aristote. hanc conclusionem, quæ apud ipsum est prima. Materia est natura. Vnde natura inquit vno quidem modo dicitur prima vnicuique subiecta materia habentium in seipsis motum & principium motus. ¶Vbi adnotandum est, quod licet concedat illis materiam esse naturam, non tamen concedit materiam esse aliquod suppositum completum, vt censebant illi, & ideo ait, quod natura est prima materia, ad differentiam ligni & aliorum subiectorum artificialium. Et rursus (quæ subiecta est vnicuique habentium in se principium) ad differentiam itidem artificialium, quæ non habent in se principium motus, vt dictum est. Ait, principium motus & mutationis, propter generationem, quæ non est motus, sed mutatio. Quibus verbis argute insinuat aduersus illos, quod lignum, quod est subiectum formæ artificialis, non est natura, sed habens naturam, natura vero est prima materia ligni in quam resoluitur putrefactum lignum, de cuius potentia per virtutem seminalem educitur forma arboris, quæ inde pullulat.

1. Conclus.

Text. xj. ¶Alio autem modo: forma & species, quæ secundum rationem. Vt enim ars dicitur, quod secundum artem, & artificiale: sic & natura, quod secundum naturam dicitur, & quod naturale. Neque autem illud adhuc dicimus habere secundum artem aliquid: si potentia tantum est lectus, nondum autem habet speciem lecti: neque esse arte: neque in ijs quæ natura subsistunt. Potentia enim caro aut os: neque habet adhuc sui ipsius naturam priusquam accipiat speciem, quę secundum rationem, quam diffinientes dicimus quod est caro, aut os, neque natura est.

2. Conclus. ¶Addit aduersus priscos in text. hoc. 11. conclusionem secundam. Alio modo natura est forma & species quæ est secundum rationem, id est forma, vnde res sumit speciem, quæ exprimitur per diffinitionem: Nomine enim rationis, intelligit quidditatiuam diffinitionem. Obidque ait alio modo, quia alia ratione materia dicitur natura, alia vero forma. Probat conclusionem tribus rationibus. Prima est. Quemadmodum in artificialibus illud est ars, à quo res dicitur artificialis & secundum artem, ita in naturalibus illud est natura, à quo res dicitur naturalis & secundùm naturam (nam sicut ars ad artificialia, ita natura ad naturalia) sed in artificialibus non dicitur aliquid lectus, aut statua eo quod sit in potentia lectus, aut statua, nam lignum informe non dicitur res artificialis, aut secundum artem, sed tunc dicitur talis, quando est sub forma artificiali, ergo neque in ijs, quæ natura subsistunt, dicitur res naturalis, puta os aut caro propterea quòd sit in potentia talis, nam tunc semen animalis diceretur animal, sed dicitur naturale os, quando actu habet formam ossis, & naturalis equus, quando actu habet formam equi, ergo sicut in artificialibus forma est ars, ita & in naturalibus forma est proprie natura. Non accepit artem pro habitu qui est in artifice, sed pro forma, quia effectus sortitur nomen causæ, dicimus

1. Ratio.

enim

enim imaginem, optimam esse artem: Erue medullam huius rationis, qua certe ingeniose Aristote. redarguit antiquos, intendens, quod non deberent arguere ex analogia materiæ artificialium ad rimandum naturalium naturam, sed potius ex analogia formæ ad formā: vt sicut forma artificialium est id à quo res artificialis sortitur speciem & per consequens à quo dicitur artificialis, ita id à quo res dicitur naturalis est forma, & per consequens illa est perfectius natura.

Text.xij.

¶Quare: alio modo natura vtique erit habentium in seipsis motus principium forma & species non separabilis existens nisi secundum rationem. Quod autem est ex his natura quidem non est, sed à natura, vt homo. Et magis natura hæc est: quàm materia. Vnumquodque enim tunc dicitur: cum entelechia sit, magis quàm cum potentia.

Aliter formā quā materia est natura.

¶Concludit ergo in textu. 12. propositam conclusionem. s. ꝙ forma & species (idem enim est) alio modo est vtique natura ꝗ̄ materia. Non negat quin materia suo modo sit natura: sed dicit ꝙ forma est alio modo. Subdit autem quòd forma non est à materia separabilis existens secundum rem: quia forma naturaliter sine materia esse non potest: est tamen separabilis secundum rationem. i. secundum essentiam & diffinitionem quidditatiuam. Materia enim dicitur natura, eo quod est in potentia ad formam rei naturalis: forma vero est natura, eo quòd est actus quo res naturalis sortitur speciem & diffinitionem quidditatiuam. Homo autem & quodcunque compositum non dicitur natura, sed à natura. i. ens naturale. An vero natura ęquiuocè significet materiam & formam quæstione. 1. disputatur. ¶Hinc infert tertiam conclusionem, scilicet, ꝙ forma est magis natura ꝗ̄ materia. i. perfectius: non solum ꝙ forma est perfectior quam materia in genere entis, sed quod ratio naturæ & principij est præstantius in forma quam in materia. Materia enim est natura eo quod est principium passiuum motus eius in quo est: forma vero eo quòd est actus & perfectio à quo res sortitur speciem. Et hoc est quod ait formam esse entelechiam. i. actum perficientem rationem speciei.

Tex.xiij.

¶Amplius, fit ex homine homo: sed non lectus ex lecto. Quapropter etiam dicunt figuram non esse naturam: sed lignum, quoniam fiet vtiq; si germinabit, non lectus, sed lignum, si ergo hoc est ars: & forma est natura, fit enim ex homine, homo.

¶In textu. 13. probat eandem conclusionem secundam secunda ratione: qua sane antiquos suo ipsorum pugione confodit. Illud est rei cuiuscunque natura, quod sua pte natura redit & permanet quacunq; alia forma corrupta: quod Antiphon confitetur, dicens, lignum esse naturam lecti, formam vero minimè, eo quòd lectus cū sub terra obruitur, germinat lignum sine forma lecti: at vero tunc non solum materia ligni redit: sed forma ligni: ergo qua ratione dicunt lignum esse naturam, cōcedere subinde habent formam ligni esse naturam, imo potius formam quam lignum: nam si ex lecto nasceretur lectus, sicut ex homine homo, & ex ligno, lignum, formam lecti merito appellassent naturam: quia natura est id secundum quod simile generat sibi simile: & forma est ratio similitudinis geniti ad generans. Itaq; qua ratione negant formam artificialem lecti esse naturam, affirmare tenentur formam ligni esse naturam.

Tex.xiiij.

¶Amplius autem: natura dicta vt generatio, via est ad naturam. Non enim vt medicatio dicitur non ad medicinam via, sed ad sanitatē (necesse enim est à medicina non ad medicinam, esse medicationem) sic natura se habet ad naturam, sed quod nascitur: ex quodā in quiddam venit, quatenus nascitur. Ad quod igitur nascitur? non ad id ex quo: sed ad quod.

Natura.

¶In text. 14. subditur tertia eademque arguta ratio. Ad cuius euidentiam notato: quod motus quando significatur per modum actionis, denominatur à principio à quo: cùm vero significatur vt passio, denominatur à termino ad quem. Cuius ratio est, quòd motus eo, quòd est vt via in fieri denominatur à suo actu, actus vero actionis est forma, vnde procedit actio: sed terminus passionis est forma ad quam terminatur passio. Exempli gratia. Medicatio significat motum per modum actionis: & ideo denominatur à medicina, quæ est principium eius actiuum: sed sanatio est nomen passionis, quæ recipitur in animali: & ideo denominatur à sanitate. Vnde medicatio non est via ad medicinam, sed à medicina: neque sanatio est via à sanitate: sed ad sanitatem. Ad propositum natura, vt hic insinuat Aristotel. est æquiuocum, significans & viam, scilicet, generationem, quæ dicitur nascitura & natiuitas: & præterea terminum generationis, à quo generatio dicitur natiuitas. Et hoc est quod ait. (Eodem modo) (scilicet, vt sanatio à sanitate) natura dicitur ad naturam, idest natura denominatur à nascitura. Tunc ratiocinatur hoc modo, nascitur à quodam in quoddam nascitur, idest, de potentia materiæ prodit in actum formæ (vt equum nasci est de potentia seminis in actum formę prodire.) A quo ergo illud denominabitur nasci & motus denominabitur natiuitas? Ab illo ne à quo nascitur, puta à materia, an ab illo ad quod nascitur, scilicet à forma? Quasi dicat de nominabitur certè ab illo termino ad quē nascitur: quia nasci significatur per modum passionis. Probe ergo colligit quod forma sit magis natura quam materia: vt pote cum à forma motus generationis dicatur natiuitas, & suppositum dicatur nasci. ¶Hinc elicitur quod generatio est motus ad naturam: corruptio vero motus à natura quæ corrumpitur.

Natura.

Text.xv.

¶Forma itaq;, natura est: sed forma & natura dupliciter dicitur. Etenim priuatio: species quodammodo est, si autem est priuatio & contrarium aliquod circa simplicem generationem, aut non est: posterius cōsiderandum est.

¶Tandem textu. 15. & postremo huius capitis ait, ꝙ forma & natura dupliciter dicitur, scilicet, de specie, puta de forma, & de priuatione formæ. Hoc bifariam potest quis forte sentire, vno modo vt priuatio quæ est tertium principium rei naturalis (nempe negatio formæ in subiecto apto, quæ est terminus à quo generationis) sit quodammodo forma & natura. Hic tamen sensus stare non potest: tum quia vt quæstione vltima libri primi dicebamus, priuatio nihil positiuum dicit, sed negationem & absentiam formæ: quare neutiquam censeri potest esse forma: tum etiam quia intentio Aristotel. ex tribus principijs generationis solam materiam & formam appellare naturam. Et ideo Commenta-

mētator & fere omnes dicunt quod priuatio accipitur hic pro forma duarum contrariarum minus perfecta: quam quæst. 5. explicuimus virtualiter includere priuationem suæ contrariæ. Est enim nigredo quodammodo priuatio albedinis: & frigiditas, caloris: & forma plantæ, formæ animalis. &c. ¶ Sed restat dubitatio, quamobrem Aristo. induxerit huc, distinctionem hanc, arbitror id causæ fuisse, quod cum proximè dixerat generationem dici natiuitatem à forma genita, quæ est terminus ad quem & natura: poterat quis ambigere, dum res perfecta corrumpitur in imperfecta, vt cum lignum putrefit exiccatur arbor, aut moritur animal, corruptionem huiusmodi non esse generationem seu natiuitatem: atque adeo formam cadaueris, aut quācunque aliam corruptionis non esse naturā. Ait ergo huiusmodi formas, licet sint quodammodo priuationes perfectiorum, nihilominus, esse naturas. Vnde illam elicit maximam Physicam. 3. huius textu 73. &. 1. de gene. text. 16. q̄ semper corruptio vnius est generatio alterius. Ad quæ quidem loca forsan annuit hic dicens, quòd posterius est considerandum an in simplici, id est, substantiali generatione, semper corruptio vnius quod se habet vt priuatio, sit generatio alterius, quod se habet vt forma. Vel forte alludit ad 5. huius text. 10. & 2. de gene. text. 24. vbi disputat, an sicut in generatione secundum quid, puta alteratione, contrarium fiat ex corruptione sui contrarij: ita in generatione simplici, id est, substantiali, forma quæ corrumpitur sit contraria formæ, quæ gignitur.

¶ Sequitur quæstio. 1. super text. 3. Vtrum diffinitio naturæ. &c.

QVID INTER PHYSICAM differat, & Mathematicam. CAPVT. II.

Textus. xvj.

QVONIAM autem determinatum est quot modis natura dicitur: post hoc speculandum est, quo differt Mathematicus à Physico: Etenim plana, & solida, habent physica corpora, & longitudines, & puncta, de quibus considerat Mathematicus:

¶ Postquam superiori cap. præiecit Aristo. ceu fundamentum huius libri, quid est natura, quæ est velut medium primum demonstrationum huius scientiæ: quid ens naturale, quod est subiectum: & quid secundum naturam, quæ sunt propriæ passiones, in hoc capit. quod. 11. habet textus, constituit differentiam inter scientiam hanc physicam & mathematicas: ea de causa quia cum tractent de eisdem fere rebus, posset quis suspicari esse eandem scientiam. Facit ergo duo argumenta ad quæstionem. Primum in hoc text. 16. Illæ scientiæ quæ communicant in subiecto, sunt eædem, aut saltem vna est pars scientiæ physicæ: sed physicus & mathematicus communicant in subiecto: philosophatur enim vterque de solidis, scilicet, de corporibus, & de longitudine, puta de linea, & de punctis: nā physicus tractat de ente mobili: quod non potest esse, nisi materiale, & per consequens trinam habens dimēsionem: & tractat de lineis, nam tractat de terminis quantitatis augmenti & decrementi.

Textus. xvij.

Amplius autem si Astrologia, alia est: an pars Physicæ, si enim Physici est quid sit sol, aut luna scire, accidentium autem per se nullum inconueniens est, & præsertim cùm videantur dicere, qui circa naturam versantur: & de figura solis, & lunæ, & vtrum sphærica sit terra, & mundus, an non.

¶ Secundum est in text. 17. Illæ scientiæ sunt eædem, quibus eadem est pars specifica: sed astrologia est pars mathematicæ, vt notum est: quippe quæ tractat de quantitatibus orbium & siderum & motuum eorum: & est itidem pars physicæ: nam vna pars physicæ est de sole & luna, vt pote quæ sunt entia naturalia: & qui tractat de rei cuiuspiam substantia habet & de eorum omnibus accidentibus disserere, ergo physica, & mathematica in idem concidunt. ¶ Quod adhuc confirmat autoritate veterum physicorum, qui de figura solis ac lunæ terræque & totius orbis inquā tum physici pertractarunt.

Textus. xviij. Abstrahentium non est mendacium.

¶ De his igitur negociatur & Mathematicus: sed non quatenus Physici corporis terminus est vnum quodque, neque accidentia speculatur: quatenus talibus existentibus accidunt. QVApropter: & abstrahit, abstracta enim sunt intellectu à motu: & nihil refert. Neque fit mendacium: cùm abstrahunt.

¶ Quæstionem diluit in text. 18. dicens physicam diuersam esse à mathematicis scientiam: nam quanuis idem habent obiectum materiale, non tamen habent idem formale. Considerant enim quidem de rebus eisdem, rationibus longe diuersis. Hoc iam quæstio. 1. notum fecimus: mathematicus enim tractat de quantitate, abstrahendo à materia sensibili: puta de triangulo, aut circulo, abstrahendo à ligneo, æneo, albo, nigro &c. Physicus vero tractat de figuris vt sunt termini rerum naturalium. At quia hæsitare quis posset: quonammodo intellectus possit abstrahere quantitatem à substantia, cum in rei veritate absque substantia naturaliter esse non possit: addit abstractionem huiusmodi non esse mendacium. Vbi vulgata est illa distinctio abstractionis duplicis. Alia enim est negatiua, qua scilicet, negatur hoc esse hoc. Et hæc falsa esset, qua negaretur quantitatem & eius figuras esse in substantia. Sed alia est abstractio præcisiua: quæ non est negatio, sed contemplatio alicuius rei, aut alicuius rationis præscindendo ab alijs cum quibus in re coniungitur. Sicut posset quis albedinem lactis considerare sine dulcedine: non tamen iudicando album non esse dulce. Ex hac præcisiua abstractione potest, id quod est prius natura abstrahi ab eo quod est posterius natura. Possumus enim rationem specificam hominis abstrahere à Petro: & rationem genericam animalis, ab homine, esto Petrus formaliter sit homo, & animal. Et pari ratione, cum quantitas sit velut subiectum omnium aliorum accidentium sensibilium atque adeo prius: imo realiter distinctum ab illis: possumus considerare quantitatem abstrahendo ab albedine & nigredine: quin etiam abstrahendo à substantia: etiam secundum opinionem tenentium quòd non distinguitur realiter ab illa.

Abstractio duplex.

Textus. xix.

¶Latent autem qui hoc faciũt: & qui ideas dicunt. Physica enim abstrahunt cum minus sint abstracta à mathematicis. ¶Fiet autem hoc manifestum: si aliquis vtrorunque tentauerit dicere terminos, & ipsorum & accidentium, impar enim erit & par, & rectum & curuam, adhuc autem & numerus, & linea: & figura: sine motu: caro autem, & os, & homo: non amplius, sed hæc, sicut naris sima, sed non sicut curuum dicuntur.

¶Vnde text. 19. subnotat Platonem, quod ex ignorantia huiusmodi abstractionis lapsus est in idearum errorem. Et hoc est quod ait (latent autem qui hoc faciunt, & qui ideas dicunt) id est hoc modo abstrahentes latent eos qui ponunt ideas. Ac si dicat ponentes ideas ignorant hunc modum abstrahendi per intellectum id quod in re non est separatum. Et hac de causa ponunt species realiter separatas ab indiuiduis: quæ tamen sola sunt ratione separabiles. Et hoc est quod ait, illos abstrahere physica, quæ minus abstracta sunt, quam mathematica. Nam secundum Aristo. quantitates, de quibus considerat mathematicus, licet non possunt esse naturaliter sine substantia, ab ea tamen realiter distinguuntur: species vero, de quibus considerat physicus, non solum non possunt esse sine indiuiduis, verum nullo modo distinguuntur ab illis, nisi sola ratione. Petrus nanque & realiter & formaliter est homo. ¶Fiet autem manifesta (ait Aristotel.) differentia mathematicæ à physica, quod mathematicus considerat par & impar, curuum & rectum, non considerando in qua materia sint: physicus autem considerat curuitatem: non quidem abstractam, sed eam quæ est in naso. Diffinit enim quòd simitas, aut aquilitas est nasi curuitas: illa quidem caua, hæc vero, prominens. Et pariter tractat de figura ossis, de figura hominis. &c.

Textus. xx.

¶Demonstrant autem: & quæ ex mathematicis magis physica sunt, vt Perspectiua, & Harmonica, & Astrologia: è contrario enim quodammodo se habent ad Geometriam. Geometria enim de physica in ea considerat, sed non quatenus est physica. Perspectiua autem, mathematicam quidem lineam, sed non quatenus mathematica: sed quatenus physica est.

Scientiæ mediæ.

¶In tex. 20. perspicacius adhuc differentiam hanc manifestat argumento à maiori. Perspectiua & musica, quæ sunt mediæ inter mere mathematicas & mere physicas, proprius tamen physicæ, quanuis connumerentur inter mathematicas: istæ (inquit) scientiæ differunt à geometria & Arithmetica, quæ sunt purè mathematicæ: ergo à fortiori scientia pure Physica differt à mathematica. Probat antecedens, quia geometria considerat quidem lineam abstrahendo ab omni materia sensibili: perspectiua vero considerat lineam physicam, scilicet visualem, quæ motu procedit ab obiecto ad potentiam. Et pariter arithmetica tractat de pari & impari: abstrahendo à materia sensibili: musica vero de numero proportionali in sono, qui harmoniam contemperat. Dicuntur hæ scientiæ, magis physicæ, vt probe ait S. Thom. quia habitus sortitur speciem à fine, & finis istarum est speculari proportionem in re sensibili.

Textus. xxj.

¶Cùm autem natura duplex sit, & species & materia, vt si de simitate quid sit consideremus, sic contemplandum est. Quare neque sine materia, neque secundum materiam: quæ huiusmodi sunt. Etenim iã & de hoc dupliciter dubitabit quis, cum duæ naturæ sint, de vtra est Physici, an de eo quod est ex vtriusque? sed si de eo ꝙ est ex vtriusq; & vtraq; Vtrũ igitur: eiusdem aut aliùs, vtranque cognoscere.

¶In text. 21. & in parte reliqua huius capitis, constituta differentia inter physicam & mathematicam, manifestare prosequitur Phy. quousque protendatur intentio physicæ scientiæ. Vnaquæque enim scientia, vt habet propria principia à quibus proficiscatur, ita habet & proprios terminos ad quos vsque pertingat. Et ideo, cum duplex sit natura, scilicet, species (id est forma) & materia, questionem mouet, vtrum physicus habeat de vtraque considerare. Atqui duobus verbis insinuat argumenta duo ad partem affirmatiuam. Primum quia cum physicus naturalis habeat considerare de natura: & tam materia quam forma sit natura, sequitur vt vtriusque sit eius consideratio. Secundo, quia cum physicus, vt modo dicebamus, differat à mathematico: & ille tractet de formis accidentalibus vt abstrahuntur à materia, physicus vero de substantialibus vt sunt in materia, consequens est vt physicus tractet de vtraque natura. ¶Duplicem ergo proponit dubitationem. Prima vtrum physici sit considerare de vtraque natura. Sed hanc, tanquam ex proximis verbis satis solutam, relinquit. Secunda dubitatio est vtrum physicæ scientiæ sit tractare de composito ex vtraque natura, & per consequens de vtraque natura, vtrum eiusdem partis physicæ sit vtraque consideratio, an alterius sit tractare de materia, & alterius de forma. Quod est quærere, vtrum sit de diuersis partibus subiectiuis, id est speciebus entis mobilis, puta de cælis & de animalibus, sint diuersæ partiales scientiæ physicæ, ita & de materia & forma, quæ sunt partes essentiales, sint diuersæ scientiæ.

Textus. xxij.

¶Ad antiquos enim aspicienti: videbitur vtique esse materiæ, ad exiguam enim partem quandam Empedocles & Democritus speciem & quod quid erat esse, tetigerunt, si autem ars imitatur naturam, eiusdem autem est scientiæ cognoscere speciem & materiam vsque ad aliquid (vt medici sanitatem, & choleram, & phlegma: in quibus est sanitas, similiter autem & ædificatoris, speciem domus, & materiam, lateres scilicet & ligna, similiter autem, & in alijs) & physici vtique erit cognoscere vtrasque naturas.

¶In text. 22. respondet ad questionem, quòd scilicet ad eandem prorsus partem physicæ pertinet tractare de materia & forma. Ait veruntamen quod antiquos aspicienti videbitur, quod speculatio physica solum sit circa materiam, & nihil circa formam: propterea

pterea quòd consideratio physica solum est de natura, & illi materiale duntaxat subiectum censebant esse natura. Præter Empedoclem & Democritum: qui parum exiliterque insinuarunt de ratione formæ. Quippe quorum primus ponebat res fieri per commixtionem diuersorum elementorum ex quibus resultaret mixtum, quodammodo differens ab illis: alter vero dicebat compositum fieri per concursum atomorum diuersarum figurarum. ¶Probat autem conclusionem positam tribus rationibus. Prima. Ars imitatur naturam: ergo ex artibus possumus naturam indagare. Nam sicut natura educit formam de potentia materiæ, disponendo prius illam & tandem gignendo ens naturale, ita & artifex ex præparatis & dolatis lapidibus & lignis facit domum: & ex mollificato ferro facit ensem: & ex præparato ligno statuam: sed ad artificem cuius est inducere formam pertinet etiam considerare materiã, in qua & ex qua operatur: ergo & ad philosophum naturalem pertinet, non solum formam, sed materiam considerare. Ait vero, vsque ad aliquid, quia ad medicum, cuius est sanitatem facere in corpore humano, pertinet phlegma & sanguinem aliosque humores cognoscere, quæ sunt materia sanitatis (nam sanitas est humorum proportio) & ideo debet cognoscere an phlegma superabundet, an sanguis sit putridus &c. sed tamen inquantum medicus non tenetur scire an sanguis sit generosus, an complexio sit apta ad scientias vel virtutes, quia hæc nihil pertinent ad sanitatem. Et similiter artifex debet considerare an lateres sint bene cocti, sint ex terra bona, an ex sabulo, an vero sint albi, vel nigri, non pertinet ad ipsum. Et statuarius considerat an lapis habeat næuos & maculas, habeat grana grossa: & lignum sitne durum, an molle: quatenus requiritur ad artem. An vero sit calidum an salubre: an germinans dulces fructus necne: non pertinet ad ipsum. Eodem modo ad physicum pertinet cognoscere materiam quatenus est potentia & principium passionum formæ: quem vero gradum entis habeat in rebus, hoc pertinet ad metaphysicum.

Prima ratio

Textus. xxiij.

¶Insuper eiusdem est: id cuius gratia & fine, & quæcunque sunt horum gratia, natura autem finis est, & id cuius causa: quorum enim continuo motu existente, est aliquis finis ipsius motus hic vltimum est, & id cuius causa. Quocirca & poeta: derisoriè adductus est vt diceret. Habet finem, cuius quidem causa factus est. VVLT enim: non omne vltimum esse finem, sed optimum.

FINIS.

¶In text. 23. Subdit rationem secundam. Ad eandem scientiam pertinet cognoscere & finem, & ea quæ sunt ad finem: sed natura, id est species quæ constituitur per formam, est finis ad quem materia ordinatur: ergo ad eandem scientiam pertinet cognoscere & materiam & formam. Minorem probat sic Philosophus. Illud quod est finis, id est terminus alicuius motus continui, est vltimum (id est optimum) & id cuius gratia fit motus: sed id ad quod terminatur generatio, est forma per quam suppositum constituitur in certa specie: ergo forma est vltimum, & id cuius gratia est generatio: & per consequens cuius gratia est materia, quæ est subiectum generationis. ¶Ad euidentiam huius textus notandum est, quòd nomen finis æquiuocum est. Accipitur enim vno modo, aut pro extremo alicuius rei, vt dicimus finis terræ, aut pro termino alicuius durationis, vt erit finis mundi, & mors hominis dicitur finis eius. Alio modo accipitur pro causa finali: quæ est id, cuius gratia res fit. Ad cuius rationem non sufficit quòd sit vltimum rei: sed cum hoc requiritur quod sit optimum & id quod intenditur in motu, aut generatione. ¶Quod si quis quærat modum cognoscendi quando aliquid quod est vltimum, est etiam finis cuius gratia, Respondet hic latenter, sed ingeniose Aristote. quod finis, id est terminus motus, quando motus est continuus, est finis optimus & cuius gratia. Motum continuum appellat illum qui non interpollatur. Exempli gratia. In generatione animalis est emissio seminis, & alteratio eius in matrice: quæ terminatur ad generationem & vitam animalis geniti. Vita ergo est finis, id est id, cuius gratia: quod est causa finalis. Sed cum animal peruenit ad perfectum statum incipit postea alius motus contrarius tendens ad corruptionem animalis: qui proinde non est continuus cum præcedenti. Est enim sicut graue proiectum sursum, quod in puncto reflexionis quo incipit cadere quiescit. Mors igitur animalis est quidem finis, id est terminus vitæ illius: non tamen est causa finalis: quia non est optimum, & id cuius causa genitum est animal. Ideoque dicere (vt est in sermone vulgi) mortem esse finem ad quem homo natus est (ita enim loquitur vulgus, vt natus sum ad moriendum, ita hoc est verum) hæc inquam falsa locutio est, laborans æquiuocatione finis. ¶Secundo notandum est, quod iste innominatus poeta (quem Philoponus ait fuisse Euripidem) inducitur quasi loquens de aliquo nuper, defuncto. Vt si dicas de Priamo, cum animam exhalauit, (Habet finem, cuius causa factus est.) Dicunt aliqui interpretes hoc dixisse irrisorie, eo quod videtur nugatio, cum dicitur, finis & id cuius causa, acsi diceretur homo animal. Attamen irrisio certè non consistit in hoc: quia nulla est nugatio, sed potius diffinitio, cum dicitur, finis est id cuius gratia. Sed irrisio consistit in æquiuocatione finis: quia mortem, quæ est finis, id est terminus, appellauit finem, id est causam finalem. Acsi homo propter hanc causam natus sit, vt moriatur. Et potest aduerbium, irrisorie, accipi passiue: nam si ille assertiue hoc dicebat irridendus est. Et hunc sensum insinuat traductio Argyropili. Si tamen illud proferebat iocose, tunc irrisorie accipitur actiue: quasi quod iose irridebat sophisma. Et hunc sensum exprimit versio Boetij, & hæc Vatabli: vt patet in verbis sequentibus (vult enim) & ita habetur Græce, boulete, id est: bene enim poeta intelligebat non omne vltimum esse finem: sed illud quod est optimum.) Inducit ergo Aristote. poetam ad explicandum illam particulam. (Continuo motu existente) id est finis cuius gratia, non est terminus cuiuscunque motus: sed vltimum quod continuo motu intenditur ab agente. Vnde. 5. meta. text. 21. mors (inquit) non est finis, nisi metaphorice, quia est perfecta corruptio & vltimum malorum.

¶Quoniam & faciunt artes materiam: aliæ quidem simpliciter, aliæ verò operi accommodam, & vtimur, tanquam propter nos, omnibus quæ sunt. SVMVS enim quodammodo & nos, finis dupliciter enim est, id cuius causa.

Textus. xxiiij.

NOS sumus finis omniũ.

causa, dictum est autem, in eo qui de Philosophia.

Textus. xxv.

¶Duæ igitur sunt artes quæ dominantur ipsi materiæ, & quæ sunt cognoscentes, ea quæ vtitur, & factiuæ quæ architectonica est, qua propter, & quæ vtitur architectonica quodam modo est, differt autem quatenus hæc quidẽ quæ speciem cognoscit, architectonica est, alia autem, vt effectrix materiæ. Gubernator enim qualis sit species aliqua temonis cognoscit, & præcipit. Alius autem, ex quo ligno, & quibus ex motibus est. In ijs igitur quæ sunt secundum artem, nos facimus materiam, propter opus, sed in physicis est.

Artiũ quatuor gñra.

¶In text. 24. & 25. subsequitur vel noua ratio vel explicatio eiusdem minoris, quomodo videlicet materia naturalis est propter formam, & forma est finis materiæ. Pro cuius intellectu notandum est quatuor hic adnotari ab Aristotele artium genera: duas quæ versantur circa materiam: tertiam, circa formam: quartam, circa vsum. Est enim ars omnium infima, quæ solum facit materiam simpliciter, vt ars faciendi lateres domibus extruendis. Alia est paulo altior, quæ præparat materiam vt ars fabri lignarij, qui dolat & præparat ligna ad construendam nauem. Interserit tamen parenthesim, dicens, quod finis omnium quæ arte fiunt nos sumus. Duplex enim est finis alicuius rei aut actionis, vt habetur. 5. Metaph. quem locum hic citat. Quanuis expressior sit hæc distinctio. 2. de anima textu. 37. Alter enim est qui dicitur finis cuius: & alter finis quo, vt finis cuius respectu domus, est homo: finis vero quo, est habitatio. Et ideo dicit quod finis quodammodo omnium artium, id est finis cuius, est homo, finis vero quibus, sunt diuersi vsus diuersorum artificiorum vt finis nauis nauigatio: finis equi equitatio. Quare non solum finis rerum artificialium, verum omnium naturalium est homo: quippe qui omnibus vtitur tanquam ijs quæ eius causa facta sunt.

Finis duplex.

¶Aliæ duæ (inquit textu. 25.) sunt artes architectonicæ, id est, principantes & dominantes artibus versantibus circa materiam scilicet ars inductiua formæ: vt ars construendi nauem & ars quæ vtitur naui, scilicet ars nauigandi. Artem aliquam dominari alteri inferiori, est præcipere artifici quomodo debeat operari, vt ars equestris præcipit frænefactiuæ, dirigendo quale debet esse frænum: tale enim debet facere frænum faberferrarius, quale sit ad equitationem accommodatius secundum iudicium equitis. Ait ergo, quod tam ars inductiua formæ, quam ars vsualis est architectonica. Nam ars vsualis est maximè omnium suprema nempe quæ habet iudicare de specie & forma nauium. Secundum enim iudicium nautæ debet ars construendarum nauium facere formam nauis & formam temonis, & aliorum instrumentorum nauis. Sed tamen ars nauifactiua est architectonica respectu artis, quæ præparat ligna. Artifex enim nauium præcipit fabrolignario qua forma debeat dolare ligna. Sicut architector arcis præcipit illis qui dolant lapides, facere eos, aut quadratos, aut rotundos. Ars vero præparandi materiam habet iudicare de materia ipsa quã præparat, vt faberlignarius, an lignum sit solidum, An sit aptum dolabræ. Sicut qui cõstruit parietem debet iudicare an lateres sint bene cocti. ¶Applicat Aristotel. artificiose quidem artem ad naturam, dicens, quod quemadmodum in artificijs nos facimus materiam & eam præparamus, vt sit apta ad talem formam artificialem, ita in operibus naturæ materia ipsa non quidem fit (quia est perpetua) sed est propter formam. Vnde tandem colligitur intenta conclusio, scilicet quod ad eandem scientiam physicam pertinet considerare, & de materia & de forma.

Textus. xxvj.

Amplius eorum quæ ad aliquid, materia est, ad aliam enim speciem: alia materia. Quousque ergo physicum oportet cognoscere speciem, & ipsum quid est? an quemadmodũ medicum neruum: aut fabrum, æs, vsque ad aliquid? Alicuius enim gratia, vnum quodque, & circa ea quæ sunt separabilia quidem specie: in materia autem, homo enim, hominem generat: & sol. Quomodo autem se habeat hęc separabilis, & quid sit: Philosophiæ Primæ est officium determinare.

¶In textu denique. 26. & postremo huius capitis addit primo postremam rationem eiusdem conclusionis. Eorum quæ ad se mutuo referuntur, eadem est scientia: sed materia dicitur relatiuè ad formam: ergo cognitio materiæ & formæ ad eandem scientiam spectat. Non intelligit materiam esse relationem secundum esse: quando quidem est pars substantiæ: sed quòd est relatiuum secundum dici. Quia natura materiæ non exprimitur, nisi in ordine ad formam: sicut potentia diffinitur in ordine ad actum. Vt enim in artificialibus cuicunque formæ adaptatur sua propria materia, ita in naturalibus dispositiones materiæ sunt secundum naturam formæ. ¶Concludit tandem Aristotel. quousque extendatur scientiæ physicæ speculatio. Ait enim quòd quemadmodum medicus in quantum medicus non considerat de neruo in quantum neruus est: scilicet ex tali materia & forma, sed in quantum est subiectum sanitatis: & faber lignarius non considerat naturam ligni inquantum est fructiferum, aut inquantum sanitatis causa (vt est lignum indicum) sed inquantum aptum ad suam artem: ita physicus debet considerare de formis non simpliciter: sed quatenus sunt actus materiæ. De formis enim quatenus abstrahunt à materia, metaphysica est contemplatio: sanè cum illa scientia tractet de substantijs separatis: physica vero tractat de formis generabilium & corruptibilium. Ex quo sequitur quod consideratio de anima rationali, quatenus est actus corporis, id est secundum operationes in quibus dependet à corpore, attinet ad physicum considerare: & ita in libris de anima consideratur de sensationibus & de intellectionibus, in quibus pro isto statu necesse est phantasmata speculari. Ibi autem sistit physicus: incipitque de anima separata speculari theologus.

¶Sequitur quæstio secunda super textum septimum: & text. 18. Vtrum naturalia.

DECAV-

DE CAVSIS.

CAPVT. III.

Textus. xxvij.

Determinatis autem his: considerandum est de causis, & quæ & quot numero sunt. Cum enim sciendi gratia hoc negotium sit, scire autem non prius opinamur vnum quodque quam vtique ceperimus propter quid circa vnum quodque, hoc autem est accipere primam causam: manifestum quòd & nobis hoc faciendum est, & de generatione, & corruptione, & de omni physica mutatione vt scientes ipsorum principia: reducere ad ipsa, tentemus quæsitorum vnumquodque.

¶Secundum membrum principale huius libri, vt in eius partitione dicebamus, est de causis rei naturalis. Quapropter in hoc. 3. cap. per. 12. textus distributo agit Philosophus de quatuor generibus causarum naturalium: & in tribus sequentibus capi. agit de fortuna: quæ est causa nominalis. ¶In, 1. rextu. qui est ordine. 27. proponit, quod determinatis his scilicet diffinitione naturæ & quousque intentio huius scientiæ progrediatur, rimari oportet causas ac portissimum causam primam rei naturalis. Quod hac ratione probat. Consideratio rerũ quæ est propter scire debet primas causas primũ omnium statuere, ad quas suas demonstrationes reducat, sed physica est propter scire rem naturalem: ergo prænosse habet eius causas Insinuat in maiori alias esse scientias quæ non sunt propter scire, sed propter operari vt philosophia moralis & ars mechanica: in quibus non est necessarium omnes rei causas cognoscere. Philosophus enim moralis non perscrutatur habitum virtutis, an sit quantitas vel qualitas, an intendatur per radicationem in subiecto an vero per additionem gradus: sed solum quomodo generetur ex actibus virtutis, quomodo operetur ex electione & firmiter. &c. Et pariter faberlignarius, vt modo dicebamus, non considerat causas naturales ligni, sed an sit molle vel durum, ad suam artem. Physicus autem considerat res naturales non ad faciendum illas: quia non est in nostra potestate eas facere: sed ad cognoscendũ contemplationis gratia. Et quia, vt in primo dictum est, tunc rem cognoscimus, quando causas eius vsque ad primas cognoscimus, colligitur, vt ad philosophiã naturalem pertineat considerare causas rei naturalis. Vnde illud inter philosophos prouerbium ortum habuit. Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Textus. xxviij.

¶Vno igitur modo causa dicitur ex quo fit aliquid cùm insit, vt æs statuæ, & argentum phialæ: & horum genera. Alio autem modo: species & exemplum: hæc autem, est ratio ipsius quod quid erat esse, & huius genera: vt ipsius Diapason: duo ad vnum, & omnino numerus, & partes quę in ratione.

Textus. xxix.

Amplius: vnum principium mutationis primum, aut quietis, vt consultor causæ, & pater filij: & omnino faciens facti, & transmutans transmutati. Præterea, vt finis, hic autem est: id cuius gratia, vt ambulandi, sanitas: propter quid enim ambulat? dicimus, vt sanus sit: & ita locuti, opinamur asignasse causam. Et quęcunque iam mouente alio: intermedia fiunt ipsius finis, vt sanitatis: macies, aut purgatio, aut medicamenta, aut organa, omnia nanque hæc, finis gratia sunt: differunt tamen ab inuicem, quia alia quidem, sunt opera: alia verò organa. Causæ igitur fere tot modis dicuntur.

¶In textu. 28. &. 29. ad rem accedens proponit quatuor esse genera causarum. Quas eisdem fere verbis recenset. 5. meta. tex. 2. Vt in ædium extructione lapides & ligna sunt causa materialis: figura verò est causa formalis sed artifex est efficiens: & habitatio est finalis. Prima ergo causa ordine generationis est materialis. Cuius repetit diffinitionem, quam in calce primi libri statuerat: nempe quod materia est causa ex qua fit aliquid cum insit: id est, quæ intrinseca est rei & per se illi conueniens, vt loco citato exposuimus. Ponit exemplũ in artificialibus: per quẽ materiam primã inuestigamus.

Quatuor genera causarum.

Materia.

¶Secunda causa, quæ itidem intrinseca est, est forma. Quam hic & vbique appellat speciem. Addit autem species & exemplum: vel (vt Argyropilus vertit) exẽplar. Hoc, vt arbitror, adiecit ad refellendam opinionẽ Platonis; qui ponebat duas causas formales: aliam ideam separatam perpetuam, quam vocabat exemplar, aliam Particularem in materia: quæ erat illius participatio. Aristotel. vero aliter philosophatur. Docet enim formam quæ est in agente, esse exemplar, ad cuius similitudinem producitur forma in genito. Itaq; forma, quatenus est in agente, habet rationem exemplaris: & quatenus est in genito exercet rationem formæ. Subdit tamen exemplum de specie, id est de quidditate: propterea quod quidditas specifica rei sumitur à forma physica, vnde difinitio quidditatiua sumit differentiam. Et ponit illud in artificialibus. Diapason enim est proportio & velut quidditas musicæ. Diapason, si ad verbum Græcum reddas, idem est quod proportio ex omnibus, Et ideo authore Boetio libro. 1. musicæ & hic Aristot. est proportio dupla: quam musici practici vocant, octauam, inter cuius extrema mediant omnes voces. Symphonia ergo, id est cõsonantia, est genus, sicut animal: Diapason vero est species, sicut homo: exemplum vero in naturalibus est forma physica aut quidditas speciei. Addit autẽ quod ad hoc genus causæ reducitur genus diffinitionis. Non enim solum diapason, quæ est proportio duorum ad vnum, sed numerus qui est genus illius, est sicut causa formalis. ¶Et omnino partes diffinitionis scilicet differentia. Ponit exemplum numeri qui est primum & supremum genus arithmeticæ cui subalternatur musica. Nam genus proximum diapason, scilicet proportionis duplæ, est proportio multiplex quæ diuiditur per duplam, triplam &c. Et nota quam sit hoc exemplum naturalibus aptissimum. Vt enim musicus non tractat de proportione abstrahẽdo à materia, sed de proportione in materia sensibili, scilicet in numero sonoro, ita physicus non tractat de formis separatis, sed de formis constituentibus certã speciem in materia sensibili. ¶Tertia causa in textu. 29. est vnde principium mutationis aut quietis. Quod est dicere causa efficiens est principium primũ: vnde procedit mutatio & quies. Ait primum, vt excludat causam instrumentalem: diffinitur enim hic causa duntaxat

Forma.

Diapason.

Causa efficiens.

xat principalis. Subdit exempla quatuor. Quæ S. Thomas hoc modo reducit ad causam efficientem. Est inquit efficiens quadruplex, scilicet consilians, perficiés, id est inducens formam, & præparans, seu disponens, materiam, & adiuuans. Et quidem partitio hæc causæ efficientis optima est & physica. Cui vero verba Aristote. hoc non appareant ita manifeste exprimere, dicere potest quod Aristote. posuit exemplum in moralibus: dum dixit, consultor, qui est primum mouens tanquam causa efficiens. Nam consultor mouet eum qui facturus est opus. In naturalibus verò, quantum ad factionem simpliciter (qualis est generatio substantiæ) posuit exemplum in patre: sed vt comprehenderet omnem factionem, etiam secundum quid (quales sunt omnes alterationes naturales) adiecit tertium, scilicet faciens facti, at de artificialibus subiecit vltimum exemplum. Vnde medicus est causa sanitatis per transmutationem materiæ scilicet attenuando, aut corroborando infirmum. Et hæc quatuor repetit paulo post. ¶Postrema causa est finis: quæ vt textu. 2 3. dicebatur, est id cuius gratia res fit, vt sanitas est ambulationis causa finalis. At quia in fine occulta est ratio causæ, propterea quod finis est vltimum in operatione, cum tamé causa dicat id quod præcedit effectum, probat finem esse causam eo, quod dum interrogamur propter quid ambulamus, respondentes propter sanitaté, opinamur causam assignasse. ¶Præterea quia nomen finis videtur designare id quod est vltimum & postremum in operatione, addit quod vbi multa media ordine quodam tendunt ad vnum vltimum finem, tunc contingit esse plures fines intermedios, vt semper id quod est posterius in executione sit finis respectu prioris. Sicuti econuerso, quod est prius in executione est causa efficiens respectu posterioris, vt si propter sanitatem attenuatur infirmns, sanitas est finis attenuationis & maciei. Sed quia ad extenuandum requiritur purgatio aut phlebotomia, macies est finis vtriusque euacuationis. Et eadem ratione purgatio est finis conficiendæ medicinæ euacuatiuæ: & phlebotomia est finis organorum, scilicet instrumentorum, vt scalpelli tonsoris. Et viceuersa confectio potionis est causa efficiens auacuationis: & euacuatio, extenuationis: ac demum extenuatio, sanitatis. Ait tamé hæc differre ab inuicem, quod inter hæc aliqua sunt opera, vt euacuatio, alia verò, organa vt scalpellus. Imo alia etiam sunt opera operata, vt potio & sanitas. Concludit ergo quod causæ fere tot modis dicũtur. Adiecit, fere, aut propter alias causas nõ naturales (qualis est fortuna) aut quia ille est modus loquédi Aristot. ad rescindendas cauillationes sophistarum.

Textus. XXX.

Accidit autem cum multipliciter dicantur causæ, & multas eiusdem causas esse, non secundum accidens, vt statuæ, & ars statuaria, & æs, non secundum alterum quid, sed quatenus est statua: sed non eodem modo: sed hoc quidem vt materia: illud autem, vt vnde est motus. ¶Sunt autem quædam: & ad inuicem causæ, vt laborare: causa est bonæ habitudinis, & hæc, laborandi: sed non eodem modo, sed hoc quidem vt finis: illud autem, vt principiũ motus. ¶Amplius autem eadem causa contrariorum est. Quod enim præsens, causa huius est: hoc & absens facimus aliquando causam contrarij, vt absentiam gubernatoris, nauis subuersionis: cuius erat præsentia causa salutis.

¶In textu. 3 0. infert ex dictis corollaria tria. Primum quod eiusdé rei possunt esse plures causæ per se. Nam causæ quæ sunt secundum accidens nullum est dubium quin possint esse plures (cum non comprehendantur sub certo numero) vt statuæ (inquit) in quantum est statua, ars est causa & æs: æs quidem vt materia: & ars, vt causa efficiens vnde motus. Causa enim efficiens est artifex: sed causa qua agit, est ars. ¶Secundum corollarium est, quod stat aliqua duo sibi inuicem esse, causas per se, scilicet in diuersis generibus causarum, vt bona valetudo per se est causa finalis laborãdi, id est exercendi corpus: exercitium vero est causa efficiens sanitatis. Causa efficiens semper appellatur principium vnde motus: sicut finis vocatur, cuius gratia. Et pariter materia est causa materialis formæ, & forma causa formalis materiæ. ¶Nec vlla est in hoc contradictio, quæ apparere posset, propterea ꝙ causa est prior effectu, & videtur cõtradictio quod. a. sit prius & posterius quã. b. Etenim finis est prior secundum rationem, id est intentione agentis: causa verò efficiens est prior secundum rem in operatione. vt. q. 3. apertius constabit. Tertium corollarium est quod idem est quandoq; causa cõtrariorum, vt gubernator, qui sua præsentia est causa seruationis nauis, absentia sua, dum dormit, est causa submersionis.

Tria corollaria.

Aliqua sunt sibi mutuo causa.

Idé est contrariorum causa.

Textus. XXXI.

Omnes autem nunc dictæ causæ in quatuor cadunt modos manifestissimos. Elementa enim syllabarum, & materia factibilium, & ignis & huiusmodi corporum, & partes totius, & suppositiones conclusionis: vt id ex quo causæ sunt. Harum autem aliæ quidem sunt vt subiectum, vt partes: aliæ autem, vt quod quid erat esse: & totum, & compositio, & species, semen autem, & medicus, & consultor, & omnino ipsum faciens: omnia sunt vnde principium mutationis, aut status, aut motus. Aliæ autem: vt finis, & bonum aliorum. Id enim cuius gratia: optimum: & finis aliorum consueuit esse. Differat autem nihil: idem dicere bonum, vel apparens bonum. Causæ igitur tales, & tot sunt specie.

¶Subsequenter textu. 3 1. & sequentibus ad maiorem elucidationem latius explicat modos causarum. At qui apertiora prius ponit exempla præfatorum quatuor generum in his quæ videntur habere nonnullam differentiam. Ait enim quod in genere causę materialis sunt elementa syllabarum, id est literæ, ex quibus constant syllabæ: & materia factibilium, vt lignum scannum. Et ignis, & huiusmodi, scilicet alia elementa, corporum, id est sunt quodammodo materia mixtorum. Et partes, scilicet integrales sunt materia totius, vt mébra, hominis: & suppositiones, conclusionum. Hæc enim omnia, licet nonnihil videantur differre, habent tamen rationem causæ materialis, propterea quod causa materialis exprimitur per præpositionem, ex, & hæc omnia

Causa materialis.

omnia sunt ex quibus res fit. Tametsi aliter syllaba fiat, ex literis quæ sunt partes eius, & aliter phiala ex ære: quod est eius subiectum: & aliter mixta ex elementis, quæ vt dicturi sumus in libr. de generatione non manet in mixto formaliter, sed secundum suas qualitates nihilominus ex mutua in se actione fit mixtum. Et aliter membra animalis sunt materia adhuc quam partes syllabæ. Nam partes hominis sunt simpliciter vnum per continuationem: literæ vero minime. Quod si quis arguat contradictionem esse in Aristote. quippe textu. 28. dixerat partes definitionis scilicet genus & differẽtiam esse causas formales sicuti est definitio & species ipsa: hic vero generaliter dicit quod partes sunt causæ materiales. Bifariam respõderi potest. Primũ quod hic solum loquitur de partibus integralibus, illic vero de partibus diffinitionis. Sed melius respondetur cum S. Thoma quod si partes diffinitionis considerẽtur in ordine ad suppositum, tunc sicut quidditas ipsa & natura quæ exprimitur per diffinitionem significatur, vt forma respectu suppositi: vt humanitas respectu hominis, ita & vtraque pars diffinitionis se habet vt forma respectu eiusdem suppositi. Si vero considerentur in ordine ad diffinitionem cuius sunt partes, tunc censeri possunt quodammodo materia ipsius: quia diffinitio componitur ex genere & differentia: sicut compositum physicum ex materia & forma. ¶ Postremum exemplum est quod suppositiones, id est præmissæ sunt materia conclusionis. In quo etiam verbo est dubium, nã præmissæ potius sunt causa efficiens conclusionis, quippe cuius assensum efficiunt, quam sint materia. Respondetur tamen quod assensus præmissarum, atq; adeo habitus inde genitus, sunt quidem causa efficiens assensus & habitus conclusionis, attamen termini ex quibus constant præmissæ apprehensiuæ sunt etiã materia ex quibus componitur conclusio apprehensiua. Sane quæ conficiatur ex extremitatibus præmissarum. Non tamẽ vice versa conclusio dicitur materia præmissarum: sed quia conclusio componitur ex extremitatibus quæ in antecedenti seorsum sunt in diuersis præmissis: coeunt compositionem conclusionis. ¶ Sequitur exemplum causæ formalis. Ait enim quod causa formalis est quod quid erat esse, id est quidditas speciei. Humanitas. n. est forma hominis. Hic modus loquendi notandus est apud Aristotelem quem. q. 3 latius aperimus. Et generaliter (inquit) omne totum & compositio & species est sicut forma respectu suarum partium, vt compositio syllabarum, & compositio domus respectu suarum partium: compositio mixti respectu elementorum compositio animalis respectu mẽbrorum: & compositio cõclusionis respectu extremitatis, vt singula formarum exẽpla singulis materiarũ respondeãt. ¶ De causa efficienti subiungit in particulari & expresse quatuor illa quæ in textu. 29. dixerat confuse. Quod enim illic dixerat, pater filij dicit hic semẽ (quod est virtus patris) quod dixerat transmutans, transmutati, dicit hic medicus: quod dixerat consultor, & quod dixerat, faciens facti, eisdem nominibus refert. ¶ Quarto denique loco subijcit exempla causæ finalis. Ait enim quod causa finalis est bonum & optimum vniuscuiusq;, cuius gratia aliquid est. Et quia in moralibus non semper actiones fiunt propter id quod apparet bonum, addit, nihil referre ad rationem finis bonum ne sit in re, an apparens bonum. Est enim finis auari vtilitas, & finis voluptuosi delectatio, quæ sensibus apparent bona.

Textus. xxxij.

Modi autem causarum, numero quidem sunt multi: in capita verò contracti, & hi pauciores: dicuntur enim causæ multipliciter: & ipsarum neque similium, specierum sunt, prior ac posterior alia, alia vt sanitatis, medicus & artifex, & ipso diapason, duplum, & numerus, & semper quæ continent: ad singulares.

¶ In textu. 32. pergit exprimere varios modos causæ in vnoquoque genere. Qui si reducantur (inquit) ad capita, id est ad aliquas rationes magis vniuersales, pauciores erunt vt textu statim. 36. explicabimus. Diuisiones, præter iam positam: sunt quatuor. Prima. Vnũquodq; genus causæ diuiditur in particularẽ & vniuersalem. Seu, in proximam, & remotam. Quæ quidem diuisio est secundum modum significandi superiorem & inferiorem vt in causis efficientibus. Sanitatis causa proxima & particularis est medicus: remota verò & vniuersalis est artifex. Et adhuc remotior est, agens. Hæc enim tria se habent sicut superius & inferius. Et in causis formalibus. Ipsius diapason (quæ est proportio dupla in numero sonoro) causa formalis, id est proximum genus, est proportio dupla numerorum, abstrahendo à materia sensibili: remotior autem est proportio: abstrahendo à dupla vel tripla. ¶ Facile potest quisque exempla hæc naturalibus accommodare. Hominis enim causa proxima & particularis est homo, remotior vero & vniuersalis est animal: & adhuc remotissima, corpus. Non quod hæ causæ dicant distinctas res sed distinctas rationes. Homo enim generat hominẽ: non in quantum animal, sed in quantum homo: quia ratio animalis non sufficeret ad generationem hominis: sed quia homo per se est animal, sicuti medicus per se est artifex, animal per se est causa hominis: remota tamen, & vniuersalis. ¶ Dubium est hic quomodo intelligit hic Philosophus, particulare & vniuersale, vtrum in prædicando solum, vt apparet in eius exemplis, an etiam per hæc intelligat particulare & vniuersale in causando. Generationis enim hominis proxima causa est homo vniuersalis vero est sol: qui non solum hominem, sed res alias producit: non tamen est vniuersalis in prædicando: quoniam homo nõ est sol: sicut medicus est artifex, & diapason est proportio numerorum. ¶ Ad hoc tamen: quia res est maioris notæ. q. 3. respondetur. Vbi & exempla, quæ hic prætermissa videntur, in causis finalis & materialibus adhibentur.

Diuisiones quatuor.

Textus. xxxiij.

Amplius autem vt accidens, & horum genera, vt statuæ, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quoniam accidit statuario, Polycletum esse, & continentes etiam accidens, vt si homo causa sit statuæ, aut omnino animal. sunt autem accidentium alia alijs remotius & propinquius, vt si albus & musicus, causa dicãtur statuæ.

¶ Secunda diuisio est in textu. 33. Causarum alia est per se, alia per accidens. Causa per se est illa quę necessario requiritur ad effectum, seu quæ se habet, vt proprium principium illius, vt statuarius est causa statuæ.

Causa vero per accidens est illa quæ accidit, aut causæ per se aut effectui intento à causa per se, vt Polycletus aut musicus: quæ accidunt statuario: potest enim esse statuarius, qui nec sit Polycletus, nec musicus: & fossio sepulchri est causa per accidens inuentionis thesauri: cum fodiens non intendebat, nisi mortuum sepelire. Sed hæc q. 3. amplius explanantur. Ob idq; sicut causarum per se, alia (vt dictum est) est particularis, & alia vniuersalis, ita (inquit) est in causis per accidens. Est enim & inter has alia propinquior & alia remotior.

Causa per accidens dupliciter.

¶ Et vterque modus combinatur cum vtroq; modo per accidens. Causa enim per accidens contingit dupliciter. Primo ex parte subiecti cui accidit ars. Et inter has aliqua est propinqua & alia remotior, vt Polycletus est causa per accidens propinqua statuæ, sed homo, est causa per accidens remotior: & animal adhuc remotior. Nam cum formæ non sint, nisi in singulari in diuiduo, homo est statuarius, quia Polycletus est statuarius & non econuerso, quia homo est statuarius, Polycletus est statuarius: poterat enim esse homo statuarius, licet non esset Polycletus. Et eadem ratione quia homo est statuarius animal est statuariū. Et ideo quanto prædicatum est vniuersalius tanto est causa per accidens remotior statuæ. ¶ Sed contra licet Polycletus sit causa per accidens statuæ videtur tamē quod homo sit causa per se: nam ars per se est in homine quia brutum non potest esse artifex. ¶ Respondetur dupliciter. Primo quod quamuis ars soli homini possit competere, non tamen conuenit omni, quin etiam possibile esset nullum hominem habere artem: & ideo homo est causa per accidens. Et præterea quia solum homo potest esse causa artificij, sed & brutum: boues enim quodammodo faciunt domum vehendo materiam. ¶ Alio modo contingit causa per accidens: quia accidit subiecto artis, vt albus aut musicus est causa statuæ. Et inter has adhuc aliqua est propinquior & aliqua remotior, vt musicum & album. Musica videtur esse accidens propinquius respectu statuarij: quam albedo: propterea quod musica est in anima rationali, vbi est ars statuaria. Et ideo qui aptus est ad musicam, videtur esse ingeniosus, quod pariter requiritur ad hoc vt sit artifex. Albedo vero est in corpore, & ideo nullam dicit aptitudinem ad artem. At vero subiectum, puta Polycletus, propinquior causa est quam musicus, & quodcunque accidens. Nam musicus non est causa statuæ, nisi ratione Polycleti, in quo & musica & ars statuaria simul sunt. ¶ Et hanc itidem distinctionem ad naturalia facile est applicare. Homo enim est causa per se hominis: & equus, equi: Petrus autem per se causa hominis, sed per accidens: quia potest homo generari ab alio quā Petro. Et à fortiori albus, aut niger, christianus, aut sarracenus est causa per accidens hominis. Tametsi hoc. q. 3. exactius examinamus.

Textus. xxxiiij.

Præter omnes autem & proprie dictas, & secundum accidens: aliæ quidem vt potentes dicuntur, aliæ verò vt operantes veluti ædificandæ domus, ædificator, aut ædificans ædificator.

¶ Tertia diuisio est in textu. 34. scilicet causarum, siue per se siue per accidens, alia est causa in potentia, vt statuarius, ædificator, quæ solum dicunt habitum, alia vero in actu, vt ædificans statuam faciens, quæ dicunt actum operandi, ac si dicas sciens & doctus, qualis est dormiens, & considerans, seu scientia vtens.

Textus. xxxv.

Perinde autem dicetur vt in ijs quorum causæ sunt ipsæ causæ: atque in ijs quæ dicta sunt. vt huius statuæ, aut statuæ, aut etiam omnino imaginis, & æris, huius aut æris, aut omnino materiæ & in accidentibus similiter.

¶ Addit in textu, 35. quod diuisiones omnes quæ positæ sunt ex parte causæ, possunt etiam intelligi ex parte effectuum. Sicut enim dicimus quod huius effectus, puta huius statuæ causa per accidens proxima est Polycletus: & causa per se proxima est statuarius, & causa remota & vniuersalis est artifex, ita ex parte effectus dicendum est quod Polycletus est causa huius statuæ, scilicet Mercurij, & causa statuæ, & adhuc causa imaginis quæ est vniuersalior effectus. Imago enim etiam dicitur de imagine sigilli, licet non sit statua. Et similiter in accidētibus Polycletus est causa statuæ: & causa magni & parui quæ sunt accidentia statuæ, quatenus artifex magnum lignum, dedolando facit paruum: paruū vero coaugmentando facit magnum.

Textus. xxxvj.

Amplius autem: connexæ & hæ & illæ dicentur, vt non Polycletus neque statuarius: sed Polycletus statuarius.

¶ Attamen omnes hæ, sunt multitudine quidem sex: dictæ autem dupliciter. Aut enim vt singulare, aut vt genus, aut vt quod secundum accidens, aut vt accidentis genus, aut vt connexæ hæ: aut vt simpliciter dictæ, omnes autem aut actu existentes: aut secundum potentiam.

¶ Textus hic trigesimus sextus, habet duas particulas. In prima est postrema diuisio causarum. Ait enim quod causa per se & per accidens accipi possunt, aut seorsum per se, aut complexe & coniunctim vt Polycletus seorsum est causa per accidens statuæ: statuarius vero est causa per se, sed si dicas Polycletus statuarius, hæc est causa complexa & per accidens, & per se. ¶ In secunda particula reducit hos modos ad certum numerum. Ait enim duodecim esse modos causarum, scilicet singularis, & vniuersalis per se, & per accidens, connexa. i. complexa, & simplex. Et quælibet istarum sex distinguitur in potentiam & actum, & ita resultant duodecim modi. Et hoc est quod supra dixerat, quod scilicet plurimi sint modi, sed si reducātur ad certa capita sunt pauciores. Duodecim enim reducuntur ad quatuor.

Textus. xxxvij.

Differunt autem tantum, quod actu quidē existentes & singulares, & ea quorum sunt causæ, simul sunt & non sunt vt hic medens cum hoc qui sanatur: & hic ædificator cū hoc quod ædificatur. Quæ autem sunt secundum potentiam: non semper, corrumpitur enim nō simul, domus: & ædificator.

¶ Consequenter in textu. 37. statuit differentiam inter causam in potentia & causam in actu, dicens quod

Causa

causa in actu dicitur ad conuertentiam cum suo effectu, ita vt ad positionem vnius sequatur positio alterius & vice versa. Hoc tamen (ait) intelligitur quando est causa per se & proxima singularis. Sequitur enim hic medicans est, ergo hic cui medetur, est, & econuerso: vt hic sanatur, ergo hic sanans est, tamen causa in potentia non conuertitur cum suo effectu: non enim sequitur ædificator est, ergo ædificium fit aut est, quia ædificator non dicit actum, sed habitum ædificandi: nec sequitur viceversa, ædificium est: ergo ædificator est. Imo nec in causis in actu sequitur si sunt communes & remotę. Non enim sequitur ædificans est, ergo hoc ædificatur, potuit enim ædificans aliud ædificare nec sequitur aliquid ædificatur, ergo hoc ædificans est, quia potest aliquid ædificari ab alio. Sequitur autem si causa & effectus accipiantur proportionabiliter & proxime, vt sequitur ædificãs est ergo aliquid ædificat, & econuerso, vt enim hoc ædificans est causa proxima huius ædificij, ita ædificans in communi est causa ædificij. ¶ Sed dubium est contra exemplum Arist. non enim sequitur, hic medicans est: ergo hic infirmus curatur, nec econuerso: quia potest hic medicãs aliũ modo sanare, & hic qui sanatur ab alio medicante modo sanari. ¶ Respondetur quòd hæc medicatio numero fieri non potest, nisi ab hoc medicante & in hoc medicato: quia actiones singulares sunt per se circa talia singularia: scriptio enim hęc numero non est, nisi huius numero literæ & ab hoc scribente: neq; hæc numero litera, potuit alia numero scriptione fieri. Et hæc doctrina maxime in naturalibus est obseruanda: vt pote qua docetur q̃ hic numero ignis cum his dispositionibus, scilicet hic & nunc non potest, nisi hunc numero ignem producere. ¶ Alterum dubium est maius in naturalibus, non enim sequitur, hoc generans est ergo hoc quod generatur est, quippe cum multo ante homo generat quam sit filius genitus. Imo in artificialibus quando artifex iacit primũ lapidem fundamenti ædificat & tamen domus non est. Quin stat etiam vt aliquid fit actu ædificans, & tamen nunquam domus finiatur. Postremo cap. 2. lib. posteriorum copiose hoc tractat Aristoteles quomodo videlicet causa & effectus dicantur ad conuertentiam, vbi nos id late exposuimus. Sed &. q. 3. tractamus copiosius.

Textus. xxxviij.

Oportet autem semper causam vniuscuiusque summam quærere: vt & in alijs, vt homo ædificat, quoniam ædificator est, ædificator autem, est secundum ædificandi artem, hęc igitur prior causa est: & sic in omnibus.

¶ Amplius, aliç quidem genera sunt generum, aliæ autem singularia singularium, vt statuarius quidem, statuæ, hic autem, huiusce. Et potentiæ quidem, possibilium, actu autem existentes, ad actu existentia. Quod igitur causæ, & quomodo causæ sunt sint nobis determinata sufficient.

¶ In textu. 38. & postremo huius capitis ponit Aristoteles duo documenta. Primum q̃ in omni genere causæ oportet semper primam peruestigare, vt si quæratur in causis efficientibus, cur homo ædificat, respondendum, quia est ædificator. Quod si rursus quis percontetur, cur est ædificator, respondendum, quia artem habet ædificandi: & illic sistendum est, tanquam in illo quod est huius ordinis causarum primum. Notandum est hic vt ex Themistio elici potest, tres conditiones designari nomine primæ causæ alicuius ordinis. Nempe quod sit per se, q̃ sit proxima, q̃ sit causa omniũ aliarum eiusdem ordinis. Prima enim causa cur medicus sanat, non est quia est homo aut musicus, aut Polycletus, quia omnes illæ sunt causę per accidens, neq; eo quod est artifex, aut agens: nam illæ sunt causæ, per se quidem, sed tamen remotæ. Rursus prima causa non est, quia est medicus, licet illa sit causa per se & proxima: sed quia habet artem medicinæ. Nam licet esse medicum & habere medicinam, non sint duo realiter: tamen formaliter loquendo, non est verum quod iste habet artem medicinæ, quia est medicus: sed econuerso quia habet artem medicinæ est medicus. Et ideo habere artem, non solum est causa effectus medendi, sed est etiam causa quare iste est medicus, quæ erat causa inter media ob idque illa est prima causa. Similiter in naturalibus, si quæratur quare Petrus generat Paulum illud non est quia habet vxorem, illa enim est causa per accidens: quia potuit ex aliena generare: nec quia est animal, quia illa est causa remota, sed quia est homo. Quod si rursus quæras quare est homo, quia animal rationale: quæ est prima causa in illo ordine. Eodem modo in causis materialibus: causa quare hoc est album est, quia est quantum, sed causa quare est quantum, est quia est corpus, corpus autem est quia habet materiam. Et pariter respectu finis, cur ignis calefacit aquam, vt generet ignem: cur generat ignem, vt species ignis conseruetur. Et ille est vltimus finis. Et istæ causæ dicuntur primæ in suo cuiusque ordine causarum particularium. Nam super istas sunt causæ plures, supra quas est deus: qui est alpha &, omega, prima: scilicet causa & efficiens, & finalis omnium. De quibus omnibus quatenus sunt causæ horum inferiorũ incumbit physico speculari. ¶ Alterum documentum est notandum, scilicet q̃ causa singularis est per se, & proxima effectus causæ singularis, causa vero specifica, effectus specifici: sed causa generica, effectus generici, vt Paulus per se & proxima causa est Dominici, homo per se & proxima causa hominis: animal, per se & proxima causa animalis.

Tres conditiones causæ primæ.

¶ Sequuntur quæstiones. 3. & 4.

DE FORTVNA ET CASV CAP. IIII.

Textus xxxix.

DICVNTVR autem & fortuna, & casus de numero causarum esse, & multa esse & fieri, propter fortunam & casum. Quo igitur modo in his causis est fortuna & casus, & vtrum idem sint fortuna & casus. An diuersum, & omnino quid sit fortuna & casus considerandum est.

¶ Inter tractandum de causis naturalibus merito Aristot. de fortuna meminit & casu: quæ sunt causæ per accidens, quare antiqui naturam parum (vt hic inquit) attigerunt. Atqui de natura & casu facit tria capitula, quibus tres differit quæstiones. Primum hoc, quod est ordine quartum, per textus nouem distribuitur. Proponit ergo in textu. 39. quòd cum fortuna & casus inter causas annumerentur multaq; à fortuna & casu & esse & fieri sit compertum, tres sunt examinandæ quæstiones.

stiones. Prima, an sint casus & fortuna. i. an casus & fortuna annumerentur inter causas. Secunda, num fortuna & casus eadem res sint, an diuersæ. Tertia demum, quidnam fortuna quidque sit casus: & ad quod genus causarum reducantur.

Textus xl.

Quidam enim & si sint an non, dubitant, nihil enim fieri à fortuna dicunt, sed omnium esse aliquam causam determinatam, quæcunque dicimus à casu, fieri, aut à fortuna, vt veniendi à fortuna in forum & reperiendi quem volebat quidem, non autem putabat, causa est velle cum venerit emere, similiter autem & in alijs quæ à fortuna dicuntur, semper aliquam esse accipere causam, sed non fortunam.

¶ Primam aggrediens quæstionem, tres in hoc capite recitat, impugnatque opiniones, prima (inquit) opinio fuit negantium fortunam & casum, duabus rationibus. Prima, quia fortuna & casus non differunt ab alijs causis aut naturalibus aut liberis à proposito agentibus: sed quicquid dicimus fieri à casu procedit ab aliqua certa causa. Vt cum quis emendi gratia venit in forum vbi forte reperit eum quem optabat sibi dari obuium, illius reperti hominis causa non fuit fortuna, sed necessitas veniendi in forum ad emendum victum. Et adhunc inquit, modum reliquis in omnibus censendum est.

Textus xlj.

Quoniam si aliquid esset fortuna, inconueniens vtique per quam verè videbitur, & dubitabit vtique aliquis, propter quid nullus antiquorum sapientum causas de generatione & corruptione dicens de fortuna quicquam determinauit, sed (vt videtur) nihil opinabantur illi esse à fortuna.

¶ Secunda ratio eorum erat. Quoniam si fortuna esset aliquod genus causæ dubitare tunc quis posset (& veram inquit haberet causam dubitandi) cur antiqui philosophi de causis omnibus, & vt sibi videbantur abunde differentes de fortuna & casu mentionem non fecerint.

Tex. xlij.

Sed & hoc mirabile, multa enim fiunt, & sunt à fortuna & casu, quem non ignorantes quod licet referre ad aliquam causam vnumquodque eorum quæ fiunt, vt antiquus sermo dixit destruens fortunam: horum tamen alia quidem esse dicunt omnes à fortuna, alia vero non à fortuna.

Tex. xliij

¶ Quocirca & quodammodo erat facienda ipsius mentio: at vero neque illorum quidem aliquid opinabantur esse fortunam, vt amicitiam, aut litem, aut ignem, aut intellectum, aut aliquid aliud talium. Inconueniens est igitur: siue non putauerunt esse, siue putantes reliquerunt: præsertim aliquando vtentes, vt Empedocles non semper aerem segregari superius dicit, sed vt accidit, dicit enim in Cosmopoeia, idest, mūdi fabrica. Sæpè alias aliter, sed tunc sic fortè cucurrit. Et partes animalium à fortuna fieri plurimas, ait.

¶ In textu. 42. & sequenti reprobat Philosophus opinionem istam. Et quanuis aliter alij literam hanc disponant, videtur tamen Aristoteles prius obijcere contrariam conclusionem, dicens mirabile esse negari fortunam & casum, cum multa (vt hominum vulgus pro compertissimo habet) à casu & fortuna contingant. Et deinde respondet ambabus rationibus opinionis. Primæ quidem, vbi ait. (Quæ non ignorantes) &c. Ratio enim eorum erat, ꝙ cum fortuna & casus reducatur in causam per se & certam (vt exemplo euntis ad forum monstratum est) idcirco non opus esset ponere fortunā & casum. Contra hanc solutionem replicat Aristoteles ꝙ quanuis homines non ignorent fortunam & casum referri. i. reduci ad aliquam certam & per se causam vt sermo suus dixit quia (vt, q. 5. exponimus) causa per accidens reducitur ad causam per se nihilominus consitentur, alia fieri ex intentione causæ per se, alia vero fortuna. Obidque non obstante tali reductione, negari non debet quominus sint casus & fortuna. ¶ In textu. 43. respondet secundæ rationi sumptæ ex authoritate dicens, ex eo ꝙ antiqui non tractauerint de fortuna & casu, nō valere argumentum fortunam & casum non esse: quin potius econuerso, eo ꝙ compertissimum sit fortunam & casum esse, concluditur aduersus illos ꝙ debuissent de huiusmodi causis mentionem facere: quia tamen nullam earum causam, quas asserebant rerum naturalium dicebant esse fortunam, scilicet neque litem neq; amicitiam (quas Empedocles ponebat causas naturales vt in libr. 1. textu. 32. visum est) neq; ignem: quem ponebat Heraclitus esse causam. Et eadem ratione neque aquam neq; aerem (quæ alij asserebant esse principia) neque intellectum. i. mentem, apud Anaxagoram. Concludit inconueniens fuisse, antiquos non fecisse mentionem de fortuna. Si enim non crediderunt fortunam aliquo modo distingui à causis per se fuerunt quidem ignorantes, si vero id credentes non explicuerunt negligentiæ sunt arguendi. (Præsertim aliquando vtentes, &c.) auget argumento peculiariter aduersus Empedoclem, dicens, ꝙ saltem Empedocles acrius est de hoc reprehendendus: nempe qui in rei veritate concessit aliqua fieri à fortuna. Vbi id commemorandum est quod libr. 1. super textu. 32. adnotabimus secundum Empedoclem videlicet ꝙ mundum dicebat fieri per hoc quod res quæ in chao per amicitiā fuerant permixtæ & confusæ per litem segregantur. At cum ignorasset rationē causæ finalis, dicebat in illa separatione non propter finem, sed vt sors forte tulit, accidisse vt aer segregaretur super aquā, vt modo est: & aquam subtus & ignem esse supremum, vnde in alia mundi generatione (quæ Græce dicitur cosmopoeia) euenire posse vt aer sit sub aqua. Aiebat enim mundum infinities generari & corrumpi, vnde extat carmen Empedoclis quod Themistius refert. Sic cecidit volitans, aliter quoq; sæpius aer. Itidem & partes animalium dicebat à fortuna fieri: nempe vt planta pedis sit plana, caput vero rotundum, &c. Tenebatur ergo explicare quidnam esset fortuna, & quomodo per se à causis differret.

Empedocles.

sunt

Tex.xliiij

Sunt autem quidam qui & cœli huius, & mundanorum omnium causam esse ponunt casum, à casu enim fieri dicunt reuolutionem, & motum qui discreuit & constituit in hunc ordinem, vniuersum.

2. Opinio.

¶ In textu. 44. refert secundam opinionem in alio extremo quæ plus nimio dilatabat fortunam: nempe quæ dicebat cœlorum elementorumque situm & motum, quibus orbis dispositio constat, esse à fortuna. Quæ quidem opinio vt Themist. & Philopo. autores sunt, erat Democriti. cuius opinionem lib. 1. super text. 41. interpretati sumus. Dicebat enim ex varia dispositione atomorum rerum diuersitatem accidere: atque adeò cum in cælorum compositionem multitudo atomorum orbicularium forte coierit, cœlos esse ita celeriter mobiles & per consequens velocissimo suo motu tenere terram in medio immobilem circumque eam alia elementa: instar illius qui brachio velocissimè motophialam aqua plenam circum agens, non permitteret aquam cadere: velocissimo motu phialæ, casum aquæ præueniente.

Democrit.

Tex.xlv.

¶ Et valde hoc ipsum admiratione dignum est quod dicant, ipsa quidem animalia ac plantas à fortuna nec esse nec fieri: sed aut naturam aut intellectum, aut quippiam tale aliud esse causam: non enim quoduis ex semine vnoquoque fit, sed ex tali quidem, olea, ex tali autem homo, cœlum autem, & diuiniora sensibilium à casu fieri: talem autem causam nullam esse, qualem animalium & plantarum.

¶ Hanc opinionem reprobat text. 45. à maiori ad minus negatiuè. Plantarum animaliumque, quibus plus deberet dominari fortuna motus & generationes non fiunt à fortuna & casu sed ordine naturali: ergo nec motus cœlorum fiunt à fortuna & casu. Maior experientia constat, non enim ex quouis semine quæuis arbor temere pullulat, aut quoduis animal nascitur, sed ex tali puta ex oliua, oliua: & ex homine, homo, & ex grano tritici, spica, &c. & consequentia est etiam manifesta: quia plantæ & animalia sunt minores orbis partes vbi proinde maior apparebat ratio incertitudinis fortunæ, quam in cælis & elementis quæ cum sint dignissimæ partes mundi, debent ordine magis certo & necessario moueri.

Textus xlvj.

Atqui si sic se habet hoc ipsum: dignum est vt insistamus: & bene se se habet, dici aliquid de hoc ipso. Nam præterquam quod & alio qui absurdum est quod dicitur: adhuc absurdius est dicere hæc, cùm videant in cœlo nihil à casu factum in ijs autem quæ non à fortuna, multa contingere à fortuna, attamen par erat contrarium fieri.

¶ In textu. 46. Adiungit secundam rationem, concludens prius, quòd si ita res se habet, nempe quòd tam inepte illi loquuti sunt de fortuna dignum est vt insistamus veritatem indagare. Nam præterquam quod absurdum est dicere præcipuas partes orbis à fortuna moueri, absurdius tamen id esse comprobat experientia ipsa, qua compertum est econuerso in istis inferioribus & in motibus naturalibus aliqua nonnunquam à fortuna fieri: vt quod homo vno digito mancus nascatur, aut oculis orbus, aut quomodolibet aliter monstrum. In illis antem cælestibus motibus, nihil vnquam visum est à naturali cursu deficere.

Textus xlvij.

Sunt autem quidam, quibus fortuna videtur quidem esse causa: immanifesta autem humano intellectui, tanquam diuinum quiddam existens, & fœlicius. Quare considerandum est & quid sit vtrumque, & si idem an aliud & casus & fortuna, & quomodo in determinatas causas incidunt.

3. Opinio.

¶ In textu. 47. refert opinionem tertiam eorum qui censebant, quemadmodum vna est prima causa vniuersorum, quæ per se ex necessitate & certo ordine fiunt, ita esse vnam primam causam eorum omnium quæ fortuito accidunt. Quæ quidem occulta est & à nostra cognitione semota. Quocirca in more fuit apud gentes fortunam pro dea colere: cui templa erigere, solennes ceremonias ritusq; celebres statuere pro religione ducebant. Quare (inquit Philosophus) considerandũ est & quid sit vtrumque: & si idem an aliud est casus & fortuna. Tres nanque proposuerat quæstiones in principio huius capitis, quarum primam, scilicet fortunam & casum esse hactenus determinauit, reliquas duas prosequitur determinare. Sequitur continuo cap. quintum.

DE FORTVNA.

CAPVT. V.

Textus xlviij.

PRimum igitur cùm videamus alia quidem semper similiter fieri, alia autem frequenter, manifestum est quod neutri horum casu fortuna dicitur. Id enim quod à fortuna neque eius est quod ex necessitate & semper, neque eius quod frequenter, sed quoniam quædam fiunt & præter hæc, & omnes hæc dicunt esse à fortuna: manifestum quod aliquid est, fortuna & casus. Talia enim à fortuna, & quæ à fortuna, talia esse scimus.

¶ In quinto ergo capite, quod nouem itidem textus continet, pergit secundam explicare quæstionem an videlicet casus & fortuna, eadem sint res. Et primum quidem in toto capite exponit diffinitionem casus & fortunæ & reliqua omnia in quibus hæc ambo conueniunt: & cap. sequenti ostendit ea quibus differunt.

Quatuor distinctiones

¶ Præmittit autem quatuor distinctiones causarum & effectuum quibus diffinitionem fortunæ venatur. Prima

Prima est. Eorum quæ fiunt, alia quidem semper, eodem modo contingunt, vt ortus occasusq; solis, alia vero frequenter, vt hominem decem digitis ambarum manuum nasci, sole in cancro feruere, in capricornio vero tepescere. Sed alia sunt quę raro contingunt, vt sunt horū cōtraria nēpe hominē sex aut quatuor penit⁹ digitis in manu nasci, sole in cācro frigus esse, &c. ¶ At vero diuisionē hāc redarguit Auic. q̄ nō sit cōpleta, vt refert in præsentiarum Commentator. Deest enim (inquit) membrum quartum, quippe cum aliqua sint quæ æqualiter ad vtrumlibet contingunt: vt hominem sedere & ambulare, dormire & vigilare, &c. Quæ quidem proinde Auicenna existimat à casu fieri, perinde atq; illa quæ raro contingunt. Quam opinionem. q. 5. examinamus.

Textus. xlix.

Eorum autem quæ fiunt: alia quidem propter aliquid fiunt, alia verò non. Horum autē, alia quidem secundum propositum, alia verò non secundum propositum, ambo autem sunt in ijs quæ propter aliquid. ¶ Quare manifestum est: quod & in ijs quæ sunt præter necessarium & quod frequenter, sunt quædam circa quæ contingit esse id quod est propter aliquid. Sunt autem propter aliquid: & quæcunque ab intellectu vtique aguntur, & quæcunque à natura.

Diuisio 2. ¶ Subduntur in textu. 49. aliæ duæ distinctiones. Secunda est. Eorum quæ fiunt, alia fiunt propter aliquid. i. propter finem: vt naturales generationes & ea quæ procedunt à voluntate, ex arte aut prudentia. Alia verò fiunt non propter finem. Hoc membrum dupliciter exponit S. Thomas. Primo quod intelligatur de ipsomet fine vltimo, qui non fit propter alium finem. Sed tamen profecto intentio ipsa vltimi finis est etiam propter finē. i. propter vltimum ipsum. Et ideo secunda expositio est quæ consonat literæ & intentioni Aristotelis. Illa enim fiunt non propter finem, quæ fiunt temere sola imaginatione sine aliqua intentione finis: vt cum meditabundus homo aut barbam fricat, aut eleuat festucam.

Diuisio. 3. ¶ Tertia diuisio est. Horum quæ fiunt propter aliquid. i. propter finem: alia quidem fiunt secundum propositum. i. secundum electionem: alia vero non, sed ex necessitate naturæ. ¶ Quod si quis hic dubitaret idem esse prorsus, fieri propter finem & fieri à proposito. Facere namque à proposito nihil aliud est, quam agens proposito fine agere: & per consequens male diuiditur, agere propter finem, in agere à proposito: & agere non à proposito: quod. n. non est à proposito, non est propter finem. Respōdetur quod dupliciter agens aliquod agit propter finem vt quæstione tertia dicebamus. Vno modo quia agens ipsum particulare cognoscens finem mouet se in finem: vt homo. Et hæ actiones dicuntur à proposito. Alio modo q̄ agens non moueat se: sed ab alio moueatur in finem: sicut sagitta. Et isto modo entia naturalia mouentur in finem: nō quidem à proposito. i. ex propria electione particularis agentis: sed à datore: respectu cuius etiam naturalia possunt dici à proposito: vt pote cum omnia eius prouidentia gubernentur. ¶ Sed oritur hic alterum argumentum quòd istæ duæ distinctiones repugnent. Nam isto modo omnia quæ in orbe fiunt, siue voluntaria sint, siue naturalia fiunt propter finem. Qua propter falsum est quod dixit in secundo membro secundæ distinctionis, aliquā. s. esse actionē nō propter finē, vt fricatio barbæ. ¶ Respondetur quòd actiones hominis, si temere & sine electione fiant quamuis fiant propter finē: sicut actiones reliquæ naturales: tamen dicuntur simpliciter non esse propter finem, eo quòd erant aptæ fieri ex propria electione particularis agentis, sicut reliquæ actiones humanæ. ¶ Subiungit ergo, quòd in ambobus scilicet, tam in his quæ fiunt à proposito. i. ex electione particularis agentis, quam in ijs quæ fiunt ex necessitate naturæ, contingit aliquid fieri propter finem. Secundo subdit quòd non solum in his quæ fiunt semper, & in his quę frequenter, sed in his etiam quę raro contingūt: fit aliquid propter finem. Itaq; fieri propter finem, habet locum in omnibus membris primæ diuisionis & in ambobus membris tertiæ.

Textus. l.

Huiuscemodi igitur cum secundum accidens fiunt: à fortuna dicimus esse, vt enim & quod est, aliud quidem per se ipsum est, aliud autem secundum accidens: sic & causam contingit esse, vt ipsius domus, per se quidem causa est ædificatiuum: secundum accidens autem album aut musicum. Itaq; per se causa, definita est: quę verò secundum accidens, indefinita: infinita enim vni accident.

Diuisio. 4. ¶ In text. 50. subiungitur quarta distinctio, quæ ex superioribus colligitur. Ait enim quod quemadmodum ea, quę sunt (. i. entia, vt exponit Themist. & Alex. quos sequitur S. Tho.) vel effectus qui fiunt (vt exponit Simplicius) alia sunt per se. i. sunt aut ex necessitate naturæ, aut à proposito producta, alia vero per accidens, ita & causæ alia est per se. i. quæ ex propria intentione operatur, & alia per accidens. i. quam sequitur effectus non intentus à tali causa. Et hæc (inquit) causa per accidens appellatur fortuna.

Fortuna est causa per accidens.

¶ Vbi considerandum est, q̄ distinctio inter causam per se, quæ agit ex necessitate, aut à proposito, & causam per accidens, quæ est fortuna, non est distinctio duarum diuersarum rerum, sed eiusdem rei consideratæ sub diuersis rationibus. Exempli gratia. Fodiens sepulchrum, respectu illius effectus, qui est cadauer humari, est causa per se, eo quòd intendit illum effectum, sed respectu inuentionis thesauri, quem non intendebat, est causa per accidens, & fortuna. Quocirca nomen, fortunæ, non significat effectum fortuitum, sed causam illius per se effectus cui accidit effectus fortuitus.

Fortuna est nomen causæ.

Quamobrem adnotauit hic Aristot. quòd ea ratione qua effectus dicitur per accidens respectu alterius effectus per se intenti, potest & causa eiusdem effectus dici per accidens, & per consequens fortuna. ¶ Infert inde Philosophus quòd per se causa diffinita est: quæcumq; enim per se causa determinata est ad certum effectum, vt homo non generat, nisi hominem & intendens facere arcam non facit nisi arcam. Causa vero per accidens, & fortuna est indeterminata: quia eidem rei infinita possunt accidere. Fodiens enim sepulchrum potest quidem inuenire & thesaurum quo ditescat, & viperam, à qua morsus pereat. Et rursus inuentio thesauri ex multis causis procedit, scilicet ab illo qui fodit terram vt sepeliat mortuum, vel qui fodit vt vineam plantet, &c.

Sicut

Textus lj.

Sicut igitur dictum est, cum in ijs quæ propter aliquid fiunt, hoc fiat, tunc dicitur à casu & à fortuna. Ipsa autem, adinuicem horum differentia posterius determinanda est, nunc verò hoc sit manifestum, quod vtraque sunt in ijs quæ propter aliquid sunt. Vt causa recipiendi argentum, venisset, reportaturus pecuniam, si sciuisset: venit autem, non huius gratia, sed accidit venisse, & fecisse hoc, reportandi gratia, hoc autem, neque frequenter venientem ad locum, neque ex necessitate. Est autem finis reportatio, non causarum quæ in ipso sed eligibilium, & ab intellectu, & dicitur tunc à fortuna quidem venisse. Si autem proponens, & huius gratia, aut semper veniens, aut frequenter reportans, non à fortuna.

Fortuna & casus duobus conueniunt.

¶In text. 51. maioris explicationis gratia, subdit Philosophus ea quibus fortuna & casus conueniunt. Ait igitur quod differentia inter casum & fortunam posterius determinanda est, scilicet, capitul. sequenti modo autem duo adnotanda sunt quibus conueniunt. Primum est quod tam casus quam fortuna contingunt in his quæ agunt propter finem. Et hoc sequitur ex dictis: nam fortuna sola ratione differt à causa per se, cum respectu effectus intenti dicatur per se & respectu non intenti dicatur fortuna. Vnde non est intelligendum quod effectus ipse fortuitus debet esse intentus tanquam finis: sed quòd debet esse præter intentionem agentis propter alium finem. ¶Sed est hic profecto non contemnendum dubium. Videtur enim quòd casus non solum contingat in his quæ agunt propter finem sed etiam in actionibus hominis quæ sunt indeliberatæ. Exempli gratia. Si aliquis cogitabundus impremeditato vt solet fricare barbam, oculum sibi erueret aliquo gladio, quem forte manu teneret, certe illa esset mala fortuna vel casus, & tamen actio illa non erat propter aliquem finem. ¶Dupliciter responderi potest iuxta duplicem sensum huius propositionis, quòd fortuna & casus sunt in his quæ sunt propter finem. Potest enim esse vnus sensus, quod illa actio quam sequitur effectus casualis, aut tunc exerceatur propter alium finem aut saltem nata sit exerceri. Et tunc dicendum est quòd fricatio barbæ nata erat fieri propter aliquem finem: obidque læsio oculi non intenta, est illi casualis. Secundus sensus istius propositionis est secundum Simplicium, quòd effectus fortuitus sit natus esse finis intentus aliquando ab aliqua causa. Et hunc sensum videtur significare exemplum quod hic ponit Phil. & illud quod ponit infra text. 63. Et tunc respondetur quod læsio ista oculi est casualis: quia non fuit intenta & potuit esse intenta. ¶Sequitur ergo exemplum in litera. Vt si alia intentione quis ductus, venit in forum, scilicet, emendi gratia & forte reperit debitorem à quo insperatam pecuniam recuperat, recuperatio illa est à fortuna: propterea (inquit) quia si ille sciuisset se recuperaturum pecuniam, iuisset quidem. Duo ergo requiruntur vt actio sit casualis, scilicet, & quod tunc non sit intenta & quòd possit esse intenta. Et hoc certe sonat fieri præter intentionem. Vnde concludit quòd finis fortuitus, idest, illa reportatio pecuniæ, non est causarum quæ in ipso, idest, non est sicut motus naturalis procedens à principio intrinseco, quod est in ipso mobili: sed est à principio extrinseco. Neque rursus à quocunque principio extrinseco: sed ab ijs causis quæ electione & intellectu agunt, in quibus proprie inuenitur fortuna. ¶Secunda conditio fortunæ & casus est quod sit respectu effectus raro contingentis. Qua propter tria, inquit, sunt ob quę aliqua causa non est fortuna. Primum si sit intendens talem effectum, vt in exemplo posito. Secundum si quanuis effectus non sit intentus, nihilominus semper adiungitur effectui intento. Quare fur licet non intendat peccare sed solum vtilitatem pecuniæ, nihilominus intendens furari non peccat à casu vel à fortuna, quia peccatum semper adiungitur furto, & ideo imputatur illi peccatum. Tertium si tale accidens frequenter adiungatur effectui per se, vt si podagricus compertum habet, vinum vt plurimum humorem concitare, licet modo bibens non intendat, nisi delectationem, recipiat tamen damnum: effectus ille non est à fortuna, sed ex electione gulæ.

Textus lij.

Manifestum itaque, quòd fortuna causa est secundum accidens, in ijs quæ secundum propositum eorum quæ propter aliquid sunt. ¶Quapropter, circa idem, & intellectus & fortuna est. Propositum enim non sine intellectu est.

Diffinitio fortunæ.

¶Ex superioribus præiactis fundamentis elicit demum. Phil. text. 52. diffinitionem fortunæ: dicens, manifestum esse, quòd fortuna est causa per accidens in ijs quæ secundum propositum fiunt propter finem, & raro contingunt. Vbi quatuor sunt particulæ. Prima secundum accidens, in quo differt fortuna à causis naturalibus & ab electione. Secunda, in his quæ sunt propter finem, vt excludat ea quæ temere fiunt, idest nec ex determinatione naturæ, nec ex determinatione electionis, vt fricatio barbæ. Tertia particula est secundum propositũ, in qua fortuna differt à casu: casus enim vt statim videbimus contingit in naturalibus quæ agũt quidem propter finem: sed non à proposito & electione. Vnde infert corollarium quod fortuna & intellectus sunt circa idem, nam ijs solum qui habent intellectum contingit agere à proposito: atq; adeo in illis solis est ratio fortunæ.

Text. liij.

Indefinitas igitur causas, necesse est esse, à quibus fiat quod est à fortuna. Vnde videtur fortuna, indefinita esse & immanifesta homini. Et est, vt nihil à fortuna videatur vtique fieri. Omnia enim hæc, recte dicuntur, quoniam rationabiliter.

¶In textu. 53. & residuo capitis ex diffinitione colligit Phil. fortunæ conditiones, quibus eius natura sit perspicacior. Est tamen considerandum quod ex tribus supra recitatis opinionibus, secundum quæ asserebat in cælorum motibus esse fortunam, tanquam absurdam iam supra abiecit. Tertiam vero & primam exponit in hoc textu, quandam præ se ferre probabilitatem. Ait ergo id quod est à fortuna indefinitas & indeter-

indeterminatas causas habere. Inuenit enim homo thesaurum dum speluncam subit, aut pluuiam fugiens aut hostem, aut feram persequens, & alia quauis causa. Et ideo probe dicebat tertia opinio fortunam esse causam immanifestam, idest, hominibus occultam. Enimuero cum homines per effectus causas peruestigent, vbi effectus habet certam & determinatam causam, per effectus venimus in cognitionem causarum: quia enim eclipsis lunæ contingere non potest, nisi per interpositionem terræ, multis experientijs philosophi ab effectu cognouerunt causas: si vero effectus ille non haberet certam causam, non posset causa perquiri. Ob idq; cum effectus fortuiti non habeant certam causam, merito fortuna appellatur causa occulta: sicut si mulier plures cognosceret viros, filius non haberet manifestum patrem. Item & prima (inquit) opinio rationabiliter dicebat nihil fieri à fortuna, quodam modo enim hoc est verum.

Fortuna occulta.

Textus liiij.

Est enim, vt fiat à fortuna, secundum accidens enim, fit & est causa, vt accidens fortuna, vt autem simpliciter, nullius vt domus, ædificator quidem causa est secundum accidens autem, tibicen. & vt veniens referat argumentum non huius causa veniens, infinitæ sunt multitudine. Etenim videre aliquem volens, & persequens, & visurus: & fugiens.

Fortuna simpliciter nō est causa

¶ Vnde in text. 54. explicat quomodo fortuna est alicuius causa: & quomodo nullius est causa. Ait enim quod fortuna solum secundum quid, idest, per accidens est causa, simpliciter tamen nullius est causa. Nam causa simpliciter est illa quæ per se est causa: ea enim quæ sunt per accidens non dicuntur talia simpliciter. Subdit exemplum. Causa enim simpliciter domus est ædificator: tibicen autem est causa domus secundum quid, idest, per accidens. Eodem modo si quis venit in forum non gratia recuperandi argentum à debitore: sed tamen præter intentionem, fit illi obuius debitor à quo reportat pecuniam, eiusmodi homo veniens in forum est quidem causa simpliciter & per se emendi merces, quas intendebat emere: recuperandi vero pecunias, est solum causa secundum quid. Et ideo effectus ille nullam habuit simpliciter causam: sed ille prouenit ex fortuito concursu duarum per se causarum: quia videlicet dum creditor iret in forum gratia emendi merces, & debitor itidem eadem veniret causa, forte coierunt. ¶ Vnde ait illius fortuiti effectus plurimas potuisse esse causas: nempe quòd creditor ille exierit in forum, aut causa visendi amicum, aut inimicum persequens, aut ad spectaculum properans, aut hostem fugiens.

Textus lv.

Et dicere esse aliquid præter rationem fortunam: rectè est, ratio enim est, aut eorum quæ semper sunt, aut eorum quæ frequenter: fortuna autem est in ijs, quæ fiunt præter hæc. Quare, cum indefinitæ sint quæ sic sunt causæ, & fortuna indefinita est. Attamen etiam in quibusdam dubitabit vtique aliquis, nunquid quæuis sint fortunæ vt sanitatis aut spiritus, aut calor, sed non detonderi? sunt enim aliæ alijs proximiores, eorum quæ secundum accidens causarum.

Fortuna occulta.

¶ In text. 55. prosequitur explicare qualitates, quas vulgus attribuit fortunæ. Dicitur enim fortuna cæca & sine ratione: ratiocinari enim non possumus ab effectibus ad causas, aut econuerso, nisi in causis certis quas certi effectus, aut semper sequuntur, aut frequenter. Arguimus enim si mulier est prægnans quòd pariet, & si peperit quòd virum cognouit: & si homo diligenter dat operam literis, doctus euadet: nam vt plurimum ita contingit. Quia tamen in his quæ sunt per accidens nec eadem causa semper producit eosdem effectus, nec idem effectus ex eisdem semper procedit causis, non possumus certo in illis ratiocinari, quod homo mercenarius vineam ponens, thesaurum reperit, quòd alter fodiens similiter sit reperturus, à fortuna non fiunt ex intentione & certa ratione: eo fortuna dicitur cæca, &c. ¶ Mouet subsequenter dubitationem vtrum videlicet omnes causæ per accidens ex parte effectus, nempe quando attingunt ad productionem effectuum, sint appellandæ fortunæ. Et intendit affirmatiue respondere: tametsi inter huiusmodi causas alia sit propinquior & alia remotior. Exemplum est. Siquis morbo capitis laborans detonderet caput: non quidem causa sanitatis, sed forte quia erat crispus fœdos habens capillos. Postmodum vero forte flauit spiritus, idest, ventus salubris, aut viguit calor quibus causis euaporatus est morbidus humor per caput. Omnes istæ causæ (inquit Phi.) sunt à fortuna: quia non sunt intentæ ab infirmo, quanquam ventus & calor propinquius efficiant sanitatem, detonsio vero fuit remotior: quia fuit causa vt ventus humorem extraheret.

Fortuna cæca.

Textus lvj.

Fortuna autem, bona quidem dicitur cum bonum aliquid euenit. Mala autem cum malum aliquid. Fors fortuna vero & infortunium: cum magnitudinem habent hæc. Quocirca & cum parum abest, vt quis malum aut bonum capiat magnum, est vel infortunatum esse vel bene fortunatum quoniam tanquam existeret: dixit intellectus.

QVOD parum distat à re.

QVOD enim parum abest, tanquam nihil distare videtur. Amplius autem, incerta est fors fortuna rationabiliter. Fortuna enim, incerta est, neque enim semper, neque frequenter, possibile est, esse eorum quæ sunt à fortuna quicquam. ¶ Sunt igitur ambo, causæ (quemadmodum dictum est) secundum accidens & fortuna & casus in ijs quæ possunt fieri non simpliciter neque frequenter, & horum, quæcunque vtique fient in ijs quę propter aliquid.

Tex. lvij.

Fortuna bona.

¶ In textu. 56. ponit duas distinctiones fortunæ: primam in qualitate, quia alia est bona alia vero mala. Et quia fortuna non habet rationem causæ distinctæ à causa per se, nisi respectu effectus, propterea diffinitur bona fortuna ab effectu: quæ, scilicet, est illa causa cui bonus accidit effectus: mala vero fortuna est illa, cui accidit malus effectus. Secunda distinctio

distinctio est in quantitate. Dicit enim quòd fortuna aliquando est de re parua, & tunc dicitur sine addito simpliciter fortuna bona vel mala. Aliquando vero id quod accidit b[illegible]num vel malum est magnum & excellens: & tunc respectu boni græce dicitur, eutychia. Si sit respectu mali, dicitur distychia. Quæ ad literam latine dicitur eufortunium & infortunium: tametsi eufortunium non est vsitatum nomen: sed dicitur fors fortuna. Exempli gratia. Cum piscator iaciens rete capit magnos & insperatos pisces, est quidem bona fortuna simpliciter: sed non dicitur prospera, aut secunda fortuna. Sicut non est magna fortuna vnum aureum inuenire: quando tamen piscatores illi Ionici iactu retis traxerunt tripodem auream vt Laertius refert in vita Thaletis, illa quidem fuit prospera fortuna. Aut cum quis humilibus natus parentibus, putans se in bello amicum ab hoste liberare, forte liberat regem quem non cognouerat: & inde substantia & honoribus augetur. Vnde infert Arist. quod cum quis liberatur ab aliquo graui malo imminenti, fortunatus dicitur, quia quod parum distat à re, nihil distare videtur. Vnde cum quis exiuit domum deambulandi gratia, quo exeunte, domus statim ruit, quæ illum occidisset, prospera vsus est fortuna & fortunatus merito dicitur, quia liberatus est à morte à qua parum abfuit. Si tamen post vnum annum ab egressu inde domus ruit non fuit fortuna, quia non fuit periculo proximus. Eodem modo si cum in proximo erat, vt magnam dignitatem obtineret, forte è manibus ereptaest, infortunatus dicitur. ¶ Probat denique incertam esse prosperam & magnam fortunam & infortunium: quia huiusmodi effectus nec semper nec frequenter contingunt: sed raro. Et ostendit hoc peculiariter de prospera fortuna aut infortunio, idcirco, quia alia in minoribus fortuna, quæ non habet rationem prosperitatis frequentior est: ob idque minus habet de ratione fortunæ. ¶ Concludit postremo in calce totius capitis (vbi Commentator signat text. 57. dictorum epilogum: nempe quòd fortuna & casus in his tribus conueniunt. Primo quòd vtrunq; est causa per accidens. Secundo quod vtrunque est in his quæ non semper, aut frequenter, sed raro contingunt. Et tertio quòd vtrunque est in his quæ agunt propter finem: scilicet aut ex necessitate naturæ, vt casus: aut à proposito, vt fortuna. Non quod effectus fortuitus sit intentus quasi finis, sed quod accidit intento fini.

¶ Subsequitur statim cap. 6.

DE FORTVNA.

CAPVT. VI.

DIFFERVNT autem, quoniam casus in plus est, quod enim est à fortuna est & à casu, hoc autem non omne à fortuna est.

¶ In capi. 6. quod præter fragmentum superioris textus continet alios decem, enarrantur illa quibus fortuna & casus differunt. Proponit ergo primo inter casum & fortunam hoc interesse: quod casus est superius nomen quam fortuna, quicquid enim est fortuna est casus, & non e conuerso.

Fortuna enim, & quod à fortuna est ijs in est. quibus & fortunatos esse, inerit, & omnino actio. Quocirca & necesse est circa agenda esse fortunam, signum autem est: quoniam videtur vel idem esse cum fœlicitate fors fortuna aut prope, fœlicitas autem actio quædam est, est enim bona actio. Textus lviij.

¶ Vnde in textu. 58. ostendit fortunam tantum habere locum in rationalibus, eo quod agunt à proposito & ex electione. Cuius rationem solum affert ex communi hominum consensu. In his enim (inquit) duntaxat est fortuna, quos solemus fortunatos appellare: fortunatos autem non dicimus nisi eos qui agunt ex electione, scilicet homines, ergo in illis est fortuna. Nihilominus insinuat etiam rationem à priori, quæ talis est. Illos dicimus esse fortunatos quos itidem appellamus felices, felicitas autem non est, nisi in his suppositis quæ habent dominium & libertatem suorum actuum, ergo in illis tantummodo est fortuna. Maior probatur: quia prospera fortuna vel idem est quod felicitas (secundum illos qui felicitatem collocabant in bonis temporalibus puta diuitijs aut honoribus) vel saltem fortuna proxima est felicitati, nempe secundum Aristotelem qui felicitatem posuit in actione secundum virtutem, cuius bona fortunæ instrumenta sunt, vt habetur. 7. ethi. cap. 13. Minor vero, scilicet, quòd felicitas non sit, nisi vbi est libertas, probatur: primo quia felices non sunt, nisi qui operantur secundum virtutem, vbi autem non est libertas & dominium actionis, scilicet intellectus & voluntas, esse non potest ratio virtutis. Et ideo quibus non cótingit agere id est, libere operari (actio enim in moralibus idem est quòd libera operatio) non contingit felicitas: & per consequens nec fortuna.

Quare quibuscunque non contingit agere, ijs neque à fortuna aliquid facere continget. Ob idque, neque inanimatum quippiam, neque bestia: neque puerulus quicquam facit à fortuna, quoniam non habent propositum, neque fors fortuna, neque infortunium his inest, nisi secundum similitudinem, vt dixit Protarchus, fortunatos esse lapides ex quibus sunt aræ, quòd honorentur, copulati autem cum his, conculcentur. Pati autem à fortuna, inest quodammodo & his: cum agens aliquid circa hæc, agat à fortuna aliter autem, non est. Textus. lix.

¶ In text. 59. rem amplius exemplo dilucidat. Infert enim corollarium quod brutis animalibus & pueris ante vsum rationis, vt nó contingit felicitas itaq; neq; fortuna: eo quod libertate carent & dominio suorum actuum. Ait tamen, quòd metaphorice bruta possunt esse felicia & fortunata: vt equus regis dicitur fortunatus: & equus mulionis infortunatus. Imo & lapides vt ait Protarchus ex quibus aræ construuntur sunt fortunati respectu eorum qui sunt in pauimento illis coniuncti: quippe cum aræ honorantur, pauimentum autem conculcatur. Ac si dicas fortunatum esse lignum ex quo signum sit Christi cœnantis: infortunatum esse illud, ex quo sit Iudas. ¶ Vnde subiungit, res istas insensibiles licet non participent actiue aliquid de fortuna, partici-

pant

pant tamen passiue tanquam obiecta quibus homines fortunantur, vt sunt diuitiæ.

Textus. lx.

Sed casus: & alijs animalibus, & inanimatorum multis, vt equus casu dicimus, venit quoniam saluatus quidem est veniens, non salutis autem gratia venit. Et tripoda casu cecidit, stetit enim sedendi causa: sed non sedendi causa cecidit.

¶ In textu. 60. explicat quomodo casus latius pateat quam fortuna. Conuenit nanque & animalibus brutis & rebus inanimatis. Exempli gratia. Si equus à bello ad flumen fugit naturali appetitu extinguendi sitim, qui si non fugisset occisus esset: casu seruatus est. Item si tripoda (quæ sedes est trium pedum, qua antiqui vtebantur) ceciderit apta ad sedendum, scilicet super pedibus erecta, tunc casus quidem fuit propter finem, scilicet, ex naturali appetitu grauis: quod tamen illo modo ad sedendum apta ceciderit, fuit casus.

Textus lxj.

Quare manifestum est, quòd in ijs quæ simpliciter propter aliquid fiunt, cum non eius quod euenit gratia fiunt, cuius extra est causa: tunc à casu dicimus. A fortuna autem: horum quæcunque à casu fiunt, eligibilium in habentibus propositum.

¶ Ex dictis infert in textu. 61. corollarium, nempe quod cum casus & fortuna conueniant in hoc quòd vtrunq; accidit his quæ sunt propter finem, scilicet tanquam effectus, non quidem intentus, sed accidens fini per se intento; differunt tamen quod casus est in ijs quæ mouentur propter finem ex necessitate naturæ: fortuna vero est in his quæ vtuntur intellectu: nempe quæ ex propria operatione & electione se mouent in finem.

Textus lxij.

Signum autem est ipsum frustra, quoniam dicitur: cum non fiat quod propter aliud est, illius gratia, vt ambulare purgationis gratia est, si verò non facta fuit ambulanti: frustra dicimus ambulasse, & quod ambulatio frustra fuit, tanquam hoc sit frustra, quòd natum est alterius gratia, cum non perficiat illud cuius gratia erat, natumque erat, quoniam si aliquis se lotum dicat frustra, quia non defecit sol: ridiculus vtique erit, non enim erat hoc illius gratia.

¶ Adducit statim rationem huius proximi asserti, videlicet, quòd casus differat à fortuna in hoc quòd vniuersaliter inueniatur in omnibus quæ sunt propter finem. Estque notandus text. qui obscuritatis habet aliquantum. Ratio in virtute est hæc. Esse frustra inuenitur vniuersaliter in omnibus quæ agunt propter finem: & casus, vel idem est quod frustra, aut illi proximum: ergo casus vniuersaliter reperitur in omnibus quæ sunt propter finem. Minorem probat in hoc textu hac ratione. Illud dicitur fieri frustra quod fit aut natum est fieri propter talem finem, qualem actio illa intendit & non consequitur, vt cum quis ambulat causa purgandi ventrem, si non fiat purgatio, deambulatio illa est frustra & ociosa & vana: ergo frustra dicit carentiam finis intenti: & per consequens vniuersaliter inueniri potest in omnibus quæ agunt propter finem, quæ tamen deficere possent: nam in cœlestibus motibus nullus est casus, cum deficere non possint. Dixit quod fit aut natum est fieri, &c. quia non omnis actio nata est fieri propter omnem finem: nam actio humana non potest ordinari ad eclipsandũ solem. Et ideo ait quòd cum quis balneo lauatur, & non statim fit solis eclipsis, ridiculus esset, si diceret se frustra fuisse lotum, quia sol non obtenebratur.

Frustra.

Tex. lxiij

Sic igitur casus iuxta nomen est, cum ipsum frustra fit, decidit enim, non percutiendi gratia lapis, à casu igitur decidit lapis, quoniam cecidisse potuit vtique à quodam, & percutiendi gratia.

Frustra.

¶ Minorem vero probat in text. 63. scilicet casum vel idem esse quod frustra, vel illi proximum. Primo ex etymologia nominis. Vbi notandum est quod græce, autos latine est, ipsum, & matin, idem est quod, frustra, automatos, ex vtroq; compositum, idem significat quod, casus, ob idq; automatos, idest, casus, perinde est ac si dicas, ipsum frustra. Vnde casus & frustra aut sunt idem aut simillima. Sed notat hic Commenta. quòd frustra dicitur vno modo actio, in qua nullus prætenditur finis, vt fricatio barbæ indeliberata: & alio modo illa actio, qua prætenditur quidem aliquis finis, sed non attingitur: & hæc græcè dicitur, matin. vnde deriuatur automatos: quod est casus. ¶ Secundo id probat exemplo. Vbi colligenda est ex his quæ dicta sunt differẽtia inter, frustra, & casum. Frustra nanq; solam dicit carentiam finis intenti, vel à voluntate, vel à natura: casus verò dicit quicquid est præter intentionem agentis, siue sit carentia siue aliquid positiuum. Quocirca stat in eadem actione reperiri vtrunq;, scilicet & frustra & casum, vt si aliquis descendat in forum causa recuperandi pecuniam à debitore quem tamen non inuenit: sed forte incidens in manus hostis vapulat: illa actio fuit & frustra, quia non consequuta est finem: & præterea habuit casualem effectum. Potuit item nec frustra esse, nec casualis: nempe si ille recuperaret pecuniam, & non obuiaret hosti. Poterat tertio esse frustra & non casualis: vt si nec recuperaret pecuniam, nec obuiaret hosti: potuitq; econuerso non esse frustra, sed esse nihilominus casualis, vt si ille recuperata pecunia vapularet ab hoste, cui non putarat fieri obuium. Ait ergo Phil. quòd si forte cadens lapis percutiat hominem, cum non fuerit ab alio proiectus, sed cecidit naturaliter, percussio illa est casualis: & quòd illa percussio fuerit à casu, probat quia potuit etiã esse intenta tanquam finis: potuit nanq; aliquis hostis lapidem proijcere ad percutiendum hostem. Vbi animaduertendum est id quod superius adnotauimus super textum. 51. nempe quod idcirco effectus fortuitus & casualis esse non potest nisi in his quæ sunt propter finem, quia fortuitum duo dicit, puta quod actu non intendatur vt finis, sed tamen aptitudine possit esse finis intentus ab agente. Et ideo dicitur pręter intentionem: quia potest fieri per intentionem.

Textus lxiiij.

Maximè autem est separatum quod à fortuna est: in ijs quæ natura fiunt. Nam cum fit aliquid præter naturam: tum non à fortuna, sed magis à casu factum esse dicimus. Est autem & hoc: alterum, huius enim, extra est causa: illius vero: intra. Quid igitur sit casus,

& quid

& quid fortuna: dictum est, & quo à se inuicē differant.

¶In text. 64. infert ex dictis quòd differentia casus & fortunæ maxime perspicua est in his quæ à natura fiūt In his enim quæ fiunt ex electione idē est casus & fortuna: sed in his quæ fiunt à natura, scilicet, à principio intrinseco, quando natura non consequitur effectum intentum, vt in monstris, puta vbi homo nascitur cum sex digitis in manu, illud quidem non dicitur fortuna, sed casus, vt quęst. 5. amplius explicamus. Vnde potest alia differentia constitui inter casum & fortunam. Id enim quod est à fortuna fieri non potest, nisi à principio extrinseco, vt patet in inuentione thesauri: casus vero potest fieri à principio intrinseco, vt monstrum contingit ex mala dispositione materiæ quæ est pars ipsius monstri. ¶Concludit ergo dicens, satis dictum esse quid nam sit casus, quidque fortuna: & quo à se inuicē differant: quæ fuerat secunda quæst. proposita in principio quinti capituli.

Textus. lxv.

At de modis causarum, in quibus est vnde principium motus: vtrumque ipsorum est: aut enim eorum quæ sunt natura, aut ab intellectu: causa semper est, sed horum multitudo indeterminata est.

¶In textu ergo. 65. determinat quæstionem tertiam: puta ad quod genus per se causæ reducantur scilicet, ad finalem ne an ad materialem, &c. nam omnis causa per accidens debet adiungi causæ per se: ad quam proinde reducitur. Et ponit conclusionem quod reducitur ad genus causæ efficientis. Quam probat ex eo quod fortuna & casus vt dictū est sunt in his quæ agūt propter finem, vel ex necessitate naturæ vel à proposito: moueri autem à fine est proprium causæ efficientis.

Textus. lxvi.

Quoniam autem casus atque fortuna, causæ sunt eorum quorum, aut intellectus causa sit, aut natura, cum secundum accidens causa aliqua sit horum ipsorum, nihil autem secundum accidens est prius ijs, quæ per se sunt manifestum est, quod neque causa per accidens prior est, ea quæ est per se. Posterior itaque casus est, atque fortunæ: & intellectu & natura.

Textus. lxvij

¶Quare si quam maximè cœli causa est, casus: necesse est prius intellectum & naturam esse, & aliorum multorum, & huius vniuersi causam.

¶In textu. 66. reuertitur ad impugnationem secundæ opinionis supra positæ, quæ tenebat casum & fortunam esse causam motuum cœlestium. Et ratiocinatio est hæc. Causa per accidens nō potest esse prior causis per se: nam id quod est per accidens nascitur præter intentionem ex causa per se: sed fortuna & casus sunt causa per accidens: & cœli per motus suos sunt causæ per se horum omnium inferiorum: ergo fortuna & casus non sunt priores illis: & per consequens nec sunt causæ illorum. ¶Quod demum tex. 67. & postremo huius capitis concludit: nempe quod si casus & fortuna ponantur causæ cœlorum, necesse est ponere aliā primam causam, quæ agat per intellectum: ad quam casus & fortuna reducantur. ¶Sequitur hic quæstione quinta, vbi tria præcedentia capita pressius examinantur.

QVOD PHYSICA PER omnes causas demonstret.

CAP. VII.

Textus, lxviij,

QVOD autem sint causæ, quod tot numero quot dicimus: manifestum est, tot enim numero ipsum propter quid comprehendit aut enim ad ipsum quid est reducitur ipsum propter quid vltimum in immobilibus, vt in mathematicis, ad diffinitionem enim recti, aut cōmensurabilis: aut alius cuiuspiam reducitur vltimum. ¶Aut ad mouens primum, vt propter quid certauerunt? quoniā furati sunt, aut cuius gratia? vt dominentur, aut in ijs quæ fiunt, ad materiam. Quod igitur causæ, hæ, & tot sint manifestum est.

Textus. lxix

¶Hæc est tertia earum pars principalis, in quas librum hunc secundum partiti sumus: in qua postquam Philosophus in duobus primis capitulis explicuit quid esset natura & in quatuor sequentibus quot essent causarū genera, tam per se quam per accidens, ostendit modo per tria capi. quemadmodum scientia hæc naturalis demonstret per omnia genera causarum. Atqui in hoc 7. cap. quod septem continet textus, proponit intentam conclusionem: præmittit quę aliqua necessaria ad eius manifestationem. Sed in duobus prioribus textibus qui sunt. 98. & 69. repetens conclusionem quæ ex superioribus colligitur, ait, tot esse scientias numero quot dictæ sunt scilicet, quatuor & non plures. Quam conclusionem confirmat hac ratione. Tot sunt causæ numero quot respondentur cum interrogatur propter quid est, aut fit hoc: sed ad huiusmodi interrogationem nō respondetur, nisi aliquo istorum genere causarum, ergo tantum sunt quatuor causæ. Probat minorem exēplis in mathematicis & in ciuilibus bellis. Ad quorum euidentiam animaduertendum est illud quod. q. 3. adnotauimus, videlicet, quod causa rei aut potest considerari solum quantum ad esse: & ad hoc sufficit causa formalis, quæ dat esse rei, qualis est diffinitio quidditatiua. Aut consideratur quantum ad fieri: & tunc requiritur materia de cuius potentia educatur forma, & in qua recipiatur: & efficiēs quod producat: & finis à quo efficiens moueatur. Et ex hoc sumitur sufficientia huius numeri causarum. ¶Sed est secundo notandum quod cum mathematici tractent de figuris quantitatis, vt abstrahunt à materia & motu, non considerant causas rei quantum ad fieri: & ideo solum demonstrant per causam formalem: vt si quæratur à mathematico propter quid angulus lapidis quadrati est rectus, non respondebit, quia ita factus est propter talem finem: sed quia est angulus quem constituit linea recta perpēdiculariter cadens super lineam rectam, quæ est diffinitio anguli recti. Ait ergo quod propter quid vltimū in immobilib⁹, vt in mathematicis, idest: vltima earum causa reducitur ad diffinitionem anguli recti, aut lineę rectæ. Dicuntur mathematicæ immobiles: quia abstrahunt à materia & motu. Aut etiam reducitur ad diffinitionem commensurabilis, vt si quæratur quare diameter nō est commensurabilis costæ, respondebitur: quia nulla est pars aliquota vtriusque quę est diffinitio commensu

Causę quatuor.

mensurabilium linearum. Exemplum efficientis est in tex.69.(propter quid certauerunt? quoniã furati sunt) Alludit ad bellum Thebanorum aduersus Phocenses: cuius prima causa efficiens fuit quod Phocenses inuaserant templum Thebanorũ, illudque spoliauerãt. Exemplum causæ finalis est in alio bello quod rex Persarum intulit Græcis, illius fiuis gratia, vt eis dominaretur. Præterit exemplum materiæ, quod esse hoc potest. Propter quid ferrum densius est quam lana, quia plus habet materiæ. Propter quid albedo accidens est corporale, intellectio vero spirituale: quia albedo est accidens proprium corporis: intellectio vero animæ.

Textus. lxx.

Cum autem causæ quatuor sint, de omnibus est Physici cognoscere, & ad omnes reducens psum propter quid: assignabit Physice materiam, speciem ipsum mouens, & id cuius gratia. Veniunt autem tres in vnam plerunque. Ipsum enim quid est, & id cuius gratia: vna est. Ipsum vero vnde motus primum: specie, eadem est his. Homo enim hominem generat, atque omnino quæcunq; mota mouent, quæcunq; autem non, non amplius Physicæ sunt, non enim in seipsis habentia motum, aut principium motus, mouent sed immobilia sunt.

¶ In tex. 70. proponit conclusionem quam intendit, videlicet, quod physici est cognoscere omnes causas. Cuius ratio est quod physici est considerare res naturales: & quo ad esse, & quod ad fieri. ¶ Subiungit autẽ quod ex his quatuor causis tres coincidunt in eandem rem: cum enim ignis ex stupa generat ignem, illius generationis finis & forma sunt idem numero: efficiẽs autem est idem specie vtriq; siue sermo sit de forma quæ est altera pars cõpositi, siue de forma metaphysica quę est quidditas rei. Finis enim ignis generantis est producere formam sibi similem in specie: vnde forma geniti quę priusquam esset in ratione finis mouebat agens (quod à prima causa dirigebatur ad talem finem) eadem, cum inducitur, est causa formalis. Cui forma efficientis est similis in specie & per consequens efficiẽs ipsum & eius quidditas similitudinem habet cum genito. Loquitur enim Aristo. de agente particulari & vniuoco. Et hoc est quod subdit (atque omnino quæcunq; mota mouent) idest, quæcunque causæ habeantes in se principia sui motus. Quæcunque autem mouent & nõ mouentur (quales sunt intelligentiæ) iam nõ sunt physicæ considerationis: quia non habent in se principiũ sui motus, scilicet, quibus moueantur. Et ideo non dicuntur entia naturalia, vt quæst. 1. huius adnotauimus. Et hic locus est notandus aduersus eos qui angelos appellant entia naturalia.

Textus. lxxi.

Quam obrem tria sunt negotia, hoc quidẽ circa immobile, illud vero, circa mobile quidem, sed incorruptibile, aliud autem, circa corruptibilia.

¶ In tex. 71. infert vnum corollarium, videlicet, tria esse negocia, idest, intentiones scientiarum. Alia enim scientia est quæ tractat de his quæ sunt simpliciter immobilia: vt metaphysica: quæ tractat de intelligentijs secundum rem separatis à materia. Cui secundo gradu adiunguntur mathematicæ: quæ tractant de rebus quidem mobilibus, abstractis tamen per intellectum à materia & motu. Alia est scientia circa mobile quidem localiter, sed tamen inalterabile & incorruptibile, vt scientia de cœlo: quæ tamen, pars quædam est physicæ. Sed alia scientia est quæ tractat simpliciter de corruptibili, vt in generali isti octo libri, in particulari vero libri de generatione & de metheoris & de animalibus.

Textus. lxxii.

Quare ipsum propter quid & ad materiam reducendi, redditur, & ad ipsum quid est, & primum mouens. De generatione enim: maximè hoc modo causas considerant, quid post quid fiat, & qui primum fecit, aut quid passum est: & sic semper quod deinceps est.

¶ Reuertitur in text. 72. ad probandam propositam conclusionem: nempe quod ad physicum pertinet suas conclusiones in omnes causas reducere, scilicet, & ad materiam: & ad ipsum quid est, idest, ad diffinitionem: quæ est forma totius: & ad primum mouens: nam de fine statim sequitur sermo. Probat conclusionem duabus rationibus. Prima est hæc. Physicus considerat res non solum inquantum sunt, sed quatenus sunt & generantur: sed in generatione hæc tria sunt consideranda scilicet, quid post quid fiat quantum ad causam formalem, idest, quæ substantia proxime alteri succedat: nõ enim quodlibet fit ex quolibet, vt supra dictũ est: sed ex aqua per rarefactionem fit aer: & vicissim ex aere per condensationem fit aqua: & ex semine disposito animal (& qui primum fecit) scilicet quæ fuerit causa efficiens (aut quid passum est) idest quæ sit materia: ergo ad physicũ pertinet omnes has causas reducere ad ipsum propter quid. Quinimo non hoc solum, sed habet etiam considerare ea quæ consequuntur rem genitam, vt textu statim. 74. fit manifestum.

Textus. lxxiii.

Duplicia autem sunt principia mouentia physicæ: quorum alterum non physicum est, non enim habet motus principiũ in seipso Tale autem est, si aliquid mouet quod non mouetur: vt id quod penitus est immobile, & quod omnium primum est. Et ipsum quid est, & forma, finis enim est, & cuius gratia.

Repetit iterum in tex. 73. id quod supra insinuauerat, videlicet, quod physicus in quantum physicus non habet reducere causas vsque ad primas simpliciter, quæ mouent & non mouentur (sicut sunt Deus & intelligentiæ) quia cum illæ non habeant in se principium sui motus, non sunt entia naturalia. Sed debet resolutionem facere vsque ad prima principia particularia, quæ mota mouẽtur scilicet cur hic nascitur homo, & hic nascitur equus? quia alter genitus est ex homine, & alter ex equo. Et pariter in finibus, si quæratur cur homo generat hominem, non tenetur physicus respondere, vt ille homo genitus perueniat ad beatitudinem: sed vt generet sibi simile ad conseruationem speciei.

Textus. lxxiiii.

Quare cum natura propter aliquid sit: & hanc cognoscere oportet, & penitus reddendum est ipsum propter quid vt quod ex hoc necesse est hoc fieri: hoc autem ex hoc aut simpliciter, aut frequenter, & si debet hoc fieri: vt ex propositionibus conclusio: & quia hoc erat: quodquid erat esse, & quia melius est sic, non simpliciter: sed ad vniuscuiusque substantiam.

In tex

¶In text. 74. & postremo subdit secundam rationem eiusdem conclusionis, quæ est hæc. Natura agit propter finem: ergo necesse est effectus naturales in omnes quatuor causas reducere. Et est notanda hæc ratio: quia si natura non ageret intendendo finem, tunc nec esset in naturalibus causa finalis, nec proinde causa efficiens per se. vt. q. 3. notauimus aduersus Democritum: nam efficiens per se est quæ intendit finem. ¶Subdit omnium causarum exempla: quæ licet diuersimode à S. Tho. & alijs exponantur, credo sic euidentius explicari. Si quæratur à Philosopho naturali, cur iste homo duos habeat oculos, respondere potest ex causa efficienti: quia genitus est ab alio homine qui habebat duos oculos. At quia posset quis obijcere illam causam non esse sufficientem eo quod nonnunquam nascitur monstrum dissimile generanti, dicit quod satis est physico reddere causam, vnde sequitur talis effectus, aut semper: sicut in perpetuis: vt cur sole existente in leone tempus sit nobis calidum, quia sol est nobis propinquior: aut cur luminaribus existentibus in talibus punctis Sol eclipsatur, quia tunc Luna anteponitur Soli. Aut frequenter, vt in exemplo posito, quòd iste nascitur duobus oculis: quia genitus est ab homine habente duos oculos. ¶Potest etiam reddere causam materialem, scilicet, quia ex semine humano factus est, & non ex semine oliuæ. Et ponit exemplum, sicut conclusio fit ex præmissis: nam ex duabus extremitatibus præmissarum materialiter constat conclusio. ¶Potest præterea reddere causam formalem: puta diffinitionem quidditatiuam hominis, quia iste est animal rationale cuius naturæ congruunt bini oculi. Et hoc est quod ait (quia hoc est quod quid erat esse.) ¶Potest denique causam reddere finalem: nempe vt duobus oculis melius dirigat motum & colores percipiat. Addit autem quod cū redditur finis, non opus est reddere id quod simpliciter melius est: sed id quod huic naturæ melius est: nam habere oculos non est simpliciter melius: cum substantijs spiritualibus, puta Deo & angelis: non sit melius: est tamen melius homini. Et in hoc differt physicus à mathematico: quia mathematicus considerat quidem formam, solum inquantum formam, & non inquantum finem: vt cur lineæ circuli à centro vsque ad circunferentiam sunt æquales, respondebit: quia illa est diffinitio circuli. Non tamen respondebit, quia melius est circulo vel peius habere tales lineas ad motum vel ad pulchritudinem: vel quia peritus artifex illum descripsit: vel quia ex tali materia constat. ¶Illud secundum exemplum de conclusione & propositionibus Commentator, quem sequitur S. Tho. non intelligit de causa materiali. sed ait Arist. illic ostendere quod quando ex causa efficienti sequitur effectus, non semper, sed frequenter, tunc ex causa ad effectum non est illatio necessaria: sed solum ex effectu ad causam. Sequitur enim quod si nascitur homo ille generatur ex homine, non tamen continuo si generatur ex homine nascitur homo perfectus: quia potest nasci monstrum. Et propterea comparatur ad conclusionem respectu præmissarum: in quibus necesse est quod si conclusio est vera præmissæ sint veræ, non tamen si præmissæ sunt veræ conclusio est vera, vt omne animal est risibile: ergo omnis homo est risibilis. ¶Sed certe non suspicor hanc fuisse intentionem Aristote. Primo quia satis est physico vt diximus reddere causam effectus vt plurimum. Et præterea quia non assignantur ab Aristotele quatuor exempla quatuor causarum, nisi secundum intelligatur de causa materiali.

QVOD NATVRA AGAT propter finem.

CAPVT. VIII.

DICENDVM Igitur primum quidem, quod natura earum causarum est, quæ sunt propter aliquid, postea de necessario, quomodò se habet in physicis. Ad hanc enim causam reducunt omnes: quia cum calidum tale natura sit, & frigidum, & vnum quodque talium: hæc ex necessitate sunt, & fiunt, & apta natura sunt. Etenim etiam si aliam causam dicant: solum tangentes valere sinunt, hic quidem, litem & amicitiam: ille vero intellectum.

Textus. lxxv. Quæstionis sextæ locus.

¶Proposita in superiori cap. conclusione, quod physicus habet demonstrare per omnes causas: præiactisque fundamentis, quod finis & forma quandoque coincidunt in idem, & quod non opus est reductionem fieri ad primas causas quæ mouent non motæ, (vt sunt intelligentiæ) in duobus capit. sequentibus manifestat duas conclusiones ex quibus principalis conclusio pendet. Prima ostenditur in hoc capit. 8. nempe quod natura agit propter finem, & secunda in cap. sequenti, scilicet quomodo natura agit ex necessitate. Hæc enim duo proposuerat in textu proximo tanquam fundamenta potissima: nam si natura vt illic modo dicebamus non ageret propter finem, & ex necessitate, non posset signari causa efficiens per se: imò nec proprie forma quę est per se effectus efficientis. Habet autem hoc caput textus d[illegible]decim. In pri[illegible] qui est numer. 75. propon[illegible]onem, scil[illegible] natura est earum causarum quæ agit propter finem. [illegible] qua potissimum conclusione merito profecto Aristo. nomen suum inter antiquos celebrauit: nam tametsi Plato prouidentiam Dei vtcunque cognouit, Aristote. tamen fuit qui præcipuam hanc philosophiæ veritatem ostendit aduersus priscos philosophos, scilicet, quicquid in natura fit, fieri propter aliquem finem, qui est prima omnium causarum. Atque adeo hoc est testimonium diuinæ prouidentiæ: nihil enim agere potest propter finem, nisi aut cognoscat finem, aut dirigatur ab alio cognoscente finem: sicut sagitta dirigitur à sagittante. Cum ergo in rerum natura multa sint agentia quæ nō cognoscunt finem, testimonium est quod à Deo dirigūtur in suos fines. ¶Subdit autem Phi. antiquos hanc veritatem ignorasse: quippe quia omnia ad hanc solū causam reducebant quæ ex necessitate, scilicet, ratione materiæ. Materiam enim appellabant necessitatem. Aiebant ergo ignem non esse calidum propter aliquā necessitatem aut finem humanum: nec in membris hominis alia esse frigidiora & alia calidiora, quia ita sunt necessaria ad vitam: sed quia talis est natura rei ex parte materiæ. vt. 1. huius super text. 41. in opinione Democriti explicauimus. ¶At quia posset quis obijce

re quod Anaxagoras & Empedocles ponebant causas efficientes, in quas possent rerũ naturæ reduci: ille quidem intellectum & mentem, hic vero litem & amicitiã (vt in. 1. visum est) respondet quod illas dicebant esse causas solum in prima mundi constitutione: non autẽ in generationibus particularibus. Et hoc est quod ait (solum tangentes, valere, sinunt) idest, tangebant illas in prima rerum constitutione: sed in particularibus generationibus valere sinũt, idest abire permittunt: abeũtibus enim dicimus valete.

Textus. lxxvj.

Habet autem dubitationem: quid prohibeat naturam non propter aliquid, facere, neque quod melius est, sed sicut pluit Iupiter: non vt frumentum augeat, sed ex necessitate. Quod enim sursum latum est, frigefieri oportet: & quod frigefactum est aquam factum, deorsum venire, augeri autem, cum hoc fiat: accidit frumentum. Similiter autem & si cuipiam perit frumentum in area: non huius gratia pluit, vt pereat, sed hoc accidit. Quare quid prohibet: sic & partes se habere in natura? vt dentes ex necessitate oriri: anteriores quidem acutos, aptos ad diuidendum. Maxillares autem, latos & vtiles ad terendum cibum: cum non propter hoc facti sint: sed acciderit. Similiter autem est de alijs partibus: in quibus videtur inesse ipsum propter aliquid. Vbi igitur omnia acciderint, perinde, atque si propter aliquid facta forent, ea quidem seruata sunt, à casu consistentia apte. Quęcunque vero non sic, periere, pereuntque, quemadmodum Empedocles dicit ea, quæ prima hominem referunt, & taurum parte secunda: ratio igitur qua dubitauerit aliquis, hæc est, & si qua talis alia est.

¶In text. 76. proponit dubitationem ad examinandam veritatem, referens, antiquorum contrariam opinionem. Vbi notandum quòd potissimum testimoniũ ꝙ natura agat propter finem, est, quia semper agit id quod melius est & congruentius naturæ rei, vt oculos aptos ad videndum, pedes ad ambulandum. &c. Et ideo hoc volebant antiqui destruere dicentes, quod natura non intendit rerum vtilitatem & perfectionẽ: sed quod vtilitas & detrimentum quod prouenit ex actionibus naturalibus est per accidens præter naturæ intentionem. Et hoc est quod ait (habet autem dubitationem) id est, dubium est quid prohibeat, naturam non agere propter finem id est, quæ sit ratio necessaria, qua prohibemur dicere naturam non agere propter finem. Nam possent dicere antiqui quòd si Iupiter, id est, Deus, vel aer (quem etiam appellant Iouem) pluit, hoc non est propter bonum arborum & segetum, vt scilicet, crescant & fructus ferant: sed ex necessitate (scilicet, materiæ:) quia vapor leuis radiante sole ascendit: & cum sursum, est, vbi viget frigus, propterea quod illuc non attingunt radij solares qui reflectuntur à terra, vapor ex necessitate materiæ condensatur: condensatus autem ex grauitate cadit: quod autem frumenta crescant de per accidens contingit pluuiæ: quia Iupiter pluens non intendebat hoc. Et quod hanc vtilitatem non intenderet Iupiter, probabant: quia cum pluuia reperit frumentum in area est in detrimentum eius: ergo vt pluuia non intendit detrimentum, ita nec intendit vtilitatem. (Quare quid prohibet. &c.) inde sumebant simile argumentum ita accipere in mẽbris hominis: vt ꝙ anteriores dentes essent acuti, & maxillares obtusi, non factum esset, vt illi sint apti ad scindendum cibum: hi vero ad conterendum: sed quia ex necessitate materiæ illi erant acuti, & isti obtusi, contingit præter intentionem illa vtilitas. Et ita in reliquis partibus scilicet quod plantæ pedum essent planæ, quod hepar esset calidum, quod stomachus esset talis figuræ, fuit ex necessitate materiæ: sed quod essent apta membra ad digestionem fuit per accidens præter intentionem. ¶At quia opponebatur antiquis argumentum, quod hac dispositione & organizatione membrorum melius res conseruantur, qua dissoluta statim res corrumpuntur, vt si in homine sit excessiuus calor, aut frigus statim moritur: qua propter videtur quod hæc membrorum coaptatio & temperamentum membrorum sit propter conseruationem vitæ. Negabant consequentiam, dicentes, quod vbi omnia membra à casu sunt coniuncta, & coaptata, vt vnum possit aliud iuuare, tunc casu prouenit vt res possit conseruari vt patet in animali perfecto secundum suam speciem, vbi tamen forte inepte coierunt partes diuersarum specierum, & partes quæ non possunt se bene iuuare, vt in centauris: quæ sunt monstra parte prima, scilicet superiori homines, & parte secunda, scilicet, inferiori tauri, illa (aiebant) monstra breuis sunt durationis: quia partes ineptæ coniunguntur. Vel forte adducebat Empedocles monstra in exemplum partium animalium, videlicet, quod quando forte membrum est læsum aut humor putridus vt non possit conseruare vitam, sequitur à casu mors.

Textus. lxxxvj.

Sed impossibile est ista hoc se habere modo. Hæc enim, & omnia quæ natura sunt: aut semper sic fiunt, aut frequenter. Sed eorum quæ fiunt à fortuna, & casu: nihil. Neque enim à fortuna, neque à casu videtur: pluere sæpe hyeme, sed si sub cane: neque caumata sub cane: sed si hyeme. Si igitur aut à casu videntur, aut propter aliquid esse, si non possibile est esse hæc aut à fortuna, aut à casu, propter aliquid vtique erunt. At vero natura sunt huiusmodi omnia. Quemadmodum & ipsi dixerint: qui hæc dicunt. Est itaque ipsum propter aliquid in ijs que natura fiunt, & sunt.

1. Ratio.

¶In textu. 77. incipit demonstrare conclusionem ad quam primo adducit quinque rationes: & deinde respondet aduersarijs. Prima est hæc. Ea quæ fiunt, aut semper, aut frequenter, non fiunt à casu vel à fortuna: sed à proposito: nam fortuna & casus vt supra dictum est sunt de his quæ raro contingunt: sed ea quæ sunt à natura, aut semper, aut frequenter eueniũt, ergo fiũt à proposito. Minorem probat exemplo, quia quod hyeme sit frequens pluuia, aut omnibus annis, aut pluribus

ribus contingit:rarisime tamen contingit oppositum: sicuti semper aut frequenter contingit quod sole intrante caniculam (nempe in mense Iulij) fit cauma, id est, feruentissimus calor. Contrarij autem effectus quia raro fiunt, scilicet in hyeme non pluere, & in mense Iulij non esse calorem, hoc posset dici à casu sicuti monstrum.

Textus. lxxviij.

Amplius in quibuscunque finis aliquis est: huius gratia agitur quod prius quodque consequens est, ergo vt agitur, sic aptum natura est, & vt aptum natura est, sic agitur vnũ quodque, nisi quid impediat. Agitur autem, propter aliquid. Et aptum itaque natura est: huius gratia vt si domus, eorum quæ natura fiunt esset: sic vtique facta esset, vt nunc ab arte. Si autem quæ natura, non solum natura, sed & arte fierent: similiter vtique fierent, vt apta natura sunt: propter ergo alterum, alterum.

2. Ratio.

¶In textu. 78. subditur secunda ratio quæ est ex his quæ ab arte fiunt elegantissime sumpta. Supponit enim quod vbicunque est aliquis finis, omnia præcedentia fiunt propter illum finem, scilicet & id quod primum, & id quod consequenter fit vsque ad illum finem: vt quia constructionis domus finis est habitatio, fit, vt fundamentum & parietes & omnia ordinentur in eundem finem. Hoc supposito arguitur. Sicut vnum quodque agitur, ita suapte natura natum est fieri: & econuerso, sicut natum est fieri, ita agitur: propterea enim in domo prius iacitur fundamentum deinde eriguntur parietes & tandem super ponitur tectum, quia ita nata est fieri: & à posteriori cognoscimus ita natum esse fieri, quia ita fit (si non aliquid impediat) quia quando producitur monstrum ex semine hominis propter impedimentum non fit res eo modo quo nata est fieri: sed id quod agitur à natura agitur ad modum eorum quæ aguntur propter finem: ergo illa apta nata sunt fieri propter finem: & per consequens in rei veritate aguntur propter finem. Probatur minor per similitudinem ad artificialia. Sicut in constructione domus prius iaciuntur fundamenta mox eriguntur parietes ac demum superponitur tectum: ita arbor prius submittit radices tanquam sustentaculum, deinde emittit stipitem, & tanquam tectum profert frondes. Vnde infert quod si domus esset res naturalis, natura eodem modo faceret domum, sicut fit ab arte: & vice versa, si arbor res esset artificialis, eodem ordine artifex faceret arborem quo fit à natura. Si ergo in artificialibus videmus illum ordinem seruari eo quod media ordinantur ad finem, sequitur & naturam, quæ similiter operatur, agere propter finem.

Textus. lxxix.

Et omnino ars alia quidem perficit quæ natura non potest efficere, alia verò imitatur. Si ergo quæ secundum artem sunt, propter aliquid fiant: manifestum quòd & quæ secundum naturam, Similiter enim se habent inter sese, in ijs quæ secundum artem atque in ijs quæ secundum naturam: posteriora ad priora.

3. Ratio.

¶In text. 79. sequitur tertia ratio secundum Commentatorem quæ potius est superioris expositio. Ait enim duplicem esse artem: aliam, quæ facit id quod natura non potest efficere, vt ars construendarum nauium: nauis enim non potest fieri à natura: alia vero est quæ imitatur naturam, id est operatur eundem effectum quem facit natura seruando modum naturæ, vt medicina. Vt enim natura sanaret infirmum expellendo corruptos humores fortificando membrum. &c. Eodem modo operatur ars medica. Si ergo ars medendi operatur ex intentione finis, sequitur quod natura sanans infirmum etiam operatur propter finem: alias ars non iuuaret naturam concurrendo ad eundem effectum, si finem quem intendit ars, non intenderet pariter natura. Et ita infert intentam conclusionem, scilicet quod cum ars operetur propter finem, & natura operetur quemadmodum ars, fit vt natura itidem operetur propter finem.

Textus. lxxx.

Maxime autem manifestum est, in cæteris animalibus: quæ neque arte, neque inquirendo, neque deliberando, faciunt. Quapropter dubitant quidam, vtrum intellectu, aut quodam alio operentur: & aranei, & formicæ, & huiusmodi. Paulatim autem sic procedenti: & in plantis apparent conferentia quædam fieri ad finem, vt folia propter fructus cooperimentum. Quare si & natura & propter aliquid, hirundo nidum facit, & araneus telam, & plantæ folia gratia fructuum, & radices non sursum sed deorsum, gratia nutrimenti: manifestum quòd est causa talis in ijs quæ natura fiunt, & sunt.

4. Ratio.

¶In text. 80. sequitur quarta ratio sumpta ex animalibus brutis. Araneæ texentes telas, formicæ congregantes grana, hirundines construentes nidulos, hæc omnia faciunt propter finem, & tamen non agunt ex arte neque à proposito, cum non habeant cognitionẽ finis, ergo reliqua omnia naturalia, quæ sine ratione & arte operantur, agunt propter finem. Maiorem probat authoritate philosophorum, quam nec contrarij possunt negare. Est enim adeo manifestum fomicas congregare frumentum in æstate, vt sit illis alimentũ in hyeme, & hirundines facere nidum gratia incubandi oua, vt etiam contrarij id non possint negare. Dicebant tamen quod ab intellectu quodam dirigebãtur. Contra quos ait Phi. quod ista bruta, cum non cognoscant finem, non agunt deliberate neque ex arte, sed instinctu diriguntur à datore naturæ. Quo circa idem concedendum est in alijs sensu carentibus. Vnde paulatim, inquit, ex his procedendum est ad plantas, quæ habent vitam sine sensu, in quibus apparet folia produci vt sint cooperimentum fructuum, id quod in vite est manifestum, quæ propterea habet tam lata folia, vt tenerrimæ vuæ à tempestatibus protegantur. Et radices arboris propterea sunt subtus, vt alimentum à terra suscipiant. Si ergo ita est in his viuentibus, testimonium est elementa, & alia id genus vitæ expertia etiam agere propter finem.

Textus. lxxxj.

Et quoniam natura duplex est: alia quidẽ vt materia alia verò vt forma, finis autem est hæc, propter finem autem cætera: hæc vtique erit causa cuius gratia.

5.Ratio.

¶In textu denique. 81. concludit quintam postremãque rationem. Natura ex qua ens naturale constat, est duplex materia, scilicet, & forma: sed ex his materia quæ est pura potentia ordinatur ad formam quæ est actus eius: ergo generatio rei naturalis est propter finem, id est propter acquirendam formam, per quam res constituitur in sua specie & quidditate.

Textus. lxxxij.

Peccatum autem fit: & in ijs quæ fiunt secundum artem, scripsit enim non recte grammaticus: & propinauit non recte medicus medicamentum. Quare manifestum est: quod contingit & in ijs quæ secundum naturam fiunt. Si igitur sunt quædam secundum artem, in quibus quod rectè fit propter aliquid fit, in ijs autem quæ peccãtur, alicuius quidem gratia aggreditur, sed frustratur: similiter vtique se habent & in physicis, & monstra peccata sunt illius quod propter aliquid agit. Et in ijs, quæ à principio vtique compositionibus bouigena, si non ad quendam terminum ac finem poterant venire: corrupto vtique principio aliquo (vt nunc semine) fiebant.

¶In text. 82. postquam adduxerat Phil. rationes proprias prosequitur diluere aduersariorum argumenta, quæ duo erant potissima. Primum quod cum naturam videbant nonnunquam deficere (nempe quando monstrum gignitur) inferebant naturam non agere ex intentione. Quare dicebat Empedocles, quod sicut in prima constitutione rerum, casu facta sunt aliqua mõstra bouigena, scilicet superiori parte homines inferiori vero boues, propterea quod casu diuersorum animalium membra in vnum coierunt, ita casu contingit, quod fierẽt homines & reliquæ species huius figuræ quam modo habent. Contra hoc argumentum facit Aristotel. quatuor rationes: quibus argute retorquet argumentum in eos, ostendens, quòd potius inde sequitur naturam agere propter finem. ¶Prima ergo ratio est: quæ potest sexta in ordine numerari. In ijs quæ fiunt ab arte, idcirco contingit peccatum, quia ars non consequitur finem quem intendebat: vt propterea grammaticus dicitur peccare, quia scribendo, aut loquendo nõ consequitur finem artis: & propterea medicus peccat, quia non porrigit potionem commodam ad finem. Vnde si nullus esset finis intentus artis, nullum contingeret peccatum: quia peccatum non est, nisi quia deficit à fine: ergo peccatum potius est signum quòd talis ars agit propter finem, quam quod non agat propter finem. Eodem ergo modo in naturalibus, quòd aliquãdo contingat monstrum, potius est signum, quod natura intendebat finem quem non consequitur monstrum, propter aliquod impedimentum.

6.Ratio.

Non enim diceretur monstrum humanum illud quod nascitur vnico oculo, nisi natura intenderet producere duos oculos. Quocirca bouigena illa Empedoclis propterea facta sunt monstra, non vt fingebat Empedocles, quia membra diuersorum animalium forte coniuncta sunt: sed quia natura particularis impedita fuit ab alia causa, ne consequeretur suum finem. Cuius præterea indicium est, quod monstra raro contingunt: effectus vero intenti, aut semper aut frequenter.

Textus, lxxxiij.

Amplius necesse est semen fieri primum: sed non statim animalia, & ipsum natura quidem molle prius semen erat. Amplius & in plantis inest ipsum propter aliquid: minus autem distinctum est. Vtrùm igitur & in plantis fiebant, vt bouigena viriprora, sic virigena oleoprora, an nõ? Inconueniens enim est, sed tamen oportebat: siquidem & in animalibus. Amplius oportebat & in seminibus fieri, vt accidit.

7.Ratio.

¶In text. 83. subiunguntur duæ aliæ rationes. Est ergo secunda. Vbi certus est ordo & series actionum nõ est fortuitus effectus, sed à proposito intentus, nã quæ sunt præter intentionem nullum seruant ordinem certum: at in generatione naturali, etiam vbi gignitur monstrum, est certus ordo: vt prius ponatur semen in loco apto ad generationem, non tamen statim fit animal, sed prius semen digestum mollescit, & fit embrio: multisque intermedijs dispositionibus venitur ad animal: ergo illa operatio est à proposito. Vis rationis in hoc consistit, quod quanuis nonnunquam contingat peccatum in vltimo effectu, nunquam tamen peruertitur ordo, vt ex animali fiat embrio, aut ex embrione semen: sed econuerso. ¶Tertia ratio est plantæ (vt supra dictum est) agunt etiam propter finem: licet in illis non sit tam manifestum quam in animalibus, propterea quod non habent membra ita distincta ad generationem, nutritionem & alias operationes vitales, vt animalia; ergo à fortiori in animalibus (quorum natura magis est solicita) membra & motus sunt propter finem.

8.Ratio.

¶Interrogatio quæ statim subiungitur aduersus Empedoclem, variè exponitur. Nihilominus licet appareat intricata facilis est tamen, si prius consideretur quod Empedocles dicebat in prima rerum constitutione facta fuisse bouigena viri prora. Legenda sunt hæc nomina non copulatiuè: sed vt secundum sit adiectiuum prioris Quæ erãt monstra cuius pars posterior erat bouis (& ideo dicebantur bouigena) pars, vero anterior erat hominis viri: & ideo dicebantur viri prora: à prora nauis: quæ est pars anterior. Quanquam Themistius non legit, nisi, viri priora, id est habentia priorem partem viri. Quod si mõstra illa (vt aiebat Empedo.) non sunt facta ex defectu naturæ non potentis attingere suum finem, sed quia ita forte coniuncta sunt membra diuersorum animalium, interrogat Aristo. cur non sunt etiam facta vitigena oleoprora, id est monstra quorum pars posterior, sit vitis & anterior sit oliua. Inconueniens (inquit) est, quia est contra experientiam: sed tamen consequitur ad opinionem Empedoclis. Et idem præterea inconueniens infert in seminibus, cur non factum est monstrum, vt accidit, id est à casu: nempe cuius vna pars grani esset triticum, alia vero hordeum. Quin etiam potuisset interrogare, cur non factum est monstrum, cuius vna pars esset homo, & alia planta. Non ergo intendit hic Aristo. negare esse aliqua monstra in plantis, aut seminibus (vt nonnulli existimant) sed ratio (quæ quarta est contra istos) consistit in hoc. Si monstra fiunt illa ratione qua dicit Empedocles, contingerent tunc quidem indifferenter quæuis monstrorum genera ex plantis & animalibus: non tamen ita contingunt: sed monstrum nascitur quam proximum fieri potest fini intento à natura, vt ex homine nunquam nascitur planta: sed

ſed vel homo, vel monſtrum habens aliquam effigiem hominis, aut quod ſaltem ſit animal: quod eſt genus hominis. Et in plantis quanuis nonnunquam ex oliua naſcatur oleaſter, nunquam tamen cupreſſus. Et in ſeminibus, licet triticum, aliquando degeneret in ſiliginem, nunquam tamen ex tritico naſcitur vrtica: ergo cum natura ſemper faciat effectum quàm poteſt proximum proprio fini, ſequitur quod ipſamet productio monſtri teſtatur naturam agere propter finem. ¶ Vnde in textu. 84,

Textus. lxxxiiij.

Omnino autem deſtruit ſic dicens: tam quæ natura ſint quam naturam. Natura enim ſunt: quæcunque ab aliquo in ſeipſis principio continuæ motu perueniunt ad aliquem finem. Ab vnoquoque autem non idem quibuſque, neque quiuis, ſemper tamen ad eundem, niſi aliquid impedierit,

¶ Infert Ariſto. q̀ illi quia natura finem auferunt, rationem ipſam naturæ tollunt. Eſt enim natura quæ à certis agentibus & principijs, non quocunque, ſed vſque ad certum finem progreditur. (Ab vnoquoque autem non idem quibuſque, neque quiduis) id eſt, quibuſcunque agentibus non contingit à quocunque principio in quemcunque finem procedere, nā ignis neque incipit à frigiditate, neque producit aquam: ſed vnumquodque ex certis principijs ad certum finem peruenit: niſi impediatur, vt in monſtris.

Textus. lxxxv.

Id autem cuius gratia, & quod huius gratia, fient vtique à fortuna. Sicuti dicimus quòd à fortuna venit hoſpes, lotuſque abiuit, cum tanquàm gratia huius veniens egerit: non autem gratia huius venerit. & hoc ſecundum accidens. Fortuna enim, eſt earum quæ ſunt ſecundum accidens cauſarum. quemadmodum & prius diximus. Sed cum hoc ſemper, aut frequenter fiat non ſecundum accidens, neque à fortuna eſt. In phyſicis autem ſemper ſic, niſi quid impedierit.

¶ In textu. 85. reſpondet cuidam tacitæ obiectioni, quæ poſſet fieri aduerſus ea quæ dicta ſunt. Atqui textus (licet hanc expoſitionem nuſquam viderim) hoc modo videtur inducendus. Fecerat conſequentiam Ariſtote. quod ſi effectus naturales ſuapte natura poſſunt fieri propter finem, de facto natura faciat illos propter finem. Quam conſequentiam poſſet quiſpiam negare, dicens, id quod ſuapte natura eſt factibile à propoſito, fieri aliquando præter intentionem, vt ſi quis vadat in domum amici ſolum ſalutandi eum gratia, & forte illic balneo lauatur, tunc lotio quidem illa eſt à fortuna, cum non fuerat intenta, & tamen erat factibilis à propoſito: nam ſi ille ſciuiſſet ſe lauandum veniſſet, propter illud. Reſpondet Ariſtot. id nonnunquam verū eſſe ſcilicet, quod fiat à fortuna, id quod eſſet factibile à propoſito: id tamen eſt verum quando talis effectus raro contingit: ſed tamen quia natura ſemper, aut frequentiſsime eoſdem conſequitur effectus, ſignum eſt quod non ſolum effectus illi ſunt factibiles ex intentione, ſed quod in rei veritate fiunt ex intentione.

Textus. lxxxvj.

Inconueniens autem eſt: non opinari propter aliquid fieri, niſi videant ipſum mouens deliberaſſe. Attamen etiam ars non deliberat, namque ſi eſſet in ligno, nauis faciendæ ars: haud ſecus atque natura faceret. Quare ſi in arte ineſt ipſum propter aliquid: & in natura ineſt. Maxime autem manifeſtum eſt: cum quis medetur ipſe ſibi ipſi, huic enim ſimilis eſt natura. Quod igitur cauſa ſit natura, atque ita vt propter aliquid manifeſtum eſt.

¶ In textu denique. 86. & poſtremo reſpondet Phi. ad ſecundum argumentum aduerſariorum: quod erat huiuſmodi. Natura non agit ex conſilio, & deliberatione, vt patet in brutis animalibus & in alijs inſenſibilibus: ergo non agit propter finem. Quibus reſpondet negando conſequentiam. Et poterat quidē aliam rationem reddere videlicet, quod agere propter finem, ſtat dupliciter: vno modo à propoſito per deliberationem particularis agentis: & alio modo tanquam ea quæ ab alio diriguntur, vt ſagitta. Sed tamen adhuc oſtendit conſequentiam non valere, etiam in artibus, quarum opera ſunt à propoſito. Nam artifex conſtruendarum nauium, non deliberat an nauis debeat fieri ex ligno vel ex plumbo: nec deliberat an prius ſit lignum cædendum ex arbore, quam dolabra dedoletur. Quoniam hæc ex habitu ſunt manifeſta. Nec certe domificator deliberat an prius faciat fundamenta, quam erigat parietes: nihilominus agit propter finem. ¶ At quia poſſet quis iſtam analogiam artis & naturæ inficiari, dicens quod ars agit propter finem: quia eſt principium extrinſecum artificio, natura vero eſt intrinſecum enti quod mouetur, reſpondet quod nihil refert principium eſſe intrinſecum, an extrinſecum in hac parte. Et ideo concludit, quod in ea maxime arte apparet operatio naturæ propter finem quando medicus ſibi ipſe medetur: tunc enim medicatio fit propter finem à principio intrinſeco, puta ab arte, quæ eſt in illo qui ſanatur. Eodem modo quando quis à natura ſanatur, natura operatur propter finem. Licet ſit differentia quod quando medicus ſanatur, motus eſt à principio quod eſt per accidens intrinſecum ei qui ſanatur.

QVEMADMODVM in natura ſit neceſſarium. CAPVT. IX.

Textus. lxxxvij.

QVOD autem ex neceſsitate eſt vtrum, ex conditione ſit, an & ſimpliciter? Nunc enim opinantur quod ex neceſsitate eſt eſſe in generatione. Quemadmodum ſi aliquis murum ex neceſsitate exiſtimaret eſſe factum: quoniam grauia quidem deorſum ferri apta natura ſunt, leuia autem ſuperne, quapropter lapides quidem deorſum ac fundamenta, terra autem, ſurſum propter leuitatem, ſupra autem maxime: ligna leuiſsima enim ſunt.

¶ In capitulo nono, quod ſex textus continet, determinat Philoſophus ſecundam quæſtionem propoſitam

tam in principio sequentis capit. nempe illa quæ in natura contingant, qua necessitate fiant. Est enim quæstio hæc cum superiori connexa. Cum enim determinatum sit naturam agere propter finem, videtur statim inde sequi omnia fieri ex necessitate finis: cum antiqui potius dixissent fieri ex necessitate materiæ. Et ideo proponit primo quæstionem, vtrum necessitas effectuum naturalium sit necessitas conditionalis an necessitas simpliciter. Ad cuius intelligentiam notandum est ex. 5. metaphi. text. 6. quod necessarium tot modis dicitur quot sunt causarum genera. Est enim necessarium ab intrinseco aut ratione materiæ aut ratione formæ, vt necesse est hominem esse mortalem quia est materialis: & esse risibilem, quia est rationalis. Et præterea est necessarium ratione causæ efficientis: sicut necesse est noctem diei succedere, propter motum diurnum solis: noctesque & dies inæquales esse in diuersis temporibus propter maiorem aut minorem accessum solis ad nos. Et istæ necessitates dicuntur simpliciter, propterea quia sunt à causis intrinsecis, aut saltem à priori, ratione causæ efficientis. Alia est necessitas ratione finis: & hæc dicitur conditionalis. vt cibum sumere non est simpliciter homini necessarium: sed conditionaliter propter finem, si vult viuere. Est ergo quæstio: vtrum dispositio & ordo vniuersi & dispositio & ordo membrorum animalis, sit simpliciter ex necessitate materiæ, an propter finem. Antiqui enim dicebant hoc fieri ex necessitate materiæ. vt quod terra sit deorsum & aqua desuper & adhuc superius aer, non est propter finem aliquem: sed solū quia materia est grauior & aqua leuior. Ponebant exemplum in artificialibus: vt quod in constructione domus fundamentum substernatur ex lapidibus, & parietes construantur ex terra (aut ex terra cocta, quales sunt lateres: aut ex terra cruda constipata) & quod tectum superponatur ex lignis, hoc non prouenit, nisi quia lapides sunt grauiores quam terra, & terra quam ligna.

Necessariū

Textus. lxxxviij.

Attamen non sine his quidem factus est: non tamen propter hæc, nisi vt propter materiam, sed causa abscondendi quædam & saluandi. Similiter vero & in alijs omnibus, in quibuscunque ipsum propter aliquid est: non sunt quidem sine ijs, quæ necessariam habent naturam, non tamen sunt propter hæc, nisi vt materia sunt: sed propter aliquid vt propter quid: serra est talis vt hoc, & huius gratia sit. Hoc tamen cuius gratia, non potest fieri, si nō ferrea sit: necesse est igitur ferream esse: si serra erit & opus ipsius, ex suppositione, igitur necessarium est. Sed non vt finis. Nam in materia necessarium est. Id autem cuius gratia fit: in ratione.

¶ In text. 88. constituit hanc conclusionem aduersus antiquos. Tam in naturalibus quam in artificialibus materia est necessaria: ratio tamen necessitatis non est à materia, sed à fine. Et hoc est q̄ ait (non quidem factus est (scilicet murus) sine his, idest, sine lapidibus & lateribus. Non tamen murus factus est propter hæc nisi quasi propter materiam, idest, vt ly, propter dicat circunstantiam causæ materialis: sed factus est causa abscondendi supellectilem & bona omnia mobilia, & saluandi homines à tempestatibus. Atqui id confirmat exemplum materialium quo illi vtebantur vt materia quidem necessaria serræ est ferrum tamē serra non fit propter ferrum: nisi ly propter, tantum valeat quantum ly ex, sed fit serra secādi gratia. At quia secare non potest apte, nisi sit ex ferro dentato fit vt ratio necessitatis materiæ & serræ sit ex fine. Vnde quando quæritur quomodo sit necessarium in naturalibus: respondetur quod est quidem necessitas materiæ sed tamen ratio necessitatis sumitur ex fine. Et sic res sunt necessariæ ex suppositione, idest, ex fine: qui est prima omnium causa. Et quia in naturalibus finis & forma sunt idem, idem est dicere, quod necessitas materiæ sumitur à fine, & quod sumitur à forma vt quæstione sexta peramplius explicatur.

Textus. lxxxix.

Est autem necessarium: & in disciplinis & in ijsque secundum naturam fiunt, quodam modo similiter. Cum enim rectum hoc sit: necesse est triangulum duobus rectis æquales habere: sed non si hoc est illud est: sed si hoc non est, neque illud rectum est. In ijs autem quæ propter aliquid fiunt: è contrario, si finis erit, aut est: & id quod est ante, erit aut est. Si verò non sicut ibi non sic conclusio, principium non erit, sic & his finis, & id gratia cuius. Principium enim & hoc est, non actionis, sed cogitationis. Ibi autem cogitationis, actiones enim non sunt.

¶ In textu. 89. & sequenti, explicat huiusmodi necessitatem per similitudinem ad ratiocinationem intellectus. Et est profecto similitudo elegantissima. Posset enim quis hæsitare circa ea quæ modo dicta sunt: quod finis non sit prima causarum naturalium vnde sumatur aliorum necessitas propterea quod causa debeat præcedere effectum, & tamen finis est vltimum ad quod terminatur actio. Ait ergo quod finis in operationibus se habet, sicut principia & præmissæ in ratiocinationibus: quam sententiam sub eisdem terminis profert. 7. ethi. capit. 8. In ratiocinationibus enim (vbi non arguitur ex conuertibilibus) si præmissæ sunt veræ conclusio est vera (quia ex vero non sequitur, nisi verum) non tamen si conclusio est vera, præmissæ sunt veræ (quia verum sequitur ex falso: vt omne animal est risibile: ergo omnis homo est risibilis.) Si tamē conclusio est falsa, præmissæ debent esse falsæ: quia falsum non sequitur, ex vero. Exempli gratia. (Si rectum est) id est, si figura rectilinea, puta isosceles est necesse est vt habeat tres angulos æquales duobus rectis; non tamen si est figura habens tres angulos æquales duobus rectis, erit isosceles: quia potest esse alia species trianguli, vt æquilaterus. At si nulla sit figura habens tres angulos. &c. nec erit isosceles. In actionibus autem quæ fiunt propter finem contingit contrarium, quod si finis est, media ad illum finē sunt: non tū si media sunt, finis erit. vt si homo perfectus omnibus membris gignitur, agens fuit, & materia hominis fuit puta semen humanū: nō tū si semē humanū fuit, homo perfectus gignitur: quia potuit, aut impediri generatio, aut nasci mōstrū. Attamē si nō fuit semē nec fuit homo genitus. Et proportionabiliter dicēdū est respectu copulæ de futuro. Ibi aūt principiū em̄ &c. reddit rationē cur in agibilibus finis se habeat, vt principiū in speculabilibus: q̄a finis (inquit) est principiū, nō actionis, sed cognitionis. Ratio est acutissima. Principia enim

Finis.

& præmissæ ratiocinationis non sunt principia agendi: sed solum principia cognoscendi, quia cognitio præmissarum est causa cognitionis conclusionis. Eodé modo finis in agibilibus non est prima causa agendi, sed prima causa cognoscendi, idest, mouens per intentionem causam efficientem: causa vero efficiens est prima causa actionis, idest, vnde incipit motus.

Text.xc. Quare si erit domus, hæc necesse est fieri aut existere, aut esse, aut omnino materiam quæ propter aliquid est, vt lateres, & lapides si domus, non tamen propter hæc: est finis, nisi vt materiam, neq; erit propter hæc, omnino tamen si non sint neque domus, neque serra erit. Illa quidem si non sint lapides. Hęc vero, si non sit ferrum, neq; enim ibi principia sunt, si non triangulum duobus rectis. Manifestum est igitur, quod necessarium est in physicis, quod vt materia dicitur, & motiones eius.

¶ In tex. 90. rem explicat per similitudinem artificiorum. In constructione enim domus, domus ipsa est finis, & ideo si domus futura est: necesse est vt lateres & lapides sint: non tamen si lateres & lapides sint parati statim domus est. Et ideo domus non fit propter hæc tanquam propter finem. Quod est dicere nó fit domus ex lapidibus & lateribus tanquam medium necessariú ad conseruandá naturá lapidum & laterum: sed fit propter habitationé. Nihilominus si nó sint lapides & lateres non erit domus: quia illa sunt materia necessaria domus. Sicuti si non sit ferrum, non erit serra. Quemadmodum in syllogismo, si nó est conclusio, scilicet, triangulum habere tres, &c. non erit principium puta isosceles. Attamen serra non fit propter ferrum tanquam medium propter finem: quia serra non est necessaria ad cóseruandum ferrum: sed fit propter sectionem. Ad quá tamé necessarium est vt serra fiat ex ferro. Cócludit ergo quod in physicis, necessarium, dicit materiam: nam necessarium dicitur medium quod ordinatur ad finem: & dispositiones etiam materiæ dicuntur necessariæ eadem ratione: ratio vero harum necessitatum sumitur à fine.

Tex. xcj. Et vtraque quidem physico dicendæ sunt causæ, magis autem: ea cuius gratia causa enim hæc materiæ est, sed non hæc ipsius finis.

¶ Et finis is cuius gratia, & qui principium est: à diffinitione & ratione petitur, sicuti in ijs quæ secundum artem, quoniam si domus est tale hæc oportet fieri & esse ex necessitate, & quoniam sanitas, hoc est: hæc oportet fieri ex necessitate & esse. Sic, & si homo est hoc: hæc, si vero hæc: hæc.

¶ In text. 91. subiungit conclusionem quod tam materia quam finis est causa per se pertinés ad considerationem physicam: magis tamen finis quam materia siquidé ratio & conditio materiæ sumitur à fine. Quod enim materia oculi debet esse aquea & mollis: & materia auris debet esse aerea, sumitur à fine: puta, quia ita sunt aptæ ad videndú vel audiendú. Subnectit auté alteram cóparationé finis in operabilibus, ad principium in demonstrabilibus: qua amplius innotescat ratio finis. Ait enim quod sicut in demonstrabilibus principiú demonstrationis est diffinitio, ita in operabilibus finis, vnde suméda est tota ratio mediorú, est quidditas ipsius rei nam vt supra diximus, finis & forma in idem concidúr. Exempli gratia: quia domus est artificium quo à tempestatibus protegamur, necesse est vt fiat ex lapidibus, lateribus & lignis. Etsi sanitas est debita humorum proportio: necesse est quod talibus medijs ad eam perueniatur. Eodem modo: quia homo est animal rationale necesse est vt fiat ex carne & ossibus & membris talibus & sensibus.

Tex. xcij. Fortassis autem: & in ratione est necessarium. Determinanti enim opus serrę: quod diuisio huiusmodi est. Hæc autem non erit: nisi habeat dentes tales: Hi vero non: nisi ferrea sit. Sunt enim & in diffinitione quædam partes: vt materia diffinitionis.

¶ In text. 92. & postremo totius libri respondet dubitationi, quæ ex verbis proximis posset oriri. Videtur enim quod si diffinitio rerum naturalium est finis, nunquam posset dari diffinitio per materiam. Respondet inquam nihil prohibere quominus necessarium, idest, materia, ponatur aliquando in ratione, idest, in diffinitione. Nomine enim, necessarij, semper intelligit hic Aristo. materiam. Potest enim diffiniri serra diffinitione quæ sumitur ex fine: & hæc est potissima, vt si dicamus: serra est instrumentum aptum secandis lignis. Et potest diffiniri per formam, vt si dicamus, serra est instrumentum dentatum. Et per materiam, vt si dicamus serra est instrumentum ferreum aptum secandis lignis. Diffinitio enim materialis instrumenti non est completa nisi adiungatur finis: nam ex fine sumitur ratio & formæ, & materiæ. Etenim quia est instrumentum secandi, debet habere dentes duros: & quia debet habere détes duros, debet esse ferrea. Vt enim. 1. poster. super textu. 22. adnotauimus, per omnes causas potest res diffiniri. Materialiter nanque ira est ascensus sanguinis ad cor: sed ratione finis diffinitur quod sit appetitus vindictæ: & vtramque causam comprehendendo, dicitur ira, ascensus sanguinis ad cor, propter appetitum vindictæ,

¶ Sequitur quæstio sexta, Vtrum natura, &c.

FINIS SECVNDI
LIBRI.

Reuerendi patris, Fratris Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum, super tertium Physicorum Aristotelis Commentaria.

QVO EA QVÆ DIcenda sunt, proponuntur. CAP. I.

Text.j. QVoniam autem natura quidem est principium motus, & mutationis, scientia autem nobis de natura est, non latere nos oportet quid sit motus. Necessarium enim est, ignorato ipso, ignorari & naturam. Cùm autem determinauerimus de motu, tentandum erit eodem aggredi modo de his quæ consequenter sunt. Videtur autem motus, continuorum esse. Infinitum autem apparet primum in cõtinuo. Quapropter & diffinientibus continuum accidit vti sæpe numero ratione infiniti, cum infinitum diuisibile, continuum sit.

¶ Subiectum libri huius vt ex superioribus constat est ens naturale, seu mobile. De cuius tribus principijs in primo, de quatuor vero causis, in secundo dictum est. Subsequitur ergo in hoc tertio de ente ipso mobili dicere: atque adeo potissimum de eius propria passione quæ est motus. Partiuntur autem hũc librum traductores in octo cap. Commenta: vero in textus. 75. ¶ In capite hoc primo, quod quinq; textus complectitur, proponit Phi. ea quæ in reliquis sex libris dicturus est, & deinde statuit tres diuisiones ad diffinitionem motus præambulas. Continuat primo librum hunc cum superiori, dicens, quod cum intentio huius libri sit dicere de ente naturali, quod est habens naturã, natura autem (vt lib. 1. dictum est) sit principium motus, dicere oportet quid sit motus. Nam diffinitionis notitia pendet ex partium cognitione. At qui cum motus sit de genere continuorum, idest, pertinens ad quantitatem continuam (nam nihil Physice est mobile, nisi corpus continuum vt li. 5. erit videre) in ratione autẽ & diffinitione cõtinui ponitur infinitũ, necesse subinde est, & de infinito sermonem facere. Ait vero quod sæpenumero in diffinitione continui ponitur infinitum: quia cum continuum debeat diffiniri per partes ex quibus constat, partes vero ad totum duplicem habeant habitudinem (quippe cũ & partes totum componunt, & totum in partes resoluitur) fit vt duplex sit diffinitio continui, prima quæ posita est in prædicamento quãtitatis, scilicet, continuum est cuius partes copulantur ad aliquẽ terminum communem: altera vero, continuum est diuisibile in infinitũ. Et quia non in prima, sed solum in secunda ponitur infinitum, idcirco dixit sæpenumero.

Diuisio libri.

Text. ij. Ad hæc autem: sine loco, & vacuo, & tempore, impossibile est motum esse. Manifestum igitur est: quod & propter hæc, & propterea quod cunctis sunt communia, & vniuersalia hæc: omnibus considerandum erit cum proposuerimus, de vno quoque istorum. Posterior enim est, de proprijs speculatio, ea quæ de communibus est. Primum autem, sicut diximus: de motu.

¶ Rursus in text. 2. subdit quod cum motus fieri nequeat sine loco & vacuo & tẽpore, operępretium etiam est de his dicere: locus nanque, quia est permanens, est mensura mobilis (cum omne mobile sit quantum permanens) tempus autem quod est mensura successiua, est mensura motus: qui est quantitas successiua. De vacuo autem necessaria est disputatio: non quia in rei veritate sit vacuum, sed quia fuerunt veteres quidam opinantes motum fieri non posse, nisi admisso vacuo.

¶ De duobus prioribus, scilicet, motu & infinito, quod intrinsece se habet ad motum, agitur in hoc. 3. libr. in tribus inquam prioribus capitulis de motu, & in quinque postremis de infinito. De reliquis vero tribus quæ extrinsece se habent ad motum disputat in quarto. At vero eò aliorum librorum quatuor, prætermisit hic materiam proponere, quod omnes sunt de motu, mobili, & motore. Subiungitur igitur tandem quod primum omnium dicendum est de motu.

Text. iij. Est igitur eorum quæ sunt: aliud quidem actu solum, aliud vero potentia. ¶ Et eorum quæ sunt actu: hoc quidem hoc aliquid illud vero tantum, aliud autem tale, & in alijs entis prædicamentis similiter. ¶ Eorum autem quæ sunt ad aliquid: aliud quidem secundum superabundantiam, & defectum dicitur, aliud autem secundũ actiuum & passiuũ, atq; omnino motiuum & mobile Motiuum enim motiuum mobilis est, & mobile à motiuo est mobile.

¶ In text. 3. præmittit tres diuisiones necessarias ante diffinitionem motus. Prima eorum quæ sunt, idest, entium aliud est in actu, aliud in potentia. Hæc diuisio nõ diuidit ens in diuersa prædicamenta, sed est diuisio cuiuscunque prædicamenti. Substantiarum enim alia est substantia in actu: & alia in potentia. Primo loquendo de substantia totali, Antichristus est homo in potentia & quando erit, erit homo in actu: & semen est animal in potentia, aut planta in potentia, postquam vero fuerit nata, sunt animal aut planta in actu. Si tamen loquamur de partibus, materia est pura potentia: & forma purus actus. Vnde intelligentię sunt puri actus: substantiæ vero inferiores constant ex actu & potentia.

Tres Diuisiones.

¶ Secunda diuisio est entis in decem prædicamenta, scilicet, entium aliud est hoc aliquid, puta substãtia, aliud vero quantitas, aut qualitas, &c. Mos enim Aristotelicus est loqui de prædicamentis in concreto.

¶ Tertia diuisio est bimembris. Eorum quæ sunt ad aliquid alia quidem secundum superabundantiam & defectũ

defectum: idest, alia est relatio fundata super quantitatem (& aliud secundum actiuum & passiuum) idest, alia fundatur super actionem & passionem. Diuisio hæc. 5. meta. text. 20. latius explicatur: sed quantum ad rem pertinet notandum est, quod cum relatio sit res minime entitatis (quia non habet absolutum esse, sed suum esse est ad aliud) non potest substantiæ competere, nisi mediante aliquo accidéte absoluto: quod est proximum eius fundamentum, vt in prædicamento relationis dictum est: omnis autem relatio fundatur aut super quantitatem: potissimum super rationem vnitatis aut numeri quæ est mensura rerum, aut super actionem & passionem quæ est fluxus ab alia re, aut ad aliam vt duplum, triplum, æquale, &c. fundatur in numero: nam duplum est quod bis continet aliud, &c. & simile non proxime fundatur in qualitate, sed in vnitate qualitatis: puta ꝙ sit eadem species aut idem gradus qualitatis. Item relatio qua aliquid dicitur calefaciens aut calefactum, fundatur in actione & passione, relatio vero paternitaris, aut filiationis, super hoc quod est generasse aut genitum esse. Quid vero diuisiones istæ conferant ad notitiam motus subiungit, in text. sequenti.

Text. iiij. Secundæ quæstionis sedes.

Non est autem motus, præter res, Mutatur enim semper id quod mutatur aut secundum substantiam, aut secundum quantitatem, aut secundum qualitatem, aut secundum locum. Commune vero in his, nihil est accipere, sicuti diximus: quòd neq; hoc neq; quantum neq; quale, neq; aliorum prædicamentorum vllum sit. Quare neque motus, neque mutatio, vllius erit præter ea quæ dicta sunt, cum nihil sit præter ea quæ dicta sunt.

¶ Proponit autem primum quod motus non est præter res. Quod est dicere. Motus consideratus ratione termini seu formæ quæ acquiritur non pertinet ad aliud distinctum prædicamentum, quam ad prædicamentum sui termini. Id enim quod non habet perfectã entitatem non ponitur directe in prædicamento: sed reducitur ad genus suæ perfectionis, sicuti materia & manus reducitur ad prædicamentum substantiæ: & cum motus dicat quid imperfectum (est enim sicut via & acquisitio rei) fit vt motus, verbi gratia, augmentationis reducatur ad prædicamentum quantitatis: & motus alterationis, ad prædicamentum qualitatis: & generatio, ad prædicamentum substantiæ. Tametsi generatio vt videbimus in. 5. huius nõ est motus sed mutatio: nihilominus vsque ad illum locum semper motus accipitur communiter, vt includat generationẽ. Vnde rursus infert, quod quemadmodum nihil est vniuocũ substantiæ, quantitati, & qualitati: sed ens analogice dicitur de illis, ita nihil est commune vniuocum omnibus motibus: sed analogice motus dicitur de suis speciebus si modo motus consideretur in quantum est quædam forma imperfecta. Nam vt dicit respectum ab alio vel in alio pertinet ad prædicamentum actionis: vel passionis: vt. q. 1. per amplius explicatur. Sequitur ergo quod motus eodem modo diuiditur vt ens & ad eadem prorsus prædicamenta reducitur tanquam quid imperfectum & medium inter actum & potentiam. Et hac de causa præmiserat duas priores diuisiones. Tertiam vero adhibuit nequis falleretur credens quod motus pertinet ad prædicamentum relationis: motus enim non est relatio: sed est actio vel passio: quæ est fundamẽtum relationis. Et præterea quia inde dependet intelligentia motus, vt statim apparebit.

Textu. v.

Vnumquodque autem dupliciter inest omnibus, vt hoc, aliud enim est forma ipsius: aliud vero, priuatio. Et secundum qualitatem. Hoc enim est album: illud autem, nigrum. Et secundum quantitatem. Aliud enim perfectum est: aliud vero, imperfectum. Similiter autem & secundum loci mutationem. Hoc enim sursum, illud vero deorsum: aut aliud quidẽ leue, aliud vero graue. Quare motus & mutationis species: tot sunt, quot entis.

¶ In text. 5. soluit dubitationem quæ posset hinc oriri. Sunt enim motus contrarij: quorum alter tẽdit ad perfectionem, sicut generatio: alter vero ad imperfectionem, sicut corruptio, videtur ergo quod isti motus non pertineant ad idem prædicamentum. Respondet quod omne genus prædicamentale tam generalissimũ quam subalternum diuiditur per differentias quæ opponuntur sicut habitus & priuatio quod est inter oppositiones prima: vt habetur. 10. metaphy. text. 15. sicut animal, diuiditur per rationale, & irrationale: & quale, per album & nigrum. Atqui & nigrum est priuatio albedinis, & propterea quod lux est quodammodo forma extrinseca coloris, & nigredo est minus capax lucis, quam albedo, & in quantitate est magnum & paruum: paruum est quodammodo priuatio magni, & in loco est sursum & deorsum, & sursum est dignior differentia quam deorsum. In summa differentiæ diuidentes genus non possunt esse æque perfectæ, & ideo perfectior se habet vt habitus, & imperfectior vt eius priuatio. Quapropter motus contrarij, sicuti & termini ipsi motus, ad idem genus pertinent.

¶ Sequitur continuo caput secundum.

QVID NAM SIT motus.

CAP. II.

Text. vj. Quæstionis primæ locus.

DIVISIO autem secundum vnumquodque genus hoc quidẽ esse actu, aliud autem potentia eius quod potentia existit actus, quatenus huiusmodi motus est vt alterabilis quidem quatenus alterabile est alteratio. Augmentabilis autem, & oppositi decrescibilis (nullum enim est: commune nomẽ in vtrisq;) augmentum & decrementum. Generabilis autem & corruptibilis, generatio & corruptio. Loco mutabilis vero, loci mutatio.

Diffinitio motus.

¶ His præiactis, in cap. secundo per textus duodecim distributo, descendit ad diffinitionem motus, dicens, quod motus est actus entis in potentia secundum quod est in potentia. Ad cuius expositionem considerandum est, quod aliquid est in potentia tantum

tum vt aqua frigida: quæ est in potentia calida: aliud in actu tãtum, vt si aqua haberet summum calorem in esse quieto (quod non posset esse nisi facta ignis) aliud est partim in potẽtia partim in actu, vt cum aqua actu calefit. Vnde cum aqua est in pura potentia ad calorem non mouetur: quia nihil habet de actu illius caloris: nec quando esset summè calida moueretur ad calorem quia cum sit in summo actu, nihil tunc habet de potentia: sed tunc mouetur quando medio se habet modo, scilicet, quando habet partem actus, & adhuc est in potentia ad reliquam partem. Itaque motus dicit ordinem. Dicit enim actum respectu præteritæ potentiæ & impotentiam respectu futuri actus. Neque id sufficit: sed requiritur quod talis ordo sit continuus & non interpoletur. Cum enim aqua calefit: si acquisito vno gradu caloris, cessaret actio, iã non esset motus: motus enim est de genere cõtinuorũ: vt supra dictũ est. Optime ergo exprimitur natura motus cum dicitur quod motus est actus (ad differentiam illius quod est in mera potentia) entis in potentia (ad differentiam illius, quod iam est in vltimo actu) secundum quod in potentia (id est, ea ratione qua tale ens est in potentia) nam cum aqua calefit non mouetur in quantum est actu aqua, sed in quantũ potentia calida: & ideo forma aquæ non est motus: sed actus ille quo calefit. Hinc sequitur quod motus est dispositio mobilis, scilicet, actus imperfectus rei quæ mouetur. Vnde actus (qui Græce dicitur entelechia) quando est in facto esse dicitur forma: quando vero in fieri est motus. Subdit exempla, vt alteratio (inquit) est actus alterabilis, inquantum est alterabile: augmentatio est actus augmentabilis in quantum est augmẽtabile: diminutio, est actus minuibilis in quantum minuibile. Posuit seorsum vtrumq; motũ augmenti & decrementi: quia non est vnum nomen commune illis, sicut in alteratione. Enimuero tam motus à calido in frigidum, quàm contrarius, vterque dicitur alteratio: motus vero ad magnitudinem & ad paruitatem, non habet idem nomẽ. Ponit etiam exemplum de generatione quamuis non sit proprie motus, scilicet, ꝙ generatio est actus generabilis inquãtum generabile. Hinc apparet cur præmisit tertiam diuisionem: nempe quia motus diffinitur per respectũ ad mobile. Vt enim forma est id quo aliquid est actu, ita motus est actus quo mobile mouetur.

Text. vij. Quod autem hoc sit motus: hinc manifestum. Cum enim ædificabile, quatenus tale ipsum dicimus esse, actu fuerit: ædificatur, & hoc est ædificatio. Similiter autem & medicatio, & volutatio, & saltatio, & adolescentia & senescentia.

¶ Subsequenter in text. 7. & quatuor sequentibus explicat tres particulas diffinitionis, & postea probat diffinitionem per comparationem ad aliorum insufficientes diffinitiones. Primo ostendit quod motus est actus. Ad cuius euidentiam notandum est, quod id quod est in pura potentia (si factibile est per motum) est in potentia ad duo, scilicet, & ad fieri, & ad factum esse, quorum primus est actus imperfectus: secundus vero perfectus. Vt domus antequam incipiat ædificari est in potentia ad ædificari, & ad ædificatum esse. Ait ergo ꝙ quando ædificabile inquãtũ ædificabile actu fuerit tũc ædificatur: nã anteq̃ ædificetur non est in actu: sed in mera potentia: ergo ædificatio dicit aliqualẽ actũ: & similiter, medicatio dicit quod medicabile sit sub tali ratione, idest, quòd medicetur. Et adolescentia est quando quis est in actu imperfecto augmẽti: puta quãdo nondũ acquisiuit ætatem perfectam: & senescentia quando declinat in senium. Motus ergo actus est.

Textus. viij. Quoniam autem quædam eadem & potentia, & actu sunt, at non simul, aut non secundum idem, sed vt calidum quidem potentia frigidum autem actu multa iam agent & patientur à se inuicem. Omne enim erit simul actiuum & passiuum. Quare & mouens physice mobile est. Omne enim huiusmodi mouet cum & ipsum mouetur. Videtur igitur quibusdam omne quod mouet, moueri, sed de his quidem ex alijs erit manifestum, quomodo se habent, est enim quoddam mouens: & immobile.

¶ In text. 8. probat secundam particulam, idest, entis in potentia, dicens, quod nihil est in actu & potentia eadem ratione licet diuersis nihil prohibeat. Cum enim aqua est summe frigida, est quidem in actu respectu frigiditatis: sed est in potẽtia respectu caloris. Et ideo stat quod aliquid simul agat inquantum est in actu: & patiatur inquantum est in potentia, vt cum ferrum calidum immittitur in aquam frigidam ferrum inquantum actu calidum calefacit aquam: & inquantum potentia frigidum, vicissim frigescit ab aqua. Vnde actio prouenit à forma qua agens est in actu: pati vero prouenit à materia, qua est in potentia ad recipiendum aliam formam. Quare omne, inquit, mouens physicum dum mouet mouetur: mouens enim physicum est quod in se habet principium intrinsecum aut actiuum, aut passiuum vt in. 2. lib. q. 1. dictum est. Atqui vbi est principium actiuum intrinsecum, vt in animali manifestum est quo modo calor naturalis nutriendo debilitatur: & vbi principium actiuum est extrinsecum, alterutrum agũt & patiuntur, vt dictum est de ferro calido & aqua frigida. Subdit autem quod propterea quibusdam visum est, vniuersaliter omne quod mouet simul moueri. Hoc tamen, inquit, alibi determinandum est, nempe 8. huius & 12. meta. vbi determinatur intelligentias mouere: neutiquam tamen moueri motu physico.

Tex. ix. Eius autem quod potentia existit actus: cum actu existens agit, aut idem aut aliud quatenus mobile, motus est: dico autem quatenus sic, est enim æs, potentia statua: attamen æris actus quatenus sit motus non est. Non enim idem est æri esse: & potentia quadam mobili: quoniam si idem esset simpliciter: & secundum rationem: esset vtique æris quatenus ęs actus, motus, non est autem idem quem admodum dictum est.

¶ Facta ergo suppositione quod stat simul aliquando esse in actu & potentia, concludit in text. 9. ꝙ motus est actus entis non inquantum est in actu, sed inquantum est in potentia, vt calefactio aquæ est actus aquæ non inquantum est aqua (nam talis actus est forma aquæ) sed quatenus est in potentia calida. Et ideo quãdo fuerit perfectissime calida, quia nõ erit amplius in tali potentia, non mouebitur. ¶ Explicat id amplius exemplo (dico

(dico autem quatenus,&c.)nam æs(inquit)simul est in actu & in potentia. Est enim actu æs per formam substantialem, & est in potentia statua antequam ex illo fiat statua. Vnde quando actu fit ex illo statua, illa acquisitio formæ est motus: quia est actus æris, non inquantum est actu ens: sed in quantum est in potentia statua: obidq; facta statua, quia tunc iam non est ens in tali potentia, forma statuæ non erit motus.

Text.x. Manifestum est autem & in contrarijs, posse enim valere ac posse ægrotare: alterum est nanque ægrotare quidem & valere idem esset, subiectum autem & id quod valet atque ægrotat, siue humiditas, siue sanguis: vnum & idem est. Quoniam autem nō est idem (quem admodum neque color idem & visibile) possibilis quatenus posibile actus manifestumq; motus est.

¶ In text. 10. ré adhuc perspicacius aperit vbi in vno subiecto sunt potentia duo contraria. Vnum enim & idem subiectum, vt sanguis, vel humor, vel homo ipse, est in potentia ad duas contrarias formas: puta ad sanitatem & ægritudinem. Vnde quanquam idem sit subiectum, potentia tamen sunt saltem ratione diuersæ: nam potentiæ distinguuntur per obiecta, & sanitas & ægritudo sunt res diuersæ: sicuti etiam color & visibile sunt ratione diuersa: quia se habent, sicut subiectum & passio. Si ergo idem subiectum est duæ potentiæ ratione distinctæ, sequitur quod subiectum ipsum, inquantum ens actu ratione differt à se ipso inquantum est in potentia. Atque adeo necessarium fuit reduplicatiue dicere quòd motus est actus entis in potentia inquantum est in potentia: nam alias sequeretur quòd forma substantialis æris esset motus, quoniam est actus entis existentis in potentia ad statuam. Excluditur tamen à ratione motus: quia non est actus eius inquantum est in potentia: sed inquantum est in actu perfecto.

Text.xj. Quod igitur est hic, & quod accidit tunc moueri cum actus iste est, & neque prius neque posterius: clarum est. Contingit enim vnumquodque quando quidem operari, quādoque autem non, vt ædificabile quatenus ædificabile: & ædificabilis actus quatenus est ædificabile ædificatio est: aut enim ædificatio, aut domus, actus est ædificabilis: sed cum domus est: non amplius ædificabilis est, ædificatur autem ædificabile, necesse est ergo: ædificationem actum esse, ædificatio autem motus quidam est. At verò eadem conuenit ratio & in alijs motibus.

¶ In text. 11. concludit ex dictis diffinitionem illā motus significanter exprimere naturam motus: qua tex. 6. dictum est, quòd motus est actus augmentabilis inquātum augmentabile: alterabilis inquantū alterabile, &c. Et intendit docere quod actus ædificabilis inquantum ædificabile, non est, nisi cum ædificabile incipit ædificari: & durat quandiu ædificatur. Itaque talis actus, nec est priusquam ædificabile incipiat actu ædificari, nec postea quam est perfecte ædificatum. Et ille actus est motus. Operari in textu accipitur pasiue. Exempli gratia. Domus antequam incipiat ædificari, est quidem ædificabilis: attamen, quia nihil habet de actu, non mouetur; sed quam primum incipit ædificari, quia habet aliquid de actu, ille actus quo ædificatur est motus: qui est actus ædificabilis inquantum ædificabile, idcirco quòd adhuc semper est in potentia ædificari. At vero cum forma domus perfecta est inducta, illa quidem est actus: sed non erit motus: quia domus ædificata desinit iam esse ædificabilis: & per consequens illa forma non est actus ædificabilis, sed ædificati. Argutissime ergo concluditur quod entelechia, idest, actus, est genus ad formam in actu perfecto & ad formam in fieri, & quando est forma rei factæ dicitur entelechia, sed non motus, at quandiu est rei factibilis, ille actus est motus.

Tex. xij. Quod autem bene dictum sit manifestum & ex ijs quæ alij de ipso dicunt & ex eo quod non facile est definire, aliter ipsum, neque enim motum atque mutationem ponere in alio genere poterit vtique aliquis: neque qui aliter dixerunt de ipso, recte faciunt. Manifestum autem est considerantibus: quod ponunt nonnulli ipsum, alteritatem, inæqualitatemque: & quod non est dicentes esse motum, quorum nullum necessarium est moueri: siue altera sint, siue inæqualia, siue non existentia.

¶ In text. 12. postquam probauerat ex proprijs diffinitionem motus comprobat eam comparando suā diffinitionem ad diffinitionem aliorum, dicens quod hāc esse bonam diffinitionem inde constat, quod non potest aliter bene diffiniri. Id quod manifestum est ex his quæ alij dicunt. Vbi notādum est quod Pythagoriti, vt Themist. & Philop. referūt dicebāt motū esse alteritatē quādā & inæqualitatē, & non ens. Alteritatem inquam, idest, variationem formæ aut substantialis (vt in generatione) aut accidentalis vt in alteratione. Inæqualitatē autem vt in augmentatione. Quoniam omne quod mouetur est dissimile illi à quo mouetur: & quā primū est simile, desinit moueri. Non ens deniq;, quia quod mouetur nondum est in actu sub illa forma ad quam mouetur. Reprobatio huius opinionis consistit in duabus rationibus. Prima non omnis alteritas & inæqualitas & non ens habet rationem motus, nisi addatur quod sit alteritas & inæqualitas entis in potentia, ergo. Probat antecedens, hoc syllogismo. Omne illud in quo est motus, mouetur, sed non omne quod est alterum, aut inæquale, aut non ens mouetur: ergo id non sufficit ad rationem motus: minor patet, quia quando alteritas & inæqualitas est in facto esse, res non mouetur: aqua enim est altera ab igne in substantia & qualitate: & formica est inæqualis elephanti, & vnus homo inæqualis alteri: & tamen non mouetur. Item Antichristus est modo non ens: & non mouetur. Requiritur ergo ad rationem motus quod sit medium inter actum & potentiam modo supra dicto.

Pythagorici.

Textus xiij. Sed neque mutatio: aut ad hæc, aut ex his magis est, quàm ex oppositis. Causa autem cur in his ponant illi: est quoniam indeterminatum quiddam videtur esse motus. Alterius tamen coordinationis principia, ex eo, quia sunt priuatiua, indeterminata sunt neque enim hoc, neque tale, vllum ipsorum est quoniam neque aliorum quicquam prædicamentorum.

¶ Secunda ratio est in text. 13. Motus indifferenter est vel ab

vel ab inæqualitate ad æqualitatem (vt quando vnus augetur ad quantitatem alterius) vel ab æqualitate ad inæqualitatem (vt quando decrescit) & ab alteritate ad similitudinem (vt quando quid per motum fit simile alteri) vel à similitudine ad alteritatem (vt quando fit dissimile) & à non ente ad ens (vt quando fit generatio) vel ab ente ad non ens (vt quando fit corruptio) ergo motus non magis est alteritas quam similitudo: neq; inæqualitas quam æqualitas: neq; non ens quam ens. Vis rationis huius consistit in hoc, quod illi appellabát motum id quod est principium, aut terminus motus. Vnde manifestè sequitur quod cum terminus & principium motus sint diuersa, nulla est ratio cur potius principiũ quam terminus dicatur motus. ¶ Subdit sequenter. Aristot. rationem cur illi ita loquebantur de motu: quia Pythagorici omnia entia diuidebát per habitum & priuationem: quæ, vt paulo ante dicebamus, est prima oppositio diuidens omne genus: obidq; faciebát duas coordinationes in quarum altera ponebant decem positiua scilicet, finitum, impar vnum, dextrum masculum quiescens, rectum lumen, bonum, triangulum, æquilaterum. In altera vero alia. 10. opposita priuatiua quæ sunt infinitum, par, multitudo, finistrum fœmina, motũ obliquũ tenebra, malum, altera parte longius. Finitum enim dicit determinatam speciem, infinitum vero indeterminatam. Themist. & Philop. collocant par, inter positiua: & impar inter priuatiua. Sed calcographorum existimo mendum esse: nam, vt infra text. 26. liquido constat, par dicebant habere rationem infiniti: impar vero rationem finiti. Et ideo impar, licet nomé videatur priuatiuum, ponitur tamen in ea serie vbi ponitur, finitum, & par, vbi ponitur infinitum. Et eadem ratione quiescens, appellabant ens & simile & æquale, motum verò appellabant alterum & inæquale & non ens. Et hoc est quod ait Arist. quòd secũdum Pythagoricos, motus (sicut nec cætera priuatiua) non determinatur per certam formam aut substantialé, aut qualitatis, aut alicuius aliorum prædicamentorum.

Prædicamé ta Pythagoræ.

Textus xiiij.

Cur autem videatur indeterminatus esse motus: causa est, quod neq; in potentia eorum quæ sunt, neque in actu: licet ponere ipsum simpliciter, neque enim id quod potest esse quantum mouetur ex necessitate, neque id quod actu quantum est.

¶ Subsequenter in text. 14. dicit quod ratio ob quam videbatur illis motum esse quid indeterminatum, est quia motus nec simpliciter est potentia, nec simpliciter actus. Enimuero æs quando est in pura potentia ad statuam, non mouetur ad illam: neque mouetur ad illam quando est sub perfecta forma illius, nec paruum quando est pura potentia vt sit maius, nec rursus quando est sub perfecta quantitate, quam potest habere, mouetur.

Textus xv.

Et motus, actus quidem aliquis esse videtur imperfectus tamen: causa autem est quoniam imperfectum est, ipsum, possibile cuius est actus, motus. Et ob hoc ergo difficile est accipere, quid ipsum sit. Aut enim in priuatione necesse est ponere, aut in potentia, aut in actu simplici, horum autem nullum videtur esse posse. Relinquitur igitur dictus modus: actum quidem quendam esse, talem tamen actum qualem diximus difficilem quidem cognitu: sed qui esse possit.

¶ Hinc ergo concludit in text. 15. quod motus necesse est vt sit actus quidam imperfectus tamen, & medius inter actum & potentiam, propterea quod motus est actus entis possibilis, idest, existentis in potentia & non dum perfecti actu completo. Et propterea (inquit) difficile est assignare quid est motus: aut enim motus est pura & mera potentia, aut simpliciter actus: nullum autem istorum: quia tenebræ & cæcitas sunt priuationes & tamen non sunt motus: & aurum in visceribus terræ est in potentia statua: & tamen non mouetur ad illam & forma statuæ est simpliciter actus: & tamen non est motus. Restat ergo motum esse (quemadmodum diffinitum est) actum entis in potentia secundum quod in potentia.

Textus xvj.

Mouetur autem & mouens (sicut dictum est) omne: cùm sit potentia mobile & cuius immobilitas quies est, cui enim motus in est: huic immobilitas quies est. Nam ad hoc agere, quatenus huiusmodi: idipsum mouere est hoc autem, tactu. quare simul & patitur.

¶ In text. 16. & sequenti soluit dubitationem quandã quæ ex diffinitione restat. Dubitatio vero est hæc. Dictum est quod motus est actus entis in potentia: potentia autem est duplex, scilicet, actiua mouentis & passiua mobilis, rursus dictum est supra quod omne mouens physicum simul mouetur. Dubium ergo est vtrum motus sit actus mouentis inquantum est potentia mouens an vero actus mobilis inquantum est potétia mobile. Ad aperiendum autem punctum quæstionis probat quòd omne mouens physicum, idest, quod habet in se principium sui motus, etiam mouetur. Et vtitur hac ratione. Omne illud quod prius est in potentia ad aliquid, & postea quando illud habet quiescit, mouetur (nam à potentia ad quietem non venitur: nisi per motũ quo acquiritur locus, vel forma) sed omne agens physicum antequam agat est in potentia ad agendum: & postquam egit quiescit ab illa actione: ergo quando agit mouetur, idest, ab alio applicatur ad agẽdum, verbi gratia equus prius est in potentia generans: & postquam genuit, quiescit à generatione, ergo quando generat mouetur. Ita inducunt aliqui hanc rationé, quos sequitur S. Thom. At vero forsan Aristo. non intelligit hic aliquid noui, quam quòd paulo antè dixerat, scilicet, ꝙ cum mouens physicum constet ex materia & forma, agit ratione formæ, & patitur ratione materię, vt patet in ferro calido immerso aquę frigidæ, quod quidem est in potentia, vt frigefiat: & postquam frigefit ab aqua quiescit frigidum. Et id est argumentũ ꝙ quando mouet aquã calefaciendo illam simul etiam mouetur ab illa. Et hoc cõsonat sequẽtibus verbis (nã ad hoc agere quatenus huiusmodi hoc ipsum mouere est, &c.) idest, mouere aquam ad calorem hoc est calefacere: sed quia contactus hoc facit per contactũ vicissim frigefit ab aqua. Vnde intelligitur vt ait S. Tho. de cõtactu per communicationé in materia. Etenim quia corruptibilia & generabilia cõmunicãt in materia dum agens tangit passum, tangitur vicissim ab illo. Corpora vero cœlestia, vt habetur. 1. de generatione, quia non cõmunicant in materia cum istis inferioribus tangunt quidem ista, sed tamen ab istis non tanguntur. Dubium ergo est vtrum motus ferri sit ille calor, quem producit in aqua: an frigus potius quod in se recipit ab aqua.

Idcirco

Textus xvij.

Idcirco motus, est actus mobilis quatenus mobile existit, accidit autem hoc, tactu motui, quare simul & patitur. Speciem autem semper afferet aliquam, id quod mouet, aut hanc, aut talem aut tantum, quæ principium aut quæ causa motus erit, cum mouet, vt actu homo facit ex eo quod potentia existit homo hominem.

Formae est principiũ motus.

¶ Ad quod respondet in text. 17. & postremo, scilicet, quod motus est actus mobilis in quantum est mobile. Quam. S. Tho. & alij dicunt esse secundam diffinitioné scilicet, materialem motus. Id tamen probat hac ratione. Actus proprius alicuius rei est ille qui per se rei cõuenit, non per accidens: sed motus per se conuenit mobili & per accidens mouenti (quatenus accidit ꝙ mouens eo quod agit per contactum simul etiam moueatur) ergo motus per se est actus mobilis. Quemadmodum enim albedo est actus albi, videlicet, quo formaliter corpus est album, ita & motus est actus mobilis, népe quo mobile mouetur. ¶ Confirmat denique quod quanuis idem sit mobile & mouens, alia tamen ratione est mouens & alia mobile. Est enim mouens quatenus est in actu per aliquam formam (quam hic vocat speciem) quæ quidem forma, aut est substantia, aut qualitas, aut quantitas. Homo enim eo, quod est actu homo per formam, agit educendo ex semine (quod est homo in potentia) hominem in actu. Non curat hic Aristo. an forma humana educatur de potentia materiæ, necne: nam exempla ponit non vt ita sint sed equus educit similem formam alterius equi de potentia materię. Et calidum per calorem (quo est actu calidum) calefacit: repatitur tamen ratione materiæ: quia agit per contactũ. Locus hic solet citari sub his verbis, omne agens agit in quantum est actu sub aliqua forma.

¶ Subsequitur consequenter caput tertium.

QVOD ACTIO ET PASSIO sint idem motus.

CAPVT. III.

Textus xviij.

Dubitatum autem, manifestum est: quòd motus est in ipso mobili, actus enim est huius & ab ipso motiuo. Motiui autem actus non alius est, oportet enim, esse actum vtriusque. Motiuum enim est, eo quod potest, mouens autem, eo quod agit: sed est actiuum ipsius mobilis. Quare similiter vnus est amborum actus: sicuti idem spacium est vnum ad duo, & duo ad vnum, & ascendens & descendens. Hæc enim, vnum quidem sunt, ratio tamen nõ vna est. Similiter autem & in mouente & in moto.

¶ In cap. 3. quod continet text. 6. diluit dubitationem in hac materia præcipuam. Videlicet, vtrum motus qui est actio & motus passio sint eadem res an diuersæ. Quando enim ignis celefacit aquam tunc & ignis dicitur calefaciens, & aqua calefieri, vtrum ergo idem sit motus à quo & ignis dicitur calefacere: aqua calefieri: an vero sunt diuersi. Supponit vero ex dictis ꝙ motus subiectatur in mobili, à quo proinde mobile denominatur moueri. Et inde videtur subsequi quod idem motus qui est actus mobilis, est etiam actus mouentis: & eodé denominatur & mouens & motum. Exempli gratia. Calor idem quatenus recipitur in aqua, est motus qui est calefactio passio: & quatenus proficiscitur ab igne, est calefactio actio. Probat autem conclusionem prius ratione, quæ est hæc. Quemadmodum mobile prius est potentia mobile & postea actu mouetur, ita agens prius est potentia motiuum, deinde actu mouens: ergo quemadmodum est actus per quem id quod prius erat mobile, actu moueatur, ita oportet esse actu per quem id quod prius erat in potentia motiuum, postea sit actu mouens, sed motiuum, & mobile dicuntur correlatiue: quia motiuum mouet mobile, & mobile mouetur à motiuo: ergo idem penitus actus est quo motiuum mouet mobile, & quo mobile mouetur à motiuo. ¶ Idem mox explicat exemplo. Sicuti (inquit) est proportio duorum ad vnũ & vnius ad duo: nisi quod duo respectu vnius dicuntur duplam, & vnum respectu duorum dicitur dimidium. Et eadem est via à sursum vsq; deorsum & econtrario: nisi quod incipiendo à sursum motus ille est descensus: & incipiendo à deorsum vsq; sursum, est ascensus. ¶ Hinc lucet natura motus quam quæst. 1. amplius explicabimus, actio enim & passio non sunt relationes secundum esse, sed secundum dici vt cap. de relatione & in sex vltimis prædicamentis explicuimus. Actio enim & passio non supponit pro relatione, sed si sit alteratio supponit pro calore dum actu recipitur in aqua: qui quidem est actio inquantum est ab agente: & passio inquantum recipitur in aqua. Et ita actio & passio connotant diuersas relationes. Sicut sciétia non est relatio: quæ est habitudo habitus ad obiectũ sed est habitus ipse qui explicari nequit nisi per respectum ad obiectum.

Textus xix.

Habet autem dubitationem rationalem: necesse enim est fortasis: esse quendam actum alium actiui, atque passiui, illud enim actio est: hoc vero passio: opus autem & finis illius quidem, factum: huius autem affectus. ¶ Cum igitur vtraque sint motus: si diuersi quidem, in quo sunt? Aut enim vtraque in patiente, ac motu sunt, aut actio quidem in agente, passio vero in patiente, si autem oportet & hanc actionem vocare, æquiuoca vtique erit. At vero si hoc est motus in mouente erit eadem enim est ratio in mouente, & in moto. Quare aut omne mouens mouebitur: aut habens motum, non mouebitur. Si autem vtraque in moto sunt & patiente, actio inquam & passio: & doctio & disciplina quæ duo sunt in ipso sunt discente. Primum quidem actus vniuscuiusq;, non in vnoquoque erit. Deinde inconueniens est, duobus motibus simul moueri. Quædam nanque erunt alterationes, duæ vnius, & ad vnam speciem. At impossibile est.

¶ Sed vnus erit actus? ¶ At irrationabile est, duo-

duorum specie diuersorum vnum ac eundem esse actum. ¶ Atque erit, si quidem disciplina & actio idem sunt passioque & actio docere idem quod discere, & agere quod pati. Quare omnem docentem, discere necesse erit & agentem pati.

¶ At vero quia conclusio hæc non est intellectu facilis, in text. 19. arguit dialecticè ad vtranque partem. Et hoc est quod ait, dubitationem hoc rationalem, idest, dialecticam habere. Et prima arguit ad partem negatiuam, scilicet, quod motus actio & motus passio non sunt idem motus, sed ꝙ alius sit actus actiui, scilicet actio: & alius passiui scilicet, passio. Primo ex parte subiecti quoniam actus diuersorum videntur esse diuersi, sed agens & patiens sunt diuersa: quia actio est actus quo agens agit, passio vero actus, quo patiens patitur: ergo sunt distincti actus. Secundo id patet ex parte finis: nam finis actionis est factum vt finis calefactionis est calidum facere: finis autem passionis affectus idest, passum esse, vt calidum esse: ergo actus ipsi sunt diuersi nam actus penes fines distinguuntur. ¶ Mox arguit ad partē affirmatiuā, scilicet quod sunt idem motus. Si actio, inquit, & passio sunt diuersi actus, cum vtraque sit motus quæritur an ambo illi motus sint in patiente, an actio quidem in agente, passio vero in patiente: neutrum istorum: ergo. Interserit parenthesim. (Si autē oportet hāc idest, actum qui est in passo actionem vocare, æquiuoca vtique erit nominatio) vbi Themistius, quem Sanct. Thom. sequitur, dicit insinuari tertium membrum quo quis posset dicere motum qui est actio esse in patiente & motum qui est passio, in agente. Et ideo dicit absurdum esse, actum qui est in passo appellare actionem. Tametsi forsan Aristot. hic non insinuat tertium membrū: sed tanquam per se id absurdissimum præterit. Inserit tamen (id quod ego arbitror) hæc verba, eo quod qui alium actum poneret in agente & alium in patiente nō posset nihilominus negare actum qui est in patienti appellari actionem, æquiuoce tamen: nam ille diceretur actio, quia est ab agente: actus vero agentis esset actio à quo denominaretur agens. Quartum vero membrū, scilicet, quod ambo actus essent in agente, exclusum est cum ostensum fuerit, motum esse in mobili.

¶ Probat subinde minorem syllogismi. Et primo quo ad primum membrum. Si inquit actus qui est actio est in agente, passio vero in patiente, sequitur tunc quod in agente erit motus, puta actus ille, eadem enim erit tunc ratio actus producti in passo & actus producti in agente scilicet, vt vterque sit motus. Vnde continuo sequeretur, aut quod omne agens agendo moueretur, aut quod aliquod subiectum, vbi formaliter esset motus, non moueretur: quorum vtrumque est absurdum.

¶ Sed dicet quis quomodo habetur pro inconuenienti, quod agens agendo repatiatur? cum id supra fuerit assertum. ¶ Respondetur quod non habetur pro inconuenienti quod agens mouendo passum, vicissim moueatur ab illo: sed inconueniens hic illatum est, quod agēs ea ratione qua agit, & per eundem motum quo agit pateretur: nempe quod calefaciens quatenus calefacit, calefieret. Aut concedendum esset (inquit) quod in calefaciente esset motus calefactionis, & non calefieret.

¶ Si autem detur alterum membrum, scilicet, quod vterque motus esset in patiente, tunc sequuntur duo inconuenientia. Primum quod actus non est in suo proprio subiecto, cum enim actio inquantum actio sit prius actus agentis, & passio patientis, vt doctio est actus doctoris, & disciplina actus discipuli, fit vt si essent actus distincti, actio deberet esse in agente, & passio in patiente. Alterum inconueniens est, quod tunc sequeretur passum simul pati duobus motibus eiusdem speciei: nihil namq; prohibet vt aliquid simul moueatur pluribus motibus, vt cum aqua dum gelatur, simul frigesit, & condensatur, & albesit, sed tandem in proposito eadem aqua cum calefit ab igne, recipere duos motus calefactionis, puta actionem, & passionem, & per consequens ab vtroque deberet moueri, quod est absurdum, nam calefactio vnicus est motus. Ex his ergo interrogāter cōcludit partē affirmatiuā: nēpe vtrū propter has rationes dicendum sit quod actio & passio sint idē motus. ¶ At tamen resurgit iterū aduersus eā: inferendo quatuor inconueniētia. Primū quia irrationabile videtur duorū distinctorū specie (qualia sunt agens & patiens) vnū atq; eundem esse actum. Secundū (quod est superioris maior explicatio) sequeretur quod doctio & disciplina idem omnino essent actus, & per consequēs idē esset actio & passio, cum tamen appareant res diuersissimæ. Quæ si concedātur, sequitur, quòd idem itidē sit agere & pati, docere & discere, & per cōsequēs quod docens ea ratione qua docet disceret: & discēs ea ratione qua discit, doceret. Quæ omnia per se apparent manifeste falsa. Et est notandus istorū ordo. Nā primo infertur pro inconuenienti quod idem actus sit duorū, secundo quod actus significati in abstracto per diuersa nomina sint idē: tertio ꝙ agere ipsum & pati vt significantur per verba sint idem, & quarto ꝙ agens ipsum in concreto, qua ratione est agens, sit patiens.

Tex. xx.

An neque alterius actum in altero esse: inconueniens est? est enim doctio: actus docentis, in quodam tamen & non decisus, sed huius in hoc. ¶ Neque enim vnum duobus quicquam prohibet eundem esse non vt est idem sed vt est id quod potentia est ad id quod est actu.

Conclusio.

¶ In text. 20. respondet ad quæstionem affirmatiue, conclusione hac trimembri. Actio & passio sunt re idē motus, & ille existit in passo quod mouetur, differunt tamen ratione, nempe quod actus ille, vt est ab agente est actio, & vt in patiente, est passio. Itaque diuersis relationibus destinguitur. Conclusio hæc patet ex argumentis factis ad partem affirmatiuam. ¶ Superest nihilominus quinque inconuenientia dissoluere, quæ in contrarium videntur militare.

Quinque incōueniētia.

Primum est illud, quod etiam si actio & passio sunt idem motus, actio nihilominus est in passo, quòd supra pro inconuenienti ducebatur, eo quod actio est actus agentis, & per consequens videtur debere esse in agente. Huic respondet, nullum esse inconueniens quod actus vnus sit in alio. Doctio em̄ est actus agentis, non quidem tanquam subiecti, sed tāquā efficiētis, ob idque talis actus est in passo. Est enim doctio doctrina, quæ est in discipulo inquantū fit à doctore. Et hoc est quod ait (nō decisus) idest, cōtinue productus sine interruptione. Nā magistro cessante docere, tunc scientia discipuli dicetur doctrina, non tā doctio, vt est motus & actio, vnde ea scientia quam discipulus sine doctore suopte ingenio meditando acquirit, non est doctio. ¶ Alterum inconueniens erat primum eorū quatuor quæ postremo sunt illata, videlicet, quod idē sit actus duorum specie diuersorum. Cui respondet dicens. (Neque enim duobus, &c.) idest, nihil prohibet

eundem

eundem esse actum duorum diuersis rationibus. Nam idem modus dicitur actio inquantum procedit à potentia agentis:& dicitur passio inquantum per eum subiectum fit actu tale, vt calefactio aquæ, est actio inquantum est à potentia actiua ignis:& est passio inquantum per eum aqua fit actu calida. Vel aliter. Est actio inquantum procedit ab igne qui est actu calidus, & est passio inquantum recipitur in aqua, quæ est potentia calida.

Tex.xxj.

Neque necesse est docentem: discere. Atque si pati & agere idem est, non tamen vt ratio sit vna quodquid erat esse dicens, sicut tunicæ & indumento, sed vt via à Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas, quemadmodum dictum est & prius, non enim eadem omnia ijs insunt quę quolibet modo eadem sunt: sed solum quibus esse idem est. ¶ At vero neque si doctio & disciplina sint idem: & discere & docere idem erunt, sicuti neque si spaciū vnum distantium sit: & distare hinc illuc, & illinc huc vnum & idem est.

¶ Tertio loco in tex. 21. soluit quintum inconueniens ibi (Neque necesse est, &c.) idest, esto concedatur idem esse agere & pati, idest, docere & discere sint idem realiter non tamen inde sequitur quod docēs sit addiscēs: aut addiscens sit docens. Nam agere & pati non sunt omnino idem secundum eandem rationem, sicut tunica & indumentum: sed sunt idem diuersis rationibus. Sicut eadem est via à Thebis ad Athenas, quæ est ab Athenis ad Thebas, non tamen est idem motus. Imo sunt contrarij: quia terminus à quo vnius est terminus ad quem alterius. Est accommodatissimum exemplū: quia eodem modo actio & passio sunt idem calor, qui recipitur in aqua: sed est actio si incipiamus ab agente à quo procedit: & passio si incipiamus ab aqua in qua recipitur. ¶ Quarto loco soluit quartum inconueniens quod erat tertium inter illa quatuor postrema: videlicet quod si actio & passio, vt significantur per nomina sunt idem, tunc agere & pati essent idem. Cui respōdet ibi. (At vero neque, &c.) dicens ꝙ non sequitur, actio est passio: ergo agere est pati: quia in consequenti denotatur applicatio actionis & passionis ad suos cuiusque terminos: qualis non denotatur in antecedenti. Sicut non sequitur. Eadem distantia Thebarum ab Athenis, quæ est Athenarum à Thebis: ergo idem est distare ab Athenis & distare à Thebis, nam distantia in abstracto est eadem: distare tamen in concreto non est idem.

Tex.xxij
Actio & passio idē motus.

Omnino vero dicere est: quod neque doctio cum disciplina: neque actio cum passione idem proprie est, sed cui insunt hæc: motus: nam huius in hoc & huius ab hoc actum esse: ratione diuersum est.

¶ In tex. 22: quinto loco soluit tertium inconueniens quod erat secundum inter vltima quatuor: dicēs quod etiam si detur actionem & passionem esse eundem motum: non tamen formaliter sequitur quod actio & passio. Artificiose ergo negauit omnes tres consequētias. Actio est res quæ est passio: ergo actio est passio. Actio realiter est passio: ergo agere est pati. Agere realiter est pati, ergo idem ratione agit & patitur. Vbi adnotandus est modus loquendi Arist. concedit enim identice quod actio est idem motus qui est passio, non tamen formaliter actio est passio: nā actio & passio sunt diuersa prædicamenta formaliter distincta: & per consequens primo diuersa. Vbi etiam animaduertant reales quod Aristo. non posuit prædicamenta adeo realiter distincta: vt ipsi putant, scilicet, tanquam duas res: sed tāquam diuersas rationes formales. Actio enim est motus vt exit ab agente qui est in actu: passio vero est motus vt recipitur in passo quod carebat illo actu. Sed & nominales pariter adnotent, quod nihilominus formaliter actio non est passio.

Reales & nominales.

Textus. xxiij.

Quid igitur motus sit, & vniuersaliter & secundum partem dictum est, non enim immanifestum est: quomodo diffinietur specierum vnaquæque ipsius. Alteratio enim: alterabilis quatenus est alterabile, actus est. Amplius autē notius, est actus, potentia actiui & passiui, quatenus huiusmodi & simpliciter, & rursum secundum vnumquodque, vt ædificatio, aut medicatio: eodem autem dicetur modo: & de aliorum motuum vnoquoque.

¶ In tex. denique. 23. & postremo facit dictorum epilogum dicens dictum esse quid sit motus, & vniuersaliter: scilicet, in genere, & secundum partem, idest, secundum species motus. Nā per ea quæ dicta sunt facile quis potest quamcunque speciem motus diffinire. Etenim si motus est actus mobilis inquantum mobile, alteratio (quæ est vna species motus) est actus alterabilis inquantum alterabile, & augmentatio actus augmētabilis inquantum augmentabile, &c. ¶ At vero quia dictum est modo actionem & passionem eundem esse actum, ait consequēter quod motus si diffiniatur in ratione actionis, debet diffiniri: quod est actus motiui inquantum motiuum: vt ædificatio est ædificatoris inquātum ædificator: & medicatio est actus medici inquantum medicus. Si autē inquantum passio, erit actus mobilis inquantum mobile. Et hoc inquit modo, notius explicabitur natura motus.

¶ Sequitur hic. q. 1. super tex. 6. & q. 5. super text. 4.

QVO QVÆRITVR, an sit infinitum.

CAPVT. IIII.

Textus. xxiiij.

Q Voniam autem de natura scientia, est circa magnitudines, & motum, & tempus, quorum vnumquodque necesse est aut infinitum aut finitum esse, & si non omne est aut infinitum, aut finitum affectus, aut punctus (talium enim fortasse nullum: necesse est in alterum horum esse) conueniens vtique erit de natura pertractantem speculari de infinito, si est aut non: & si est quid est.

¶ Expedita prima parte huius libri de motu, procedit Aristote. ad secundam de infinito. Quæ per quinque capita vsque ad finem libri protenditur. Atqui in hoc 4. cap. quod vndecim continet textus, proponit quæstionem, recitatque antiquorum opiniones de infinito. Præmittit ergo primo text. 24. hanc conclusionem quō ad pri-

Conclusio. ad philosophum naturalem attinet de infinito disputare. Quã probat & ratione & authoritate. Ratio est hæc Philosophi naturalis negocium circa magnitudines, & motum, & tempus versatur: hæc autem, aut omnia, aut saltem plurima, finita necesse est esse: aut infinita, nam sunt quanta, & de ratione quanti est esse finitum vel infinitum, ergo philosopho naturali negotium est de infinito differere. Excepit in maiori propositione punctum, & affectum à ratione finiti & infiniti: quanuis ad res naturales pertineant. Punctum enim quia non est quantum, nec proprie habet terminos, vt sit finitum nec est diuisibile in partes, vt sit infinitum: sed dicitur negatiue & abusiue infinitum, quia caret terminis. Nomine affectus, idest, passionis intelligunt expositores etiam. S. Thomas passibiles qualitates, vel secundum alios totum prædicamentum qualitatis: eo quod qualitas non est per se finita, vel infinita: sed per accidens ratione quantitatis. At vero ista ratione etiam substantia esset excipienda: quippe quæ solum ratione quantitatis est finita, vel infinita. Ob idque forte nomine affectus intelligit solos affectus mentis: qui sunt indiuisibiles, vt eadem ratione, qua excluditur punctum, excludantur à ratione finiti & infiniti.

Textus. XXV. Signum autem est: quod huius scientiæ, propria sit consideratio de ipso, nam omnes qui videntur pro dignitate tetigisse talem Philosophiam, fecerunt sermonem de infinito atque omnes tanquam principium quoddam ponuntur eorum quæ sunt. Alij quidem: quẽadmodum Pythagorei, atque Plato, per se, non sicut accidens alicui alteri, sed vt substantiam, ipsum esse infinitum, verum Pythagorei quidem in sensibilibus, neque enim abstractum faciunt numerum: esseque quod extra cœlum est infinitum. Plato autem, extra quidem nullum esse corpus, neque ideas, eo quod nusquam sunt ipsæ, tamen infinitum & in sensibilibus, & in illis esse.

¶In tex. 25. probat eandem conclusionem authoritate: nam signum est infiniti considerationem ad philosophum pertinere, quod omnes quotquot fuerunt celebres antiquitus philosophi non solum de infinito sermonem habuerunt, verum infinitum statuerũt tanquã principium rerum naturalium, tametsi id differenter. Nam Thales & alij nominati naturales posuerũt illud principium per accidens: dicentes principium esse aquam: aut aerem, aut ignem cui accidebat finitum, aut infinitum esse. Pythagorici vero, & Platonici ponebãt finitum & infinitum tanquam principium substantiale vt tex. 35. mõstrabitur. Quanuis & inter istos differebat duobus modis. Primo quod Pythagorici non ponebant aliquod finitum vel infinitum separatum: puta ideam finiti, vel infiniti: sed solum id asserebant in numeris sensibilibus & materialibus: & secundo quia ponebant infinitum extra cœlum, vnde ista deriuabãtur. Plato vero ponebat rationem infiniti non solum in numeris sensibilibus, sed etiã in ideis separatis, neque tamen ponebat aliquod infinitum extra cælum: nam ideas, cum essent immateriales, non asserebat Platoesse in loco. De istis Pythagoricis nihil certum habemus, sed etiam Themistius & antiqui expositores coniecturis explicant opinionem Pythagoreorum. Etenim vt libro. 1. super textum. 28. adnotauimus. Pythagorici Ægyptiorum mathematicis assueti, non solum rerum naturas, sed etiam hominum mores numerorum similitudine metaphorice explicabant. Quare non sunt ita intelligendi, (inquit Philoponus) quod crederent res constare materialiter ex speciebus numerorum: sed ꝙ rerum compositio optime explicatur per naturas numerorum. Cum enim numerus par sit aptus diuisioni (diuiditur enim numerus omnis par in duo æqualia) & omne continuum ratione materiæ sit diuisibile in infinitum, numerum parem appellabant infinitatem & principium materiale: & quia numerus impar ineptus est diuisioni: quippe qui non potest in duo æqualia diuidi, finitatem appellabant numerum imparem: & quia forma est quæ determinat infinitatem & indifferentiã materię ad certam speciem, numerum itidem imparem appellabant principium formale, vt statim apparebit. Et eadem ratione numerum parem appellabant fœminam, quæ se habet vt principium materiale: numerum vero imparem appellabant masculum. Hac nimirum vtentes analogia: Quicunque par numerus signatus vt verbi gratia, quaternarius est diuisibilis: & per consequens habet se vt materia & fœmina: addita vero vnitate: efficitur indiuisibilis, vnde vnitas adueniens numero pari, habet se vt masculus & forma determinans ad certam speciem. Et pariter vt ait Philoponus in moralibus, quinarium numerum tribuebant nuptijs, propterea quod constat ex primo pari & primo impari, scilicet, ex binario & ternario, quia sese vt prima fœmina & primus masculus amplexantur. Et numerum denarium appellabant ius, quia ius dicit æqualitatem perfectam, & numerus denarius diuiditur in duos quinarios æquales, & quinarius quia constat ex numero pari & impari habet rationem totius & perfecti. Principium ergo materiale appellabant numerum parem, & per consequens infinitum. Et hoc est quod ait Arist. po suisse infinitum substãtiale principium, quia numerus esset principium, & de intrinseca ratione numeri paris sit infinitas, fit vt infinitas sit de substantia ipsius principij. At vero quia sub orbe lunæ non potest esse infinitum in actu, neque in magnitudine neque in multitudine, dicebant, vt ait Philoponus, extra cœlum esse infinitum in actu, ex quo per quædam foramina cœli hæc omnia inferiora dimanabant & fouebantur. Quod Simplicius non solum (ait) commentitium, sed deliramentum. ¶Plato vero ponebat infinitum tam in sensibilibus (quod esset principium materiale) quam in ideis, quod erat principium formale. Et locutio Platonis etiã est metaphorica, quia enim dualitas est primus numerus, omnem diuisionem, quæ fit ex parte materiæ appellabat dualitatem. Differunt enim res ex parte materiæ penes magnum & paruum, scilicet, penes augmentum quod tendit ad perfectionem rei, & decrementum quod tẽdit ad corruptionem. Et ideo metaphorice magnum & paruum appellabat principia materialia, vt infra tex. 61. amplius patebit. Ideas vero ponebat infinitas in virtute, quia ex idea cuiuscunque speciei exire poterant infinita indiuidua. Ponebat enim mundum in finitum futurum. Vnde negabat extra cœlum aliquid esse, quia ideæ sufficiebant perpetuis generationibus. Quæ cum essent immateriales, nusquam erant, idest, non erant proprie in loco. Et ideo secundum Platonem pariter infinitum erat principium substantiale, quia cum principia materialia appellasset magnum & paruum, idest, quantum & corpus, & de intrinseca ratione quantita-

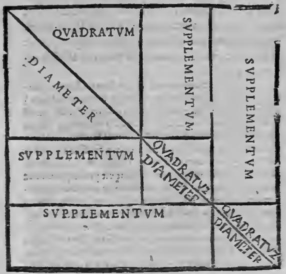
quantitatis sit finitas vel infinitas sit vt infinitas sit de substantia principium.

Textus. xxvj.

Ethi quidem, infinitum esse par hoc enim comprehensum & ab impari terminatum: tribuit ijs quæ sunt, infinitatem, signum autem huius: id esse quod contingit in numeris, circumpositis enim gnomonibus circa vnum & seorsum, aliquando quidem aliam semper fieri speciem, aliquando autem vnam. Plato autē duo infinita: magnum & paruum.

¶ In text. 26. prosequitur amplius explicare opinionē Pythagoræ, quomodo, scilicet, numerus par haberet rationem infinitatis, & materiæ, & fœminæ: & numerus par, rationem finitatis, & formæ & masculi. Primo ratione, deinde exemplo. Ratio est hæc. Id quod de se est indifferens & ab alio comprehenditur, & terminatur, habet se vt infinitum & materiale & fœmina: id vero quod aliud comprehendit & terminat, habet se vt infinitum, scilicet, finiens aliud & vt forma constituens certā speciem: sed numerus par quicunque de se est diuisibilis: & per consequens habet se vt indifferens ad plura: addita vero vnitate, resultat numerus impar, quæ proinde facit ipsum indiuisibilem: ergo numerus impar respectu paris habet se vt finiens & terminans parem, qui de se erat sicut infinita materia indifferens ad plura. ¶ Explicat perspicacius rem euidentissimo exemplo in mathematicis. Sunt tamen eius termini prius adnotandi. Gnomon apud geometras est additio quæ fit quadrato æquilatero ex parte duarum costarum, quæ cum eodem quadrato reddit etiam æquilaterum quadratum eiusdem figuræ cum priori. Quæ quidem additio constat ex duobus supplementis ad longitudinem costarum prioris quadrati cum paruo quadrato, qui fit in angulo super diametrum prioris quadrati. Et est notandum quod quantumcunq; multiplicentur & addantur huiusmodi gnomones, nunquam variatur figura quadrati: sed semper manet quadratū æquilaterum, vt patet in subiecta figura.

Gnomon.

¶ Vbi additi sunt duo gnomones, quibus quotcunque eadem arte possunt superaddi. ¶ Secundo notandum quod id quod contingit quadrato in quantitate continua per additionem gnomonum, scilicet, quod nunquā variatur figura, contingit in numeris imparibus si continua serie addantur vnitati. Numerus quadratus est qui resultat ex numero per se multiplicato. Exempli gratia. Si vnitati addas ternarium (qui est primus impar) resultat numerus quaternarius: qui est quadratus: cum resultet ex his duobus, quod si quaternario addas quinarium, resultat nouenarius: qui itidem est quadratus: cum resultet ex ter tribus: & ideo hæc additio est sicut additio gnomonis ad quadratum. Rursus si nouenario addas septenarium (qui est tertius impar) resultat. 16. qui pariter est numerus quadratus, resultans ex quater quatuor, cui si addas nouenarium (qui est vltimus impar inter vnitates) resultat. 27. qui est numerus quadratus & cubus, puta resultans ex ter tribus triplicatis. Cum ergo additio numerorum imparium ad vnitatem nunquam mutet figuram numeri, fit vt numerus impar habeat rationē vnitatis, atque adeo finitatis. Numeri vero pares si addantur serie & ordine ad vnitatem, semper mutant figuram: nam si vnitati addas binarium, resultat figura triangularis, scilicet, ternarius: cui si addas quaternarium, resultat figura eptagona, idest, septem angulorum. Signum ergo est quod numerus par habeat rationem multiplicitatis, & per cōsequens infinitatis. ¶ Plato vero ponebat duo infinita principia materialia, scilicet, magnum & paruum: ratione iam dicta: quam super tex. 61. euidentius explicabimus.

Numerus quadratus.

Textus. xxvj.

Qui autem de natura differunt: omnes semper subijciunt alteram quandam aquam dictorum elementorum infinito, vt aquam, aut aerem, aut medium horum. Eorum vero qui finita faciunt elementa: nullus infinitum facit. Quicunque autem infinita faciunt elementa, quemadmodum Anaxagoras, & Democritus, ille quidem ex ijs quę sunt similium partium, hic autem ex omni seminarium figurarum: tactu continuum infinitum esse dicunt.

¶ In text. 27. reuertitur ad modum explicandum quo philosophi naturales posuerunt infinitum. Distinguit hic Aristo. naturales aduersus Pythagoram & Platonē vel ex eo vt Philoponus cēset quod Pythagoras & Plato, (propterea quod intendebant rebus diuinis) potius Theologi & diuini & super naturales tunc temporis dicebantur, quam physici & naturales, vel forsan (quod literæ sequentis capituli magis cōsentaneum est) quia Pythagoras more potius mathematico per numeros, qui abstrahūt à materia & motu, philosophabatur, quā modo naturali: & Plato ponebat ideas immobiles, quæ sunt principia immobilia. Itaque ambo ponebant infinitum quodammodo separatum à materia: vt cap. sequenti videbitur, cum tamen naturales non tractent, nisi de rebus vt sunt in materia, eo q principia physica omnia sunt mobilia. Atqui primo ait omnes eiusmodi physicos (eos saltem qui infinitum ponebant) hoc inter se conuenire, quod ponebant infinitum principium per accidens: nam principia ponebant substantias quibus accidebat esse finita vel infinita: ad differentiā Pythagoræ

thagoræ & Platonis qui dicebant infinitatem esse quo dammodo de substantia principiorum, vt supra expositum est. ¶Partitur autem prius istos philosophos in tres gradus. Nam ex illis aliqui ponebant vnum principium materiale: puta aquam vel aerem, vel ignem, vt primo lib. super textum. 32. expositum est. Aquæ vero aut igni accidit quod sit infinitum secundum durationem & secundum magnitudinem, quia de se non habet determinatam quãtitatem, vt illi dicebant. Opiniones Parmenidis & Melissi, tanquam non naturaliũ, silentio præterit. ¶In secundo gradu erant qui ponebant plura principia materialia, finita tamen: vt Empedocles de quo super eundem etiam textum. 32. diximus: qui ponebat quatuor elementa principia rerum. Et iste nullum principium poterat ponere infinitum, propterea quod infinitum omnia replet: & per consequens non relinquit locum alteri, vnde si aer esset infinitus, nullus posset esse ignis aut quicquam aliud.
¶In tertio gradu fuerunt illi qui ponebant principia plura, sed infinita numero: vt Anaxagoras & Democritus. Quiquidem differebant, quod Anaxagoras ponebat infinitas particulas similes in specie cum ipso toto, differentes tamẽ specie à principijs alterius rei: vt infinitas carnis, infinitas ossis, &c. vt libro. 1. super eundẽ textum. 32. dicebamus. Democritus vero ponebat infinitas atomos eiusdem speciei omnium rerum, differẽtes tamen positione & figura: vnde differentia figurarũ erat causa distinctionis rerum: quæ proinde solum erat accidentalis: vt in eodem libr. super tex. 41. vtcunque explicuimus. Quare ambo isti ponebant principium infinitum secundum multitudinem, scilicet, infinitas atomos: atque adeo infinitas hæc erat sicut accidens principiorum, quia non erat de eorum essentia.

Textus. xxviij.

Atque ille quidem quamlibet partem aut secus atque totum, esse mixtionem, ex eo quia videt quodlibet ex quolibet fieri, hinc enim dicere videtur: & simul aliquando omnes res fuisse, vt hæc caro, & hoc os: & sic quodlibet: & omnia itaque, & simul igitur, principium enim disgregationis: non solum in vno quoque, sed & omniũ est. Cum enim omne quod fit, ex tali fiat corpore, omnium autem sit generatio, verum nõ simul: etiam quoddam principium esse oportet generationis, hoc autem est vnum, quem ille vocat intellectum: intellectus autem à principio quodam operatur cum intellexit, quare necesse est simul omnia aliquando moueri.

¶In tex. 28. & sequenti prosequitur amplius explicare differentiam inter Anaxagoram & Democritum. Ait enim quod Anaxagoras quodlibet affirmat fieri ex quolibet, vt carnem ex osse, & os ex carne: quia quodlibet erat in quolibet, vt illic à nobis expositum est. Et ideo quodammodo secundum illum principia fiebant ex alterutris. Segregationem autem vnius ex alio, dicebat fieri ab alio principio efficiente: quod vocabat mẽtem. Quæ non solum erat causa particularium segregationum, vt pote quando modo ex equo generatur equus, aut ex ligno cineres, sed fuerat causa primæ generationis mundi, quando ex chao disgregatæ sunt res ex quibus mundus constat. Obidque Anaxagoras præter principium materiale, ponebat causam efficiẽtem: Aiebat enim mentem fuisse æternam, quæ infinito tempore fecit vnum chaos rerum, ex quo postea in tempore per disgregationem creauit mundum. Qui proinde habuit principium, & non habebit finem.

Textus. xxix.

Democritus autem nullum aliud ex alio fieri, primorum dicit, sed tamen ipsum commune corpus, omnium esse principium, magnitudine secundum partes, figuraque differens.

¶In tex. 29. subiungit quomodo Democritus differebat ab Anaxagora. Primo enim differebat quod Democritus non concedebat quodlibet esse in quolibet atq; adeo nec quodlibet fieri ex quolibet, & secundo quod non ponebat causam efficientem: nam intellectus non facit à casu: sed consulto. Vnde secundum Democritũ non erat nisi principiũ materiale: puta illæ atomi: quæ à casu concurrentes orbiculares fecerunt cœlum orbiculare: & concurrẽtes sub alia figura & positione fecerunt aliud quodlibet ens. De qua opinione satis loco citato lib. 1. & libr. 2. quæst. vltima dictum est. Semper intelligo Democritum solum negare causam efficientem in prima institutione mundi: sed tunc forte & à casu fuisse factũ: nã tunc particulariũ generationũ nõ negasset ignẽ & equũ, &c. generare vt causas efficientes.

Textus. xxx.

Quod igitur conueniens sit physicis hæc speculatio: manifestum est ex his. Rationabiliter autem: & principium ipsum ponunt omnes. Neque enim frustra, possibile ipsum esse, neque aliam ipsi inesse potentiam: nisi vt principium. Omnia enim aut principium sunt: aut ex principio, infiniti autem non est principiũ: esset enim ipsius vtique finis. Amplius autem & ingenitũ, & incorruptibile: principiũ quoddam cum sit. Quod enim fit: necesse est accipere finem, & finis omnis est corruptionis. Quare sicuti dicimus, non huius principium: sed hoc, aliorum videtur esse, & continere omnia, & omnia gubernare vt affirmant quicunque non faciunt præter infinitum, alias causas, vt intellectum, aut amicitiam, & hoc: esse diuinũ: immortale enim est perireque non potest: vt affirmant Anaximander & plurimi Physiologorum.

¶In tex. 30. disputationem aggrediens aduersus antiquos primo approbat quatuor quæ (dato infinito) optime eius rationi veteres attribuebant. Primũ quod si esset infinitum, illud deberet esse principium. Cuius ratio est. Si infinitum est: illud non est frustra: nam absurdum esset tantum eius ens ponere frustra in rerum natura. Quod si non est frustra, tũc aut est principiatũ, aut principium: omne enim ens, aut est principium, aut principiatum: nec est dare medium, at infinitum, principiatum esse non potest: quia infinitum, non potest habere principium, alias haberet etiam finem: & per consequens non esset infinitum: ergo necesse erat vt infinitum esset aliorum principium, ne esset frustra. ¶Secundum quod attribuebant infinito, erat esse ingenitum, & incorruptibile. Et hoc quoque inquit bene inferebãt

nam

nam si est principium, non habuit aliud principium, alias habuisset finem: & per consequens non esset principium infinitum. Colligitur ergo, quod dato infinito illud debuit esse principium & ingenitum. ¶ Sanctus Thom. ait istas rationes in æquiuoco laborare: & per consequens non esse approbatas ab Aristo. sed recitatas ex antiquorum sententia, quoniam de ratione infiniti materialis (quale antiqui ponebant) solum est non habere principium nec finem magnitudinis: cui tamen non repugnabat habere principium & finem durationis. Et ideo non subinde sequitur, si est infinitum, non esse principiatum & causatum ab alio, in genere causæ efficientis. Atqui secundum versionem Boetij, quam Sanct. Thom. sequitur probabilitatem habet hæc expositio. Vertit enim Boetius. Rationabiliter antiquos infinitum ponere esse principium. Et aduerbium rationabiliter, potest exponi, dialectice & apparēter. Attamen secundum veram translationem literæ Græce, quæ est in textu nostro, videtur quod Aristo. non solum recitat opinionem aliorum vt apparentem, sed quod manifeste approbet illationem illam. Ait enim manifestū esse ex his, idest, posito infinito ad mentem antiquorū quod illud debet esse principium. Et ideo forte vt Themistius & Philop. insinuāt ratio Aristote. stat in hoc: ꝙ dato infinito secundum magnitudinem, illud non potuit repente & subito totum produci: sicut nec potest totum corrumpi: sed deberet illud aggregari successiue: sicuti videmus corpora generabilia, & corruptibilia successiue crescere, & minui. Et tunc arguit quod illud non potuit habere principium suæ generationis: quia ante quālibet partem genitā debuisset dari prior pars: alias si daretur prima vnde incipit, daretur etiam vltima in eius corruptione: quod repugnat infinito.

¶ Tertium quod sequebatur ex opinione aliquorum antiquorum: eorum, scilicet, qui non ponebāt causam efficientem: sed solum principium materiale, erat vt tale principiū cōtineret & gubernaret omnia, illi tamē pessime errabant: nam gubernare est causæ efficientis & non principij materialis. ¶ Quartum denique quod sequebatur ex illorum opinione erat quod infinitum esset quid diuinum: nam quod nec principium habet nec finem, sed causa est omnium aliorum, necesse est vt sit diuinum, vt dicebat Anaximander.

Textus. xxxj.

Esse autem aliquid infinitum, fides ex quinque maxime continget considerantibus. Ex tempore, hoc enim infinitum. Et ex ea quæ est in magnitudinibus, diuisione, vtūtur enim & mathematici, infinito amplius ex eo, quia sic solum non deficit generatio & corruptio, si infinitum sit: vnde auferatur id quod fit. Amplius ex eo, quia finitum semper ad aliquid finitur. Quare necesse est nullum esse terminum, si semper terminari sit necesse alterum ad alterum.

¶ In tex. 31. ad rem propius accedens arguit ad vtramque quæstionis partem. Et pro parte primo affirmatiua quinque ait modis potest quis infinitum ponere. Primo in temporis duratione. Tempus nanque secundum antiquos (præter Platonem) fuit ab æterno, & secundum omnes futurum erat perpetuum. Secundo in magnitudinis diuisione. Quippe cum secundum mathematicos diuisio continui in infinitum abeat. Vnde potest quis suspicari magnitudinem dari infinitam & multitudinem multiplicari in infinitum. Tertio in generationum & corruptionum perpetuitate. Erāt enim futuræ secundum veteres omnes generationes & corruptiones infinitæ. Quarto in partium orbis serie. Putabant enim omne corpus finitum terminari per aliud corpus. Et tunc arguebant. Vel terra est finita vel infinita: si infinita, intentum: si finita, ergo terminatur per aquam vel aerem. Et pariter de aere arguetur, postea de igne, & tandem de cœlis: in quibus non poterit dari vltimus orbis, nisi ille sit infinitus: nam si est finitus debet terminari per alium: & ita in infinitum. Qua ratione excusari non potest, quominus aut detur aliquod corpus infinitum: aut quod eorum multitudo sit infinita.

Textus. xxxij.

Maxime autem & proprijssime, quod communem facit dubitationem omnibus, ob id enim quod illud quod in cogitatione est non deficit: & numerus videtur infinitus esse, & mathematicæ magnitudines, & quod extra cœlum. Infinitum autem cum sit quod extra est: & corpus infinitum esse videtur: & mundi. Cur enim magis vacui hic quam ibi (quare si in vno loco: & vbique) necesse est esse molem: simul autē si & vacuum est, & locus infinitus, & corpus infinitum necesse est esse. Posse enim ab ipso esse, nihil differt in perpetuis.

¶ In textu. 32. additur quinta ratio: quæ omnium est potissima, sumiturque ab intellectu hoc modo. Intellectus cogitatio nullibi sistit, sed in infinitum procedit: vt cum discurrit per numeros (qui multiplicantur ex diuisione continui) quacūque diuisione, & numero dato, adhuc cogitatione addit vnitatem: imo addit duplū & quadruplum & sic in infinitum: & cum contemplatione effertur in cœlestes orbes: supra quemlibet fingit alium. Putabant ergo illi ita esse in rebus, sicut est in cogitatione intellectus: quod eos male fallebat. Nam cum intellectus sit spiritualis abstractus à materia potest eius cogitatio in infinitum procedere: res autē materiales non ita esse possunt. ¶ Et hanc vltimam rationem confirmabant hoc modo. Si detur vltimus orbis, extra illum erit infinitum spacium. Quod si erit plenū sequitur esse infinitum corpus: quod autem sit vacuum videtur falsum: quia nulla est maior ratio quod detur vacuum extra cœlum quam intra. Vnde sicut locus intra cœlum totus est plenus, sequitur quod & locus extra sit etiam plenus, & cum sit infinitus, dabitur infinitū. Quod denique postremo corroborabāt, quia in perpetuis nihil differt esse, & posse, vt in cœlo intelligentijs quicquid possibile est, de facto est, sed extra cœlum est locus aptus natus repleri, ergo in rei veritate est repletus.

Textus. xxxiij.

Habet autem dubitationem ipsa de infinito consideratio. Etenim non esse ponentibus multa impossibilia accidunt: & esse. Amplius autem vtro sit modo: vtrum vt substantia, an vt accidens per se alicui naturæ, an neutro modo, sed nihilominus sit infinitum, & infinita multitudine? Maxime autem physici est cōsiderare: si est magnitudo sensibilis infinita.

¶ In textu. 33. arguit ad partem negatiuam: dicens quod vtrinque quæstio habet difficultatem. Sequũtur enim inconuenientia si negetur esse infinitum, vt ex præfatis rationibus patet. Et sequuntur alia quoque posito infinito. Quoniam tunc dubitatio restat quomodo esset infinitum: vtrum, scilicet, esset aliqua per se substantia infinita: puta lignum, aut lapis aut aliquod genus entium: an esset aliquod accidens proprium alicuius certæ naturæ: an vero neutro modo: sed quod posset quadari infinitum magnitudine, aut multitudine in quacunque natura, vel inquocunque genere rerum. Attamen potissimum in quit, dubitatio physica est an detur infinita magnitudo sensibilis: nam de infinitis separatis nihil ad physicum vt tex. 39. habetur.

Textus. xxxiiij.

Primum igitur determinandum est quot modis dicitur infinitum. Vno igitur modo quod impossibile est transire ex eo quia non est aptum natura transiri, vt vox, inuisibilis. Aliter autem transitum habens inconsummabilem. Aut quod vix. Aut quod natura aptum est habere: non tamen habet transitum, aut finem. Amplius infinitum omne aut est secundum appositionem, aut secundum diuisionem aut vtroque modo.

¶ Vnde in textu. 34. & postremo, quasi disputationis initium, præmittit quot modis accipitur infinitum, ne disputatio in æquiuoco versetur. Vbi ponit duas diuisiones. Prima. Infinitum vno modo accipitur vt dictio in, dicat meram negationem: & alio modo, vt dicat priuationem, scilicet, negationem in subiecto apto nato, enimuero vt inuisibile vno modo dicitur de illo quod non potest videri: siue sit aptum ex natura sua vt videatur, siue nõ: vt vox dicitur inuisibilis negatiue: quia nõ habet naturam vt videatur (cum sit obiectum, non visus, sed auditus) & alio modo diceretur inuisibilis minimus color, qui propter paruitatem non potest videri: aut color qui est in obscuro, qui ex defectu luminis videri non valet, ita infinitum dicitur vno modo negatiue, quia scilicet, non est quantum vt punctum & anima rationalis & angelus. Et alio modo dicitur infinitũ priuatiue: quia cum sit quantum nunquam potest tamẽ propter eius extensionem finiri: sicut partes continui sunt infinitæ in potentia, quia non possunt toties diuidi, quin adhuc semper sint diuisibiles. Tertius est modus infiniti, idest, intransibilis: videlicet, quod cum maxima difficultate, aut vix potest pertransiri. Idque aut ratione maximæ quantitatis: vt si dicamus iter hinc ad vltimas insulas esse infinitũ. Aut ratiõne qualitatis medij, vt si dicamus profunditatem maris, aut altitudinem nubium esse infinitam: propterea quod nec possumus aquas penetrare, nec volare per aerem. ¶ Secunda diuisio propria infiniti est, quod infinitum accipitur tripliciter, aut secũdum appositionem, vt in numeris, aut secundum diuisionem, vt in quantitate continua. Et ex isto secundo modo oritur primus: nam quanta est diuisio magnitudinis, est appositio ad numerum. Aut vtroque modo: sicut in tempore. Tempus enim eo quod est continuũ, potest in infinitum diuidi, & eo quod est successiuum crescit ad modum numeri semper successione temporis post tempus, scilicet, præsentis post præteritum, & futuri post præsens. Sequitur consequenter caput quintum.

Infinitum.

QVO DISPVTATVR an sit infinitum.

CAPVT. V.

Textus xxxv.

SEparabile igitur esse à sensibilibus infinitum, ipsum quid existens infinitum: non est possibile. Si enim neq; magnitudo est, neq; multitudo, sed substantia ipsum est infinitum & nõ accidẽs, indiuisibile enim: aut magnitudo erit, aut multitudo, si autem indiuisibile: non infinitum, nisi sicut vox inuisibilis est. At neq; sic dicunt esse, affirmantes esse infinitum: neque nos quærimus sed vt intransibile.

¶ His præiactis fundamentis in capit. 5. quod per textus viginti vnum distribuitur, prosequitur impugnationem infiniti: concludere intendens, nullatenus infinitum in actu esse possibile: sed solum in potentia. In hoc autem capite solum procedit disputatiue: & in sequenti incipit determinare veritatem. At vero cum bifariam fuerit partitus positionem infiniti scilicet, secũdum Pythagoram & Platonem, qui ponebant infinitũ separatum à sensibilibus scilicet, vel in numeris abstrahendo à materia & motu (vt Pythagoras) vel in ideis (vt Plato) & secundum alios naturaliter loquentes, ponentes infinitum in sensibilibus in primis quatuor textibus refellit infinitum primo modo, & in subsequentibus prosequitur impugnare infinitum in sensibilibus. Redarguit ergo Aristoteles Pythagoram & Platonem tribus argumentis. Primo. Si datur infinitum separatũ à sensibilibus, aut illud erit aliqua substantia per se subsistens, quæ secluso quocunque accidente ex sua quidditate & natura sit infinita, aut includit accidens rationẽ cuius sit infinita. Primum, esse non potest, quoniam quicquid consideretur seclusa magnitudine, & multitudine (quæ sunt accidentia de prædicamento quantitatis) necesse est esse indiuisibile negatiue, idest, ineptum vt diuidatur, nam diuisio nulli potest cõpetere, nisi ratione quantitatis continuæ, vel discretæ, ponere autẽ illo modo infinitum, nihil pertinet ad præsentem quæstionem, esset enim tunc infinitum sicut vox dicitur inuisibilis scilicet, quia non habet aptitudinem vt videatur & sicut punctum, hic autẽ loquimur de infinito priuatiue, quod scilicet est extensum: carens termino.

Contra Pythagorã & Platon.

Textus. xxxvj.

Si verò secundum accidens est infinitum non erit vtique elementum eorum quæ sunt vt infinitum, sicut nec inuisibile, locutionis: quanuis vox sit inuisibilis. ¶ Amplius quomodo contingit aliquid esse ipsum infinitum si non est & secundum numerum & magnitudinem, quorum est per se passio quædam infinitum? adhuc enim minus esset necesse est: quam numerum, aut magnitudinem.

¶ In textu. 36. prosequitur alterum membrum, dicens Si vero illud infinitum includat accidens, ita vt sit per accidens

accidens infinitum (sicut substantia & qualitas est finita vel infinita ratione quantitatis) tunc sequitur quod tale infinitum, idest, tale accidens ratione cuius conuenit illi substantiæ esse infinitá non erit elementű, idest, non erit principium eorum quæ sunt, idest, substantiarum: quia accidens non est principium substantiæ. Quemadmodum enim esto vox sit principium sermonis & locutionis, & vox sit inuisibilis, tamen inuisibilitas, quæ est accidens vocis, non est elementum sermonis, ita licet illa substantia quæ esset principium substantiarum, per accidens esset infinita, tamen illud accidens non esset principium rerum. Cuius tamen contrarium asserebant Pythagoras & Plato, profitentes quòd infinitum ipsum per se & secundum suam quidditatem esset principium rerum. ¶ Secunda ratio est illic. (Amplius, &c.) quæ talis est. Ratio infiniti est propria passio numeri vel magnitudinis: ergo minus potest per se subsistere separata à sensibilibus quam numerus & magnitudo quæ sunt eius subiectum: numerus auté & magnitudo non possunt suapte natura esse separata à sensibilibus rebus, quia quantitas cum sit accidens, non potest esse nisi in subiecto sensibili: ergo multo minus infinitum, idest, ratio ipsa infiniti potest esse separata & per se subsistens. Plato enim quidditates formales rerum ponebat separatas: sicut & Pythagoras quidditatem impediri.

Textus xxxvij.

Manifestum, autem, & quod non contingit esse, infinitum, vt actu existens & vt substantiam ac principium. Erit enim quicquid ipsius, accipiatur, infinitum, si partibile est. Infinito enim esse & infinitum, idem est, si substantia infinitű sit, & non de subiecto. Quare aut indiuisibile est, aut in infinita diuisibile, multa autem infinita esse idem, impossibile est. At vero vt aeris aer pars est, sic & infinitum, infiniti siquidem substantia est & principium. Impartibile ergo, & indiuisibile est. At esse tale nequit, quod actu est infinitum quantum esse quid enim necesse est.

¶ In textu. 37. addit postremo tertiam rationem: quæ subobscura est: his præsertim, qui in metaphysica Arist. non sunt versati. Notandum est enim quod in rebus naturalibus suppositum & natura in via Aristotel. distinguatur, non quidem tanquam duæ res, sed ad illum sensum, quo, quæstio. tertia super prologum Porphyrij, & capitu. de substantia, quæstio. prima explicauimus, scilicet, quod quia natura quæ exprimitur per diffinitionem in abstracto explicatur vt forma: & suppositum tanquam habens formam; hæc est falsa seclusa operatione intellectus in sensu formali: homo est humanitas: affirmante Aristotel. tertio de anima text. nono quod aliud est magnitudo, & aliud est magnitudinis esse, vel aliud aqua, & aliud aquę esse, idest, quidditas in abstracto: quia suppositum aquæ includit hanc materiam cum singularibus conditionibus, quæ non includuntur in natura aquæ, vt explicatur per eius diffinitioné. In rebus autem separatis à materia suppositum & natura sunt idem: quia suppositum non includit aliquid reale quod non includatur in natura. Et quia Plato ponebat ideas separatas à materia quæ erant rationes formales rerum & Pythagoras dicebat naturam numero abstrahendo per intellectum à singularibus esse principium rerum, atque adeo vterque rationem infiniti ponebat substantiam per se subsistentem, ait hic Aristot. quod secundum illos idem erit infinitum & esse infinito, idest, quidditas ipsius infiniti: sicut si daretur homo separatus ab osse, carne, &c. idem esset humanitas & homo sola ratione differentes. Ité quia ponebant illud infinitum esse principium rerum, necesse erat illud esse simplex non habens partes essentiales diuersarum rationum sicuti in rei veritate nos ponimus tam materiam quam formam. Obidque deberet illud infinitum esse omnino simplex: vt neque haberet partes integrales Eterogeneas: quas habent animalia: propterea quod sunt in materia, scilicet, carnes & ossa, &c. neque haberet materiam & formam quas habent omnia mixta. His suppositis probatur quod non poterat esse infinitum separatum vt illi dicebant. Aut enim esset diuisibile aut indiuisibile. Si diuisibile: cum esset omnino simplex sequitur quod quælibet pars esset eiusdem rationis cum toto: & per consequens si totum esset infinitum quælibet pars esset infinita: sicut quælibet pars materiæ est materia: quia in simplicibus diffinitio quidditatiua totius conuenit cuilibet parti. Vnde sequitur quod vel deberent concedere illud infinitum esse indiuisibile, aut si diuisibile, quod componeretur ex infinitis partibus, quarum quælibet esset infinita, quemadmodum quia aer non habet partes Eterogeneas, quælibet pars integralis aeris est aer. Vtrumque autem membrum est inconueniens. Quod enim aliquod ens habeat infinitas partes non communicantes, quarum quælibet esset infinita, sicut totű, inuoluit manifestam repugnantiam, nam si vna pars est infinita, illa replet totum locum imaginarium, & per consequens nullum relinquit locum in quo sint aliæ partes. Quod autem illud infinitum sit indiuisibile, est manifesta repugnantia, nam ratio infiniti (quale isti ponebant) consistit in quantitate, & ratio quantitatis est, vt sit diuisibilis.

Textus xxxviij.

Secundum ergo accidens est infinitum, sed si sic, dictum est quod non cōtingit ipsum principium dicere, sed illud cui accidit: vt aerem aut par. Quare absurde enunciant dicentes, sicut Pythagorei dicũt, simul enim substantiam faciunt infinitum & partiuntur.

¶ Concludit ergo in textu. 38. quod non poterant ponere infinitum secundum suam substantiam & quidditatem, per se separatum à sensibilibus, sed si erat infinitum deberet esse ratione quantitatis, quæ quidem est accidens. Quod si concederent, iam probatum est supra quod non poterat tale infinitum sub ratione infiniti esse principium substantiæ, atque adeo erat repugnátia dicere quod infinitum per se esset principium rerum.

Textus xxxix.

Sed fortasis hæc quidem est vniuersalis quæstio magis: si contingit infinitum & in mathematicis esse, & in intelligibilibus, & in ijs quæ nullam habent magnitudinem. Nos autem consideramus, de sensibilibus, ac de ijs quorum facimus scientiam: vtrum in illis est an nō est, corpus infinitum in augmentum.

¶ In textu. 39. eximit se. Phi. à disputatione aduersus huiusmodi infinitũ separatũ à sensibilibus quippe quæ ad metaphysicum potius pertineat (cuius est disputare de rebus separatis à materia & sensu) quam ad physicum, cuius negocium est de rebus quatenus sunt in materia philosophari.

Text. xl. Rationabiliter igitur speculantibus ex huiusmodi videbitur vtique non esse. Si enim est corporis ratio, planicie terminatum: non vtique erit corpus vllum, aut intelligibile, aut sensibile infinitum.

¶ Vnde in textu. 40. incipit arguere aduersus infinitum sensibile. Et primo rationibus duabus dialecticis. Hoc est enim quod ait. (Rationabiliter speculantibus) seu disserendi modo, vt vertit Argyropilus, idest, ex probabilibus & propositionibus vulgo receptis: quemadmodum dialectica rationalis disputare solet. Prima ratio est. Corpus (vt vulgo apud mathematicos diffinitur) est quantum vnica aut pluribus superficiebus terminatum, ergo omne corpus siue sensibile sit, idest, physicum, vt terra, lignum, &c. siue intelligibile, idest, mathematicum, per intellectum abstractum à materia, debet esse terminatum & finitum. Ac si dicat quod omne corpus debet habere aliquam figuram in superficie extrema: & per consequens non potest esse infinitum.

Tex. xlj. At vero neque numerus sic, vt separatus, & infinitus, numerabile enim est numerus, aut habens numerum, si ergo numerabile, potest numerari: & pertransiri vtique possibile erit infinitum.

¶ Secunda ratio similis est in textu. 41. ad probandum quod non possit esse infinitum in multitudine. Omnis numerus siue separatus, idest, siue accipiatur secundum diffinitionem numeri mathematici abstracti per intellectum à materia, siue habens numerum, idest, siue sit numerus physicus vt lapidum vel hominũ habentium vnitates omnis talis est numeralis: ergo omnis erit finitus: quia infinitum pertransiri numerando non potest: & per consequens nec potest dari infinitum in magnitudine, nec in multitudine. Dicuntur rationes istæ idcirco dialecticæ quod licet posset negari ab alijs omne quantum terminari superficiebus, & omnem numerum numerari, procedunt tamen probabiliter, quia eiusmodi responsio non censeretur in scholis mathematicorũ habere probabilitatem.

Tex. xlij. Physice autem magis speculantibus ex hisce: manifestum erit neque enim compositum potest esse: neque simplex. Compositum igitur non erit infinitum corpus: si finita multitudine elementa sint, necesse est enim plura esse & æquari semper contraria, & non esse vnum eorum infinitum: & si enim quomodocunque separatur, quæ in vno corpore est potentia, ab altero (vt si ignis finitus sit aer autem infinitus sit autem æqualis ignis: ad aerem æqualem, potentia quantum libet multiplicatus, solum autem numerum aliquem habẽs) tamen manifestum est, quod infinitum excedet, & corrumpet finitum.

¶ In text. 42. exorditur Philosophus rationes physicas & naturales: quibus demonstrat non esse naturaliter possibilem infinitum. Atqui infinitum in rebus naturalibus sensibilibus posset cõsiderari: aut in mixtis, aut in elementis, aut in cœlo. De cœlo præterit hic mentionem facere. Habet enim in more nihil, nisi proprio loco tractare: & cum vsque ad libros de cœlo nusquam demonstrauerit cœlum esse substantiam alterius speciei seu generis, quam elementa, solum hic differit de mixtis & elementis: in primo autem de cœlo textu. 5. peculiariter iterato reuocat in quæstionem an cœlum sit infinitum. Probat ergo primo quod nullum mixtum sit infinitum, hoc syllogismo. Corpus omne mixtum constat ex elementis: sed compositionem mixti intrat multitudo finita elementorum: nempe solum quatuor, quorum nullum est magnitudine infinitum: ergo mixtum non potest esse infinitum. Quod multitudo elementorum sit finita, relinquit tanquam notum. Quod autẽ nullum sit infinitum, probatur. Aut vnum tunc esset infinitum: aut omnia, neutrum istorum: ergo. Probatur primum membrum. Elementa componit mixtum per actionem contrariam mutuo se corrumpendo, vt. 2. de genera. text. 33. patebit: ergo nullum eorum potest esse infinitum. Manifesta est consequentia eo quod illud infinitum corrumperet omnia alia, & illud solum maneret incorruptum, atque adeo mixtum non constaret ex omnibus elementis. At quia posset quis negare consequentiam, dicens, quod quanuis vnum elementorum esset infinitum magnitudine, non illico sequitur vt corrumperet alia: nam posset esse virtutis finitæ. Huic solutioni obuiat Phi dicens quod quanuis illud elementũ infinitum esset, verbi gratia, aer qui est maioris actiuitatis quam ignis, verbi gratia, in centupla, aut quauis alia proportione finita illud tamen debet intelligi quod æquales partes aeris & ignis sunt inæqualis virtutis, tunc arguit Aristote. Si multiplicetur aer ad tanto maiorem quantitatem quanto ignis habet maiorem virtutem, sequitur quod erunt æqualis virtutis: ergo postquam tale elementum erit infinitum magnitudine, necesse est vt habeat infinitam virtutem, & per consequens omnia alia in infinitum superet. Et eadem ratione patet quod non possunt esse aliqua infinita, & aliqua finita.

Textus xliij. Vnumquodque autem infinitum esse est impossibile. Corpus enim est: quod omniquaque dimensionem habet, infinitum autem quod infinite extensum est. Quare infinitum corpus vndequaque extensum erit in infinitum.

¶ Secunda solutio esse posset quod omnia quatuor elementa essent infinita, vt essent æqualis virtutis: hoc autem in hoc text. 43. ait esse manifeste impossibile, nam corpus est id quod habet omniquaque dimensionẽ, id est, secundum longitudinem, & latitudinem & profunditatem, ob idque corpus infinitum erit, quod secundum hanc trinam dimensionem est infinitum. Quod autem hoc modo est infinitum occupat omnem locum imaginarium: & per consequens non permittit secum aliud corpus, nisi duo corpora essent penetratiue in eodem loco: quod non est possibile. Atque adeo impossibile est vt quatuor corpora infinita coeant in compositionem mixti.

Textus. xliiij.

At verò neque vnum ac simplex esse contingit infinitum corpus: neque sicut dicunt quidam, id quod præter elementa est, ex quo hæc generant, neque simpliciter. Sunt enim quidam qui hoc faciant infinitum, sed non aerem, aut aquam, ne cætera corrumpantur ab infinito. Habent enim ad se inuicem contrarietatem, vt aer quidem frigidus est, aqua verò humida: ignis autem calidus: quorum si vnum esset infinitum: corrupta iam fuissent alia: Nunc autem dicunt aliud esse id, ex æ quo hæc sunt.

¶In text. 44. reuertitur ad aliud membrum principale scilicet quod nullum corpus simplex potest esse infinitum: corpus simplex appellat elementum aut corpus medium inter duo elementa: quale ponebant vel Anaximander, vt ait Themist. vel forte alij vt libr. 1. super textu. 32. adnotauimus. Medium inquam vel inter aerem & ignẽ vel inter aerem & aquam: propterea (vt ait hic Aristo.) quod cum viderent simplicia elementa habere inter se contrarietatem vt ignis & aqua dicebãt elementa non posse esse principia permanentia, in eodem supposito. Ignis enim non potest esse principium aquæ: nec aqua ignis.

Textus. xlv.

Imposibile autem est esse tale: non quia infinitum (de hoc enim commune aliquid dicendũ est: de omni similiter & aere, & aqua & quolibet) sed quia non est tale sensibile corpus, preter vocata elementa: omne nanque ex quo est etiam resoluitur in hoc: quare esset vtique hic, præter aerem & ignem, & terram. & aquã: aliud quippiam videtur autem nullum.

¶Ait vero Aristot. in textu. 45. quòd hæc opinio, præter errorem quo asserebat aliquid infinitum (quod statim impugnabitur, communi ratione procedẽti de omnibus elementis) peccabat, ponens aliquod corpus simplex quintum: nam cum vnumquodque resoluatur in ea ex quibus componitur, experiremur, quando mixtum resoluitur, restare eiusmodi corpus simplex quintum: attamen non experimur nisi quatuor duntaxat: ergo nullum est aliud.

Textus. xlvj.

Neque igitur ignis, neque aliud elementorum quicquam: infinitum quid esse potest. Omnino enim & præter id quod infinitum sit aliquid ipsorũ. impossibile est. ipsum vniuersum, & si finitum sit, aut esse, aut fieri vnũ quid ipsorum, sicuti Heraclitus dicit omnia fieri aliquando ignem.

¶In textu ergo. 46. probat ratione communi nullum simplicium corporum scilicet quatuor elementorum, posse esse infinitum. Quod licet non formaliter, tamen virtualiter & sub verbis pressis atque concisis duplici ratione probat. Primo ex superiori ratione: quia si esset infinitum, omnem locum occuparet, & per consequens non compateretur secum alia elementa. Et præterea, quia esset, vt probatum est, infinitæ actiuitatis: atque adeo omnia alia corrumperet: & per consequens totum vniuersum esset vnicum elementum. Ait esse, aut fieri, propter Heraclitum: qui vt libro. 1. super textum. 32. exposuimus, ponebat ignem esse principiũ omnium rerum. Et cũ obijciebatur illi, quòd cum ignis esset maxime actiuus, non posset permanere in rebus quin illas corrumperet, dicebat quod licet hactenus nõ omnino corruperit, semper tamẽ est actu corrumpens, & tandem totum orbem inflammabit, & tunc vniuersum totum erit ignis. Ait ergo Aristot. quod posito aliquo elementorum infinito idem contingeret scilicet quod vel totum vniuersum esset illud: vel aliquando cõuerteretur in illud.

Textus. xlvij.

Eadem autem est ratio & in ipso vno, quod faciunt præter elementa Physici. Omnia nanque mutantur ex contrario in contrarium: vt ex calido, in frigidum: oportet autem de omni & ex hisce considerare: si potest, aut non potest, esse corpus infinitum sensibile.

¶In textu. 47. dicit idem omnino contingere, si illud infinitum simplex non esset aliquod quatuor elementorum, sed aliud quintum medium quod alij ponebãt: nam si illud deberet esse principium, necesse erat, vt haberet contrarietatem cum alijs rebus: quintum quic quid sit, sit ex suo contrario vt album ex nigro, frigidum ex calido, & per consequens omnia tandem in se conuerteret cum esset infinitum. Vbi de directo impugnat illorum rationem motiuam. Ponebat enim illud medium esse principium propter argumentum quod faciebant aduersus Thaletem & Heraclitũ, quod si principium esset aqua, tunc ex illo non posset fieri ignis: & si esset ignis, ex illo non posset fieri aqua propter cõtrarietatem. Ait ergo Ph. ꝙ idem sequitur secundum suorum opinionem, quia illud quintum necesse erat vt esset contrarium alijs rebus, qui ex illo fierent tanquam ex termino à quo. ¶Subsequenter postquam diuisim seorsum probauit, nec mixtum posse esse infinitum, nec elementum simplex, facta illa suppositione quòd elemẽta sint numero finita: & inde sumpta ratione à generatione mixti. persistit idem simpliciter demõstrare nũ facta aliqua suppositione: sed in genere, ꝙ nullum corpus sensibile, quodcunque illud sit, possit esse infinitũ. Et id quidem quatuor rationibus.

Textus. xlviij.

Quod autem omnino impossibile sit esse corpus infinitum sensibile: ex hisce manifestũ est: aptum est enim natura omne sensibile alicubi esse: atque locus est aliquis vniuscuiusque & idem est partis, & totius, vt totius terræ, & vnius glebæ: & ignis, atque scintillæ. Quare si sit eiusdem speciei: aut immobile erit, aut semper mouebitur. Atqui impossibile est. Cur enim magis deorsum quam sursum, aut quouis? dico autem vt si gleba sit, quoniã hæc mouebitur, aut vbi manebit, locus enim infinitus, erit congenei sibi corporis. Vtrũ igitur occupabit totũ locũ? & quomõ? Quæ igitur, & vbi quies, & motus ipsius? an vbique manebit? non ergo mouebitur: an vbiq; mouebit? nõ ergo stabit.

¶In textu. 48. format rationem primam tribus factis suppositionibus. Prima quòd omne corpus sensibile suapte natura aptum est esse in loco naturali. Loquitur enim hic non de loco simpliciter, & (vt sic dicam) mathematice: qui est superficies continens locatum: sed de loco naturali ad quem res naturalis habet inclinationem, vt cẽtrum terræ est locus terræ: & conca

concauum lunæ locus ignis: & sic de alijs elementis & cœlis. Vltima enim sphera licet non in loco circunstante moueatur tamen in loco naturali. Secunda suppositio est prioris explicatio, vniuscuiusque rei naturalis est aliquis locus naturalis ad quem suapte natura mouetur, & in quo naturaliter quiescit. Imo & animalibus in quantum sunt animalia competunt sua cuique loca. Viuunt enim pisces in aqua & alia in aere. Tertia suppositio est quòd idem locus naturalis & totius & partis, nam in loco naturali in quo quiescit totum elementum terræ, quiescit naturaliter quælibet eius pars. Quocirca quælibet pars terræ, nisi impediatur, mouetur ad centrum: & quælibet pars ignis ad concauum lunæ. ¶His suppositis ratio est huiusmodi. Aut corpus infinitum, quodcunque illud sit: constabit ex omnibus partibus eiusdem speciei cum toto (loquitur enim de integralibus, vt sunt partes terræ & aeris & auri & lapidis, &c.) aut constabit ex partibus eterogeneis, vt animalia. Si primum aut semper mouebitur, aut semper quiescet: neutrum est possibile: ergo. Probatur simul vtraque pars minoris. Si semper mouetur (loquitur de motu naturali ad locum in quo naturaliter quiescit) aut mouebitur sursum aut deorsum, aut aliam differentiam positionis, nullum istorum: ergo. Sed antequam vlterius procedamus adnotato parentesim illam (dico autem vt si gleba sit) totum namque infinitum categorematice moueri non posset secundum se totum: quia non posset mutare locum cum repleret omnem imaginarium. Quinimo neque circulariter, vt perdocte manifestat Aristot. 1. de cœlo text. 35. quia cum non terminetur aliqua extrema superficie, non poterit signari in illa aliquod punctum quod motu describat aliquam portionem circuli, sicut signatur sol qui viginti quatuor horis facit vnum circulum. Et ideo non arguit hic Aristot. de motu totius sed de motu glebæ, idest, partis corporis illius infiniti si esset terra. Ex cuius inaduertentia raro intelligitur hic textus. Probatur ergo quod pars talis elementi, nec mouebitur, nec quiescet naturaliter. Locus naturalis illius glebæ est congeneus, idest, idem omnino qui est locus naturalis totius: locus autem naturalis totius est infinitus imaginarius: ergo idem locus infinitus erit locus naturalis cuiuslibet partis illius infiniti. Tunc arguitur. Aut quælibet pars occupabit totum locum infinitum: & hoc est inintelligibile. Si autem singulæ partes erunt in singulis partibus loci infiniti, tunc si in quocunque loco fuerit quæuis pars illius infiniti, manebit naturaliter: & sic sequitur quòd nunquam mouebitur. Si autem illic non manebit, nunquam quiescet: nam si in aliquo loco non quiescit naturaliter, eadem ratione in nulla alia quiescet: quia non habet maiorem inclinationem ad vnum locum quam ad alium. Summa rationis est hæc, quòd cum quælibet pars illius totius inclinetur ad totum locum infinitum, in nulla parte loci suapte natura quiescet naturaliter nec ad aliquam mouebitur naturaliter: & sic suapte natura nec erit mobile nec immobile.

Textus xlix.

Si verò dissimile sit ipsum totum: dissimilia & loca erunt, & primum quidem non vnum corpus vniuersi est: nisi tangendo. Deinde aut finita, hæc erunt: aut infinita specie. Atque finita quidem non esse possunt. Erunt enim alia quidem finita alia vero non, si totum infinitum est, vt ignis, aut aqua. Corruptio autem tale contrarijs esset, sicut dictum est prius. Et propter hoc nullus eorum qui de natura disserunt, vnum & infinitum ignem fecit, aut terram: sed aut aquam, aut aerem, aut eorum medium, quoniam locus vtriusque manifestus erat, determinatusque. Hæc autem vtroque participant, eo qui sursum, & qui deorsum.

¶Si autem infinita & simplicia sunt, & loca infinita, & infinita elementa erunt, si verò hoc impossibile: & loca finita sunt, & totum infinitum esse, necesse est, impossibile enim est: non æquari locum, & corpus, neque enim locus omnis maior est quàm quantum contingit, corpus simul esse, simul autem neque infinitum erit corpus: neque corpus maius, quam locus, aut enim vacuum erit aliquid: aut corpus quod nusquam aptum natura est esse.

¶In textu. 49. impugnat aliud membrum maioris principalis argumenti. Si enim quis dicat illud infinitum constare ex partibus diuersarum specierum tunc sequitur quod & loca naturalia illarum partium etiam differunt specie sicuti locus ignis est sursum, & locus terræ deorsum. Differentias namque positionis vocat loca differentia specie. Et tunc sequitur primum inconueniens quòd partes illius totius non erunt continuæ: sed contiguæ. Videtur tamen consequentia inefficax: nam partes hominis puta ossa nerui & carnes differunt specie, & tamen sunt continuæ. Adhoc respondetur, quòd partes animalis non sunt differentes specie perfecta: & quia omnes habent esse per eandem formam substantialem totius: & ideo sunt partes eiusdem speciei totalis: licet inter se differant specie partiali (vt sic loquamur) propter diuersa accidentia habentia se ex parte materiæ puta propter complexiones diuersas: illi autem deberent ponere partes totius infiniti, esse differentes specie perfecta, vt differunt partes vniuersi, atque adeò deberent concedere illud infinitum esse vnum per aggregationem. Et quia hoc non haberent pro magno inconuenienti (nam illo modò Anaxagoras, quem notat hic Aristotel. posuit infinitum chaos in quo omnia erant aggregata & congesta) non illic insistit: sed transit ad aliud inconueniens. Etenim inquit species partium infiniti erunt finitæ, itaque omnes partes sint. v. g. in quatuor speciebus; aut erunt infinitæ. Si erunt finitæ species, vt puta quatuor elementa necesse est, quod aliqua saltem illarum sit infinita in quantitate, quia ex speciebus finitis partium non potest constare infinitum nisi aliqua saltem illarum sit infinitæ magnitudinis. Si autem aliqua illarum sit infinita, reliquæ vero finitæ, iam supra ostensum est quòd illa pars infinita consumeret omnes alias. Et hoc est quod ait (corruptio autem tale), idest, talis pars infinita erit corruptio alijs contrarijs, idest, corrumpet alia contraria & per consequens non erunt plures partes dissimiles specie. ¶Qua inquit de causa nullus eorum qui naturaliter loquuti sunt ponens vnum principium infinitum, dixit illud esse aliquod extremorum, puta terram, aut ignem: propterea

quòd

quod vtriusq; locus est manifestus: sed aquam vel aeré, quæ quodammodo sunt medio participantia vtroque extremo. Literam hanc fateor apud neminem interpretum intelligere possum: neq; video qualis sit consequentia, quòd ex eo quòd vna pars infiniti non potuit esse infinita, & reliquæ finitæ, non ponebant antiqui ignem, aut terram esse principium infinitum, bene tamen aquam, vel aerem. Nisi verum sit (quod Philoponus ait) hanc rationem esse truncam & mancam cui aliquid deficit. Debet ergo introduci tanqnam noua confirmatio isto modo. Item si vna illarum partium esset infinita, cum illa corrumperet alias, omnia essent vnum elementum infinitum: nam illa pars deberet esse simplex corpus. Quod autem hoc sit impossibile patet: nam infinitum (vt dictum est) nullum sibi vendicat locum: & tamen quodlibet elementum vendicat sibi proprium locum. Et tunc subiungit quod ad euitandum hoc inconueniens nullus dixit illud infinitum esse terram vel ignem: quia de illis negare non poterant habere manifesta loca naturalia: sed de alijs intermedijs quia non est tam manifestum habere propria loca, poterant vtrumque dicere esse infinitum. Prætermittit hic aliud membrum quod illi possent respondere, scilicet, quòd partes infiniti quæ sunt specierum finitarum sunt omnes infinitæ magnitudinis: quia illud iam supra impugnatum est, videlicet, non posse esse simul plura infinita, eo quòd vnum occupat totum locum. ¶Prosequitur ergo aliud membrum, siquis diceret partes illius infiniti esse infinitarum specierum, vt ponebat Anaxagoras in suo chao vnde dicebat mundum fuisse factum: nam aduersus hanc opinionem dirigit disputationem hanc. Tunc (inquit) sequitur quod loca naturalia pariter erunt infinita, nam tot debent esse loca naturalia quot sunt res naturales: vt alius est locus grauium, alius leuiũ, & alius cœlorum, & alius cuiuscunque elementi. Quod autem consequens sit falsum, scilicet, esse infinita loca naturalia ostendere prætermittit tanquam per se notum: nam species locorum naturalium tantum sunt tres, vt habetur. 1. de cœlo, ad medium deorsum, & à medio sursum, & circa medium in cœlis. Sequelam vero probat, scilicet, quòd tot debent esse loca quot locata, per similitudinem ad loca mathematica. Hoc enim est hic animaduertendum ad intelligendam literam. Quemadmodum enim in loco continui locus debet æquari locato, vt neque locus sit maior quam locatum (alias daretur vacuum) neque locatum maius loco (alias daretur locatum extra locum) ita in naturalibus neque debet esse aliqua differentia loci, ad quem aliquod corpus naturale non habet inclinationem: neque rursus debet esse corpus naturale, quod ad suum locum proprium non habeat inclinationem.

Textus. l. Text. lj. Anaxagoras autem inconuenienter dicit de infiniti quiete, fulcire enim seipsum dicit infinitum, hoc autem quia in ipso est (aliud enim nihil continet) tanquam vbi vtique aliquid sit, ibi aptum natura sit esse, hoc autem non verum, erit enim vtique quicquam alicubi vi, & non vbi aptum natura est esse, si igitur quam maximè non mouetur totum (quòd enim in se ipso fulcitur & in se ipso est, immobile esse necesse est) cur tamen non aptum natura sit moueri, dicendum erat, non enim satis est: sic dicentem euadere, erit enim vtique & quodlibet aliud, non motum, sed aptum natura esse: nihil prohibet, quoniam & terra non fertur, neque si infinita esset: coercita tamen à medio, sed non quia non est aliud quo feratur, manebit in medio: sed quia non est apta natura sic, sed tamen licebit vtique dicere: quod fulcit seipsum. Si igitur neque in terra hæc causa est, existente infinita, sed quia grauitatem habet (graue autem manet in medio: terra autem in medio est) similiter & infinitum manet vtique in seipso propter aliam quandam causam, & non quia infinitum est & fulcit ipsum seipsum.

¶In text. 50. refert solutionem Anaxagoræ aduersus quem punctim tendebat argumentum hoc. Quippe cuius opinio erat vnum fuisse chaos infinitum ante mundi creationem, vbi infinitæ rerum species latitabant. Vnde ad hoc argumentum respondebat quod illud infinitum chaos non habebat aliquem locum naturalem in quo esset, aut ad quem moueretur: sed in seipso sustinebatur. Cum enim haberet partes infinitas se se inuicem alia aliam tenebant: & perconsequens erat natura sua immobile. Hanc vero opinionem respuit Aristot. duabus rationibus. Prima est hæc in textu. 51. Si illud infinitum esset natura sua immobile, eo maxime esset: quia vbi vnum quodque est, ibi naturaliter quiescit, hoc tamen est falsum: quoniam multa sunt in loco per violentiam vbi non naturaliter quiescunt vt graue super trabem: ergo dato quòd illud infinitum non moueretur, non subinde sequitur ꝙ quiesceret tanquam in loco naturali. Ratio tendit ad hoc ꝙ si illud infinitum de facto non moueretur, fuisset ex eo quod cum esset infinitum non haberet locum quo moueretur sed vna pars teneret violenter aliam: hoc autem non satis ostendit esse suapte natura immobile tanquam existens in suo loco naturali: sed sicut graue quiescit sursum: quod non est proprie quiescere: sed impediri à proprio motu. Et ideo tenebatur Anaxagoras reddere rationem ex natura rei cur esset immobile: alias quæcunque res, vbicumque detineretur, diceretur ex natura sua quiescere. ¶Dilucidat argumentum exemplo terræ. Vbi notandum est, quod terra secundum Arist. inter omnia elementa, quia est vltimum graue, est suapte natura immobilis: nec enim mouetur à medio nec ad medium, nec circa medium: reliqua vero elementa mouentur circa medium. Dicunt enim, ignis rapitur circulariter ad motum orbis lunæ, quod pariter aer. Quod si aliqua pars terræ mouetur est de per accidens, quia sursum detinetur. Ait ergo ꝙ si daretur terra infinita, & coercita à medio, idest, impedita ratione suæ infinitatis ne veniret ad medium, nihilominus illa terra esset immobilis. Ratio tamen immobilitatis non est reddenda ex eo quod se sustinet, nec est in aliquo loco (quãuis ita sit quòd se sustineat) sed ex eo est immobilis: quia natura sua est talis, vt sit centrum mũdi immobile. Pari ergo modo non satis est Anaxagoræ reddere rationem immobilitatis illius chaos propter infinitatem, sed ex natura rei.

Simul

Textus lij.

Simul autem manifestum est: quod & quamlibet oportebit partem manere, vt enim infinitum in seipso manet se fulciens: sic & quęcumque accipiatur pars in seipsa manebit. Totius enim & partis eiusdem sunt speciei loca. vt totius terræ, & glebæ, deorsum: & totius ignis, & scintillæ sursum. Quare infiniti locus in seipso est: & partis idem erit. manebit igitur seipsa.

¶ In textu. 52. subdit secundam rationem Si chaos illud infinitum eo esset immobile: quia se sustinet in seipso, eadem ratione quælibet eius pars esset immobilis nam idem est locus & natura totius & partis, vt totius terræ & glebæ, & totius ignis, & scintillæ, consequens tamen est falsum, nam quælibet pars illius erit suapte natura mobilis ad suum cuiusque locum, quandoquidem ita nunc experientia compertum est, vt partes vniuersi quæ ab illo chao separatæ fuerant, ad sua propria loca mouentur.

Text. liij.

Omnino autem manifestum est, quod impossibile est, simul infinitum dicere corpus, & locum quendam corporibus esse: si omne corpus sensibile, aut grauitatem habet, aut leuitatem, & si graue quidem est, ad medium habet lationem natura: si verò leue sursum: necesse est enim & infinitum corpus. Impossibile autem est: aut totum vtrumlibet, aut dimidiatum, vtrumque pati. quomodo enim diuides aut quomodo infiniti erit, hoc quidem sursum illud verò deorsum, aut vltimum, aut medium.

¶ In text. 53. facit secundam rationem principalem earum quatuor quas ante textum quadragesimũ octauum proposuimus. Et ratio est hæc. Corpus vnũquodque sensibile proprium sibi vendicat locum naturalem puta sursum, aut deorsum, sed dato corpore infinito, non possumus signare has differentias positionis, ergo repugnat quod sit infinitum & simul naturale. Sensibile corpus appellat mixtum vel elementum. Nam cœlum non habet sensibilem qualitatem. Et tunc probat maiorem, quia omne huiusmodi corpus aut est graue, aut leue, vt antiqui ipsi concedebant. Si autem est graue, mouetur ad medium, scilicet, deorsum, si vero est leue, mouetur à medio puta sursum. Minorem autem probat, quia in corpore infinito, nec possumus signare medium, nec subinde sursum & deorsum, neque secundum se totum, neque secundum meditates, quia non posset aliquo modo diuidi, vt vna medietas diceretur sursum, alia deorsum. Non enim esset maior ratio de hac quam de illa diuisione, vt in aliqua secundum diceretur sursum & deorsum.

Sensibile.

Tex. liiij.

Amplius, omne corpus sensibile in loco est. loci vero species & differentiæ sunt: sursum, & deorsum, ante, & retro, dextrum & sinistrum. Atque hæc non solum ad nos, & positione: sed & in ipso toto determinata sunt. Impossibile autem est: infinito hæc esse.

Sex differẽtiæ positionis.

¶ In textu. 54. Subiungit rationem tertiam principalem. Omne corpus sensibile est in loco ratione suæ quantitatis: loci autem sunt sex differentiæ, scilicet, sursum deorsum: dextrum sinistrum, ante & retro: istæ autem differentiæ signari non possent si vniuersum esset infinitum: ergo. Maiorem relinquit tanquam notam experientia: eo quòd natura totius speculanda est ex natura partium: in omnibus autem partibus vniuersi has differentias comperimus. In viuẽtibus enim superius & inferius sumitur secundum alimentum, pars nanque superior est illa qua sumitur alimentum, vt caput in animalibus & radix in arboribus: contraria vero est deorsum: ante vero & retro sumitur in animalibus secundum sensum: vt pars anterior sit facies vbi viget sensus: contraria vero sit posterior. Sed dextrũ & sinistrum sumitur secundum motum localem: qui in homine incipit à parte dextra per ante vbi magis viget motus. In rebus vero inanimatis suapte natura designatur, sursum, & deorsum per comparationem ad centrum mundi: sunt enim motus à centro vel ad centrum. Reliquæ vero differentiæ sumuntur in corruptibilibus per comparationem ad animalia: vt illa colũna sit dextra, quæ est ad nostram dextram &c. Addit vero Phil. ꝙ non solum in corruptibilibus, sed etiã in toto vniuerso, puta in cœlo dantur istæ differentiæ positionis, non quidem per ordinem ad nos: sed ex natura sua. vt enim probatur. 2. de cœlo dextrum cœli est oriẽs: quia si eius motus habuisset principium inde cœpisset moueri: & per respectum ad oriens sumuntur aliæ differentiæ, vt ibidẽ est videre. Quod autẽ in corpore infinito non possint signari istæ differentiæ, manifestũ est, vt modo dicebamus, quia nõ posset signari medium: cuius respectu dignoscũtur aliæ differentiæ.

Textus lv.

Simpliciter autem si impossibile est locum esse infinitum, in loco autem est omne corpus: impossibile est infinitum esse corpus aliquod. At verò quod alicubi est, in loco est, & quod in loco, alicubi. Si igitur neque quantum, possibile est ipsum infinitum esse (quantum enim aliquod erit, vt bicubitum, aut tricubitum: hæc enim significat ipsum quantum) sic & in loco, quod alicubi. hoc autem est, aut sursum, aut deorsum aut in aliqua distantia earum quæ sex sunt: horum autem vnumquodque terminus aliquis est.

¶ In textu. 55. & postremo huius capitis subijcitur quarta & postrema ratio principalis. Omne corpus est in loco, (hoc enim differt substantia corporea ab incorporea, ꝙ illa sit in loco, hæc vero minime) sed nullus locus potest esse infinitus: ergo neque corpus fieri potest vt sit infinitum. Probat minorem: quia sicut non potest esse res alicuius generis, nisi in aliqua certa specie (non enim potest esse animal, nisi sit vel homo vel equus &c. neque potest esse quantum, nisi bicubitum vel tricubitum aut in alia specie quantitatis) ita nec potest esse locus naturalis: nisi secundum aliquam differentiam positionis, scilicet, sursum deorsum &c. quæ sunt species loci naturalis: sed locus infinitus, nec erit sursum, nec deorsum &c. ergo non est possibilis infinirus locus. ¶ Ex probatione minoris potest sumi argumentum nouum quod non sit infinitum actu: nam si est infinitum, erit quantum, si vero erit quantum in actu, erit bicubirum, vel tricubitum aut in alia specie quantitatis: & per consequens non erit infinitum.

¶ Subsequitur statim caput sextum.

QVO.

QVONAMMODO, sit infinitum.

CAP. VI.

Textus lvj.

QVod igitur actu non sit corpus infinitum: manifestum est ex his. Quod verò si non sit infinitum simpliciter, multa impoſsibilia accidunt, manifestum est. Temporis enim erit quoddam principium atque finis. Et magnitudines non erunt diuisibiles in magnitudines. Et numerus non erit infinitus. Cum autem determinatis sic neutra ex parte videatur fieri posse: arbitrario iudice est opus. Atque manifestum est: quod quodammodo quidem est, quodammodo vero non est, dicitur autem ipsum esse aliud quidem potentia, aliud vero actu. Et infinitum est quidem appositione, est etiam & ablatione, magnitudo autem quod secundum actum quidem non sit infinita: dictum est, diuisione autem est, non enim difficile est: tollere indiuiduas lineas, relinquitur igitur potentia esse ipsum infinitum.

Infinitũ quomodo datur. Quæstionis tertiæ & simul quartę materia.

¶ Postquam superiori cap. disputauit Aristot. de infinito ad partem potiſsimum negatiuam, in tribus capitulis sequentibus veritatem statuere prosequitur. In hoc enim. 6. per textus sex distributo, manifestat quomodo sit infinitum, quomodo vero non, & in sequenti diffinit quid sit infinitum: ac demum in. 8. respondet rationibus aduersariorum, quibus contendebant infinitum asserere. In hoc ergo text. 56. ait ex his quæ hactenus facta sunt argumenta manifestum esse non esse infinitum in actu: sed nihilominus si penitus infinitum repellatur, alia videntur inconuenientia subsequi tria vel maxime. Primum. Daretur initium, & finis temporis: quod apud Aristotelem, & eos omnes qui ponebant mundum perpetuum, erat impoſsibile. Secundum. In diuisione magnitudinis daretur terminus: quod tamen est impoſsibile: nam quantum nõ potest diuidi, nisi in partes quantas: & quæcunque pars minima, dummodo sit quanta, erit etiam tunc diuisibilis. Tertium quod in numeris esset terminus: cum tamen numeranti nullus sit terminus, sed cuicunque numero poſsit fieri additio. Quocirca arbitrario inquit, iudice opus est, vt, scilicet, aliquo modo ponatur infinitum & aliquo modo negetur. Et hæc est conclusio princeps huius materiæ. Est quidem infinitum non in actu, sed tantum in potentia. Duobus enim, inquit modis fit infinitum, scilicet, & appositione, & diuisione: appositione quidem non est infinitum in actu, idest, non est dabilis magnitudo: quæ habeat infinitas partes æquales non communicantes: ablatione vero & diuisione datur infinitum in potentia, idest, continuum est diuisibile in semper diuisibilia. At vero quia aliqui ex antiquis, vt libr. 1. text. 30. visum est: dicebant diuisionem non abire in infinitum: sed dicebant dum linea diuiditur secundum longitudinem deueniendum esse ad linulas, quæ propter suam paruitatem essent indiuisibiles. Quam opinionem ferunt fuisse Xenocratis, ait facile esse illa indiuisibilia tollere, idest, per se est manifestum ex ipsamet diffinitione lineæ quod nulla poſsit esse simpliciter indiuisibilis. Est enim linea longitudo sine latitudine & profunditate. Sed hæc opinio. 6. huius ex professo reprobatur.

Conclusio.

Textus lvij.

Non oportet autem quod potentia est, accipere quemadmodum si potest hoc, statua esse, quòd & erit hoc statua: sic & infinitum aliquod, quod erit actu. Sed quoniam multipliciter dicitur esse, quemadmodum dies est & certamen, ex eo quia semper aliud & aliud fit, sic & infinitum. Etenim in hoc est & potentia & actu esse. Olympia enim sunt ex eo quia potest certamen fieri, & ex eo quia fit. ¶ Aliter autem, & in tempore manifestum est ipsum infinitum, & in hominibus, & in diuisione magnitudinum. Omnino enim sic est infinitum, vt semper aliud atque aliud accipiatur, & acceptum quidem, semper finitum sit, sed semper alterum atque alterum.

¶ Attamen quia esse in potentia dupliciter accipitur, explicat in hoc text. 57. quomodo infinitum sit in potentia. Ad cuius euidentiam subnectit tres distinctiones. Prima. Aliquid est in potentia dupliciter. Vno modo, quia potest totum reduci ad actum: quemadmodum æs est in potentia statua, & semen est in potentia animal: quæ quidem potentiæ reducuntur complete ad actum. Et isto modo non est poſsibile infinitum in potentia, vt poſsibile sit aliquando esse infinitum in actu. Alio modo dicitur aliquid esse in potentia, quod succeſsiue potest reduci ad actum, qui nunquam complete habetur. Quemadmodum continuum potest diuidi in duas medietates, & in quatuor quartas: & ita sine termino. Atqui distinctio hæc, ortum habet ex simili distinctione huius quod est esse. Esse enim contingit dupliciter: vel quia totum est simul secundum omnes partes vt homo, & domus, & reliqua permanentia: alio modo quia est in fieri & succeſsione: quemadmodum dies, & operationes succeſsiuæ, vt certamen Olympicum. ¶ Octingentis ferme annis ante aduentum Christi instituti sunt ludi Ioui in Pisa & Helide prope montem Olympum: qui quidem fiebant à quatuor in quatuor annos. Et inde cœperunt Græci per Olympiadas computare: vt quatuor quique anni essent olympias vna. Et quia certamina illa & agones durabant per aliquot dies, ponit exemplum Aristot. de illis tanquam de succeſsiuis rebus. Cum ergo potentia sit ad esse, sit vt potentia ad esse rei permanentis sit potentia quæ potest secundum se tota reduci ad actum: potentia vero ad res succeſsiuas non reducitur ad actum qui totus sit simul, sed cuius semper sit aliud post aliud accipere. ¶ Illic vero (Aliter autem, &c.) subiungit secundam differentiam. Designat enim tres gradus eorum quæ succeſsiuè fiunt: in quibus potest inueniri ratio infiniti. Aliter enim (inquit) in tempore est infinitum, & aliter in hominibus, idest, in hominum generatione: quæ durat quandiu durabit tempus. Non enim accipitur hic, homo, ea ratione, qua est ens permanens (in quo multi decipiuntur) quia illo modo non põt esse infinitus: sed pro generatione hominum

Olympia.

Tria succeſsiua.

num perpetua, vt patet ex subsequentibus. Et tertio est infinitum in diuisione magnitudinis. Conueniunt autē hæc tria, & differunt. Conueniunt (inquit) quia nullum istorum est infinitum in actu: sed in omnibus est aliud post aliud accipere: ita vt semper id quod est acceptum: est finitum: & quod restat accipiendum, est infinitum. Si enim accipias diuidere continuum, accipis duas partes diuisas, deinde quatuor, & ita consequenter, ita quod præteritum semper est finitum: sed infinitum procedit in futurum semper in potentia, quę nunquam tota reducitur ad actum. At vero videtur quòd in tempore & in hominum generatione secundum Aristotel. id quod est præteritum etiam sit infinitum: nam fuit mundus à parte ante infinitus, sicut erit à parte post. Respondetur: mentem Aristot. esse quòd si alicuius infiniti partes incipiantur numerari, semper illæ quæ sunt numeratæ erūt finitæ: tempus vero, & series generationum non potuit incipi numerari ab initio, quia nullum habuit initium: sed si nunc incipias numerare dies vel futuros vel præteritos & pariter homines tunc semper numerati, sunt finiti, numerandi vero infiniti.

Tex. lviij Amplius ipsum esse multipliciter dicitur. Quare infinitum, non oportet accipere sicuti hoc aliquid, vt hominem aut domum: sed vt dies dicitur & certamen, quibus esse, non vt substantia quædam factum est, sed in generatione semper aut corruptione finitum, sed semper alterum, atq; alterum. At in magnitudinibus quidem permanente accepto, hoc accidit in hominibus autem, & tempore: corruptis, sic vt non deficiant.

¶ Post conuenientiam horum trium successiuorum subdit in hoc text. 58. eorum differentiam. Resumit autem prius conclusionem superiorem: videlicet, quòd infinitum in potentia non est sicut hoc aliquid, idest, sicut substantia hæc singularis & permanens, quæ tota potest ad sensum demonstrari, vt homo vel domus, at sicut dies & certamen, quæ nondum completæ facta sunt, sed sunt in fieri. Differt tamen inter tempus, & generationes, & diuisionem continui: quia in tempore & generationibus & corruptionibus semper accipitur vnum post aliud, priori tamen corrupto, fluunt enim dies & generationes, vt vna transeunte, alia succedat: quia sunt entia successiua. In diuisione autem continui partes sunt permanentes: nempe illæ quæ continuæ erant, permanent diuisæ. Et ita per diuisionem magnitudinis crescit multitudo.

Text. lix. Quod autem est secundum appositionem: idem quodammodo est, & quod est secundum diuisionem. Nam in eo quod finitum est: secundum appositionem fit è diuerso, quatenus enim diuisum videtur in infinitum: eatenus appositum, videbitur adde terminatum. In magnitudine enim finita, si accipiens quis determinatam assumat eadem ratione, non eandem aliquam totius magnitudinem ratione accipiens, non pertransibit finitam, sin vero sic augeat rationem, vt semper aliquam eandem accipiat magnitudinem: pertransibit, propterea quod OMNE

Omne finitū per ablationē finiti consumitur?

finitum assumitur quouis finito. Aliter igitur non est, sed sic, est infinitum. Potentia enim: & in diuisione. Et actu etiam est: sicuti diem esse dicimus, & certamen. Et potentia sic est: vt materia, & non per se, sicut finitum.

¶ In text. 59. subsequitur tertia differentia: quæ est inter infinitum per diuisionem, & infinitum per appositionem: quæ ambo sunt in permanentibus. Quod est dicere, inter diuisionem continui & augmentum numeri: quorum vtrumque procedit in infinitum. Ponit tamen (vt in superiori) conuenientiam, & deinde differentiam. Ait enim quod idem est infinitum per appositionem & per diuisionem, conuerso modo. Etenim, vt modo dicebamus, per diuisionem continui crescit numerus. (Quatenus autem (inquit) diuisum videtur in infinitum, eatenus appositum videbitur, & determinatum) verbum hoc est animaduertendum, vt text. sequenti adnotauimus. Ad cuius intellectum notandum est dupliciter posse fieri finitæ magnitudinis diuisionem. Vno modo seruando partium eandem proportionem. Quam hic appellat eandem rationem, non tamen eandem quantitatem, vt si pedale diuidatur proportione dupla. Secundo modo seruando eandem quantitatem non autem eandem proportionem. Si autem diuidatur primo modo, nunquam potest pertransiri magnitudo pedalis: sed abibit in infinitum diuisio. Vt si prius diuidatur in duas medietates: & medietas rursus in duas: deinde quarta in duas: & ita in infinitum. Si vero diuidatur secundo modo per partes æquales, quantacunque sit illa magnitudo finita, tandem pertransibitur, vt si sit decupedalis & in qualibet diuisione dematur pedale, decem diuisionibus pertransibitur: quia omne finitum per ablationem finiti tandem consumitur. Et nota quod in priori diuisione, seruata eadem proportione, minuitur semper quantitas partium: quia semper accipiuntur minores & minores, in secunda vero, seruata eadem quantitate, proportio quidem totius ad partem quæ demitur, minuitur: nam semper demitur pars in minori proportione, decupedalis enim ad pedale est proportio decupla: sed nouem pedalis quantitatis ad pedalem est nonocupla, quæ est minor proportio, & octo ad vnum adhuc minor. Nihilominus proportio totius ad residuum semper augetur, nam decem ad nouem est proportio sesquinona, & nouem ad octo, sesquioctaua, quæ est maior proportio, & ita consequenter demendo semper pedale. Et hoc est quod ait (sic augeat rationem.) Concludit ergo Aristot. quod infinitum datur solum in potentia seruata tamen diuisione in eadem proportione: non autem aliter, idest, seruata eadem quantitate partium. Vnde quodammodo potest dici infinitum in actu, non secundum se totum, sed sicut dicitur esse in actu, id quod est in fieri: sicuti dies & annus. Est autem in potentia infinitum per similitudinem ad materiam. Vt enim potentia materiæ non potest tota satiari, quia est indifferens ad quamcunque formam, ita neque diuisio continui potest terminari, quando procedit eadem proportione.

Text. lx. Et secundum appositionem igitur sic infinitum potentia est: quod idem dicimus quodammodo esse, cum eo quod est secundū diuisionem. Semper enim aliquid ipsius, extra est accipe-

accipere: non tamen excedit omnem determinatam magnitudinem, vt in diuisione, excedit omnem determinatam & erit minor. Vt autem omnem excedat secundum appositionem neque potentia possibili est esse: si quidem non sit secundum accidens actu infinitum, vt dicũt qui de natura disserunt, id corpus, quod extra mundum est: cuius substantia, aer est, aut aliud quid tale infinitum. Sed si non possibile est esse infinitum actu corpus sensibile sic: manifestum est, quod nec potentia vtique erit secundum appositionem, nisi (vt dictum est) contrario diuisioni modo.

¶In tex. 60. subiungit differentiam inter infinitum per diuisionem, & per appositionem. Ait nanque infinitum per appositionem eodem modo esse, non in actu, sed in potentia: nam similiter apponuntur numero partes minores & minores, vt diuiduntur à quantitate. Vnde sicut quacunque parte diuisa à magnitudine, adhuc potest alia minor diuidi in eadem proportione, ita quacunque addita alicui magnitudini, potest addi alia minor in eadem proportione. Est tamen differentia quod via diuisionis exceditur minus quæcunque quantitas: viam autem appositionis non potest in maius excedi quæcunque. Sit enim pedale quod debet diminui per diuisionem proportione. v. g. dupla tunc quacunque quantitate quantumcunque minima signata dabitur minor in tali diuisione, vt notum est. Si tamen per diuisionem vnius quantitatis: debet alia crescere, tale augmentum non excedet quamcunq; quantitatem: imo dabitur quantitas minima ad quam non perueniet, sed ad quamlibet citra illam. Exempli gratia. Dentur duo pedalia. a. &. b. vt per diuisionem. a. debeat crescere. b. tunc bipedale erit minima quantitas ad quam. b. non perueniet. Nam in prima diuisione aufertur medietas. a. & additur. b. & in secunda aufertur vna quarta, & additur. b. & ita consequenter proportione subdupla. Nunquam ergo. b. perueniet ad bipedalem quantitatem, sed ad quamlibet citra illam. Et idem omnino contingit in quauis quantitate sumantur illa duo: vt si quodlibet sit centum, aut mille pedum, quantitas amborum simul erit minima ad quam nunquam peruenit augmentum, si per vnius diuisionem augeatur alterum. ¶Infert igitur Phi. quod si nunquam per appositionem potest dari infinitum in actu fit vt neque hoc modo possit dari infinitum in potentia, puta quòd secundum se totum reducatur ad actum: quemadmodum æs, quod prius est in potentia statua, postea est in actu statua. Vnde falsum est quod naturales illi philosophi dicebant: qui ponebant infinitũ modo naturali, scilicet, de per accidens ratione quantitatis in substantia sensibili, dicentes quod extra cœlum (nam intra capi. non poterat) erat infinitus aer, aut alia quæuis substantia. Probat autem consequentiam, scilicet, quòd si non sit ens infinitum in actu non poterit dari infinitum per appositionem: nam infinitum per appositionem fieri non potest: nisi addendo semper partes æquales. At vero partes æquales diuidi non possunt nisi ab eo, quod est infinitum in actu.

Text. lxj. Quoniam & Plato ob hoc duo infinita fecit: quòd & in auctione videtur excedere, atque in infinitum abire etiam in diuisione. Cùm tamen fecerit duo: non vtitur, neque enim numeris: secundum diuisionem infinitum existit (vnitas enim minimum est) neque in auctione, vsque enim ad denarium facit numerum.

¶At quia posset quis dicere, quòd quanquam non detur infinitum in actu secundum naturaliter loquentes, idest, in rebus sensibilibus de per accidens ratione quãtitatis, nihilominus secundum Platonem posset dari infinitum, ait in hoc text. 61. & postremo huius capitis, quòd Plato quanquam vtebatur nomine infiniti, non tamen vtebatur re infinita tanquam principio materiali. Vbi notandum quod Plato, licet differebat ab alijs in principio formali, quod ponebat ideam cuiuscunque speciei infinitam quodammodo in virtute: vt pote cuius participatione fieri possent infinita indiuidua, tamen in principio materiali quodammodo conueniebat cum Pythagoricis: appellans illud, numerum: seu magnum & paruum: quia enim generationes & corruptiones variantur per potentiam materiæ, generatio vero fit per augmentum & quasi per appositionem, corruptio vero per diminutionem, & quodammodo per diuisionem, principia materialia appellabat metaphorice (vt ait Themist.) magnum & paruum. Et quia potentia materiæ de se est indeterminata ad infinitas formas, & quamcunque quantitatem, vtrumque hoc principium appellabat, infinitum, vt supra text. 26. dixit Aristot. in quo differebat à Pythagora, qui ponebat vnum principium infinitum: quod appellabat par: & aliud finitum: quod appellabat impar. Plato igitur posset ab aliquo censeri ponere infinitum in actu, tantum per diuisionem. Ait vero Aristot. quod solum ponebat infinitum in potentia ex parte materiæ: nam in actu non ponebat infinitum, scilicet, in specie, quoniam principia rerum etiam appellabat numeros: sicut Pythagoras: & tamen in numeris per diuisionem venitur ad vnitatem, quæ in ratione quantitatis discretæ est indiuisibilis: & per appositionem tantum ponebat. 10. vnitates differentes specie: nam super numerum denarium non fit augmentum, quasi per additionem nouarum specierum: sed per repetitionem præcedentium vnitatum.

Platonis magnũ & paruum.

¶Subsequitur illico caput septimum.

QVIDNAM SIT INFINITVM

CAP. VII.

Tex. lxij. ACcidit autem, contra esse infinitum: quàm vt dicunt. Non enim cuius est nihil extra, sed cuius semper aliquid extra est: hoc infinitum est. Signum autem est, nam annulos infinitos dicunt, non habentes palam: quoniam semper aliquid extra est accipere, secundum similitudinem quidem quandam dicentes, non tamen proprie, oportet enim, & hoc esse: & nunquam idem accipi, in circulo autem non fit sic, sed semper quod est consequenter solum alterum.

¶Habito

¶Habito in superiori capite quonammodo sit infinitum nępe non in actu, sed in potentia: in hoc septimo, quod nouem textus amplectitur, colligit veram diffinitionem infiniti. Ait ergo in hoc tex. 62. quòd infinitum contrario modò diffiniri debet, quam quidam suorum prædecessorum diffiniebant. Quippe qui diffinitionem assignabant negatiue: dicentes infinitum esse id extra quod nihil est assumere: secundum quam diffinitionem vniuersus mundus esset infinitus. Potius ergo construenda est diffinitio affirmatiue, vt infinitum sit illud cuius secundum quantitatem accipientibus partes, semper extra quamlibet partem aliam sit accipere. Quod explicat exemplo annuli. Is nanq; dicitur infinitus, non in re, sed per similitudinem. Fertur enim annulus esse infinitus, propterea quia ratione figuræ non est signabilis pars vltima secundum longitudinem lineæ, sed quacunque data, extra illam sequitur alia continua. Ex eo tamen deficit à ratione perfecti infiniti, quia pars quæ sumitur proxima præcedenti, non est semper alia ab omnibus prius sumptis: nam si atramento signes vnum punctum in annulo, vnde incipias, cum iterum venias ad idem punctum necesse est, si procedas, resumere partes prius sumptas.

Textus lxiij. Infiniti diffinitio

Infinitum igitur, idest, cuius secundum quantitatem accipientibus, semper aliquid accipere extra est, Cuius autem nihil est extra: idest perfectum & totum sic enim diffinimus totum: cuius nihil abest, vt hominem totum, aut arculam, vt autem diffinimus singulare: sic & quod proprie est, vt totum, cuius nihil est extra, cuius autem absentia est extra: non omne est, quicquid abest.

¶Ex hoc ergo exemplo colligit text. 63. exactam diffinitionem infiniti: dicens. Infinitum esse id cuius secundum quantitatem accipientibus semper datur aliquid accipere extra, idest, quotcunq; & quantiscunque partibus secundum quantitatem enumeratis, adhuc datur alia pars, non solum præter illam cui proximè annumeratur, sed præter omnes enumeratas. Diffinitio hæc generaliter competit infinito tam in actu, quã in potentia, magnitudine, & multitudine. ¶Illa vero (inquit) diffinitio propter negationem quam illi assignant infinito, potius competit toto. Totum enim est cuius nihil deest: eorum, scilicet, quæ ad eius naturam & perfectionem pertinent, vt totus homo tota domus. Et quemadmodum diffinimus totum singulare, scilicet, hoc aut illud quod est pars vniuersi, proportionali ratione diffinimus totum vniuersum. Est enim vniuersum ille rerum ordo extra quem nihil est: vel cui nihil deest ad completam rationem. Cuius autem absentia est extra, id est, cuius aliqua pars deest, non est totum, vt domus sine tecto non esset domus: & homo sine manu, quanuis esset simpliciter homo, non esset tamen perfectus homo.

Totius diffinitio.

Textus lxiiij.

Totum autem & perfectum, aut idem penitus, aut proxima natura sunt. Perfectum autem nihil non habens finem. Finis autem: terminus est. Quapropter melius existimandum est, Parmenidem Melisso dixisse. Hic enim infinitum totum dicit. Ille autem totum terminatum esse, ex æquo à medio distans. NON enim linum lino est continuare, vniuerso ac toti infinitum.

¶In text. 64. ex dictis diffinitionibus elidit opinionem ponentium infinitum; dicens, ꝙ infinitum si esset, non esset totum: & per consequens neque ens. Quod ostendit hoc syllogismo. Totum, & perfectum, aut sunt penitus idem, aut simillima & proxima ex natura sua: sed infinitum non esset perfectum: ergo non esset totum: totum vero, & ens idem sunt, ergo esset non ens. Ait in maiori quòd, aut sunt idem, aut proxima, vel (quemadmodum exponit S. Tho.) quia perfectum superius est quam totum: angelus enim est perfectus in sua natura & specie. Et tamen proprie non est totum: quia totum dicitur per respectum ad partes: quas angelus non habet. Vel (quemadmodum ait Themist.) licet idem corpus sit totum & perfectum, dicitur tamen totum respectu partiũ, idest, cui nulla eius pars deest: perfectum autem respectu finis, vt illud sit perfectum, quod peruenit ad finem & completam perfectionem. Quare puer diceretur totus homo: non tamen perfectus homo. Et hinc patet probatio minoris. Infinitum enim quia non haberet finem, non esset perfectum, & per consequens non esset totum: nam perfectum secundum vtranque expositionem superius est quam totum. ¶Infert hinc corollarium ꝙ melius existimandum est dixisse Parmenidem quam Melissum. Enimuero vt libr. 1. super text. 25. adnotauimus, licet Parme. & Meliss. in hoc conuenirent, ꝙ ponerent omnia esse vnum: differebant tamen ꝙ Meliss. ponebat illud esse infinitum. Parme. vero aiebat vniuersum esse finitum & circulare: cui assignabat medium, vnde superficies vltima æquè distaret: quemadmodum pericheria circuli æquè vndique distat à centro. Et propterea dicebat esse immobile, quòd partes quasi in æquilibrio se inuicem sustinerent. Meliss. vero dicens vniuersum esse quidem totum, & esse quoque infinitum, pugnantia dicebat. Si enim erat infinitum, non habebat finem & per consequens, nec erat perfectum: nec totum. ¶Erat autem prouerbium apud Græcos, linum lino nectere, quod (quicquid Eras. dicat) ex hoc loco manifeste colligitur in eos conuenire qui cohærentia & conuenientia dicunt, neque suis verbis repugnant. Ait enim quod dicere vniuersum esse totum, & esse infinitum, non est linum lino continuare, idest, consona dicere: sed potius repugnantia. Ratio adagij erat, quia linum optime continuatur cum lino aut cum ex eo filum ducitur, aut cum nodo connectitur, aut forte cum texitur.

Parme. & Meliss.

Prouerb.

Textus lxv.

Quoniam hinc quidem hanc de infinito dignitatem accipiunt: omnia, scilicet, continere, & totum ipsum in seipso habere, propterea quòd habet quandam similitudinem cum toto. Est enim infinitum: perfectionis magnitudinis materia, & potentia totum, actu vero non. Diuisibile autem est: & ad diuisionem, & ad oppositam appositionem. Totum autem & finitum: non secundum se, sed secundum aliud, & non continet, sed continetur quatenus infinitum est.

¶In

¶In textu. 65. prodit Ariſto. apertius antiquorum errorem. Textus eſt apud interpretes ſubobſcurus: videtur tamé eius expoſitio ita habere. Nempe ꝙ cum diffinirent infinitum negatiuè, dicentes, infinitum eſſe cuius extra nihil eſt accipere (quæ quidem diffinitio potius toti quam infinito conuenit) proprietates eas & conditiones quæ conueniunt toti & vniuerſo, attribuebant infinito. Applicabant enim infinito illam dignitatem quæ eſt omnia continere, & totum ipſum, id eſt vniuerſum in ſeipſo habere & complecti: propter ſimilitudinem (inquit) quam infinitum habet cum toto, cui illæ conueniunt proprietates. Nam ſicuti totum complectitur in ſe omnes ſuas partes, ita infinitum habet ſuas. Horum autem opinionem refellit Ariſtoteles tali ratione. Id quod ſe habet vt totum ſolum in potentia & non in actu, nó continet alia, ſed potius continetur: infinitum eſt totum non in actu, ſed in potentia: ergo non continet, ſed potius continetur. Maior patet ratione, quia continere dicit actum, & contineri dicit potentiam: & præterea liquet exemplo: totum enim quia eſt ens actu per ſe ſubſiſtens continet partes: quæ ſunt entia in potentia eo ꝙ non per ſe ſubſiſtunt. Et eadem ratione, quia materia eſt ens in potentia ad formam, forma continet materiam actuando illam. Minorem vero probat hoc modo per ſimilitudinem ad materiá, quæ eſt ens in potentia ad formam. Ratio infiniti conſiſtit in hoc, vt ex ſupradictis patet, ꝙ diuiſio vnius quãti & appoſitio ad aliud quantum nó habeat terminum: ſed ſemper quacunque diuiſione vnius & appoſitione ad aliud facta, poſſit noua fieri. Et per cóſequens ratio infiniti eſt ſicut infinita potentia materiæ: quæ conſiſtit in hoc, ꝙ quacumq; forma informetur, ſemper eſt in potentia ad aliam. Obidq; ratio infiniti non conſiſtit in hoc quod eſt actu tranſactum, ſed in illo quod reſtat futurum faciendum. Et ideo potius eſt ratio potentiæ ad futurum, quã actus. Et hoc eſt quod ait infinitum eſſe materiam perfectionis magnitudinis, id eſt infinitum eſt in potentia ad perfectam & abſolutam diuiſionem, ſicut materia eſt in potentia ad formam. i. ſicut ratio infinitæ potentiæ materiæ conſiſtit in hoc quod nunquam finiatur per aliquam formam, ita ratio infiniti conſiſtit in hoc, quod nunquam perficiatur diuiſio magnitudinis: & per conſequens infinitum dicit quid imperfectum. Fit ergo vt ratio infiniti ſit ratio totius, non in actu, ſed in potentia: & per conſequés infinito non conuenit continere, ſed contineri. ¶Concludit ergo ꝙ infinitum in quantum infinitum nó terminat, nec continet: ſed alia eſt ratio infiniti & alia continentis & totius. Eſt enim aliquid infinitum propterea ꝙ aliquid eſt in infinitum diuiſibile & per diuiſionem vnius fit appoſitio ad aliud: eſt autem totum & finitum: non ſecundum ſe. i. quatenus infinitum, ſed ſecundum aliud. i. ſecundum quod vnitur per vnam formam. Exempli gratia. Vnum pedale eſt infinitum in potentia ea ratione qua eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia, & quæ ad hoc diuiduntur, & apponuntur alteri in infinitum procedendo certa proportione, vt ſupra dictum eſt: eſt tamen totum & finitum in quantum partes ſunt vnitæ per vnam formam qua totum eſt vnum ſuppoſitum. Ex his ergo concludit contra illos ꝙ infinitum quatenus infinitum potius continetur, quam cótinet quia illud pedale eſt infinitũ quatenus habet partes infinitas, quæ continentur in toto.

Textus. lxvj.

Quocirca ignotum eſt: quatenus eſt infinitum; ſpeciem enim: non habet materia.
¶Quare manifeſtum eſt: quòd magis in partis ratione infinitum ſit, quam in totius. Pars enim materia totius eſt. Sicut æs æneæ ſtatuæ.
¶Quoniam ſi continet in ſenſibilibus: & in intelligibilibus ipſum magnum & paruum, oportebat continere intelligibilia. Inconueniens autem & impoſſibile eſt: ignotum & indeterminatum continere, & determinare.

¶In textu. 66. elicit ex dictis corollaria tria. Primum ꝙ infinitum in quantum infinitum, eſt ignotum quod lib. 1. textu. 35. prius dixerat. Ratio eſt quia cum obiectum intellectus ſit ens, nihil cognoſcitur niſi ſub ratione entis: ſicut nihil videtur, niſi ſub ratione colorati. Obidq, nihil cognoſcitur ratione materiæ, quæ eſt ens in potentia, ſed ratione formæ quæ dat eſſe & ſpeciem rei nam neq; chimeram ipſam cognoſcere poſſumus, niſi fingendo compoſitum ex partibus animaliũ aliquarum ſpecierum. Cum ergo infinitum habeat rationé materiæ, vt explicatum eſt: quia in quantum infinitũ, eſt in potentia quæ nunquã terminatur, fit vt in quãtum infinitum non ſit cognoſcibile. Si enim lignum eſſet infinitum, cognoſceretur quidem per eius diffinitionem ratio ligni, non tamen cognoſceretur quantũ eſſet. ¶Secundum corollarium. Infinitum habet potius rationem partis, quam rationem totius. In quo contra dicit illis qui eadem definitione diffiniebant infinitum, qua totum. Probat eadé ratione, quia infinitum in quãtum infinitum habet rationem potentiæ & materiæ, materia vero habet rationé partis, quæ habet eſſe per formam. Et exemplo id poteſt explicari, vt ſupra dicebamus, pedale náq; habet rationem infiniti propter diuiſionem in partes, quæ finiri non poteſt. Vnde in tali diuiſione, cum partes quæ ſunt actu per ſe ſeparatæ tã quam entia totalia ſubſiſtentes, ſint finitæ: partes auté diuidendæ ſint entia in potentia & non totalia, ſed partialia, fit, vt infinitum ſemper habeat rationem partis. Eſt reuera arguta ratio. ¶Tertium corollarium peculiariter infertur aduerſus Platonem. Plato enim ponebat infinitũ ex parte materiæ, magnum & paruum, vt textu. 61. explicatum eſt: ex parte vero formæ, puta ideæ, ponebat infinitum in virtute. Ait ergo ꝙ male Plato ponebat infinitum ex parte materiæ, & ſimul dicebat infinitum omnia continere, nam tunc illud infinitum materiale cótineret ſuo modo etiam ideas, quæ ſunt entia intelligibilia: ſicut idea etiam in genere cauſæ formalis contineret iſta materialia. Quod autem infinitum materiale contineat intelligibilia, eſt impoſſibile. Infinitum enim dicit quid indeterminatum, & ignotum, intelligibilia vero ſunt de ſe determinatiſſima, quæ nihil habent admixtum de potentia: & per cóſequens ſuapte natura notiſſima. Et eſt animaduertenda vis rationis huius, nam ſecundum Ariſto. principiũ materiale nullatenus continet formam, quia ſolum eſt ens in potentia: Plato vero ponebat magnum & paruum infinitum in actu.

Infinitum non eſt cognoſcibile.

Infinitum vt pars.

Plato.

Textus. lxvij.

Secundum rationem autem accidit, vt & quod & ſecundum appoſitionem, non eſſe videatur infinitum ſic, vt omnem excedat magnitudinem. In diuiſione autem, eſſe: continetur enim, ſicut materia, intus & infinitũ. continet autem, ſpecies.

¶In textu. 67. constituta, expositaq; definitione infiniti, prosequitur inde colligere conditiones & proprietates infiniti. Et sunt istæ quæ sequuntur optimæ sane considerationes. Atqui primo reddit rationem illius theorematis, quod textu. 59. protulerat: nempe ꝙ infinitum secundum appositionem non excedit crescendo quancunque magnitudinem: infinitum autem secundum diuisionem excedit decrescédo quamcunque paruitatem at enim rationem huius esse, quòd infinitum in diuisione continetur intus tanquam materia: infinitum autem per appositionem apponitur exterius tanquam à forma. Vbi meminisse oportet, quòd vt libr. 2. super textu. 31. adnotauimus, totum respectu artium se habet vt forma, & partes respectu totius vt materia, eo quòd forma est quæ dat esse, & partes existunt in toto. Cum ergo corpus quantum diuiditur in suas partes, ꝓceditur à toto ad partes, nam terminus à quo diuisionis est totum, & terminus ad quem, partes separatæ, ideoque processus est materialis: atque adeò partes quæ diuiduntur continentur intus tanquam materia diuisionis. Et cum de ratione materiæ sit potentia interminabilis, quaecunq; facta diuisione, restat pars diuisibilis: & per consequens non dabitur minima pars, quin illa sit diuisibilis in toto: nam per se bene datur minima quæ potest per se subsistere, vel maxima quæ nō. vt libr. 1. quæst. 4. dictum est. Quando vero infinitum crescit per appositionem, est contrarius processus à partibus componentibus ad totum compositum: qui quidem processus habet similitudinem cum processu à materia ad formam. Vnde sicuti forma extrinsecus aduenicns constituens materiam in certa specie, terminatur ad maximam quantitatem illius speciei, ita cum vnum quantum augetur per diuisionem alterius, non excedi-tur in tali augmento quæcunque quantitas, sed terminabitur ad quantitatem compositam ex quātitate quæ præfuerat in illo quod augetur, & ex quantitate per cuius diuisionem augetur: vt si pedale augetur per diuisionem alterius pedalis, terminabitur augmentum extrinsece ad bipedale. Itaque nunquam veniet ad bipedalem quantitatem, sed ad quamlibet citra illam.

Textus. lxviij.

Rationabiliter autem & hoc, in numero quidem esse versus minimum, terminum: versus autem plura, semper omnem excedere multitudinem. In magnitudinibus verò: è contrario. Versus enim minus, omnem excedere magnitudinem: sed versus maius, non esse magnitudinem infinitum. Causa enim est: quoniam vnum, est indiuisibile, quodcunque vnum sit. vt homo: vnus homo, & non multi. Numerus autem est: vna, plura, & quanta quædam. Quare, necesse est stare ad indiuisibile. duo nanque & tria: denominatiua sunt nomina. Similiter autem: & aliorum numerorum vnusquisque. Versus autem plus, semper est intelligere. Infinitę enim sunt bipartitiões magnitudinis. Quare, potentia quidem est actu autem non est: sed semper accedit exceptum omnem determinatam multitudinem. At non separabilis est, numerus hic bipartitionis, neque manet infinitas, sed fit, sicut & tempus & numerus temporis.

Differentia inter magnitudinem & numerum.

¶In textu. 68. manifestat quomodo in hac parte differat inter quantitatem cōtinuam & quantitatem discretam. Vbi hanc ponit conclusionem. In numeris versus minimum datur terminus, nō tamen versus maximum In magnitudinibus verò è contrario versus minimum non datur terminus, datur tamen versus maximum. Cuius ratio (inquit) est: quoniam principium numerorum est vnitas: quæ quidem est indiuisibilis, vt habetur, 5. meta. textu. 12. Sed dicit quispiam forte contradictionem esse, quòd in diuisione continui non detur minima pars: & tamen in numeris detur vnitas indiuisibilis. nam vnitas idem est, quod res vna: quæcunq; autem res vna quanta est diuisibilis. Respondetur autem quòd licet nulla sit vnitas, quæ in ratione quantitatis continuæ sit diuisibilis in partes, tamen in ratione quātitatis discretæ & numeri vtimur vnitate tanquam aliquo indiuisibili vnde incipimus numerare: sicut puncto indiuisibili vtimur vt principio quantitatis continuæ. Et notato exemplum Aristo. Vt enim homo, licet quatenus corpus quantum sit diuisibilis: tamen in ratione hominis nō est diuisibilis in plures homines: quia perfectio hominis consistit in indiuisibili. Ita ergo vnitas in ratione numeri est indiuisibilis. (Cum autem numerus (inquit) sit vna plura quædam.) Boetius vertit, vno plura, sed neque ita est græce, nec mens sic explicatur Aristo. quippe qui intelligit quòd numerus est vnitates plures (accipitur enim concretum, vna, pro abstracto, vnitates.) Vnde duo (inquit) & tria sunt denominatiua à duabus & tribus vnitatibus. Quocirca. 5. meta. textu. 19. ait quòd senarius non est bis tria: sed semel sex. Non enim denominatur à ternario multiplicato: sicuti species humana non est species equina duplicata. Et ideo in numeri diuisione sistere necesse est in vnitate indiuisibili. At vero versus augmētum non datur maximus numerus. Ratio est, quia numerus crescit ex diuisione continui: vnde cum continuū sit diuisibile in semper diuisibilia, numerus itidem augetur in infinitum. Occurrit autem tacitæ obiectioni quaquis posset obijcere, quòd sequitur inde dari infinitum: cui respondet, quòd non conceditur numerus infinitus in actu, sed solum in potentia: sicuti nec continuum potest esse actu diuisibile in omnem suam partem: sed solum est diuisibile in infinitum potentia. Vbi notat quòd partes vnitæ non faciunt numerum quodusque sint partes separatæ. Negat ergo hic Aristo. infinitum numerum, idest, infinitam multitudiné rerum actu separatarum. Et hoc est quod ait quòd numerus hic bipartitionis nunquam actu est infinitus: sed sit infinitus sicut tēpus: quod quidem nunquam est actu infinitum: sed est in fieri: bipartitionem appellat diuisionem continui in duas medietates, & alterius medietatis in duas, & quartæ partis in duas: & ita semper proportione dupla: quæ quidem diuisio procedit in infinitum.

Conclusio.

Textus. lxix.

In magnitudinibus autem, contrarium est: etenim diuiditur in infinita continuum. Versus autem maius, non est infinitum, quantum enim contingit potentia esse, & actu contingit tantum esse. Quare, cùm infinita nulla sit magnitudo sensibilis, nō contingit excessum esse omnis determinatæ magnitudinis, esset enim aliquid cœlo maius.

¶In textu

¶In texto. 69. declarat cõtrarium in magnitudinibus vsu venire. Cum enim versus minimum per diuisioné nullus sit terminus, ait, ꝙ versus maximum augédo est terminus. Et ratio est illa quæ iam supradicta est: quia cũ aliquid augetur, est processus à partibus ad totum, totum autem physicum cuiuscunq; speciei sit, determinat sibi certam quantitatem: & quanuis etiam determinet minimá, illud habet verum de quantitate per se subsistente: sed in toto nulla est tã minima quę non sit rursus diuisibilis. Ait ergo ꝙ cum nulla sit magnitudo actu infinita per cuius diuisionem & appositionem ad alteram posit fieri infinitum (quia nulla in rebus sensibilibus potest esse maior cœlo) fit vt neq; in potentia posit esse huiusmodi infinitum taliter vt sit reducibilis ad actum. Commentator asignat rationé cur numerus crescit in infinitum: magnitudo vero, minime. Ait enim rationem esse, quia augmentum numerorum fit per appositionem nouarum specierum: nam omnes numeri different specie, augmentum vero magnitudinis fit in eadem specie, vt augetur lignum in eadem specie: & homo in eadem specie. &c. & cum quælibet forma determinet certam quantitatem, fit vt cuiuslibet augmenti detur terminus. At vero ratio hæc, licet satisfaciat de augmento proprie dicto naturali animalium, non tamen satisfacit de augmento improprie dicto, quod posset fieri per additionem quantitatis ad quantitatem: sicut aqua vel aer, vel ignis posit in infinitum crescere: quod quidem augmétum etiam fieret per additionem nouarum specierum in genere quantitatis, sicut in numeris: puta per bicubitum tricubitum. &c. Et ideo ratio Aristo. non procedit hoc modo, nisi ꝙ cũ augmentum fiat per appositionem partium, quæ diuiduntur ab alio, & quantitas quæ diuiditur non potest esse actu infinita, fit vt neque augmentum posit fieri in infinitum.

Textus. lxx. Infinitum autem non est idem in motu, & magnitudine, & tempore, tanquam & vna quædam natura: sed posterius dicitur secundum prius, vt motus quidem: quia prius est magnitudo in qua mouetur, aut alteratur, aut augmentatur: tempus autem propter motum. Nunc igitur vtimur his: posterius autem tentabimus dicere & quid est vnumquodque, & propter quid omnis magnitudo sit in magnitudines diuisibilis.

¶In textu 70. & postremo huius capitis, quia posuerat plures species infinitorum in potentia, puta generationes, tempus, & magnitudines, ne aliquis crederet ꝙ infinitum se habet ad illas species sicut genus vniuocum, dicens aliquam certam naturam infinitatis, ait, ꝙ infinitum non dicitur æque primo de his tribus. Nomine motus intelligit generationes & alterationes quę perpetuæ fiunt: quarũ motus perpetuus cœlorũ est causa: tempus enim (inquit) est infinitum ratione motus infiniti cœlorum, tempus nanq; est mensura motus: vt videbimus in. 4. motus autem est infinitus vel infinitus ratione magnitudinis, quæ mouetur: motus enim augmenti animalis est secundum naturam subiecti finitus vsq; ad terminum præfinitum à forma naturali. Motus autem cœli est infinitus (secundum Aristot. ratione subiecti quod est circulare & perpetuum, & ideo partes sunt in continua succesione loci: magnitudo autem est inf[illegible] modo exposito in potentia diuisionis ex natura ipsius magnitudinis. Itaq; tempus est infinitum ratione motus: motus auté ratione magnitudinis, magnitudo vero per se ratione quãtitatis. Est enim de intrinseca ratione quantitatis habere in se, & facere in substantia partem extra partem. Addit autem ꝙ nunc vtimur his infinitis gratia exempli, sed postea in. 4. videbitur an tépus sit infinitũ: & in quinto vtrum magnitudo sit infinita & per consequens motus.

QVO RESPONDETVR rationibus infiniti.

CAPVT. VIII.

Textus. lxxj. NON remouet autem ratio mathematicos à contẽplatione: auferens sic esse infinitum vt actum sit versus augmentum, intrãsibile: neque enim nunc indigent infinito neque vtũtur: sed solum esse quantã cunque velint, finitam. Maxime autem magnitudini secundum eandem est secari rationem: quantamcunque magnitudinem alteram. Quare ad demonstrandum quidem illo modo nihil differt. esse autem: in existentibus erit magnitudinibus.

¶In octauo & vltimo capite huius libri, quod quinque text. habet respondetur rationibus quibus veteres sibi persuadebant esse infinitum. Atqui primum omnium in hoc tex. 71. ait ꝙ ratio hæc supra dicta qua negatum est infinitum esse in actu non obstat cõtemplationi mathematicorum, mathematici nanq; supponunt in suis demonstrationibus lineas quãtæcũque magnitudinis, nunc pedales, nunc centupedales, & in quacunq; alia libitum est quantitate, atq; adeo videntur infinitum asserere. Respondet Aristo. ꝙ mathematici non vtuntur linea infinita: sed finita quacunq; opus est, & quantacũq; ipsi fingant, diuidere etiam ficte possunt, esse vero nequit maior, quam maxima linea quę in veritate est in sensibilibus qualis est diameter mũdi, puta linea recta transiens à conuexo primi cœli per centrum mundi, vsque ad idem conuexum e regione. Quod si aliquádo fingant maiorem procedenté extra mundum: quia illi nõ loquuntur de lineis vt sunt in materia sensibili, sed abstrahendo à materia, fingunt lineas quæ nõ sunt, ac si essent. Et ideo ait ꝙ quantum pertinet ad demonstrationes nihil refert lineas quas fingunt mathematici esse, vel non esse: sed quantum ad rem physicam multum refert, an sit aliquod corpus infinitum, nec ne.

Textus. lxxij. Quoniam autem causæ diuisæ sunt quadrifariam: manifestum est: quòd vt materia infinitum causæ est, & quòd esse quidem ipsius, priuatio est, per se autem subiectum: continuum ipsum & sensibile est. Videntur autem & omnes alij tanquam materia, vtentes infinito. Quocirca & inconueniens est: continens facere ipsum, & non contentum.

¶In textu. 72. quia supra text. 30. consenserat cum antiquis

tiquis infinitum, si sit, quomodocunq; sit, habere rationem principij: & ipse posuerat quodammodo infinitũ, puta in potentia, concludit ꝙ inter quatuor genera causarum infinitum solum habet rationem causæ materialis: vt expositum est. Ratio enim infiniti habetur ex diuisibilitate continui in partes quæ se habent vt causæ materiales. Et in hoc (inquit) etiam veteres consenserunt ponentes infinitum vt causam materialem. In hoc autem sibi repugnarunt dicentes infinitum continere omnia: cum materiæ conditio potius sit contineri, quã continere.

Textus. lxxiij.

Reliquum est autem aggredi: secundum quas rationes infinitum esse videtur, non solùm potentia, sed vt determinatũ. Alia enim ipsorum, non necessaria sunt: alia autem, habent alias quasdam veras obiectiones. Neque enim vt generatio non deficiat: necessarium est actu infinitum esse corpus sensibile contingit enim, alterius corruptionem generationẽ alterius esse, cum omne finitum sit

¶ In textu 73. tandem adornat respondere rationibus antiquorum, quibus contendebant posibile esse infinitum in actu. Quarum aliæ quidem non sunt necessariæ i. nihil concludunt: aliæ vero habent quodammodo veritatem. Sunt autem rationes quinq; quæ positæ sunt text. 31. At qui prima, quæ illic erat tertia: sumebatur ex perpetua serie generationis quæ in infinitum procedit, si modo admittatur mundum esse perpetuum: vt erat in eorum opinione. Quapropter ponebant infinitum principium materiale extra cœlum: vnde per quædam formalia putabant materiam generationum deriuari, sicut mulier eum net ex penso deducit filum. Respondet veruntamen Aristo. propter necessitatem generationum non opus esse infinita materia in actu: nã cum generatio vnius sit corruptio alterius, eãdem materiam vnde exit vna forma, intrat alia, ad quod proinde sufficit infinita potentia materiæ. Si vero id quod generatur esset perpetuum, non possent in infinitum durare generationes sine infinita materia. Vnde cum animæ sint perpetuæ sumitur magnum argumentum, quod si mundus fuerit ab æterno, sint infinitæ. vt. q. 4. disputabimus.

Textus. lxxiiij.

Amplius tangere & finitum esse, alterum est illud enim ad aliquid est, & alicuius (tangit enim omne aliquid) & finitorum alicui accidit. Finitum autem non ad aliquid est. Neq; tangere, cuiusuis quodvis est.

¶ Secunda ratio quæ illic erat quarta, sumebatur ex serie & ordine partium vniuersi. Arguebant enim ꝙ si aqua est finita, necesse est terminari per aerem, & aerem per ignem, & ita ascendendo in infinitum multitudinem aut saltem deueniendo ad aliquod infinitum magnitudine quod non terminetur per aliud. Respondet autem text. 74. non valere consequentiam, si aliquid est infinitum, illud tangit aliud per quod extrinsece terminatur, quia tangere dicit respectum, & relationẽ ad aliud quod tangitur, esse autem finitum nullam dicit relationem ad extrinsecum, sed solum ad terminum intrinsecum, & ideo accidit alicui finito ꝙ tangat aliud circunstans, vt aer tangit ignem, & ignis cœlum. Supremum autem cœlum potest esse finitum, absq; eo quod tãgat aliud superius circunstans.

Textus. lxxv.

Intellectione autem credere inconueniens est: non enim in re, superabundantia & defectus est, sed in intellectione. Vnumquenque enim nostrum intelliget vtique aliquis multo maiorem se ipso: augmentans in infinitum. Sed non propter id, extra vrbem quispiam est, extraue tantillam magnitudinem quam habemus, quoniam intelligit aliquis: sed quoniam est, hoc autem accidit. Tempus autem, & motus infinita sunt, & intellectio: non permanente accepto. Magnitudo autem neque diuisione, neque intelligibili augmentatione est infinita. Sed de infinito quidem quo modo est: & quomodo non est, & quid est: dictum est.

¶ In textu. 75. & postremo respondet alijs rationibus vnde ad tertiam, quæ illic erat quinta, videlicet ꝙ si intellectus supra quẽlibet numerum potest intelligere alium, & supra quodlibet corpus adhuc aliud, cõsequĩ subinde vt ita sit in rebus, negat consequentiam: intellectus enim vt supra dicebamus, quia est immaterialis, intelligens res abstrahendo à materia, potest multo plura intelligere quam sint in rei veritate. Potest enim quis intelligere hominem maiorem toto cœlo: qui tamen naturaliter non est posibilis. ¶ Ad aliam rationẽ quæ illic erat prima de tempore & motu respondet: ꝙ solũ probatur motus & tempus esse infinitum in potentia: quæ reducitur ad actum, non simul, sed successiue. Intellectus enim est qui apprehendit continuitatem temporis & motus per ordinem prioris & posterioris, attamen in re nunquam erit tempus nec motus infinitum in actu: sed cum aduenit vna pars alia iam transacta est, & non permanent simul. ¶ Ad quintam rationem quæ illic erat secunda de magnitudine iam responsum est, quod magnitudo licet sit diuisibilis in potentia in infinitum, tamen nunquam potest esse vt actu sint factæ omnes diuisiones.

¶ Sequuntur quęstiones tertia & quarta.

¶ Finis libri tertij.

Reuerendi Patris, Fratris Dominici Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, ſuper quartum Phyſicorum Ariſtotelis Commentaria.

QVO DISPVTATVR an ſit locus.

CAPVT. I.

Textus.j.

SImiliter autem neceſſe eſt naturalem & de loco, vt de infinito: cognoſcere ſi eſt, an non, & quomodo eſt, & quid eſt. Etenim quæ ſunt, omnes exiſtimant alicubi eſſe, quod vero non eſt, nuſquam eſſe. Vbi enim eſt hircoceruus, aut ſphinx? Atque motuum, communis maxime, maximeque proprius, ſecundum locum eſt, quam vocamus lationem.

¶ Quarti huius libri propoſitum eſt, cũ in ſuperiori de motu qui eſt actus mobilis, dictum ſit, de vtriuſque menſura dicere, nempe de loco, qui eſt menſura mobilis: in quo eſſe oportet quicquid mouetur & ſubinde de vacuo, quod ex antiquis nonnulli neceſſarium eſſe cenſebant, vt res aliqua moueretur: atq; adeo de tempore, quod eſt menſura motus. Quare cum liber iſte à traductoribus in quatuordecim capita ſit diſtinctus, & à commentatore per textus. 1 3 3. diſtributus, in tria præcipua mẽbra ſecatur totus. Priora nãq; quinq; capitula vſque ad textum. 49. ſunt de loco: quatuor vero conſequentia vſque ad textũ. 8 6. de vacuo: ac demum quinq; poſtrema de tempore. ¶ Caput hoc primum (ꝙ tredecim textus habet) totum expendit Phi. vt in more habet, proponendo, & diſputando. Proponit ergo ſtatim ꝙ philoſopho naturali incumbit, vt de infinito, ita de loco noſſe an ſit, quomodo ſit, & quid ſit. Idque probat quatuor rationibus. Prima. Ad philoſophum naturalem pertinet tractare de entibus naturalibus: ſed omnia entia quæ ſunt, ſunt in loco, ergo ad ipſum pertinet tractare de loco, tãquam de mẽſura rei quæ eſt in loco. Maior eſt nota: & minorem probat ex communi conceſſione phyſicorum, aſſerentium quicquid eſt, eſſe in loco, propterea quod id quod non eſt (vt hircoceruus & ſphinx) non eſt in loco. ¶ Sed oritur dubitatio duplex ex hac ratione. Prima, quia minor illa ſimpliciter eſt falſa: non enim omne ens eſt in loco: vt patet de intelligentijs. Ait enim Boetius lib. de hebdomadibus, cõmunem eſſe animi conceptionem apud ſapientes incorporalia non eſſe in loco. Quod & Ariſto. hic textu. 39. docebit nempe ſola corpora eſſe in loco, ſcilicet proprie vt menſurentur, & circumſcribãtur loco. ¶ Altera dubitatio eſt circa probationem eiuſdem minoris. Non enim ſequitur nihil eorum quæ non ſunt eſt in loco: ergo quicquid eſt eſt in loco: arguitur enim virtualiter ex oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis. ſ. ſi hoc non eſt, non eſt in loco: ergo ſi eſt, eſt in loco. Reſpondetur ꝙ Ariſto. non affirmat minorem illam ex propria ſententia: ſed ex conceſſione antiquorum, qui cũ non cognoſcerent: niſi res ſenſibiles, exiſtimabant quicquid eſt eſſe in loco. Quod probabant alia ratione. Ea quæ non ſunt, non ſunt in loco: & ratio quare nõ ſunt in loco eſt, quia nõ ſunt: ergo ea quę ſunt propterea ꝙ ſunt, ſunt in loco, nam ſi negatio eſt cauſa negationis affirmatio eſt cauſa affirmationis. Ariſto. vero quia nõ dũ examinauit quibus rebus cõueniat proprie eſſe in loco, vtitur ratione ab alijs recepta. Tamet ſi in rei veritate ſola entia naturalia. ſ. corpora materialia, de quibus proprie phyſicus tractat, ſint in loco. Quapropter ad phyſicum proprie pertinet tractare de loco, & non ad methapyſicũ cuius contenplatio extenditur ad ens, vt eſt cõmune omnibus rebus: tam illis quæ ſunt in loco, quam illis quæ propriè non ſunt in loco.

Dubium duplex.

1. Ratio.

2. Ratio.

¶ Secunda ratio eſt. Ad phyſicum proprie attinet tractare de motu locali, vt pote qui omnium eſt cõmuniſſimus & maxime proprius: ſed motus localis (vt nomen ipſum deſignat) fieri non poteſt niſi in loco: ergo ad phyſicum proprie pertinet tractare de loco. Quatuor dignitates attribuit hic Commentator motui locali reſpectu aliorum. Prima eſt ꝙ eſt cõmuniſſimus quia quibuſcunque conuenit alia ſpecies motus, conuenit localis: & non econuerſo: vt patet de cælis. Secũda quæ fere eſt eadem, ꝙ motus localis conuenit vniuerſaliter omnibus entibus naturalibus: ſ. compoſitis ex materia & forma: alij vero motus non conueniunt cœlo: imo nec augmentatio proprie conuenit elemẽtis & mixtis inanimatis. Et propterea dicit Ariſtot. ꝙ eſt maxime proprius rebus naturalibus. Tertia, ꝙ motus localis eſt prior alijs: nam ad alteratione & generationem & augmentationem requiritur applicatio agẽtis ad paſſum quæ fit per motum localem. Quarta denique, ꝙ eſt cauſa omnium aliorum, cum quia applicatio agentis eſt quodam modo cauſa aliorum motuum: tum præſertim quia motus localis cœlorum eſt cauſa omnium inferiorum.

Quatuor dig. motus localis.

Textus.ij

Habet autem multas dubitationes quid nã ſit locus, non enim idem videtur ſpeculantibus: ex omnibus quæ inſunt. Amplius autem neque habemus quicquam ab alijs, aut ante dubitatum, aut prius traditum de ipſo.

¶ Aliæ duæ rationes ſunt in text. 3. Tertia ergo eſt. Cognitio huius, quid eſt locus, habet dubitationes multas, nam ſpeculantibus naturam loci, ex his quæ accidũt loco, non eadem apparet natura & quidditas loci, vt in ſubſequentibus videbimus. Ex illa enim verbi gratia conditione loci quod debet continere locatum, aliqui putarunt locum eſſe formam locati, alij eſſe corpus circunſtã. locatũ: & ergo ad phyſicum pertinet huiuſmodi ambiguitates diffinire. Reſpondere videtur

hac ratione tacitæ obiectioni, qua quis posset dicere, per se esse notum locum esse, & per consequens nõ pertinere ad physicum de illo disputare. ¶ Quarta ratio est. Nihil ab antiquis habemus de loco traditum aut dubitatum: aut si quid dixerunt saltem id nec plane, nec copiose: ergo operæpretium est de loco hic pertractare.

Textus. iij.

Quod igitur locus sit, videtur manifestum esse, ex transpositionis vicissitudine: vbi nanque nunc est aqua: huic egressa tanquam ex vase, iterum aer inest. Aliquando autem eundem locum hanc aliud aliquod corporum obtinet hoc autem ab ijs quæ insunt & transferuntur omnibus, alterum esse videtur: in quo enim aer nunc est: aqua in hoc prius erat. Quare manifestum est quod locus & receptaculũ, aliquid erat diuersum ab vtrisque, ad quod, & ex quo transferebantur.

¶ In textu. 3. aggreditur disputare ad vtramq; partem quæstionis primæ. s. an locus sit. Atque ad partem affirmatiuam format tres rationes à posteriori: nam illo modo experientia probantur principia physica, & locum esse, sicuti motum esse, est principium physicum. Et tendunt omnes rationes quo probent locum esse rem aliquam positiuam prçter locata: & non penitus vacuum: vt ex antiquis quidam opinabantur. Prima ratio sumitur ex sucessione rerum in eodẽ loco per motum localem. Experimur. n. ꝙ in eodem vase quo nunc est aqua egressa aqua, succedit aer, ergo idem erat locus distinctus & ab aqua & ab aere: qui prius continebat aquam: & deinde continet aerem. Et est adnotanda ratio: nam sicuti argumentabatur lib. 1. materiam esse, ex successione diuersarum formarum in eodem subiecto: quia. s. vbi nunc est forma stupæ, succedit forma ignis, quod est indicium subesse illic materiam receptaculum vtriusque formæ, simili mõ arguit nunc de loco. Quod si quis inficiari contendat, hanc rationem procedere ex experientia: quia cum aer sit inuisibilis, nõ experimur in vase aqua vacuo succedere aerem. Respondetur ꝙ in clepsidra aqua plena habente infundo minuta foramina experimur, ꝙ quandiu occlusum fuerit orificium superius, aqua non cadit per solum, eo quod non potest intrare aer ad replendam clepsidram, ne detur vacuum, sed quam primùm discoopertum fuerit orificium, intrante aere cadit aqua.

Textus. iiij.

Amplius autem lationes physicorum corporum & simplicium, vt ignis, & terræ & talium: non solum ostendunt quòd est aliquid locus, sed ꝙ & habet quandam potentiam, fertur enim vnum quodque in suum locum non prohibitum: hoc quidem, sursum, illud vero deorsum. Hæc autem sunt loci partes & species: sursum, & deorsum & reliquæ distantiarum sex.

¶ Secunda ratio sumitur in textu. 4. ex motu naturali grauium & leuium. Grauia suapte natura mouentur deorsum, & leuia sursum, ergo signum est locum deorsum esse aliquid positiuum: & pariter locum sursum, & non omnino vacuum. Probatur consequentia, quia si res suapte natura mouetur ad aliquem locum, id non est, nisi vt melius se in esse conseruet: signum ergo est in illis locis vim esse conseruatiuam locati: quæ non posset, si esset illic penitus vacuum. Adnotandum est tamen quod locus naturalis non habet vim attractiuã & motiuam in genere causæ efficientis, sicut magnes attrahit ferrum alterando ipsum: sed solum in genere causæ finalis, vt enim animal mouetur ad pastum, ita graue naturali impetu mouetur deorsum. ¶ Subiungit ꝙ sursum & deorsum: sicut & reliquæ differentiæ quatuor positionum sunt partes. i. species naturalis loci.

Textus. v.

Sunt autem talia non solum ad nos: dextrum & sinistrum, atque sursum & deorsum: nobis enim non semper idem, sed secundum positionem vt conuertimur fiunt, idcirco idẽ crebro, dextrum & sinistrum est, sursum & deorsum, & ante & retro. In natura autem determinatum est seorsum vnumquodque: non enim quodcunque contingit sursum, est, sed quo fertur ignis, & leue, similiter vero & deorsum, non quodcunque contingit: sed cohabentia grauitatem & terrea: tanquam non positione differentia solum, sed & potentia. Ostẽdunt autem, & mathematica: cum enim non sint in loco, tamen secundum positionem ad nos habent dextra & sinistra (adeo vt solum intelligatur ipsorum positio) non habentia natura horum vnumquodque.

¶ Posset quis forsan rationem factam eneruare dicens sursum & deorsum non esse naturalia loca habẽtia vim conseruatiuam locati: eo quod istæ differentiæ sumuntur per respectum ad hominem & non ex natura rei: Cui dubitationi succurrit Phi. in textu. 5. dicens, huiusmodi differentias non solum sumi in naturalibus respectu hominis, sed esse ex natura rei. Ad cuius intelligentiam notandum est, quod istæ differentiæ loci sunt differentiæ corporum: corpus autem accipitur dupliciter. s. mathematice & physice. Corpus mathematicum solum dicit corpus quantum, vt abstrahit à materia & motu, non considerando sit ne graue an leue. Quocirca huiusmodi corpora non habent ex natura sursum & deorsum: sed idem omnino corpus modo est sursum (quando est supra caput nostrum) modo dextrorsum modo sinistrorsum, sicut nos mouemur. Vt cum ego deambulo, parietem quem modo habeo dextrum, postea habeo sinistrum. Et hoc est quod ait Aristote. (nobis enim non semper idem: sed secundum positionem vt conuertimur). i. secundum dispositionem nostram. Ex quo sequitur ꝙ si nullum esset animal in mũdo, inanimata non essent hoc modo sursum & deorsum, nec in alijs differentijs positionis, Corpus vero physicum, quia natura sua graue est aut leue, habet ex natura sursum, & deorsum. Et hoc est quod ait (non quodcunque contingit). i. sursum & deorsum non est locus vt accidit se habere respectu hominis. sed quo mouentur leuia, est locus sursum: & quo grauia deorsum. Subiungit exemplum in mathematicis, vt si triangulum in pariete depingas, vnus angelus dicitur sursum, & alius deorsum vel dextrorsum, vel sinistrorsum solum respectu hominis: quia natura trianguli non vendicat sibi potius locum sursum quam deorsum. Si autem triangulus esset ferreus, in quantum graue appeteret locum deorsum: & si esset igneus, appeteret locum sursum.

Loci differẽtiæ.

Amplius

Textus. vj.

Amplius vacuum affirmantes esse, locum esse dicunt. Vacuum enim locus erit vtiq; priuatus corpore. Quod igitur aliquid sit locus præter corpora omne corpus sensibile in loco: per hæc aliquis existimabit. Videbitur autem vtique & Hesiodus recte dicere, faciens primu chaos, dicit igitur. Omnium quidem primum chaos factum est: sed postea terra lata. quasi oporteret primum fuisse receptaculum ijs quæ sunt, propterea quod putabat quemadmodum multi esse omnia alicubi, atque in loco.

¶ In textu. 6, subsequitur tertia ratio, sumpta ex autoritate eorum qui astruebant esse vacuum, vacuu enim est, locus aptus repleri, priuatus tamen corpore: ergo ex ipsa diffinitione vacui consequitur locum esse rem aliquam præter corpus quo locus caret, & quo possit repleri. Inducit in testimonium Hesiodum poetarum antiquissimum. Is enim explicabat generalem productionem orbis hoc modo, q primum factum est chaos, & rerum omnium confusio: mox latissima terra, tanquam receptaculum rerum disgregandarum ex illo chao: quasi prius necesse esset vas & receptaculum fieri, quam repleretur corporibus. Et mouebatur ex eo quia supponebat cum philosophis alijs, necessarium esse locum quo res reciperentur. Licet in hoc falleretur oportuisse prius fuisse vacuu, quam plenum.

Textus. vij.

Si autem tale est, mirabilis quædam erit loci potentia, & prior omnibus. Sine quo nanque nullum aliorum est, illud autem sine alijs, necesse est primum esse: non enim perit locus, ijs quæ in eo sunt, corruptis.

¶ Colligit ergo in text. 7. ex veterum etiam confessione: q non solum locus est aliquid positiuum, sed q habet quandam mirabilem virtutem, & q locus in quantum locus est prior locato, in quantum locatur. Nam id quod sine alijs esse potest, & alia nequeunt sine illo esse, prius est illis, habetque respectu eorum virtutem aliquam sed locus ita se habet respectu locatorum (no enim pereuntibus locatis, perit locus) ergo locus est prior locatis.

Textus. viij.

At vero dubitationem habet, si est quid est vtrum moles aliqua corporis aut quædam altera natura? quærendum enim est genus ipsius primum. Distantias igitur habet tres, longitudinem, & latitudinem atque profunditatem: quibus determinatur corpus omne. Impossibile autem est corpus locum esse, in eodem enim essent vtique duo corpora.

¶ In text. 8. argumentatur ad partem negatiuam non esse locum, rationibus sex. Quæ quanquam directe procedant aduersus quæstionem an sit locus, petunt nihilominus quid sit, & potissimum inuestigant genus diffinitionis loci: sit ne corpus, an superficies: an vero materia vel forma. Nec tamen sunt rationes necessario concludentes: sed apparentes quales fieri possunt contra veritatem [illegible] quas proinde infra text. 47. respondebitur. Est igitur [illegible]. Si locus est, ille est corpus, sed locus non est [illegible] locus non est. Maior licet non [illegible] tamen. Corpus est quod habet [illegible]

1. Ratio.

tudinem, & profunditatem: ergo & locus corporis necesse est easdem habeat dimensiones, vt totum locatum circunscribat (locus enim meus tam longus latus & profundus est, quam ego) & per consequens apparenter sequitur, q locus itidem sit corpus. Minorem vero. s. q locus non sit corpus probat, quia cum locus & locatum debeant esse æqualia, sequeretur q duo corpora essent simul. i. quodammodo in eodem loco: nã verus locus, cum adæquate contineat locatum, nõ debet occupare maiorem locum quam locatũ: vt patet de superficie cõcaua amphoræ & de conuexa aquæ, quæ se habent vt locus & locatum: & à mathematicis censentur esse simul. Corpus vero amphoræ idcirco non est locus adæquatus aquæ, q occupat maiorem locum, & per consequens amphora & aqua nõ sunt simul. Et hoc est quod ait, q si vnum corpus esset locus alterius: ambo deberet esse simul, ad hunc sensum, q locus vnius non excederet locum alterius, quod est impossibile, nisi duo corpora se penetrarent.

Textus. ix.

Amplius, si est corporis locus ac receptaculum: manifestum est quod & superficiei & reliquorum terminorum; eadem enim cõueniet ratio; vbi namque erant prius aquæ, plana erũt rursum quæ sunt aeris. At vero differentiam nullam habemus puncti, & loci puncti. Quare si neque ab hoc est locus diuersus: neque ab aliorum vllo; neque est quicquam præter vnũquodque horum locus.

¶ In textu. 9. sequitur ratio secunda. Si aliquis esset locus corporis, eadem ratione deberet etiam esse locus superficiei, & locus lineæ, & locus puncti, sed nullus est locus puncti: ergo nec est locus lineæ nec superficiei, nec subinde corporis. Maior probatur: nam ratio qua supra ostendebatur locum esse, erat, quia in eodem loco succedunt continuo diuersa corpora, vt in loco quo nunc est aqua, statim sit vinum vel aer: sed eadem est ratio de superficie & de alijs speciebus quantitatis: nam vbi nunc est superficies conuexa aquæ, & lineæ & puncta eiusdem superficiei: succedunt illico superficies linea, & puncta aeris. Minor vero. s. q puncti non sit locus, est eadem ratione manifesta: nempe quia locus debet esse æqualis locato, punctum vero cum sit indiuisibile, neque æquale est, neque inæquale.

Textus. x.

Quid enim tandem & nos ponemus esse locum? neque enim elementum, neque ex elementis, aut corporeis, aut incorporeis, esse potest, talem habens naturam: magnitudinem enim habet, corpus autem nullum. Sunt autem sensibilium corporum elementa, corpora, ex intelligibilibus autem elementis, nulla fit magnitudo.

¶ Ratio tertia in textu. 10. est huiusmodi. Si locus est, quæritur quid tandem est, aut n. est elementum, aut ex elementis compositum, corporeum vel incorporeum, nullum illorum ergo. Ad intelligentiam maioris notandum est, q antiqui non cognoscentes: nisi sensibilia; omnia dicebant esse, aut elementa aut ex elementis composita, & ideo putabant etiam cœlum componi ex elementis: quod tamen est falsum, vt. 1. de cœlo probat Aristo. Quod quia nondum hactenus probauerat, loquitur secundum opinionem antiquorum: cœlum [illegible] quod illi censebant componi ex elementis, est locus

ignis: ignis verò aeris locus vero terræ est mixtus ex elementis: nam terra partim tegitur aqua partim vero circundatur aere: minorem vero. s. ꝙ nec sit elementum corporeum, neque ex talibus compositum probat quia omne tale elementum, aut mixtum debet esse corpus: sed priori ratione probatum est locum nó esse corpus: ergo nec est elementum nec compositum ex illis. Et ita est certe ꝙ locus adequatus aeris non est ignis, sed superficies eius concaua. At vero ne Platonici ponentes ideas spirituales, & alij ponentes intelligentias con positas ex elementis incorporeis dicerét aliquod horum spiritualium esse locum cœlorum, propterea quod intelligentiæ quodammodo continerent secundum illos cœlum: subiũgit quod nec talia incorporea possunt esse locus: quia locus debet esse magnitudo: & ex intelligibilibus elementis nulla fit magnitudo.

Textus. xi. Amplius autem, & cuiusnam ponet aliquis ijs quæ sunt causam esse locum. Nulla enim quatuor causarum ipsi inest. Neque enim est, vt materia eorum quæ sunt: nam nihil ex ipso constitutum est. Neque vt species & ratio rerum, neque vt finis: neque mouet ea quæ sunt.

¶ In text. 11. formatur quarta ratio hoc modo. Si locus est aliquid, cum locus contineat locatum, & continere idem videtur pollere ꝙ causare: sequitur quod locus in aliquo quatuor causarum genere contineat locatum, cósequens tamen est falsum, quia locus non est causa materialis locati, nã causa materialis est, ex qua fit aliquid cum insit, & locatum non fit isto modo ex loco, vt pote qui non intrat compositioné locati. Neque est species & ratio. i. causa formalis, alias locatum sortiretur speciem à loco, & sic omnia quæ succederent in eodem loco fierent eiusdem speciei. Neque videtur locus esse finis locati: quia potius locus fit propter locatum, vt dolium propter vinum quam econuerso. Neque locus est causa efficiens locati, quia locus deorsum cum sit terminus motus grauis, non potest esse causa efficiens eius: nam causa efficiens est prior effectu, terminus vero est posterior.

Textus. xij. Amplius autem & ipse, si quid est eorũ quæ sunt alicubi erit. Zenonis enim dubitatio, quã dam rationem quærit. Si enim omne ꝙ est, in loco est: manifestum est quòd & loci, locus erit atque hoc, in infinitum procedet.

¶ In text. 12. subditur quinta ratio quæ erat Zenonis. Si omne quod est, est in loco (vt pro confesso habebant antiqui) & locus est aliquid positiue sequitur vt & locus ipse sit etiam in loco, & cum locus & locatum non sint in eodem loco (vt ratione prima dicebamus) sequitur vt locus sit in alio distincto loco, & ille secundus in alio, & ita in infinitũ. Cui tamen rationi respondebitur infra. ꝙ non quicquid est, est in loco, vt patet de intelligentijs & primo cœlo.

Textus. xiij. Amplius si vt omne corpus est in loco, sic & omnino in loco corpus est, quomodo ergo dicemus de ijs quæ augmentantur? Necesse enim est ex his, augmentari locum simul cum ipsis, si neque minor, neque maior cuiusque locus est. Propter hæc ergo non solum quid est, sed etiam si est dubitare necesse est.

¶ Tandem in textu. 13. subditur sexta & postrema ratio, quæ procedit ex communi quadam antiquorũ concessione. s. omne corpus esse in loco (ne detur aliquid esse in vacuo) & rursus quicquid est in loco esse corpus, quia indiuisibilia non sunt in loco tunc sic. Si locus est, omne corpus est in loco: rursus: ergo quando corpus augetur, puta quando arbor crescit, tunc vel locus pariter eius augetur, & hoc non, quia vt infra videbimus, locus est immobilis. i. non mouetur ad motum locati, sed semper manet idem locus pluribus succedentibus locatis si vero locus non augetur, fit vt corpus illud quod auditur per augmentum, sit extra locum, quia in loco alio esse non potest quam in loco totius. Sophisma est quod infra soluetur. Concludit ergo Aristo. ꝙ dubium est de loco, non solum quid est, verum & si est.

¶ Sequitur subsequenter caput. 2.

QVO DISPVTATVR quid sit locus.

CAPVT. II.

Textus. xiiij. QVoniam autem aliud quidem secũdum se, aliud verò secundum aliud dicitur: & locus alius quidem est communis in quo omnia corpora sunt, alius verò proprius in quo primo (dico autem vt nunc qui in cœlo est, quia in aere: hic autem in cœlo, & in aere, quia est in terra similiter autem & in hac: quia in hoc loco, qui nihil plusquam te continet) si igitur locus est, quod primum continet vnunquodque corpus: terminus vtique erit. Quare videbitur species, ac forma cuiusque, locus esse: quo terminatur magnitudo & materia magnitudinis: hæc enim est: vnius cuiusque terminus.

Locus communis & proprius.

¶ Quemadmodum superiori capite disputádo inquisiuit philosophus an sit locus, ita & in hoc secũdo, quod nouem textus habet, disputatione inuestigat quæ nam res sit locus. Quod quidé ex illis proprietatibus & conditionibus venandum est (vt tex. 2. adnotauimus) quæ competunt loco. Vnde vt tex. 8. ex illa conditione loci, quod locus debet ambire omnes tres dimensiones corporis locati, rócinabatur locũ ipsum esse corpus, proportionabiliter ex alijs duabus eius conditionibus argumentatur modo locũ debere esse formam aut materiá. Distinguit aũt prius de loco, ꝙ queádmodũ in entibus aliquid cõuenit alicui per se primo, aliquid vero per accidens, seu per aliud: ita & rei cuiuspiá duplex est locus, cõmunis. s. & inadæquatus, atq; proprius & adæquatus. Vt communis locus meus est cœlũ: quia quem admodum homini cõuenit esse sensibilé, nó per se primo, sed quia est animal, ꝙ est quoddam cóe genus sub quo cótinetur, hó, ita cœlum est locus cóis meus, non quia me adæquate continet, sed quia ego sum in aere, & aer in cœlo, & sum etiá in aere, quia sum in terra, quę est in aere, sum aũt in terra, quia sum in ista particula, quæ me adæquate continet. Vt si dicas ꝙ ego sum Salmáticæ, quia sunt in scholis: in scholis autem sum, quia sum in gymnasio, in gymnasio vero, quia sum in cathedra, in hac. s. concauitate aeris, quæ me adæquate ambit. Locus ergo communis non est terminus adæquatus locati: sed locus proprius, nó. n. ego sum tátus quantum est gymnasium: sed quantum est cócauũ hoc aeris: qui me circũscribit. ¶ Hoc supposito format hunc syllogismum. Forma est terminus continens materiam: quippe quæ dat esse rei cóstituens ré in propria specie: sed to

cus est terminus adæquate cõtinens locatũ (accipiũtur premissæ doctrinaliter in sensu vniuersali) ergo locus est forma substantialis locati: Fallacia paralogismi est, ꝙ procedit ex puris affirmatiuis in secunda figura: forma enim est terminus intrinsecus generationis tãquam pars ipsius rei: locus autem est extrinsecus, circunscribẽs totum compositum.

Textus xv.

Sic ergo cõsiderantibus, locus, vniuscuiusq; species est, quatenus aũt videtur locus esse distantia, scissura magnitudinis materia: hæc nãque diuersa est à magnitudine: hæc aũt est i. ꝙ cõtinetur sub specie ac definitur, vt sub plano ac termino: est aũt tale materia, & indefinitum. n. remouetur terminus, & passiones à sphæra, relinquitur nihil: præter materiam. Quamobrẽ & Plato, materiam & receptaculũ idẽ esse ait in Timæo. Susceptiuum, n. & receptaculum, vnum & idem. Alio verò modo & ibi dicens susceptiuum, & in ijs, quæ vocantur non scripta dogmata, locum tamen & receptaculum, idem esse declarauit.

¶ In text. 15. facit secũdã rõné ad probandũ ꝙ locus sit materia intẽdens similẽ syllogismũ superiori. Est tñ valde obscura ratio: vt esse solent quę opiniones Platonis tãgunt. Atq; adeo profecto diuinandũ potius est, q̃ exponendũ quid hic senserit Plato. Vbi ex Themistio & reliquis antiquis coniectari licet, Plato ponebat locum esse distantiã inter latera cõtinentis, seu locantis, quã Grçci appellabãt, diastema, vt illud inane ꝙ est inter latera dolij vacui: ꝙ vulgus, nõ percipiẽs aerẽ, putat esse simpliciter vacuũ. Vbi (vt hic adũbrat Aristo.) fingebat esse nescio quas dimẽsiones interminatas distinctas à locato in quibus veluti in materia recipitur locatũ. Quemadmodũ li. 3. diximus ipsum ponere numeros à materia separatos. Vel forte in rei veritate, cẽsebat locũ ignis qui gignitur esse materiã ipsam stuppę in qua recipitur forma ignis: nã ad hunc sensum impugnatur ab Arist. Sed tñ nõ poterat id cõsequenter dicere, qñ vinũ infunditur dolio, vnde exit aer sine aliqua noua generatione, aut corruptione Vtcunq; vero ille senserit (de quo latius Infra text. 36.) ꝙ tñ refert Ari. est, ꝙ si locus teneatur esse distãtia & interuallum ꝙ est inter latera loci, vt ꝙ locus sit velut materia magnitudinis illius quę recipitur in loco: siue illa sit dimẽsio interminata & spacium, ꝙ recipit successiue diuersa locata, siue sit materia vt dicebamus de generatione ignis ex stuppa. Si hoc (inquit) est locus, necesse est dicere ꝙ locus est materia. Quod probat quia tale spaciũ res diuersa est à magnitudine q̃ locatur in loco: & sicut materia physica terminatur per formã, ita distantia illa terminatur plano & termino. i. superficie conuexa terminãte locatũ proprium aũt est materiæ de se esse indefinitã & terminari per aliud. Quod aũt tale spacium terminetur per superficiẽ magnitudinis: probat tali similitudine. Quẽadmodũ si à globo sphçrico auferretur terminus. i. superficies cõuexa circularis auferrẽtur que oẽs passiones. i. forma substãtialis cũ suis qualitatibus, nihil remaneret nisi informis materia, ita si à loco puta dolio auferas formã & quantitatem locati, in rei veritate nihil manet, nisi vacuũ. sed tñ secũdum Platonẽ remanebant illæ dimẽsiones interminatæ, quas vocabat spacium. At vero ne quis obijciat ꝙ Plato vt visum est lib. 1. text. 32. & lib. 3. text. 26. & 61, ponebat materiã rerũ magnũ & paruũ. & per consequens nõ ponebat huiusmodi distantiã & interminatas dimẽsiones, esse materiã. Respondet Phi. ꝙ diuersimode quãtũ ad vocem loquutus est Plato de materia, nã in Timæo (dialogus est Platonis) dicit materiã idẽ esse ꝙ receptaculum formarum: in his vero quę verbotenus dixit sine scripto (q̃ opera Græce dicũt agrapha Latine vero, nõ scripta, q̃ postea Ari. scripto mãdauit) dixit materiã esse locũ. Quod quidẽ receptiuũ ipse appellabat magnũ & paruũ. Ratio vt alias diximus est, quia cũ omnia generabilia sint corporea, materiã generabiliũ putabat nõ esse, nisi quantitatẽ: aut forte appellabat eã quantitatẽ & dimensiones: quia idẽ est materiale & quãtum, & quoniã prima passio & differentia quantitatis est, magnum & paruũ appellabat materiã magnum & paruũ. Et eãdem appellabat locũ. falsus similiter vt authores primæ opinionis, vt. n. illi nõ distinguentes inter terminũ extrinsecũ & intrinsecũ, putabãt formã esse locũ, ita & Plato nõ distinguẽs inter receptiuũ intrinsecũ (qualis est materia respectu formæ) & receptiuũ extrinsecum (qualis est locus) dicebat materiã esse locũ, simili (vt de forma dictum est) syllogismo deceptus in secunda figura ex puris particularibus. Omnis materia est receptiuũ: omnis locus est receptiuũ ergo locus est materia. Nisi forsan (ꝙ & Philip. adnotauit & mihi est probabile) nunquã Plato docuit locum idẽ omnino esse cum materia: sed locum per analogiã & metaphoram appellabat materiã: quia vt loc⁹ successiue suscipit diuersa locata ita & materia diuersas formas. At quiã Arist. voluit hic reprobare opinionem, qua quis posset dicere locum esse materiam: citauit Platonem locum appellantem materiam. Solet nanque & hoc assidue facere.

Plato.

Textus xvi.

Dicũt. n. omnes, aliquid esse locum: quid aũt est, hic solus aggressus est dicere, Merito aũt ex his, considerantibus, videbitur vtique esse difficile cognoscere quid est locus: si horũ vtrũuis est, siue materia, siue species. Hæc n. & altissimã habent speculationem, & seorsum à se inuicẽ nõ facile est ipsa cognoscere.

¶ In text. 16 infert ꝙ cũ veteres omnes cõcessissent locum esse (ꝙ ad primã quæstionẽ pertinet) solus tamen Plato aggressus est dicere de secunda, quid sit locus. Subdit autẽ ꝙ cum sub dubio sit, locus ne sit materia. an forma, quæstio loci merito censetur difficilis. Nam quæstio de huiusmodi principijs difficilis est. Etenim cũ materia & forma dicatur relatiue (est. n. materia potẽtia formę: & forma actus materiæ) fieri nequit vt altera sine altera cognoscatur: ꝙ rem facit difficilem.

Textus xvij.

At vero quod impossibile sit vtrumuis horum esse locũ: non est difficile videre: species enim atque materia nõ separatur à re: locum aũt contingit. In quo namque aer erat, in hoc rursus aqua (vt diximus) est, vicissim translatis & aere & aqua, & alijs corporibus similiter Quare neque pars neque habitus: sed reparabilis locus est ab vnoquoque etenim videtur, tale quid esse locus, quale vas: est. n. vas locus transferri valens: vas autem nihil est ipsius rei.

¶ In textu. 17. & sequentibus arguit, locum neque materiam esse, neque formã, idque rationibus sex facillimis. Prima species. i. forma & materia non separantur à re. i. sunt partes eius: locus vero separatur a re. i. est res subiecto distincta quæ moto locato manet immota: ergo

ta: ergo locus nec materia est, nec forma. Ait vero locum contingere separari: non ꝙ sit aliquis verus locus, qui nõ sit realiter distinctus à re sed vel hoc dicit propter supremum cœlorum orbem, qui non habet extra se locum: vel forte, quia non est id per se manifestum in omnibus, nam distinctio loci à locato cognoscitur per hoc ꝙ in eodem loco succedunt diuersa locata: vt patet in exemplo Arist. videlicet, ꝙ vbi nunc est aqua, succedit aer manente eodem loco: De toto autem elemento terræ, quia non mutat locum, aut de vno orbe, quia est intra alium, non est ita per se notum sensui, locum distingui à locato. ¶ Infert inde hoc corollarium. Ea ratione qua nec materia nec forma sunt locus compositi, fit vt neque aliqua eius pars integralis, neque habitus, neq; aliquod eius accidens sit eius locus: quia nullum istorum distinguitur subiecto à locato sed insunt ei & mouentur ad locum eius. ¶ Ad maiorem tamen euidentiã subdit ꝙ locus est velut vas. Conueniũt enim (vt statim videbimus) locus & vas, ꝙ vtrunque continet locatũ: differunt tamen, ꝙ locus est vas quoddam intransferibile .i. quod non mouetur ad motum locati, sed manet immobile: vas autem est quidam locus (vt hic inquit) transferibilis .i. mobilis cum locato: veluti vter vehitur cum vino.

Textus. xviij.

Quatenus igitur separabilis est à re: eatenus species non est. Quatenus vero continet, eatenus diuersus est à materia. ¶ Videtur autem semper id quod alicubi est: & ipsum esse aliquid, & alud aliquid extra ipsum. ¶ Platoni tamen dicendum erat, si liceat digredientes dicere: quare non sunt in loco, & species & numeri siquidem id quod particeps est, locus sit, siue magnum atque paruũ sit id quod particeps est, siue materia quemadmodum in Timæo scripsit.

¶ In text. 18. subdit rationes secũdam & tertiam. Colligens prius tamen ex superiori ratione, ꝙ licet locus differat à materia & à forma, diuersis tamen rationibus. Couenit. n. locus cum forma, quia continet locatum, quemadmodum forma cõtinet materiam, differt tamen ab illa in hoc, ꝙ locus est continens extrinsecũ: forma vero intrinsecum, tanquam pars compositi. In eo autem quo conuenit cum forma .s. quia continet differt à materia quæ continetur. ¶ Ratio secunda sumpta est ex modo loquendi. Insinuauerat enim in prima ratione in aliquibus non esse ita per se notum locum esse separabilem à locato. Ait ergo ꝙ quamuis nunquam locatum dimoueretur ab eodem loco, nihilominus ex hoc ipso ꝙ conceditur locatũ esse in loco, videtur semper ꝙ locatum sit vnum aliquid & extra illud sit aliud: puta locus in quo sit. Tertia ratio peculiariter procedit aduersus Platonem: qua molitur eum Aristo. in contradictionem cogere. Erat enim in opinione Platonis ideas, eo ꝙ essent immateriales, non esse in loco: idẽq; censebat de numeris, quos ponebat separatos à materia. Forsan ideas ipsas, eo ꝙ essent rerum species appellabat numeros: quia species sunt sicut numeri. Dixit vero hic magnum & paruum, seu materiam esse locum receptiuum formarum. Hæc autem duo sibi sunt inuicem contraria. Nam si ideæ separatæ participantur in materia: seu (ꝙ idem est) locus est particeps illarum (sicuti Petrus & quodcũq; indiuiduum est particeps speciei) sequitur ideas illas & numeros esse in loco. Atq; adeo redditurus erat rõnẽ Plato, cur nõ essent in loco.

Amplius, quodmodo ferretur in suum locum, si locus esset materia aut species? impossibile enim est, cuius neque est motus, neque sursum, aut deorsum locum esse. Quare quærendus in huiuscemodi est locus. ¶ Si vero in ipso locus est (oportet enim siquidem aut forma aut materia est) erit locus in loco, transmutatur enim simul cum re & mouetur, & species, & in de finitum: non semper in eodem, sed vbi vtique est & ipsæ res. Quare loci erit locus.

Textus. xjx.

Textus. xx.

¶ In text. 19. sequitur quarta ratio hæc. Si materia vel forma compositi, (v. g. ignis aut lapidis esset locus eiusdem compositi, impossibile esset ꝙ huiusmodi grauia & leuia mouerentur ad certa loca naturalia: mouẽtur autem ad certa loca: ergo nec materia, nec forma est eorum locus. Minor est manifesta ex natura rerum, sed maior .i. sequela illa probatur dupliciter. Primo quia id cuius non est motus .i. ad quod non est motus, neque est sursum & deorsum .i. neque est terminus qui sit sursum, aut deorsum ad quod res moueatur, non potest esse locus, nam locus grauium est punctum immobile deorsum: & locus leuium, punctum fixum sursum ad quod res mouentur: sed neque materia nec forma est talis terminus & punctum fixum ad quod ignis, aut lapis moueatur, vt pote cum sint vbicunque est ipsum compositum & cum illo moueantur: ergo neutra earũ est locus. Quinta ratio est in text. 20. (Si vero &c.) Si forma, vel materia esset locus compositi, sequeretur ꝙ locus esset in ipso .s. locus ignis esset intrinsecus in ipso igne: & locus lapidis in ipso lapide. Vnde rursus sequeretur ꝙ loci esset locus: ꝙ est impossibile de loco rerum naturalium. Nam huiusmodi loca rerum naturalium sunt (vt dictũ est) puncta fixa vel superficies sursum & deorsum quæ nõ mouentur ad alium locum: sed entia naturalia mouẽtur ad ipsa. Sequela tñ probatur. Materia & forma (quas hic nuncupat, speciẽ & indefinitum: quia materia de se est indeterminata ad speciem quam recepit per formã) mouentur ad motum ipsius compositi nec sunt semper in eodem loco, sed vbicunque est compositum, vnde sicut cõpositum est mobile ad loca naturalia ita & materia & forma mouentur ad eadem loca: & per consequens si huiusmodi partes essent loca naturalia, locus moueretur ad alium locum & sic loci esset alius locus naturalis.

Amplius, quando ex aere aqua facta est perijt locus: non. n. in eodem loco est, quod factum est corpus. Quæ igitur corruptio? ¶ Ex quibus igitur necessarium est esse aliquid locũ & rursus ex quibus dubitabit vtique aliquis, de substantia ipsius dictum est.

Textus. xxj.

¶ In text. 21. sequitur sexta & postrema ratio sub hac forma. Si materia vel forma esset locus sequeretur ꝙ locus corrũperetur ad corruptionem locati: cõsequens tñ est falsum: quia locus manet idẽ immobilis: nam in quo prius erat aer, postea est aqua. Sequela tñ probatur. Si forma aeris est locus eius, talem locum manifestum est corrumpi cum ex aere fit aqua: quod si sit materia quodammodo etiam corrumpitur, nam licet eadem materia prima maneat non tamen manet propria materia hæc cum conditionibus indiuiduantibus & qualitatiuis dispositionibus (quæ dicitur

materia

materia secunda.) Quod autem locus corrumpatur, est falsum vt dictum est. Et hoc est quod ait. (Quæ igitur corruptio?) idest quomodo potest dici quod locus corrumpatur ad corruptionem locati. ¶ In textu igitur. 22. concludit dicens satis dictum esse, ex quibus scilicet rationibus colligatur vt necessarium sit locum esse (quod factum est in primo capite) & rursus dictum est capite hoc secundo, ex quibus dubitari potest quidnã sit locus. Quam proinde quæstionem (vt puta quid sit locus) capite proximo tractare exorditur. ¶ Sequitur statim caput tertium.

QVO DETERMINARI incipitur quid sit locus.

CAPVT. III.

Textus. xxij.

POST hæc autem accipiendum est: quot modis aliud in alio est. Vno igitur modo: vt digitus in manu, & omnino pars in toto. Alio vero vt totum in partibus, non enim est præter partes totũ. Alio autem modo, vt homo in animali, & omnino vt species in genere, Alio autem vt genus in specie, & omnino pars speciei in speciei ratione. Amplius vt sanitas in calidis & frigidis, & omnino species in materia. Amplius vt in rege, Grecorum res, & omnino in primo mouente. Amplius vt in ipso bono, & omnino in ipso fine. Hoc autem est id cuius causa. Omnium autem maxime propriũ est, quòd vt in vase, & omnino quod in loco.

¶ Post quam hactenus Ph. disputando inquisiuit an sit, quidque sit locus, incipit iam modo quęstiones has diffinire. Prius autem in hoc. 3. capite, quod septem habet textus, dissoluit dubia nonnulla, quæ necessario erant præmittẽda. At qui in text. 23. primum omnium distinguit, quot modis vna res dicatur esse in alia. Qui sunt octo numero, sumpti ex vsitato modo loquendi inter philosophos. ¶ Primo modo vnũ dicitur esse in alio, tanquã pars in toto. ¶ Et secundo modo tanquam totum in partibus. Vtroque enim modo loquimur videlicet, digiti quinque sunt in manu, nasus est in facie, &c. & rursus, homo est in suis membris, structura domus est in parietibus. At vero quia modus secundus loquendi non est tam solitus quã primus, confirmat eum Aristo. dicens ꝙ totum non est præter partes. i. totum non esse potest, nisi in partibus conseruetur. ¶ Tertius modus est, vt species est in genere: & quartus econuerso, vt genus est in specie. Dicimus. n. in genere animalis tot esse species, albũq; esse in genere qualitatis & bicubitum in genere quantitatis. Et item viceuersa, genus animal esse in ratione hominis. Attamen cũ phrasis secunda non videatur adeo recepta, vt prima, eo ꝙ genus, cum contineat sub se spẽs tanquã quid cõmune, nõ tam apparet esse in speciebus quam sint species: in illo subdit nihilominus rationem, ꝙ licet genus sit quid cõmune, est tamen pars etiam diffinitionis speciei, & hac ratione dicitur esse in ratione speciei sicuti & dña hoc mõ, rationale, est in homine. ¶ Quintus modus est quo species seu forma, est in materia quo sanitas est in calidis & frigidis: vt pote cum sit proportio & temperamẽtum quatuor primarum qualitatum. Esse enim in aliquo est consistere & conseruari in illo. ¶ Sextus modus est quo res publica est in regis potestate, qui fortunis atq, adeo ciuium vita pro suo arbitrio vtitur. ¶ Septimus modus est quo appetens bonum & finem dicitur esse in illo. Quemadmodum dictum est, vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Et in vniuersum amantis animus est in re amata. ¶ Octauus ac postremus modus (sed tamẽ omnium proprijssimus) est quo aliquid est in vase, & omnino quo est in loco. Quemadmodum dicimus terram esse in centro: & ignem, in lunæ concauo. Modi isti essendi in aliquo non dicuntur omnino vniuoce, sed analogice. ¶ Vt quemadmodum ens dicitur principaliter de substantia & analogice de accidente per cõparationem ad illam: & sanum de animali ptincipaliter: & de vrina & medicina, per respectum ad animal: ita esse in aliquo prius ad sensum notum fuit esse in loco, & per analogiam dicuntur cætera. Inde enim ꝙ locus continet & conseruat locatum, sumptum est vt ꝙ quicquid aliquo modo inesse pendet ex alio dicatur esse in illo: & ideo pars est in toto, & viceuersa totũ in partibus. Nam vt lib. 2. textu. 28. &. 31. adnotauimus, totum & partes habent se vt forma & materia, totum. n. conseruat partes in genere causæ formalis: quia partes sunt per esse totius: vita. n. totius hominis viuit manus: partes vero econuerso in genere causæ materialis conseruant totum, quia totum constat ex partibus. Pari modo species est in genere tanquam pars in suo toto potentiali. Vt enim cap. de differentia refert Porphyrius, genus potestate continet species, in quas diuiditur. Et econuerso, genus est in specie tanquam pars in suo toto actuali: nam diffinitio speciei in se actu continet genus & differentiam. Eadem ratione respublica est in potestate regis, tanquam in causa efficienti: & amans in amato quod tanquam finis trahit ad se amantem. Ac denique vniuersę creaturæ sunt in Deo: iuxta illud Hester. 13. in ditione tua cuncta sunt posita. Pretermisit hic modum essendi in tempore: vel quia sub modo essendi in loco continetur: vel forte, quia de illo futurus erat infra specialis sermo. Alijs igitur modis prætermissis, qui ad rem præsentem pertinet, est, esse in loco.

Octo modis

1. Modus.

2. Modus.

3. Modus.

4. Modus.

5. Modus.

6. Modus.

7. Modus.

8. Modus.

Textus. xxiiij.

Dubitabit autem aliquis vtrum quippiam inseipso cõtingat esse an nihil, sed omnia aut nusquam, aut in alio? Dupliciter autem hoc est, aut secundum se aut secundum alterum. cùm enim sint partes totius & id in quo & id quod in hoc: dicetur totum inseipso. dicitur enim, & secundum partes, vt albus: quia superficies alba sit & sciens: quia ratiocinatiuũ. ¶ Amphora igitur non erit in seipsa, ne que vinum: vini vero amphora erit. Quod nanq; in est & id in quo est, vtraq; eiusdem partes sunt.

¶ In textu. 24. mouet dubium, præsenti negotio necessarium. Cum. n. modus loquendi, quo dicimus aliquid esse in aliquo, arguat distinctionem inter id quod est, & id in quo est (vnde sumitur argumentum distinctionis inter locatum & locum.) Anaxagoras nihilominus (vt lib. 3. tex. 50. visum est) dicebat infinitum esse in seipso, examinare operæ pretiũ hic duxit, an aliquid proprie sit in seipso. Cui dubio respondet distinguens hoc

hoc posse contingere, aut per se primo, aut per aliud. Id conuenit alicui per se primo, cui conuenit per se totum.i.per suam quidditatem sicut homini cõuenit esse risibilem. Per aliud autem conuenit, id quod conuenit per aliquid sui: sicut totus homo dicitur crispus ratione capillorum & calciatus, quia pedes habet calciatos & albus, quia exteram superficiem habet albã, & sciẽs, quia sciẽtiam habet in anima. Ait ergo ꝙ si amphoram plenam vini consideremus vt vnum totum cum vino (est.n.totum per aggregationem) dicere quodammodo possumus eam esse in seipsa, vt si dicas amphora vini est in se. Non ꝙ totum aggregatum sit in toto aggregato sed quia vinum, quod est vna pars illius aggregati, est in amphora quæ est alia pars, totũ ratione vnius partis, est in se ratione alterius. Est tamẽ modus valde improprius: quia vinum nõ est pars illius aggregati ex amphora & vino, veluti anima est pars hominis scientis secundum animam: sed exempli gratia concessit hoc veteribus illis Philos. qui improprie loquebantur.

Textus. xxv.

Sic igitur contingit, quippiam in seipso esse. Primò autem non contingit, vt album in corpore, superficies.n. in corpore, scientia autem: in anima, secundum hæc autem quæ partes sunt, vt in homine appellationes existunt. Amphora autẽ & vinum, cùm seorsum quidẽ sunt, partes non sunt, sed cùm simul. Quapropter cùm sint partes: erit ipsum in seipso. vt album, in homine. quoniã in corpore, & in hoc, quoniam in superficie in hac autem, non amplius secundum aliud est. Et diuersa quidem specie hæc sunt, & aliam naturam habet vtrũque & potentiam, & superficies & album.

¶ In text. ergo. 25. respondet ad quæstionem, ꝙ primo modo non contingit aliquid esse primo in seipso.i.secũdũ se totum: bene tñ non primo.i. ratione partis. Secundã partẽ probat in hoc textu, & primã in duobus sequẽtibus. Ait.n. ꝙ si amphora seorsum cõsideretur, & seorsum vinũ.i. quãdo vinum nõ est in amphora tunc nihil est in seipso, nec primo, nec nõ primo: qñ vero sunt simul.i. amphora est plena vino, tunc si loquamur de toto aggregato ac de vna re, totũ rõne vini est in se rõne amphoræ. Est.n. amphora vini in amphora vini: sicut album est in corpore, non primo, quia albedo non est in partibus intrinsecis corporis: sed ratione superficiei quæ est terminus corporis, & scientia est in homine ratione animę. ¶ Subdit autem ꝙ res quæ est primo in aliquo.i. secundum se totum, debet esse diuersa ab illo in quo est, vt albedo quæ per se primo est in superficie, est res distincta genere ab illa, distinguũturq; potẽtia. nã superficies est quantitas quæ est subiectum qualitatis albedo vero est qualitas, quę se habet vt forma, & actus quantitatis.

Textus. xxvj.

Neque igitur inductiuè considerantibus, aliquid in seipso videmus secundum aliquem determinatorum & ratione manifestũ, quod impossibile est. Oportebit.n. ambo vtrunque esse (vt amphoram & vas, & vinum esse: atq; vinum: vinum & amphoram) si quidem contingit quippiam in seipso esse. Quare si quàm maxime in sese sint: amphora quidem accipiet vinum, non quatenus ipsa vinum est, sed quatenus illa, vinum autem inerit in amphora: nõ quatenus amphora ipsum est, sed quatenus illa amphora est. Secũdum igitur ipsum esse, ꝙ alterum sit: manifestum est. Alia nanque ratio est, eius in quo, & illius quod in hoc est.

¶ In text. 26. probat primam partẽ conclusionis: nempe ꝙ nihil põt esse primo in se: & inductione & ratione. Inductione, quia in nullo modorum octo, qui supra positi sunt, reperitur aliquid primo esse in se. Totum n. est in partibus & econuerso, totũ vero & partes singulæ differunt re, atq; simul sumptæ saltem ratione differunt à toto. Et pari modo differunt genus & species. Nam de alijs modis manifestum est quomodo id ꝙ est, realiter differat ab eo in quo est. ¶ Rationes autem format duas, vbi considerandũ est non esse idem ꝙ vna res sit in alia primo, & ꝙ sit per se: sicut nec est idẽ ꝙ sit in alia non primo, & ꝙ sit per accidens. Nam ad hoc ꝙ sit primo satis est ꝙ sit secũdum se totum & non solum secũdum partẽ: sed ad hoc ꝙ sit per se requiritur ꝙ sit ab intrinseco rõne sui & nõ rõne alterius. Exempli gratia. Nauis est in mari & primo & per se: sicuti homo est etiã in naui: homo vero ille est in mari, primo quidem, quia secundum se totũ: non tamen per se (sicut si nataret nũdus in mari) sed per accidẽs, ratione nauis quæ est in mari. Primo ergo probat ꝙ nihil potest esse in seipso primo & per se. Et perseuerat in exemplo amphorę. Si totum hoc ꝙ est amphora vini est in se primo & per se, sequitur (inquit) ꝙ ambo sunt vtrunq;.i. ꝙ amphora esset & amphora & vinum copulatim: & vinum itidẽ esset ambo simul cõsequens est impossibile: ergo & ans. Probatur sequela. Si amphora vini, capit & continet vnũ tanquã locus, manifestum est hoc esse rõne amphoræ quæ cõtinet, & nõ rõne vini ꝙ cõtinetur: ergo si totũ rõne etiã totius aggregati capit & continet, amphora esset totum aggregatũ. Et eadẽ rõne si totũ est & cõtinetur in se, hoc est rõne vini ꝙ cõtinetur, nã amphora non cõtinetur: si ergo itidẽ rõne totius totũ est in se, sequitur ꝙ vinũ est vinũ & amphora. Perinde ac si arguas. Hõ est risibilis ea rõne qua est rõnalis: si ergo itidem est risibilis ea rõne qua animal rõnale, fit vt rationale, itidem sit ꝙ animal rõnale (quod certe est verũ.) Minorẽ autem.s. ꝙ amphoram esse totum, scilicet vinum & amphoram sit impossibile, probat. Manifestum enim (inquit) est quod alterum sit ipsum esse vasis ab ipso esse vini: alia enim est ratio vasis (quæ est continere) & alia ratio vini: quæ est contineri.

Textus. xxvij.

At vero neque secundum accidens contingit. Simul autem duo corpora, in eodẽ inerunt nã & ipsa amphora in seipsa erit, si id cuius natura susceptiua est, contingat in seipso esse, & insuper illud cuius est susceptiuum: vt si vini vinum. Quod igitur impossibile sit in seipso aliquid esse primo manifestum est.

¶ In text. 27. subiungit secũdam rationem, videlicet, ꝙ nihil est in seipso per accidẽs.i. ratione alterius, veluti nauta est in mari ratione nauis in qua est. Nam tũc (inquit) sequeretur ꝙ duo corpora essent simul in eodem loco, ꝙ est impossibile. Ratio est implexa & obscura, nisi hoc prius cõsideretur, ꝙ amphorã esse in se per accidẽs, paralogizatur hoc modo. Vinũ est in amphora, & amphora est in vino: ergo de primo ad vltimum amphora est in se. Quod quidẽ sophisma facile potuisset Phil. diluere negãdo cõsequentiã. Nã vt primũ sit in tertio ratione secundi, exigitur vt eo modo sit in secundo, quo

secundum

secundum est in tertio, vt quia nauis est localiter in mari: & nauta eodem modo est in naui: fit vt nauta sit in mari. In proposito vero non est ita. Quoniá vinũ est localiter in amphora: amphora vero non est localiter in vino, sed tanquã terminans & continens ipsum, vt textu sequenti patebit. Et ideo non sequitur ꝙ amphora sit in se. Super sedit tamen Phil. argumentum infringere, & intulit aliud inconueniens. Quod est huiusmodi. Si amphora est in seipsa de per accidens, id erit ratione vini, accidit enim amphoræ vt vinum sit in illa, & illa vice versa suo modo sit in vino. Arguit ergo. Si amphora cuius natura est continere dicitur esse in seipsa ratione vini quod continet, sequitur in amphora esse duo corpora, scilicet & amphoram ipsam, & id rursus cuius est susceptiua (vt si vini, vinum). i. si est susceptiua vini, vinum erit in illa: & sic duo corpora erunt in eodem loco. Quod est absurdum. ¶ Concludit ergo ex dictis, ꝙ impossibile est idem esse in seipso primo. i. secundum se totum, vt eadem sit ratio continentis & contenti. Et in illo verbo. Quod igitur, secat Commenta. textum. 28. Commodius autem secatur hic.

Textus. xxviij.

Quod autem Zeno dubitabat, ꝙ si locus est aliquid: in aliquo erit: soluere non est difficile. Nihil enim prohibet in aliquo quidem esse primum locum, non tamen in illo vt in loco, sed vt sanitas quidem in calidis sicut habitus, calor autem in corpore vt passio. Quare non necesse est in infinitum abire.

¶ In text. 28. ex his quæ in hoc capite dicta sunt, dissoluit primo dubitationem Zenonis de loco text. 12. propositam. Arguebat enim. Si locus est aliquod corpus positiuum, sequitur ꝙ locus ipse erit in alio loco. & ille in alio, & ita in infinitum Respódet Phil. ꝙ locus omnis est in aliquo: non quidem tanquam in loco: verum quodammodo vt forma in materia. Vt enim dictum est totũ esse in partibus, vt forma in materia quá continet, & cui dat esse, & vicissim partes in toto, sicut materia in forma á qua recipit esse & conseruatur, ita locatum est in loco tanquam conseruatum in conseruáte: & econuerso in locato est locus tanquam cóseruans in conseruato, vt Deus est in rebus. Et quia formæ proprium est dare esse atq; adeo cóseruare, modum essendi loci in locato, comparat modo essendi formæ in materia, vt sanitas quę est proportio qualitatum est in ipsis qualitatibus: & habitus vel dispositio est in subiecto. Non ꝙ sit omnimoda similitudo: quia locus non inest formaliter locato: sed sicut forma terminat & continet materiam intrinsece, ita locus terminat & continet extrinsece. Vnde supremum cœlum, quod omnium locus est, quæ sub illo continentur, est quidem in aliquo: verum non tanquam in loco, sed tanquam in eo quod terminat, continet, & conseruat. Quocirca non sequitur processus in infinitum in locis. ¶ Ex quo sequitur ꝙ quamuis nihil sit in seipso positiue (vt hactenus móstratum est) nihil tamen prohibet aliquid esse in seipso negatiue, id est, non in alio tanquam in loco.

Textus. xxix.

Illud autem manifestum, quod cùm vas nihil sit eius quod in ipso (aliud enim est, primó & quod inest & id in quo inest) non erit vtique aut materia, aut species, locus, sed aliud. Illius enim aliud hæc sunt, quod inest, & materia & forma. Hæc igitur sunt dubitata. Quid autem tandem sit locus, hic vtique fiet manifestum.

¶ In textu. deniq;. 29. & postremo respondet ad alias dubitationes capitulo secundo discussas, an videlicet locus sit materia, aut forma. Ait enim ꝙ cum locus ex natura sua sit extra rationem locati (alia enim ratio cótinentis & terminantis, & alia contéti & terminati) materia vero & forma sint de intrinseca ratione rei, fit vt neutra earum sit locus ipsius compositi, sed locus sit vtriq; extrinsecũ. ¶ Subdit autem hactenus dubitationis modo disputatum esse: atque ideo in subsequentibus determinari superest, quidnam sit locus.

¶ Consequenter caput. 4.

QVO DEFINITVR quid sit locus.

CAPVT. IIII.

Textus. xxx.

Accipiamus autem de ipso quæcunque videntur verè secundum se inesse ipsi. Censemus igitur locũ esse primum quidem quod continet illud, cuius locus est: & nihil ipsius rei esse, Amplius, primum locum neque minorem esse, neque maiorem præterea neque deseri ab vnoquoque, & separabilem esse. Ad hæc autẽ, omnem locum habere sursum, & deorsum, & ferri natura & manere in proprijs locis: vnumquodque corporũ. Hoc autem facere aut sursum aut deorsum.

¶ Descendens deniq; Arist. in hoc cap. 4. per. 13. textus distributo, ad diffinitionem loci, præmittit inquam que prioribus textibus quatuor suppones, & documenta quinq;. ¶ In textu, ergo isto. 30. iacit quatuor suppositiones, quibus loci naturam exploratur. Omnes autem sumuntur ex communi consensu loquẽtium de loco: nam inde petedę sunt huiusmodi dignitates. Prima suppositio est. Locus (vt in confesso est vniuersis) est primum quod continet locatum, & nihil ipsius est. Locus enim vini est amphora: & locus pecunię, bursa. Designat ergo tres conditiones loci. Prima ꝙ contineat locatum, qua reprobat vacuum, ꝙ cũ nihil sit nihil subinde contineri potest. Altera ꝙ sit primum, id est, proxime tangens locatum. Locus náque pecuniæ existentis in bursa non tam proprie dicitur arca vbi est bursa, quá bursa ipsa. vnde vt. q. 1. examinabimus locus est superficies vltima cócaua continẽtis locatũ. Tertia conditio est ꝙ distinguatur á locato & á qualibet eius parte, ita enim proprie loquuntur homines de loco. ¶ Secũda suppositio est. Primus locus. i. propinquissime attingés locatũ, nec maior, nec minor est sed ęqualis locato. Ait, primus, quia locus materialiter acceptus pro corpore continente (qualis est amphora respectu aquæ) maior est locato. Hæc etiá suppositio sumitur ex modo loquendi, eo ꝙ locus est iusta exactissimaq; mensura locati. ¶ Tertia suppositio. Locus non deseritur, nec separatur ab vnoquoq; locato. Non prætendit ꝙ in eodem loco neutiquam esse possit nisi vnum idemq; locatum: constat enim in eodem loco succedere diuersa locata: seu vult dicere ꝙ vnusquisq; locus semper habet aliquod locatum: sicuti quodcunq; locatum est in aliquo loco. Ita vt dicantur ad conuertentiam. Locus est: ergo locati locus est, locatum est ergo loco locatum est. Non tamen sequitur, corpus est: ergo in loco est, vt patet

Tres conditiones loci.

vt patet de supremo cœlo. Quarta suppositio est. Locus omnis sursum est, aut deorsum, & ad quẽcunq; locum fertur aliquod corporum. Hæc autem suppositio intelligitur solum de locis naturalibus grauium & leuium, quia cum de cœlo nihil hactenus diffinerit, loquitur secundum famosam antiquorum opinionem: qui putabant cœlos etiam constare ex natura graui, vel leui, cũ tamen in rei veritate cœlũ nec sursum, nec deorsum, nec prorsus ad locũ, sed preciſſe in loco moueatur.

Textus. xxxj. Diffinitio bona.

Suppositis autem his: reliqua speculari decet oportet autem tentare, considerationem sic facere: vt ipsum quid est reddatur, vt & quę dubitantur, soluantur, & quæ videntur inesse loco insint & amplius, ipsa difficultatis, & earũ quæ circa ipsum dubitationum causa erit manifesta sic enim pulcherrimè demonstrabitur: vnumquodque.

¶ Post quatuor suppositiones subdit documenta quinq;. Primum in hoc textu. 31. explicat quatuor conditiones quas habere debet diffinitio, cum loci, tum etiã cuiuscunq; rei, vt sit bona. Ait namq; talem habendam hic esse loci considerationem, vt eius diffinitio, primo explicet ipsum quod quid est: nam vt habetur. 7. Topi cap. 2. diffinitio est oratio explicans quod quid est. i. naturam rei. Secũdo debet esse talis diffinitio, vt per eam omnia dubia & quæ supra mota sunt, & quæ de loco submoueri possunt, terminentur. Etenim vt est. 3. meta. textu. 1. veritatis cognitio, dubiorum est solutio. Tertia conditio diffinitionis est, vt per eam accidentia, quæ rei proprie insunt, dignoscantur: nam cũ diffinitio explicet naturam rei & naturam accidentia propria subsequantur, per diffinitionem cognoscuntur accidentia propria. Competit deniq; bonæ diffinitioni, vt per eam aperiatur causa difficultatis & discordiæ opinionum quæ de natura rei controuersantur.

Textus. xxxij. Locus per motus inuestigatur.

Primum igitur considerasse oportet: quòd non quereretur vtiq; locus: si non motus aliquis secundum locum esset, propter hoc enim & cœlum maxime in loco putamus esse: quia semper est in motu. Huius autem aliud quidem est loci mutatio, aliud vero augmentum, & decremetum. Etenim in augmento & decremento, transmutantur? & quod prius erat hic, iterum translatum est in maius, aut minus. ¶ Est autem quod mouetur: aliud quidem per se actu, aliud verò per accidens. Eius autem quod secundum accidens: aliud quidem potest moueri per se, vt partes corporis, & in nauigio clauus: alia verò non possunt, sed semper secundum accidens, vt albedo & scientia. hæc enim sic transmutantur secũdum locum: quia id in quo sunt, transmutantur.

¶ In textu. 32. subsequuntur duo alia documenta. Secundum ergo documentum est, ꝙ nunquam fuisset quę situm disputatumq; de loco, nisi esset motus aliquis localis. Enimuero (vt textu. 3. visum est) quemadmodum materiam philosophi perscrutati sunt ex successione diuersarum formarum in eodem subiecto ita indagauerunt locum, videntes. in eodem loco diuersa succedere corpora: idem q; corpus diuersa loca mutare. Vade quidam antiqui credentes omne cœlum moueri, inferebant supremum etiam cœlum esse in loco. Et hoc est quod ait hic Philo. (propter hoc cœlum putamus in loco esse) aut enim intelligit de orbibus inferiorib⁹: aut si intelligit de supremo, loquitur secundum illorũ opinionem. De qua. 6. huius &. 1. cœli copiosior habebitur sermo. ¶ Est autem triplex motus localis, alius enim est totius loci mutatio, qui dicitur motus ad locum. Et hic per se primo dicitur motus localis, quia terminus talis motus non est alius, quam locus. Alij duo sunt motus non ad alium distinctum locum, sed ad maiorem vel minorem, vt augmentatio & diminutio. Et isti non sunt per se primo motus locales, nam augmentatio non est motus ad locum, sed ad quantitatem, & pariter diminutio, sed de per accidens & consecutiue, aucta vel diminuta quantitate, augetur vel diminuitur locus. Nec sine causa adiecit hanc distinctionem, quia locus non tam manifeste cognoscitur per augmentum vel decrementum locati (vbi non mutatur totus locus sed fit mutatio à parte ad totum locum, vel à toto ad partem) quã cognoscitur per motum localem, qui est per se primo motus ad locum. ¶ Tertium documentum est. Eorum quæ mouentur, aliud est quod actu mouetur per se, vt totum suppositum: puta homo, vel lapis: aliud vero, quod mouetur per accidens, vt partes eius & accidentia. Rursus horum quæ actu mouẽtur per accidens, aliud est quod potest per se moueri. vt pars si abscindatur à toto. Et clauus nauis mouetur per accidẽs ad motum nauis, & per se à gubernatore. Aliud vero est quod neutiquam potest per se moueri, vt accidentia. Quæ cum non possint separari à subiecto, non possunt moueri motu proprio. Subiecit itidem hanc distinctionem, primo quia quot modis contingit moueri localiter, tot modis contingit esse in loco. s. per se & per accidens. Secundo, quia locus nõ tam innotescit ex his quæ mouentur per accidens, quam ex his quæ per se mouentur.

Triplex motus localis.

Textus. xxxiij.

Quoniam autem dicimus esse in cœlo vt in loco, quia in aere, hic autem in cœlo est, & in aere autem, non toto, sed propter vltimum ipsius & continens: in aere esse dicimus. s. n. totus aer sit locus: non æqualis erit vniuscuiusque locus, & vnumquodque, videtur aũt ęqualis esse. talis autem est. primus in quo est.

¶ In textu. 33. quia dixerat locum inuestigari ex motu: non ex quocunq;, sed ex motu ad locũ, atq; adeo eorũ maxime quæ per se actu mouẽtur: addit quartum documentũ tale. Non omnis locus dignoscitur per motũ, quia nõ locus cõmunis, sed tantũ proprius. Vbi repetit distinctioné illã loci, quã fecerat textu. 14. est. n. alius locus cõmunis, qui non est æqualis locato, sed est locus, aut quia est loci locus. vt cœlũ est locus meus, quia est locus aeris in quo ego sum: similiter totũ corpus in cuius parte ego sum (vt elementum aeris) est materialiter locus meus: quia sum in aliqua eius particula. Et quia per motum nõ mutatur locus communis: sed locus pro prius puta superficies quæ me tangens circundat, per talem motum non cognoscemus locum communem, sed proprium. Et hanc superficiem appellat vltimum continentis versus locatum. Vbi ait ꝙ non est homo in toto aere (sed propter vltimum ipsius continens.) Et eãdem appellat primum locum. Nam quod incipiendo ab aere versus me, est aeris vltimum, incipiendo à me, est mihi primum.

Cùm

Textus. xxxiiij.

Cùm igitur non diuisum est quod continet sed continuum: non vt in loco dicitur esse in illo, sed vt pars in toto. Cùm verò diuisum est, & tangens: in primo quodam est, vltimo continentis, quod neque pars est eius quod in illo est, neque maius spatio: sed æquale. in eodem enim sunt vltima se tangentium.

¶ Et cùm continuum sit, non in illo mouetur: sed cum illo: diuisum autem in illo. Et siue moueatur continens, siue non nihil minus.

¶ Amplius autem cùm nō diuisum est: vt pars in toto dicitur, vt in oculo acies, & in corpore manus. Cùm autem diuisum est, vt in cado aqua, aut in fictili vinum: manus enim cum corpore mouetur, aqua autem in cado.

¶ Vnde in textu. 34. quinto documento explicat quo modo primus locus debet esse vltimum continentis: quo potissimum explicatur natura loci. Ait enim ꝙ illud vltimum continentis debet esse vltimum, non in potentia, sed in actu. Illud enim est vltimum in potentia respectu alicuius, quod est continuum alteri: illud vero est vltimum in actu quod est actu diuisum, atque alteri contiguum. Exempli gratia. Totum continet partem: non quidem vt locus locatum. Humerus enim continet brachium: sed quia est continuus brachio, non est vltimum actu corporis versus brachium: & ideo non est locus brachij. Et eadem ratione oculus, qui est continuus cerebro, non est in illo tanquam in loco: si auté esset discontinuus, illa superficies cerebri circuntangens oculum esset proprius locus eius. Etenim quia esset vltimum actu continentis, esset primus locus oculi. Vnde colligit ꝙ locus, nec est pars locati, neq; maior locato, sed æqualis: quia vltima se tangentium. i. superficies conuexa locati & concaua locantis in eodem sunt simul loco, vt infra &. q. 1. amplius explicabimus.

Natura loci.

¶ Probat autem ꝙ totum non continet partem, sicut locus locatum duabus rationibus. Prima illic (& cum continuum.) Pars non mouetur in toto, sed cum toto. i. ad motum totius: si autem est diuisa à toto, poterit moueri in toto, siue totum cótinens moueatur, siue nō: hæc autem est natura locati, vt possit moueri in loco continente, siue ille moueatur siue non: ergo pars continua non est in toto: sicut in loco. Brachium enim & oculus non mouentur, nisi ad motum totius: quando enim moueo oculum, totus moueor secundum partem, si autem oculus esset discontinuus in eadem parte cerebri qua modo est, tunc posset moueri oculus in cerebro quiescente. Cognoscitur ergo locus per hoc ꝙ ad motum locati non sequitur motus loci. Quod est mente obseruandum. Hac enim ratione cognoscitur sanguinem esse in vena sicuti in loco: mouetur enim in vena & ex vena, ipsa manente immota: & per consequens est illi, non continuus, sed contiguus. ¶ Secunda ratio est illic (amplius autem) quæ sumitur ex modo loquendi diuerso. Nam pars alteri cotinua dicitur esse in illa alio modo essendi eorum, qui notati sunt textu. 23. sicut forma in materia. vt acies. i. pupilla dicitur esse in oculo tanquam quædam dispositio oculi: & manus in corpore tanquam organum eius. Quando autem diuisum est, dicitur esse in illo: sicut in vase. vt vinum in cado.

Textus. xxxv.

¶ Iam igitur manifestum ex his: quid est locus. Quatuor enim ferè sunt: quorum necesse est locum, vnum aliquid esse. aut enim forma est aut materia, aut spacium aliquod medium extremorum, aut extrema: si non est vllum spacium præter inexistentis corporis magnitudinem. Horum autem, ꝙ tria non possint esse, manifestum est. Sed propterea ꝙ continet, videtur forma esse. in eodem enim sunt extrema continentis & contenti. Sunt igitur vtraque termini, sed non eiusdem. sed species quidem rei, locus autem continentis corporis.

¶ His præiactis suppositionibus ac documentis in residua parte textus constituit exactam definitionem loci: incipiens à genere diffinitionis. Quod inuestigat modo diuisio: ita enim. 2. poste. textu. 17. ostendit inuestigandam esse diffinitionem. Format ergo huiusmo di rationé. Locus vel est materia, vel forma locati, vel spatium interceptum interlocatum & latera continentis, vel vltima superficies concaua continétis, non triá priora, ergo quartum. Maior est nota ex supra dictis ca. 2. vbi enarrauit opiniones antiquorum credétium locum esse eorum aliquod triū. Minorem auté probat sigillatim. Et primo de forma repetit rationem quam fecerat tex. 14. ad probandum formam esse locum, propterea ꝙ proprium loci est terminare locatū: sunt enim simul superficies conuexa locati & concaua locantis (quas hic appellat extrema continentis & contenti.) Forma est etiam terminus materiæ & suppositi nam generatio terminatur ad formam: ergo forma est locus. Respondet ꝙ quáuis vtraq; .i. tam forma quá locus sint termini, diuersimode tamen & diuersorum: quia forma est terminus intrinsecus rei locatæ, dans illi speciem, locus aūt non est terminus intrinsecus locati, sed locantis cui non dat speciem: sed terminat quantitaté eius versus locatum, atq, adeo est terminus extrinsecus locati.

Textus xxxvj.

Ex eo autem ꝙ mutatur sæpe, manente, continente, contentum & diuisum, vt ex vase aqua: ipsum medium, esse aliquod videtur spacium, tanquam aliquid existens præter ipsum corpus translatum. Hoc autem non est: sed quoduis incidit corpus eorum, quæ transfertur ac tangere apta natura sunt.

¶ In textu. 36. prosequitur ostendere ꝙ locus non sit spacium & interuallū quod est inter latera continentis. Opinio hæc (vt elicitur ex istis antiquis & ex Commentatore) sumpta est ab æstimatione vulgi. Cum. n. in dolium vacuum infunditur vinū, vulgares non putant vinū recipi in dolio, sed in spacio illo: vbi (cum aeré non experiuntur) existimant esse simpliciter vacuū. Obidq; aliqui antiqui, aut Platonici aut alij, dicebant esse in illo inani quasdá diméńiones interminatas quæ erát quātitates separatæ ab aere inde exeūte, & à vino subintrante: quæ quidé se penetrabant prius cū aere & postea cū aqua. Eo modo (vt reor) quo Christiani credimus corpora gloriosa cum quantitate cœli se penetrare. Ratio istorum erat hæc, quam hic tangit Aristote. Locus est id quod manet immotum quádo locatum mouetur ergo præter aerem exeuntem à vase & aquam succedentem debet esse aliquid quod sit locus manés immobilis: illud auté non pót esse dolium continens: ex eo (vt dicit hic S. Thom.) quia etiam aliquando ad motum locati mouetur dolium continens: & tá locus debet manere

immo

immobilis. Vel forte ratio qua putabant corpus continens non esse locum, erat, quia locus debet esse æqualis locato, & continens semper est maius locato: quia non aduertebant quomodo locus debet esse æqualis locato solum secundum superficiem concauam. Et ideo ponebant illas dimensiones quæ adequate se penetrát cum locato, esse locum. ¶ Negat ergo Aristot ita esse vt illi putaut ꝙ intra latera continentis sit res aliqua immobilis præter corpora quæ transferuntur. i. præter aerem exeuntem & aquam subintrantem quæ successiue tangunt latera continentis, atq; adeo replent totum spacium, nec manet aliquid immobile præter continens ipsum. Et hoc est quod ait. Hoc autem non est, &c.

Textus. xxxvij. Si autem esset aliquod spacium aptum natura, ac manens in eodem loco: infinita vtiq; essent loca. Translato enim aere & aqua idē facient partes omnes in loco, quod nunc tota aqua in vase. ¶ Simul autem: & locus erit mutatus. Quare erit loci & alius locus: & multa loca simul erunt. non est autem. alius locus partis in quo mouetur, cum totum vas transfertur: sed idem. In quo enim sunt. vicissim transferuntur aer, & aqua, aut partes aquæ: sed non in quo sunt loco, qui pars est eius loci: qui est locus totius cœli.

¶ Subsequenter in textu. 37. probat ꝙ infra latera cōtinentis nulla sit alia res quam corpus locatum, duabus rationibus, quas Themist. Philo. & prisci omnes merito aiunt esse obscurissimas, & vix vnquam expositas. Ratio prima est hæc. Si locus esset spacium (puta dimensio inter latera spacij, distincta à locato) sequeretur ꝙ essent simul infinita loca actu, respectu partium locati, consequens est impossibile ergo & añs. Sequelam diuersi diuersimode exponunt. Eam tamen sic mihi videor intelligere. Partes locati secundum Aristo. & rei veritatem, nec sunt per se in loco neque habent propria loca: sed sunt per accidens in loco totius. Cuius ratio est quia locus per se & proprius debet esse actu diuisus à locato, & illi æqualis secundum totas superficies, concauam loci, & conuexam locati, & manifestum est quod nulla pars aquæ existentis in vase est hoc modo in loco proprie. Nam partes interiores non tangunt superficiem concauam vasis, quæ est locus: sed sunt continuæ alijs partibus aquæ: & pars superficialis non potest dari quia secundum profunditatem sit etiam continua aquæ. Quare si locus est superficies continentis, nulla pars locati habet per se proprium locum. At si locus non sit superficies contiuentis sed dimensiones illæ quæ se penetrant cum toto locato, non requiritur æqualitas loci & locati secundum superficies, sed secundum totam quantitatem dimensionis loci se penetrantis cum toto locato. Ideoq; singulis partibus locati respondent singula propria loca: vt puta dimensio quæ se adæquate penetrat cum tali. Et per consequens sunt infinita loca. ¶ Quod si quis arguat ꝙ illæ dimensiones sunt omnes continuæ: & per consequens non sunt actu propria loca, sicut non sunt actu diuisa extia. Responsio ad hoc est adnotanda, ꝙ secundum illorum opinionem non requiritur, vt aliquid sit proprius locus, ꝙ non sit continuus alteri loco, hoc enim requiritur secundum Aristote. idcirco, ꝙ superficies concaua loci debet esse æqualis superficiei cōuexę locati, & ideo quando pars continui discontinuatur producitur noua superficies, quæ fit actu locus. vt si oculus discontinuaretur à parte cerebri in qua est & maneret in eodem loco. At vero secundum illorum opinionem, si pars locati discontinuaretur, in eodem loco maneret in quo modo est (vt inquit hic S. Thom.) puta in eisdem dimensionibus: atq; adeo eadem dimensio: quæ tunc esset proprius locus partis, est & modo. Quin etiam (quantum illorum opinionem coniector) neq; dimensiones totius spatij vasis, quæ sunt locus totalis aquæ, sunt actu per se diuisæ, quinimo continuantur cum dimensionibus penetrantibus se cum lateribus vasis: & illæ cum alijs quæ sunt locus circunstantis. Itaq; sunt eædem dimensiones continuæ per totum orbem cum quibus se penetrant eleméta & mixta. Et hoc est quod ait hic Phil. (idem facient partes omnes, &c.) id est sicut tota aqua est in dimensionibus quæ sunt partes aliarum dimensionum tanquam in proprio loco, ita & omnes partes sunt in toto. i. dum vniuntur sunt in suis proprijs locis. ¶ Secunda ratio est illic. (Simul auté, &c.) Et est hæc. si locus aquæ esset spacium illud contentum inter latera vasis, sequeretur ꝙ loci esset alius locus. i. ꝙ duo & plura essent loca adæquata, quorum vnus esset in alio, quod est absurdum. Probatur sequela. Cum vas plenum aqua trásfertur & mutatur simul cum aqua necesse est vt trásferatur illud spatium quod erat inter latera vasis: tunc ergo totum illud aggregatū ex vase & spacio (. i. ex dimésionibus & aqua) recipitur in alio spacio, scilicet in alijs dimensionibus: per consequens illæ dimensiones & spacium inter latera vasis, quod est locus aquæ, recipientur in alijs dimésionibus tanquam in loco adæquato: consequens tamé (inquit) est falsum. Cum enim (inquit) totum vas transfertur, non est alius locus partis in quo mouetur. Aquā totam appellat parté illius aggregati ex vase & aqua. Et vult dicere ꝙ cum vas transfertur, aqua vel aer, quo vas est plenum non mutat per se locum, sed per accidens ratione vasis. Et hoc est quod ait (in quo enim sunt &c.) aqua vel aer in eodem loco in quo modo sunt (puta in superficie vasis) transferuntur, cum transfertur vas. ¶ Quod autem subdit (sed non in quo sunt loco &c.) hoc modo intelligitur. Cum dixisset contentum in vase moueri de per accidens quádo mouetur totum vas, explicat non hoc esse verum vniuersaliter, vt pote quando vas seu continens mouetur, contento manente in eodem loco formaliter respectu centri mundi. Quádo enim aliquis homo est in fluuio vel in aere, licet aer vel aqua circundans hominem fluat, homo tamen non mouetur. Imo superficies aeris succedentis reputatur idem locus: quia manet in eadem distantia ad centrum terræ & ad puncta fixa cœli. vt. q. 1. amplius explicabimus. Vel si naui in qua sum mota versus orientem, ego mouerer versus occidentem, vt non mutaré Zenit cœli, ego nó mouerer. Et hoc est quod ait, ꝙ aqua vel aer non mouentur quádo sunt in loco eodem: qui est pars eius loci, qui est locus totius cœli. i. quando manent in eodem puncto respectu orientis, & septentrionis, & centri terræ. Sed de hoc latius. q. 1. ¶ Adnotauerim hic tamen, ꝙ Aristo. non formauit rationem hanc secundam tanquam demóstrationem aduersus illos. **Nota.** Sed probabiliter dixit ꝙ cum vas mutatur & transfertur transferū-tur simul dimensiones quæ erant intra latera vasis. Credo nanq; hoc illos negasse. Nam fingebant dimésiones fixas continuas in toto orbe, quibus immotis per illas penetratiue mouetur corpora, veluti Christiani affirmamus

Dimensiones. memus post diem iudicij corpora gloriosa mouenda intra corpus cœli penetratiue. Et sic quando amphora mouetur, non mouentur dimensiones quæ erant inter latera. Imo hac de causa dicebant illas esse locum quia sunt immobiles ad motum locati. Sunt tamen hæc antiquorum nugæ: & ideo quicquid illi negassent bene arguit Aristotel. quòd dum vas mouetur, quicquid positum est intra illud, mouetur simul cum illo.

Textus. xxxviij. Et materia etiam videbitur vtique esse locus: si in quiescente aliquis consideret, & non separato, sed continuo. Vt enim si alteratur est, quippiam quod nunc quidem album est olim autem nigrum, & nunc quidem durum, olim autem molle (quapropter dicimus esse aliquid materiam) sic & locus per hanc quandam videtur esse imaginationem. Verum illud quidem: quoniam quod erat aer: hoc nunc aqua est, locus vero: quoniã vbi nunc erat aer hic nunc est aqua. Sed materia quidem sicut dictum est in prioribus: neque separabilis à re, neque continens est. locus autem ambo.

¶ In textu. 38. probat tertium membrum prioris diuisionis, scilicet, quod nec locus est materia. Adducit tamen prius apparentiam ad cõtrarium, dicens, quod si consideretur analogia inter locum & materiam, videbitur locus esse materia. Conueniunt enim quod sicut eadem numero materia manens successiue recepit diuersas formas, ita & idem manens locus diuersa locata. Differunt autem, quod locus subiecto separatur à locato: materia vero & forma, sicut subiectum & accidens, sunt idem subiecto. Et hoc est quod ait (videtur materia esse locus, siquis consideret in quiescente, & non separato), idest, si solum consideret quòd quem admodum materia eadem manens suscipit diuersas formas, ita locus idem quiescens diuersa locata, quæ illic succedunt: & non cõsideret quod locus separatus subiecto à locato: materia vero non, sed est continua formæ, idest, sunt vnum subiecto. Vt enim quod nunc est album idem postea est nigrum. &c. ita idem locus qui nunc suscipit vnum locatum, deinceps recipit aliud. ¶ Excludit autem materiam esse locum triplici constituta differentia. Prima ꝙ materia ita recipit successiue formas, vt virtute illius idem subiectum recipiat in recto diuersa prædicata successiue, nam propter materiam quæ manet eadem concedimus aliquo modo, id quod erat aer, nunc esse aquam & proprie id quod erat album, nunc esse nigrum. De loco autem non ita: sed in obliquo concedimus, quod in eodẽ loco, vbi erat aer, nunc est aqua. Secunda differentia est illa suprapolita, scilicet, quod materia recipit formã tanquam subiectum, & ideo materia & forma non separantur: sed sunt vnum subiecto: omnia enim quæ sunt in Petro sunt idem subiecto: locus autem non isto modo recipit locatum, sed tanquam res diuersa. Tertia differentia est ꝙ locus continet locatum: materia vero non continet formam, sed suo modo continetur: quia continere dicit actum: materia vero est pura potentia. Quare locus in hoc similior est formæ quam materiæ.

Textus. xxxix. Si igitur nihil horum trium locus est, neque species, neq; materia, neque spacium semper aliquid existens alterum præter spatium rei translatæ: necesse est locum esse reliquum ex quatuor, continentis, scilicet terminum corporis. Dico autem contentum corpus, quod mobile est secundum loci mutationem.

¶ In text. 39. à sufficienti diuisione, quam fecerat text. 35. concludit proprium genus definitionis loci. Ait enim vel spatium, ꝙ si locus vel est forma, vel materia, vel vltimus terminus continentis, & non est forma, nec materia, neque aliquod spatium præter spatium rei translatæ (id est, aliqua dimensio distincta a quantitate rei locatæ quæ mutatur localiter) fit vt sit quartum: puta terminus vltimus continentis Dimensiones illas & spatium separatum vt infra text. 61. copiosius patebit, censebant esse accidens (puta quantitatem) per se subsistens: sine subiecto, quæ cum recipiunt corpus physicum, exercent vicem loci, cum vero carent illo, censebantur esse vacuum. Et propterea appellabant illud spacium vacuum separatum, scilicet, à corpore physico. Ideoque nequis putet locum continere illas dimensiones immobiles supra impugnatas, subdit quod contentum nihil aliud intelligit quam corpus ipsum mobile secundum locum.

Textus. xl. Videtur autem aliquid magnum esse, & difficile captu locus: tum quoniam esse materia videatur atque forma: tum quoniam in ipso continente quiescente fit translatio eius quod fertur. Posse enim videtur esse spacium medium: aliud quippiam à motis magnitudinibus. Confert autem aliquid: & aer apparens incorporeus esse. Videntur enim non solum termini ipsius vasis, esse locus, sed & quod inter medium est vt vacuum.

¶ Constituto genere definitionis prosequitur Aristot. text. 40. rimari vltimam differentiam seu propriã passionem loci, quæ est, vt sit immobilis ad motum locati. Ait ergo difficilem esse considerationem loci: cum ex eo quod censetur ab aliquibus esse vel materia vel forma quarum consideratio in physica perdifficilis est, tum maxime, quia motus localis fit à loco in locum, locis ipsis quiescentibus: quod autem sit aliquis locus quiescens qui non moueatur ad motum locati, nihil aliud censetur esse, quam vacuum illud, & inane spacium in quo recipitur locatum: nam quicquid est continens, est pariter mobile cum locato. Etenim amphora mouetur cum vino, & aqua fluuij cum piscibus: & aer me circundans potest & mecum moueri. Sic videtur quòd locus non est, nisi illud inane dolij in quo recipitur vinum. Et hoc confirmatur saltem in æstimatione vulgarium: quibus, cum aer incorporeus sit & insensibilis, apparet in vase aere pleno, esse vacuũ. Concludi ergo videtur, ꝙ non terminus continentis sed interuallum illud sit locus.

Textus. xlj. Vt autem vas, locus est qui transferri potest: sic locus, vas immobile. Quapropter cum in eo quod mouetur quippiam moueatur, muteturque id quod intus est, vt in flumine nauis: vt vase magis quam loco, vtitur continente. Vult autem, immobilis esse, locus. Quocirca totus magis fluuius, locus est: quia im-

mobilis totus est: Quare continentis terminus immobilis, primus locus est

Loci definitio: circa quam versat. q. 1.

¶In text. igitur. 41. explicat proprietatem illam loci, quæ est esse immobilem: atque adeo exacte colligit definitionem loci. Et quia locus res est occulta ostendit locum ex vase: quod nobis est manifestum. Conuenit enim inter locum & vas, & præterea differt: ob idque ingeniose ait & locum esse quoddam vas, & vas rursus, quendam locum. Nisi quod locus est vas immobile: vas vero locus mobilis. Locus enim admodum vasis, continet locatum: additur vero naturæ loci, vt immobilis semper maneat, locatis vicissim inde translatis. Vasis autem natura est ad res vehendas & loco mutandas: iuxta illud actuum. 9. vas electionis mihi est vt portet nomen meum &c. & ideo vasi nihil repugnat simul moueri cum locato. Vnde infert quod cũ quippiam mouetur in alio, quod itidem mouetur, vt cum nauis mouetur in fluuio ad fluxum aquæ, tunc inquit vnde deferentes secum nauim, potius se habent vt vas nauis, quam vt locus. Quemadmodum & nauis potius se habet vt vas eorum quæ mouentur in naui, quam vt locus. Locus etenim suapte natura vult esse immobilis. Quo circa totus potius fluuius est locus communis in quo mouetur nauis. Fluuis enim idem dicitur vt Tormes (quod est singulare nomen) quia aquæ, quanuis alijs aliæ succedant, tamen ista alueus immobilis permanet respectu orientis & poli fixi in cœlo. Locus inquam communis: quia nauis non occupat totum fluuium, sed solam partem. ¶Concludit ergo definitionem loci dicens Locus est terminus continentis, immobilis, primus Terminus continentis ponitur loco generis. Et debet esse terminus actu: vt tex. 34. expositum est, idest, superficies concaua, qua continens intrinsece terminatur. ¶Immobilis ad differentiam vasis. Et est sensus, quod talis superficies ea ratione qua non mouetur ad motum locati, sed semper manet in eadem altitudine respectu centri terræ, & in eadem longitudine respectu orientis, & in eadem latitudine respectu poli (ita enim geometræ longitudinẽ & latitudinem metiuntur) est locus. Non enim locus supponit pro respectu: sed pro superficie connotando talem respectum. Vnde locus arboris suis radicibus fixæ in fluuio semper est idem quanuis aqua circunstans incessanter fluat. Nam licet superficies circunstantes sint semper diuersæ in genere quantitatis, sunt tamen idem locus. Quod quæstione prima copiosius examinabimus. Primus, ponitur ad differentiam loci communis: superficies enim conuexa lunæ, sicut superficies gymnasij, sunt mihi loca communia: verum locus proprius sola est superficies, aeris quæ me circũquaque contingit.

Tex. xlij. Atque propter hoc medium cœli, & vltimum ad nos circularis lationis: videtur esse, hoc quidem sursum, illud vero deorsum, maximæ, omnibus propriæ: quoniam illud quidem semper manet circuli autem vltimum, similiter se habens manet. Quare, cum leue quidem sit, quod sursum fertur natura, graue vero, quod deorsum: qui versus medium continet terminus, deorsum est, & ipsum medium, qui verò versus vltimum: sursum, & ipsum vltimum. ¶ Et propter hoc: videtur planum quoddam esse, & veluti, vas locus, & continens. ¶Amplius: simul cum ipsa re quodammodò etiam locus existit, simul enim cum finito: fines sunt.

¶In text. denique. 42. & postremo per amplius explicat particulas tres diffinitionis loci. Et primo quod sit immobilis, exemplo & authoritate omnium physicorum. Sane qui duo fixa & immobilia loca rebus naturalibus statuunt, scilicet, medium cœli (quod est cẽtrum terræ) & vltimum quo ad nos circularis lationis, idest, superficies concaua orbis lunæ. Et hoc (, scilicet, concauum lunæ) est locus sursum, quo mouentur leuia, illud vero. (scilicet, centrum terræ) est deorsum, quo mouentur grauia. Quod autem vterq; locus sit immobilis patet: quia centrum semper permanet immobile: concauum vero licet circulariter feratur, tamen semper permanet in eadem distantia longitudinis respectu centri. Circa quod cœlum mouetur, & ideo dicitur mediũ cœli. ¶Secundo inquit genus loci esse non materiam vel formam, quæ sunt de prædicamento substantiæ, neque dimensiones illas separatas à locato (vt tertia ferebat opinio) sed planũ quoddam, idest, concauam superficiem de genere quantitatis. ¶Tertio demum ex dictis subinfert quomodo locus & locatum sunt simul, atque adeo æqualia. Non enim debent esse simul aut æqualia vt opinio illa fingebat, quæ affirmabat locum esse dimensiones quæ se se intus penetrant cum toto locato: sed debent esse simul: idest, contigua secundum superficies concauam loci & conuexam locati: & secundum tales superficies æquantur locus & locatum. Nam cum superficies non sit diuisibilis secundum profunditatem, neutiquã concaua loci, maior esse potest, quam conuexa locati. Sequitur. q. 1.

QVO OSTENDITVR QVO modo res quæcunque sit in loco.

CAPVT. V.

Textus. xliij. Cvi igitur corpori est aliquod corpus extra, continens ipsum: hoc in loco est, cui vero non: minime. Quocirca etiam si qua fuerit huiusmodi: partes quidem mouebuntur ipsius. continentur enim à se inuicem. Totum autem est quidem vt mouebitur, est vero vt enim totum, simul locum non mutat circulariter autem: mouebitur (partium enim hic locus est) & sursum quidem & deorsum non. Circulariter autẽ nonnulla: alia vero sursum & deorsum, quæcunque habent densitatẽ & raritatẽ.

¶Postquam diffinitione constituit quidnam sit locus, in hoc demum quinto capite septem textus complectenti pergit Phil. ostendere quot modis contingat rem aliquam esse in loco. Et id absoluit in quatuor prioribus textibus. Nam in reliquis tribus respondet contrariorum argumentis. Atqui tota causa sermonis huius fuit suprema sphæra cœlorum. Nam cum dictũ sit terminum continentis esse locum, & supra primum orbem nullum sit corpus continens, consequens esse videtur, supremum orbem non esse in loco. Quapropter

pter intendit hic constituere eiusmodi cælum non esse in loco ratione totius, sed ratione partis. Ad quod ostendendum præmittit tres distinctiones. Prima est in hoc text.43. Dupliciter aliquid est in loco, scilicet, secundum se totum: & secundum partes. Et primus modus est essendi in loco proprie & simpliciter. Et illud est hoc modo in loco: extra quod est aliud corpus continens: cuius superficies concaua est proprie locus secundum positam diffinitionem. Illud autem cui nullum circunstat corpus, non est proprie & simpliciter in loco: sed secundum quid, idest, secundum partes. Et quia locus vt text.32. dictum est, innotescit per motum, subiungit exemplũ ꝙ si illud corpus, extra quod nullum est reliquum, fuerit aqua, partes quidem eius mouebuntur: quia inuicem continentur quodammodo tanquam loca in potentia: vt statim explicabitur: totum autem ipsum quodammodo mouebitur, quodã modo vero non. Nam cum totum non mutet locum, poterit quidẽ circulariter moueri quatenus vna pars succedit in loco in quo erat alia, & hoc est quod ait (partium enim hic locus est), idest, locus qui mutatur per motum est locus partium. Sursum autem vel deorsum, idest: motu recto non mouebitur: quia totum nõ potest mutare locum: quod requiritur ad motum rectum. Ponit exemplum de aqua, vel forte quia philosophi audierant apud Ægyptios quod ipsi ab Hebræis acceperant, scilicet, firmamentum diuidere: inter aquas, quæ sunt super firmamentum & quæ sunt sub firmamento: vel (quod est verisimilius) id solum ponit exempli gratia propterea ꝙ ad experientiam constat quomodo partes aquæ mouentur in vase (quia facile sibijpsæ cedunt) datoque tota aqua non mutet locũ. Quod etiam in toto mari comperimus. Scio Commẽtatorem hoc exemplum non referre ad supremã sphæram: sed ad totum vniuersum: nempe ꝙ sicut in toto elemento aquæ, aliquæ partes mouẽtur sursum & aliæ deorsum aliæ circulariter, ita in toto vniuerso. Verisimilius tñ est ad hoc solum esse positum, vt intelligatur quomodo stet vltimam sphæram moueri secundum partes, & non secundum totum: nam illius causa sermo hic summotus est. ¶ Concludit ergo Aristote. eorũ quæ mouentur alia moueri circulariter, quæ non necesse habent mutare locum secundum totum, alia vero recte, scilicet, sursum vel deorsum (quæcunque habent densitatem vel raritatem), idest, grauia & leuia: quia vt densitas, grauitatis, ita & leuitatis raritas est causa.

Textus. xliiij.

Vt aũt dictum est alia quidem sunt in loco secundum potentiam, alia vero secundum actum. Qua propter cum continuum quidem sit id quod est similium partium: secundum potentiam in loco partes sunt cum vero separata quidem sunt; tãgunt autem se, vt aceruus: secundum actum.

¶ In textu. 44. subdit distinctionem secundam qua explicat quomodo partes continui sunt in loco præsertim, quando totum non est in loco. Dupliciter enim aliquid est in loco, scilicet potentia vel actu. Potentia quidem, quando locus non est actu diuisus à locato, actu vero quando est actu diuisus. Exempli gratia, dũ oculus meus continuus est cerebro, non dabitur vltima superficies continentis in actu: si autem diuideretur à cerebro, produceretur noua superficies concauã cerebri, quæ esset locus oculi. Et ideo ait ꝙ partes continui sunt in loco in potentia, partes vero acerui granorum milij sunt in loco in actu. Et loquitur de locis proprijs partium: nam tanquam in loco communi omnes partes continui sunt ratione totius in loco totius. Qua propter cum suprema sphæra non sit tota in loco, fit vt quæ libet eius pars tantum sit in loco in potentia: puta in alia parte cui est continua,

Textus. xlv.

Atque alia quidem, per se, vt omne corpus, aut secundum loci mutationem aut secundum augmentum mobile, per se alicubi existit. Cœlum autem sicut dictum est, non est alicubi totum neque vllo in loco est, siquidem nullum corpus ipsum continet, quo autem mouetur, hoc etiam locus est partibus, altera enim partium, alteri adhærens est. Alia vero, secundum accidens, vt anima, & cœlum, partes enim in loco quodammodo omnes sunt, in circulum enim continet alia aliam. ¶ Idcirco mouetur quidem circulariter solum, quod sursum, est. Totum autem, non alicubi est. quod enim alicubi est & ipsum aliquid est, & adhuc aliud aliquid esse oportet præter hoc in quo sit quod cõtinet. Præter autem vniuersum ac totũ nihil extra est.

¶ Tertiam distinctionem subiungit in text.45. dicens alia esse in loco per se: alia vero per accidens. Illa sunt in loco per se quæ mouentur secundum locum, idest, quæ secundum se totum mutant locum motu recto, aut illa quæ augentur ad maiorem locum, vel decrescunt ad minorem. Semper perseuerat Phil. esse in loco, diffinire & explicare per motum ad locum: vt ea tantum sunt proprie in loco, quæ proprie mutant locum. Cœlum vero (inquit) nullibi est totum. Aliqui accipiunt hic cœlum pro vltima sphæra sed forte id accipit pro aggregato omnium simul orbium. Et quantum ad rem idem est: nam neque vltima sphæra, nec proinde totum vniuersum, habet extra se corpus quo contineatur. Vnde infert ꝙ locus, quo totum mouetur locus est partibus. Quod est dicere, totum non moueri, nisi secundum loca partium: quæ sunt loca in potentia (vt dictum est) quatenus pars quæ modo est in oriente postea est in angulo mediæ diei, postmodumque in occidente. ¶ Subdit duo exempla eorum quæ mouentur per accidens. Primum de anima: quæ cum sit indiuisibilis, nec est in loco per se, nec mouetur secundum locum, nisi ratione corporis. Alterũ est de cœlo quod quanuis sit diuisibile: nõtamen habet extra se locum quo moueatur recte: sed est in loco secundum partes quæ se inuicem in circulum continent. Nam, vt expositum est vna est locus in potentia alterius: si enim sydus quod nunc est continuum orbi, à deo supranaturaliter diuideretur, manente in eodem loco, esset tunc actu in loco: modo autem est in loco in potentia. ¶ Infert ex dictis duo corollaria. Primum est: idcirco cœlum solum moueri circulariter, quia talem motũ non requiritur esse proprie & per se in loco, totum autem idest, vniuersum non est in loco proprie. Ad hoc enim requiritur quòd præter id quod continetur in loco sit aliud corpus quo contineatur at vero extra vniuersum nihil est.

Textus. xlvj.

Et propter hoc omnia in cœlo sunt. Cœlum enim ipsum totum fortasse est. ¶ Est autem locus, non cœlum, sed cœli quiddam, vltimus, scilicet, & tangens mobile corpus & termi

terminus quiescens, & ob hoc, terra quidem, in aqua est, hæc vero: in aere, hic autem, in æthere, & & æther in cœlo, cœlum autem, nō amplius in alio est.

¶In textu. 46. infert primo secundum corollarium nempe ꝙ omnia sunt in cœlo, illud autem nullibi. Nam cœlum inquit totum fortasse est, idest, omnia ambiens contineasque. Ait, fortasse, non quia dubitet, sed quia nondum (vsque ad libros de cœlo) ostensum est extra cœlum nihil esse. ¶At ne quis ipsum contradictionis redarguat, explicat ꝙ licet cœlum, idest, aggregatum omnium cœlorum omnia sub se contineat: non tamen totum corpus cœli, sed quiddam illius, idest, vltimus terminus. est locus: vt pote superficies concaua lunæ, quæ tangit corpus mobile, puta ignem. Terminus in quam ille, quiescens, idest, non quatenus circulariter mouetur, sed quatenus semper est in eadem distantia à centro terræ: vt text. 41. expositum est. Et eadem ratione terra est in aqua: aqua vero in aere: & aer in æthere, idest, in igne: & ignis in cælo, cælū vero nullibi.

Textus. xlvij.

Manifestum autem ex his, quod & dubitationes omnes soluentur. si hoc modo dicatur locus. Neque enim simul augmentari necesse est locum, neque puncti esse locum: neq; duo corpora, in eodem loco neque spacium aliquod esse corporeum, corpus enim est mediū loci quoduis, sed non spacium corporis. Et est locus alicubi, non autem vt in loco, sed vt terminus in terminato, non enim omne quod est, in loco est, sed mobile corpus.

Rñdet argumentis.

¶In tex. consequenter. 47. respondet ad argumenta, quibus supra argumentatum est ad partem negatiuam videlicet ꝙ nullus sit locus. Quæ quidem vt textu. 8. vsque ad. 13. visum est, sunt numero sex. Nec tamen ad omnia, sed ad quatuor præcise, neque ordine quo propositæ sunt respondet. ¶Sexta ratio erat in textu. 13. quòd si nullus est locus sine locato nec locatum sine loco, sed semper sunt æqualia tunc quando res augetur necesse est vt eius locus augeatur. Ad quam respondet negando consequentiam: nam cum locus sit superficies continentis, quando arbor. v. g. augetur acquirit maiorem superficiē continentis, quę non fit maior per augmentum proprium (sic vt arbor augetur ab intrinseco) sed per augmentum improprium quia accumulatur noua superficies præcedenti. Dicunt aliqui expositores ꝙ illa consequentia teneret si locus esset spacium & dimensio quæ se penetrat cum locato. Sed tamen nec tunc profecto, sequitur quòd si proprie augetur locatum (vt viuentia augentur) augeretur illo modo locus, sed tunc locatum extenderetur ad maiores dimensiones, sicut nunc extenditur ad maiorem superficiem. ¶Secunda ratio erat in textu. 9. ꝙ si corporis esset adæquatus locus, eadem ratione & puncti esset locus. Quæ consequentia nihil valet: quia punctum, cum sit indiuisibile non potest ambiri loco adæquato. Sed solum sequitur ꝙ cuilibet puncto superficiei concauæ locantis correspondet punctus in superficie conuexa locati. Quocirca secundum opinionem tenentem locum non circuire locatum: sed esse dimensiones quæ se penetrant cum locato, bona esset consequentia, ꝙ sicut locus corporis sunt illæ dimensiones, ita & locus puncti erit simile punctum correspondens illi in illis dimensionibus. ¶Prima ratio erat in textu. 8. quod si est aliquis locus corporis, locus etiam ipse debet esse corpus: nam si locus debet ambire totum locatum habens tres dimensiones, debet etiam ipse tot dimensiones habere. Hæc consequentia in opinione tenentium locum esse spacium & dimensiones quæ se penetrant cum locato bona est: sed tamen secundum rei veritatem (quia locus est concaua superficies continentis) consequentia nulla est: quia potest eiusmodi superficies, ambire omnes tres dimensiones locati, licet illa non sit corpus: quia non est diuisibilis secundum grossitiem. Diuidetur autem ad diuisionem locati in sursum deorsum dextrorsum & sinistrorsum ante & retro. Locus est insignis iste ad probandum ex mente Aristot. superficiem esse distinctam à corpore & per consequens quantitatem à re quanta. ¶Quinta ratio erat Zenonis in textu. 12. Si locus est aliquid positiuum, ille erit in alio loco: & ita in infinitum. Cui respondet per distinctionem primi consequentis: locus enim potest esse in aliquo dupliciter vno modo tanquam in loco: & isto modo non sequitur, si locus est illum esse in alio, vt patet de suprema sphæra quæ est locus proxime inferioris & tamen ipsa non est in loco. Quinimo nullus locus isto modo potest esse in loco. Nam superficies concaua continentis, non potest esse discontinua à continente: & per consequens ita non habet locum in actu. Alio modo locus est in aliquo vt terminus extrinsecus in eo quod terminatur, & hoc modo omnis locus est in aliquo puta in locato, vt text. 28. dicebamus. Vnde locus respectu locati potius habet rationem formæ quam materiæ. ¶Tertia ratio erat in textu. 10. Si locus est vel est elementum vel mixtum. Et quarta in text. 11. Si locus est debet reduci ad aliquod genus causarum. Quas hic silentio præterit (nec opus eas est dissoluere) eo quod nullus fuit qui opinaretur locum esse, vel tanquam elementum respectu mixti, vel tanquam causa propria respectu effectus.

Textus. xlviij.

Et fertur igitur ad suum ipsius locum, vnumquodq; rationabiliter. Quod enim consequenter est, & tangit non vi: congeneum est. Atque simul adnata, impassibilia sunt: quæ vero se tangunt, passiua & actiua sunt adinuicem. ¶Et manet igitur natura totum in proprio loco, vnum quodque non irrationabiliter. Etenim pars hæc in toto loco, vt diuisibilis pars ad totum est: vt cum aquæ moueat aliquis partem aut aeris.

Ordo vniuersi.

¶In textu. 48. ex his quæ supra dicta sunt, potissimum ex eo quòd locus est superficies continentis, elicit Phil. causam cur vnum quodque entium naturalium quæ sub cœlo sunt suapte natura feruntur ad sua cuiusque loca, & in illis naturaliter manent. Et est equidem egregia physica. Enimuero quem ordinem partes orbis seruant secundum suam nobilitatem & naturalem perfectionem, eundem seruant in situ & loco naturali: vt quemadmodum cælum nobilissimum est omnium, ita & omnium supremum est: deinceps ignis, eo quòd reliquorum est præstantissimus, cælo collocatur proximus, eadem ratione aer proxime situs est apud ignē quia nobilior quam terra. Itaque causa cur ignis naturaliter mouetur ad concauum lunæ est, quia cum sit elementorum optimum, situ naturaliter supereminet

omni

omnibus: & ita suo ordine de reliquis. Et hoc est quod ait (quod consequenter est & tangit non vi), idest, corpus quod non per violentiam: sed suapte natura contiguum est alteri, congeneum est, idest, cognatum est illi & perfectione proximum. Explicat deinceps amplius elementorum naturam, dicens, quando elementa sunt adnata, idest, commista in compositione misti, non se corrumpunt: sed quando sunt loco distincta & se tangunt. ¶ Subiungit deinde causam cur vnumquodque manet in proprio loco naturali. Ratio enim est quia cum locus sit superficies concaua continentis habet se locatum respectu loci quodammodo vt pars respectu totius: pars (inquit) non continua sed actu diuisa. Et hoc est quod ait (vt diuisibilis pars ad totum) pars autem naturaliter conseruatur in suo toto. Vt si quis moueat partem aquæ vel aeris à suo toto elemento, non quiescit quo ad vsque reuertatur ad totum: cũ auté fuerit in suo toto illic naturaliter quiescit. Quo fit, vt si locus esset illud spacium & dimensiones disperse per totum orbem, nulla esset ratio cur alia entia naturalia mouerentur sursum alia deorsum tanquam ad propria loca: nam illæ dimensiones indifferenter se habent per totum orbem: sed quia aer. v. g. cognatus est igni & proximus ei in perfectione, naturaliter conseruatur in concauo ignis: & ignis in concauo lunæ. &c.

Textus. xlix.

Sic autem & aer se habet ad aquam nam vt materia: illud autem, species, aqua quidem materia aeris est: aer verò veluti actus quidam illius. Nam aqua: potentia aer est: aer autem, potentia aqua, alio modo: Determinandum autem est de his, posterius, sed propter temporis opportunitatem, necesse fuit dixisse im manifesta autem nuc dictum tunc erit manifestius. Si igitur idem est materia & actus (est enim aqua, ambo sed hoc quidem potentia, illud vero actu) se habebit vtique vt pars quodammodo ad totum. Quapropter & his tactus est. Copulatio autem, cum ambo actu vnum facta fuerunt. Et de loco quidem & quod est, & quid est dictum est.

¶ In text. tandem. 49. eleganter sane dilucidat quemadmodum locus se habet vt totum respectu locati. Sic enim inquit aer (qui est locus aquæ) se habet ad aquam nam aqua inquit habet se vt materia respectu aeris, aer vero vt forma vel vt tota species respectu materiæ. Quod probat eo quòd aqua est potentia aer: & licet aer sit etiam potentia aqua est alio modo. Vbi notandum est (vt. 1. de generatio. videbitur) quòd quanuis sicut ex aqua per rarefactionem fit aer, ita & ex aere per condensationem fiat aqua, (nam ex aere in cauernis terræ generantur fontes) tamen quia aer est perfectius & nobilius ens, aqua appetit aerem, sicuti imperfectum, perfectius: & materia, formam. Obidque cum ex aqua generatur aer, dicitur corruptio secundum quid & generatio simpliciter, veluti cum semen corrumpitur ex quo generatur homo: cum vero econuerso aer corrumpitur & generatur aqua, est corruptio simpliciter & generatio secundum quid; veluti cum ex homine generatur cadauer. Quapropter potius aqua se habet vt materia & aer vt actus, quà econuerso. De hoc autem licet posterius (inquit) libro de generatione determinandum sit exactius, nunc autem pro tempore necesse fuit hoc dicere ad ostendendum quomodo aqua conseruetur in aere, ad similitudinem aliquomodo, quo materia conseruatur in sua forma aut in suo toto. Et hoc est quod subiungit, dicés, quod licet idem sit materia & actus: aqua enim est ambo: materia, scilicet, respectu aeris, quia ex illa fit aer. & rursus actus respectu eiusdem, quia ex aere fit aqua: tamen quia aer est simpliciter perfectior est simpliciter actus: aqua vero, quia est quid imperfectum, est in potentia actus, puta aer, & actu est materia, scilicet, aqua. (Quapropter) inquit (& his tactus est), idest, hæc duo elementa immediate se contingunt tanquam locus & locatum. Copulantur autem cum miscentur in compositione misti. Atque hæc de loco satis. Sequitur quæstio. 2.

DE VACVO.

CAPVT. VI.

Textus. l.

EODEM autem modo existimandum est esse physici, considerare & de vacuo si est aut non, & quomodo est aut quid est, sicut & de loco: namque similem habet & incredulitatem & fidem: per ea quæ putantur, vt locum enim quédam, & vas, ipsum vacuum ponunt esse dicentes, videtur autem, plenum quidem esse cum habet illam molem cuius susceptiuum est, cũ vero priuatum est: vacuum tanquam idem quidem sit, vacuum & plenum & locus, esse auté ipsis: non idem est.

¶ Secundum membrum huius libri, vt in exordio dicebamus, versatur in consideratione vacui: quod quatuor deinceps capitula continet: textus autem secundum Commenta. 37. nempe vsque ad text. 86. In primo namque capitulo recitat, cum suis cuiusque rationibus, antiquorum opiniones. In secundo describit quid nam sit vacuum. In tertio probat non esse vacuũ separatum à corporibus. Et in quarto, neq; esse vacuũ corporibus immixtum. Capitulum ergo istud de textibus septem distributum est. In primo, vt ordinem huius tractatus ad superiorem ostendat, ait, perinde ad physicum pertinere disputare de vacuo, atque de loco: nam similibus rationibus, quibus creditur esse locus, creditur ab antiquis esse vacuum: & quibus arguitur non esse locum itidem arguitur non esse vacuum, eo quòd locus & vacuum idem subiecto sunt, sed sola ratione & diffinitione differunt. Et hoc est quod ait (est autem,) idest, diffinitio & quidditas non est eadem ipsis. Quod est dicere. Locus & vacuum idem subiecto sunt, sed sola ratione & diffinitione differunt. Vt enim apud Aristo. vas idem quatenus aliquod corpus continet, puta aquam, dicitur locus plenus: & quatenus caret corpore, quo repleatur, dicitur locus vacuus: ita apud antiquos illæ dimensiones separatæ repletæ corpore physico erant locus, & sine illo erant vacuũ. Non intelligit Aristotel. rationibus eisdem re vera cõprobari vacuum esse, quibus comprobatur locum esse, nam primum est falsum, & secundum verum, neque subinde apparéter arguit locum non esse, vt vacuum non esse, sed ait quod cum locus & vacuum sola rationae

ratione differunt similibus rationibus persuadebant sibi antiqui locum esse & vacuum esse, scilicet, ad saluandum motum localem. Atque adeo quibus rationibus reprobatur dimensiones illas esse locum, refellitur & eisdem esse vacuum: vt in subsequentibus constabit. Obidq; tractatus hic cócinne assuitur superiori.

Textus. lj.

Incipere autem oportet considerationem capientes, & ea quæ dicunt affirmantes esse, & rursus quæ dicunt non affirmantes esse, & tertio communes opiniones de ipsis. Alij igitur monstrare tentantes quod non est: non quod homines volunt dicere vacuum, hoc redarguunt, sed peccantes dicunt, vt Anaxagoras, & qui hoc modo redarguunt, demonstrant enim quod aliquid est aer: stricte ligantes vtres, demonstrantesque quod fortis est aer, ac accipientes in clepsidris. Alij autem homines volunt, vacuum, esse spacium: in quo nullum est corpus sensibile.

Textus. lij.

¶Existimantes autem omne quod est, corpus esse dicunt in quo omnino nihil est illud esse vacuum. Quapropter plenum aere vacuum esse.

¶In tex. 51. in fauorem eorum qui asserebant vacuum reijcit modum quo Anaxagoras & eius sequaces redarguebant opinionem vacui tanquam insufficientem. Vbi adnotandum est, ꝙ vacuum (si esset) deberet esse locus nullo prorsus corpore repletus sensibili. i. quanto: nam res spirituales, vt quæstione. 2. adnotauimus, non replent locum. At vero quanuis omnes ponentes vacuum ita consentiunt, nihilominus erant nó nulli adeo sensuales Philosophi, qui nihil crederent esse in orbe, nisi corpora tantum sensibilia: ea videlicet quæ sensibus corporis percipimus. Et quia aer (non dico ventum sed elementum) nullo sensu percipitur putabant vbi est solus aer nihil esse: & per consequés esse vacuum. Obidq; Anaxagoras existimabat, satis probasse non esse vacuum, cum probasset, vbi est aer non esse vacuum. Ait ergo Aristotel. ꝙ oportet referre primum ea, scilicet, eas rationes, quas afferunt affirmantes esse vacuum & secundo eas rursum, quas afferunt negantes esse vacuum: &. 3. communia quibus omnes conueniunt. Atqui inter secundos sunt quidam qui redarguunt opinionem vacui non ad mentem eorum qui ponunt vacuum. Anaxagoras enim solum demonstrabat, quòd aer est aliquod corpus, & ideo vbi est aer non esse vacuum. Quod autem aer sit aliquid probabat duplici experientia. Prima in vtre pleno aere, cui licet grauem lapidem superponas non cedit, sed resistit: & tamen si vter esset vacuus, non resisteret: sed comprimerentur latera. Secunda experientia est de clepsydra: quod est vas ad furandum & surripiendum aquam dictú à clepto ꝙ est furor, & ydor quod est aqua, habet enim foramina parua in fundo, strictum quæ de super orificium. Quod quidem orificium si obstruas, quamuis fundum clepsydæ super aquam ponas, nó intrabit aqua resistente aere, ne detur penetratio dimensionum. Dico non intrat nisi parum aquæ quantum condensatur aer, qui est facillimæ condensationis. Aperto autem orificio quo exeat aer, subintrabit aqua. Si ergo aer resistit aquæ sequitur, vt sit corpus. Subiungit autem Phi. quod ratio Anaxoræ est nimis particularis: nam alij, scilicet, ponentes vacuum volunt illud esse spacium in quo nullum est corpus sensibile, idest, quantum, & ideo qui aggreditur pugnare contra hanc opinionem deberet vniuersaliter probare nullum esse locum qui nó sit corpore quanto repletus. Ratio vero Anaxagoræ solum procedit contra eos qui existimantes omne ens esse corpus scilicet perceptibile sensibus putabant aerem nihil esse, & per consequens quod plenum est tantum aere vacuum esse.

Anaxagoras.

Clepsydra.

Non igitur hoc oportet demonstrare, quod est aliquid aer: sed quod non est spacium aliud à corporibus aut separabile, aut actu existens quod diuidit omne corpus, vt sit non continuum quemadmodum dicunt Democritus & Leucippus & multi alij physiologorum, aut etiam si quid est extra vniuersum corpus existens continuum.

¶In textu. 52. (qui perspicacius hic quam apud Commentatorem in illo verbo, existimantes, secatur) aperit viam qua redarguendi sunt assertores vacui. Quorum aliqui erant (licet male) velut naturaliter loquétes, in hoc quòd ponebant vacuum in rebus istis mobilibus. Dupliciter autem. Aut extra corpora sensibilia: vt in aula & campo vbi in rei veritate est aer: aut immixtum corporibus: vt Democritus & Leucippus. Hi namque vt lib. 1. super textum. 41. referebamus astruebant res ex insectilibus atomis componi. Et quia non intelligebant quomodo res distinctæ & discontinuæ essent, nisi inter illas vacuum esset, ponebant interatomum & atomum porum vacuum ita vt mixtum, ex atomis per poros disiunctis esset compositum. Ob idque qui recta aggredi debet impugnationem vacui, hunc neruum intendere debet, vt vniuersaliter probet, nec intra corpora, nec in corporibus aliquem esse locum, qui non sit corpore plenus. Alij erát non naturaliter loquentes de vacuo: vt Pythagorici: de quibus statim textu. 56.

Democrit.

Textus. liij.

Hi igitur non secundum positiones ad problema occurrunt sed affirmantes esse magis, dicunt autem vnum quidem: quod motus secundum locum: non vtique erit, hic autem est loci mutatio, & augmentatio: non enim videbitur vtique motus esse: si non sit vacuum, plenum enim non posse suscipere, si vero suscipiat sintque duo in eodem: continget vtique & quodlibet simul esse corpora, differentiam enim propter quam non vtique erit quod dictum est: non est dicere. Si autem contingat hoc & minimum suscipiet maximum, multa namque parua, ipsum magnum est. Quare si multa æqualia contingit in eodem esse & multa inæqualia.

¶In textu. 53. prosequitur enarrare rationes ponentium, vacuum, ait ergo quòd hi, scilicet, discipuli Anaxagoræ non secundum positiones, idest, ad mentem ponentium vacuum arguentes occurrunt: sed illi potius qui vacuum defendunt apparentius argumentantur. Illi nanque qui ponebant extra corpora, ponebant illud propter motum localem: credentes aliter huiusmodi motum non esse possibilem. Cum enim quis (aiebant) deábulat, aut in loco illo, quo se recipit, erat ante corpus aut non: si non, ergo erat vacuum, si vero erat corpus, duo corpora erunt simul, scilicet,

quod

quod prius erat, & quod denuo subintrat. Et idem argumentum fit de augmentatione arboris ad maiorem locum. Non enim mente videbant, quomodo aer secatur condensaturque ad latera vt cedat corpori subintrãti. Rursus si duo corpora sunt simul in eodem loco, fit vt quodlibet, idest, in quocunque numero possint esse simul differentia enim signari nequit cur potius possint esse duo quam plura. Et inde rursus fit quod minimum, idest, minimus locus potest recipere maximum &c. puta corpus compositum ex illis multis corporibus æqualibus loco quæ recipiuntur in illo. Et rursus si paruus locus, puta pedalis recipit corpus bipedale, non solum recipiet simul plura corpora sibi æqualia, sed plura etiã inæqualia, atque maiora quod est absurdius.

Textus. liiij.

Melissus igitur etiam ostendit quod vniuersum immobile sit: ex his: si enim mouebitur necesse est (inquit) esse vacuum autem, nõ est eorum quæ sunt.

Melissus.

¶ In texto. 54. inter inserit obiter opinionem Melissi qua inuerso argumento probabat contrariam conclusionem omne ens esse immobile: vt enim illi arguebant à positione antecedentis ad positionem consequentis. Si motus est, vacuum est: motus autem est: ergo vacuum est. Melissus recipiens eandem maiorem arguebat ex contrario consequentis ad contrarium antecedentis, Si motus est, vacuum est: sed vacuum non est: ergo motus non est: vnde absurdius erat argumẽtum Melissi quam aliorum. Multo enim ad sensum notius est motum esse, quam vacuum esse. Quare illi concessa manifesta minori inferebant, falsum quidem sed non tam euidenter falsum: hic vero concessa minori, vera quidem, sed non tam manifesta, inferebat vnum falsum contra experientiam. Vtrique autem peccabant conditionalem illam maiorem concedentes.

Textus. lv.

Vno igitur modo demonstrant quod aliquid est vacuum, alio vero, quia videntur aliqua cogi ac cõstringi, vt & vinum dicunt cum vtribus: recipere dolia, tanquam in ea quæ insunt vacua, subeunte quod densatur corpore.

Textus. lvj.

¶ Amplius autem, & augmentatio videtur fieri omnibus per vacuum: alimentum enim corpus esse. duo autem corpora impossibile simul esse. ¶ Testimonium autem & illud desicere faciunt, qui tantum aquæ recipit, quantũ vas vacuum.

¶ In text. 55. affert rationes tres eorum qui ponebant vacuum intra poros corporum. Primam sumebant à condensatione. Ait ergo quod vno modo demonstrant vacuum esse, scilicet, illo argumento proxime facto sed alio modo, quia vident res nonnullas condensari & constringi, vt aqua dum gelatur. Illam vero partium compreuensionem intelligere non valebant: nisi positis poris vacuis quos partes subintrantes propinquius sibi inuicem accederent. Signum autem condensationis designabant in vtribus vino plenis. Experientia enim est quod si totum vinum magni dolij in vtres fundas, idem dolium capiet iuste totum etiam vinum cum vtribus, potissime mustum. Cuius causa est ꝙ vinum in vtre compressum condensatur: & ideo mustum & vter simul non capiunt maiorem locum quam solũ mustum. ¶ Ratio secunda atque adeo similis sumitur

Vtres musti

ex augmentatione & nutritione. Etenim vt illi superiores recitati ex hoc ꝙ corpus dum augetur maiorem locum occupat, arguebant vacuum esse extra corpus vbi recipitur pars addita, ita Democritus persuadebat sibi poros esse vacuos intra corpus animalis quibus recipitur alimentum: alias esset penetratio dimensionum. Quam rationem eleganter redarguit infra text. 63. ¶ Tertia ratio (vbi Commen. distinguit textum 56.) confirmatio est primæ, seu testimonium condensationis: quæ erat prima ratio. Est enim experientia quod si accipias duo æqualia vasa alterum vacuum alterum cineribus plenum, tantum aquæ capit vas cum cineribus quantum vas vacuum: vel saltem non tanto minus quanta est quantitas cinerum. Quod illi putabant signum esse pororum cinerum quibus recipitur aqua, cui experientiæ non satis respondebant: nam quanuis pori illi admitterentur, nihilominus partes cinerum aliquem locum deberent occupare: nisi dicerent atomos illas indiuisibiles nullum occupare locũ. Quod erat ridiculum. Ad experientiam cinerum respondebitur infra text. 63.

Textus. lvij.

Esse autem affirmauerunt & Pythagorei, vacuum: ipsumque cœlum ex infinito spiritu veluti respirans ingredi, & hoc esse vacuum: quod disterminat naturas, tanquam vacuum separatio quædam sit eorum, quæ sunt consequenter: & disterminatio: & hoc esse primum in numeris: vacuum enim disterminare naturam ipsorum. Ex quibus igitur alij quidem dicunt esse, alij vero non dicunt, tot fere ac talia sunt.

Pythagoras.

In text. 56. qui aptius hic, quam superius diuiditur, recitat opinionem Pythagoreorum tertiam de vacuo. Qui in hoc errant velut non naturaliter loquentes, ꝙ (præter errorem vacui) ponebant illud extra spheram vniuersi, & inde subintrare in mundum hunc. Simili enim formæ ratione Pythagorici vt Democritus asserebant vacuum. Nempe quia intelligere non poterant quomodo esset rerum distinctio numerica & discontinuatio inter duo corpora indiuidua, nisi aliquid esset medium, quod non esset corpus. Ob idque vt Democritus in eodem corpore ponebat poros quibus atomi distinguerentur Pythagoras ponebat extra corpora vacuum quo indiuidua numero distinguerentur, puta Petrus à Paulo: hoc lignum, ab illo &c. Hoc autem vacuum ponebat extra vniuersum: aiebat autẽ quod cœlum foraminibus quibusdam paruis inspirabat intra se vacuum illud ad faciendum huiusmodi distinctionem materialem & indiuidualem rerum. Hæc opinio mirum si tibi prima fronte apparuerit contradictionem inuoluere. Si enim vacuum nihil est, quid, quomodo vel intrabat. Aliqui dicunt quod illud vacuum non erat simpliciter nihil, sed spiritus quidam tenuissimus vt sicut pulueres tenui flatu respirantes diuidimus, ita cœlum inspirando intra se illud vacuum faciebat distinctionem numericam rerum. Et ad hanc metaphoram videtur hic Phi. alludere. At cum distinctio indiuidualis primo inueniatur in numeris (propterea enim illa dicitur diuisio numerica, quia vnum quodque ens per se est vnum & cum alio facit numerum) ponebat vacuum esse primo in numeris. Vacuum ergo istud extra cœlum est infinitum illud separatum

materiale Pythagoræ cuius meminit Phi. libro. 3. textu. 25. & 35. Philoponus dicit hanc opinionem Pythagoræ esse solum metaphorice intelligendam: nempe quod distinctionem numeralem rerum appellaret vacuum: veluti cum flatu pulueres fecerimus, videntur vacuitates mediæ inter eos restare.

QVIDNAM NOMINE vacui designetur.

CAPVT. VII.

Textus. lvij.

VT autem sciamus vtro se modo habeat, oportet accipere, quid ipsum nomen significat: videtur igitur vacuum: locus esse, in quo nihil est, huius autem causa est: quia quod est, corpus esse putant: omne autem corpus: in loco esse: vacuum autem: in quo loco nullum est corpus. Quare sicubi non est corpus: ibi vacuum esse. ¶ Corpus autem, rursus omne putant esse tangibile huiusmodi autem est, quodcunque habet grauitatem aut leuitatem. Accidit ergo ex syllogismo, hoc esse vacuum in quo non est graue quicquam, aut leue: hæc igitur, sicut diximus etiam prius: ex syllogismo accidunt. Inconueniens autem est: si punctum vacuum sit oportet enim locum esse: in quo corporis sit spacium tangibilis.

¶ Postquam superiori capite attulit rationes Anaxagoræ negantis vacuum & aliorum id contra asserentium statuere hic intendit diffinitionem vacui, in qua omnes debent conuenire: vt inde initium disputationis capiat ad destruendum vacuum. Sunt autem in hoc cap. textus septem. In tribus ostendit antiquorum diffinitionem vacui esse insufficientem: & in reliquis eorum quoque rationes nihil valere. In primo: qui est. 57. exponit quid significat nomen vacuum apud veteres: nam quemadmodum ad demonstrandam passionem de subiecto oportet supponere quid est subiectū, ad ostendendum an res significata per subiectum sit, oportet supponere quid nomen significet. Primum quod supponebant aliqui antiqui erat vacuum esse locum vbi nihil est. Et causa erat: quia intelligentias spirituales nondum cognoscentes nihil putabant esse, nisi corpus: & cum in rei veritate vacuum sit locus vbi non est corpus (nam angelus non replet locum) pro eodem accipiebant corpus, & ens: & in loco non esse corpus, & esse nihil. Inde rursus labebantur in alium errorem putantes nullum esse corpus, nisi tantum tangibile: omne autem corpus tangibile aut graue est aut leue. Tangibilia enim corpora sunt cuncta, quæ continentur sub cœlo elementa & mixta: cœlum vero non est tangibile. Colligebant ergo hoc syllogismo hanc diffinitionem vacui. Vacuum est locus, vbi nō est corpus graue aut leue. Ait autem hæc ex syllogismo accidere, scilicet, ex eorum deceptione, & non ex rei veritate: quia ista secunda (vt statim videbimus) non est sufficiens diffinitio vacui. ¶ Explicat particulam illam quæ ponitur loco generis, scilicet, locus. Non enim vbicunque non est corpus est vacuum, vt de indiuisibili puncto palam est: oportet ergo vacuum esse spacium corporis capax corpore tamen carens.

Textus. lviij.

Atigitur videtur dici vacuum vno quidem modo non plenum sensibile corpore secūdum tactum: sensibile autem est secundum tactum: quod grauitatem habet vel leuitatem. Quocirca dubitauerit aliquis, quid nam dicent si habeat spacium, colorem aut sonum vtrum vacuum an non? An videlicet si corpus quidem suscipiat tāgibile vacuū esse: si vero nō minime?

¶ In tex. 58. mouet dubitatiunculam, quæ est aduersus eos argumentum. Si enim dicunt, vacuum esse locum, vbi non est tangibile corpus, & tangibile corpus idem esse quod graue aut leue, quæritur ab istis, vtrum si esset locus repletus corpore, nec graui quidem nec leui (quale est cœlum) affecto tamen alio accidente, puta colore aut sono, quale aliqui ex antiquis putabant esse cœlum (coloratum quidem propter lucem, & sonorum propter motum) talis locus esset vacuus. (An videlicet si illud corpus &c.) In his vltimis verbis, videtur mihi Aristot. velle istos contradictionem implicare. Si enim dixerint quòd solum eum locum qui suscipit corpus tangibile, idest, qui susceptiuus est corporis tangibilis, cum tali corpore caruerit, esse vacuum dicere tunc coguntur locum repletum corpore cœlesti aut aere (quæ illi putabant, non esse grauia aut leuia esse tamen colorata) vacuum esse. Si vero non minime), idest, si vero non fuerit necessarium, vt locus non sit vacuus, corpus illud quo repletur, esse tangibile: sed satis est esse corpus: fit vt talis locus non sit vacuus. Et ita est in rei veritate. Contradictionem ergo implicant, dicentes prius vacuum esse locum vbi nullum est corpus, & subiungentes postea vacuum esse, vbi non est corpus tangibile: cum detur locus, qui secundum primam diffinitionem non est vacuus & tamen secundum alteram sit vacuus. Hinc colligitur, veram diffinitionem vacui esse, vt sit locus non repletus corpore.

Textus. lix.

Alio autem modo, in quo non est hoc aliquid neque substantia aliqua corporea. Idcirco, quidam dicunt, vacuum esse corporum materiam: qui quidem & locum, hoc idem dicentes non recte. Materia enim separabilis non est à corporibus. Vacuum autem, quærūt vt separabile.

¶ In textu. 59. subiungit secundam diffinitionem Platonicorum, qui etiam de vacuo errabant. Cum enim vacuum nihil aliud sit, quam locus non repletus corpore, & platonici (vt textu. 15. relatum est) dicebant locum esse materiam, & quatenus recipit formam, per quam res fit hoc aliquid, idest, constituitur in hac specie: consequens secundum eos est vt materia (quatenus consideratur non determinata ad certam speciem substantiæ per formam) sit vacuum. Hos Aristo. reprehendit, quod vt non recte dixerunt materiam esse locum, ita nec recte dicunt, eam esse vacuum: materia enim non est separabilis, idest, subiecto distincta ab eo cuius est materia: locum vero atque adeo vacuū omnes concedunt, rem esse distinctam à corpore, quo locus aut repletur, aut caret.

Plato.

Text. lx. Diffinitio vacui.

Quoniam autem de loco determinatum est, & vacuum locum necesse est esse (si sit) priuatum corpore: locus autem & quomodo est, & quomodo non est, dictum est: manifestum est igitur quod sic quidem vacuum non est aut separatum aut inseparabile. vacuũ enim non corpus, sed corporis spatium esse vult.

¶ In tex. 60. postquam ostendit insufficientiam diffinitionis antiquorum, manifestare pergit, eorum itidem rationes nõ esse efficaces. Proponit ergo primum exactam diffinitionem vacui quam ex text. 58. colligit & q. 3. nos copiosius explicabimus. Et inde arguit, quod cum vacuum idem sit, quod locus non repletus corpore, & determinatum sit text. 37. locum non esse spatium inter latera loci, puta dimensiones distinctas à corpore locato, fit, vt neque vacuum detur extra corpus quod localiter mouetur, vt dicebat prima opinio: neque intra corpora, vt dicebat Democri. Insinuat enim hic Arist. hos assertores vacui eosdem esse qui supra posuerant, locum esse illas dimensiones, insensibiles distinctas à corporibus, quas text. 37. reprobauerat Aristo. quas, cum carerent corpore sensibili, appellabant vacuum extra corpora, idest, distinctum à corporibus, sunt enim accidentia sine subiecto, & quantitates per se subsistentes. Quod ad sequentium intelligentiam notandum est. Et hoc est, quod subiungit (vacuum enim non corpus, sed corporis spatium esse vult) Argi. & Boe. vertunt, volunt. In codicibus Græcis quos ego viderim, verbum est singulare, quod refertur ad ly vacuum, si autem sit plurale, referendum est ad opinionis authores.

Tex. lxj.

Quapropter & vacuum: videtur aliquid esse quia & locus, & per eadem. Venit enim motus qui secundum locum est: & ijs qui locum dicunt esse aliquid præter incidentia, corpora, & ijs qui vacuum, causam autem motus, putant esse vacuum, sic vt in quo mouentur, hoc autem tale erit. qualem locum dicunt quidam esse.

¶ Concludit ergo textu. 61. vacuum eandem rem esse quæ est locus, sola ratione differens, vt supra dictum est eisdemque rationibus conuictos fuisse priscos illos vt crederent vacuum esse, quibus & locum esse pura ratione motus. Vt enim compertum est locum esse, eo quod mouens necesse est, vt locum vnum deserat & in alium se recipiat; ita arguebant illi vacuum esse, quia putabant locum quem mouens acquirit debere esse illo corpore vacuum, ne duo se corpora penetrarent. Et hoc est quod ait (venit enim motus secũdum locum, &c.) idest, motus localis contingit: ijs qui asserũt & locum esse spatium præter corpora, quæ mouentur & illud esse vacuum. Quod est dicere. Vtrunque asserunt propter necessitatem motus localis: vt id quod vocant locum, asserant esse vacuum.

Tex. lxij.

Nulla autem necessitas est, si motus est, esse vacuum. Omnino igitur omnis motionis, nequaquam, quocirca: & Melissum latuit, alterari namque potest, plenum. Sed neque secundum locum motum. simul enim cedere sibi inuicem contingit. nullo existente spatio separato præter corpora mota atque hoc manifestum est & in continuorum reuolutionibus. vt & in ijs quæ sunt humidorum.

¶ His præiactis fundamentis ostendit modo inefficaciam rationum eorum. Quas tamen capit. sequen. exactius est soluturus. Prima enim ratio text. 53. recitata sumebatur à motu ad probandum vacuum extra corpora. Cui prius in genere respondet, conditionalem illam non valere, si motus est vacuum est. Nam in primis de motu alterationis nulla est apparentia, vt requirat vacuum quo se mouens conferat, nam alteratio non fit per mutationem loci: sed per receptionem qualitatis in subiecto corpore. Et in hoc fuit deceptus Melissus, qui ex negatione vacui sustulit omne genus motus. ¶ Deinde ostendit, quod neque propter necessitatem motus localis (de quo maior erat apparentia) ponendum est vacuum: potest enim res moueri ad nouum locum cedentibus partibus corporis, quod illic erat per condensationem ad altera circunquaque. Vt patet in reuolutionibus, quas aqua facit, dum lapis in flumen iacitur, si enim lapis in vacuo tunc reciperetur; nulla esset causa illarum reuolutionum, sed quia nihil illic erat vacuum, necesse est, vt pars vacua illinc depulsa comprimens circũstantem aquam faciat prope vehementiorem reuolutionem, & postea magis ac magis remissam vt remittatur impetus. Vacuum appellat semper, spatium separatum: alludens ad illas dimensiones quas illi ponebant esse locum. Fortasse reuolutionibus continuorum insinuat motum rotæ molendini circularem: & motum humidorum ad motum aquæ circularem in lebete. vt Themisti. & Phi. aiunt quæ cum non mutent locum non indigent vacuo.

Textus. lxiij.

Contingit autem & densari, non in vacuũ sed propterea quod ea quæ insunt elabuntur vt aqua collisa: aerem qui inest. Et augmentari, non solum ingrediente aliquo, sed & alteratione: vt si ex aqua fiat aer. Omnino autẽ de augmẽtatione ratio, & de aqua in cinerem infusa ipsa se ipsam impedit: aut enim non augetur quodlibet. aut non corpore aut cõtingit duo corpora in eodem esse. Dubitationem igitur communem volunt soluere. sed non vacuum demonstrant quod est, vacuum demonstrant quod est. aut totum corpus vacuum esse necessarium est, si penitus augetur, & augetur per vacuum. Eadem autem ratio, & in cinere est.

¶ Quod igitur ea ex quibus demonstrant vacuum esse, soluere facile sit manifestum est.

¶ Deinceps in text. 63. prosequitur ostendere neque rationes Democriti, quibus probatur, vacuum esse intra corpora quicquam valere. Prima enim sumebatur à condensatione. Quam tamen (inquit) condensationem palam aliquando est non fieri propter repletionem vacui, sed propterea quod corpus tenue illic inclusum elabitur. Cuius testimonium est in spongia: quæ cum plena est aqua, aut aere habet maiorem quantitatem sed quando pugno comprimitur, aquam

inde aerem vt depellit. Non intelligas, hanc esse veram causam condensationis. Illa enim dabitur cap. sequenti sed adducitur experientia ad ostendendum inefficaciam & ruditatem rationis istorum. Itidē nec augmentatio animalis indicium est quod detur vacuum sed fit aliquando ex alteratione extenuante corpus grossum, quod resoluit in aliud magis tenue vt cùm aqua per calorem abit in aerem. ¶ Neque omnino illa experientia de aqua cineribus infusa, quam text. 56. explicuimus, neque experientia de augmentatione probat esse vacuum. Quin potius ipsa se impedit, idest, potius contra se militat. Argumentum enim & dubitatio, quæ contingit in augmentatione, est hæc: Cum animal augetur aut locus vbi alimētum recipitur erat sine corpore aut duo se corpora penetrāt. Dubitatio (inquit) communis est, & apud affirmantes vacuū, & apud negantes. Cum autē respōdēt nullum illic præcessisse corpus, sequitur inde, quod cū augmentatio fieri debet per singulas particulas corporis, totum prorsus corpus sit vacuū: & per cōsequens nullum sit corpus, quod augetur. Atq; adeo nec detur vacuū commixtū corporibus, vt vult Democ. est acutissima redargutio. ¶ Et eadem (inquit) ratio est de cinere. Si enim vas cineribus plenum tātum aquæ recipit, quantum si fuisset vacuum, propterea ꝙ aqua recipitur in vacuitatibus cinerū, necesse est dicere, cineres prorsus omnes esse vacuos, atq; adeo nō esse vacuū immixtum corpori cinerū. Causa ergo huius est experentiæ ꝙ aquæ pars exhalatur: & pars reliqua condensatur, atq; adeo cineres propter humorem condēsantur. ¶ Colligit ergo facile esse ex his rationes dissoluere, quibus vacuū demonstrat. Vbi commē. distinguit text. 64. sed lucidius incipit in capite sequenti. Est enim illi in more conclusionem & epilogum non in calce dictorum sed in dicendorum cap. collocare.

QVOD VACVVM A corporibus separatū nō sit posibile.

CAPVT. VIII.

Textus. lxiiij.

Quod autem non est vacuum sic separatum, vt quidam dicunt, dicamus rursum. Si enim est vniuscuiusq; simplicium corporū loci mutatio aliqua natura, vt ignis quidē sursum, terræ autē deorsum & ad mediū, manifestum est quod vacuum non erit causa loci mutationis. Cuius igitur causa erit vacuum? videtur enim esse causa motus secundū locum huius autem non est.

¶ Postquam in 6. cap. proposuit antiquorum opiniones, & in 7. constituit diffinitionem vacui, ostendens eorum rationes infirmas esse & imbecillas, in hoc. 8. quod 12. tex. continet, persuadere aggreditur, non esse vacuum extra corpora. Et ad quidē in septē prioribꝰ tex. octo rationibus sumptis à motu locali absolute, atque in reliquis quinq; textibus alijs tribus rationibus sumptis à velocitate & tarditate motus. Ad euidentiam huius primæ, quæ est in tex. 64. considerandum est ꝙ authores vacui dicebant vacuum esse in causa, vt naturalia corpora mouerentur, videlicet ad replendum vacuum. Est ergo contra illos ratio prima. Si vacuum esset, id maxime (vt dicunt) propter motum localem: sed hoc non: ergo. Prodatur minor. Si elementa & mixta naturalia mouerētur propter vacuū, non haberent motus determinatos sed quocunque esset vacuum promiscue mouerentur quodlibet (vt dicimus aquā per fistulam subtracto aere ascēdere licet sit grauis) non tamen ita indifferenter mouentur, sed leuia mouētur sursum grauia vero deorsum: ergo non propter vacuum, sed ex natura sua sese ad determinata conferunt loca.

Textus. lxv.

Amplius si est aliquid, vt locus priuatus corpore: cum est vacuum, quo mouebitur impositum in ipso corpus? non enim in omnem partem. Eadem autem ratio, & ad eos qui locum esse quid separatum putant, in quem id fertur quod fertur. Quomodo nanque feretur impositum: aut manebit? Et de ipso sursum & deorsum. & de vacuo, conueniet eadem ratio merito. vacuum enim locū faciunt, qui esse dicunt. Et quo nam modo inerit aut in loco, aut in vacuo? non enim contingit cum totum positum fuerit, vt inseparato loco ac permanente. corpus aliquod, pars enim nisi seorsum ponatur non erit in loco sed in toto. Amplius, si neque locus est: neque vacuum erit.

¶ Secunda ratio in text. 65. probat vacuum non esse causam finalem motuum naturalium: nam superior videbatur suadere quod non esset causa efficiens. Ratio est huiusmodi. Si vacuum esset, nullus esset rerum naturalis motus: consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur sequela. Detur, verbi gratia, totum cōcauum lunæ esse vacuum: & ponatur in quacunque eius parte ens quodpiā naturale siue graue sit siue leue: illud non mouetur magis sursum quam deorsum quam ad alias differentias positionis: ergo. Antecedens patet quia motus naturalis ad locum determinatum est propter vim conseruatiuam quæ in tali loco est: in vacuo vero nulla potest vis talis imaginari, obidque nullum corpus huc potius sese quam illuc confert. ¶ At quia fautores vacui credebant locum esse spatium illud & dimensiones separatas toties reprehensas, ait eandē rationem militare aduersus ponentes hoc modo locum, huiusmodi enim dimensiones sunt vniformes per totum concauum lunæ non aliam sursum virtutem quā deorsum habentes. Ideoque merito inquit eadem ratio est & de loco hoc modo & de vacuo quantum ad sursum & deorsum: nempe quod non poterunt huiusmodi differentiæ ex natura rei designari. Qui enim dicunt esse vacuum: hoc modo faciunt locum. ¶ Addit deinde tertiam rationem, scilicet, quod nec secundum ponentes locum esse spatium & dimensiones propriæ defendi potest aliquid esse in loco. Textus obscurus est nisi ea reuiseris quæ supra commento. 37. explanauimus. Est enim semper memoria retinendum authores istos vacui opinari locum esse dimensiones illas & spatium separatum à sensibilibus corporibus, idest, quantitates sine subiecto.

¶ Mox item meminisse oportet ex illo comm. quod in rei veritate id quod est in aliquo tanquā in loco debet esse in illo tanquam in aliquo separato continente taliter vt nulla pars locati sit in loco sibi adequato. At secundum ponentes illas dimensiones penetrantes

se cum singulis partibus interioribus locati quælibet pars locati est per se in loco vt illic expositum fecimus. Ordina ergo sic istam literam. (Quonã modo locatum tunc erit in loco?) Quasi dicat nullo modo. Non enim continget vt cum corpus aliquod totum positum fuerit in huiusmodi spacio vel vacuo sit in illo tanquam in aliquo separato permanente, idest, tanquam in termino continentis immobili: quæ est diffinitio loci, sed erit totum penetratiue cum toto & quælibet etiã pars cum suo proprio loco: quod est contra rationem existendi in loco: nam pars continui non est per se in loco: sed est sicut pars in toto. Ex quibus tandem colligit quòd si locus non est illo modo, fit vt nec sit vacuum.

Textus. lxvj.

Accidit autem dicentibus vacuum esse vt si necessarium sit erit motus: cõtrarium magis, si quis consideret, non posse moueri quicquam si sit vacuum, vt enim qui propter simile dicunt terram quiescere. sic & in vacuo necesse quiescere nõ enim est: quo magis aut minus mouebitur: quatenus enim vacuum est: non habet differentiam.

¶ Quarta ratio est in text. 66. aduersus eorum rationé. Ait enim quod nõ solũ non infertur ex motu vacuũ esse, verum expositione vacui sequitur. motum non esse. Quare ponentes vacuum potius destruunt quá tuentur motum. Probat id de motibus naturalibus. Etenim quemadmodum dicunt nonnulli (quos. 2. de cœlo tex. 90. citat Phil.) terram esse immobilem propter similitudinem & vniformitatem superficiei continentis, vel propter similitudinem & æqualitatem quam habet in toto vniuerso ratione cuius non huc magis quam illuc propenditur: pari ratione si aliquid ponas in vacuo, nihil erit causæ cur ad hanc quam ad illam differentiá potius feratur. Et per consequens manebit immobile.

Textus. lxvij.

Primum igitur: quoniam omnis motus, aut violentia, aut secundum naturam sit necesse autem est, si quidem sit violentus: esse & eum qui secundum naturam est, violentus enim præter naturam est, qui vero præter naturam est, posterior est eo qui est secundum naturam. Quare si non est secundum naturam vnicuique naturalium corporum motus, neque aliorum erit motuum vllus. ¶ At vero natura quidem quomodo erit, cum nulla sit differentia secundum vacuum & infinitum? Quatenus enim infinitum est: nihil erit sursum aut deorsum, aut medium. Quatenus vero vacuum, nihil differens erit deorsum à sursum, vt enim nihili nulla est differentia, sic & illius quod non est. vacuum autem non ens quippiam, & priuatio videtur esse. Natura autem loci mutatio, differẽs est. quare erunt quę sunt natura, differentia. aut igitur non est natura vsquam vlli, loci mutatio, aut si hoc est, non est vacuum.

¶ Cum textu superiori demonstrauerit, si vacuum esset nullum fieri posse naturalem motum, tex. hoc. 67. quinta ratione probat vniuersaliter nullum esse tunc possibilé motum nec naturalem nec violentum. Ratio est hæc. Omnis motus aut naturalis est aut violentus. (apud Aristo. qui non cognouit motum supernaturalem non est dare medium:) sed posito vacuo nullus est motus naturalis, vt probatum est: ergo nec esse potest violentus. Probatur hæc proxima consequentia. Motus naturalis prior est motu violento saltẽ natura, quia motus violentus aut præter naturam non dicitur nisi per respectum ad naturalem, & quod est ex naturali inclinatione rei prius est eo quod est contra aut præter naturam: ergo vbi naturalis motus non est possibilis, nec violentum possibile est esse. ¶ Cum subdit (at vero, &c.) repetit probare ens naturale in vacuo non moueri: nam motus naturalis est sursum vel deorsum: quæ sunt differentiæ ex natura rei & non solum quoad nos, vt supra text. 5. expositum est: vacui autem) quemadmodum neque infiniti) nulla est positionis differentia ex natura rei: ergo nullus in vacuo esse potest naturalis motus. In infinito vt lib. 3. text. 53. exposuimus propterea non potest esse sursum & deorsum, quia istę differentiæ sumuntur respectu medij: infiniti autem cum non sint extrema, nec signari potest medium. De vacuo autem alia est ratio: videlicet quod vacuum nihil est, & nihil nullam habet differẽtiam specificam positionis: sursum autem & deorsum dicunt virtutes positiuas contrarias. vt quæst. 1. dicebamus.

Textus. lxviij.

Amplius nunc quidem mouentur proiecta, eo qui impulit non tangente: aut propter contrarij circunstantiam sicut quidam dicunt, aut ex eo quod pellit pulsus aer motu velociori quam sit pulsi latio, qua fertur in proprium locum. in vacuo autem nihil horum potest esse. neque enim ferri erit nisi vt quod vehitur.

¶ Subdit in tex. 68. rationem sextam sumptam à motu proiectorum. Mouetur enim sagitta aut lapis funda iactatus, eo qui pepulit non tangente, idest, postquam a proijciente loco distant. Huius causam motus perquirentes antiqui, duplicem reddebant. Prima erat per antiparistasin, idest, per repercussionem aeris, à tergo rei quæ mouetur: quam primum enim proiectum relinquit hunc locum aer circũstans citissime illum replet. Atqui ad introitum illius loci percutit à tergo rem proiectam & ita mouet illam. Secunda ratio cui magis Phil. applaudet est quod aer cum sit velocissime mobilis semel pulsus à re proiecta velocissime mouetur. Et ita quasi vehiculum quoddam perfert ré proiectá. Non intelligas has esse totales causas motus proiectorum nam præcipua est impetus impressus à proijciente: sunt tamen auxiliatrices. Est ergo ratio Aristot. Locus proiectorum adiuuatur à medio, si autem esset vacuum nullum inde iuuamé res proiecta susciperet: nam illi dimensiones non erant mobiles cum essent abstractæ à corpore physico: ergo propter motum violétum non est vacuum introducendum.

Causa motus proiectorum.

Textus. lxix.

Amplius nullus vtique poterit dicere propter quid, quod mouetur stabit alicubi, cur enim magis hic, quam ibi? Quare aut quiescet aut in infinitũ necesse est ferri, nisi aliquid potentius impedierit.

¶ Septima ratio est in text. 69. ad confirmandum quod in vacuo nihil moueretur. Detur enim vacuum quale est extra cœlum. Si aliquid illic moueretur sequeretur quod infinito tempore moueretur saltem si esset motus naturalis: quia cum nulla sit ratio vt in vno loco imaginario

potius

potius quam in alio quiescat, sequitur ꝙ aut nunquam incipiet moueri aut si inceperit, nusquam quiescet. Imo nec motus violentus vsquã quiesceteuã modo dicimus quiescere vbi cessat illa repercussio aut volatus aeris simul cum impetu. Quæ causa in vacuo dari non potest.

Textus. lxx.

Amplius autem, nunc quidem in vacuo, quoniam cedit: ferri videtur in vacuo autem prorsus similiter tale est, quare, in omnem feretur partem.

¶ In. 70. denique text. concluditur prima pars huius capitis octaua ratione quæ est velut superiorum confirmatio. Qui ponunt vacuũ, ea ratione illud ponũt vt cedat corpori ꝙ mouetur, idest, vt mobile inueniat quo se inferat sine impedimento alterius corporis: vacuum autem similiter vndiq; tale est: ergo mobile in illo ad quãcunq; differẽtiam & per infinitum tempus semper mouebitur quod est absurdum in motu recto: alia enim ratio est de cœlo secundum Aristotelem.

Textus. lxxj.

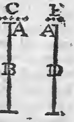
Amplius autem: & ex his manifestum est quod dicitur. videmus enim idem pondus, atque corpus: velocius ferri, propter duas causas, aut quia id differt per quod, vt per aquam, aut terram, aut aerem, aut quia id differt quod fertur, si alia sint eadem, propter excessum grauitatis aut leuitatis, hoc igitur per ꝙ fertur, causa est; quoniam impedit maxime quidem, quod contra fertur, deinde autem, & manens, magis autem id quod non facile diuiditur, tale autem est: quod crassius est. ¶ Id autem in quo est. a. mouebitur per. b. eo in quo. c. tempore per ipsum autem. d. cum sit subtilis eo in quo. e. si æqualis est longitudo ipsius. b. cum ipso. d. secundum analogiam impediẽtis corporis. Sit enim. b. quidem aqua. d vero aer. quanto ergo subtilior est aer, aqua, & minus corporeus, tanto citius. a. per. d. mouebitur quam per. b. Habeat ergo eandem rationem secundum quam distat aer ab aqua, velocitas ad velocitatem. Quare si in duplo subtilius est, in duplo tempore lineam quæ est ipsum. b. transibit quam quæ est ipsum. d. & erit tempus in quo est. c. duplum eis in quo est. e. Atque semper quanto fuerit minus corporeum minusque impeditiuum, ac melius diuisibile id per quod fertur, citius mouebitur. Vacuum autem nullam habet rationem qua exceditur à corpore, sicut neque ipsum nihil ad numerum. Si enim quatuor excedunt tria vno, pluribus autem duo, & adhuc vtrum pluribus quam duo, ipsum sane nihil, nõ amplius habẽt rationẽ qua excedant. necesse enim est diuidi id quod excedit, & in excessum, & in id quod exceditur. quare erunt ipsa quatuor, & id quo excedunt, & nihil.

Quęstionis tertiæ materiæ.

Quapropter neque linea, punctum excedit: nisi componatur ex punctis. Similiter autem & vacuum, ad plenum: nullam possibile est habere rationem. quare neq; motum.

¶ In secunda parte huius capituli, quæ incipit ab hoc text. 71. prosequitur Aristo. reprobare opinionem vacui rationibus tribus sumptis a velocitate & tarditate motus: supponens prius velocitatem motus aut tarditatem penes duos esse metiendam: aut penes resistentiam medij, aut penes causam motricem, puta grauitatem & leuitatem (loquitur enim de motu naturali elementorum) nam hæc duo extrema consideranda sunt in vna quaque actione. Et quod debeat attendi penes motricem causam, tanquam per se notum relinquit: nam quanto virtus actiua fortior est, cæteris paribus, velocius mouet. Quod autem debeat attendi penes medium, probat, quia medium resistit motui, id maximè si medium contra pugnet. Vt ventus, quia à prora perflat, motui obstat nauis: at quamuis non contra pugnet sed sit permanens & quietum, non nihil moratur ac retardat motũ. Medium (inquit) crassius & grossius, magis, subtilius autẽ, minus. Minus enim impedit aer quã aqua: & idcirco graue velocius per aerem quam per aquam descendit: per terram autem: non nisi cum maxima difficultate & impetu, & id quidem parumper.

¶ Hoc preiacto fundamento, supposito etiã pro nunc, non quidem tanquam vero, sed gratia disputationis: ꝙ ex parte mobilis nulla esset resistentia, sed tota proueniat ex parte medij, probat, quod qualis sit proportio inter grossitiem & resistentiam duorum mediorum æqualis longitudinis, per quæ idem mobile moueretur, talis erit proportio inter tempus, quo moueretur per vnum & quo per aliud. Vt sit verbigratia, medium b. aqueum pedalis profunditatis, per quod descendit. a. lapis, sit etiam. d. medium aereum subtilius secũdum aliquam analogiam, idest, proportionem, verbigratia duplam, vt in duplo minus. d. quam. b. resistat. Concludit, quod tempus. c. quod. a. consumit descendens per. b. erit duplum ad tempus. e. quod consumit descendens per. d. vt in hac figura contueri potes. Subdit autem & eadem ratione ꝙ quanto mediũ minus fuerit corporeũ, minusq; impeditiuum. tãto velocius atque adeo citius idem mobile pertransibit tale spatium. Tunc probat conclusionem intentam, videlicet mobile per vacuum moueri in nõ tẽpore. Qualis est proportio medij ad medium in resistentia, talis est & temporis ad tempus: sed inter plenum (quodcunque sit) & vacuum nulla est proportio: sed infinitus excessus: ergo cum mobile per plenum mouetur in tempore, fit, vt per vacuum moueatur in non tempore puta in instanti. Commonstrat autem minorem, scilicet, pleni ad vacuum nullam esse proportionem: nam si quatuor excedat tria per vnum, & duo per alia duo, & vnũ per tria fit, vt nihil nullo certo numero, sed per infinitum excedat. Vacuũ dicit nihil quantũ ad resistentiam, quia etiã si ponatur esse illas dimensiones insensibiles, nihil resistũt suæ penetrationi. At quia posset quis dicere, quod quatuor excedit nihil per quatuor, id refellit dicens, quod vnum extremum excedens aliud debet diuidi in illud quod excedit, & illud per ꝙ excedit tanquam in duas suas partes: sicut quatuor excedẽs vnum per tria, diuiditur in vnum & tria. Vnde sicut linea diuisibilis nulla proportione excedit indiuisibile punctum nisi diceres, lineam componi ex punctis, ita neque plenum aliqua proportione excedit vacuum. Poteris

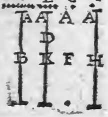

ris sic forsitan apertius rem intelligere. Quatuor excedunt vnum per tria: & medietatem vnius per septem medietates, & quartam partem per quindecim partes ita vt per diuisionem vnitatis crescat excessus in infinitum, ergo numerus quicunque excedit nihil absque vlla proportione.

Textus. lxxij.

Sed si per subtilissimum in tanto tempore tanto motu fertur, per vacuum omne exuperat rationem. Sit enim.f. vacuum æquale autem magnitudine ipsis.b.&.d. Ipsum ergo a.si trāsibit & mouebitur quidem in quodam tempore, eo scilicet in quo est. g. in minori autem quia in quo est.& hanc habebit rationem vacuum ad plenum, sed in tanto tempore quātum est, in quo est.g.ipsius.d.a.transibit lineā. k.transibit autem: si etiam sit quippiam subtilitate differens ab aere, id in quo est. f. secundum hanc proportionem quam habet tempus in quo est. e. at tempus in quo est.g. Si enim sit tanto subtilius corpus in quo est.f.ipso.d. quanto exuperat.e. ipsum. g. econuerso transibit velocitate in tāto quantum. g.ipsum in quo est. a. si feratur. si ergo nullum sit corpus, in ipso. e. adhuc velocius.sed erat in ipso. g.Quare inęquali tēpore transibit & quod plenum est & vacuum, sed impossibile est.

¶ Ratio proxima demonstrabat á priori conclusionem. Idcirco maioris elucidationis gratia secundam hanc adhibet in textu. 72: quæ procedit á posteriori, deducendo ad impossibile. Repetit ergo conclusionem superioris rationis dicens, quod si mobile per subtilissimum spatium tempore certo mouetur, si moueretur per vacuum, omnem exuperaret proportionem & per consequens non moueretur. Quod adhuc perspicacius manifestans arguit sic. Detur oppositum, ꝙ mobile.a.per vacuum.f.æquale ipsis. b.&.d.moueatur in aliquo certo tempore puta. g. quod quidem tempus necesse est esse minus tempore. e. quo mouebatur. a. per medium.d.plenum aere verbigratia sit tempus subduplum: nam omne finitum tempus habet certam proportionem ad maius. Tunc (inquit) sequitur ꝙ in tanto tempore adæquate quanto mouetur per vacuū mouebitur etiam per plenum, quod est absurdum, siquidem medium plenum semper resistit. Sequelam autem probat dupliciter. Quod attente inspiciendum est in textu. Primo quia eodem tempore.g. quo mouetur per spacium. f. mouebitur per medietatem eiusdem lineæ d. quæ terminatur in puncto. K. vt patet in hac figura.

¶ Secundo probatur, ꝙ non solum id contingit quando mediū plenū est minus quā mediū vacuū, verū etiam si sint æqualia. Nā detur aliud medium tātę lōgitudinis quātum est. f. plenum quidem medio subtiliori quam sit medium.d.in eadem proportione puta tempus.g.erat minus tempore.e. Tūc sequitur: quod a.mouebitur per tale medium, quod sit.h.in eodem tempore adæquato, quo mouebitur per vacuum tantę longitudinis: quoniam cum subtilitas.h. sit dupla ad subtilitatē .d.in subduplo resistit: & per consequens mouebitur in illo mobile in duplo minori tempore: ergo in tempore.I.æquali g. quod habebat ad. e.eādem subduplā proportionem, hoc tamē est impossibile: ergo. Rationes istæ Aristo. non carent difficultate. Quas proinde. q. 3. numerosius examinamus.

Textus. lxxiij.

Manifestum est igitur quod si erit aliquod tempus in quo per vacuum, quoduis feretur accidet hoc impossibile. inæquali enim accipietur: aliquid & quod plenum est transire & vacuum. erit enim aliquod analogum corpus alterum: vt tempus ad tempus. Vt autem in summa dicam, manifesta est eius quod euenit causa: quia motus quidem omnis ad motum, est proportio (in tēpore enim est) tēporis autem omnis est ad tempus, finitis vtrisque. vacui autem ad plenum non est.

¶ In tex. 37. concludit repetens conclusionem quod manifestum est si aliquid admittatur moueri per vacuum certo tempore, in tanto adæquato posse moueri per plenum. Nam dabitur inquit corpus analogum ad alterum, idest, proportionabile alteri pleno in subtilitate eadem proportione qua tempus consumptum in vacuo est minus tempore quod consumebatur in pleno, vt dictum est. Atque adeo in summa colligit causam huius, scilicet, quod si mobile moueretur per vacuum moueretur in non tempore: quia (inquit) vniuscuiusque motus ad alium motum est proportio in velocitate: & talis est proportio temporis consumpti vno motu ad tempus consumptum in alio: & hoc vsu venit quando tam motus quam tempora sint finita, vacui autem ad plenum nulla est proportio.

Textus. lxxiiij.

Quatenus igitur differunt ea per quæ feruntur: hæc contingunt secundum autem eorum quæ feruntur excessum. hæc. Videmus enim ea quæ maius momentum habent aut grauitatis aut leuitatis, si quæ ad alia similiter se habeant figuris, citius ferri per æquale spacium, & secundum rationem quam habent magnitudines ad inuicem. Quare & per vacuum. Sed impossibile est. Propter quā enim causam, ferentur velocius. in plenis enim ex necessitate velocius enim diuidit fortitudine: maius. Aut enim figura diuidit, aut momento quod habet: id quod fertur, aut proiectum est. Aeque velocia ergo: omnia erunt: sed impossibile est. Quod igitur, si vacuum est, accidit contrarium illius propter quod probant, dicentes esse vacuum ex dictis manifestum est.

Textus. lxxv.

¶ In textu. 74. addit Philo. rationem tertiam ad eandem conclusionem: videlicet nihil posse in tempore moueri per vacuum. Proposuerat enim textu. 71. duabus de causis velocitatem tarditatem ve motus æstimandam esse, scilicet, aut ex parte medij, aut ex parte virtutis motricis. Rationes pręcedentes procedunt ex prima. Et hoc est quod ait, hæc contingere quatenus

differunt

differunt media per quæ mobilia feruntur. Sed tamen secundum virtutem mobilium sequitur ratio hæc tertia. Cæteris paribus mobile maioris virtutis velocius ac citius mouetur quã minoris virtutis: vt pondus maioris grauitatis, puta plumbum velocius descendit quã stuppa: & ignis leuior velocius ascendit quam aer. Cæteris inquit paribus ex parte figuræ: nam plana aut quadrata, quia plus aeris sub se cõprehendunt, tardius descendunt, quam acuta aeri scindendo aptiora: ergo eadem ratione si per vacuum ista descenderent, deberet id quod grauius est velocius descendere & ratione maioris virtutis, hoc tamen est impossibile, quia si per plenum maior virtus velocius mouetur, est propter excellentiam quam habet ad superandam resistentiã medij, cum autem nulla sit resistentia in vacuo, fit vt æqua velocitate descenderet, vt leuissima stuppa, & grauissimum plumbum. Quod absurdum est dictu. Rationem etiã hanc cũ superioribus. q. 3. per amplius excutimus. ¶ Concludit denique Aristot. (vbi Commentator textum scindit. 75.) manifestum esse quod posset vacuo contrarium contingi illius, quod illi antiqui volunt, puta motum non esse possibilem.

QVOD NEQVE INTRA corpora sit vacuum.

CAPVT. IX.

Hi igitur putant vacuum esse, si erit secundum locum motus: separatũ secundum se. Hoc autem idem est, acsi dicamus locum esse quid separatum. Hoc autem quod impossibile sit, dictũ est prius.

¶ Post impugnationem vacui separati à corporibus, prosequitur in hoc demum capi 9. Aristo. opinionem refellere Democriti ponentis intra corpora vacuos poros. Sunt autem in hoc capite textus. 11. preter fragmẽtum hoc superioris textus, quo reperit conclusionem superioris disputationis: nempe quod qui propter motum localem ponunt vacuum separatum à corporibus idem faciunt ac si dicant locum esse spatium separatum puta dimensiones, quæ cum se penetrant cum corporibus sensibilibus habent vicem loci: quibus si careant, dicũtur vacuum. Huiusmodi autem positionem loci & spatij esse impossibilem, supra ostensum est, potissimũ textu. 36. 37.

Textus. lxxvj.

Atvero per se considerantibus: videbitur vtique dictum vacuum per quam vere vacuũ. Vt enim in aqua si ponat aliquis cubum, cedet tanta aqua quantus est cubus: sic & in aere, sed sensu immanifestum est. Atque semper itaque omni corpore habenti translationem, in quo est aptum natura, transferri necesse est nisi condensetur, cedere aut deorsum semper, si deorsum latio est vt terræ, aut sursum si ignis, aut ad vtraq; vt aer, siue quodcunque aliud sit impositum in vacuo autem: hoc quidem impossibile est, non enim corpus est. Per vacui autem æquale spatium transiuisse videbitur quod quidem erat & prius in vacuo tanquam si neque aqua cederet ligneo cubo, neque aer, sed omnia transirent per ipsum. At vero & cubus tantam habet magnitudinem, quãtum occupat vacuum, quæ si calida est aut frigida, aut grauis aut leuis, nihilominus ratione, altera ab omnibus passionibus est etiam si separabilis non sit ab illis. dico autem: lignei cubi molem, quare & si separetur ab omnibus, & neque leuis, neque grauis sit, occupabit æquale spacium & in eadem erit & loci & vacui parte æquali sibi, quid ergo differt corpus cubi ab æquali vacuo, & loco? & si duo talia, propter quid non & quod libet in eodem erunt? Vnum igitur hoc inconueniens, & impossibile est.

¶ Tria sunt huius capit. membra: nam in tribus prioribus textibus facit Phi. rationes tres aduersus vacuum in se consideratum: nempe vt ponebatur, esse spatium separatum à corporibus & dimensiones insensibiles: quod mente est semper retinendum. Et in tex. 79. procedit ad impugnationem vacui intra corpora: & in textu. 83. & infra respondet argumentis contrariæ opinionis. Ait ergo, quod videtur, id quod vacuum dicitur, vere esse vacuum, vt nomen sonat, idest, videtur opinio vacui vacua ipsa esse & inanis. Id quod probat ratione huiusmodi. Si in aliquod corpus, corpus aliud immittatur verbigratia, cubum, idest, vndique quadratum, vt tessera tanta pars prioris inde depellitur, quãtus est immersus cubus, hoc autem fieri non posset posito vacuo: ergo vana est opinio vacui. Maiorem manifestat exemplo lapidis aut ligni immisi in aquam: si enim in magno lebete aqua pleno pedalem lapidem quadratum mergas, tantũ aquæ exundabit ac refundetur quãtus est lapis. Idemque etiam cõtingit in aere: nisi q nõ est nobis sensu compertum. Idque ait semper contingere in corpore habenti translationem, idest, in corpore physico. ad differentiam mathematici. Vel forte intelligit. dum corpus habet exitum liberũ, nẽpe si terra est, inquã aliquod mittitur, exibit pars terrę per partem inferiorem iuxta naturam grauis, si vero ignis, per superiorem iuxta naturam leuis: si vero nõ potest aqua exire per partem inferiorem, exibit per superiorem, vt cedat graui. Si vero exire non potest, condensabitur & tandem rumpet vas, vt si in vas vitreum aqua plenũ coneris submergere lapidẽ obstruẽs vas ne aqua exundet, frangetur vitreum. In vacuo autem non ita fit secundum illos: sed corpus aduenies penetrabit spaciũ vacuum, acsi corpus ligneum nõ depelleret aquam sed se penetraret cũ illa. Quod autẽ hoc sit impossibile, patet. Nam cubus ligneus aduenies tantam habet quantitatem & dimensiones, quantas dimensiones insensibiles habet illud spatium, quód ipsi vocant vacuum, duo autem corpora de genere quantitatis non possunt se penetrare, ergo. ¶ Respondebant autem illi q quanuis duo corpora sensibilia vt duo lapides aut ligna in eodem se simul loco penetrare non sit possibile, tunc cum dimensionibus illis insensibilibus, quæ abstractæ sunt à corpore physico, potest se quodcũq; corpus physicum penetrare. Quam responsionem refellit sic Arist. Quanuis corpus physicum calidum sit aut frigidũ, & graue aut leue aut aliã habens sensibilẽ qualitatẽ nec passio sensibilis sit separabilis à quãtitate. i. nedetur corpus

pus quantum, quin sit sensibile, tamen non ea ratione qua sensibile, sed ea potius, qua est quātum non secum eodem locum corpus aliud compatitur. Quare si per impossibile separatur omnis passibilis qualitas à corporibus quantis non poterunt se compati in eodē subiecto, & tunc inquit illius modi corpora nihil different à dimensionibus illis & spatio, quod illi ponebant vacuum. Quocirca si illa corpora tunc non possent esse simul, nec poterit corpus physicum simul esse cum suo: illo vacuo. & sic sequitur, vacuum non posse esse illas dimensiones, quas illi ponebant. Quod si dicant, vacuum nihil prorsus esse, hoc est, quod Arist. venari prętendit.

Textus. lxxvij.

Amplius autem manifestum est: quod hoc cubus habebit etiam cum transfertur quod & alia corpora omnia habent. quare si à loco nihil differat, quid oportet facere locum corporibus præter vniuscuiusque molem, si impossibilis moles est, nihil enim confertsi alterum circa ipsum æquale spacium huiusmodi sit.

¶ Secunda ratio ad idem est in text. 77. nempe qua probatur superuacaneas esse dimensiones illas insensibiles abstractas à corpore physico. Et ratio est hæc cubus, id est, corpus quadratum physicum, quod loco mouetur habet hoc, quod quæcunque alia corpora, idest, dimensiones quantitatis terminatas iuxta materiam suæ formæ: quæ quidem dimensiones à loco illo suo nihil differunt, quia eiusdem rationis sunt dimensiones corporis physici, & illæ separatæ quantum ad mutandum & replendum locum, licet illæ sint impassibiles & immobiles: ergo superfluè ponuntur, cum nihil conferat vt vnum corpus dimensionatum habeat æquales diméſiones prope se, idest, secum penetratiue.

Textus. lxxviij.

Amplius manifestum esse oportet quale vacuum sit in his quæ mouentur. Nunc autem nusquam infra mundum. Aer enim aliquid est, non videtur autem. Neque aqua si essent pisces ferrei. Tactu enim est discretio illius quod tangitur. Quod igitur non sit separatum vacuum, ex his manifestum est.

¶ Text. hic. 78. nec in vetustis codicibus Græcis est nec est Arist. id quod phrasis ipsa testatur. Quare & ab Argyropilo, & Vatablo & alijs traductoribus merito prætermittitur, sed additus ab Auerroe: & ideo ex translatione Boetij eum hic insertū duximus. Censuit enim Comment. quod Arist. prætermiserit respondere illis quos tex. 51. subnotauimus: qui censebant, hoc mediū inter nos & cœlum esse vacuum idcirco, quod aer non percipitur sensu: contra quos facit hic tertiam rationē, Si vacuum est oportebat manifestari quomodo illud esset in his quæ mouentur, idest, in hac regione mobilium quæ est sub luna: nam de eo quod extra vniuersum est, nihil ad physicum, at vero intra mundum nullibi est vacuum: nam aer licet non videatur est tamen aliquid. Subdit exemplum. Si pisces ferrei essent, idest cerulei, & aquei coloris, qualeest positum ferrū essent que immobiles vt ferrum, tunc visu per colorem & motum nō possemus eos distinguere ab aqua: tactu tamen per duritiem eos dijudicaremus, ita licet visu non possimus percipere aerem, tamen tactu, nullo etiam vento flante cognoscimus in æstate, aerem esse calidum, & in hyeme, frigidum. Concludit Phil. ex his manifestum esse, non esse vacuum à corporibus separatum.

Textus. lxxix.

Sunt autem quidam: qui per rarum & densum putāt manifestum esse quod est vacuum. Si enim non est rarum & densum, neque coire & densari possibile est, si vero hoc non sit, aut omnino motus non erit, aut totum fluctuabit, vt dixi Xuthus, aut inæquale semper mutari aerem & aquam oportebit. dico autē, vt si ex aquæ cyatho factus est aer: simul ex æquali aere, tantum aquam fieri, aut vacuum esse ex necessitate, coarctari enim ac dilatari non aliter contingit.

¶ In secunda parte huius capitis quæ in hoc text. 79. incipit progreditur Phil. ad exterminandam opinionē vacui commixti corporibus. Proponit autem prius in hoc textu rationem eorum quæ erat hæc. Si non sit vacuum in corporibus, nec poterunt esse rara aut densa, nec rarefieri nec condensari. Putabant enim quod secundum quod vacui plus minusue esset in corpore, rarius esset aut densius, vt spongia aut pumex esset rarior quia plus habet vacui, lignū vero aut lapis, minus quia minus habet vacui. Sublata autem raritate & densitate rerum duo merito inferebant inconueniétia. Primū inferebat Xuthus philoso. ex motu locali, nempe quod ad motum vnius muscæ deberet moueri, ac fluctuare totum vniuersum: nam si aer à loco quem musca intrat depulsus non condensatur cum circunstanti, necesse est vt ille moueat alium aerem: & ille alium vsque ad cœlum: quod proinde motu illo fluctuabit, vt terra commouetur aere intus moto. Alterum incommodum inferebant ex generatione, videlicet quod quoties ex aqua verbi gratia generatur aer necessarium esset ex alio tāto aere quātus hic gignitur tantundem aquæ alibi generari quātum hic corrumpitur, nam cum ex vno pugillo aquæ fiant decē aeris, nisi tantus aer conuerteretur in aquam non posset ille aer capi intra orbem lunæ & eadem ratione si ex aere fieret aqua necesse esset vt alibi ex tanta aqua fieret tantus aer. Ad euitandum ergo huiusmodi inconuenientia necesse est ponere cōdensationem & rarefactionem circunstātium locorum atque adeo vacuum.

Xuthus.

Textus. lxxx.

Si igitur rarum dicunt multa vacua separata habens, manifestum est quod si neq; vacuum esse potest separabile, sicut neque locus habens spacium sui ipsius, neque rarum sic.

¶ In tex. 80. aggreditur istorum rationem impugnare, distinguens prius sensum duplicem quo isti possent vacuum intra corpora comminisci. Vno modo sicut extra corpora hactenus dictū est: nempe ꝙ inter singulas particulas corporis (quas democritus appellabat atomos) interciperetur spacia situ separata ab ipsis particulis, puta dimensiones insensibiles vacuas corpore physico. Et hic sensus vt ex dicendis colligitur erat intentus à Democrito. Qui tamen satis impugnatus est

Nam

Nam quibus rationibus non sunt extra corpora sensibilia huiusmodi spacia & dimensiones separatæ, neque sunt intra corpora. Alius sensus esse posset vt non darētur huiusmodi spatia & dimensiones situ & loco separatæ à particulis corporis. Quem sensum impugnat quatuor rationibus.

Textus. lxxxj.

Si vero nō separabile, sed tamē in esse quod vacuum minus quidem impossibile est. Accidit autem primum quidem: non omnis motus causam esse vacuum: sed eius qui sursum est: rarum enim: leue. qua propter ignem, rarum esse dicunt. Deinde causam motus non sic esse vacuum: vt in quo. sed vt vtres ex eo quia feruntur sursum fertur quod ipsis continuum est sicut vacuum sursum fert. At qui qualiter possibile est: esse lationem vacui, aut locum vacui? vacui enim est vacuum ad quod fertur.

¶ Secundus iste sensus Democriti varie exponitur. Phi. enim ait quod intelligeret vacuitates istas vt in cumulo, verbi gratia, granorum milij orbicularium, quæ sunt quidē sibi contigua tangētia se in punctis: vt sphæra tangit sphæram: sed sunt nihilominus vacuitates in alijs partibus quibus non se tangunt. Et iste sensus differt sic à primo, quod secundū primum essent talia spacia quæ possent recipere alias atomos similes: sed secūdū istū non possunt huiusmodi spacia similes atomos recipere, vt si tres aut quatuor globos se tāgentes disponas non posset in vacuitate intercepta alius globus. Sed re vera non videtur esse ista mens Arist. Nam iste sensus coincidit cum superiori: siquidem admittit vacuum separatum, idest, dimensiones vacuas corpore physico. Cum quibus licet nō se possent penetrare aliæ similes possent tamen aliæ dissimiles, vt inter globos. Et ideo sensum secundum forte ita oportet intelligere, quod illæ dimēsiones essent simul conspersæ cū atomis & penetratiue se habentes cum illis, sed dicerētur vacuæ respectiue vt vbi plus esset illarum & minus atomorum corpus esset rarius, vbi vero minus illarum & plures atomi, esset densius. Neque impugnat hunc sensum quasi sit alicuius: sed ne quis eum posset fingere. Et ideo ait Aristo. minus inconueniens esse ponere in illo sensu vacuum quam in primo sensu. Cuius rationem assignat Paulus Venetus: quia in primo sensu admittebatur accidens per se sine subiecto: in secundo vero nō. Hoc tamen nescio quomodo dixerit Paulus: nam etiam in secundo sensu daretur accidens sine subiecto: quia quamuis dimensiones se penetrarēt cum corporibus, non tamen secundum illos erant in corpore vt in subiecto. Sed Phil. ait omnino esse inconueniens: quia in secundo sensu nullus admittitur locus vacuus corpore physico: sicut in primo. ¶ Primum nihilominus inconueniens quod sequitur ex hoc sensu est quod vacuum nō esset causa omnis motus localis (cuius contrarium erat in eorū opinione) sed solum motus sursum quippe cū dimensiones illæ solum essent causa raritatis, nam copia dimensionum cum paucitate atomorum faciebat raritatē: raritas vero est causa leuitatis: atque adeo leuitas est causa solius motus sursum. ¶ Secundum inconueniens est quod vacuum non esset causa motus tanquā locus sed tanquam vas. Locus enim iuxta veritatē est causa quodammodo finalis motus naturalis tanquam quid immobile fixum in aliquo puncto vbi conseruatur res naturalis. At dimensiones istæ non essent locus immobilis, sed quæ mouerētur simul cū corpore quasi corpus ipsum deferentes: sicuti vtres sursum sublati deferunt secum vinum. Quod est absurdum: quoniā tunc sequeretur quod loci deberet esse locus: & vacui, vacuum in quo se reciperet: nam si vacuum ponitur ratione motus & vacuum ipsum mouetur, necesse est dare alium locum vacui ad quē moueatur ipsum vacuum: & secundi vacui, aliud vacuum: & sic in infinitum.

Textus. lxxxij.

Amplius autem: quomodo in graui assignabunt ferri deorsum? Et manifestum est q̄ si quanto rarius & magis vacuum fuerit, sursum feretur: si omnino sit vacuum, velocissime vtique feretur. Fortasse autem: & hoc impossibile est moueri. ratio autem eadem, quoniam vt & in vacuo immobilia sunt omnia. sic & vacuum quod est immobile. incomparabiles enim sunt velocitates.

¶ In textu. 82. subdit duo alia inconuenientia. Tertiū ergo est quod tunc non poterunt assignare causam motus grauis deorsum: nam cum vacuum solum sit causa motus sursum leuium, & nullam aliam causam motus inueniunt, nisi vacuū, nullam grauibus relinquunt causam sui motus. ¶ Quartum argumentum est quod si vacuum est causa raritatis atque motus leuium sursum, quanto quippiam magis fuerit vacuum, velocius feretur sursum: & per consequens quod omnino fuerit vacuum velocissime ascendet. Consequens autem est impossibile: nam qua ratione dictū est superius nihil posse moueri per vacuum (alias daretur motus in instanti) probatur itidem nec vacuum posse per se moueri: puta dimensiones illas separatas, quia nulla erit proportio velocitatis earum ad velocitatem corporis physici.

Textus. lxxxiij.

Quoniam autem vacuum quidem non dicimus esse, alia vero dubitata sunt verè: aut motus non erit, si non erit densitas & raritas aut fluctuabit cœlū, aut semper æqualis aqua ex aere erit, & aer ex aqua, manifestum enim est quod plus aeris, ex aqua fit. Necesse est igitur, si non est constrictio: aut expulsum attiguum, vt vltimum fluctuet facere, aut alicubi alibi æquale mutari ex aere in aquam, vt tota moles totius æqualis sit aut nihil moueri. semper enim re transmutata, hoc accidet, nisi circulariter moueatur. Non autem semper fit in circulum loci mutatio: sed & in rectum, hi igitur: propter hæc, vacuum aliquid esse dicerent.

¶ In tertia parte huius capitis respondet antiquorum obiectionibus. Atqui in tex. 83. resumit argumenta supra facta cap. 6. & postea proxime text. 79. quibus arguebant motum localē non esse possibilē nisi sit raritas & densitas: alias fluctuaret cœlum & rursus si alicubi ex aqua generatur aer, oporteret, vt alibi ex tāto aere generetur aqua, vt commento. 79. exposuimus. Et hoc (inquit) necessarium eueniet, nisi sit cōstrictio vel condensatio, alias. (Expulsum attiguum) idest, expulsa illa pars quam id quod mouetur tangit, & expellit loco, faciet vltimum, idest, cœlū fluctuare: & pariter aer hic genitus faciet tantum alibi corrumpi (vt tota moles totius æqualis sit) idest, ne eam ex parua aqua generatur

neratur magnus aer, detur penetratio dimensionum & sic continget vt cœlum amplius dilatetur à centro: & cũ ex paruo aere generatur magna aqua, fiet vt cõstringatur ad centrum ad modum fluctuantis aquæ ne detur vacuum. Excludit cauillationem, qua quis posset respondere dicens, quod motus fit semper per circulũ vt à loco quem intrat. A. mobile, pellatur. b. & à loco quem intrat. B. pellatur. C. &. C. rursus intret locum, vnde. A. discesserat. Arguit autem Phi. quod non semper res mouentur sic circulariter: sed aliquando mouẽtur recte. Obidque necesse est dari modum, quo fiat raritas & densitas ad euitandũ huiusmodi incõueniẽtia.

Textus. lxxxiiij.

Nos autem dicimus ex suppositis, quod est materia vna contrariorum calidi, & frigidi, & aliarum physicarum contrarietatum. & ex eo quod potentia est, id quod est actu, fit & non separabilis quidem est materia: ipso autem esse diuersa est. & vna est numero si forte fuerit coloris, & caliditatis, & frigiditatis. ¶ Est autem & corporis materia & magni & parui: eadẽ manifestum autem est: cum enim ex aqua factus est aer: eadem materia non insuper accipiens aliquid aliud facta est, sed quod erat potentia actu facta est. Atq; rursus aquã ex aere: similiter. Aliquando quidem in magnitudinem: ex paruitate: aliquando vero in paruitatem, ex magnitudine: similiter igitur si & aer multus existens, in minori fiat mole, & ex minori: maior potentia existens fit materia vtraque. Vt enim ex frigido fit calidum, & ex calido frigidum eadem quia erat potentia: sic & ex calido, magis calidũ nullo facto in materia calido, quod non erat calidum, quando minus erat calidum. ¶ Sicut neque maioris circuli circunferentia & curuitas, si fiat minoris circuli, eadem cum sit aut alia: in nullo facta est curuitas, quod erat non curuum, sed rectum: non enim ex eo quia intermittitur: ipsum minus aut magis est: neque est accipere flammæ magnitudinem aliquam: in qua & albedo & caliditas non insit. Sic igitur & prior & calor posteriori, quare & magnitudo & paruitas sensibilis molis, non insuper accipiente aliquid materia, extenditur: sed quia potentia est materia vtriusque. Quare est idem, densum & rarũ: & vna materia ipsorum est.

Causa raritatis ac densitatis.

¶ In text. 84. veram edocet causam raritatis & densitatis, quatuor præiacens fundamenta. Primum ex libr. 1. tex. 67. & text. 70. Vna eademque materia est duorum contrariorum: puta calidi & frigidi: rari & densi, &c. idem enim numero, quod modo est calidum, postea est frigidum, &c. Secundum ex eodem libro text. 78. Quicquid fit actu tale fit ex eo, quod est potentia tale vt ex frigido quod est potentia calidum fit actu calidum, nam forma quæcunque educitur de potentia materiæ: vt lib. eodem quæst. 7. disserebamus. Tertium. Materia non est separabilis à contrarijs, idest, nõ potest dari materia sine aliqua forma, aut eius contrario omne enim corpus aut calidum est, aut frigidũ: aut sub media qualitate, quæ quodammodo contrariatur extremis: differt tamen subiectum ratione à se vt est sub forma: nam alia ratione materia est sub hac forma, & alia ratione est in potentia ad aliam. Quartum Vna eademque materia est sub contrarijs accidentibus, puta vnum & idem corpus est nunc sub calore & postea sub frigiditate. ¶ Tunc ad propositum sic arguit. Eadem numero materia est contrariorum, magnum & paruum sunt contraria: ergo eadem est materia magni & parui: & per consequens rari & densi. Subdit exemplum in generatione substantiali: vt cum ex aqua fit aer nihil ei materiæ accrescit nouum: sed eadem numero quæ sub forma aquæ erat sub minoribus dimensionibus, sub forma aeris extenditur ad maiores: econuerso cum ex aere fit aqua. ¶ Hoc est punctum responsionis. Censebant enim antiqui, vt hic insinuat Aristo. quod rarefactio fieret, per hoc quod rei quæ rarefit, aliquid ab extrinseco adueniret, quo fit maior: & condensatio per hoc quod aliquid ei adimitur, quo fit minor. Quod dupliciter exponitur: nam Sanct. Thom. & Paulus & alij iuniores intelligunt, densitatem fieri secundum antiquos, per hoc quod aliquæ partes corporis ab extrinseco aduenirent ad replendũ vacua, quæ erant in corpore: & raritatem, per hoc quod illa corpora expellerẽtur. Sed forte nõ intelligebãt, vt ait Philop. nisi quod raritas fieret per hoc, quod corpus quod rare fit imbiberet ab extrinseco plures vacuitates. Appellabant enim vacuum dimensiones illas mathematicas abstractas à corpore: & quãdo plus illarum erat in corpore, minusque de corporeitate, erat rarius: econuerso in densitate pellebantur illæ dimensiones, & constringebantur partes corporis: veluti cum spongia bibita aquam, tumescit: quæ pulsa cõstringitur: & pariter vter dum inflatur. Et hoc designat hic Aristot. dicens quod aqua rarefacta non fit aer, per hoc quod aliquid insuper accipiat: idest, aliquid vacui. Ait ergo Aristo. quod raritas non fit per aduentum illarum dimẽsionum; sed per hoc quod eadem materia quæ erat sub minori quãtitate, fit in actu sub maiori, ad quam erat in potentia, atque adeo educitur de tali potentia: & densitas fit per hoc, quod eadem materia quæ prius erat sub maiori quantitate, fit sub minori ad quam erat in potentia, veluti cum frigidum fit calidum, nihil additur substantię aut materiæ subiecti: sed idem subiectum quod prius erat sub vna forma, fit sub alia ad quam erat in potentia. Et eadem ratione sicut calidum fit magis calidum per solam intensionem formæ in eodem subiecto, ita rarum fit magis rarum per hoc quod idem subiectum acquirit maiorem quantitatem; non quæ venit ab extrinseco, sed quæ educit de potẽtia sui subiecti, quod, 1. de gene. exacte tractandũ est. ¶ Subdit exẽplũ alterũ de circulo. Vbi considerãdũ ꝙ dicentes rarefactionẽ fieri per multiplicationẽ vacui non videbantur rarefactionẽ, ponere vniformiter per oẽs partes corporis: sed ꝙ illa pars solum rarefieret vbi est vacuũ. Probat ergo Aristo. quod cum ex aqua fit aer: secũdum omnes partes fit rarefactio. Et id probat exemplo circunferentiæ conuexæ circuli, quando constringitur. Quod potest fieri duobus modis. Primo si sphera solida lignea magna arte tornatili fiat minor, tunc tenendo quantitatẽ distingui à re quanta noua superficies producitur in actu quæ educitur de potentia materiæ, vt libro secundo, quæst. 10. 2. dicebamus. Alio modo si virga curua faciens [illegible] circulum contrahatur in minorem circulum, tunc nulla superficies producitur noua, sed solum sis

Raritas & densitas.

fum fit minor figura. Et hoc est quodait (eadem cum fit aut alia) idest, siue noua quātitas producatur siue non. Vtrouis modo fiat nulla pars circuli incuruatur quæ antea non erat curua: neque aliqua pars incuruatur, alia vero non: sed cum omnes essent curuæ efficiuntur magis curuæ (non ex eo quia intermittitur) idest, non ex eo quod plures partes sunt curuę quam rectę fit mā gis curuum, aut ex eo quod plures sunt rectæ quā curuæ est minus curuum: sed cum omnes partes essent curuæ recipiunt maiorem curuitatem ad quam erāt in potentia. Ita cum aliquid fit magis aut minus rarum. Nusquam vidi hanc expositionem: existimo tamen hunc esse sensum germanum quippe quo eleganter cōdemnantur ponentes raritatem fieri per illas dimensiones abstractas. Quorum opinio (vt eam semel intelligas) erat quod interpellatim in corpore vna pars dimensionum separatorum erat simul cum corpore, & alia per se vacua: non per hoc quod singulæ partes rarefierent sed per hoc quod plura essent vacua quam plena, & dē sitatem econuerso. ¶ Quod adhuc confirmat exemplo flammæ cuius nullam est accipere partem in qua non sit albedo, idest, lux & caliditas (sic igitur prior calor posteriori,) idest, ita se habet remissior calor respectu intēsioris: nempe quod qui per singulas partes extensus est intenditur. Et ita contingit in raro & denso.

Textus. lxxxv.

Est autem ipsum quidem densum, graue, rarum autem leue, duo enim sunt in vtroque & denso & raro, graue enim & durum, densa videntur esse: & contraria, leue inquam & molle: rara. Dissonant autem graue & durum, in plumbo & ferro.

¶ In text. 85. postquam ostendit vnde raritas densitasque proueniant: respondet ad aliud quod illi dicebant, videlicet vacuū esse causam motus localis. Ait ergo quod causa eadem est raritatis & leuitatis: eademque est causa dēsitatis & grauitatis. Duo enim effectus proueniūt ex densitate, puta durities & grauitas: duoque itē contrarij ex leuitate, puta raritas & molities: quo fit vt eadem causa sit & raritatis & motus sursum: sicuti eadem etiam est & densitatis & motus deorsum. ¶ In hoc textu inserit Boetius repetitionem illius similitudinis de circulo. Est tamen inutilis repetitio, quæ ab Auerroe creditur adiecta. Et ideo Vatablus & Argy. & alij merito eam prætermittunt.

Textus. lxxxvj. Nullatenus possibile est vacuum.

Ex dictis igitur manifestum est: quod neque disgregatum est vacuum, neque simpliciter, neque in raro, neque potentia, nisi quis velit omnino vocare vacuum, causam lationis, sicut autem ipsius grauis, aut leuis materia quatenus huiusmodi: erit vacuum. Densum enim & rarum, secundum hanc contrarietatem, motus factiua sunt, secundum autem ipsum durum & molle, passionis & impassibilitatis, & non loco mutationis, sed alterationis magis. Et de vacuo, quomodo est & quomodo non est determinatum sit hoc modo.

Nullo modo & vacuū

¶ In text. denique. 86. & postremo de vacuo sub forma epilogi concludit, nullatenus esse possibile vacuum: neque disgregatum, idest, separatum, puta dimensiones, neque simpliciter sine aliquo prorsus corpore aut dimensione, vt est vacuum extra cœlum, neque in raro, idest, in corporibus vt efficiat raritatē, neque in potentia, nisi id quod est causa motus sursum, aut deorsum velis appellare vacuum in potentia: nam isto modo nihil vetat, quominus materia, idest, subiectum ipsum quod est graue, aut leue dicatur vacuum. Rarum enim & densum sunt in potentia ad duas contrarietates: nam rarum est causa leuitatis, densum vero grauitatis, & hac ratione rarum & densum sunt causa motus sursum & deorsum. Est item rarum causa, vt sit molle: & densum causa, vt sit durum: & secundum hoc rarum & densum non sunt causa motus localis, sed motus alterationis, puta passionis, aut impassibilitatis: nam molle facile patitur & corrumpitur, durum autē difficile. Sequitur. q. 3.

DE TEMPORE.

CAPVT. X.

Textus. lxxxvij.

Consequens autem est ad ea quæ dicta sunt, aggredi de tempore: primum autem bene se habet, dubitasse de se ipso, & per exteras rationes vtrum sit eorum quæ sunt an eorum quæ non sunt: deinde quæ sit natura ipsius.

¶ Tertium membrum principale huius libri est de tempore: vt enim est locus mensura mobilis, ita & tempus est mensura motus, atque adeo post considerationem loci, & (quod eius contrarium est) vacui proxime subsequitur tractatus de tempore. Qui capitula continet quinque, textus autem secundum Commenta. quadraginta octo. In capi. hoc decimo, quod in textus decem distinguitur, proponit opiniones extraneas cū suis quibuscunque rationibus. Ait ergo consequens esse postea quæ dicta sunt de tempore differere, primum quidem proponendo dubitationes. afferendoque exteras rationes, idest, dialecticas, vt ait Commenta. quæ non sunt physicæ, sed probabiliter contra veritatem dubitationem faciunt.

Textus. lxxxviij.

Quod igitur omnino non sit aut vix & obscure, ex hisce aliquis suspicabitur. Aliud enim ipsius factum est, & non est, aliud vero futurum est, & nondum est: ex his autem, & infinitum & quod semper accipitur, tempus componitur. Quod autem ex ijs quæ non sunt componitur fieri non posse videtur vt possideat aliquando essentiam.

¶ Duæ sunt de tempore præcipuæ dubitationes, altera de tempore ipso, quod est ens successiuum, altera de instanti, quo partes eius copulātur. Facit ergo duas apparentes rationes, quod tēpus non sit, & deinde progreditur ad instans, & tertio disputat, quo sit tempus. Prima ergo ratio in hoc textu. 88. est hæc. Id cuius partes non sunt, non est, nam totum ex partibus pendet, ex quibus constat, partes autem temporis non sunt, ergo nec tempus est. Minorem probat, quia pars præterita

temporis: iam non est, pars vero futura nondum est: tempus autem ex his tantum duabus partibus constat: nam nunc non est pars temporis, vt statim dicturus est: ergo tempus ipsum non est: aut saltem obscure est, idest, vix intelligi potest, quomodo sit Ly, infinitum adiectiuum est del, tempus, vt patet Græce, vbi vtrunque est masculini generis. Appellat autem tempus infinitũ & quod semper accipitur, propterea quod (in eius opinione) est perpetuum.

Textus. lxxxix.

Adhæc autem: omnis rei partibilis siquidem, si necesse est quando est aut quasdam, aut omnes partes esse: temporis autem, aliæ fuerunt, aliæ vero futuræ sunt, nulla autem est: cum sit diuisibile: ipsum autem nunc: non est pars, nam & mensurat pars: & componi oportet totum, ex partibus, tempus autem, nõ videtur componi ex ipsis nunc.

¶ Secunda ratio in textu. 89. eadem propemodum est cuiuscunque (inquit) rei partibilis, idest, habentis partes necesse est quando talis res est: aut omnes eius partes simul esse, aut saltem aliquas. Ait omnes (vt inquit Themistius) propter res simpliciter permanentes vt corpus & lineam: aliquam vero propter res quæ habent aliquam successionem: vt in comœdia quando repræsentatur vnus actus, alius transijt. Temporis autem nec omnes: nec aliqua pars vnquam est: ergo tempus non est. Probat minorem. Si aliqua pars temporis esset maxime illud instans præsens, quod vocamus, nunc, nam præteritas partes & futuras ostensum est iam modo non esse: hoc autem nunc, non est pars temporis: ergo nulla pars temporis est. Minor vero probatur nam pars habet duas conditiones, scilicet, quod est mensura totius (vt binarius est mensura, idest, pars aliquota senarij) vel pars constans ex aliquotis (vt quaternarius est pars senarij) item componit totum. Instans autem non est mensura temporis. non enim tempus est magnum vel paruum, quia habet plura vel pauciora instantia: cum quodlibet habeat infinita nec tempus: cum sit diuisibile, componitur ex instantibus, quæ sunt indiuisibilia.

Textus. xc.

Amplius autem & ipsum nunc, quod videtur distinguere præteritum & futurum, vtrum vnum & idem semper permaneat, an aliud sit & aliud non facile est videre. Si enim semper alterum & alterum est, nulla autem est earum quæ sunt in tempore alia & alia pars simul quę non contineat, alia vero contineatur vt minus tempus sub maiore, ipsum autem nunc quod non est, prius autem fuit, necesse corruptum esse aliquando & ipsa nunc simul quidem inter se non erunt, corruptum autem esse necesse est semper prius in seipso, igitur corruptum esse impossibile est: ex eo quia tunc est. In alio autem nunc: corrumpi ipsum prius nunc: non cõtingit. Sit enim impossibile contigua esse adinuicem ipsi nũc vt punctũ cũ pũcto. Si igitur in eo quod est consequenter non corruptum est, sed in alio in medijs nunc quæ sunt infinita, simul erit, hoc autem impossibile est.

¶ In tex. 90. arguit item probabiliter, quod nulla nisi instans seu nunc. Et quamuis instans videtur esse quid superius ad nunc (quod solum videtur designare nunc præsens) nihilominus accipit nunc generaliter pro instanti ea ratione qua est, vel fuit præsens. Ratio est hæc Si esset nunc temporis vel illud esset idem numero per omne tempus, aut essent diuersa, neutrum istorum ergo nullum est nunc. Probatur minor. Si sunt distincta, tunc necesse est vt duo nunc non possint esse simul: nã duæ partes temporis esse nequeunt simul nisi cum vna continet: & alia continetur, sicut pars in toto, quemadmodum modo est hora tertia, & dies Iouis, & mensis septembris. Vnum autem, nunc, non potest esse pars alterius cum omnia sint indiuisibilia. Tunc rursus. Si duo nunc non possunt esse simul, necessarium est, vt quando hoc est aliud prius fuerit corruptum: impossibile autem est instans corrumpi: ergo non sunt distincta instantia. Minor suadetur sic. instans aut corrumpitur quando est aut postquam fuit: non quando est: quia quod secundum se totum est non corrumpitur nec corrumpitur quando non est quia maxime. A. instans corrumperetur in. B. instanti sequenti quod est impossibile: nã cum inter quæcunque instantia medient infinita, non potest. B. esse contiguum: & immediatum ipsi. A. & per consequens. B. non potest esse primum instans non esse ipsius. A. quod erat necessarium vt. A. corrumperetur in. B. Concludit ergo quod si instans præteritum nõ corrumpitur in eo quod consequenter, idest, immediate sequitur (quia nullum est tale) sequitur vt nullo modo corrumpatur, & per consequens duo instantia manẽt simul: quod est impossibile. Ratio hæc solum adducitur probabiliter, & non demonstratiue nam instans corrumpitur, idest desinit esse, quando est per vltimum sui esse.

Textus. xcj.

At vero, neque semper idem permanere possibile est; nullius enim diuisibilis finiti, vnus terminus est, neque enim si ad vnum sit continuum: neque si ad plura: ipsum autem nunc terminus est: & tempus est accipere finitum.

¶ Alteram partem videlicet quod sit idem nunc, permanens per omne tempus reprobat duabus rationibus. Prima in hoc text. 91. est huiusmodi. Nullius continui finiti esse potest vnus tantum terminus (neque si ad vnum sit constitutum neque si ad plura) idest, neq; si sit continuum secundum vnam tantum dimensionem, vt linea, neque secundum plures vt superficies & corpus linea enim finita duo habet extrema puncta, & superficies ad minus tres lineas, & corpus plures superficies, intelligitur enim de quantitate continua recta, nec superficies circularis vnica linea terminatur, tẽpus autem est quid cõtinuũ & finitũ: hora enim dies mẽsis & annus tẽpora sunt finita, ergo ad minus necesse habent vt duobus nunc terminetur: videlicet in præteritum & in futurum.

Textus. xcij.

Amplius si simul esse secundum tempus, & neque prius neque posterius, in eodem esse & ipso hoc nunc sit, & si qua prius, aut posterius in ipso nunc sunt simul erunt quæ ante decies millenos facta fuerunt annos, cum ijs quæ fiunt hodie & neque prius, neque posterius

sterius vllũ aliud alio, De ijs igitur quæ insunt ipsi tot sint dubitata.

¶ Secunda ratio est in text. 92. talis. Idem est aliqua esse simul, & esse in eodem, nunc, nec, prius nec posterius: ergo si idem, nunc erat ante cetum annos & ante decies millenos, quod modo est sequitur, vt tres quæ tunc erant, & quæ nunc sunt dicantur esse simul, nec prius illæ fuisse quam hæ: nam esse prius est esse in alio nunc, præcedenti hoc, quod modo est. Consequens tamen absurdissimum est dictu.

Textus. xciij.

Quid autem est tempus, & quæ ipsius natura, similiter ex traditis immanifestum est, & ex ijs quæ fuimus percurrentes prius. Nam quidam, vniuersi esse motum dicunt. Alij, sphæram ipsam. Atqui circulacionis etiam pars, tempus quoddam est, circulatio vero non, pars enim circulationis est quod acceptum est, sed non circulatio. Amplius autem si plures essent cœli, similiter esset & tempus cuiuslibet ipsorum motus. Quare multa tempora, simul.

Tres opiniones de tempore.

¶ Post argumentationem quod non sit tempus, neque instãs disputat tertio inquirendo, quidnam sit tempus. De qua re tres enarrat, ac refutat opiniones. Ait ergo, quod difficilem esse cognitionem temporis, constat ex his, quæ modo obijciebantur. Quidam enim dixerunt tempus esse motum vniuersi. Alij vero sphæram ipsam scilicet, substantiam vniuersi: Alij autem idem esse tempus quod motus in genere. Primam opinionem redarguit duabus rationibus: dicebant enim isti quod tempus est circulatio motus. Contra quod arguitur. Si circulatio integra est tempus sit, vt quæcunque pars circulationis sit proinde tempus: nam quæcunque pars temporis est tempus. Si autem pars circulationis est tẽpus, & tempus est circulatio quælibet pars circulationis est circulatio: quod est falsum, nam circulatio est motus ab aliquo puncto in idem. Rationem hanc quæstio. 4. examinauimus quę certe non est demõstratio. Respõderi enim posset satis esse ad rationem temporis, quod sit pars circulationis. Secunda ratio est. Si tempus idẽ est quod motus circularis cœli, fit, vt si essent plures cœli plura essent tempora: quod tamen est falsum, imo vt bene ait Philoponus, quanuis per impossibile plures essent cœli eiusdẽ magnitudinis & velocitatis & plures mundi, qui mouerentur eodem motu, quo iste noster, non essent plura tempora, sed idem dies mensis & annus esset in omnibus, vt quæstione quarta vberius explicamus.

Textus. xciiij.

Vniuersi autem sphæra: visa est quidem dicentibus esse tempus, quia & in tempore omnia sunt: & in ipsa vniuersi sphæra. Est autem stultius quod dictum est, quam vt de eo impossibilia consideremus.

¶ Secundam opinionem dicentium sphæram vniuersi esse tempus: siue intelligas vniuersum ipsum, siue primum mobile, dicit adeo esse stultam, vt superuacaneũ sit incõuenientia eius recensere. Persuadebant enim sibi sphęram primã esse tempus hoc paralogismo. Omnia corporalia sunt in tempore, omnia sunt itidem in prima sphæra, ergo prima sphæra est tempus. Quiquidem paralogismus primo peccat in æquiuoco: æquiuoce enim sunt corporalia in sphæra & in tempore; in illa enim sunt tanquam in loco: in hoc vero tanquã in mensura durationis. Secundo quia concludebat in secunda figura ex puris affirmatiuis: vbi medium non distribuitur. Et quod illa opinio esset manifeste stulta: patet vt ait Themistius: quia sphæra vniuersi est ens permanés tempus vero ens successiuum.

Textus. xcv.

Postquam autem videtur maxime motus esse ac mutatio quædam, tempus hoc considerandum erit. Vniuscuiusque igitur mutatio, & motus: in ipso quod transmutatur est solum vbi fuerit ipsum quod mouetur & transmutatur: tempus autem, similiter & vbique, & apud omnia est.

¶ In text. 95. refellit tertiam opinionem: si modo tamẽ cuiuspiã fuerit scilicet tempus idem esse quod motus. Differt opinio hæc à prima, quod illa ponebat tempus solum esse motum primi mobilis: hæc vero motum in generare, vt vniuscuiusq; rei motus esset tẽpus. Quod autem tempus sit motus, quanuis sit falsum, est tamen vero simile & ideo prius duabus rationibus probat ꝙ non est motus, ac deinde tertia quod non est sine motu. Prima est. Motus vniuscuiusq; est subiectiue in ipso quod mouetur, aut in eodem loco S. Thom. interpretatur primam particulam alludere ad motũ alterationis & augmentationis, secundam vero ad motum localem in loco: non quod motus localis non sit subiectiue immobile perinde vt alij motus: sed quod motus localis dicitur motus in loco: vel sarte vt Themi. & Philopo. aiunt particula disiunctiua accipitur pro copulatiua: vt sæpe fit Græce. Vt sit sensus ꝙ motus in eo quod mouetur & non alibi. Tempus vero non est in rebus quæ mouentur; quia vnum & idem vniformiter est in omnibus, eosdem enim numero annos ego habeo & quicunque natus est quando ego: & eandem numero horã legimus qui hora tertia legimus, ergo tempus non est idem quod motus.

Textus. xcvj.

Amplius autem, mutatio quidem omnis velocior aut tardior est, tempus autem non est: tardum enim & velox tempore diffiniuntur. Velox enim est quod in pauco, multum mouetur. Tardum autem, quod in multo, parum. Tempus autem non diffinitur tempore neque quo quantũ quid est: neque quo quale. Quod igitur non est motus manifestum est. Nihil autem referat nobis dicere in præsentia, motum aut mutationem.

¶ In text. denique. 69. & postremo addit secundam rationẽ. Omnis motus est velox, aut tardus: atque adeo magis, aut minus tardus: non solum in his inferioribus sed etiam cœlorum aliud alio Velocius mouetur, tempus autem nec tardum dicitur nec velox, ergo motus non est tempus. Probat minorem, quia tardum inquit & velox tempore diffiniuntur, velociter enim id mouetur, quod paruo tempore longum spatium percurrit: tarde vero quod longo tempore transit paruum, ergo tempus vniforme est idem vbique alias non esset mensura velocitatis. & tarditatis. Et hoc est quod subdit (scilicet quod tempus quantum sit aut quale nõ diffinitur tempore) non enim dicimus dies vernos longiores esse hyemalibus, quia maiori tẽpore durãt: quinimo idem est prorsus esse maiores dies & esse maiora tempora. Nec diffinimus Maium esse mensem meliorem Februa-

Februario, quia est melius tempus, esset enim idem per idem diffinire. Si ergo quantitas & velocitas motus diffinitur tempore, non autem quantitas temporis recte concluditur tempus non esse idem quod motus, & ibi (vt solet) secat Commentator textum. 67. Ait vero Aristote. quod ea ratione qua tempus non est motus, neq; est mutatio: qualis est generatio.

QVO DEFINITVR. quid sit tempus.

CAPVT. XI.

Textus. xcvij.

AT vero, neque sine mutatione cum enim ipsi nihil mutamur secundum intelligentiam, aut latet nos mutari: non videtur nobis fuisse tempus, sicuti neque ijs qui in Sardo fabulose dicuntur dormire apud Heroas: cum fuerint experrecti. Copulant enim primum nunc posteriori nunc, & faciunt vnum remouentes propter insensibilitatem medium. Vt igitur, si non esset alterum nunc sed vnum & idem, non esset tempus, sic & quando latet alterum esse, non videtur quod medium est esse tempus. Si igitur vt non putemus esse tempus nunc accidit nobis, cum non diffinimus vllam mutationem, sed in vno & indiuisibili videtur anima manere, cum autem senserimus, ac diffiniuerimus, tunc dicimus fuisse tempus: manifestum est quod nõ est sine motu ac mutatione tempus.

¶In capite. 11. textibus vndecim distributo, præmissa iam recitatione contrariarum opinionum diffinire primum intendit, quidnam sit tempus ac deinde quid sit nunc temporis. Et ideo in has duas partes capitulum secatur. At quia motus & tempus res sunt affinitate coniunctæ, & probauerat motum non esse tempus, præmittit subinde quasi procemium dicendorum, nec tempus esse sine motu, nec motum rursus sine tempore: id que ostendit hac ratione. Tempus non cognoscimus, nisi per cognitionem motus: ergo tempus non est sine motu: nam sicut res se habet ad cognitionem, ita se habent ad esse. 2. metaphy. tex. 4. Antecedens manifestat exemplo dormientium: cum enim quispiam in tenebris profundo prolixoque somno captus nullum percipit motum fit vt post modum excitatus coniungat instans, quo expergiscitur, instanti, quo dormire cœperat, & ideo nullum cognoscit transisse tempus: aut non quantum transiuit. Et hoc est quod ait, cum ipsi nihil mutamur secundum intelligentiam, idest, quamuis nos semper in rei veritate mutemur, si tamen non intelligimus mutari motu aliquo, non percipimus tempus: sed tamen quam primum sentimus motum statim cognoscimus tempus. ¶Adducit exemplum fabulæ apud Sardos. Refert Simpli. cum capta fuit à Græcis Sardus insula inuenta illic fuisse cadauera nouem filiorum Herculis, balsamo alijsque aromatibus sic condita vt non mortuorum sed dormientum prorsus imaginem exhiberent: hos incolæ Heroes dormientes appellabant colebantque vt deos. Horumque meminisse hic (ait) phi. Philoso. vero commemorat ad huiusmodi Heroes in more fuisse deferri infirmos sanitatis causa, qui cum dæmonum incantationibus tres, aut quatuor dies sopore velut dormientes attoniti essent, postea excitati putabant nullum prorsus tempus transisse sed eadem hora cœpisse & finisse somnũ. Alij nescio quos homines fabulabantur tredecim millia annorum dormisse. Est bonum argumentum. Nam si propterea quod non percipimus motum non percipimus tempus signum est quod si in rei veritate non esset motus non esset tempus.

Dormiẽtiũ fabulæ,

Textus. xcviij.

Quod igitur neque motus neque sine motu tempus est manifestum est. Accipiendum est autem, quoniam quærimus quid est tempus: hinc incipientibus: quid nam ipsius motus sit simul enim motum sentimus, & tempus. Et enim si sint tenebrę, & nihil per corpus patiamur motus autem quidam in anima insit: confestim simul videtur quoddam fuisse & tempus. At vero & cum tempus videtur fuisse aliquod simul & motus quidam fuisse videtur. Quare aut motus, aut aliquid: est tempus. Cum igitur non sit motus, necesse est motus aliquid esse ipsum.

¶Postquam constitutum est tempus & motum subiecto esse coniuncta, vt neutrum sine altero esse valeat, prosequitur inuestigare: quidnã tempus sit ipsius motus. Et intentio eius est, quod tempus sit numerus motus secundum prius & posterius: & intelligitur de regularissimo motu primi mobilis. Repetit autem in hoc text. 98. amplius explicare affinitatem temporis & motus. Cum enim dixerat tempus non cognosci, nisi per motum, subdit, quod non est necessaria cognitio motus corporei ad cognoscendum tempus, sed satis est si cognoscamus nostrarum successionem mentalium cogitationum. Si enim quis in tenebris corpore quietissimus nullum in se, aut extra se corporeum motum experiens aliquid meditetur successione meditationis percipit tempus trãsisse. ¶Nec solum tempus per motum cognoscimus, verum & econuerso per tempus venimus in cognitionem motus. Quemadmodum enim qui aliqua dulci contemplatione, aut studio delectatur, eo quod non sentit laborem motus, non cognoscit quantum tempus studuit, ita è contrario infirmi qui grauiter ferunt motum febris: putant maius tempus transisse, quam transiuit, & ideo neutri bene iudicant tempus per motum: sed vtrique econtrario per tempus cognoscunt, quantum motum passi sunt: vt cum hora sonat qui dulciter studet intelligit plus studuisse, quam putarat: & febricitans minorem motum febris transisse, quam crediderat. Concludit ergo, quod si adeo sunt coniuncta tempus & motus, fit, vt tempus vel sit motus, vel aliquid eius: & cum non fit motus, sequitur vt fit eius aliquid: puta aut pars eius, aut accidens, aut quiduis aliud.

Textus. xcix.

Cum autem quod moueatur, mouetur ex quodam in quoddam, & omnis magnitudo continua sit, sequitur magnitudinem, motus

Quia enim magnitudo continua est, & motus est continuus. Quia vero motus & tempus, quantus enim motus est tantum & tẽpus semper videtur fuisse. ¶Prius autem & posterius in loco primum sunt: hic quidem positione. Quoniam autem in magnitudine est prius & posterius: necesse est & in motu esse prius & posterius proportionaliter ijs quæ sunt ibi. At vero & in tempore est prius & posterius, propterea quod alterum sequitur semper alterum ipsorum. ¶Est autem prius & posterius ipsorum, in motu. Id quidem quod est, motus est esse tamen ipsi, alterum est, & non est motus.

Textus xcix.

¶Postquam cõstitutum est, tempus esse aliquid ipsius motus ad rem propius accedens phi. ostensurus tempus esse numerum motus secundum prius & posterius prænotat, qua ratione in tempore sit prius & posterius. Et quia tẽpus non haberet prius & posterius, nisi esset quãtitas cõtinua (numerus enim decẽ hominũ aut lapidũ nõ dicit aliũ alio esse priorem aut posteriorem) manifestat, quomodo tempus sit quantitas continua. Tria enim sunt cõtinuorum genera scilicet, magnitudo motus & tempus. At qui vt continuitas magnitudinis causa est continuitatis motus, ita continuitas motus causa est continuitatis temporis, exempli gratia. Motus non est nisi transitus ab vno termino in alium: (quod quãuis verum habeat in motu etiam alterationis & augmentationis, oculatius tamen inspicitur in motu locali) & ideo motus sequitur magnitudinem: nempe vt ex eo quod mobile prius attingit priorem partem spacij (scilicet sibi propinquiorem) quam posteriorem illi continuam, motus ipse habet partes continuas (quia vero motus) scilicet, est continuus (& tempus) scilicet, est continuum. Nam quantus est motus, tantum est tẽpus. Loquitur enim semper d̃ motu regulari primi mobilis, vbi quanta est portio motus tantum est tempus. Nam de his inferioribus iam dixerat tex. 96. quod motus velocior breuiori tempore pertransit tantum spatium quantum motus tardus in maiori tempore. Est certe deductio pulchra vt non aliunde sit actio continua, nisi quia magnitudo est continua: & quia actio est continua: aggregatum ex priori & posteriori, in quo ratio temporis consistit, sit etiam continuum. ¶Post hæc confestim explicat differentiam inter rationes prioris & posterioris horum trium, ait enim quod prius & posterius in loco per quem mobile mouetur est secundum positionem & situm partiũ. In magnitudine enim quam habes ante pedes iacentem, prius & posterius accipitur respectu tui, vt quod est tibi propinquius, sit prius: q̃ vero magis distat sit posterius, sicut dextrum est quod habes ad dexteram: & sinistrũ quod habes ad sinistram. In motu vero, quia non est ens permanens, non est per se prius & posterius positiõe, sed proportionabiliter, id est per respectum ad magnitudinem vt illa pars motus sit prior, qua transitur prima pars magnitudinis: illaq; posterior, qua transitur posterior. At vero in tempore erit prius & posterius, propterea quia alterum sequitur alterum, id est, quia tempus insequitur motum & econuerso.

Tẽp⁹ nõ est aliud numero res à motu.

¶Subiungit tandem verbum attentione dignum ad intelligentiam temporis dicensque prius & posterius ipsorum, scilicet, motus & temporis est quidem in motu. (Nam id quidem quod est motus est) id est, prius & posterius ipsius motus non est res distincta à motu, sed eadem res, quæ est motus (esse autem ipsi, alterum est) Diffinitio autem alia est motus, & alia prioris & posterioris: etenim quemadmodum prius & posterius in magnitudine, non est res distincta à magnitudine, sed situs partium magnitudinis, nihilominus alia est diffinitio magnitudinis, & alia situs, quæ sunt distincta prædicamenta, ita prius & posterius in motu: idem est realiter cum motu: nam sunt partes eius: differunt tamen diffinitione: quia motus est actus entis in potentia: in qua diffinitione non fit mentio prioris, aut posterioris præteritive, aut futuri: tempus autem essentialiter est duratio illa & mora motus.

At vero & tempus quidem cognoscimus: cum diffiniuerimus motum, prius ac posterius diffinientes: atque tunc dicimus fuisse tempus quando prioris & posterioris in motu sensum ceperimus. Determinamus autem aliud & aliud existimando ipsa, & medium quippiam inter ipsa alterum: cum enim extrema altera à medio intellexerimus, duoque dixerit anima, ipsa nunc, hoc quidem prius: illud vero posterius: tunc & hoc dicimus esse tempus. Quod enim determinatur ipso nunc: tempus esse videtur & supponatur.

Textus. c.

¶Subsequenter in hoc text. 100. differentiam aperit inter tempus & motum, dicens, quod tempus sequitur motum, non inquantum motus est actus entis in potentia (idest, actio quædam incœpta quæ nondum venit ad terminum) sed inquantum in motu sunt signabilia duo nunc, aliud prius & aliud posterius, scilicet, præteritum & præsens. Quod demonstrat hoc signo, quia tunc cognoscimus esse tempus, quando rationem prioris & posterioris percipimus in motu, alias minime, vt superiori dormientium exemplo ostensum est. At vero quia paulo ante determinauerat tempus esse quantitatem continuam, partes vero quantitatis continuæ non sunt duo in actu (quia non sunt actu separatæ) subdit quod prius & posterius in tempore, quamuis sint continua: tamen anima per operationem intellectus facit illa esse duo. Non quod tempus sit ens rationis solum habens esse per operationem intellectus (est enim ens reale) sed numerat vt duo illa quæ sunt partes eiusdem continui. Tunc igitur cum numerat illa duo & medium sentit inter illa, cognoscit tempus. Id enim (inquit) quod determinatur & intercipitur inter duo nunc, est, tempus: vt confestim vberius patebit.

Quando igitur tanquam vnum, ipsum nũc sentimus, & non aut prius & posterius in motu: aut vt idem quidem non autem prioris & posterioris cuiusdam: non videtur tempus fuisse vllum quoniam neque motus. Cum autem prius & posterius est: tunc dicimus tempus. Hoc enim est tempus: numerus motus secundum prius & posterius. Nunc ergo motus, tempus est: sed quatenus numerum habet motus.

Textus. cj.

¶ In tex. denique. 101. concludit diffinitionem temporis, ea quæ dicta sunt explicatius declarādo. Quod enim affirmatiuè dixerat: tunc nos cognoscere tempus quando duo, nunc, terminantia aliquam successionem percipimus. Subdit negatiue quando & quomodo tempus non sentimus. Est tamen textus hic amphibologicus S. Tho. exponit sic, quod non nisi vno modo cognoscimus tēpus, scilicet, cognoscēdo duo: nūc terminantia aliquam successionem. Et ideo existimat, quod excludantur duo modi à ratione temporis, scilicet, quando percipimus duo nunc tanquā vnum non percipiendo medium motum inter illa, vt est in exemplo dormientium, aut quando cognoscimus vnū nunc præsens tanquam finem prioris temporis & initium futuri: tunc (inquit) non cognoscimus tempus. Et hæc expositio consona est textui supra proximo. Nihilominus contextui huius literæ nescio an magis congruat alius sensus Themistij & Philoponi: nempe quod dupliciter cognoscimus tempus, scilicet, aut cognoscendo duo nunc tanquam extrema vnius successionis aut cognoscendo vnum nunc tanquam terminum prioris, & initium posterioris. Nam etiam isto modo cognoscimus tempus, vt pote præteritum & futurum. Et ita intelligēda esset tunc litera, scilicet, quod si non cognoscamus, vel medium inter duo, nunc. vel vnum, nunc, tanquam continuatiuum prioris & posterioris, nō cognoscimus tempus: si tamen cognoscamus: vel medium inter duo nunc, vel duo extrema eiusdem nunc cognoscimus tēpus. Sed si sentiamus solum nunc præsens absolute nō considerando quod est terminus præteriti & initium futuri, non cognoscimus tempus. Est ergo tempus numerus motus secundum prius & posterius. Diffinitio hæc amplius explicatur. q. 4. interim autem satis est si exemplo intelligatur. Numerus enim dierum, aut horarum, aut morarū quarūcunque (quibus pro indiuisibili mensura vtimur) per quas durat successio motus, est tempus.

Diffinitio temporis.

Textus. cij.

Signum autem est plus enim & minus discernimus numero motum autem plurem & minorem, tempore. Numerus itaque quidam: tempus est.

¶ Quoniam autem numerus est duplex (etenim quod numeramus ac numerabile, numerum dicimus: & quo numeramus) tempus est quod numeratur & non quo numeramus est autem alterum quo numeramus: & quod numeratur.

¶ Duæ sunt particulæ huius text. 102. in prima signo quodam à posteriori probat tempus esse numerum: nā cum numerus sit quantitas discreta tempus vero sit cōtinua, dubium esse poterat. Ratio est hæc. Id quo certificamur de quantitate alicuius rei est numerus (metimur enim quantum sit stadium numero passuum: aut pedū, & pannū metimur vlnis) tempus autem est id quo metimur motum (dicimus enim tot horas orasse quempiam, aut scripsisse, aut tot vixisse annos) ergo tempus est numerus. In secunda particula explicat quis numerus sit tēpus. Est enim duplex numerus, scilicet materialis & numeratus, vt decem homines, aut decem lapides quæ sunt de prædicamento substantiæ: numerus vero formalis quo numeramus est aggregatum ex vnitatibus: vt intellectu abstrahitur ab hoc & illo subiecto. Et hoc modo est de prædicamento quantitatis, hoc enim modo eiusdem rationis est denarius lapidum & hominum. Vnde numerus numerans & numeratus sola ratione differunt: sunt enim eædem vnitates, idest, quantitates rerum consideratæ, aut concretæ in subiecto, aut abstracta per intellectum ab hoc & illo subiecto. Dicit ergo quod tempus non est numerus formalis quo numeramus: alias sequeretur: quod numerus quarumcunque rerum etiam permanentium vt lapidum esset tempus: quia numerus formalis, quo, eiusdem rationis est omnibus rebus. Est ergo tempus numerus numeratus, puta partes illæ prior & posterior in successione motus. Vnde quemadmodum decem vlnæ panni sunt vna res continua, sed sunt decem vnitates quibus mensuratur, ita numerus prioris & posterioris est tempus quatenus horis, aut diebus metimur motum. An vero tempus sit res distincta à motu necne, quæstione id quinta disputamus.

Numerus duplex.

Textus. ciij.

Et vt motus semper alius est & alius sic & tēpus. Tempus autem simul omne, idem est, nā ipsum nunc idem est, secundum id quod est esse autem ipsi, alterum est.

¶ Postquam diffinitum est: quid sit tempus: procedit in hac secunda parte textus, vt ostendat, quæ nam res sit nunc, temporis, seu instans temporis. Quod pro eodem semper accipito. Vtrum videlicet vnū idemque numero fluat per omne tempus an diuersa sibi succedant hoc enim in dubium reuocauerat supra text. 90. Proponit ergo in hoc textu. 103. conclusionem hanc. Nunc temporis est idem secundum rem fluens per omne tempus, ratione tamen differt & est plura, secundū quod idem consideratur secundum successionem motus tanquam alterum & alterum, puta vt præteritum, præsens, aut futurum. Ait ergo quod vt motus est semper alius & alius: est enim successio mobilis āliter & alter se habentes respectu loci, ita & tempus, quia realiter idem est quod motus, semper est aliud & aliud. At tamen tempus omne simul, idest secundum omnes suas partes est eadem res, quia est realiter idem nunc, scilicet, eadem existentia mobilis. Esse autem ipsi alterum, idest, ipsum autem nunc ratione & diffinitione differt à successione tēporis: hoc autem non immoramur explicare, quando quidem Aristote. se ipse continuo explicat.

Textus. ciiij.

Ipsum autem nunc, tempus metitur quatenus prius est atque posterius. Ipsum autem nunc, est quidem vt idem est vero vt non idē. Quatenus enim in alio & alio est, diuersum est. hoc autem, est esse ipsi nunc: quatenus vero est id quod est, ipsum nūc, idem est, sequitur enim (vt dictum est) magnitudinem motus: hunc autem tempus, vt diximus & similiter igitur punctum: id quod fertur quo motum cognoscimus & prius in ipso & posterius hoc autem secundum id quidem quod est: idem est: punctum enim, aut lapis, aut aliquid eiusmodi: est ratione autem aliud est: sicut sophistæ accipiūt esse diuersum. Coriscum in Lycio esse, & Coriscum in foro, & hoc igitur ex eo quia alibi & alibi est diuersum est

Ipsum autem nunc, sequitur id quod fertur, vt tempus motum, eo enim quod fertur cognoscimus prius & posterius in motu. Quatenus autem numerabile est prius & posterius: ipsum nunc est. Quare in his, id quidem quod est nunc, est idem, prius enim aut posterius est quod in motu est: ipsum autem esse alterum. Quatenus enim numerabile est prius & posterius, ipsum nunc est, & motum maximè: hoc est, etenim motus est: per id quod mouetur, & latio per id quod fertur. Hoc aliquid enim est id quod fertur, motus autem, non. Est igitur vt idem ipsum nunc dictum semper, est autem, vt non idem, etenim similiter & quod fertur.

¶Subsequenter. text. 104. manifestam facit conclusionem. Ad euidentiam tamen huius textus qui lubricus ac difficilis est, notandum est quod siue quantitas & punctum distinguantur à re quanta siue non, imaginandum est, quod si punctum trahatur per aliquam planiciem, vestigium illius est linea: & ideo ad imaginationem ex puncto eodem numero indiuisibili fit magnitudo. Et quia continuitas motus resulat ex continuitate magnitudinis, per quam res mouetur, ex priori & posteriori in magnitudine cognoscimus prius & posterius in motu. Demus ergo, vt id quod mouetur & fingitur esse punctum, sit lapis. Cognoscimus tūc prius & posterius in motu propterea quod eadem res aliter & aliter se habet in diuersis partibus spatij vt existentia mobilis in priori parte spatij sit prius in motu, existentia vero in posteriori parte sit posterius. Illud autem prius & posterius in successione motus est tempus. Et ideo naturam ipsius, nunc, explicat Aristoteles per similitudinem ad punctum; quod sicut punctum vnum fluens facit magnitudinem, ita ad imaginationem vnum nunc; puta vna eademque existentia mobilis quatenus fluens secundum prius & posterius, facit tempus. Quocirca quemadmodum motus sola ratione prædicamentali differt à mobili, vt libro tertio quæstione secunda, dicebamus, ita tempus sola ratione differt à motu primi mobilis, vt hic quæstione quarta opinamur.

¶Litera vero fere syllabatim est enarranda (ipsum autem nunc, tempus metitur, quatenus prius est atque posterius.) Hoc videtur contradicere ei quod dixerat textu. 89. scilicet nunc non esse partem temporis, quoniam non est eius mensura. Nulla est tamen contradictio: vt enim punctum, quia est indiuisibile, in se consideratum nō est pars lineæ, nihilominus ex fluxu ipsius resultat linea, ita instans indiuisibile non est pars tēporis, nihilominus ex fluxu illius imaginatur relinqui tempus. Et ideo licet simpliciter consideratum non sit mensura temporis, tamen consideratum vt fluens secundum prius & posterius est mensura temporis. Vt quanto per maius spatium decurrit primum mobile maius fuerit tempus. Ob idque subdit quod (ipsum nunc est quodammodo idem in toto tempore: quodammodo diuersum. Quatenus enim in alio est) idest, quatenus existentia mobilis est in alio & alio loco sunt plura nunc diuersa ratione. Et (hoc est esse ipsi nunc,) idest, ratio & quidditas ipsius nunc in hoc consistit, quod aliter & aliter se habeat mobile, nam si nullus esset motus, sed esset solus Deus, qui est immobilis, nullum esset tempus, nec nunc temporis, sed eternitas (quatenus vero, &c. idest, si ipsum instans consideretur quatenus est res quædam, est vnum & idem in toto tempore, nam est vna existentia eiusdem primi mobilis. Ad cuius intelligentiam subdit quod motus sequitur magnitudinem: motum autem sequitur tempus idest, tempus est prius & posterius in motu prius autem & posterius in motu consequitur ex hoc quod mobile aliter & aliter se habet in priori & posteriori parte magnitudinis: nam (similiter inquit) vt punctum, aut lapis, quod fertur per magnitudinem est id per quod cognoscimus motum, ita idem est per quod cognoscimus tempus. Nempe vt sicut vnum & idem mobile realiter manens consideratur, vt diuersa secundum quod aliter & aliter se habet in magnitudine, ita instantia ipsa sunt realiter idem, scilicet, eadem existentia consideratur vt prius est in vna parte durationis postea in alia.

¶Subdit exemplum de Corisco. Arguunt enim Sophistæ, esse in foro aliud est quam esse in Lycio, gimnasium erat Arist. sed Coriscus est nunc in foro alius à Corisco qui est in Lycio. Si enim concludunt quod est alius in re, male concludunt: bene tamen inferunt quod sit alius ratione.

¶Subiungit (ipsum autem nunc: sequitur, &c. Arguit à commutata proportione. Sicut mobile se habet ad motum, ita nunc, se habet ad tempus, nam sicut mobile aliter & aliter se habens secundum priorem & posteriorem partem in spatio facit motum, ita & nunc aliter & aliter se habens secūdum prius & posterius durationis facit tempus: ergo sicut se habet tempus ad motū ita se habet nunc ad mobile perinde acsi diceres sicut sex ad tria, ita quatuor ad duo, ergo sicut sex ad quatuor, ita tria ad duo, sed mobile vnum idem secundum rem aliter & aliter se habens est motus. ergo & nunc vnum & idem secundum rem, scilicet, vna existētia mobilis ratione differens vt numeratur tanquam ratione plura secundum prius & posterius est tempus. Concludit ergo quod in his, scilicet, in motu & in tempore, id quidem quod est nunc & mobile vna res est esse autem est alterum idest, differunt ratione nunc præteritum & nunc præsens: sicut mobile in priori parte spacij & idem in posteriori.

¶Illic autem quatenus enim, quia dixerat per mobile nos cognoscere motum, sicut per nunc cognoscimus tempus, & mensura notior esse debeat mensurato, ait quod mobile cum sit hoc aliquid scilicet, quædam substantia notior est quam motus qui est quoddam eius accidens minimæ entitatis, vtpote quod non est nisi in fieri: & ideo per mobile aliter se habens in partibus spacij cognoscimus motum. Et pariter per nunc quod notius est quam tempus, scilicet, per existentiam mobilis prius in vna parte quam in alia cognoscimus tempus. Et ita tandem concludit quod quemadmodum mobile est quodammodo idem, scilicet re, diuersum tamen ratione, ita & nunc.

Textus. cv.

Manifestum est autem, quod & si tempus non sit: ipsum nunc non erit: & si ipsum nunc non sit. tempus non erit. Vt enim simul sunt, id quod fertur, & alio: sic & numerus eius quod fertur, & mutationis. ¶Tempus enim est loci, mutationis numerus, ipsum autem nunc est vt quod fertur, vt vnitas: numeri: & continuum tempus est, ipso nunc: & diuiditur secun-

secundum ipsum nunc, sequitur autem hoc loci mutationem, & id quod fertur. Etenim motus & loci mutatio vna est. ipso quod fertur, quia vnum: & non secundum id quod est (etenim deficeret) sed ratione. Et disterminat priorem & posteriorem motum hoc. Sequitur autem & hoc quodammodo: punctum etenim punctum, & continuat quodammodo longitudinem, & disterminat. est enim huius quidem, principium, illius vero, finis.

¶ Ex his quæ modo dicta sunt, infert proprietates quinque ipsius, nunc. Prima est, quod quotiescunque est aliquod instans, tunc verum est dicere, ꝙ est tempus: & ratio est, quia nunc & tempus dicuntur ad conuertentiam. sicut mobile & motus. Vt enim sequitur, motus est ergo mobile mouetur: & è conuerso. mobile inquantum mobile est: ergo motus est, (nam ratio mobilis exercetur in motu) ita sequitur, tempus est: ergo nunc temporis est coniungens præteritum cum futuro: & è conuerso sequitur instans est ergo tempus est: nam nunc connotat continuationem durationis præteriti cum futuro: & ideo existentia Dei vbi non est præteritum & futurum non est nunc temporis, sed æternitas. vt quæstio. 4. latius explicamus. Deinde comparat tempus motui locali eo ꝙ omnium sit motuum manifestissimus. ¶ Vnde in quatuor comparantur nunc temporis & mobile. Primum est: quod nunc se habet in tempore, sicut mobile in motu: vt iam supra dictum est: nam sicut fluxus mobilis est motus, ita fluxus instantis est tempus. Secundum est: quod nunc se habet vt vnitas numeri: nam licet prius & posterius in motu (quæ sunt tempus) sint continua, numerantur autem per modum plurium: quoniam vnum, nunc, puta existentia in hac parte spacij habet se sicut vna vnitas & existentia in alia parte, sicut alia vnitas. Tertium est: quod partes temporis continuatur ipso nunc: & præterea quarto diuiduntur etiam ipso nunc: quemadmodum & partes motus continuantur & diuiduntur quodammodo ratione mobilis. Si enim non esset vnum numero mobile, quod mouetur: non esset idem motus vt si vsque ad certum punctum moueretur. a. & inde moueretur. b. non esset idem motus in. a. & in. b. & pariter si idem instans non coniungeret præteritum cum futuro, non esset vnum tempus. Et rursus quemadmodum idem mobile existens in hoc puncto spacij disterminat & seiungit præteritam & futuram partes motus ita & idem, nunc, discernit elapsum tempus à futuro. Quatenus ergo est finis vnius, & principium alterius, habet vtrunque, scilicet quod distinguat inter præteritum, & futurum: & rursus ex amboubus & facit vnum tempus continuum. Quemadmodum punctũ medium magnitudinis vtrunque facit, scilicet, distinguit inter medietatem priorem, & posteriorem, & copulat ambas. Ait autem, quod loci mutatio est vna ab vnitate mobilis: quia scilicet mobile est vnum. Non (inquit) eo quod est vnum secundum rem, sed secundum rationem, id est, in quantum vnum ea ratione, qua mouetur. Etenim si quod mouetur, deficeret, id est cessaret, & postea inciperet moueri non esset idem motus, quia non maneret idem, id est sub eadem ratione mobilis, licet maneret eadem substantia. Alludit ad graue proiectum sursum, quod in puncto reflexionis quiescit: & ideo ascensus, & descensus non sunt idem motus.

Cóparatio ipsius nunc ad mobile.

Sed cùm sic quidem accipiat aliquis, tanquam duobus vtens vno: necesse est stare, si erit principium & finis, idem punctus, ipsum autem nunc, ex eo quia mouetur id quod fertur, semper alterum est.

Textus. cvj.

¶ Quare tempus numerus est: non vt ipsius puncti, quia & principium & finis est, sed vt vltima ipsius lineæ magis, & non vt partes, & propter id quod dictum est, medio enim puncto, tanquam duobus vtimur. Quare, vt quiescat, accidit.

¶ Cum hactenus perseuerauerit in comparatione, nunc temporis ad punctum magnitudinis, manifestat iam modo quomodo teneat comparatio, quomodoque non teneat. Punctum enim consideratur vt principium & finis quatenus continuat partes eiusdem lineæ: & in hoc assimilatur ei, nunc. Potest etiam considerari tanquam finis vnius motus, & initium alterius discontinui, tanquam actu intersecans duos motus per quietem, vt si graue proijciatur sursum, ascendet vsque ad certum punctum, & inde recidet. In quo puncto reflexionis (ait) necesse est mobile stare, id est, quiescere: nam in illo puncto est primum non esse ascensus, & vltimum non esse descensus. Et neque in hoc est dissimilitudo inter punctum, nunc: quia pariter in eodem nunc temporis intercidit motus. Sed vult dicere Aristote. quod quando dicimus tempus esse numerum motus, intelligitur numerus eiusdem motus continui, quia tempus est adeo continuum, vt naturaliter intercidi non possit: vt, scilicet, imaginetur idé nunc fluens, quod prius fuit initium diei, aut horæ, & postea est finis eiusdem. Et hac (inquit) ratione ipsum nunc, quatenus facit tempus, non est comparandum ad punctum, quatenus est principium & finis diuersorum motuum discontinuorum, sed ad duo puncta, distincta, quæ sunt extrema eiusdem lineæ: nempe vt ex ductu talis puncti resultat vna continua linea. ¶ Subijcit autem obiter: ꝙ puncta extrema eiusdem lineæ non sunt partes lineæ, sicut nec nunc sunt partes temporis.

Et insuper manifestum est, quòd neque pars est ipsum nunc, temporis, neque diuisio, motus: sicut neque puncta ipsius, lineæ: lineæ enim duæ: partes vnius sunt. Quatenus igitur terminus est ipsum nunc: non est tempus, sed accidit. Quatenus verò numerat, numerus, termini enim illius solùm sunt: cuius sunt termini. Numerus autẽ horum equorum, denarius scilicet: & alibi est. Quod igitur tempus numerus motus est secundum prius & posterius, & continuum (nam continui est) manifestum est.

Textus. cvij.

¶ In textu denique. 107. & postremo huius capitis, explicatius manifestat quod dixerat: videlicet, nunc temporis non esse partem temporis. Vt enim (inquit) punctum non est pars lineæ, nec diuisio motus, id est, illud quod secernit præcedentem partem actionis cum sequente (quod appellant, mutatum esse) est pars motus: ita neque instans est pars temporis: sed continuat partes temporis, tanquam finis vnius, & initium alterius. At vero quia numerus est mensura omnium, quæ numerantur ab illo) sicut vna vlna lignea

na lignea est mensura omnium, quæ illa mensurantur) instans autem temporis, cum sit terminus temporis, est subiectiue in ipso tempore, quod est in primo mobili, videtur quod non posit esse mensura horum motuum inferiorum. Ad hanc dubitationem respondet hic: quod quatenus instans est terminus durationis aut continuatiuum partium eius, non est tempus, sed est accidens temporis: sicuti punctum est accidens lineæ. Quatenus autem numerat (id est quatenus duratione & successione motus illius primi mobilis metimur durationem motuum inferiorum) illa duratio, & successio est numerus. Et ratio est: quia termini esse non possunt: nisi in illo subiecto, cuius sunt termini: numerus autem in ratione mensuræ, est in rebus mensuratis, quibus anima applicat talem numerum, ad sumendum iudicium quantitatis earum. Denarius (inquit) horum equorum hic & alibi est. Idem enim numerus formaliter de genere quantitatis est, quo numeramus equos, & lapides, & corpora vniuersa. ¶ Quod si quis dubitet, quod nunc indiuisibile nullatenus sit numerus & mensura, sed duratio ipsa motus. Respondetur, quod illam durationem causaliter appellat nunc fluens & numerans: quia fingitur resultare ex eodem nunc fluente, sicut linea ex ductu puncti. Ex dictis ergo concludit definitionem temporis, quam tex. 101. designauerat. Sequitur consequenter caput. 12.

DE TEMPORE QVOmodo quorumque sit mensura.

CAPVT. XII.

Textus. cviij.

MINIMVS autem numerus: quidam simpliciter quidem est vt dualitas quidam autem numerus: est quidem vt est, est autem vt nō est. Vt lineæ minus, numerus multitudine quidem: est duæ, aut vna. magnitudine autem, non est minimus, semper enim diuiditur omnis linea. Quare similiter & tempus: minimum enim secundum numerum: est vnum, aut duo: secundum autem magnitudinem: non est

¶ Post constitutas temporis, instantisque definitiones, in hoc. 12. capite. quod tredecim tex. habet, prosequitur docere duo, scilicet, quomodo tempus sit mensura, & quorum sit mensura. Et hac ratione duo sunt huius capitis membra. In priori explicat quinq; asserta de tempore. Primum in hoc text. 108. Quia mensura, vt habetur. 10. meta text. 2. est, aut indiuisibile, aut quo vtimur tanquam indiuisibili (vnus enim. v. g. modus est prima ratio mensuræ, aut vna vlna, &c.) proponit ꝙ minimus numerus (si accipiamus numerum simpliciter pro quantitate discreta, vt abstrahit ab hoc & illo subiecto) est dualitas, aut vnitas, quæ non est numerus, sed principium numeri. (Quidam autem numerus), idest. Si vero accipiatur numerus materialiter pro rebus numeratis, siue sint res actu diuisæ, siue partes continui, tunc quodammodo datur minimus numerus, quodammodo vero non. Datur enim minimus multitudine, non autem magnitudine. Vt in numero partium lineæ minimus numerus multitudine est binarius duarum medietatum, aut vna pars in genere, quæ est principium numeri, vt vna medietas, vna tertia, &c. Attamen magnitudine nulla est minima: nam omnis pars lineæ est diuisibilis. Minimam intellige nō dari simpliciter, quantum est ex parte quantitatis. Nam minimum physicum per se subsistens bene est dabile. Eodem modo in numero partium temporis, quod est quantitas continua, multitudine quidem dabitur minimus numerus. Nam diuisio temporis est secundum rationem, prout cogitatione diuiditur in dies, vel horas, vel menses, &c. Ideoq; minimus numerus erit binarius, vel vnitas mensium, dierum aut horarum. Sed tamen magnitudine nulla dabitur tam parua pars temporis, quin posit signari minor.

Textus. cix.

Manifestum autem est: & propter quid velox quidem & tardum nō dicitur, multum autem, & paucū, & longum, & breue. Quatenus enim continuum est, lōgum & breue dicitur. Quatenus autem numerus, multum & paucum: velox autem & tardum non est. nō enim numerus, quo numeramus, velox & tardus vllus.

¶ Secundo in text. 109. explicat de tempore, cur non dicatur velox, aut tardum: dicitur tamen longum & breue multum & paucum. Ait enim ꝙ cum tempus & sit in rei veritate quantitas continua, & præterea distinguatur per operationem intellectus, vt numerus dierum, vel horarum, &c. ratione prioris dicitur longum & breue. quæ sunt accidentia quantitatis continuæ: atq; ratione posterioris dicitur multum & paucum, quæ sunt accidentia quantitatis discretæ. Velox autem, aut tardum non dicitur. Nam velox & tardum non censetur, nisi illud, quod numeratur aliqua mensura. Dicitur enim velox motus, quo in paruo tempore percurritur magnum spatium. Tempus autem non mensuratur, sed est aliorum mensura. Et ideo non est velox, vel tardum. Alias si vt motus, ita tempus esset velox & tardum: non esset idem tempus: quo motu veloci: & motu tardo transierunt inæqualia spatia: atq; adeo: nec iudicare possemus velocitatem: aut tarditatem motus per tempus. Quam ob causam tempus non est subiectiue: nisi in regulatissimo motu primi mobilis.

Text. cx.

Et idem etiam vbique simul est. Prius autem & posterius, non idem, quia & mutatio præsens quidem, vna est. facta vero & futura altera. Tempus autem, numerus est, non quo numeramus, sed qui numeratur. Hoc autem accidit secundum prius & posterius: semper alterum. ipsa enim nunc altera sunt. Et autem numerus vnus quidem & idem: centum equorum, & centum hominum quorum autem numerus est, altera sunt: equi scilicet ab hominibus.

¶ Tertio explicat hoc text. 110. quonam modo tempus decurrens sit idem: & quomodo sint diuersa tempora. Ait enim: quod mutatio præsens (id est tempus: cuius nunc est instans continuatiuum: vt dies præsens: mensis præsens, &c.) est vnum continuum: sicut vnum lignum: aut vnus homo. Hoc tamen quod di-

dimus;

timus prius & posterius, seu præteritum & futurum, sunt altera, id est, sunt duæ partes distinctæ. Sed quia posset quis obijcere, quod quemadmodum numerus denarius in genere quantitatis est idem, quo numeramus decem equos, aut decem lapides, ideoque cum tempus sit numerus, idem tempus est præteritum & futurum. Respondet, quod tempus non est vt numerus formalis abstractus per intellectum, quo numeramus, sed est numerus numeratus, qui accipitur secundum prius & posterius. Quæ quidem partes sunt diuersæ: quia instantia initiatiuum & terminatiuum præteritæ partis alia sunt ab instantibus futuræ. Et quia quamuis numerus formalis, quo numeramus, est idem cẽtum equorum & centum hominum: nihilominus numeri numerati sunt diuersi, puta equi & homines: fit, vt prius & posterius etiam sint diuersa. Nomine numeri formalis non intelligas animam numerantem, sed obiectiuam illam rationem numeri per intellectum abstractam ab his & illis rebus numeratis.

Textus. cxj.

Amplius autem, vt contingit motum esse eundem & vnum iterum & iterum, sic & tempus contingit, vt annum, aut autumnum.

¶ Quarto in textu. 111. explicat quomodo tempus quodammodo idem redeat, quodammodo vero non idem. Etenim vt motus, ita & tempus reddit idem in specie, non tamen idem numero. Quemadmodum enim anno elapso sol motus sub zodiaco ab vno certo signo (.v. g. ab initio arietis) quoadusque rediret ad idem punctum, fecit vnum annum, ita modo incipiens ab eodem puncto, rediensque in idem sicut facit eundem motum in specie, facit & annum specie eundem. numero vero diuersum. Et pari modo vt anno præterito fecit quatuor tempora, ver, æstatem, autumnum, & hyemem: factus est isto anno eadem tempora, portionibus motus, per eadem signa zodiaci distinctis, nempe ab initio Arietis vsque ad initium Cancri describitur ver: & inde vsque ad initium libræ, æstas: indeque vsque ad initium Capricorni autumnus: & inde vsque ad Arietem hyems, vt in tractatu sphæræ est videre.

Quatuor anni tempora.

Textus. cxij.

Non solum autem motum tempore metimur: sed & motu tempus, propterea quod à se inuicem definiuntur: tempus enim definit motum, cùm sit numerus ipsius: motus autem tempus. Et dicimus multum, aut paucum tempus, motu metientes: sicuti numerabili numerum, vt equo vno, quorum numerum? numero enim equorum multitudinem cognoscimus. Rursus autem in vno equo, ipsorum equorũ numerum, similiter autem, & in tempore, & motu: tempore enim motum: motu autem, tempus mensuramus.

Tempus men surat motũ.

¶ Quintam denique demonstrat in hoc tex. 112. proprietatem temporis, per comparationem ad motum. Ait enim, ꝙ non solum tempore metimur motum: sed vicissim motum metitur tempus. Cum enim dum ab aliquo loco proficiscimur audimus horologium, & dũ venimus ad alium locum audiuimus aliud, tunc tempore horarum metimur, & iudicamus motum: nempe quot milliaria ambulando demensi sumus. Et vice versa, si neutro loco audimus horologium: scimus autem quot milliaribus distent: peracto itinere per quantitatem motus iudicamus quantum temporis itinerando transegimus. Et ratio (inquit) est: ꝙ cum tempus & motus se habeant vt accidens & subiectum: alterum per alterum mutuo diffiniuntur. Diffinitur enim tempus quod sit mensura motus, velocitas autem & tarditas motus diffinitur tempore. Subiungit exemplum: quod licet tempus sit mensura motus: nihilominus tempus motu metiri possumus (sicuti numerabili) inquit (numerum, &c.) vt enim quot sunt equi, quos videmus numero cognoscimus, computando illos, & vice versa si quis ignoraret numerum denarium, ostensis decem equis per equos ipsos cognosceret numerum denarium: ita contingit in tempore, & motu. Accipe lucidius exemplum. Vas vt puta, amphora, aut modius, est mensura vini, aut tritici, quibus metimur quantum vinum sit in magno dolio: quantumve sit in horreo tritici. Nihilominus econuerso videntes vas cuius capacitatem ignoramus replentes illud vino, per vinum metimur, iudicamusque quantum sit vas.

Textus. cxiij.

Et hoc rationabiliter accidit. Sequitur enim magnitudinem, motus: motum autem tempus: ex eo, quia quanta, & continua, & discreta sunt: propterea enim ꝙ magnitudo est huiusmodi, motus hæc patitur propter autẽ motum, tempus. Atque, mensuramus, & magnitudinem, motu: & motũ, magnitudine: multam enim dicimus esse viã, si ambulatio multa est, & hanc multam: si via multa sit. & tempus, si motus: & motum si tempus.

¶ Adiungit in hoc tex. 113. rationem secundam, cur contingat tempus per motum cognoscere. sicuti econuerso. Nam vt motus (inquit) sequitur magnitudinem ita & tempus sequitur motũ. Magnitudinẽ autẽ, quanta sit metimur motu: & quãtus rursum motus sit iudicamus per magnitudinem. Vt viam esse longam cognoscimus, quia multum ambulauimus: & ambulationem econuerso cognoscimus esse longam per viam, quam transiuimus longam. Eadem ergo ratione & tempore motum & motu metimur tempus.

Textus. cxiiij.

Quoniam autem tempus est mensura motus ipsiusque moueri, metitur autem hoc, motum determinando quendam motum, qui mensurabit totum, sicut longitudinem cubitus determinando aliquam magnitudinem, quære metietur totam, & est motum in tempore esse mensurari tẽpore & ipsum, & esse ipsius simul enim motum, & esse motus mensurat, & hoc est ipsum in tempore esse mensurari ipsius esse.

Dupliciter aliqua mensurantur tẽpore.

¶ In hoc text. 114. diuiditur secundum membrum huius capitis, quo comparat Phil. tempus ad ea, quæ tempore mensurantur. ¶ Vbi adnotandum est, quod dupliciter aliqua mensurantur tempore. Quædam enim sunt, quæ tempore mensurantur, nõ solum quantum ad suam existentiam, & durationem: sed etiam quantum.

quantum ad id, quod sunt secundum suam essentiam & quidditatem. Quædam vero, quæ mensurantur, non quoad quiditatem, sed solum quo ad durationem. Nã alia sunt, quæ neutro modo mensurantur tempore, vt Deus, & intelligentiæ, vt. q. 4. ostendimus. Primi generis est motus. De quo inquit hic, ꝙ tempus est mensura motus, ipsiusque moueri, idest, & quiditatis motus, & durationis eius. Cuius ratio est, quod quiditas & essentia motus, est esse ens successiuum: est enim actus entis in potentia. Subiungit autem quomodo tempus metitur motum: nam determinando (inquit) vnã particulam motus, quæ aliquoties sumpta reddat totum. Mensura enim (vt habetur. 10. meta. tex. 2.) debet esse eiusdem rationis cum mensurato. Et idcirco vna hora temporis metitur vigesimam quartam partem motus vnius diei, quæ vicies quater multiplicata, facit motum totius circuli diurni. Et ita triginta dies faciũt mensem, &c. Sicuti cubitus (.v.g.) est mensura panni, vel stadij: quia metitur vnam partem aliquotam, quæ aliquoties sumpta, facit totum. Vnde subinfert, quod motum esse in tempore nihil aliud est quam mensurari tempore non solum quantum ad existentiam, & durationem, sed quantum ad quiditatem, cum sit ens successiuum. Considerandum est hic, quod cum tempus sit in motu tanquam accidens in subiecto, posset quis censere motum nullo modo esse in tempore: & hac de causa operæpretium fuit exponere quomodo etiam motus sit in tempore: siquidem concedimus lectionem esse in tali die, & tali hora, & ædificari basilicam in decem annis.

Textus. cxv.

Manifestum est, ꝙ & alijs, hoc est ipsum in tempore esse mensurari ipsorum esse à tempore. In tempore enim esse, duorum est alterum. vnum quidem: esse tunc, quando tempus est, alterum autem: vt quædam dicimus, ꝙ in numero sunt, hoc autem significat, aut vt partem numeri, & passionẽ, & omnino quod numeri aliquid est aut quod est ipsius numerus. Quoniam autẽ numerus tẽpus est: ipsum quidem nunc & prius & quæcunque sunt huiusmodi sic in tempore sunt, vt in numero vnitas & impar, & par, hæc enim numeri aliquid: illa vero, temporis aliquid sunt. Res autem vt in numero: ita in tẽpore sunt. si autem hoc est, continentur à numero sicut & ea quæ sunt in loco à loco.

Dupliciter, esse in tempore.

¶ Alia sunt entia, quæ non mensurantur tempore quãtum ad id, quod sunt secundum suam quiditatem: nempe cum secundum suam essentiam non sint entia successiua, sed permanentia: vt homo, lapis, & similia. Nihil enim mensuratur nisi quantitas: quantus autem sit homo non mensuratur tempore: sicut quantus est motus sed palmo, aut cubito. Et hæc (inquit) esse in tempore est, ꝙ eorum esse; scilicet, existentiæ & duratio, mensuretur tempore. Animaduertendum est hic ingenium Aristotel. Intendit enim ꝙ tempus primo & per se est mensura motus: aliorum autem, ratione motus. i. inquantum sunt mobilia. Vnde quia quiditas hominis, aut lapidis non est successio, existentia autem & duratio illorum consistit in successione & motu, ratione illius sunt in tempore. ¶ Ad cuius euidentiam distinguit, quod dupliciter aliquid dicitur esse in tempore. Vno modo, ꝙ est simul cum tempore: alio modo, sicut pars in toto. aut accidens in subiecto, aut mensuratum in mensura. Primum membrum relinquit pro textu sequenti, & de secundo, ponit tria exempla in numero: eo quod tempus est quidam numerus. In numero enim est aliquid: aut sicut pars in toto, vt vnitas est in binario, & binarius in quaternario: aut sicut passio in subiecto, vt par & impar aut sicut id, quod non est aliquid numeri, sed numerus est aliquid eius, vt elementa sunt in numero quaternario: quia numerus ille est eorum mensura. Vnde quia tempus (inquit) est numerus. his tribus modis contingit aliquid esse in tempore. Vt nunc & prius & posterius & præteritum & futurum sunt in tempore, sicut vnitas & impar & par sunt in numero. Boetius vertit, superfluum & par, sed non est ita Græce. Res autem (inquit) vt homines equi, &c. sunt in tempore sicut in numero, videlicet, quia nõ sunt aliquid temporis, sed tempus, est eorum mensura. Ex quibus colligit conclusionem, quòd esse isto vltimo modo proprie in tempore, est contineri tempore, sicuti esse in loco, est contineri loco. Ratio enim mensuræ est, continere, & comprehendere mensuratum. Ideoque vt locus (quia est mensura locati) continet locatum, tempus itidem, quia mensura est temporalium rerum, continet eas, comprehenditque.

Textus. cxvj.

Manifestum autem est & quod non est, in tempore esse, esse quando tempus est: sicut neque in motu esse neque in loco, quando motus est & locus est. Si enim erit id quod est in aliquo sic: omnes res in quolibet erunt, & cœlum in milio, quando enim milium est & cœlum est, sed hoc quidem accidit: illud autem necesse est consequi, & id quod est in tempore, esse quoddam tempus quando & illud est, & id quod est in motu, esse tunc motum.

¶ Reuertitur in hoc textu. 116. ad primum membrum superioris diuisionis dicens, quod ea sunt simul cum tempore: quæ sunt quidem quando est tempus non tamen sunt in tempore, id est non mensurantur tempore. Non enim (inquit) sufficit aliqua simul esse quãdo est tempus, vt sint in tempore. Sicuti nec sufficit aliqua esse simul quando est motus, aut quando est locus, vt vere sit in motu, aut in loco. Nam spiritualia sunt simul cum motu & loco corporali, & tamen non sunt in illis tãquam in mensuris. Alias sequeretur (inquit) quòd omnes res essent in quolibet: vt cœlum esset in grano milij, siquidem quando est vnum, est alterum: Requiritur ergo, vt aliquid sit in tempore, ꝙ sit simul cum tempore, non per accidens, sed per se, & necessario ex natura rei: accidit enim deum esse quando est tempus, quippe cum eius natura tempore non dependeat. Generabilia vero cuncta, & corruptibilia sunt in tempore, eo quod ex necessitate sunt simul cum illo: sane cum ab illo pendeant ratione motus, in quo eorũ esse consistit.

Textus. cxvij.

Quoniam aũt est in numero, esse in tẽpore: accipietur aliqđ maiꝰ tẽpus omni eo, qđ est in tempore. Quapropter necesse est omnia ea, quæ in tempore sunt: cõtineri à tempore, sicut

& alia, quæcunque in aliquo sunt. vt ea, quæ in loco sunt, à loco. Et pati itaque aliquid à tempore, sicut & dicere consueuimus, quod tabefacit tempus, & senescunt omnia tempore, & obliuiscuntur propter tempus: sed non didicit, nec nouum factum est. nec pulchrum. corruptionis enim causa per se magis est tempus numerus enim ipsius motus est. motus autem expellit id, quod inest. Quare manifestum est, quod ea, quæ semper sunt, quatenus semper sunt non sunt in tempore, non enim continentur à tempore: neq; mensuratur esse ipsorum à tempore. Signum autem huius est, ꝙ neque patiuntur quicquam à tempore: tanquam non existentia in tempore.

Entia quæ sunt in tpe.

¶ Constituto quidnam sit esse in tempore, confestim tex. hoc. 117. monstrare aggreditur quænam entia sunt in tempore, quæ vero minime. Et primo ostendit quod sempiterna, vt sunt cœli, non sunt in tempore. Vtiturque hac ratione. Ea, quę sunt in tempore, necesse est quodammodo minora esse, & superari ab illo, veluti his, quæ sunt in numero, semper est dari maiorem numerum: & his, quæ sunt in loco, est dabile maius corpus: atque adeo ea, quæ sunt in tempore, necesse à tempore contineri, & aliquid à tempore pati: entia autem sempiterna, quatenus semper sunt, nec minora sunt tempore, nec ab illo continentur, aut patiuntur: ergo non sunt in tempore. Maiorem membratim per singulas particulas probat. In rebus, quæ numerantur, quibuscunque rebus numeratis, adhuc est maiorem numerum mente concipere: & locato necesse est esse corpus maius continens: ergo similiter durationem cuiuscunque rei temporariæ superare debet tempus. Et hinc fit, vt quemadmodum res locatæ à loco, & numeratæ a numero, ita & temporales à tempore contineantur. Quod autem temporalia à tempore patiantur, exemplo indicat trium passionum. Tempore enim res tabefiunt (idest, putrefiunt, aut marcescunt) & senescunt: & homines rerum obliuiscuntur. Primo affectu designat res inanimatas, secundo res omnes animatas, & tertio homines. Et ne quis obijciat tres alias è regione perfectiones, quæ rebus à tempore obuenire videntur, puta scientiam, contra obliuionem (quæ maior est in sene, quam in iuuene) & nouitatem contra senectutem: nam tempus vernum videtur esse causa germinationis, ac floriditatis arborum: & pulchritudinem contra tabem: cum enim pulchriores sint adolescentes quam infantes, & pueri, videtur tempus esse in causa. Huic dubitationi occurrit Phil. dicens, ꝙ tempus est quidem per se causa corruptionis, quia se solo ex natura sua est directe illius causa, non autem perfectionis est per se causa directe; sed concomitanter. Vt causa scientiæ non est certe tempus, sed magister, & ingenium: & experientia, quæ sunt in tempore. Et in hoc sensu vulgo fertur, tempus multa docere. Et pariter generationis & augmenti rerum & pulchritudinis, non tempus, sed sol cum causis secundis, quæ sunt in tempore, sunt directe in causa. At vero tempus eo ipso, quod est mensura motus, facit tres elongari a suis principijs, & per hunc modum est per se causa corruptionis: non obstante, ꝙ sint etiam aliæ corruptionis causæ, quas Arist. non negat. Quod autem cœlum & intelligentiæ non continentur a tempore, patet, quia sunt perpetua: & eadem ratione, qua sunt incorruptibiles, nihil alterantur: patiuntur vt à tempore.

¶ Contra hác tamen sententiam Aristot. offert se argumentum: quod motus cœli. quanuis sit perpetuus nihilominus est in tempore: vt pote cum sit eius mensura: imo tempus proprie est accidens illius regularissimi motus. Respondetur: quod Aristot. ipse respondet, dicens sempiterna non esse in tempore quatenus semper sunt, idest quantum ad eorum esse & durationem. Cui non obstat eorum accidens, scilicet, motum cœlorum esse in tempore: nam quanuis ex natura sua sit perpetuus, vt tempus, nihilominus quia sua essentia consistit in successione prioris & posterioris, potest numerari per horas & dies, &c. Qua de causa Deus nullatenus est in tempore, neque intelligentiæ, vt quæsti. 4. videre est.

Textus. cxviij.

Quoniam autem tempus, mensura motus est: erit & quietis mensura secundum accidens, omnis enim quies, in tempore est, non enim vt quod est in motu, necesse est moueri: sic & quod in tempore, non enim tempus, motus est: sed numerus motus, in numero autem motus potest esse & quiescens. non enim omne immobile, quiescit: sed priuatum motu, aptum autem natura moueri, sicut dictum est in prioribus. Esse autem in numero, est esse quendam numerum rei: & mensurari esse ipsius, numero in quo est. Quare si est in tempore, à tempore. Mensurabit autem tempus id, quod mouetur, & quod quiescit, quatenus hoc quidem mouetur, illud verò quiescit, motum enim ipsorum mensurabit: & quietem quanta quædam sit.

Tempus est mensura quietis.

¶ Cum hactenus semper dixerit tempus esse mēsuram motus, nulla quietis mentione facta, eadem tamen videatur esse mensura oppositorum (veluti eadem potentia, qua percipimus lucem, sentimus & tenebras) subiungit in hoc tex. 118. ꝙ tempus mensura est, non solum motus, sed etiam quietis: motus quidem per se, quietis autem per accidens ratione motus. At quia mensurari tempore est esse in tempore, & quies cum non sit in motu appareat non esse in tempore: respondet huic obiectioni, dicens, quod quanuis quies non sit in motu (quia quod quiescit, non mouetur) nihilominus est in tempore: quia tempus non est motus, sed mensura & numerus motus. In numero autem & mensura motus non solum est id, quod mouetur, sed per accidens id, quod quiescit. Eodem enim tempore quo metimur vigiliam, metimur somnum: & quo metimur motum febris, metimur & eius cessationem. Claritatis autem maioris gratiâ exponit quidnam proprie dicatur quiescens. Quies enim, inquit, non solam dicit negationem motus sed priuationem. Quare solum illud dicitur quiescere, quod cum non mouetur, est tamen aptum natum moueri: vt in prioribus, inquit, dictum est: nempe libro. 3. text. 16. vbi dixerat illud esse mobile, cuius immobilitas dicitur quies. Quocirca intelligentiæ, vt non sunt physice mobiles, ita nec proprie dicuntur quiescere. sed sunt immobiles negatiue. Ad propositum ergo. Quemadmodum aliqua esse in numero est, ꝙ sit aliquis eorū numerus & mensura, ita esse in tēpore, est tēpore mensurari. Igitur cū quies sit intē-

pore

pore (dicimus enim hominem dormisse, & ægrotum quieuisse in tanto tempore) fit vt & quies mensuretur tempore. ¶ Concludit ex dictis, quod tam ea, quæ quiescunt quam ea, quæ mouentur, mensurantur tempore, illa quidem, quantum moueantur: hæc vero quantum quiescant. Quare tempus est per se mensura motus, ratione cuius est mensura quietis. Vt tempus nocturnum cum per se sit mensura motus, quem sol facit sub terra ratione illius est mensura somni quetisque hominum à laboribus suis.

Textus. cxix.

Quare, quod mouetur: non simpliciter erit mensurabile à tempore, quatenus quantum quoddam: sed quatenus motus ipsius quantus est. Quare quecũque neque mouentur, neque quiescunt, non sunt in tempore. Esse enim in tempore, est mensurari tempore. Tempus autem, motus, & quietis mensura est.

¶ Tex. hic. 119. velut repetitio est, aut conclusio superiorum. Infert nanque duo corollaria. Primum est quod mobile non mensuratur simpliciter tempore secundum quantitatem mobilis, sed secundum quantitatem & durationem motus. Non enim tempore mensuratur quidditas, aut quantitas, aut qualitas hominis, sed mensuratur quantus sit eorum motus aut quies, aut existentia, & duratio. ¶ Secundum corollarium est, quod ea, quæ neque mouentur physice, neq; proinde quiescunt (quales sunt intelligentiæ) non sunt in tempore: quia tempus non est mensura, nisi motus duntaxat, aut quietis.

Textus. cxx.

Manifestum igitur est, quod neque omne quod non est, erit in tempore: vt quæcunque non possunt aliter esse, vt diametrum esse lateri commensurabilem, omnino enim si mensura quidem est motus, tempus perse, aliorum autem secundum accidens: manifestum est, quorum esse mensurat, his omnibus erit esse in quiete, aut motu. Quæcunque igitur corruptibilia & generabilia sunt, & omnino quæ aliquando quidem sunt, aliquando vero non, necesse est in tempore esse: est enim tempus quoddam maius, quod excedet esse ipsorum, & id quod mensurat substantiam. Eorum autem quæ non sunt, quæcunq; quidem continet tempus, alia quidem erant, vt Homerus aliquando erat. alia verò erunt, vt futurorum aliquid. quæ ad vtrauis continet, & si ad ambo, vtraque & erant & erunt. Quæ autẽ haud quaquam continet, neq; erant, neque sunt, neque erunt. Sunt autem huiusmodi eorum, quæ nõ sunt: quorum opposita sunt semper, vt incommensurabilem esse diametrum, semper est, & non erit hoc in tempore neque ergo commensurabilem esse. Quapropter semper non est: quoniam contrarium est ei, quod semper est. Quorum autem contrarium non semper est, possunt & esse, & non esse, & est generatio & corruptio ipsorum.

¶ In tex. denique. 120. qui postremus est huius capitis, post quam monstratum est sempiterna & necessaria non esse in tempore, concludit per alterum extremũ, neq; impossibilia sunt in tempore: vt diametrum esse commensurabile costæ idest, aliquã esse partem aliquo tam vtriusque comunem, vt. 1. post. c. 2. expositum est. Probatio. Tempus per se est mensura motus, aliorum autem ratione motus: ergo quæcunque sunt in tempore tãquam in mensura, debent esse mobilia: & si mensuratur quantũ ad suum esse, & durationem, debet tẽpus eorum esse & durationem excedere, vt retro super tex. 117. dicebamus: & per consequens debent esse generabilia & corruptibilia, impossibilia autem nec generabilia sunt, nec corruptibilia nec vtique mobilia, aut quiescentia: ergo illa non sunt in tempore. ¶ Conclusio ergo principalis secundæ partis huius capituli est, solũ generabilia & corruptibilia quãtum ad suum esse sunt in tẽpore. Quorũ aliqua fuerũt quæ nec sunt, nec erũt, vt Homerus: aliqua erunt, quæ nec sunt, nec fuerũt: vt Antichristus: alia denique quæ & fuerunt: & futura sunt, vt illa quæ modo extant. Quæ autem impossibilia sunt, eo, inquit, non sunt in tẽpore, quia neq; eorum contraria sunt in tempore. Animaduertendum est hic id, quod libr. 2. summularum de positione naturali dicebamus, expressam esse Aristot. sententiam: nempe veritates propositionũ vbi prædicatũ est de essentia subiecti non incipere, aut desinere in tempore, sed esse perpetuas, vt hominem esse animal rationale, diametrũ esse incommensurabilem costæ, re vera quanuis nullus fuisset mundus: ita esset in re. Ait ergo Aristote. quod vt ita non sunt in tempore, sed semper ex necessitate, ita neque eorum contraria sunt in tempore, quia non sunt factu possibilia. Alia vero quorũ cõtraria nõ sunt, semper sunt in tempore sicut sua contraria: vt Antichristum non esse: lunã non eclipsari, hominẽ dormire, contingunt in tẽpore: quia eorũ contraria nõ sunt semper.

Conclusio.

DE SIGNIFICATV TEMporalium aduerbiorum.

CAPVT. XIII.

Textus. cxxj.

IPSVM autem nunc est, continuatio temporis, sicut dictum est. Continuat enim tempus præteritum, & futurum: & omnino terminus temporis est. est enim, huius quidem principium, illius autem, finis. sed hoc: nõ vt in puncto manente manifestum est. diuidit autẽ: potẽtia. & quatenus quidem huiusmodi: semper alterum est ipsum nũc. quatenus autem, copulat: semper idem est, vt in mathematicis lineis, non enim idem semper vnumq;, punctum est: intellectu: diuidentium enim aliud est. Quatenus autem est vna, idẽ penitus est. Sic & ipsum nunc. aliud quidem temporis diuisio secundũ potentiam est, aliud autem, terminus vtrorumq; & vnio. est autem idem & secundum idem diuisio & vnio, esse autem, non est idem.

¶ Post considerationem temporis caput hoc. 13. in text. octo distinctum in significationibus temporalium aduerbiorum explicandis fere expenditur. Ac primum

Nunc primo modo.

primum huius aduerbij, nunc, duas dist inguit significationes. Prima est, qua hactenus semper vsi sumus: nempe vt significat quid indiuisibile re, aut ratione, vt.q.4.exponimus: continuans partes temporis præteritam atque futuram, sane quod est finis vnius, principiumque alterius. Differt tamen a puncto, quod continuat partes lineæ, quia punctum est ens permanens vt linea ipsa: instans vero est semper fluens, non nisi indiuisibiliter durans. Subiungit Philo. quod idem instans copulatiuum partium est etiam diuisiuum in potentia. In quo differt secundo à puncto: nam punctum non solum in potentia diuidit partes, quas actu copulat, sed cum actu diuiduntur, est etiam finis in actu tanquam extremum lineæ. At quia tempus est ita continuum vt naturaliter non sit actu diuisibile, nec (in via Aristo.) possit incipere, aut desinere, nunc temporis non potest esse finis temporis actu diuisi, sed diuidit in potentia, per hoc quod consideratur vt finis vnius & vt principium alterius. Et ideo subiungit, quòd licet idem nunc sit continuatiuum & diuisiuum, hoc tamen est sub diuersis rationibus: nam quatenus diuidit (alterum est ipsum nunc), idest, consideratur vt duo, puta vt finis vnius, & initium alterius. Sed quatenus copulat, consideratur vt vnum, scilicet, vt vnus terminus communis vtrique. Quoniam vt libro.5. videbimus, continua sunt, quorum vltima sunt vnum. Subdit exemplum in lineis mathematicis, vt considerantur indiuisibiles secundum latitudinem & profunditatem. Etenim quamuis mathematicus fingat diuisionem lineæ in certo puncto, tamen cum actu fit diuisio, duo sunt actu puncta terminantia partes diuisas: cum autem partes sunt continuæ, vnum est punctum commune vtrique. Sic nunc, inquit, aliud quidem est temporis diuisio secundum potentiam, scilicet, alia ratione diuidit, puta inquantum exercet vicem duorum (aliud autem terminus vtrorumque, & vnio.) idest, alia ratione vnit: puta inquantum est terminus communis vtriusque partis. Vnde concludit, quòd idem est realiter vnio & diuisio scilicet idem nunc esse autem idest ratio, non est eadem.

Textus. cxxij.

Ipsorum igitur nunc: hoc quidem sic dicitur, aliud autem cùm tempus quod est huius prope sit, vt veniet nunc quia hodie veniet, venit nunc quia hodie venit. Quæ verò in illo gesta sunt, fuerunt non nũc. neque diluuium, fuit nunc: & tamen continuum tempus est ad ipsa: sed quia non prope.

Nunc secũdo modo.

¶ Altera significatio dely, nunc, est quando non accipitur pro indiuisibili, vt dictum est, sed pro eo tempore, quod huic nunc proximum est siue præterito, siue futuro. De eo enim qui hodie venit, aut venturus est dicimus, nunc venit. Vt de his, quæ Troiæ gesta sunt, aut de diluuio non dicimus nunc contigisse. Alludit ad diluuium Thessalicum: quod magnam partem Græciæ inundauit. Græci ad designandum id, quod paulo post futurum est, speciali tempore futuro vtuntur.

Textus. cxxiij.

Ipsum autem olim, tempus est determinatum ad prius & posterius nunc. vt olim capta est Troia: & olim erit diluuium. oportet enim terminari ad ipsum nunc: erit ergo quantum aliquod ab hoc, tempus, & ad illud & erat ad præteritum.

Olim.

¶ Secundum aduerbium temporale est, olim, seu aliquando, vt Themistius legit. Quod quidem, inquit, significat tempus aliquod determinatum ad prius, aut posterius nunc, idest, tempus quod intercipitur inter instans præsens, & aliud nunc: siue præteritum, siue futurum. Quare quod ab eterno esset, aut in æternum duraret, non diceretur olim fuisse factum: aut fore, Olim, etiam Latine accipitur tam pro futuro, quam pro præterito, vt olim capta est Troia, olim erit diluuium. Alterum designat diluuium, quod tunc hariolabantur futurum. Itaque vnica est differentia inter nũc in secũda significatione, & olim, vt nunc sit illud, quod est præsenti proximum, olim vero, quod est remotum. Et ly, aliquando, etiam profecto Latine videtur signare aliquam distantiam à præsenti. Est enim Græce aduerbium, pote, accentu in vltima: quod significat & olim, & aliquando. Pro quo Boetius legit, tote, quod est tunc: & ita peruertit totum tex. credens enim quod solũ accipiatur pro præterito, vbi est Græce, ad prius & posterius, omisit ly, posterius, & vbi est erit diluuiũ, de futuro, transtulit, erat diluuiũ. At vero, tunc, aliquo modo differt ab olim: nam tũc semper exigit aliam particulam: vt tunc facta est redemptio, quando Christus passus est. Sed nihilominus accipitur tam pro futuro quam pro præterito.

Textus. cxxiiij.

Si verò nullum tempus est quod non sit olim: omne erit tempus finitum. Deficiet ne igitur an non? si quidem semper est motus? aliud igitur, aut idem sæpe est, manifestum est, quod vt motus: sic & tempus est. si enim & vnus idem sit aliquando: erit tempus vnum & idem sin vero non, non erit.

Dubitatio.

¶ Ex significatione proxima ipsius olim, qua dictum est significare tempus, quod hinc vsque ad certum instans determinatur & finitur, oritur dubitatio hæc. Si nullum est tempus, quod nõ sit olim (si quidem olim dicitur de quocunque tempore præterito, & quocunque tempore futuro) & olim significat tempus finitum, tempus finitur: quod in opinione Aristote. falsum est, quippe qui censet esse perpetuum. Ob idque interrogat: deficiet ne tempus (id est, cessabit) an non (siquidem motus semper est) acsi dicat. Nam cùm motus primi mobilis sit perpetuus, videtur & tempus, quod eius mensura est, esse perpetuum. Quod si tempus est perpetuum, necesse est aut quod aliud post aliud semper succedat, aut ꝙ semper idem fluat. Huic dubitationi vt respondeat, præsupponit manifestum esse, quod vt motus, ita se habet in hac re tempus. Nempe quòd si vnus idemque motus est, quo semper primum mobile mouetur, vnum est & tempus: sin vero alius & alius pariter est & tempus

Textus. cxxv.

Quoniam autem ipsum nunc, finis & principium temporis est, sed non eiusdem, sed præteriti quidem finis principium autem futuri: vt habebit circulus in eodem quodammodo curuum & concauum, sic & tempus semper in principio erit & fine, & ob hoc, videtur semper alterum: non enim eiusdem principium & finis: ipsum nunc. simul enim, & secundum idem

dem: opposita essent. & non deficiet itaque tempus. semper enim in principio est.

¶ Supposito ergo eandem esse rationem motus & temporis probat in hoc text. 125. ꝙ vt motus primi mobilis, ita & tempus est quidem semper idem specie aliud autem & aliud numero, vt text. 111. prædixerat. Cum enim vt in principio huius capitis iam dictum est, quodcunque nunc est finis præteriti temporis & initium futuri, vt in circulo eadem linea est conuexa & concaua (respectu enim exterioris termini est conuexa, & respectu interioris, concaua) consequens est, vt præteritum tempus & futurum sit alterum & alterum, nam idem nunc non potest esse finis & principiū eiusdē numero temporis: alias idem secundum idem haberet rationes oppositas. Ex diuersis ergo rationibus eiusdē nunc arguit, prius, & posterius, tempora esse numero distincta. Et hæc terminatio temporis sufficit ad rationem significationis aduerbij olim. Attamen quia motus primi mobilis semper est continuus (nam eodem puncto quo finitur vna circulatio, incipit alia) fit vt præteritum & futurum idem sit specie tempus, atque adeo partes eiusdem continui. Ratio hæc Arist. fundatur in æternitate mundi: quoniam in rei veritate tempus & incepit cum motu cœli, & finietur. & per consequens nec primum instans fuit finis prӕteriti temporis, neque vltimum, initium erit futuri.

Textus. cxxvj.

Ipsum autem iam, propinquum præsenti nunc atomo: pars est futuri temporis, quando ambulabis? iam, quia propè est tempus: in quo futurum est, & præteriti temporis, id quod non procul est ab ipso, nunc, quando ambulabis? iam ambulaui. Ilion autem iam captum est, non dicimus: quia procul valde est ab ipso nunc.

Iam.

¶ Tertium aduerbium est, iam. Cuius significatio eadem ferme est, quæ ipsius nunc in secunda acceptione. Significat enim illud momentum, quod præsenti est fere indiuisibiliter proximum. Vt quando proficiscèris? Iam proficiscar. Quando hoc facies? Iam feci. Sed Iliū non dicimus iam captū, sed olim, quia procul est quando fuit captum.

Textus. cxxvij.

Ipsum autem nuper: propinquum præsenti nunc, & pars præteriti est, quando venisti? nuper: si sit tempus propinquum præsenti nunc. Quondam autem, quod procul est. Repente autem, quod in insensibili tempore propter paruitatem remotum est.

Nuper.

¶ Quartum aduerbium temporale est, nuper: quintumque, repente, aut, subito. Quorum significationes exponit in textu hoc. 127. Ait enim, quod nuper idem est, quod paulo ante, seu propinque, vt sit medium inter, olim, & iam, nunc. Non autem dicitur de futuro, sed de præterito. Huius contrarium est, quōdam, quod significat id quod procul hinc fuit. Repente autem seu subito significat tempus imperceptibiliter hinc remotum, seu dimotum. Illud enim dicitur fieri repente, aut subito, quod tempore imperceptibili fit, vt repetinum fulgur, aut nutus oculi.

Repente.

Textus. cxxviij.

Mutatio autem omnis: natura remotiua est. in tempore autem, omnia fiunt & corrumpuntur. Quapropter & alij quidem: sapientissimum: dicebant. Pythagoreus autem Paro indoctissimum, quia obliuiscuntur & in hoc, dicens rectiùs. Manifestum itaque est, quòd corruptionis magis erit per se causa, quam generationis: sicut dictum est & prius. remotiuū enim: mutatio per se est. Generationis autem & ipsius esse: secundum accidens. Signum autem sufficiens est: quia fit quidem nihil, nisi moueatur quodammodo ipsum & agat. Corrumpitur autem: etiam cùm nihil mouetur. & hanc: dicere maximè consueuimus à tempore corruptionem. At vero neque hanc, tempus facit: sed accidit in tempore fieri, & hanc mutationem. Quod igitur tempus est, & quid est, & quot modis dicimus ipsum nunc, & quid ipsum olim, & nuper, & iam, & quondam, & repente: dictum est.

¶ Textu hoc. 128. post interpretationem aduerbiorum temporalium ad id regreditur, vnde fuerat digressus. Dicebat enim text. 120. nec sempiterna nec impossibilia esse in tempore, sed generabilia, & corruptibilia, & ea, quæ sunt motui subiecta. Dilucidat ergo nunc quomodo sint in tempore. Non enim sunt in illo tanquam in per se causa, sed tanquam in mensura. Arguit autem, quod sint in illo tanquam in causa. Omnis enim mutatio remotiua est: omnia autem mutantur fiuntque & corrumpuntur in tempore, ergo tempus est omnium causa. Loquitur hic de mutatione generaliter, vt comprehendat & successiuum motum, & generationem, quæ fit in instanti: nam generatio ratione alterationis præcedentis est in tempore, vt. 1. de generatione est videre. Hac ergo, inquit, de causa nonnulli philosophi appellabant tempus sapientissimum, vtpote, quòd omnium esset causa. Sed Pythagoricus quidam Paro nomine, dicebat contra esse indoctissimum. Et is (inquit) rectius dicebat. Nam vt tex. 117. dictum est, tempus magis est causa corruptionis, quam generationis: nam tempus de per se remouet & elongat res à suis principijs. Et hoc est, quod dixerat (omnis mutatio remotiua est.) Generationis autem tempus, est causa per accidens, eo ꝙ agens quod est causa per se, non agit, nisi per motum, cuius tēpus est mensura. ¶ Subijcit signum, quo id confirmatur. Nam quantum ad sensum apparet, nihil experimur de nouo generari, nisi per applicationem alicuius agētis, à quo materia moueatur, & disponatur. Nunquam enim nascuntur arbores, aut segetes aut animalia, nisi iacto semine, neque accenditur lignum, ni applicato igne. Multa tamen videmus corrumpi, cuius causam non videt vulgus. Videmus enim multa senio confici & corrumpi, & hæc quorum causa nos latet, dicimus à solo tempore corrumpi. Quanquam (inquit.) neque huiusmodi corruptionum tempus est per se causa. Intendit ergo Arist. hanc conclusionem, ꝙ licet tempus magis appareat corruptionis esse causa, quam generationis, neutrius tamen est per se causa, sed per accidens, quatenus est mensura motus. ¶ In calce demum concludit dictum esse quod tempus sit & quid sit, &c. Sequitur statim capit. 14.

Tempus indoctissimū.

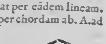
DE QVIBVSDAM CIRca tempus dubitationibus. CAP. XIIII.

Textus. cxxix.

HIS autem nobis sic determinatis: manifestum est quod omnem mutationem,& omne, quod mouetur necesse est moueri in tempore: velocius enim & tardius, secundum omnem est mutationem: in omnibus enim, sic videtur: Dico autem velocius moueri,quod prius dum transmutatur ad subiectum secundum idem spatium,& regularem motum mouetur, vt in loci mutatione si vtraque secundum circunferentiam mouentur, aut vtraque secundum rectam,similiter autem est,& in alijs.

¶At verò prius in tempore est,prius enim,& posterius dicimus:secundum eam,quæ ad ipsum nunc est distantiam,ipsum autem nunc, terminus præteriti & futuri est. Quare quoniã ipsa nunc in tempore sunt, & prius & posterius in tempore erunt:in quo enim est ipsum nunc,& ipsius nunc distantia: ècontrario autem dicitur prius & secundum præteritum tẽpus,& futurum,in præterito enim prius dicimus,quod longius est ab ipso nunc, posterius autem,quod propius est. In futuro autẽ prius quidem, quod propinquius est, posterius autem quod longius est. Quare quoniam prius in tempore est,omnem autem motum sequitur ipsum prius. manifestum est: quod omnis mutatio & omnis motus,in tempore est.

¶Capituli huius. 14. quod textibus sex concluditur, tres sunt particulæ. Textus.n.hic. 129. superiori proximo adnectitur. Probat nanq; hic philosophus omnẽ motum esse in tempore duabus (præter supradictas) rationibus. Prima est. Quidquid mouetur, velocius aut tardius mouetur (aut saltem moueri potest) quã aliud: velocius autem, aut tardius moueri regulatur ac iudicatur tempore: ergo omnis motus est in tempore. Probat minorem:quia velocius mouetur illud, quod minori tempore mouetur ab eodem puncto in idem punctum:dummodo comparemus motum rectum, recto & circularem, circulari: & motus fiat per eãdem lineam. Nam si vnum mobile moueatur per chordam ab. A. ad B. & alterum per arcum semicirculi, licet ꝙ mouetur per chordam citius veniat ad idem punctum, non tamen velocius mouetur,

quam quod mouetur per arcum:imo si in eodem tempore quo vnum transit chordam, aliud trãsiret arcum, velocius moueretur per arcum. Quemadmodum suprema sphæra velocius mouetur, quam infima, licet ambæ quolibet die faciunt circulum ab oriente in occidens, quia suprema maiorẽ circulum describit. ¶Secunda ratio. Motus quicunq; habet prius & posterius prius autem & posterius non est, nisi in tempore, imo sunt tempus ipsum, ergò motus est in tempore. Probatur minor. Prius & posterius nihil aliud sunt, quam distantiæ à nunc præsenti, nunc autem non est nisi in tempore vt satis probatum est: ergo & prius & posterius sunt in tempore: nam vbicunque est terminus distãtiæ est ipsa distantia, sicut in linea in eadẽ quantitate sunt partes distantes per puncta & puncta ipsa. At quia dixerat prius & posterius non esse nisi distantias à nunc præsenti, manifestat quomodo aliter se habeãt in præterito & aliter in futuro. Quoniam in præterito illud est prius, quod plus distat à præsenti, illudque posterius, quod distat minus: in futuro vero econtrario: illud est prius quod præsenti vicinius est: illudque posterius quod magis est remotum.

Textus. cxxx.

Dignum autem consideratione est:& quomodo tandem se habet tempus ad animam & propter quid in omnibus videtur esse tempus, & in terra:& in mari & in cœlo. An quia, ipsius motus passio quædam est, vel habitus, cum numerus quidem tempus sit, hæc autem, mobilia omnia: in loco enim, omnia sunt, tempus autẽ & motus, simul sunt,& secundum potentiam, & secundum actum.

¶Secunda particula huius capitis in hoc text. 130. & sequenti sita est. In qua soluit duas quæstiunculas de tempore. Prima est: quomodo tempus se habet ad animam:& hanc soluit textu sequenti. Altera est, cur tempus sit in omnibus rebus, vt terra, aqua & cœlo. Nomine terræ intellige omnia terrestria,& cuncta, quæ nos experimur moueri: aeris autẽ,& sphæræ ignis, quorum motus nõ experimur, non fecit mentionẽ: quia nondũ tractauit de eorum motu. Huic secundæ quæstioni respondet hic per modum interrogationis, vt moris eius est dicens: ꝙ quia tempus passio quædam est, aut habitus ipsius motus, quippe cuius sit numerus & mensura: & hæc omnia mobilia sunt, omnia sunt in tempore. Neque obstat quod supra dixerat text. 117. sempiterna & per consequens cœlum non esse in tempore: quia intelligit illic quantum ad suum esse & durationẽ: hic vero quantum ad suum motum. Neque locus est hic disputandi, an terra moueatur secundum se totam, satis enim pro nunc est, ꝙ omnia terrestria deorsum mouentur. Quod autem subiungit, tempus & motum simul esse secundum potentiam & actum, sunt qui existiment dictum esse propter primum mobile, quod vt dictum est tex. 45. nõ est secundum se totum in loco, sed secundum partes quæ sunt in loco in potentia puta vna in alia sibi continua: Attamen sensus hic falsus est. Nã vt illic diximus, quanuis partes cœli non sint in loco, nisi in potentia, actu tamen & proprijssime mouentur in loco tam partes, quam totum secundum partes atq; adeo actu est illic tempus. Dixit ergo hoc propterea, quia sunt aliqua actu quiescentia, vt terra secundum se totam, aut lapis, aut animalia dum dormiũt: & ideo nequis putaret illa non esse in tempore, quia non actu mouentur, dicit, ꝙ eo modo, sunt in tempore, quo mouentur, vt si sunt in potentia vt moueantur localiter sunt in potentia vt secundum talem motum mensurẽtur tempore, & si sunt actu in motu quantum ad suum esse & durationem, aut viuere, eadẽ ratione actu sunt in tempore.

Textus, cxxxj.

Vtrum autem cum non sit anima, erit tempus, an non dubitauerit aliquis. Cum enim impossibile sit numerantem esse aliquem,

impoßibile est numerabile aliquid esse. Quare est manifestum, quod neque numerus est, numerus enim est, aut quod numeratur, aut ipsum numerabile. Si autem nihil aliud aptum natura est quàm anima numerare, & animæ intellectus impoßibile est tempus esse, cùm non sit in anima, nisi hoc, quod aliquando existens tempus est, vt si contingit motum esse sine anima prius autem & posterius, in motu est, tempus autem, hęc sunt quatenus numerabilia sunt.

Vtrum tps dependeat ab anima.

¶In textu hoc. 131. soluit primam quæstionem, quæ est hæc: vtrum tempus ita quantum ad suam existentiam dependeat ab anima intellectiua, vt si nullus esset intellectus, nullum esset tempus. Et arguit ad partem affirmatiuam: estque notandum argumentum, quod procedit à posse, ad esse. Si nulla esset posibilis potentia numerans, nullus esset posibilis numerus: quia numerus dicit respectum ad numerantem (est enim numerus id, quod vel actu numeratur, vel in potentia est numerabile) ergo si de facto nulla esset potentia numerans, nullus esset numerus. Potentia autem numerans esse nequit, nisi intellectus, cuius est comparare mensuram ad mensuratum, & congerere vnitates numeri: & tempus est numerus numeratus, ergo si nullus esset intellectus, nullum esset tempus. Solutio Aristotelis videtur in hoc consistere, ꝙ tempus (accipiendo formaliter vt dicit numerum) non esset, nisi intellectus esset: accipiendo autem materialiter pro re, quæ est tempus, potest esse sine anima: nam motus, qui est res, quæ est tempus, est sine anima. Et hoc est, quod ait (Nisi hoc quod aliquando existens tempus est, vt si contingit motum esse &c.) Idest conceditur tempus formaliter non esse sine anima, nisi materialiter hoc, idest illa res, quæ aliquando existit tempus: puta motus, qui subiecto est idem, ꝙ tempus, Quod nos. q. 4. notamus ad probandum tempus & motum idē esse realiter. Quod tandem est dicere. Illa quæ sunt prius & posterius in motu, sunt sine intellectu: ꝙ tamen sint numerabilia vt duæ horæ duæ dies, habent ab anima. Hoc autem. q. 4 numerosius examinamus.

Tempus & motus idē realiter.

Textus. cxxxij.

Dubitauerit autem aliquis, & qualis motus numerus tempus sit, an qualiscunque. Etenim generatur in tempore, & corrumpitur, & augmētatur, & alteratur in tempore, & fertur. Quatenus igitur motus est, eatenus est vnius cuiusque motus, numerus. Qua propter ipsius motus simpliciter est numerus continui, sed non cuiusdam, sed est nunc motum esse & aliud, quorum vtriusque motus erit numerus. ¶Alterum igitur tempus erit: & simul duo æqualia tempora erunt, an non? omne nanque tempus, vnum similiter & simul est, specie autem, & quæ non simul. ¶Si enim sint hi canes, illi vero equi, vtrique autem septem idem numerus est: sic & motuum simul terminatorū, idem tempus est, sed hic quidem velox fortassis, alius verò, non: & hic quidem, loci mutatio est, alius autem alteratio, tempus tamen idem est: siquidem & numerus æqualis sit, & alterationis, & loci mutationis, & simul sint. Atque propter hoc, motus quidem alteri, & seorsum sunt, tempus autem, vbique est, idem, quia numerus vnus, & idem vbique est, qui est æqualium & simul.

¶Particula tertia huius capitis in hoc textu. 132. iacet & in duobus sequētibus. Vbi philosophus vt extremam huic rei manum imponat: inuestigat subiectum in quo sit tempus. Nam cum sit numerus motus: motus autem sint species multæ (vt alteratio, augmentatio &c.) dubitatio est, sit ne in quocunque motu suum proprium tempus, an sit potius motuum vniuersorum vnum tempus. Et arguit, quod in singulis motibus sint tempora singula. Omnis generatio, & omnis denique motus est in tempore (verba enim illa, generatur &c. accipiuntur impersonaliter) in quantum enim vnusquisque motus est motus, in tantum habet numerum prioris & posterioris (quod est habere annexum tempus) ergo tempus est numerus motus simpliciter. i. in genere: vt comprehendat omnem motum singularem, & non solum est particulariter numerus cuiusdam motus, puta primi mobilis. Cum ergo sit vnus motus & alius motus. i. cū sint plures motus, sequitur vt sint quoque plura tempora. ¶Illic autem. (Alterū igitur &c.) arguit ad oppositum interroganter vt solet. Si enim (inquit) tempora multiplicentur secundum multiplicationem motuum, fit, vt simul sint duo tempora æqualia, puta duæ horæ, vna qua ego lego, & altera, qua alter simul legit in alio gymnasio, & simul duo dies martis, & duo menses octobris: quod est impoßibile. Ait, æqualia, quia multa tempora, quorum vnum est pars alterius, sunt simul, vt puta, dies mensis, &c. Quod autem sit impoßibile, probat: quia omne tempus quod simul & similiter est, vnum est numero, vt hæc hora tertia, qua ego scribo est eadem numero qua quæcunque res mundi modo operatur, aut est & hæc dies est vnum numero tempus in toto orbe. Licet antipodis sit nox. Et illa tempora æqualia, quæ non sunt simul, non sunt idem numero, sed tamen sunt idem specie, vt annus præsens, & annus præteritus: si autem sint inæqualia, vt mensis & annus, sunt quodammodo diuersæ species sicut bicubitum & tricubitum in genere quantitatis vt in. q. 4. explanamus. ¶Affert exemplum simile in numero. Septem (inquit) canes in eodem penitus numero septenario sunt quo septem equi, tametsi res ipsæ numeratæ specie differant, eundem enim numerum dicimus esse elementorum qui est & primarum qualitatum, puta quatenarium. Licet illa substantia sint, hæ vero qualitates. Eodem igitur (inquit) modo vniuersorum motuum, qui hodie fiunt in orbe, ab eodem nunc in idem nunc (scilicet ab ortu solis vsque ad occasum) idem est tempus. Licet alius sit motus alterationis, alius localis, alius velox, alius tardus. Et ita licet motus sint alteri, idest, diuersi, numerus tēporis vnus est æqualium durationum quæ sunt simul.

Textus. cxxxiij.

Quoniam autem est loci mutatio, huius circularis, numeratur autem vnum quodque vno quodam congeneo, vnitatis vnitate, equi vero equo sic & tempus tempore quodā finito

finito (mensuratur autem, sicut diximus: & tempus motu, & motus tempore: hoc autem est, quia à determinato motu tempore mensuratur & ipsius motus quantitas, & temporis) si igitur primum mensura omnium congeneorum est: circulatio regularis, mensura maxime erit, numerus huius, notissimus est. Neque igitur alteratio, neque augmentatio, neque generatio: regulares sunt, loci autem mutatio, est. ¶ Quapropter & videtur tempus esse sphæræ motus: quia hoc mensurâtur alij motus, & tempus hoc motu. ¶ Propter hoc autem: & quod consuetum est dici, accidit. dicunt enim circulum esse, humanas res: & aliorum motuum habentium naturalem, & generationem, & corruptionem: hoc autem est, quia hæc omnia tempore dijudicantur, & accipiunt finem, & principium, ac si secundum quandam circulationem sit: etenim tempus ipsum, esse videtur circulus quidam: hoc autem rursus videtur, quia huiusmodi loci mutationis mensura est, & mensuratur ipsum ab huiusmodi. Quare dicere rerum eas quę fiunt, esse circulum: est dicere temporis esse quendam circulum: hoc autem est: quia mensuratur circulatione. Præter enim mensuram nihil aliud videtur esse mensuratum: quam multæ mensuræ, totum.

Vnicum est tempus.

¶ Postquam ad vtranq; partem dubitationis disputauit, in hoc sequenti text. 133. concludit tempus vnicũ esse omnium motuum, quod subiectiue est in primo mobili. Quam conclusionem tribus testimonijs corroborat. Primum hoc syllogismo. Vnumquodq; mensuratur mensura congenea. i. eiusdem secũ rationis, & quæ sit primum simplicissimumque ac notissimum sui generis: motus primi mobilis est eiusdem generis (puta eiusdem prædicamenti) cum alijs omnibus motibus, estq; omnium primus, simplicissimus atque notissimus: ergo ille est mensura aliorum omnium: rursus iam dictum est textu. 122. & motum tempore mensurari & vicissim tempus motu (& ratio, inquit est, quia quantitas iam motus, quam temporis mensuratur, & cognoscitur à motu, determinato tempore, id est, per motum cuius mensura est tempus) ergo prima omnium motuum mensura: atque adeo omnium tempus est numerus & mensura illius primi motus. Maiorem primi syllogismi ex professo probat Phi. 10. meta. textu. 3. exemplis plurimis: vt numerum vnitate tanquam indiuisibile & simplicissima mensura metimur, vt equorũ numerum vno equo multiplicato, & stadium pede & inter alia subdit illic: & motus omnes velocissimo motu primi mobilis. Quod enim ille motus sit omniũ primus, manifestum est, cum sit omnium causa. Quod autem sit simplicissimus, patet quia numeri irregulares & difformes sunt veluti compositi ex dissimilibus partibus, motus vero cœli propter suam vniformitatem est simplicissimus. Et ideo habet se inter motus, sicut vnitas in numero. Et quod sit notissimus patet ex motu solis per quem iudicamus de duratione nostrarum operationum. Et ita concludit, quod neque alteratio, neque augmentatio, neque generatio erit tempus: quia nullus istorum motuum (eo quod sunt rerum corruptibilium) esse potest ita continuus, aut ita vniformis, & regularis. Prætermisit (arbitror) nominare motum localem rectum tanquam manifeste irregularem, si enim sit naturalis, velocior est in fine, quam in principio: si vero violentus, econuerso. Ille ergo solus motus cœli, quia est corporis incorruptibilis & ab intelligentia fatigari nescia, vniformissimus est. ¶ Secundo confirmat conclusionem testimonio eorum ipsorum qui in hac parte errabant, dicentes tempus esse motũ sphæræ: hac enim ratione id opinabantur quia per illum motum certi efficimur ac iudicamus de duratione nostrarum mutationum. Non tamen rem prorsus attingebant, vt intelligerent, non motum illum, sed numerum prioris & posterioris illius, esse tempus. ¶ Tertio eandem conclusionem manifestat sententia illa, quæ vulgo circunfertur: scilicet res omnes humanas, & in vniuersum generationes corruptionesque rerum omnium naturalium in circulo perpetuo esse: verbum enim hoc inde dimanauit, ꝙ omnia dijudicantur tempore: quod mensura est circularis motus: & ideo idem est dicere eas esse circulum, ac si diceretur, tempus earum esse circulum. Etenim præter illam, inquit, primam mensuram, nihil aliud videtur esse mensuratum quam vnum resultans ex pluribus mẽsuris. Etenim vt vnus passus nihil aliud est quam pes quinquies multiplicatus, & vnum stadiũ nihil aliud quam. 325. passus, ita vita decem annorum nihil aliud est quam decem circulationes continuæ solis sub zodiaco.

Humana omnia in circulo.

Textus. cxxxiiij.

Dicitur autem rectè, & quòd numerus quidem est idem ouium, & canum si æqualis vterque sit: denarius autem, non idem neque decem eadem: sicut neque trianguli ijdem: æquilaterus inquam, & scalenus: & tamen figura eadem est, qua ambo trianguli sunt, idem enim dicitur cuius non differt differentia, sed nõ cuius differt, vt triangulus trianguli differentia differt (diuersi enim trianguli sunt) figuræ autem, non, sed in vna & eadem diuisione: figura enim, talis quidem circulus est, talis vero, triangulus. Huius autem talis quidem est æquilaterus: talis verò, scalenus, figura igitur eadem & hæc: triangulus enim est: triangulus autem non idem est. Et numerus igitur eodem modo, non enim differt numeri differentia, numerus horum, denarius autem non idem est: in quibus enim dicitur, differunt: hæc enim, canes, alia vero, equi sunt. Et de tempore quidem & ipso, & de ijs, quæ circa ipsum: considerationi sunt propria dictum est.

¶ In textu hoc demum. 134. postremo huius libri quo apertius exponat id quod paulo ante dixerat nempe eandem esse numerum decem ouium aut equorum, qui est decem canum, licet non sit itidem denarius, ponit documentum attentione certe & memoria dignum, vt apposite de identitate & diuersitate rerum congrueq; loquamur. Ait enim quod decem oues sunt idem numerus qui decem canes, non tamen idem denarius. Et ita sane loquimur dicentes longe alium esse hunc binariũ,

probis ac sapientibus duobus hominibus indicatis, quã illũ, videlicet, quo improbos, aut ignaros designamus. Et ratio est, quia genus remotum cum nota vnitatis vel idẽtitatis prædicatur de speciebus remotis, quæ sunt sub genere inferiori: attamen genus proximum nõ prędicatur cum tali signo vnitatis, aut identitatis de suis proximis speciebus. Subdit exemplum in mathematicis. De duobus triangulis, quorum alter est æquilaterus, alter vero scalenus, idest, inæqualiũ omnium laterum, affirmamus quod sunt eadem figura. Et ratio huius est, quia figura non diuiditur immediate per has differentias, æquilaterus, & scalenus & ideo ratio figuræ manet eadem in ambabus speciebus. Negamus tamen, quod sint idem triangulus, propterea quod triangulus immediate diuiditur in æquilaterum & scalenũ: atque adeo ratio trianguli non manet eadem in illis, vt contracta per illas differentias. Et hoc est, quod hic ait Aristote. (idem enim dicitur cuius non differentia, sed non cuius differt. &c.) trianguli enim illi duo, trianguli differentijs differunt non autem differentijs figuræ, quæ sunt circularis, aut triãgularis & cætera. Hinc sequitur ad maiorem explicationem, ꝙ genus quodcũque prædicabitur de indiuiduis eiusdem speciei, quæ sub illo continentur. Nam duo æquilateri non solum sunt eadem figura, sed idem etiam triangulus, nõ tamen sunt idem æquilaterus, quia species materialiter diuiditur per diuersa indiuidua: sicut genus formaliter per suas differentias. Eodem modo possumus dicere, ꝙ Petrus & Paulus sunt idem animal, nõ tamen sunt idẽ homo, Petrus tamen & Brunellus non sunt idem animal, tametsi dici possint idem corpus. Sermones isti fateor ꝙ non sunt vsitati apud iuniores, sunt tamen vere philosophici, & apud antiquos celebrati: & merito ad vsus plurimos obseruandi. Eodem ergo modo motus omnes. s. alteratio, generatio, & augmẽtatio: & motus localis eodem tempore conueniunt quod est omnium mensura: tametsi non sint idem motus.

Finis quarti libri Physicorum.

Reuerendi patris, Fratris Dominici Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, ſuper quintum Phyſicorum Ariſtotelis Commentaria.

DE DIVISIONE motus in ſuas ſpecies.

CAPVT. I.

Textus. TRANSMVTAtur autem quod traſmutatur omne, hoc quidem ſecundum accidens; vt cum dicimus muſicum ambulare, quoniam cui accidit muſicum eſſe hoc ambulat: hoc autem ex eo quia huius aliquid mutatur, ſimpliciter dicitur mutari: vt quæcunque dicuntur ſecundum partes: ſanatur enim corpus, quia oculus aut thorax: hæc autem, partes ſunt totius corporis. Eſt autē aliquid quod neque ſecundum accidens mouetur: neque ex eo, quia aliqua partium ipſius, ſed ex eo quia ipſum mouetur primum, & hoc eſt ſecundum ſe ipſum mobile. Secūdum alium autem motum alterum eſt, vt alterabile & alterationis, ſanabile & calefactibile alterum.

¶ In quatuor ſuperioribus libris tractatum eſt de motu abſoluēte, & de his, quæ ad eum pertinēt, puta de principijs eius, & cauſis, de eiuſque quidditate, atque adeo de loco qui eſt menſura mobilis, & de tempore, quod eſt menſura motus. In reliquis vero quatuor agitur de motu comparatiue, nempe in hoc quinto comparatur ad ſuas partes ſubiectiuas, diuiditur enim per ſuas ſpecies: in ſexto comparatur ad ſuas partes quantitatiuas: in reliquis vero duobus comparatur ad motorem. Liber autem iſte, qui in ſex capita diuiditur, & ſecundum Commentato. in textu. 63. (licet in calce adijciantur alij duo, qui non ſunt in græco) diuiditur in tria præcipua membra. In duobus enim prioribus capitulis vſque ad textum. 20. enarrantur ſpecies motus, explicaturque ad quæ prædicamenta ſit per ſe motus, in duobus ſequentibus vſque ad textum. 45. agitur de vnitate & diuerſitate motus: in duobus reliquis capitulis de contrarietate motus. In capitu. 1. quod. 10 textus continet duo facit Philo. In ſex enim textibus prioribus diſtinguit diuerſas acceptiones, & mutationis, & motus: in quatuor vero ſequentibus diſtinguit ſpecies mutationis in genere antequam in ſequenti capit. diſtinguat proprias ſpecies motus. Proponit ergo in hoc. 1. textu. diſtinctionem motus trimembrem ex parte mobilis. Ait enim, ꝙ eorum, quæ tranſmutantur, aliqua tranſmutātur per accidens, vt cum dicimus muſicum ambulare, quia non eſt de ratione ambulantis vt ſit muſicus, ſed accidit ei: animal vero eſt neceſſarium ſubiectum ambulationis. Eorum autem quæ per ſe mouentur, alia mouentur, non per ſe primo, ſed ratione partis: vt cum homo ſanatur ſecundum oculum, aut ſecundum thoracem. i. pectus, ſimpliciter dicitur ſanari: licet ſanetur ſolum ſecundum partem. Alia ſunt, quæ mouentur neque ſecundum accidens, neque ſecundum partem, ſed per ſe primo, vt cum equus ambulat, vel augetur, vel calefit. Et iſte motus eſt, qui variatur ſecūdum ſpecies, ſcilicet alterationis, augmentationis, aut motus localis. Subiungit autem. (Secundum alium autem motum, alterum eſt vt alterabile). i. ſecundum ꝙ motus eſt alius, ita & ſubiectum eſt alterum: nam ſubiectum ſortitur nomen & ſpeciem à motu. Si enim motus differunt genere ſubalterno, ita & mobilia, vt quia alteratio eſt alia ſpecies ſubalterna quam augmentatio, & motus localis, alterabile eſt altera ſpecies quam augmentabile: & mobile localiter, altera. Vnde & cœlum eſt mobile localiter, licet non ſit mobile alia ſpecie motus. Et (Alterationis (inquit) ſanabile, & calefactibile, alterum). i. quia alteratio rurſus diuiditur in alias ſpecies, puta ſanationem & calefactionem, ita & ſanabile eſt aliud à calefactibili. Hoc eſt dicere ꝙ alterabile idem eſt quod mobile motu alterationis, & ſanabile eſt mobile motu ſanationis, & augmentabile eſt mobile motu augmentationis. &c.

Partitio libri.

Textu. ij. Eſt autem & in mouente, ſimiliter: aliud enim ſecundum accidens mouet, aliud vero ſecundum partem, ex eo quia partium huius aliqua, aliud vero, per ſe ipſum primum: vt medicus quidem ſanat, manus vero percutit.

¶ Eadem ratione, quia diuiſit mobilia, diuidit in text. hoc. 2. mouentia. Eorum enim, quæ mouent, aliud eſt mouens per accidens: vt muſicus ædificat, aut ſanat: aliud vero per ſe, non primo, ſed ſecundum partem: vt cum quis manu percutit: aliud vero, quod ſimpliciter per ſe primo mouet, vt cum medicus ſanat, quod enim homo facit ſecundum intellectum, non ſecundū partem, ſed ſecundum ſe totum facit.

Text. iij. Quoniam autem eſt quidem aliquid mouens primum, eſt autem aliquid quod mouetur, ad hæc in quo tempus, & præter hæc ex quo, & in quod (omnis enim motus: ex quodam, & in quiddam: alterum enim eſt quod primū mouetur, & in quod mouetur, & ex quo: vt lignum, & calidum, & frigidum, horum autem, aliud quidem quod, aliud vero in quod, aliud autem ex quo) manifeſtum

est igitur, quod motus in ligno est non in specie: neque enim mouet, neque mouetur species, aut locus, aut ipsum tantum.

¶ Similem diuisionem, qua mobilia mouent, atque diuisit, intendit facere ex parte terminorum, ad quos est motus. Præmittit autem in hoc text. 3. explicare quid est id, cui per se conuenit ratio motus & proprie moueri. Quinq; enim sunt (inquit) quæ in motu est considerare, quæ sunt, mouens, & subiectum, quod mouetur, & tempus in quo fit motus, & præterea terminus à quo & terminus ad quem. Inter quæ duas facit comparationes. Primo comparat subiectum ad vtrunq; terminum, dicens id quod mouetur alterum esse, & à termino ad quem & à termino à quo. Vt in calefactione ligni tria consideramus, scilicet frigidum, & calidum & lignum, quod successiue subijcitur vtrique qualitati, dum lignum ex frigido fit calidum. Non solum ergo intelligit, ꝙ lignum distinguitur realiter à frigiditate, & caliditate (quia hoc nihil esset dicere) sed loquitur in concreto, ꝙ lignum in quantum lignum alterū est, quam lignum in quantum frigidum, aut in quantum calidum. Et hoc est quod subdit (Manifestum est, quod motus in ligno est non in specie). i. id quod proprie calefit, neq; est frigidum, neque calidum sub tali ratione sed lignum. Speciem enim appellat formam, & eam, quæ corrumpitur, & eam, quæ acquiritur, vel subiectum sub tali forma. Docuit nanque lib. 1. huius text. 61. ꝙ subiectum proprie enunciatur in recto vt homo fit niger, sed terminus à quo proprius explicatur in ablatiuo, vt dicamus, ex albo fit nigrum, potiusquam album fit nigrum. Et ratio est, quia subiectū manet sub termino ad quem, priuatio autem (quæ est terminus à quo) non manet. Concludit ergo, ꝙ neque species (scilicet nec terminus à quo, nec terminus ad quem sub hac ratione) mouetur. Neq; locus in quo vel ad quem fit motus: vt lib. 4. huius text. 41. determinatum est. Adde quod nec tempus mouetur (vt patet ex dictis in tract. de tempore) neque mouens ipsum in quantum mouens: vt lib. 3. textu. 16. & 17. constat. Ex quibus colligitur, ꝙ ex omnibus, quæ requiruntur ad motum, solum subiectū mouetur atque adeo illud solum, quatenus successiue est sub vtroque termino mouetur.

Text. iiij. Sed est mouens, & quod mouetur: atque in quod mouetur. Magis autem ab eo in quod quàm ex quo mouetur denominatur mutatio. Qua propter & corruptio: in id, quod non est: mutatio est: quanuis & ex eo, quod est, mutetur, quod corrumpitur. Et generatio in id, quod est: quanuis ex eo, quod non est.

¶ In textu. 4. cum duos terminos statuisset motus, docet à quo illorum motus sortiatur denominationem: & speciem: dicens, ꝙ illam sortitur, non à termino à quo, sed à termino ad quem. Cum enim ex frigido fit calidum: licet terminus à quo sit frigiditas non tamen ille motus dicitur frigefactio, sed calefactio: & econuerso cum ex calido fit frigidum, non dicitur calefactio, sed frigefactio: & cum ex semine fit animal, licet corrumpatur illic semen: non tamen dicitur simpliciter corruptio, sed generatio. Corruptio autem (inquit) denominatur à termino à quo. Et illa dicetur corruptio, cū addito, scilicet corruptio seminis: & cum ex frigido fit calidum, dicitur corruptio accidētalis, scilicet frigidi, aut frigoris, & cum ex ligno generatur ignis, dicitur corruptio ligni & generatio ignis: quia corruptio vnius, est generatio alterius. At vero quando corrumpitur viuens, & vel mistum aliud per defectum, licet generetur forma cadaueris, aut alia imperfectior, tamen simpliciter denominabitur corruptio: vt cum animal moritur, aut arbor arescit quia forma non generatur, nisi via corruptionis.

Text. v. Quid igitur motus sit, dictum est prius. Species autem, & passiones, & locus, ad quæ mouentur ea, quæ mouentur, immobilia sunt: vt scientia, & calor. Attamen dubitabit aliquis, si passiones motus sunt: albedo autē passio est. erit enim ad motum, mutatio: sed fortassis nō est albedo, motus: sed dealbatio.

¶ Est autem & in illis & quod est secundum accidens: & quod est secundū partem atq; secundum aliud: & quod primo est, & non secundū aliud: vt quod fit albū: in id quod intelligitur, mutatur secundum accidens, colori enim accidit intelligi: in colorem autē quia album, pars est coloris, & in Europam: quia pars Europæ, Athenæ sunt. In album autem colorem per se. Quomodo igitur per se mouetur, & quomodo secundum accidens, & quomodo secundum aliud aliquid, & quomodo idem primum & in mouente est, & in eo quod mouetur: manifestum est & quod motus non est in specie: sed in eo quod mouetur & mobili secundum actum.

¶ Duas particulas habet tex. hic. 5. In prima insinuat quādam dubitationem, quæ ex proxime dictis suboritur. Ait igitur, quod quid sit motus, dictum est prius. Est enim via, & acquisitio tēi, vt lib. 3. dictum est. Spēs & passiones: puta formæ & qualitates & locus (vt modo dicebatur) sunt res immobiles, ad quas mobilia mouentur. Dubitatio ergo est. Cum motus (vt nomē præsefert) idem sit quod passio quædam: & albedo itidem videat esse passio (est enim accidens quo res patitur) sequitur quod & albedo erit motus: & cum ad albedinem fit motus (nam dealbatio est motus ad albedinē) sequitur, quod ad motum fit motus: quod infra textu. 12. probabitur esse impossibile: alias idem esset via, & terminus. Respondet, quod fortasse albedo nō motus, sed dealbatio. Fortasse inquit: non quia dubitet, sed quia ille est modus eius propter grauitatem respondendi: aut quia nondum de hoc disputauit. Quo fit, vt aliter motus, quam forma, sit dicendus passio. Nam forma, vt albedo: de se non dicit, quod sit in fieri: dealbatio vero significat albedinem vt est in fieri, & ideo alia est ratio formæ, & alia motus: vt libro. 2. q. 2. dictū est.

¶ In secunda parte textus. Est autem &c. explicat similem diuisionem conuenire terminis motus, illis, qui assignati sunt mobilibus & mouentibus. Dicitur enim mobile moueri in aliquid tāquam in terminū: & secundum accidens, secundum partem & per se primo. Exemplum primi, vt si nigrum quod forte non intelli-

gebatur:

gebatur: mutetur in album, quod tunc intelligitur, per se mutatur in album, per accidens vero mutatur in id, quod intelligitur: quia accidit: inquit: albo intelligi. Ponit, vt coniicio, hoc exemplum: quia color est quidem per se obiectum sensus, non tamen sub illa ratione est obiectum intellectus, sed in quantum ens, cui accidit esse album. Exemplum secundi. Si quis à Thebis proficiscatur Athenas, per se quidem mouetur Athenas: mouetur autem in Europam ratione partis. Nam Athenæ partes sunt Europæ. Non subdit tertium exemplum de per se primo: quia in his duobus est expressum. Eadem exempla sunt de termino à quo. Sicut quod mouetur à nigro, mouetur ab eo: quod non intelligitur, at id, quod mouetur. à Thebis mouetur quodammodo ab Europa ratione partis. Sed posuit ea in termino ad quem: quia inde motus sortitur speciem. ¶ Concludit ergo satis dictum esse quomodo mobilia, mouentia, & termini diuidantur per se, & per accidens, & præterea quomodo ex omnibus, quæ concurrunt ad motum, solum subiectum est id in quo est motus: atque adeo id duntaxat censetur proprie moueri.

Text. vj.

Quæ igitur secundum accidens est, mutatio: dimittatur: est enim & in omnibus, & semper & omnium. Quæ vero non secundum accidens: non est in omnibus, sed in contrarijs, & medijs & in contradictione. Huius autem fides: ex inductione est. Ex medio autem, mutatur: vtitur enim ipso vt contrario ad vtrumque. Est enim quodammodo medium ipsum, extrema. Quapropter & hoc ad illa, & illa ad hoc, quodammodo dicuntur contraria, vt mese, grauis ad netem, & acuta ad hypaten. Atque fuscum album ad nigrum, & nigrum ad album.

¶ Ex his differentijs mobilium ait in hoc textu. 6. transilienda esse ac prætereunda mouentia mobiliaque ac terminos per accidens motus. Nam scientia habet finitos præscriptosque terminos, quibus clauditur, ea vero, quæ sunt per accidens, non sunt terminata, sed infinitis possunt modis contingere. Et hoc est quod ait. Est enim & in omnibus, scilicet, terminis: & semper. i. quotiescunque fit motus: & omnium, puta mobilium. Exempli gratia. Ex musico per accidens potest fieri album, & sapiens: & magnum, & quicunque alij termini, & isti termini possunt fieri per accidens ex quibuscunque alijs. Per se autem nihil fit, nisi ex suo contrario: quod libr. 1. huius textu. 43. docuit Phi. vt album per se fit ex nigro, & calidum ex frigido. Subiungit autem, quod mediæ qualitates, contrarietatem habent quandam ad extrema. Album enim fit per se ex non albo: puta ex nigro, aut medio colore colorato. Et hoc est, quod subdit. (Vt mese grauis est ad neten, & acuta ad hypaten.) Seruauit interpres voces græcas. Mese enim idem est: quod media: & cum absolute ponitur, accipitur pro media chorda lyræ, Nete est acutissimus sonus primæ chordæ: hypate vero est sonus grauis vltimæ chordæ. Ait ergo, quod media quodammodo contrariatur vtrique extremo: nam est grauis respectu primæ, & acuta respectu vltimæ. Sicuti fuscum est album respectu nigri, & nigrum respectu albi.

Text. vij.

Quoniam autem omnis transmutatio est ex quodam in quiddam (manifestat autem & nomen: post aliud enim aliquid: & aliud quidem prius significat, aliud autem posterius) mutabitur quod mutatur, quadrifariam. Aut enim ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum aut ex non subiecto in subiectum aut ex subiecto in non subiectum. Dico autem subiectum quod affirmatione monstratur. ¶ Quare necesse est ex ijs, quæ dicta sunt tres esse mutationes: eam, quæ est ex subiecto in subiectum, & eam, quæ ex subiecto in non subiectum & eam, quæ ex non subiecto in subiectum, quæ enim ex non subiecto in non subiectum non est mutatio, propterea quod non est secundum oppositionem, neque enim contraria neque contradictio est. ¶ Quæ igitur ex non subiecto est in subiectum mutatio secundũ contradictionem, generatio est, alia quidem simpliciter simplex: alia vero quædam, cuiusdam: vt ea quæ ex non albo in album, generatio huius est. Ea vero, quæ ex eo, quod non est simpliciter in substantiam, generatio simpliciter est secundum quam simpliciter fieri, & non aliquid fieri dicimus. Quæ vero ex subiecto in nõ subiectum: corruptio est, simpliciter quidem, quæ ex substantia ad ipsum, non esse est: quædam autem, ea quæ est in oppositam negationem: sicut dictum est & in generatione.

¶ His præiactis fundamentis, adornat in hoc textu. 7. (vbi incipit. 2. pars huius capitis) distinguere species motus. At quia mutatio superius quid est quam motus (generatio enim & corruptio, vt textu proximo videbimus, non est motus, sed mutatio) distinguit prius mutationem in quatuor species, quæ sumuntur ex combinatione terminorum. Ait ergo, quod cum omnis transmutatio sit ex quodam in quiddam (nomen enim ipsum designat ordinem prioris à quo, & posterioris in quod est mutatio) fit vt quatuor modis contingat trãsmutatio. ¶ Vbi adnotandum est quod quatuor isti modi non distinguuntur ex parte rei: eadem enim mutatio cum ex albo fit nigrum est, etiam ex non nigro in non album, & ex non nigro in nigrum, & ex albo in non album: sed est distinctio ex modo significandi terminorum à quo, & ad quem. Et hoc est quod ait (dico autem subiectum &c.) id est non appello subiectum proprie id, quod subijcitur vtrique termino (nam illud, idem manet in omni transmutatione) sed subiectum dico terminum affirmatine monstratum. Et per oppositum non subiectum appellatur terminus negatus, quem. 1. periher. appellauerat nomen infinitum. ¶ Ex his inquit, quatuor modis tres priores sunt

Trãsmutatio quatuor modis

tantum per se species mutationis. Nam illa (inquit) quæ fit ex non subiecto in non subiectum, non est per se mutatio: quia omnis per se mutatio, aut est ex contrarijs, vt cum ex albo fit nigrum: aut ex contradictorijs, vt cum ex non albo fit album: aut econuerso. Contradictionem appellat oppositionem quæ per negationem exprimitur. At vero inter duo extrema infinita non est contrarietas: possunt enim ambo eidem simul conuenire: lapis nanque est simul non sanus, & non æger: quia cum non habeat aptitudinem ad tales qualitates, nec est sanus nec æger: sicut & angelus & est nõ albus, & simul nonniger, & non medio colore coloratus. Et eadem ratione non opponuntur contradictoriè, quia ex duobus contradictorijs semper vnum est verum, & alterum falsum. Potest tamen per accidens ex non albo fieri non nigrum, cum ex nigro fit album. ¶ Sed contra hoc videtur quod sicut per se album fit ex nigro, ita & non album per se fiat ex non nigro: quia albo per se conuenit vt sit non nigrum. Respondetur, quod ad hoc, quod ex hoc termino à quo per se fiat terminus ad quem, requiritur quod simul repugnent inesse simul eidem, & iam dictum est quod non album, & non nigrum, aut non medio colore coloratum simul conueniunt angelo. ¶ Subsequenter inquit, quod illa transmutatio, quæ non est ex subiecto in subiectum, est mutatio secundum contradictionem, & dicitur generatio. Non appellat non subiectum, propterea, quod nihil subijciatur tali formæ (alias esset creatio) sed appellat non subiectum illud, quod significatur sub negatione formæ. Et hæc inquit, generatio aut simpliciter est generatio, aut (quædam, cuiusdam) id est, secũdum quid. Generationem secundum quid appellat, mutationem accidentis in accidens: vt cum ex nõ albo fit album: quia illic non producitur ens simpliciter, idest, substantia, quæ est ens actu: imo substantia, perfecta erat sub termino à quo, quæ manet sub termino ad quem. Generatio vero simpliciter est illa quæ fit ex nõ ente simpliciter, puta ex non substantia in actu, vt cum ex aere generatur aqua, aut ex semine animal: vbi id, quod manet sub vtroque termino est sola materia prima: quæ non est ens actu, sed ens in potentia. Et econtrario illa, quæ fit ex subiecto in non subiectum, dicitur corruptio, aut simpliciter vt cum id, quod manet sub vtroque termino, est sola materia prima: vt quando aqua corrumpitur in aerem: quia generatio vnius, est corruptio alterius: aut secundum quid, vt cũm ex albo fit non album, manente eadem substantia. ¶ Meminisse hic opus est illius quod lib. 1. huius super textum. 75. adnotauimus: nempe, quod aliud est dicere in generatione substantiæ, quod aqua fiat ex non ente simpliciter (vt negatio feratur in totum) & aliud, quod fiat ex simpliter non ente. Nam primus sensus est verus: quia aqua fit ex materia, quæ non est ens simpliciter, sed ens in potentia: puta aqua in potentia, sed tamen falsum est, quod materia sit simpliciter non ens, quia non est purum nihil. In summa, creatio fit simpliciter ex non ente, generatio vero, ex non ente simpliciter.

Textus. viij.

Si igitur id quod non est dicitur multipliciter, & neque id quod est secundùm compositionem, aut diuisionem contingit moueri, neque quod est secundum potentiam, quod ei quod est simpliciter secundum actum, oppositum est (quod enim est non album, aut non bonum: fieri potest vt moueatur secundum accidens: fuerit enim homo: non album) quod autem simpliciter non hoc est: nullo modo, (impossibile enim est: quod non est moueri) si autem hoc: & generationem, motum esse impossibile erit. ¶ Generatur enim: quod non est: nam & si quàm maxime secundum accidens generatur, attamen est verum dicere, quòd est id quod non est de eo eo quod generatur simpliciter: similiter autem & quiescere. Hæc igitur omnia accidunt difficilia, moueri ad id, quod non est: & si omne quod mouetur in loco est, quod autem non est in loco (essent enim alicubi). ¶ Neque ergo corruptio motus est, contrariũ enim motui: motus est aut quies, corruptio autem generationi contrarium est.

¶ Ex quatuor illis combinationibus terminorum excluserat à ratione mutationis, quando ambo proferuntur negatiue, subsequenter in hoc textu. 8. ex alijs tribus, quas dixit esse species mutationis intendit excipere duas à propria ratione motus, puta quando alterum extremorum est negatiuum. Et est locus iste quanuis abditus, subtilis tamen ac physicus. Vbi prius considerandum est, quod quanuis ex non albo fiat per se album, & ex non aere per se aer, tanquam ex propria priuatione, & proprio termino à quo (vt libr. 1. super textu. 43. expositum est) tamen in ratione subiecti: non album non fit album, quia non album non manet album. Et ad hoc propositum probauerat textu. 3. quod solum subiectum est, quod proprie mouetur. Intendit ergo hic probare, quod mutatio ex termino negato in terminum affirmatum, aut econuerso, non est motus, sed mutatio: quod est dicere: generatio & corruptio simpliciter dictæ, scilicet substantiæ non est motus. Et probatio est hæc certe pulchra, si bene intelligatur. Demus: v. g. quod ex aere fit aqua (illic enim ex non aqua) probatur quod nihil ibi moueatur motu generationis, id quod mouetur debet esse ens actu, quod maneat sub vtroque termino (nam solum subiectum proprie mouetur) sed illic nullum est ens actu quod maneat sub vtroq; termino, ergo nihil mouet motu generationis. Probatur minor: quia non aqua, puta aer, quæ est priuatio, & terminus à quo, non manet: aqua vero non erat sub termino à quo, materia autem (quæ manet sub vtroque termino) non est ens in actu: sed solum in potentia vt libr. 1. expositum est, ergo nihil illic mouetur. ¶ Sed quæris. Quid opus est, vt subiectũ, quod mouetur, sit ens actu? Ratio est, quod moueri, est accidens entium naturalium: accidens autem non habet proprie pro subiecto, nisi primam substantiam. Vnde materia sicut non est ens naturale: vt libr. 2. q. 1. adnotauimus, ita nec proprie mouetur: eadẽ proportione probatur corruptionem non esse motum. ¶ At vero vt hæc Aristoteles lucidiora faciat, insinuat diuisionem non entis. Ait enim, quod ens, & non ens vno modo accipiuntur, vt. 6. Meta. textu. 4. scilicet pro eo, quod

Generati[o] & corrup[tio] non e[st] motus.

Ens & nõ e[ns] dupliciter

quod est verum, vel falsum (sicut chimæram esse est non ens, id est falsum: & chimæra non esse, est ens: quia est verum) & isto modo nec ens, nec non ens mouentur: quia non dicunt aliquam existentiam, sed sunt entia rationis, quæ solum habent esse obiectiue in intellectu. Et hæc vocat hic ens, & non ens secundum compositionem, & diuisionem. Secundo modo accipitur non ens pro eo, quod est non ens simpliciter, puta pro materia, quæ neque simpliciter est non ens, scilicet nihil, nec simpliciter est ens sed ens in potentia: cui opponitur, inquit, ens in actu. Et neque hoc proprie mouetur ratione iam dicta. Tertio modo accipitur non ens pro eo quod est non ens secundum quid, scilicet accidentale, vt non album, non calidum, &c. Et hoc, inquit, mouetur quidem, non tamen per se sed secũdum accidens ratione subiecti. Lignum enim, cui accidit non album, mouetur cum fit album, & homo cui accidit non bonum, mouetur cum fit bonus. (Quod autem simpliciter non est hoc est, nullo modo) idest materia prima, quæ simpliciter non est prima substantia, nullo modo mouetur, & per consequens non aqua aut non aër, aut non homo &c. quæ sunt priuationes accidentes materiæ, nec mouentur per se nec per accidens. Concludit ergo generationem simpliciter dictam non esse motum.

¶ At quia posset quis statim obijcere, quod eadem ratione neque est mutatio: siquidem mutatio videtur etiam esse accidens subiecti. ¶ Respondet huic tacitæ obiectioni, quod generatio dicitur mutatio, eo quod id, quod generatur, incipit esse simpliciter quod non erat simpliciter, sed tantum erat in potentia. Et hoc est quam maxime per accidens moueri, scilicet ratione partis, puta ratione materiæ: quæ neque ipsa simpliciter mouetur, vt dictum est. Et quia non est aliud nomen, quo hanc inceptionem explicaremus, dicitur mutatio. Itaque ad rationem motus requiritur, quod id, quod mouetur, antea simpliciter fuerit: vt cum ex non albo fit album: ad mutationem autem satis est, quod fuerit in potentia. Ratio ergo prima, quare materia mouetur quando de nouo acquirit formam, est, quia materia ipsa de se non est, sed per formam, quam acquirit. Et eadem (inquit) ratione quando iam est sub forma, non quiescit simpliciter, nam quies non conuenit, nisi cui conuenit motus: quia contraria sunt circa idem. Addit rationem secundam, quod materia non mouetur. Omne quod mouetur motu physico, est in loco (quia necesse est vt sit quantum) materia autem (quia simpliciter non est) non est in loco, nisi ratione totius, ergo non mouetur.

¶ Pari ratione infert, quod nec corruptio simpliciter dicta, scilicet, substantiæ, sit motus. Nam contrariorum eadem est ratio, corruptio autem contrariatur generationi: ergo si generatio non est motus neque corruptio. Animaduertenda est hic ratio, cur generatio, & corruptio non sit motus. Non enim ratio est (vt multi putant) eo quod introductio formæ est in instanti, sed eo, quod nullum ens actu subijcitur vtrique formæ. Vnde quando lignum incipit calefieri per vltimum non esse: ita quod nunc non est calidum, sed immediate post hoc erit calidum, verus motus est. Et pariter quando aer illuminatur per primum sui esse, licet hic non sit tam proprie motus: quia non fit per expulsionem contrarij.

Quoniam autem omnis motus mutatio quædam est, mutationis autem tres quæ dictæ sunt, harum autem eæ, quæ sunt secundum generationem & corruptionem non sunt motus, hæ autem sunt, quæ secundum contradictionem fiunt: necesse est eam, quæ ex subiecto est in subiectum mutationem, motum esse solum. Subiecta autem, aut contraria sunt, aut media: etenim priuatio: ponatur contrarium: & monstratur affirmatione: nudum, & album & nigrum. Textus ix.

¶ Colligit ergo in textu. 9. Aristoteles, quod tamen est motus vbi est mutatio de subiecto in subiectum i. quando ambo termini motus explicantur affirmatiue. Nam subiectum hic appellat subiectum ipsum ea ratione qua prius est sub vno termino, & postea sub alio, vt cum ex albo fit nigrum. Collectio est hæc. Tres sunt tantũ mutationis species (vt textu. 7. probatum est) & ex his illæ duæ quæ dantur per contradictionem (puta quando vnum extremum exprimitur affirmatiue, & alterum negatiue) non sunt motus: nam si fit generatio simpliciter, vt cum ex non aqua, aut corruptio simpliciter, vt cum ex aere fit non aer simpliciter non est motus: si autem sit generatio secundum quid, vt cum ex non albo fit non album, non est motus nisi per accidens, ratione subiecti, puta ligni aut hominis quæ propriè mouentur: sit ergo vt propriè tantummodo sit motus inter duo subiecta, idest, inter terminos positiuos. Subiecta autem (inquit) inter quæ proprie est motus, aut sunt contraria, aut media, medium vero quatenus priuatio est vtriusque extremi, accipitur vt vtriusque contrarium. Quemadmodum enim nudum (quæ est priuatio vestiti) quodammodo est contrarium illi, ita fuscum & rubeum contrarium est tam albi, quam nigri: vt textu. 6. dictum est. Motus ergo proprie est, cum substantia, quæ est ens in actu, mouetur ex vno termino positiuo in aliud positiuum, vt cum ex albo aut medio colore colorato mouetur in nigrum.

Si igitur prædicamenta diuisa sunt substantia, & qualitate, & vbi, & quando, & ad aliquid, & quantitate, & ipso agere, & pati. Necesse est tres esse motus, eum, qui quantitatis, & eum, qui qualitatis, & eum, qui secundum locum est. Textus x.

¶ Concludit demum in hac particula, vbi Commentator signat textum decimum, conclusionem totius huius capitis, puta tantum esse tres species motus, scilicet, ad quantitatem, ad qualitatem, & ad vbi. Et facit huius syllogismum. Motus vt textu. 4. dictum est, speciem sortitur a termino, ergo quot sunt species terminorum, ad quos est per se motus, tot sunt species motus: sed tantum hæc tria sunt prædicamenta, ad quæ est per se motus: ergo tantum sunt tres species motus, scilicet, augmentatio quæ acquiritur quan-

quantitas,& alteratio,qua acquiritur qualitas, & motus localis, quo acquiritur locus. ¶In memoriam hic reuocandum est, quod Aristoteles. libr. 3.textu.4. & nos quæstione prima exposuimus,scilicet, quod si motus accipiatur materialiter pro forma, quæ nondum peruenit ad perfectum, reductiue ponitur in eodem prædicamento cum suo termino, vt motus alterationis reductiue,in prædicamento qualitatis,licet non directe, quia non est qualitas: & motus augmentationis in prædicamento quantitatis:& motus localis in prædicamento vbi. Si autem accipiatur formaliter, vt dicit solum productionem, vel acquisitionem, quæ est via ad terminum(qui consideratur, vel tanquam procedens ab agente, vel tanquam receptus in passo) ponitur in prædicamento actionis,vel passionis.Et propterea ex prædicamentis,ad quæ, est per se motus, venatur species motus. Secundo notandum est hic,quod in numeratione prædicamentorum missa fecit duo, puta situs,& habere:nam cum ista quodammodo includant relationem,ea ratione,qua ad relationem non est per se motus,intelligit nec esse per se motum ad ista prædicamenta.Quod nos quæstione secũda adnotamus, aduersus eos,qui putant ad relationem extrinsecus aduenientem esse per se motum.

¶Sequitur consequenter caput secundum.

AD QVÆ PRÆDICAMENTA sit per se motus.

CAPVT. II.

Secundum substantiam autem non est motus: propterea, quòd nullum est entium substantiæ contrarium. ¶Neque ei quod ad aliquid. Contingit enim: altero mutationem patiente, verè dici alterum nihil mutationis subire, quare: secundum accidens motus horum est. Neque agentis,aut patientis:neque omnis mouentis,& eius,qui mouetur:quia non est ipsius motus:nec generationis, generatio, neque omnino mutatio mutationis.

¶In capite secundo, quod præter hoc fragmentum superioris textus, decem alios comprehendit, intendit, quod ad hæc tria tantum præfata prædicamenta est per se motus. Vnde duo sunt membra huius capitis. In hoc enim fragmento, & septem textibus sequentibus probat negatiuam exponentem, scilicet, quod ad quinque alia prædicamenta non est per se motus: nam situs, & habere:iam dictum est similiter excludi, vt prædicamentum relationis.In textu vero. 8. & duobus sequentibus probat affirmatiuam,scilicet, quod ad tria prædicamenta sit per se motus. Incipit ergo à substantia, dicens, quod ad substantiam nõ est per se motus: quia nihil est contrarium substantiæ. Vbi considerandum est, quod cum potuisset adducere rationem nuper factam textu.8.quia videlicet,generatio,per quam producitur substantia,non est motus(eo quod nõ subijciatur ei aliquod ens simpliciter, manens sub vtroq; termino)maluit tamen rationem alteram adiungere nempe,quod omnis motus est à contrario in contrarium, vt textu.9.dicebamus:substantiæ autem nihil est contrarium, vt in prædicamento substantiæ dictum est. Explicandum hic fuisset,quomodo substantiæ nihil est contrarium,nisi in prædicamento substantiæ id tetigissemus, & libr. 1. huius. q. 5. copiose disertum à nobis esset.¶Subdit secundo,quod neque ad relationem est per se motus. Cuius probatio est hæc.Ad illud non est per se motus,quod potest in subiecto aliquo de nouo reperiri absque eo,quod subiectum ipsum moueatur: relatio autem potest de nouo incipere esse in subiecto absque eo,quod subiectum moueatur. i. aliquid noui acquirat:ergo ad relationem non est per se motus.Locus est hic manifestus, vbi Aristoteles docet relationem non esse numero distinctam à fundamento, quæ est etiam hic Sancti Thomæ expressa sententia, vt. q.1. copiosius repetimus. ¶Tertio subiungit, quod nec ad actionem,aut passionem est per se motus: & per consequens nec ad agentem,aut patientem. Quod est dicere.Sicut per motum non per se acquiritur actio, aut passio:neque acquiritur tanquam terminus motus vt res sit agẽs,aut patiens. Quia ad motum inquit,non est per se motus: neque ad generationem est generatio nec omnino ad aliquam mutationem, mutatio. Iam deinceps semper distinguit inter generationẽ,& motum,eo quod iam monstrauit eorum differentiam.

Relatio nõ distinguit numero à subiecto.

Textus. xj.

Primùm enim dupliciter contingit motus esse motum: aut vt subiecti, vt homo mouetur,quia ex albo in nigrum mutatur.An ne sic &ipse motus:aut calefit,aut frigefit,aut locum mutat,aut augetur,aut diminuitur:hoc autem impossibile est. Non enim subiectorum aliquid est mutatio.

¶Prosequitur ergo probare motus ipsius non esse motum. Et primum in hoc textu. 11.distinguit duplicem sensum. Dupliciter enim vnus motus est alterius motus:aut tanquam subiecti,sicut denigratio est hominis, qui nigrescit:aut tanquam termini, veluti denigratio est nigredinis productio. Primo, inquit, modo motus ipsius non est motus,alias motus moueretur:vt calefactio.(v.g.)calefieret,& frigefieret,& augeretur, & moueretur localiter:quod est impossibile: nam iam text. 3.probatum est,quod non mouetur, nisi subiectum, quod est prima substantia: motus autem non est subiectum, cum sit res alterius prædicamenti, quam substantia.

Textus xij.

Aut ex eo,quia aliquod aliud subiectum ex mutatione mutatur in alteram speciem, vt homo ex ægritudine in sanitatem. Sed neque hoc possibile est, nisi secundùm accidens, hic enim motus: ex alia specie in aliam mutatio est,& generatio etiam atque corruptio: similiter : verum hæ quidem in opposita sic: motus autem non similiter. Simul igitur mutatur

gitur ex sanitate in ægritudinem: & ex hac ipsa mutatione, in aliam. Manifestum autem quòd cum æger fuerit, mutatus erit in quamlibet, contingit.n.quiescere. ¶Et amplius: non ad quãuis semper, & illa, ex quodam in quoddam alterum erit. Quare & opposita erit sanatio: sed ex eo quia accidit: vt si ex recordatione in obliuionem mutaretur: quoniam cui inest, illud mutatur, aliquando quidem in scientiam, aliquando verò in sanitatem.

¶Subsequenter text. 12. aggreditur impugnare secundum sensum, scilicet, quod vnus motus sit alterius tanquam termini: idque septé rationibus. Prima est hæc. Si vnus motus sit ad alium, necesse est, quod sicut dealbatio est motus à nigredine in albedinem ita id, quod mouetur tali motu moueatur ab vna mutatione in aliam, tanquam à termino à quo, ad terminum ad quem. Hoc autem est impossibile per se (licet secundum accidens contingere possit) ergo & antecedens. Ad probationem minoris supponit prius, quod omnis motus, & mutatio habet certos, & præscriptos terminos: licet aliter sit in generatione, aut corruptione (quæ sunt mutationes) quam in motu. In illis enim termini opponuntur contradictorie, in motu autem opponuntur contrarie. Et hoc est, quod ait (hæ quidem (scilicet generatio & corruptio) in opposita sic (id est, contradictorie) motus autem non similiter) sed contrarie. Exempli gratia generatio aeris non est mutatio per se à quocunque in quodcunq; sed ex non aere in aërẽ: & pariter corruptio est mutatio ex aere in non aerem: siue corrumpatur in aquam, siue in terram. Et pariter motus (in quo ambo extrema debent esse positiua) vt dealbatio non est per se motus ex musico in calidum, sed determinate ex nigro, aut medio colore colorato, in albũ. ¶Hoc supposito, probat minorem dupliciter. Prima ratio est illic (simul igitur.) Si aliquid mouetur per se ab vna mutatione in aliam (.v. g.) ab ægrotatione ad dealbationem, necesse est vt ambæ sint simul, scilicet, illa in via corruptionis, & hæc in via generationis, & quod cessante ægrotatione, restet motus dealbationis (sicut dum res mutatur ex frigida in calidam, necesse est, vt simul cum aliquo gradu frigiditatis sit aliquis gradus caloris, & cessante frigiditate, maneat calor.) Hoc tamen non est necessarium, quia manifestum est (inquit) quod dum æger fuerit, id est, cũ terminatus fuerit motus ægrotationis (mutatus erit in quamlibet) id est. ille homo iam acquisierit omnem formam: nec tunc mutetur, sed quiescat. Poterat Aristot. dupliciter probare falsitatem minoris. Primo, quia non est necesse dum est ægrotatio, simul esse dealbationem aut aliam mutationem: sed efficacius ostendit hunc motum non terminari ad alium per hoc, quod stat in fine vnius motus nullum subsequi continuo alium motum. ¶Secunda probatio eiusdem minoris est illic. (Et amplius, &c.) quæ est hæc. Si aliquid moueatur per se ex vna mutatione in aliam, non erit in quamuis, sed illa erit à quodam in quiddam, idest, ex certo termino, in alium certum terminum: puta ex contrario in contrarium, vt in principio suppositum est: ergo si est aliquis motus per se ab ægrotatione in aliã mutationem, necesse est, quod sit ab ægrotatione in sanationem, quod est impossibile: nam cum simul debent esse terminus à quo, & terminus ad quem, simul essent tunc ægrotatio, & sanatio, quæ repugnantiam includit, cum sint motus ad terminos contrarios. ¶Id autem, quod subiungit (sed ex eo quia accidit) non ordines cum verbis proxime præcedentibus: sunt enim verba, quibus Aristote. reuertitur ad id, quod prius proposuerat, scilicet, quod motus non potest esse per se ab vna mutatione ad aliam, sed per accidens. Probata enim prima parte, concludit, quod vnus motus potest terminari ad alium, non ad certum, sed per accidens ad quemcunq;: vt cum quis ex vehementi attentione ad recordationem vnius, labitur in obliuionem alterius, aut in calefactionem, aut frigefactionem, &c. sicuti ex eodem motu, puta ex ambulatione, aliquando acquiritur scientia (quam deambulans meditatur) aliquando sanitas, &c.

Textus xiij.

Amplius autem in infinitum fiet abitio: si erit mutationis mutatio, & generationis generatio. Necesse igitur est esse primum, si vltima erit: vt si simplex generatio fiebat aliquando: & quod fit fiebat. Quare nondum erat quod fit simpliciter: sed aliquid quod fit & quod fit iam, & rursus fiebat hoc aliquando: quare nondum erat tunc: id quod fit. Quoniam autem infinitorum non est quicquam primum: non erit primum quare, neque contiguum, neque fieri igitur neque moueri possibile est: neque mutari quicquam.

¶Secunda ratio principalis in textu. 13. est huiusmodi. Si mutationis esset mutatio (.v.g.) si generationis esset generatio: sequeretur processus in infinitum in generationibus: consequens est impossibile, ergo & antecedens. Maior exemplo patet. Detur (.v.g.) generatio, qua generatur. A. ignis. Si huius generationis fuit altera generatio, qua ista generabatur, eadem ratione fuit alia tertia prior, qua generabatur secunda, & alia prior qua generabatur tertia, & sic in infinitum. Quod autem hoc sit impossibile, probat hoc modo. Si datur vltima generatio, qua (.v.g.) generatur iste ignis, necesse est, vt detur etiam prima, vnde ista habet ortum. Probatur hæc conditionalis. Si hæc generatio simplex huius ignis actu modo fit per aliam generationem, ista generatio nondum est, quia quod fit, nondum est: si autem hæc generatio nondum est, sequitur quod neque ipse ignis est, & hoc est quod ait, quod si generatio fiebat, & quod fit (puta ignis) fiebat, idest nondum est. Rursum si secunda generatio fiebat per aliam generationem, illa secunda nondum est. Et ita consequenter arguitur de omnibus: cum ergo infinitorum à parte ante non detur aliqua prima generatio (quæ vere sit completa) nunquam dabitur hæc vltima generatio ignis completa: & per consequens (inquit) nihil contingit perfecte fieri, aut perfecte moueri vsque ad quietem. Notandum est hic, quod Aristoteles non negat processum in infinitum in generationibus per accidens: puta quod pater meus fuerit genitus ab auo, & auus à proauo, & sic in infinitum, ponendo mundum ab æterno, vt ipse posuit, nam generatio qua me pater genuit, nó requirebat tũc per se simul cócursum aui: quippe qui iã cessauerat, quando genuit patrem. Quod aũt actu hæc generatio depẽdeat de per se ab infinitis generationibus quæ simul fiant, hoc est impossibile, queadmodũ est im-

est imposibile quod vnus effectus dependeat ex infinitis causis essentialiter subordinatis.

Textus xiiij.

Amplius: eiusdem est, motus contrarius: & insuper quies: & generatio & corruptio. Quare id quod fit, cùm fit, id quod fit, tunc corrumpitur: neque enim quod mox fit: neque posterius: esse enim oportet, quòd corrumpitur.

¶ Tertiam rationem subiungit in textu. 14. Vbi supponit, quod quicunq; motus habet duo contraria (vt in postprædicamentis dictum est) puta quietem tanquam terminum, & præterea motum contrarium, vt calefactioni contrariatur quodammodo frigefactum esse (quia non stant simul calefieri & frigefactum esse) & præterea contrariatur ei frigefactio. Et pariter generationi contrariatur quodammodo terminus à quo: & corruptio, vt textu. 54. patebit. Tunc arguit. Si generationis est generatio, erit & corruptio. i. si generatio generatur, etiam & corrumpitur: quia contraria sunt circa idem: nihil autem corrumpitur, nisi quando est: & generatio non est, nisi quando fit: ergo simul dum fit corrumpitur: quod est inconueniens. Hoc argumento vtitur Gregorius, & alij ad probandũ, quòd entia successiua (vt motus, & tempus) non sint res distinctæ à subiecto: nam alias simul dum fierent, corrumperentur. Nihilominus Aristotel. id non habet pro inconueniente, nisi quando aliquid generatur, aut corrumpitur tanquam terminus generationis, & corruptionis: quemadmodum contraria opinio dicebat generationem generari: nam tunc sequeretur, quòd generatio alicuius esset eiusdem corruptio. Quod autem motus & tempus secundum suas proprias rationes habeant esse tantummodo in transitu, siue distinguantur illo modo realiter, siue non, non reputat Aristoteles inconueniens.

Textus. xv.

Amplius, oportet materiam subesse: & ei quod fit: & ei quod mutatur: quæ igitur erit? vt alterabile aut corpus, aut anima est: sic id, quod fit, motus, aut generatio.

¶ In textu. 15. subijcitur quarta ratio. Si generatio generatur, ita vt vna generatio sit terminus alterius, necesse est aliquam subesse materiam distinctam à materia ipsius geniti, vt si generatio ipsa ignis generatur (cum generatio formaliter distinguatur ab igne) necesse est dare materiam generationis distinctam à materia ignis: illa vero nulla potest signari: ergo generationis non est generatio.

Textus. xvj.

Et rursus: aliquid in quod mouentur: oportet enim quod aliquid sit, huius ex hoc in hoc motus: & non motus: aut generatio. Simul autem, & quomodo erit? non enim erit disciplinatio disciplinationis generatio. Quare neque generationis, generatio: neque quędam cuiuidam.

¶ In textu. 16. subnectit alias duas ratiunculas. Est ergo quinta. Omnis motus, aut mutatio est ab hoc in hoc tanquam à termino à quo ad terminum ad quem: huiusmodi autem termini debent esse hoc aliquid (idest res aliqua, aut formæ alicuius prædicamenti: vt substantiæ in generatione simpliciter, aut qualitates, aut quantitates, aut loca) generatio autem, aut motus non est res, sed via, puta, acquisitio, & deperditio rei: ergo generatio, vel mutatio non potest esse terminus alterius generationis, aut motus. ¶ Sexta ratio est. Sicut se habet genus ad genus, ita species ad speciem: vt si mutationis in genere est mutatio, & generationis generatio eadem ratione in specie disciplinationis erit disciplinatio. Quod est dicere. Similis denominationis erunt mutatio ipsa, ad quam est motus, & motus ipse, qui ad illam terminatur, vt si ad calefactionem est per se motus, ille erit calefactio: & si ad dealbationem est motus, ille erit dealbatio. At vero non est ita, quia disciplinatio non est generatio disciplinationis, sed scientiæ: nec calefactio est generatio calefactionis, sed caloris: ergo mutationis non est mutatio.

Textus xvij.

Amplius: si tres species motus sunt harum aliquam necesse est esse subiectam naturam, & ea in quæ mouentur, vt necesse est, loci mutationem alterari, aut ferri. Omninò autem quoniam mouetur omne quod mouetur, tripliciter, aut quia secundum accidens, aut quia pars aliqua, aut quia per se secundum accidens, solum continget mutari mutationem: vt si is, qui sanatur, currat aut discat. Eam autem, quæ secundum accidens, dimisimus olim.

¶ Septima denique, ac postrema ratio in textu. 17. est hæc. Si mutationis est mutatio, cum tres sint species motus, fit vt illarum quælibet sit aliarum subiectum: vt loci mutatio alteretur, & augeatur & alteratio augeatur, & mutetur localiter, & augmentatio mutetur localiter, & alteretur quod absurdum est. ¶ Ex dictis ergo concludit, motus ipsius non esse per se motum: id est vnum motum non terminari ad alium tanquam ad terminum, sed per accidens: ratione subiecti, aut ratione partis nihil vetat: vt cum ille, qui hactenus cucurrit modo incipit sanari, aut discere: aut qui hactenus mouit linguam, modo incipit mouere manum, &c. Attamen motus ille, qui est secundum accidens, ab huiusmodi consideratione est relinquendus, vt text. 6. dixerat.

Textus. xviij.

Quoniam autem neque substantiæ, neque ipsius ad aliquid, neque ipsius facere & pati: relinquitur secundum qualitatem, & quantitatem, & vbi, motum esse solum, in vnoquoque enim horum est contrarietas. Motus igitur secundum qualitatem, alteratio sit: hoc enim inditum est, commune nomen. Dico autem qualitatem: non quę in substantia (etenim differentia, qualitas est) sed quæ passiua est, secundum quam dicitur pati: aut impasibile esse. Qui vero secundum quantitatem est: secundum commune quidem innominatus est, secundum autem vtrumque augmentatio & diminutio. Is quidem, qui est in perfectam magni-

magnitudinem: augmentatio: qui vero ex hac, diminutio. Qui autem secundum locum: & secundum proprium, & secundum commune, innominatus est: vocetur autem latio, nomine communi: quanuis dicantur ferri hæc sola proprie: cùm nõ in seipsis sit mutantibus locum, stare, & quæcunque ipsa non seipsa mouent secundum locum.

¶ Postquam hactenus in prima parte huius capitis probauit partem negatiuã, scilicet, ꝙ in alijs prædicamẽtis non est motus, in secunda nunc parte ostendit affirmatiuam, quòd in tribus est motus: puta in quantitate, qualitate, & vbi. Colligit ergo hoc modo. Cum neque ad substantiam, neq; ad relationem, neque ad agere, & pati sit motus, fit vt tantum sit ad quantitatem, qualitatem, & vbi, in quibus est contrarietas, quæ requiritur ad motum. De tempore nanq; nihil opus fuit specialem considerationem habere: eo ꝙ, cum sit mensura motus, ea ratione, qua ad motum non est motus, fit: vt neque ad tempus sit per se motus. Situs autem, & habere, nomine ipsius ad aliquid comprehenduntur, licet non sint relatiua secundum esse, sed solum secundum dici, vt quæstione prima explicamus. Hac de causa motus ponitur inter postprædicamenta: quia est cõmunis pluribus prædicamentis. ¶ Accommodat ergo Phi. suum cuiq; mutationi proprium nomen, dicens, ꝙ motus ad qualitatem, communi ac simplici nomine appellatur alteratio: siue sit acquisitio, siue deperditio qualitatis: quia nulla deperditur sine alterius acquisitione. Addit vero, ꝙ non accipitur hic nomen qualitatis vt in Prædicabilibus cap. de differentia dictum est, differentiam substantiæ prædicare in quale: & in Prædicamento substantiæ dictum est, secundas substantias significare quale quid (id est, formam substantialem) sed pro qualitate passiua, quæ est de tertia specie qualitatis. vt sunt calor, & color, atque adeo primæ qualitates, & secundæ, quæ ex illis constãt. Hæc enim potissimum dicuntur qualitates quia disponũt ad corruptionem, & introductionem formarum substantialium: & per consequens per has subiecta dicuntur pati, & alterari à dispositione naturali. Nam secundum qualitates aliarum specierum non ita proprie subiectum dicitur pati, aut alterari, quia pati, non solũ dicit recipere, sed vinci, & superari ab agente, & trahi via corruptionis. ¶ Motus vero ad quãtitatem, non habet vnum commune nomen simplex, quo significetur acquisitio, aut deperditio: sed sub disiunctione dicitur augmentatio, vel diminutio. Motus autem localis, neque habet (inquit) proprium nomen simplex, vt alteratio: neq; commune adæquate omni motui locali: sed appellabitur (inquit) latio. Quod nomen secundum propriam significationem non est commune ad omne genus motus localis, sed solum significat motum violentum de loco ad locum. Ferri enim idem pollet, quod ab extrinseco traduci in alium locum. ¶ Adnotanda est hic egregia ratio S. Thom. cur motus isti non habeant similiter nomina. Ait enim, ꝙ quia qualitates contrariantur positiue secundum propriam rationem sui generis, & nunquam vna deperditur, nisi per acquisitionem alterius contrariæ potuit quicunque motus, vel à qualitate, vel ad qualitatem appellari alteratio. In quantitate vero non est contrarietas specifica secundum propriam rationem quantitatis (quantitas enim maior, quæ acquiritur per augmentum, & minor quæ acquiritur per decrementum eiusdem speciei quantitatis sunt: sed differunt quodammodo priuatiue penes abundantiam, & defectum) & ideo non potuit hæc differentia vnico nomine explicari, sed vnus motus dicitur augmentum, & alius decrementum. At vero in motu locali non est contrarietas inter terminos: puta inter locum à quo & locum ad quem secundum genus quantitatis, in qua specie ponitur locus, aut secundum genus vbi, sed per respectum ad motum: quia scilicet sunt duo termini maxime distantes in tali motu, atque adeo terminantes motum: & ideo non est inuentum nomen simplex ad significandum ascensum, vel descensum, vel circularem motum: nisi vel complexe dicas, motus localis, seu motus ad locum, aut incomplexe, latio.

Differentia inter tres species motus.

Textus xix.

Quæ autem est in eadem specie: mutatio in magis & minus: alteratio est. Quæ enim ex contrario est in contrarium: motus est, aut simpliciter aut aliquo modo, in minus enim cùm ierit in contrarium dicetur mutari, in magis autem, vt ex contrario in seipsum: differt enim nihil secundum quid mutari, aut simpliciter: verum aliquo modo oportebit contraria esse. Magis autem & minus est, ex eo, quia plus, aut minus contrarij inest, & non.

Recipere magis & minus.

¶ Constitutis nominibus specierum motus in textu. hoc. 19. docet quomodo nullus illorum recipit magis & minus, nisi motus alterationis. Respondet aliquam recipere magis & minus (vt in prædicamentis cap. de substantia & cap. de qualitate exposuimus) cognoscitur à posteriori per hoc, quod nomen eius prædicetur cum his aduerbijs. Petrus autem non est magis aut minus animal, aut homo quam Paulus, sed perfectior: nec magis quantus sed maior: nec magis motus localiter, sed velocius: est autem magis aut minus calidus, vel albus, &c. Sed tamen à priori, rationem cur qualitas, potius quàm res alterius prædicamenti, suscipiat magis & minus, satis arbitror nos exposuisse libr. primo huius, quæstione quinta: nempe, quia in hoc solo prædicamento proprie reperitur ratio contrarietatis: contrarietas autem est habitudo duorum extremorum per oppositum maxime distantium, inter quæ est latitudo quædam diuisibilis secundum gradus. Exempli gratia, calor summus contrariatur summæ frigiditati: & ideo vtraque qualitas habet gradus intensionis, atque adeo ambæ se compatiuntur in gradibus remissis in eodem subiecto, vnde vicissim se expellunt, eo quod per intensionem vnius, remittitur alia. At non est hic locus hæc tractandi. Ait vero Aristote. quod alteratio aliquando fit simpliciter, puta quando ex vno extremo in aliud simpliciter mutatur: vt ex summe frigido in summe calidum, aut ex albo in nigrum. Et hæc non dicitur mutatio secundum magis & minus, sed simpliciter mutatio in aliam speciem. Alia est mutatio à contrario in contrarium aliquo modo: id est secundum quid, puta, cum ex summe albo fit minus album. (Nam minus (inquit) album in contrarium tendit, puta in nigrum) & cum minus album mutatur in magis album, quodammodo mutatur à suo contrario, scilicet, nigro in seipsum, scilicet album. Et harum alterationum prima dicitur remissio, secunda dicitur intensio.

Quod

Tex.xx. Quod igitur hi tres soli motus sint ex his manifestum est: immobile autem est: & quod omnino non potest moueri: sicut sonus est in uisibilis. Et quod in multo tempore vix mouetur: aut quod tardè incipit: quod dicitur ægrè mobile. Et quod aptum natura est, potest que moueri: non mouetur autem tunc cum aptum natura est, & vbi, & quomodo quod quidem immobilium solùm quiescere voco: contraria enim: quies motui est. Quare priuatio erit: susceptiui. Quid igitur est motus, & quid quies, & quot mutationes: & quales motus: manifestum est ex dictis.

¶ In textu hoc. 20. ac postremo huius cap. Philosophus postquam concludit tres esse species motus, adijcit ostẽdere, quæ res proprie dicatur quiescere. Et quia quiescere idem prima fronte videtur, quod rem immobilem esse, distinguit tripliciter contingere, vt res aliqua dicatur immobilis. (Immobile.) Vno modo negatiue, id est, quæ nullam habet aptitudinem vt quouis motu moueatur, vt Deus. Intelligentiæ vero dicuntur etiam immobiles physice, licet spiritualiter moueantur. Et huiusmodi immobilia non dicuntur quiescere: quia quies opponitur priuatiue motui: & ideo non quiescunt, nisi quæ sunt apta moueri: sicut non sunt cæca, nisi quæ sunt apta videre. Alio modo aliquid dicitur immobile, quia cum difficultate mouetur: aut tunc quando mouetur (vt leuissima stupa cum cadit) aut quia difficile est vt à loco dimoueatur, vt immane saxum. Tertio modo aliquid dicitur immobile, quia est aptum natum moueri, & eo tempore, quo aptum est moueri, non mouetur. Et hoc dicitur quiescere. Vt trabes, quæ à supposita columna detinetur sursum. Adde, ꝙ quies est duplex: alia naturalis, vt quando res est in suo loco naturali: alia violenta, vt quies trabis in tecto. Concludit igitur Arist. satis dictum esse quid nam sit motus, quid quies: quot mutationes, &c. quæ est prima pars huius libri.

Sequitur ergo hic quæstio prima & secunda.

DE VNITATE ET DIuersitate motus.

CAPVT. III.

Tex.xxj. POST hæc autem dicamus: quid est simul, & separatim, & quid est tangere, & quid est inter, & quid consequenter, & quid contiguũ, & quid continuum, & quibus vnumquodque horum inesse aptum natura sit.

¶ Secunda pars huius libri (vt diximus in principio) est de vnitate & diuersitate motus, quæ duobus subsequentibus capitulis cõtinetur. In hoc enim. 3. cap. per. 10. textus distributo, præmittit nõnullas definitiones ad propositum necessarias, & in sequenti rem prosequitur intentã: proponit ergo in hoc text. 21. septem terminos exponere. s. quid sit aliqua esse simul & quid esse separata: quid etiam se tangere, quid esse inter. i. esse medium, quidq; consequenter se habere: quid denique sit aliqua esse contigua quid etiam esse continua.

Textus. xxi. Simul igitur dicuntur hæc esse secundum locum quæcunque in vno loco sunt primo. Separatim autem: quæcunque sunt in altero. ¶ Tangere autem quorum extrema sunt simul. Inter verò, in quod prius aptum natura est peruenire id, quod mutatur, quam in quod vltimum mutatur, secundum naturam continuè mutationem patiens. In paucissimis autem est inter, tribus, vltimum enim est mutationis contrarium.

¶ In textu. 22. exponit quatuor eorum terminos qui propositi sunt. (Simul esse.) Ait enim, ꝙ ea dicuntur simul esse secundum locum, quæcunque sunt in eodem loco proprio. Ait simul secundum locum ad differentiam eorum quæ sunt simul tempore. Etenim vt ea sunt simul tempore: quæ sunt in eodẽ tempore ita illa sunt simul loco quæ sunt in eodem loco. Non tamen satis est esse in eodem loco communi: alias Roma Parisij & Salmantica essent simul, cum sint in eodem orbe, sed requiritur ꝙ sint in eodem loco, quem dicunt adæquatum. Quo fit, vt duo corpora simul esse nequeant naturaliter. Per contrarium extremum ea sunt separata, quæ sunt in diuersis locis. ¶ Hinc colligit ea se tangere, quorum vltima sunt simul. (Tangentia) Vltima vero esse simul est, quod extrema sint in eodem puncto eiusdem loci. Vt meminisse opus est ꝙ extremum lineæ est punctum, extremum vero superficiei est linea, & extremum corporis est superficies. Si ergo in area duas deducas lineas, quarum altera incipiat, vbi altera desinit. postrema puncta sunt simul: eo ꝙ ambobus idem respondet punctum in area: nam cum punctum additum puncto non reddat maius: possunt duo idem respondere puncto. Proportionabiliter duæ superficies se tãgunt, quando lineæ extremæ correspõdent eidem lineæ loci: vt si in eadẽ area extendas duas papyros vnam contiguam alteri. Ac duo deniq; corpora se tangunt: quando extremæ superficies respondent eidem lineę circunstantis loci: vt si manus iungas, videbis internas superficies eidem lineæ circunstantis aeris in circulum respõdere. ¶ Subsequẽter exponitur quartus terminus: esse inter: id est esse medium: (Medium.) dicens illud esse medium in quod id quod cõtinue mouetur: aptum est prius peruenire quam in vltimum. Exempli gratia. Ignis est medium inter lunam & aërem, quia quod continue descenderet à concauo Lunæ prius transiret per ignem quã per aërem. Definitio est à posteriori. Ait vero (patiens secundum naturam continue mutationem) id est mobile, quod suapte natura mouetur continuo motu: quia si esset Angelus, qui non dependet à loco, posset ab extremo ad extremum mutari sine medio: sicut cogitationem ego possum de cœlo ad terram mutare, non cogitando de medio. Ait aptum natum & non ait, mouetur: quia omni motu cessante ignis nihilominus mediat inter cœlum & aerem. Subiungit, quod medium in paucissimis est, nãlicet inter duo extrema multa esse possint media (vt inter cœlum & terram sunt tria elementa) tamen ad rationem medij satis est: quod sint duo extrema, & vnum medium. Ad cuius expositionem subdit: quod extrema sunt duo contraria: vt album & nigrum, amarum & dulce: inter quæ intersunt media plurima. Tria sunt paucissima, non simpliciter (quia duo sunt pauciora: vt habetur. 10. meta. 20.) sed sunt eorum paucissima: in quibus potest esse medium.

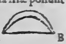
Conti-

Textus xxiij. Continuè autem mouetur: quod nihil aut paucissimum intermittit rei: non temporis, nihil enim prohibet intermisisse, & statim etiam post hypaten sonuisse neten, sed rei in qua mouetur hoc autem:& in ijs quæ sunt secundum locum,& in alijs mutationibus manifestum est.

¶Quoniam in definitione medij positum est, continue moueri,exponit in hoc text. 23 quidnam sit continue moueri dicens illud mobile continue moueri, quod nihil,aut paucissimum intermittit rei. i. spatij, per quod mouetur(non temporis)id est,tẽporis vero nihil prorsus intermittit:quia vt motus sit continuus, nihil penitus licet temporis intermittit:nam si momentum intermittatur,interciditur motus, vt capite sequenti palam fiet.Nihil tamen obstat continuitati motus, si paucissimum rei,id est,spatij intermittatur. Probat exemplo Musicæ. Cum enim citharœdus post hypaten, id est, infimam & grauissimam chordam continuo tangit neten.i primam acutissimam sonus fit continuus, tametsi mediæ chordæ non tangantur,quia tempus inter vnum & alterum tactum nullum intercipitur. Et idem (inquit)contingit in motu locali & alijs mutationibus: vt enim tangens primam & vltimam chordam facit continuum sonum ita qui per lapides,qui in transitu torrentis propinque eriguntur transit facit continuum motum,licet pedem nõ figat in medio spatio inter lapidem & lapidem.Huc tendit doctrina hæc Aristote,vt admoneat, ad continuitatem motuum non esse necessariam vnitatem spatij dum tamen sit vnitas & mobilis, & temporis,vt capite sequenti peramplius patebit.

Textus. xxiiij. Contrarium autem secundum locum est quod secundum rectam distat plurimum: minima enim finita est: mensura autem finitum est.

¶Dixerat extrema cuiuscunque motus contraria esse, in motu autem locali maxime progressiuo, non per se notum est, quomodo loci à quo, & ad quem sint contrarij. Et ideo hoc explicat in textu hoc. 24. dicens, ꝙ ille locus dicitur contrarius termino à quo, qui plurimum distat secundum rectam lineam. Vltimum quidẽ, non simpliciter, sed per respectum ad talem motum, vt si sit motus animalis, tum sumitur vltimum respectu intentionis, qua dirigit motum: vt cum ego à domo vado in scholas, scholæ sunt extremum huius motus:ecclesia vero cathedralis,quæ est in itinere, est medium.Subnectit vero, ꝙ huiusmodi maxima distantia sumenda est secundum lineam rectam: eo ꝙ mensura debet esse finitum quid, id est certum & determinatum, & inuariabile:minima vero linea(qualis est recta)finita est idest certa,& inuariabilis.Exempli gratia. Distantia inter duo puncta.a.&.b. iudicanda est secundum lineam rectam ab vno in aliud:quæ quidem esse non potest,nisi vna,circulares vero,quæ protrahuntur per modum arcus, non sunt certa mensura, quia illæ possunt maiores & maiores esse in infinitũ,secundũquod alius semper circulus potest super alium describi.

Textus. xxv. Consequenter autem est: inter quod post principium solum existens aut positione aut natura, aut alio aliquo sic determinatum, nihil est eorum, quæ sunt in eodem genere: & id,ad quod consequenter est: dico autem:vt ad lineam linea vel lineæ: aut ad vnitatem vnitas vel vnitates:aut ad domũ domus. Aliud autem nihil prohibet esse inter. Consequenter enim ad aliquid est consequenter,& posterius aliquid est,non enim vnum consequenter est ad duo, neque noua luna ad secundam consequenter est,sed hæc ad illa.

¶In textu. 25. prosequitur exponere quintum terminum,scilicet,quid sit aliqua consequenter se habere dicens,quod ea se consequenter habent, inter quæ nihil mediat eiusdem generis: vt in phalange militum illi se consequenter habent, inter quos non mediat alius miles: nihil tamen obstat, si mediet aliquis lapis. Sed tamen tertius miles non consequenter se habet ad primum eo quod intercedit secundus. Et ista consequenter se habentia,aut sumuntur secundum prius & posterius positione secundum locum, vt in exemplo posito: & si domus plurimæ in eadem linea consequenter sint extructæ aut natura,vt binarius consequenter se habet ad vnitatem,& ternarius ad binarium,&c. Aut alio(inquit) quouis modo vt in oratione post exordium consequenter se habet narratio, inter quæ nihil mediat in genere orationis, & post narrationem consequitur diuisio,&c. vt est apud Cicero.lib. 1. ad Heren. Ordinetur ergo sic litera.Consequenter est illud, inter quod, cum existat post aliquod principium (quod est principium aliquorum positione aut natura,&c)&id ad quod consequenter est nihil mediat eiusdem generis.Et subdit exempla,vt si plures lineas describas aut plures vnitates,&c. Ait vero, quod nihil prohibet aliud medium intercedere: vt si inter quaslibet duas lineas designes punctum nihilominus lineæ cõsequenter se habebunt. At si vis impares numeros consequenter recensere, tũc vnitas,ternarius quinarius,&c.consequenter se habẽt, quia inter ternarium, & quinarium nullus mediat impar.Subnectit expositionem illius, quod dixerat(existens post principium solum) nam primus homo non consequenter se habet ad secundum, nec vnitas ad dualitatem, sed secundus homo ad primum: & dualitas ad vnitatem.Id enim quod consequenter se habet, posterius est ad illud cui consequenter se habet. Neque noua luna id est Calendæ(quæ prima dies est lunæ)consequenter se habet ad secundam: sed secunda ad primam se habet consequenter:sicut domus ad domum secundum locum.Consequenter se habens latine etiam dicitur deinceps,iuxta illud Liuij lib.primo.Duo deinceps reges ciuitatem auxerunt,idest alter post alterum.

Textus xxvj. Contiguum autem est quod cùm consequenter est, tangit. Quoniam autem omnis mutatio in oppositis est, opposita autem sunt & contraria, & quæ secundum contradictionem sunt,contradictionis autem nihil est medium,manifestum est, quòd in contrarijs erit id quod est inter.¶Continuum quidem est:dico aũt esse continuum:cùm idem fiat & vnus, vtriusque terminus quibus tangunt,& vt significat nomen contineantur.Hoc autem esse nõ potest,si duo sint vltima.

¶In textu. 26. exponit duos alios terminos puta. conti-

contiguum, & continuum. Boetius pro, contiguum, vertit habitum. Non tamen attingit intentionem Philoso. Græce nanq; est exomenon, quod significat & id ꝙ habetur, & id quod alteri hæret, quod est esse contiguum. In qua significatione accipitur hic. Vertisset autem significantius adhibitum, vt Themist. quod idem pollet, quod contiguum. Contiguum ergo est alteri, id quod consequenter se habet illi, tangitque illud. Quid autem sit tangere, iam supra exposuerat vna sphera cælestis se habet ad aliam. ¶Reuerti deinceps videtur ad explicandum: quare extrema, inter quæ est mediũ, debeant esse quodammodo contraria: quod text. 22. in sinuauerat. Ait enim, ꝙ cum omnis motus sit inter duo opposita, oppositio vero extremorum mutationis (vt supra dictum est) aut est contradictionis aut contrarietatis, contradictionis autem nullum est medium, inter album enim & non album, non est dare medium (sicut neque inter esse album, & non esse album) colligitur vt nullum sit medium, nisi inter ea, quæ quodammodo sunt contraria. Quodammodo inquam, quia non solum inter album & nigrum, sed inter duo etiam loca & inter maiorem & minorem quantitatem est medium. In numeris vero, & in speciebus substantiæ, quia perfectio horum consistit in indiuisibili, sicut non est contrarietas sufficiens ad motum ita neq; medium: quod possit pertransiri per motum vt. q. 1. dictum est. Interest tamen media species, vt ternarius inter binarium, & quaternarium & equus inter canem & hominem.

¶Continuum denique inquit, est, quod contiguũ quoddam est, id est, contiguo ratione proximum. Ea enim sunt continua, quorum terminus vnus & idem est, in quo illa contineantur: vt nomen, inquit, sonat. Contineri enim, idem significat, quod à se inuicem simul teneri. Quod esse, inquit, non potest, si sint duo termini in actu. Exempli gratia. Duo ligna in actu sunt, quæ actu sunt terminata & diuisa: & per consequens habét duos terminos, puta duas superficies distinctas, atque adeo tunc sunt contigua, cum superficies illæ extremæ sunt simul: vt text. 22. exponebamus. Duæ autem medietates eiusdem ligni sunt continuæ: quia vbi se tangunt, non habent duas superficies in actu, sed vna est vtrique communis.

Textus. xxvij.

Hoc autem determinato, manifestum est, quod in ijs est continuum, ex quibus vnum quid aptum natura est fieri secundum contactum & vt demum fit continuum, vnum, sic & totum, vnum erit, vt aut clauo, aut glutine, aut tactu, aut insertu.

¶Infert in hoc text. 27. corollarium, quo res lucidior sit. Sequitur enim, inquit, non ex quibuscunq; posse fieri continuum, sed ex illis tantum, quæ suapte natura apta sunt fieri secundum contactum. i. coniungi, vt cœlum, & ignis, licet sint contigua fieri tamen continua non sunt apta: sicuti neque ignis, & aer. Et eo, inquit, modo, quo ex duobus fit vnum continuum, fit & vnum totum. Vbi adnotandum est, vt ait hic Cómen. triplicé esse continuationem, alia enim est artificialis, vt duo ligna clauo, aut glutine: & duo lapides in pariete cæmento calcis & arenæ continentur. i. simul tenẽtur. Et hæc, vt inquit Them. non est propria continuatio. Nisi forsan tempore longo cæmentum vertatur in lapidé: tunc enim ex duobus lapidibus fit verè vnus: vt in ponte apud Alcantaram ego vidi, & ferrum ignitum arena consperium forte vere continuatur alteri. Alia est continuatio naturalis, vt quando arbor arbori inseritur. De quo est hic duplex (vt conijcio) exemplum Aristot. Fit enim insertio, aut tactu, & appositione, quæ latine dicitur, occultatio: aut insitione. Ex his autem dubium est, an fiat vera continuatio, veluti caro ossi per neruũ continuatur. Tertia est continuatio mathematica: vt partes lineæ continuantur puncto: partes vero superficiei, linea, & partes vtiq; corporis, superficie.

Continuatio triplex.

Textus xxviij.

Manifestum autem est: & quod primum est id, quod consequenter est: quod enim tangit, necesse est consequenter esse: quod autem consequenter est: non omne, tangere. ¶Quapropter & in prioribus ratione: consequenter est, vt in numeris: tactus autem, non est.

¶Et si quidem continuum est: necesse est tangere. Si vero tangit, nondum continuum est: non enim necesse est vnum esse ipsorum extrema: si simul sint, sed si vnum sunt, necesse est simul esse. Quare vltima consitio, secundum generationem est: necesse est enim tangere, si consita erunt extrema. Ea verò, quæ tangunt, non omnia consita sunt. In quibus autem non est tactus, manifestum est, quôd neque est consitio in his.

¶Consequenter in text. 28. comparat præfatos inuicem terminos. Primo, consequenter (inquit) se habere prius natura est, quam se tangere, consequenter enim se habere solum dicit ordinem, licet intersit spatium, & distantia, tangere, vero supra, consequenter se habere, addit, vt vltima sine medio sint simul. Quocirca omnia contigua consequenter se habent, non tamen quæcunq; consequenter se habent, contingua sunt. ¶Ex hoc infert, ꝙ consequenter se habere, quia vilius est & prius quam se tangere, inuenitur in ijs, quæ sunt priora secundum rationem, vt puta, in numeris. Numeri enim consequenter se habent, sed non se tangunt. Tactus nanq; proprie conuenit quantitati continuæ. Ratio autem numeri est prior, quam ratio quantitatis continuæ, quia est simplicior vt. 1. post. super text. 41. exposuimus: quia numerus abstrahit à continuitate. Quæ quodammodo se habet vt materia intelligibilis, vt habetur. 7. meta. text. 35. Quoniam continuatio est conditio rerum materialium, & ideo in angelis reperitur numerus, non autem continuitas. ¶Secundo comparat contiguum ad continuum, dicens, ꝙ quemadmodum consequenter se habere superius est, quam se tangere, ita & se tangere quam continuum esse. Quæcunq; enim continua, necesse est vt se tangant, non tamen quæcunque se tangunt, continua esse possunt. Non enim quorumcunq; se tangentium necesse est extrema esse vnũ, sed satis est extrema esse simul, vt patet in cœlo & igne & in equo & sella. At quorũcunque extrema sunt vnum necesse est à fortiori vt sint simul. Probat exemplo rami. qui arbori inseritur. Vt enim coalescat & continuetur arbori: necesse est vt tangat arborem. Non tamen si tangat, statim sequitur, vt recipiat humorem, & coalescat, quia non quæcunq; arbor apta est cuiuis conseri.

Textus. xxix.

Quare si est punctum, & vnitas, qualia dicunt separata: non possibile est vnitatem, & punctum, esse idem, his enim inest tangere, vnita-

Vnitatibus autem: esse consequenter, & inter hæc quidem contingit esse aliquid: omnis enim linea, inter puncta est: inter illas autem: non est necesse, nihil enim est inter dualitatem, & vnitatem. Quid igitur est simul, & separatim, & quid tangere, & quid inter, & quid consequenter, & quid contiguum, & quid continuum, & quibus vnumquodque horum inest, dictum est.

Textus. xxx.

¶In textu. 29. elucidationis maioris gratia infert corollarium, quod si punctum, & vnitas res essent à corporibus separatæ (vt erat in opinione Pythagoricorum) punctum & vnitas non esset res eadem. Quod duplici ratione ex præcedentibus probat. Primo quia his, scilicet punctis, contingit se tangere. Vt patet in duobus punctis extremis duarum linearum, quæ sibi essent contiguæ: vnitatibus vero, licet contingat consequenter se habere, non tamen se tangere. Ternarius enim in ratione numeri, vt abstrahit ab hoc, & ab illo corpore, non tangit binarium ¶ Secũda ratio est, quod inter duo puncta, (imo inter quæuis continuatiua) intercedit medium: puta linea. Inter vnitates autem non est necesse aliquod esse medium, vt patet inter vnitatem & binarium. In textu demum. 30. nihil aliud fit, quam dictorum epilogus. Sequitur statim caput quartum,

¶DE VNITATE ET diuersitate motus. CAPVT. IIII.

Textus. xxxj.

VNVS autem motus: dicitur multipliciter, vnum enim multipliciter dicimus. Genere igitur vnus est: secundum figuras prædicamẽti. Loci enim mutatio: omni loci mutationi, genere vnus est, alteratio autem, à loci mutatione diuersus genere est. Specie autem vnus est, cùm genere sit vnus, & in indiuidua specie, sit, vt coloris quidem sunt differentię. Igitur, alius specie: denigratio & dealbatio, omnis igitur dealbatio, omni dealbationi idem secundum speciem erit, & omnis denigratio, denigrationi, albedini autem, non amplius. Quapropter specie vnus est, dealbatio, dealbationi omni. Si autẽ sũt quædã, quæ & genera simul & species sunt, manifestum est, quod specie quodammodo vnus erit, simpliciter autem vnus specie non, vt disciplinatio: si scientia species quidem est existimationis, genus autem scientiarum.

Motus vn⁹ tripliciter.

¶Post definitiones terminorum septem, quæ erant præcognitu necessariæ in cap. hoc. 4. (quod quindecim text. habet) pergit exponere vnitatem ac diuersitatem motus. Vnde in hoc text. 31. distinguit motum tripliciter esse vnum, veluti res alias vniuersas: nempe genere, specie, & numero. vt. 5. meta. text. 12. per amplius docet. Genere vnus est motus, qui est eiusdem prædicamenti, vt motus omnis localis est vnus genere. quia spectat ad prædicamentum vbi: & motus omnis alterationis est itidem vnus ad prædicamentum pertinens qualitatis: & motus omnis augmentationis itidem vnus, quia pertinet ad prædicamentum quantitatis. Ac denique generatio vnum est mutationis genus, quia omnis attinet ad prædicamentum substantiæ. Dictum enim est. 3. huius text. 4. quòd omnis motus materialiter sumptus in eo est prædicamento, in quo eius terminus. ¶Specie autem simpliciter vnus sunt motus, quicunque sunt in eadem specie indiuidua, idest, quorum termini sunt eiusdem speciei specialissimæ: nam motus à terminó sortitur speciem vt quia coloris multæ sunt species, omnes dealbationes sunt eiusdem speciei: dealbatio vero alterius speciei est quam denigratio. ¶Subiungit autem, quod sicut inter summum genus, & infimam speciem sunt media quædam, quæ sunt genera & species subalternæ, ita & motus contingit aliquando esse eiusdem speciei subalternæ, licet non specialissimæ, vt omnis disciplinatio, qua acquiritur aliqua scientia est eiusdem speciei subalternæ: quanuis alterius speciei specialissimæ sit disciplinatio Theologiæ, quam Medicinæ, aut Dialecticæ, aut Grammaticæ.

Textus. xxxij.

Dubitabit autem aliquis, si vnus specie motus sit: cùm ex eodem, idem in idem mutetur vt vnum punctum: ex hoc loco, in hunc locum iterum atque iterum. Si autem hoc est: erit circulatio, rectæ lationi eadem, & volutio ambulationi. ¶An determinatum est, si id in quo est, alterum est specie: quòd diuersus motus est? circulare autem: à recto alterum specie est. Genere igitur & specie motus vnus: sic est.

Textus, xxxiij.

¶Mouet in text. 32. dubitationem quæ ex dictis suboriri videtur: an videlicet omnes motus, qui sunt ab eodem in eundemq; terminum sint eiusdem speciei. Et arguitur pro parte affirmatiua. Motus sortitur speciẽ à termino ad quem: si ergo termini sunt eiusdem speciei, motus sunt eiusdem speciei. Pro parte vero negatiua est argumentum, quod tunc sequeretur motum rectum ac circularem esse eiusdem speciei: nam ab. a. ad. b. potest esse motus rectus per chordam, & circularis per arcum. ¶Respondet in tex. 33. negatiue, scilicet, ꝙ quando id in quo fit motus, idest: spatium non est idem, non sunt eiusdem speciei.

Textus. xxxiiij.

Simpliciter autem vnus motus est: qui substantia vnus & numero est. Quis autem huiusmodi sit: manifestum erit diuidentibus. tria enim sunt numero, circa quæ dicimus motum vnum: quod & in quo, & quando dico autem quod: quoniam necesse est esse aliquid quod mouetur, vt hominem, aut aurum, & in aliquo hoc moueri: vt in loco, aut in passione, & quando in tempore enim omne mouetur.

¶In textu. 34. exponere aggreditur conditiones requisitas, vt motus sit vnus numero, qui solus dicitur simpliciter vnus: quoniam est vnus secundum substantiam, idest, subsistentiam quæ proprie est in indiuiduo. Ad cuius euidentiam cõsiderat tria esse in motu,

Tria in motu. puta subiectum quod mouetur & id, in quo mouetur, quod est, & terminus ad quem (quem appellat passionem) & præterea (si sit motus localis) spatium, seu lineam, per quam mouetur: nam ex vtroque (vt modo dicebamus) sortitur speciem: & tertio consideratur, quando scilicet tempus, quod est mensura motus.

Textus. xxxv. Horum autem, genere quidem aut specie esse vnum: est in re, in qua mouetur. Contiguum autem: erat in tempore. Simpliciter autem vnum esse, in omnibus his est, etenim in quo est, vnum oportet esse, & indiuisibile, vt speciem. Et rursus ipsum quando: vt tempus vnum, & non intermittere. Et quod mouetur, vnum esse, non secundum accidens, vt album nigrescere: & Coriscum ambulare. vnum autem est: & Coriscus & album, sed secundum accidens, neque commune, erit enim simul duos homines sanari secundum eandem sanationem, vt ophthalmiæ: sed non vnus hic est, sed specie vnus est,

¶Consequenter in hoc textu. 35. edocet opus esse ad vnitatem motus, vt horum vnumquodque sit vnum atque idem numero. Adnotat veruntamen prius, quoram id, in quo fit motus, scilicet, terminus & spatium, quam subiectum, recipit distinctionem, quod potest esse vnum, aut genere, aut specie, tempus vero non est huiusmodi distinctionis capax: quia tempus totius mundi, est vnum numero. Et ideo ad vnitatem motus non requiritur, nisi quòd tempus sit contiguum, & nō interpoletur. Et forsan, contiguum, accipit pro continuo. Subdit ergo, ꝙ vnitas motus consistit in vnitate horum trium, scilicet & eius, in quo fit motus, & temporis, & subiecti. Et primo subiectum debet (inquit) esse omnino vnum: non secundum accidens, neque vnum commune: sed vnum per se, & singulare, vt si Coriscus albus eodem simul tempore ambulet & nigrefiat, non erunt illi vnus motus: non solum quia locus, & nigredo non sunt idem terminus, sed quia neque est idem per se subiectum. Nam quanuis Coriscus & album eadem res sint, tamen de per se Coriscus non nigrescit sed album: neque de per se album ambulat, sed Coriscus. Rursus si eodem simul tempore Socrates & Callias ab eadem ægritudine (puta ophthalmia) sanentur, licet tempus sit idem numero, non tamen est idem numero motus, propter defectum vnitatis subiecti: nam Socrates & Callias, quanquam sint quodam modo idem subiectum commune (eo modo quo plures homines sunt in specie vnus homo) non tamē sunt vnum numero. Et inde prouenit, vt neque termini sint vnum numero.

Textus. xxxvj. Socratem autem secundum eandem quidem alterationem alterari specie, in alio autem tempore & iterum in alio, siquidem contingit corruptum iterum vnum fieri numero: erit & hic motus vnus, si verò non: idem quidē erit, vnus autem non.

¶In textu. 36. mouet dubitationem vnam ex parte subiecti. Nempe cum Socrates hodie sanatur ab ophthalmia, qua perdita, iterato cras eandem in specie sanitatem recuperat, vtrum idem est numero subiectum vtriusque. Mox explicat rationem dubitandi. Si (inquit) contingit corruptum iterum vnum fieri numero, erit vnus simpliciter motus: si vero non idem numero redit, erit quidem idem motus, scilicet, in specie, vnus autem simpliciter, scilicet, numero non erit. Sunt qui hoc, quod est corruptum redire, referant ad terminum, scilicet, sanitatem: inter quos est S. Tho. At vero. Themisti. refert ad subiectum. Quod verisimilius est: nam de termino statim mouet similem dubitationem. Et quantum existimo, quia dixerat ad vnitatem motus requiri vnitatem subiecti per se & singulariter: subijcit dubitationem ex opinione antiquorum, puta Heracliti, & Cratyli, quos. 4. meta. text. 22. opinatos esse (inquit) omnia esse in continuo motu: & per consequens Socratem, qui modo sanatur, & qui hinc ad horam sanatur, nō esse eūdem, sed iam priorem esse corruptum, & alterum succedere.

Textus xxxvij. Habet autem dubitationem huic similem: & vtrùm vna sanitas, & omnino habitus, & passiones substantia sint in corporibus? moueri nanque videntur habentia, & fluere. Si igitur eadem & vna sit manè & nunc sanitas: cur non etiam cùm intermissam acceperit iterum sanitatem, & hæc & illa vna numero erit?

¶Subijcit in textu. 37. dubitationem superiori similem ex parte termini, an videlicet vna eademque numero sanitas duret per tempus in homine sano. Similiter enim arguerent illi philosophi non esse eandem sanitatem sero, quæ erat mane: quia omnia sunt in continuo fluxu. Quod si quis dixerit contra eandem esse sanitatem (vt est in rei veritate) tunc sequitur. Videtur, quod si meridie interrumpatur sanitas, & sero rursus recuperatur, eadem erit sanitas numero: & per consequens idem erit numero motus, quo quis mane sanatur, & quo intercisa sanitate, iterum sero sanatur.

Textus. xxxviij. Eadem enim ratio est: verum tantum interest, quod si duo idem hoc sunt: sicut numero vnus, & habitus esse necesse est: vnus enim numero actus: vnius numero est. Si verò habitus vnus est: fortasis alicui non videbitur vnus & actus esse, cùm enim cessauerit ambulans, non amplius est ambulatio, rursus autem ambulante erit. Si igitur vnus & idem est: contingit vnum & idem & corrumpi & esse sæpe. Hæ igitur dubitationes extra præsentem sunt cō siderationem,

¶Ex duabus propositis dubitationibus, primam quæ est ex parte subiecti, non curat hic soluere. Non enim est hic locus disputandi, an omnia sint in continuo fluxu: sed hac relecta opinione, supponit eundem esse Socratem sero, qui fuit mane & eundem fore cras, qui fuit heri. vt. 4. Meta. decernit. ¶Ad secundam vero dubitationem, quando terminus interciditur, respondet quod quanuis eadem sit aliquo modo ratio de vnitate motus. & de vnitate habitus (, scilicet, formæ vel loci, qui est terminus ad quem) interest tamen inter motum, & talem terminum, ꝙ ab vnitate motus ad vnitatem termini valet consequentia, non tamen conuertitur vt

valeat

valeat ab vnitate termini ad vnitatem motus. Et hoc est, quod ait, quòd si duo (, scilicet, motus illi, quo quis sanatur mane & sanatur sero) idem hoc sunt, sicut numero vnus: idest, si sunt idem numero motus, consequitur, vt & habitus, scilicet, forma acquisita, sit etiã vna: quia vnitas motus vnitatem infert termini. Quocirca si eadem sit continua sanatio nõ interrupta per totum diem, sicut erit vna numero sanatio, ita erit vna numero sanitas: si vero interrũpatur, sicut erunt duæ sanitates, ita & duo sanationis motus. Subdit autem, quod non conuertitur, vt vnitas habitus, scilicet, termini, inferat vnitatem termini. Quod probat in motu locali. Si enim quis moueatur ad locum, a. & cessante motu alia hora rursus moueatur ad eundem locum, idẽ erit numero subiectum & terminus, non tamen erit idem numero motus: quia deficit vnitas temporis. Ait vero (fortassis non videbitur. &c.) non quia dubitet, sed quia ille est sibi peculiaris modus loquendi, probat ergo, quod secundus non erit idem motus numero cum primo: alias (inquit) idem corruptum numero rediret: nam motus prior, vbi cessauerat, corruptus est. Potest aliter exemplum designari: vt si cum quis mouetur ad. a. locum, tantisper pausetur in via, & iterum progrediatur: licet tunc idem sit terminus principaliter intentus, tamen non est idem motus propter interruptionem. Ob idq́, sunt duo termini, scilicet, ille, vbi fit pausa, & deinde postremus.

Textus. xxxix.

Quoniam autem continuus omnis motus est: & simpliciter quidem vnum & continuũ esse necesse est, si omnis quidem diuisibilis est, & si continuus: vnus, non enim fiet omnis, continuus omni: sicut neque aliud vllum cuiuis quoduis, sed quorum vnum sunt vltima, vltima autem: aliquorum quidem non sunt, aliquorum autem sunt, sed specie differentia & æquiuoca: quo modo namque tanget, aut vnum fiet: vltimum lineæ & ambulationis.

¶In reliquis his septem textibus perseuerat dilucidius explicare, quemadmodum ad vnitatem motus exigitur, vt trium vnumquodque prædictorum sit simpliciter vnum. Atqui syllogismus in virtute est hic. Idẽ est motum esse vnum, & esse continuum: sed ad continuitatem motus necessaria est, & subiecti, & temporis: & termini vnitas: ergo eadem est necessaria ad motus vnitatem. Maiorem probat, annuendo ad multiplicem acceptionem vnius. Dupliciter enim aliquid est vnum aut quia nõ est diuisibile in plura. vt angelus: aut quia est vnum continuum: motus autem non est vnus primo modo, cum sit diuisibilis: est ergo vnus secũdo modo. Et hoc est: quod concludit, dicens (si continuus, vnus) quod est dicere. Idem est motum vnũ esse: quod continuum esse. Hoc supposito, subdit quid requiratur: vt motus sit continuus. Ait ergo, quod cum continua sint, quorum vltima, sunt vnum, duplici de causa duæ res continuæ esse non possunt: nempe aut quia nõ habent vltima vt duo angeli: aut quia licet habeant vltima, sunt tamen specie differentia, & diuersarum rationum. Vt linea, & ambulatio non possunt esse continua, quia sunt diuersorum generum: sicut neque qualitas & relatio, aut relatio & quantitas.

Text. xl.

Contigui igitur erunt: & qui neque idem specie, neque idem genere sunt. Postquam enim cucurrit aliquis: statim febricitare potest, & veluti lampas ex successione: loci mutatio est contigua, continua autem non. Ponitur enim continuum quorum vltima vnum sunt. Quare contigui & consequenter sunt: quia tẽpus continuum est. Continuum autem est: quia motus continui sunt: hoc autem est, cũ vnum vltimum fuerit amborum.

¶Subijcit in text. 40. exempla: dicens, quod motus specie differentes contigui esse possunt, seu cohærentes & adhibiti alter alteri: continui vero, minime: vt cum quis velociter cucurrit potest consequenter febricitare: nunquam tamen erunt motus cõtinui: quia non potest idem terminus vtrique esse communis. Et pariter cum lampas ex successione mouetur. Exemplum hoc Themist. ait alludere ad cerealia; quæ erant Cereris sacra: vbi lampadem accensam vnusquisque proximo tradebat in circulum. Et quia in illo puncto quo quis ab alio accipiebat, fieri nequibat, quominus tantisper cessaret motus lampadis, ait quod lationes illæ non faciebant vnum continuum motum. Alij referunt ad illam impressionem meteorologicam, quæ dicitur lancea cadens, vbi flamma non cadit continua, sed interpolatim inflammando grossiores partes exhalationis. At reuera neuter istorum videtur esse sensus exempli. Tum quia Arist. intendit exemplum ponere in motibus diuersarum specierum: tum etiam quia isti motus, nec continui sunt, nec contigui: siquidem interpolantur. S. Tho. intelligit de motu olei sursum per lychnum, quo nutritur flamma lapidis, qui est contiguus flammæ lampadis. Forsan (nisi fallor) significantius intelligeretur exemplum de motu locali confricationis duorum lapidum, quo accenditur flamma: aut de percussione silicis, qua accenditur ignis: tunc enim motus localis est contiguus inflammationi, non tamen continuus. Dicuntur autem contigui (vt subdit Phi.) quia tempus, quo alter succedit alteri, non interpolatur, sed est continuum: quippe cum in eodem instanti, quo vnus desinit esse, alter incipit. Non tamen sunt continui: quia cum differant specie, non continuantur per vnum terminum communem.

Text. xlj.

Quapropter necesse est: eundem specie esse, & vnius, & in vno tempore, simpliciter continuum motum & vnum. Tempore quidem: vt non immobilitas intersit, in intermittente enim, quiescere necesse est. Multi igitur, & non vnus motus est: inter quos quies est. Quare si aliquis motus statu intercipitur, neque vnus est, neque continuus intercipitur autem: si in medio tempus est. Eius vero, qui specie non vnus est: non, & si non intermittitur tempus: tempus enim, vnum est, specie autem motus alius est. Motum enim vnum: necesse est & specie vnum esse: nunc aũt simpliciter vnũ esse: nõ est necesse. Quis igitur motus simpliciter vnus est: dictum est.

¶Concludit ergo textu. 41. trium vnitates requisitas esse ad continuitatem: atque adeo ad vnitatem

motus. Primo enim requiritur vnitas termini, & spatij specifica: alias motus non erunt eiusdem speciei: & per consequens nec poterunt esse continui. Secundo vnitas subiecti. Et tertio vnitas temporis. Temporis, vt non immobilitas, id est, quies intersit. Dum motus enim quiete interrumpitur, non est continuus: & per consequens neque vnus. Quod autem requiratur vnitas speciei in terminis & partibus motus, patet: quia si motus differant specie, licet vno tempore continuo fiant, ita vt eodem instanti, quo vnus desinit, alter incipiat, non erit motus vnus. ¶Et inde concludit, quod si motus est vnus numero, necesse est vt sint omnes partes eiusdem speciei, non tamen econtrario si motus est eiusdem speciei alteri, erit proinde idem numero.

¶Quod si interroges cur non dixit requisitam esse vnitatem termini numero, sed specie postquam requiritur vt terminus sit vnus numero. Respondetur quod si termini, seu partes motus (quod idem est) sunt eiusdem speciei, erunt etiam idem numero si motus non interrumpatur. Et ideo si vnitas temporis: & vnitas specifica termini concurrant, terminus erit vnus numero. De vnitate subiecti iam supra dixerat.

Tex. xlij. Amplius autem dicitur vnus & perfectus siue secundùm genus, siue secundum speciem, siue secundùm substantiam sit: sicut & in alijs perfectum & totum ipsius vnius est, est autem quando, & si imperfectus sit vnus dicitur: si solum sit continuus

Vnũ multipliciter. ¶Constituto iam in quo consistat ratio vnitatis motus vt simpliciter & absolute dicatur vnus, subijcit duos alios modos, quibus motus dicitur vnus. Qui, vt probe adnotat S. Thom. potius exprimunt quandã formam vnitatis, quam vnitatem. Ait ergo, quod vnũ alio modo idem est, quod perfectum: eo quod vnum idem est, quod totum (idem enim est plures partes facere vnum, quod facere totum) totum autem idẽ est, quod perfectum, cui nihil deest: Ac proinde, vt perfectum recipit magis & minus: ita & vnum. Siue secundum (inquit) genus, siue secundum speciem, siue secundum substantiam, id est, numerum. Exempla Commentatoris sunt. Vt inter motus, localis est genus perfectius, atque adeo ille est magis vnus, quam alij motus. In hoc vero genere, circularis est perfectior species, quam motus rectus. Sed in hac specie, motus cœli est præcipuum indiuiduum. Et hoc, dicit, contingit in motibus, sicut in rebus cæteris. Homo enim vno modo dicitur vnus, quia perfectus est omnibus suis membris, & pariter domus est vna, quia est absoluta & consummata: nihilominus dicitur vnus homo, licet sit mancus, aut oculis orbus: propter continuitatem partium. Eodem modo in motu vnitas, quæ prouenit ex continuitate motus: sufficit, vt dicatur simpliciter vnus nihilominus tamen qui perfectior est: magis vnus est. Huius rationem affert Themist. quia propius accedit ad finem: & vnitas motus sumitur à fine. Imperfectum autem videtur habere rationem partis: partes vero ad pluralitatem vergunt.

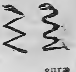
Textus. xliij. Amplius autem, aliter præter dictos, dicitur motus vnus, regularis: irregularis enim: est quidem vt non videatur vnus, sed magis regularis vt rectus, irregularis enim: diuisibilis est. Videtur autem differre: sicut magis & minus. est autem in omni motu: quod regulariter est, aut non. Etenim alterabitur regulariter: & feretur super regulare, vt circulum, aut rectam, & circa augmentationem similiter, & diminutionem.

¶In text. 43. subsequitur secundus modus, quo primus amplius dilucidatur. Ait enim tertio modo dici motum vnũ, eo quod est regularis. Irregularis enim et si sit vnus ratione continuitatis, non tamen est vnus tanquam indiuisibilis. Etenim vt inter substantias vno modo dicitur substantia vna: quia est vnum continuum, & alio modo: quia est indiuisibilis, vt angelus (& hæc est maior vnitas) ita motus irregularis non est tã vnus eo quod est diuisibilis in partes difformes diuersarũ velocitatum: regularis autẽ est magis vnus propter æqualitatem & vniformitatem partium. Vnde regularis, & irregularis dicitur vnus secundum magis & minus. Subijcit exempla motus regularis in omni specie motus. Contingit enim aliquid regulariter alterari: & itẽ ferri localiter super spatium regulare secundum lineam, vel circularem, vel rectam. Et quando spacium est vniforme, si virtus motiua perseueret æqualis, motus erit vniformis. Ob idque motus primi mobilis, vt est omnium regularissimus, est & maxime vnus. Atque adeo, vt indiuisibilis vnitas est regula, & mensura aliorum motuum.

Textus. xliiij. Irregularitatis autem differentia est aliquando quidem, in quo mouetur: impossibile est enim regularem esse motum: non super regulari magnitudine vt motus reflexæ, aut spiræ aut alius magnitudinis, quorum quę uis ad quamuis partem minime accõmodatur, aliquando autem: neque in vbi, neque in quando, neque in eo ad quod, sed in ipso modo, velocitate enim, & tarditate, aliquando determinatur, cuius enim eadem est velocitas, regularis est, cuius autem non irregularis. Quapropter neque species motus, neque differentiæ sunt velocitas & tarditas, quia omnes sequuntur differentes secundùm speciem. ¶Quare, neque grauitas, neque leuitas, quæ ad idem est, vt terræ, ad seipsam: aut ignis, ad seipsum.

¶Subsequenter text. 44. duas reddit causas difformitatis in motu, primam ex parte spatij: & alteram ipsius mobilis. Vbi adnotandum est, ꝙ difformitas spatij duplex est: quæ causa esse potest difformitatis motus. Prima ex difformitate resistentiæ, vt quia est difformiter grossum & subtile: per partes enim subtiliores velocius mobile mouetur, quam per eas: quæ magis sunt crassæ. De qua hic Ph. non meminit: sed tanquam per se notam prætermittit. Alia est difformitas figuræ.

¶Vbi secundo notandum est, ꝙ linea: aut perfecte circularis, aut perfecte recta est vniformis propterea ꝙ singulæ partes, & inter se, & cum toto sunt eiusdem rationis, Lineæ vero aliter quomodocũq; variatæ, &. s. aut reflexæ causantes angulos, aut orbiculares ad modũ serpentis (quæ latine dicuntur spiræ) sunt difformes, pro pterea, ꝙ pars ad partẽ minime accõmodatur: quia. s. nec partes primæ fi-

Sursum procedunt omnes in rectum, vt incipiunt: nec partes secundæ procedunt perfecte in circulum. Vnde quod moueretur per primam lineam, nec perfecte ascenderet, nec esset motus compositus ex ascensu & descensu, & quod moueretur per secundam, non moueretur perfecte circulariter. Secundo modo (inquit) contingit irregularitas in motu, neque in vbi: neque in quando, neque in eo ad quod, idest neque ratione loci. si est localis, neque ratione temporis: quia tempus cum sit vnum & inuariabile, non potest esse difforme: neque ratione termini, puta, qualitatis, aut quantitatis, quæ acquiritur. Boetius vertit (in quo) & propterea S.Tho. dicit referri posse ad subiectum: idest neque ratione subiecti. Sed tamen Græce non est, nisi, eis o, idest, in quod, quod dicit terminum. Et præsertim quia hic non intendit Phi. excludere irregularitatem, quæ est ex parte subiecti, vt quam primum patebit. Sed ait difformitatem contingere in ipso modo scilicet, ipsius motus quia, scilicet, non est vniformis velocitate & tarditate secundum omnes partes, vt descensus naturalis lapidis, licet per idem medium descendat, velocior est in fine, quam in principio: motus vero violentus econtrario est velocior in principio, quam in fine. Quæ quidem diuersitas quodammodo est ex parte subiecti: idcirco quod in naturali, impetus intenditur, & in violento remittitur. Ob idque, vt Commentator hic admonet, quatuor de causis difformitas velocitatis tarditatisque motus vsu venire potest, scilicet, ratione spatij difformiter resistentis: aut ratione motoris, sicut in motibus liberis: vt cum tonsor rotam, vt vult, circummouet: aut ratione termini ad quem, vt qualitas spiritualis velocius producit, quam corporalis, & calor velocius: quam frigus: aut ratione virtutis intrinsecæ ipsius mobilis, vt grauius velocius descenderet (etiam per vacuum) quam leuius. Sed hic modus ad secundum reducitur. ¶ Infert tandem ex dictis duo corollaria. Primum est: quod velocitas, & tarditas non sunt duæ differentiæ, idest species essentiales motus. Probatur. Differentiæ essentiales non possunt eidem speciei simul conuenire (vt homo non est simul rationalis & irrationalis) sed velocitas & tarditas cuicunque speciei motus conueniunt (scilicet alterationi, motui locali, tam circulari, quam recto) ergo non sunt species essentiales, sed accidentia potius motibus omnibus communia.

Quatuor causæ velocitatis.

¶ Secundum corollarium. Neque grauitas & leuitas idem sunt quod tarditas & velocitas: ratio est hæc. Grauitas non conuenit nisi motui deorsum, vt cum pars terræ mouetur ad ipsam, scilicet, ad totum elementum: leuitas vero non conuenit nisi motui sursum, vt cum pars ignis mouetur ad ipsum scilicet ad elementum ignis: velocitas vero & tarditas sunt accidentia vtrique communia. Etenim tam motus deorsum, quam motus sursum potest esse & velox & tardus.

Textus. xlv.

Vnus igitur irregularis est: qua est continuus: minus autem: quod reflexa accidit lationi. Id autem quod est minus: commistio semper contrarij est. ¶ Si autem omnem, vnum contingit & regularem esse & non, nõ erunt. & ipsi qui non secundum speciem contigui sunt, vnus & continuus. Quomodo enim erit regularis: motus ex alteratione compositus, & loci mutatione? oporteret enim accommodari.

¶ Colligit ergo ex superioribus duas conclusiones. Prima est quod motus vno modo dicitur vnus, quia est continuus: etiam si sit irregularis, est tamen ille minus vnus, quam ille, qui est regularis. Quemadmodum ille, qui est per lineam reflexam vt supra dictum est. Etenim vt linea non recta, sed angulos constituens, quodammodo videtur ab vnitate declinare in pluritatem ab eo quod vbi facit angulum videtur quodammodo frangi, ita & motus, qui per illam fit, minus est vnus, & hoc est quod subdit, scilicet, quod si minus est vnus, habet aliquid admixtum contrarij, puta, pluralitatis. Quanuis si in angulis non quiescat mobile, simpliciter est vnus motus: vt quæstion. 3. adnotauimus. ¶ Secunda conclusio est quam supra intenderat, scilicet, quod duo motus differentes specie, nõn possunt esse vnus, & continuus: cuius ratio est hæc. Omnis motus, qui est similiter vnus, potest esse & regularis, & irregularis: sed aggregatum ex motibus diuersarum specierum, nec regulare esse potest, nec irregulare: ergo nec potest esse vnus.

DE CONTRARIETATE motus.

CAPVT. V.

Textus. xlvj.

AMPLIVS autem determinandum est: qualis motus est contrarius motui: & de quiete autem eodem modo. Diuidendum est autem primò: vtrum contrarius motus sit qui est ex eodem ei qui est in idem: vt qui est ex sanitate ei qui est in sanitatem: vt & generatio & corruptio videtur. Aut qui est ex contrarijs, vt qui est ex sanitate: ei qui est ex ægritudine, aut qui est in contraria vt qui est in sanitatẽ: ei qui est in ægritudinem. Aut qui est ex contrario, ei qui est in contrarium: vt qui est ex sanitate: ei qui est in ægritudinem. Aut qui est ex contrario in contrarium: ei qui est ex contrario in contrarium: vt qui est ex sanitate in egritudinem, ei qui est ex ægritudine in sanitatẽ: necesse est enim aut vnum aliquem horum esse modorum, aut plures, non enim est aliter opponere.

Quinq; modis contrarietas.

¶ Vnus modus diuersitatis (vt habetur. 10. meta. text. 13.) est contrarietas, & ideo post sermonem de diuersitate motuum, congrue subsequitur de eorum contrarietate dicere. In hoc ergo capite quinto (quod septem continet text.) agit Ph. de contrarietate motuum, & in sequenti de contrarietate quietum. Initium dicendi sumit in hoc textu. 46. ex quinque modis & rationibus, quibus potest contrarietas motuum describi: vt tribus eorum reiectis, duos amplectatur. Etenim cum contrarietas motus definiri nequeat, nisi ex habitudine terminorum quinque possunt fieri eorum combinationes. Aut enim contrarij motus definiuntur respectu eiusdem termini, vt terminus, ex quo vnus procedit, sit ille, in quem alter tendit: vt motui

qui est à sanitate, contrarius sit ille qui est ad sanitatem. Quemadmodum generatio contraria esse videtur corruptioni, corruptio enim est ab eo, quod est esse, generatio vero ad id quod esse. Aut definiuntur respectu contrariorum terminorum ex quibus: vt motus qui est ex sanitate, contrarius sit ei: qui est ex ægritudine. Aut respectu contrariorum terminorum ad quos vt motui qui est in sanitatem, is contrarius sit, qui est in ægritudinem. Aut per hoc, quod terminus à quo vnius contrarius sit termino ad quem alterius: vt ille qui est ex sanitate, sit contrarius illi, qui est in ægritudinem. Aut denique quinto definiuntur respectu amborum terminorum, qui sint vtriq; contraria, vt ille, qui est ex sanitate in ægritudinem illi sit contrarius, qui est ex ægritudine in sanitatem. Necesse enim est, inquit, aliquo istorum modorum definiri motus contrarios: quia esse non potest alia terminorum consideratio.

Textus. xlvij.

Est autem, qui ex contrario: ei qui est in contrarium, non contrarius: vt qui ex sanitate: ei qui est in ægritudinem: idem enim, & vnus est, esse tamen non idem est ipsis: sicut non idem est ex sanitate mutari, & in ægritudinem.

¶Excludit tres horum modos, veluti ad definiendum motuum contrarietatem ineptos. Atque primo quartum, in quo nihil est penitus apparentiæ. Motus enim, quorum terminus à quo vnius, & terminus ad quem alterius, sunt contrarij, vnus idemque realiter motus sunt: tantum abest, vt sint contrarij, sed sola ratione differunt: vt motus qui est ex sanitate, idem est prorsus, qui est in ægritudinem: vt enim supra dictum est: motus omnis est à contrario in contrarium, sed sola ratione differunt, quia est corruptio vnius & generatio alterius.

Textus. xlviij.

Neque qui est ex contrario: ei qui est ex contrario: simul enim accidit ex contrario, & in contrarium, aut in medium, verum de hoc quidem posterius dicemus. ¶Sed magis, in contrarium mutari, videbitur causa esse contrarietatis, quam ex contrario: hic enim, demutatio à contrarietate: ille vero, acceptio.

¶Atque dicitur vnusquisque, eo in quod mutatur magis: quam eo ex quo: vt sanatio, qui in sanitatem, ægrotatio autem: qui in ægritudinem. ¶Relinquitur igitur: qui est in contraria: & qui ad contraria ex contrarijs forsitan igitur accidit, eos qui in contraria, & ex contrarijs, esse: sed ipsum esse: forte non idem: dico autem qui est in sanitatem, ei qui est ex ęgritudine: & qui ex sanitate, ei qui est in ægritudinem.

¶In text. deinceps. 48. excludit secundum modum tribus rationibus. Prima est. Motus, quia contrarijs terminis proficiscuntur, tendunt nonnunquam in eūdem terminum ad quem: nam motus ex albo, non semper terminatur in nigrum, sed in medio colore coloratum, puta, in rubeum: & pariter motus, qui est ex nigro, potest terminari in rubeum. Motus autem, qui sunt ad eandem formam, non videntur esse contrarij. Transmittit tamen exactam huius examinationem vsque ad textum. 52. ¶Secunda ratio est hæc. Contrarietas motus penes illos terminos potius, qui acquiruntur, pensanda est, quam penes eos, qui perduntur, & deseruntur (nam forma quæ non est, non dat esse rei, sed forma, quæ est) termini vero à quibus deperduntur, & termini ad quos acquiruntur: ergo. ¶Tertia fere est eadem. Penes eos terminos accipienda est contrarietas motuum, à quibus motus sumit speciem: & nomen, sed (vt tex. 4. Phi. præfatus est) à termino ad quem motus denominatur (est enim sanatio motus ad sanitatem) ergo à terminis, ad quos sumitur contrarietas motuum. ¶His duobus modis exclusis, relinquitur (inquit) aut ille modus, qui est in contraria (puta tertius) aut ille modus, qui est ex contrarijs in contraria, scilicet quintus. Primus nanque, qui sumitur solum per respectum ad vnum terminum, prætermittitur, modo vsq; ad text. 51. Subdit autem, quod hi forsitan duo modi, puta tertius, & quintus idem re sunt: nam omnes motus, qui sunt inter terminos contrarios, sunt etiam ex contrarijs. Omnis enim motus in sanitatem est ex ægritudine. Secus est de mutatione, vt statim videbitur. Et ideo dixit, forsitan, quia arguēdo procedit. Differunt autem ratione, vt dictum est: quia sanatio est generatio sanitatis, & corruptio ægritudinis.

Textus. xlix.

Quoniam autem differt mutatio, à motu (quæ enim est ex quodam subiecto in quoddam subiectum mutatio: est motus) qui est ex contrario in contrarium, ei qui ex contrario est in contrarium, motus contrarius est: vt qui est ex sanitate, in ægritudinem: ei qui est ex ægritudine, in sanitatem.

¶His velut fundamentis preiactis: ad rem in hoc text. 49. descendens, distinguit aliter esse censendam contrarietatem motuum, & aliter mutationum. Pulcherrimum enim ordinem philosophi speculanti continuo apparebit nihil superflue dixisse. Cum ergo distinxerit text. 7. inter mutationem & motum, ꝙ illa sit inter terminum affirmatum & negatum contradictorios, hic vero inter duos positiuos contrarios: infert modo contrarietatem motuum censendam esse ex parte vtriusq; termini, vt motus: qui est ex contrario in contrarium: contrarius sit ei, qui econuerso habet terminos contrarios, vt motus ex sanitate in ægritudinem contrarius sit ei, qui est ex ægritudine in sanitatem.

Textus. l.

Manifestum est autem, & ex inductione: qualia videntur contraria esse: ægrotare enim, ipsi sanari: & discere ipsi decipi non per seipsum, in contraria enim: vt enim scientiam, sic & deceptionem: est & per seipsum consequi, & per aliud. Et ea quæ sursum latio: ei quæ est deorsum, contraria enim hæc sunt: in longitudine. Et quæ à dextra, ei quæ est ad sinistram, contraria enim hæc sunt: in latitudine. Et quæ in ante: ei quæ in retro: cōtraria enim hęc sunt: in profunditate.

¶Probat in textu. 50. præfatam sententiam inductione, vt ægrotatio eo est contrarius motus sanationi, quod terminus à quo vnius, est contrarius termino-

quo à quo alterius: & terminus ad quem, termino ad quem. Conuertuntur enim termini. Et pari ratione discere, contrarium est huic, quod est decipi. Vbi notandum est, quod scientia fit, aut per studium sine doctore, & hæc dicitur inuentio: aut accipitur à doctore: & hæc dicitur disciplina. Et pariter error, siue ignorantia, aut fit ab extrinseco per amissionem scientiæ, & hæc dicitur obliuio, quæ contrariatur inuentioni: aut fit ab alio, hæc dicitur deceptio, quæ contraria est disciplinæ. Et hoc est, quod ait, discere, contrarium esse ipsi decipi, non per se ipsum, sed per alium. Simili modo ascensus localis contrarius est descensui, quia huiusmodi termini sunt contrarij secundum dimensionem, quæ est longitudo: & motus à dextra ad sinistrã, est contrarius motui à sinistra ad dextram secundum latitudinem: & motus ab ante ad retro, contrariatur illi secundum profunditatem, qui est à retro ad ante. Accipiuntur namque dimensiones istæ & contrarietates respectu hominis, cuius longitudo sumitur à capite ad pedes, latitudo vero à dextra ad sinistram, & profunditas à pectore ad dorsum.

Text. lj. Quæ autem est in contrarium solum: non est motus, sed mutatio, vt fieri album: non ex aliquo. Quibus autem non est contrarium. mutatio, quæ est ex ipso, ei quæ est in ipsum, contraria est. Quapropter generatio corruptioni contraria est: & abiectio acceptioni: hæ autem, mutationes quidem sunt, motus autem non.

¶ Subsequenter in textu. 51. subdit differentiam mutationis à motu, dicens. Quod in his quæ simpliciter sunt contraria (vt sunt qualitates) generatio secũdum quid contrariatur alteri generationi solum ratione terminorum ad quos iuxta tertium modum supra positum: quia termini à quibus non sunt positiui, sed negatiui: vt generatio albi, ex non albo, contrariatur generationi nigri ex non nigro, ratione albedinis & nigredinis: quia non album & non nigrum nihil dicunt positiuum. In his autem (inquit) quæ proprie non habent contrarium (quales sunt substantiæ) contrarietas sumitur iuxta primum modum respectu eiusdem termini, qui est terminus à quo vnius mutationis, & terminus à quo alterius, vt corruptio aeris contrariatur generationi eiusdem: quia corruptio est perditio ipsius esse, generatio vero eiusdem acquisitio. Terminus enim ad quem corruptionis, non exprimitur positiue, sicut nec terminus à quo generationis. Hæ autem mutationes (inquit) sunt: non autem motus.

Textus. lij. Qui autem ad medium motus sunt, quibuscunque contrariorum aliquid est medium tã quam in contraria quodammodo ponendi sunt. Nam vt contrario vtitur medio ipse motus: ad vtrauis fiat mutatio: vt ex fusco quidem in album: tanquam ex nigro: & ex albo, in fuscum: tanquam in nigrũ: ex nigro aũt, in fuscũ: tanquam in album, fuscum enim: medium ad vtrunq; dicitur quodãmodo extremorum, sicut dictum est prius. Motus igitur motui contrarius est sic: qui ex contrario in contrarium est, ei qui ex contrario in contrarium.

¶ Post contrarietatem motuum, qui sunt inter terminos extreme contrarios, determinat in hoc textu. 52. de contrarietate motuum, qui sunt ab vno contrario ad medium, aut econuerso. Ait enim motus huiusmodi considerandos esse secundum eorum rationem, qui sunt ab vno contrario in aliud contrarium extremum vt sicut motus ab albo in nigrum contrarius est ei, qui est à nigro in album: ita & motus ab albo in rubeum contrarius est ei, qui est à rubeo in album: nam fuscum est quodammodo nigrum, atque adeo contrarium quodammodo albo. Dixit (quibuscunque contrariorum aliquid est medium.) Nam sunt aliqua extrema, quorum non est medium: vt sanitas & ægritudo: & non aer, & aer. ¶ Hoc quidem exemplum de albo & rubeo manifestum est, sed restat dubium. Vtrum motum ab albo in rubeum, & motum à nigro in rubeum intelligat hic Ph. esse contrarios: nam posset quispiam credere partem negatiuam propter primam rationem: quam supra text. 48. faceret. Vbi arguebat contrarietatem motuum non attendi penes terminos à quibus, eo quod nonnunquam tendunt in eundem terminum, scilicet, medium. Respondetur nihilominus non solum hic intelligere. Aristotel. motum ab albo in rubeum contrarium esse illi, qui est à rubeo in album: sed illi etiam, qui est à nigro in rubeum. Et hoc est quod ait, motum: qui est à contrario in medium, accipiendum esse, acsi sit à contrario in contrarium: nam medium est contrarium vtriusque extremi: vult enim dicere, quod sicut totus motus, qui est ab albo in nigrum transiens per rubeum contrarius est toti, qui est à nigro transiés per rubeum in album, ita & quælibet pars vnius (vt ab albo ad rubeum) contrariatur cuilibet alterius, vt à nigro in rubeum. Sicut ascensus ignis à terra vsque ad mediam regionem aeris contrarius est descensui à concauo lunæ vsque eandem mediam regionem.

¶ Sed quid respondendum tunc ad rationem factam text. 48. Responsio certe, quam Ph. hic prætendit est, quod licet motus ab albo in rubeũ, & à nigro in rubeũ sint contrarij, non tamen propter contrarietatem solũ terminorum à quibus, sed propter contrarietatem terminorum ad quem. Rubeum enim est quodammodo nigrum contrarium albo, & quodammodo album contrarium nigro: & ideo vtimur eo vt duobus contrarijs. Atque adeo motus ab albo in rubeum, est ab albo quodammodo in nigrum: & motus à nigro in rubeum est à nigro quodammodo in album: & propterea sunt contrarij. Et eadem ratione motus ex rubeo in album est quodammodo ex nigro, & motus ex rubeo in nigrum est quodammodo ex albo. Latius. q. 3. & 4.

DE CONTRARIETATE inter quietes.

CAPVT. VI.

Textus. liij. QVoniam autem motui non solum videtur motus esse contrarius, sed & quies: hoc determinandum est: simpliciter enim, contrarium est motus, motui. Opponitur autem, & quies: priuatio enim est, est autem, vt & priuatio contraria dicatur. Qualis autem, quali, vt ei qui est secundum locum, ea quæ est secundum locum? Sed hoc quidem, nunc dicitur simpli-

ſimpliciter. Vtrum enim ei quæ eſt hic, quieti, is qui eſt ex hoc, aut qui eſt in hoc motus opponitur.

¶ Quoniam oppoſitorum eadem eſt diſciplina, & priuatio opponitur motui, operæpretium eſt poſt contrarietatem motuum, de contrarietate quietum dicere, quæ eſt, vel ad motum, vel inter ſe. Vnde in hoc capite decem textus habente duo agit. In tribus enim prioribus textibus agit de huiuſmodi contrarietate, & in ſeptem ſequentibus diſſoluit dubia nonnulla. Proponit ergo in text. hoc. 53. quòd cum motui non ſolum ſit contrarius alius motus, ſed etiam quies (vt in poſtprædi. capit. de motu etiam dixerat) determinandum eſt de contrarietate quietis ad motum, vel ad aliam quietem. At non eſt (inquit) tam proprie contrarietas inter motum & quietem, quam inter motum & motum. Contrarietas enim ſimpliciter non eſt, niſi inter duo poſitiua: & idcirco, vt termini motuum, ita & motus ipſi ſimpliciter ſunt contrarij: quies vero opponitur priuatiue motui. (Eſt enim quies ceſſatio motus) priuatiue autem oppoſita ſunt quodammodo contraria, quinimo vt. 10. meta. text. 15. habetur, eſt prima contrarietas diuidens vnumquodque genus, vnde in omnibus contrarijs (vt. qő. 1. dicebamus) imperfectius ſe habet tanquam priuatio perfectioris: vt nigrum eſt priuatio albi. ¶ Attamen licet ſimpliciter & vniuerſaliter aſſertum ſit, motum eſt contrarium quieti, quæſtio tamen, inquit, eſt cui quieti quiſque motus contrariatur: an videlicet illi, quæ erat ſub termino à quo, an illi potius, quæ eſt ſub termino ad quem. Vtrum videlicet motus calefactionis contrarius ſit quieti: quæ eſt frigidum eſſe, an illi, quæ eſt calidum eſſe. Hoc enim in poſtprædicamentis non determinauerat.

Quæſtio.

Text. liiij

Manifeſtum eſt igitur, quòd quia in duobus motus ſubiectis eſt, huic quidem qui ex hoc eſt in contrarium, ea quæ eſt in hoc quies, huic autem qui eſt ex contrario in hoc, ea quę in contrario, ſimul autem & inuicem, contrariæ hę ſunt. Etenim inconueniens eſt, ſi motus quidem contrarij ſunt, quietes autem oppoſitæ non ſunt: ſunt autem hæ: quæ in contrarijs: vt quæ eſt in ſanitate: ei quæ eſt in ęgritudine, quieti: motui autem: qui ex ſanitate in ægritudinem. ¶ Ei enim, qui eſt ex ægritudine in ſanitatem: irrationabile eſt. Is enim motus qui ad ipſum eſt, in quo ſtat: quietatio magis eſt, qua accidit ſimul fieri cum motu, neceſſe autem eſt aut hanc, aut illam eſſe: non enim ea quidem, quæ eſt in albedine, quies: contraria eſt ei: quæ eſt in ſanitate.

¶ Reſpondet in text. 54. ad propoſitam quæſtionem. Primo de contrarietate motus ad quietem: dicens quòd cum motus omnis in duobus ſubiectis ſit, id eſt, inter duos poſitiuos terminos (quos text. 7. appellauit ſubiecta) huic motui, qui eſt ex hoc in contrarium (vt ex albo in nigrum) contrariatur ea quies, quæ eſt in hoc, id eſt, in albo (huic autem, qui eſt ex contrario in hoc) ſcilicet ex nigro in album, contrariatur illa quies, quæ eſt in contrario, puta, in nigro. Itaque motus contrariatur quieti, quæ eſt in termino à quo, non autem illi, quæ eſt in termino ad quem. Mox reſpondet de contrarietate quietum, dicens quòd illæ duæ quietes ſub contrarijs terminis (vt album eſſe, & nigrum eſſe) ſunt inuicem contrariæ. Quod hoc ſyllogiſmo probat. Quietes contrariæ motibus contrarijs ſunt inter ſe contrariæ (vt patet à permutata proportione: nam ſi ſicut ſe habet hic motus ad hanc quietem ſe habet alter motus ad alteram quietem, ſicut ſe habet motus ad motū, ita ſe habet quies ad quietem) motus autem ab albo in nigrum contrariatur quieti ſub albedine, & motus à nigro ad album contrariatur quieti ſub nigredine: ergo ſicut motus ſunt contrarij: ita & quietes. Concludit ergo, quod quies, quę eſt in ſanitate, habet duo contraria. Contrariatur enim quieti, quæ eſt in ægritudine, & motui, qui eſt ex ſanitate in ægritudinem.

Mot⁹ cõtrarius quieti.

¶ Deinde illic (ei enim. &c.) probat, quod motus contrariatur quieti, quæ eſt in termino à quo, & non ei, quæ eſt in termino ad quem. Irrationabile enim inquit eſt vt quies in ſanitate contrarietur motui ex ægritudine in ſanitatem. Ratio eſt hæc. Motus, qui eſt ad ipſum, in quo ſtat, id eſt, ad terminum in quo mobile poſt motum quieſcit quietatio eſt, id eſt profectio, ſeu progreſsio ad quietem & acquiſitio quietis (ſimul enim acquiritur motus & quies in termino) ergo motus non opponitur tali quieti. Vt enim medium non opponitur fini, qui per medium acquiritur, ita nec motus termino: ſiquidem motum fieri, idem eſt: quod terminum fieri. ¶ Conſequẽter illic (aut hanc, &c.) infert, quod motus contrariatur quieti, quæ in termino à quo, hoc ſyllogiſmo. Omni motui contrariatur aliqua quies: & non quies alterius ſpeciei (quies enim in albedine non contrariatur quieti in ſanitate: & per conſequens nec motui ad ſanitatem) ergo quies, quæ contrariatur motui, vel eſt illa, quæ eſt ſub termino à quo, vel illa, quæ eſt ſub termino ad quem eiuſdem motus: at non eſt illa quæ eſt ſub termino ad quem: ergo eſt illa, quæ eſt ſub termino à quo. In poſtprædicamentis, vbi Ariſtot. non determinauit, niſi in genere, quod quies contrariatur motui, ſubiecimus exempla de quiete in termino ad quem: hæc tamen, quam hic determinat Phi. rei veritas eſt.

Text. lv.

Quibus autem non ſunt contraria: horum mutatio quidem eſt oppoſita, ea quæ eſt ex ipſo, ei quæ eſt in ipſum, motus autem: non eſt, vt ea quæ ex ente: ei quæ eſt in ens. ¶ Et quies quidem, horum non eſt immutabilitas autem eſt: & ſiquidem aliquid erit ſubiectum, non ens ea quæ in ente eſt mutabilitas, ei quæ eſt in non ente contraria erit. ¶ Si vero non eſt aliquid id quod non eſt: dubitabit aliquis cui contraria ſit ea quæ eſt in ente immutabilitas, & an quies ſit ſi autem hoc eſt: aut nõ omnis quies motui eſt contraria, aut generatio & corruptio, motus ſunt. Manifeſtum eſt igitur, quod quies quidem non dicenda eſt: ſi non & hæc, motus: ſimile autem aliquid eſt: & immutabilitas: contraria autem eſt: aut nulli, aut ei quæ eſt in non ente, corruptioni hæc enim: ex ipſa eſt, generatio autem, in ipſam.

¶ Poſt contrarietatem quietum, vbi eſt vera ratio motus inter duos poſitiuos terminos, procedit ad contrarietatem quietum, vbi ſola eſt ratio mutationis inter terminos negatum & affirmatum. Repetens id, quod

quod supra determinatum est, scilicet, quod in terminis, qui non sunt contrarij, sed contradictorij, cõtrarietas mutationis sumitur respectu eiusdẽ termini, vt mutatio ex aere (scilicet corruptio) contraria est mutationi, quæ est in aere scilicet, generationi. Huiusmodi autem mutationes, inquit non sunt motus. Et inde subdit quod nec proprie termini earũ sunt quietes sed immutabilitates.s. non mutationes, nam quies proprie dicit cessationem à motu, in quo est successio.

¶ Est veruntamen notandum, quod terminus negatiuus, aut supponit subiectũ, quod est ens actu, vt in mutationibus accidentalibus, & tunc non mutatio in ente est contraria non mutationi in non ente, vt album contrariatur non albo. Et hoc est, quod ait (siquidem aliquid subiectum, non ens) idest: si non ens supponit subiectum in actu. Aut supponit solum ens tantum in potentia. Et hoc est, q ait, si vero nõ est subiectũ id quod non est, idest, si vero non ens non supponit ens in actu, sed ens in potentia, puta materiam, vt in generatione substantiali tunc erit dubium duplex, scilicet, illa non mutatio in ente, puta aer, cui nam mutationi erit contraria: vtrum termino negato, scilicet non aeri: & vtrum illa non mutatio erit quies. Et ratio dubitandi est, quia nõ album, cum supponat ens in actu, illud potest intelligi quiescere sub aliquo accidente: priuatio vero aeris, cum solum sit materia prima, sicut illa non mouetur, vt supra dictũ est, sit vt nec quiescat. Et ideo arguit, neque illam, qua materia est sub forma, neque illam qua est sub priuatione, proprie esse quietem: quia alias, aut non omnis quies esset cõtraria motui, aut generatio & corruptio esset motus. Concludit ergo circa secundum dubium, quod illa non est quies, sed aliquid quieti simile, puta, immutabilitas, seu non mutatio. Mox respondet ad primum dubium, quod illa quies, seu nõ mutatio, qua materia est sub forma, aut nulli est contraria, aut contrariatur illi corruptioni, quæ est sub non ente, puta priuationi illius. Sũma rei est hæc quod in huiusmodi mutationibus, nec proprie contrarietas est nec quies. Est tamen eo modo, quo generatio aeris contrariatur corruptioni eiusdem, vt quies, seu immutabilitas materiæ sub forma aeris, contrariatur quieti eiusdem sub priuatione aeris.

Text. lvj.

Dubitabit autem aliquis: quare in mutatione quidem secundum locum, sunt & secundum naturam & præter naturam, & quietes & motus: in alijs autem non, vt alteratio, hæc quidem secundum naturam, illa vero præter naturam: nihil enim magis sanatio quam ægrotatio, secundum naturam, aut præter naturam, aut dealbatio quam denigratio. Similiter autem est: & in augmentatione & diminutione: neque enim hæ sunt inuicem contrariæ, vt secundum naturam & præter naturam, neque augmentatio: augmentationi: & in generatione & corruptione: eadem ratio est: neq; enim generatio quidem secundum naturam, corruptio autem præter naturam: senescere enim secundum naturam est. Neque generationem videmus, aliam quidem secundum naturam: aliã vero præter naturam.

Contrarij motus naturalis, & contra naturã.

¶ In reliqua parte huius capitis dissoluit Philos. dubia tria, quæ ex dictis suboriuntur. Primum proponit in hoc text. 56. ¶ Vbi hoc considerandum est, quod intentio est transferre sermonem ad aliud genus contrarietatis motuum, quæ est inter motum naturalem, & motum contra naturam. At quia hæc contrarietas euidentius apparet in motu locali, proponit dubium. Cur vt in motu locali, non ita in alijs speciebus motus datur motus naturalis, & motus contra naturam. Sed intelligenda est quomodo sub hac forma. Vtrum sicut in motu locali, ita in alijs speciebus reperiatur huiusmodi contrarietas, tam inter motus: quam inter quietes. In motu enim locali motus naturalis terræ est ad centrum, vbi etiam est quies naturalis: motus vero contra naturam est sursum, vbi cum terra violenter retinetur est quies contra naturam. In alteratione vero arguit ad partem negatiuam, quod nullus sit motus contra naturam, nam vt sanatio est naturalis, ita & ægrotatio: & vt dealbatio, ita & denigratio. Motus enim naturalis est qui est à principio intrinseco, aut ab extrinseco conferente vim passo. Et vt sanatio, ita & ægrotatio est à principio intrinseco. Et pariter vt frigefactio aquæ est naturalis, ita & calefactio: quia passum ratione materiæ confert vim: vt libro secundo, quæstione prima dicebamus. Et idem, inquit, est de augmentatione, vt enim augmentatio, ita & diminutio est naturalis à principio intrinseco. Neque vna augmentatio opponitur hoc modo alteri, vt vna sit naturalis, & alia contra naturam. Et vt generatio, ita & corruptio est naturalis: nam sicut adolescere, ita & senescere est secundum naturam. Quod si quis arguat, secundo de cœlo text. 37. oppositum haberi, scilicet, quod senescere est contra naturam, respondetur quod illic loquebatur Philo. de natura particulari, qua vnaquæque res appetit se conseruare in esse: nihilominus senectus est ab intrinseco ex actione & repassione calidi & humidi.

Tex. lvij.

At si est, quod violentia sit, præter naturam: & corruptio corruptioni contraria erit, ea quæ est violenta vt quæ præter naturam est, ei quæ secundum naturam. Sunt igitur, & generationes quædam violentæ, & non fato determinatæ: quibus contrariæ sunt eæ quæ secundum naturam. Et augmentationes sunt violentæ & diminutiones, vt augmentationes eorum: qui velociter propter alimentum pubescunt: & frumenta, quæ cito adolescunt: & non sunt constricta. In alteratione autem quo pacto: an similiter.

¶ Post argumentationem à parte negatiua, respondet Phi. hoc genus contrarietatis inter motum naturalem & contra naturam, seu violentum, reperiri in omnibus speciebus motuum, & mutationum. Corruptio enim naturalis) vt cum homo senio moritur) contraria est corruptioni violentæ: vt qua homo suspẽditur, est enim illa corruptio violenta: quia est à principio extrinseco, passo non conferente vim: ad hunc sensum, q non procedit secundum cursum naturæ à principio intrinseco. Sunt etiã generationes aliæ naturales, & aliæ violentæ: sæpe, quæ non fato, idest ordine à natura præstituto determinatæ sunt, videlicet, cũ arte accelerantur

generationes fructuum, vt ante tempus præcoquuntur. Imo & ranarum generationes arte nonnunquam fiunt, dum applicantur actiua passiuis. Similiter & augmentationes sunt itidem violentæ, naturalibus contrariæ: vt cum homines propter delicatissimum alimentum, & delicias vitæ, citius quam cursu naturali adolescunt: & frumenta propter excessiuum humorem plus nimio crescunt (non constricta) idest non mittentia sub terram solidas radices, seu fibras: atque adeo non habentia solida grana.

Tex. lviij

In alteratione autem quo pacto, an similiter? Erunt enim aliæ quidem violentæ, aliæ vero naturales, vt qui liberantur, alij non in criticis diebus, alij autem in criticis. Illi quidem prę ter naturam alterantur, hi vero secundum naturam.

¶Erunt ergo corruptiones contrariæ adinuicem: non generationi solum. Et quid prohibet? est enim: si hæc quidem suauis, illa vero tristis fuerit. Quare non simpliciter corruptioni corruptio contraria est, sed quatenus ipsarum hæc quidem huiusmodi, alia vero talis est.

¶In tex. 58. idem dicit accidere in alteratione. Aliæ. n. sunt naturales alterationes, aliæ vero violētæ. Vt ex his qui ab ægritudine liberātur, alij sanātur in diebus criticis. Critici dies ijdem sunt, qui iudiciales: puta quibus sumitur iudicium infirmitatis. Et in illis solent naturaliter morbi terminari. Quando ergo in alijs diebus in sperato infirmi liberantur, dicuntur sanationes quodā modo violētæ. ¶Ex his infert corollarium, quod corruptio non solum est generationi contraria, sed etiam corruptioni: vt naturalis, violentę. At quia posset quispiam obijcere, vnum vni tantum contrarium esse respondet nihil vetare, vnum pluribus esse contrarium non solum vbi vnum est naturale, & aliud violentum, sed vbi ambo sunt naturalia. Vt corruptio, inquit suauis, corruptioni tristi contraria est. Corruptionem suauem exponit S. Thom. eam esse, qua imperfectum corrumpitur, perfectumque generatur: vt cum aer corrumpitur in ignem: sed tristis inquit est illa, qua econuerso ignis conuerteretur in aerem. Vel forsan Aristo. loquitur de corruptionibus accidentalibus, vt corruptio ægritudinis dicatur suauis: corruptio vero sanationis tristis. Quinimo corruptio temperati caloris opponitur hoc modo corruptioni caloris immodici. Colligit ergo quod corruptio simpliciter, idest, ea ratione, qua est corruptio, non opponitur alteri corruptioni, sed generationi. Corruptio autem talis, idest, quatenus habet talem qualitatem puta quod est naturalis, aut suauis opponitur corruptioni habenti contrariam qualitatem, vtpote, violentæ & tristi.

Text. lix.

Omnino igitur contrarij motus & quietes dicto modo sunt, vt quæ est sursum: ei qui est deorsum, loci enim contrarietates hæ sunt: fertur autem ea quidem quæ sursum est latione natura: ignis, ea vero quæ deorsum: terra, & cōtrariæ: ipsorum lationis sunt: ignis autem, sursum quidem natura: deorsum autem pręter naturam: Et contrarius quidem motus, qui est secundum naturam ipsius: ei qui est præter naturam.

¶Prosequitur in hoc text. 59. eandem contrarietatem in motu locali commonstrare: concludens, quod omnino, idest, vniuersaliter in omni specie motus dicta contrarietas inuenitur. De cæteris nanque iam dictum est de motu vero locali oculatius patet. Ea nanque latio, quæ sursum est, contraria est ei, quæ est deorsum: propterea quod locorum ipsorum sursum & deorsum contrarietas, est ex natura rei (vt lib. 4. dictum est) propter contrarias conseruatiuas qualitates. Ignis autem naturali latione fertur sursum, terra vero deorsum: ecōuerso ignis deorsum fertur præter naturam: terra vero, sursum. Quo fit, vt inter motus ignis sursum & deorsum: sit contrarietas naturalis, & violenti motus. Et proportionabiliter inter similes motus terræ.

Text. lx.

Et quietes etiam: similiter. Quæ namq; sursum, quies, ei qui est de sursum in deorsum motui contraria est. Est autem terræ, illa quidem quies præter naturam motus autem hic secundum naturam. Quare motui, quies contraria est, quæ est præter naturam, ei qui est secundū naturam eiusdem, etenim motus eiusdem: contrarius sic est. Alter enim secundum naturam ipsorum erit: qui sursum, aut qui deorsum: alter autem, præter naturam.

¶Quod monstrauit in motibus, prosequitur hic & in quietibus ostendere: dicens, quod quies sursum, contraria est quieti, quæ est deorsum. Atq; adeo illa, quæ est sursum, est terræ præter naturam: & per consequens est contraria motui deorsum, qui terræ est naturalis. Iam enim text. 54. dictum est motum quemcunq; contrarium esse quieti, quæ est in termino à quo. Et rationem subiungit, quia motus sursum, contrarius est motui deorsum. Cum enim motus sortiatur speciem à termino ad quem, si motus sursum contrariatur motui deorsum: quies sursum contrariatur motui deorsum: & cui vnus motus & terminus est naturalis, alter erit præter naturam.

Text. lxj.

Habet autem dubitationem, si est omnis, quietis quæ non semper est, generatio & hæc est ipsum stare. Eius igitur quod præter naturam quiescit, vt terræ sursum: erit generatio cum ergo ferebatur sursum violentia, stabat: sed quod stat, semper videtur ferri velocius, quod autem violentia, contra: non factum ergo quiescens, erit quiescens. Amplius videtur ipsum stare proprie dici, aut omnino esse in eo quod est secundum naturam, in suum locum ferri, aut accidere simul.

¶In text. 61. mouet secundam dubitationem. Hic tamen textus in multis Græcis codicibus non est, neque Themi. eum legit. Quæstio tamen est: vtrum cuiuscunque quietis sit generatio. Et est dubium propter quietem violentam. Et arguit ad partem affirmatiuam. Cuiuscunque rei quæ est & non semper fuit datur generatio: quies omnis non semper est (nam quies

est rem

est ré stare, idest, à motu cessare) ergo cuiuslibet quietis est generatio. Ad partem vero negatiuam arguit. Si cuiuscunque quietis est generatio, cum quies violenta terræ sursum sit quies, illius etiam erit generatio: cõsequens tamen esse falsum, duplici probat ratione. Et prima quidem obscura est. Sed notandum est quod cum motus sit via ad quietem, motum esse, est quietem acquiri. Arguit ergo, quod si aliqua est generatio quietis terræ sursum maxime esset motus, quo terra sursum violenter mouetur. Et hoc est, quod ait, cum ergo ferebatur sursum violentia, idest, violenter stabat. idest generabatur status & quies: hoc autem videtur falsum: quia quod stat, idest quietis gratia mouetur, velocius mouetur in fine, quam in principio, vt in motibus naturalibus est videre quod autem violenter mouetur, tardius est in fine. Arbitror responsionem quæstionis esse negatiuam, videlicet quod quietis violentæ non est per se generatio: sed per accidens graue retinetur sursum ab aliquo prohibente descensum. Si vero quies accipiatur pro cessatione motus causa quare motus violentus cessat nulla est per se positiua, sed quia cessat causa motiua scilicet, quia finitur, impetus autem motus violentus sursum non sit per se causa illius quietis sursum patet: quia ille motus per se non ordinatur ad illã quietem, nec illa proprie est quies illius mobilis, postquam quanto propius ad illam accedit, segnius mouetur. Cuius contrarium accidit motui naturali, qui est ad veram quietem.

¶ Et hoc euidentius fit secunda ratione, quæ est hæc. Stare, seu quiescere, tunc solum contingit, quando res est in suo loco naturali, aut quando ad illum accedit, accedere enim ad locum, est accedere ad quietem: ergo nec quies violenta est proprie quies neque ad illam est per se motus, seu generatio. Inseruit ergo hanc dubitationem, eo quod dixerat quietem violentam contrariã esse quieti naturali. nempe vt ostenderet non tam proprie illam, quam hanc esse quietem.

Tex. lxij.

Habet autem dubitationem, si contraria est quies quæ est hic, ei qui hinc est motui, cum enim mouetur ex hoc, aut etiam abijcit adhuc videtur habere id quod abijcitur. Quare si hæc quies, contraria est ei, qui hinc est in contrarium motui: simul erunt contraria.

¶ An aliquo modo quiescit: si ad hunc manet? omnino autem eius quod mouetur: aliud quidem ibi, aliud autem est in quo mutatur. Quapropter & magis motus motui contrarius est: quam quies.

¶ Et de motu quidem & quiete, quomodo vtrunque vnum est, & quæ quibus contraria sunt: dictum est.

¶ Dubitationem denique tertiam dissoluit in textu hoc. 62. Dubitatio est circa id, quod text. 54. dictũ est: videlicet motum contrarium esse quieti quæ est sub termino à quo. Si enim inquit quies: verbi graria sub frigiditate contraria est motui calefactionis, quo albedo abijcitur & corrumpitur, sequitur contraria esse simul. Nam simul sunt: & motus calefactionis, & albedo sub gradu remisso. Respondet nullum esse inconueniens, vt simul dum eit motus quo receditur à termino: sit etiam quodammodo quies dum termines à quo manet sub gradu remisso: nam id quod mouetur aliud quidem est ibi idest, partim est in termino à quo aliud autem in quod mutatur idest, partim est in termino ad quem. Hinc infert maiorem esse contrarietatem inter motus contrarios quam inter motum & quietem eo quod motus contrarij sub nullo gradu possunt esse simul quia repugnat eandem formam, seu terminum simul acquiri & deperdi. Concludit ergo Philo. satis dictum esse de motu & quiete: vbi Commenta. notat text. 63.

Dubitauerit autem fortasse quispiam, & de ipso stare. Si & quies aliqua contraria his motibus, qui præter naturam sunt, sit. Si igitur non sit, absurdum erit: quiescit enim quippiam violentia. Quare aliquod quiescens non sempiternum sine generatione erit. Sed patet id fore. Nam quemadmodum aliquid præter naturam mouetur, ita etiam præter naturam aliquid quiescit.

Tex. lxiij.

¶ Duo isti textus nec sunt nisi rarissime, in codicibus Græcis: neque vt Commenta. fatetur in omnibus Arabicis, nec sunt, qui credant esse Aristotel. sed vel Eudemi, vel Theophrasti quia certe nec materia nec dictio grauitatem refert Aristotel. Neque Argy. nec Varab. nec boni traductores transferunt. Nos vero aliunde fragmentum hoc desumpsimus: quia apud Boetium deprauatum est. Text. ergo iste. 6. repetitio formæ, atque adeo inutilis, est superioris text. 61. qui forsan, neque est Aristotel. Dubitatio enim inquit est. Vtrum quies contrarium motibus violentis illam præter naturam, vbi cessat motus violentus, quod certe verbum non est Aristotelicum. Docuit enim supra quod quies contraria motui, non est illa quæ est in termino ad quem, sed illa quæ est in termino à quo. Vnde quies potius naturalis terræ in centro contrariatur motui eius violento sursum, quam quies violenta sursum. Vtcunque tamen sit de hac violenta quærit, an per se generetur. Et arguit ad partem affirmatiuam vt supra. Cum enim detur aliqua quies violenta & illa non fuit sempiterna sequitur vt sit facta, alias daretur aliquid quod est & non fuit semper, & tamen non est factum. Commenta. putat, quod aliter hic respondet Aristote. quam in textu. 61. videlicet quod illic negauerit quietem illam fieri, hic autem dicat aliquo modo fieri scilicet, à principio extrinseco. At vero merito de hoc Commentat. ab omnibus reprehenditur: nam eadem est vtrobique responsio. Nempe quod talis quies non fit per se, sed per accidens deficiente impetu, quo res violenter mouebatur. Et hoc est quod ait sed patet id fore, idest talem quietem fieri. Nam quemadmodum est motus præter naturam ita & quies: idest, quemadmodum motus talis fit à principio extrinseco impellente: ita & cessante impetu fit per accidens illa quies.

¶ Cum autem aliquibus motus, secundum naturam præter naturamve insit: veluti igni is motus, qui est sursum secundum naturam inest: is autem qui

deorsum præter naturam, nunquid hic sit illi contrarius: nam ille qui est terræ? Hæc enim secundum naturam deorsum fertur, an ambos illi contrarios esse patet, non tamen simili modo. Nam hic contrarius est illi vt secundum naturam. Ille vero vt secundum na turam existens ei, qui præter naturam existit, & in quietibus similiter.

¶In text. 65. mouet secundam dubitationem circa ea quæ supra dicta sunt. Dictum enim est motus, contrariari ratione terminorum ad quos, & cum aliquibus rebus, imò omnibus elementis, ratione elementorũ mixtis, duplex insit motus, scilicet naturalis & contra naturam, vt motus naturalis ignis, est sursum: præter naturam vero deorsum. Terræ contra, motus deorsum est naturalis, sursum vero violentus. Dubitatio est, motus naturalis ignis sursum vtri sit contrarius: motuine violento ignis, an naturali terræ? vterque enim est deorsum. ¶Solutio est, quod vtrique contrariatur, dissimili tamen modo. Nam hic scilicet, motus naturalis terræ, contrariatur illi, scilicet, motui naturali ignis, vt tanquam ambo secundum naturam contrariorum elementorum. Ille vero scilicet, motus violentus ignis, contrariatur illi, scilicet naturali eiusdem, vt id, quod est præter naturam, contrariatur illi, quod est secundum naturam. ¶Adijciunt adhuc text. alium hic nonnulli, qui repetitio est ad literam textus. 62. Et ideo nec Commenta. eum legit, neque est proinde cur nos legamus.

Finis quinti libri Physicorum.

Reueren-

Reuerendi Patris, Fratris Dominici Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, ſuper ſextum Phyſicorum Ariſtotelis Commentaria.

DE MOTVS MAGNItudiniſque continuatione, & diuiſione.

CAPVT. I.

Textus. j.

Si autem eſt continuum & tangens, & conſequenter vt definitum eſt prius (continua quidem: quorum vltima ſunt vnum, tangentia vero quorum ſimul conſequenter autem: inter quæ nihil eſt eiuſdem generis) impoſsibile eſt ex indiuiſibilibus eſſe aliquid continuum, vt lineam, eſſe ex punctis: ſi linea quidem continuum eſt, punctum autem indiuiſibile, neque enim vnum ſunt vltima punctorum, non enim eſt, hoc quidem vltimum: illud vero alia quædam pars ipſius indiuiſibilis, neque ſimul ſunt vltima, non enim eſt vltimum vllum eius quod imperſeſt, alterum eſt enim vltimum, & id, cuius eſt vltimum.

¶ Poſtea quam motus ſpecies, quæ ſunt velut eius partes ſubiectiuæ, ſuperiori libr. explicatæ ſunt, atq; adeo expoſitum ſit, vnitatem numeralem motus in eius continuatione conſiſtere, continuo ſubſequitur hoc libro ſexto de motus continuatione dicere, ſed de motu in ordine ad eius partes quantitatiuas. Bene enim adnotauit Adaſtrus, vt in procemio dicebamus, quatuor priores libros Græce de principijs inſcribi, quatuor vero reliquos de motu.

Partitio libri.

¶ Secant hunc librum interpretes in capita decem commentat. vero in textus nonaginta quatuor. Poſſumus eum tamen maioris claritatis gratia in ſex membra diſtribuere. Duo nanque priora capita in hoc verſantur quod nullum continuum ex indiuiſibilibus componitur ſed omne continuum, atque adeo omnis motus, eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Duo ſequenter proxima tractant de diuiſione motus. Et duo ſubſequentia de ordine partium motus. Septimum vero caput eſt de ratione finiti & infiniti in motu. Atque octauum de diuiſione quietis. In duobus denique poſtremis diluit Phi. dubia quædam Zenonis aliorumque id genus antiquorum.

¶ In primo ergo text. huius capitis, quod vſque ad decimum text. protenditur, ſtatuitur præcipua concluſio. Impoſsibile eſt continuum ex indiuiſibilibus eſſe compoſitum. Quam duabus rationibus, ex bina definitione continui ſumptis, facit manifeſtam. Prima autem ratione non ſolum demonſtrat indiuiſibilia non poſſe eſſe continua ſed ad maiorem confirmationem neque eſſe poſſe, aut contigua, aut conſequenter ſe habentia. Et ideo proponit. Si autem eſt continuum, &c. impoſsibile eſt ex indiuiſibilibus, &c. vt lineam eſſe ex punctis, ſuppoſito, vt res habet: quod linea ſit de genere continuorum, punctum vero ſit res indiuiſibilis. Probatur ſequela quo ad duas partes, ſcilicet, quod puncta neque continua, neque tangentia, id eſt contigua eſſe poſſint. Continua ſunt, quorum vltima ſunt vnum: contigua vero quorum vltima ſunt ſimul: puncti autem nihil eſt vltimum, nam quod impers eſt, id eſt, partibus carens, non habet vltimum, vltimum enim dicitur reſpectu partis quæ non eſt vltima: ergo puncta neq; continua eſſe poſſunt, neque contigua.

Cōtinuum nō componitur ex indiui.

Text. ij.

Amplius, neceſſe eſt, autem continua eſſe puncta, aut tangentia ſe inuicem, ex quibus eſt continuum, eadem autem ratio eſt, & in omnibus indiuiſibilibus, continua quidem non erunt, propter dictam rationem, tanget autem omne, aut totum totum, aut pars partem, aut totum pars. Quoniam autem impers eſt ipſum indiuiſibile, neceſſe eſt totum tangere totum, totum autem totum tangens non erit continuum, continuum enim habet, hanc quidem aliam, illam vero aliam partem, & diuiditur, in ſic diuerſas, & loco ſeparatas.

¶ At vero neque conſequenter erit punctus ad punctum, aut ipſum nunc ad nunc ipſum vt ex his ſit longitudo, aut tempus, conſequenter enim ſunt, inter quæ nihil eſt eiuſdem generis, inter autem puncta, ſemper eſt linea, & inter ipſa nunc, tempus.

¶ Duas particulas habet hic text. ſecundus. In priori confirmat ſecunda ratione puncta non poſſe eſſe contigua. Et eadem, inquit, ratio eſt de omnibus indiuiſibilibus. Si continuum: inquit, ſit ex punctis neceſſe eſt, vt puncta ſint continua: aut contigua, ſeu tangentia. Imo ſequitur eſſe continua. Sed forte particula diſiunctiua accipitur pro copulatiua: vt moris eſt apud Ariſtot. vt ſit ſenſus neceſſe eſt eſſe continua & à fortiori tangentia. Quod autem non poſsint eſſe continua iam oſtenſum eſt: ſed quod nec poſsint ſe tangere confir-

confirmatur. Illa, quæ se tangunt, aut tangunt se secundum se tota, aut secundum partes: punctum quia est indiuisibile non potest aliud tangere secundum partem. Si vero se tangant secundum tota: non possunt continuum conficere: nam cuiusuis continui monstrare est partes loco semotas, quæ non se tangunt, vt duæ extremæ tertiæ. Duo ergo secundum se tota tangere se nequeunt, nisi penetratiue se haberet quæcunque pars vnius cum quacunq; alterius. Magnum argumentum sumitur ex his duabus rationibus, quod punctum secundū Phi. distinguatur à linea, & linea à superficie. Quod & in subsequentibus apparet. ¶In secunda particula ostendit quod neque puncta possunt se consequenter habere quemadmodum neque duo instantia in tempore. Etenim ea sunt consequenter se habentia, inter quæ nihil mediat eiusdem generis: sed inter quæcunque duo puncta mediat linea, & inter quæcunque duo nunc mediat tempus: ergo illa non sunt consequenter se habentia. Quod siquis arguat, lineam non est eiusdem generis cum puncto, quia linea est quantitas, punctum vero non nisi principium quantitatis: & ideo nihil prohibet, quominus puncta consequenter se habeant: veluti homines: inter quos mediat lapis. Respondetur, quod punctum, & linea sunt eiusdem generis: quia punctum est principium de genere quantitatis. Sed præterea respondetur quod cum inter quæcunque duo puncta intercedat linea habens infinita puncta inter quæcunque duo mediat punctum: & per cōsequens nulla sunt consequenter se habentia.

Text. iij. Amplius autem diuideretur in diuisibilia ex quibus est vtrunque, in ipsa diuiditur, sed nullum est continuorum in impertia diuisibile. Nullum autem aliud genus, potest esse inter puncta, & inter ipsa nunc, si enim erit manifestum est, quod aut diuisibile, aut indiuisibilia erit, & si diuisibile, aut indiuisibile, aut in semper diuisibilia, hoc autem est cōtinuum. ¶Manifestum autem est quod & omne continuum est diuisibile in semper diuisibilia. Si enim indiuisibilia diuidetur, erit indiuisibile indiuisibile tangens, vnum enim est vltimum continuorum & tangunt.

¶In text. hoc. 3. tres sunt particulę. Est namque diuisio Commentatoris confusa, & quæ congruentior, atque lucidior esse posset. Primo ergo subijcitur tertia ratio principalis ad principalem conclusionem ex secunda definitione continui. Est enim continuum diuisibile in semper diuisibilia. Si vero continuum componeretur ex indiuisibilibus, cum omne compositum resoluatur in ea, ex quibus componitur, diuideretur continuum in indiuisibilia: atque adeo in non semper diuisibilia: contra eius definitionem.

¶In secunda particula explicat amplius id, quod textu superiori dixerat, scilicet, inter quæcunque duo puncta mediam esse lineam: & inter quæcunque duo instantia medium esse tempus. Ratio est hæc. Duo puncta non possunt se tangere vt dictum est si ergo sunt duo necesse est, vt situ distent, & per consequens aliquod sit inter ea medium. Hinc incipit ratio text. (si enim erit) idest, si inter quæcunque duo puncta est aliquod medium aut erit diuisibile, aut indiuisibile: quod non sit indiuisibile, tanquam notum prætermittit: nam indiuisibile medium impedire non valet ne extrema se tangant: quia non potest facere vt sic distent. Si autem est diuisibile, aut diuiditur in non semper diuisibilia, & hoc non: quia diuisibile non constat ex indiuisibilibus aut est diuisibile in semper diuisibilia, & hoc est esse cōtinuum. Continuum autem inter duo puncta esse non potest: nisi linea quæ est indiuisibilis latitudine & profunditate, atque adeo ad imaginationem fit ex ductu puncti. Eadem analogia comprobatur inter quæcunque duo instantia interesse tempus. ¶In tertia particula patefacit hoc toties assertum, quod continuum sit diuisibile in semper diuisibilia. Nam dato opposito, sequitur, quod aliqua eius pars sit indiuisibilis, & cum omnes partes se tangant in eodē vltimo, sequitur, quod indiuisibile habet vltimum quo tangit aliud indiuisibile. Quod monstratum est repugnantiam inuoluere.

Text. iiij. Eiusdem autem rationis est, & magnitudinem & tempus & motum, ex indiuisibilibus componi: & diuidi in indiuisibilia aut nullum.

¶Cum monstrauerit conclusionem, scilicet continuū, neque componi ex indiuisibilibus, neque diuidi in indiuisibilia exemplo magnitudinis, vbi res oculatius patet, progreditur eam ostendere in motu, & tempore: quæ sunt etiam de genere continuorum. Et ideo, ait, in hoc text. 4. eiusdem rationis esse, aut omnia tria componi ex indiuisibilibus, diuidique in indiuisibilia, aut nullum eorum.

Text. v. Manifestum est autem ex his: si enim magnitudo ex indiuisibilibus componitur: & motus qui huius est, ex æqualibus motibus erit indiuisibilibus. Vt si magnitudo. A. B. C. ex ipsis A. B. C. sit indiuisibilibus: motus in quo D. E. F. quo motum est ipsum. P. super lineam A. B. C. vnamquanque partem habet indiuisibilem.

¶Confert primo magnitudinem cum motu: text. 10. vtrumq; cū tempore. Et in hoc tex. 5. solū proponit conclusionem cum suo exemplo, scilicet, quod si magnitudo componatur, ex indiuisibilibus, consequitur, vt & motus constet etiam ex indiuisibilibus, vt si magnitudo componatur ex A. B. C. partibus indiuisibilibus, motus, quo G. mouetur super lineam. A. B. C. constat etiam ex partibus D. E. F. itidem indiuisibilibus.

Text. vj. Si igitur præsente motu necesse est moueri quippiam, & si mouetur quippiam necesse est adesse motum, & moueri ipsum erit ex indiuisibilibus. Per A. igitur, motum est ipsum P. quo D. motum est motu, per B. vero, quo ipsum E. & per ipsum. C. similiter quo. F.

¶Ante probationem conclusionis præmittit duas suppositiones. Prima in hoc text. 6. est, quod nihil mouetur nisi tunc quādo mouetur, præsentem habeat motū: & quandocunque res habet præsentem motum in actu, tunc mouetur. Veluti nihil est album, nisi actu habeat albedinem, & quicquid actu habet albedinem, mouetur

mouetur. Tunc enim, inquit, si magnitudo est ex indiuisibilibus, & moueri ipsum erit ex indiuisibilibus. Exempli gratia. Per A. partem magnitudinis mouebitur G. mobile parte motus, quæ est D. indiuisibili & per B. mouebitur parte, quæ est F. Nam si motus debet esse præsens quandocunque res mouetur, cuiusque parti spatij sua respondet pars motus.

Text. vij. Si igitur necesse est id quod mouetur alicunde aliquo, non simul moueri & motum esse quo mouebatur quando mouebatur (vt si Thebas quis it, impossibile est simul ire Thebas, & iuisse Thebas) per A. igitur impers motum est ipsum P. quatenus D. motus aderat. Quare, si posterius quidem transibit quã transibat, diuisibile vtique erit, cum enim transibat, neque quiescebat, neque transibat, sed in medio erat. Si autem simul transit & transibit, id quod proficiscitur cum proficiscitur profectum eo erit & motum, quo mouetur.

¶In text. 7. præmissa suppositione secunda exorditur probationem. Suppositio est, quod rem moueri ad certum terminum, prius est, quam motam esse. Vt si quis it Thebas, impossibile est simul ire, & iuisse, idest, peruenisse. Nam licet motus & terminus ad quem non sint proprie contraria (vt lib. 5. text. 54. dicebamus) repugnat tamen, sicut imperfectum & perfectum. Aggreditur ergo probare intentam conclusionem. Si G. mouetur per partem A. ea parte motus, quæ est D. tunc aut prius erit G. transire per A. quam transiuisse: iuxta secũdam suppositionem: & hoc dato, sequitur, quod pars spatij A. erat diuisibilis, nã cum verum erat dicere, per tempus imperfectum, quod G. transibat per A. neque quiescebat nec transierat, idest, nec erat in termino à quo, nec in termino ad quem, sed in medio: extrema vero & medium esse nequeunt, nisi in re diuisibili. Si autem non prius G. mouebatur per A. quam motum erat, sequitur contra secundam suppositionem, quod id quod proficiscitur, idest, incipit moueri, simul cum incipit, profectum erit eo quo mouetur, idest, erit in via ad terminum: & motum erit idest, erit iam in termino. Summa rationis est, quod cum motus idem sit, quod transitus ab extremo in extremum per medium, fieri nequit per indiuisibile.

Tex. viij. Si vero per totum A.B.C. moueatur aliquid & motus, quo mouetur est D. E. F. per ipsum autem A. impers, nihil mouetur sed motum est: erit vtique motus, non ex motibus, sed ex momentis. ¶Et moueri aliquid non motum A. enim, transibit non transiens. Quare erit aliquid transijsse nunquam transiens. Hoc enim transibit, non transiens hoc.

¶Infert ergo in text. 8. intentam conclusionem, atque adeo primum trium inconuenientium, quæ illam subsequuntur. Syllogismus est hic conditionalis hypotheticus ex tribus præmissis. Si detur ergo, quod aliquid puta G. mouetur per totum A. B. C. & motus, quo mouetur est D. E. F. & per indiuisibile nihil mouetur (vt iam modo ostendebatur) sed motum est, sequitur vt motus D. E. F. non constet ex motibus, sed ex mutatis esse, quæ sunt indiuisibilia, vt partes ipsæ magnitudinis. Nam si D. E. F. essent motus, cum præsente motu vt asserebat prima suppositio, necesse sit aliquid moueri G. moueretur per singulas partes spatij: quod cũ sint indiuisibiles, est impossibile.

¶Ex hac conclusione infert tria inconuenientia. Et quia primum infert complexiue & copulatim cum ipsa conclusione, non secuit hic commen. text. 9. Dato ergo, quod motus componatur non ex motibus, sed ex mutatis esse, sequitur aliquid moueri non motum, idest, aliquid quod nunquam mouebatur, perueuisse ad terminum, esseque mutatum. Nam sequitur quod G. transibit per A. non transiens, idest, quod mutatum est in finem ipsius A. cum tamen nunquam fuerit verum, quod transibat ipsum A. quæ secum repugnantia sunt.

Text. ix. Si igitur necesse est aut quiescere, aut moueri, omne, quiescit sane in vnoquoque eorum quæ sunt A.B.C. Quare erit aliquid quod continue quiescit simul, & mouetur, per totum enim A.B.C. mouebatur, & quiescebat secundum quamlibet partem, quare & per totum. ¶Et si in diuisibilia quidem. D. E. F. motus sunt, motu præsenti: contingit vtique non moueri, sed quiescere, sin vero non sunt motus, motum non ex motibus esse.

¶In text. 9. infert duo alia impossibilia ex cõclusione. Secundum ergo est, quod sequeretur aliquod mobile per totum aliquod spatiũ simul & moueri & quiescere. Dictum enim est G. mobile moueri per totum spatium A.B.C. Et pariter probatum est per nullam illarum moueri, cum sint singulæ indiuisibiles: & cum omne mobile semper aut quiescat aut moueatur, colligitur, vt in singulis quiescat, quod autem in singulis partibus spatij quiescit, in toto quiescit. Quo fit, vt simul & in toto quiescat, & per totum moueatur. ¶Tertium inconueniens est (vt alij volunt) licet mihi potius videatur cõclusionis intẽtæ repetitio. Aut partes illę motus. D.E.F. singulæ sunt motus, aut non, si sic, cum motu præsente necesse sit, vt suppositum est, mobile moueri, mouebitur mobile in singulis partibus indiuisibilibus spatij: quod probatum est impossibile. Si vero illæ partes non sunt motus, sed mutata esse indiuisibilia, sequitur proposita conclusio, quod si magnitudo componitur ex indiuisibilibus, idem accidit motui.

Text. x. Perinde autem necesse est atque longitudo motusque indiuisibile esse tempus, componique ex ipsis nunc, & his quidem, indiuisibilibus: si enim omnis diuisibilis est, in minori autem tempore æque velox transiuit minus diuisibile erit & tempus, si autem tempus diuisibile est, in quo fertur aliquid per A. & A. erit diuisibile.

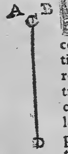
¶Idem quod probauit de motu, subiungit probare de tempore, nẽpe, quod si spatium, & motus nõ sunt diuisibilia

uisibilia in semper diuisibilia, eadem sit ratio de tẽpore. Et reuera aptius hic tex. positus esset in initio sequentis cap. quã in calce huius: eo quod totũ sequens caput versatur in demonstrationibus huius conclusionis. Proponit ergo primo conclusionem: dicẽs, quod si longitudo (scilicet, spatium) motusque indiuisibiles sunt, idest, ex indiuisibilibus componuntur necesse est & tẽpus indiuisibile esse, idest, ex instãtibus indiuisibilibus componi. Pro eodẽ enim accipit, quod longitudo motus, aut tempus sint res indiuisibiles, & quod componantur ex indiuisibilibus, nam si pars est indiuisibilis, totum est indiuisibile. Facit tres demonstrationes. Prima sumitur ex motu æque veloci: secunda ex proportione duorum mobilium inæqualis velocitatis, tertia ex more loquendi philosophorum. Illatio prima est huiusmodi. Si motus est diuisibilis, ille, qui in vna hora transit aliquod spatium: si sit æque velox, in minori tẽpore pertransibit minus spatium, & per consequens tẽpus erit diuisibile, siquidem habet maius, & minus. Et si tẽpus est diuisibile, quo mobile mouetur per. A. spatium. A. erit pariter diuisibile, hinc sequitur intenta cõclusio ex opposito consequentis ad oppositum antecedentis scilicet, quod si neque spatiũ, neque motus sunt diuisibilia, nec tempus erit diuisibile. Sequitur continuo caput. 2.

DE TEMPORIS AC magnitudinis continuatione & diuisione.

CAPVT. II.

Text. xj.

Quoniam autem omnis magnitudo in magnitudines diuisibilis est (ostensum enim est, quod impossibile est ex indiuiduis aliquod continuum esse: magnitudo autem omnis: continua est) necesse est velocius in æquali tempore maius, & in minori equale, & in minore plus transire, sicut definiunt quidam ipsum velocius. Sit enim ipsum in quo. A. eo in quo. B. velocius: quoniam igitur velocius est id, quod prius mutatur: in quo tempore ipsum. A. mutatum est ab ipso C. in ipsum D. veluti in tempore F. G. in hoc ipsum B. nondum erit iuxta ipsum D. sed circa erit. Quare in æquali tempore plus transit ipsum velocius.

¶Caput secundum, quod tredecim textibus distributum est per septem quidem priores text. versatur in demonstrationibus prædictæ conclusionis, in reliquis vero tractat de ratione finiti & infiniti magnitudinis, & temporis, secunda ergo demonstratio sumitur ex proportione duorum mobilium. Sed prius (supposito ex dictis quod omnis magnitudo est diuisibilis) iacitur trimembre hoc fundamentum. Ex duobus mobilibus inæqualis velocitatis, velocius in tempore æquali maius pertransibit spatium: & in minori æquale, & in minori plus. Hæc enim (inquit) est diffinitio huius quod est esse velocius. Ait sicut quidam definiunt, non quia ambigat sed quia non est definitio, nisi à posteriori & ab effectu. Subijcit exemplum primi. Si ipsum (inquit) in quo, idest ipsum A. velocius sit eo, in quo B. idest ipso B. &. A. in vna hora (quæ sit A. E.) mouetur per spatium A. C. vsque ad D. ipsum B. in eodem tempore non pertinget vsque ad D. sed erit citra.

Fũdamẽtũ trimẽbre.

Text. xij.

At vero & in minori, plus illo. In quo enim ipsum A. fuit iuxta ipsum D. ipsum B. tardius existens erit iuxta E. ergo quoniam ipsum A. iuxta ipsum D. fuit toto in tẽpore F. G. iuxta ipsum H. erit in minori, isto, & sit in tempore F. K. ipsum igitur. C. H. quod transiuit ipsum A. maius est ipso C. E. tempus autem quod est F. K. minus est toto F. G. Quare in minore transiuit maius.

¶Subiungit in hoc text. 12. exemplum tertij mẽbri, scilicet, quod velocius in minori tempore pertransit maius spatium. Detur enim quod A. mobile in tempore F. G. (quod sit vna hora) pertranseat totam longitudinem C. D. in quo tempore B. in duplo tardius motum pertranseat medietatem scilicet C. E. tunc arguitur. Si A. in tempore F. G. pertransit totam lineam C. D. in minori tempore, quod sit F. K. (scilicet in tribus quartis horæ) transiuit tres quartas lineæ, scilicet à C. vsque ad H. quod spatium maius est, quã C. E. quod B. transibit in vna hora. Atque adeo A. in minori tempore maius pertransiuit spatium.

Tex. xiij.

Manifestum est autem ex his: & quod ipsum velocius in minori tempore transiuit æquale. Quoniam enim maiorem lineam in minori transit, quam id, quod tardius est, ipsum autem secundum seipsum acceptum in pluri tempore maiorem minori, vt eam quæ est. L. M. ea quæ est L. O. maius vtique erit tempus. Q. R. in quo L. M. transit, quam tempus Q. S. in quo lineam. L. O. Quare sit tempus. Q. R. minus erit tempore. Q. Y. in quo id, quod tardius est. transit lineam. L. O. & tempus. Q. S. minus est eo, in quo Q. Y. nam tempore Q. R. minus est, quod autem minore minus est, & ipsum minus est. Quare in minori, mouebitur per æquale.

¶Adijcit tandem in text. 13. exemplum secundi membri, scilicet, quod velocius mobile in minori tempore transiuit æquale. Et re vera (sine aliquo negotio) si A. in minori tempore pertransit maius spatium quam B. in minori, à fortiori poterit pertransire æquale. Addit vero tamẽ duas alias rationes. Prima supponit duo, quæ iam modo probata sunt scilicet quod velocius mobile in minori tempore pertransit maius spatium quam tardius in maiori: & præterea, quod idem mobile in maiori tempore plus transit, quam in minori. Quibus suppositis, formatur sic argumentum. Si A. mouetur per totam lineam L. M. in tempore Q. R. detur (per primam suppositionem) quod B. in tempore maiori (quod sit Q. Y.) pertranseat minorẽ lineã. s. L. O. Tunc sic. Si A. in tempore Q. R. transit lineam. L. M. in tempore minori quod est Q. S. (per secundam suppositionem) transiuit

[illegible]lit.I.O.Et cum Q S.Tempus ſit minus, quam Q R. à fortiori erit minus quam.Q Y.quod erat maius:quã. Q R.& per conſequens. A. in minori tempore tranſit æquale ſpatium illi quod.B.tranſit in maiori

Tex.xiiij. Amplius autem, ſi omne neceſſe quidem eſt aut in æquali tempore,aut in minori, aut in pluri moueri, & id quidem quod in pluri tardius eſt,quod autem in æquali æque velox, velocius autem neque æque velox eſt, neque tardius:neque vtique in æquali neque in pluri mouetur ipſum velocius. Relinquitur igitur in minori. Quare, neceſſe eſt æqualem magnitudinem in minori tempore tranſire, id quod velocius eſt.

¶In textu.14.adiungit ad idem exemplum ſecundam rationem hanc. Datis duobus mobilibus:quę per æqualia ſpatia mouentur aut mouentur in tempore æquali,aut vnum in minori: quam alterum, aut in maiori, id autem quod mouetur in maiori, eſt tardius mobile: & id quod mouetur in æquali, eſt æque velox: ſed A. neque eſt tardius mobile,quam. B. neque æque velox ſed velocius:ergo neque mouetur per æquale ſpatium in maiori tempore, neque in æquali: atque [illegible] ſequitur vt moueatur in minori.

Text.xv. Quoniam autem omnis quidem motus in tempore eſt, & in omni tempore poſsibile eſt moueri,omne autem quod mouetur, poteſt & velocius moueri, & tardius:in omni tẽpore erit ipſum velocius moueri, & tardius. His autem exiſtentibus neceſſe eſt,& tempus continuum eſſe.Dico autem continuum, id quod eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Tali enim ſuppoſito continuo:neceſſe eſt continuum eſſe tempus.

¶In textu.15.ex ſupradicto fundamento,quod tribus exemplis explicitum eſt,colligit Ph.concluſionẽ quod quemadmodum magnitudo & motus,ita & tempus eſt continuum.i.diuiſibile in ſemper diuiſibilia. Hæc.n. (inquit) ſupponenda eſt eſſe definitio continui. Syllogizatur concluſionem hoc modo. Motus fieri non poteſt,niſi in tempore:quia eſt menſura motus,vt libr.4. probatum eſt (& eadem ratione econuerſo in omni tẽpore poteſt eſſe motus) ſed omnis motus poteſt eſſe velocior & tardior,ergo velocius & tardius reperitur in tempore tanquam in menſura. Et cum menſura (vt habetur.10.meta text.2.) ſit eiuſdem generis cum menſurato (non enim pannũ metimur modio, ſed vlna, quæ eſt quantitas continua vt pannus) fit,vt ſi motus eſt quãtitas continua,ſit etiam & tempus. ¶Sed eſt hic argumentum duplex. Primum. Si ex ſola continuitate motus ſequitur continuitas temporis,eo ꝙ eſt eius menſura,quid opus fuit interſerere illam præmiſſam de velocitate? Alterum eſt ꝙ non in omni motu inuenitur velocius & tardius, vt patet in motibus cœlorum. Ad primum reſpondetur,quod ſolum claritatis gratia facta eſt mentio velocitatis. Nam maior & minor velocitas definitur per minus & maius tempus:minus autem & maius perſpicacius oſtendunt rem eſſe diuiſibilem,vt text.ſequenti oculatius patebit. ¶Ad ſecundũ reſpondetur primo, quod licet motus eiuſdem orbis non ſit velocior & tardior,tamen motus ſuperioris orbis velocior eſt motu inferiori. Ad rem tamen propinquius aliter reſpondet S.Tho.nempe quod Ph. loquitur de motu ſecundum generalem rationem motus: rationi autem motus nihil repugnat eſſe velociorem, aut tardiorem: ſed in particulari ratione ſubiecti naturæ cæli repugnat vt ſit eius motus difformis. Quemadmodum quantitati in genere non repugnat diuidi in ſemper diuiſibilia, & quodcunque recipere crementum licet cuilibet rei naturali, præſcriptus ſit terminus augmenti,& decrementi.

Textus. xvj. Quoniam enim oſtenſum eſt, quod velocius in minori tempore tranſibit æquale:ſi id quidem in quo. A. velocius, id autem in quo B. tardius, & ſit motum id quod tardius eſt per magnitudinem in qua.C D. in tempore. F G. manifeſtum eſt igitur,quod velocius in minori quam hoc mouebitur per eandem magnitudinem: & ſit motum in tempore. F H. Rurſus autem quoniam hic quod velocius eſt in tempore.F. H.tranſibit totam lineam. CD.ipſum tardius in eodem tempore minorem tranſibit. Sit igitur in qua.CK. Quoniam autem ipſum tardius quod eſt. B. in tempore F.H. ipſam. C. K. tranſiuit: id quod velocius eſt,in minori tranſibit. Quare iterum diuidetur tempus.F.H.hoc autem diuiſo:& magnitudo.CK.diuidetur ſecundum eandem rationem: ſi vero magnitudo, & tempus. Et ſemper hoc erit: accipientibus poſt velocius tardius,& poſt tardius volocius, & eo quod demonſtratum eſt vtentibus, diuidet enim id quod eſt velocius:tempus,tardius autem longitudinem: ſi igitur, ſemper quidem verum eſt conuerti, conuerſo autem ſemper fit diuiſio, manifeſtum eſt,quod omne tempus continuum eſt. Simul autem manifeſtum eſt,quod & magnitudo omnis continua eſt, eiſdem.n. & æqualibus diuiſionibus & tempus & magnitudo diuiditur.

¶In text.hoc.16.ingenioſe ſane demonſtrat,ꝙ non ſolum tempus eſt diuiſibile,quemadmodum & magnitudo,& motus,ſed ꝙ diuiſio magnitudinis,& diuiſio temporis mutuo ſe conſequantur:vt velocitas motus ſit in cauſa diuiſionis temporis:tarditas vero,diuiſionis magnitudinis. Suppoſito enim,inquit,exemplo,tertio loco expoſito. ſ. ꝙ velocius in minori tempore æquale tranſit ſpatium illi,quod tardius tranſit in maiori:ſit. B.tardius mobile, quod tranſit magnitudinem C. D. in tempore. F. G. manifeſtum eſt, quod. A. mobile velocius tranſibit eandem magnitudinem in tempore minori, puta. F. H. Attẽde quonam modo velocitas, magnitudine indiuiſa, diuidit tempus. Rurſus ſi. A. tranſit totam lineam. C. D. in tempore. F. H. tunc. B. quia ſit tardius, in eodem tempore tranſibit minorem lineam, ſcilicet. C. K. Et nunc aduerte quemadmodum tarditas tempore indiuiſo, diuidit magnitudinem. Rurſus ſi, B. in tempore. F. H. tranſit lineam. C. K. in minori tempore. A. velocius mobile tranſibit eandem lineam: & per conſe-

consequens, non diuisa magnitudine, tempus. F. H. diuidetur. Quod si. A. in tempore minori quam. F H. transit. C. K. tunc. B. in eodem tempore transibit minorem lineam. Et semper inquit, ita continget accipiedo post velocius tardius, & post tardius velocius. Vtentibus nanque simili demonstratione, compertum fiet, quomodo velocitas diuidit tempus, tarditas vero magnitudinem spatij. Quod si ita se, inquit, conuersim habent magnitudo & tempus, manifestum est, quod omne tempus est continuum: & simul manifestum est, quod omnis magnitudo est continua. Eisdem enim diuisionibus vt dictum est, tempus & magnitudo diuiduntur in semper diuisibilia per velocitatem & tarditatem motus: continuum autem iam dictum est, idem esse, quod diuisibile in semper diuisibilia. ¶Commen. in illis verbis (simul autem) intercidit text. decimum septimum. Ineptissime tamen, non aduertens eandem esse complexam conclusionem, quæ simul ex eisdem præmissis infertur: & tempus esse continuum, & magnitudinem esse continuam.

Textus. xvij.

Amplius autem & ex consuetis rationibus dici, manifestum est, quod si tempus continuũ est, quod & magnitudo: siquidem in dimidio tempore dimidium transit, & simpliciter in minori minus: eædem nanque diuisiones erunt tẽporis & magnitudinis.

¶In particula ista textu. 17. (vbi aptior fuisset textus distinctio) probat tertia ratione principalem conclusionem ex modo loquendi consueto. Nam quicquid vniformi motu in aliquo tempore peragit certum spatium, in dimidio tempore transit dimidium spatium: & in tertia parte temporis, tertiam partem spatij: & in quarta, quartam: & ita proportionabiliter ad diuisionem temporis sequitur diuisio magnitudinis & econuerso. Et per consequens si vnum est diuisibile, est pariter & alterum.

Textus. xviij.

Et si alterutrum infinitum est: & alterum, & vt alterum: vt si extremis quidem infinitum est tempus: & longitudo extremis: si vero diuisione: & diuisione longitudo: si autem vtrisque tempus: vtrisque & magnitudo.

¶Stabilita iam satis conclusione prima. s. ꝙ eodem modo, quo magnitudo, est & tempus diuisibile, in quatuor textibus subsequentibus ostendit eandem esse vtriusque rationem de infinitate. Est enim infiniti duplex genus, aut quia caret extremis punctis. s. quia est quantum non terminatum: & hoc appellat hic infinitum extremis: aliomodo accipitur infinitum diuisione, quia scilicet est diuisibile in semper diuisibilia sine termino: quod nuncupatur infinitum in potentia. Quemadmodum quodcunque continuum est infinitum. Ait ergo, quod si magnitudo est infinita, & tempus est infinitum & econuerso. Et eo modo, quo vnum est infinitum est & alterum, vt si vnum est infinitum carens extremis, erit & alterum. Nam per infinitam lineam non potest quippiam moueri, nisi tempore infinito: & quicquid mouetur tempore infinito mouetur per infinitam lineam: aut rectam, si recte mouetur: aut infinitis circulationibus, si mouetur circulariter.

Duplex infinitum.

Tex. xix

Quapropter Zenonis ratio falsum accipit non esse posibile infinita pertransire, aut tangere infinita secundum vnumquodque finito in tempore: dupliciter enim dicitur & longitudo, & tempus, infinitum, & omnino omne continuum, aut secundum diuisionem, aut extremis. Infinita igitur secundum quantitatem, non contingit tangere in tempore finito: quæ vero sunt infinita secundum diuisionem contingit: etenim ipsum tempus sic infinitum est. Quare in infinito, & non finito, accidit transire infinitum, & tangere infinita, infinitis non finitis. Neque ergo infinitum potest in tempore finito transire, nec in infinito, finitum. Sed si tempus quidem infinitum sit, & magnitudo erit infinita, & si magnitudo & tempus.

¶Ex distinctione posita infiniti respondet sophistico cuidam Zenonis argumento, quo probare contendebat nullum continuum quantumcunque paruum (si modo infinita instantia contineat, infinitasque partes) posse pertransiri minori tempore, quam infinito. Nam si infinita, inquit, sunt instantia in pedali, necesse est vt mobile singula tangat: quod cum sint infinita: fieri non potest nisi in tempore infinito. Respondet Phi. ꝙ dupliciter (vt dictum est) aliquid est infinitum scilicet aut diuisione, aut quia caret extremis. Illud infinitum ꝙ caret extremis tangit totum, ac pertransiri non potest in tempore finito: sed illa, quæ diuisione sunt infinita transiri possunt tempore finito. Nam vt in magnitudine finita infinita sunt puncta, ita in tempore finito sunt infinita instantia. Solutio quidem vera quam dabit lib. 8. non est hæc, sed ꝙ in magnitudine finita non sunt infinita puncta & partes in actu, sed solum in potentia: & ideo non numerantur sigillatim per motum: sicut nec instantia temporis. Hic tamen solum respondet ad hominem: quoniam sicut arguebat Zeno infinita puncta esse in magnitudine finita, aduertere debuisset & etiam in tempore finito esse eodem modo infinita instantia: atque adeo non esse maiorem magnitudinem, quã est tempus. Et ideo concludit, ꝙ infinitum (scilicet magnitudine) accidit transire non tempore finito, sed infinito: infinita vero puncta, quæ sunt in potentia accidit tãgere, nõ in instãtibus finitis, sed infinitis, quæ sunt pariter in potentia in tempore. Ac denique in calce textus statuit conclusionem. quod neque infinitum spatiũ potest mobile transire tempore finito neque econuerso per spatium finitum potest moueri tempore infinito: sed (vt in principio propositum est) si tempus est infinitum, magnitudo erit infinita: & conuersim si magnitudo est infinita, & tempus est infinitum.

Tex. xx.

Sit enim magnitudo finita in quo. AB. tempus autem infinitum in quo. C. Accipitur igitur temporis aliquid finitum in quo. C. D. in hoc trãsibit aliquid magnitudinis: & sic quod transitum est in quo. AE. hoc autem: aut mensurabit id in quo. A. B. aut deficiet aut excedet, differt enim nihil, si enim semper æqualem ei, quæ est. A. E. magnitudinem inæquali tempore transibit, hoc autem mensurat totum finitum erit omne tempus, in quo transibit: in æqualia enim diuidetur, sicut & magnitudo.

¶Demon-

¶ Demonstrat dictam conclusionem. & primo primã partem duabus rationibus, videlicet, quod si tempus est infinitum: magnitudo est infinita. Nam detur oppositum: quod per magnitudinem finitam moueri quippiam potest in tempore infinito. Et sit illa magnitudo. A.B. in cuius transitu consumitur tempus. C. infinitum. Tunc signata vna parte illius temporis infiniti (quæ sit. C.D.) manifestum est, ꝙ in illa parte transitur vna pars totius lineæ, quæ pars sit. AE. Quod dato, sic arguitur. Aut illa pars. AE. mensurabit totam lineam. A B. aut deficiet, aut excedet. Partem mensurare totum, est esse partem aliquotam, quæ aliquoties sumpta reddit adæquate totum: vt binarius sexies facit duodecim & ternarius quater: & quaternarius ter. Pars deficiens est, quæ aliquoties sumpta non adæquat totum: & excedens est illa, quæ aliquoties sumpta, superat totum. Vnde eadem pars est deficiens & excedens, vt ternarius respectu octonarij est deficiens, quia bis sumptus, non attingit octo: & ter sumptus, excedit. Ait vero, ꝙ nihil refert quomodo se habeat illa pars. Si enim aliquoties sumpta reddit totum adæquate, pariter pars temporis. C. D. toties sumpta adæquabit totum tempus, quo pertrãsitur tota linea. AB. & per consequens si linea est finita, tempus est finitum. Si vero. AE. non sit pars aliquota: aliquoties sumpta excedet totam lineam, vnde eadem ratione pars temporis. C. D. superabit totum tempus, quo pertransitur tota linea. Et per consequens repugnat, quod per lineam finitam aliquid moueatur tempore infinito.

Textus. xxj.

Amplius autem, si non omnem magnitudinem in infinito tempore transibit, sed contingit aliquam & in finito transire, vt eam, quæ est. AE. hæc autem mensurabit totam: & æqualem inæquali transibit: quare finitum erit & tempus. Quod autem non in infinito transibit eam, quæ est. AE. manifestum est si accipiatur altera ex parte finitum tempus. Si enim in minori, partem transibit: in hanc necesse est finitam esse, altero quidem termino existente.

¶ In text. 21. adhibet demonstrationem secundam nihil differentem à prima, sed repetit eam: vt respondeat cuidam obiectioni, qua quis posset eam inficiari. ¶ Demonstratio est hæc. Quanuis ita per impossibile daretur: quod aliqua magnitudo finita transiretur tempore infinito, negari tamen non potest, quin aliqua magnitudo finita transeatur tempore finito: vt experientia compertum est: & in motibus naturalibus: & in voluntarijs. Quod si dederis illam. (.v.g.) esse AE. partem totius magnitudinis, iam monstratum est, quod quemadmodum illa aliquoties sumpta reddit, aut superat totam magnitudinem: ita tempus finitum, qua illa transitur, adæquat, aut superat totum tempus: quo tota magnitudo. A.B. transitur, & per consequens totum tempus est finitum sicuti magnitudo. At vero si proteruus quispiam dixerit, quod mobile transiens tempore infinito totam lineam. A.B. non trãsit partem. AE. tempore finito: sed similiter infinito: hoc, inquit, manifeste est falsum: si accipiatur ex altera parte tempus finitum, idest si versus aliud extremum signetur quæuis particula quantumcunq; parua, quæ transeatur tempore finito. Quod necesse est dare: nam (vt modo dicebamus) experientia compertum est tempore finito aliquam magnitudinem finitam posse transiri. Hoc enim dato, arguitur sic. Si mobile in minori parte temporis trãsit partem magnitudinis, quam totam magnitudinem (quod per se notum est) & tempus, quod transit reliquã partem magnitudinis versus aliud extremum. s. partẽ. E.B. est finitum: sit vt tempus. quo transitur pars. AE. sit finitum. Nam sicut illa minor pars magnitudinis habet proportionem finitam ad maiorem, ita & pars temporis, quo illa transitur, habet proportionem finitam ad aliam partem temporis. Ordinetur ergo sic illata illa conclusio. Hanc (scilicet partem temporis, qua transitur pars magnitudinis. AE.) necesse est esse finitam, altero termino existente: idest cum altera pars temporis: qua transitur. E.B. habeat terminum idest sit finita.

Textus. xxij.

Eadem autem demonstratio est, etiam si longitudo quidem infinita sit, tempus autem finitum. ¶ Manifestum est igitur ex dictis: quod neque linea: neque planum: neque omnino continuorum vllum erit indiuiduum nõ solum propter id, quod nunc dictum est: sed & quia accidet diuidi indiuiduum.

¶ Simili, inquit, demonstratione constare potest secunda pars conclusionis: nempe, ꝙ si magnitudo est infinita: tempus ad eius transitum requisitum sit infinitum. Nam detur oppositum consequentis cum antecedente, scilicet ꝙ spatium infinitum per agatur tempore finito & signetur vna quæuis pars finita illius magnitudinis infinitæ: illa (certum est) transibitur aliqua parte illius temporis: & cum pars illa temporis finiti aliquoties sumpta aut adæquat, aut superat totum tẽpus, & in similibus partibus temporis similes partes magnitudinis transeuntur, sequitur, ꝙ pars etiam illa magnitudinis aliquoties sumpta, aut adæquabit, aut excedet totã magnitudinem illo tempore pertransitam: & per consequens ex finitate temporis, sequitur finitas magnitudinis. Concludit ergo conclusionem principaliter intẽtam in his duobus capitulis, ꝙ neq; linea. neq; superficies: neq; continuorum vllum. s. corpus, aut motus, aut tempus est indiuisibile: non solum propter rationes factas: quibus impossibile esse monstratum est vt continuum componatur ex indiuisibilibus: sed propter nouam, quæ tex. sequẽti subiũgitur: nẽpe, quia tũc sequeretur contradictio hæc, ꝙ indiuisibile esset diuisibile.

Textus. xxiij.

Quoniam enim in omni tempore velocius & tardius est, velocius autem plus transit in æquali tempore, contingit autem & duplam & hemioliam transire lõgitudinem (erit enim hæc ratio velocis) feratur id quod velocius est per hemioliam in eodem tempore, & diuidantur magnitudines, eæquidem, quæ velociores sunt, in quo A.B.B.C.D. in tres impartibiles, quæ vero sunt tardioris in duas, in quibus. E. F. F. G. Itaque, & tempus diuidetur in tria impartibilia: æqualem enim inæquali tempore transibit. Diuidatur igitur tempus: in K.L, L.M. M.N. Rursus autem quoniam tardius delatum est per. E.F.F.G. igitur & tempus diuidetur in duas partes: diuidetur ergo id, quod impartibile est: & quod impers est, non in impartibili transibit, sed in pluri. Ma-

 nifestum

nifestum est ergo, quod nullum continuorum est impers.

¶Demõstrat ergo tandẽ in hoc tex. 23. id quod in calce superioris dixerat, nempe ꝙ si continuum aliquod (aut aliqua eius pars) esset indiuisibile: tunc indiuisibile diuideretur. Supponatur enim duo ex supra dictis scilicet quod in eodem tempore potest dari vnus motus velocior, alter vero tardior: itẽ ꝙ velociori motu in eodẽ tempore plus pertransitur, quam tardiori. Et præterea tertio supponitur, ꝙ vno motu potest in eodem tempore pertransiri magnitudo maior, quam alio motu, aut secundum duplam proportionem, aut secundum hemiolam. i. secundum sesquialteram (qualis est trium ad duo.) Et tunc qualis ratio, id est proportio fuerit inter magnitudines pertransitas, talis est & inter velocitates motuũ. Detur ergo, ꝙ. A. mobile in sesquialtero velocius. quã. B. mouetur per latitudinẽ constantem ex tribus partibus (secundum opinionem) in diuisibilibus: quæ sunt. A. B. B. C. C. D. & manifestum est, ꝙ tempus illius motus itidẽ diuidetur in tres partes indiuisibiles puta. K. L. L. M. M. N. Rursus cum. B mobile sit in subsequialtero minus velox, in eodem tẽpore pertransibit magnitudinem ex duabus partibus indiuisibilibus. s. E. F. F. G. & per consequens partem. E. F. transibit in medietate temporis. s. in vna parte cum dimidia illarum trium, in quas diuisum fuerat, & aliam partem magnitudinis in alia parte cum dimidia temporis. Vnde manifeste colligitur, quod illa media pars temporis. L. M. quæ asserebatur indiuisibilis, diuiditur in duas partes. Quæ est contradictio. Sequitur hic quæstio prima.

QVOD NVNC TEMPORIS SIT INDIVISIBILE IN QUO NIHIL MOVETUR.

CAPVT. III.

Textus. xxiiij.

Necesse est autẽ, & ipsum nũc quod non secundum alterum sed per se, & primum dicitur, indiuisibile esse, & in omni tempore tale inesse. Est enim vltimum quoddam præteriti, cuius versus hæc, nihil futuri est, & rursus futuri: cuius versus illa, nihil est præteriti: quod vtique diximus vtrorumque esse terminum.

Textus. xxv.

¶Hoc autem si demonstretur, quod huiusmodi est: per se & idem, simul manifestum erit & quod indiuisibile est.

¶Præfixa in superioribus conclusione, ꝙ, vt aliorum quodcunq; continuorum, ita & motus est diuisibilis in semper diuisibilia, in duobus sequentibus capitulis (ꝙ secundum membrũ libri huius est) agere intendit de diuisione motus. In hoc enim tertio (quod nouem textibus concluditur) præmittit suppositiones tres ad rem necessarias, & in sequenti ad rẽ in particulari descẽdit.

Tres suppositiones Cõclusio pri. Nunc est indiuisibile.

¶Suppositio ergo prima in hoc text. 24. est, quod id temporis, quod nunc per se primo est, non est nisi indiuisibile: & in quocunq; tempore est huiusmodi indiuisibile. Vbi adnotandum est, ꝙ modo non solum est instans præsens: sed & hora, & dies, & mensis, & annus, sunt præsentes. Differt tamen, ꝙ hora non est nunc per se primo præsens: quia non est præsens secundum se totam, sed secundum instans, quo pars eius præterita continuatur cum futura. Et pariter dies, & mẽsis & annus. Instans vero est præsens per se primo: quia est nunc non ratione alterius, sed per se totum. Eo modo, quo indiuisibile dicitur totũ, idest ꝙ nihil illius est, nisi modo. Hoc autem probat hac ratione. Necesse est enim (inquit) signare vltimum terminum totius temporis præteriti, vltra quem nulla sit pars reliqua temporis versus nos. Et æqua ratione necesse est signare terminum vltimum temporis futuri, vltra quem nulla versus nos sit pars illius temporis. Quem quidem terminum necesse est vtriusq; temporis esse vnum atq; præsentem: nam & præteritum tempus, & futurum hoc terminatur. ¶Vnde subiungit in text. 25. ꝙ si demonstretur aliquid esse huiusmodi, quod per se primo sit modo terminus vtriusque differentiæ temporis, manifestum erit illud esse indiuisibile.

Textus. xxvj.

Necesse est igitur idem esse, ipsum nunc: quod vltimum vtrorunque temporum est: si enim alterum est: consequenter non erit alterum alteri, propterea quod cõtinuum non est ex impertibus, si autem seorsum est vtrunque inter ea erit tempus. Omne enim continuum huiusmodi est: vt aliquid sit vniuocum inter fines. At verò si tempus medium est: diuisibile erit, omne enim tempus, ostensum est, quod diuisibile sit. Quare, diuisibile erit ipsum nunc Si autem diuisibile est ipsum nunc, erit aliquid præteriti in futuro, & futuri in præterito, secundũ quod enim diuidetur: hoc terminabit præteritum & futurum tempus.

¶Prosequitur igitur in hoc text. 26. monstrare terminum præteriti & futuri temporis esse eundem: illaturus inde, esse indiuisibilem Quod autem sit idem probatur. Si enim sunt distincti termini alter præteriti, & alter futuri, aut sunt consequenter se habentes, ita vt inter illos nihil mediet sui generis (nam vt lib. 5. text. 25. visum est: hæc sunt consequenter se habentia) aut aliquid inter eos est medium. Si nullum est medium, sequitur continuum componi ex indiuisibilibus: quoniã essent tunc duo nunc immediate se tangentia in continuo: nam tempus præteritum, & futurũ continua sunt. Si vero aliquid mediat inter illos terminos: esse nó potest, nisi tempus: quia cum tempus præteritum, & futurum sint continua, & continua esse non possunt, nisi ea quæ sunt eiusdem speciei, & vniuoca (vt lib. 5. tex. 29. expositum est) interesse inter dictos terminos non potest, nisi tempus. Quod impossibile esse probatur hoc modo. Si tempus mediat, illad est diuisibile: nam iam probatum est omne tempus esse diuisibile: & cum quicquid intercipitur inter præteritum & futurum sit nunc (nunc enim nihil aliud est, quam præsens, quod nec præteritum nec futurum est) consequens est, vt ipsum nunc sit diuisibile. Id autem esse impossibile probat tribus rationibus, Prima est. Si nunc est diuisibile: sequitur, ꝙ aliquid præteriti temporis est in futuro: & aliquid futuri est in preterito, quod contradictio est. Sequela probatur: quia cum, nunc: sit finis præteriti temporis: totum nunc est in præterito tanquam eius terminus: & cum sit etiam initium futuri, totum etiam est in futuro. Si vero, nunc, diuidatur, necesse est vna pars tota sit in præterito, & alia tota sit in futuro: & sic aliquid futuri est in præterito, & aliquid præteriti est in futuro. ¶Sed percontaris. Nunquid hoc quoq; verum est, esto.

esto, nunc, sit indiuisibile: est enim illud, nunc, aliquid vtriusq; : puta finis vnius & initium alterius: & per consequens est in vtroq; ¶Respondetur hoc verum esse, sed est in vtroq; tanquã præsens terminus vtriusq; : si vero esset diuisibile, inconueniens, quod sequitur est, ꝙ aliqua pars temporis futuri, scilicet termini eius, esset iã transacta in præteritum, & aliqua pars temporis præteriti esset adhuc futura.

Textus. xxvij.

Simul autem, nec per se erit ipsum nunc: sed per alterum. Diuisio.n. non est ipsius, quod per se est. Ad hæc autem, ipsius nunc, hoc quidem præteritum erit, illud autem futurum: & non semper idem præteritum aut futurum: neque igitur ipsum nunc: idem. Multipliciter enim diuisibile est tempus.

¶Secunda, tertiaq; ratio est in hoc text. 27. Secunda enim est hæc. Si nunc, esset diuisibile, non esset id, quod per se primo est nunc, nam si diuideretur: diuisio esset in partem præteritam, & partem futuram: & per consequens non secundum se totum mediaret inter præteritum & futurum: nunc, autem est id, quod per se primo secundum se totum modo est, ita vt nihil illius sit præteritum, vel futurum: sed totum præsens. Repugnantia ergo est, vt sit per se primo, nunc, & tamen sit diuisibile. ¶Tertia ratio est huiusmodi. Si, nunc, est diuisibile, diuisio est (vt modo dicebamus) in partem præteritam, & partem futuram, præteritum vero, & futurum non dicit rem semper. i. inuariabiliter vnam existentem: imo dicit fluxum, & varietatem quandam, quod autem intelligimus nomine: nunc, est quid simplicissimum, & inuariabile, nihil habens præteriti, aut futuri, sed totum præsens.

Textus. xxviij.

Quare si impossibile est hæc inesse ipsi nunc, necesse est idem esse, quod in vtroque est, nunc. At verò si idem est: manifestum est, quod & indiuisibile est: si enim diuisibile est: rursus accident eadem, quæ & prius.

¶Concludit ex dictis in hoc text. 28. conclusionem in principio propositam: videlicet, ꝙ si ea inconuenientia quæ allata sunt impossibile est ipsi, nunc, accidere consequens est, vt ipsum, nunc, sit vnum, quod sit & præteriti temporis finis: & initium futuri. Atque adeo si est vnum, subsequitur, vt sit indiuisibile. Alias in eadem, quæ recitata sunt, inconuenientia recidetur. Et hæc est prima suppositio huius capituli.

Textus. xxix.

Quod igitur sit aliquid in tempore indiuisibile, quod dicimus esse ipsum nunc: manifestum est ex ijs, quæ dicta sunt. ¶Quod autem nihil in ipso nunc mouetur: ex his manifestũ est. Si enim est, contingit & velocius moueri in ipso, & tardius. Sit igitur ipsum nunc, in quo. D. moueatur autem in ipso id, quod velocius est, per lineam. AB. ergo quod tardius est in eodem per minorem ea quæ est. AB. mouebitur, vt per. AC. Quoniam autem tardius in toto ipso nunc motum est per. AC. velocius in minori, quam hoc mouebitur: quare diuidetur ipsum nunc: sed erat indiuisibile. Nõ ergo est moueri in ipso nunc.

¶Secunda suppositio est: ꝙ in ipso nunc, temporis nihil potest moueri: & subinde neq; proprie quiescere. In hoc textu probat, id prius de motu, & postea in subsequẽtibus de quiete. Resumpta ergo superiori suppositione. s. ꝙ in ipso tempore sit aliquid indiuisibile, ꝙ dicitur, nũc, adijcit secundam. s. ꝙ in illo nihil mouetur. Probatio est hæc. In quocunque tempore est motus, esse proinde potest & velocior & tardior, quæ sunt accidentia motus: in ipso: nũc, esse nequit velocior motus ac tardior: ergo neq; simpliciter motus. Probatur minor. Si in ipso nunc, (quod vocetur. D.) esse potest motus velocior & tardior, sit: ꝙ velocius mobile pertranseat in eo lineam. AB. & mobile tardius in eodem lineam minorem. BC. Tunc si mobile tardius in ipso, nunc, transit lineam. BC. velocius pertransibit eandem in parte ipsius, nunc, & per consequens si in ipso, nunc, est motus, ipsum, nunc, est diuisibile: sed probatum est esse indiuisibile: ergo moueri in illo quicquam, est impossibile.

Secunda cõclusio nihil in instanti mouetur.

Textus. xxx.

At verò: neque quiescere. Quiescere enim dicebamus id, quod aptum est natura moueri, & non mouetur quando aptum natura est & vbi, & quo pacto. Quare quoniam in ipso nunc nihil aptum est natura moueri, manifestum est, quod neque quiescere.

¶Probat consequenter: ꝙ neque in ipso, nunc, contingat aliquid quiscere: tribus rationibus. Prima est. Quiescere, cum sit priuatio motus, non est, nisi in eo: ꝙ aptum natum est moueri, & vbi aptum est moueri: & eo pacto: quo aptum est moueri: sicut lapis non est cæcus, quia non est aptus videre: neque canis ante nonum diem, quia tunc non est aptus videre: neq; homo, quia caret visu aquilæ, est cæcus: quia nõ est aptus illo pacto videre, sed nihil in ipso: nunc: est aptum moueri, ergo neque in ipso quiescit, sed in tempore.

Textus. xxxj.

Ampliùs si idem nunc in vtrisque temporibus est, contingit autem in hoc quidem moueri, in illo autem quiescere toto, id autem, quod in toto mouetur tempore, in quouis mouebitur eorum, quæ huius sunt, secũdum quod aptum est natura moueri: & quiescens similiter quiescet, accidet idem simul quiescere & moueri, idem enim vltimum temporum vtrorumque: ipsum nunc est.

¶Secunda ratio est huiusmodi. Si aliquid posset quiescere in instanti, eadem ratione (vt dictum est) posset etiam in illo moueri. Quo dato: sequeretur, ꝙ simul posset in eodem, nunc res moueri & quiescere. Probatur sequela. Idem, nunc: est quodammodo in duobus temporibus tãquam finis præteriti: & initium futuri, & contingit nonnunquam aliquid in toto tempore præterito moueri vsq; ad hoc instans, & hinc in toto futuro quiescere: id autem, ꝙ in toto tempore mouetur, in quocunq; illius temporis mouetur: & per consequens quod tempore præterito mouebatur, nunc mouetur: & eadẽ ratione quod in toto tẽpore hinc futuro quiescit, nunc quiescit: atque adeo idem simul mouetur: & quiescit. ¶Notandum est hic tamen, ꝙ hæc ratio non procedit, nisi ad hominem contra illum, qui concederet in instanti posse esse motum, & posse esse quietem: nam tunc motus præteritos terminaretur intrinsece ad hoc instans per vltimum sui esse: & cum non sit maior ratio de vno quam de alio, arguit, ꝙ deberet etiam

quies futura terminari hucintrinsece per primum sui esse. At rei veritas est, quòd tã motus præteritus, quam quies futura terminatur extrinsece in instanti præsen ti: quod est primum non esse motus, & vltimum non esse quietis. Et ideo non valet consequentia, nunc res non mouetur: ergo nunc quiescit, nisi dicas in hoc tempore non mouetur. Sed de hoc quæstione secunda.

Textus. xxxij.

Amplius autem, quiescere quidem dicimus id, quod similiter se habet & ipsum & partes nunc & prius: in ipso autem nunc, non est prius, quare neque quiescere. Necesse est ergo, & moueri id, quod mouetur, in tempore: & quiescere id, quod quiescit. Quod autem mutatur, omne diuisibile esse necesse est. Quoniam enim & quoddã in quoddam omnis mutatio est: & cùm quidem est in hoc, in quod mutatum est, non amplius mutatur, cum autem est in eo, ex quo mutatur: & ipsum, & partes non mutantur: quod enim similiter se habet, & ipsum, & partes: id non mutatur: necesse est igitur, hoc quidem aliquid eius, quod mutatur, in hoc est: aliud vero in altero. Neque enim in vtrisque, neque in neutro totum esse possibile est, dico autem in quod mutatur primum secundùm mutationem: vt ex albo fuscum non nigrum, non enim necesse est id, quod mutatur, in vtrouis esse extremorum. Manifestum igitur est, quod omne id, quod mutatur, erit diuisibile.

¶Text. hic. 32. duas habet particulas. Prima continet rationem tertiam ad præfatam conclusionem: quæ sic habet. Quiescere idem est quod nec nunc, nec immediate prius moueri, aut nec nunc, nec immediate post hoc (quod quæst. 2. examinabitur) sed in vno instanti, cum sit indiuisibile: nec datur, prius, nec posterius: ergo in vno instanti non potest esse quies. ¶In secunda particula (vbi congruentius facta fuisset text. diuisio) subiungitur tertia conclusio huius capitis: nempe, ꝙ omne: quod mouetur, necesse est esse diuisibile, indiuisibile enim moueri non potest motu physico. Ratio est hæc. Omnis motus est à quodam in quendam terminum: ergo quando aliquid mouetur, non est totum in termino à quo, nec totum in termino ad quem. Patet consequentia, quia ꝙ similiter se habet secundum se & suas partes, non mouetur: cum moueri sit ab vno in aliud fluere: quãdo vero totum est in termino à quo vel in termino ad quem, totum & partes similiter se habent: ergo tunc non mouetur. Rursus. Id: ꝙ mouetur, nec est totum in termino à quo, nec in termino ad qué ergo est partim in termino à quo, & partim in termino ad qué: atq; adeo necesse est, vt habeat partes. ¶At posset quis obijcere, ꝙ stat id, ꝙ mouetur, non esse secũdũ partem in termino à quo, & secundum partem in termino ad quem. Vt dato spatio tripedali inter quatuor puncta. A B C D. & mobile pedale moueatur à prima pedalitate. A B. ad vltimã. C D. quando fuerit in media, quæ est. B C. nullam partem habet in termino à quo, nec in termino ad quem. Eadẽ ratione si aliquid moueatur ab aloo in nigrum, quando fuerit fuscum, nullam partem habet sub albedine, nec aliquã sub nigredine. Huic respondet Phil. ꝙ intelligi de termino ad quem, in quẽ primum mouetur. i. qui proximus est termino à quo, vt si mouetur à prima pedalitate. A B. in secundam. B C: necesse est, durante toto tẽpore motus: partem mobilis esse in parte primæ pedalitatis spatij, & partem esse in parte alterius pedalitatis. Et pariter si proximus terminus succedens aloo est fuscum, quandiu mouetur ad fuscũ, necesse est, vt aliqua pars mobilis sit alba, & alia fusca, Nam quam primum totũ fuerit fuscum, cessabit motus ad fuscum. Hæc autem quæstione secunda exactius disseruntur.

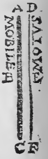
Tertia conclusio. Omne ꝙ mouetur, est diuisibile.

DE DIVISIONE MOTVS.

CAPVT. IIII.

Textus. xxxiij.

MOTVS autem est diuisibilis, dupliciter vno quidem modo, tempore, alio vero secundum motus partium eius quod mouetur. Vt si ipsum. AC. mouetur totum. & AB. mouebitur. &. BC. Sit igitur ipsius quidẽ, AB, motus. DE. ipsius autem. BC. EF. motus, partium: necesse est igitur totum in quo. D F. ipsius. A C. esse motum: mouebitur enim secundum hunc, quippe cùm vtraque partium moueatur secundum vtrumque. Nihil enim: mouetur secundum alterius motum. Quare totus motus totius est magnitudinis motus.

¶His præiactis quatuor conclusionibus in capite quarto, ꝙ septẽ textus continet, descendit ad diuisionem motus. Proponens statim in hoc text. 33. ꝙ dupliciter diuiditur motus, vno modo diuisione temporis in partem præteritã, & futurã & alio modo ad diuisionem subiecti secundũ ꝙ vna pars mobilis alia parte motus mouetur, quã alia pars. Motus. n. aut consideratur generaliter in quantũ accidens, & secundũ hoc, quia (vt iam modo dicebatur) omne ꝙ mouetur est diuisibile, motus extenditur per totũ mobile sicut albedo. Loquimur de illo ac si esset res distincta, sicut albedo. Nam licet non distinguatur, nisi sicut diximus. lib. 3. nihilominus diuiditur ad diuisionẽ subiecti. Alio modo cõsideratur secundũ propriã rationẽ motus, quæ est res successiua: & sic diuiditur diuisione tẽporis, qua mobile priori parte motus transit priorẽ partem spatij, & posteriori transit posteriorẽ. ¶Sed est (vt bene notat S. Tho.) adnotandũ, ꝙ diuisio motus secundũ diuersas partes mobilis, tripliciter potest intelligi. Vno modo, ꝙ vna pars prius moueatur quã alia: & hoc nõ est possibile: quãdo totũ continuum mouetur: vt si tripedale moueatur, eodem instãti, quo incipit moueri prima pars, incipit moueri secunda. Quare isto modo nõ est diuisio motus secundũ partes mobilis. Secundo modo potest intelligi secundũ aliquod signum fixum in spatio: vt quãdo sol oritur per lineã orizontis, prius apparet prima medietas solis, quã secunda. Et neq; de ista loquitur Aristot. quia illa pertinet ad successionẽ tẽporis: sicut quando lignũ calefit, prius recipit calorẽ pars propinquior igni, quã remotior. Tertio ergo modo intelligitur diuisio motus: sicut aliorũ accidentium. Vt enim aliã partẽ albedinis habeo in facie, aliam in manu, ita & aliã partẽ motus habeo in facie, & aliã in manu. Demonstrat ergo primo diuisionẽ motus ad diuisionẽ mobilis tribus rationibus. Prima est in hoc textu. Sit. n. mobile bipedale.

Duplíciter diuiditur motus.

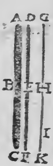
dale. ABC. Si totum mouetur, sequitur & q prima pedalitas. AB. & secunda. BC. pariter moueantur. Signetur ergo pars motus, quæ subiectatur in parte. AB. & sit illa. DE. & pariter motus quę subiectatur in parte. BC. sit. EF. Et inde tenc sequitur, q totus motus, quo AB. C. mouetur, fit. D. EF. si quidem partibus mobilis sigillatim respondent partes motus. Ergo sicut mobile. AB C. diuiditur in partes. AB. &. BC. ita & motus in. D. E. &. EF. & per consequens ad diuisionem mobilis sequitur diuisio motus.

Textus. xxxiiij.

Amplius autem, si omnis quidem motus alicuius est, totus autem motus in quo, DF. neque partiũ est alterius (partis enim vterque est) neque vllius alius: cuius enim totus, totius: & partes partium sunt: partes autem motus. DF. sunt partium. ABC. & non aliorum: plurium enim non est vnus motus & totus vtique erit magnitudinis. ABC.

¶ Secunda ratio est hæc. Omnis motus, alicuius mobilis est motus: sed totus motus. DEF. esse non potest, nisi totius mobilis. ABC. Ergo respondetur motus diuiditur ad diuisionem mobilis, vt vna pars motus respondeat vni parti mobilis, & alia alteri. Probat minorem, quia totus ille motus non est alterius partium, id est, neutra pars illius mobilis mutatur toto illo motu (partis enim vterq; est) id est, vtraque pars motus est pars partis mobilis: vt pars AB. moueatur solo motu. DE. & pars. BC. moueatur solo motu. DF. (neq; vllius alius.) Alius genitiuus est, vt sit sensus, q ille totalis motus non potest esse cuiuspiam alius mobilis: nam cuius mobilis est totus motus, illius partium sunt & motus partes. Cum ergo partes totius motus. DEF. sint motus partium huius mobilis. ABC. non potest totalis motus esse alterius mobilis, quam huius. Quæ erat minor probanda.

Textus. xxxv.

Amplius autem si est quidem totius motus alius vt in quo. GK. remouebuntur ab eo vtrarumque partium motus: hi autem: quales erũt motibus. DE. EF. vnus enim, vnius est motus. Quare si totus quidem diuidetur, qui est. G. K. in partium motus, æqualis erit. GK. motui. DF. Si verò super est aliquid, vt. IK. hic nullius erit motus, neque enim totius, neque partium, propterea quod vnius vnus est, neque alterius vllius, continuus enim motus, est continuorũ quorundam. Similiter autem est; & si excedit secundum diuisionem. Quare si hoc impossibile est, necesse est eundem esse & æqualem. Hæc igitur diuisio, secundum partium motus est, & necesse est cuiusuis partibilis, ipsam esse.

¶ In text. 35. addit rationem tertiam, quæ non tã procedit immediate ad conclusioné, quàm ad eandem minorem rationis proximæ. s. q totus motus. D. E. F. sit adæquatus motus totius mobilis. ABC. Si enim non ita est, inquit (detur alius motus, qui sit adæquatus eiusdem mobilis: & sit. v. g. GK. Tunc demantur duæ partes à GK. quæ sint motus partium. AB. &. BC. Quas quidem partes motus necesse est esse æquales partibus DE. & EF. si quidé istæ (vt probatũ est) sunt motus illarũ partiũ mobilis. Tunc rursus, aut partes istæ, quæ demũtur. AGK. adæquant totũ. GK. & inde manifeste sequitur. quod totus motus. GK. est æqualis toti motui. DE. F. quandoquidem partes adæquãtes totũ, sunt æquales, & per consequens sunt idem motus. Si vero illæ partes non adęquãt totum, sed deficiunt, ita vt supersit aliquid (v. g.) ik. sequitur, q illa pars motus nullius mobilis erit motus: quia neque totius illius mobilis, neque partiũ, siquidem singulis partibus mobilis signatæ sunt iam partes motus. Neque erit motus alterius mobilis, nam cum totus motus. GK. sit continuus, esse non potest, nisi vnius mobilis: cũ iam probatum sit, ad continuitaté motus necessariã esse vnitatem mobilis. Similiter si partes illæ motus nõ adæquãt totũ. GK. sed excedũt, sequitur, q illa pars, in qua excedũt, nullius mobilis erit motus. Cũ ergo hæc omnia impossibilia sunt, sequitur primũ intentum, q ille totus motus. DEF. est adæquatus illius mobilis. ABC, & per consequens motus diuiditur ad diuisionem mobilis.

Textus. xxxvj.

Alia autem: est secundùm tempus. Nam cùm omnis motus in tempore sit: tempus autem omne diuisibile sit, in minori autem minor motus sit, necesse est omnem motum diuidi secundum tempus.

¶ Transgreditur in hoc textu ad secundam diuisionem motus. dicens, q cum omnis motus sit in tempore, tempus autem omne sit diuisibile, & in minori tempore minor fiat motus, & in maiori maior, necessario sequitur vt motus sit diuisibilis secundum tempus.

Textus. xxxvij.

Quoniam autem omne, quod mouetur, in aliquo mouetur, & tempore quodam, & omnis eius, quod mouetur, est motus: necesse est easdem esse diuisiones, & temporis, & motus, & ipsius moueri, & eius quod mouetur, & eius, in quo motus est. Verum non omnium similiter; in quibus motus est: sed quantitatis quidem, secundum se: qualitatis autem, secundùm accidens. Accipiatur enim tempus, in quo mouetur, in quo. A. & motus, in quo. B. si igitur secundùm totum motum, in toto tempore est motum; in dimidio secundùm minorem, & rursus hoc diuisio: secundum minorem hoc, & semper sit. ¶ Similiter autem & si motus diuisibilis sit, & tempus diuisibile. Si enim toto in toto: dimidio in dimidio. Et rursus minore, in minore.

Quinq; diuisiones.

¶ Postea quam manifestum fecit motum diuidi dupliciter: & secundum diuisionem mobilis, & secundum diuisionem temporis, procedit in residua parte huius capitis enarrare quot sunt illa, quæ cum motu simul diuiduntur. Ait enim, q cum omne, q mouetur, moueatur in aliquo tanquam in termino, puta, aut in loco, aut quãtitate: aut qualitate, & secundo moueatur in tempore: & tertio cuiuscunq; rei, quę mouetur, sit aliquis motus: necesse est quinq; simul diuisiones coire. s. temporis, motus, & ipsius moueri, & mobilis idem, quod mouetur, & eius denique in quo mouetur, puta, termini. Verumtamen non omnia eodé modo: sed ea istorum, quæ sunt de genere quantitatis, mouentur per se: ea vero quæ sunt de prædicamento qualitatis, vt terminus alterationis, diuiditur per accidens: nam diuisio per se competit quantitati: & ratione illius cõuenit reliquis.

Ostendit prius, ꝙ tẽpus, & motus simul diuidantur. Sit enim, inquit, tempus. A. in quo aliquid mobile mouetur, & motus, quo mouetur, sit. B. si toto. B. motu in toto tempore. A. mouetur per aliquam magnitudinẽ. in medietate temporis mouebitur medietate motus per medietatem magnitudinis. Et rursus hoc diuiso. s. in quarta parte temporis mouebitur quarta pars motus per quartam magnitudinis. Similiter econuerso diuiso motu, diuiditur tempus, vt si totus motus durat per horam, medietas motus durat per dimidiatam horam: & quarta pars per quartam partem.

Textus. xxxviij. Eodem autem modo: & ipsum moueri diuidetur. Sit enim in quo. C. ipsum moueri, secundùm igitur dimidium motum, minus erit toto: & rursus secundùm dimidij dimidium, & sic semper. Est autem & cùm quis designauerit, ipsum secundum vtrumque motum moueri, vt secundum. D. F. & EF. dicere: quod totum erit secundum totum, si enim aliud: plura erunt moueri secundum eundem motum, sicut determinauimus, & motum diuisibilem in partium motus, esse, accepto enim ipso moueri secundum vtrunque: cõtinuum erit totum.

¶ In textu. hoc. 38. Ostendit, ꝙ pari etiam modo diuiduntur motus, ipsumque moueri. Motus est accidens, quo mobile mouetur, eo modo, quo libr. 3. q. 2. explicitum est, moueri autem, est ipsum pati ab agẽte: quod sola ratione distinguitur à motu: vt motus alterationis est qualitas, prout est in fluxu & in fieri in subiecto: & moueri est subiectũ illã recipere. Quæ quidem differunt, sicut pati, & passio. Quam distinctionem designauit Phil. supra text. 6. dicens, ꝙ necesse est res moueri motu præsente. Tametsi Cõme. tex. 36. per hoc, ꝙ est moueri, intelligat duratioñe motus, Quã eius discipuli proinde existimãt distingui realiter à motu. Quod certe minime crediderim. Et forsan. Ph. in his multiplicãdis calculatorijs diuisionibus plus multo remoratus est, quã fuisset operæ pretium. Ait ergo, ꝙ si moueri sit ipsum. C. diuidetur secundum motum, vt dimidiatus motus respondeat medietati eius, ꝙ est moueri: & quarta pars motus quartæ parti eius, ꝙ est moueri: quia non tantũ res mouetur secundum partẽ motus, quantũ secundũ totum. Nã (vt modo dicebamus) secundũ partẽ motus mouetur per totam magnitudinẽ. & secundum medietatem motus mouetur per medietatẽ magnitudinis. Et pariter secundum totũ motũ alterationis res acquirit totam intẽsionem qualitatis, & secundum medietatem acquirit medietatem. Et facit similẽ calculationẽ ei, quam fecerat text. 35. Detur motus (de quo illic loquebatur) DEF. qui est motus ipsius moueri. C. Siquis (inquit) assignauerit duabus partibus, ipsius moueri duas partes ipsius motus, puta. DE. & EF. necesse est eum dicere, & totum motum æqualem esse toti moueri, nam alias si ipsum moueri excedit illas partes motus, dabitur aliquod moueri sine motu: & si partes motus excedunt ipsum moueri, dabitur motus sine moueri. vt illic arguebatur.

Textus. xxxjx. Similiter autem demonstrabitur & longitudo diuisibilis: & omnino omne illud, in quo est mutatio. ¶ Verum quædam, secundum accidens, quoniam id, quod mutatur, est diuisibile: vno enim diuiso, omnia diuidentur. ¶ Et finita esse, aut infinita esse, aut infinita: similiter se habebit in omnibus: sequutum est autem maxime hoc, diuidi omnia, & infinita esse ab eo, quod mutatur, statim enim inest ei, quod mutatur diuisibile, & infinitum. Diuisibile igitur, ostensum est prius: infinitum autem, in sequentibus erit manifestum.

¶ In textu denique. 39. tres sunt particulæ. Concludit enim primum, quòd eodem modo diuidetur lõgitudo, in qua fit motus localis, ad diuisionem motus, vt exemplis hactenus patefactum est. Et similiter omne illud, in quo fit motus, vt intẽsio qualitatis. De diuisione mobilis & motus, iam satis supra dictum est. ¶ Repetit verũtamẽ in secundo, quod aliqua diuidũtur per se, & aliqua per accidens Nam mobile, & spatium, & motus, & tempus, & quãtitas, quæ est terminus augmentationis, quia omnia sunt de genere quantitatis, diuiduntur per se: tametsi diuisiones istæ pullulẽt ex diuisione mobilis, quod est subiectum & tẽporis, & motus. Nam diuiso subiecto, diuidũtur omnia, quæ in ipso sunt. Qualitas vero, quæ est terminus alterationis, quia non est de genere quantitatis: simpliciter diuiditur per accidens ad diuisionem motus alterationis. ¶ In tertia particula ait eadem ratione cõnexa hæc omnia esse, vt finita sint, aut infinita. Si enim motus est infinitus in potentia, puta, diuisibilis in semper diuisibilia, similiter erunt & reliqua. Et si fuerit infinitus in actu, carens extremis, pariter & erunt reliqua: si vero fuerit finitus: & reliqua erunt finita: vt text. 18. visum est, & infra capite. 7. latius patebit. Et hoc est, quod ait. (Ei, quod mutatur) id est, omni mobili statim inest vt sit diuisibile, & subinde infinitum in potẽtia. Et quod sit diuisibile, visum est text. 32. quod autem sit infinitum monstrabitur infra.

QVOD NON DATVR primum in motu.

CAPVT. V.

Text. xl. Quoniam autem omne, quod mutatur, ex quodam in quoddam mutatur: necesse est id, quod mutatum est quando primum mutatũ est esse in quod mutatum est, quod enim mutatur: ab eo, ex quo mutatur, discedit, aut relinquit ipsum: & aut idem est mutari & relinquere aut relinquere sequitur mutari, reliquisse autem mutatum esse, similiter enim vtrumque se habet ad vtrunque.

¶ Constituto in duobus prioribus capitulis motum veluti omne continuũ, esse in infinitum diuisibilem, expositisq; modis, quibus motus diuiditur, in duobus sequẽtibus capitulis (quod tertium membrũ est huius libri) ordinem explicare pergit partium motus. Vnde in hoc quinto capite, quod decem textus cõplectitur, dixerit an detur in motu primũ esse. Et quia motus duo sunt termini. s. initium & finis: in sex prioribus textibus demonstrat, penes finem dari primum mutatum esse quod est primum non esse motus: & in quinq; reliquis, quod penes initium nõ datur primum esse motus sed vltimum non esse. Et in sexto cap. prosequitur ordinem

dinem partium eius ¶ In text. ergo hoc. 40. facit velut fundamentum hanc conclusionem, quod cum moueri sit procedere à quodam in quiddam necesse est id quod mutatum est: esse iam in termino ad quem. Ad cuius probationem supponit: ꝙ quicquid mutatur, quandiu mutatur: discedit à termino a quo, aut (quod idem est) relinquit ipsum. Aut enim, inquit, idem est mutari, quod relinquere terminum à quo, aut relinquere sequitur ipsum mutari. Relinquere, est nominatiuus: & mutari accusatiuus, relinquere enim & mutari, idē motus realiter sunt, & sola ratione differunt: nam mutari, est acquirere terminum ad quē, & relinquere, est discedere à termino à quo: prius autem natura est intensio in finem, quam discessio à termino à quo. Eo enim discedo ego ab hoc loco, quia tendo in alium. Et quemadmodum se habent mobile mutari, & relinquere terminum à quo: ita & mutatum esse: & terminum à quo relictum esse.

Text. xlj. Quoniam ergo vna mutationum, secundū contradictionem est: quando mutatum ex eo quod nō est, in id quod est, dereliquit id quod non est, erit igitur: in eo quod est. Omne enim necesse est aut esse, aut non esse. Manifestum igitur est: quòd in mutatione secundum contradictionem, quod mutatum est, erit in quo mutatum est: si autem in hac & in alijs: similiter enim in vna: & in alijs.

¶ Ponit exemplum primum in mutatione: quæ exprimitur contradictoriè. Vt quando res, quæ generatur, mutatur, inquit, de non esse ad esse, tunc relinquit non esse, & per consequens constituitur in esse: eo quod inter esse: & nō esse, nullum est mediū: sed quicquid desinit [illegible], incipit esse. Quod si in hac mutatione, vbi nullū est mediū, idem (v.g. cum homo generatur) relinquere esse non hominē: & mutari in hoc, quod est, esse hominem, similiter erit: & in quauis alia mutatione.

Tex. xlij. Amplius, & per se vnamquanq; accipientibus manifestum est: necesse est id quidē, quod est mutatum, ex quo mutatum est, esse alicubi, aut in aliquo. Quoniam enim ex quo mutatū est, reliquit, & necesse est esse alicubi: aut in hoc, aut in alio erit: si igitur in alio, vt in ipso C. quod in ipsum. B. mutatum est, rursus ex ipso mutatur in ipsum B. non enim erat contiguum ipsi. B, mutatio enim continua est. Quare quod mutatum est: quando mutatum est, mutatur in quod mutatum est, hoc autem, est impossibile: necesse est ergo quòd mutatum est, esse in hoc, in quod mutatum est.

¶ Quoniam dixerat eandem esse rationem in mutatione contradictoria, & in alio quouis genere mutationis, subdit exemplum in motu locali, aut in quocunq; alio, vbi est medium inter terminum à quo, & terminū ad quem. Et ideo ait, quod in vnaquaque mutatione necesse est id, quod mutatum est, postquam reliquit terminum à quo: esse alicubi alibi (s. sit motus localis) aut in aliquo, idest sub aliquo gradu qualitatis, aut extensione quantitatis, si sit alteratio vel augmentatio. Detur. v.g. quod sit motus localis ab. A. in. B. Et probatur: quod quando mobile fuerit mutatum: necesse est vt sit in. B. Nam mobile iam tunc reliquit. A. ergo necesse est, quod sit in alio loco: ergo vel est in hoc, scilicet in. B. (qui positus est esse terminus ad quem) vel in alio, puta in. C. Si in hoc, intentum. Si vero est in C. sequitur, quod res dum mutata est, simul mouetur: quod est impossibile: nam prius est moueri, quam mutatum esse. vt textu. 7. habitum est. Et quod sequatur, patet. Si est in. C. cum. C. non sit signum contiguum ipsi B. (nam. C. necesse est esse vnum punctū spatij. per quod transitur ante quam veniatur ad punctum. B. & duo pūcta non possunt esse immediata) sequitur, quòd tunc adhuc mobile mouetur, ad. B. & per consequens id, quod concessum est mutatum esse ad. B. adhuc mutatur ad. B. Et cum hoc sit impossibile, necesse est, vt id quod mutatum est in. B. iam sit in. B. Quinimo licet demonstratio procedat ad intellectum, tamen ad sensum euidentior est conclusio quam, demonstratio. Idem enim est mutatum esse in. B. quod esse in. B. & mutatum esse ad talem gradum qualitatis, quod esse sub illo.

Tex. xliij. Manifestum igitur est, quod & id, quod factum est, cum factum est, erit & id, quod corruptum est, cum corruptum est, non erit. Nam & vniuersaliter dictum est, de omni mutatione: & maximè est manifestum in ea, quæ est secundū contradictionem. Quod igitur id, quod mutatum est, cùm mutatum est primum, in illo est: manifestum est.

¶ Text. hic. 43. nihil aliud est, quam conclusio epilogusque eorum, quæ dicta sunt. s. quod manifestum est, id, quod factum est, tunc quando factum est, esse: & id, quod corruptum est tunc non esse. Nam quāuis in omni mutatione monstratum sit id, quod mutatum est, esse in termino ad quem, id tamen apertius est in mutatione contradictoria, quippe vbi nullum est medium. Addit verumtamen, quod intelligitur, quando primum mutatum est. Nam tunc necesse est esse hic, vbi nō erat immediate ante hac. Sed tamen hoc instanti transacto, potest hinc excedere.

Textus. xliiij. In quo autem primo nunc, primum mutatum est id, quod mutatū est: necesse est impartibile esse, dico aūt primum: ꝙ non propterea quòd alterum aliquid ipsius primum sit, huiusmodi est. Sit igitur diuisibile ipsum. A. C. & diuidantur secundum. B. Si igitur in. A. B. mutatum est, aut rursus in. B. C. non vtiq; in primo quod est. A. C. mutatum erit: si autem in vtroq; mutabatur (necesse est enim, aut mutatum esse, aut mutari in vtroq;) & in toto vtiq; mutabatur: at erat mutatum. Eadem ratio autem est: & si in hoc quidem mutatur in hoc autem mutatū est: erit enim aliquid primo prius: quare non erit vtiq; diuisibile, illud primum: in quo mutatum est.

¶ In textu. hoc. 44. manifestam facit hanc conclusionem, quod hoc temporis, in quo mobile per se primo mutatum est, non est pars temporis, sed indiuisibile instans, quod est terminus temporis motus. Exponit id, quod ait, per se primo. i. non ratione alterius. Cum enim ego hodie fui ad scholas, mutatus sum in hac die: non per se primo, sed ratione illius instantis, quo primo verum dixi, nunc sum in scholis. Et

Primū mutati esse, est indiuisibile

quod

quod illud sit indiuisibile, probatur. Detur. v.g. ꝙ sit diuisibile, vt puta, sit tempus, in quo primum verum sit dicere, nunc primo mobile mutatum est in hunc locū, vel sub hac forma, vel sub hac quantitate: &c. AC. ꝙ diuidatur in puncto medio. B. Tunc aut in ambabus partibus. A B. &. B C. primo mutatum est, aut in ambabus mouetur, aut in vna mouetur, & in altera primo mutatū est. Quod in ambabus primo mutatum sit est repugnantia, nā tūc non est primo mutatū in toto. A. C. sed ratione prioris partis. Quinimo si in prima est iam mutatū non est primo mutatum in secunda. Si vero in ambabus mouetur, sequitur ꝙ in toto. A. C. mouetur (nam id, quod in quauis parte alicuius tēporis mouetur, in toto tempore mouetur) & cum positum sit in toto tempore mutatum esse sequitur contradictio. s. simul moueri, & mutatum esse. Si vero dederis, quòd in prima parte mutatur, & in secunda parte mutatum est: vel econuerso: tunc inquit, dabitur prius primo. Nam clarum est, ꝙ tunc in toto. A. C. non est mutatum esse, nisi quia in vna parte prius verum est dicere, mutatum est: & cū totum tempus concessum est esse primum mutari esse, dabitur prius primo.

Textus. xlv. Manifestum est igitur, quod & id: quod corruptum est: & quod genitum est, in impartibili illud quidem corruptū, hoc autem genitum. ¶ Dicitur autem id, in quo primo mutatum est, dupliciter. Aliud quidem, in quo primo perfecta est mutatio, tunc enim verum est dicere, quod mutatum est. Aliud vero, in quo primo cœpit mutari.

¶ Duas particulas habet hic tex. qui certe ineptissime diuisus est. In priori resumit cōclusionem superiorem, videlicet, ꝙ tā id, quod corruptū est, quam id, quod genitum est per se primo, incipit corruptū esse, aut genitū esse per aliquod indiuisibile. Quinimo quicquid incipit esse per primū esse, incipit esse per indiuisibile, quia nunc est, & nō immediate ante hoc fuit, & eadem ratione quicquid desinit per primum sui non esse, desinit per aliquid indiuisibile. Et hac intentione docuit Phi. id tēporis: in quo mobile per se primo mutatū est: esse indiuisibile. Deinde in secunda particula textus (vbi cōgruentior fuisset diuisio) inchoat secundam partē capituli, dicens, quod id, in quo primo mobile mutatū est, dupliciter dicitur. Vno modo id, in quo primo perfecta est mutatio, ꝙ est primū non esse motus, & primū mutati esse, seu primū huius, ꝙ est, esse in termino ad quē. Et aliud est illud, in quo res primo cœpit moueri.

Textus. xlvj. Quod igitur circa finē mutationis primum dicitur, existit, & est: cōtingit enim perfici mutationem: & est mutationis finis, qui iam & ostensus est indiuisibilis esse, propterea quòd finis est. Quod autem secundum principium est: omnino non est: non enim est principium mutationis: neq; id tēporis: in quo primo mutabatur. Sit enim primum, in quo. A. D. hoc igitur: indiuisibile quidem nō est: accidet enim contigua esse ipsa nunc. Amplius si in. C. A. tempore toto quiescit (ponatur enim quiescens) & in. A. quiescet. Quare si impartibile est. A. D. simul quiescit, & mutatum erit: nam in. A. quiescit, in. D. autem mutatum est.

¶ Postquam ergo de termino, qui est finis motus, hactenus dixit, transfert Phi. sermonem ad aliū terminum, vnde incipit motus. Ait ergo de eo, quod est mutatum esse primo modo. s. circa finem, iam dictum esse, quod illud existit: & est. s. primum, & indiuisibile, propterea quod finis est ipsius motus. Quod est dicere. Illud primum instans mutati esse, est finis extrinsecus motus. i. primum non esse illius. Et hæc est prima principalium conclusionum huius capituli, vt si. v.g. aliquid moueatur ad locum. B. primum instans esse in. B. est primum non esse motus. Et si mouetur motu alterationis ad gradum. v.g. vt quatuor, tunc primum esse sub gradu vt quatuor, est primum non esse motus ad talem gradum. Quia inquit, illic perficitur mutatio. Et quia est finis, idcirco est indiuisibile, vt iam modo text. 44. probatū est. ¶ At vero circa principium motus subditur. 2. conclusio. Impossibile est dari primum instans esse motus. Hanc conclusionem demōstrat tribus rationibus. Quarum prima sumitur ex parte temporis, hoc modo. Sit illud primum esse motus. A. D. Designat illud sub duabus literis, quia est finis præteriti temporis, in quo mobile quiescebat, & initium futuri. Tunc quæritur, sitne illud indiuisibile, an diuisibile. Indiuisibile inquit, esse non potest propter duo inconuenientia: primum, ꝙ tunc duo instantia indiuisibilia essent contigua, & immediata. Inconueniens hoc deducit. S. Thom. hoc modo. Si in. A. B. est motus. A. B. est tempus, & per consequens constat ex duobus indiuisibilibus. Sed tamen deductionem hanc non possum plene intelligere: nam qui diceret. A. B. esse vnum indiuisibile, negaret proinde esse tempus, & esse duo indiuisibilia. Et ideo The. exponit, quod si est indiuisibile, in illo non est motus, vt text. 29. ostensum est. Non tamen explicat quomodo sequerentur duo instantia esse contigua. Sensus ergo vt conijcio est, quem in commento. 31. annuebamus: nempe, ꝙ si detur motum futurum terminari intrinsece per primū instās esse indiuisibile, eadē ratione quies præterita terminaretur intrinsece per vltimū instans: & sic duo instantia essent immediata. ¶ Et hoc amplius explicatur in secundo inconuenienti, quod subiungitur hoc. Cum. A. D. sit terminus & præteriti temporis & futuri: detur, ꝙ illud mobile in toto tempore in præterito. C. A. quieuerit. Tunc tempore præterito quieuit, in quacunq; parte & instanti illius quiescit. Cōsequētia hæc reuera non tenet, quia in instanti (vt illic probatum est) non potest esse quies. Valet tamē ad hominem concesso, ꝙ in instanti potest esse motus, nam tunc eadem ratione, qua motus incipit intrinsece per primum instans, desinit & quies per vltimum. Si autem illud mobile in. A. quiescit, in eodē instanti simul quiescit & mouetur: nam cum. A. D. sit indiuisibile, si in. A. quiescit in. A. D. quiescit, & si in. D. mouetur, in. A. D. mouetur.

1. Conclus.

2. Cōclusio Non datur primum instās esse motus.

Textus. xlvij. Quoniam autem non est impers, necesse est diuisibile esse, & in quauis partium huius mutatum esse, diuiso enim ipso. A. D. si in neutra quidem mutatum est, neq; in ipso toto, si vero in ambabus mutatur, & in toto, si aūt in altera mutatum est, non in toto primo, quare necesse, in quauis mutatum esse. Manifestum igitur est, ꝙ nō est, in quo primo mutatum est, infinitæ enim diuisiones sunt.

¶ In textu. 47. (quem certe nihil fuerat opus à superiori detruncari) prosequitur aliam partem. s. quod si A. D. est

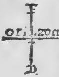
A.D.est per se primus motus, non potest esse diuisibile: si enim inquit. A.D. est diuisibile, aut in neutra illarũ partiũ mobile mouetur: & tunc sequitur, ꝙ neque in toto moueatur, aut in altera mouetur, in altera vero nõ, & tunc sequitur: ꝙ non per se primo mouetur in toto, sed ratione partis: sicuti quod mouetur in vna hora nõ mouetur per se primo in toto die. Dandum ergo est tertium membrum, quod mouetur in ambabus partibus. Hoc tamen dato, sequitur: quòd in prima prius mouetur, quam in toto: velut quod mouetur per totum diem, prius mouetur in prima hora, quam in toto die. Et per consequens primum motus non erit totum. A.D. sed A. At cum. A. sit etiam diuisibile (quia indiuisibili non potest esse motus) prius mouetur in priori parte ipsius A. quam in toto. A. Et cum illa diuisio procedat in infinitum (nam quacũque prima data, adhuc medietas illius est prior) sequitur quod nõ possit dari primum esse motus. ¶ Hinc elicitur illa regula, quod Omne quod mouetur, antea mouebatur.

Omne qđ mouetur, antea mouebatur.

Textus. xlviij.

Neq; igitur eius, quod mutatum est aliquid primum est, quod mutatum sit. Sit enim. E. F. primum mutatũ ipsius. D. F. omne enim quod mutatur, diuisibile esse demõstratum est. Tempus autem, in quo ipsum. E. F. mutatum est, sit in quo. G. H. si ergo in toto, ipsum D. F. mutatum est: in dimidio minus erit id, quod mutatum est, & prius ipso. D. F. & rursus hoc aliud, & illo aliud: & semper sic. Quare eius, quod mutatur, nihil erit primum quod mutatum est.

¶ In text. 48. sequitur secunda ratio, quæ sumitur ex parte mobilis. Nempe: qua demonstratur, ꝙ quemadmodum in tempore non datur primum esse motus: ita nec mobilis datur prima pars mota respectu alicuius signi fixi in spatio. Exempli gratia. Detur, ꝙ tota longitudo solis orientis per lineam orizontem sit. D. F. & prima pars apparens super orizontem sit. E. F. quæ orta est in tempore. G. H. argu. sic. Si pars. E. F. orta est in tẽpore. G. H. medietas illius partis versus. F. orta fuit immediate illius temporis: & per consequens. E. F. non fuit prima pars orta. Eadem ratione nec medietas illius fuit prima: quia prius fuit orta medietas illius medietatis: & ita in infinitum procedente diuisione: ergo non datur prima pars mota.

Textus. xlix.

Quod igitur neque eius quod mutatur, neque in quo mutatur tempore primum quicquam sit: manifestum est ex ijs, quæ dicta sunt. Illud autem, quo mutatur, aut id secundum quod mutatur, non amplius similiter se habebit: tria nanque sunt, quæ esse dicuntur in mutatione: & quod mutatur, & in quo & secundum quod mutatur: vt homo, & tempus, & album: homo igitur, & tempus diuisibilia sunt: de albo autem, alia ratio est, verum secundum accidens quidem omnia diuisibilia sunt cui enim accidit qualitas, aut albedo: illud diuisibile est. ¶ Quoniam neque in ijs erit primum, quæ quidem secundum se dicuntur diuisibilia, & non secundum accidens: vt in magnitudinibus. Sit enim in quo. A. B. magnitudo: & moueatur ex. B. in. C. primum, igitur, si indiuisibile quidem erit, B. C. impers imperti erit contiguum, si verò diuisibile: erit aliquid ipso. C. prius, in quod mutatum est, & illo rursus aliud, & semper sic, propterea nunquam deficit diuisio. Quare nõ erit primum, in quod mutatum est. Similiter autem est, & in quantitatis mutatione: etenim hæc: in continuo est manifestum igitur est, quòd in solo motu, qui secundum qualitatem est: contingit indiuisibile per se, esse.

¶ Tandem in text. 49. postremoque huius capitis, id ꝙ de tempore, & mobili docuit, prosequitur & de spatio demonstrare: adeò de quocunque termino motus nempe ꝙ non detur prima pars spatij pertransita, sed quacũq; data, alia sit prius trãsita, neque detur primus gradus in intensione, neq; prima pars quantitatis, in augmentatione. Ait ergo, ꝙ eius, quod mutatur. s. mobilis, & eius in quo mutatur: scilicet temporis, iam ostensum est, non esse dabile primum. Sed antequam procedat ad spatium, vel terminum, quo mobile mutatur, repetit id quod text. 37. &. 39. præmiserat, scilicet, ꝙ non omnia, quæ diuiduntur cum motu, diuiduntur per se. Tria enim inquit, sunt in motu præter ipsum motum, scilicet mobile: tempus & terminus, vt albedo in alteratione. Et quidem mobile motus & tempus, quia sunt degñe quãtitatis per se diuidũtur: qualitas vero, quæ est terminus alterationis, non per se diuiditur, sed ad diuisionem quantitatis mobilis, vel motus, vel temporis. Litera est clara. Ponit ergo conclusionem, quod in ijs, quæ secundum se diuiduntur: non datur primum. Et probat de spatio, quod per se est diuisibile: nam de tempore, & de mobili: id iam ostenderat. Probatur, quod si aliquod mobile incipit moueri super aliquã lineã: non detur prima pars lineæ pertransita. Sit enim mobile pedale. A. B. ꝙ incipit moueri à puncto. B. & prima pars pertransita. v. g. sit. B. C. & argu. sic. Aut. B. C. spatiũ est diuisibile, aut indiuisibile: si indiuisibile, sequitur duo indiuisibilia contigua esse, & immediata: nã eadem ratione secunda pars spatij erit indiuisibilis: quæ tamen primæ est immediata. Si vero. A. C. spatium est diuisibile, in medietate tẽporis, quo mobile transit totum. B. C. transit medietatem eius: & in quarta parte quartã partem: & ita in infinitum, quare non dabitur prima pars pertransita. Et similiter (inquit) erit in motu augmentationis, cuius terminus est quantitas, quæ est per se diuisibilis. Quacunq; enim quãtitate data acquisita per augmentationem, prius acquiritur pars eius. Vbi hoc animaduertendum est, ꝙ Aristotel. non admittit minimam quantitatem in augmentatione, sicut in generatione. ¶ Concludit ergo, ꝙ in sola qualitate contingit per se indiuisibile. Non tamen negat, quin sit per accidens diuisibilis. Et hac ratione, nec dabitur minimum in qualitate. Siue secundũ extensionem: siue secundum intensionem. Quando enim lignum applicatur igni, non dabitur minima pars: quæ primo habet calorem, sed quacunque data minor prius est calefacta, & quocunque dato gradu intensionis, ante illum fuit alius gradus. Quod nos tanquam verius approbauimus, & corroborauimus libr. 1. q. 4. & licet alij aliter senserint, est tamen in hoc loco sententia. S. Thom. Est autem hoc intelligendum, quando lignum applicatur in linea, vbi terminatur sphæra actiuitatis ignis. Nam

Non datur minimũ augmentatione.

si totum

si totum sit intra flammā, simul disponitur magna pars eius, secundum superficiem. Licet forsan secundum profunditatem, quacunque parte data, prius disponatur medietas eius superficiem versus.

DE ORDINE PARTIUM motus.

CAPUT. VI.

Textus. l.

Quoniam autem omne quod mutatur, in tempore mutatur, dicitur autem in tempore mutari & vt in primo, & vt secundum alterum, vt in anno, quia in die mutatur: in quo primo tēpore mutatur, id quod mutatur, in quauis huius parte mutari necesse est, manifestum est igitur & ex definitione, primum enim sic dicebamus.

¶Cum intentio Phil. in his duobus capitulis sit tradere ordinem partium motus, & in. 5. dictum sit de initio & termino motus, & subsequitur in hoc. 6. (quod decem complectitur text.) vt dicat de ordine aliarum partiū. Atqui in his duobus totum versatur. s. & ꝙ ante omne moueri, præcedit mutatum esse: & ꝙ econuerso, ante quodlibet mutatum esse præcedit quoque moueri. In quinq; prioribus textibus, ostendit primum: & in reliquis, alterum. At primum omnium hoc text. 50. præmittit distinctionem necessariam. Videlicet, quod dupliciter res aliqua mouetur in aliquo tempore. Aut non primo, sed ratione partis quemadmodum quod mouetur vno tantum die, dicitur moueri in anno ratione illius diei, quæ est pars eius. Aut mouetur in tali tēpore per se primo. Definit autem, ꝙ rem moueri in aliquo tempore per se primo, est moueri secundum quamcunq; partem illius temporis. Id quod primo manifestat, ex definitione posita in principio lib. 5. Vbi dictum est id per se primo moueri, quod mouetur secundum se totum, & non solum ratione partis. Similiter enim sequitur vt id moueatur primo in aliquo tempore, quod mouetur secundum omnem partem illius temporis.

Text. lj.

Sed ex his manifestum est. Si enim in quo primo mouetur, id quod mouetur, in quo. A. C. & diuidatur secundum B. omne enim tempus, diuisibile est. In tempore autem. A. B. aut mouetur, aut non mouetur, & rursus in tēpore. B. C. similiter. Si igitur in neutro mouetur quiescet vtiq; in toto: moueri enim id, quod in nulla partium huius mouetur, impossibile est: si vero in altera sola mouetur, non vtiq; in primo mouetur: quod est. A. C. secundum enim alterum, motus est: necesse est igitur, in quouis ipsius. A. C. motum esse.

¶In text. 51. id quod proxime sola definitione probauerat, ratione demōstrat: videlicet id, quod primo mouetur in aliquo tempore, moueri necesse sit in qualibet eius parte. Sit enim tempus quo mobile aliquod primo mouetur & diuidatur in puncto. B. Tunc aut in parte. A. B. mouetur, aut non mouetur, idemque interrogatur de parte. B. C. si ergo neq; in. A. B. neq; in. B. C. mouetur sequitur, ꝙ neq; in toto. A. C. moueatur. Si vero in altera sola mouetur, sequitur ꝙ non mouetur primo in toto. A. C. sed solum mouetur primo in illa parte, per quam totam mouetur, & ratione illius, mouetur in toto. Igitur si in toto, primum mouetur, fit vt in vtraque parte moueatur.

Text.

Hoc autem ostenso, manifestum est, quod omne quod mouetur, necesse est motum esse prius. Si enim in. A. C. tempore primo, per magnitudinem. D. F. quippiam motum est, in dimidio, quod æquè velociter mouetur & simul incepit, per dimidium erit motum. Si autem æque velox in eodem tempore motum. Sit aliquid: & alterum necesse est per eandem motum esse magnitudinem: quare motum erit id, quod mouetur.

¶Supposito, ꝙ sermo sit hic de eo, quod per se primo mouetur in aliquo tempore, demonstrare prosequitur, ꝙ ante omne moueri, sit mutatum esse. Vbi adnotandū est, ꝙ quemadmodum in linea, aut reuera sunt, aut cogitatione consideranda puncta, ita sunt & in motu mutata esse indiuisibilia. Vnde quemadmodum linea, puncta continuatiua non sunt actu, sed potentia, quando tamen actu diuiditur, punctum terminatiuum est actu: quia terminat diuisionem (sicut partes, quando sunt, actu continuæ, sunt entia in potentia: quādo vero sunt actu diuisæ, sunt entia in actu) ita & mutata esse continuantia motum sunt in potentia, quando vero mutatum esse actu terminat motum, tunc est in actu. Demonstratio ergo Aristo. est, ꝙ quemadmodum in linea ante quemlibet partem, est punctū, ita & in motu, antequā libet partē motus, est mutatum esse. Sed quia mutatum esse euidentius apparet, quando actu terminat & rūpit motū, demonstrationē format in duobus mobilibus. Si enim, inquit, aliquod mobile in toto tempore. A. C. mouetur per spatiū. D. F. necesse est vt mobile alterū ęque velox, & simul incipiens, dimidiato tēpore moueatur per dimidiū spatiū. s. D. E. & per consequens; in. E. erit mutatū esse. Quod si illud ęque velox erat actu mutatū esse in. E. consequens est, vt & primum mobile ante moueri per partē. E. F. habuerit mutatū esse in. E. Et eadem ratione ante quam perueniret ad. E. fuit mutatum esse in alio priori puncto eiusdem spatij. Et ita consequenter ante quodlibet moueri erat mutatum esse.

Text. liij.

Amplius autem si in toto tempore. A. C. motum esse dicimus, aut omnino in quouis tempore, ex eo quia accepimus vltimū ipsius nunc (hoc enim est id, quod terminat: & medium ipsorum nunc, tempus est) & in alijs vtiq; similiter dicetur motum esse, dimidij autem vltimū: diuisio est quare & in dimidio motū erit: & omnino in quauis partiū: semper. n. simul cum ipsa diuisione: tēpus est terminatū ab ipsis nunc. Si igitur omne quidē tēpus diuisibile est, ꝙ aūt est inter ipsa nunc tempus est: omne quod mutatur, infinities mutatum erit.

¶Demonstratio secunda est in text. 53. Quæ talis est. Propterea mobile dicitur mutatum esse in toto tempore. A. C. aut in quouis alio, quia peruentum est ad nunc terminans illud tempus: sed ante illud nunc terminans, fuerunt infinita nunc continuātia partes temporis, ergo simul ratione, cum ante quālibet particulam ipsius temporis. A. C. præcesserit aliquod nunc, sequitur, vt ante quamlibet particulam totius motus per. D. F. spatium

spatium præcesserit mutatum esse. Nam quemadmodum nunc est diuisio temporis, id est quo discriminantur partes temporis, ita se habet & mutatum esse respectu partium motus. Colligit ergo Phi. ꝙ cum omne tépus quantúcunq; minimum sit diuisibile, & inter duo nunc semper mediat tempus, & cuilibet núc correspódet in motu mutatū esse, atq; adeo inter quæcunq; mutata esse, mediat motus: sequitur vt quemadmodum ante quamlibet particulam temporis præcesserunt infinita nunc, ita ante quamlibet particulam motus, præcesserint infinita mutata esse. Et per consequens quicquid mouetur, infinities fuerit mutatum.

Textus. liiij.

Amplius autem si id, quod continuè mutatur, & neq; corruptum est, neq; cessauit à mutatione, aut mutari, aut mutatum esse, necesse est in quouis: in ipso autem nunc non est mutari: necesse est mutatum esse secundum vnūquodque ipsorum nunc. Quare si ipsa nunc infinita sunt: omne quod mutatur, infinitè erit mutatum.

¶ In text. 54. subsequitur tertia demonstratio, quæ talis est. Omne quod cótinuo mouetur, quandiu nec corrumpitur nec cessat à motu, necesse est, vt in quolibet intrinseco illius temporis aut moueatur, aut mutatum sit: sed in indiuisibili nunc (vt text. 29. ostensum est) nihil proprie mouetur: ergo necesse est in quolibet nunc mobile esse mutatum. Et cum ante quamlibet partem temporis motus præcesserit núc, sequitur vt ante quodlibet moueri præcesserit mutatum esse.

Text. lv.

Non solum autem id, quod mutatur, necesse est mutatum esse: sed etiam mutatum necesse est mutari prius. Omne enim, quod ex quodam in quiddam mutatum est, in tempore mutatum est. Sit enim, in ipso nunc, ex A. in. B. mutatū, ergo in eodem quidem nunc in quo est, in ipso. A. nō mutatum est. Simul enim erit in ipso. A. & in ipso. B. quod enim mutatum est, quando mutatum est quòd nō est in hoc: ostēsum est prius, si vero in alio est: in medio est tēpus: non enim contigua sunt: ipsa nunc.

¶ Post demonstrationem illius, quod est, ante quodlibet moueri præcessisse mutatum esse, procedit philosophus, vt perinde demonstret ante quodlibet mutatum esse, præcessisse itidem moueri. Vnde in hoc text. 55. proponit primam conclusionem, quod non solum ante omne moueri, est mutatum esse, verum & econuerso, ante omne mutatum esse, est etiam moueri. Ante cuius demonstrationem præiacit fundamentū hoc. Omne quod mutatur inter duos terminos: vt ab. A. in. B. mutatum est in tempore. Hic non accipitur mutatum esse (vt hactenus) pro termino motus, qui est in instanti sed pro eo, quod est mutari. Et probatur fundamentum. Si mobile quippiam mutatur ab. A. in. B. sequitur vt in eo, nunc, quod est in. A. non sit mutatum in. B. alias in eodem nunc esset in, A. & in. B. quod supra ostensum est esse falsum text. 40. vbi demonstratum est, id quod mutatur, quádo mutatum est, non esse in termino à quo, sed in termino ad quem: ergo in alio nunc, est in termino à quo, & in alio in termino ad quem. Et cum inter quæcunque duo nunc mediet tempus, sequitur, vt omne, quod mutatur, mutetur in tempore. ¶ Et loquitur hic Phi. de motu proprie, vt distinguitur à mutatione. Nam generatio, quæ (.v.g.) est mutatio de nó esse aeris, ad esse aerem, si accipiatur pro inceptione ipsa, nó fit in tempore. Quoniam (vt videbimus lib. 8.) generatio fit per primum esse: & quia non datur vltimum esse non aeris. s. vltimum esse aquæ. vnde generatur aer nullum est medium tempus inter vltimum esse aquæ, & primum esse aeris: sed idem instans quod est primum esse aeris, est primum non esse priuationis aeris, puta aquæ. Si autem accipiatur generatio pro toto motu alterationis præcedéte in aqua, qui terminatur ad esse aeris, ille fit quoq; in tempore.

Text. lvj.

Quoniam igitur in tempore mutatum est tempus autē omne diuisibile: in dimidio aliud erit mutatum, & rursus illius dimidio aliud, & semper sic: quare mutaretur vtiq; prius.

¶ Supposito hoc fundamento, sequitur prima demonstratio conclusionis. Quæ est hæc. Omne quod mutatur, mutatur in tempore: & tempus omne est diuisibile in semper diuisibilia, cuius partes continuantur per instantia, ergo omne illud, quod in aliquo certo tempore mutatum est, ante illud nunc terminás tale tempus, mutabatur: nam ante quodlibet núc terminans tempus in quo res mutata est, præcedit tépus, in quo mouebatur.

Tex. lvij.

Amplius autem in magnitudine manifestius est quod dictum est: propterea quod cōtinuū est magnitudo, in qua mutatur id, quod mutatur. Sit enim mutatum ex. C. in. D. ergo si indiuisibile quidē est ipsum. C. D. id quod impers est, imperti erit contiguum. Quoniam autem hoc impossibile est: necesse est magnitudinē esse id, quod est inter, & in infinita esse diuisibile. Quare in illa mutatur prius: necesse est ergo omne quod mutatum est, mutari prius.

¶ Prima demonstratio sumpta est à diuisione temporis: altera vero hæc quæ sequitur, sumitur ex diuisione magnitudinis per quá fit motus, eo quòd diuisio magnitudinis manifestior multo est quam temporis, vel motus. Moueatur ergo quippiam á. C. in. D. quæ sunt extrema magnitudinis. Tunc aut magnitudo. C. D. est indiuisibilis, aut diuisibilis: indiuisibilis esse non potest: quia cum illa magnitudo sit, aut esse possit pars continui tunc cótinuum componeretur ex indiuisibilibus: atque adeo duo indiuisibilia essent immediata: vt in principio huius libri demonstratum est. Si autem. C. D. est magnitudo diuisibilis, necesse est vt habeat infinitas partes: & per consequens ante quodlibet punctum, in ꝙ mobile mutatū est, pręcedit magnitudo, per quam mouebatur.

Tex. lviij.

Eadem enim demonstratio est: & in non cōtinuis: vt & in contrarijs: & in contradictione. Accipiemus enim tempus, in quo mutatum est: & rursus, eadem dicimus. Quare necesse est id, ꝙ mutatum est, mutari: & ꝙ mutatur, mutatum esse, & est, ipso quidem mutari, mutatum esse prius: ipso autem mutatum esse, mutari, & nunquam accipietur primū: causa autē huius est: non esse impers imperti contiguum in infinitum enim diuisio fit: vt in ijs, quæ augētur, & diminuuntur lineis.

¶ Cum

Este texto demasiado claro le leí en opposiciones a Fray Fran.co Romero el año de 1798. en Sevilla

¶ Cum demonstrationes hactenus de solo motu locali fuerint constructæ, ait primum in hoc text. 58. æquo eas pede procedere in reliquis motuum mutationumq; generibus. s. alteratione (quam vocat motum in contrarijs) & in generatione, & corruptione (quas appellat mutationes secundum contradictionem.) At vero ex duabus, quas fecerat demonstrationibus, priorem, quæ ex diuisione temporis procedit, ait habere locum in alteratione, & generatione, & corruptione. Nam altera (quæ de diuisione spatij sumebatur,) in solo motu locali verum habet: & applicari etiam potest, motui augmenti, aut decrementi. Vt enim ante quodlibet punctum spatij, in quod mobile mutatum est, præcessit spatium per quod mutabatur, & ante quælibet partem spatij, præcesserat punctum, in quo fuerat mutatum, ita & in augmēto quantitatis, ante quemlibet terminum & punctum, acquirebatur quantitas: & ante quodlibet acquiri præcessit terminus ad quem res augmentata est. In intensione vero qualitatis non adeo oculis apertum est quomodo ex parte rei acquisitæ ante quodlibet mutatum esse sit moueri, & ante quodlibet mutari mutatum esse, & ideo euidentius iudicatur ex parte temporis. Omnis enim intensio & remissio fit in tempore, & antequamlibet partem temporis præcessit instans, in qua res est mutata, & ante quodlibet instans præcessit tempus, in quo mutabatur. Generatio vero & corruptio, licet in acceptis pro inceptione & desitione substantiæ, non fiant in tempore: tamen si accipiantur pro motu alterationis, qui terminatur ad desitionem). v. g. aquæ & inceptionem aeris, in tempore fit. ¶ Colligit ergo sub epilogo, conclusionem intentam, videlicet, ꝙ quicquid mutatum est, prius mutatur. Et ratio, inquit est, quia motus nō componitur ex indiuisibilibus, quorum vnum fit alteri immediatum: nam tunc daretur primum moueri indiuisibile, ante quod non præcessisset mutatum esse. At vero cum motus sit de genere continuorum, atq; adeo, quemadmodum linea, ita sit diuisibilis, in semper diuisibilia, neq; dabitur in motu, primum moueri, nec primū mutatū esse: sicut neq; in linea diuisa per partes, proportionales, versus initiū, nec dabitur prima pars, nec primum punctum cōtinuatiuum.

Text. lix. Manifestum est igitur, ꝙ id, quod factum est, necesse est fieri prius: & quod fit, factum esse: quæcunq; diuisibilia & continua sunt: non tamen semper id quod fit: sed aliud aliquando, vt illius aliquid, sicuti fundamentum domus: similiter autem, & in eo quod corrumpitur, & eo quod corruptum est: statim enim inest ei, ꝙ fit, & quod corrumpitur, cū sit cōtinuum: infinitum quoddā, & non est: aut fieri nō factum aliquid, aut factum esse, quòd non fit aliquid similiter autem, & in ipso corrumpi, & in corruptum esse: semper enim est ipso corrumpi, corruptum esse prius: ipso autem corruptum esse: corrumpi. Manifestum est igitur, quod & id quod factum est, necesse est fieri prius, & quod fit, factum esse, omnis enim magnitudo, & omne tempus, semper diuisibilia sunt. Quare in quocunq; sit, non erit vtrique vt primo.

¶ In hoc tandem text. 59. huius capitis postremo explicat eandem conclusionem, in generatione, & corruptione, vbi culpiam videri poterat non habere verum, propterea, ꝙ non fiunt in tempore. Ait nihilominus, ꝙ etiam in his id, quod factum est, prius fiebat & id, quod fit, prius etiam aut secundum partem, aut alio quouis modo factum est. In his, inquit, quæcunque diuisibilia sunt, & continua. Quod secundum Commentatorem appositum est, ad excludendum intellectiones: quæ nō fiunt motu continuo: sed fieri possunt indiuisibiliter. Aut forsan (vt ait Sanctus Tho.) adiectum est, ad insinuandum, ꝙ motus alterationis, continuatur quodammodo, cum generatione ad quam terminatur. ¶ Vbi adnotandum est, quod alia est consideratio generationis substantiæ, in homogeneis, & alia in heterogeneis. In homogeneis nanq; (cuius partes sunt eiusdem rationis) id ꝙ generatur, tempore, quo forma extenditur per materiam, secundum eandem rationem generatum est secundū partem: vt cum forma ignis extenditur per materiam ligni ante quemlibet ignem genitum, generabatur ignis: & ante quodlibet generari, erat ignis aliquis genitus. (Sed in heterogeneis vt. v. g. in animali) non semper id, ꝙ generatur, præcessit secundum eandem rationem, sed secundum partem alterius rationis: vt quando in animali, animantur pedes, prius fuit animatum cerebrum: & ante cerebrum fuit animatum cor. Et hoc est, quod insinuat exemplo domus, cuius fundamentum præiacitur parietibus. At vero, quia minimum vtriusq; substantiæ producitur in instāti, ante illud mutatum esse, non præcedit moueri secundum eandē formam. s. substantialem, sed præcedit alteratio, qua prior corrumpebatur substantia. Quæ quidem alteratio quodammodo continuatur cum generatione. Et ita verum quodammodo semper habet, ꝙ omne, quod factum est prius, aut secundum partem, aut secundum alterationem, fiebat: & omne quod fit: partim factum erat. Et pariter in corruptione, omne, quod corruptum est corrumpebatur: & omne, quod corrumpitur, partim corruptū erat. Etenim alteratio ipsa, quia terminatur non solum ad qualitatem, sed etiam ad desitionem vnius substantiæ & generationem alterius, vocatur non solum alteratio, sed & corruptio & generatio. Quandoquidem motus (vt lib. 5. text. 4. assertum est) à termino ad quem sortitur nomen.

DE FINITO ET INfinito motu.

CAPVT. VII.

Text. lx. Voniam autē omne id, quod mouetur, in tempore mouetur, & in pluri maior magnitudo: in infinito tempore impossibile est per finitam moueri non eandem semper: & illius aliquid quod mouetur, sed in toto totā. Quod igitur si quid moueatur æquè velociter, necesse est finitum infinito moueri: manifestum est: accepta enim parte, quæ mensurabit totam lineam: in tot æqualibus temporibus, quot partes sunt, per totam motum est. Quare, quoniā hæ finitæ sunt, & quantitate vnaquæq;, & numero omnes, & tempus vtiq; erit finitum: toties enim erit tantum, quantum partis tempus multiplicatum secundum multitudinem partium.

Caput

¶ Caput hoc septimum (quod per septem textus protenditur, vt in libri partitione dicebamus) est quarta pars principalis huius libri. In quo agitur de finito & infinito, in motu. Repetit autem ex superioribus in hoc text. 60. duo necessaria fundamenta. Primum est id, quod dixerat text. 50. & 55. scilicet, quod omne quod mouetur mouetur in tempore: nam (vt dictum est text. 29.) in instanti fieri nequit motus. Alterum est id, quod asseruit text. 11. & sequentibus, videlicet, quod idem mobile maiori tempore, maiorem magnitudinem pertransit: & minori minorem. Quibus suppositis, intendit in hoc capite demonstrare hanc bimembrem conclusionem: Impossibile est, vt mobile aliquod in infinito tempore, finitam transeat magnitudinem, nisi eam infinities repetat (vt caueat à motu orbicularis cæli) & econuerso impossibile est, vt in tempore finito, infinitam transeat magnitudinem. Vtranq; partem satis ostenderat text. 20. & duobus sequentibus; sed est certe nimis in huiusmodi diuisionibus continui. Atqui in residua parte huius textus, demonstrat priorem partem conclusionis, in motu vniformis velocitatis, hoc modo. Signetur magnitudo quæuis finita, & detur ad libitũ, quod mobile in aliquo tempore pertranseat vnam partem illius magnitudinis: quod quidem tempus necesse est vt sit finitum: quia si tota magnitudo transitur tempore infinito, pars trãsitur in minori, & per consequens finito quia vnum infinitum non est minus alio. Tunc arguitur, sic. In tanto tempore, transibitur alia tãta pars magnitudinis, & in alio æquali tẽpore, alia æqualis pars, &c. (si motus sit vniformis) cum ergo partes magnitudinis sint finitæ, & quantitate, & numero, sequitur, quod & partes temporis sint vtroq; modo finitæ & per consequens, si magnitudo spatij est finita, tempus erit pariter finitum.

Text. lxj.

Sed & si non æquè velociter, refert nihil. Sit enim in quo. A. C. spatium finitũ, per quod motum sit infinito tempore: & tempus infinitum, in quo. D. F. Si igitur necesse: est prius, per alterũ altero motum esse: hoc manifestum est, quod tẽporis in priori & posteriori per alterum est motum: semper enim in pluri: per alterum erit motum, siue æquè velociter siue non æquè velociter mutetur, siue intendatur motus, siue remittatur, siue maneat: nihilominus. Accipiatur igitur spacij. A. C. aliquid quod sit. A. B. quod mensurabit. A. C. Hæc itaq; pars: infiniti in quodam absoluta est tempore: in infinito enim non est possibile: totum enim in infinito. Et rursus, alteram si cepero, tantam quanta est. A. B. necesse est in finito tempore: totum enim in infinito, & sic accipiendo. Quoniam autem, infiniti quidem nulla pars est, quæ mensuret: impossibile enim est infinitum esse ex finitis æqualibus & inæqualibus propterea quod mensurabuntur quæ finita sunt multitudine: & magnitudine, à quodam vno, siue æqualia sint, siue inæqualia, definita autem magnitudine: nihilominus, spatium autem finitum: quantis. A. B. mensuratur, infinito tempore. A. C. mouebitur. ¶ Similiter autem & in quiete. Quare neque fieri, neque corrumpi, possibile est semper aliquid vnum, & idem.

¶ In text. 61. probat eandem priorem partem vniuersalius, siue mobile moueatur vniformi, siue difformi velocitate. Sit enim, inquit, A. C. spatium finitum, per quod mobile mouetur, tempore infinito quod sit. D. F. Tunc necessarium est (inquit) vt illud mobile prius transeat priorem partem spatij, puta. A. B. quam posteriorem. B. C. ex quo manifeste sequitur, quod priorem partem debet transire in priori parte temporis, s. D. E. & aliam in posteriori: quia secundum successionem magnitudinis est successio & motus, & subinde temporis. Hinc rursus sequitur, quod si mobile aliquam partem magnitudinis transit aliquo tempore: per maius tempus transibitur eadem pars & aliquid aliud. Et id quidem siue mobile moueatur velocius, semper atque velocius, vt in motu naturali: siue tardius, ac tardius, vt in motu violento: siue maneat in eadẽ velocitate. His suppositis, accipiatur aliqua pars spatij. A. C. v. g. A. B. quam necesse est mensurare totum spatium. A. C. supponatur enim esse aliquotam. Atqui pars illa finito tempore pertransibitur, vt iam dictum est, postquam debet transiri in minori tempore, quam totum. Rursus, si aliam eandem partem accepero, necesse est etiam eadem ratione tempore finito pertransiri: siue minori, siue maiori, siue æquali, secundum quod mobile per eam velocius, tardiusue moueatur quam per primam, aut æquale velociter. Et cum partes illius spatij sint & singulæ finitæ magnitudinis, & omnes finitæ multitudine & numero fit, vt omnes partes temporis consumpti, in toto motu sint etiam numero & multitudine finitæ, & singulæ magnitudinis finitæ: siue sint æquales, siue inæquales. Et cum nullæ magnitudine & multitudine finitæ partes possint metiri. i. complere, & haurire totum infinitum, sequitur, vt tempus illud non possit esse infinitum: & per consequens. A. C. pertransibitur in tempore finito. Parenthesim ita legito. Impossibile est infinitum esse, ex finitis, siue æqualibus siue, inæqualibus (scilicet ex partibus tot numero, quot sunt signatæ in spatio, siue sint illius æquales, siue inæquales.) Quia mensurentur tunc finitum & infinitum; vno numero finito partium finitarum: nam spatium parte. A. B. finita finities sumpta, mensuratur. Quæcunque vero eodem numero finito partium finitarum mensurantur, siue partes vnius sint æquales partibus alterius, siue non, debent esse ambo finita. Et similiter (inquit) est in quiete. Nempe quod si duorum quietes mensurentur eodem numero partium temporis, quietes erunt finitæ. Vnde infert nõ esse possibile vnum idem semper. i. tempore infinito, aut generari, aut corrumpi. Nam cum quicquid generatur: aut alteratur aut augetur sit finitum: necesse est & motum ipsum ac subinde motionis tempus, esse finitum.

Tex. lxij.

Eadem autem ratio est, & quod neque infinito tempore per infinitum, possibile est moueri, aut quiescere, siue regulariter moueatur siue irregulariter: accepta enim quadam parte, quæ metietur totum tempus: in hac quantitate aliquam pertransibit ipsius magnitudinis & non totã, in toto. n. totã: & rursus inæquali aliam & in vnoquoq; similiter, siue æqualis sit, siue inæqualis ei quæ est à principio, refert autem

tem nihil: dummodo sit finitum quoddā, vnaquæq; manifestum enim est, quod consumpto tempore, infinitum non consumitur: finita diuisione, & quantitate, & numero, ablatione facta. Quare non transibit in tempore finito: infinitum: nihilque refert magnitudinem: versus alteram, aut versus vtranq; partem, esse infinitam: eadem enim erit ratio.

¶In textu. 62. probat secundam partem eiusdem conclusionis. s. q̄ neque econuerso possibile sit in tempore finito, magnitudinem infinitam pertransiri. Nam detur (v.g.) magnitudo infinita. A.C. quæ percurritur tē pore finito. D.F. & signetur vna pars aliquota illius tēporis, qua transitur vnaquæuis pars magnitudinis, quā partem spatij necesse est esse finitam: nam si toto tempore trāsitur spatium infinitum, parte temporis transitur minus, & per consequens finitum. Perseuerat enim in hoc, quod vnum infinitum non est altero minus. Et tunc manifestum est alia æquali parte temporis pertransiri vnam aliam partem magnitudinis, aut ęqualem, aut maiorem vel minorem, secundum q̄ motus fuerit vniformis, vel difformis. Vnde cum partes temporis sint numero finitæ singulæq; finitæ magnitudinis, fit, vt ita se habeant partes spatij, & per consequens totum spatium sit infinitum. Quia consumpto (inquit) tempore finito per numerationem partium finitarum, non consumitur infinitum spatium. Colligitur ergo quod non potest tempore finito spatium infinitum pertransiri. Neq; refert, inquit, sitne infinitus simpliciter versus vtrunq; extremum, an versus vnum tantum, secundum quid.

Tex.lxiij His autem demonstratis, manifestum est, quod neque finitam magnitudinem, infinitū contingit transire infinito tempore, propter eandem causam. In parte enim temporis: finitum, transibit: & in vnaquaque, similiter: quare in toto finitum.

¶Hactenus de mobili finito loqutus est, quod demonstrauit neque tempore infinito posse transire magnitudinem finitam: neq; finito, infinitam. Iam nunc sermonem transfert ad mobile infinitum. Atqui in hoc textu. 63. ostendit, quod neque infinitum mobile: finito tempore, potest magnitudinem finitam transire. Detur.n. (v.g.) spatium tripedale, & mobile finitum versus occidentem, terminatum hic in principio illius spatij super quod incipiat moueri. Tunc si tempore vnius horæ debeat totum mobile transire tripedalem magnitudinem, sequitur quod in quarta parte illius temporis transibit per illam magnitudinem, non totum mobile, sed finitum. i. pars finita illius. ¶Mendum enim est in omnibus traductionibus, quibus legitur: finitam transiuit, sed debet legi, finitum. i. finita pars mobilis. Nam si toto tempore mobile infinite longum transit per aliquod signum in parte temporis minor moles est illa, quæ transit & per consequens finita. Atqui cum partes temporis sint finitæ: & numero, & magnitudine, ita se habebunt partes mobilis: & per consequens mobile: q̄ tempore finito transit per magnitudinem finitam, esse non potest infinitum.

Textus. lxiiij. Quoniam autem finitum non transiuit infinitam in finito tempore: manifestum est, q̄ neque infinitum, finitam: si enim infinitum, finitam, necesse est & finitam, transire infinitum: nihil enim refert: vtrumuis esse id quod mouetur: vtroq; enim modo, finitum transibit infinitum. Cum enim moueatur infinitum, in quo est. A. erit aliquid ipsius secundum B. finitum, vt C.D. & rursus aliud: & aliud & semper sic. Quare similiter accidet infinitum motum esse per finitum, & finitum transisse infinitum neque enim fortassis possibile est, aliter infinitum, moueri per finitum: quàm quod finitum transeat infinitum, aut latione vtendo, aut mouendo, quare, quoniam hoc impossibile est, nō transiuit infinitum finitum.

¶In hoc text. 64. adhibet ad eandem conclusionem rationem secundam. Quæ certe est bona: nisi huiusmodi diuisiones satietatem iam fecissent. Ait enim, quod si finitum mobile, non potest infinitam magnitudinem in tempore finito transire (vt probatum est) eadē prorsus ratione sequitur, quod neque infinitum mobile, poterit finitam magnitudinem eodem tempore transire. Nam ex contradictorio consequentis, sequitur contradictorium antecedētis. Fac enim duo esse ligna ab hoc puncto versus oriens protensa, quorum vnum, puta. A sit infinitum. B. vero sit pedale. Idē tunc pollet si quiescente. A. velut spatio. B. moueatur per illud versus oriē tem & si quiescente. B. moueatur. A. per ipsum versus occidentē. Et hoc est quod ait, (nihil enim refert, vtrū uis esse quod mouetur, &c.) Cum enim moueatur infinitum, quod est. A. erit aliqua pars eius finita pedalis, sicut totū. B. quæ sit. C.D. & rursus alia & alia, quæ sint semper æquales. Quare quo tempore infinitum A. trāsit per finitum. B. finitum etiam. B. transit per finitum. A. Quinimo non potest aliter infinitum transire per finitum, quam vt finitum transeat per infinitum. Igitur si probatum est finitum mobile in tempore finito non posse transire infinitam magnitudinem, eadem ratione concluditur, quod neque infinitum mobile, potest in tempore finito, finitam transire magnitudinem.

Tex.lxv. At vero neque infinitum, infinito tempore transibit infinitum: si enim infinitum, & finitum: inest enim infinito, & finitum. Amplius autem & tempore accepto eadem erit demonstratio.

¶Pari ferme ratione probat, quod neque infinitū mobile, potest infinitum spatium in tempore finito pertransire. Quia cum in infinito mobili, sit aliqua pars finita, sequitur, quod aliquod mobile finitum, moueretur per spatium infinitum, in tempore finito: quod iam modo esse impossibile demonstratum est. Neque rursus si tempus statuatur infinitum; poterit infinitum mobile transire finitum spatium. Nam tunc aliqua pars finita ipsius mobilis transiret finitum spatium in tempore infinito cuius contrarium in initio huius capitis demonstrabatur.

Tex.lxvi Quoniam autem neque finitum infinitum transibit, neque infinitum finitum: neque infinitum in finito tempore mouetur, manifestum est quod neque motus erit infinitus, in finito tempore: quid enim refert motum, aut magnitudinem, infinitum facere? necesse enim

enim est vtrumuis & alterum, esse infinitum, omnis enim loci mutatio in loco est.

¶ In text. itaque postremo concludit id quod dictum est de tempore, spatio, & mobili, cēsendum esse de motu. Nempe, quod si mobile finitum non potest infinitū spatium transire, neque mobile infinitum, finitum, aut infinitum spatium in tempore finito, fit vt neque motus potest esse infinitus, in tempore finito. Eadem enim est quantitas & magnitudinis, & spatij per quam fit motus, & motus ipsius.

DE DIVISIONE quietis.

CAPVT. VIII.

Textus. lxvij.

QVoniam autem omne, aut mouetur, aut quiescit quod aptum natura est. quando aptum est, & vbi, & quo pacto necesse est omne, quod stat cum stat, moueri, si enim non mouetur quiescit, sed non contingit, vt ad quietem tendat quiescens.

¶ In capite octauo, quod quinta pars est huius libri, perque octo textus distribuit, post diuisionem motus, agitur de diuisione quietis. Quies autem (vt lib. 5. tex. 61. visum est) dupliciter accipitur. Vno modo proprie vt opponitur motui violento. Quæ est consistentia rei naturalis in suo loco naturali. Alio modo, pro cessatione motus quacunque, siue sit in loco naturali, siue extra. Quæ dicitur statio, vt quando lapis proiectus sursum, sistitur in puncto reflexionis, vbi cessat impetus. De quo videbimus lib. 8. Et illud proprius dicitur quietari, aut sisti, quam consistere aut quiescere. In quinque ergo prioribus textibus agitur de huiusmodi statione: & in reliquis de quiete. Proponit ergo primo in hoc text. 67. quod cum omne illud quod aptum natum est moueri, eo loco, & modo quo moueri aptum est, necesse sit semper aut moueri, aut quiescere, fit, vt id, quod stat idest sistitur, quando sistitur: moueatur. Nam alias tunc quiesceret quod est falsum: quia cum non sit in loco naturali, potius tendit ad quietem. Posset etiam dici statio, quando graue sursum retinetur ab aliquo prohibente motum: sed proprie hic videtur loqui de quietatione in puncto reflexionis. Quæ naturaliter semper durat per tempus: eo quod illic remissus impetus: licet non sufficiat sursum mouere graue: potens est tamē id parumper retinere.

Textus. lxviij.

Hoc autem demonstrato, manifestum est quod & in tempore stare necesse est, quod enim mouetur, in tempore mouetur, quod autem stat, ostensum est moueri, quare necesse est, in tempore stare.

Textus. lxix.

¶ Amplius autem, si velocius quidem & tardius in tempore dicimus: stare est velocius & tardius.

¶ Probat dupliciter omnem stationem naturalis motus esse in tempore. Prima ratio in textu. 68. est hæc. Omne quod stat, mouetur (quia remittitur ad suum locum naturalem tendens ad quietem) ergo statio illa: & sistentia est in tempore.

¶ Altera est in text. 69. Velocius & tardius, non est nisi tempore: sed contingit rem stare velocius & tardius idest diutius, aut breuius morari secundum conditionem impetus retinentis, ergo statio est in tempore.

Textus. lxx.

In quo autē tēpore primo id quod stat stat: in quouis huius necesse est stare. Diuiso enim tempore si in neutra quidem partium stat: neque in toto, quare non vtique stat id quod stat, sin vero in altero: non vtique in primo toto stat, secundum enim vtrumque in hoc stat: sicut dictum est, & in eo quod mouetur prius: vt autem id quod mouetur, non est in quo primo mouetur, sic neque in quo stat, id quod stat, neque enim ipsius moueri neque ipsius stare aliquid est primum.

¶ In text. 70. id quod de motu in textu. 50. dixerat, de statione repetit. Nempe rem quæ per se primo stat, & cessat in aliquo tempore, in qualibet parte illius temporis stare. Nam diuiso tempore in duas partes, si in neutra stat, neque toto tempore stat: si vero in altera stat, in altera vero mouetur, non stat per se primo in toto tēpore, sed ratione vnius partis. Mox ponit similem conclusionem de statione illi, quam text. 46. de motu statuerat: videlicet quod sicut non datur primum mutatum esse, quod est dicere primum esse motus, ita neque datur primum esse stationis.

Textus. lxxj.

Sit enim in quo primo stat: in quo A.B. hoc igitur: impers quidem non contingit esse motus enim non est in imperti, propterea quod motum est aliquid ipsius: quod autem stat demonstratum est moueri. At vero, si diuisibile est, in quauis partium ipsius stat, hoc enim ostensum est prius: quod in quo stat primo, in quauis parte illius stat. Quoniam ergo tempus est, in quo primo stat, & non impartibile est, omne autem tempus, in infinita diuisibile: non erit in quo primo statur.

¶ Demonstrat conclusionem quemadmodum aliam de motu. Si enim datur primum quo mobile stat, sit illud verbi gratia A. B. Tunc aut. A. B. est indiuisibile, aut diuisibile. Indiuisibile esse non potest: quia quod stat, iam modo probatum est moueri, eo quod remittitur ad locum naturalem. Motus autem in indiuisibili non potest. Si autem sit diuisibile, cū in illo debeat per se primo stare sequitur, quod in qualibet parte illius tēporis stat. Et quia tempus est diuisibile in semper diuisibilia; ante quodlibet tempus in quo stat, iam steterat in parte illius. ¶ Posset quis hic obijcere, quod datur primum instans esse stationis, quod primum non esse motus. Sed ad hoc iam iam respondet Philosophus.

Textus. lxxij.

Neque igitur: quiescens, quando primum quieuit est, in imperti enim non quieuit: propterea quod non est motus in impartibili. In quo autem est ipsum quiescere: & ipsum moueri. Tunc enim dicimus quiescere: quando & in quo aptum natura est moueri, non mouetur id, quod aptum natura est.

¶ Post eam stationem: quæ impropriē est quies: prosequitur idem demōstrare de quiete. Nempe quod non datur primum esse quietis. Et demonstratio est huiusmodi. Si daretur primum esse quietis, maxime esset illud instans, quod est primum non esse motus: sed tamen in instan

in instanti non est quies: vt text. 30. & duobus sequentibus probatum est: nam cum quies sit priuatio motus non est, nisi quando aptus natus est fieri motus, motus autem in instanti fieri nequit, ergo nec quies.

Textus. lxxiij.

Amplius autem & nunc dicimus quiescere: cum similiter se habet nunc & prius: tanquam non vno quodam dijudicantes, sed duobus minimis. Quare non erit in quo quiescit impers.

¶Si vero partibile est: tempus vtique erit, & in quauis ipsius partium quiescet: eodē enim modo demōstrabitur: quo & in prioribus. Quare nihil primum erit, hæc autem causa est: quia quiescit quidem, & mouetur omne, in tempore, tempus autem non est primum: neque magnitudo, neque omnino, vllum continuum: omne enim in infinita partibile est.

¶Sectio huius textus non est adeo apta. Probat primum ratione secunda, quod in instāti non est quies. Quiescit enim illud quod similiter se habet similiter autem se habere dicit ordinem ad duo, vt scilicet, eodēmodo se habeat nunc, sicut ante, duo autem indiuisibili esse non possunt: ergo in diuisibili non est quies. Reuertitur deinde ad propositam conclusionem. Si ergo primum esse quietis non consistit in indiuisibili, necesse est, vt primum illud sit tempus, in cuius omni parte mobili quiescat: temporis autem non est dabilis prima pars: ergo neque quietis est dabile primum. Causa ergo, inquit, cur neque in motu, neque in quiete, est dabile primum, est quod vtrunque fit in tempore: & temporis, sicut neque alicuius continui, non est dabilis prima pars.

Textus. lxxiiij.

Quoniam autem omne quod mouetur in tempore mouetur, & ex quodam in quoddam mutatur: in quo tempore mouetur secundum se, & non quia in illius aliquo, impossibile est tunc secundum aliquid esse primū quod mouetur quiescere enim: est in eodem esse, tempore aliquo & ipsum & partium vnamquanque: sic enim dicimus quiescere, quando in alio & alio nunc, verum sit dicere, quod in eodem & ipsum, & partes sunt. Si autem hoc est quiescere, non contingit id quod mutatur secū dum aliquid esse totum secundum primum tē pus: tempus enim omne, diuisibile est. Quare in alia & alia ipsius parte, verum erit dicere, quod in eodem fit, & ipsum & partes.

¶Si vero non sic est, sed in vno solo nunc est non erit tempore vllo secundum aliquid, sed secundum terminum temporis: in ipso autem nunc, est quidem semper secundum aliquid manens: non tamen quiescit: neque enim moueri, neque quiescere est in ipso nunc, sed non moueri quidem verum est in ipso nunc: & esse secundum aliquid: in tempore autem non contingit esse: secundum quod quiescit, accideret enim id quod fertur, quiescere.

¶In calce denique huius capituli, vt se præparet ad respondendum sophismatibus Zenonis, resumit prius duo illa toties repetita fundamenta, videlicet, quod omne: quod mouetur: in tempore mouetur & ex quodam in quoddam mutatur. Vnde elicit tertium, quod impossibile est id, quod mouetur, eo tempore, quo mouetur per se primo, idest secundum quālibet partem illius temporis: illo, scilicet tempore vel aliqua parte illius esse secundum aliquid primum idest: manere penes aliquam partem spatij primo, & per se. Quod addit ad denotandum quod nihil prohibet esse in aliquo puncto per aliquod instans. Et probatur. Quiescere aliquam rem est aliquo tēpore esse in eodem (scilicet loco, aut sub eodem gradu qualitatis, aut quantitatis) secundum se, & quamlibet sui partem, Nā quiescere est: quod in alio & alio nūc res maneat in eodem loco: aut alio quouis termino. Addit secundum vnam quanque partem: quia arbor dum vento huc illuc pellitur, licet truncus sit fixus, non simpliciter quiescit. Et lignum per quod calor successiue extenditur, licet secundum partem non moueatur, non tamen simpliciter quiescit. Si ergo mobile per aliquod tempus maneret in eodem loco secundum quamlibet partem & mobilis, & temporis, & loci illic quiesceret: nam cum omne tempus sit diuisibile, habeatque plura nunc, in diuersis nunc esset in eodē loco. Subdit autem, quod si mobile solum per aliquod nunc sit in eodem loco, non inde sequitur: quod quiescat, sed id solum: quod in tali nunc: non moueatur. Nam iam satis ostensum est quod indiuisibili nūc: nec motus est: nec subinde quies. Hic locus strenue aduersus eos pugnat, qui credunt intensionem & augmentationem fieri per minima, vt postquam in instanti producitur minimū qualitatis tantisper cesset motus quoadusque aliud minimum producatur: & ita sequenter. Concedunt nanque durante tempore motus manere mobile per tempus sub eadem forma inuariatum. Sed de hoc. 1. de gene.

QVO AD SOPHISMATA Zenonis respondetur.

CAPVT. IX.

Textus lxxv.

ZEno autem male ratiocinatur. Si enim semper, inquit quiescit omne aut mouetur cum est secundum æquale est autem semper id quod fertur in ipso nunc, secundum æquale: immobilem eam esse sagitam, quæ fertur.

Textus. lxxvj.

¶Hoc autem: falsum est, non enim componitur tempus ex ipsis nunc indiuisibilibus: sicut nec alia magnitudo vlla.

¶Duo hæc postrema capita (sexta scilicet: pars huius libri) in hoc posita sunt, vt respondeatur antiquis philosophis de successione & diuisione motus. In hoc enim cap. 9. quod vndecim habet textus: respondetur Zenoni: & in sequenti respondetur Democrito & Heraclito. Proponit ergo in hoc text. 75. paralogismum Zenonis, quo falso & contra experientiam colligebat: sagittam dum volat non moueri. Quicquid est (inquit) in loco sibi

sibi æquali, aut mouetur tunc, aut quiescit: sagitta in quolibet momento temporis, est in loco sibi æquali: ergo in illo nunc aut mouetur, aut quiescit: sed iudicio sensus non mouetur, ergo quiescit, si autem in quolibet nunc quiescit, in toto tempore quiescit. ¶ Solutio subditur in text. 76. Et potuisset quidem statim argumentum repellere negando quicquid est in loco moueri, aut quiescere, si tantum sit in illo per instans, vt iam modo dicebat: at quia satis fuisset Zenoni, si consideretur, quod in nullo instanti sagitta mouetur: nam inde argueret, quod neque in toto tempore mouetur, aliter restinguit vim argumenti: negando scilicet hanc consequentiam. Nam vt inferatur mobile in aliquo tẽpore non moueri, assumendum est, quod in nulla parte talis temporis mouetur, momenta vero non sunt partes, ex quibus tempus constat. Et ideo non sequitur, in nullo nunc huius temporis fit motus ergo neque in hoc tempore.

Textus. lxxvij.

Quatuor autem sunt rationes de motu, Zenonis, ingerentes difficultatem soluentibus. Prima quidem est ea, quæ de ipso non moueri est: propterea quod prius ad medium oportet peruenire id quod fertur: quam ad finem: de qua diuisimus in prioribus rationibus.

¶ In text. 77. serie & ordine rationes quatuor Zenonis exorditur quæ difficultatem solebant soluentibus ingerere. Prima est hæc: Quicquid mouetur per aliquod spatium prius venire debet ad punctum medium quã ad extremum, & priusquam pertranseat medietatem, debet transire primam quartam & prius primam octauam, &c. ergo si continuum diuidatur in semper diuisibilia (vt erat sententia Aristo.) infinitæ erunt huiusmodi partes in continuo: infinita autem, pertransiri non possunt: ergo mobile nunquam pertransibit spatium quantumcunque paruum. ¶ Ad hanc rationem dicit se supra respondisse, scilicet text. 19. nempe, quod spatiũ non est infinitum, idest, carens extremis, sed infinitum diuisione: quemadmodum & tempus ipsum. Vnde nihil prohibet spatium habens hoc modo infinitas partes pertransiri tempore, quod eodem habet modo infinitas. Et solutio hæc solum est ad hominem: qui eodem modo debet cernere tempus esse infinitum quo spatiũ. Nam vera solutio est libr. 8. tex. 68. quod in magnitudine non sunt infinitæ partes in actu, scilicet, diuisæ (nam illæ non possent transiri) sed sunt tantum in potentia.

Textus. lxxviij.

Secunda autem: ea quæ vocatur Achilles. Est autem hæc: quod tardius nunquam apprehendetur currens à velocissimo: ante enim necesse est eat persequens vnde mouit fugiẽs. Quare semper aliquo id quod tardius est, antecedere necesse est.

¶ Secundam rationem eodem paralogismo colligebat. Nempe quod si velocissimum mobile incipiat moueri à certo puncto & tardissimum paruissimo interuallo præcedat, nunquam velocissimum attinget tardissimum. Etenim eo tempore, quo velocissimum venerit ad punctum, vbi est tardissimum, tardissimũ erit in alio distanti: & quo tempore velocissimum venerit ad illud, tardissimum erit in alio: & ita cũ fugiter fiat, nunquam celerrimum sequens attinget morosissimum fugiens. Hæc dicebatur Zenonis Achilles. Vnde in prouerbium abijt inter peripateticos, argumentum quod fortissimum ab aduersario censetur, Achillem nuncupare.

Textus. lxxix.

Est autem & hæc ratio eadem illi, quæ in duo æqualia sit sectioni: differt autem in diuidendo non duo acceptam magnitudinem. Nõ attingi igitur tardius: accidit ex ratione. Fit autem propter idem cum bipartitione, in vtrisq; enim accidit: non peruenire ad terminum diuisa quodammodo magnitudine. Sed additur in hãc quod neque velocissimum tragice dictum, in persequendo tardius: quare necesse est: & solutionem esse eandem.

Textus. lxxx.

¶ Putare autem: quod præcedens non attingitur, falsum est, cum enim præcedit, non attingitur, sed tamen attingetur, si oporteat transire finitum, hæ igitur sunt rationes duæ

¶ Volens Phi. ad vtrunque simul sophisma respondere; ait eadem vtrunque ratione procedere tametsi verbis differant. Nam hæc etiam nititur eadem diuisione, qua præcedens, scilicet quia prius debet mobile venire ad medium, quam ad finem. Et ideo si aliquid probaret, non solum id esset, quod velocissimum nunquã attinget tardissimum: verum quod nũquam veniet ad punctum: vnde proficiscitur tardissimum. Vnde licet hæc ratio non diuidat magnitudinem in duo. Quod tamen (inquit) non attingat tardius, accidit ex ratione scilicet eadem in virtute. Quia non peruenire, scilicet, in prima ratione ad terminum spatij, & in secunda ad tardissimum, in vtrisque accidit ex diuisione quodam modo magnitudinis, qua falsò putant spatium sic continere infinitas partes, vt neutiquam valeat pertransiri. Sed adijciunt in secunda tragice, idest, sumptuose, & fastu quodam admirationis gratia illud superlatiuũ quod velocissimum non potest tardius persequendo consequi.

¶ Solutio autem est, quod quandiu tardius præcesserit non attingitur. Tamen admisso (vt rei veritas est) quod tempore finito transibitur aliqua pars spatij, tandem attingetur à velocissimo. Nam si velocitas (verbi gratia) est in duplo maior transibit velocissime in eodem tempore, in duplo maius spatium, quam tardissimum.

Textus. lxxxj.

Tertia autem, quæ nunc dicta est: quod sagitta quæ fertur stat. Accidit autem, propter ea, quod sumit tempus componi ex ipsius nũc non dato enim hoc, non erit collectio.

¶ Tertia inquit ratio est illa quæ in initio huius capitis facta est: hoc fundamento innitens, quod tempus ex momentis constat: colligensque subinde, quod si momento nullo sagitta mouetur, neque mouetur tempore toto, fundamẽto autem subuerso collectionem corruere necessarium est.

Textus. lxxxij.

Quarta autem, ea quæ de ijs est, quæ in stadio mouentur econtrario, æqualibus magnitudinibus iuxta æquales, his quidem à fine stadij, illis vero à medio, æquali velocitate, in quo accidere putat, æquale esse tempus dimidium duplo. Est autem deceptio in eo: quod hoc quidem iuxta quod mouetur: illud autem

iuxta, id quod quiescit per æqualem magnitudinem censet: æquali tempore, ferri: hoc autem falsum est. Vt sint stantes æquales magnitudines, in quibus. AAAA. aliæ autem in quibus ipsa. BBBB. incipientes à medio ipsorum. A. æquales secundum numerum his & magnitudinem. Aliæ autem: in quibus ipsa. CCCC. ab vltimo æquales his numero & magnitudine; & æque veloces ipsis B. Accidit igitur primum. B. simul in vltimo esse: & primum C. eorum quæ iuxta se inuicem mouentur. Accidit igitur ipsum. C. iuxta omnia ipsa. B. transisse. Ipsa autem B. iuxta dimidiũ ipsorum. A. Quare & dimidium esse tempus. Æquali enim vtrunque est, iuxta vnumquodque. Simul autem accidit ipsa B. iuxta omnia C. transisse. Simul enim erit primum. B. in contrarijs vltimis, æquali tempore motum iuxta vnumquodque ipsorum B. quanto circa vnum quodque ipsorum. A. vt inquit, propterea quod vtrũque æquali tempore iuxta ipsa A. sunt. Ratio igitur hæc est. Accidit autem: ob id quod dictum est falsum.

¶Quartam plusquam sophisticam rationem comminiscebatur Zeno, qua diuisionem continui reprobaret. Sequeretur enim, aiebat, dimidium tempus æquale esse suo duplo, vt dimidiatam horam toti horæ. Sit enim (exempli gratia) quadrupedale spatium, quod designetur quatuor literis. A. sitque illud immobile. Quod nos claritatis gratia faciamus esse in mari. Sitq; magnitudo mobilis verbi gratia, nauis itidẽ quadrupedalis, quæ designatur quatuor literis. B. taliter vt primum. B. loco respondeat medio puncto totius spatij fixi. Sitque alia magnitudo mobilis itidẽ quadrupedalis quæ designatur per quatuor. C. quæ ponatur è regione, ad quatuor. B. ita, vt primum. C. loco respondeat vltimo. A. & instanti initiatiuo horæ, quiescente tota magnitudine. B. incipiat moueri. C. versus. B. Et in instãti medio horæ, quando videlicet primum. C. obuiat primo. B. in puncto medio spatij fixi. B. incipiat moueri è regione versus vltimum. A. eadem velocitate, qua mouetur. CC. vero progrediatur versus primum. A. hoc posito, in fine horæ primum. C. erit cum primo. A. & primum B. cum vltimo. A. atque adeo omnes tres magnitudines iacebunt pariter ab eodem in idem punctum. Tũc manifestum est tempus, quo. B. mouetur esse dimidium tẽporis. quo. C. mouetur, mota enim sunt ambo eadem velocitate & . B. sola secunda medietate horæ, transibit medietatem spatij fixi. C. vero in tota hora transiuit totum spatium. Sophisma ergo Zenonis erat hoc. B. transiuit omnia quatuor. C. & quatuor. C. sunt æqualia ipsis quatuor. A. ergo tantũ spatium cucurrit. B. quantũ C. & æque velociter ergo tãto tempore mouebatur. B. quanto. C. & per consequens medietas horæ est æqualis toti. Respõdet Aristo. fallaciam esse quod. B. quidẽ ferebatur, iuxta id, quod mouetur, id est iuxta quatuor C. quæ mouebantur motu contrario. C. vero mouebatur iuxta id quod quiescit, id est, iuxta quatuor. A. Et ideo in secunda medietate horæ, qua. C. transiuit quatuor. C. propterea quod transitus. B. constabat ex duobus motibus. Si enim. C. maneret fixum. B. non transisset nisi duo. C. sed quia. C. mouebatur versus ipsum. B. transita sunt oĩa quatuor. C. sicuti & ipsum primũ. C. eadẽ medietate horæ transiuit omnia quatuor. B. Non ergo sequitur. B. eadẽ velocitate transiuit tãtum spatium quantũ transiuit. C. ergo tempora motus fuerunt æqualia. Sed addendum est in antecedenti, transiuit tantũ spatium fixum.

Textus. lxxxiij.

At vero secundum eam: quæ in contradictione est mutationem: nihil nobis erit impossibile. Vt si ex non albo in album mutatur, & in neutro est: sic vtique neque album est, neque non album, non enim, si non totum in vtrouis sit: non dicetur album aut non album: album enim dicimus aut non album: quia totũ sit huiusmodi, sed quia plurimæ, aut maxime præcipuæ partes, non idem autem est: & non esse in hoc totum.

¶Similiter autem, & in eo quod est, & in eo quod non est; & in alijs: quæ secundum contradictionem sunt erit non enim ex necessitate: in altero oppositorum, in neutro autem totum semper.

¶Præter quatuor has rationes, addebat Zeno & aliã, qua arguere contendebat nihil posse moueri, cũ enim (aiebat) aliquid mouetur motu contradictionis, scilicet, ex non aere, in aerem, aut ex albo, in nõ album, in neutro esse potest termino: quod enim est in termino à quo nondum mouetur, quod vero est in termino ad quẽ iam mutatum est: ergo non restat vbi sit quando mouetur: & per consequens nihil mouetur. Respondet Phi. quod ratio hæc procederet forte contra eos, qui dicerent indiuisibile moueri: nam indiuisibile non potest esse partim in termino à quo & partim in termino ad quem. Sed tamen nobis (inquit) nihil impossibile concludit, quia nihil mouetur nisi diuisibile. Et ideo quod mouetur in neutro est totum: sed partim in vno, & partim in alio vt apparet in motu locali. Et ideo illud neq; dicetur simpliciter albũ neq; simpliciter nõ albũ: quia albũ nõ est quicquid habet albedinẽ, nisi per maiorem sui partem extendatur. Loquitur hic Phi. de albo & non albo vt designant duos terminos immediatos: nam inter nigrum & album, sunt mediæ qualitates, per quas trãsit id, quod mouetur. Pręter hanc solutionem dabitur alia responsio lib. 8. text. 67. scilicet quod in mutationibus instantaneis non est necessarium quod moueri, præcedat mutatum esse: nam minimum formæ substantialis incipit in instanti: & ideo nullum est instãs: aut tempus in quo res mouetur motu generationis.

Textus. lxxxiiij.

Rursus in circulo & in sphæra: & omnino ijs, quæ in seipsis mouentur: quoniam accidet ipsa quiescere: in eodem enim loco, secundum tempus quoddam erunt: & ipsa, & paries: quare: quiescent simul, & mouebuntur,

¶In hoc text. 84. proponitur alia ratio Zenonis qua contendebat nihil moueri circulariter. Arguebat enim Quicquid permanet in eodem loco quiescit: quicquid autem mouetur localiter, permanet in eodẽ loco, quia cum non mouetur de loco ad locum non mutat locum ergo quod mouetur circulariter quiescit.

Textus. lxxxv.

Primo nanque partes non sunt in eodem vllo tempore. Deinde: & totum semper mutatur in alterum: non enim eadem est ea quæ ab ipso.

ab ipso. A. sumitur circunferentia, & ea quæ ab ipso. B. & quæ ab ipso. C. & aliorum vnoquoque signorum: nisi vt musicus homo & homo: quia accidit. Quare mutatur semper altera in alteram, & nunquam quiescit. Eodē autem modo: & in sphæra, & ijs quæ in seipsis mouentur.

¶ Huic sophismati bifariam occurrit Philo. Primum, inquit, quanuis totum non mutet locum, tamen singulæ partes mutant locum: dum illa quæ est in oriente, postmodum est in occidente. Secundo respondet, totum etiam circulariter motum quodammodo mutare locum. Nam designentur in circulo tria, verbi gratia, puncta in triangulo non est idem circularis motus, qui incipit ab. A. ei, qui incipit à B. neque est idem, qui incipit à B. ei, qui incipit à C. saltem secundum rationem: sed sunt idem subiecto ratione differentes. Et ideo neque loca, quibus fiunt sunt prorsus eadem, sed ratione diuersa. Vt si in motu recto mobilis pedalis, per spatium bipedale inspicias, videbis successiuè mobile exire à prima pedalitate, & intrare secundam. Quemadmodū ergo si terminus acquisitus in secunda coniungeretur cum termino à quo considerandum est secundū partes in motu cœli.

aliquod accidens duplicitér. Vno modo: tanquam res separata existens in eo, quod per se mouetur, vt nauta mouetur ad motum nauis. Alio modo, tanquam formaliter inhærens ei: quod per se mouetur, vel tanquā pars vel tanquam accidens, vt caput, & albedo, & punctum mouentur ad motum hominis. Deinde exponit se de quo indiuisibili loquatur. Est enim indiuisibile, aut secundam speciem, vt homo diceretur indiuisibilis, quia non diuiditur in plures species, aut secundum numerum, vt Petrus: & quodlibet indiuiduum dicitur indiuisibile: quia non diuiditur in plura integra supposita. Et hęc indiuisibilia nihil vetat per se moueri. Aliud est indiuisibile secundum quantitatem, vt punctum: & hoc est, quod non per se mouetur. ¶ Exponit præterea id quod prædixerat videlicet partē moueri ad motum totius idque explicat in motu circulari, vbi perspicacius apparet differentia motuum partium à motu totius. Si enim in motu, verbi gratia sphæræ, solis consideres medietatem grossitiei interiorem versus cōcauum, minorem circulum describit in die naturali, quam pars exterior, versus conuexum: ob idque tardius morosiusque mouetur. Motus autem totius orbis debet iudicari penes maximum circulum descriptum à puncto signato in conuexo, siquidem ille circulus describitur à tota sphæra. Concludit ergo, quod punctum mouetur per accides, ad motum continui: non tanquā pars continui, sed tanquam ille, qui mouetur in naui, Neque vero est similitudo summa, quia punctum licet non sit pars, in est tamen continuo.

QVOD INDIVISIBILE non mouetur.

CAPVT. X.

Textus. lxxxvj.

DEmonstratis autem his, dicimus, quod id quod impers est, non cōtingit moueri, nisi secundum accidens vt corpore moto, aut magnitudine, in qua est, sicuti si id, ꝙ in naui est: moueatur nauis motu, aut pars, totius motu moueatur,

¶ Impers autem dico id, quod est secundum quantitatem indiuisibile. ¶ Etenim partium motus, alteri sunt, & secundum ipsas partes, & secundum totius motum, viderit autem aliquis, & in sphæra maxime differentiam, non enim eadem velocitas erit, & partium, quæ sunt iuxta centrum, & quæ extra, & totius tanquam non vno existente motu: vt igitur diximus, sic quidem contingit moueri id, quod impers est, vt is, qui in naui sedet naui currente: per se enim non contingit.

¶ Sunt qui textum hunc in calce superioris capitis ponant: congruentius tamen ponitur in principio decimi: cum sit conclusionis propositio: in cuius demonstratione versatur capitulum hoc. Etenim postquam respōsum est Zenoni: progreditur ostendere in quinque prioribus tex. impartibile non moueri per se. Quo condemnatur Democritus: asserens indiuisibiles atomos per se moueri In reliquis quatuor text. respondet Heraclito. Sunt in hoc capitulo textus nouem. In quorum hoc primo statuitur primum conclusio, quod impartibile non mouetur per se sed per accidens. Mouetur autem

Textus. lxxxvij.

Mutetur enim ex. A, B. in. BC. siue ex magnitudine, in magnitudinem, siue ex specie in speciem, siue secundum contradictionem. Tēpus autem sit, in quo primo mutatur: in quo. D. ergo necesse est ipsum eo, quo mutatur tempore: aut in A. B. esse: aut in B. C. aut aliud quidem quid huius, in hoc aliud autem quid in altero, omne enim quod mutatur: sic se habebat, in vtroque igitur: non erit aliquid ipsius partibile enim erit. Atvero, neque in. B. C. mutatum enim erit: supponitur autem mutari. Relinquitur igitur: ipsum in. A. B. esse, eo quo mutatur tempore, quiescet ergo, in eodē enim esse tempore quodam: quiescere est.

¶ Probat conclusionem, videlicet, quod indiuisibile non per se mouetur, quatuor rationibus. Prima in hoc tex. 87. est hæc. Moueatur indiuisibile ex termino A. B. ad terminum proximum B. C. siue sint motus secūdum quantitatem, siue secundum qualitatem, siue secundum contradictionem, vt ex non albo in album, aut ex non aere, in aerē: & tēpus quo per se primo, i, in quo toto mouetur, sit. D. tunc quæritur in tempore. D. aut mobile est in termino à quo, scilicet, A. B. aut in termino ad quem: puta. B. C. aut partim in vno, & partim in alio: aliud enim quartum membrum fingi non potest. Sed neque tertium dare potest contraria opinio: nam si cōcederet partim esse in vno termino: & partim in alio, fateretur mobile esse diuisibile. Si autem detur secūdū, scilicet, quod est in termino ad quem, iamtunc mutatum est: & per consequens, non mouetur. Si vero dederit primum, quod est in termino à quo, idem sequitur nam cum illic est nunc, & erat immediate ante hac, sequitur vt illic quiescat.

Textus. lxxxviij. Quare non cõtingit: id quod impers est moueri, aut omnino mutari. Vnice enim hoc pacto esset ipsius, motus, si tempus esset ex ipsis nunc, semper enim in ipso nunc, motum esset & mutatum, vt moueatur quidem nunquam motum autem sit semper, hoc autem quod impossibile sit, demonstratum est & prius neque enim ex ipsis nunc est tempus: neque linea ex punctis, neque motus ex momentis est, nihil enim aliud facit hoc dicens: quam motum ex impertibus, sicut si tempus ex ipsis nunc: aut magnitudinem ex punctis.

¶ Secunda ratio in text. 88. sumitur, ex his, quæ supra dicta sunt. Dictum enim est, quod indiuisibile nunc non sit motus, sed in quolibet nunc est aliud, & aliud mutatum esse. Si ergo tempus componeretur ex instantibus: motus subinde componeretur ex mutatis esse, vt text. 6. ostensum est. Tunc nihil prohibet, vt indiuisibile moueretur, quia non requireretur tũc, quod partim esset in termino à quo & partim in termino ad quem, sed q̃ in alio & alio nunc esset in alia & alia indiuisibili parte spatij: & ideo tunc nunquam verum esset dicere, nunc mouetur, sed nunc mutatum est. At vero iam supra in hoc libro probatum est, quod neque linea ex punctis, nec tempus ex instantibus, neque ex mutatis esse constat motus.

Textus. lxxxix. Amplius autem, & ex his manifestum est, quod neque punctum, neque aliud indiuisibile vllum contingit moueri, omne enim quod mouetur, impossibile est prius per maius moueri seipso, quam aut per æquale, aut minus, si autem hoc manifestum est, quòd & punctũ per minus, aut æquale mouebitur primum. Quoniam autem indiuisibile est, impossibile est minus moueri prius, per æquale ergo: sibi ipsi, quare: erit linea ex punctis, semper enim cum per equale mouetur: omnem lineam, punctum mẽsurabit, si autem hoc impossibile est: & moueri indiuisibile, impossibile est.

¶ Tertia ratio est in text. 89. talis. Quicquid mouetur priusquam transeat spatiũ se maius trãsit, aut sibi æquale, aut se minus. vt pedale, prius transit pedale, & prius semipedale, quam bipedale spatium: ergo si punctum mouetur, similiter se habebit, punctum autem moueri non potest per aliquid se minus, cũ sit indiuisibile, ergo mouebitur per æquale. Si vero punctum mouetur per æqualia puncta lineæ quæ est in spatio, sequitur quod linea ipsa componitur ex punctis. Nam si punctum mobile mouetur per puncta lineæ, numerat ipsa puncta: & per consequens omnem lineam mensurat, idest aliquoties sumptum reddit totam. Et eadem ratione colligitur, quod puncta in linea sunt sibi inuicem immediata.

Textus. xc. Amplius autem, si omne in tempore mouetur, in ipso autem nunc nihil autem omne diuisibile tempus est: erit aliquid tempus eo tempore minus, in quo mouetur, per tantum quantum ipsum est. Hoc igitur, erit tempus, in quo mouetur, propterea quod omne, in tempore mouetur, tempus autem omne, diuisibile esse, demonstratum est prius. Si ergo punctum mouetur, aliquod erit tempus eo tempore minus, in quo ipsum motum, est sed impossibile est, in minori enim, per minus necesse est moueri, quare erit diuisibile, id quod indiuisibile est in minus, sicuti, & tempus in tempus. Vnico enim modo moueretur, id quod impers est, & indiuisibile: si esset in ipso nunc impartibili moueri possibile, eiusdem enim rationis est, in ipso nũc moueri & indiuisibile quod moueri.

¶ Quarta ratio est in text. 90. quem apud Vatablum deprauatum, vt esset intelligibilis, emendauimus: Ratio est hæc. Demus aliquod mobile, verbi gratia pedale, transire per aliquod signum fixum, vt text. 48. dicebamus: manifestum est tunc, quod prius transit medietas mobilis, quam totum, & prius quarta pars, quã medietas, &c. Est ergo argumentum. Cum omnis motus fiat in tempore, & omne tempus sit diuisibile in semper diuisibilia, in omni motu est signare tẽpus, minus eo tempore, in quo mobile transit spatium sibi æquale vel (quod idem est) in quo mobile totum transit per aliquod signum fixum: in quo, scilicet, minori tempore, transit pars mobilis. Et quacunque parte mobilis data datur minor pars temporis, in qua transit minor pars mobilis. Si igitur punctum mouetur, dabitur minus tẽpus eo, in quo pũctum transit spatium sibi æquale: hoc autem est impossibile, quia tunc in illo minori deberet transire per idem signum, pars puncti: quam tamẽ nullam habet: alias esset diuisibile. Subdit ergo Aristote. vnico modo posse indiuisibile moueri: nempe si motus fieret in instanti: quia tunc, sicut non esset necessarium dare partem temporis, in quo totum mouetur neque opus esset dare partem mobilis. Et ideo supra consequentibus rationibus probatum est, & motum, non fieri in instanti, & indiuisibile, non posse moueri.

Textus. xcj. Mutatio autem: nulla est infinita: omnis enim est ex quodam in quiddam: & ea, quæ est in contradictione, & quæ est in contrarijs. Quare earum, quæ secundum contradictionem sunt: affirmatio, & negatio terminus est vt generationis quidem, id quod est: corruptionis vero: id quod non est, earum autem, quæ sunt in contrarijs ipsa contraria, hæc enĩ sunt extrema mutationis, quare & alterationis omnis (ex cõtrarijs enim quibusdã est alteratio) similiter autem, & augmentationis, & diminutionis, augmentationis enim terminus est, qui secundum naturam propriam est perfectæ magnitudinis. Diminutionis vero: huius remotio.

¶ In hoc text. 91. & subsequentibus subinfert ex supra dictis, nullum motum, aut mutationem horum inferiorum, posse esse perpetuam & infinitam. Quo contradicit Heraclito. dicenti, omnia semper moueri. Id quod primo manifestat in motu alterationis (quem vocat in contrarijs) & in motu augmentationis: & in motu generationis, & corruptionis qui est secundum contradictionem. Nam terminus (inquit) generationis, est esse: corru-

corruptionis autem, non esse: termini vero alterationis sunt extrema contraria: vt a summo frigido, ad summum calidum: a summo nigro ad summum album. Augmentationis vero terminus est maxima quantitas sub qua vnaquæque species conseruatur: decrementi vero minima (loquitur enim de augmento & decremento rerum naturalium) vbi autem motus terminum habet & finem esse non potest infinitus: repugnat enim infinito terminum habere. Nullius ergo rei corruptibilis motus est sempiternus.

Textus. xcij.

Loci autem mutatio: sic quidem non erit finita, non enim omnis, in contrarijs est. Sed quoniam impossibile est diuisum esse sic: ex eo quia non contingit esse diuisum multipliciter enim dicitur impossibile) diuidi non contingit, id quod sic impossibile est diuidi nec omnino quod impossibile est fieri, fieri: neque quod mutari impossibile est, continget vtique mutari in id, quod possibile est mutari.

Textus. xciij.

¶ Si ergo id, quod fertur, mutetur in aliquid: & impossibile erit mutari. Quare non est infinitus motus neque feretur infinito motu, impossibile enim est: transire illum. Quod igitur sic non est infinita mutatio vt non finiatur terminis manifestum est.

¶ In tex. 92. ait non adeo lucide eandem rationem procedere de motu locali: quippe qui non omnis ita habet manifestos terminos contrarios. Ait non omnis: quia in motibus naturalibus grauium & leuium termini sunt centrum & concauum lunæ, qui proinde motus esse non possunt infiniti & continui: in motibus vero liberis (quales sunt animalium) & in motibus violentis proiectorum non hac ratione sumuntur termini sed secundum voluntatem aut potentiam mouentis. Ob idque in huiusmodi motibus rectis alia ratione mõstrandum est infinitum motum non esse possibilem. Supponenda enim est maxima hæc id quod non contingit esse diuisum ex eo quia non contingit, fit vt sit impossibile sic esse diuisum. Et quia impossibile (vt habetur primo de cœlo) accipitur multipliciter scilicet & secundũ quid: pro eo quod nõ bene nõ facile, factibile est & simpliciter pro eo quod nullatenus fieri potest, aut se accipere impossibile simpliciter. Exẽpli gratia. Si non contingit continuum in omnem suam partem esse diuisum, impossibile est sic esse diuisum & si non contingit aliquid fieri, impossibile est sic fieri. Id quod dialectici dicunt: si de inesse non est possibilis modalis erit impossibilis. Eadem ratione per oppositum, si contingat aliquid mutatum esse à quodam in quiddam nõ erit impossibile sic mutari, nã si motus ad terminum esset impossibilis & assecutio termini esset impossibilis.

¶ Ratiocinatur ergo sic in text. 93. Quicquid mouetur, mouetur à quodam in quiddã, ergo contingit mutatum esse in terminum, quod autem contingit mutatum esse in aliquem terminum possibile est moueri vsque ad illum: infinitum autem spatium impossibile est pertransire, ergo infinitus motus non est possibilis. Et sic concludit manifestum esse quod non est sic possibilis infinita mutatio vt nõ finiatur aliquo termino. Quod est dicere impossibilem esse infinitum motum rectum per infinitam magnitudinem.

Textus. xciiij.

Sed si esse possit sic, vt tempore sit infinita vna & eadem existens: considerandum est, nã vna quidem si non fiat nihil fortassis prohibet vt si post loci mutationem alteratio sit, & post alterationem augmentatio, & rursus generatio sic enim, semper quidem erit tempore motus: sed non vnus. propterea quod non est vnus ex omnibus. Vt autem fiat vnus, non contingit infinitum esse tempore: præter vnum, hic autem: est circularis latio.

¶ Post demonstrationem huius quod non sit possibile vnum esse motum infinitum continuum per spatium infinitum inuestigat, an sit possibilis motus infinitus ratione temporis idest durans infinito tempore. Aitque eũ esse possibilẽ dupliciter. Vno modo si non sit simpliciter vnus secũdũ speciem. Vt si post loci mutationẽ (verbi gratia qua agens applicatur passo) mox succedat alteratio: deinde generatio, præterea corruptio quæ est generatio alterius. Et ita si mũdus esset æternus vt vult Aristot. succederent infiniti motus: alius deinceps post alium. Quod autem esset vnus infinitus continuus non est possibile. Præter vnum (inquit) circularem motum cœlorum. Hic est enim secundus modus quo esse potest motus tempore infinito: eo quod non sit per infinitum spatium, sed super idem circulationibus infinitis.

Finis sexti Physicorum

Reuerendi Patris. Fratris Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum, super septimũ Physicorum Aristotelis Commentaria.

CAPVT. I.

Textus.j.

OMNE quod mouetur: necesse est ab aliquo moueri: si igitur in seipso non habet principium motus: manifestum est, quod ab altero mouetur: si autem in seipso, accipiatur in quo A. C. quod moueatur non ex eo, quia partium huius aliqua mouetur. Primum igitur opinari. A. C. à seipso moueri, propterea quod totum mouetur, & à nullo externorum, simile est acsi quis ipso. D. E. mouente ipsum. E. F & illo moto, opinetur D. E. F. à seipso moueri propterea, quod non intuetur vtrum ab vtro moueatur: vtrum. D. E. ab. E. F. an. E. F. ab ipso. D. E.

¶Postquam in primo & secundo libris de principio & causis rei naturalis, in tertio vero de motu, & in quarto, de ei adiacentibus loco & tempore, sed in quinto & sexto, de eius diuisione, tam in suas species, quam in partes, secundum tempus diffuse tractatum est, subsequitur in duobus his reliquis de motu dicere in ordine ad primum motorem. In hoc enim septimo differitur perueniendam esse in motibus, & ex parte mobilium, ad rem primum motam, & ex parte mouentium ad primum motorem: & in octauo perquiritur, quidnam sit hoc primum motum, qualisque sit primus ille motor. Septimus autem hic liber in quinque capitula sectus in diuisione Commentatoris per tringinta noué textus distribuitur. In prioribus namque viginti disputatur de primo moto, primoque motore, & in reliquis de proportione motuum.

¶Capitulum primum continet textus nouem. In primo statuitur conclusio hæc tanquam omnium basis, quæ dicenda sunt. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ante cuius probationé excludit fallaciam, qua decipi quis posset, nó omne quod mouetur, ab alio moueri. Etenim quãdo res ab extrinseco principio mouetur tunc palam est ab alio moueri, vt quando aqua calefit ab igne, vel à sole, aut lapis proijcitur. Quãdo vero mouetur à principio intrinseco (vt est in viuétibus) tunc apparet non moueri ab alio. Sed tamen tunc vna pars per se mouetur ab alia, quæ per se mouet. Vt si corpus. D. E. F. ab intrinseco moueat est, quia prima pars. D. E. mouet alterã. D. F. vt si aqua prima medietas sit calida, calefaciet alterã. Si tamen in animali suspicio sit eandem esse parté per se motam, & per se mouentem, est apud eũ, qui discernere nescit, quæ nã pars per se moueat, quæ ve sit per se mota.

Textus.ij.

Amplius id quod à seipso mouetur: nunquam cessabit moueri, propterea, quod aliquid aliud stetit quod mouebatur. Necesse est ergo si quid desinat moueri, eo quod aliud aliquid stetit, hoc ab altero moueri, hoc autem cum manifestum factum sit necesse est omne, quod mouetur: moueri ab aliquo. Quoniam enim acceptum est. A. C. moueri: diuisibile erit, omne enim quod mouetur: diuisibile est, diuidatur igitur in. B. necesse est igitur. B. C. quiescẽte quiescere & A. C. si enim non, accipiatur moueri igitur. B. C. quiescente, mouebitur vtique. A. C. non ergo mouetur per se. A. C. sed supponebatur per seipsum moueri primum. Manifestum est igitur, quod B. C. quiescente quiescet & A. C. & tunc desinet moueri, sed si quid ex eo quia aliquid quiescit, stat & cessat moueri, hoc ab altero mouetur: manifestum est igitur, quod omne quod mouetur, ab aliquo mouetur, diuisibile enim est: omne quod mouetur: & parte quiescente, quiescet totum.

¶In textu. 2. probat directe, quod omne quod mouetur ab alio mouetur: supposito hoc manifesto principio, quod si aliquid à seipso per se primo mouetur. id quidem non quiescet, propterea quod aliud quoduis quiescat: quando quidem eius motus à nullo alio dependeat, vnde econtrario si detur mobile, quod ad quietem alterius desinat ipsum moueri, non equidem mouetur à se per se primo, iam enim eius motus aliunde pendet.

¶Hinc syllogizatur Philosophus suam conclusionem hoc modo. Detur mobile, qđ per se primo mouetur verbi gratia, A. C. quod quidem necesse est esse diuisibile, vt lib. 6. textu. 87. monstratum est. Diuidatur ergo in pũcto. B. Et arguitur sic. Quiescente parte. B. C. necesse est totũ. A. C. quiescere: ergo. A. C. non à se per se primo mouebatur. Consequentia est nota ex prǽiacta suppositione: & probatur antecedés. Nam dato opposito, videlicet quod. B. C. parte quiescente totum. A. C. moueretur, sequitur. A. C. non moueri per se primo, sed ratione alterius partis. A. B. nam quando totum mouetur vna parte quiescente, non mouetur per se primo ratione totius, sed ratione illius partis. Cum autem suppositum sit totum. A. C. per se primo moueri, necesse est vt moueatur ratione totius atque adeo quiescente. B. C. parte quiescat totum. Indeque rursus sequitur, quod totum non per se primo à se mouetur. Siquidem à motu partis dependet motus totius.

¶Circa

Galenus.

¶ Circa hanc rationem Phi. est duplex dubium. Primum est Galeni, dicentis id quod mouetur ratione partis, moueri per se, nam moueri per aliquid sui, est moueri per se. Ob idq; nõ valet (inquit) cõsequentia, quiescente vna parte totum mouetur ratione alterius: ergo non mouetur per se. Dubium tamen hoc nascitur ex ignorantia hominis, non distinguentis inter per se, & per se primo. Etenim per se solum distinguitur contra per accidens sed per se primò distinguitur contra per accidens & per partem. Animal enim, quod mouétur ratione animæ, non quidem mouetur per accidens (quia illud. quo mouetur non accidens) attamen nec mouetur per se primo, sed ratione partis. ¶ Maius tamen dubium est Auicennæ, qui huic rationi hoc modo obuiam venit. Dato enim (inquit) corpore, quod à se per se primo moueretur, illius necesse esset, vt singulæ etiam partes à seipsis per se primo mouerétur: & ideo suppositio Aristo. s. quod eiusmodi corporis pars. B.C. quiescat est impossibilis. Ex suppositione autem impossibili nimirum si aliquid impossibile sequatur puta id, quod per se primo mouetur, moueri secũdum partem. ¶ Cui Auerro. concedit, demonstrationem procedere ex impossibili: conceditque subinde non esse demonstrationem à priori, sed à posteriori, & à signo. ¶ At vero S. Th. egregie reprehendit Commentatorem. Nam quanuis demonstratio procedat ex suppositione impossibili, acute tamen à priori ostendit, quomodo nullum corpus diuisibile potest per se primo à seipso moueri. Moueri enim per se primo à se: est esse sibi primo causam sui motus. Cum autem lib. 6. text. 46. & sequentibus probatum sit quod nec datur prima pars motus: nec in mobili prima pars mota, nec in spatio prima pertransita propter diuisionem continui in infinitum: eadem ratione probat, quod neque in mobili diuisibili non potest dari aut totum mobile, aut aliqua eius quantumcunque minima pars, quæ non dependeat ex motu suæ partis: sicut non datur aliquod diuisibile ens quod non dependet ex alio ente, puta ex parte sua. Et ideo nullũ diuisibile mobile, à se primo mouetur: sicut nullũ corpus, à se primo est ens: quia dependet ex partibus. Vnde Plato ponens aliquid per se primo moueri à se, dicebat hoc tantum conuenire substantiæ spirituali: quæ se intelligit amatque. Cui Aristo. hic non contradicit: quippe qui non loquitur de motu spirituali: qui est perfectio subiecti: sed de motu corporeo: qui est actus entis in potentia.

Text. iij.

Quoniam autem omne quod mouetur, ab aliquo mouetur, necesse est & omne quod mouetur, moueri ab alio: & id igitur quod mouet: ab altero, quoniam & ipsum mouetur, & rursus hoc: ab altero, non autem in infinitum abibit, sed stabit alicubi, & erit aliquid quod primo causa erit motus.

¶ Hoc ceu fundamento præiacto, procedit ad demonstrandum primum motorem. Quoniam si hoc corpus, quod localiter mouetur mouetur ab alio, quæritur de illo alio, aut illud est per se primo mouens nõ motum, & tunc ille erit primus motor: si vero mouetur, debet moueri ab alio, & sic vel abeũdum est in infinitum, vel standum alicubi: non autem in infinitum proceditur: ergo standum est in primo mouente immobili. Ponit exemplum in motu locali claritatis gratia.

Text. iiij.

Si enim non, sed in infinitum procedat: sit. A. quidem id, quod ab ipso. B. mouebitur. B. vero ab ipso. C. C. autem ab ipso. D. atque hoc igitur modo in infinitum procedat.

¶ Quoniam ergo simul & ipsum mouens mouetur: manifestum est, quod simul mouebitur, &. A. &. B. cùm enim mouetur ipsum. B. mouebitur &. A. & cùm mouetur. B. & ipsum. C. & cum. C. ipsum. D erit igitur simul: & motus ipsius. A. & ipsius B. & reliquorũ cuiusq;. ¶ Et accipere igitur vnumquodque ipsorum poterimus: etenim si vnumquodque ab vnoquoque mouetur: nõ minus vnus numero est cuiusque motùs & nõ infinitus extremis; quõniam quod mouetur omne: ex quodã in quodam mouetur.

¶ In tex. hoc. 4. & sequentibus probat minorem superioris rationis. s. quod non est abire in infinitum mouentibus. Et præmittit in hoc textu duas præmissas. Prima est, quod si dantur per impossibile infinita mouentia, vt. A. moueatur à. B. B. à. C. &. C. à. D. &c. necesse est omnia eodem simul tempore moueri, nam si B. mouet. A. nisi motum à C. necesse est. A. &. B. simul moueri, & si. C. non mouet. B. nisi motum à. D. opus est vt. B. &. C. simul moueantur, & ita de alijs, vt si aquam baculo moueas, aqua simul, ac baculum & manus simul moueantur necesse est. ¶ Altera præmissa est, quod possumus vnumquodque illorum accipere .i. possumus singulos illorum motuum diffinire, seu finitos ostendere, nam quanuis. A. mouetur à. B. &. B. à C. &c. tamen motus, quo mouetur. A. alius numero est à motu, quo mouetur. B. nam si mobilia differunt numero, & motus qui sunt eorum accidentia, numero differunt. Et præterea singuli sunt finiti. Nam omnis motus est inter duos præfixos terminos quodammodo contrarios.

Text. v.

Aut enim numero accidit eundem esse motum: aut genere, aut specie. numero igitur dico eundem motum qui ex eodem in idem numero in eodem tempore numero, fit. vt ex hoc albo, quod est vnum numero: in hoc nigrum, secundùm hoc tempus, quod est vnum numero. si enim secundum aliud: non amplius vnus erit numero, sed specie.
Genere autem idem est motus: qui in eodem prædicamento substantiæ, vel alterius generis est. Specie autem: qui est ex eodem specie in idem specie: vt ex albo in nigrum: aut ex bono in malum, hæc autem dicta sunt & in prioribus.

¶ Quoniam dixerat motus plurium mobilium numero differre, infert tripliciter contingere motum esse eundem, vt libr. 5. tex. 31. dixerat. s. numero, specie & genere: motus idem numero est, qui est eiusdem mobilis ab eodem numero termino in eundem numero, & eodem numero tẽpore: nã motus, quorum alter est ab hoc in hoc albo nigrũ, alter vero ab alio albo, in aliud nigrũ, numero differũt, & sunt eiusdem speciei. Genere aũt sunt idẽ, qui sunt inter terminos eiusdẽ prędicamẽ

tis:vt calefactio, & albefactio, quæ genere differunt ab argumentatione.

Text.vj. Accipiatur igitur motus ipsius. A. & sit in quo. E. &. ipsius. B. in quo. F. & ipsius. C. &. D. in quo. G. & H. & tempus in quo moueatur. A. sit. K. Determinatio autem motus ipsius. A. determinatum erit & tempus, & nō infinitum, quod est. K. sed in eodem tempore: mouebatur. A. & B. & reliquorū vnum quodque. Accidit ergo motum. E F G H. infinitum existentem: in tempore finito moueri qđ est. K. in quo enim. A. mouebatur, & quæ post. A. consequenter sunt omnia, mouebātur infinita existentia. Quare, in eodem mouentur, etenim aut æqualis erit motus ipsius. A. motui ipsius. B. aut maior, refert autem nihil: prorsus enim infinito motu: in tempore finito accidit moueri: hoc autem impossibile est.

¶ Ex præmissis ratiocinatur non esse processum in infinitum in causis, non quidem efficaci demōstratione, sed ratione, quam quis forte putaret alicuius valoris. Accipiatur enim (inquit) motus quo mouetur. A. qui sit. E. motus ipsius. B. qui sit. F. &c. vt apparet in marginali figura. Et tempus quo mouetur. A. sit. K. quod manifestum est esse determinatum idest finitum, cum motus ipsius. A. sit finitus. Tunc sic. Tempus, quo mouetur. A. est finitum, & monstratum est omnia illa infinita eodem tempore moueri: ergo omnes illi motus, qui sunt numero infiniti, fiunt in tempore finito: ex infinitis autem motibus videtur componi vnus motus infinitus: ergo motus infinitus fit in tempore finito, cuius contrarium demōstratum est libro. 6. textu. 66. Nec refert an omnes illi motus fuerint æque veloces, an alius alio tardior: nam cum singuli sint finiti vt dictum est, singuli consumunt tēpus finitū: & cum omnes, qui sunt numero infiniti: simul fiant, fiunt in tempore finito.

Text.vij. Sic igitur videbitur demonstrari, id quod ab initio diximus: non tamen demōstratur propterea quod nullum inconueniens accidit. contigit enim in tempore, finito, infinitum motum esse, non autem eundem, sed alterum & alterum, multis motis, & infinitis, quod quidem accidit & ijs quæ nunc diximus.

¶ Subdit veruntamen Phil. præfatam rationem non esse efficacem: nam esto per impossibile infinita mobilia mouerentur tempore finito: non inde sequeretur motum infinitum fieri tempore finito: quia motus illorum mobilium non faciunt vnum motum. Vt si infiniti homines simul vna hora mouerentur. Quod autem idem mobile infinito motu moueretur tempore finito illud esset impossibile. Ob idque subiungit demonstratiuam rationem.

Tex. viij. Sed si id quod mouetur primo, secundum locum & corporali motu necesse est tangere, aut continuum esse mouenti, vt videmus in omnibus hoc contingere: erit ex omnibus, vnum, ipsum totum aut continuum. Hoc igitur possibile accipiatur, & sit magnitudo quidem, aut cōtinuum in quo. A B C D. Huius autem motus. E F G H. refert autem nihil finita sit an infinita, similiter enim in tempore finito. K. mouebitur, aut finita, aut infinita, horum autem vtrumque impossibile est.

¶ Quoniam defectus superioris rationis videbatur esse quod quanuis concederetur infinita mobilia moueri tempore finito, puta vna hora, non sequebatur motum infinitum esse in tempore finito, eo quod illi motus, quorum quilibet erat finitus, non faciebant vnum, vult modo ostendere consequentiam esse bonam, si ad iungatur alia præmissa, quæ est maxima in philosophia. Videlicet. Mouens & motum debet esse simul scilicet aut contigua, vt manus baculo, & baculus lapidi: aut continua, vt cor musculis, & musculi manui. Et hoc in motibus (inquit) secundum locū, & in alijs corporeis: nam de motibus spiritualibus alia est ratio. Cum ergo hoc sit necessarium, possibile est vt omnia mouentia continuentur, & faciant vnum: vt si manus continuetur baculo, & baculus lapidi, aut si elementa & sibi & cœlis continuentur. Tunc sit illa magnitudo. A B C D. & motus illarum partium. E F G H. & inde sequitur, quod sicut mobilia faciunt vnum, ita & motus facient vnum motum infinitum: qui fiet eo tempore finito, quo fiebant omnes motus quando erant seorsum diuisi. Addit vero Ph. quod nihil refert magnitudinem illam esse finitam (vt si partes illæ essent proportionales) aut infinitam, vt si essent æquales, quia cum cuilibet parti correspondebat suus motus distinctus faciet vnum motum infinitum.

Mouens & motum debeat esse simul.

Text.ix Manifestum est igitur, quod stabit aliquando, & non in infinitum abibit quod semper ab altero, sed erit aliquid quod primum mouebitur. Nihil autem referat, supposito quodam, hoc demonstrari. Eo enim quod esse potest, posito nullum inconueniens oportebat accidere.

¶ Concludit igitur illam rationem probare, quod si sint infinita mobilia & mouentia, inde sequitur infinitum motum posse fieri tempore finito: quod cum sit impossibile, sequitur neque esse possibile vt sint infinita mouentia. At quia posset quis dicere, non esse contingens omnia mouentia totius orbis esse continua, dicit quod quanquam id non sit contingens quia repugnat naturæ particulari singulorum elementorum, & cœli, nihilominus loquendo in genere nulla est repugnantia, quatenus mouentia continuentur. Et ideo possibili posito in esse nullum sequitur inconueniens. Cum ponatur ad ostendendum impossibilitatem simpliciter alterius scilicet infinitas posse fieri motiones in tempore finito.

Possibile posito in esse, &c.

QVOD

QVOD MOVENS ET motum debeant esse simul.

CAPVT. II.

PRIMVM autem mouens non vt id cuius causa, sed vnde principium motus est, simul cum eo est quod mouetur: simul autem dico, quia nihil inter ipsa est : hoc enim commune est, in omni quod mouetur, & quod mouet.

¶ Dixerat tex. 8. quasi aliud agens, mouens & motum debere esse simul: at quia sententia hæc, inter dignitates habetur & principia physica, perseuerat in hoc capit. 2. (quod quatuor habet textus) eam expresso stabilire. Exponit autem prius in hoc fragmento superioris textus conclusionem ex parte mouentis. Est enim mouentis, aliud finis (quod dicitur, id cuius causa) & id nō opus est contingere mobile. Mouetur enim infirmus à sanitate absenti vt sumat potionem. Aliud est mouens vt causa efficiens; quod appellatur vnde principium motus. Sed hoc item est duplex: aliud remotum tanquam causa vniuersalis, vt sol est causa rosæ: & neque istud tangit mobile. Aliud est mouens immediatum, idest, inter quod & mobile non mediat aliud mouens (nam inter solem & rosam mediat planta (& hoc) inquit) necesse esse simul cum mobili, aut contiguum illi, aut continuum. Neque id (inquit) in motu tantum locali sed in alijs etiam motuum generibus. Sequitur diuisio ex parte mobilis.

Text. x.

Quoniam autem tres sunt motus, is scilicet, qui secundum locum & qui secundum qualitatem, & qui secundum quantitatem, necesse & est ea, quæ mouentur tria esse. Qui igitur est secundum locum: loci mutatio: qui verò secundum qualitatem: alteratio: qui vero secundum quantitatem : augmentatio & diminutio. ¶ Primùm igitur: de loci mutatione dicamus. hæc enim : primus motuum est. Omne igitur quòd fertur aut ipsum à seipso mouetur. aut ab altero. Si igitur à seipso: manifestum est ꝙ cùm in ipso mouens sit simul erit mouens, & quod mouetur, atq; nihil inter ipsa erit. ¶ Quod autem ab alio mouetur: quadrifariam mouetur. motus enim ab altero: quatuor sunt, pulsio, tractio, vectio: vertigo: etenim, alios omnes ad hos reduci accidit.

Quatuor spēs mot.

¶ Pulsionum igitur, alia quidem impulsio, alia verò expulsio. Impulsio igitur est, cùm mouens ab eo quod mouetur, non relinquitur. Expulsio verò quando expellens relinquitur. ¶ Vectio autem: in tribus erit motibus nam quod vehitur, non secundum se mouetur, sed secundum accidens: ex eo enim mouetur: quia in eo, quod mouetur est aut supra id, quod mouetur. Id autē quod vehit: mouetur aut pulsum, aut tractū, aut vertigine actū: manifestum est igitur : quod vectio in tribus erit motibus. Tractio autem : aut cùm ad seipsum, aut ad alterum, velocior est motus trahentis, non separatus à motu eius, quod trahitur. Etenim ad seipsum est tractio: & ad alterum. Et reliquæ etiam tractiones eadem specie ad has reducentur : vt inspiratio, & expiratio, & sputatio, & quæcunque corporum emissiuæ, aut receptiuæ sunt & diuulsio & texio. horum enim aliud quidem congregatio est: aliud vero, disgregatio. & omnis igitur motus secundum locum : congregatio & disgregatio est. ¶ Vertigo autem, componitur ex tractione & pulsione : id enim quod mouet, pellit hoc: trahit autem illud. ¶ Manifestum igitur est, quod si simul pellens & trahens est cum eo, quod pellitur, & trahitur, nihil est medium inter id, quod mouet, & id, quod mouetur. Hoc autem, manifestum est ex dictis, nam pulsio, aut à seipso : aut ab alio ad aliud motus est. Tractio autem, ab alio ad seipsum, aut ad aliud. Ad hæc autem, compulsio & depulsio. ¶ Proiectio autem, quando velocior motus fit eo, qui est secundum naturam eius, quod fertur, vehementiore facta pulsione: & eo vsque facta accidit ferri, quousque vehementior sit motus eius quod fertur. Manifestum est igitur quoniam id quod mouetur & mouens simul sunt, & nihil inter ipsa medium est.

¶ Tres sunt species motus scilicet localis, & alterationis, & augmentationis: sub qua comprehenditur decretio : nam generatio non est motus, vt libro quinto textu. 9. dictum est: sed est terminus motus alterationis & ideo quantum ad rationem hanc pertinet, idem est & alterationis, & generationis iudicium. Atqui iuxta tres species motuum tres sunt & species mobilium: in quibus sigillatim ostendit, & mouens, & id quod mouetur simul esse. Haud enim rationem affert à priori, sed inductione vtitur : idque prius hoc textu decimo in motu locali : qui vt habetur libro. 8. textu. 55. est omnium primum. ¶ Id quidem quod localiter mouetur, aut mouetur à seipso, idest, à principio intrinseco actiuo, quod est in ipso. Vt contingit in motibus progressiuis animalium, quorum pars mouens continuatur parti motæ. Supponamus cor vbi generantur spiritus vitales, esse partem mouentem. Et in his manifestum est, mouens, & id quod mouetur, esse simul: siquidem sunt continua. Aut mouetur ab alio idest à principio extrinseco, vt contingit in non viuentibus. Et huiusmodi motuum quatuor sunt species, scilicet pulsus: tractio vectio: & vertigo seu volutio. Nam si qui alij sunt, ad hos reducuntur. Atqui pulsionum alia est impulsio: nempe quando pellens non deserit pulsum sed est ei semper attiguum : vt cum homines lacertis magnum saxum è loco summouent : alia vero est expulsio, vt quando lapis iactatur, aut sagitta. ¶ At vectio (inquit) in alijs tribus motibus fundatur. Differt enim vectio ab alijs: nam id

quod

quod vehitur, non mouetur per se: sed per accidens ad motum alterius, quod mouetur per se: vt cum homo vehitur naui, quæ per se mouetur impulsa à ventis, aut equo. ¶ Tractio differt à pulsione, quod pellens est in termino à quo à tergo tangens mobile, trahens vero est in termino ad quem vel quasi. Est enim duplex tractio: alia quæ dicitur attractio quando quis ad seipsum trahit, vt qui à portu rudente traheret ad se nauim: alia quæ dicitur simpliciter tractio, quando quis non ad se simpliciter, sed ad aliud trahit. vt cum quis capistro traheret iumentum ad aquam aliquantulum distantem ab ipso trahente. Et quandoque res, quæ trahitur, etiam per se mouetur, sed trahens facit vt velocius moueatur, vt cum quis motum iumenti velocius ipse motus extenso capistro accelerat. Et ideo ait Aristotel. quod tractio est motus velocior trahentis ad se, vel ad alterum non separatus: nam trahens bebet esse contiguum, aut tracto aut resti, per quá trahit. Subiungit Ph. quòd reliquæ motionum species ad has ferme reducuntur, nam inspiratio, est attractio aeris constricto pulmone: expiratio autem expulsio aeris, extenso pulmone. Sicuti sputatio, est expulsio sputi: diuulsio vero est attractio radicum à terra, Græce est, spathesis. Quod aliqui putant dici ab spatha quod est ensis. Non tamen dicitur, nisi ab, spazo, quod est diuello. Et texio, est expulsio, & iactatio radij, quo deducitur filum. Horum enim (inquit) aliud est congregatio, aliud vero disgregatio: nam trahens: adiungit, & congregat vnum ad aliud; expellens autem, dimouet loco, quia trahens, tenet se ex parte termini ad quem, pellens autem ex parte termini à quo. ¶ Vertigo autem, seu circularis motus componitur quodammodo ex pulsu, & tractu. Si fingas enim punctum in circunferentia rotæ circulariter latæ, videbis illud dimoueri à puncto fixo in spatio, quasi inde expulsum, & rursus reuerti in illud quasi illuc tractum. ¶ Colligit ex dictis quod si vectio non est per se motus: sed consistit in alijs, & vertigo constat ex pulsione, & tractione: per pulsionem & tractionem iudicandum est de reliquis. Quod autem in his duobus mouens & motum debent esse simul, probatur: nam de motu tractionis iam dictū est in eius definitione: quod trahens est simul cum tracto, nam si quis trahit lapidem fune, est contiguus funi, & funis lapidi. Et de pulsione, quæ est impulsio, idem est etiam manifestum, quod semper pellens, & pulsum sunt simul. Et idem patet de expulsione, seu depulsione, cuius minor erat apparentia: nam saltem in principio motus expellens debet tangere expulsum ¶ At vero quia id: quod expellitur, & iactatur, vt sagitta, quando actu mouetur: non apparet tunc simul esse cum mouente: quod permansit in termino à quo, amouet Philo. hunc scrupulum, dicens proiectionem fieri per hoc quod aer pulsus à sagitta velocius mouetur, quod esset motus eius naturalis: & ideo aer ipse ita velociter motus defert secum sagittam, vt libro quarto. textu. 68. exposuimus. Et ideo etiam tunc mouens & motum sunt simul. Durat enim motus quandiu durat motus ille velocior deferens.

Tractio. Vertigo. Proiectio.

Tex. xj. At verò neque inter alteratum & alterans, quippiam medium est. hoc autem manifestum est: ex inductione. In omnibus enim simul esse accidit alterans vltimum, & primum: quod alteratur. Quale enim alteratur: ex eo quia sensibile est. Sensibilia autem sunt quibus differunt corpora à se inuicem, vt grauitas leuitas, durities, mollities, sonus, silentium albedo, nigredo, dulcedo amaritudo, humiditas, siccitas, densitas raritas, & horum media. similiter autem & alia, quæ sub sensibus sunt, quorum est & calor, & frigus: & leuitas, & asperitas. Hæc enim sunt passiones subiectæ qualitatis. His enim, differunt sensibilia corpora: aut secundum horum aliquid magis & minus, & quia patiuntur aliquid horum. nam quia calefiunt, aut frigefiunt, aut dulcescunt, aut amaricantur, aut secundum aliquid aliud prædictorum similiter & animata corpora; & inanimata, & animatorum quæcunque partes sunt inanimatæ.

¶ Subsequenter commento. 11. eandem conclusionem demonstrat inductione facta in motu alterationis materialis: nam in subsequenti prosequitur id ostendere in alteratione quodammodo spirituali. Ait ergo, neque in alteratum & alterans quippiam esse medium, sed esse semper simul agens & patiens. Attamen quoniam contingit causam non per se statim agere, sed per aliam intermediam, moderatur conclusionem, vt sit intelligenda de vltimo alterante, & primo alterato. Nam ignis dum calefacit eum, qui prope sedet: non est vltimum agens respectu hominis: neque homo primum eius patiens: sed ignis est vltimum agens respectu circunstantis aeris, qui primum ab ipso patitur: aer vero est vltimum agens respectu hominis, atque homo vicissim, primum eius patiens (quale enim alteratur) sunt qui hanc putent esse per se rationem distinctam: at gratius forsan cohæret textus, si hoc non legatur nisi tanquam explicatio inductionis: nam quia dixerat manifestum hoc esse ex inductione, commemorare pergit singularia omnia, quæ alteratione mutantur. Etenim cum materialis alteratio, motus sit ad generationem & corruptionem, fit vt corpora proprie alterentur secundum sensibiles qualitates, quæ sunt in tertia specie qualitatis, dicunturque passiones, ac passibiles qualitates, vt sunt qualitates quatuor primæ: per quas substantiæ præcipue permutantur, dissoluuntur, ac generantur & aliæ præterea secundæ, quæ ex illis conflantur, quasi ex generatione consequentes vt albedo: dulcedo, &c. Huiusmodi autem qualitates quoniam obiecta sunt propria sensuum: nullo vno nomine significatius comprehenduntur, quam si dicantur sensibilia. Atqui inde dicuntur qualitates passibiles, seu patibiles, vel quia secundum illas corpus in quo sunt, afficitur, vel quòd sensibus passiones ingerunt, vt in prædicamento qualitatis monstratum est. Et hoc est quod ait, quam alterari ea ratione quia sensibile est. Non enim docet, nihil alterari: nisi sit sensibile animal, alteratur enim & lignum, sed quod nihil alteratur, nisi quatenus aliqua sensibilium qualitatum afficitur. Atq; hanc cōclusionem hoc patefacit syllogismo. Corpora nō alterātur, nisi illis qualitatib⁹, quibus à se inuicem differunt, nam alteratis intentio est ex dissi-

mile simile facere, differunt autem corpora secundum sensibiles qualitates, quales sunt, grauitas leuitas, &c. ergo secundum easdem alterantur corpora. Cum autem subdit. Hæc autem & horum media, puta pallidum & viride, sunt passiones subiectæ qualitatis idem ait, quod subalteratæ species sub genere qualitatis: vt pote ad tertiam eius speciem pertinentes. Hæsitabit autem quis forsan sonum, qui fit in aere, non esse qualitatem, secundum quam fiat primo & per se alteratio, quoniam non est dispositio ad generationem, neque generationem consequens, sed congignitur ex corporum collisione. Respondendum est ergo, quòd fortasse Aristote. non loquitur de sono in actu quoniam vel nulla est qualitas præter motionem aeris, vel non durat nisi durante in aere motu: sed loquitur de sonabili, sicut de odorabili, & visibili, quæ est qualitas rei duræ, tersæ, & politæ ex temperamento caloris cum puro humido enascens hæc nanque per alterationem fit, velut reliquæ secundæ qualitates. At quoniam dixerat sensibilia corpora his qualitatibus differre dicunt temperata, nam aliquando non differunt corpora secundum horum contrarietatem, sed secundum magis & minus vt ignis differt ab aqua secūdum calidum & frigidum: sed ab aere, secundum magis & minus calidum: siue id sit qualitate innata, siue ab extrinsecus recepta. Aqua quippe bulliens à seipsa dum naturali viget temperamento calore differt. Et ideo ait, quod differunt corpora aut secundum magis & minus harum naturalium qualitatum, aut quia aliquid horum patiuntur scilicet dum forinsecus calefiunt, dulcescunt vel amaricantur, &c. (Similiter & animata corpora, &c.) At vero quoniam sensibiles nuncupauerat, huiusmodi qualitates, nequis eum sinistre intelligeret quod cogitaret illas esse proprias animalibus sensibilibus, subiungit illas etiam esse communes rebus inanimis calescunt enim & frigefiunt, &c. inanimata, sicuti & animata. Quin vero & animalium partes insensibiles, sicut sensibiles. Sunt etenim in animali partes sensibiles, vt oculi, & caro, vbi sedes est tactus, & aliæ præterea insensibiles vt capilli, & vngues, & ossa, quę pariter partes eiusdem qualitatibus subinde immutantur.

Text.xij. Atque etiam ipsi sensus, alterantur, patiuntur enim, actus enim ipsorum, motus est. per corpus patiente aliquid sensu. secundum quæ igitur inanimata alterantur, & animata secundum hæc omnia alterantur, secundum autem quæ animata alterantur secundum ea non alterantur inanimata secundum enim sensus: non alterantur & latet inanimata cum alterantur. Nihil autem prohibet & latere inanimata, cum alterantur quando non secundum sensus accidit ipsis alteratio. Si igitur sensibiles passiones, sunt, per has autem alteratio est hoc iā manifestum est ꝙ patiens & passio sunt simul & inter hæc medium nihil est. Huic enim aer est continuus: aeri autem coniungitur corpus: & superficies quidem ad lumen: lumen autem ad visum, similiter autem & auditus & odoratus: ad mouens ipsos primum eodem autē modo: simul & gustus & sapor est.

¶ Cum enarrauerit quemadmodum corpora secundum insensibiles qualitates primo & per se alterentur, materiali alteratione, sermonem extendit ad sensus ipsos, qui ab eisdem sensibilibus qualitatibus patiuntur, in quibus res latétior est, quā in rebus inanimis propterea, quod eiusmodi alteratio spiritualis est quodammodo, vt pote media inter intellectionem & alterationes inanimatorum. Intellectio enim cum non fiat per corporea organa, non est simpliciter passio, sed quodammodo passio, vt habetur. 3. de anima: sensatio vero, quia fit per organum corporale, vsque adeo est passio, vt fiat nonnunquam cum aliqua sensus affectione reali, & læsione. Attamen non est pure materia lis: quia realis albedo non recipitur in oculo, sed eius species. Igitur cum dixi & animata corpora suo gradu alterari sicuti inanimata, & partes sensibiles animalis, sicuti insensibiles, declarat in hoc textu. 12. quo pacto sensus patiantur. Quoniam inquit, actus ipsorum fit per motum, dum sensus aliquid patitur ab obiecto, puta sensibiles species. Vnde colligit secundum omnes qualitates, secundum quas patiuntur inanimata, patiuntur quoque animata etiam in partibus sensibilibus, quæ vtique calefiunt pariter & infrigidantur sicuti lapides eo ꝙ ex iisdem elementis sunt commixta: attamen non conuertitur, vt secundum omnia, secundum quæ alterantur animata alterentur etiam inanimata, quoniam inanimata non sentiunt. Accipit enim hic animatorum nomen non vt complectatur plantas, sed pro animalibus. Vnde fit, vt rem inanimatam sua lateat alteratio: quia non recipit illam, sicuti animal, suam. (Nihil autem prohibet) Neque vero, inquit prohibet, vt & ipsum quoque animal lateat aliquando sua alteratio quando illam non recipit secundum partem sensibilem, in qua sit sanguis, non enim sentimus quam cunque alterationem quæ fit in capillis (si igitur) colligit conclusionem quod si qualitates omnes patibiles: sensibiles sunt, & secundum eas fit alteratio, non solum in subiectis, quibus realiter recipiuntur, verum in sensibus dum earum speciebus informantur: & huiusmodi omnes alterationes fiunt per contactum agentis ad passum colligitur, vt agens, & patiens sint semper simul (huic enim aer est continuus) supponit exemplum, vt res magis ac magis clarescat; idemque in sensibus, vbi res non est adeo peruia. Et ideo illi, quos supra notauimus qui volunt non inductionem, sed ratiocinationem hic facere Aristotelem, dicunt argumentari à minori ad maius hoc pacto. Huic puta sensui aer est continuus, idest, attiguus: aeri autem coniungitur corpus, nimirum sensibile: & ideo corpus, & aer sunt simul: sicuti aer & sensus: igitur si in sensibus, vbi minor erat apparentia agens & patiens sunt simul fortiori ratione colligitur: vt in rebus inanimatis agēs quoque & patiens sint simul. At vero forsan (vti dicebamus) non hanc rationem intendit Aristoteles, sed persequitur deductionem vsque ad res magis reconditas. Incipit autem (vt ait Simpli.) à tractatu dicens. Huic, hoc est, tactui calescentis aer est contiguus, & illi, corpus puta ignis. Deinde procedit ad visum indicando, quo pacto superficies alba terminatur ad lumen, scilicet, ad lucidum aerem, per quem multiplicantur species: aer vero ad visum: similiter autem est auditus, & odoratus admouens ipsos: primum nimirum ad aerem per quem deducantur sensibilium species.

Text.xiij. Similiter, & in inanimatis & insensibilibus, & id, quod augetur etiam & augens.

Appo-

Appositio enim quædam est augmentatio, quare simul sunt: & quod augetur & augens. Et diminutio quoque, diminutionis autẽ causa est, ablatio quædam. Manifestum est igitur quod inter mouens vltimum, & quod mouetur primum, nihil est in medio consistens eius, quod mouet, & eius quod mouetur.

¶ Prosequitur in hoc textu idem & de augmento & decremento demonstrare, concludit tamen prius vniuersaliter propositionem de alteratione, dicens quod similiter vt in sensibilibus mõstratum est, vsuquoque venit & in rebus inanimatis, atque insensibilibus, dum alterantur. At in augmento res est compertior: nam augmentum, appositio quædam est partis ad partem: hæc autem fieri non deprehenditur nisi agens passum contingat. Sed dubitas forte, non satis rem hic pandere Aristotelem, nam duplex est auctio: quædam proprie dicta, quæ fit ab interna forma ipsius rei auctæ, propria quæ est rebus animatis. Et in hac res est cõperta: nam dum crescit planta, vel adolescit animal virtus augmentatiua coniuncta est rei auctæ. Alia vero est auctio impropriè dicta, quæ est additio duarum rerum in actu: vt dum aqua infunditur aquæ. Et in hac, licet monstret Aristo. quod agens acceptum pro parte addita, sit simul cum re quæ augetur, non tamẽ id probat de vero agente, quod additionis est causa. Et potest quidẽ remotus homo infundere aquam in dolium quod non tangit. Respondetur ergo quod vel loquitur Arist. de auctione proprie dicta, vel ꝙ pro liquido relinquit, ꝙ etiam dum fit auctio impropria, agens tangit passum vel per se: vel per intermedia. Pari modo diminutionis causa est, inquit, ablatio quædam: ablatio non fit: nisi ab agente quod rem attingit ex qua fit ablatio. Concludit ergo tandem, in vniuersum agens vltimum & primum patiens simul se contingere vbicunque fit actio.

CAPVT. III.

Tex.xiiij

QVOD autem ea quæ alterantur omnia, à sensibilibus alterantur, & solum horum alteratio est, quæ secundum se dicuntur pati ab his, ex his considerabimus.

¶ Sic solet Aristotel. aliam ex alia ordiri disputationem. In capit. proximo inter demonstrandum, agens & patiens esse simul, inductionem fecit de alteratione & quia illa dixit per se primo fieri secundum sensibiles qualitates ostendere in hoc capit. prosequitur, secundum illas solas corpora per se primo alterari, secundum autem alias qualitatis species minime. Et hoc est, quod proponit in hoc. 14. textu.

Tex. xv.

Aliorum enim maximè vtique quis existimabit: in figuris, & formis, & habitibus, & in horum remotionibus, & acceptionibus alterationem esse videtur enim esse alteratio: non aũt in his, sed fiunt cum quædam alterantur: hæc nam densata, aut rarefacta, aut calefacta aut frigefacta materia. alteratio autem nõ est. id enim ex quo forma statuæ est non dicimus formam. neque id ex quo figura Pyramidis est, aut lecti. sed denominantes hoc quidem æneum, illud vero terreum, aliud autem ligneum, quod autem alteratur dicimus æs enim humidum esse dicamus, aut calidum aut durum: & non solum sic, sed & ipsum humidũ & calidum, æs æquiuoce dicentes, cum passione materiam. Quoniam igitur ex vno quidem forma & figura, & quid factum est æquiuoce non dicitur cum figuris, qua ex illo sunt, quod autem alteratur cum passionibus æquiuoce dicitur, manifestum est quod in solis sensibilibus alteratio est.

¶ In. 15. vero id facit manifestum in quarta specie qualitatis. Ait quippe quòd aliarum specierum à tertia maxime vtique quarta & prima tales existimari possunt. vt secundum eas fiat etiam & primo & per se alteratio: propterea quòd idem manens subiectum apparet in diuersas figuras subinde disponi, atque diuersis habitibus informari. Nam de secunda specie, quæ est naturalis potentia, non erat tanta dubitandi occasio: idcirco ꝙ res eadem non variatur secundum naturalem potentiam, vel impotentiam quoniam cum huiusmodi potentiæ rei naturam consequantur non vatiantur nisi rei mutata natura. Probat autem quòd neque secundum figuram & formam, quæ quarta est species qualitatis fiat per se primo alteratio: idque tribus rationibus. Præsupponatur prius tamen discrimen inter figuram, & formam: quod quidem non est reale sed respectiuum tantum & rationis. Etenim figura dicit respectum ad terminationem rei: est enim figura quæ termino vel terminis clauditur vt circularis figura & angularis: forma vero dicit respectum ad subiectum ipsum: est enim forma illud, quod dat rei esse specificum. Et accipitur hic pro artificiali forma à qua res denominatur, & domus, & scannũm, &c. est ergo quantitas figuræ & formæ proprium subiectum: vnde in re artificiata eadem res sunt figura & forma ratione differentes. Ratio ergo prima est hæc: terminus primus alterationis non est figura, vel forma, sed aliud prius accidens, vt densitas, aut raritas: ex coërctione nãque partium & dilatione variantur rei termini atque adeo figura & forma, densitas autem & raritas sunt secundæ qualitates ab infrigidatione & calefactione profectæ: ergo ad figuram non est per se primo alteratio sicuti ad proprias passiones substantiæ non est per se primo generatio, quoniam primus generationis terminus non est nisi homo. Et hoc est quod ait fiunt hæc puta figura & formâ: cum quædam alterantur, nam densata materia, &c. consequũtur: sunt enim illi ablatiui casus. (id enim ex quo forma statuæ est) subiungit secundam rationem quæ sumitur ex ratione prædicandi qualitatem de subiecto In illis qualitatibus secundum quas est per se alteratio, quale denominatur de subiecto, & conuersim subiectum de ipso quali, dicimus enim quod æs est durum & ꝙ hoc durũ est æs, & ꝙ lignum est molle, & ꝙ molle est lignum, in figuris vero & formis non prædicatur figura de subiecto, neque econuerso, non enim dicimus, ꝙ æs est statua, vel ꝙ statua est æs, sed nominatiue, ꝙ est ænea vel lapidea, vel lignea, dicimus tamen, ꝙ æs est effigiatum ergo ad figuram & formã non est per se alteratio. Perspice rationem discriminis. Quãdo res proprie alteratur, eadem

Figura, & formæ.

dem omnino manet: hoc est enim alterari, vt idem manens subiectum fiat qualitatem mutet: & ideo idé manens recipit denominationem suæ qualitatis, cum autem figura & forma mutatur, variantur rei termini: & ideo non prorsus manet eadem res: sed mutatur quodammodo substantia: qua propter non fit conuersim prædicatio de subiecto in recto, sed denominatiue prædicatur subiectum de re vt dicatur figura est ænea quasi ex ære, facta, non autem æs. Sicuti homo non dicitur terra: sed terrenus: quia ex terra factus. Itaque hæc denominatio æneum, dicit mutationem quandam substantiæ æris. In summa subiectum qualitatis, secundum quam fit alteratio, est subiectum in quo, sed tamen subiectum figuræ, vel formæ est subiectum ex quo. Nisi quando figuram denominatiue expressis: non enim dices, ꝙ figura triangularis est in ligno, sed quod fit ex ligno, licet lignum in triangulare. Quod autem ait (æquiuoce dicentes cum passione materiam) sic intelligito, quòd sicut accidit lapidi vt sit durum, & ideo concedimus, ꝙ lapis est durus, ita accidit duro, vt sit in lapide: nam potest esse in alia materia: quocirca cõcedimus: quòd durum est lapis. Sed tamen quia hoc, accidere non est vno, sed diuersis modis: alia quippe ratione qualitas accidit subiecto & alia subiectum ipsi quali: ait quod æquiuoce conuertuntur: ergo si hæc reciproca prædicatio non contingit figuris cum suis subiectis, fit, vt non in illis, sed in solis sensibilibus qualitatibus fit per alterationem. Sed rogas, nunquid & figura & forma sensibilia per se sunt? Omnino sunt: veruntamen communia vt patet. 3. de anima tex. 64. Aristot. autem, vult in solis proprijs esse per se alterationé: sicuti ad substantiam est generatio, & augmentatio ad quantitatem.

Textus. xvj.

Amplius & aliter inconueniens est dicere enim hominem alteratum esse, aut domum, quæ accipit finem ridiculum est, si perfectionem domus parietem, aut tegulam dixerimus alterationem esse, & cum parietibus clauditur domus, aut tegula tetigitur, alterari domum.

¶ Tertia ratio est: figura, & forma sunt rei complementum & finis, sicut in substantialibus, ita in artificialibus forma enim domus est complementum domus, vnde sortitur speciem: esset autem derididiculum dicere quod homo aut res quæuis alia alteratur, dum complementum & perfectionem suam suscipit. Profecto ratio est ingeniosa: nam alterari præsupponit iam complementum rei, ergo cum recipit figuram & formam potius dicitur perfici quam alterari. Ecquis enim diceret, domum alterari, dum vel parietes eriguntur, vel tecto tegitur: & nõ potius perfici & absolui? Sicut dum æs liquefit alteratur quidem sed dum infusum exit in statuam, potius dicitur efformatum, quàm alteratũ. Et est optima analogia inter formas substantiales: & accidentales: quoniam cum forma & figura consequuntur quantitatem, quæ est accidens substantiæ omnium proximum, fit vt inter omnes qualitates forma sit: quæ rei speciem maxime demonstrat, vt etiam in plantis apparet. Vnde fit vt artis, quæ naturam in quantum potest imitatur proprium sit formas inducere, quæ sunt rerum naturalium imagines. Et ideo, sicut homo non dicitur terra, sed terrenus, quia ex terra plasmatus ita neque figura est æs, sed ænea: quia nõn tam in materia fit propriè quàm ex materia. Qui contendunt figuram non esse rem distinctam à subiecto, no uerint Aristote-

hic habere contrarium. Et præterea saltem loquendi stylum corrigant: vt licet iden tice concedant, ꝙ lignũ est res, quæ est statua formaliter tamen non admittãt, lignum esse statuam.

Textus. xvij.

Manifestum autem est quòd alteratio: non est in ijs, quæ fiunt, neque enim in habitibus habitus enim virtutes & vitia sunt: virtus autem omnis, & vitium: eorum sunt, quæ ad aliquid sunt, sicut sanitas quidem calidorum & frigidorum commensuratio quædam est, aut eorum quæ sunt intra, aut ad continens. Similiter autem & pulchritudo, & robur: eorum sunt, quæ ad aliquid sunt: dispositiones enim quædam eius quod præstantissimum est ad optimum sunt, dico autem præstantissimum ꝙ conseruat, & disponit circa naturam. Quoniam ergo virtutes quidem & vitia sunt ad aliquid hæc autem neque generationes sunt neque ipsorum est generatio, neque omnino alteratio, manifestum est, quod non est omnino ipsa alteratio circa habitus.

¶ Quod de figuris & formis efficit, id de habitibus (quæ prima est species qualitatis) demonstrat: nempe in illis non esse per se primo alterationem: idque ratione, quæ superiori simillima est. Probat id autem, prius in habitibus corporis quales sunt sanitas fortitudo robur, &c. Habitus huiusmodi in quadã commensuratione plurium consistunt vt sanitas in debita proportione & complexione calidi & sicci, frigidi & humidi: sicuti ægritudo in contraria disproportione, pulchritudo autem in quadam membrorum colorumque dispositione, robur autem in neruorum ossiumque & accidentium iuxta habitudinem, hæ autem habitudines relationes quædam sunt ad quas (vt lib. 5. monstratum est) nullus est per se motus: sed consequuntur terminos motus, ergo ad huiusmodi habitus non est per se primo alteratio. Atqui quod de habitibus audis, id & de dispositionibus sentito, quandoquidem habitus & dispositio hac sola ratione differunt, vt ille difficile sit, hæc auté, facile amouibilis. At vero nõ sic legendus hic text. est, vt intelligantur huiusmodi habitus hoc ipsum quod sunt esse ad aliquid, alias eorum substantia non esset qualitas sed relatio cum tamen sint species qualitatis. Sed quia dependent ex aliorum relatione & habitudine, non est ad istos habitus per se alteratio: quin vero per modum relationis consequuntur calores, aut colores aut alia id genus accidentia. Fit ergo hinc consequens apud Aristot. sanitatem esse qualitatem distinctam à rectificatis humoribus: quandoquidem ad hos est per se alteratio, nõ auté ad illam. Quod auté ait sanitatem esse cõmensurationem calidorum, &c. aut eorum quæ sunt intra, aut ad continens, sic Comment. exponit, vt nomine continentis intelligat circunstantem aerem: vt sanitas consistat in habitudine internorũ humorũ quà resistí posit continenti aëri, ne animal corrũpat. Et sequuntur eũ Albert. & Simpli. Appositio autem videtur expositio S. Thom. vt nomine continentis intelligatur corpus ipsum, vel natura animalis. Sanitas enim consistit in legitima humorum proportione secundum naturam & speciem ipsius animalis. Illud nanque temperamentum, quod leoni esset salubre, esset homini pestilens & nocuum; Neque anima-

lis sani-

lis sanitas æstimari debet per respectum ad aerem quin imo econuerso aer dicitur sanus vel insalubris per ordinem ad animal. (Dispositionis enim.) Hic probat primam illam assumptam hoc syllogismo. Habitus est dispositio eius, q secundum substantiam perfectum est ad id quod est ei optimum, puta ad exercendas naturales operationes, quæ sunt suppositi finis huiusmodi autem dispositiones consistunt in tali commensuratione: ergo & habitus in eadem consistunt. Commen. hic non exprimit hunc sensum ex hac litera, sed ait q pulchritudo & sanitas & robur consistunt in certa proportione humorum vel colorum, &c. quæ quidem iudicari habet, & mensurari penes vnum quod intelligatur sanissimum, vel pulcherrimum vel robustissimum, & laudatissimum in illo genere animalis. At profecto aberratio est hæc à mente Aristotelica. haud enim per se consistit sanitas mea in habitudine ad sanissimum hominem, sed in habitudine ad exercendas meas naturales operationes, in quo opere positus est finis optimus naturalis: accidit mihi tamen q assimiler sanissimo. Quem quidem sensum ipse protinus Aristo. patefacit dicens. Dico autem præstantissimum quod conseruat & disponit circa naturam. Metuens enim nequis nomine præstantissimi, animal intelligeret quod suum finem esset etiam assequutum, ait non sic intelligere, sed quod habitus est dispositio suppositi, quod secundum naturam perfectionem habet substantialem dispositio inquam ad exequendum id quod optimum sibi est, puta vitalia naturæ munera. Est siquidem habitus, qui bonum facit habentem, & eius opus bonum. Igitur ad sanitatem non est per se primo alteratio, sed ad calorem, vel frigus, in quorum temperamento consistit. Et similiter de alijs dicendum.

Textus. xviij.

¶ Neque igitur: circa animæ virtutes & vitia, virtus enim perfectio quædam est. vnumquodque enim tunc maxime perfectum est cum adeptum est propriam virtutem & maxime secundum naturam. vt circulus tunc maxime secundum naturam est cum maxime circulus est. vitium autem, corruptio horum & remotio est.

¶ Post habitus corporis ad eos, qui sunt animæ descendit vt in illis similiter demonstret, non esse per se primo alterationem, idque prius in moralibus ac mox in intellectualibus. Atqui primum text. hoc. 18. substernit fundamentum hoc: virtus animæ perfectio quædã eius est: tunc enim vnumquodque maxime est perfectum cum adeptum est propriam virtutem eam maxime quæ est secundum naturam: vt homo illa ætate perfectus est, qua gignere sibi simile potest & munia cuncta explere homini naturalia. Probat id autem exemplo figuræ: vt circulus quando maxime circulus est, puta quando vnica linea sic circunducitur, vt vniuersæ lineæ à centro ad circunferentiam sint æquales, tūc quidem habet perfecte naturam circuli quia habet formam, quæ est virtus circuli. Pariter ergo anima quando est ad amussim secundum rationem disposita, tunc est perfectissima secundum naturam: id autem obtinet quando habitibus actiuis virtutum est maxime imbuta: vitium autem est perfectionis corruptio, puta horum habituum obiectio. Super hoc fundamentum extruit Commen. rationem hanc. Virtus animæ est eius perfectio: perfectio autem rei consistit in indiuisibili: non est enim circulus magis minusue perfectus. quia perfectio est finis & forma rei, quæ consistit in indiuisibili: ad indiuisibilem autem formam non est per se motus, vt libr. 5. monstratum est eo q motus successionem dicit: non est ergo per se primo alteratio in habitu animæ sed in passionibus, quæ prius sedantur. Hæc autem ratio appelli non potest ad malitiam, seu vitium, quod non consistit in indiuisibili: eo quod corruptio virtutis multis fit modis: & ideo S. Thom. ad rem propius accedit dicens quòd intendit Aristo. similem rationem illi tertiæ quam de figura & forma præmiserat: vt pote q cum habitus sit perfectio rei velut figura, sicut ridiculum est dicere, aliquid alterari, dum effigiem aliquam & formam artificialem acquirit, par ridiculum sit dicere, quòd anima, cum virtutem acquirit, alteretur, aut dum vitio illam perdit sed perficitur tunc potius aut corrumpitur quoniam alteratiō rem perfectam supponit, & illa salua fit: mutatur enim res de albo in nigrum eadem seruata. At vero si planũ Aristo. sensum rimari volumus nullam in hoc textu absoluit rationem; sed tantum præfigit, assumitq; vnam præmissam, puta quod virtus sit rei perfectio vitiumque eius corruptio, super quam textu sequenti syllogismum construat.

Textus. xix.

Fit igitur cùm alteratur quippiam, & acceptio virtutis & vitij abiectio, alteratio tamen horum neutrum est. Quod autem alteretur aliquid, manifestum est. virtus enim aut impossibilitas quædam est, aut passiuum sic vitium autem passiuum aut contraria passio virtuti. Et in totum moralem virtutem in voluptatibus & tristitijs esse accidit. aut enim secundum actum, voluptas est: aut per memoriam, aut per spem, ab ipso est, aut enim similia passi sumus ijs, qui reminiscuntur voluptatis, aut similia patiemur sperantibus.

¶ Conficit ergo in hoc textu, 19. rationem ex superiori supposito, eandem similem illi, quam de habitu corporis instruxerat. Argumentum est hoc. Sicut virtus corporis est perfectio illius ad operandum sic & moralis virtus animæ: ergo sicut illa consistit in commensuratione humorum, aliorumue accidentium complexione & ideo per se non fit sed consequitur ab illorum accidentium acquisitione, sic & acceptio virtutis vitijque abiectio, & econuerso virtutis abiectio fit quidem dum alia alterantur, idest, consequitur ad passionem tēperamentum, vel distemperamentum, non tamen per se primo fit in illa alteratio. (Quod autem alteretur aliquid, &c.) Ostendit, quæ sit illa præcedens alteratio ad quam consequitur virtus vel vitium. Vbi notandum est, quòd secundum Stoicos virtus consistit in quadam impassibilitate, hoc est, in omnimoda passionum omnium extinctione: aiebant enim in sapientem, hoc est, in studiosum, nullam cadere passionem neque minimam quidem: secundum autem Peripateticam veritatem virtus non propellit omnem passionem sed illas sedat attēperatque vt sint rationi obtemperãtes, quin imo fortitudo nonnunquam vtitur ira, & misericordia, suam quoque habet commiserationem, & hoc est quod

quod ait. Virtus, aut impassibilitas quædam est, aut passiuum sic hoc est passionum moderatio. Igitur secũdum Stoicos ad virtutem non est per se alteratio, sed fit inpassionum abiectione, ad quam illa cõsequitur. At secundum Aristotelem res est lucidior, fit enim virtus, præuia alteratione, hoc est, mitigatione passionũ sensus. in quo sensu proprie est alteratio: illis autem compositis & pacatis, consequitur virtus. Et pariter ex excessu passionum subsequitur vitium. In summa virtus & vitium in anima, id sunt, quod sanitas & ægritudo in corpore: adeo vt vitia morbi quoque dicantur, & ægritudines animæ. Et hoc est quod ait. In totum id est vniuersaliter, moralem virtutem (ad differentiam intellectualis) voluptatibus & tristitijs esse accidit: versatur enim in huiusmodi passionum moderamine seruando. Subiungit id autem explicatius nam voluptas aut secundum actũ, puta de re præsenti captatur aut ex præteritorum memoria, aut ex spe in futurum, & pariter nos mœror occupat de malo vel quod præsens est, vel cuius memoria premimur, vel cuius torquemur metu. Fit ergo, vt in virtute & vitio non sit primo per se alteratio, sed in præcurrentibus passionibus ex quibus virtus vitiumque resultat.

Textus. xx.

At vero neque in intellectiua parte animæ, est alteratio: sciens enim maxime ad aliquid dicitur.

Hoc autem manifestum est, secundum nullã enim potentiam motis, fit in nobis scientia: sed cùm extiterit quiddam, ex ea enim, quæ est secundùm partem experientia: vniuersalem accipimus scientiam. Neque igitur actus: generatio est, nisi quis & respectionem & tactum generationes dicat, tale enim est: actus. Quæ autem est à principio acceptio scientiæ: neque est generatio, neque alteratio. Nam quia quieta est, residetque anima: sciens fit, & prudens. Vt igitur neque cùm dormiens excitatus est aliquis, aut ebrius esse desijt, aut ægrotans reualuit, factus est sciens, quanuis prius non poterat vti, & secundùm scientiam agere, sed abeunte perturbatione & ad constitutionem veniente mente inerat potentia ad scientiæ vsum sic, vtique huiusmodi aliquid fit id, quod est à principio in scientiæ existentia, deturbationis enim: quies quædã est & residentia. Neque igitur pueri possunt quid dicere, neque iudicare, neque iudicare sensibus: similiter atque seniores, multa enim perturbatio circa ipsos fit: & motus, sedantur autem & desinunt perturbari: aliquando quidem à natura, aliquando verò ab alijs. In vtrisque autem his alterari aliquid accidit, sicuti cùm excitatur, & fit vigilans ad actum. Manifestum est igitur, quod alteratio in sensibilibus est, & in sensibili parte animæ. In alio autem nullo: nisi secundùm accidens.

¶ In textu denique. 20. postremoq; huius capituli concludit, neque in virtute intellectuali esse primo & per se alterationem. Vbi tamen apparentior erat dubitandi ratio: quandoquidem scientia non consequitur commensurationem aliorum accidentium, sed ingignitur per specierum acquisitionem. Vtitur autem rationibus tribus. Ad quarum intellectum supponatur, quod vbi res per se est ad formam suapte natura disposita, tunc sine vlla ratione, illam recipit subito, vt si materia prima per se daretur omni forma nuda, absque vlla alteratione reciperet formam substantialem cum suis proprijs accidentibus: tametsi agens naturale illam nõ posset producere, quia habet præscriptum modum generandi vnum per alterius corruptionem, exemplum tamen est in aere qui proprie non dicitur alterari, dum illuminatur, sed perfici. Intellectus vtique suapte natura est appositus ad sciétiam. Hæc autem est adæquatio ipsius ad rem. Et ideo scientia est relatiuum, non quidem secundum esse, vt eius substantia sit esse ad aliud alias non esset qualitas, sed secũdum dici: quia nequit diffiniri, nisi per ordinem ad subiectum. Prima ergo ratio Aristotelis est. Scientia, quæ est habitus vniuersalis, non fit in nobis, secundum aliquam potentiam motis, sed per hoc, quod res ipsæ extreme mutantur, quibus intellectus assimilatur, vt pote dum res nobis præsentes fiunt, ex quarum particularibus experientijs, sensuum intellectus colligit vniuersale: ergo ad ipsum habitum intellectus non est per se alteratio, sed consequitur ad motum rerum ipsarum, cuius est adæquatio. Sicuti si speculo parieti affixo diuersæ subinde res obijciantur, speculum quidem non alteratur, per hoc, quod diuersas imagines recipiat, sed res ipsæ quæ per mutantur. Quod si tibi animus non quiescat, propterea, quod illa specierum receptio in intellectu sit alteratio quædam, ne cogites id negare Aristotelem, sed docet, quod vera & realis mutatio non in acquisitione scientiæ est, sed in rebus ipsis obiectis: in sensibus autem fit passio quædam, sed tamen spiritualis, vt supra declaratum est, veruntamen cum conditionibus materialibus, hic & nunc. Res autem corporeæ non agunt in intellectum, nisi mediante eius lumine, quod est agens quædam virtus abstrahens à phantasmatibus vniuersales species, quarum receptio proprie non est passio, sed perfectio & illuminatio, vt diximus de aere. Ob idque in. 3. de anima, non concedit, quod intelligere sit pati, nã pati dicit disconuenientiam rei, sed quoddam pati, hoc est perfectionis receptio (neque igitur actus.) Subdit rationem secundam de actu scientiæ, quæ est consideratio secundum habitum. Et quod actuale hoc indicium non sit alteratio, eleganter profecto probat, quia ille potius est vsus ipsius formæ iam habitæ: quam noua receptio, sicuti respicere & videre, non est alteratio videntis, sed vsus specierum, quæ iam sunt in oculo. Neque tangere est alteratio tangentis, nisi quatenus calore, aut frigore læditur. Huiusmodi enim vsus sensuum non sunt generationes, hoc est accidentium conquisitiones, quibus fiat alteratio, ergo neque vsus scientiæ. (Quæ autem est à principio) prima ratio fuit de acquisitione nouæ scientiæ simpliciter per experientiam nouarum rerum absque consideratione acquirentis: sit ne puer, an vir. Et secunda de actu. Tertiam ergo adhibet de initio conquirendi scientias in illo iuuene, qui antea per ætatem non erat potens addiscere. Et alludit hic ad Platonem in Thimeo, vbi docebat iuuenes, eo quod perturbationes affectionum patiuntur, non esse ad scientias aptos. Sunt enim tunc sensibus nutantes: ac fluctuãtes & ideo sicut neque in aqua, dum turbida est, quoad sedimenta in

ta in fundo considant, neque dum venticulo motatur vllus in ea figitur radius solis, sed verberat, sic iuuenibus non insident scientiæ, quousque fœculentia illa passionum serenetur, & clare rationem permittat, illā ergo primæuam scientiæ genituram poterat quis arbitrari fieri per alterationem qua passiones illæ attenuātur, & abolentur: & ideo refutando ait Aristotel. quod neque illa, quæ à principio fit acceptio scientiæ, alteratio est, aut generatio. Et ratio est hæc. Quietatio, pacatioque animi non est eius alteratio, dicenda, nam alteratio potius commotionem dicit: illa autem mitigatio passionum, quietatio est animi: ergo scientia, quæ consequitur, non est alteratio, subdit exempla in dormiente, & in ebrio, & in ægrotãte, in quibus humorum turba dominatur, vsum impediens scientiæ quibus abeuntibus affectionibus, qui excitatur & sanus est, & mētis compos, vtitur sua scientia. Neque vero idcirco dicitur alterari, sic potius alterabatur, dum erat ægritudine præditus, & videtur hic Aristotel. ad Platonis dogma de scientia alludere, est enim mos eius, vt antequam suam constituat opinionem, secundum Platonem loquatur, & suam sententiam de scientia non docuit vsque ad libros de anima. Fuit autem Platonis opinio, quod anima infunditur corpori: scientijs insignita, sicuti creati sunt angeli, sed passionum offusione interclusus est earum vsus. Et ideo dicebat, nostrū scire, esse quoddam reminisci. Et propterea dixit Arist. quod scientiæ, neque est alteratio, neque generatio, cōparauitque adeo pueros sapientibus, cum dormiunt, aut ebrij sunt in quibus propter opilationem cerebri sopitos habent habitus. Aristotel. autem posuit animam tanquam tabulam rasam, quæ postea scientijs depingitur. Secundum cuius opinionem dicendum est, scientiam non esse per se alterationem: eo quod intellectus non patitur proxime à sensibilibus, sicuti sensus: sed adminiculo propriæ virtutis illuminatricis perficitur. Requiritur autem in pueris alteratio ad abigēdas passiones seruandamque mentem, vt in calce textus declarat, dicens. Neque igitur pueri, &c. Hæc autem serenatio fit, inquit, tum à natura, quia pueri benenati, & ingenio aucti per exercitium ingenium expoliunt, & cogunt, tum etiam ab alijs, nempe studio, doctorumque ope & opera adiuti. Quod autem de pueris audis, id & de ætate prouectioribus censeto, quandiu corruptis, impurisque affectionibus obruuntur: præsertim impudicitia lubricæ carnis: à quibus nisi expurgentur, offuscantur, ne scientijs sint accommodi (manifestum est igitur) concludit denique, quod alteratio in rebus sensibilibus est, vt puta in rebus cunctis corporeis, ac materialibus: & præterea in sensibili parte animæ, nimirum in sensibus: in habitibus vero, & figuris, & formis, non item, nisi secundum accidens: quia ad aliorum alterationem consequuntur hæc.

QVINAM MOTVS SINT comparabiles.

CAPVT: IIII.

Dubitabit autem aliquis: vtrum omnis motus omni comparabilis est: an non. ¶Si igitur omnis cōparabilis est, & æquè velox est quod in ęquali tempore per æquale mouetur: erit circularis quædam æqualis rectæ & maior etiam, & minor. ¶Amplius alteratio, & loci mutatio quædam, ęqualis erit: cum in æquali tempore aliud alteratum sit, aliud verò latum, erit ergo passio, æqualis longitudini: sed impossibile est. At ergo cum in æquali tēpore per ęquale mouetur, tunc æque velox est, ęqualis autem non est passio omnis, longitudini, quare non est alteratio: loci mutationi æqualis, aut minor. Quare non omnis comparabilis est — Textus xxj.

¶Secundum membrum huius, vt in initio dicebamus, in cōparatione motuum positum est. Etenim cum præcipua huius libri intentio sit agere de ordine, & comparatione mobilium & mouentium, scilicet, quod omne, quod mouetur, ab alio mouetur opportunum erat de comparatione etiam motuum dicere. Discutitur ergo in hoc. 4. capit, 14. textus habente, inter quos nam motus esse possit velocitatis comparatio: & in quinto, qualiter sit comparatio hæc pensanda. In text. ergo hoc. 21. proponit statim philosophus dubitationem in genere, vtrum quilibet sit motus cuilibet comparabilis. Et arguit ad vtranque partem. Formatque à parte negatiua duas rationes. Prima, fit in motibus eiusdem generis. Si omnis motus localis cuicunque locali esset comparabilis, sequeretur, quod linea circularis, & linea recta essent pariter longitudine comparabiles. Quod falsum esse videtur, cum comparatio fiat in rebus eiusdē speciei, & tamen circularis linea, & recta differunt specie. Sequela tamen probatur. Si motus æque velox est, qui tempore æquali per æqualem lineam fit, & motus, qui fit per lineam circularem, & qui fit per lineam rectam, sunt æquales: linea recta & circularis erunt æquales. Et proportionabiliter probabitur, quod linea circularis potest esse maior, aut minor quam recta: nam motus velocior est qui tempore æquali fit per maiorem lineam, & idcirco si circularis motus in eodem tempore est velocior, circularis linea erit longior, quam recta: si vero tardior: erit minor. ¶Secunda ratio fit in motibus diuersorum generum. Si quiuis motus, cuius esset comparabilis, sequeretur, quod qualitas esset compatabilis loco. Detur enim motus localis æque velox motui alterationis. Tunc cum motus æque veloces sint illi, qui æquali tempore per æqualia fiunt & motus localis, & alterationis sint æque veloces spatium locale, quod transitur motu locali: est æquale qualitati, quæ motu alterationis acquiritur: cōsequens tamē est falsum: nā passio nulla esse pōt æqualis lōgitudini, aut maior, aut minor ergo neque alteratio æqualis esse potest lationi locali.

In circulo autē, & recta: quomodo accidet? Inconueniens enim est, nisi sit in circulo, similiter aliquid moueri: & hoc super rectam, sed confestim necesse est: aut velocius tardius, vt si hoc decliue sit: hoc autem accliue. — Textus xxij.

¶In

¶In tex. 22. arguit à parte affirmatiua. s. quod motus rectus, & circularis, sint comparabiles. Dicens, in circulari & recto, quomodo accidet. s. erũt ne comparabiles an non. Et subdit inconueniens esse dicere, quod in circulo nõ similiter aliquid moueatur, idest, æque velociter, vt super lineam rectam. Et prætendit hanc rationem. Motus circularis, & motus rectus sunt duæ differentiæ motus localis, veluti ascensus & descensus: sed ascensus & descensus comparantur in velocitate: nam motus terræ deorsum velocior est: quam eius motus sursum: imo forsan quam ascensus ignis: quia grauitas potentior est ad secundum aerem, quam leuitas: ergo pariter motus circularis & rectus sunt comparabiles.

Textus. xxiij.

Amplius, nihil differt in ratione: si quis dicat necessarium esse confestim velocius aut tardius moueri, erit enim maior & minor: circularis, recta: quare & æqualis, si enim in. A. tempore: hoc quidem lineam. B. transit, illud vero leneam. C. maior erit linea. B. linea. C. sic enim quod velocius est: dicebatur, ergo si & in minori equale: velocius est, quare erit aliqua pars. A. ipsius in qua. B. circuli partem æqualem trãsibit: & ipsum. C. in toto. A. lineam. C.

¶In text. 23. excludit cauillationem, si quis diceret motum circularem comparabilem esse cum motu recto secundum maiorem, aut minorem velocitatem (vt quod motus primi mobilis sit velocior descensu grandinis) non tamen secundum velocitatis æqualitatem. Arguit enim proportione, quod si duorum mobilium in eodem tempore. s. A. vnum decurrat lineam. B. circularem, alterum vero. C. rectam, & illud, quod mouetur per. B. velocius mouetur, necesse est vt. B. circularis linea lõgior sit quam. C. nam vt lib. 6. text. 11. dictum est, velocius in tempore æquali trãsit maius spatium: at vero eadem ratione (vt statim illic subiungitur) velocius in minori tempore transit æquale, ergo dabilis est pars temporis. A. in qua illud mobile, quod mouetur per. B. trãseat portionem circuli æqualem rectæ lineæ. C. & per consequens, si circularis motus & rectus comparantur in maiori vel in minori non fit, vt comparentur etiam in velocitate æquali.

Textus. xxiiij.

At verò si sunt cõparabilia: accidit, id quod nuper est dictum, esse æqualem rectam, circulo, sed comparabilia nõ sunt, neque igitur ipsi motus. ¶Sed quæcunque non sunt æquiuoca: omnia comparabilia sunt, veluti cur comparabile nõ est: vtrum acutius sit stylus an vinum, aut nete: Quia enim æquiuoca sunt: non comparantur, sed nete ipsi paranete comparabilis est: quoniam idem significat acutum in vtrisque, ergo non idem velox: hic & ibi, multo autẽ adhuc minus in alteratiõe, & loci mutatiõe.

¶Tex. 24. duas habet particulas. In priori iterum repetit obiectionem primam ad partem negatiuam. s. quod si circularis motus & rectus essent comparabiles, sequeretur quod lineæ ipsæ circularis & recta essent comparabiles: quod tamen falsum esse videtur, cum non sint eiusdem speciei. ¶Occasione huius, in secunda parte textus ostendit illa, quæ non sunt æquiuoca comparabilia esse: quæ tamen sunt æquiuoca, non esse comparabilia. Vt quia acutum æquiuoce dicitur de quantitate, de sapore, & de voce. s. de stylo, vino & nete, quæ est prima chorda lyræ, non dicitur stylus acutior vino, aut vinum acutius nete: nisi forte per metaphoram: dicitur tamen nete acutior quam paranete id est prima chorda acutior quam secunda: quia acutum dicitur de illis vni uoce. Pari modo videtur (ait philosophus) quod motus circularis & rectus non sunt comparabiles. ¶Secunda hæc pars textus initium est secundæ partis totius capituli: in qua respondet ad principalem quæstioné: quippe cum hic in genere præmittit tria requisita, vt res aliquæ sint inuicem comparabiles.

Textus. xxv.

Tria requisita vt res sint comparabiles.

An primum quidem hoc non verum est: quod si non sint equiuoca, comparabilia sunt. Multum idem enim significat in aqua & aere: & comparabilia non sunt, si autem non duplũ quidem, idem (duo enim ad vnum) & non comparabilia sunt.

¶Quoniam vniuersaliter enuntiauerat, quæcunque nõ dicuntur æquiuoce cõparabilia esse, obijcit de eo quod est multum, quod videtur dici vniuoce de aqua & aere, & tamen non videtur dici secundum comparationem de illis. Quod si quis hesitauerit de nomine, multum saltem, inquit, duplum vniuocè dicitur de illis: vt enim pugillus aeris ad suam medietatem duplus est, ita & aquæ pugillus ad suam, & tamen non dicitur comparatiue: nam cum esse duplum consistat in indiuisibili, nulla res est magis dupla, quam alia. Dubitationem hanc, de multo, exponit S. Tho. quod alicui posset apparere, multũ, propter suam communitatem, non dici vniuoce de aere & de aqua, veluti duplum. Non tamen intelligo quare propter communitatem non dicatur vniuoce: nisi propter rationé, quã explicabimus statim text. sequẽti: quę tamé similiter habet duplo. Forte verisimilius est quod non ponit Phil. differentiam inter multum, & duplum quantum ad id, quod est vniuoce dici, sed quantum ad hoc quod non est tam euidens, multum, non dici comparatiue: siquidem aliqua dicũtur alijs plura (quod est comparatiuum, de multum) sed duplum, euidentissimum est non recipere magis aut minus.

Textus. xxvj.

An & in his eadem ratio: etenim multum æquiuocum est, sed quorundam: & rationes æquiuocæ sunt, vt si dicat aliquis, ꝙ multum est tantum, & adhuc aliud tantum & æquale æquiuocum: & si vnum quidem fortè fuerit, confesim equiuocum si autem hoc: & duo.

¶Respondet in tex. 26. negando, quod multum: aut duplum, vniuoce dicatur de aqua & de aere. Imo dicuntur æquiuoce vt dictum est de acuto, & respectu styli & vocis. ¶Vbi notandum est, quod multum, dupliciter dicitur, vno modo relatiue, vt opponitur pauco, quod etiam quantitati continuæ cõuenit: dicimus enim & multam, & paucam aquam. Alio modo accipitur, vt opponitur contra vnum, quod proprie non conuenit nisi quantitati discretæ: continuum enim est vnum: quod si diuidatur in duo vel plura, fit multa. Et rursus notãdum est ꝙ nomen: multũ, si consideretur mathematice vt abstrahit à rebus naturalibus, non est æquiuocum, quia in genere significat excessum, quicunque sit ille: si autem accipiatur vt significat naturas rerum naturalium, tunc quodammodo æquiuoce dicitur de aqua & de aere. Est enim aer ratione quãtitatis multus respectu aquæ: quia sub magna quantitate continet paucam materiæ: aqua vero econuerso ratione materiæ dicitur multum respectu aeris: quia sub parua quantitate continet multam materię.

materiæ. Ait ergo Philosophus, quod multum est æquiuocum: sed quorundam. i. non in genere & mathematice, sed in ordine ad res naturales. Et rationes. i. diffinitiones multi in aere & in aqua sunt æquiuoce (quod si dicat aliquis quod multum est tantum & aliud tantum) alludit ad secundã acceptionem de multum, vt opponitur vni: dicitur enim pugillus aquæ. v. g. multa respectu pugilli aeris, quia continet vnum æquale materiæ ad materiam aeris, & aliud tantum, imo decuplum, quia ex vno pugillo aquæ fiunt decem aeris. Ait vero, quod si æquale & vnum æquiuocum est, fit vt & duo æquiuocũ fit. Quod est dicere, si dentur aqua & aer sub eadem quãtitate, aqua erit duo ratione materiæ respectu aeris, imo erit decupla, si vero dentur aqua & aer, quæ habeant eãdem multitudinem materiæ tunc aer ratione quantitatis erit decuplus ad aquam. Atque adeo, multum, sicuti, duplum & decuplum, vt concernunt res naturales, quodammodo dicuntur æquiuoce de aqua & aere,

Textus. xxvij.

Quoniam propter quid alia comparabilia sunt, alia vero non: si vna quidem est natura? an quia sunt in alio primo susceptiuo? Equus igitur & canis, comparabilia sunt: vtrũ albius, In quo enim primo idem est superficies, & magnitudo similiter, aqua autem & vox non, in alio nanque.

Requisitũ secundum.

¶Post primum requisitum ad comparationem nempe, quod ea, quæ comparantur, non debent æquiuoce significari illo nomine in cuius significato fit cõparatio, subdit in hoc tex. 27. quod hoc non sufficit: sed secundum requisitum, quod forma, in qua fit comparatio recipiatur in eodem primo subiecto. Interrogat ergo, cur non omnia, quæ vniuocantur in eadem forma eiusdemque naturæ comparationem recipiunt. Et respondet, quia in alio sunt primo receptiuo, equus enim & canis comparantur in albedine: quia albedo non solum est forma eiusdem naturæ in vtroque, sed est in eodem primo subiecto, puta in superficie. Et pariter comparantur in magnitudine: quæ est eiusdem naturæ & recipitur per se primo in substantia, aqua tamen, & vox non comparãtur in magnitudine, quia magnitudo, licet sit eiusdẽ rationis, tamen magnitudo aquæ est per se primo in eius substantia. i. attenditur secundum extensionem materiæ & formæ: magnitudo vero soni, est in sono, quæ est qualitas non enim est magnus sonus propter magnitudinẽ aeris in quo recipitur: sed propter vehemẽtiam motus, quo corpora colliduntur, aut propter magnitudinem, aut alias qualitates corporum collisorum, à quibus efficitur, & ideo neque aqua est maior sono, neque sonus quàm aqua.

Textus. xxviij.

An manifestum est, quod erit sic quidẽ omnia vnum facere. In alio autem dicere vnumquodque esse: & erit idem æquale, & dulce, & album, sed in alio.

Requisitũ tertium.

¶Subsequenter intendit adiungere tertium aliud requisitum vt aliqua sint comparabilia, nempe quod forma illa, in qua fit comparatio, sit eadem natura. i. eiusdem speciei specialissimæ. Ob idque arguit, quod neque secunda conditio sufficiat, duabus rationibus. Ad intellectionem primæ notató, quod differentia specifica formarum non attenditur penes subiecta diuersa, in quibus recipiuntur: albedo enim & dulcedo lactis in eodem sunt primo subiecto. i. in quantitate, differunt tamen penes diuersas differentias contrahentes genus; differentia vero numerica attenditur penes diuersa subiecta, vt differũt albedo vnius lactis, & albedo alterius. Ait ergo, quod comparatio debet fieri in eadẽ natura. vt tamen sit eadem natura, non sufficit, quod sit formæ in eodem subiecto primo. Alias, inquit: esset omnia vnũ facere. i. omnes formæ essent eiusdem speciei: sed solum differrent penes subiectum, in quo sunt, & ita quantitas dulcedo, & albedo essent vna natura ratione solius subiecti differentes: quod est falsum: nam licet sint in eodẽ (vt in lacte) differunt specie. Forsan reprehẽdit hic Platonem, qui solum ponebat differentiam materialem ex parte subiecti & non ponebat genus contrahi per diuersas differentias. Sed sicut indiuidua eiusdem speciei nõ differũt, nisi ratione diuersarum materiarum in quibus recipitur idea hominis, ita genus diuidebatur secundũ Platonem in species, quia erat vna natura recepta in diuersis speciebus, sed quia ideæ specificæ erant perpetuæ, non ponebat ideam generis separatam ab speciebus, sicuti ponebat ideam perpetuam speciei separatam à corruptibilibus indiuiduis. Aristo. vero non ponit differentiam specierum, propterea quod genus tanquam vna natura recipiatur in illis, sed quia contrahitur per differentias, vt text. 31. per amplius exponetur. Quia nullam ponebat ideam generis: sed tantum ideam specificam receptam in diuersis indiuiduis.

Genus secũdum Platonem.

Textus. xxix.

Amplius susceptiuum non quoduis est: sed vnum vnius primum. Sed non solum oportet comparabilia non æquiuoca esse, sed & non habere differentiam, neque in quo, dico autẽ, vt color habet diuisionem. Non ergo est comparabile, secundum hoc, vt vtrum coloratum sit magis album, quàm nigrum, hæc enim comparatum non secundum aliquem colorem: sed quatenus calor est, sed secundum albedinem. ¶Sic & circa motum æquè velox, quod in æquali tempore moueretur per æquale, tantum longitudinis, in hoc.

In specie fit cõparatio.

¶Text, hic. 29. tres habet particulas. Prima est ratio secunda ad probandum quod requiritur identitas specifica formæ, in qua fit comparatio. Et ratio est hæc. Ad comparationem requiritur identitas subiecti primi, vt dicit secunda conditio: sed cuiuslibet formæ est suum per se primum susceptiuum: ergo requiritur identitas specifica formæ. Quod si quis dubitet, non esse tot propria susceptiua formarum, quot sunt formæ: nam materia prima eadem suscipit omnes formas: & quantitas, omnes qualitates corporeas. Respondetur, quod nomine, susceptiuum, non intelligitur solum subiectum, sed ipsum cum dispositionibus: quare aliud est susceptiuũ formæ hominis, & aliud formæ equi. Aliudque temperamentum primarum qualitatum ad albedinem requisitum aliud vero ad nigredinem. ¶In secunda parte textus colligit tres conditiones necessarias vt res aliquæ sint comparabiles: dicens, quod comparabilia non solum non debent esse æquiuoca, vt dicebat prima conditio, sed id, in quo fit comparatio, debet esse tale, vt non habeat differentiam (neque quod). i. specificam sicuti genus distribuitur per species, vt dicit tertia conditio (neque in quo). i. ratione subiecti primi. vt dicebat secunda. v. g. in genere coloris non fit comparatio, sed in specie albedinis. Nil enim est alio magis aut minus coloratum, sed magis, aut minus album aut nigrum. ¶In tertia particula, vbi incipit tertia pars huius capitis, &

vbi

vbi aptior esset textus diuisio, applicat ea quæ dicta sunt, ad motus: concludens ex dictis, quod illi motus sunt proportionabiles qui sunt eiusdem speciei. Nam tales non dicuntur æquiuoce motus: & proportionantur in velocitate, quæ est forma specifica, & est in eodem primo subiecto, scilicet in quantitate. Et hoc est quod ait. Motus æque velox est, qui in æquali tempore mouetur per æquale tantum longitudinis (in hoc). i. in eadem specie,

[margin: ...s. 3. ca-]

Textus. xxx.

Si autem aliud quidem alteratum est aliud. verò latum: æqualis ve erit hæc alteratio, & æquè velox loci mutationi? Sed inconueniens est, causa autem quia motus habet species. Quare si quæ in æquali tempore lata sunt per æqualem longitudinem, æquè velocia erit æqualis recta & circularis. Vtrum ergo causa sit: quia loci mutatio genus sit an quia linea genus? tempus enim idem semper, in partibi le specie. An simul illa specie differunt? etenim loci mutatio, species habet: si illud, super quod mouetur, species habeat. Amplius autem, si per quod, vt si pedes, ambulatio: si alæ, volatio. An non sed figuris loci mutatio alia est? Quare quæ in æquali tempore mouentur per eandem magnitudinem: æquè velocia sunt (eandem autem indifferentem specie) & motu indifferente specie

¶In tex. 30. perseuerat explicans, motus specie differentes non esse comparabiles. Et id primo in his, quæ differunt genere subalterno. Interrogans, vtrum alteratio & loci mutatio sint comparabiles. Et respondent inconueniens esse dicere, quod sunt comparabiles, cò quod specie differunt. Quare alteratio neque æque velox est motui locali, neque eo velocior, tardior ve. Idé subiungit de motu locali circulari & recto, quæ sunt species specialissimæ. Et repetit eádem rationem, quá fecerat text. 21. Scilicet. Si motus circularis & motus rectus essent comparabiles, sequeretur & lineas ipsas circularem & rectam, per quas fiunt, esse comparabiles: quod falsum est, cum specie differant. ¶Pergit vero percontari causam incomparabilitatis horum motuum: an videlicet causa sumatur ex parte ipsorũ motuum, quia videlicet motus rectus & circularis differunt specie sub genere motus localis: an vero causa sumatur ex parte magnitudinum, per quas fiunt nempe, quia linea recta & linea circularis specie differunt sub genere quantitatis continuæ. Nam tempus (inquit) in quo fiũt causa esse non potest: quia tempus species est specialissima. An forte vtraque sit causa. s. & differentia specifica motuum: & differentia magnitudinum: ná si magnitudines, per quas fit motus specie differunt & motus specie differunt. Et hæc quáuis proponatur per modum interrogationis, est tamen quæstionis responsio. s. quod vtraque est causa incomparabilitatis: proxima quidem differentia specifica motuum circularis & recti: remota vero differentia linearum, per quas fiunt ex qua nascitur differétia motuum. An forte tertia sit causa instrumentum, quo fit motus. Vt. v. g. progressio differat specie à volatu: eo quod illa fit pedibus hic vero alis. Cui respondet, instrumenta non esse sufficientem causam differentiæ specificæ motus, vt sint incomparabiles. Potest enim cursus equi velocitate comparari volatui auis: non enim differũt specie ratione motus, sed tanquam propriæ passiones diuersarum specierum animalium, vt lib. 5. quæstio. 3. dictum est. Quod autem sequitur an non? sed figuris. &c. exponit. Commentator, quod ambulatio, & volatio non differunt, nisi solum secundum figuram, vt clausula illa adiungatur superiori, qua dictum est non differre specie. Melius tamen exponit S. Tho. vt sit sermo de motu recto & circulari. Quasi dicat, ambulatio & volatio, si vtraque sit recta: non differunt specie in ratione motus, sed motus illi, qui fiunt per lineas diuersarum figurarum: quales sunt motus circularis & rectus. Concludit ergo motus illos esse æque veloces, qui fiunt per eandem magnitudinem in specie. i. vterque per rectam, vel vterque per circularem: dummodo motus etiam sint eiusdem speciei, puta ambo locales. Et proportionabiliter dicátur de motibus augmentationis. Et pariter de motibus alterationis,

[margin: Causa incóparabilitatis.]

Textus. xxxj.

Quare hoc considerandum est: quæ sit differentia motus. ¶Et significat sermo iste: quod genus non vnum quid est, sed ob hoc latent multa, suntque æquiuocationum, aliæ quidé multum distantes, aliæ autem habentes quandam similitudinem. Aliæ vero propinquæ, aut genere, aut similitudine rationis. Quapropter non videntur æquiuocationes esse, cum sint. ¶Quando igitur altera est species? si idem in alio aut si aliud in alio. Et quænam difinitio, aut quo discernemus quòd idem est album & dulce, aut aliud: quia ne in alio videtur alterũ, an quia omnino non idem.

¶Elicit in primis verbis huius textus, ad iudicandum an motus sint comparabiles considerandum esse qualis inter eos sit differentia. Si enim sit generica, vt inter alterationem & motum localem, aut specifica, vt inter motum rectum & circularem, non sunt comparabiles. Si vero accidentaliter differant in quantum motus vt volatus & cursus, ij sunt comparabiles. ¶Elicit secundo ex dictis, quod genus non est simpliciter vna natura, quod erat tertium requisitum ad comparationem. Sed latent (inquit) in genere multa. Cuius rationem egregie profecto tradit S. Tho. nempe, quod species sumitur à forma vltima, quæ est simpliciter vna existens in rerum natura. Vt species humana sumitur ab anima rationali: quæ vnica est & in supposito, & equina, ab anima equi. Non tamen est in homine præter animam rationalem alia, à qua sit animal: sed animal dicit vnum gradum sensitiuum, qui sola operatione intellectus abstrahitur à formis omnium animalium. In genere ergo latere multa est, quod non sit vna forma generis, sicut est vna forma speciei. Sed notandum est hic, quod Phi. non ait in genere latere æquiuocationes, vt solet à nonnullis citari, sed, latere multa. Annuit vero hoc esse quoddam genus æquiuocationum, non tamen adeo proprium vt canis. Quemadmodum, in prædi. cap. 1. explicatum est. Et hoc est, quod ait hic. Æquiuocationum aliæ quidem sunt multum distantes, vt canis, quod est æquiuocum à casu, significans marinum & latrabilem nó propter aliquem gradum naturæ aut proportionem, aliæ vero sunt minus distantes, vt analoga, quæ non conueniunt simpliciter in aliquo gradu naturæ, sed in proportione, vt sanum significat animal & vrinam. Tertius gradus est impropriè æquiuocationis, vt in genere: quod quanquam significat vnum gra-

[margin: Tres grad. æquiuocationis.]

dum indifferentem omnibus speciebus, non tamen in re reperitur secundum eandem perfectionem in illis. Sensitiuum enim non est ita perfectum in equo, quam in homine: quia sensitiuum in homine est ab anima rationali. Et pariter nec corporeum, est tam perfectum in equo. Vnde propter similitudinem (inquit) rationis: i propter vnum gradum generis abstractum per intellectum non apparet æquiuocatio specierum: cum tamen sit quodammodo. Quo fit, vt si daretur vna anima sensitiua in homine præter rationalé (vt dicebat Ocam) tunc genus diceret vnam naturam, sicut species: & pariter si esset vna forma corporeitatis, vt opinatur Scotus. ¶In tertia parte textus, quasi colligens superius dicta percontatur. Vnde ergo sumenda est differentia specifica naturarum? vtrum ex hoc quod vna natura generis recipiatur in alio.i. in alia & alia specie. Quemadmodum natura specifica Petri differt numero ab alia quia recipitur in alia materia. Vt dulcedo, vtrum differt specie ab albedine: quia natura coloris recipitur in diuersis, an differunt, quia omnino non sunt idem? Et hæc non solum est interrogatio, sed determinatio aduersus Platonem, differebat enim inter Platonem, & Arist. vt Com. 38. dicebamus, quod Plato ponebat vnam naturam generis differétem per hoc solú, quod recipiebatur in diuersis speciebus. Aristot. vero non ponit vnicam naturam generis, sed vnú gradum, quę non inuenitur in re æquali in speciebus (vt modo dicebamus) sed solum ponit vnam naturam specificam, qui sumitur á forma. Et quia species exprimitur per definitionem, quæ discerni vnam speciem ab alia, ait idem esse aliqua differre specie quod differre diffinitione, idemque esse aliqua esse eiusdem speciei & naturæ, quod definitione conuenire, vt habetur. 5. meta. text. 12.

Ocam.

Textus. xxxij.

De alteratione autem: quomodo est æque velox alteri altera: Si itaque est sanari alterari: est autem hunc quidem velociter, illum autem tardè sanari, & simul quosdam, quare erit alteratio æque velox inæquali enim tempore alteratum est. ¶Sed quid alteratum est, æquale enim hic non dicitur, sed vt in quantitate æqualitas: ita hic similitudo. Sed sit idem quod mutatur in æquali tempore: æquè velox. ¶ Vtrum ergo eo in quo passio: an passione oportet comparare? hic igitur quòd sanitas eadem sit, est accipere: aut quòd neque magis neque minus, sed similiter existit. Si autem altera passio sit, vt alteratur id quod dealbatur, & id quod sanatur: his nihil inest idem, neque æquale neque simile, vt iam hæc species faciút alterationis, & non est vna: vt neque loci mutatio, quare considerandum est, quot sunt species alterationis, & quot loci mutationis. Si igitur quæ mouentur specie differunt: quorum sunt motus secundum se & non secundum accidens, & motus ipsi, specie different, si autem genere: genere, si vero numero: numero.

¶In text. 32. post cóparationem motuum localiú, prosequitur dicere de cóparatione motuum alterationis. Motus enim augmentationis eo hic silentio prætermittitur, quod eadem ferme est eorum ratio quæ motuum localium. Vt enim se habet spatium in motu locali, se habet & quantitas in motu augmentationis. Quocirca, vt motus illi locales sunt æquè veloces quibus æquali tempore æqualia spatia peraguntur inæqualis vero quibus tempore æquali transeuntur inæqualia, ita & motus illi augmétationis sunt æquè veloces, quibus tempore æquali acquiruntur æquales quantitates &c. At vero de alteratione non est ita perspicua ratio. Ob idque prius ostendit, quod motus alterationis sunt comparabiles in velocitate. Experimur enim ex duobus ægrotis alterum velociùs sanari altero: alios vero simul. i. æquè velociter sanari. Cum ergo sanatio sit alteratio, sequitur vt alteratio alteri sit æqualis: vtpote, quo tempore æquali fit. ¶Mouet autem quæstionem penes quid attendatur æqualitas alterationum, nam in motu locali duo requiruntur ad æqualitatem velocitatis. s. identitas temporis, & spatiorum æqualitas. Et proportionabiliter in augmentatione æqualitas quantitatum quæ acquirútur. Quærit ergo (sed quid alteratum est). i. quid, est illud, quod acquirendum est tempore æquali, vt alterationes sint æquè veloces. Nam dicere, quod debet acquiri æqualis qualitas ineptum est, quoniam æquale non dicitur secúdum qualitatem, sed sicut in quantitate est æqualitas, ita & in qualitate similitudo. Diffiniatur ergo (inquit) in genere, æquè velociter mutari. Vt sint illa, quæ tempore æquali mutátur siue localis sit motus, siue alterationis, aut quiuis alius. ¶ Hac suppositione facta quærit philosophus: vtrum quando motus duo alterationis comparantur in velocitate, comparare eos oporteat eo, in quo est passio. i. ex parte subiecti, puta, quod tanta, vel tanta pars vtriusque subiecti sit in tali tempore alterata, an oporteat eos cóparare in passione & qualitate quæ acquiritur, nam vtrunque designatur, cum dicitur alteratum esse. s. & subiectum, & passio. Ad quá quæstionem respondet, vtriusque habendam esse rationem. Et primo passionis habenda est ratio, & quantum ad specié, & quantum ad intensionem. Exempli gratia, vt duæ alterationes sint æquè veloces, opus primum est: vt sint eiusdem speciei specialissimæ, & hoc est quod ait (vt sit eadem sanitas). Quare dealbatio & sanatio non sunt comparabiles in velocitate æquali, cum non sint eiusdem speciei. Veluti loci mutatio non comparatur cum alteratione. Et rursus requiritur, quod eadem intensio acquiratur eodem tempore. Et hoc est quod ait (Nec magis nec minus, sed similiter existat.) Ex quibus colligit ad cognoscendum comparabilitatem motuum, considerandum esse quot sint species specialissimæ alterationis, locique mutationis. Et hoc (inquit) iudicandum est ex his, á quo mouétur. i. ex terminis per se motum vt dictum est. lib. 5. tex. 31. vt quia albedo, & nigredo, & sanitas differunt specie, dealbatio, & denigratio, & sanatio differant specie. Ex terminis inquam per se: nam quanuis aliquis ex cursu ruborem acquirat, alius vero pallorem, illi duo cursus nihilominus sunt eiusdem speciei quia motus locales non sunt per se ad illiusmodi qualitates, sed per accidens. Quod dictú est alterationes differentes specie non esse æqualitate velocitatis comparabiles. q. 2. disputatur.

Textus. xxxiij.

Sed vtrum oportet ad passionem respicere, si eadem sit an similis, si æquè veloces sint alterationes, aut ad id, quòd alteratur: vt si huius

huius quidem tale dealbatum, sit huius autem tantum, an ad vtrunque? Et eadem quidem, aut alia passione: si passio eadem sit. Aequalis autem aut inaequalis: si illud fit: inaequale?

¶In text. 33. dissoluit priorem partem quaestionis: an. s. sit habẽdus respectus ad subiectum. Et hoc est quod percontatur, vtrum. s. ad solam passionem oporteat respicere ad iudicandum motus alterationis esse aequè veloces, an etiam oporteat respicere ad subiectum. Et ait ad vtrumque conijciendum esse oculum diuersi mode tamen. Nam (si passio eadem sit). i. an motus alterationis sint eiusdem, an diuersarum specierum. id quidem iudicamus (eadem, vel alia passione). i. solum ex parte termini. Nam omnes dealbationes eiusdem speciei sunt, siue magna siue parua pars dealbetur. An vero motus sint aeque veloces, id iudicamus per quantitatem subiecti, quae alterata est in tali vel tali tempore. Haec pressius in quaestio. 3. examinanda sunt. Tria enim pensanda sunt in motibus alterationis cum comparantur in velocitate. Primum, quod termini alterationis sint eiusdem speciei, vt motus sint eiusdem speciei. Mox si comparatio velocitatis fit quo ad extensionem, requiritur, quod tempore aequali qualitates extẽdantur per aequales partes subiecti. Si autem comparatio fit quo ad intensionem, requiritur vt aequales gradus intensionis in vtroque subiecto eodem tempore acquirantur.

Tria consideranda.

Textus. xxxiiij.

Et in generatione autem & corruptione, idem considerandum est: quomodo aeque velox generatio est, si in aequali tempore generetur idem & indiuisibile vt homo, sed non animal. Velocior autem: si in aequali aliud, nõ enim habemus aliquod duorum in quibus ipsa diuersitas: vt dissimilitudo. ¶Et si est numerus substantia: maior & minor numerus eiusdem speciei, est, sed est innominatum quod commune est: & vtrunque vt maior passio: aut excedens magis, quantum autem maius.

¶Tandem in text. 34. concludit quae sunt consideranda in motibus generationum, vt comparentur in velocitate. Vbi adnotandum est, quod generatio, si accipiatur pro acquisitione formae substantialis: non est velocior, aut minus velox quam alia quia non est motus, sed instantanea mutatio, vt lib. 5. text. 8. dictum est. Dupliciter tamen possunt comparari generationes in velocitate: vno modo quantum ad alterationem praecedentem, quae est via ad generationem. Velocius enim generatur masculus, quam foemina in hominibus: nam embrio masculi animatur quadragesimo die: foemina vero sexagesimo. Et in seminibus & plantis propter diuersas temperies terrae aut aeris, potest celerior fieri, aut morosior germinatio. Et praetereà potest esse velocior, aut tardior extensio formae per totum subiectum vt si homo incipit animari à corde, & successiuè animetur. Ait ergo Ph. idem considerandum esse in generatione, quod de alteratione dictum est. Nempe, quod illae duae generationes sunt aeque veloces, quibus idẽ indiuisibile acquiritur eodem tempore: i. formae substantiales eiusdem speciei specialissimae: quae dicitur species atoma. i. indiuisibilis (vt homo, & non, vt animal.) Licet enim vtraque generatione acquiratur forma animalis, non erunt comparabiles: vt generatio hominis, & generatio canis: sicuti neque alteratio ad sanitatem, & alteratio ad albedinem. Id autem hic notato quod ad generationes esse aeque veloces, satis est, quod formae sint eiusdẽ speciei, nec requiritur vt sint aeque intensae, vt dictum est de formis accidentalibus nã formae substantiales, quia non recipiũt magis aut minus, cum consistant in indiuisibili, satis est, quod acquirantur eiusdem speciei. Quod si acquirantur in eodem tempore, generationes erunt aeque veloces: si verò tempore inaequali, vbi forma acquiritur in minori tempore, tunc generatio erit velocior. Et hoc est, quod ait, quod non habemus in generatione aliquid duorum, in quibus, constituatur diuersitas inter formas substantiales eiusdem speciei, sicut in accidentibus assignantur diuersi gradus intensionis, in quibus constituitur dissimilitudo. Hoc itidem quod ait generationes differentes specie non esse comparabiles. q. 2. examinatur. ¶In secunda parte huius textus, quia insinuauerat perfectionem substantiae non habere latitudinem, nec recipere magis aut minus, introducit opinionem Platonis & Pythagorae, qui contrarium videbantur asserere. Atqui Paulus Venetus legit hanc literam, acsi Aristo. arguat contra Platonem: sed S. Tho. existimat esse simplicem recitationem opinionis Platonicae. Diximus enim li. 1. cõ. 48. quod Pythagoras inter astrologos Aegyptios nutritus, philosophabatur per numeros. Autumans enim vnum quod est principium numeri de genere quantitatis, idem esse cum vno, quod conuertitur cum ente, & de omni substantia praedicatur, omnes naturas rerum censebat esse numeros quosdam. Et eadem erat opinio Platonis. Si ergo haec litera inducatur tanquam recitatio opinionis, sic legitur. Si substantia est numerus, sequitur quod in forma substantiali eiusdem speciei est dare maius & minus. s. maior & minor numerus: quod ipsi concedebant. At cum arguebatur contra eos quod substantia non recipit magis aut minus id negabant: sed dicebant non esse commune nomen impositum, sed esse innominatas illas differentias in substantia, quae nominatae sunt in qualitate & quantitate. Nam in qualitate intensior passio aut excellens, dicitur magis aut minus tale: in quantitate vero, maius aut minus. Haec confitebantur illi. Si vero litera inducatur per modum arguendi, legatur sic, Si substantia esset numerus, sequeretur, quod perfectio substantiae haberet latitudinem maioris & minoris numeri; cõsequens est falsum, quia tunc reciperet differentias excellentiae, licet non essent nominatae: sicuti in aequalitate & quantitate, cum tamen perfectio substantiae consistat in indiuisibili.

¶DE REGVLIS SEPTEM comparationis motuum.

CAPVT. V.

Textus. xxxv.

QVoniam autem mouens mouet semper aliquid: & in aliquo: & vsque ad aliquid (dico autem in aliquo, quia in tempore: vsque ad aliquid autem: quia per quantam aliquam longitudinẽ, semper enim simul mouet & mouit, quare

quare quantum aliquid erit, per quod motum est & in quanto) si igitur. A. est mouens. B. autem id, quod mouetur, per quam autem motum est longitudo: C. in quam autem tempus in quo. D. in æquali igitur tempore: æqualis potentia ipsi A. dimidium ipsius. B. per duplam ipsius. C. mouebit. Per lineam autem. C. in dimidio ipsius. C. sic enim erit analogia.

Regulæ septem.

¶ Subsequenter postquam visum est quinam motus sunt comparabiles, in hoc ca. 5. quod per textus quinque distribuitur, constituuntur septem regulę comparationis motuum. Ex hoc ergo tex. 35. eliciuntur duæ regulæ. Quatuor enim inquit, est in vno quoque motu considerare. s. mouens & id quod mouetur, & tēpus in quo fit motus, & latitudinem spatij per quam fit motus. Loquitur enim de motu locali: ex quo facile sumitur aliorum iudicium. Et quidem, in motu physico necesse est, & mobile, & spatium tempus esse diuisibilia propter quod dictum est in sexto text. 52. quod ante omne moueri, præcedit mutatū esse per minorem partem spatij in minore parte temporis. Et hoc est, quod ait hic (semper mouet & mouit). i. quod mouetur mouebatur. Et text, 49. eiusdem lib. dictum est: quod mobilis transeuntis per aliquod signum prius transit vna pars, quam alia. Secus est de motu angeli. Mouens autem physicum non est necesse semper esse diuisibile: vt patet de primo motore, & de intelligentijs. Loquitur hic tamen de mouente diuisibili. Sit igitur (inquit) A. mouens: id vero, quod mouetur, sit. B. & pars spatij, per quam mouetur, dicatur. C. tempus vero. D. tunc inquit alia potentia æqualis ipsi. A. mouebit dimidium ipsius. B in eodem quidem tempore per duplum spatium, ad ipsum. C. sed per spatium. C. mouebit dimidium ipsius. B. in dimidio temporis ipsius. D. vtroque enim modo seruabitur eadem analogia. i. proportio.

Regula. 1.

¶ Duæ ergo hinc colliguntur regulæ. Prima per diuisionem mobilis & multiplicationem spatij, potentia & tempore manentibus æqualibus. Si aliqua potentia mouet aliquam resistentiam per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem, vel æqualis potentia in eodem, vel æquali tempore mouebit subduplam resistentiam per duplum spatium. Ratio est quod qualis est proportio medietatis resistentiæ ad totam, talis est spatij ad spatium duplum.

Regula. 2.

¶ Secunda regula est per diuisionem mobilis & temporis, potentia & spatio inuariatis. Si aliqua potentia mouet per aliquod spatium aliquam resistentiam, eadem, vel æqualis potentia per æquale spatium mouebit subduplam resistentiam in subduplo tempore. Probatur: quia quāta est proportio totius resistentiæ ad medietatem, tāta est temporis ad tempus.

Textus. xxxvj.

Et si eadem potentia idem in hoc tempore per tantam mouet & per dimidiam in dimidio mouebit & dimidia virtus dimidium mouebit, in æquali tempore, per æquale, vt ipsius. A. potentiæ sit dimidia potentia. E. & ipsius. B. ipsum. F. dimidium. Similiter igitur se habet: & secundum analogiam: virtus ad grauitatem. Quare per æquale: & in æquali tēpore mouebunt.

Regula. 3.

¶ In text. 36. constituuntur duæ aliæ regulæ. Tertia ergo est per diuisionem spatij & temporis, potentia & mobili inuariatis. Si aliqua potentia moueat aliquam resistentiam per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem, vel æqualis potentia mouebit eandem resistentiam per dimidium spatium in dimidio tempore, & hanc tanquam per se notam relinquit. Nam qualis est proportio spatij ad spatium subduplum, talis est temporis ad tempus.

Regula. 4.

¶ Quarta regula est econuerso per diuisionem potentiæ & resistentiæ, spatio & tempore inuariatis. Si aliqua potentia mouet aliquam resistentiam per aliquod spatium in aliquo tempore, subdupla potentiam mouebit subduplam resistentiam per idem spatium in eodem tempore: vt si. A. potentia moueat. B. resistentiam per. C. spatium in. D. tēpore; medietas ipsius. A. quæ sit. E. mouebit similiter medietātem ipsius. B. quæ sit. F. Nam similiter se habent hæc secundum analogiam. i. proportionem. Nempè qualis est proportio potentiæ ad subduplam, talis est resistentiæ ad resistentiam.

Textus. xxxvij.

Et. si. E. ipsum. F. mouet, in ipso. D. per lineam. C, non necessarium est in æquali tempore id in quo. E. duplum ipsius. F. mouere per dimidiam ipsius. C. Si igitur. A. ipsum. B: mouebit in ipso. D. per tantam quāta est linea. C. dimidium ipsius. A. in quo. E. ipsum. B. non mouebit in tempore in quo. D. neque in aliquo ipsius. D. per aliquid lineæ. C. secundum quod analogum est ad totam. C. vt. A. est ad. E. Omnino enim si contigerit: non mouebit aliquid si enim tota virtus per totā mouebit dimidia non mouebit, neque per quantamvis neque in quantovis: vnus enim mouebit nauem si nauem quidem trahentium diuidatur virtus in numerum & in longitudinem per quam omnes mouerunt. Propter hoc Zenonis ratio non est vera, quòd sonet milij quæ vis pars nihil enim prohibet non mouere eum aerem, in vllo tempore quem mouit dum caderet totus modius neque itaque pars, tantum quantum mouebit cum toto: si sit per se: hoc mouet, neque enim vlla est nisi potentia in toto.

Regula. 5.

¶ In text. 37. excludit duas alias regulas; quas falso quis posset elicere ex quarta. Cum enim dictum sit quod si aliqua potentia moueat resistentiam per aliquod spatium in aliquo tempore, subdupla mouebit subduplam, &c. posset quis inferre, quod eadem potentia mouebit duplam resistentiam, aut per dimidium spatium in eodem tempore, aut per idem spatium in duplo tempore, vt additio fiat ad resistentiam: & non ad potentiam. Quæ tamen regula exceptionem tunc patitur, quando multiplicata resistentia, potentiam mouentis vel æquat vel superat, tunc enim potentia nullatenus mouebit resistētiam, nec per aliquod spatium, nec in aliquo tempore. Quoniā à proportione æqualitatis vel minoris inæqualitatis non fit actio. Si tamen multiplicatio resistentiæ non æquaret nec excederet potentiam, tunc regula vera quidem esset. Et est numero quinta. Perseuerat ergo in exemplo quartæ regulæ, quod si. E. medietas ipsius. A. mouet. F. medietatem ipsius. B. non est necessarium, vt ipsa virtus. E. moueat totum. B. duplum ad. F. per aliquod spatium: quantumcunque

cunque spatium : si aliquo tempore quantumcunque magno: eadem ratione non est vera secunda regula subtrahendo à potentia & non à resistentia: vt si A virtus (inquit Philosophus) mouet resistentiam B per aliquod spatium in aliquo tempore. non est necesse. vt. E. medietas ipsius. A. moueat totam resistentiam. B. per aliquod minus spatium aut in aliquo maiori tempore quia poterit potentia tantum minui vt adæquetur resistentiæ aut superetur ab ea: & tunc non poterit eam mouere. Alias (inquit) homo posset mouere nanim: imo quantamcunque magnitudinem. Nam si decem homines (verbi gratia) mouere possunt totam nauem per aliquod spatium aliquo tempore tunc si teneret proportio posset vnus homo mouere totam nauem, aut per subdecuplum spatium in eodem tempore : aut in tempore decuplo per idem spatium. Si tamen potentia diminuta semper excedit resistentiam vera est regula; est

Regula. 6.

quæ numero sexta. ¶ Exempla harum regularũ: quando verum habeant quando vero minime sic accipito. Si potentia vt quatuor mouet resistentiam vt vnũ per aliquod spatium in aliquo certo tempore eadem potentia mouebit resistentiam vt duo per subduplũ spatium in eodem tempore sed tamen resistentiam vt quatuor nullatenus mouebit quoniam à proportione æqualitatis non fit actio. Pari ratione si potentia vt quatuor mouet resistentiam vt vnum per aliquod spatium in aliquo tempore potentia vt duo mouebit eandem resistẽtiam per subduplum spatium in eodem tempore sed tamen potentia vt vnum nullatenus mouebit eam.

Tria consideranda.

¶ Hinc colligit Phi. solutionem cuiusdam sophismatis Zenonis quo arguebat si modius milij cadens in terram sonum aliquem facit granum per se cadens facit sonum minorem quidem sono totius modij, ea proportione qua granum minus est toto modio: erat enim musicus qui ex proportione ponderum malleorum iudicabat proportionem, sonorum cui respondet Philo. fallax esse argumentum : nam potest esse tam minima moles quæ aut non diuidat aerem vt vllus fiat sonus: aut ita sensim diuidat vt non sit perceptibilis sonus. Neque enim pars separata tantum mouet quãtum coniuncta quia quando est coniuncta non est per se ens: sed potentia in toto.

Textus. xxxviij.

Si vero duo, & vtrunque horum vtrunque mouet per tantum in tanto: & compositæ potentiæ compositum ex ponderibus per æqualem mouebunt longitudinem, & in æquali tempore analogum enim est.

¶ In tex. 38. subditur regula septima à diuisis ad coniuncta. Si duæ sunt virtutes motiuæ, quarum seorsum singulæ singulas resistentias scilicet pondera moueãt, per aliquod spatium in aliquo tempore : virtus composita ex ambabus mouebit aggregatum ex ambobus ponderibus per idem spatium in eodem tempore. Et ratio est, quia seruatur semper proportio potentiæ ad resistentias. Vt si singulæ potentiarum sint vt duo: & singulæ resistentiarum vt vnum. ambæ simul potentiæ erunt vt quatuor, ambæque resistentiæ vt duo: atqui quatuor ad duo eadem est proportio quæ est duorum ad vnum.

Textus. xxxix.

¶ Num igitur sic est? & in alteratione & in augmentatione aliquid enim est augens aliquid autem & id quod augetur. in quanto autem tempore, & quantum aliud quidem auget: aliud autem augetur. Et alterans, & id quod alteratur similiter : & aliquid & quantum secundum ipsum magis & minus alterata sunt & in quanto tempore.

¶ In duplo duplum: & duplum in duplo, dimidium autem in dimidio tempore: aut in dimidio dimidium, aut in æquali duplum.

¶ Si vero alterans aut augens tantum in tanto aut auget aut alterat non necesse est & dimidium in dimidio, & in dimidio dimidium. Sed si contigerit, nihil alterabile, aut augmentabit, sicuti & in pondere.

¶ In text. denique. 39. asserit easdem tenere regulas in alijs generibus motuũ, scilicet augmentationis. & alterationis: nam quemadmodum in motu locali considerantur quatuor scilicet, mouens, & motum, & tempus, & spatiũ : ita & in augmentatione sunt augens & auctũ & tempus & quantitas quæ accrescit. Et pariter in alteratione est alterans, & alteratum & tempus & qualitas seu intensio quæ acquiritur. Et est notãdum quod quantitas quę acquiritur in augmẽtatione & qualitas quę acquiritur in alteratione, respondent spatio in motu locali. Tunc ait, quod sicut dictum est de motu locali quod potentia quæ mouet aliquam resistentiam per aliquod spatium, in aliquo tempore & eadem potentia mouebit eãdem resistentiam per duplum spatium in duplo tempore, vt colligitur ex tertia regula, ita si aliqua potentia auget aliquam rem per aliquam quantitatem, puta pedalem in aliquo tempore scilicet. A. eadem potentia, si in duplo tempore augeat eandem rem augebit ad duplam quantitatem, & è conuerso si augebit ad duplam quantitatem, id faciet in duplo tempore; & si in dimidio illius temporis. A. augeat, augebit per dimidiam pedalitatem. Res est clara. Nam qualis erit proportio temporis ad tempus erit inter quantitates quæ acquiruntur. Quare illud accusatiuum duplum non designat rem quæ augetur sed quantitatem quæ acquiritur. Si vero potentia augens vel alterans fuerit dupla tunc (inquit) eandem rem augebit in tempore æquali per duplam quantitatem. ¶ Subdit tandem falsas regulas sicuti in motu locali, scilicet quod si aliqua potentia alterat vel auget aliquam rem in aliquo tempore non est necesse vt dimidium scilicet illius potentiæ augeat eandem rem in dimidio per dimidiam quantitatem. Nam si potentia diminuitur resistentia non diminuta poterit cõtingere, vt potẽtia & resistẽtia sint æquales vel potentia sit minor, & tunc nullatenus potentia augebit aut alterabit resistentiam vt de motu locali in sexta regula explicatum est.

Finis septimi Physicorum.

O 5

Reuerendi Patris, Fratris Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum, super octauum Physicorum Aristotelis Commentaria.

QVO DISPVTATVR an ab æterno fuerint motus.

CAPVT. I.

Text. 1. VTRVM autem factus est aliquando, motus: cum non esset prius & corrumpitur rursus adeo, vt moueatur nihil: an neq; factus est, neque corrumpitur, sed semper erat & semper erit? & hoc immortale, & sine quiete ijs inest quæ sunt: veluti vita quædam, quæ inest natura subsistentibus omnibus.

¶ Esse igitur motum omnes affirmant de natura aliquid dicentes: propterea quod mundũ faciunt & de generatione & corruptione est contemplatio omnibus ipsis, quam impossibile est esse, nisi sit motus.

¶ Sed quotquot quidem infinitos mundos, & esse dicunt, & quosdam quidem fieri, quosdam autem corrumpi mundos semper dicunt esse motum: necessarium, enim est generationes & corruptiones ipsorum esse cum motu. Quicunque autem vnum & semper eundem, aut non esse semper etiam de motu supponũt: secundum rationem.

¶ Adhuc vsque peruentum nobis erat, cum ad sacrum concilium euocatus ab hoc mihi destinato opere auulsus sum. Sed neque concilio infauste intermisso, alia defuere negotia publica, quæ ad iustum me iam quinquennium implicarunt. Quo tempore feliciora sacrorum studia quibus me prorsum addixeram, multo me iam longius ab his abduxerant Physicis, quam vt putassem illa à me vnquam reuisum iri. At regressus in Hispaniam, audire mihi videor, non haberi omnino hos nostros labores scholaribus despectui, quin esse forsan non nihil emolumenti, si absoluantur allaturos. Quocirca deuorare hoc tædium ob publicum commodum decreui: & quibus longum iam vale dixeram, eadem, alioqui mihi ingrata studia repetere: nam & cupido mihi seculam nunc in animum insinuauit progrediendi ad libros de generatione, & ad alios saltem de anima.

Dignitas huius lib. Liber hic igitur octauus vt omnium est Physicorũ postremus, ita est & inter eos præcipuus. Etenim postquã in septimo in genere visum est, omne quod mouetur ab alio moueri tametsi (disputationem illam huc vsq; distulerimus) atque adeo in genere inde illatum, est in ordine mouentium: mobilium, & motuum: in neutrum extremum ordine mouentium, mobilium, & motuum in neutrum extremum abiri in infinitum, sed existere primum motorem, primum motum ac primum mobile, descendit iam modo. Philo. in hoc octauo, in particulari tria hæc perscrutatum, quis videlicet qualisque sit primus motus, primum mobile, & primus motor.

Materia huius lib. Vbi proinde supra sensibilia cõscendẽs, per multa speculatur diuina. Atqui totus liber in decem capita diuisus per text. 86. à Commentatore distribuitur secari tamen potest amplioris lucis causa, in sex membra.

Distributio. In prioribus nanque duobus capitulis, disputatur definiturque præambula quædam dubitatio, vtrum fuerit motus aliquis ab æterno, an cum antea nullus fuerit aliquando fuerit inceptus. In duobus vero sequentibus, vestigare inchoans qualis sit primus motus ac primus motor, disserit in particulari sententiam illam quam in principio septimi enuntiauerat, scilicet omne quod mouetur ab alio moueri. Et tertio exinde capite quinto colligit, in mouentibus & motis, deueniendum esse ad vnum primum motorem. Ac rursus capite sexto ostendit primum motorem esse immobilem, & incorruptibilem. Et subsequenter in tribus capitulis, 7. 8. & 9. discutit, primus motus, qualis sit naturæ, quales que habeat proprietates. Sexto denique, & postremo in capite. 10. contemplatur augustissimam naturam primi motoris.

Quæstio primi cap. cõtra Com. ¶ Capitulum ergo hoc primum duodecim textus continet. In quorum primo, mouet quæstionem vtrum factus fuerit aliquando an ab æterno fuerit motus, sitque semper futurus. Vbi adnotandum est, Commentatorem teneri hic opinione singulari aduersus Auicenam, & reliquos Arabes (vt ipse fatetur) nempe, quod intentio Aristo. non fuerit hic disputare in genere, an ab æterno fuerit motus, necne sed in particulari, vtrum motus cœlorum fuerint a terni. Et ratio est (inquit) quia si solum in genere determinasset hic motum semper fuisse, puta ante omnem motum fuisse motum; non satis probasset successionẽ motuũ: quomodo, scilicet connecteretur catena, vt semper vnum motum alius antecederet, aliusque subsequeretur: atque adeo mancus fuisset sermo Phil. At vero vt ait S. Thom. falsissima hæc est commentatio. & absque apparentia. Quin vero vt Arabes & Themi. Simpliciusque, & ferme omnes cõsentiunt. Quæstio est generalis, vtrum semper fuerit futurusque sit motus.

¶ Primo quia obseruantissimũ est Arist. ex vniuersalibus ad particularia descendere, vt in procemio huius libri visum est. Secundo, quia forma ipsa quæstionis, non proponitur in particulari de motu cœli, sed in genere, vtrum factus est aliquãdo motus & corrumpitur, aliquando: an semper fuit & semper erit. Tertio, quia media omnia quibus vtitur ad hanc quæstionẽ: procedunt de motu in genere, vt in subsequentibus patebit: & præsertim in hoc text. vbi tanquam principium huius conclusionis non supponit speciatim: motum cœlorum esse: sed generaliter motum esse, insinuans quæstionem esse generalem, an semper fuerit motus.

¶ Quarto, quia infra text. 53. quæstionem disputat in particulari, vtrum aliqua, puta primũ mobile ab æterno moueatur: & tamen si modo id fuisset in particulari constitutum, supervacanea fuisset postea eadem quæstio. Quin vero hac conclusione generali, quã hic præfigit, scilicet semper fuisse motum, vtitur tanquã principio ad probandum in particulari, quod datur motus sempiternus vt tex. 49. constabit. Sed non est pluribus opus, nam certe imaginatio hæc Commentatoris toti processui Philo. aduersatur, vt in subsequentibus erit manifestum. Neque ratio sua alicuius est momẽti: quia Philo. modus tantum definit in genere semper fuisse motum: quomodo autem id fuerit, inferius explicaturus est. Bifariam nanque id verum est secundum ipsum vno modo, quod idem numero motus, puta cœlorum fuerit æternus, & alio modo, quod series motuum horum inferiorum, fuerit perpetua, scilicet quod ante omnem generationem, & alterationem, fuerit generatio & alteratio. Et æternitas primi motus est causa æternitatis seriei istorum.

Motus ab æterno bifariam.

Intentio Aristo.

¶ Ad rem ergo vt redeamus, intentio Aristotel. est, disserere in his duobus capitulis generatim, an motus semper fuerit, semperque sit futurus. Tres igitur particulas dignoscamus in hoc primo textu, quas facit simplicius textus. In prima enim sectiuncula proponit quæstionem: sit ne motus ambifariam æternus, in præteritum scilicet, & futurum: subiungitque analogiam ad animalium vitam. Nam cum natura (vt libro secũdo præhabitũ est) principium sit motus & quietis eius in quo est, consequitur, vt res quælibet naturalis principium in se habeat sui motus, actiuum videlicet: vel passiuum: hoc autem dignoscuntur à cæteris viuentia (vt illic exponebamus) quod principium in se habeant actiuum sui motus: hoc est, moueantur à principio intrinseco: in anima vero, non nisi passiuum, vt moueantur ab alio, actiuũque vt moueant extra se alia. Constat ergo inde analogia inter animam & formam generaliter materialium, quod sicut illa est actiuum principium sui motus, qui quidem motus est vita, sic & in genere materialis forma sit principium motus. Et ideo non ait, quod omnis motus sit vita, sed veluti vita. Si modo vitam accipias non pro actu primo, scilicet pro forma, sed pro actu secundo. Sic enim apud Aristote. secundo de anima distinguitur anima. Cum enim esse, viuentibus, idem sit quod viuere, neque, sint nisi quandiu viuunt, si rerum vniuersitati materialium fuerit motus inseparabile accidens, sit inde consequens vt motus huiusmodi (de hoc enim corporali habetur hic sermo) analogiam in vniuersum hac parte habeat ad vitam animantium. Ita vt moueri corporibus, idem quodam pacto sit: quod esse. Nempe in hoc sensu, quod sicut ab anima necessario permanat vita, ita & à forma materialium, mobilitas. Hanc forsan comparationem à Platone de sumpsit Aristo. 10. dialogo de legibus vbi per simile verbum habetur. Quo fit, vt pares sint hac ratione: motus & mundus: puta, vt si motus ab æterno fuerit atque æuiternus, & mundus quoque sit sempiternus. Quin vero ex perpetuitate motus collecturus est post Aristote. æuiternitatẽ vniuersi.

¶ In secunda particula (esse igitur) duo pariter expedit Aristo. eaque respondens latenti quæstioni. Etenim cum motum temporale, æternum ve esse diuersæ sint qualitatis motus, interrogare quis potuisset Aristote. cur quæstioni, qualis sit motus, non præmiserit duas alias: vt sit & quid sit. Ait ergo quasi repetendo doctrinam superiorum librorum, quæstionem: an sit motus, non esse perscrutandam Physicis, sed esse illis potius supponendum: motum esse: vt predixit libr. 1. tex. 11. Nam (vt illic præmiserit tex. 8.) illi qui motum negãt non naturaliter loquuntur. Quid autem sit motus, definiuit lib. 3. vbi dicens quod sit actus entis in potentia definiuit non esse per se ens, sed accidens rei materiatæ. Aptissime ergo hic vtrunque ait: videlicet & esse motum: à cunctis affirmari: hoc est supponi qui de natura loquuntur: & eundem innotuisse per ea: quæ rebus accidunt. Nempe propterea: quod sunt qui mundum faciunt: hoc est factum fuisse adstruunt & de generatione & corruptione contemplantur. Haud veruntamen hallucineris affirmare hic Aristot. quod fuerit vniuersorum opinio mundum fuisse factũ: quippe qui id ipse diffitetur plane, sed ait quod cũ Philo. partim affirmẽt mũdum fuisse genitum: & vniuersi saltem de generatione rerum elemẽtarium, corruptioneque loquantur omnibus in comperto est, & confesso: motum esse eundemque non per se ens: attentis indiuiduum accidens.

Responsio tacitæ quæst.

Conclusio.

Adqualitatem esse alterationé.

¶ In tertia demum particula, sed quotquot, &c. Postquam consensum proposuit Philosophorum vnanimiter recipientium: motum esse subdit eorum dissensionem de eiusdem æternitate: de qua proposita nimirum fuerat quæstio. Hanc autem dissensionem vt explicatius cõmõstret, distinguit inter philosophos: quorum alij plures excogitabant mundos, eosdemque infinitos alij vero vnum eundemque: aut æternum: aut talem qui initium habuisset: plures enim finitos neminem cõmemorat constituisse. Auctor primus huius mũdorum infinitatis fuit Anaximãder, à quo per Leucippum deriuata fuit opinio ad Democritum: quam deinceps professi sunt Epicurei, laborabant enim hac intellectus lippitudine, vt cogitarent mundum ex atomis: quod est insectibilibus corpusculis cõstare: quæ quidem in cõtinuo erant motu: eorum porro instar quæ ad radium solis motitantur: ex quorum vtique vario congressu, ac complexu: varia confiabantur indiuidua. Neque vero ea tantum sed pari ratione: & mundi innumeri: quorũ alij alijs absque termino succedebant. Hos igitur probe ait Aristot. æternitatem motus plane confiteri nam huiusmodi generationes mundorum: esse nequiuerãt absque perpetua motuum successione. Itaque nullũ adstruebant cõtinuum & sempiternum motum: qualem Aristote. cõcedit in cœlestibus orbibus: sed æternum mũdorum fluxum vt ipse de indiuiduis arbitratur. Sequitur in text. opinio altera. (Quicunque autem.) Hic veruntamen text. corruptus est in translatione illa veteri vbi habetur. Quicunque autem vnũ, & nõ esse semper. Nam Græce non est: &, sed aut, vt hic iacet. Quicunque aut vnum aut non esse semper. Est autem sermonis breuitas nimium concisa eademque adeo manca, vt Simplicius adnotauit: explicandaque cum Argyropilo hoc modo. Qui vero vnum: eundemque semper aut vnum: & non semper dicunt. Vbi bipartita discernitur opinio statuentium vnum mundum: nempe quorum partem affirmabant eum esse æternum: partim vero habuisse seu initium: seu finem seu vtrunque. Ait igitur quod quicunque vnum professi sunt mundum: vtrolibet modo de illo loquantur: pari ratione loquuntur & de motu: hoc est si mundum illum opinentur esse æternum, idẽ & de motu dicant oportet: si vero temporarium & finitum secundum eandem rationem respondendum ab illis est ad quæstionem de motu neganter: puta neque fuisse semper neque fore, siquidem mundũ & motum coæua esse necessum est.

Dissensio Phi. de motu.

Anaximãder.

Si igitur

Text.ij. Si igitur contingit aliquando nihil moueri, dupliciter necesse est hoc accidere. Aut enim, vt Anaxagoras dicit. Inquit enim ille simul omnibus existentibus & quiescentibus in infinito tempore intellectum, fecisse motum & disgregasse. Aut vt Empedocles, in parte moueri, & rursus quiescere, moueri quidem, cum amicitia ex multis facit vnū: aut lis multa ex vno, quiescere vero in intermedijs temporibus, sic dicens. Quatenus vnum quidem ex pluribus consueuit nasci. Et rursus vno generato, plura perficiuntur. Eatenus quidem & fiunt, & non est ipsis firmum æuū. Quatenus vero permutantur omnino neque simul desinunt, eatenus semper sunt immobiles secundum circulum. Hoc enim quatenus permutantur: hinc illud dicere ipsum opinandum est.

¶Sequitur secundus tex. quo dilucidatur, quibus modis excogitari potest, tempus fuisse aliquando, in quo nullus fuisset motus. Quos quidem modos proponit Aristote. tanquam scopum, quem suis telis confodiat, vt suam contrariam sententiam statuat de motus æternitate. Bifariam enim id potuit accidere, scilicet. aut secundum Anaxagoram, aut secundum Empedoclem. Anaxagoras enim arbitratus est omnia fuisse per infinitum tempus in vnum chaos congesta, commixta que ex quo tandem mens, puta intellectus separatus, & impermixtus, per disgregationem similarium particularum singula indiuidua ac perinde ipsum orbem construxit. Secundum quam opinionem infinitum tempus seu duratio vacauit motu. At postquam mundus semel fabricatus est, nunquam motus cessauit. Qua itaque ratione motus, exordium quidem habuit, finem vero minime est habiturus. At vero Empedocles poeta, non qui dem mentem constituebat effectricem causam mundi sed litem, & concordiam. Existimabat enim mundum per vices infinities ædificari, & rursum exædificari. Effingebat inquam non atomos: vti Democritus atque Anaxagoras, sed elementa in vnum coaceruata, quæ quidem per subortam litem ex vno illo globo prodeūtia efficiebant multa, puta diuersa mixta secundum diuersum ac diuersum coitū elementorum in alio & alio mixto. Sed rursus eisdem elementis in concordiam reconciliatis fiebat vnum chaos ex multis. Itaque lis illa generalis dissoluendo illum cōfusum globum, per dissociationem elementorum mixtorumque generationes, quæ erant particulares concordiæ, extruebat mundum. Sed rursus redeunti generali concordia inter totam elementorum substantiam diruebat mundus resolutus in illum confusum globum, attribuit autem Aris. Empedocli, quod illæ generationes corruptionesque mundi interrumperentur per quietes medias. Idemque sentit Themistius, secundum quod interpretamentum non semel, temporeque infinito vt dixit Anaxagoras, sed infinities recurrebat tempus, in quo nullus erat motus. Alexāder vero, cui libentius subscribit Simplicius cogitat Aristotelem imposuisse Empedocli eiusmodi quietes intersecātes motum, cum potius Empedocles docuisset perpetuum esse illum circulum generationis corruptionisque mundi absque vlla intercepta requiete. Sed illam perpetuitatem reciprocationis in generationibus & corruptionibus appellabat immobilem circulum. Neque vero hinc opinioni admodum refragantur Empedoclis carmina, quæ subsequuntur. Quatenus vnum quidem ex pluribus (verba sunt empedoclis) consueuit nasci hoc est, vnus globus ex multis indiuiduis dum mundus corrumpitur. Et rursus vno generato, plura perficiuntur dum scilicet vice versa ex illo rursus globo dissociantur elemēta ad generationem mundi. Eatenus quidem & fiunt, & non est ipsis firmum æuum: siquidem neque globus ille perpetuus est neque vero indiuidua, quæ ex illo cōflantur. Sequitur in carminibus. Quatenus vero permutatur omnino, hoc est globus dissoluitur in indiuidua, rursusque indiuidua resoluuntur in globum. Neque simul desinunt, nam cū globus desinit, indiuidua fiunt, quibus desinentibus, reficitur globus. Eatenus semper sunt immobiles secundum circulum. Deprauatus est textus, vbi habetur immobilem, veluti adiectiuum accusatiui circulum. Est quippe Græce nominatiuus pluralis estque Aristotelis sensus quod res omnes tam globus ille quam indiuidua sunt semper immobiles secundum circulum, id est vicissim quiescūt interpolatis temporibus inter generationes generales, & corruptiones. Alexan. autem non ita sentit Empedoclis mentem, at quod nunquam quiescunt, verum sunt cōtinuo circulo & vicissitudine sed dicuntur mobiles, quia certum immobilemque ordinē seruant in circulo illo generationis & corruptionis. Ac si dixisset immobili ac firma lege versantur semper in gyro. Veluti si affirmes orbes cęlestes immobilem seruare legem in suo perpetuo circulo. Subdit Aristot. expositionem illius verbi Empedoclis. Quatenus permutantur. Intelligebat enim hinc illud hoc est ab illo confuso aceruo ad generandum mundum, & rursus à corruptione mundi, ad eundem aceruum.

Tex.iij. Considerandum igitur de hoc quomodo habet: operæpretium enim est non solum ad eam, quæ natura est, considerationem aspicere hanc veritatem: sed & ad scientiam, quæ de principio primo est.

¶Sequenter in. 3. text. admonitos nos vult, binæ vtilitatis huius disputationis. Prima spectat ad naturalium cognitionem. Etenim quoniam motus est accidens rerum naturalium, & accidentia multum conferunt ad cognitionem subiecti: per æternitatem motus rimatur Phi. secundum suam opinionem: æternitatem orbis. Altera vtilitas est plusquam Physica: videlicet respectu primæ causæ: quæ ad Metaphysicam spectat considerationem. Nam ob æternitatem motus argumentum dicitur: vnam esse primam causam: eandem que sempiternam. Quinimo ab vtraque quæstionis parte efficax nobis extruitur argumētum vnius eiusdemque sempiternæ primæ causæ. Nam si æternus mundus absque vno æterno motore consistere non potest, multo minus, si mundus initium habuit temporis, fieri nequiuit nisi ab vna prima sempiternaque causa, alias abitio esset in infinitum in causis.

Tex.iiij. Incipiamus autem primum: ex definitis à nobis Physicis prius. Dicimus itaque motum esse: entelechiam mobilis secundum quod est mobile. Necesse est ergo existere res quæ possunt moueri secundum vnumquenque motum & sine etiam motus diffinitione:

tione: omnis vtique confitebitur necessarium esse, moueri id, quod potest moueri, secūdum vnumquẽque motum, vt alterari quidem alterabile ferri autem secundum locum mutabile: quare prius oportet combustibile esse quam comburatur: & combustiuum prius quam comburat.

¶ Præiactis ergo huiusmodi præambulis, exorditur in hoc text. 4. suam persuadere sententiam de motus æternitate, quam in his duobus capitulis instituit triplici via. Primum rationibus sumptis ex rei ipsius natura, mox confutando aduersariorum opiniones: & tertio respondendo eorum rationibus. Sumit ergo disputations exordium à loco diffinitionis. Hanc autem, ait constituisse in Physicis, hoc est naturalibus libris, sic enim appellat priores. 4. Physicorum libros, in quibus agit de principijs, nam quatuor reliquos inscripsit de motu. Primus autem syllogismus, quæm hic extruit Aristote. est huiusmodi. Omni motui præsupponitur mobile & motiuum: sed omne mobile applicatur ad maiorem, produciturque antea per motum: ergo omni motui antecedit alius motus. Vnde liquet, non esse eius nunc intentionem statuere motum aliquem singularem, esse perpetuum, sed id tamen quod in præteritum ante omnem motum. Maiorem autem patefacit præsenti textu. Primo ex diffinitione motus, quam tradidit in. 3. Physicorum, vbi ait, motū esse entelechiam quod est actu, mobilis in quātum mobilis, tandiu enim durat motus, quandiu potentia mobilis ad formā vel terminum, cessatque tunc primum cum mobile consequitur terminum. Hinc enim plane colligitur, necessarium esse, vt mobile substernatur motui tanquam subiectum quo recipitur accidens. Secundo eandem præmissam corroborat, & præter diffinitionem ex communi animi concessione & concessione quam termini ipsi præ se ferunt. Nihil enim mouetur aliqua specie motus nisi quod suapte natura est tali motu mobile, nihil inquam calefit: nisi quod est calefactibile, neque fertur localiter, nisi quod est mobile secundum locum, neque vero generatur (vt ad mutationes quoque protēdatur sermo) nisi quod est generabile. Potentia ergo præcedit actum, vt necesse sit combustibile antequam comburatur. Neque vero solum potentia passiua, præcedit receptionem, verum potentia actiua productionē vt combustiuum, combustionem. Hæc asserta propositio si hoc sensu intelligatur, vt cuius motui antecedat mobile, & motiuum natura, compertissima est. Inde tamen non fit palam consequens non esse dabilem primum motum. Nam cum ignis (verbigratia) eodem instanti, quo gignitur, incipiat moueri, posset eiusmodi motus designari primus ante quem nullus præfuit. Si vero velit Aristot. vt mobile præfuerit motui tempore & successione, hoc certe falsum est: vt patet in motu cœli, qui eodem momento temporis cœpit quo cœlum. Et in motu leuium, & grauium seclusō impedimento, idem contingit. Argumenta sunt Philoponi, quæ commentator nititur diluere. Item generationi non supponitur generabile: quinimo fit per ipsam. Hoc autē examen iuxta institutū nostrum, quæstione prima fiet exactius. Nunc autem ad intelligentiam Aristote. satis est adnotasse, quod supponit illud axioma antiquis receptissimum. Ex nihilo nihil fit. Tunc nanque in mobilibus, quæ generabilia sunt, & corruptibilia, necesse est vt mobile præcedat motum tempore vel quod mouetur illa specie vel alterum. Nam si ignis (verbi gratia) moueatur sursum, necesse est ipsum natura saltem præexistere. Qui cum non sit perpetuus, necesse est fuisse genitum, cum aut generatio non sit motus, sed terminus motus: ignis non præsupponitur suæ generationi, sed tamen præsupponitur aliud mobile, quod moueatur ad talem generationem, vt puta lignum, quod præuia altera mutatione vertitur in ignem. Qua ratione fit manifesta demonstratio, ante omnem motum fuisse alium motum. Abnegata vero illa maxima receptoq;, aliquid exortum fuisse de nihilo, tota argumētatio corruit. Sed de hoc in quæstionibus. Regrediamur ergo ad Aristotelem.

Triplex via

Dubitatio cōtra Arist.

Responsio.

Text. v.

Ergo & hæc necessarium est, aut facta aliquando esse cum non essent: aut perpetua esse.

¶ Facta ergo hypothesi ante omnem motū esse & mobile & motiuum in tex. 5. proponit dilemma subdisiunctione. Neque opus fuerat, vt tam minutatim Commentator dissecuisset hos textus: sed aptius totam rationem comprehendisset vno. Dilemma autem est: quod hæc scilicet mobile & motiuum antecedentia motum necessarium est vt sint, vel facta vel perpetua & ex vtroque membro demonstratur sempiternitas motus: nempe ante omnem motum fuisse motum.

Text. vj.

Si igitur factum est mobilium, ac motiuorum vnumquodque: necessarium est priusquā accepta aliam esse factam mutationem, & motum, secundum quem factum est id, quod potest esse motum, aut mouisse.

¶ Si enim inquit primum dederis membrum, videlicet vnumquodque mobilium aut mouentium factum fuisse: tūc necesse est accipiatur mutationem aliā priusquam hæc accepta per quam mobile: & motiuum facta sint: puta alterationem subiecti ex quo sunt genita

Text. vij.

Si autem quæ sunt ante erant semper: motu non existent, irrationabile quidem videtur etiam ijs qui à se ipsis sciunt. At vero magis vltra progressis hoc necessarium est accidere. Si enim alij quidem mobilibus existentibus, alijs autem motiuis, aliquando quidem erit quid primum mouens, aliquid autem quod mouetur, aliquando autem nihil, sed quiescit: oportet hoc mutare prius: erat enim aliquid causa quietis. quies enim priuatio motus est. Quare ante primam mutationem erit mutatio prior.

¶ Prosequitur in text. 7. vt oppugnet alterum membrum. Si enim alteram (inquit) malueris partem admittere, nēpe mobile & motiuum infinito tempore durasse antequā efficerent motū (quibus verbis videtur Anaxagoram aspicere) qui opinabatur infinito tēpore mentem expectasse: vt ex chao mobili: per infinitum tempus immoto fabricaret mūdum) tūc duplicato spiculo læderis. Primum nanque & ijs etiam, inquit ipsis, qui à se ipsis sciunt: idest qui absque doctrina arbitratu suo de rebus iudicant: videbitur irrationabile. Sciscitabuntur enim quid per infinitum tempus expectaret causa illa effectrix: quominus antea moueret mobile: quandoquidem inclinatio naturalis illius sit: vt moueat: huius autem vt motum subeat. At vero magis inquit

vltra

vltra progressis, hoc est rerum causas penitus perscrutantibus, necessarium est accidere, vt illud videatur irrationabile. Enimuero cum quies, priuatio sit motus, puta carentia ipsius, ad quem suapte natura, & motiuũ & mobile inclinata sunt & propensa, neutiquam possent motiua & mobilia à motu quiescere, nisi aliquo obstante impedimento, vel distantia. Ait alijs mobilibus, alijs vero motiuis existentibus quoniam natura non fecisset mouentia, nisi simul faceret mobilia. Quin vero, vt lib. 3. text. 8. edoctum est, omne passiuum est actiuum, & ediuerso, in rebus creatis. Igitur si eiusmodi motiuum, & mobile per infinitum tempus cessarunt, motus ille, quo motiuum mouet mobile, esse nequit primus: quippe cui præire necessum est alium motum vel mutationem, per quam, vel applicatio fiat: vel dimoueatur obstaculum. Haud enim cognouit. Aristot. positũ esse in immutabili voluntate & arbitrio Dei, vt dum ipse vellet, absque motu ex nihilo depromeret orbem. Quod si eo perfugeris: illum vt motum, vel mutationem, per quam fit applicatio, amoueturue impedimentum exhibeas tanquam primam, nondum dissoluisti nodum: nam tunc respondendum tibi restat, cur prius non fuerit facta appropinquatio, sublatum ve impedimentum. Neque vllum inuenies responsum, nisi aliud antiquius impedimentum allegaueris, quod necessarium fuit auferri per priorem aliam mutationem & sic in infinitum.

Tex. viij. Alia enim mouent, singulariter: alia autem secundum contrarios motus: vt ignis quidem calefacit, frigefacit autem, non scientia autem: videtur contrariorum esse vna. Videtur igitur & illic: esse aliquid eiusmodi, frigidum enim calefacit versum quodam modo, & abscedens: sicut & peccat voluntarius, sciens quãdo contrario vtitur scientia. At vero quæcunque possunt facere, aut pati, aut mouere, aut moueri: ea moueri: non penitus possunt, sed si sic se habeant, & appropinquent sibi inuicem. Quare cum propinqua fuerint, & ita fuerint, vt sit hoc quidem motiuum, illud autem mobile, aliud quidem mouet, aliud autem mouetur.

¶ Textus hic octauus depulsio quædam est exceptionis, quam quispiam posset meditari aduersus rationem proximam, ac perinde eiusdem rationis confirmatio. Aiebat enim, quod mouente, & mobili existentibus perpetuis, non est possibile, vt motum inchoarent, cum antea quieuissent, nisi alio præeunte motu, per quem causa remoueretur quietis. Sed excipere quis fortasse posset, non esse id necessarium in causis rationabilibus, & per intellectum agentibus, vt à quibus exoriri de improuiso videtur posse motus absque vlla præuia mutatione per solum arbitrium motricis causæ. Ob idque subdit duo mouentium genera. Quædã enim sunt quæ mouent singulariter: hoc est, vnico modo ad quem suapte natura sunt destinata, vt ignis qui suapte natura calefacit, frigefacit autem minime, nisi autem econuerso. Sed alia videntur esse causæ contrarium, vt medica, quæ causa est, tum sanitatis, tum etiã aduersæ ægritudinis. (Videtur igitur, &c.) Commentator videtur hoc loco intelligere Aristo. quasi admittentem prædictum discrimen inter causas naturales, & causas rationales, puta quod illæ non agant nisi vno per se, determinato que modo, sed contrario per accidens, istę vero vtroque modo per se licet forsan priori modo, per se primo, contrario vero per se secundo. Sed tamen profecto Aristo. nullum vult admittere discrimen, quinimo hinc exorditur responsum, vt talem repellat differentiam. Ait quippe, & illis quoque, puta in causis naturalibus idem vsu venire, quod in sciẽtia: frigidũ enim, ꝗ per se frigefacit: est etiam contrariorũ per accidens quoniam bifariam per accidens calefacit: scilicet & versum quodammodo: hoc est: dum circundans sepiensque calorem, ad interiora eum cogit, & per antiparistasin inflammat: vt patet nube obsessa frigore inflammante inclusam exhalationem: & in putealibus aquis hyemali tempore (& abscedens.) Nam si cuti absentia nautæ causa est subuersionis nauis, ita & abscedens frigus causa est per accidẽs vt calidum: cui admouebatur, calorem suum recuperet: sicuti e conuerso abscedente igne frigescit aqua. Paribus autem modis ars medica: quæ per se est effectrix sanitatis: esse solet per accidens ægritudinis causa: nempe dum vel sciens, id est artis peritus medicus: meditatò iniquaque voluntate cogitat ægrotum enecare: abutendo scientia: vel dum imperitus ob inopiam absentiamque scientiæ ipsum interimit. Tametsi ab hoc secundo exemplo abstinuerit Aristo. vt ab eo: quod ex superioribus facile colligitur. (Ait vero) Concludit ergo ex his vniuersaliter, quod quæcunque facere possunt aut pati puta calefacere: aut frigefieri, &c. Aut mouere aut moueri quod propter motum localem adhibuit, ea nec facere possunt, nec pati nec mouere nec moueri, sed si sic se habeant, & appropinquent sibi inuicem: nam quæ per se naturaliter mouẽt id non agunt: nisi certo spatio applicata: vt sit hoc quidem motiuum: hoc est in potentia propinqua accommodatum ad mouendum: illud autem mobile: hoc est in vltima dispositione: vt moueatur. Et idem patet in mouentibus per antiparistasin & suo modo in his quæ mouent per abscessum vt ignis nisi ad bonam distantiam elongetur ab aqua non erit causa per accidens vt illa frigescat. Idemque & in scientia meditari tu ipse potes quę non operatur nisi applicata ad opus.

Tex. ix. Si igitur non semper mouebatur manifestum est, quod non: sic se habebant, vt posset hoc quidem moueri, illud autem moueri sed oportebat mutari alterũ ipsorum necesse est enim in ijs, quæ sunt ad aliquid hoc accidere: vt si non erat duplum, nunc duplum est mutari: si non vtrunq; alterum erit ergo quædam mutatio: prior prima.

¶ Text. nonus supremam continet collectionem totius rationis. Concludit (inquam) quod si motiuo & mobili existentibus perpetuis (de his nanque perpetuatur adhuc sermo) non semper fuit motus manifestum est (ex his nimirum quæ dicta sunt) id fuisse in causa quod non sic se habebant, scilicet non erant in tali propinquitate & dispositione: vt posset motiuum quidem mouere, mobile vero moueri: sed oportebat mutari alterum ipsorum: quæ quidem mutatio iam esset prior quam illa quam tu dabas tanquam primam. Interserit autem nonam huius probationem: vbi ait oportere alterum mutari: nam motiuum & mobile relati

Relatio nõ distingui- [illegible] ctio.

le relatiue dicũtur, in relatiuis autem, si quidpiam (verbigratia) nunc incipit esse duplum, necesse est si non vtrunque saltim alterum mutari.

¶ Atqui hic locus insignis est ad dissuadendum, relationem distingui à subiecto. Vt enim ego duplus efficiar ad meam, vmbram, quæ modo est mihi æqualis nulla mei prorsus necessaria est mutatio, sed satis est, quod ascendente sole, vmbra decrescat ad subduplũ. Acpari modo, vt incipiat esse mutatio mobilis à mouente, necessaria est alia prior seu in motiuo, seu in mobili, vt pote approximatio. Et rursus ante approximationem præterea alia, per quam sublatum sit impedimentum quominus antea approximabant. Et sic absq; initio vllo. At vero statim hinc se illuc confert cogitatio, vbi vera est horum enarratio: nempe quod voluntas immutabilis Dei esse potuit causa, vt primo res fierent, mouerenturque nullo antecedente motu. Hanc nihilominus solutionem abigere conatus est Commentator. Ait enim, Id quod dicunt loquentes nostræ gentis, puta Saraceni (vt ait alibi) qui hoc loco veritatem catholicam amplexi sunt, videlicet, quod per voluntatem Dei absque vlla præuia transmutatione fieri id potuit, quod antea non extiterat, hoc (inquit) non est intelligibile: quia necesse esset tunc aliquam exoriri concupiscentiam in volente: quæ citra mutationem non innascatur. Hic autem Mahometicus nõ nouit quemadmodum Deus in tempore absque vlla sui mutatione potuit ex nihilo fabricare mundũ, id quod. 1. quæst. explicaturi sumus.

Vera solutio.

Commentator.

Tex. x. Ad hæc autem, prius & posterius quonã modo erunt, tempore non existente: aut tempus, non existente motu? Si vero tempus est ipsius motus numerus, aut motus quidam, si quidem tempus semper est, necesse est & motum perpetuum esse. At vero de ipso quidem tempore: præter vnum concordes esse videntur omnes: ingenitum enim: esse dicũt, & propter hoc Democri. monstrat: quod impossibile est omnia esse facta: tempus enim ingenitum esse. Plato vero: ipsum cum cœlo factum esse: cœlum autem factum esse ait.

¶ In tex. 10. pergit eandem conclusionem demonstrare, ratione prioris & posterioris, quæ sunt differentiæ: temporis. Attamen prima verba huius tex. bifariam interpretari possumus. Primo, vt sit per se vna ratio, quæ concedentem primum motum contradictione conuoluit, hoc pacto. Qui concedit primum motum, fatetur ante hunc nullum fuisse alium: in hoc autem quod ait, ante confitetur ordinem prioris. Arguit ergo Aristot. Prius & posterius intelligi nequeunt, nisi in tempore: nam vt habetur in. 4. text. 101. nihil aliud est tempus quam successio ipsa prioris & posterioris: ergo qui dat primum motum, cõcedit prius tempus in quo non fuit motus, tempus autem non est sine motu: nam tempus est numerus motus prioris & posterioris: ergo concedit ante primum motum fuisse motum. Et ad hanc expositionem inclinat Themistius: secundum quam in illo vero tempus, incipitur secunda ratio. Possunt verum tamen secundo modo legi ambæ particulæ, vt non sint duæ rationes, sed duo potius præfata, & supposita duobus subsequentibus rationibus seruientia. Prior hypothesis est, prius. & posterius esse nequeunt nisi in tempore. Et hæc ancillatur rationi sequentis tex. Posterior vero est, quod neque tempus intelligitur esse sine motu. Vtranque vero hypothesim manifestam facit ex definitione temporis, est quippe tempus numerus motus secundum prius & posterius. Subdit autem, aut motus quidam, quia hic non erat locus disceptandi, esset ne tẽpus, accidens motus (vt vult Aristote.) an motus ipse, vt aliorum ferebat opinio.

Due hypotheses.

¶ Instituit ergo rationem ex posteriori hypothesi, hoc pacto. Tempus non est sine motu, tempus est perpetuum: ergo & motus. Minorem autem probat authoritate hic, & ratione in sequenti textu. Ait ergo: quod de tempore, præter vnum Platonem omnes Philosophi fuerunt concordes, fuisse ingenitum: adeo, vt Democri. inde demonstraret impossibile omnia esse facta, quod receptissimum esset, tempus esse ingenitum quod tamen inter entia connumeratur. Ex eo nanque quod æternum diuiditur contra temporale: colligebant, quicquid fit in tempore fieri. Si ergo nihil nisi in tempore fit, consequitur vt ante omne tempus fuerit tempus, nam alias dabis tempus factum non in tempore. Hoc autem quod hic Aristote. enunciat de Platone censent Platonici, quorum est Simplicius, impositionem esse. Nam genitum & factum non vno, sed duobus accipitur modis. Dicitur nanque factum id, quod esse habuit, cum prius non fuisset, & altero modo id, quod licet sit perpetuum: habet tamen effectricem causam, vnde esse recepit. Quando ergo Plato in Timæo cœlum edocet, sicuti omne sensibile esse factum, non id quidem intelligit (aiunt isti) priori, sed posteriori ratione. Quocirca tempus: quod accidit cælum secũdum Platonem nec initium habuit nec habiturum est finem cuius hic contrarium citat Aristote. At de Platonis sententia. q. 1. exactius.

Prima ratio.

Falso imponitur Plato.

Factum dupliciter dicitur.

Textus. xj. Si igitur impossibile est & esse, & intelligere tempus sine ipso nunc, nunc autem est medium quoddam, & principium & finem, habens simul sed principium quidem futuri temporis, finem vero præteriti: necesse est semper esse tempus: vltimum enim finiti accepti temporis in aliquo ipsorum nunc erit nihil enim est accipere in tempore: preter nunc. Quare quoniam est & principium & finis ipsum nunc: necesse est ipsius vtraque ex parte, semper esse tempus. At vero si tempus: manifestum est quod necesse est & motum esse, si quidem tempus, passio quædam motus est.

¶ In textu vndecimo probat eãdem subsumptam propositionem ratione à natura ipsius nunc accersita. Et enim nunc momentum & instans per quod fluxæ partes temporis continuantur sicuti per punctum partes lineæ. Quocirca de tempore nihil potest esse præsens nisi nunc. Et hoc est quod ait impossibile esse intelligere tempus. sine ipso nunc. Quodquidem medium est: & principium habens præteriti temporis & finem futuri. sunt ergo qui hoc pacto hanc intelligunt Aristot. rationem. Ante omne nunc est tempus alias non omne nunc esset initium & finis temporis ergo tempus est perpetuum, tempus autem non potest esse sine motu vt superiori textu monstratum est, ergo & motus est perpetuus. At statim hæc ratio suam prodit ægritu-

Natura nunc.

ægritudinem,& fallentiam: nã ficuti in linea, alia sunt interna pũcta continuantia, alia vero extima veluti termini lineæ, ita de ipsis, nunc, & momentis temporis respondere vtique licet, quod non omne est finis temporis: imò ante primum, nunc, non est tempus neque post vltimum. Quapropter sicut ratione punctorum demõstrari nequit linea esse infinita, quin vero supponenda est esse infinita ad demonstrandum, omne punctum, & finem esse vnius partis, & alterius initium ita & Aristo. inepte indocteque supponeret omne nunc & finem esse elapsi temporis & principium véturi ad probandum tempus sempiternum. Quin potius vice versa deberet præmonstrare temporis æternitatem vt id, quod de ipso, nunc supponit inde colligeret. Neque vero coloratio Commentatoris vllius est momenti. Ait quippe diuersam esse rationẽ partium temporis, eo quod fluxæ sunt, & continuo cursu dilabentes ab ea quæ est partium lineæ Coloratio inquam hæc, fucus est potius: nã fluxus partium solum facit, quòd idem nunc non permaneat sicuti punctum lineæ, sed tamen nihil vetat, quominus possit ita initium esse, vt non sit finis: atque ita finis, vt non sit initium, quandoquidem terminatio finitioque in omnibus continuis eiusdem sit rationis, seu fluentia sint, seu permanentia. Alia ergo est ratio, quam hic Aristot. meditabatur, quippe qui illam substrauit priorem hypothesin in superiori textu nimirum quod prius & posterius designare non valent, nisi in tẽpore: ex hoc enim argumentatur æternitate motus hoc pacto. Si tempus non est æternum detur ergo nunc, atque instans, quod primum fuit, vnde incepit tempus. Quod quidem si primum est, fit vt illud sit instans, ante quod nullum fuit tempus. Tunc sic. In hoc quod ais, ante, seu, prius iam denotas tempus vt patet ex hypothesi, ergo nullum indicabis instans cui non præfuerit tempus. atque adeo fateberis compulsus tempus esse perpetuum. At vt probe respondet Philopo. & hæc quoque ratio sophistica est. Cum enim probemus primum nunc nolumus affirmare antę illud, idest præterito tempore nihil fuisse, sed neganter loquimur: hoc est quod nihil temporis præcessit: illo enim nunc: quo creauit Deus cœlum, nihil antecessit indeque adeo cœpit, tam tempus quam motus.

Vera ratio Aristot.

Text.xij. Eadem autem est ratio: & de eo, quod est, incorruptibilem esse motum. Vt in eo, quod est, factum esse motum, accidit quandam esse priorem mutationem prima: sic hic posteriorem vltima: non enim simul desinit moueri & esse mobile: vt comburi & combustibile, contingit enim combustibile esse, quod nõ comburitur. Nec motiuum & mouens & ipsum autem corruptibile: oportebit corruptũ esse cum corrumpitur: & huius corruptiuum: rursus posterius: corruptio enim, mutatio quędam est.

¶ Quoniam vtrunque in quęstionem protulerit, vtrum motus, scilicet, & ita incœperit, vt nullus præcesserit alius & sic cessabit, vt nullus sit alius successurus, & horum prius iam hactenus expediuerit, aggreditur hic posterius membrum vt pari ratione commõstret perpetuitatem motus in futurum. Proponit ergo Arist. dicens eandem esse rationem, cur motus non sit corruptibilis scilicet cur post omnem motum futurus sit motus, cum illa qua monstratum est ante omnem motum fuisse motum: nam pari artificio, quo deductum est dato primo motu, accidere vt sit mutatio prior prima deducetur dato vltimo vt sit & posterior quam vltima. Subiungit autem probationem nimis concisam eandẽ que subobscuram. Quia non desinit (inquit) simul moueri & esse mobile. Enititur ergo probatio hoc axiomate, quod omnis potentia diuturnior est suo actu, siue actiua sit siue passiua: inde nanque extruit Aristo. in virtute hunc syllogismum. Sicuti prius est res mobilis quam moueatur, ita postquam moueri desinit superstes est res mobilis, nam eadem est vtrobique ratio nẽpe diuturnitas maior potentiæ, quam actus. Et hoc est quod ait. (Contingit combustibile esse quod non comburitur.) Des igitur (verbigratia) vltimum motum esse combustionem, tunc fit vt detur posterior postremo motu: nam postquam mobile, puta combustibile superstes est fit: vt tandem corrumpetur cuius ideo corruptio quæ est motus, vel mutatio erit posterior combustione. Similem syllogismum insinuat à parte motiui: cessante enim motu: qui designatus est vltimus permaneat necesse est motiuum: à quo motus ille emanabat, quod cũ sit corruptibile, posterior erit eius corruptio. hæc autem ratio trifariam videtur delinquere. Primo videtur maxima Aristot. suo se exemplo perimere. In ea siquidem re, quæ localiter mouetur, verum apparet, quod cessante motu restet mobile: in re autem, quæ comburitur, non item: nam cum combustio, motus sit per quem stupa: verbigratia corrumpitur, non est necesse absoluta cõbustione vt superstes sit stupa. Quod si intẽtio fuit Arist. distinguere inter cõbustionẽ: quæ est alteratio ad corruptionem tẽdens & corruptionem ipsam substantiæ quæ non est motus, sed instantanea mutatio, atque posterior combustione: tunc signabo corruptionem ipsam: veluti postremam mutationem, qua profecto Arist. non demonstrat superesse posteriorem. Secundo peccat ratio ex parte motiui: nam dicam quod licet post illum vltimum motum superstes sit motiuum, illud non est necessarium esse corruptibile: nam licet non admiserit Aristot. Deum se solo esse causam alicuius corruptionis saltẽ vbi defixus imbecillius oculus in solem corrumpitur: sol remanet qui non est corruptibilis. Et idem patet de plantis quæ eius ardore exiccantur. Et tertio manca est eadem ratio quippe vbi nulla fit mentio motiui & mobilis incorruptibiliũ. Sicuti neque in alia ratione quæ fiebat in præteritum. Posset enim respondere quispiam: cessare vltimum motum quiescentibus in perpetuum motiuo, & mobili. Sed vt ab hoc postremo exordiamur, dicendum quod abstinuit Aristor. à mentione incorruptibilium pro eo: quod quã facillime potest ratio superior huc vice versa applicari. Nam tunc pariter inquiritur: cur perpetua illa motiuum & mobile à motu nunc cessant: quod si respondeas, propter aliquod impedimentum fit: vt illud intercedat per motum qui superuenit, sitque posterior alio cessante: & si iste cessat, cessabit per impedimẽtum aliud: & sic in infinitum. Sed in rebus corruptibilibus verum est quod ait Aristo. sane intellectus cessante enim combustionis motu cuius terminus est corruptio combustibilis, necesse est corruptibile manere, vel illud vel aliud. Est enim corruptio vnius generatio alterius ex eadem materia. Itaque sicut in inceptione nõ est necessarium: quod res mobilis antecedat suum motum nisi natura necesse est tamen præcedere aliam tempore, ex qua hæc fuit genita ita in corruptione restat semper aliud corruptibile, quod est post corrumpendum. Sed quantum ad motiuum negaret Aristo. sol m: & su-

Potẽtia dicitur mox actu.

Cõtra Aris.

Responsio ad obiecta.

& superiores causas agere nisi mediantibus secundis, quæ sunt corruptibiles. Si sol enim corrumpit, vel visum, vel plantam, id facit per infectum aerem, qui post corruptionem plantæ restat incorruptibilis. Rationes ergo istæ, quæ rerum naturis committuntur, pro articulo per fidem nostram iugulentur, monstrabitur quæstione prima.

QVO ADVERSARIORUM sententiæ obuiatur.

CAPVT. II.

Textus. xiij.

SI igitur hæc, impossibilia sunt: manifestum est, quòd est perpetuus motus, & non aliquando quidem est, aliquando autem non. Etenim sic dicere, figmento magis assimilatur.

¶ In hoc. 2. cap. per. 8. textus distributo, descendit ad particulares aduersariorum opiniones cõfutandas: quę est secunda via demonstrandi veritatem. In quarum confutatione speciatim lucescunt rationes istæ quæ factæ sunt. Concludit ergo, ꝙ si hæc impossibilia sunt, nempe, ꝙ vel post motum corruptionis nõ restet aliud corruptibile, vel ꝙ detur mutatio aut prior prima, aut posterior vltima, consequẽs fit manifestum, vt motus sit vtrinque perpetuus: nam dicere, quod aliquãdo fuerit motus, futurus ue fit, aliquando vero non, nisi rationem subdideris, figmento assimilabitur. Est enim figmentum quod ad libitum absq; vlloe xẽplari, & arte, & ratione confingitur, Nisi vbi diuina intercesserit fides, quæ Philosophos latuit.

Figmẽtum quid.

Textus. xiiij. Empedo.

Similiter autem & dicere, quod aptum natura sic est, & hoc oportere putare principium esse. Quod quidem videtur Empedo. dixisse, quòd vincere, & mouere in parte amicitiam & litem, inest rebus ipsis ex necessitate, quiescere vero, in medio tempore.

¶ Quoniam dixerat persimile esse figmento, quicquam absq, ratione adseuerare, profert in medium Empedoclis opinionem, qui huiusmodi cõmittebat peccatum. Aiebat enim motum & quietem alternis vicibus se intercalare, dum enim discordia & lis vincebat: fiebat mundus per motum elementorum disgregantium se ex chao: ac rursus cum per amicitiam se illuc recipiebant, manebant in requie. Quod si ratio huius ab eo quærebatur, nullam reddebat, sed talem aiebat esse rerum naturam: quapropter illud supponebat tanquam principium, quod omne totum est maius sua parte. Reprobat ergo hoc Aristote. eo quod hæc rerum varietas, & vicissitudo, non potest esse, vt primum principium, sed est potius prioris causæ effectus: nam omnis ordo in aliquam causam referendus est: vt cur motus augmenti in animalibus vsque ad certam progressus ætatem illic sistat. Est enim causa tam defectus caloris, quam humidi. Et cur hyems vsque ad certum tempus protẽdatur vnde incipit vér, in causa est obliquus motus solis.

Textus. xv.

Fortassis autem & vnum principium facientes, vt & Anaxa. sic vtique dixerint. At verò nihil inordinatum est: eorum quæ natura, & secundum naturam fiunt: natura enim causa ordinis est omnibus, infinitum autem ad infinitum nullam rationem habet: ordo autem omnis, ratio est. Infinito autem tempore quiescere, posteà motum esse aliquando, huius autem nullam esse differentiam, quare nunc potiùs quam prius neque rursus aliquem ordinem habere non amplius naturæ est opus, aut enim simpliciter se habere oportet id, quod natura est: & non aliquando quidem sic, aliquando verò aliter (vt ignis sursum natura fertur: & non aliquando quidem, aliquando vero non) aut rationem habere quod non simpliciter. ¶ Quare meliùs est, vt Empedocles, & siquis alius dixit, sic se habere: in parte vniuersum quiescere, ac rursus moueri, ordinem enim iam quendam habet quod tale est. Sed & hoc dicentem oportet non affirmare solùm, sed & causam ipsius dicere, & non ponere, neque censere vllam sententiam irrationabilem. Sed aut inductionem, aut demonstrationem afferre: hæc enim, quæ supposita sunt, causæ non sunt. Neque hoc erat litis vel amicitiæ esse: sed huius quidem aggregare, illius verò disgregare. Si vero insuper determinetur ipsum in partem dicendum est in quibus sic: vt quòd est aliquid quod congregat homines: scilicet amicitia: & fugiunt inimici ad inuicem, hoc enim supponitur, & in toto esse, videtur enim in quibusdam: sic esse. Hoc autem & per æqualia tempora, indiget & aliqua ratione. ¶ Omnino autem existimare principium esse hoc sufficiens, quod semper aut est sic aut, sit non rectè est opinari, ad quod Democritus reducit de natura causas quod sic & prius fiebat, ipsius autem semper: non vult principium quærere dicens in quibusdam rectè. in omnibus autem non rectè. Etenim triangulus habet duobus rectis semper angulos æquales, sed tamen est quædam perpetuitatis huius altera causa, principiorum tamen, quæ perpetua sunt, non est altera causa. Quod igitur nullum tempus erat, aut erit quando motus, aut non erat: aut non erit: tot dicta sint.

¶ Text. hic. 15. iusto sane longior est, qui idcirco congrue à Cõmẽtatore in tres poterat distingui, quos nos per paragraphos designauimus. Inducit enim primum Aristotel. Anaxagoræ dogma irrationabilius, opinione Empedoclis. Mox regreditur ad reprobandum Empedoclem, ac demum elidit vnum cauillum, qui erat vsurpatus à Democrito. Ait ergo fortasse & Anaxagoram suum dogma pariter statuisse, tanquam primum principium, veluti Empedoclem. Vbi adnotandũ Anaxagoram longo interuallo discrepasse ab Empedocle. Haud enim docebat vicissitudinem generationis: & corru-

Differt. inter Emp. & Anax.

corruptionis mundi per vices motus & quietis: sed dixit tempore infinito vniuersa delituisse in chao, vnde postea mens cuncta congregauit, dissociauitq; locis. Huius autem causam nullam reddebat, sed id putabat veluti primum principium naturale, scilicet, congrués naturæ, illius effectricis mentis, quæ erat sempiterna. Monstrat ergo Aristote. huiusmodi opinionem maiorem præse ferre absurditatem, quam illa Empedoclis. Ille siquidem per definita stataque tempora defensare poterat ordinatam vicissitudinem motus, & quietis, quanquam illic deficeret, ꝙ nullam speculabatur illius ordinis causam. Anaxago. autem non solum in hoc deliquebat sed in eo preterea, quod inter duo infinita tépora motus & quietis nullum quiberat constituere ordinem. Est ergo ratiocinatio. Aristo. Nihil inordinatú conuenit rebus natura sua: quando quidem natura causa ordinis est omnibus, inter illud infinitom tempus, quo omnia requieuerút in chao, & hoc infinitum, quo eadem mouentur, nullus potest esse ordo, quia infiniti ad infinitum nulla est ratio, hoc est, proportio (ordo autem idem est quod ratio & proportio) ergo quies infinita, & motus infinitus non possunt accipi veluti primum principium ex rerum natura desumptum, & præterea nulla, inquit potest constitui differentia, cur potius nunc incipiat motus, quá prius. Imo vero (vt referente Simplicio ait Eudemus) neque potest afferri ratio talis ordinis, ꝙ quies quæ est priuatio motus antecesserit motum, quin potius videtur motum debuisse præcedere. Ait ergo, ꝙ non habere ordinem, non potest esse opus naturæ: quoniam ea, quæ à natura proficiscuntur, aut simpliciter & perpetuo eodem se habét modo, sicuti ignis semper natura sua sursum fertur, ac terra simpliciter deorsum, & non aliquando sic aliquando nó: aut si sit aliqua variatio naturalis, illa procedit certo ordine & modo ob causam, quæ fixa est, & firma: vt hyems semper sequitur autumnum, hyemé autem ver primum, mox æstas, propter motú solis sub flexo Zodiaco. Confessos est hic merito Commentator authores suæ legis veluti Christianos ad rationis metam propius accedere, quam Anaxagoram, quippe qui rationé, cur potius tunc mundus incepit, quá antea, non in rerum naturam, sed in diuinam referunt voluntatem: immerito tamen & hanc nixus est demoliri rationem, vt. q. 1. elucidabitur. Neque vero Christiani concedimus cum Anaxagora infinito tépore quieuisse Deum: quia ante conditum orbem nullum fuit tempus. Sed de his. q. 1. absolutius (Quare melius est) in. 2. ergo particula textus regreditur ad Empedoclem quem fatetur vtcú quemelius dixisse, quá Anaxagoras, eo ꝙ inter definitas portiones téporis poterat vtcunq; excogitare ordinem inter succedétes sibi quietis & motus: nam finiti ad finitum nihil vetat esse ordinem. At vero non omnino fuit absq; reprehensione: quoniam supposuit illá sententiam irrationabilem, hoc est nulla ratione suffultam: cú potius deberet assumere causam rationabilem sine inductione (per quam viam dilucidántur principia, sine demonstratione) per quam constituuntur conclusiones. Nam causa, quæ ab ipso supposita est, nulla est prorsus. Si enim tantú hoc asseruisset ꝙ lis esset causa disgregatiua rerum, amicitia vero causa congregatiua, & hoc prouenire ex natura rerum, nihil sane tunc dixisset absurdum, nam talis est natura litis, talisq; ité amicitiæ: sed insuper addere, ꝙ vicissim per stata tempora lis modo vinceret amicitiam, amicitiaque postea litem, hoc non potest ex huiusmodi rerum natura promanare. Sed perspice egregiam probationem Aristot.

Nihil inordinatum có uenit naturæ.

Contra Empedo.

Principia inductione móstrátur.

Id quippe, quod vt primum principium proponitur debet saltem à posteriori per inductionem manifestum fieri. Inductio autem est, quando indicatis dinumeratisq; singularibus, quæ experimento nouimus, colligimus ita esse in alijs, quæ à sensibus nostris absunt: vt si hic ignis calefacit, & hic, & hic documentum est talem esse naturam ignis. Et hoc est, quod ait Aristotel. Si vero insuper determinetur ipsum in parte, hoc est, concludatur vniuersale principium per aliqua singularia, debent recenseri illa, & ostendi, in quibus ita contingit, vt nos modo faciebamus. Empedocles vero bene poterat inductionem facere ex his quæ hominibus accidút, ad colligendum, ꝙ lis disgregat, amicitia vero congregat. Experimur enim amicos libentissime conuenire, inimicos vero à se inuicem diffugere. Ob idq; ex hoc particulari supposito colligimus ita esse in toto vniuersali, scilicet, ꝙ lis disgregat, amicitia vero congregat. Sed hoc tamen, quod insuper addebat, nimirum, quod hoc fieret per æqualia tempora, vt nunc amicitia vinceret, post vero lis, nulla potest inductione fulciri, sed opus habet noua ratione, quæ causa sit illius vicissitudinis, atq; ordinis. (Omnino aút) Tertia deniq; particula cófutatio est cuiusdá cauilli. Potuisset cauillare seu Emped. seu ex discipulis eius quilibet nullá esse exigendá causam, cur nunc amicitiam lis vincat: mundumq; constituat, nunc vero soperior lis ipsum diruat: ná cum hoc semper æternumq; ita fiat per æqualia tempora, suscipiendum est tanquam principium, cuius non est expectanda alia causa. Ad hunc enim modum philosophabatur Democri. quippe qui diuersarum congressionum complexionumq; atomorum, ex quibus varia, diuersaq; conflantur mixta, nullá afferebat causam, sed satis esse aiebat ita semper fieri: vt habeatur velut principium. Repellit ergo Aristote. hanc inscitiam, non enim ob id, ꝙ aliquid est æternum: aut semper eodem modo fit, caret causa, quinimo cum res eandem vim habeant in eo ꝙ sunt: & in eo ꝙ vera significant: fit vt quemadmodum in enuntiationibus perpetuæ veritatis aliqua sunt prima principia, vt omne animal rationale est risibile: alia vero habeant causam, vt omnis triangulus habet tres, &c. ita & res extra infraq; Deum, licet concederentur æternæ dependerent nihilo secius ex suis causis. Doctrina est memorabilis eiusdem Aristotel. 2. meta. text. 4. ex qua colligitur, ꝙ & si concedatur eiusdem fuisse opinionis, vt mundus fuerit ab æterno, non subinde censendus est negasse, quin dependeat à Deo tanquam à prima causa.

Phil. Democri.

Contraria autem his non difficile est soluere. Videbitur autem ex hisce, considerantibus: cótingere maximè, motum esse aliquando, cú non esset omnino. Primò igitur: quia nulla perpetua mutatio est: mutatio enim omnis: apta natura est esse ex quodam in quiddam: quare necesse est: omnis mutationis terminum esse contraria, in quibus fit, in infinitum autem: moueri nihil.

Tex. xvj.

¶ Tribus vijs dicebamus super text. 4. prosequi Aristotelem hanc suam disputationem, nam in superiori capitulo monstrauit æternitatem motus rationibus sumptis à re ipsa: & in his proximis tribus textibus confutando aduersariorum dicta, hic autem iam aggreditur eorum rationibus respondere. Respondet autem hic potissimum ad tres. Prima est huiusmodi. Nulla mutatio est infinita, ergo neq; vlla potest esse perpetua: atq; adeo

Argumétatio prima.

adeo motus incepit postquam non fuerat. Primum assumptum probatum est lib. 6. à text. 91. vsq; ad finem, cuius probationem hic summatim repetit. Omnis enim mutatio est inter duos terminos, scilicet à quo, & ad quem, quos necesse est esse duo contraria, aut secúdum positionem loci, vt sursum & deorsum, &c. aut secundum qualitatem, vt à nigro in album: aut secúdum có tradictionem, vt à non esse hominem ad esse hominem: inter duos autem tales terminos, non potest esse infinita distantia, alias nunquam perueniretur ad finem, nulla ergo est infinita mutatio secundum latitudinem, quare nec perpetua esse potest secundum tempus. Hæc autem ratio debilissima est, vt iacet: nam neq; de motu circulari arguit non esse perpetuum, neq; admisso nullam esse mutationem perpetuam, demolitur illam rationem perpetuitatis in motibus infinitis, ne ante omnem motum fuerit motus. Quid autem virium afferat, liquebit ex subsequentibus.

Textus. xvij.

Amplius videmus, quod possibile est id moueri: quod neque mouetur, neque habet in seipso vllum motum: vt in inanimatis, quorum neque pars vlla, neque totum mouetur sed quiescens mouetur aliquando. Oportebat autem, aut semper moueri, aut nunquam, si non sit cum non esset. Multo autem magis ꝙ tale est in animatis esse, manifestum est, cùm enim in nobis nullus insit motus, aliquando, sed quiescamus, mouemur tamen aliquando & fit aliquando in nobis ex nobis ipsis principium motus, & si nihil extrinsecus moueat: hoc enim in inanimatis similiter non videmus, sed semper mouet ipsa aliquid aliud eorum, quæ sunt extra. Animal autem ipsum dicimus seipsum mouere. Quare si quiescit aliquando penitus, in immobili motus vtique fiet à seipso & non ab externo. Si autem in animali hoc possibile est fieri: quid prohibet idē hoc accidere & in vniuerso? si enim in paruo mundo fit, & in magno, & si in mundo: & in infinito, si contingit quidem: moueri infinitum totum & quiescere.

¶ Adhibet in text. 17, secundam rationem, quam accipit ab experientia mobilium particulariū. Et est entimema tale, vel forsan inductio. Experimur in singulis sublunariū mobiliū sic motum nouum gigni in aliquo mobili, vt neq; in illo, neq; in aliqua eius parte antecesserit alius (nā si non inciperet nouus, oporteret huiusmodi mobilia, vel semper moueri, vel nunquam: quorum vtrunque aduersatur experientiæ) ergo idem existimādum est de toto vniuerso, cuius partes sunt indiuidua hæc: nēpe, quod aliquādo in mūdo exortus fuerit nouiter motus, quē nullus præcesserit, quoniā eādē esse videtur natura totius, & partium. Ponit exēplum in inanimatis, quæ simul incipiunt moueri secundum totū, & partes, eo, quod animal prius mouet vnam partem, quā aliam, in quo ideo nō quaq; vsq; liquet, motum incipere in mobili secundū totum. ¶ In secunda vero parte textus subdit tertiā (vt alij volunt) rationem: veluti secundæ confirmationem: quæ tamē potius est cōfirmatio eiusdē antecedētis ad eādē conclusionē, & ideo non est prorsus diuersa ratio: etenim cum inanimatum non moueatur à se, sed vel à generante, vel à remouēte prohibens, vel à violentiam inferente (vt in text. 33. patebit) cauillari quis posset exemplum Arist. dicens, ꝙ cū graue præcipitari incipit, vel leue subleuari: ante illū motum fuit alius mouentis tale mobile, sed tamen animal, cum in se habeat principiū actiuum sui motus (vt lib. 2. q. 2. differebamus) maius de se præbet documentū inchoationis motus: saltim ad sensum. Dum. n. homo, vel surgit vt ambulet, vel expergesit à somno, videtur à seipso motum nouum ingenerare, cui neq; in se, neque in alio præfuit motus alius. Infert ergo per locum à parte ad totum, ꝙ si in homine hoc experientia testatur, nihil vetat, quin etiā in vniuerso simpliciter de nouo fuerit inchoatus motus, si. n. in paruo mundo, hoc est in homine, qui dicitur microcosmos, id vsu venit, quid prohibet & magno idem mundo accidere? Quod si mundo accidit, consequens fit, vt possit & ipsi contingere infinito. Alludit, secundū Alexandrum, ad infinitū chaos Anaxago. vt pote ex atomis infinitis cōgestum: nam hoc ille fortasse argumento colligebat potuisse ex templo incipere moueri in tempore. Addit autem si contingit infinitum moueri totū, aut quiescere: quoniam lib. 3. palam fecit, infinitū nō posse motu cieri, neq; si moueretur, à motu cessare. Explicant nónulli hominē inter animalia rationem habere microcosmi propter id, ꝙ habet quatuor humorū complexiones, vice quatuor elementorum, & præterea mixta organica membra, & rursus, viuit, sentit, & intelligit, vt (quod ait magnus Gregorius) sit velut omnis creatura. At teste Alberto congruentior præsenti loco est similitudo quātū ad eius partes motrices & motas. Habet enim intellectum, ceu primum motorem, phantasiam vero & appetitum: tanquam mouentia mota, sed corporea mēbra: tanquam simpliciter mota. Hac enim similitudine forsan Anaxago. ratiocinatus aiebat, ꝙ sicut in homine intellectus per phantasiam inchoat in tempore motum corporis, sic & separata mēs cœpit disgregare atomos ex chao: mundumque compingere.

Anaxagoræ argument.

Homo microcosmus.

Textus. xviij.

Horum igitur id quod primum dictum est non eundem semper & vnum numero esse motum qui ad opposita fit, rectè dicitur: hoc. n. fortasis necessarium est, si non semper vnum & eundem numero esse possibile est vnius & eiusdem motus. Dico autem, vt vtrum vnius chordę vnus & idem sonus sit, an semper alius, ipsa similiter se habente & mota. Attamē qualitercunque tandem se habeat, nihil prohibet vnum & eundem esse aliquem, quo continuus est, atque perpetuus: manifestum autem erit magis, ex ijs quæ posterius.

Solutio primę rationis

¶ Soluit, quo ordine propositæ sunt, præfatas instantias. Ad primā distinguit assumptum, concedit inquam, ꝙ motus, qui est à contrario in contrariū, qualis est alteratio, & rectus motus localis, esse nequit continenter vnus durationis infinitæ, alias nūquam mobile attingeret metā, & sic motus esset frustraneus, vt in calce li. 6. visum est. Negat vero omnē motū fieri à contrario in contrarium, vt in cælorum circulatione compertum est: cuius ideo naturæ nihil obstat, quominus iugis, semperq; sit, ac sine fine perpes. Attamen nequis obijciat priori membro, contingere motū à contrario in contrarium: qui tamē infinitum durat, argutissime respondet occultæ huic obiectioni. Posset. n. quis falso cogitare

Nota de motus identitate. identitatem motus attendi penes vnitatem mobilis, & mouentis: nempe vt vnius mobilis vnus sit motus, tunc vel maxime, cum nulla sensu percipitur pausatio: vt dum chorda lyrę identidem percussa, nunquam motari cessat sursum, ac deorsum. Tunc quippe idem semper videtur esse sonus, atq; adeo idem motus. Hinc.n. (vt ait Albertus) argutari quis posset, pariter iuges, assiduasq; alterationes horum inferiorum eiusdem generis, vnam in texuisse continuam, eandemq; infinitam motionem ab æterno hucusq; per reciprocationem. s. a calore in frigus, & econuerso, & ab albore in nigredinem, & vice versa, siquidem omnes fiunt ab eodem primo motore per obliquum motum solis continenter mouente eandem materiam, quæ vna est horum inferiorum, in qua proinde generatio vnius est corruptio alterius. Negat veruntamen Aristo. eundem esse, vel sonum, vel motum chordæ identidem tactæ, ac multo minus idem motus conflatur ex contrarijs reuersisq; alterationibus: quia omne mobile in puncto reflexionis quiescit. At quia non est huic disputationi proprius hic locus, prætermittit illam, & ait, quid sit de motu inter contraria, possit ne vnus, infinitusq; esse, nec ne, illi tamen qui non est inter contraria, vt circulationi, nihil aduersatur, quominus perpetuus, infinitusque esse possit, vti in subsequentibus manifestum fiet.

Textus. xix. Moueri autem id, quod non mouetur, nullum est inconueniens: si aliquando quidem sit id, quod mouet, extrinsecus: aliquando autem non. Hoc tamen quomodo vtiq; erit, inquirendum est, dico autem, vt idem ab eodem motiuo existente, aliquando quidem moueatur, aliquando autem non: nihil.n. aliud dubitat hoc dicens, quàm propter quid non semper eorum quę sunt, alia quidem quiescunt, alia verò mouentur.

Solutio secundæ rationis. ¶In text. 19. progreditur ad secundam rationem diluendam, quam facile dat expeditam per ea, quæ dicta sunt. Negat quippe assumptum, nempe dum inanimatum moueri incipit secundum se totum, tunc de nouo simpliciter exoriri motum quando quidem mouentur eiusmodi mobilia ab extrinseco, vt dicebamus text. 17. Ob idque quod moueri incipiant post quietem, aut hoc contingit, quia mouens nondum erat, puta quia mouens erat corruptibile: vt text. 6. proposuit, & tunc necessarium est vt præcesserit motus, per quem tale mouens genitum fuit, & ante illum eadem ratione alius in agentibus corruptibilibus. Si vero causa motrix perpetuo fuerat cum mobili tunc redit (inquit) eadem inquisitio, cur videlicet mobili & mouente semper existentibus, non sequitur semper motus. Ad quod iam partim responsum est paulo superius pleniusq; infra respondebitur, nimirum, quod vel non est agens applicitum passo, vel non est impedimentum sublatum. Quamobrem necesse est (vt iam ante dicebat) præcedere alium motum ante hunc, quem arguens asserebat primum.

Tex. xx. Maximè autem videbitur tertium habere dubitationem, propterea quòd fit: cum non esset prius motus, id videlicet quod accidit in animatis: quiescens enim prius postea vadit, mouente exteriorum nullo vt videtur: hoc autem falsum est, conspicimus enim semper aliquid eorum, quæ congenita sunt, moueri in animali: huius autem motus ipsum animal causa non est, sed continens forsitan. Ipsum autem dicimus se ipsum mouere, non secundum omnem motum, sed secundum motum secundum locum. Nihil igitur prohibet, magis autem fortassis necessarium est, in corpore multos fieri motus à continente, horum autem quibusdam, intellectum aut appetitum mouere: illo autem totum iam animal mouere, quale accidit circa somnos: sensibili enim nullo existente motu in existente tamen aliquo: rursus excitantur animalia, sed manifestum erit & de his, ex sequentibus.

Solutio tertię rationis. ¶In hoc tandem. 20. textu. dissoluit argumentationem tertiam: quæ erat secundæ confirmatio. Et perspice quod potuisset Arist. ad candem respondere negando consequentiam hanc. In singulis indiuiduorum innascitur de nouo motus, ergo in toto vniuerso simpliciter exortus est: quod idcirco non tenet, quod motus huiusmodi sublunarium omnis est inter contraria, qui ideo non potest esse in infinitum perpetuus, orbicularis vero cælorum potest fuisse ab æterno, vt paulo autem dicebat. Attamen quia non solum hoc perseuerat sustinere: verum quod in his quoque corruptibilibus ante omnem motum fuerit motus: perspectius respondet, negando antecedens: nempe quod motus animalium, de quo apparentius ostenditur à nullo priori extrinsecus dependere, sit simpliciter primus: quinimo habet extrariam motricem causam: in qua necesse est prius infuisse motum, quam animal moueatur. Adnotari hic autem oportet, quod textus hic planus fiat, motum localem, proprie esse motum animalis, quo secernitur ab insensibilibus. Enimuero & si grauia & leuia secundum locum moueatur: non tamen nisi secundum vnam differentiam positionis: illa quidem deorsum, hæc vero sursum: atque id a generante: dum extra suam sunt naturalem dispositionem. Et plantæ quamuis moueatur à principio intrinseco, motu augmentationis, non tamen proprie secundum locum, quoniam non relinquunt priorem, sed protenduntur ad ampliora. At animalibus sic natura prospexit, vt per motum progressiuum, perq; alios locales motus conquirerent sibi alimenta. Et hoc est, quod ait hic Arist. ipsum dicimus seipsum mouere non secundum omnem motum: sed secundum localem. Calefit namq; & frigefit animal à circunstanti sicuti inanimata, quorum motuum non habet in se principium, nisi passiuum: Ait ergo Arist. falsum esse illum motum localem, qui proprius est animalis, esse simpliciter primum, nam conspicimus (inquit) semper aliquid eorum: quæ congenita sunt, hoc est homini innata: puta sensum, vel phantasiam ante moueri: quorum motuum animal non est causa. s. effectrix, tanquam animal per appetitum, sed fit circunstante, nimirum ab aere (v.g.) infrigidante corpus: introrsumq; concludente calorem naturalem ad digestionem perficiendam, vnde oborta fames, quæ est appetitus cibi, mouet animal ad ipsum conquirendum: & sic de alijs alterationibus corporis, vnde excitatur appetitus ad suas voluntates per motum localem disquirendas. At qui in spiritualibus obiectæ mouent sensum, & per sensum, intellectum qui est primum mouens in homine, is autem per intentionem, finis mouet appetitum & per ipsum membra ad persequenda media. Ecce quemadmodum, licet motus localis sit à principio intrinseco, non tamen est simpliciter primus, quippe quem alij externi antecedunt. Et hoc est, quod concluait hoc loco Aristo. Nihil igitur prohibet, magis autem fortassis: necessarium est multos fieri motus à continente. Vbi fortassis nihil dubitationis præfert: sed stylus est peripateticus. Quod autem ait: multos fieri motus à continente puta: qui

Propri' motus animalis est localis.

Motus naturales, animalis triplices.

qui sunt mere naturales, insinuat alios itidem esse pure naturales internos, Tres.n.motuũ differentias dignoscimus in animali. Primi sunt mere naturales, quorum in ipso tantũ est principium passiuũ, vti calefactio in vere, & frigefactio in hyeme: alij sunt similes istis, à principio tñ intrinseco actiuo, vt nutritio, & augmentatio, qui sunt proprij formæ viuentiũ, atq; adeo communes plantis: quæ quidé dicũtur mere naturales, quia nõ fiunt per cognitionem, & appetitũ. Alij deniq; sunt proprij animaliũ: vt præter spirituales, localis motus, qui fit per appetitũ sensitiuũ. Vbi auté subdit, quibusdã motibus moueri intellectũ & appetitũ, ostendit quatenus in nos dñium exercẽt cælestia corpora. Haud.n. proxime afficiunt animã, sed omnino corpus, cuius affectionibus sæpe intingitur anima trahiturq; volũtas, nunquã tñ necessitaté patitur, adeo eius libertas est ab omni cælestium terrestriumq; coactionibus exempta. Cũ autem subdit, appetitu à continẽte motu, submoueri totum animal secundũ locum, exemplum supponit doctissime in illo, qui excitatur à somno: idcirco, ꝙ talis motus videtur de repẽte exoriri, nullo præeũte alio. Ait ergo ꝙ licet nullus sensibilis appareat antecessisse in dormiente: præcesserunt tamẽ intus quippiã: sunt.n. in causa somni, vapores exhalati à coniunctione cibi vsq; ad cerebrũ, indeq; recidentes ad cor, infrigidãtesq; ipsum, impedientesq; perinde spiritus vitales, & ex alia parte humectãtes, hebetãtesq; organa sensuum quorũ cessatio & quies, est somnus. Haud veruntamen eatenus quiescit dormiens, vt nullatenus moueatur: est enim intus iugis cõtinuaq; actio caloris in cibum, quo digesto, calefactoq; corde, resolutisq; vaporibus, subsequitur vigilia sensuũ. Refert se de his tamen ad subsequentia, nempe ad tex. 51. sed forte & ad libros de motu animalium, & de somno & vigilia. Expediuit igitur Arist. hoc mẽbrũ, quo (vt in sua erat opinione) constituit nunquã fuisse genitum primo motũ, sed ante omnẽ fuisse aliũ. Idq; argutissime postremo patefecit exẽplo animalis, quod licet videatur aliquãdo quiescere, ac deinceps moueri (vt dum quis post somnũ euigilat) nũquã tñ viuẽs quiescit. Huius.n. instar censendũ est & de toto vniuerso, vt pote ꝙ nũquã simpliciť moueri cæpit.

Dominium in nos cœlo

Causæ somni.

QVO DIVISIO MEMBRORVM quinque discutitur.

CAPVT. III.

Textus. xxj.

PRincipium autem considerationis id erit, quod & dictæ dubitationis: quare quædam eorum quæ sunt, aliquando quidem mouẽtur aliquando autem rursus quiescunt. Necesse est autem, aut omnia quiescere semper, aut omnia semper moueri, aut alia quidem moueri, alia autem quiescere. Et rursus horum aut ea, quæ mouentur, moueri semper, quæ quiescũt, quiescere. Aut omnia apta nata esse similiter moueri, & quiescere, aut reliquum adhuc & tertium. Contingit.n. eorum quæ sunt alia quidem semper immobilia esse, alia vero semper moueri, alia autem vtraq; participare. Quod quidem, à nobis dicendum est. Hoc enim habet solutionem omnium dubitatorum, & finis nobis est huius negotij,

¶Postquã id constituit Arist. quod semper fuit motus, & lib. 7 text. 3. & infra constitutum reliquerit, in mouentibus & mobilibus nõ esse abitionem in infinitum, eo iam nunc pergit, vt conditiones primi motus, ac primi motoris speculetur. In hoc autem tertio capite membratim examinat partitionem quandã generalem omnium entium respectu motus & quietis in quinq; membra distributã: quam vtiq; partitionẽ proponit in hoc text. 21. At qm̃ inter soluendum rationẽ secundã prædixerat, eum, qui inde arguit motum, aliquando incæpisse, ꝙ alias, vel omnia semper mouerentur, vel nunquam, cum in quam nihil aliud exigere arguendo, quã cur res quæpiam quandoq; moueantur, quandoq; vero rursus quiescant, ait modo hinc sumendum esse principium subsequentis considerationis, vnde & prædicta dubitatio ortum trahit. Quod quidem vt perspectius fiat, distinguẽdum in vniuersum censet de his, quę sunt in rerum natura. Necesse quippe est (inquit) aut omnia semper quiescere, aut moueri omnia semper, aut alia quidẽ moueri, alia auté quiescere. Sed tertium hoc mẽbrum, rursus subsecatur in tria. Aut enim illa, quæ mouentur, semper mouentur, & quæ quiescunt semper quiescunt, aut omnia apta nata sunt quandoq; moueri, quandoque vero quiescere, aut (quod reliquum est ac tertium) tria sunt rerum genera, nempe, vt sint aliqua semper immobilia, alia vero semper mobilia ac mota, sed alia quandoque mota, quandoq; vero quiescentia. Vide quam ex re, & arte vniuersam rerum naturam in quinq; membra partitus est in ordine ad motũ & quietem. In tribus quippe membris non fit subiectorum diuisio, sed qualitatis, puta motus & quietis, vt omnia entia se habeant similiter. Est, inquam, primum mẽbrum, vtrum omnia entia semper quiescant, quod fuit Zenonis placitum. Cum Parmenide, & Melisso. Secundum vero. Vtrum omnia semper moueantur, quæ fuit opinio Heracliti. Et sunt ista duo membra simpliciter contraria, tam ex parte subiecti vniuersalis, quam ratione modi prædicati semper. Sed quartum est, Vtrum omnia aliquando moueantur, & aliquando quiescant, vt explicatum supra est de Anaxagora & Empedocle. Et sunt quidem isti duo modi subcontrarij ratione modificationis prædicati aliquando, sed cõtrarij ex parte subiecti, omnia. At vero in tertio & quinto membro res ipsæ diuiduntur: dum in tertio quæritur, Vtrum rerum, aliquæ semper moueãtur, & aliquæ semper quiescant, quod referente Alberto, fuit in dogmatibus Pythagoræ, & post Epicuri. Hi autem modi sunt vice versa ex parte subiecti subcontrarij, sed à parte prædicati contrarij propter aduerbium, semper. Tu ipse rotulum oppositorum cõstitue. Sed tamẽ in membro quinto quæritur, Vtrum eorum, quæ sunt alia quidẽ semper sint mobilia & mota, alia vero semper immobilia, sed alia quæ quandoq; moueantur, & quandoq; quiescant. Atq; hoc quintum membrum pertinet ad Aristotelicam sententiam: sunt enim intelligentiæ semper immobiles, & omnium maxime prima causa, cælestes vero orbes, semper moti, at sublunaria vniuersa, quando que mouentur, quandoq; vero quiescunt. Ob idq; concludit, hoc. s. postremum, solutionem habere omnium dubitatorum huius libri, & finem esse totius negotij, nẽpe dum monstratũ fuerit, non omnia moueri vicissim & quiescere, sed esse vnum primum mouens immobile, & alia mobilia sempiterne mota, atq; adeo ab vno primo motore immobili per cælestes orbes, perpetuo motos, vicissitudines subinde fieri iugiter sublunarium mutationum, vt pote rerum, quæ quandoq; mouẽtur, & quando-

Quinq, mẽbrorum diuisio.

Zeno.

Heraclitus

quandoq; quiescunt. Quæ quidem mutationes, sicuti
neq; motu ipsi cælorũ, neq; initium habuerunt vllum,
neque habituræ sunt finẽ. Et notato cur de priori mem-
bro non dixit, ꝙ illa sint semper quiescẽtia: sed immo-
bilia, nempe, quoniam quies est priuatio motus in sub
iecto nato moueri, prima autem causa non est apta mo-
ueri: neque vero intelligentiæ, loquendo, vt hic fit ser-
mo, de motu sensibili.

Textus. xxij.

Dicere igitur omnia quiescere, & huius ra-
tionem quærere. dimittentes sensum, infirmi-
tas quædam est intellectus. Et de toto aliquo
sed non de parte, ambiguitas est neque solùm
contra Physicum sed omnes scientias (vt ita di
cam) & omnes opiniones, propterea quod mo
tu vtuntur omnes. Amplius autem de princi-
pijs instantiæ, vt in his, quæ circa mathemati-
ca sunt, rationibus nihil sunt ad mathemati-
cum, similiter autem & in alijs, sic neque de eo
quod nunc dictum est ad Physicum. Supposi-
tio enim est, ꝙ natura principium motus est.

Expugnat primũ mẽbrum diuisionis contra Zenonẽ

¶Repellit subinde quatuor priora membra præfixæ
diuisionis, vt quintum (quæ sua est sententia) statuat.
Exorditur autem in hoc. 22. text. ab opinionẽ Zeno-
nis, quæ longe minimum præsefert probabilitatis, eam
que ideo quatuor argumentis reprehendit. Primũ. Di-
cere omnia quiescere, huiusque perpetuæ quietis ra-
tionem quærere, posthabendo, negandoq; sensibile ex
petimentum motus, infirmitas est imbecillitasq; intelle-
ctus, futilis igitur est talis opinio, & à veritate detor-
ta. Perspice Arist. acutiem. Quoniam vis intellectus in
de resplendet, ꝙ rerũ rationes exquirit, redarguit econ
trario Zenonem, ꝙ excogitare rationes contrarias ex-
perientiæ sensum, argumentum est potissimum tenui-
tatis, inconstantiæq; intellectus, nesciẽtis discernere in
ter id, quod perspicuum est, & euidens, & id, ꝙ est du-
bitabile, atque ideo neq; valentis consistere, vbi rei eui-
dentia deberet ipsum affirmare. Eo præsertim, ꝙ prin-
cipia naturalis philosophiæ sensibus noscuntur, vt. 1.
Posteriorum author est Aristoteles. Quo circa, cũ mo
tum esse, tam certa sensuum experientia deprehẽdatur
vitiũ est corrupti intellectus asseuerare, vniuersa quie
scere. De hac delira opinione diximus in primo aduer-
sus Parmenidẽ, & Meliss. dicentes, omnia esse vnũ prin-
cipiũ immobile. Vsq; adeo enim isti sensibus desipien-
tes diffidebant: vt nullã eorum apparentiã existimarẽt
verã, sed semper veritatẽ crederent pugnare cũ sensi-
bus. Qui ideo iam nunc, quid per eiusmodi phãtasma-
ta sibi vellent, haud sane possumus intelligere. Secun-
da ratio. Qui motum abnegat rebus naturalibus licet
solam videatur partem tollere vniuersi, puta vnã eius
qualitatem, totum tamẽ funditus euertit, nam cũ quies
sit priuatio motus, negando motum, negat & quietem
atq; adeo generationes omnes omniũ rerum subcæle-
stium. Quinimo & cœlos ipsos, generationũ causas, in
cassum esse profitetur: non ergo auscultandus est, sed
explodendus. Tertia. Imo vere talis philosophus, non
modo philosophiæ naturali: verum & scientijs cũctis,
& artibus bellum indicit, haud enim solum physicus na
turã motus speculatur, verum & metaphysicus, de al-
tissimis eius causis, & principijs. Sed & moralis philo-
sophia, & Rhetorica, de actionibus docet quæ in mo-
tu consistunt, de quibus & Dialectica ratiocinatur.
Quin vero & mechanicæ artes motuum sunt etiam di-
rectiuæ: vt ars extruendarum nauium, & nautica mo-
tum nauis considerant, sicut ars equestris & frænefacti
ua, motum equi. Adde ꝙ & mathematicus, qui abstra-
hit à motu, nonnullam eius imaginationem habet, dũ
ait, à quolibet in quodlibet punctum lineam duci. Qui
ergo motũ aufert, omnes vult scientias & artes de me-
dio sublatas: est ergo intolerabilis talis opinio. Quarta
ratio, nulli scientiæ licet de suis principijs, vel disputa
re: vel certe hæsitare vt puta, quæ in vnaquaque præ-
supponenda sunt: mathematicus enim sua statim figit
principia de quibus citra disputationem fidem habet:
cum ergo motum esse, principium sit physicum, nulla
tenus incũbit philosopho eiusmodi, disputatio. Neque
hic Aristo: tam disputat contra negãtes principia, quã
eorum prodit, traducitq; prauitatem ingenij. Repulsa
ergo est Zenonis opinio de vniuersali rerum quiete.

Textus. xxiij.

Ferè autem & omnia dicere moueri, falsum
quidem est, minus autem: hoc præter metho
dum, posita enim est natura physicis, princi-
pium sicuti motus & quietis. Similiter autem
physicum est, motus. ¶Et dicunt quidam mo-
ueri, eorum quæ sunt, non aliqua quidem, a-
lia vero non, sed omnia & semper, sed latere
hoc nostrum sensum. Ad quos quanuis non
determinent, quo motu dicant, an vniuersis,
non est difficile occurrere: neque enim auge-
ri, neque minui possibile est continuè, sed est
& medium. Est autem similis ratio illi, quæ
est de eo, quod est guttam conterere, & ena-
scentia, lapides discindere: non enim si tantum
expulit, aut remouit gutta, & dimidium in di-
midio tempore prius. Sed vt nauis tractio, ita
& guttæ tot, tantum mouent, pars autem illa
rum, in nullo tempore tantum, diuiditur enim
quod remotum est, in plura, sed nihil eorum
motum est seorsum, sed simul. Manifestum
est igitur, quod non est necessarium semper
aliquid abire: quia diuiditur ipsa diminutio
in infinita, sed totum aliquando abire. Simi-
liter autẽ, & in alteratione qualibet, non enim
si partibile est in infinitum id quod alteratur
ob id & alteratio, sed simul vniuersa fit sæpe,
sicut congelatio. Amplius cùm ægrotauerit
aliquis: necesse est tempus fieri in quo sanabi-
tur, & non in termino temporis mutari, neces-
se est autem in sanitatem mutari, & in aliud
nihil. Quare dicere continuè alterari, valde
manifestis est aduersari: in contrarium enim,
alteratio est. Atque lapis, neque durior fit, ne-
que mollior.

¶In text. hoc. 23. expugnat Heraclitum, qui secundum
membrum præpositæ diuisionis opinabatur: nẽpe om-
nia semper moueri Quinuero sunt inter Italos cõmen
tatores, qui eius opinionem prætendunt defensare: vt
est Nimphus, qui ait nihil aliud hic condẽnare Aristo.
quã ꝙ omnia per se semper moueantur, quod autẽ vel
à se: vel extrinsecus, omnia sunt in perpetuo motu, id
(inquit) non negat. At vero isti non modo Aristo. (vt
tex. 74. euidẽtius est) verum experientiæ sunt prorsus
insensi. Ecquis. n. ambigat motũ quiescere simpliciter?
De quibus sane inanimatis assertio fuit superius Arist.

Falsa opi. Nimphi.

quod

quòd incipiunt simpliciter secundũ se tota moueri, vt in quibus nullus præfuerat motus. Ad rem ergo vt redeamus, cum dixisset: enim qui negat motũ: non solum ipsum: verum & quieté pariter & totum vniuersum diruere, subdit cóparationé. ꝙ qui negat quietem, dicens omnia semper moueri, falsum quidem proferr: attamé mitius pugnat cum rerũ natura: quoniã minus loquitur præter methodũ, hoc est minus aberrat à via: nam etsi quies proprie non sit nisi in re apta moueri, pót tamen esse motus in re quæ non est apta quiescere: vt patet in cœlo: vnde licet qui tollit motum, tollat pariter quieté tamen dicens omnia moueri, etsi quieté prorsus eliminet, non omnino totã naturam exterminat: quoniam retinet motũ: atq; adeo rerum generationes: & causarum deniq; fines. Et ideo dixit (Fere falsum) puta quasi tam falsum. Neq; id solũ: verũ neq; tam aperte contradicit experientiæ, nam sunt aliqui motus tam patentes, vt sit prorsus stolidorum hominum eos diffiteri, quietes vero non sunt vsque adeo patulæ: nam cum sint aliqui exiles occultissimique motus (vt patet in altissimo somno) posset quis dicere: illa, quæ apparent, quiescere: latente motu cieri, vt iamiam in Heraclito deprehendetur. Quod autem subdit, Posita enim est natura &c. bifariam potest ad superiora referri. vno mó: vt sit probatio illius, falsum quidé dicere, qui negat quietem, siquidé natura principiũ est, sicuti motus: ita & quietis. Sed tunc duriuscule assuitur subsequens particula: similiter physicum est, motus. Nãq; consequétia est, ꝙ si natura est principiũ quietis: sicuti motus, ꝙ similiter motus sit quid naturale: hoc est passio naturalis entis: vt quidá glossant. Nisi dicamus deesse particulam, vt & reddere sensum: ꝙ similiter quies: est quid physicum: vt motus. Tũc enim pertinebit ad probandum falsam esse negationé quietis. Attamen si phrasis Græca libéter ferret versioné Argyropili, libentissime dicerem: totum hoc referri ad probádũ: non ꝙ sit falsum negare quietem, sed quod sit minus falsum quam negare motum. Est nanq; versio Argy. hæc quanquã. n. in naturalibus posita est natura motus & quietis: tamé motus naturale magis esse videtur. In Græcotñ codice: neq; est tamé, neq; magis: sed similiter. Nisi forsan Argy. aliũ nactus est codicem. (Et dicunt quidá). Descendit igitur Arist. ad Heraclitum affirmanté omnia moueri, cuius itidem opinionis & Plato meminit in Cratillo. Hic Heraclí. cũ obijciebatur illi experientia eorũ, quæ apparent quiescere: respondebat, ꝙ omnia quidem mouentur: sed tamé multorũ motiones latent sensum nostrum. Putabat nanq; omnia sicuti flumen, esse in perpetuo fluxu augmenti vel decrementi: vel alius cuiusuis motus. Hanc vtiq; opinionem reuincit hic Arist. tribus argumentis. Primũ exorditur à motibus augmenti & decrementi, in quibus Herac. potissimũ fundabat suum dogma, sic quauis isti (inquit) non se explicent, an vno genere motus quiduis semper moueatur: an vero vno tantũ: facile tñ demonstratur id non posse consistere de motibus augmenti & decrementi: nã si animal. v.g. (vbi est maior probabilitas perpetui augméti & decrementi) augeatur vsq; ad certum ætatis tps, atq; inde incipiat senio insumi & decrescere, necesse est, vt in illo puncto reflexionis quiescat, atq; adeo interpelletur motus per quietem. ꝙ & in lapide sursum proiecto apparet, dum incipit cadere. Vnde si complexim sumas ambos motus, non continuátur. Sed neq; diuisim sumpti, sunt continui. Arguebat. n. forte Heraclyt⁹, vt hinc colligitur, cótinuitaté motus augmentationis, hoc pacto. Si animali

> Impugnaт opinio Heracliti quæ erat secúdũ membrum.

v.g. in vno mense, accrescit certa quantitas, fit, vt in dimidiato mense crescat medietas & in vna hebdomada vna quarta: & sic cótinuo diuidendo tépus iuxta diuisioné motus vt libr. 6. tex. 3 3: & infra visum est. Tametsi ꝙ in singulis horis augetur non percipiatur. Atq; idé sentiebat de rebus caducis in vniuersum. Etenim cum vniuersa tempus augeat primum, mox corrodat, & tandem absumat (vt & natura à sua docet, & experientia contestatur) documentum est, omnia perpetuo moueri. Subuertit ergo Aristo. eius fundamentum, inficiando consequentiã illam. Si animal in tempore certo, certam adquirit partem quantitatis, fit vt in dimidiato tempore adquirat dimidium, & in subquadruplo subquadruplum &c. Et peccatum illationis patefacit exemplo triplici. Est. n. inquit. simile in lapide frequentia cadentis guttæ excauatio, vbi contrarium apparet videmus enim certo tempore diuelli certam lapidis particulam: cuius medietas non fuit effossa in medietate téporis, nec quarta: in quarta parte siquidem videtur quandoq; tota simul abrumpi. Et hoc est quod ait, diuidetur enim quod remotũ est in plura: sed nihil eorum motum est seorsum: sed totum simul. Quod confirmat altero exemplo trahentiũ nauiũ, qui licet certo tépore pertrahant ipsam, haud tamen dimidius numerus hominum in medietate téporis mouebit eádem per medietatem spatij: quia neq; dimoueri loco fortasse valét vt in calce septimi physicorum explicauimus. Pari ergo mó priores guttæ nihil distrahunt lapidis: sed emolliunt, præparant q; ad discessionem. Tertium exemplũ est. quando dumus vel caprificus enascitur per mediũ saxum, licet illud diffindat dum prorumpit foras, non consequitur: vt in præcedenti tempore continenter ipsum diuiserit, sed præparabat, vn tandé perforaret. An vero augmentatio, sit motus continuus, necne, in libris de generatione copiosius disputabitur. Est. n. Comé. opinio augmentationé fieri per minima: ita vt nihil accrescere possit ligno minus minimo: alias daretur (vt putat) minus minimo. Et quia requiritur tépus antequã generentur singula minima, hac ratióne commétatur hic Aristo. dicenté, non esse motum continuum: sed interpollatũ, sicut dũ gutta cauat lapidé. Haud veruntamé necessariũ est incidere in talé opinioné: quia licet in animalis augmétatióe minus minimo accrescat priori substantiæ, nó sequitur vt detur per se min⁹ minimo, quandoquidé ex aliméro nó prius generatur subst átia aliti quã ei vniatur. Est nihilominus discótinuus mot⁹, proeo: ꝙ nó inquacũq; téporis particula, qua nutrit animal, augetur. Sed disponitur ad augmentũ. Quin vero defectu alimenti, nonnunquã exinanitur. Nunquam. n. fit augmentũ, nisi dum copiosius fuerit versum alimentum in substantiã aliti, quã fuerat exhaustũ per actioné calidi in humidũ. At de hoc alias (similiter autem) secundo argumento procedit ad alterationé, quã triplici ratione probat: non necesse habere, vt sit motus continuus. Primo: quia non semper successiue inducitur accidens in subiectũ, vt prius sit in parte, quã in toto, idque palam facit in parua aqua, quam sæpe cótingit simul, totam congelari. Animaduerte, ꝙ nón negat hic continuam successionem intensionis: prius enim frigefit aqua, quam induresc at: sed negat successionem ad diuisionem subiecti. eo quod simul in tota incipit esse idem gradus, propter æqualem applicationem agentis. Vbi tamen est aquæ plurimum, prius congelabuntur exteriores partes, quam intimæ. Secunda ratio est hæc. Alteratio est motus à contrario in contrarium: vt sanatio

> Triplex exemplũ contra Hera.

> Augmétatio non est continua.

> Secundũ argumen.

> Quod alteratio nó est motus cótinuus.

sanatio ab ægritudine in sanitatem, quæ ideo latitudo finita est: cum ergo alterabile peruenerit ad terminũ, cessabit alteratio: neq; enim restat quo progrediatur vlterius: igitur alteratio non est motus perpetuus. Tertio experimento didicimus, lapidem, vt adamantem, quam longissimo tempore neq; molliorem fieri, neque duriorem: signum ergo est, alterationem non esse motum continuum, neque per minutissimos abditissimosque gradus: alias vel longissimo tempore innotesceret.

Textus. xxiiij.

Et de ipso ferri, mirabile est, si latuit lapis deorsum ferri, aut manere in terra: amplius autem, terra & aliorum vnum quodque, ex necessitate manet quidem in proprijs locis, mouentur autem violente ex his. Si igitur quædam ipsorum sunt in proprijs locis: necesse est neque secundum locum, omnia moueri. Quod igitur impossibile sit, aut semper omnia moueri, aut semper omnia quiescere, ex his & alijs similibus crediderit vtique aliquis.

¶ At vero neque alia quidem contingit semper quiescere: alia verò semper moueri, aliquã do autem nihil quiescere, aliquando verò moueri. Dicendum est autem quod impossibile sit, quemadmodum & in dictis prius, & in his: videmus enim in eisdem fieri dictas mutationes. Et ad hæc, quia aduersatur manifestis, qui contendit. Neque enim augmentatio, neque violentus erit motus, si non mouebitur præter naturam quiescens prius. Generationem igitur aufert & corruptionem hic sermo. Ferè autẽ & ipsum moueri: fieri quippiam & corrumpi videtur omnibus, in quod enim mutatur fit hoc, aut in hoc, ex quo autem mutatur, corrũpitur hoc, aut hinc.

Motus secũdum partes animalium

¶ Tertium principale argumentum accumulat in prima particula text. 24. de motu locali, idq; bipartitum. Aiebat enim Heraclitus, omnia semper moueri, sed nõ nulla latenter, redarguit Aristoteles id non esse possibile de motu locali, quippe qui adeo est oculis patens, vt delitescere nequeat. Est enim nobis de lapide patentissimum, quod dum deorsum fertur, tunc mouetur, sed & quod tũc etiam quiescit: cum terram pertingit: quare si montes, & ingentissima saxa secundum locum mouerentur, non posset hoc nos celari. Sed & manifestæ experientiæ adiungit naturalem rationem. Naturale quippe terræ est, & vnicuique rerum naturalium, vt in suo quæque proprio loco quiescat, vnde nõ nisi per violentiam depellitur, quæ quidem quietis inclinatio in causa est, vt grauia, sublato impedimento, corruant ad centrum: leuia vero, ferantur sursum: cum ergo procul dubio sint aliqua in suis proprijs locis, siquidem neque centrum terræ vacuum est, sed illic est terra, neq; vero concauum lunæ: quia illic est ignis: fit vt illa diutissime quiescant: tantum abest: vt perenniter moueantur. Concludit igitur Aristote. ex hac inductione facta per omnes species motus: non posse consistere opinionem Heracliti adstruentis omnia iugiter mutari: seu certo genere motus, id sentiat: seu cunctis: atq; adeo duo priora membra expedita relinquit videlicet: ꝙ neque omnia semper quiescunt vt post Parmenidem & Melissum philosophabatur Zeno, neque vero omnia semper mouẽtur, vt placebat Heraclito (At vero &c.) Progreditur ad confutandum tertium membrum præfixæ diuisionis: vbi multo aptius designasset Commẽ. cõmentum. 24. postquã incipitur noua materia, quam in præcedente particula: quæ sane germanior erat superiori disputationi. Erat ergo tertium membrum per diuisionem rerum, scilicet quædã moueri: & alia quiescere, sed tamẽ vniuersaliter: videlicet omnia, quæ mouentur, semper moueri, & omnia, quæ quiescunt, semper quiescere, neq; dari medium mobile, quod aliquãdo moueatur, & aliquando idem quiescat. Hoc autem confutat prius experientia, deinde ratione. Ait enim perinde hoc esse impossibile, atque superiora. Etenim quẽadmodum experimur aliqua moueri, per quod dãnatur prima opinio, & item aliqua quiescere: per quod condemnatur secunda, ita & experimentum quorundam habemus, quæ vicissim quiescunt, & mouentur: idque maxime liquet in motu locali. Sed & ratione id confirmat: nam qui hæc (inquit) contendit, manifestis aduersatur: qui enim ait nihil posse prius moueri & post quiescere, aut vice versa: denegat in primis augmentationis motum & violentum localem. Et quidem de violento patet: nam motus violentus est, quo inde submouetur res, vbi naturaliter quiescebat, fit ergo in eadem re vicissitudo quietis & motus. De auctione autem prætermisit idem probare. Quod ideo Alex. sic colligit. Accretio in animali non fit, nisi prius nutrimentũ quiescat, deinde cõcoctum ad superiora feratur, qui est motus præter naturam grauis: igitur sublato motu violento, aufertur & augmentatio. At forsan aliud voluit Aristo. videlicet, ꝙ augmentatio est motus, qui terminatur ad quietem: augetur nãque homo ab infantia vsq; ad terminum iuuentutis, tunc demum in virilitate fit illi status, ac deinde in senio fit diminutio, composuit ergo duos contra se motus, scilicet motum adolescendi qui terminatur ad quietem, & motum qui contrario proficiscitur à quiete. Neque hos tantũ motus (inquit) sed generationem quoq, & corruptionem abnegat, quĩ non fatetur idem moueri & quiescere. Primum, quia nõ admisso violento motu: impossibilis est corruptio, qui est motus contra naturam eius, ꝙ corrumpitur, puta, quo res à sua naturali abducitur quiete: tametsi non sit simpliciter violentus ob naturalẽ appetitũ materiæ qui est in passo ad aliam formam: si autem non est corruptio, neque generatio: quoniam corruptio vnius, est generatio alterius. Præterea omni generationi admiscetur augmentatio vel diminutio: fiunt enim ex vno pugillo aquæ decem aeris, & econuerso: neque semen animatur quo ad certam augescat quantitatem, ergo dempta augmentatione pereunt generationes. Addit denique Aristote. quòd generatione sublata, & corruptione: ipsum moueri: hoc est motus in vniuersum de medio tollitur. Quoniã in omni (inquit) motu, fit terminorum summutatio: quæ est formarum corruptio, & generatio, secundum quid. Quandocunque enim res aliqua mouetur, fit hoc ex hoc, puta album ex nigro, aut calidum ex frigido per alterationem, aut fit in hoc, vt cum per motum localem aliunde peruenitur huc. Ex quo autem mutatur, corrumpetur hoc, puta, nigredo, & frigiditas, quæ erat terminus à quo in alteratione, aut hinc, puta. vbi quod erat terminus à quo motu locali. Neque tamen intelligas, vbi: esse aliquam rem distinctam à locato, nihil enim aliud vult, quòd per motum localem alius locus amittitur, & alius acquiritur.

Tertiũ mẽbrum diuisionis impugnat.

Motus violentus.

¶ Quare

Textus. XXV. ¶Quare manifestum est: quod alia quidē mouentur, alia verò quiescunt: censere autē omnia aliquando quidem quiescere, aliquando vero moueri: hoc iam coniungendum est ad olim dictas rationes.

¶Concludit igitur hoc tex. 25. præmissorum conclusionem: vt pote, necessarium esse aliqua confiteri, quæ quādoque moueantur, & quandoq; quiescant: quapropter repulsum est tertium membrum, puta, omnia quæ sunt in duo tantū diuidi membra. s. in ea, quæ semper quiescunt & ea, quæ semper mouentur, sine medio. At vero quartum membrum illud erat, quod hanc modo conclusam particularem, faciebat vniuersalem. s. omnia quandoq; moueri, & quandoq; quiescere, ita vt nihil detur semper immobile, neq; aliquid semper motū. Sed hoc tamen, inquit, quartum membrum, censere coniungendum est olim dictas rationes, videlicet factas, contra Anaxagoram, & Empedoclem, quorum primus dicebat omnia infinita tempore, quieuisse in chao, postq; inde moueri, alter vero per vices omnia quandoq; moueri, quandoque quiescere, alteratione litis & amicitiæ infinities mundum constituentium, ac destruentium.

Quartum membrum

Textus. XXVj. Principium autem rursus idem faciendum est à nunc determinatis: à quo quidem incœpimus priùs, aut enim omnia quiescunt, aut omnia mouentur: aut eorum, quæ sunt, hæc quidem quiescunt, hæc autem mouentur. Et si eorum, quæ sunt, alia quidem quiescunt, alia verò mouentur: necesse est, aut omnia aliquando quidem quiescere, aliquando verò moueri, aut ipsorum quædam quidem semper quiescere, alia verò semper moueri, alia autem aliquando quidem quiescere, aliquando verò moueri. Quod igitur non possibile sit omnia quiescere: dictum quidem est prius. Dicamus autem: & nūc, etsi. n. secundum veritatem sic se habet, sicut quidam dicunt esse id ꝙ est infinitum & immobile, attamen non videtur aliquid secundum sensum, sed mouētur multa eorum quæ sunt. Si igitur sit opinio falsa, aut omnino opinio: & motus est, etiam si phantasia sit, etsi aliquando quidē sic videatur esse, aliquando autem aliter, phantasia. n. & opinio: motus quidam esse videntur. Sed de hoc quidem considerare, & quærere rationem eorum, quæ melius habemus, quam si ratione indigeremus: malè iudicare est id quod melius est & peius, & credibile & non credibile, & principium & non principium. Similiter autem: impossibile est, & omnia moueri, aut alia quidem semper moueri, alia verò semper quiescere. Ad omnia. n. hæc: sufficiens est vna fides, videmus. n. quædā aliquando quidem moueri, aliquando quiescere. Quare manifestum est, quod impossibile sit similiter: omnia quiescere, & omnia moueri continuè, eoquod alia quidem semper mouentur, alia verò quiescunt semper.

¶Consequenter in hoc text. 26. vt hoc quartum membrum accuratius repudiet, suūq; quintum introducat, repetit præfatā iam supra diuisioné, dicens ab eis resumendū esse principium, quæ determinata sunt, & quanuis Cōmé. hanc clausulam in calce collocet superioris textus, huic tñ aptius intexitur, prætermittit aūt in repetitione diuisionis hoc quartum mēbrum. s. ꝙ omnia quādoq; mouētur, quandoq; quiescant: tum quia iā proxime dixerat, impugnatum esse in superioribus aduersus Empedoclem, tū etiam quia statim resumpturus ipsum est, & robustius expugnaturus. Repetit ergo ex ordine singula iā refutata membra. Quod igitur, inquit, nō sit possibile omnia quiescere, dictū est quidē prius, sed superaddenda est etiā nunc alia ratio ad hominem, vt qui contraria dicunt, suis ipsorū dictis reuincantur. Nam esto, illud verū esset. ꝙ Melissus aiebat. s. omnia esse vnū infinitum & immobile, quáquā id non appareat secundū sensum, sed videamus multa moueri (quā quidem apparentiā ipse negare nequiuerat) inde nihilominus conuincitur, motum cōfiteri: nā sit. v. g. nostra opinio falsa, vel sit prorsus opinio, siue vera, siue falsa, inde fit consequens motum esse: etenim. Opinio est assensus inter duo contraria, scilicet, assertio vnius cū formidine alterius, quæ ideo esse non potest, nisi de rebus, vel secū dū rem mutabilibus, vel secundum apparentiā. Dupliciter ergo sequitur motū esse, si opinio est: primum in anima, quæ ex quibusdā rationibus, vel cōiecturis mota procedit ad assensum, qué antea nō habebat: deinde in phātasia ipsa, quæ est locus phantasmatum in sensu cōmuni. Adiecit mentioné phantasię, vt valentius esset argumentū: nā etiā si nihil moueretur in rebus, sola apparētia sensuum faceret motum phantasmatū in sensu cōmuni, vt patet in dormiētibus. Et id inde potissimū cōfirmatur, ꝙ hæc sensum apparentia variatur ad variationem rerum: iudicamus enim quandoque Sortem sedere: quandoque vero ambulare, fit ergo variatio opinionum ac phantasmatum ex diuersis rerum apparitionibus: non ergo negari potest motus aliquis in rebus. Dum enim collum columbæ diuersorum apparet colorum, quanuis illic sit illusio sensuum iudicantium colorem vbi non est, tamen colorum varietas ex diuerso situ columbæ ad radios solis comparet, sicut varietas colorum in Iride ex diuerso aspectu solis (sed de hoc, &c.) Deinde tandem repetit explicatius rationé, quam supra fecerat, nempe, ꝙ isti: qui contra euidentiam sensuum, qui circa propria obiecta non falluntur causas exquirunt, nihil aliud agunt, quam eorum perscrutari rationes, quæ melius habemus, hoc firmiori perspicaciorique cognitione tenemus, quam vt ratione alia indigeant, eo quod habentur vt per se nota. Quod quidem perinde est, ac siquis dijudicare nesciat inter melius & peius: credibile, & non credibile, principium & non principium: melius siquidem scitur per experientiam res quam per probabilem rationem. Et ideo talis optat id quod peius est: & illius rei: quæ per se est credibilis, rationem rimatur, ac si non esset credibilis, nisi per aliud: tandem id quod est principium, contendit ex alio priori deducere: quæ omnia vitia sunt phil. (Similiter autem.) Transit deinde ad secūdū membrum Heracli. ꝙ impossibile. s. est omnia moueri deinde ad tertium iā impugnatū. videlicet, ꝙ impossibile sit, omniū, quæ sunt alia quidē semper moueri, alia vero semper quiescere, sine tertio medio quæ quidem tria mēbra vnica experiētia simul repelluntur: nempe cum videmus quædā, qui medio modo se habét, nimirum quæ quādoq; mouētur, eadéq; quādoq; quiescūt.

Opinio.

Phantasia.

Cocludit igitur confutationes triū membrorū, scilicet, quod sit impossibile, vel omnia quiescere semper, vel omnia semper moueri, vel aliqua semper moueri, & alia semper quiescere, sine medijs rebus, quæ vicissim moueantur, & quiescant.

Textus. xxvij.

Reliquum est igitur considerandum vtrum omnia sint huiusmodi vt moueantur & quiescant, in aliqua quidem sic, aliqua vero semper quiescant, aliqua autem semper moueantur: hoc enim demonstrandum est à nobis.

¶ In text. iam demum. 27. ad disputationem descendit, quā prætendit ab initio: nēpe cum constitutum iam sit aliqua vicissim moueri & quiescere, vtrum omnia sic se habeant (ꝙ erat quartum membrum diuisionis) an vero non nisi aliqua, alia autem semper quiescant, quin vero immobilia sint prorsus: sed alia præterea sint, quæ semper moueantur, vt in quinto tripertito membro propositum est. Hoc enim (inquit) demonstrandum est à nobis. Quod est dicere. Hoc est propositū nostrum in hoc postremo libro, vt duo hæc demonstremus, puta & primi motoris immobilitatem, & sempiternitatem primi motus, quorum prius disputat vsq; ad tex. 52. posterius vero exinde.

QVOD OMNE, QVOD mouetur, ab aliquo mouetur. CAPVT. IIII.

Mouentium igitur, & eorum quæ mouentur: alia quidem per accidens mouent & mouentur, alia autem per seipsa. Per accidens quidem: vt quæcunque ex eo quia sunt in mouentibus, aut ijs quæ mouentur, & quæ per partem. Per seipsa autem quæcūque non ex eo, quia sint in mouente, aut in eo ꝙ mouetur: neq; ex eo quia pars aliqua ipsorū mouet, aut mouetur. Eorum autem quæ per se: alia quidem à seipsis: alia verò ab alio. Et alia quidem natura: alia verò violentia, & præter naturam: quod enim ipsum à semetipso mouetur, natura mouetur: vt vnumquodq; animaliū, mouetur enim animal ipsum à seipso, quorūque autem motus principium in seipsis est: hæc natura dicimus moueri. Quapropter animal quidem totum natura ipsum seipsum mouet, corpus tamen contingit, & natura, & præter naturam moueri. Refert enim & quali motu moueatur, & ex quali elemento constet. Et eorum, quæ ab alio mouentur: alia quidem mouentur natura, alia vero præter naturam: præter naturam quidem: vt terra sursum: & ignis deorsum: amplius autem partes animalium: sæpe mouētur præter naturam: iuxta positiones & mutationis modos.

¶ Poterat quidem dispositius vel hoc caput designari in superiori particula, vbi est initium textus vel hic distingui textus: sed noluimus demutare partitionem antiquam. Præmittit ergo in demōstrationis vestibulo diuisioné triplicem tam mouentium, quā mobilium. Prima est eorum, quæ mouent, alia mouent per accidens, alia per se. Nomine accidentis cōplectitur & partes, vt illud dicatur mouere per accidens, quod monet, vel ideo ꝙ accidit monēti, vel, quia mouet secundum partē: vt si dicas Musicus sanat, non enim necessariū est me dico musicum esse dum sanat, sed accidit ei. Vel si dicas medicus tangit pulsum qn̄ digitis tāgit. Pariter moueri secundum accidens est, vel ꝙ sit accidens rei motæ vel ꝙ res moueatur secundū partē. Vt si dicas musicus sanatur, vel homo sanatur, cum solus digitus recuperet sanitatem. Et vterq; modus per accidens venit in subsequentibus ad propositum. Per se aūt mouere & moueri definit per negationē: nēpe ꝙ illa mouēt per se, quæ mouent non propterea ꝙ sunt in mouēte tanquā accidens, nec quia mouent secundū partem. Et pariter dicēdum de his, quæ mouētur. Et licet videatur artē peruertere definiendi, dum definit id, ꝙ est per se per id, quod est per accidens: id tn̄ fecit, authore Albert. quia accidens notius nobis est quā intima natura rerum: ob idq; definit per ea, quæ nobis sunt notiora illa quæ sunt notiora secundum se. De hac aūt diuisione in fronte libri quinti dictū est. Secunda diuisio. Eorūq; quæ per se mouētur aliqua quidē à seipsis mouentur, alia quidē ab alio extrinseco. Tertia. Et eorūdē, siue à se, siue ab alijs moueantur alia quidē mouentur natura, alia vero per violentiam, & præter naturam. Ostendit deinde hoc, ꝙ est secundū naturā moueri, vtrisq; competere. s. tam his, quæ mouētur ab alio, quā his, quæ à seipsis, & æqua ratione id, ꝙ est per violentiā moueri. Et quidē, ꝙ ea, quæ à seipsis mouētur, moueantur secundū naturā, cuius generis sunt animalia vniuersa, probat: quoniā (vt dictū est lib. 2.) illa mouētur secundū naturam, quorum principium motus est in ipsis. Caue ergo fallaris, arbitratus idē esse moueri à principio intrinseco, & taliter moueri, vt principium motus sit in ipso, ꝙ mouetur: hoc. n. secundū plura cōprehendit, quā illud. Enimuero vt aliquid moueatur secundū naturā satis est ꝙ principium motus sit in ipsis, siue actiuum, siue passiuum: moueri aūt à seipso, est principiū non qualecunq;, sed actiuum esse intus in mobili, nō velut accidens, sed velut substantia. Procedit ergo syllogismus Aristotelis à superiori ad inferius sic. Omnia, quorum principiū motus est intus in ipsis, siue actiuum siue passiuū mouētur secundū naturā: omnia, quæ mouentur à seipsis habent intra se principium actiuū: ergo mouentur secundum naturā. Et quāuis exemplū afferat animaliū, conuenit tamē & plantis à seipsis moueri. At vero quoniā animal ex anima constat spirituali, & materiali corpore, moderatur conclusionē: nimirum ꝙ animal, si totum contempleris cōpositum à seipso mouetur, vt inferius fiet patentius: sed tn̄ corpus animalis, si comparetur, non ad motricē animam: sed ad elementa, ex quibus constat: potest moueri, & secundum naturam, & præter naturā. Et enim quia in corporibus animalium terrestrium predominatur terra, fit, vt cum homo ascendit, corpus moueatur contra naturā, non quidem totius animalis, sed elementi: & ideo id non fit sine lassitudine. Cum autem descendit, mouetur secundum naturam. Si autem daretur aliquod animal, cui prædominaretur elementum aeris (vt aliqui fingunt) illius quidem corporis ascensus esset naturalis, descensus vero, præter naturam. Quo fit vt intelligentiæ citra lassitudinem circumagant orbes, non solum quia ipsæ spirituales sunt, sed quia orbes nullum habent elementum repugnans suis lationibus. Eorum pariter, quæ ab alio mouentur alia mouentur secundum naturam, vt grauia deorsum

Moueri, per accidens, & per se.

Moueri à se ipsis, vel ab alio.

Moueri secundum naturam, & per violētiam.

Animalia & secundū, & præter naturam mouētur.

sum ad suum natiuum locum:quorum ideo principium passiuum est in ipsis, vt infra patebit: est enim eorum forma sic inclinata,quæ ideo à generante ceu pulsa fertur deorsum,sicuti & grauia sursum. Subdit ꝙ non solum secundum corpus ob naturam elementi: verum secundum partes contingit animalia moueri,& secundũ, & præter naturam, propter naturales dispositiones & modos:quos membra sortita sunt ad motũ. Si enim tibias hominis speculeris,quæ per genua retrorsum flectuntur, & formam pedum intelliges motum versus anteriorem partem,esse nobis naturalem:& illum:qui est retrorsum:esse præter naturam:sicuti manibus ambulare. Brachia nanq; in anteriorem flectuntur partem ad amplexandum non ad ambulandum. Sed in brutis pedes contra anteriores flectuntur retrorsum, & posteriores versus caput quia ita adaptantur suo motui.

Motus secũ dum partes animalium.

Textus. xxviij.

Et maximè moueri ab eo,quod mouetur in ijs,quæ præter naturam mouentur:est manifestum propterea quod manifestum est ab alio moueri,postea autem quę sunt præter naturã: eorum quæ secundum naturam,ipsa quæ à seipsis,vt animalia,non enim hoc est immanifestum, an ab aliquo mouentur sed quomodo oportet accipere id ipsius quod mouet & id quod mouetur. Videtur enim vt in nauibus,& in ijs,quæ non natura constant:sic & in animalibus esse diuisum id quod mouet & id quod mouetur,& sic totum ipsum seipsum mouere. Maxime aũt dubitatur:reliquum dictę vltimę diuisionis,eorum enim quæ ab alio mouentur hæc quidem præter naturam posuimus moueri,alia autem relinquuntur opponi, quia natura:hæc autem sunt:quæ dubitationem afferũt, à quo moueantur vt leuia,& grauia:hæc enim ad opposita quidē loca violẽtia mouentur : ad propria aũt:leue quidem sursum graue autem deorsum natura.

¶Superiori præmissa diuisione in text. hoc. 28. disputationem init illius conclusionis, cuius in principio septimi meminerat:omne,quod mouetur, ab aliquo mouetur, quæ quidem necessaria est ad demonstrandum primum motorē esse immobilem. Ob idq; non est inanis repetitio:vt quidam autumant:illic nanq; in ingressu disputationis de primo motu & primo motore demonstrauit hanc præambulam propositionē in genere ex natura motus, hic autem ad ostendendum quisnam, qualisque sit primus ille motor, commonstrat eandem in singulis speciebus motus. Prætermittit autem illa, ꝙ per accidens mouentur:vt pote quę ad motum moueantur alienum,sed in ijs:quæ per se mouentur : illam patefacit. At vero hoc in initio statim animaduerte, ꝙ axioma hoc non constituitur à philosopho sub hac forma. Omne quod mouetur ab alio mouetur : eo ꝙ moueri ab alio pro eo vsurpat ꝙ est moueri ab extrinseco supposito. Sed est:omne quod mouetur: mouetur ab aliquo:puta distincto à mobili:siue illi intrinseco : siue extrinseco. Alias nihil esset dicere nec quicquam proposito inseruiret. Incipit ergo à notissimo: dicēs:id ꝙ mouetur moueri ab aliquo:in ijs maxime manifestum esse:quæ præter naturã mouentur:eo ꝙ sit cōpertissimũ moueri ab alio. vide quomodo moueri ab alio est moueri ab extrinseco:violentũ.n. authore Aristo. 3. ethi.

Nota omne ꝗ mo. ab aliquo mo.

est, cuius principium est extra, nullam cōferente vim passo. Vnde Them. nihil se(inquit) cõtra naturam moueret, nisi externa vis cogeret & alienus impulsus. Caue autē à versione illa quæ habet moueri ab eo ꝙ mouetur.&c. Græce namq; non est nisi, ὑπό τινός hoc est, ab aliquo. Nec relatiuũ refert dictum ablatiuũ, sed sensus est,rē morã moueri ab aliquo (postea) diuisim legendum est.i. Post illa autē, quæ præter naturam mouentur,vti animalia,videlicet habētur,hoc est,mouentur quoq; ab aliquo. Et quoniã de his non est euidens, sed sunt in secundo gradu,nō dixit hoc esse manifestũ. s.ad sensum,sicuti de violenter motis, sed, non esse immanifestũ an ab aliquo moueantur, quoniã ratione & definitione animæ, & corporis deprehenditur illã esse per se motricē,hoc autem,per se motũ. Est.n. anima, actus corporis physici organici potentia vitã habentis. Hoc veruntamen non vsq; adeo patescit, quomodo distinguatur in animali ipsius,hoc est illa pars ipsius animalis, quæ per se mouet, ab illa, quæ mouetur, vtrum re scilicet,an sola ratione, nã prima fronte videtur vulgo, ꝙ omnino in naturalibus animatis perinde res habeat,vt in his,quæ non natura cõstant, puta in artificialibus, nēpe, ꝙ sicut in nauibus, & in curribus nauta, & auriga mouet gubernando nauim, vel currum, ad cuius motum sedens ipse per accidens mouetur, ita sit & de anima respectu corporis,quando quidē per artem innotescit natura, quã imitatur. At vero vtrum anima se habeat vt nauta, primo de anima disputatur, vbi latum statuitur interstitium, nã anima est actus corporis, qualis non est nauta nauis. Quomodo autem distinguatur pars per se mouens ab ea,quæ per se mouetur, statuere id pergit in subsequentibus. Maxime autem,&c.) Trinã diuisionē præmiserat eorum,quæ mouentur, vt pote eorum quæ per se,& per accidens mouentur. Et hoc secundo membro intermisso, ea, quæ per se mouentur, quædam,inquiebat, mouentur à seipsis, vt animalia, de quibus iã modo dictum est, moueri ab aliquo coniuncto principio. Eorum autē,quæ mouentur ab alio (quã vocat hic vltimã diuisionem) aliqua mouentur præter naturã, quæ antea dixerat per spicuũ esse moueri ab aliquo forinseco principio. Reliquum ergo, inquit, membrũ dictæ diuisionis dubitationē habet, nimirũ graue & leue, dũ ad proprias mouentur sedes, à quo moueantur, nã dum ad opposita mouentur: vt graue sursum, & leue deorsum, iam constat moueri per violentiam.

Quo pacto animalia à seipsis moueantur.

Textus. xxix.

A quo autem, non adhuc manifestum:vt cũ mouentur præter naturã, etenim ipsa à seipsis dicere:impossibile est, vitale enim hoc: & animatorũ est propriũ. Et sistere possent: seipsa dico aũt:vt si ambulandi causa sit sibi,& non ambulandi. Quare si in ipso igne est sursum ferri, manifestum ꝙ in ipso & deorsum, irrationabile autem est illud, vno motu moueri solum à se ipsis, si ipsa seipsa mouent.

¶Dispertitur autem disputationem hanc de motu naturali grauium, & leuium, quoniam primo constituit. 4. argumentis nõ moueri à seipsis, & deinde ostendit à quo moueantur. Causa igitur dubitandi est, ꝙ si secũdũ se & naturaliter mouētur, fit, vt in seipsis existat principium motus, est siquidem natura (vt in. 2. visum est) principium motus eius in quo est,&c. Ex quo rursus videtur consequens, vt à seipsis moueantur. At primũ in contrarium Aristo. argumentum est. Moueri à seipsis, est proprium animatorum, veluti peculiare officium vitæ

Causa dubitandi.

Grauia: & leuia nómouentur à seipsis.

vitæ: grauia & leuia non viuũt, ergo neque à seipsis mouentur. Prior assumpta est omnibus Phi. in confesso, vt patet ex Arist. 1. de anima, & ex Platone in phedro. Vbi ait quod externo ciētur motore: in animum est: sed illud cui internum adest mouens, & à seipso agitatur, animatum est. Animatum, inquit, quia non solum animalibus sed etiam viuentibus plantis conuenit. Secundum argumentum est. Quæcunq; sibi sunt causa motus, sunt etiam & sibi quietis: nempe, vt sistere seipsa posint: vbi voluerint: quæ enim ambulandi potestate pollent, in potestate quoq; habent sua gradum sistere, vt in animalibus cõpertum est: grauia & leuia cessare nequeunt à naturali motu nisi extrinsecus cohibita, ergo. At ne vllus sit locus cauillo, quòd quiescũt in suis natiuis locis, adhibet syllogismum tertium validiorem. Si in igne. (v.g.) esset ferri sursum, hoc est, si principium & facultatem haberet mouendi se sursum, eadem valeret mouere se deorsum, & quoquo versum: cum enim in animalibus, eo ꝙ à se mouentur, perspicuum sit, non ad vnam tantum differentiã positionis moueri, irrationabile est illud igni & terræ tribuere, ꝙ moueantur à seipsis, & tñ vnico rectissimo motu per lineam breuissimam. Hæc duo tamen argumenta, de motu locali: qualem grauibus & leuibus competere proprie cernimus intelligito: nam planta licet à seipsa moueatur, motu. s. augmentationis: non tamen potest pausare motum nisi alimentũ illi adimas: nec proprie mouetur ad omnẽ differentiã positionis: quia nec mutat locũ: mouet se tamen pluribus motibus: siquidẽ nutrimẽtũ alterat, quo nutritur & augetur. At quoniã motus localis ab intrinseco fieri nequeat nisi per appetitum, inde fit, vt quoquo versum procedat, & sisti quoq; posit ab intrinseco.

Textus. xxx.

¶ Amplius quomodo contingit, continuum aliquod, & consitum ipsum seipsum mouere? Quatenus enim vnum & continuum, non tactu, eatenus impossibile est, sed quatenus separatum est, eatenus hoc quidem aptum natura est facere, illud vero pati neq; ergo horum vllum: ipsum seipsum mouet (consita enim sunt neq; aliud cõtinuum vllum, sed necesse est diuidi mouens in vnoquoq; ab eo quod mouetur: vt in animatis videmus: cũ aliquod animatorum, mouet illa: sed accidit: & hæc ab aliquo semper moueri.

¶ Quartam demum rationẽ subtexit in textu hoc. 30. quæ paulo est alijs inuolutior: in subsequẽtibus autem textu scilicet. 4. & infra perspectius explicatur: vbi in his, quæ à seipsis mouentur, discernetur pars per se mouens à parte per se mota. Nititur autẽ huic fundamento, ꝙ moueri dicit potentiã: mouere vero actum: nihil. n. calefit, nisi quatenus caret gradu quopiam caloris, ad quem est in potentia: neq; mouetur ad talẽ gradum nisi ab eo ꝙ actu habet illum: vnde fit ꝙ si aliquid mouetur à se distinguenda sit pars quæ sit in potentia ad talem locum, vel formam, ab illa, quæ est in actu, vt totum secundum diuersas partes: scilicet mouentẽ, & motam, moueatur: quæ sint ideo quodammodo contiguæ. Est ergo syllogismus talis. Cõpositum, quatenus vnum simpliciter: non tactu, hoc est: non contiguum, sed continuũ, & consitum: hoc est vnitas habẽs partes: impossibile est (scilicet à seipso) quia non potest seipsum mouere, at quatenus separatum est, id est constans ex partibus quodammodo disiunctis, & tactu cõtiguis, ea ratio

Mouere: & moueri: dicũt actũ: & potentiam.

ne seipsum mouet: quia distinguitur in duo, quorum vnũ est aptum facere: & aliud pati, elementa vero, quibus primo conueniũt motus, de quibus nũc loquimur, sursum & deorsum, sunt simpliciter continua ex partibus haud quaquam dissimilibus, ergo neque ipsa, neq; alia similia continua possunt à seipsis moueri sed necesse est vniuersaliter distinguere mouẽs ab eo, quod mouetur: vt patet in inanimatis, quando ab animalibus mouentur, vt cum homo manu iactat lapidem, vel nauta mouet nauim. Sed redarguet protinus quisq; sicut in animali distinguitur anima, velut pars per se mouens à corpore, velut parte per se mota, ita & in graui & in leui distinguitur forma à materia: mouetur ergo graue à propria forma, sicuti & à sua animal. Responsio tamen est Commentatoris, eademq; legitima, ꝙ potentia materiæ tantum est ad esse simpliciter, quod actu sortitur à forma: mouere autẽ & moueri supponit actu esse substantiale, ob idq; in quocunq; motu distinguenda sunt duo actu entia, quorũ alterũ sit mouens, alterum mobile. Vnde anima nõ dicitur actus materiæ, sed actus corporis physici organici, &c. quod in inanimatis non cõperitur. Sed de hoc limatius in quæstione secunda.

Textus. xxxj.

Fiet autem vtiq; manifestum diuidentibus causas: est autem & in mouẽtibus accipere quę dicta sunt, alia autem præter naturã ipsorũ motiua sunt: vt vectis: non natura ponderis motiuus est: alia verò, natura: vt actu calidum motiuum est calidi potentia. Similiter autem & in alijs huiusmodi, & mobile autem similiter natura: ꝙ est potentia quale, aut quantum, aut vbi, cum habeat principium tale in seipso, & non secundum accidens: erit. n. idem, & quantum, & quale: sed alterum alteri accidit, & non secundum se inest: ignis itaq;, & terra mouentur ab alio, violentia quidem, cum præter naturam: natura autem, cùm ad suos ipsorum actus, potentia existunt.

¶ Descendens in text. hoc demũ. 31. vt causas afferat, quib^9, & grauia, & leuia mouẽtur: ait, ꝙ sicuti inter mobilia, sic inter mouentia est distinguere, ꝙ alia est causa per accidẽs mouens, vt vectis. Nomẽ est à vehendo tractũ: & est palus vel ligneus, vel ferreus: qui cemẽtarijs in plurimis est vsui, quibus asseribus (vt legitur in Exodo) baiulabatur arca testamenti. Alij (vt Albertus) volũt esse ferreas machinas ad iactãdos lapides in bello ac si dixisset ballista, huiusmodi. n. instrumenta cũ sint grauia, & organis careant, non suapte natura mouent pondera, sed arte: quando quidẽ contra naturam grauis mouent illa quandoq; sursum, alia vero per se mouent, vt ignis per se calefacit: & calefaciendo per se sulphureos pulueres, per accidens emittit glandem. Similiter & mobile, aliud est natura sua potẽtia mobile: vel ad qualitatem, vt aqua est potentia calida, vel ad quantitatem, vt exigua planta, est potentia magna: vel ad, vbi, vt ignis in furno calcis, est potentia naturali in concauo lunæ: & quẽ exurit lapis, in centro terræ. Et ne obijcias nõ in esse istis intus principiũ actiuũ taliũ motuum: subdit, ꝙ habet vnũquodq; principiũ per se: & nõ secundũ accidens (quæ est definitio naturæ) passiuum saltem, quod sufficit, vt motus sit naturalis. Et quia dixit, non secundum accidens, subiungit: ꝙ potest res eadem esse in potentia ad quantitatem, & ad qualitatem, ad vnam per accidens, & ad alteram per se: vt si dicas frigidus infans

Sufficit principium passiuũ vt motus sit naturalis.

infans est in potentia procerus, hæc est per accidens: quia accidit paruo, vt sit frigidum, sed est per se in potentia ad calorem, sicut paruum ad magnitudinem. Itaq; ignis & terra sunt in potentia duplici, scilicet, in non naturali, sed per violentiam, vt ille moueatur deorsum, hæc vero sursum: & naturali, cum contra ad suas proprias sedes feruntur.

Textus. xxxij.

¶Quoniam autem quod potentia est, multipliciter dicitur, hæc causa est, vt non sit manifestum à quo hęc moueantur, vt ignis sursum, & terra deorsum est autem potentia aliter sciens, qui discit, & qui habet iam, & non contemplatur, semper autem, cùm simul actiuum & passiuum sint, fit aliquando actu quod est potentia, vt ipsum discens: & ex eo quod potentia est, alterum fit potentia: qui enim habet scientiam non autem contemplatur: potentia est sciens quodammodo; sed non vt antea quam disceret: cum autem sic se habet, si aliquid non prohibeat, operatur & contemplatur, aut erit in contradictione, & ignorantia: similiter autē hæc se habent: & in Physicis: frigidum enim potentia calidum est. Cùm autem fuerit mutatum: iam ignis est: vrit autem: nisi quid prohibeat, & impediat: similiter autem se habet & circa graue & leue. Leue enim fit ex graui vt ex aqua aer, hoc enim potentia primum: & iam leue est, & operabitur confestim: nisi quid prohibeat: actus autem ipsius leuis: est alicubi esse & sursum, prohibetur aūt cum in contrario loco est, & hoc similiter sese habet: & in quanto, & in quali. Attamen quæritur hoc, quare ad suum locum mouentur leuia & grauia. Causa autem est: quia apta natura sunt aliquo, & hoc inest ipsi graui & leui esse hoc quidem ipso sursum, illud autem ipso deorsum determinatum potentia autem est & leue & graue multipliciter: sicut dictum est: cùm.n. est aqua: potentia quodammodo est leue, & cū aere est adhuc potentia est: adhuc potentia est, contingit. n. impeditum: nō sursum esse, sed si auferatur impedimentum, agit, & semper superius fit: similiter autem & quale, vt actu sit, mutatur, illico enim contemplatur sciens: nisi aliquid prohibeat. Et ipsum quantum extenditur, nisi quid prohibeat. Qui autē id, quod sustinet. & prohibet amouit, est vt moueat, est verò, vt non vt qui columnam diuulsit, aut qui lapidē remouit à vase in aqua: secundum accidēs enim mouet, sicut reflexa sphæra, nō à pariete mota est, sed à proijciente. Quod igitur nihil horū ipsum mouet seipsum manifestum est, sed motus habet principium, non mouendi, neque faciendi, sed patiendi.

¶In text. igitur. 32. constituit huiusmodi motuum naturales causas, præmissa etiamnum alia subdiuisione huius, ꝙ est, esse potentia mobile: ob cuius inquit inscitiam, ignoratur à quo hæc moueantur. Est enim potentia, altera remota, altera vero proxima. Discipulus nanque est potentia remota sciens, quandiu discens nondum acquisiuit habitum, Philo. vero doctor habituali scientia imbutus, dum dormit, vel alia curans, est proxima potentia sciens, quia non exercet contēplationis actum. At longum interest discrimen, ꝙ qui priori modo est in potentia, non sit inactu, nisi per extremum agens: vt discipulus per doctorem: quia non habet in se formam, qua moueatur. Et hoc est, quod ait, quod semper, si actiuum & passiuum sint simul applicita, fit aliquando, id est aliquo tractu temporis, in actu, quod erat in potentia: vt qui erat discens, sit doctus. Sed tamen ex priori potentia nascitur potentia alia: nam qui euasit doctus, dum non contemplatur, est in potentia quodammodo sciens, at non vti antea: quia iam non eget extero motore, quin per se statim, nisi impediatur reducetur ad supremum actum contemplando. (Similiter aūt.) Applicat hæc intellectualia ad sensibilia Physica: & primo ad qualitatem. Id enim (inquit) quod est suapte natura frigidum, vt aqua, potentia. s. remota, naturali tamen ratione materiæ) est calidum: cum autem fuerit mutatum, hoc est, ex aqua ab extrinseco fuerit genitus ignis, iam actu calidum est. Quare statim vrit, nisi prohibeatur. At dum cohibetur, erit in potētia propinqua vrens: quia habet in se formam vrendi. Similiter, & se res habet circa graue & leue: aqua enim est in potētia remota leuis: ad cuius actum forinsecus reducitur quando vertitur in aerem: & tunc nisi impediatur confestim operabitur, vt pote ascendendo, sed quādiu inhibetur, est in potentia propinqua ascendens: nam actus ipsius leuis est, alicubi esse, puta sursum. Et hoc (inquit) similiter habet in quanto, & in quali. Horum fortasse exēpla ideo prætermisit noua, quod & pauxillum aquæ est in potentia remota ad decuplam quantitatem ad quā augescit dum transformatur in aerem. At si hāc distātiā nequiueris tā lucide deprehēdere inter potentiā propinquā & remotam ad quantitatem, esto tibi exēplum, paruū animalis semen, ꝙ in potentia remota est ad quātitatem animalis, cuius actum acquirit cū fit animal, sed deinceps vbi defectu alimenti, vel aliunde pausatio fit in augmēto, augetur in potentia propinqua, idcirco ꝙ habet formam, per quam augeri potest. Atq; idem contempleris in qualitatibus: est. n. semē humanum in potentia remota ad risum, sanitatem, lætitiam, &c. sed animatum, si vel per morbum vel per aliud obstaculū cohibeatur erit in potētia propinqua, sanus, lætus: ridēs, &c. (Attamē quæretur.) At cum enūciauerit, leue suopte ingenio sursum, graue vero, deorsum ferri, intertexit interrogationem, qua posset quispiam facere. Cur videlicet ad talia loca mouētur: aliud. n. est quærere, à qua causa moueātur, aliud, cur. Et huius causam nullā præterea reddit, quam ipsarum naturam rerum: quæ. s. apta sunt moueri aliquo. idest, ad locum aliquē suæ quietis. Et hoc inest ipsis à natura: vt esse hoc s. ipsius leuis, ipso sursum determinatum sit sicuti esse illud, puta ipsius grauis, loco deorsum. Quasi dicat, hæc est differentia inter graue & leue: nam sicuti proprium hominis est ridere, ita proprium est leuis, aptitudo ad sursum (. Potentia autem est, &c.) Repetit sub epilogo duplicem potentiam grauis, & duplicem leuis: quæ iam satis dilucide expositæ sunt. (Qui autem id quod sustinet mouet, &c.) Ex his demū colligit causas motrices grauium, & leuium, quarum altera est per accidens, altera vero per se. At prætermittit repetere causam

Potētia propin. & rem.

Causæ quæ mouent graui & leuia.

causam per se, quã textu sequenti palam profert, & in superioribus satis ac super aperuit: nã generans aerem ex aqua, impertiendo illi formam leuis, effert per se illam sursum: & illa causa, quæ in sublimi ex vaporibus, seu aquam gignit, seu grandiné: defert illos deorsum. Sed tñ quoniã vsu venit hæc impediri à remorantibus eiusmodi motus, ait, ꝙ qui id amouit, quod sustinebat molé, est vt moueat, est vero vt nó moueat: hoc est, quodãmodo, mouet, quodãmodo vero minime. Vt qui columnam diuulsit, qua structura domus erat nixa, is quidé secundum accidens tectum deorsum mouit, tanquam remouens prohibens. Sicut ille, qui lapidé remouit à vase in aqua. Sunt qui intelligãt de lapide obstrué te os vasis, quo ore effunditur aqua, veruntamen tam ratio, quã phrasis aliorsum spectat. Exemplo nanque de casu grauis subiecit alterum de ascensu leuis. Appellauit .n. vas, vel inflatum vtrem vel vacuum dolium ligneum, quod superposito lapide, vter, propter inclusum aerem, ascendit protinus, vt supernatet aquæ. Sed intuere ingenium philosophi, quam pulchro exemplo, subtacitam per se causam pandit. Sicuti iactata, inquit, sphæra, seu pila in parietem, à quo reflectitur, non per se mouetur à pariete motu reflexo, sed per accidens, per se auté à proijciente, qui impressit impetum, sic generantia per se mouent graue & leue. (Quod igitur nihil horum &c.) Infert conclusioné cum moderamine, scilicet, ꝙ nihil horum seipsum mouet: sed est nihilominus in ipsis principium talium motuum: non quidem actiuum: sed passiuum, tã videlicet materia, quam forma, quam præterea grauitas, vt quæstione. 2. explicabitur: & ideo sunt motus naturales.

In graui est princi. pas. siui motus.

Textus. xxxij.

Si igitur omnia quæ mouentur, aut natura mouentur, aut præter naturam, & violentia: & quæ vi & præter naturam omnia à quodam & ab alio, eorũ autem quæ natura rursus, & quæ à seipsis mouentur, ab aliquo mouẽtur: & quæ non à seipsis, vt grauia & leuia (aut enim ab eo quod generauit, & fecit leue, aut graue aut ab eo, quod impedientia & prohibentia soluit) omnia vtique quæ mouentur, ab aliquo mouebuntur.

Recapitulatio.

¶ Text. hic deniq; trigesimus tertius: inductio est qua princeps conclusio colligitur. Si igitur, inquit: omnia quæ mouentur, aut natura: aut præter naturam & violentia mouentur: & quæ violentia mouẽtur: à quodam mouentur, puta ab extrinseco: & eorum quæ rursus natura mouentur: ea quæ à seipsis motu cientur vt viuentia ab aliquo etiam mouentur. s. à distincto à se principio coniuncto sed & ea: quæ non à seipsis mouentur: vt grauia & leuia: vel à generante: vel à remouente prohibens mouentur, consequens fit: vt omne quod mouetur: ab aliquo mouetur. Intellige (vt supra præmonuimus) ab aliquo, quoquo pacto distincto, aliàs propositio non erat digna tanta disputatione, neq; ad rem præsentem quicquam conduceret.

DE IMMOBILITATE, primi motoris.

CAPVT. V.

Fragmentũ eiusdem. Textus. xxxiij.

HOC autem dupliciter. Aut enim non per se ipsum mouens, sed per alterum quod mouet mouens: aut per se ipsum. Et hoc, aut primum post vltimum, aut per plura. Vt baculus mouet lapidem & mouetur manu mota ab homine hic autem: non amplius ex eo, quia ab alio moueatur. Vtraq; igitur mouere dicimus, & primum, & vltimum mouentium: sed magis primum. Illud .n. mouet vltimum, sed non hoc primum: & sine primo quidem vltimum non mouebit: illud autem, sine hoc, vt baculus non mouebit, non mouente homine.

¶ Hic disiungitur capitulum quintum, vbi potuisset Commentator designare textũ 34. sed maluit fragmétum hoc: ob perpetuitatem orationis assuere textui trigesimo tertio. Exorditur hic autem demonstrare immobilitatem primi motoris ex præfixa nunc conclusione: id quod per totum hoc capitulum absoluit textibus vndecim. Procedit autem gradatione optima ordine pene mathematico per propositiones. Præiacta namq; vti prima basi, omne quod mouetur, ab aliquo moueri, superstruit secundam propositionem, videlicet in mouentibus, & motis non abiri in infinitum, sed in vtranque partem perueniri, ascendendo ad primum mouens, & descendendo ad vltimum. Huic autem præmittit talem diuisionem, quam appendit superiori fundamento.

Secũda propositio.

Cum omnia quæ mouentur, moueantur ab aliquo, hoc contingit dupliciter. s. vel ab eo, quod non est per se, hoc est, propria virtute mouens, sed est mouens per alterum, puta virtute alterius: quod mouet virtute propria, vt cum lapis mouetur à baculo, vel à manu, quæ non per se mouet, sed virtute hominis per se mouentis ipsam. Secundo modo aliquid mouetur ab eo, quod per se mouet: sicut lapis, & manus mouentur ab homine. Et quod mouet propria virtute dicitur primum mouens; medium vero mouens motũ appellatur secũdum sed res mota non mouens, nominatur vltimum. (Et hoc.) Scilicet quod aliquid moueat per seipsum, contingit dupliciter: videlicet aut per vnum medium, vt principale agens moueat illud, quod primum est post vltimum. Exempli gratia, quando homo mouet manu lapidem, mouet illã, quæ est prima post vltimum, idest proxima lapidi, aut per plura media: vt cum ludentes pueri certatim baculis agitant lapideum globum. Tunc enim baculus mouet lapidem, sed baculus mouetur à manu mota ab homine: hic autem puta homo, non amplius. s. mouet, ex eo, quia ab alio mouetur. i. tanquam ab alio motus, sed virtute propria. Hæc est expositio Alberti & S. Tho. sed tunc prætermittitur modus quo aliquid mouetur sine medio ab ipso per se mouente, vt cum aer calefit ab igne, & cœlum voluitur ab intelligentia, quare forsan placebit alia lectio vt (primum) non sit accusatiuus, sed nominatiuus: in hoc sensu, ꝙ per se mouens, vno pacto mouet sine medio, sed est primum post vltimum hoc est proximum, rei postremo motæ, aut per vnum, aut per plura media. (Vtraque igitur.) Præhabitis diuisionibus, adhibet documentum, quod licet vtraque dicantur mouere: nimirum tam vltimũ quam primum mouentium: & pariter intermedia, tamen primum, scilicet, quod propria virtute mouet, & vnde enascitur motus, magis, potiusque mouet: tum ꝙ illud, veluti motus origo, reliqua moueat non autem conuersim mouetur ab illis, tum etiam quod reliqua à primo dependent, vt sine quo moueri nequeunt, non autem viceuersa, sed potest primum absque alijs mouere.

Diuisio.

Textus. xxxiiij.

Si ergo necesse est omne quod mouetur, & ab aliquo moueri, & aut ab eo quod mouetur ab alio, aut non: & si ab alio quidẽ quod mouetur: necesse est aliquid esse primum mouens: quod non ab alio. Si autem huiusmodi est primum non necesse est esse alterum. Impossibile enim est in infinitum abire mouens & ipsum quod mouetur ab alio, infinitorum enim nihil est primum. Si ergo omne quidẽ quod mouetur ab aliquo mouetur, primum autem mouẽs mouetur quidem, non autem ab alio: necesse est ipsum à seipso moueri.

Platonis dogma.

¶ His præiactis, orditur in hoc text. 34. ratiocinationem ostendenté deueniendum esse ad primũ per se mouens. Quæ erat secunda propó. Est id veruntamen operæpretiũ adnotare, ꝙ (vt hic Cóment. & infra text. 39. & Eudemus referente ibidem Simplicio, & enarratores omnes aiunt) Plato persistit in illa sententia, ꝙ omne ꝙ mouet, moueatur, atq; adeo primum mouens: cũ nõ moueatur ab alio, moueri à seipso. Et ideo prius hic Phil. vsq; ad tex. 39. constituit cum Platone nõ esse processum in infinitũ in mouentibus motis: at deueniendũ esse ad primum mouens, ꝙ non ab alio, sed à seipso mouetur. Et deinde contra Platoné ex sua ipsius concessione, infert perueniendum tandé ad primum mouens immobile. At vero de Aristot. dubium multis authoribus adhuc est, quid nã de hac re senserit, videlicet vtrũ primũ mobile seipsum moueat: & ideo verba semper eius obseruabimus vsque ad q. 3. in qua res examinabitur, & pro parte negatiua definietur. Attamen quia identidé hic recurrit hæc Platonis opinio, perfunctorie ad notabo, non esse tantã dissensioné inter eum & Aristot. quãta apparere alicui forte potest. Haud enim cogitauit, primum mobile, hoc est cœlum, seipsum mouere: sed primũ seipsum mouens, censebat esse, animã, tã cœli quã nostram, vt patet in Timęo & in Phedone, & de legibus libr. 10. Neq; vero (vt S. Tho. in fine. 7. & contra Gentiles. c. 13. adnotauit) ita multũ ab Aristo. differebat: haud enim dicebat, animam per se moueri motu corporeo, sed solum motu spirituali: ꝙ Alber. infra super text. 42. admonet. Differebant ergo, ꝙ Plato ponebat animam cœli ex eo mouere orbem: ꝙ seipsa mouebat, faciendo enim per intellectum in se formas intellectuales, putabat mouere orbem. Id quod & nostris animis tribuebat respectu corporũ. Aristot. vero negat animã mouere seipsam proprie per se fert. vt. 1. de anima latissime contra Platonem & reliquos Philoso. docet: vbi text. 45. refert verba Platonis in Timæo, vbi dicebat animam reflectendo se supra se mouere se quodãmodo circulariter & ideo similiter mouere orbem. Aristote. igitur docet, id quod mouet, haud necesse esse vt per se moueatur. Quinuero intelligere animæ potius est quiescere: mouetur autem per accidens ad motũ corporis. De hoc autem plenius quæstio. 3. Hac ergo via ingreditur ad demonstrandum primum motoré esse immobilem: nimirũ partiendo in duo hanc disputationé, vt in quinq; prioribus textibus demóstret, quod neq; si admittatur, omne mouens moueri, sit talis processus in infinitũ, vt omne mouens moueatur ab alio verum deueniendum esse ad primum mouens, quod non ab alio mouetur sed à seipso moueatur, & in quinque deinceps subsequẽtibus ex hoc ipso constituto elicit suam veritatem: nempe inficias à nemine iri posse, cuiuscunque sit opinionis, quo minus deueniendũ sit tandem ad primum mouens, quod sit omnino immobile. Est ergo demonstratio huiusmodi. Cũ omne, quod mouetur moueatur ab aliquo, necesse est vt moueatur vel ab eo, quod ab alio mouetur, vel ab eo, ꝙ non ab alio sed à se mouetur. Si ab eo, quod ab alio mouetur, necessariũ fit, vt deueniatur ad primum mouens, non motu ab alio. s. supposito distincto. Si autem deuentum fuerit ad primum, nõ necesse est esse alterum, vnde motus dependeat: quoniam cum illud non moueatur ab alio, in illo erit caput & origo motus. (Impossibile eñ est in infinitum abire motum.) Hanc non existimes demonstrationem esse sententiæ huius proximæ, ꝙ vbi peruenitur ad id, quod non mouetur ab alio: nõ necesse est esse alterum. Sed est demonstratio alterius senté tiæ superioris. Si id, ꝙ mouetur mouetur ab alio ꝙ mouetur ab alio & illud rursus ab alio, deueniẽdum est ad primũ, alias abitio, inquit, esset in infinitũ: ꝙ est impossibile. Hãc enim impossibilitaté aliter stabiliuit in septimo, hic vero hac ratione manifestã facit. Infinitorũ versus illud extremum quo procedunt, nõ datur primũ: nã infinitum dicit negationé principij, vbi autem in mouentibus nõ est primum, nullus potest existere motus, quia (vt paulo ante dicebat) primũ mouens subsequentia quare vbi, non est primum mouens, nullum subsequentium mouebitur: vt si homo non moueret, nec moueretur manus nec baculus, nec lapis. (Si ergo omne.) Concludit ergo, ꝙ si omne, quod mouetur, mouetur ab aliquo. s. vel coniuncto, vel extraneo: & primum mouens (vt ostensum est) non mouetur ab alio nimirum distincto supposito, mouetur tamé (vt ait vulgus Philosophorum) necesse est vt moueatur à seipso, hoc est, vt in seipso habeat principiũ sui motus: animaduerte, ꝙ syllogismus non cogit, nisi, statuendum esse Primum, ꝙ per se moueat, siue moueatur ipsum, siue immobile sit. At admissa paulisper opinione Platonis, concludit solum quod primum mouens non mouetur ab alio: sed vel à nullo, vel à se.

Demonstratio.

Notabile.

Textus. xxxv.

Amplius autem: & si ipsam hanc rationẽ est, aggredi: omne enim mouens, & aliquid mouet, & aliquo. Aut enim seipsum mouet ipsum mouens: aut alio, vt homo se ipso, aut baculo: & ventus deiecit, aut ipse, aut lapis, quem impulit. Impossibile est autem mouere sine eo quod, se ipso mouet, id quo mouet sed si ipsum seipso mouet: non necesse est aliud esse quo mouet: si verò sit alterum id quo mouet, est aliquid quod mouebit, non quodã sed seipso, aut in infinitum abibit. Si vero aliquid, quod mouetur mouet, necesse est stare & non in infinitum ire, si enim baculus mouet ex eo quia mouetur à manu, manus mouet baculum: si autem & hanc aliud mouet: & hunc aliud aliquid mouens est. Cùm itaque aliquo moueat semper alterum: necesse est prius ipsum esse seipso mouens. Si igitur mouetur quidem, hoc, non autem est aliud mouens ipsum: necesse est ipsum seipso mouere: quare & secundum hanc rationem, aut mox id ꝙ mouetur, ab eo ꝙ ipsum seipso mouet, mouebitur, aut venit aliquando ad aliquid tale.

Mouere per se vel per aliud.

¶ In text. 35. rationem proximam, quam ascendendo deduxerat, conuersim descendendo magis illustrat.

Quo circa

Quo circa mouere per se, vel per aliud, aliter hic quam illic vsurpat. Dicebat enim illic, mouere per se, idem esse, ꝙ mouere ꝑpria virtute, & mouere per aliud, virtute aliena. Vt homo mouet per se, baculus autem per hominem: hic autem contra mouere per se, aut seipso est mouere attingendo mobile absq; medio quod sit eius instrumentū: & mouere per aliud, seu alio est moue re per instrumentū. Sicuti homo mouetur per baculū: baculus vero, per se. Habet quidem & hoc verum in quibuscunq; causis subordinatis: cœlum quippe mouet per causas particulares: sed tamen vtitur exemplis instrumentorum, quæ nostris sunt sensibus familiaria.

Differentia

Ait igitur, ꝙ eandem ipsam rationē aliter est aggredi, quia omne mouens, & aliquid mouet & aliquo, igitur aut ipsum mouens seipso mouet absque medio instrumento, vt intelligentia mouet cœlum: aut alio: vt ventus seipso mouet lapidem, lapide vero demolitur obiectā arborem, vel ędificium. Et subdit differentiam, ꝙ id quo mouet, puta instrumentum, imposibile est mouere sine eo, quod seipso mouet: vt baculus nō potest mouere sine homine: quia cū omne agens agat per contactum, necesse est instrumēta attingi ab eo, ꝙ seipso mouet, attamē nō est vice versa necessariū, quod si aliquid seipso mouet, sit aliud quo moueat. Arguitur igitur inde, quòd si id quo mouens mouet, sit alterum ab ipso tunc, necesse est, vel quod deueniatur ad aliquid, quod mouebit non quodam (scilicet distincto instrumento) sed seipso, vel procedatur in infinitum. Atqui hic processus vtroq; versus decurrit, & versum mobile descendendo per instrumenta: & versum mouens ascendēdo. Enimuero nisi daretur instrumentum vltimum seipso tangens mobile non magis sequeretur motus: quam si non daretur primum mouens seipso tangens proximū instrumentum. (Si vero aliquid.) Cum processus in infinitum monstratus iam sit esse imposibilis, concludit, ꝙ si aliquid quod mouetur, mouet, id est, quia mouetur mouet, necesse est ascendendo stare, & non abire in infinitum. Si enim baculus mouet ex eo quod mouetur à manu, & manum quæ mouet baculum, aliud superius mouet, & hunc puta hominem, aliud aliquid mouens est, & sic in infinitum, nunquam sequeretur motus: igitur cum aliquo moueat semper alterum id est, cum instrumento mouens moueat, necesse est tunc, vt illud mouens vel aliquod summum, ꝙ sit caput omniū motuum sit seipso mouens. Perspice & hic sicuti superius deductionem tantum fieri ad illud, quod seipso mouet. Sed quia semper persistit in mouentibus motis, iuxta vulgarē opinionē, colligit, ꝙ illud primū mouens mouetur, & non est aliud superius mouens, quia illud datum est primum, necesse est vt illud seipso moueat seipsum. Quare & secundum hanc, inquit, rationē, aut mox, hoc est statim sine medio id: quod mouetur, puta vltimo motu, mouebitur ab eo: quod seipso seipsum mouet aut si mouetur per aliqua intermedia, aliquando venit, hoc est, pertingit ad aliquid tale.

Textus. xxxvj.

Postea autem quę dicta sunt, sic considerantibus, accident hęc eadem. Si enim ab eo quod mouetur, mouetur omne quod mouetur: aut hoc rebus ipsis inest secundum accidens (vt moueat quidem id quod mouetur, non tamen propterea quod mouet ipsum semper) aut non sed per se. Primum igitur: si secundum accidēs, non est necesse moueri id quod mouetur. Si autem est hoc: manifestum est, quòd contingit aliquando nihil moueri eorum quæ sunt. Non enim necessarium est, accidens: sed contingit non esse. Si ergo ponamus posibile esse: nullum imposibile accidet, falsum autem fortassis. Sed motum non esse imposibile est: ostensum enim est prius hoc: quòd necesse est motum semper esse.

¶Rationes, quas hinc iam Aristotel. orditur, plus efficiunt, quā ipse cōcludit: nam eisdem post vtitur ad demonstrandum, perueniendum esse ad motorem immobilem, sed tamen vt à notioribus procedat, satis ducit persuasum id modo facere quod cœperat, nempe non abiri in infinitum in his, quæ ab alio extrinseco mouentur, sed primū mouēs, si mouetur, moueri à seipso. Ait igitur, quod post illa, quę dicta sunt, sic id est hoc modo qui sequitur, considerantibus hæc eadem accident, hoc est, eadem conclusio, quæ modo demonstrabatur, fiet confirmatior. Arguit autē more suo bidenti argumento. Si quicquid mouetur, mouetur ab eo quod mouetur, ita vt vnum quodq; mouens (vt vel Platonicis, vel certe vulgo placet) moueatur aut hoc rebus ipsis per accidens inest, & non propterea ꝙ mouentes sunt, sicuti accidit, vt scribens calescat, aut non per accidens, sed per se: puta ea ratione, qua mouent. Si secundum accidens, ergo non est necessaria illa connexio, sed potest primus motor non moueri: quod si dederis, sequitur hoc imposibile, ꝙ cessaret omnino motus in mundo: nam si primum mouens non mouetur, & tu ais omne ꝙ mouetur, moueri, fit vt tunc neq; moueat, ipso autem non mouente, vniuersus disperibit motus. Et nota, ꝙ vnum imposibile sequi ad alterum, nihil prohibet, ꝙ autem posibile posito sequatur imposibile, hoc ratio priorū Analecticorum abhorret. Et ideo subdit, ꝙ id, quod accidit. i. ꝙ est per accidens: non est necessarium sed contingit nō inesse, vt patet per accidentis definitionē. Ponatur ergo illud, ꝙ est posibile. s. primū mouens nō moueri: hoc autē posito nullum secundum leges dialecticas, deberet subsequi imposibile: tametsi sequatur fortasis. i. quandoq; falsum, nimirū quando illud posibile est, falsum. At vero motum simpliciter cessare, imposibile est, quia ostensum iam est, necessarium esse vt semper sit motus: ad imposibile, ergo perducitur, qui simul affirmat: & primum mouens per accidens moueri: & tamen omne mouens moueri.

Textus. xxxvij.

Et rationabiliter hoc accidit. Tria enim necesse est esse, quod mouetur, & mouens, & id quo mouet. Id igitur quod mouetur, necesse est quidem moueri: mouere autem non necesse est. Id autem quo mouet, & mouere & moueri. Pariter enim mutatur hoc: simul & secundum idem cum eo quod mouetur existēs. Manifestū autem est: in mouentibus secundum locū. Tangant enim se inuicē, necesse est, sic vsq; ad aliquid: mouēs aūt sic vt sit non id quo mouet immobile. Quoniam autem videmus, vltimum, quod moueri quidem potest, motionis autem principium non habet, & quod mouetur quidem, ab alio autem sed non à seipso: rationabile est (vt necessarium dicamus) & tertium esse quod mouet quidem, cùm sit immo-

immobile. Quapropter & Anaxagoras rectè dicit intellectum impossibilem inquiens & immixtum esse: quoniam motus principium, ipsum facit esse. Sic enim vtique solum mouebit cum sit immobilis: & vincet cum sit immixtus.

¶ In textu. 37. adiungit & alteram eiusdem confutationem. At inquam rationabiliter hoc accidere: nempe quod mouens, non omne moueatur: & quia est ratio probabilis, dixit, rationabiliter. Tria enim (inquit) est considerare in ordine motus: videlicet id quod mouet &, id quod mouet & quo mouet. Atque id quod mouetur, necesse quidem est moueri: nimirum in sensu composito, si mouetur: non autem necesse est vt moueat: ei autem quo mouet vtrunque necessarium est, scilicet & mouere, & quando mouet moueri. Cuius ratio (inquit) est quia pariter instrumentum mutatur & particeps fit motus eius, quod mouetur. Participat enim instrumentum & quæcunque causa secunda tam ratione primi mouentis à quo recipit virtutem motiuam vt moueat quam ratione rei motæ: quia primum mouens non mouet rem postremo motam nisi mouendo intermedias causas. Et hoc est, quod ait. Tangant enim se inuicem necesse est, sic vsque ad aliquid: videlicet vt primum tangat secundum & secundum, tertium vsque ad aliquod mobile non mouens: quia non fit descensus in infinitum. Infert hinc ergo, quod illud, quod non est id quo mouet, puta quod non est instrumentum: se mouens primum, nihil vetat non moueri, atque adeo esse immobile. (Quoniam autem.) Dilucidat planius consequentiam moueri nanque & mouere, iunguntur (vt fatetur aduersarius) per accidens: in hoc enim membro persistit: ergo sicut iunguntur intermedio motore & moueri separatur ab eo, quod est mouere vt patet in eo, quod postremo mouetur, quod nullo opus habet motionis principio rationabile (inquit) est, idest probabile (vt ne interim necessarium dicamus) quia locus probandi necessarium esse, inferius dabitur. Rationabiliter (inquit) colligitur, vt in tertio puta in primo motore separet mouere à moueri, ita vt sit immobilis. At vero apparet tibi fortasse duplex prodi peccatum in his rationibus Aristotelis. Primum si aduersarius diceret, moueri, adiacere mouenti tanquam accidens proprium, non procedunt, sed neque si sit accidens, vt quintum prædicabile, vlla inest vis in hac secunda ratione: nam sicuti substantia esse potest sine accidente non tamen naturaliter accidens sine subiecto, ita non sequitur vt si in vltimo mobili detur moueri absque mouere, in primo mouente detur mouere sine moueri. Responsio tamen est, quod qui dat mouere, & moueri conuenire eidem per accidens, non intelligit tanquam proprium, alias conueniret illi moueri, inquantum mouenti, velut risibile homini inquantum homini. Atqui licet accidens accidat substantiæ, est tamen ei natiuum non posse existere sine illa: mouere, tamen & moueri non sic sed conceduntur accidere vni tertio (quapropter.) confirmat suam conclusionem authoritate Anaxagoræ, cuius in hoc sententiam probat, quod intellectum illum separatum, quem statuebat, supremum motorem, pronunciabat esse impassibilem, hoc est vndequaque immobilem, & non permixtum materiæ, [illegible] [illegible] quatenus immobilis [illegible] [illegible] quatenus omni materiæ [illegible] superior omnia subigeret, [illegible]

At vero, si non secundum accidens, sed ex necessitate mouetur mouens, si autem nō moueatur, non vtique mouebit: necesse est mouens quatenus mouetur, aut sic moueri, vt secundum eandem speciem motus, aut secundum alteram. Dico autem quale est aut calefaciens, & ipsum calefieri, & sanans sanari, & ferens ferri, aut sanans ferri, ferens autem augeri. Sed manifestum est, quod impossibile est. Oportet igitur, vsque ad indiuidua diuidentem: dicere. Vt si quid docet geometrice operari: hoc doceri geometrice operari secundum idem. Aut si proijcit: proijci secundum eundem modum proiectionis. Aut non sic quidem: sed secundum aliud ex alio genere. Vt quod fert quidem, augeri: quod autem hoc auget, alterari ab alio. Quod autem hoc alterat: secundum alium quendam moueri motū. Sed necesse est stare: finiti enim sunt motus, ipsi. Rursum autem reflectere, & alterans dicere ferri: idem facere est, acsi mox dicat ferens ferri, & doceri docens, manifestum enim est quod & à superiore mouente mouetur: id q̄ mouetur omne, & magis à primo mouētium. At vero, hoc quidem impossibile est. Docens enim accidit discere: quorum hoc quidem non habere, illud autem habere scientiam necessarium est. Amplius autem: his magis irrationabile est: quod accidit omne motiuum esse mobile, si omne quod mouetur ab eo, quod mouetur moueatur, erit enim mobile: vt si aliquis dicat, quod omne sanatiuum, & sanans, & sanabile erit ædificatiuum: ædificabile aut statim aut per plura. Dico autē, vt si mobile quidem ab alio est omne motiuum, sed non secundum eundem motum mobile quo mouet propinquum: sed secundum alterum. Vt sanatiuum, discibile. Sed hoc ascendendo perueniet aliquando ad eandem speciem: vt diximus prius. Alterum igitur horum, impossibile est, alterum autem figmentum: inconueniens enim est alteratiuum: augmentabile ex necessitate esse.

¶ In textu 38. prosequitur aliam partem disseminatis, vt propugnet, ac defendat, quod neque omne mouens per se mouetur. Et vtitur familiari suo bipenni argumento. Si enim inquit, contrarium dederis, aut intelligis eodē genere & specie motus per se moueri, res quæ mouet, aut alio, & diuerso. Si primum puta quod calefaciens per se calefit, & sanans per se sanatur. &c. manifestum est esse impossibile. Nam descendendum est ad specialissimas species (quas hic appellat indiuiduas) vt non modo qui docet, doceatur: sed qui docet geometriam, eandem per se doceatur: hoc est eadem ratione qua docet, doceatur. Et non solum si mouet quis localiter, moueatur localiter, sed qui iacit lapidem, iaciatur. & ipse. Quo nihil est absurdius, & sensibus magis

Q obuer-

Textus. xxxviij.

Tria in ordine mot⁹.

Anaxagoras.

Textus. xxxix.

obuersum, potest quidem qui docet, doceri inueniendo quæ ignorauerat attamen non docetur id numero quod docet. Sicut qui calefacit vno gradu: non per se calefit eodem, quippe quoniam viget: (Aut non sic quidem.) Transit ad aliam partem vt ostendat: quod neque omne quod mouetur per se mouetur alio genere motus. Hoc auté persuadet duabus rationibus. Prior est. Cum motuum genera & species in numero sint finito non potes dicere quod homo (verbi gratia) qui mouet lapidem, per se tunc augeatur: & illud à quo augetur, per se calefiat: & sic ascendendo in infinitũ: quia necesse est perueniri ad vltimã speciem motus: & rursus reuerti ad primam. Si autem cauillando, reflexionem admiseris: ita vt illud primum mouens per se moueatur prima specie motus: scilicet locali: qua homo mouebat lapidem idem inquit, facere est acsi mox dicas ferreus ferri: hoc est in eandem absurditatem superioris rationis relaberis: qui pote confiteris, id quod mouet, eadem per se specie motus moueri. Hoc autem est impossibile: nam licet accidat, vt qui docet grammaticã doceatur dialecticã: tamé eum, qui docet vnam conclusionem, per se doceri eandem & sic de alijs speciebus motus, est impossibile: siquidem mouere dicit actum: moueri autem carétiam. (Amplius autem.) Repetitio est fere superioris rationis: nisi quod illa gradiebatur in specie per motus particulares, hæc autem generaliter per rationes motus. Ait ergo: quod magis irrationabile est his idest quam hæc quæ dicta sunt (est enim Græce quasi aclatiuus) quod inde sequitur in genere: quod omne motiuum sit mobile. Appropinquat enim iã ad suum propositũ de immobilitate primi mobilis. Sequella auté patet. Si omne quod mouetur, mouetur ab eo quod mouetur fit tunc vt omne mouens sit mobile: nempe vt omne sanatiuum: sit sanans & sanabile: vt omne ædificatiuum: ædificans & ædificabile. Et tunc medicina erit sanabilis: & homo ædificabilis: quod ridiculum est. Et quod sequatur iam deductum est siue statim idest quod absque medio sanans sanetur siue per plura media, vt quod per se sanat: doceatur ab eo quod per se ædificatur: nam cum species non sint infinitæ: fiet reflexio ad priorem: vt paulo ante præmonstrabatur. Et alterum (inquit) horum scilicet prius impossibile est vniuersalem vt nullus sanet, nisi ea ratione qua tunc sanatur. Alterum autem puta per plura media vt nihil verbi gratia, alteret nisi dũ augetur est de genere impossibilium quæ absque vlla ratione finguntur ab ijs qui suarum sunt opinionum pertinaces.

Textus. xxxix.

Non ergo necesse est: semper moueri quod mouetur ab alio, eoque moto. Stabitur ergo. Quare aut à quiescente mouebitur id quod mouetur primum: aut ipsum seipsum mouebit. At vero si oportet etiam considerare, vtrum causa motionis sit & principium, ipsum seipsum mouens, an id quod ab alio mouetur illud omnis vtique ponet, id enim quod per se est causa: semper prius est eo etiam ipso, quod secundum alterum est.

¶ Concludit ergo in text. 39. non esse necessarium omne quod mouetur: moueri ab alio semper quod mouetur sed standũ esse in primo quod vel moueat quiescés idest tanquam immobile: vel moueatur non ab alio sed à seipso. Concludit enim semper salua opinione Platonis: tunc vulgari quam hic Sanct. Thom. & Eudemus referente. Simplicio & Commentatore tribuunt Platoni, nempe quod omne quod mouet, mouetur. Sed de hoc quæstione tertia. Subdit autem Aristo. in confirmationem suæ conclusionis tanquam à Platone vel à triuiali opinione accersitum quod siquis considerauerit vtrum prima causa & origo motionis sit principium seipsum mouens, an id quod ab alio mouetur, illud vtique nimirum prius omnis homo ponet: nam id quod per se est causa prius semper est eo, quod est secundum alterum.

Textus. xl.

Quare hoc considerandum est, sumpto alio principio: si quid mouet seipsum quomodo mouet, & secundum quem modum. Necesse igitur est omne quod mouetur esse diuisibile in semper diuisibilia. Hoc enim ostensum est prius, in ijs quæ vniuersaliter de natura: quod omne quod per se mouetur, continuum est. Impossibile igitur est: ipsum mouens seipsum penitus mouere ipsum seipsum. Feretur enim totum & feret secundum eandem loci mutationem: vnum existens & indiuiduum specie, & alterabitur, & alterabit. Quare docebit vtique & docebitur simul: & sanabit & sanabitur secundum eandem sanitatem. Amplius autem determinatum est: quod mouetur, id quod mobile est. Hoc autem est potentia cum mouetur non actu. Quod autem potentia est: ad actum pergit. Est autem motus: actus mobilis imperfectus. Mouens autem iam actu est. Vt calefacit, calidum, & omnino id, quod habet speciem generat. Quare simul, idem & secundum idem: calidum erit & non calidum. Similiter autem: & aliorum vnumquodque, eorum quæ necesse est mouens habere vniuocum. Eius ergo quod se ipsum mouet: hoc quidem mouet, illud autem mouetur.

¶ Peruenit ergo Aristote. ad suum scopum vt tandem demonstret primum motorem esse immobilem, obidque ait considerandum esse sumpto alio principio, si quid mouet seipsum quomodo mouet & secundum quẽ mouetur. Ait sumpto alio principio vel quia distinctæ quæstiones sunt vtrum aliquid seipsum moueat & quo pacto se moueat, vel quia nona vtendum est diuisione & ratione non vtrum moueatur à se vel ab alio extrinseco, sed vtrum totum à se toto vel à parte vel vna pars ab alia. Sumitur autem exordium ab illa propositione quæ in superioribus demonstrata est, omne quod per se mouetur motu corporeo. de quo loquimur esse continuum atque adeo diuisibile in semper diuisibilia. Dixerim per se quia punctum & rationalis anima per accidens mouentur. Atque id inquit in ijs ostensum est quæ vniuersaliter de natura dicta sunt. Simplicius putat Arist. se citare in lib. 5. tex. 41. At vero illic non tam de continuitate mobilis tractat quam de continuitate motus. Sed citat se in lib. 6. tex. 32. vbi per hoc demóstrat omne mobile esse continuum quod partim est in termino à quo & partim in termino ad quem. Appellat autem præcedentes libros vniuersaliter de natura: nam priores quatuor inscribit de principijs & cæteros de motu in genere, attamen in hoc præsenti agit singulariter

gulariter de primo mobili, motore, & motu. Igitur. Aristo. duabus iam præstitutis propositionibus, scilicet omne quod mouetur, moueri ab aliquo & perueniendum esse in mouentibus & motus ad vnum primum, quod vel sit immobile, vel mouet seipsum copulat iam nunc tertiam, scilicet quod cuiuscunque mouentis seipsum (quod iam supponitur esse diuisibile in semper diuisibilia) necesse est distinguere duas partes, quarum altera sit mouens, & altera mota. Ad quam demonstrationé supponit, omne quod mouetur esse diuisibile in semper diuisibilia. Et sunt qui putant primum mouens seipsum secundum Aristo. esse cœlum quam disputationem iam commen. 34. in tertiam nostram quæstionem reposuimus. (Imposibile igitur est.) Aggreditur demonstrare tertiam commemoratam propositioné hoc syllogismo. Imposibile est ipsum seipsum mouens penitus mouere seipsum, quin sit in illo aliquid mouens & aliquid motum, siquidem mouet seipsum: id autem in quo est aliquid mouens & aliquid motum, nec secundum se totum mouet, nec secundum se totum sed distinguitur in duas partes, alteram mouentem & alteram motam: ergo conclusio vera. Minorem probat: quoniá alias recideretur in absurditatem superiorum rationū vniuersalem quod id, quod mouet secundum locum, mouebit eadem prorsus specie motus, & quod docet, docebit, &c. quod monstratum est imposibile. Attamen, vt patentiorem faciat eandem absurditatem subdit. Amplius autem. Quod non accipias tanquam rationem secundam, sed tanquam manifestationem absurditatis illatæ. Determinatum enim inquit, est in. 3. q. tex. 8. & 9. quod id quod mouetur est in potētia qua si pergens ad actum. Est enim motus actus mobilis imperfectus: quod enim nihil habet de actu, nondum mouetur, & quod habet completum actum, iam tunc non mouetur, sed illud verbi gratia, calefit, quod in acquisitione caloris. At vero mouens iam est actu, vt in calidum, antequam calefaciat, & homo antequam generet hominem. (Quare simul.) Concludit intentū, videlicet imposibile esse, vt totum se totum moueat. Nam tunc idem & secundum idem simul esset in actu & potentia quod est contradictionis implicans: vt calidum: & non calidū tātum, & nō tantū hō & non hō. &c. Ait auté, eorum quæ habent mouens vniuocum, vt in his inferioribus corporibus est necessarium, in quibus nihil calefacit, nisi sit formaliter calidum, neque gignit hominem nisi quod est formaliter homo: sol autem: qui est causa æquiuocá non est nisi altiori modo secundum virtuté calidus, In quo ideo & verum suo modo habet, quod non mouet, nisi res, quæ est actu talis. Vbi secundum Commen. momordit Aristo. vellicauitque Platonem: nam etiam si animá vel motorem cœli admitteremus mouendo se mouere corpora, ille motus anima mouet per se, non est eiusdem rationis cū motu locali quo mouet corpus, nam tali motu solum mouetur per accidés. Concludit igitur: id quod seipsum mouet, de necessitate distingui in duas partes, quarum altera mouet & altera mouetur. At qui hoc memoriá retine, ne in subsequentibus hallucineris, videlicet ex hoc duntaxat quod aliquid sit seipsum mouens, in quo ideo esse debet & mouens & motū, adiuncto quod nihil potest seipsum secūdum motum mouere, sine alia præmissa propositione, consequi vt tale seipsum mouens distinguatur in partes duas, mouétem & motam. Et rursus hic adnotato, ex eodem principio, quo fit manifestum, id quod seipsum mouet, non mouere se totum, secundum se totum confici præterea, quod neque ideo moueri se

Moués vniuocum.

Qd seipsum mouens distinguit in partē mouētem & partem motam.

ipsum: quod totum mouet partem aut pars totum: nam si totum esset ratio mouendi, & pars moueretur in illa esset simul actus & potentia, & eadem ratione si totum esset ratio mobilis: & pars moueret in illa esset vtrūq;.

Textus. xlj.

Quod autem non est ipsum seipsum mouens sic, vt vtrunque ab vtroque moueatur: ex his manifestum est Nec enim erit primum mouens vllum: si vtrunque, vtrunque mouebit. Quod enim prius: magis causa est mouendi quam sequens, & mouebit magis. Dupliciter enim mouere est: aliud quidem id ipsum quod ab alio mouetur, aliud autem à seipso. Proximus autem est, quod longius est ab eo quod mouetur, principio: quam quod in medio est. Amplius non necesse est mouens moueri: nisi à seipso. Secundum accidens ergo: contra mouet alterum. At sumpsi: contingere non mouere. Erit ergo aliud quidem quod mouetur: aliud autem mouens immobile. Amplius non necesse est mouens contra moueri: sed aut immobile aliquid mouere necesse est aut ipsum à seipso moueri, si necesse quidé est semper motum esse. Amplius secundum quē mouet motum etiam vtique mouebitur, quare calefaciens, calefit.

¶ Attentus semper sis ad ordinem, quasi mathematicū Aristote. Quoniam admisso & confesso, illius quod seipsum mouet duas esse partes, mouentem & motam, nihil vetare videbatur: quominus vel se mutuo mouerent vel seipsam vtraque has duas quoque partes prosequitur destruere. Est ergo quarta propositio in text. hoc. 4 t. qua ad suum progreditur scopum. Id quod seipsum mouet, non est idcirco seipsum mouens, quod vtraque eius pars ab vtraque moueatur. Hanc probat quatuor rationibus quæ sunt quasi repetitiones superiorum. Nāque in diuersis motoribus disseruit: eadem & ad diuersas partes eiusdem motoris accōmodat. Prima igitur ratio est illatio huius absurdi: quod sequeretur inde: nullum existere primum mouens: atque adeo vt monstratum est tex. 34. nec vllum motum siquidem à motore primo dimanat motus omnis. Sequela est manifesta: nam si.a. pars mouet. b. & viceuersa. b. mouet. a. neutrum est primum. At nequis commentetur quod. a. verbi gratia, sit primū licet rursus moueatur. a. b. subdit elegantem rationem ex tex. 33. Si enim. a. mouet. b. & b. a. reciproce: neutrum magis mouet sed primum mouens, magis mouet: ergo neutrum est primū. Sic formant hic quidā syllogismum. At forsitan ratio altioris est sensus. Etenim si. a. mouet. b. & b. a. sit vt. a. moueat se potius quam moueatur. a. b. nam primū inquit. magis est causa mouendi quam sequens, vt si homo moueat baculum & baculus lapidem potius homo mouet lapidem quam baculus. Pari ratione si. b. mouet. a. & a. b. b. potius mouet se quam moueatur ab. a. in quo ideo circulo non potest distingui vtrū sit prius, atque adeo nec das primum. Et secūdo reciditur in aliud superius impugnatum, quod totum. a. mobile seipsum totū mouet. Quod autem id quod est prius magis moueat quam id quod est subsequens: quia id non patefecerat prius explicat modo. Dupliciter enim inquit contingit mouere scilicet vt vel illa res moueat quæ ab alio mouetur vel illa quæ seipsa mouet illa autem quæ longius distat

Quarta propositio.

Altior sensus.

distat ab eo ꝙ mouetur, puta quæ seipsa mouet, proximior est primo principio mouendi, quam illa quæ est in medio, vt homo baculo mouens lapidem, quo magis distat à lapide, coniunctior est primo principio: quam baculus, atque ideo primũ magis mouet, quod erat illatum. Amplius &c. secundam rationem variè & subobscure explicatam video à diuersis: videtur autem esse ad hominem talis. Secundum Platonem (vt paulo ante dicebamus) quanuis omne monés moueatur, primum tamen non est necesse moueri, nisi à seipso, distinctis ergo in primo motore duabus partibus, si a. verbi gratia est primum mouens, idest, prima ratio mouendi illa non per se necesse mouetur nisi à seipsa, ergo si mouetur ab altera, id erit per accidens: at vero (vt supra argumentatum est) potest accidens à subiecto separari: separato ergo dabitur pars mouens nó mota, qui est Arist. scopus. ¶ Tertia ratio deriuatur ex eodem principio, vt supra dicebamus. Si pars illa primum mouens per accidens mouetur ab altera potest non moueri, & si cum hoc pariter sustinens omne mouens moueri, fiet vt primum mouens non moueat, quo non mouente omnis motus peribit: ergo si motum semper esse necesse est, consequens est, vt non omne mouens moueatur. Quarta ratio resumptio est alterius supra formatæ in diuersis motoribus. Etenim si reciprocatio contingit in partibus seipsas vicarie mouentibus, fiet tunc consequens, vt primum mouens moueatur eo motu quo mouet, vt calefaciens calefiat, nam si. b. mouet. a. quo motu mouetur ab ipso palam id sequitur: quod autem moueatur diuerso, non est possibile quia totus mouentis seipsum vnicus est motus.

Textus. xlij.

At vero neque ipsius primo seipsum mouentis, aut vna pars aut plures mouebunt, ipsa seipsam vnaquæque. Totum enim si mouetur ipsum à seipso aut ab aliquo eorum quæ sunt ipsius mouebitur aut totum à toto. Si igitur quia mouetur aliqua pars, ipsa à seipsa: hæc vtique illud primum ipsum si ipsum mouens. Separata enim hæc quidem, mouebit ipsa seipsam. Totum autem: non amplius. Si vero totum à toto mouetur: secundum accidens hæ mouebunt ipsæ seipsas. Quare si non necessario: accipiantur non moueri à seipsis. Ipsius igitur totius: non aliud mouebit cum immobile sit: aliud autem mouebitur. Solum enim sic possibile est: aliquid per seipsum motiuum esse. Amplius si linea tota ipsa seipsam mouet: hoc quidem mouebit ipsius, illud autẽ mouebitur. Linea igitur. a. b: & à seipsa mouebitur & ab. a,

¶ Tertius modus quo excogitari potest primum mouens moueri à seipso est quod detur vna pars quæ seipsam moueat, aut plures quarum seipsam vnaquæque moueat quod reprobatur in præsenti text. duabus rationibus. Prior est hæc. Si totum seipsum mouet, aut hoc asseritur propterea quod ab aliquo eorũ quæ sunt ipsius hoc est ab aliqua ex suis partibus mouetur, aut quia mouetur à toto, si primũ dederis, illa erit primum mouens: & ideo non totum, sed pars illa est illud quod seipsum est mouens, nam si illa primo mouet, separata quidem mouebit seipsam cessante motu totius. Et idem sequitur si largiaris, totum esse seipsum mouens, propterea quod mouetur à pluribus partibus, seipsam vnaquaque mouente. Si autem concesseris secundum scilicet ꝙ totum à toto mouetur, tunc fit vt partes non per se, sed per accidens seipsas moueant nimirum ad motum totius: quare non est necessarium vt per se mouean tur (videlicet à seipsis) obidque potest contingere, vt non moueantur à seipsis. Concludit igitur quod si detur aliquid seipsum mouens, necesse est signare partem illius mouentẽ immobilẽ, & alterã quæ mouetur: nam hoc inquit solũ pacto contingere potest, vt aliquid se ipsum moueat. Fit autem subobscure collectio hæc nisi considerate respexeris præcedentia. Etenim vt nos supra: & hic S. Tho. annotauit non vult hoc loco elicere Aristo. quod si detur aliquid mouens seipsum, illud diuidatur in duas partes, quarum vna mouet, & altera mouetur. Hoc enim satis confectum erat in text. 40. At quia per hoc non excludebatur quominus vel vtraque vtráque vicissim moueret vel vnaquæque seipsam hæc duo deinceps membra repulit: ex quibus iã nunc tribus mẽbris facit hanc collectioné. Si totum seipsum mouet, datur in ipso pars mouens & pars mota & illæ nec se mutuo, nec seipsas mouent, ergo datur pars mouens nullatenus mota, quod erat intentũ, & altera pars mota: consequentia tenet ab omnibus modis sufficienter numeratis quibus ex cogitari potest aliquid seipsum mouere. Et hoc est quod ait, hoc solúmodo id contingere. Quamobrẽ non opus fuit Aristo. vti diuisione illa quinque membrorũ, quã designauit Themist. Si primũ mouens seipsum mouet, aut totũ se totũ, aut totum partem, aut pars totum, aut pars alteram, aut seipsam. Nã secundũ & tertiũ includuntur in primo vt diximus Cómen. 40. qua nanque ratione totũ non mouet seipsum, sequitur quod nec totũ moueat partẽ nec pars totũ. Amplius si tota. Adhibet secundã rationem ad eandem conclusioné: quod si totũ seipsum mouet: non est pro eo quod aliqua eius pars seipsam moueat: nam arguitur de illa parte sicut de toto. Etenim cum illa non possit tota se totã mouere: alias idẽ secundũ idem esset in actu simul & in potentia: fit vt illius partis sit designare duas particulas, puta. a. & b. quarum altera mouet & altera mouetur: quapropter illa quæ mouet: erat primum seipsum mouens & non tota pars. a. b.

Necesse est peruenire ad motorẽ immobilẽ.

Nõ est opus diuisione membrorum quinque.

Textus. xliij.

Quoniam autem mouet aliud quidem quod mouetur ab alio, aliud autem inmobile existens, & mouetur hoc quidem mouens illud autem nihil mouens: ipsum seipsum mouens necesse est ex immobili esse mouente tamen, & adhuc ex eo quod mouetur non mouet autem ex necessitate, sed qualitercunque euenit. Si enim. a. mouens quidem & immobile. b. vero id quod & mouetur ab. a. & mouet id in quo. c. Hoc autem: motum quidem ab ipso. b. mouens autem nihil. Si enim & per plura veniat aliquando in. c. sit per vnum solum. Totum ergo. a. b. c. ipsum seipsum mouet, sed si aufero ipsum. c. ipsum quidem. a. b. mouebit seipsum, ipsum enim. a. est mouens b. vero id quod mouetur, ipsum autem. c. non mouebit seipsum: nec penitus mouebitur. At vero nec linea. b. c. mouebit ipsa seipsum sine ipso. a. Nam. b. mouet ex eo: quia mouetur ab alio, non quia à sui ipsius parte aliqua.

Primũ mouens immobile.

Ipsam igitur.a. b.solum : seipsum mouet. Necesse est: igitur ipsum seipsum mouens: habere mouens, immobile tamen:& id quod mouetur,nihil autem mouet ex necessitate: tangentia autem,aut vtraque se inuicem, aut alterum alterum. Si igitur continuum est id quod mouet(quod enim mouetur:continuum esse necessarium est) manifestum est, quod totum ipsum seipsum mouet, non eo quod ipsius aliquid huiusmodi sit vt ipsum seipsum moueat, sed totum mouet ipsum seipsum & mouens & motum eo quod ipsius aliquid est ipsum mouẽs, & id quod mouetur. Non enim totum mouet, neque totũ mouetur:sed mouet quidem ipsum. a. mouetur autem ipsum.b. solum. Ipsum autem. c. ab ipso.b.non amplius: impossibile enim est.

¶Constituto ergo quod si primum mouens, seipsum mouet, necesse sit diuidi in duas partes,quarũ vna moueat,sitque immobilis, altera vero moueatur, adijcit demonstrare, non esse necessarium vt illa pars mota amplius moueat. Proponit ergo quod cum duplex sit id quod mouet, scilicet vel ab alio motu, vel existens immobile: & pariter quod mouetur, duplex : vt pote vel quod simul mouet, vel quod nihil mouet, necesse est vt id ꝙ est seipsum mouens, constet ex parte immobili,sed mouente,& altera qui moueatur, non tamen, quæ ex necessitate moueat. Vbi quod ait ex necessitate,bifariam intelligitur: vnus enim sensus esse potest, quod potest quidem mouere,sed non sic necessarium vt moueat,& hoc est verum si intelligatur de mouere extra. Nihil enim vetat quin pars illa mota moueat rẽ aliam supposito distinctam: vt si homo esset primum seipsum mouẽs,nihil prohiberet quominus anima moueret corpus & corpus baculum. Alter vero sensus est hic Aristotelicus,nimirum, quod sit impossibile illam partem motam mouere intus aliam tertiam eiusdem totius,si totum erat primum seipsum mouens. Itaque cum deuentum fuerit ad primum mouens, quod seipsum mouet, necessarium est dare duas tantum partes, puta vnam immobilem mouentem, & alteram motam nullo modo in tres mouentem. Demonstratio autem est hæc, detur contrarium: nempe quod illius seipsum mouentis pars mouens immobilis sit,a. mota vero. b. moueat ergo. b. tertiam quæ sit.c.nam quod moueat seipsam,dici non potest, quandoquidem mouetur ab. a. Illud autẽ.c. sit verbi gratia, motum nihil vlterius mouens. Nec,refert inquit,si per plura veniatur ad.c.hoc est si plures partes intermediæ moueant & moueantur omnes ergo illas vsurpemus vice vnius, vt sint tantum tres ordines scilicet mouens, immobile, motum, mouens: & motum non mouens, vt si homo verbi gratia sit primum seipsum mouens.a.sit anima mouens immobile, manus vero.c.& omnia intermedia, puta cor, nerui,& musculi.b. Arguit ergo sic demonstrando, ꝙ primum per se mouens nõ potest distingui in tales tres partes:nam si adimas.c.ipsum quidẽ.a. b. erit seipsum mouens, siquidem.a.est mouens. b.vero id quod mouetur.c.autem cum non moueat, non mouebit seipsum nec tota pars.b.c. mouebit seipsam absque.a. nam. b. non mouet nisi quia mouetur ab alio distincto, nimirũ ab.a & non quia mouetur ab aliqua sui parte quod requiritur vt aliquid sit seipsum mouens, ergo.a. b. erit prius seipsum mouens: quam tota.a.b.c.(Necesse est igitur.) Concludit ergo necesse esse, vt ipsum se ipsum mouens, puta primum ex duabus tantum partibus constet, vel habentibus se per modum duarum, videlicet altera mouente, immobili tamen & altera quæ mouetur, nihil autem mouet ipsius per se mouentis. Quas quidem partes necesse est inquit, vt vel vtraque se mutuo tangant, vel altera alteram. Hãc autem disiunctionem adiecit propterea quod nondum hactenus meminit de primo motore: vtrum sit simplex pluresque & materiæ omnino expers: quod in fine libri docturus est, id quod & Plato etiam docebat: obidque salua illa sententia : cum essent multi Philosophi, qui adstruerẽt omne in substantiam, etiam primum motorem habere materialem magnitudinem, loquitur sub disiunctione. Etenim si tam mouens quam mobile: materialia sunt, mutuo se cõtingunt: si vero mouens sit immateriale & incorporeum, tanget quidem virtute sua mobile materiarum: haud tamen vicissim mobile attinget motorem. Sicuti intelligentia tangit cœlum non autem conuertitur (si igitur continuum) colligit ergo quæ dicta sunt: dicens quod si id: quod mouet, sit continuum quẽadmodum id quod mouetur (quod de necessitate esse continuum probatum est in. b.textu. 32.) factum est iam manifestum: id quod seipsum mouet: non ideo se ipsum mouere quia aliqua eius pars seipsam moueat alias per accidens hoc conueniret toti : sed totum est quod seipsum mouet & quod est mouens: & motũ. Tametsi hæc tria prædicata ratione diuersarum partium conueniant toti: dicitur enim mouens ratione partis mouentis immobilis : & motum ratione partis motæ: sed mouere seipsum conuenit ei ratione ambarum simul: non enim(inquit) totum per se primo mouet: nec totũ per se primo mouetur: sed.a. solum mouet &.b.solum mouetur. c. autẽ non amplius mouetur ab ipso. b. imo hoc non est possibile: si dederis illud quod est primum per se mouens, vt supra probatum est.

Textus xliiij.

Dubitationem autem habet: si auferat aliquis aut ab ipso. a. si continuum est, id quod mouet quidem sed immobile est, aut ipso. b. quod mouetur, an reliquum vtique ipsius. a. mouebit, aut reliquum ipsius. b. mouebitur? si enim hoc: non vtique erit quæ primo mouetur à seipsa linea. a. b. remota enim linea. ab.a. b.adhuc mouebit seipsam, reliqua. a. b. An potentia quidem vtrumque, nihil prohibet, aut alterum id scilicet, quod mouetur diuisibile esse: actu autem indiuisibile: si autem diuidatur: non vlterius esse eandem habens potentiam, quare nihil prohibet in ijs, quæ diuidi possunt, potentia primo in inesse. Manifestum est igitur ex his, quod est primum mouens, immobile. Siue enim confestim id quod mouetur ab aliquo autem mouetur stet ad immobile primum, siue ad id quod mouetur quidem, ipsum autem seipsum mouens est & sistens, vtroque modo accidit vtique id quod primum mouet in omnibus esse motis immobile

¶Mouet autem in hoc postremo textu. dubitationem hanc. Cum continuum sit diuisibile in semper diuisibilia vnde libr. 6. textu. 46. demonstratum est, quod non datur primum esse motus ratione temporis: quia dato quocunque tempore motus, antea fuit motus, nec ratione continui quia ante quanlibet partem mouetur alia minor, vt alteratione: & pariter in motu locali dũ continuum transit per transuersam lineam non datur pars quæ primo transibit. Cum hæc inquit Aristot. vera sint, videtur nondum esse constitutum primum mouens seipsum. Enimuero eadem arte qua dempta particula. c. residua puta. a. b. est prius seipsum mouens, demam aliquid ab. a. parte mouente. si est diuisibilis, vel a. b. mota quæ de necessitate est diuisibilis, & tunc de residuo existit idem argumẽtum, quod sit seipsum mouens, ideoque. a. b. non sit primum seipsum mouens. Et eadem ratione demptis particulis ab illo residuo, id quod superfuerit, erit seipsum mouens: & sic in infinitum. (An potentia quidem.) Responsio consistit in hoc quod licet omne continuum sit potentia diuisibile in semper diuisibilia, tamen potest contingere, vt in ratione mouentis & in ratione mobilis deueniatur ad aliquid quod non possit actu diuidi. In primis hoc patet vbi mouens & mobile essent incorruptibilia, sicut si dares animam vel intelligentiam esse primam partem mouentem, & sol vel aliud astrum, primam motam. Et præterea in caducis & corruptibilibus potest deueniri ad minima sub quibus potest conseruari, tam virtus motrix, quam ratio mobilis, vti ait Commentator: nam datur minimus ignis: & minima pars materiæ quæ potest calorem recipere. Et in serpentibus sectilibus sic nominatis eo quod incisi viuunt, id comperitur, quod dabitur tam parua pars animæ viuentis, vt sub minore quantitate non possit vita seruari. Quare nihil vetat, hac ratione signari primum seipsum mouens. (Manifestum est igitur.) colligit ergo conclusionem ab initio propositam, videlicet quod vtrauis procedas via, siue ascendendo statim ad primum mouens immobile, quæ est via Aristotelica: siue ascẽdendo ad primũ seipsum mouens: quæ erat Platonica vel vulgaris: necesse est tandem deuenire ad primum motorem immobilem.

DE PERPETVITATE & primi motoris, & primi motus.

CAPVT. VI.

Textus. xlv.

Voniam autem oportet motum semper esse & non intermitti: necessarium est esse aliquid perpetuum quod primum mouet, siue vnum sit siue plura & primum mouens immobile esse.

¶Postquam constituit de primo motore, immobilem esse: prosequitur in hoc capite alteram eius naturam, puta perpetuitatem demonstrare ac simul vnitatem, idque duabus vijs: prima vsque ad text. 49. & deinde altera. At quia per hoc quoque firmius stabilitur eius immobilitas: vtrunque proponit necessarium in hoc text. 45. secundum & primum motorem perpetuum esse, siue vnum sit siue plura atque idem immobile. Et vtrique eandem tribuit necessitatem: ex eo enim inquit ꝙ in prioribus duobus capitulis conclusum est oportere motum semper esse absque principio & fine, fit necessarium vt detur primum mouens, tum perpetuum, tum etiam immobile: nam etiam si esset seipsum mouens, inesse illi oporteret (vt demonstratum est) partem mouentem immobilem.

Textus. xlvj.

Vnumquodque igitur immobilium quidem non autem mouentium, perpetuum esse, nihil ad præsentem sermonem. Quod autem necessarium est esse aliquid quod semper immobile quidem ipsum sit omni extranea mutatione & simpliciter & secundum accidens motiuum autem alterius manifestum est considerantibus sic. Sit autem si quis velit: in quibusdam contingens, vt sit aliquando & non sit sine generatione & corruptione fortasis enim necessarium est si quid impers aliquando quidem est, aliquando autem non est: sine mutatione aliquando quidem esse aliquando autem non esse omne tale. Et principiorum immobilium quidem motiuorum autem quædam aliquando quidem esse aliquando autem non esse contingat & hoc. Sed nequaquam omnia quidem posibile est. Manifestum enim est quod causa quædam ijs quæ ipsa seipsa mouent in est, vt aliquando quidẽ sint, aliquando autem non sint, ipsum enim seipsum mouens omne necesse est magnitudinem habere si nihil mouetur impers. Id autem quod mouet nulla necessitate est ex dictis. Vt igitur alia quidem generentur, alia vero corrumpantur & hoc sit continue: nulla causa est, immobilium quidem, non semper autem existentium. Neque eorum quæ semper quidem hæc mouent, his autem alia: ipsius enim quod semper est & continui: neque vnũ quodque ipsorum causa est, neque omnia. Nam sic se habere: perpetuum & ex necessitate est. Omnia autem, infinita: & non simul omnia sunt.

¶At quoniam à Peripateticorum ingenio alienissimum est: quæstiones permiscere & confundere, & animalia omnia seipsa mouent, in quibus anima est pars illa mouens per se immobilis, & fuit Pythagoricorum opinio (vt extat. 1. de anima) vniuersas animarum species esse perpetuas abstinet modo ab hac disputatione, dicens: quod vnumquodque immobilium mouentium puta animarum, perpetuum esse nihil ad præsentem sermonem: quanuis sola rationalis sit perpetua. Appellat iam hinc animas: mouentia immobilia secundum propriam opinionem, contra Platonem: qui dicebat eas à seipsis per se proprie moueri: vt super text. 34. explicuimus. Sed tamen hoc tantum constituere vult

vult in singulari, quod sit aliquid semper immobile omni extranea mutatione. Quod adiecit ne excluderet internam operationem intellectus animæ, quæ dum mouet corpus intelligit: & ideo quodammodo patitur vt habetur. 3. de anima: licet non sit proprie motus: id quod & intelligentijs præterea conuenit, & citra fidem nostram opinari quis poterat congruere primæ causæ de qua nihil in superioribus definiuit. Sed ait immobile, & simpliciter & secundum accidens: ad significandum primum motorem, altioris esse naturæ, & multò magis à materia abstractæ quam animam, nam hæc licet per se sit immobilis, mouetur tamen ad motum corporis per accidés: primus autem motor nec per se nec per accidens mouetur illo motu quo mouet corpora. (Si autem si quis velit.) Hic antequam ingrediatur veram legitimamque rationé refutat aliam, qua forsan antiqui vtebantur ad ratiocinandum perpetuitatem primi motoris, quæ tamen non est concludens. Arguebant enim sic fortasse ab immobilitate ad perpetuitatem. Nihil ingenerabile & incorruptibile potest quandoque esse: & quandoque non esse: & omne mouẽs immobile est ingenerabile & incorruptibile: ergo non potest quandoque esse & quandoque non esse: estque ideo perpetuum. At vero maior est falsa, si intelligatur de ingenerabili & incorruptibili per se, nam indiuisibilia puncta non per se generãtur aut corrumpuntur, quia neque per se sunt: imo non generatur nisi compositum: vt habetur. 7. Metaphi. cætera vero congenerantur, & idcirco absque generatione per se conuenit illis quandoque esse, & quandoque non esse. (Et principiorum.) Pari ergo ratione concedit principiorum immobilium, mouentium tamen, vt pote animarum aliquas quandoque esse, & quandoque non esse: atque adeo neque esse perpetuas (excepta rationali in futurum) quanquam sint per se ingenerabiles & incorruptibiles: siquidem non generantur per se nisi homo & equus, sed anima est id, quo generatur. Attamen, quod omnia immobilia mouentia quandoque sint quandoque non sint: hoc est impossibile. Animaduerte quam se acute insinuat ad cœlestes motores omnino separatos: vt qui non sunt actus coniuncti corporibus enim ostendere pergit, omnes esse perpetuos. (Manifestum enim est.) Prima ergo via demonstrandi perpetuitatem primi motoris initur ex perpetuitate cursus generationum. Assumit enim concessionem, quod sint quædam mouentia seipsa: vti sunt animalia ex quo fit vt in illis sit aliqua magnitudo, nam quicquid mouetur, est partibile, vt ex libro sexto, identidem inculcat quanuis id, inquit quod mouet: non ex necessitate sit partibile, vt patet ex dictis de anima. Omne autẽ partibile si sit cõpositũ, est gñrabile & corruptibile: fit ergo vt talia seipsa mouẽtia aliquãdo sint & aliquãdo non sint per generatioẽ & corruptioné. Est ergo syllogismus talis. Huius quod est, aliquando esse & aliquando non esse, idque nunquam deficere sed per continuas generationes & corruptiones perpetuari aliqua est causa nam nihil in natura fit sine causa alias fieret à casu: eius autem causa non potest esse aliquid illorum immobilium non semper existentium, puta aliqua anima: quia temporarium nequit esse perpetuitatis causa: neque vero rationalis anima quia licet sit in futurum perpetua, non tamen in præteritum ergo confitenda est aliqua causa perpetua eiusmodi vicissitudinis. Minorem subdit illic (vt igitur.) Quod autem sequitur. Neque eorum quæ semper. &c. in vniuersis translationibus, quas viderim: corruptum est. Habent enim. Nec rursus eorum quæ semper quidem hæc mouent: horum autem alia. Quod nullatenus est intelligibile. Secũdum tamen ambiguus casus Græcus fuit illis causa vertendi per genitiuum, horum id quod vertendum erat per ablatiuum, his. Est enim sensus. Nec aliquid eorum, quæ mouent hæc, his autem, idest, per hæc alia. At duo nihilominus sensus tribuuntur huic literæ. Aliqui enim vt, Nimphus, sentiunt literam hãc de cœlis: vt velit Aristo. dicere, quod neque aliquid immobilium quandoque non existentium, vt puta animarum, neque rursus aliquid eorum (nimirum intelligentiarum) quæ mouent corpora cœlestia: & per illa, hæc inferiora, potest esse causa perpetuitatis generationis. At vero nulla hic intelligentiarum videtur in mentem venisse Aristoteli. nam illæ perpetuæ sunt apud ipsum: vult igitur hic prorsus ostẽdere (vt colligitur ex subiuncta statim ratione) quod nulla causa eorum quæ oriuntur & occidunt, potest esse causa illius perpetuitatis generatione. Commentator ergo legit ex positorie scilicet, quod nullum immobilium aliquando non existentium: vt pote animarum est causa perpetuæ successionis, per hoc: ꝙ vnũ ꝓducat aliud & aliud aliud. Sed hunc sensum nullo modo fert Græca lectio. Sensus igitur planissimus est per negationem prius animarum, deinde totius generis formarum causarumque generabilium & corruptibilium. Quasi dicat. Causa illius perpetuæ successionis nec est aliquid immobilium: puta animarum: quæ sunt partes mouentes suo gradu immobiles, nec vero aliquid eorum: quæ mouent hæc & per hæc alia: hæc est neque formarum omnino aliqua corruptibilium; neque suppositorum vllum: vt ignis qui generat alterum ignem: per quem rursus generat alium (ipsius enim.) Probat eandem minorem sic. Ipsius quod semper est & continuum simul collectim: influxus autem generationum: perpetuus est & necessarius: ergo causæ corruptibiles non sunt causæ illius. Probat maiorem: nam quod vnum seorsum eorum non possit esse causa manifestum est eum illa causa corrupta, post durat generationis cursus sed quod neque omnes simul, patet duplici doctissimo verbo sic. Causæ per se alicuius rei, si constaret ex pluribus causis: nec debent esse infinitæ, alias non sequeretur motus, vt probatum est text. 34. & præterea debent esse simul alias non essent ex se causæ: quandoquidem aliqua deficiente reliquæ nihilo secius agunt quanuis possit præcedens disponere ad effectum subsequentis vt vsu fit in gutis perforantibus lapidem istæ causæ corruptibiles quia secundum Aristote. non habuerunt principium fuerunt infinitæ: neque vero sunt simul sed dilabuntur curriculo temporis ergo non sunt per se causæ talis perpetuitatis obidque indagánda est alia perpes perpetuoque mouens.

Textus. xlvij.

Manifestum est igitur quod quanuis decies millies aliqua principia immobilium quidem mouentium autem & multa eorum, quæ ipsa seipsa mouent corrumpãtur, alia vero insuper generẽtur & hoc quidem immobile existens hoc mouet: alterum autem hoc, at nihilominus, aliquid esse quod continet. Et hoc præter vnumquodque esse id quod est causa vt alia quidem sint alia vero non, & con

tinuæ mutationis. Et hoc quidem his, hæc autem alijs, causa motus sint.

¶Confirmat ergo in textu. 47. apertius præhabitam rationem, dicens quod quanuis decies millies (accipit finitum numerum pro infinito) aliqua principia immobilium mouentium, nimirum animarum & multa eorum quæ seipsos mouent, secundum animalia, corrumpantur: eorum loco generentur subrogenturque alia: & inter hæc, hoc quidem immobile existens, puta hæc anima moueat hoc animal, & hoc alterum: id est, alia causa moueat alterum mobile, ita vt singulis mobilium singulæ adscribantur mouentes formæ & causæ, hoc non sufficit ad perpetuitatem generationis, eo quod causę huiusmodi classis succumbunt, & deficiunt series autem generationum perpetuo est permansura. Sed aliud est horum prima causa, cui nimirum hæc omnia competant. Primum, vt suprema sua virtute caducas has causas contineat. Secundo vt sit præter hæc inferiora, id quod est, hoc est stabile, & firmum & nunquam casurum principium, propterea enim substantia dicitur id quod est: quia omnia substinet. Et tertio sit causa, vt alia dissoluantur, & pereant, alia vero substituantur, sufficianturque illis ad perpetuandam speciem, ne interrumpatur. Et quarto denique ijs neque alijs, nempe diffluentibus, ac sibi succedentibus particularibus causis causa sit vniuersalis motus hoc est fons sit & origo vnde virtutes hæ inferiores motrices deriuentur. Acsi dicat. Nunquam hoc mixtum aliud gigneret, quod post se relinqueret: nisi à causa perpetua cui negotium perpetuitatis competit, talem virtutem susciperet.

Virtutes primi motoris.

Textus. xlviij.

Si igitur perpetuus motus est, perpetuum erit & mouens primum, si vnum est. Sin vero plura: plura perpetua. Vnum autem magis quam multa: & quam finita, infinita oportet existimare eisdem enim accidentibus semper finita magis accipere oportet, in ijs enim quæ natura sunt: oportet finitum, & id quod melius est, si contingat, esse magis. Sufficiens autem est, etiam si vnum: quod cum primum immobilium perpetuum sit, erit alijs principium motus.

¶In hoc vtique textu. 43. quoniam proposuerat in 45. ex perpetuitate motus, quæ necessaria est propter perpetuam generationum seriem, inferre à posteriore necessitate vnius primi sempiternique motoris, concludit eandem conclusionem cum eadem ratione, dicens, quod si perpetuus est motus necessum est, vt perpetuum sit mouens primum quidem si vnum est: sin vero plura, quod omnia sint perpetua. Sed animaduerte, quod intelligit de singulari motu cœli: de quo vsque ad textum. 49. nihil meminit: sed in genere sicut dixerat textu. 45. quoniam oportet motum esse (vnum autem.) De vnitate quidem primi motoris non erat hic proprius locus dicendi, sed. 12. Metaph. text. 49. & 1. de cœlo. textu. 90. internectit nihilominus hic obiter assertionem hanc, quam duabus ratiunculis cōfirmat. Prima est peripateticis genuina. Frustra fit per plura, &c. Ait ergo, quod si vnum possit sufficere, vnum potius asserendum est, quam multa: quod si multa sunt necessaria magis consentaneum est, finita existimare: quam infinita. Eisdem enim accidentibus: hoc est si indifferens est idemque effectus contingunt: magis accipere [illegible] confiteri oportet finita, quam infinita quia hoc melius est. Etenim si infinitum accipias ex parte formæ, & actus puta infinitā virtutem vnitam in vno quemadmodum Deus infinita virtute posset, multo id præstantius est, quam finitum. Et de hoc infinito hic loquitur Aristotel. si autem accipias infinitum ex causa materiæ, vel quasi materiæ puta infinitum numerum imperfectionem dicit, puta carentiam termini, qui est velut rei forma Atque id maxime in causis est impossibile: nam tunc, vt probatum est: nunquam inciperet motus. Eadem ratione cum pluralitas ad vnitatem per se reducatur vnum supremum confiteri oportet, q̄ cum sit primum omnium immobilium perpetuum sit, & aliorum principium: à quo & intelligentiæ quoque ipsæ, quanuis (secundum Aristotelem) sint æternę, nihilominus secundum eundem dependeant.

De vnitate primi motoris.

Textus. xlix.

Manifestum autem est ex his: quod necesse est esse aliquid vnum, & perpetuum primum mouens.

¶Ostensum est enim: quod necesse est semper motum esse. Si vero semper: necesse est & continuum esse. Etenim quod semper est: continuum est. Quod autem consequenter est non est continuum. At vero si continuus est: vnus est. Vnus autem: si & ab vno mouente & vnius sit quod mouetur. Si enim quidem aliud & aliud mouebit: non continuus totus motus sed consequenter erit.

¶Subdit vnitatis eiusdem secundam rationem, Syllogismus est hic. Ostensum est in superioribus motum semper esse: si autem semper est: necesse est & continuum esse: nam si motus non est continuus, sed sit fluxus tantum diuersorum motuum: non erit sempiternus, sed consequenter se habens: atque deinceps citius puta vnum post alium quod autem sic se habet: non est necesse esse semper: quoniam intercidit ergo id quod est semper opus est esse continuum. In quinto enim libro distinctæ sunt tres differentiæ quantitatis scilicet continuæ contiguæ & consequenter se habentis: & idē est de motu qui fit in tempore. Locus hic fauere videtur Commentatori qui (vt in exordio libri primi annotauimus) opinatur illic constituere Aristotel. vnum singularem motum sempiternum. Ait siquidem hic ostensum est semper motum esse & si est semper fit & continuum esse: atque adeo vnum hoc autem nullibi videtur ostensum quam in prioribus duobus capitulis. At dicendum est nihilominus quod phrasis ipsa testatur non esse ostensum: nisi in genere quod semper fuerit vnus aut alter motus. Sed tamen quanuis sint qui existiment: nullam hic subinferri mentionem vnius singularis motus perpetui qualis in cœlo est arbitrantes in textu. 53. sermonem illius inchoari (cuius opinionis est illic Sanct. Thom.) nihilominus iudicio meo manifeste fit hic descensus à motu in genere ad singularem perpetuum: vt ex vno eliciat alterum indeque ascendat ad demonstrandam perpetuitatem primi motoris. Sic enim palam arguit ostensum est quod necesse est semper motum esse vide licet

Fauet commētatori.

licet in genere. Si vero semper, necesse est & cōtinuum esse. Non intelligas eundem ipsum quem ostensum est semper esse sed nititur consequentia cuidam sententiæ quam infra profert text. 56. scilicet, quod motum, continue esse contingit dupliciter: vno modo vt infiniti consequenter se habeant & hoc pacto non est proprie sempiternus motus, eo quod interrūpitur. Altero modo, vt sit vnus cōtinuus: & hic proprie est sempiternus. Intendit ergo hic docere, quod id quod improprie est sempiternum per successionem plurium, necesse est reduci ad vnum motum, qui sit proprie sempiternus: nam quod imperfecte est tale, reducitur ad perfectū ex quo pendet. Et hic sensus maxime confirmatur quia profecto in toto hoc libro non est, proprior locus in quo demonstretur motus sempiternus continuus, quam hic: vt textu. 53. & 54. apertius monstrabimus. Arguit igitur, quod cum ostensum sit semper motum esse, fit vt sit assignandus vnus motus continuus nam quod semper est scilicet, proprie, cōtinuum est. Etenim quod consequenter est, licet sit quodammodo semper non est continuum sed est deinceps & contiguum per intercisas partes quod idcirco referri superius oportet in motum proprie sempiternum.

Textus. l. Ex his igitur crediderit aliquis esse quid primum immobile: & rursus cum respexerit ad principia mouentium. Esse igitur quædam entium, quæ aliquando quidem mouentur, aliquando vero quiescunt: manifestum est. Et per hoc fuit manifestum: quod neque omnia mouentur, neque omnia quiescunt, neque alia quidem semper quiescunt, alia vero semper mouentur. Quæ nanque ad ambo prona sunt, & potentiam habent vt aliquādo quidem moueantur, aliquando vero quiescant, demonstrant de ipsis. Quoniam autem huiuscemodi, omnibus sunt manifesta, volumus autem demonstrare & duorum vtranque naturam, quod sunt alia quidem semper immobilia, alia autem quæ semper mouentur, procedentes autem ad hoc & ponentes omne quod mouetur ab aliquo moueri, & hoc esse aut immobile aut quod mouetur, & quod mouetur, aut à seipso aut ab alio semper: processimus vt accipiamus quod eorum quæ mouentur est principium. Eorū quidem quæ mouentur, id quod ipsum seipsum mouet omnium autem id quod immobile est. Videmus autem & manifeste esse eiuscemodi quæ mouent ipsa seipsa: vt animatorum & animalium genus. Hæc igitur & opinionem probabant: ne forte contingat motum fieri, cum non esset omnino. Propterea: quod nos in his videmus hoc contingere. Immobilia enim cum sint aliquando: mouentur rurses vt videtur.

¶ Post priorem locum probandi perpetuitatem primi motoris ex perpetuitate vicissitudinis generationum & corruptionum, commigrat ad secundum qui sumitur ex natura principiorum mouentium animalia, puta animarum, quæ suo gradu sunt mouentia immobilia. At quoniam. cap. 3. duo hæc proposuerat demonstranda quæ sunt immobilitas primi motoris, & æternitas primi motus, quæ quidem iam iam concludere properat partitionem propemodum repetit illic præfatam. Resumit inquam manifestum esse, & sensibus peruium existere entium quædam quæ ad vtrumque potentiam habent nimirum vt quandoque moueantur quandoque vero quiescant: & per hoc iam fuit explosa Heracliti opinio quod omnia semper mouentur atque altera Zenonis, quod alia semper quiescunt alia vero semper mouētur. Hæc enim tria membra vno experimento refutantur, earum rerū, quæ pronæ sunt & propensæ, vt aliquandoquidem moueantur, aliquando vero quiescant. Hæc igitur, inquit cum sint omnibus in propatulo alia duo (text. 27. proposita) nobis restant demonstranda nempe quod sint alia quidem semper mobilia, vt cœli, alia vero semper immobilia vt intelligentiæ, ac potissimum prima causa: vt rerum vniuersitas in tria pateat dispertita, in hæc nimirum duo sublimium genera, & tertium sublunarium mixtorum quæ vicissitudini motus & quietis obnoxia sunt. (Procedentes autem.) Recolit deinde processum, quo in huiusmodi demonstrandis progressum est: nam supposito illo fundamento, omne quod mouetur ab aliquo mouetur atque id præterea à quo res mouetur aut immobile esse, aut quod mouetur, & tertio id quod mouetur aut à seipso moueri aut ab alio, inde, inquit, processimus vt acciperemus principium eorum, quæ mouentur atque id quidem duplex, nam in ordine eorum, quæ dum mouent mouentur conscendimus vsque ad vnum quod mouet non motum ab alio, sed à seipso: in ordine vero mouentium simpliciter statuere conamur vnum summum principium immobile: quod sit omnium caput supremaque causa, etiam eorum quæ seipsa mouent. Hic videtur affirmare primum mobile mouere seipsum ad quod reducitur ordo eorum quæ mota mouent sed de hoc. q. 3. Nam exemplum mouentium seipsa solum ponit in animalibus, sicuti in textu. 20. Hac habita repetitione descendit ad propositum, dicens (videmus autem.) Hoc est oculata experientia comperimus, esse aliqua, quæ seipsa mouent, vt genus animalium. Et hinc, inquit, sumebatur supra, puta textu. 20. argumentum, motum in orbe toto aliquando incepisse, per quod argumentum videtur corruere id, quod modo connitimur statuere, puta tam primum motorem esse perpetuūm, quam primum motum. Argumentum autem sumebatur à simili: quod si in animali & præsertim in homine hoc vsu venit, vt moueri incipiat cum antea quieuerit, cur non idem & de vniuerso orbe confiteamur.

Textus. lj. Hoc autem oportet accipere, quod secundum vnum motum ipso mouent & quod secundū hunc non proprie. Non enim ex ipsis est causa: sed insunt alij motus naturales animalibus, secundū quos non mouentur per seipsa. Vt augmentatio, diminutio, respiratio quibus mouetur animalium vnumquodque cum quiescit: & non mouetur secundum eum motūm, qui est à seipso. Horum autem causa est continens, & multa ingredientium. Vt quorundam alimentum. Nam dum concoquitur, dormiūt: dum autem disgregatur, excitantur & mo-

& mouent seipsa cum primum principium ab externo sit. Quapropter non semper mouentur continuè à seipsis. Aliud enim est mouens ipsum, quod mouetur, & mutatur ad vnumquodq; mouentium seipsa. In omnibus autem his mouetur primus mouens: & causa est vt ipsum seipsum moueat à seipso, secundũ accidẽs tñ. Mutat enim locũ corp⁹. Quare & ꝗ in corpore existit & vectis motione mouet seipsum.

¶Obiecto igitur argumento in contrarium dissoluit ipsum in textu. 51. quæ quidem solutio probatio est destinatæ conclusionis. Ait ergo quo ad diluendam hanc obiectionem, præmonendi sumus hic suppositionis illic factæ, videlicet quod proprius motus animaliũ quo scilicet, à rebus cæteris discernuntur, est motus localis vt dictum est text. 20. veluti progressiuus, & alij aliorum membrorum, hic enim tum appetentia excitatur tum etiam voluntatis imperium subit, quorum alterũ est animalibus proprium alterum vero homini. Sed tamen hic nihilo secius non omnino proprie tribuitur animali; hoc est non ita enascitur à principio interno animalis, vt non alij extrarij ab obiectis sensum antecedant, quibus forinsecus animal prius immutatur, quam seipsum hoc motu cieat. Et hoc est, quod subdit. Non enim ex ipsis est causa. At vero (vt illic partim admonuit Aristo. & hic apertius edocet) sunt & alij præterea motus naturales animalium, secundum quos non mouentur per seipsa, vt augmentatio, diminutio respiratio, quibus animal incipit nonnunquam de nouo moueri, licet non à seipso: quia non est in sua potestate illis moueri dum vult nisi aduẽtãtibus extrinsecus prioribus causis: vt aere ad respirandum, aut calore, aut frigore, quæ omnia proueniunt à continenti puta & à cœlo & ab aere. Et præterea ministrato alimento, quod dum concoquitur (vt commento. 20. exponebamus) ad fumiculos conscendẽtes, cerebrum ac torpore afficientes sensoria organa causa fit somni, sed perfecta tamen digestione, & per venas distracto alimento, redit vigilia atque adeo localis motus qui fit ab intrinseco per appetitum: cuius tamen primum principium fuit extrinsecus. (Quapropter.) Confirmat eandem assumptam propositionem: nimirum prędictum motum localem, non esse omnino proprium animalium: nam si à seipsis omnino mouerentur, continue quidem sine cessatione mouerentur: at vero nõ ita fit, sed fit frequenter pausatio propter mouens extrinsecum, puta aerem, qui dum mouet mouetur: nam calefactus aer calefacit animal, & infrigidatus infrigidat, &c. quibus alterationibus varie afficit, inficitque animal, vt modo benigna fit nutritio: modo maligna: cuius vtique gratia languidum animal non perinde se mouet, ac dum est firmum. (In omnibus autem his.) Confirmat varietatem motuũ animalium, & docet huiusmodi motus non esse in illis perpetuos ex eo, quod non modo circunstantia mouentia extrinseca non mouent nisi mota, verum neque anima quippe quæ dum corpus mouet, mouetur & ipsa non quidem per se, at per accidens ad motum corporis rationalis scilicet motu locali, reliquæ vero quæ ad ducuntur de potentia materiæ, motu etiam augmentationis, animæ potissime serpentum, qui viuunt incisi: quæ quidem animæ citra controuersiã sectiles sunt & augmenti decrementique capaces. Subiungit exẽplum vectis, qui motus ab alio mouet lapidem, ad cuius motum per accidens & ipse mouetur. Cum ait motum animali intercipi nec esse continuum, haud sic absolute intelligas, vt actio calidi in humidum, in quo vita consistit cessare nisi per mortem: possit. Sed loquitur de alijs motibus.

Textus. lij.

Ex quibus credere licet, quod si quid est immobilium quidem mouentium autem, & ipsorum quę mouentur secundũ accidens impossibile est continuo motu mouere. Quare si necesse est quidẽ continuè esse motum esse quid oportet primum mouens immobile & non secundum accidens, si futurum est (vt diximus) in ijs quę sunt vt sit incessabilis quidam & immortalis motus, & manere ens ipsum in seipsum & in eodẽ. Principio enim manente: necesse est & omne manere continuum existens ad principium. Non est aũt idem moueri secundũ accidens à seipso, & ab altero, moueri enim ab alio: & eorũ quæ sunt in cælo quibusdam principijs inest, quæ secundũ plures feruntur lationes. Alterum autem corruptibilibus solum.

¶Hac præhabita superiorum recapitulatione, probat perpetuitatem, in hoc quidem text. 52. primi motoris & in sequenti primi motus. Ait ergo per hæc quæ dicta sunt confectum esse, vt cum immobilia mouentia, puta animæ, moueantur secundum accidens, impossibile sit eorum quippiam esse causa vt continuo sit motus: nam quod est mobile, non semper eodem modo se habet, & ideo nequit esse causa continuitatis motus. Eo præsertim cum animæ moueantur per accidens ad motum corporis caduci, & quod lassitudine potest succumbere. Fit igitur vt si necesse sit continuum esse motum, oporteat subinde & primum esse mouens, immobile omnino, tam per accidens: quam per se: at monstratum iam est in superioribus, in his quæ sunt, id est, in partibus vniuersi incessabilem quendam & immortalem motum esse, & manere ens ipsum, puta totum vniuersum in ipso & in eodem puta in sua figura, statu, ordine & modo. Subticet conclusionem, quam tu supplę: ergo necesse est existere vnum immobile, idemque perpetuum principium. Et ratio consequentiæ est, quod totum vniuersum nunquam per labiles causas & transitorias perpetuo manente, ad quod vniuersum ipsum ab illo dependens, referretur. (Non est autem.) Satisfacit obiectioni, quæ illico se offerebat. Dixerat enim, propterea, nullam animarum existere causam perpetui motus, quod sit & ipsa per accidens mobilis, contrarium autem videtur contingere motoribus Planetarum, quippe qui perpetuo, continuoque motu circunuolunt suos orbes ab occidente in orientem super suos ipsorum polos, non obstante quod per accidens moueantur ad motum primi mobilis contrario motu ab oriente in occidentem super polos mundi, respondet ergo, quod commoueri quippiam per accidens, stat dupliciter: vno modo à seipso, & hoc conuenit animabus corruptibilium, anima enim mouendo corpus se ipsam mouet, sed alio modo contingit moueri per accidens non à seipso, sed ab altero, & hoc inquit conuenit quibusdam principijs eorum, quæ sunt in cœlo. Litera hæc tamen anceps est, & explicatu necessaria, vtrum intelligat motores ipsos orbium per accidens moueri ab alio an non nisi solos orbes. Alexander enim & qui putant

tant motores orbium eſſe coniunctos orbibus, veluti corporibus animas aiunt & motores ipſos ſicuti animæ circunferri per accidens circulatione orbis, & ita hic intelligunt Ariſtotelem. At tunc profecto nullum eſſet diſcrimé in hac parte inter animá & motorem cœli: quoniam motor mouendo orbem à ſeipſo per accidens moueretur. Cuius contrarium ait Ariſtotel. Inde hic ergo dicendum eſt, quod Philoſophus non ſenſit motorem cœli moueri per accidens ad motum ſui orbis quoniam non ineſt illi tanquam forma ſed eſt vno loco immobilis, vnde orbem mouet. Quare neque ab oriente in occidentem, neque econuerſo mouetur, veruntamen ait, quod improprie, & per abuſum poſſet dici moueri per accidens ab altero id eſt, ratione alterius, puta ſui orbis, quem mouet qui quidem mouetur per ſe proprio motu, & per accidens motu primi mobilis: cùm tamen intelligentia ſit ſimpliciter immobilis. Qua de cauſa perpetuo continuoque motu & ſibi ſemper ſimili mouet.

Textus liij.

At vero ſi aliquid eſt ſemper huiuſmodi, mouens quidem, immobile autem & ipſum perpetuũ neceſſe eſt & ipſum primum quod ab hoc mouetur, perpetuum eſſe. Eſt autem hoc manifeſtum quidem: & ex eo quod non aliter eſſet generatio & corruptio & mutatio in alijs: niſi aliquid moueat id ꝙ mouetur. Immobile enim eodẽ & vno motu ſemper mouebit eodem modo, tanquam nihil ipſum moueatur ad id quod mouetur. Quod autem mouetur ab eo quidem quod mouetur, ab immobili autem mouetur iam propterea, quod aliter ac aliter ſe habet ad res ipſas, non eiuſdem motus erit cauſa. Sed propterea quòd in contrarijs eſt locis aut ſpeciebus: contrarie præſtabit vt moueatur vnumquodque aliorum, & aliquando quidem quieſcat, aliquando autem moueatur. Manifeſtum igitur factũ eſt ex dictis, & quod in principio dubitabamus: cur nam non omnia aut mouentur aut quieſcunt aut alia quidem mouentur ſemper alia vero quieſcunt, ſed quædam aliquando autem non. Huius enim cauſa manifeſta nunc eſt, quod alia quidem ab immobili ſempiterno mouentur. Quapropter ſemper mutantur. Alia vero, ab eo quod mouetur & mutatur. Quare: & ipſa neceſſarium eſt mutari. Immobile autem, vt dictum eſt, tanquam ſimpliciter, & eodem modo, & in eodem permanens: ſecundum vnum & ſimplicem mouebit motum.

¶ In hoc. 53. text. arbitratus eſt S. Thom. Ariſtotelem monſtrare perpetuitatem primi motus, obidq; reprobat Commentatorem dicentem, in ſuperioribus Ariſtotelem meminiſſe primi motus: nam tunc circulari vitioſaque adeo demonſtratione vſus fuiſſet dum in præcedentibus per æternitatem primi motus demonſtraſſet æternitatem primi motoris nunc vero conuerſim per æternitatem primi motoris demonſtrat æternitatem primi motus. At vero vt facile crediderim. Contra Commentatorem, in duobus primis capitulis nihil fuiſſe locutum Ariſtotelem de primo motu, ſed de perpetuitate motus in genere. tamen in text. 59. id, ni fallor negari non poteſt. Et præterea in text. proximo forſan licet non ita clare eundem commemorabit per illa verba. Vt ſit inceſſabilis quidam & immortalis motus. Igitur ſi verum habet quod hic demonſtratur æternitas primi motus. Dicendum eſt quod hactenus probauit à poſteriori per continuitatem primi motus æternitatem primi motoris nunc vero à priori conuertitur demonſtratio. Attamen aperte videtur Ariſt. hic demõſtrare, non quidem perpetuitatem primi motus, ſed re vera primi mobilis, cuius hactenus non meminerat. Itaque ex perpetuitate fluxus generationum aſcendit ad primum motum ſempiternum, indeque ad primum motorem, & iam nunc inde deſcendit ad primum mobile, vt rationem afferat tam perpetuitatis generationum, quam varietatis & viciſsitudinis, vt aureo hoc circulo eo reuertatur vnde profectus eſt. Ait ergo quod ſi vnum extat mouens immobile, ipſumque perpetuũ, neceſſe eſt & ipſum primum quod ab hoc mouetur perpetuum eſſe. Cuius ratio prima eſt, & ſi non prolata ꝙ vnicuique motori proportione reſpondet ſuum mobile, cum ergo primus motor ſit perpetuus, fit vt ſit etiam & primum mobile. At vero ſubdit ſecundam rationem de media Philoſophia depromptam: alias inquit ſi mouens illud primum immobile inferiora hæc immediate moueret, & non per aliud ſempiternum mouens ꝙ moueretur, non poſſet exhiberi ratio varietatis diuerſitatiſque, tum temporum, tum maxime rerum generabilium, quæ in diuerſis temporibus, & climatibus procreantur, nam mouens immobile cum ſemper eodem, ſibique ſimillimo ſe haberet modo, nunquam ex eiſdem elementis tantam rerum diuerſitatem gigneret. (Quod autem mouetur.) Id eſt cum autem globus hic ſublunaris moueatur ab eo quidem quod mouetur ab immobili, puta mouetur à cœlo quod mouetur ab intelligentia propterea inquit, ꝙ cœlum ipſum, & potiſsimũ orbes planetarum aliter atque aliter ſe habẽt ad res ipſas inferiores contingit tanta earum varietas ac diuerſitas. Si quidem propter obliquum motum ſub Zodiaco, nunc ſol aliaque aſtra appropinquant aliquibus climatibus à quibus poſt elongantur, & ideo non eiuſdem prorſus motus ſunt ſemper cauſa ſed propterea quod ſol in contrarijs eſt locis, aut ſpeciebus contrariè præſtabit vt moueatur vnumquodque horum inferiorum: & quandoque quieſcant quandoque autem moueantur. Adiecit (vel ſpeciebus) aut propterea quod nondũ huc vſque definiuit an cœlum ſola latione locali moueat, an vero influentia aut propterea quod cogitauit adijcere inter cauſas etiam ad elementa: nam propterea quod aer motus mouet animal, fit vt quandoque calefactus calefaciat, & aliquando infrigidatus infrigidet. (Manifeſtum igitur.) Concludit tandem id quod c. 3. propoſuerat: nempe, cur nam aut omnia moueantur (vt dicebat Heraclitus) aut nó omnia quieſcant (vt docebat Zeno) Rurſus cur non omnia diuidantur tantum in duo vt alia quidem ſemper moueantur, alia vero ſemper quieſcunt, ſed ſit medium quorundam quæ aliquando mouentur, & aliquando quieſcunt huius nanque poſtremi membri cauſa manifeſta nunc eſt per hanc proximam rationem. Enimuero quoniam ſunt alia duo genera rerum alterum quod mouet ſemper immobile alterum quod ſemper ab eodem immobili mouetur: hac quippe de cauſa illa, quæ mouentur ab immobili ſempiterno, vt cœli ſemper vno ſimplici motu mouentur propter ſimplicitatem primi mouentis: alijs vero puta his inferioribus,

quia

quia mouentur ab eo, quod mutatur, vt pote à cœlesti corpore, quod mutatur per accessum & recessum, contingit diuersitas, vt aliquando moueantur, aliquando vero quiescant. Immobile autem (vt dictum est) scilicet, primum mouens, simpliciter & eodem modo permanens, secundum simplicem motum semper mouebit. In summa, causa varietatis diuersitatisque rerum generabilium, & eius, quod diuersis temporibus quiescant, & moueantur, causa sunt cœli mouentes moti causa vero perpetuitatis in eisdem generationibus, vt nunquam deficiant, causa est primum mouens immobile. Ex cuius immobilitate argumentum asciscimus. q. 1. quod Deus agat per modum naturæ. Animaduerte hic id, quod semper hactenus admonuimus, videlicet, quod nunquàm Aristot. motus inferiores reduxerit ad primum quod seipsum mouet sed ad primum mobile, quod mouetur immobili separato. Neque vero rationes istæ Aristotelicæ conuincunt perpetuitatem primi motus: quia secundum fidem primum mouens absque sui mutabilitate inchoauit motum, quando illi placuit.

QVOD SOLVS MOTVS secundum locum posit esse perpetuus.

CAPVT VII.

Textus. liiij.

At vero & alio facto principio magis erit de his manifestum. Considerandum enim est: vtrum aliquē motum contingat esse cōtinuum an non & si contingit quis est hic, & quis primus est motuum. Manifestum enim est quod si necessarium quidem est semper motum esse: primus autem hic & continuus est quod primum mouens mouet secundum hunc motum quem necessarium est vnum & eundem esse, & continuum & primum.

¶ Cum hucusque de primo motore, motu, & mobili in genere disputauerit, an sint tria hæc perpetua, iam modo sermonem accommodans ad singularia, incipit explorare, quis qualisque sit motus iste, & mobile, & mouens. Proponit ergo considerandum esse, vt hæc magis fiant manifesta, vtrum aliquem singularem motum contingat esse continuum: intellige non modo cuius partes faciant vnum sed cuius nullum fuerit initium, neque futurus sit finis: & si sit, quis nam ille, quisq; sit primus. Dicit autem alio facto principio, quia nouam exorditur materiam. In hoc ergo. 7. capit. ostendit talem motum continuum & primum neutiquam esse posse, nisi localem. At ne quis hallucinaretur, non esse eundem motum, qui continuus, vnusq; est, puta infinitus, & qui est primus, subdit manifestum esse, quod si necessarium est semper motum esse (vt iam modo deductum est) hic autem motus. s. qui semper est, primus est, & continuus: nam id, quod sempiternum est, prius est temporalibus, & sempiternus est, continuus est, & vnus, sequitur, quod primum mouens mouet secundum hunc motum, quem necessarium est vnum & eundem esse, & continuum: & primum: nam eo, quod mouens, est primum, fit vt suus quoque motus sit primus: & ex eo, quod est immobile sequitur, quod continue moueat, atq; adeo quod eius motus sit vnus & idē. Perinde est, ac si dixisset, quod primus ille motus, quem quærimus, est ille, quo primum mouens mouet. Et hoc est quod proponit Arist. manifestum facere.

Textus. lv.

Tribus autem existentibus motibus, alio quidem secundū magnitudinē, & alio secundū passionem, & alio secundum locum, quem vocamus loci mutationē: hunc necessarium est esse primum. Impossibile enim est augmentationē esse, alteratione nō præexistente. Quod enim augmentatur: est quidē vt simili augeatur, est autē vt dissimili. Contrarium enim alimentū dicitur esse contrario. Adiungitur autem omne: factum simile simili. Necesse igitur est alterationē esse eam, quæ in contrariū est mutationem. At verò si alteratur: oportebit esse alterans, & agens, & potentia calido actu calidum. Manifestū est igitur: quod mouens non similiter se habet, sed aliquando quidem propinquius est, aliquando autem longius, ab eo, quod alteratur, est. Hæc autem sine loci mutatione non contingit esse. Si ergo necesse est semper motum esse: necesse est & loci mutationem esse semper primam motuum. Et si loci mutationis alia quidem prior, alia vero posterior est: primā. Amplius autem, omnium passionum principium est: densitas & raritas. Etenim graue & leue, & molle & durū, & calidū & frigidum densitates videtur esse, & raritates quædā. Densitas autē & raritas: cōgregatio & disgregatio, secundum quas generatio & corruptio substantiarū dicitur, quæ autem congregātur & disgregātur: necesse est & secundū locū mutari. At vero & eius, quod augmētatur, & diminuitur, mutatur secūdum locū magnitudo.

¶ Probat igitur primum omnium, motuum necessario esse lationem secundum locum, duabus rationibus. Prior supponit, tres omnino esse species motus, scilicet augmentationem, alterationem, & motum localem. Et est talis. Augmentationem necessario antecedit alteratio, alterationem motus localis: ergo primus omnium motuum est localis. Probatur prior præmissa, quoniam augmentatio fit per alimentum, quod in initio est dissimile rei, quæ aliter, & in fine simile: non enim adiungitur, hoc est, conuertitur in substantiam aliti, nisi quando est simile, nihil autem mutatur à contrario in contrarium nisi per alterationem, quæ est motus inter contrarias qualitates: ergo alteratio præcedit augmentationem proprie dictam, nam illa, quæ fit per infusionem aquæ in aquam, non est proprie augmentatio. (At vero.) Quod autem alteratione prior sit motus localis, inde patet, quod ad alterationem requiritur agens alterans, quod facit (verbi gratia) de potentia calido actu calidum: hoc autem non semper est similiter propinquum passo, alias non magis nunc, quam antea calefaceret: ergo ad agendum necesse habet admoueri passo, hæc autem admotio fieri non potest sine motu locali: ergo hic est prior. Exemplum patescit in alimento, quod nisi applicetur stomacho, non fiet digestio, neque nisi præuia digestione,

fiet augmentatio. Concludit ergo, quod si necesse est semper motum esse, necesse est lationem, hoc est, motum localem esse primam. Quod si inter lationes vllus sit ordo prioris & posterioris (qualis est inter rectam & orbicularem) illa, quæ inter eas est prima, erit simpliciter motuum prima: vt de orbiculari fiet manifestum. (Amplius autem.) Adiungit rationem secundam quæ non tam de sua opinione profert, quam de illa, quæ fuit antiquorum, vt idem secundum omnes persuadeat. Fuit enim antiquorum opinio, vti Democriti & Anaxagoræ, quod raritas & densitas, non solum essent omnium qualitatum primæ, verum & propria generationum initia. Nam raritas fiebat secundum Democritum per atomorum disgregationem, & densitas per earundem congregationem, per quod penitus differebãt mixta: vt lana à ferro: & à raritate emanabat calidum, humidum, leue, molle, &c. à densitate vero frigidum, siccum, graue, durum. Deceptio autem Democriti erat, quod non speculabatur causas, nisi ratione materiæ: & quidem ex parte materiæ rarum & densum, quæ illi conueniunt ratione quantitatis præcedũt cæteras qualitates: & sic experimur, quod mobile dum per calorem disponitur, rarefit, & dum disponitur per frigus, condensatur. Si autem considerationem ad causas retulisset agentes, agens potius per calorem rarefacit materiam, quam econuerso rarefactio sit causa caloris. Igitur quia vsq; ad librum de generatione nihil de his definiuit, accipit tanquam probabilem, opinionem illam, vt ostendat motum localem non solum anteire alterationi, sed etiam generationi, quam quis posset putare esse priorem motu locali, pro eo, quod per generationem fit substantia, quæ prima est rerum omnium prædicamentorum Arguit ergo. Raritas & densitas principia sunt aliarum qualitatum: densitas vero & raritas, congregatio & disgregatio dicuntur (puta ab antiquis) secundum quas generatio fit & corruptio substantiarum: congregatio & disgregatio sunt quidam motus secundum locum: ergo hic est primus tam generatione quam alteratione. At vero quod prior sit quoq; augmentatione & diminutione, præter superiorem rationem, est & altera, quod augmentatio & diminutio non fiunt nisi per motum localem: tum quod alimentum, per quod fit alimentatio distribuitur per arterias, tum quod accretio ipsa est dilatatio ad maiorem locum, & decretio coarctatio ad minorem.

Textus. lvj.

Amplius & hinc considerantibus erit manifestum: quòd loci mutatio, prima est. Primum enim: vt & in alijs, sic & in motu dicetur vtique multifariam. Dicitur enim prius: &, quo non existente, non erunt alia, illud vero sine reliquis. Et quod tempore. Et quod secundum substantiam. Quare quoniam motum quidem necessarium est esse continue, erit autem continue aut qui continuus est, aut qui consequenter, magis autem qui continuus est, & melius est continuum quàm consequenter esse, quod autem melius est, semper arbitramur in natura esse, si possibile est, possibile autem est continuum esse, demonstrabitur autem posterius, nunc autem hoc supponatur, & hunc nullum posse esse nisi lationem: necesse est lationem esse primam. Nulla enim necessitas est: aut augmentari, aut alterari id, quod fertur. Neq; igitur generari, aut corrumpi. Horum autem nullum esse contingit: si cõtinuus non sit secundum quem mouet primũ mouens.

¶ In hoc textu, 56. tertia, eademque tripartita ratio. Haud enim satis duxit asserere, motum localem primum omnium esse, nisi & commóstraret cunctis modis esse primum, quibus res aliqua prior esse potest, quam alia. Trifariam enim id quidem contingit, videlicet, secundum existentiam: vt idem est prius, quo non subsistente, nec alia existunt, potest tamen absque aliorum consistentia subsistere, qua ratione vnum prius est, quam duo. Mox secundum tempus: vt id sit prius in præteritum, quod remotius est à præsenti: in futurum autem, quod est propinquius vt lib. 4. dictum est text. 129. Atque adeo tertio modo secundum substantiam: hoc est, secundum rei absolutionem & virtutem: vt actus prior est potentia: & perfectum imperfecto. (Quare quoniam.) Probat lationem secundum motum esse primo modo primam, hoc Syllogismo. Hoc, quod simpliciter est sempiternum, prius secũdum existentiam est illis, quæ genita sunt, & caduca: localis motus possibilis est esse in sempiternum continuus (vt in subsequentibus demonstrabitur, & nunc supponitur) reliqui autem motus, vt augmentatio, alteratio, & generatio caduci sunt, & fluxi, est ergo localis motus omnium primus. Maiorem autem explicat distinctione illa, quam text. 19. prænotauimus: nempe, quod continue, & semper motum esse, contingit, aut quia infiniti consequenter sibi succedunt: vt generationum vsu venit in sublunaribus rebus: & hic (vt illic dicebamus) non est proprie sempiternus: quia neque est posterior priori continuus, vt fiat ex ambobus vnus: alio modo vt sit omnino continuus: & hic inquit, melior est altero, quod autem melius est, id natura semper conatur, si possibile est: fit ergo, vt sempiternitas prior illa motus, hanc referatur, vt sine qua esse nequeunt mutationes reliquæ. (Nulla enim.) Probat quod vice versa motus localis non pendeat ex alijs generibus: quia nulla, inquit, necessitas est, vt id, quod secundum locum fertur, augeatur, aut alteretur, aut generetur, & corrũpatur: cum tamen horum nullum esse contingat sine motu illo, quo primum mobile fertur: est ergo ille motus prior secundum existentiam.

Textus. lvij.

Adhuc, tempore primam: perpetuis enim solum: competit moueri secundum hunc. Sed in vnoquoque eorum quidem, quæ habent generationem, loci mutationem necesse est postremum esse motuum, post enim generationem primum alteratio est, & augmẽtatio. Sed loci mutatio: iam perfectorum motus est. Sed alterum necesse est moueri secundum loci mutationem prius quod & generationis causa erit ijs quæ fiunt non generatum, vt id quod genuit, eo quod generatum est. Videbitur autem generatio vtiq; esse prima motuum: propterea quòd factã esse oportet rem primum, hoc autem in vno quidem quouis corũ, quæ fiunt, sic se habet: sed alterũ quid necesse est prius moueri, ex ijs quæ fiunt

quod

quod & ipsum non fit, & hoc alterum prius. Quoniam autem generationem impossibile est esse primam (omnia enim quæ mouentur, essent corruptibilia) manifestum est, quòd neque eorum, qui consequenter sunt, motuum vllus prior est. Dico autem consequenter: augmentationem, postea alterationem, & diminutionem, & corruptionem omnes enim: posteriores sunt generatione. Quare si neque generatio prior loci mutatione est: neq; aliarum vlla mutationum.

¶ Mox. text. 57. probat & tempore primum esse, ratione subiecti. Nam ille est primus omnium motus, qui mobilibus perpetuis congruit: reliqui siquidem tempore collabuntur, sicuti subiecta quæ illis mouentur. Itaque qualis est mobilis ad mobile, talis est ordo, secundum tempus, motus ad motum. (Sed in vnoquoque.) Præoccupatio est, qua obuiat latenti obiectioni: videntur enim alij motus, omnes esse tempore priores locali: experimur nanque in his inferioribus, & maxime in animalibus, quibus proprie conuenit seipsa de loco mouere, quod localis motus præsupponit omnes alios: nam esse rei quæ mouetur præsupponitur eius motui: ob idque non mouetur, nisi res existens. Et ideo generatio videtur prima, qua (verbi gratia) animal existit. Neque vero tunc statim solide mouetur secundum locum antequam per alterationem nutriatur ac deinceps ad debitum veniat augmentum, quo firmis robustisque membris possit se apte iuxta suam naturam mutare. Occurrit ergo Aristot. huic obiectioni per distinctionem, dicens, ordinem motuum considerari posse, vel ratione subiecti in singulis indiuiduis, quæ per generationem esse recipiunt: & secundum hûc ordinem militat argumentum. Vbi tu obiter contemplare, quemadmodum accidentia non recipiantur in materia, sed in toto composito: ea enim est causa, cur & substantia antecedat alijs accidentibus, & ob id generatio cæteris motibus. Si autem ordo consideretur in toto vniuerso, quod constat ex perpetuis & corruptibilibus, tunc, inquit, necesse est his labentibus motibus, lationem localem ante esse illius, scilicet mobilis, quod ingenitum sit. Ac si dixisset. Quoniam necesse est generans præfuisse genito (nec enim in infinitum progreditur) deueniendum est ad primum mobile ingenitum, quod cum sit ab his corruptorijs mutationibus immune, moueatur tantum secundum locum. (Videbitur autem.) Colligit ergo quod licet videatur generatio esse prima in rebus, quæ fiunt, propterea quod rem oportet prius esse, quam moueatur, nihilo secius necesse est alterum prius moueri ex his quæ fiunt, puta generans, quod itidem est de numero generabilium: quod quidem ipsum non fit dum generat: quia generare præsupponit esse: & hoc alterum, scilicet, & isto generante necesse est esse alterum prius, nempe illud, quod aliud genuit. Et sic ascendendo. At vero diceret nihilominus aduersarius; quod cum ascensus non abeat in infinitum, peruenietur ad primam generationem, quæ sit omnium prima specierum motuum ob hoc igitur subiungit. (Quoniam autem.) Vbi monstrat possibile esse, vt generatio sit motionum prima nam primus motus est ille, qui conuenit primo mobili: si autem primum mobile esset generabile, esset & corruptibile, & ac subinde omnia, quæ sub illo mouentur essent pariter corruptibilia. Si autem omnia essent corruptibilia, nulla esset causa perpetui, continuique fluxus, & ordinis generationum, vt supra monstratum est. Igitur quoniam generationem, inquit, impossibile est esse primam, manifestum est, quod neque vllus eorum motuum, qui eam consequuntur, sit primus, quandoquidem posteriores sunt generatione: vt augmentatio: & reliqui fluidi motus. (Quare.) Concludit itaque, quod si generatio est prior latione, hoc est, motu locali secundum tempus, fit, vt neque vllus alius motus, atque adeo localis omnium est primus. Sed dubium est profecto graue, quod hic mouet Commentator, & Albertus & reliqui circa propositionem Aristot. quod generatio est prior alteratione & augmentatione: nam vel hic loquitur ratione subiecti, & in eadem re, propterea, quod prius res fit per generationem quam secundum qualitatem vel quantitatem moueatur: & hoc non sufficit: nam cum hic habeatur sermo de priori secundum tempus, non obstante, quod motus localis sit secundum illam rationem subiecti posterior generatione simpliciter tamen eum asserit esse priorem: nihil ergo ad rem prioritas hæc ratione subiecti. Si autem intelligat, quod simpliciter generatio, sit secundum tempus prior alteratione, id apparet falsum: quippe cum generationi necessario præcedat alteratio: non quidem rei quæ gignitur, sed tamen subiecti, ex quo est generanda. Et sic videtur simpliciter secundum tempus alteratio prior: vel saltem (vt ait Commen.) neutra est altera prior: quia sicut ante omnem generationem fuit alteratio ita ante omnem alterationem fuit generatio. Albertus quidem concedit, quod vniuersaliter alteratio est prior secundum tempus, sed in eodem tamen subiecto prior est generatio. At profecto hoc est expresse contra Aristotelem, qui hic loquitur de priori simpliciter & vniuersaliter, dum ait lationem esse priorem generatione, quare cum non loquatur æquiuoce, alias nihil probaret, eodem modo accipit generationem esse priorem reliquis: siquidem inde infert lationem esse omnium primam. Ait ergo Comment. quod ratio prioris in rebus generabilibus debet accipi secundum ordinem rerum prædicamentorum, quæ sunt termini motuum: vnde cum substantia est prima, fit vt generatio sit etiam prima. Alberto tamen, & Nympho. & alijs non satisfacit Comment. quia putant eum per hoc tantum concedere, quod generatio sit prior natura, non autem tempore. Tamen arbitror, quod nulla alia possit responsio consistere, quam Commentatoris, si sane intelligatur. Meditatur enim, quod cum mundus secundum Aristot. fuerit ab æterno, non potest in hoc genere labentium motuum signari prius simpliciter secundum tempus: quia sicut ante omnem generationem necessaria est alteratio subiecti, ita illi alterationi præfuit alterans, quod per generationem recepit esse. Et ideo quisnam sit simpliciter prior, deprehendi non potest nisi ex natura terminorum, & quia substantia est prior accidente, generatio est prior alijs motibus. Etenim quanuis lationem localem probauit simpliciter esse primam secundum tempus, non tamen fuit re vera ante totum genus generationis, & alterationis: siquidem istorum series tam perpetua fuit, quam cœlorum orbiculationes. Sed tamen quia mobile ipsius est æternum, quod suapte natura corruptibilibus antefertur, intulit lationes esse priores tempore. Quare Comment. non dixit, quod generatio nô est prior tempore, sed quod est prior natura, & per

Accidentia in toto composito.

per se, alteratio vero secundum accidens, propterea, quod ex elementis non generantur mixta nisi per eorum qualitates. At vero in rei veritate confitendo mundum habuisse initium, quia res condi per generationẽ nequiuerant, eo quod nullum præfuerat subiectum, necessarium fuit post creationem vt primus generabilium motuum esset alteratio, facta applicatione agentis ad passum: quia nihil generatur, nisi præuia alteratione. Apud Aristotelem vero nusquam legisse memini, alterationem fuisse simpliciter priorem.

Textus. lviij.

¶ Omnino autem videtur id quod fit, esse imperfectum: & ad principiũ ire. Quo fit, vt quod generatione posterius est: natura prius sit. Vltimo autẽ, loci mutatio: inest omnibus ijs, quæ sunt in generatione. Qua propter viuentiũ alia quidẽ omnino immobilia sunt: propter indigẽtiam instrumenti. Vt plantæ, & multa genera animaliũ. Alijs aũt cum perficiuntur: inest. Quare si magis inest loci mutatio, ijs quæ magis nacta sunt naturam, & motus hic primus aliorum erit secundum substantiam.

¶ Probat quinta ratione motum localem esse primum etiam perfectione. Et syllogismus est. Id quod primo natura intendit, perfectius est: sed inter motus generabilium primo intendit localem, ergo. Posterior præmissa probatur, quia prior notissima est: cum naturæ semper intentio ad id, quod melius est, destinetur. Id quod est vltimum in progressu, est primum naturæ propositum, nã id, quod fit, semper est imperfectum, quandiu fit, eo quod ad suum pergit principium, idest, vt simile ei fiat, & ideo postremum quod attingit est sua perfectio: motus autem localis est postremus in generatione: excernimus enim in animalibus, quæ omnium sunt viuentium præstantissima, illa quæ imperfectiora sunt, non moueri localiter ob defectum instrumentorum, & organorum vt Conchilia. Perfectis autem animalibus prope ortum non ita datur expedite moueri quoad vegetentur, & formis sint viribus. Quare si latio magis inest ijs, quæ magis nacta sunt naturã, idest, quæ perfectiorem gradum naturæ nanciscuntur, fit, vt talis motus sit aliorum secundum substantiam, hoc est, suapte natura excellentior.

Textus lix.

¶ Et propter hæc, & quia minime motuum id quod mouetur dum fertur à substantia discedit. Secundum enim solum: nihil mutatur ab esse. Vt cum quid alteratur qualitas: cum vero augetur & diminuitur quantitas.

¶ Addit & secundam ad id rationem, quæ. 6. est in ordine. Motus ille est præstantior, per quem minus disceditur à substantia subiecti. i. minus ei nocumenti affertur, talis vero est motus localis, vt secundum quem nihil deperit subiecti: nam per motum alterationis immutatur qualitas; in motu augmentationis & diminutionis, quantitas: per generationem autem ipsa quoque substantia interijt, est ergo localis motus, præstantissimus.

Textus lx.

¶ Maxime autem manifestum est, quòd mouens ipsum seipsum: maxime secundum hunc mouet propriè, qui secundum locũ est. Et etiã dicimus hoc esse eorũ, quæ mouentur, & mouent principium: & primum ijs, quæ mouentur, id scilicet, quod ipsum seipsum mouet.

¶ Septima vtique eius ratio, quæ postrema est, sumitur ex dignitate subiecti: nam hoc genus motus propriè cõuenit his, quæ seipsa mouent: hæc autem sunt dignissima omnium generabilium: quoniam sola animalia mouent seipsa, ideo quod in sua potestate habent hac specie motus cieri, nam reliquis motibus alia præterea mouentur: ergo hic est motuum excellentissimus. Mox & idem per hoc confirmat, quod hoc (scilicet, motus genus) principium est eorum, quæ mouentur, & mouent, quandoquidem primum eorum quæ mouentur, & mouent, est cęlum, quod sola latione mouetur. Et præterea primum, inquit, ijs quæ mouentur, est seipsum mouens. Hic videri cuipiam posset Arist. insinuare, quod primũ mobile seipsum moueat: nam illud est mouentium primum, quod mouetur, sed tamen in contrarium aperta sua stat sententia, quippe, qui primum mouens nusquã suspicari visus est esse actum & formam primi mobilis, sed intelligentiam separatam.

Textus. lxj.

¶ Quod igitur loci mutatio primus motuum sit manifestum est ex his. Quæ autem loci mutatio prima sit: nunc demonstrandum est, simul autem & quod nunc, & quod prius suppositum est, quod contingit quendam motum cõtinuum esse & perpetuum, manifestum erit eadem methodo.

¶ In text. iam hoc. 61. præfixa conclusione: quod loci mutatio sit prima, descendit ad indagandum, quæ nam sit hæc prima loci mutatio: nam (vt libr. 7. text. 10. referebatur) complures sunt eius species. Atqui eadem, inquit, methodo & arte manifestum id erit, quod nunc & prius suppositum est, puta quod contingit quendam esse motum perpetuum & continuum.

Textus. lxij.

¶ Quòd igitur aliorum motuum continuum nullum contingit esse: ex his manifestum est. Omnes enim ex oppositis ad opposita sunt & motus & mutationes. Vt generationi & corruptioni: ens & nõ ens termini sunt. Alterationi autem: contrariæ passiones: Augmentationi verò & diminutioni, aut magnitudo & paruitas, aut perfectio magnitudinis & imperfectio. Contrarij autem sunt, qui sunt in contraria. Id autem quod non semper mouetur hac motione, existit autem prius, necesse est prius quiescere. Manifestum est igitur, quòd quiescet in contrario id quod mutatur. Similiter autem, & in mutationibus. Opponuntur enim generatio & corruptio simpliciter, & singularis singulari. Quare si possibile est simul mutari secundum oppositas: non erit continua mutatio, sed inter ipsas medium erit tempus, nihil enim differt contrarias aut non contrarias esse, quæ secundũ contradictionẽ sunt mutationes, si modo impossibile sit simul eidem adesse. Hoc enim rationi nihil vtile est, nec si non necesse est quiescere in contradictione, neque est mutatio quieti contrarium (non enim fortassis quiescit: quod non est, corruptio autem

est in non ens) sed si solum medium sit tempus, sic enim non est mutatio continua, neque enim in prioribus contrarietas, vtilis erat: sed non contingere simul esse. Nō oportet autem turbari: quod idem pluribus erit contrarium vt motus, & statui & motui qui est in contrarium, sed solum hoc accipere: quod opponitur quodammodo & motui & quieti motus contrarius. Vt æquale & mediocre: excedenti & ei quod exceditur, & quod non contingit simul oppositos esse: aut motus aut mutationes.

¶ At vero in text. 62. præstituit, quod nullum aliud genus motus præterquam localis fieri posſit vt sit perpetuum. Hoc autem quanuis probabiliter inde eliciatur quod dixerat lationem esse tempore priorem cæteris, non tamen adeo plane, vt non sit reddenda singularis ratio quandoquidem series horum motuum perpetua est.. Ante demonstrationem ergo premittit nonnulla, nempe omnes alios motus esse progressus quosdam puta motus aut mutationes ex oppositis ad opposita, vt lib. 5 text. 48. & lib. 6. in fine habitum est, nam generationis & corruptionis termini sunt ens & non ens: alterationis autem contrariæ passiones: vt calidum, & frigidum: augmentationis vero & diminutionis magnitudo & paruitas, seu potius perfectio & imperfectio eiusdem magnitudinis, vt in hominis statura puerilis & virilis seu minimus homo & maximus: nam si absolute accipias paruum & magnum in formica & elephante non sunt termini augmentationis eiusdem rei, hæc autem omnia sunt contraria: motus autem, quorum termini sunt contrarij, & ipsi sunt contrarij: vt in. 5. lib. præmonstratum est: ergo singuli horum motuum habent contrarium vt augmentatio, diminutionem: & generatio corruptionem: & denigratio, dealbationem: contraria autem non possunt esse simul: ergo dum aliquid nigrescit, non dealbatur: quod autem non dealbatur, quiescit quiete opposita dealbationi. Similiter autem in mutationibus generatio opponitur corruptioni: singularis, singulari, puta generatio hominis corruptioni eiusdem, ex his ergo constituit illic syllogismum. (Quare si impoſsibile.) Impoſsibile est duos motus contrarios simul esse: ergo dum vnus succedit alteri, vt frigefactio calefactioni, necesse est tempus intercipi, quo mobile quiescat, nam omne quod reflectitur, in puncto reflexionis quiescit: fit ergo, vt non posſit esse continuus motus. Quod si dicas, licet probe hoc conuincitur in motu composito ex duobus contrarijs: cur tamen vnus motus inter duo contraria non posſit esse perpetuus, vt calefactio, vel localis motus, hoc non demonstrat: Respondetur, hoc iam in fine sexti demonstratum reliquisse, quia inter duo contraria non potest esse latitudo infinita, quare neque motus infinitus. Et ideo sic præmisit quod id, quod non semper mouetur hac motione, si prius existebat, quiescebat. Et pari ratione cum fit reflexio, necesse est vt in termino prioris motus quiescat mobile sub illa forma, quam acquisiuit: quoniam latitudo acquisita per tempus, non potest tantum durare per instans. (Nec si non necesse est.) Occurrit cauillationibus, quas quis posset obijcere de mutationibus generationis & corruptionis, quarum termini non sunt contrarij, sed contradictorij, vt homo, & non homo, nec proprie homo modo genitus quiescebat in non homine: quia quod non est, nō quiescit, neq; absoluta corruptione rei post quiescet, quia corrumpitur in non ens: puta homo in non hominem. Respondet ergo, nihil referre quatenus ad propositum attinet, qualis sit oppositio, neque an sit vera quies, sed hoc tantum facit ad rem præsentem, quod sit medium tempus intersecans illas mutationes. Per hoc quippe satis conficitur, non esse in sempiternum perpetuas: quia neque in prioribus, scilicet in motu alterationis & augmenti contrarietas vtilis erat, idest, ad aliud conducebat, nisi vt indicaretur: non posse esse simul motus contrarios: id quod pariter indicat, contradictio terminorum in generatione & corruptione. (Non oportet autem.) Excludit ambiguitatem, quæ posset angere lectorem. Dixit nanque duo, quæ videntur secum pugnare: primum, quod illi motus sunt contrarij, qui habent contrarios terminos, & ideo non posse esse simul: alterum, quod nec motus & quies possunt esse simul, vbi insinuat contrariari etiam motum quieti atque adeo motum puta calefactionem contrariam esse duobus, scilicet infrigidationi, & quieti. Admonet ergo, ne quis conturbetur, an eidem duo contraria sint nec ne: quanuis quies non proprie contraria sit motui sed priuatiue opposita. Sed ait hæc omnia negotio præsenti non referre: siquidem satis est, quod motus opponitur, tam quieti, quam contrario, vt æquale & mediocre, puta virtus opponitur excedenti, & ei, quod exceditur, nam consistit virtus inter excedens & excessum: & quod non contingit, vt vel motus & quies sint simul vel duo motus contrarij.

¶ Amplius autem & in generatione & corruptione, etiam penitus absurdum esse videbitur, si factum confestim necesse est corrumpi, & nullo tempore permanere. Quare ex his vtiq; fides alijs fiet. Physicum enim est: similiter sese habere in omnibus. Textus. lxiij.

¶ In text. 63. adhibet rationem, quæ rem patentius demonstrat, nam generatio inquit, & corruptio, ad quas reliqui duo motus ordinantur non possunt connectere vnum perpetuum motum. Etenim in illis patentissima est pausatio & cessatio abscindens motum. Absurdum enim inquit, est penitus, id, quod factum est per generationem, eodem modo corrumpi, nec vllo tempore permanere. Quare per hoc (ait) quæ manifesta sunt fides habeatur oportet & alijs, nempe quod contingat quies inter contrarios motus. Enimuero Physicum & naturale est, vt similiter se habeant: nam sicut in generatione acquiritur substantia, ita & in alijs qualitas & quantitas, quæ sunt pariter accidētia, quæ permanent.

QVOD SOLVS MOTVS localis posſit esse perpetuus.

CAPVT. VIII.

QVOD autem contingit esse quē dam infinitum vnum existentem, & continuum, & hic est circularis nunc dicamus. Omne enim quod fertur mouetur aut circulari, aut recto, aut Textus lxiiij.

mixto, quare si neque illorum alter continuus est: neque illum, qui ex vtrisque compositus est, esse est possibile: quod autem id, quod fertur recto & finito, non feratur continuè, manifestum est, reflectitur enim reflexum autem recto: contrarijs mouetur motibus, contrarius enim secundum locum est, is, qui est sursum, ei, qui est deorsum, & qui est in ante, ei, qui est in retro, & qui est ad sinistram, ei, qui est ad dextram, loci enim contrarietates hæ sunt. Quis autem est vnus, & continuus motus: prius definitum est, quod is, qui est vnius, & in vno tempore, & in non differenti secundum speciem, tria enim sunt: & quod mouetur, & homo, aut Deus, & quando: vt tempus, & tertium id in quo, hoc autem est: locus, aut passio, aut species, aut magnitudo: contraria autem differunt specie: & non vnum sunt. Loci autem sunt dictæ differētiæ: signum autem est, quod motus contrarius, est, qui est ab. a. ad. b. ei qui est ab ipso. b. ad. a. quia stant & sistunt se inuicem si simul fiant, & in circulo similiter: vt qui est ab. a. ad. b. ei qui est ab. a. ad. c. sistunt enim si continui sint, & non fiat reflexio: propterea quòd contraria mutuò se corrumpunt & impediunt. Sed non is, qui est in latus, ei, qui est sursum.

¶Postquam capitul. præcedenti reprobauit motus aliorum generum, præter localem posse esse perpetuos & infinitos prosequitur in præsenti demonstrationem, quod neque omnis localis motus, sed ille prorsus qui est simpliciter circularis, potest perpetuitatem habere. Ad cuius euidentiam distingnit trifidam speciem localis motus. Est enim vel circularis, vel rectus, vel mixtus, vt qui fit per arcum, & qui fit per chordam, & qui ex ambobus conflatur. Et subdit, quod si neq; illorum alter continuus est, puta vel circularis vel rectus, multo ille minus, qui ex ambobus componitur: eadem enim erit prorsus ratio de motu reflexo, siue rectilineus sit, siue per chordam progressus progrediatur per arcum quod neutro modo esse potest perpetuus. Et ideo hoc tertio scilicet mixto, prætermisso, de duobus tantum prioribus disputat. Arguit ergo de rectilineo, quod non possit esse infinitus, & continuus, sed quod si est infinitus, non est continuus neque vnus. Et ratio, inquit, est, quia necesse est vt reflectatur. Supponit enim ex libr. 3. text. 56. quod non potest esse infinita magnitudo, per quam rectus fiat motus infinitus, per finitum autem spatium, quod vt ostensum est libr. 6. textu. 60. necesse est tempore finito absolui, non potest fieri infinitus motus, nisi identidem iterato gressu & regressu. Quod autem rectè reflexeque mouetur, contrarijs mouetur motibus: sunt enim in motu locali tres contrariorum differentiæ. scilicet sursum deorsum, ante & retro in dextrum & in sinistrum, si autem termini motuum contrarij sunt, fit vt & motus sint contrarij: ex duobus autem contrarijs non constat vnus motus, eo quod speciē differunt. Digreditur autem occasione huius ad ostendendum quot sunt necessaria ad motus vnitatem. Et enim (vt libr. 5. dictum est textu. 41.) vnus motus est, qui est vnius subiecti, in vno tempore, scilicet non interciso, & in non differenti secundum speciem: hoc est in re, vel forma eiusdem speciei. Tria nanque sunt in motu, scilicet, mobile quod mouetur, vt homo aut Deus, puta cœlum vel astrum, quod ab Empe. & sui temporis Philosophis appellabatur Deus, propter immortalitatem motus. Commemorat enim vnum mobile corruptibile, & alterum incorruptibile. Et præterea in motu est quando scilicet tempus: & tertium id in quo hoc, vt puta locus, si est motus localis, & passio seu species, si est motus alterationis, & magnitudo in motu augmentationis. Quæ omnia requiruntur esse eadem, vt motus sit vnus. Perspice quod cum text. 52. satis duxerit ostendere motum rectum & reflexum interrumpi media quiete ad probandum non esse continuum, hic nouam rationem abhibuit quæ est superioris explicatio & fundamentum, vt statim videbimus: nam quia illi motus differunt specie, non faciunt vnum numero. (Signum autem est) probat illam præmissam, scilicet, motus locales tendentes in oppositos terminos esse contrarios, puta illum, qui est ab. a. ad. b. illi, qui est ab. b. ad. a. & id ex conditione quodammodo contrariorum, quæ est, quod inuicem se propellant: nam si simul duo sibi obuiam proficiscantur, in occursu se inuicem sistunt. Nec id tantum in motibus rectilineis, verum & in circularibus, quos itidem contingit esse contrarios. vt si ab eodem puncto circuli puta. a. proficiscantur duæ muscæ versus semicirculos oppositos: cum vtraque egerit suum semicirculum, obuiabunt sibi in. b. puncto opposito interrumpentes suos motus. Quo fit vt sint motus contrarij. Ille autem, qui est in latus, puta ad dexteram vel sinistram, non est omnino contrarius illi, qui fit sursum, quandoquidem non se impediunt, quanuis sint diuersi.

Textus. lxv.

¶Maximè autem manifestum est, quòd impossibile est eum motum esse continuum, qui super recta fit linea, quia reflexum necessarium est stare: non solum super recta, sed etiam si secundum circulum feratur: non enim idem est: circulo ferri: & secundum circulum, est enim aliquando quidem vt id continuet, quod mouetur: aliquando autem vt in idem profectum vnde moueri cœpit, reflectatur iterum. Quod autem necesse est stare fides est non solum in sensu, sed & in ratione. Principium autem: hoc est, tribus enim existentibus principio medio, & fine: medium ad vtrunque ambo est, & numero quidem vnum: ratione vero duo. Amplius autem aliud est esse potentia: & esse actu. Quare rectè quodlibet signum eorum, quæ inter extrema sunt, potentia quidem est mediū, actu autē non est, nisi diuiserit hanc, & super stans iterum cœperit moueri, sic autem: medium ipsum principium fit, & finis, principium quidem posterioris: finis autem, prio-

ris. Dico autem : vt si. a. quod fertur stet in. b. & iterum feratur in. c. cum autem continuè feratur neque adesse, neque abesse potest. a. in. b. signo, sed solum esse in ipso nunc, in tempore autem nullo, nisi cuius ipsum nunc diuisio est, in toto. a. b. c. Si autem affuisse ponat aliquis & abfuisse, semper stabit. a. quod fertur, impossibile enim est simul & fuisse. a. in. b. & abfuisse, in alio, ergo & alio signo temporis: tempus igitur erit, quod in medio est, quare quiescet. a. in. b. Similiter autem, & in alijs signis, eadem enim ratio est, & in omnibus. Cum autem vtatur ipsum. a. quod fertur ipso. b. medio, & fine, & principio necesse est stare, propterea quod duo facit, similiter atque si cogitauerit, sed ab. a. quidem signo abfuit principio in. c. autem affuit: cum finierit & steterit.

¶In text. 65. adiungit secundam rationem supra tactam nimirum, quod sit impossibile motum rectilineum continuum esse in infinitum propter mediam quietem; quæ in articulo reflexionis dissecat illos motus. At quia neque motus circularis omnis est continuus: subiungit quod non solum super rectam lineam verum etiam super circulum contingit sectio motus, reflexionis causa. Ad cuius demonstrationem supponit non esse idem circulo ferri, & secundum circulum, ferri enim circulo, est ferri in orbem secundum perpetuam figuram circuli, quæ neque initium habet, neque finem: ferri autem secundum circulum, est complere vnum orbem quoad vsque reuertatur mouens ad punctum vnde soluit. Quod si non pertranseat, sed reuertatur, vt verso motu peragat eundem circulum, erunt illi quidem contrarij motus & se impedientes: vt patet ad sensum in muscis supra memoratis. (Quod autem.) Quoniam sæpe & sæpius resumpsit illud celebratum axioma. Id quod mouetur in tempore reflexionis quiescit, explicat id iam nunc subtili ratione Physica. Et ideo proponit, quod tale mobile stare fides, est non solum per sensum qui patenter differentiam percipit motus & quietis, verum & validissima ratione. Atqui vt euidentior res fiat, ostendit in linea recta necessarium esse, vt motus per quietem rumpatur, ex quo fides nobis fiat quietis reflexionis. Est enim in linea recta signare tria puncta, scilicet initium, medium, & finem, quæ sint. a. b. c. Item supponit aliud punctum esse medium lineæ potentia, & aliud actu, verbi gratia. Inter. a. &. c. quodcunque punctum signetur, est medium motus in potentia: sit tamen medium in actu, quando actu illic terminatur motus præteritus, & inde incipit futurus: ita vt seiungatur vnus motus ab altero, sicuti puncta, quæ potentia sunt in continua linea, fiunt actu: dum diuiditur. (Cum autem continuo feratur.) Explicat ergo cur cum mobile mouetur motu continuo super aliquam lineam, nullum medium punctum fiat actu, aut terminus præcedentis motus aut initium subsequentis, sed solum fit punctum in quo fit continuatio motus per mutatum esse illi respondens. Quod vt intelligas, recolenda tibi sunt quæ tractabamus libro sexto, cap. tertio, de quiete, & cap. quinto de terminis motus. Monstrabamus enim, motum non posse desinere per vltimum sui esse, sed per primum non esse neque incipere per primum sui esse, sed per vltimum non esse. Rursus notato, quod ad hoc, vt instans sit actu finis motus, non sat est, quod in illo non sit nunc motus qui proxime ante fuerat, sed quod nec tunc mobile moueatur, neque immediate post: quoniam motus non terminatur nisi per oppositam quietem, quæ (vt illic demonstratum ostendebamus) non potest esse in instanti, sicut neque motus, cuius est priuatio. Quare quiescere, inquit illic Aristotel. textu. 32. dicimus id: quod similiter se habeat nunc, & prius. Eodem modo ab hoc, vt aliquid incipiat moueri, non sat est: quod nunc non moueatur, & proximè post moueatur, sed quod neque nunc moueatur, nec proxime ante: vt præsens instans sit vltimum instans quietis. Ait igitur Aristoteles, quod id, quod continue fertur, neque adesse neque abesse potest. a. in. b. signo. A non est nunc nomen puncti (vt nuperrime) sed mobilis: hoc est non potest accedere & recedere in aliquo instanti medio, sed simpliciter esse in ipso, nunc non autem in tépore: nisi dicas id esse in tempore: quod est in nunc temporis, puta esse hodie quod est nunc. Ad esse ergo hic idem est: quod aduenisse, & stare mobile, tanquam in termino motus: modo quam proxime exposito. Hoc est ergo quod ait Aristotel. (Si autem adfuisse ponat aliquis abfuisse semper stabit. a. quod fertur.) Id est quiescet. Et subdit rationem: quia impossibile est simul & adfuisse & abfuisse in. b. nam hæc sunt duo contraria: quæ non possunt esse in eodem instanti.

Est autem hic locus, nunquam explicatus. Putaut enim quotquot viderim : mentem Aristotelis esse, inferre hanc contradictionem, quod siquid in eodem instanti accedit ad certum punctum & eodem instanti recedit ab illo, quod tunc simul adest & abest illi. Cum tamen nunquam hoc cogitauerit. Nam quod incipit moueri ab aliquo puncto (quod est recedere ab illo) non incipit per primum non esse in illo puncto & per consequens non abest tunc ab illo puncto. Etenim si mobile nunc non esset hic, & immediate ante fuisset daretur primum esse motus, sed incipit moueri per vltimum esse in illo, quod est vltimum esse quietis & vltimum non esse motus: non ergo vult Aristoteles quod repugnet adesse & abesse mobile in eodem instanti, propterea quod inde sequatur esse in illo & simul non esse in illo: sed propterea quod si adest hoc est accedit tanquam ad terminum necesse est quod sit nunc in illo & pariter immediate post. Nam adesse in proposito quod maxime notandum est: non significat simpliciter esse, sed opponitur huic quod est transire. Vnde vt iam nunc docuit Philosophus quandiu res mouetur nulli adest puncto spatij quod est in potentia, sed transit per omnia, sed illic duntaxat adesse dicitur vbi cessat motus. Et ideo adesse est accedere & motum finire. Et abesse est recedere & abire. Quapropter: quod abest nunc est hic & non immediate post hoc erit: esse autem posthac & non esse posthac cum sint contraria non possunt eidem instanti competere. Subditur ergo in alio ergo & in alio signo temporis videlicet necesse est accedere & recedere. Et cum neutiquam sint duo instantia immediata fit vt tempus inter sit medium in quo quiescet. a. in. b. quod ideo. b. signum non est possibile esse instans sed tempus. Accedit quip-

A. b. c.

dit quippe mobile in instanti initiatiuo quietis, & recedit in instanti terminatiuo eiusdem. Quocirca quando dicitur, id quod mouetur in puncto reflexionis quiescere, non accipitur punctum pro indiuisibili, nisi quod in illo puncto incipit quies. Præterit autem subsumptionem & conclusionem destinatam, veluti res planissimas. Reliquit inquam pro compertissimo, quod dum mobile recta mouetur per certam magnitudinem, & à puncto terminatiuo reuertitur absoluit totam latitudinem, peruenitque ad terminum: atque adeo illic terminatur eius motus, & inde inchoatur alter: hac enim de causa præstituit illos motus esse contrarios & differentes specie. Fit ergo vt inter instans terminans primum motum, & alterum vnde inchoatur reflexus, interest temporalis quies, licet sensu vix perceptibilis: ob idque imbecilli tenuisque experientiæ adiecit rationem.

Textus. lxvj.

¶Quapropter: & ad dubitationem, hoc est dicendum, si enim sit linea. e. lineæ. f. æqualis, & a. feratur continuè ab extremo ad. c. simul autem sit. a. in. b. signo, &. d. feratur ab extremo ipsius. f. ad g. regulariter & velocitate eadem ipsi. a. ipsum. d. ante veniet ad ipsum. g. quam ipsum. a. ad. c. prius enim se mouens & discedens: prius venire necesse est. Non ergo simul abfuit. a. in. b. & abfuit ab eodem, quapropter posterius fit si enim simul non posterius erit sed necesse erit stare: Non ergo ponendum est: cum. a. affuit in. b. ipsum. d. moueri simul ab extremo ipsius. f. si enim affuerit. a. in. b. erit & abfuisse, & non simul: sed erat in sectione temporis: & non in tempore. Hic igitur est impossibile sic dicere in continuo: sed in eo quod reflectitur: necesse est sic dicere. Si enim. g. feratur ad ipsum. d. & iterum reflectens deorsum feratur: extremo. d. fine & principio vtetur vno signo vt duobus. Qua propter stet, necesse est: & nô simul affuit in ipso. d. & abijt a. ipso. d. ibi enim simul esset, & non esset: in eodem nunc.

¶Mox maioris claritatis causa prædictorum appendet quasi corollarias, trium dubitatorum solutiones. Primum est. Si sint duæ lineæ prior. a. b. c. posterior. d. e. æqualis. b. c. puta medietati prioris: mobile autem. f. moueatur continuo ab. a. ad. c. Tamen cum primum attigerit punctum. b. tunc. g. alterum mobile incipiat moueri à puncto. d. alterius lineæ eadem prorsus celeritate. Aliter istæ literæ ab alijs disponuntur, sed tamen descriptio hæc Argyropili est perspicua, & mentis Aristotel. fidelis index. Tunc est argumentum, obscurum quidem, sed hoc tamen pacto meditandum. Si dederis. f. dum attingit. b. punctum illuc accedere, indeque recedere, acsi. b. esset actu terminus, puta finis & principium duorum motuum tunc. g. citius perueniet ad. e. terminum suum quam. f. ad. c. nam prius fuit discedens. a. d. quam. f. a. b. & hoc compertissimum habet Aristotel. nam si in illo instanti, quo primum. f. attingit. b. cœpit moueri. g. per vltimum non esse motus, citius abscessit inde quam. f. cuius motus fuit illic intercisus. (Non ergo.) Ex hac ergo experientia infert, quòd si. f. vt tu concedis, accessit illo pacto ad. b. & recessit ab eodem, non fuerunt simul accessus & recessus: hac enim de causa posterius deuenit ad. c. quam. g. ad. e. si enim simul fuisset accessus & recessus, non posterius peruenisset ad terminum: sed quia si accessit & recessit, necesse erat stare, inde fuit, quod posterius recessit quam. g. (Non ergo ponendum est.) Sequitur responsio, quod cum falsum sit. f. posterius recessisse. a. b. quam. g. ab. e. posteriusue peruenisse ad terminum consequens est, vt retineamus sententiam superius definitam, scilicet, quod. f. non affuit in. b. tanquam in puncto actu medio, idest terminante motum, atque adeo. g. non cœpit moueri quando. f. affuit, idest accessit: nam alias debuisset idem. f. etiam abscedere, & non simul, & idcirco retardaretur, vt mõstratum est (Sed erat.) Scilicet. f. in puncto. b. tanquam in sectione temporis, scilicet in nunc indiuisibili & non in tempore pausante motum, atque adeo (vt supra expositum est) non affuit, sed transiuit per. b. (Hic igitur, inquit, in continuo impossibile sic dicere) quod in puncto medio vllo pacto terminetur motus. (Sed in eo quod reflectitur necesse est sic dicere.) Si enim. g. feratur vice versa ascendendo ab. e. puncto ad. d. & illo vtatur vt fine & principio dum reflectitur & recedit ab extremo. d. ad. e. necesse est vt quiescat in puncto. d. alias simul & accederet & recederet: quod probatũ est esse falsum, vnde consequitur corollarium: quod si simul dum. g. incipit ascendere ab. e. ad. d. f. incipiat ascendere. a. c. vsque ad. a. citius. f. perueniet ad. a. perpetuo ascensu, quam. g. ascendat vsque ad. d. & descendat iterum ad. e. & hoc propter quietem interceptam in. d.

Textus. lxvij.

¶At vero quæ olim illata fuit solutio: non dicenda est, non enim contingit dicere quod est in. d. ipsum. g. in sectione, neque autem affuit, neque abfuit, necesse enim est ad finem venire: qui actu est, non potentia, quod igitur in medio est, potentia est: hoc autem actu, & finis quidem à deorsum: principium autem, de sursum. Et motum ergo similiter: necesse est ergo stare: quod reflectitur super recta non igitur contingit: continuum motum esse perpetuum super recta. Eodem autem modo occurrendum est, & ijs, qui interrogant Zenonis rationem, & volunt si semper dimidium transire oportet: hæc autem infinita sunt, infinita autem transire impossibile est. Aut vt eandem hanc rationem quidam aliter interrogant, volentes simul cum quid mouetur, dimidium prius numerare cũ adest secundum vnum quodque dimidium, quare cum pertransierit totam: infinitum accidit numerasse numerum: hoc autem in confesso est: impossibile esse.

¶In priori parte. tex. 67. quam non erat operæpretium dissectam esse à superiori text. explicatius repë-

tit idem responsum, dicens, quod in motu reflexo non est dicenda illa solutio, quæ olim, idest, quæ prius in motu continuo: videlicet: quod. g. cum reflectitur in puncto. d. non est illic, nisi velut insectione: vt puta in nunc indiuisibili, & quod neque adfuit neque abfuit, hoc est neque accessit neque recessit, sicut respondimus de mobili. f. in punto. b. continui motus. Quoniam necesse est, inquit, ascensum illum rectum ad finem venire, qui est actu, non solum potentia. Quod igitur in medio est (scilicet continuæ magnitudinis) potentia est medium, hoc autem vt pote. d. est medium in actu: nimirum finis magnitudinis, quæ est à deorsum, & principium illius, quæ est de sursum. Et eadem ratione est finis & principium motuum, vt pote ascensus ac descensus. Et sic concludit necessario stare, hoc est, quiescere id quod reflectitur super recta linea, atque adeo non contingere motum rectilineum esse perpetuum (eodem autem modo.) In secunda particula, vbi aptius designaretur textus per eandem doctrinam diluit sophisma Zenonis Eleat. quam aliter eluserat in libr. 6. textu. 19. vbi responsionis huius loci admonuimus lectorem. Arguebat enim Zeno suam ludicram opinionem, quod nihil mouetur, præter quam alijs sophismatibus, & hoc quoque. Infinita non possunt pertransiri, in quacunque quantitate sunt infinita dimidia: nam est vnum dimidium totius, & aliud dimidium prioris medietatis, & sic in infinitum: ergo nihil mouetur. Vel sic, quia eodem recidit. Infinita non possunt numerari: id autem, quod transit vnã magnitudinem, prius numerauit eius medietatem, & priusquã illam, medietatem eius, & sic in infinitum: ergo vel numeratur numerus infinitus, quod est impossibile, vel nihil mouetur.

Zenonis sophisma.

Textus. lxviij.

¶In primis ergo de motu sermonibus, soluebamus: quia tempus infinita habet in seipso: nihil enim absurdum est, si in infinito tempore infinita transit aliquis, similiter autem infinitum & in longitudine est, & in tempore. Sed hæc solutio, ad interrogantem quidem se habet sufficienter, interrogabatur enim si infinito contingit infinita transire, aut numerare, ad rem autem ipsam atque veritatem, non sufficienter: si enim aliquis dimittens magnitudinem, & interrogationem si infinito tempore contingit infinita transire, interroget de ipso tempore hæc (habet enim tempus, infinitas diuisiones) non amplius sufficiens erit hæc solutio, sed verum illud dicendum est: quod quidem diximus in nuper dictis sermonibus. Si enim aliquis continuam diuiserit in duo dimidia: hic vno signo tanquam duobus vtitur, facit enim ipsum: & principium & finem, sic autem facit: & qui numerat, & qui in dimidia diuidit. Sic autem diuidente: neque erit continua linea, neque motus: continuus enim motus, continui est, in continuo autem insunt quidem infinita dimidia, sed non actu, sed potentia. Si vero faciat actu, non faciet continuum, sed stabit, quod quidem in numerante dimidia: manifestum est quod accidit, vnum enim signum; necesse est ipsi numerare duo, alterius enim dimidij principium, alterius autem finis erit: si non vnam numeret continuam, sed duo dimidia. Quare dicendum est ad interrogantem si contingit infinita transire, aut in tempore, aut in longitudine: quod est quidem sic, est autem non sic: actu enim si sint non contingit, potentia autem contingit: qui enim continue mouetur secundum accidens infinita transiuit, simpliciter autem non: accidit enim lineæ infinita dimidia esse, substantia autem ipsa altera est, & esse.

¶Subijcit in textu. 68. responsum, vocat autem primos sermones de motu, sex superiores libros: & in sexto sophisma hoc potius infringens, quam soluens respondebat, quod quemadmodum in magnitudine dantur infinitæ partes, ita & in tempore: quo circa nihil absurdi accidet, si tempore certo emetiatur mobile certum spatium. Sed hæc, inquit, solutio ad interrogantem quidem se habet sufficienter: satisfacit enim per dicta ipsius arguentis: nam qui admittit infinita media in magnitudine finita is negare nequit in finita in tempore. Ad rem autem nulla est responsio. nam si omisso spatio, arguatur de tempore, quod non posset pertransiri, vt cuius infinita sint media, tunc hæc solutio non consistit. Sed respondendum est sicut iam modo dicebamus: videlicet, quod qui magnitudinem, per quam fit motus, actu diuidit in duo dimidia, & prius dimidium in duo, &c. iam tunc vtitur puncto magnitudinis in actu, tanquam fine prioris partis & initio sequentis: atque pari ratione diuidit & motum: nam motus continuus non est, nisi fiat super quantitatem continuam: si vero arguens non actu diuidat magnitudinem, tunc in illa non sunt infinita in actu, sed solum in potentia, quæ ideo non numerantur, neque pertranseuntur seriatim & per ordinem, sed quouis puncto signato, iam fuerunt infinita transmissa. (Quare dicendum est.) Respondendum ergo inquit, est sub distinctione, cum à parte Zenonis interrogatur, an liceat pertrãsiri infinita, seu in magnitudine seu in tempore quod non contingit pertransiri infinita in actu eo quod neque continuum potest actu diuidi in omnem suam partem: possunt autem transiri infinita in potentia: illa autem sunt infinita quodammodo per accidens propter infinita mediantia puncta, quæ sunt tantum in potentia: sed tamen ipsa inquit, linea per se finita est, atque adeo altera, id est, differens substantia & esse ab ipsis punctis: quoniam linea non componitur ex indiuisibilibus. Dicitur autem linea differre substantia à puncto, quia linea, directe est de prædicamento quantitatis, puncta vero non nisi reductiue. Et differt etiam esse quia linea coexistit corpori, per quam ideo potest fieri motus, non autem per puncta.

Textus. lxix.

Manifestum autem est, & quod nisi aliquis faciat temporis signum (quod prius & posterius diuidit) semper posterioris ad ipsam

ſam rem: erit ſimul idem ens & non ens, & quando factum erit non erit ſignum, igitur vtriuſque commune eſt, & priori & poſteriori: & idem & vnum numero, ratione autẽ non idem: huius enim, finis eſt: alterius autem, principium: id ipſam autem rem, ſemper poſterioris paſsionis eſt. Sit tempus: in quo. a. c. b. res: in quo. d. hæc in. a. quidem tempore, alba: in. b. vero, non alba, in. c. ergo: alba & non alba. in quolibet enim ipſius. a. verum eſt dicere, albam, ſi toto hoc tempore erat alba: & in. b. non albam. c. autem: in vtriſque, non ergo dandum eſt, in toto: ſed præter vltimum nunc in quo. c. hoc autem iam poſterius, & ſi fiebat non album, & corrumpebatur album in toto. a. factum eſt aut corruptum in. c. quare album aut non album, primum in illo verum eſt dicere: aut cum eſt factum non erit & cum corruptum eſt, erit: aut ſimul album, & non album, ens & non ens eſſe, neceſſe eſt. Si vero quod fuerit prius non ens, neceſſe eſt fieri ens: & cum ſit ens non eſt poſsibile in impartibilia tempora diuidi tempus, ſi enim in. a. tempore, fiebat. d. album, factum eſt autem ſimul & eſt in altero impartibili tempore ſed contiguo in. b. ſi in. a. fiebat non erat, in. b. vero eſt: generationem oportet eſſe quandam mediam. Quare & tempus erat in quo fiebat non: non enim eadem ratio erit, & ijs qui non impartibilia dicunt: ſed ipſius temporis in quo fiebat, factum eſt & eſt, in vltimo ſigno cui nullum eſt contiguum aut conſequenter: impartibilia autem tempora, conſequenter ſunt, manifeſtum autem eſt ſi in. a. toto tempore fiebat, quod non eſt maius tempus in quo factum eſt, & fiebat quam id, in quo toto ſolum fiebat.

¶In text. 69. per idem documentum ſatisfacit tertiæ dubitationi: vbi oſtendit, id quod generatur, incipere eſſe per primum ſui eſſe, atque id quod corrumpitur, deſinere per primum non eſſe. Ait ergo manifeſtum autem eſſe, quod niſi quis fecerit ſignum quod diuidat tempus prius & poſterius, ſcilicet illud, in quo fit generatio, & illud in quo facta eſt, taliter, vt illud ſignum pertineat ad poſteriorem paſsionem: ideſt, in generatione ſit primum eſſe geniti, in corruptione autem primum non eſſe rei corruptæ, continget vt ſit ſimul ens & non ens. Item conſequens fiet, quod id, quod factum eſt, non ſit quando factum eſt verbi gratia, fiat ex aere ignis in tempore. a. b. c. ita vt in. a. ſit aer, duretque generatio vſque ad. c. & inde iam ſit ignis. Dicit quod ſignum illud medium. c. vtrique eſt commune: ſcilicet priori tempori generationis, & poſteriori quo facta eſt generatio: nam in illo vniuntur ambo tempore: atque adeo illud inſtans, vnum quidem numero eſt, ſed ratione, duo, puta finis prioris temporis, in quo fit generatio, & initium poſterioris in quo facta eſt. Si tamen referatur ad rem, quæ mouetur, erit quidem ſemper poſteriori paſsionis: hoc eſt, ſimiliter ſe res habebit, in illo, & in tempore ſequenti. nempe quod ſi ex aere tunc generatur ignis erit. c. primum non eſſe ignis, qui inde permanebit & primum nõ eſſe aeris qui inde non erit, Format ergo Ariſtotel. argumentum ſic. Si res ex alba ſit non alba, tunc cum in. a. quidem tempore terminato a. d. c. erat alba: in tempore vero. a. c. vſque ad. b. eſt non alba: videtur contingere vt in. c. medio ſit alba & non alba, eo quod. c. ſit inſtans commune vtrique tempori. (Non ergo dandum eſt.) Reſponſio ergo eſt, quod non eſt concedendum in toto. a. fuiſſe alba vſque ad terminum incluſiue, ſed in toto præter terminum in quo eſt. c. hoc autem iam poſterius: hoc eſt, ad poſteriorem paſsionem pertinet, vt videlicet iam non ſit album. (Et ſi fiebat.) Hoc eſt cum in illo toto tempore. A. ex albo fiebat non album & corrumpebatur album, ſequitur vt in. c in toto factum iam ſit non album & corruptum album. Quare album, inquit, aut non album primum in illo, ſcilicet, in. c. verum eſt dicere. Hoc eſt ſi ex non albo fiebat album, illud eſt primum eſſe albi: ſi autem contra ex albo fiebat non album, illud eſt (primum) eſſe non albi. (Aut cum eſt factum.) Aut ſi hoc inquit, tenueris, continget tibi vt res, cum facta ſit, non ſit, & cum fuerit corrupta, ſit: nam in illo inſtanti. c. res quæ fiebat, facta eſt: quam ſi negaueris illic eſſe, iam quod factum eſt, non erit, & res quæ corrumpebatur, tunc iam eſt corrupta: quare niſi dederis illud eſſe primum non eſſe, dabis ſubinde rem eſſe quando eſt corrupta. (Aut ſimul.) Hoc eſt, aut relaberis in primum abſurdum: ſcilicet, quod tunc ſimul res erit alba & non alba. Reſolutio elucidatioque huius rei eſt hæc, quod ſicut de motu locali dictum eſt, quod ſi res mouetur ab. a. in. b. qui ſit terminus motuum, in. b. primum verum eſt dicere eſſe in termino per primum non eſſe motus, ita ſi res alba ſit. ab. a. vſque ad. c. in c primum verum eſt dicere eſt alba: cuius vtique ratio in ſumma eſt, quod cum motus non terminetur intrinſece per vltimum eſſe, ſed extrinſece per primum non eſſe: & generatio, quanuis non ſit motus eſt tamen ipſius terminus, ſit vt ſi aer per alterationem corrũpatur in ignem, alteratio illa corrumpetur extrinſece per primum eſſe ignis, quod eſt primum non eſſe aeris. De hac autem materia in primo de generatione. (Si vero quod.) Hæc eſt ſecunda pars text. qua ex dictis elicit corollarium, non eſſe poſsibile, vt tempus diuidatur in impartibilia: aut componatur ex illis. Nã alias detur. v. g. quod. d. in. a. tempore indiuiſibili fiebat ex non albo album: tunc arguitur ſic. Si in. a. fiebat album, non erat tunc album, quia quod fit: non eſt: ergo neceſſe eſt deſignare alterum poſterius tempus puta. b. priori contiguum, ſi in quo primo ſit album: quod quidem tempus per te pari ratione eſt indiuiſibile: & cum à nõ eſſe ad eſſe nequeat fieri tranſitus ſine mutatione, neceſſe eſt inter. a. &. b. interiacere tempus, quo fiat illa generatio. Dens ergo tempus medium, quod cum, te authore, neceſſe ſit pariter eſſe indiuiſibile: idem recurrit argumentum de illo tempore. c. nam ſi in illo ſit album, nondum tunc

erat album: & cum modo sit album, necesse est signare aliud intermedium, in quo mutabatur de non albo in album: & sic in infinitum. Cum autem infinita non possint hoc pacto absolui, fit vt impossibile sit mutatio de non albo in album. (Non enim eadem.) Respondet ergo, argumentum nihil contra nos militare, quippe qui non admittimus impartibilia tempora: nam respondebimus, quod res facta est & existit in vltimo signo ipsius temporis, in quo fiebat. Itaque motus, in quo fiebat, terminetur extrinsece ad illud instans, in quo facta est: cui quidem instanti non est aliud contiguum, sed inter quæcunque duo interstat tempus. Qui vero admittunt insectilia tempora, fateri coguntur, illa esse contigua. (Manifestum autem est.) Infert ex proximo corollarium alterum: vt puta tempus in quo res fit, & facta est, non esse maius toto illo, in quo fiebat, nam cum instans, in quo primum res facta est, sit indiuisibile indiuisibile, non auget elapsum tempus, in quo fiebat. Illi autem, qui fatentur tempus componi ex indiuisibilibus, dicere compelluntur, quod indiuisibile per appositionem indiuisibilis excrescat: vt libro. 6. præmonstratum est.

Textus. lxx.

¶Quibus igitur aliquis tanquam proprijs credet rationibus: hæ & huiusmodi quædam sunt. Rationaliter autem considerantibus: & his videbitur alicui idem hoc accidere. Omne enim quod continue mouetur, si à nullo prohibeatur, in quod quidem venit secundum loci mutationem, in hoc & prius ferebatur. Vt si ad. b. venit, ferebatur ad. b. & non cùm prope erat, sed mox vt cœpit moueri, cur enim magis nunc quam prius? similiter autem, & in alijs. Quod autem ab. a. ad. c. fertur, rursus veniet ad. a. continue motum. Cum ergo ab. a. ad. c. ferebatur: tunc & ad. a. fertur eo qui. a. c. est motu. Quare simul contrarij enim sunt: qui secundum rectam fiunt. Simul autem & ex hoc mutatur: in quo non est, si igitur hoc impossibile est, necesse est stetur in. c. non est ergo vnus motus, qui enim statu intercipitur: non est vnus.

¶Concludit ergo in hoc tex. 70. motum reflexum nequire esse perpetuum: idque rationibus proprie sumptis ex eius natura: proponitque idem confirmare dialectice (id quippe sonat rationabiliter) puta rationibus generalibus à natura contrarietatis petitis: quæ sunt quatuor. Prima innititur proprie in motu locali. Id quod continue secundum locum mouetur, si à nullo in medio motu prohibeatur, continue fertur in terminum & scopum illius motus vt si feratur in b. semper intentio mobilis fertur in. b. non modo quando prope est, sed statim ab initio, ex quo motum inchoauit, quia nulla est ratio cur magis feratur in. b. quando appropinquat, quam dũ longius aberat. Neque id quidem proprium est motus localis, verum aliorum quoque commune. Si ergo quod ab. a. proficiscitur in. c. & rursus reflectitur ad. a. continuo mouetur, vt tu largiris, qui dum negas, quiescere in puncto. c. fateris vnicum esse totum motum continuum, fit vt ab ipso protinus exordio quo mobile profectum est ab. a. semper feratur in ipsum. a. ad quem terminũ per. c. medium motu vno fertur. Et ex consequenti sequitur, vt simul moueatur motibus contrarijs, puta ab. a. in. c. & a. c. in. a. Et rursus sequitur aliud absurdum, quod mobile antequam sit in. c. moueatur. a. c. in. a. igitur cum hæc impossibilia sint, necesse est, concedere tale mobile quiescere in. c. inibique interrumpi motum, atque adeo non esse eundem.

Textus. lxxj.

¶Amplius autem: & ex his manifestum est vniuersaliter magis de omni motu: si enim omne quod mouet, moueatur aliquo dictorum motuum, & quiescat aliqua oppositarum quietum (non enim erat alius præter istos) quod autem non semper mouetur secundum hunc motum, dico autem qui cunque sunt diuersi specie, & non si qua pars est totius: necesse est prius quiescere secundum oppositam quietem, quies enim: priuatio motus est. Si igitur contrarij quidem motus sunt, qui secundum rectam fiunt, simul autem non contingit moueri contrarijs motibus: quod ab. a. ad. c. fertur non vtique feretur simul & ab ipso. c. ad. a. Quoniam autem non simul fertur, mouebitur autem secundùm hũc motum: necesse est prius quiescat apud. c. hæc enim est: opposita quies ei, qui est. c. motui. Manifestum igitur est ex ijs, quæ dicta sunt, quòd non est continuus motus.

¶Secunda ratio supponit principia quædam vniuersalius in quocunque genere motus. Supponit inquam tantum esse tria genera motus (vt libr. 5. ostensum est) præter quos nullus est alius. Et rursus supponit omne quod mouetur aliqua specie horum motuum, necesse esse prius quiescere quiete opposita vsque ad illud temporis punctum, quo moueri cœpit. Cuius gratia exempli accipiantur, inquit, duo motus qui distinguantur specie, vt dealbatio & denigratio, vel calefactio, & non tantum differant tanquam duæ partes eiusdem motus. Nam quando inchoatur secunda pars dealbationis, non est necesse vt illic quiescat mobile, sicut quando incipit distinctus motus specie. Tunc formatur ratio conuersiua superioris, nam alia deducebat respondentem ad impossibile, hæc autem assumit contrarium conclusionis. Motus contrarij nequeunt esse eodem tempore simul: motus ab. a. ad. c. & a. c. ad. a. sicut contrarij: ergo non possunt esse simul. Rursus, ergo quanto tempore mobile ferebatur ab. a. ad. c. non ferebatur. a. c. ad. a. atque adeo quiescebat quiete opposita. Nam duorum priuatiue oppositorum, quandiu vnum abest, alterum in est: & ideo cum quies & motus priuatiue opponantur, quando mobile non mouebatur. a. c. ad. a. quiescebat quiete contraria vsque ad punctum. c. & per consequens non fit vnus motus ex illo, qui est ab. a. ad. c. & altero. a. c. ad. a.

¶Amplius

Textus. lxxij.

¶Ampliùs autem & hæc ratio magis propria est ijs, quæ dicta sunt simul enim corruptum est non album: & factum est album. Si igitur cōtinua alteratio est ad album: ex albo, & non manet aliquo tempore, simul corruptū est non album, & factum est non album, trium enim erit idem tempus.

¶Tertia ratio constituitur in contradictione generationis & corruptionis. Quæ sic procedit ad impossibile, si motus directus & reflexus vnus essent continuus, supponantur esse ex albo in nigrum, & ex nigro in album. Et pariter supponatur, idem esse, corrumpi non album, & fieri album: nam corruptio vnius contrarij, est factio alterius. Tunc sic. Si motio ex albo in non album continuatur illi reflexo ex noń albo in album, sequitur (vt monstratum est in ratione prima) quod statim à principio fiebat motus ex albo in album: ex quo fit rursus, quod simul eodem tempore corrumpitur non album, & fit non album. Nam motio ex non albo in album, quæ est corruptio non albi, simul erat cum motione ex albo in non album, quæ est factio non albi. Enimuero secundum opinionem tria hæc concurrunt simul, scilicet, fieri album, & corrumpi non album, & rursus ex non albo fieri album. Ex quo fit, vt non solum contrariæ, sed contradictoriæ actiones sint simul, puta corruptio & generatio eiusdē. Et quia in contradictorijs patentior fit repugnantia naturæ, quam in contrarijs, ait hanc rationem esse magis propriam, quam superiores, hoc est, quæ maiori demōstratione rem euincit.

CAPVT. IX.

Fragmentū eiusdē tex.

AMpliùs non si continuum est tempus: & motus, sed consequenter, quomodo enim erit vltimum idem contrariorum, vt albationis & denigrationis.

¶Fragmentum hoc superioris textus, quo quarta continetur ratio, poterat quidem in calce superioris capituli collocari: haud tamen inepte initium fit capituli noni, propterea, quod hæc ratio ansam præbet subsequenti disputationi de motu circulari. Est ergo ratio quarta, qua respondetur rationi contrariæ. poterat enim quis arguere, quod cum tempus amborum motuū ab. a. ad. c. & c. ad. a. fit continuum ipsi etiam motus constituant vnum continuum. Respondet, inquam consequentiam nullam esse, vt. 5. lib. præhabitum est. Possunt quippe duo contrarij motus sibi succedere, vt albatio denigrationi, in eodem continuo tempore, qui tamen non possunt esse continui. Nam contrariorum, inquit, quomodo erit vnum vltimum, puta vnum punctum quo iungantur? Quasi dicat, nequaquam.

Textus. lxxiij.

¶Qui autem super circularem fit: erit vnus & continuus: nihil enim impossibile contingit: quod enim ex. a. mouetur: simul mouebitur ad. a. secundum idem propositum, ad quod enim veniet: & mouetur ad hoc, sed non simul mouebitur contrarijs neque oppositis: non enim omnis qui est ex hoc: ei qui est ad hoc contrarius est aut oppositus. Sed contrarius quidem est: qui super recta fit, huic enim est contrarius, secundùm locum, vt qui secundum diametrum fit: distat enim plurimum.

Oppositus autem est: qui est secundum eandem longitudinem. Quare nihil prohibet: continue moueri: & nullo tempore deficere. Circularis enim motus est, qui ab eodem in idem, rectus autem: qui ab eodem in aliud. Et qui in circulo quidem fit: nunquam in eisdem est: qui vero secundum rectam, sæpè in eisdem. Eo igitur, qui semper in alio & alio fit, contingit moueri continuè: eo vero qui in eisdem sæpe: non contingit, necesse enim esset: simul moueri oppositis. Quare neque in semicirculo, neque in alia circūferentia vlla contingit moueri continuè, sæpè enim necesse est: secundum eandem moueri, & contrarijs mutari mutationibus, non enim copulatur principio finis, qui autem circuli est, copulatur: & solus est perfectus.

¶Postquam demonstrauit, quod nullus motus localis rectus potest esse continuus in perpetuum, hoc est in infinitum propterea quod non potest dari spatium infinitum: per quod motus rectus protrahatur, & tamen motus rectus & reflexus non faciunt vnum, prosequitur vt demonstret, circularem posse esse vnum & perpetuum. Facit autem in hoc textu duas rationes, quæ sumuntur ex duobus contrarijs principijs ad superiora, & fundantur in duabus proprietatibus contrariorum. Prior est hæc. Illud est possibile, ad quod nullum sequitur impossibile: ex hoc autem quod circularis motus sit perpetus, nullum sequitur impossibile: ergo illud est possibile. Probatur minor nam ratio impossibilitatis in motu recto & reflexo erat hæc, quod si motus ab. a. ad. c. & a. c. ad. a. erar vnus fiebat consequens, vt statim ab initio mobile moueretur ab. a. ad ipsummet. a. hoc autem non inconuenit in motu circulari: quinuero est proprietas eius, vt fiat ab eodem puncto in idem punctum. Etenim quod circulariter mouetur, secundum eundem aspectum & partium positionem reuertitur in idem punctum: vt patet si musca moueatur per circulum: quod autem reuertitur per eandem lineam rectam aut debet retrocedere, vt pars quæ erat posterior, fiat anterior: aut debet aspectum retrouertere: ergo in circulo nihil repugnat motū fieri perpetuū. Declarat hoc amplius: quia ex hoc non sequitur hic, sicut illic, vt idem simul moueatur motibus contrarijs, aut vlla ratione oppositis, quia non omnis motus qui fit ab. a. est contrarius ei, qui reuertitur ad ipsum.

ipsum.a.sed illi soli, qui reuertitur per lineam rectam vt motus ab.a. ad.c. per diametrum contrarius est ei, qui fit.a.c.ad.a.per eandem diametrum. Qui autem fit per semicirculum.b.non est contrarius ei, qui fit. a.c.in.a.per semicirculum.d. Et ratio est: quia (vt definitum est libro.5. text.24.) contraria sunt: quæ maxime distant. maxima autem distantia inter duo loca non sumitur per lineam circularem: eo quod infinitæ tales possunt duci inter eadem duo puncta: sed per lineam rectam, quæ est breuissima, atque adeo omnium distantiarum mensura. Ex quo fit, vt contrarietas secundum locum non sit pensanda penes lineam circularem, sed penes rectam. Et hoc est, quod ait Aristotel. motus diuersos per eandem diametrum esse contrarios, eo quod plurimum distant secundum rectam: alios vero per semicirculos diuersos, minime. Et ideo nihil vetat sic continuo fieri motum per circulum, vt nullo tempore deficiat. Circularis enim motus est, qui ab eodem in idem fit: rectus autem, qui ab eodem in aliud: puta in contrarium extremum quapropter in illo nulla dignoscitur contrarietas, sicuti in hoc: & ideo neque illi repugnat continuatio, sicuti huc, dum reflectitur. (Et qui in circulo.) Subiungit rationem secundam superior enim fundatur, in eo, quod contraria sunt illa, quæ maxime distant: hæc vero in hoc quod versantur circa idem: vt habetur in prædicamentis capitu. 10. de albatio enim, quæ est in genere coloris, & fit in superficie, non contrariatur iustitiæ, quæ versatur in actionibus. Est ergo ratio huiusmodi. Motus, qui fiunt in circulo, nunquam fiunt per idem medium, sed pars vna procedit per vnum semicirculum, & altera per alterum: recti autem sæpe fiunt per idem: vt patet in recto & reflexo per eandem diametrum: ergo illi non sunt contrarij, sed isti, quia contraria sunt circa idem. Et rursus: ergo circulari, quippe qui semper fit per aliud & aliud punctum: contingit vt possit esse continuus, ac semper vnus, recto vero id repugnat: nam contrarij motus non possunt esse continui. (Quare neque) colligit ex superiori conclusione, nullum alium motum, præter circularem, esse continuum, & perpetuum: siue procedat per semicirculum, & reuertatur per diametrum: siue per maiorem minorem ve portionem semicirculi: quia vbi linea incipit esse recta, pausabitur motus: eo quod recta cum circulari habet speciem contrarietatis: adeo vt finis circularis motus nequeat vniri principio recti: solus ergo circularis est vnus atque perfectus.

B

A C

D

Textus. lxxiiij.

Manifestum autem est & ex hac diuisione: quod non alios contingit motus esse continuos, in omnibus enim accidit: secundum eandem moueri sæpè: vt in alteratione per media: & in eo: qui est quantitatis, per medias magnitudines & in generatione & corruptione similiter nihil enim differt ea pauca vel multa facere, in quibus est mutatio aut medium addere quidpiam, vel auferre: vtroque enim modo accidit: per eadem moueri sæpè. Manifestum est igitur ex his, quod neque qui de natura disserunt bene dicunt, omnia sensibilia moueri semper dicunt, moueri enim necesse est: aliquo illorum motuum, & maximè secundum illos est alterari, fluere enim dicunt semper: atque diminui. Amplius autem & generationem & corruptionem: alterationem esse dicunt. Ratio autem nunc dixit vniuersaliter de omni motu: quòd nullo motu contingit moueri continuè. præterquam circulari. Quare neque secundum alterationem, neque secundum augmentationem. Quod igitur neque infinita sit mutatio vlla, neque continua præter circularem lationem, totà nobis dicta sint.

¶In hoc text.74.duo infert Philosophus corollaria. Prius est, quod neque in vllo aliorum generum motus, esse potest quispiam vnus & perpetuus. Et ratio est: quia in illis, licet appareat fieri circulatio, non fit tamen nisi per modum reflexionis per eadem media. Ratio ergo est talis. Vbi progressio & regressio in motu non sit per diuersa media, vt in circulo, sed per eadem veluti in diametro, non potest esse continuatio motus: vt iam visum est, quia necesse est in puncto reflexionis pausari: in alteratione autem, cum ab albo progreditur in nigrum, & à nigro regreditur in album, fit regressio per eadem media: transitur enim per subalbum & subnigrum, & viceuersa reuertitur: ergo cum ex nigro fit reuersio, illic cessatur. Profecto ratio est ingeniosa. Et idem, inquit, vsu venit in augmento & decremento quantitatis: imo vero & in generatione & corruptione. Nam si dum ignis vertitur in aerem, medium aliquod transitur, per idem fit regressio, dum aer vertatur in ignem. (Nihil enim differt.) Neque vero, inquit, differt, vnū sit, plura ve media: positiuum ve (vt in hoc posito exemplo) an priuatiuum: sicut est inter bonum & malum. (Manifestum igitur) secundum corollarium est contra Philosophos antiquos, qualis erat Heraclitus, de quorum opinione meminit text.23. Aiebant enim sensibilia omnia, esse in continuo motu. Hos quippe confutat hic. Quoniam necesse illis erat illud asserere, non de motu circulari secundum locum, vt experimento constat, sed vel de motu recto, vel de motu alterationis, de quo ipsi potissimum loquebantur: dicentes omnia esse semper in continuo fluxu. Imo vero aiebant generationes non esse aliud, quam alterationes quaspiam, quoniam non agnoscebant substantiales formas, sed sensibiles prorsum qualitates. Et tamen ratio proxima vniuersaliter conclusit de omni motu, præter circularem, quod non possit esse continuus. Concludit ergo epilogum dicens, satis esse ostensum, quod nulla præter circularem, mutatio, potest esse infinita.

Textus lxxv.

Quod autem lationum circularis prima sit: manifestum est. Omnis enim latio, sicut & prius diximus: aut circularis est. aut

aut super recta aut mixta. Hac autem necesse est: priores esse illas, ex illis enim constat. Recta autem: circularis, simplex enim, & perfecta, est magis in infinitum enim non est: secundum rectam ferri, quod enim sic est, infinitum non est, sed neque si esset, moueretur vtique aliquid, non enim id fit: quod impossibile est, transire autem infinitam impossibile est. Ea autem latio, quæ super finita recta fit, si reflectatur, quidem composita est, & duo motus, si verò non reflectatur: imperfecta est, & corruptibilis. Prius autem & natura, & ratione, & tempore, quod perfectum quidem est, imperfecto est: corruptibili autem incorruptibile. Amplius motus prior est, quem contingit perpetuum esse: eo quem non contingit: circularem igitur: contingit perpetuum esse, aliorum autem: neque loci mutationem, neque alium vllum; statum enim oportet fieri: si autem status est: corruptus est motus.

¶In textu 75. ex superiori conclusione elicit alteram nempe circularem motum esse omnium primum, iam enim supra textu. 55. & infra constituerat: omnium motuum localem esse primum: hic autem pergit demonstrare, quod inter locales, circularis est primus. Supponit enim id quod textu. 64. præmiserat, videlicet tres esse species localis motus, scilicet, circularem, qui fit per semicirculum, & rectum, qui fit per diametrum, & mixtum, qui constat ex vtroque. Et quod hoc tertio alij sint priores, inde constat, quòd partes semper sunt priores toto: At quod recto circularis sit prior, probat ratione duplici. Prior est hæc. Id quod est simplex & perfectum, prius est illo, quod non adeo simplex neque perfectum: circularis autem motus simplicior est ac perfectior recto, ergo prior. Probat prius minorem ex eo, quod motus circularis, potest esse infinitus, vt dictum est, rectus vero minime. Nam vel fieret infinitus, extēsus per magnitudinem infinitam: & hoc non, tum quia neque talis magnitudo est possibilis: tum etiam quia neque si esset, posset pertransiri, atque adeo neque motus in illa fieri posset infinitus. Vel fieret infinitus per reflexionem super eandem finitam magnitudinem iteratus: & hoc non, quia ille motus (vt dictum est) non esset vnus, atque adeo neque simplex, sed compositus ex duobus. Id autem, quod est infinitum, est perfectum: quia nulla ei fieri potest additio: & simplex, quia non constat ex motibus duobus: estque adeo incorruptibilis: quia non abrumpitur dum venit ad terminum vnde reuertitur: rectus vero, si reflectatur, non est simplex, neque vnus, si autem non reflectatur, est imperfectus: quia potest ei fieri additio: & est præterea corruptibilis: quia mobili perueniente ad terminum, cessat. Ecce minorem. Maior autem constat, quia perfectum imperfecto, & corruptibile incorruptibili perfectius est. (Amplius) secunda ratio est hæc. Perpetuum prius est temporali, sicut & æternitas, tempore, quia temporale dependet à perpetuo: circularis autem motus perpetuus est: rectus vero, temporalis: ergo circularis est prior secundum tempus.

Textus lxxvj.

Rationabiliter autem accidit: circularem vnum esse, & continuum, & non eum, qui super recta fit: eius enim, qui super recta fit: determinatum est, & principium, & medium & finis, & omnia habet in seipso. Quare est: vnde id incipiat quòd mouetur & vbi desinat, apud terminos: quiescit omne aut vnde aut vbi. Ipsius autem circularis: in determinata sunt: cur enim magis quoduis eorum quæ sunt in linea: terminus erit? similiter enim vnumquodque: & principium, & medium, & finis est, vt semper id, quod mouetur, sit quodammodo in principio, & fine, & nunquam in vno eorum tantum. Quare mouetur & quiescit quodammodo: sphæra, eundem enim occupat locum, causa autem est: quoniam omnia hæc acciderunt ipsi centro, principium enim, & medium magnitudinis, & finis est. Quare fit vt propterea quòd hoc extra circunferentiam, est sit vbi, id quod fertur quiescat, quasi transierit, semper enim fertur circa medium: sed non ad extremum propterea autem quod hoc manet, & semper quiescit quodammodo totum, & mouetur continuè. Accidit autem è conuerso, etenim quoniam mensura motuum circulatio est: primam necesse est ipsam esse. Omnia enim mensurantur primo & quia primo est: mensura est aliorum. Amplius autem & regularem contingit circularem esse solum, qui enim super recta fiunt, irregulariter & à principio feruntur, & ad finem omnia enim quanto plus distant ab eo quod quiescit feruntur velocius: Circularis autem solius: neque principium finis in ipso natura est: sed extra.

¶Superioribus rationibus, quæ à propria natura circularis motus proficiscebantur adhibet & hoc textu. 76. tres alias dialecticas. Hoc enim sonat rationabiliter. Porrò autem prima ex legitima philosophia deprompta est, supponit enim in linea recta palam es-
se tria puncta, initium, scilicet, medium & fin-
quæ puncta sunt in linea ipsa: in qua idcirco
est designare vnde incipiat motus & vbi des-
enim (vt lib. 5. textu. 54. visum est) inter
tes. Ab vna quippe incipit, & in al-
tur. Circularis autem lineæ inder
lia puncta: nulla siquidem ratio e

ctum lineæ, initium sit medium ve, aut finis, potius quam aliud vnum quodlibet. Quinuero vnum quodque potest ratione concipi tanquam principium, medium & finis, quia quodlibet est finis præcedentis portionis circuli, & initium sequentis, atque adeo medium vtriusque. Qua vtique ratione id quod in circulum vertitur, semper est in initio,& medio, & fine. Ex quo rursus fit consequens, vt sphæra.(vt libr.6.text.42.dictum est) simul mouetur quodammodo, quia mutat locum secundum partes, & quodammodo quiescit quoniam secundum totam non mutat locum. (Causa autem est) subdit causam, cur husmodi puncta non sint determinata in circulo: videlicet quoniam centrum circuli, est eius initium: nimirum vnde omnes lineæ prodeuntes sunt æquales, & est pariter finis in quem lineæ à circunferentia conductæ terminantur: & est medium, circa quod vertitur circunferentia. Quocirca hæc tria puncta non sunt in ipsa linea circunferentiæ, sicuti in recta, vt mobile transeat talia puncta, quoniam centrum, quod eorum vice fungitur, est extra circunferentiam ob idque motus circularis non fit transeundo media, & tendendo in extrema, sed fit semper circa medium. Et quia illud medium semper est fixum sphæra quodammodo quiescit secundum se totam in loco: sed mouetur secundum rationem partium transeuntium per puncta circunferentiæ. Est ergo forma syllogismi hæc. Omnis ille motus, qui nunquam est in principio & in fine, est continuus, quia motus non interpolatur nisi in talibus extremis: motus autem circularis est huiusmodi: ergo est continuus. Et per contrariam rationem motus rectus non potest esse perpetuo continuus. (Accidit autem.) Secunda ratio est hæc. Id quod est enim prius in aliquo genere, & quod est omnium mensura, conuertuntur: sicuti vnitas quæ est initium numerorum, est omnium mensura, vt. 10. meta. textu. 4. constitutum est: motus autem circularis est mensura omnium aliorum (vt textu. 133. demonstratum reliquit) ergo est primus. Et econuerso quia primus est, fit, vt sit mensura aliorum. Imo vero hæc est ratio à priori, nempe quia primus, ideo est mensura. (Amplius) tertia ratio est superioris expositoria: nam ob id quod motus cœlestis regularissimè fit, est aliorum mensura. Supponatur (ex libr.5.text. 44.) illum esse motum regularem, qui æqua sit velocitate per omne tempus. Tunc sic motus, regularissimus est primus, quia inde habet vt sit aliorum mensura: circularis est regularissimus: ergo primus. Declaratur minor. Motus rectus, si sit naturalis, velocior est in fine quam in principio, eo quod quanto propinquius est suo fini, auidius fertur, atque adeo intensior fit eius impetus, in motu autem violento vice versa, quo distantius fit mobile, à mouente, eo segnius mouetur ex remissiori impetu. Ratio autem huius varietatis est propter extrema, quibus motus terminatur. Igitur cum circularis non fiat secundum se totum ab ali[illegible]no vel ad aliquod punctum sed circa idem medium [illegible] est ratio inæqualitatis in celeritate. Et ideo, quod [illegible]aris sit, vt sit, primus, ob idque adeo per illum [illegible] efficimur de motibus horum inferiorum. [illegible]nobis horologia inseruiunt, vt per illa [illegible]t horæ quæ sunt æquales portiones

Quod autem ea, quæ est secundum locum mutatio, primus motuum sit: testantur omnes, quicunque de motu fecerunt mentionem, principia enim ipsius tribuunt mouentibus secundum huiusmodi motum, disgregatio enim & congregatio: motus secundum locum sunt, sic enim mouent amicitia & lis: ipsarum enim hæc disgregat, illa autem congregat. Atque intellectum primum mouente dicit Anaxagoras: disgregare. Similiter autem: & quicunque talem quidem nullam causam dicunt, sed propter vacuum moueri dicunt. Etenim hi eo quod secundum locum est motu, naturam moueri dicunt: motus enim, qui propter vacuum fit, loci mutatio est, & vt in loco. Aliorum autem nullum inesse primis: sed ijs, quæ sunt ex his, putant, augmentari enim & diminui, & alterari, cùm congregantur & disgregantur impartibilia corpora: dicunt. Eodem autem modo: & quicunque per densitatem: aut raritatem conficiunt generationem, aut corruptionem, congregatione enim & disgregatione hæc disponunt. Amplius autem & præter hos qui animam causam motus faciunt, ipsum enim seipsum mouent principium esse dicunt eorum, quæ mouentur: mouet autem animal se ipsum, & omne animatum: eo, qui secundum locum est motu. Et proprie autem moueri dicimus solum: quod mouetur eo, qui secundum locum est, motu: si autem quiescat quidem in eodem: augmentatur autem, aut diminuatur, aut alteretur: quodammodo moueri, simpliciter autem moueri non dicimus. Quòd igitur semper motus erat, & erit omni tempore, & quodnam sit principium perpetui motus, ad hæc autem quis motus primus, & quem motum perpetuum contingit solum esse, & quod primum mouens immobile sit: dictum est.

Textus lxxvi[illegible]

¶Tandem in hoc text.77.confirmat sententiam suam authoritate antiquorum: non quidem quod motus circularis, sed quod motus localis sit primus. Nam vtcunque antiqui de principijs hallucinati sunt, in hoc tamen omnes recidebant, quod primus omnium motuum fuerit localis. Et continet hic text. membra.7. Primo opinionem Empedoclis, qua posuit mundum amicitia dissolui, cum partes confluunt in chaos, lite vero constitui, dum inde disgregantur. Disgregatio nanque & congregatio, motus locales sunt. (Atque intellectum) idem fatebatur Anaxagoras, qui posuit separatam mentem esse primam causam mundi. Id enim efficiebat mens per eandem disgregationem, quam Empedocles adscribebat liti. (Similiter autem) eodem prorsus relabebatur Democritus,

Democritus, qui nullam cognoscebat causam efficientem sed docebat, omnia per se moueri ad replendum vacuum: talis quippe motus localis est. Aliorum autem motuum nullum aiebat inesse primis, sed ex primis fieri: hoc est, alterationem, & argumentationem nō aiebat esse primos motus, sed fieri ex congregatione, aut disgregatione atomorum ad replendum vacuum, que erant corpora impartibilia. (Eodem autem modo.) Quarto idem quoque fatebantur & Parmenides & Melissus, & reliqui, qui ponebant omnia esse vnum principum materiale puta aquam vel ignem, vel aerem, ex quo principio omnia dicebant generari. Apud hos nanque generatio & corruptio rerum non fiebat nisi per quandam rarefactionem, aut condensationem quæ sunt motus locales partium puta dilatatio à medio, vel contractio ad medium. (Amplius autem) Quinto & Plato ipse, qui dicebat, animam eo quod se ipsam mouet, esse omnium principium (animam autem appellabat, primam ac diuinam causam) tenebatur idē confiteri. Nam motus, quo animal, & omne animatum seipsum mouet est ille, qui est secundum locū per quem adeo prima causa deberet seipsam, omniaque mouere (Et proprie.) Sexto id demum confirmat vulgari opinione: vulgus enim ea prorsus existimat moueri, quæ secundum locum mouentur. Si quid autem quiescat in eodem loco, quanuis augmētetur, diminuatur ve aut alteretur, id quodammodò quidem moueri concedimus, simpliciter autem moueri negamus: documentum ergo est hoc quod motus localis sit omnium primus, ac dignissimus. (Quod igitur semper.) Septimum hoc membrum collectio est omnium supradictorum. Proposuerat nanque textu. 23. diuisionem illam quinque membrorum, scilicet, aut omnia semper moueri, aut omnia semper quiescere, &c. intendens quintum membrum constituere: nempe, eorum, quæ sunt alia quandoque moueri, & quandoque quiescere, vt sublunaria: alia vero semper quiescere, vt primum motorem, alia vero semper moueri, vt cælestes orbes. Concludit igitur iam esse monstratum, motum semper fuisse, & semper fore, id quod absoluit in viginti prioribus textibus. Deinde monstrauit, quodnam sit principium perpetui motus: nam primus motor immobilis quod ostendit textu. 52. Atque adeo demonstrauit quisnā motus sit primus, atque perpetuus, atque adeo quod primum mouens sit immobile.

CAPVT. X.

Textus. lxvij.

QVOD autem hoc necesse est impars esse, & nullam habere magnitudinem: nūc dicamus primum de prioribus ipso definientes. Horū autem vnum quidem: est quod impossibile est vllum finitum mouere infinito tempore. Tria enim sunt, quod mouetur, & mouens, & tertium, in quo, scilicet, tempus. Hęc autem, aut omnia infinita sunt, aut omnia finita: aut aliqua vt duo, aut vnum. Sit igitur: à mouens, quod autem mouetur. b. tempus infinitum: in quo c. ipsum. d. igitur moueat aliquam partem ipsius. b. quæ sit in quo. e. Non igitur in æquale ipsi. c. in maiore enim maius: quare non est infinitum tempus illud, quod est ipsius. f. Sic itaque ipsi. d. addendo consumam ipsum. a. & ipsi. e. ipsum. b. tempus autem, non consumam semper. Quare totum. a. totum b. mouebit, in tempore finito ipsius. c. Non ergo possibile est. a. finito, moueri aliquid secundum infinitum motum. Quod igitur non contingit finitum infinito tempore mouere, manifestum est.

¶ Postquam in superioribus de perpetuitate primi motus, & immobilitate primi motoris satis dictum est, in hoc demum postremo capite de primo motore demonstrare adornat, quod sit impartibilis, hoc est, in corporeus. Id autem colligit ex eo, quod est infinitæ virtutis: ac si eiusmodi virtus in magnitudine inesse nequeat. Ob idque in hoc textu probat primum motorem infinita vigere virtute. Et est profecto phrasis eis nodis implexa, vt sit non solum intellectu verum, & creditu non facilis. Syllogismus autem hic concipiendus est iste. Impossibile est virtutem finitam quippiam tempore infinito mouere: virtus primi motoris mouet primum mobile tempore infinito: ergo non est finita, sed infinita. Ad maioris autem demonstrationem supponit, tria esse in motu consideranda, videlicet mobile, & mouens, & tempus in quo fit motus. Et contendit probare hæc tria debere semper esse eiusdem rationis: nempe, quod si aliquod illorum sit infinitum, & reliqua debent esse infinita. Et quia ratio procedit ad impossibile, petit contrariam à respondente. Detur enim, inquit. a. mouens finitum scilicet virtutis vt quatuor quod mouet. b. mobile quadrupedale per. c. tempus infinitum. Tunc sequitur: inquit, quod. d. pars ipsius. a. quæ sit verbi gratia. virtus vt vnum, mouebit. e. quæ sit quarta pars ipsius. b. & non in æquali tempore ipsi. c. sed in minori: quia totum mobile maiori tempore indiget, quam minus. Tempus ergo. f. in quo. d. mouet. e. necesse est vt sit finitum: siquidem est pars totius. c. Tunc rursus sequitur, quod pars duplo maior quam. d. mouebit partem mobilis duplo maiorem, quam. e. in duplo maiori tempore quam f. & pars tripla, partem triplam in triplo maiori tempore: ergo tota virtus. a. mouebit totum. b. in tempore quadruplo ad. f. quod ideo erit finitum: quandoquidem excedit. f. proportione finita. Et hoc est, quod ait, quod addendo ipsi. d. consumetur totum. a & addendo ipsi. e. consumetur totum. b. nunquam autem consumetur tempus, quia est infinitum. Concluditur igitur, quod nihil à virtute finita potest moueri tempore infinito. Neque vllius est momenti redargutio Auicennæ, quod in corporibus cœlestibus nulla potest fieri subtractio, aut diuisio vel mouentis, vel mobilis: quoniam argumento Aristotelis nihil refert subtractio re fiat, an sola cogitatione, possumus enim partiri ad imaginationem virtutem

cœli motricem & mobile ipsum. Maioris autem multo ponderis est bina alia dubitatio tum in conclusione: tum etiam in ratione Aristotelis. In ratione quidem quoniam illatio illa. Si tota. a. virtus mouet totum. b. in aliquo tempore pars illius virtutis mouebit partem in minori tempore: nulla porro est. Quinuero suam ipsius regulam auersatur superiori lib. tex. trigesimo sexto, qua docuit: quod si virtus aliqua mouet mobile in certo tempore: media virtus mouebit medietatem resistentiæ tempore æquali: quoniam vt declaratum est quæstione quarta eiusdem libri eadem est proportio medietatis ad medietatem, quæ totius ad totum: quapropter eadem erit motus celeritas. Conclusio autem cum veritate ipsa aperte pugnat, nam cōstat intelligentiam finita virtute secundum eundem Aristotelem mouere orbem tempore infinito: ad quod satis est, vt virtus sit incorruptibilis, & indefessa. Ad primum autem respondendum quod duplex est comparatio temporis motus, vna quidem ad partes spatij & altera ad partes mobilis. Si fiat comparatio ad partes spatij, argumentum hoc nostrum concludit, quod dimidia virtus eodem tempore mouebit per idē spatium dimidiatum mobile, quo tempore tota mouet totum: quia est eadem proportio, si vero comparatio fiat ad partes mobiles, tunc si totum quadrupedale mobile pertranseat certo tempore per designatum signum in spatio fixum, medietas illius mobilis transibit per idem signum in dimidiato tempore. Medietas enim solis exurget per orizontem in medietate tēporis, quo totus exoritur: vt libro sexto. textu. 48. & 90. monstratum est. Hanc ergo comparationem temporis ad partes mobiles sequitur hic Aristoteles.

Sed tunc recurrit altera dubitatio de conclusione: nam si superius ostendisset, primum motorem mouere mobile tempore infinito, sic vt motu recto duraret transitus per idem signum tempore infinito, probe demonstrasset virtutem mouentis infinitam: quia tunc illud mobile deberet esse infinite longum. Veruntamen cum non demonstrauerit, nisi quod moueat orbem tempore infinito per finitum spatium quod perpetuo circulo recurritur, non subinde hic commonstrat virtutem motricem infinitam, sed solum quod motor duret tempore infinito. Caietanus in suo illo infinito opusculo de infinitate Dei nescio quam excogitauit distinctionem per se, & per accidens, nempe, quod vt virtus moueat per accidens tempore infinito, sat est, quod ipsa duret tempore infinito, licet sit intensionis finitæ, attamen vt per se moueat tempore infinito, requiritur, inquit quod sit intensionis infinitæ. Hoc tamen profecto nulla ipse ratione corroborat quin responderi semper posit, quod per se mouere tantum mobile, & tanta celeritate, competit intensioni virtutis sed ad mouendum tanto tempore, etiam per se, solum requiritur duratio virtutis. Et ideo multo est apparentior glossa hic Sancti Thomæ quā ratio per se infinitatis motus explicatur. Ait quippe, quod virtus primi motoris, ex qua virtutes aliæ intelligentiarum deriuantur, debet sic esse infinita, vt sit causa illius infinitatis motus, qui per se & intrinsece est infinitus: nam id quod est per accidens, debet reduci ad id quod est per se. Per se autem infinitas motus est illa, quæ conuenit mobili ab intrinseco ratione suarum partium: quia videlicet cum habeat infinitas æquales nunquam posset eius transitus per aliquod signum finiri. Sicut si sol esset infinitus, nunquam totus posset oriri per orizontem: infinitas autem motus per accidens est quæ non conuenit mobili ratione partium infinitarum ab intrinseco: sed propter figuram motus, nempe quia fit circulariter per infinitas repetitiones eiusdem finiti spatij. Intelligentiæ quidem sunt causæ illius infinitatis motus, quæ est per accidens: requiritur ergo vt earum causalitas reducatur in primam causam, quæ posset efficere motum qui per se esset infinitus, si esset possibilis. Et hoc per se & per accidens multo est explicatius illo Caietani: nam explicatur hic ratio non solum per se causæ, quæ ratio videtur ad libitum conficta, sed per se infinitatis motus ex parte mobilis. Et si quid certi Aristot. hic proposuit demonstrare, reuera non fuit nisi hoc quod non potest virtus aliqua mouere mobile tempore infinito hoc est infinitatem per se motus efficere, nisi faciendo illud transire per certū signum, taliter vt in perpetuum duraret motū recto transitus omnium partium, quod fieri non posset nisi mobile esset infinitæ quantitatis, atque adeo virtus esset infinita simpliciter.

Caietanus.

S.Thom.

Textus. lxxix.

Quod autem omnino non contingit in magnitudine finita, infinitam esse potentiam: ex his manifestum est. Sit enim maior potentia semper: quæ æqualem in minori tempore facit, vt quæ calefacit aut dulcefacit, aut proijcit, & omnino mouet. Necesse est ergo & finito quidem infinitam autem habente potentiam: pati aliquid patiens & plusquam ab alio: maior enim est, infinita potentia. At vero tempus quidem non contingit esse vllum, sit enim in quo. a. tempus, in quo infinita vis calefacit, aut pepulit. a. b. autem: in quo finita quædam: ad hanc maiorem semper accipiendo finitam, perueniam aliquando ad id, quod est in a. tempore mouisse: ad finitum enim semper addens, excedam omne determinatum: & auferens, deficere faciam similiter. In æquali ergo tempore mouebunt, finita ac infinita: hoc autem est impossibile: nullum itaque finitum: contingit infinitam potentiam habere.

¶Consequenter text. 79. Probat quod virtus infinita non potest esse in magnitudine finita: vt ex superiori & ista concludatur: Deum expertem esse magnitudinis molis. Vbi considerandum est non satis esse probare quod non posit esse in magnitudine finita, sed simpliciter quod non potest esse in magnitudine. At quia lib. 3. satis demonstrauit: impossibile esse magnitudinem infinitam: & maxime in primo motore: nā tūc nulla esset alia res quam moueret: proponit non esse virtutem infinitam in magnitudine finita. Ratio tamen quam adducit, simpliciter probat quod nequeat esse in magnitudine: & ita nos concludemus. Demonstratio autem hæc deducit item sic ad impossibile. Si virtus

tus infinita esset in magnitudine : illa moueret in non tempore:motum autem fieri in non tempore, est impossibile : ergo & infinitam virtutem esse in magnitudine. Itaque non vult hic probare possibilem esse motum in non tempore. Quinuero ex hoc impossibili concludit, aliud esse pariter impossibile. Supponit igitur, quod maior virtus in minori tempore æqualem facit effectum illi, quem minor virtus faceret in maiori tempore, vel in eodem facit maiorem. Ex hoc autem fit, vt quicquid patiatur à potentia infinita, maiorem effectum suscipiat, quã si pateretur ab infinita: quoniã infinita, maior est quam finita. (At vero tempus quidem, inquit, non contingit esse vllum.) Acsi dicat, eiusmodi tamen passio & motus in nullo fieret tempore, sed in non tempore, quod est impossibile. Probatur autem hæc minor. Detur oppositum, quod infinita virtus in.a.tempore faciat vnum certum ac finitum motum, puta in vna hora : & sit virtus alia finita : quæ eundem faciat motum in tempore maiori, puta duplo vel decluplo, nihil enim refert, quod sit.a.b.tunc sic. Quacunque potentia finita potest dari maior, etiam finita. Detur ergo maior, quæ in tempore minori quã a.b.perficiat eundem motum:& rursus alia maior, quæ in tempore etiam minori efficiat eundem motum. Peruenietur ergo sic ascendendo ad virtutem finitam quæ in tempore.a.efficiat eundem motum, quem virtus infinita in eodem perficiebat. Et hoc est, quod ait quod addendo ad virtutem finitam, & auferendo à tempore maiori, peruenietur ad id, quod eodem tempore infinita virtus & finita perficient eundem effectum. Quod cum sit impossibile infertur, & impossibile esse infinitam virtutem existere in magnitudine. Percontaris autẽ, quid opus erat collocare hic virtutẽ infinitã in magnitudine ad concludendum quod moueret in tẽpore. Cur inquam non intulit, impossibile esse infinitam dari virtutem etiam extra magnitudinem : siquidem vbicunque esset, moueret in non tempore. Commentator nescio quid super hoc comminiscitur. Ait enim quod quia finitum & infinitum (vt in vltimo text. libro primo, visum est). non conuenit nisi quantitati, vt loqueretur proprie de infinita virtute constituit eam in mole. Hoc autem manifeste est contra Aristotelem, qui superiori text. ex eo quod prima causa mouet infinito tempore, intulit proprie ac simpliciter esse infinitam:& inde rursus hic inferre contendit, non esse in magnitudine. Et præterea est contra rationem: nam cum virtus sequatur perfectionem formæ : & quo forma abstractior est à materia, perfectior sit consequitur, vt ratio infinitatis multo sit congruentior separatæ formæ, quam materiali quætamen dicitur infinita ex parte materiæ:eo scilicet quod est absque termino protensa. Respondendum ergo est ad interrogationem, quod per virtutem in magnitudine intendit illam, quæ non potest agere : nisi secundum suam totam potentiam : qualis est virtus in igne. Nam immaterialis spiritualisque virtus non est necesse, vt semper agat secundum vltimum suæ potentiæ: quia cum (vt habetur tertio de anima textu sexto. &. 46.) intellectus non sit virtus corporis virtus spiritualis debet esse intellectualis:talis autem virtus non agit secundum totam naturalem formam, sed secundum illam, quam apprehendit:vt patet in ædificatore. Et ideo si virtus infinita, esset in magnitudine ageret quidem secundum vltimum suæ potentiæ, puta infinita velocitate, atque adeo in non tempore quod est impossibile. Id autem non sequitur de infinita virtute spirituali quæ agit per intellectum, vt quæst. 5. exactius patebit. Vide quomodo ratio Aristot. non solum probat infinitam virtutem non posse esse in magnitudine finita, verum quod neque in vlla magnitudine.

Textus lxxx.

Neque igitur in infinito : finitam attamen contingit in minori magnitudine maiorem potentiam esse, sed adhuc in maiori maiorem : sit igitur id in quo.a.b.infinitum pars igitur. b. c. habet potentiam aliquam : quæ in aliquo tempore mouit. b. in tempore scilicet in quo. e. f. Si igitur ipsius. b. c. duplum accipiam : in dimidio mouebit tempore ipsius. e. f. sit enim hæc proportio. Quare in f. h. mouebit : ergo sic accipiendo semper ipsum. a. b. nunquam transibo : tempore autem dato : semper minus accipiam. Infinita:ergo potentia erit : omnem enim finitam potentiam excedit. Omnis autem finitæ potentiæ : necesse est finitum esse tempus si enim in quodam tanta maiori in minori quidem, sed determinato mouebit tempore secundum conuersionem proportionis. Infinita autem omnis potentia est : vt & multitudo, & magnitudo, quæ excedit omnem finitam.

¶ Subsequenter in text. 80. conuertendo superiorem conclusionem, demonstrat, quod neque in magnitudine infinita potest esse finita virtus. Non quod esset conclusio hæc ad propositum, necessaria, sed quod annexa erat:& affinis superiori. Et quia posset quis statim obuiare. Contingit enim in minori magnitudine maiorem inesse virtutem, vt in minore igne cumulatior viget, quã in maiori aere, indeque sequitur, quod proportio virtutis non consequitur quantitatem molis, atque adeo videtur subsequi vt in aere infinito, posit esse finita virtus. Admittendo antecedentia negandoque hanc postremam consequẽtiam, ait quod licet in minori magnitudine contingat esse maiorem potentiam vt in igne : nihilominus magnitudo aeris potest multiplicari vt attingat virtutem ignis magnus enim aer, pollebit tanta virtute, quãta est in paruo igne atque adeo multiplicata aeris magnitudine in infinitũ pari ratione multiplicabitur & potentia vnde fit consequens vt in quacunque magnitudine infinita sit maior virtus; quam in quacunque finita. (Sit igitur.) Reuertitur ergo ad demonstrationem. Sit inquit.a. b. virtus finita magnitudinis per impossibile infinitæ. Omnis autem finitæ potentiæ (vt ait paulo inferius) necesse est tempus esset finitum in quo mouet. Nam licet quo maior est potentia, eo in minori tempore moueat, tamen quacunque finita data : mouebit tempore determinato, secundum conuersionem proportionis: vt quantum addetur potentiæ dematur de tempore. Hoc supposito, detur vna alia virtus finita magnitudinis etiam finitæ, quæ sit. b. c. illa etiam mouebit ipsum

d.quod verbi gratia mouebatur a potentia finita magnitudinis infinitæ: & monebit illud in tempore certo,puta.e.f.Tunc si dupletur ea magnitudo, duplabitur potentia, quæideo mouebit idem. d.in duplo minori tempore, scilicet. f.h. & eadem ratione sic multiplicando potentiam. b. c. imminuetur tempus, in quo mouebitur.d.at vero nunquam.b.c. potest superare potentiam. a.b. quia nunquam sua magnitudo potest adæquare magnitudinem alterius, quæ est infinita. & in magnitudine infinita (vt iam ostensum est) non potest negari quin sit virtus maior, quam in quacunque finita:eo quod crescente magnitudine, necesse est, vt crescat aliquantum virtus.

Textus. lxxxj.

Est autem & sic demonstrare hoc accipiemus enim quandam potentiam eandem genere ei, quæ est infinita magnitudine in magnitudine finita existentem: quæ mensurabit eam, quæ infinita est finitam potentiam. Quod igitur non infinitam contingit esse potẽtiam infinita magnitudine: neque finitam in infinita:ex his palam est.

¶Subdit secundam demonstrationem, quæ a superiori hoc tantum differt, quod illa accipiebat magnitudinem finitam alterius generis ab infinita: hæc autem assumit ambas eiusdem generis. Si dederis, inquit.finitam virtutem aeris sub magnitudine infinita, tunc sequitur posse dari aliquam virtutem finitam itidem aëris eidem æqualem sub magnitudine finita: nam detur verbi gratia, quod illa virtus finita infinita aëris sit vt centum & signetur altera vt vnum: tunc eadem centuplicata,erit,æqualis alteri: & tamen sua magnitudo semper erit finita, consequens autem est impossibile: nam in substantijs eiusdem generis nulla subest causa, cur sub æquali magnitudine non vigeat æqualis virtus: ad minus cur sit tantum interuallum, vt in magnitudine infinita: non sit maior, quam in altera finita.

Textus. lxxxij.

De his autem, quæ feruntur, bene se habet dubitare quandam dubitationem primum. Si enim omne quod mouetur, mouetur ab aliquo quæcunque non ipsa seipsa mouent, quomodo mouentur aliqua continue non tangente eo quod mouit vt projecta? si autem simul mouet & aliud quid: is qui mouit vt aerem, qui cum mouetur mouet similiter impossibile est primo non tangente neque mouente moueri: sed simul omnia & moueri & quiescere: cum id, quod primo mouet cessauerit, & si facit quemadmodum lapis: veluti si mouet id quod mouit. Necesse autem est hoc quidem dicere, quod primum mouens facit vt possit mouere, aut aer hic aut aqua aut aliud quid huiusmodi, quod aptum natura est mouere & moueri, sed non simul cessat mouere & moueri, sed moueri quidem simul cum mouens cessauerit moueri, mouens autem adhuc est quapropter mouetur quid alij contiguum, & in hoc eadem ratio est. Cessat autem: cum in ipso contiguo minor fuerit virtus, quam vt moueat, tandem autem cessat: cum non amplius fecerit primus, sed motum patiens solum hæc autem necesse, est simul cessare: hoc quidem mouere hoc autem moueri & totam motionem. Hic igitur in his, quæ possunt aliquando quidem moueri, aliquando quidem quiescere, fit motus: & non continuus, sed videtur: aut enim existentium consequenter est, aut se tangentium: non enim vnum mouens est: sed contigua adinuicem sunt. Quapropter & in aere & in aqua fit huiusmodi motus, quem dicunt quidam antiparistasin esse. Impossibile autem est aliter dubitata soluere nisi dicto modo. Antiparistasis autem simul omnia moueri facit & mouere: quare, & cessant. Nunc autem videtur vnum aliquid: continue moueri a quouis non enim: ab eodem.

¶Constituit ergo hactenus duas præmissas, scilicet primum motorem esse virtutis infinitæ: infinitamque inesse non posse magnitudini. Veruntamen antequam inde conclusionem eliciat, videlicet eundem primum motorem alienum esse a magnitudine molis interserit hoc textu quandam dubitationem: quæ definitu necessaria est ne quis posset ratiocinationem cauillare. Dictum enim est supra quod animalibus demptis, quæ a seipsis mouentur, reliqua mouentur ab alio, nunquam tamen monstratum est, a quo moueantur proiecta, postquam proijciens moueri cessauit, nam cum demonstratum sit, omne agens agere per contactum videntur non moueri tunc a proijciente. Et ille cui hoc appareat ęqua ratione respõdebit, quod primus motor licet cœpit omnia mouere, non tamen continuo semper mouet tempore infinito, atque adeo neque inde probabitur, esse infinitæ virtutis. Hac vtique de causa huc induxit quæstionem hanc Aristotel. Ait ergo congruens esse dubitationem hanc prius terminare nempe. Si omne quod mouetur (præter animalia: quæ seipsa mouent) necesse est, vt ab alio moueatur quomodo fieri potest, vt continue moueantur proiecta, non tangente projiciente, hoc est post quam eminus ab eo sunt elongata. (Si autem simul.) Recitat solutionem quam quippiam dicunt fuisse Platonis non vt prorsus reijciat, sed vt apertius exponat. Solutio est quod projiciens sagittam vel lapidem vna percussit proximum sibi aerem, & ille rursus alium, quæ quidem impulsæ aeris vnde deferunt sagittam. Sicuti apparet in aqua, dum iniectus lapidis vndas in gyrum expandit ad ripam vsque, quæ secundæ ferunt natantem ramusculum. Ait igitur responsum non abunde sic nudum satisfacere: nam similiter est impossibile, vt primo

non

non tangente hoc est non mouente, cætera mota moueant, vt iam supra declaratum est textu. 34. & habetur. 2. Metaphy. text. sexto. Et ideo subdit quod necesse est primo motore mouente, omnia mouere & eodem quiescente omnia quiescere. (Et si facit quemadmodum lapis.) Placet hic nomen lapidis per antonomasiam vsurpari pro magnete: vt Argyropilus transfert, quem albertus, & plerique sequuntur. Vt sit sensus, quod quando res mouet mota ab alio, nihil refert fiat ne per impulsionem, vt dictum, an per attractioné vt si ferrum motum à magnete secum traheret paleam cessante motu magnetis, cessabit & ferrum paleam vehere. (Necesse autem est.) Explicat sententiam propriam, quæ in hoc consistit videlicet, quod primum mouens, puta iaciens lapidem, dat aeri vel aquæ circunstanti vt moueatur, & vt moueat lapidem: siquidem aer & aqua apta sunt media, vt moueantur & moueant: nam quia facile cedunt percutienti, possunt deferre proiecta. At vero virtus motiua & passiua motio, non simul cessant, sed prius aer vel aqua moueri cessat quam mouere, quod patet primo ratione, quia datur mouens non motum, vt patet in primo motore moueri autem semper dependet à mouente, ob quam rationem recessante moueri, non cessat mouere. Et secundo id patet experientia: nam in termino motus, qui desinit per primum non esse, res non mouetur: mouere tamen tunc potest, vt si mobile ad suum introitum in talem locum rem aliam inde locatam excludat. At qui hoc pacto excogitauit Aristote. fieri motum proiectorum non quod hic aer percussus à chorda ballistæ moueatur perpetuo cum sagitta: sed quod iste pellit alium, atque alius alium, & ideo ait: quod in puncto, quo iste desinit moueri, mouet alium. Cessat ergo mobile moueri, cum mouens cessat mouere: non tamen tunc mobile cessabit mouere, nisi quando cessauerit virtus eius motiua. Nam virtus illa, quam primus motor imprimit in contiguum sibi aerem, remissius imprimitur à prima aeris portione in alteram quæ est sibi contigua: & remissius à secunda in tertiam: quoad vsque fit tandem adeo remissa: vt mouere nequeat. Appellat contiguam: quia ad rem nihil refert, sit ne cótinua, an contigua: quoniam vicem gerunt duorum mouentium: vt statim est ostensurus. Tunc ergo cessabit totius motus violentus, quando aer non sufficiet dare portioni sibi contiguæ virtutem mouendi, sed tantum vt moueatur. Et hoc est quod ait. Cum non amplius fecerit prius mouens, hoc est præcedens aeris portio, vt ea quæ subsequitur sit mouens sed solum vt sit motum patiens. (Hic igitur.) Consequenter demonstrat, huiusmodi motum proiectorum non esse vnum & continuum. Ait ergo quod hic motus fit quidem in his medijs, & spatijs, quæ aliquando quidem moueri, aliquando quidem quiescere possunt: vt sunt aer & aqua. Nam si immobilia essent huiusmodi media, nullatenus suo motu possent deferre sagittam: & rursus si perpetuo motu cierentur, nunquam proiectum cessarent mouere. At vero talis motus non est continuus: licet ob nimiam pernicitatem continuus videatur. Quod autem non sit continuus inde confirmat, quod non fit ab vno motore sed à pluribus consequenter se habentibus ac tangentibus: vti expositum est. Plura se tangere, plus ponit quám consequenter se habere: quod libro quinto & sexto expositum est. Habent se nanque consequenter milites in phalange, licet non se tangant. Impetus vero aeris antecedens serit subsequentem: Et quamuis aeris portiones, continuę sint, pulsus tamen fit per modum plurium vt patet in circo fluuialium vndarum ad iactum lapidis, quæ non continuo, sed fracte & refracte mouentur, quare ramusculus per ipsas delatus non facit continuum cursum, sed ancipiti motu nunc retrorsum núc in rectum fertur. Conijcit ergo Aristote. similiter fieri in motu sagittæ propter sibi succedentes appulsus variarum portionum aeris. Tametsi sensu non percipiatur: nisi veluti motus vnus. Quapropter inquit in aere & aqua fit huiusmodi motus: eo quod sunt elementa facile ductilia: non autem per terram nisi vehementi impetu, & per paruam particulam. Non subiunxit exemplum de igne: eo quod locus illius elementi remotus est à nostris sensibus. Subdit autem quosdam dicere illum motum fieri per antiparistasim: id quod iam tetigit libro quarto textu. 68. hoc est per reuersam actionem: nam cum profectum citissime exeat ab hoc loco fit, vt ne relinquatur vacuus circunstans aer impetuose concurrat feriatque à dorso proiectum: atque ipsum rursum scindat anteriorem aerem, qui eodem impetu à dorso itidem concurrit caditque rursus proiectum: itaque secundum hanc opinionem aer non cogitur à proijciente, sed suapte natura mouetur ad vacuum. Impugnat autem opinionem hanc Aristotel. dicens impossibilem esse hunc módum, sed recurrendum esse ad præscriptum. Et probatio est adeo implexa & obscura vt cum variæ totidéq; sint glossæ quot glossatores vix vllam reperias quæ satisfaciat. Arbitror tamen mentem Aristotelis sic esse ex his verbis ernendam. Antiparistasis in proposito est locatorum hoc est proiecti & aeris fuga & vicissitudinaria expulsio, quasi mutuo à suis proprijs locis inuicem depellunt locorum cambium faciendo. Exemplum est in deambulatione. Deambulans enim secat anteriorem aerem, qui deambulanti cedens retrocedit, vnde deambulans exiuit. Vt enim finditur sic eius latera dorsumque deambulantis comprimunt. Itaque deambulans occupat locum aeris, & aer locum deambulantis. Ait ergo quod hæc antiparistasis conceditur quidem omnia simul facere mouere & moueri: omnia scilicet circunstantia media, per quod fit motus: attamen nisi aliam adhibeas causam, non possunt esse causa motus proiectorum, sicuti neque sunt causa motus deambulantis. Haud enim deambulans mouetur ab antiparistasi, quin potius antiparistasis fit per motum deambulantis. Et hoc quod ait. (Quare & cessant.) Quasi dicat, cum primum illa media mutent locum, ne detur vacuum cessat motus mediorum, & per consequés non possent longius deferre proiectum, nisi concedatur id, quod assertum est scilicet proijciens per impulsum conferri aeri non solum moueri passiue, sed virtutem quoque & impetum ad pellendum alium aerem vt per tales appulsus continuo proiectum submoueatur alio & alio loco. Neque satis id facit quod aliqui fingunt: scilicet propterea quod citius iusto proiectum erit à loco aerem à dorso impetum facere, quia ille impetus est per se adeo tenuis vt nisi aer verberaretur à proijciente nunquam sufficeret mouere proiectum, vt patet in vndis aquæ à lapide commotis. Hæc (vt reor) expositio optime huic literæ quadrat. Quæ & lucidior fit per verbum subiunctum in textu. (Nunc autem videtur vnum aliquod continuo moueri à quouis, non enim ab eodem.) Acsi dicat. Antiparistasis non facit vnum aliquid moueri: sed so-

lum vt media, & inter se & cum eo, quod mouetur, permutent sua loca: quæquidem permutatio consequitur ad motum intersecantis aerem: in proiectione autem vnum aliud, puta proiectum videtur continuo moueri à quouis, idest ab vna, ac subinde alia portione aeris impulsa: non autem ab eodem agente. Et ideo licet motus videatur esse continuus, non est tamen. Reliqua de motu proiectorum disputantur quæstione tertia.

Textus. lxxxiij.

Quoniam autem in his quę sunt, necesse est semper motum est continuum hic autem vnus est: necesse autem est vnum: & magnitudinis alicuius esse (non enim mouetur quod magnitudine caret) & vnius & ab vno, non enim esset continuus: sed contiguus alter alteri, & diuisus. Mouens igitur si vnum est: aut subiens motum mouet, aut immobile existēs. Si igitur motum subiens: consequi oportebit & mutari ipsum, simul autem moueri ab aliquo quare stabitur & peruenietur ad id quod est moueri ab immobili, hoc enim non necesse est simul mutari: sed semper poterit aliquid mouere: nam sine labore est sic mouere: & regularis hic motus, aut solus, aut maxime, non enim habet mutationem vllam: id quod mouet, oportet autem id, quod mouetur ab illo: non habere mutationem, vt similis sit motus.

¶ Expedita quęstione de motu proiectorum, ad inceptum propositum huius capitis reuertitur: videlicet ad demonstrandum, primum motorum esse impartibilem, atque adeo simpliciter vnum, & simplicem: ascendit autem ad hoc gradatim ex supra constitutis. Resumit inquam primum necesse esse semper continuum motum: vt à textu. 54. & infra demonstrare perseuerauit: quem quidem motum deinde demonstrauit esse vnum: quoniam est circularis, qui non perinde ac rectus, interrumpitur. Sub hac autem assumpta propositione subsumit trimembrem alteram, qua exprimit naturam vnius motus nimirum necesse esse, vt motus sit vnus, quod sit alicuius magnitudinis: siquidem libro sexto, textu vigesimo nono, ostensum est nihil posse moueri motu Physico, nisi sit partibile. Secundo requiritur, vt sit vnius magnitudinis, hoc est vt sit continuum: nam (vt libro quinto definitum est) vnus motus debet esse vnius subiecti. Sed additur hic noua conditio, quod debet etiam esse ab vno motore, quod tex. hic proximo docuit: nam à diuersis motoribus, qui non sunt essentialiter subordinati, sed quorum vnum aliud pellit & aliud, aliud, non potest vnus peruenire motus, sed discontinuus: sicuti motus ipsorum mouentium. Tunc super hanc basim construit suam argumentationem. Si mouens igitur vnus est, tunc aut mouet tanquam mobilis, aut tanquam immobilis existens. Si mouet tanquam immobilis, sequitur, vt etiam ipse pariter moueatur dum mouet. Si autem mouetur, vel à se mouetur, vel ab alio. Si ab alio, cum iam supra monstratum sit non abiri in infinitum, deueniendum est ad illud quod non mouetur ab alio, sed vel à seipso mouetur vel ab aliquo, quod est immobile. Et habito illo quod à seipso mouetur, tunc superius necesse est ascendere vsque ad mouens immobile vt tex. 40. & infra probatum est. Nam in illo, quod se ipsum mouet, necesse est distinguere inter partem per se motam: & aliam per se mouentem, quam non necesse est amplius moueri. Et quod illic ostendit in partibus magnitudinis, hic explicat in rebus seorsum sumptis, nimirum concludens: necesse esse deuenire ad primum mobile, quod mouetur à mouente immobili. Hoc enim & demonstratu erat necessarium ad demonstrandum primum mouens esse impartibile, vt text. vltimo patebit. Hoc enim, &c. Declarat ingenium & naturam primi motoris immobilis. Ait quippe eiusmodi motorem nullatenus moueri: quia oportet omnino esse immobilem. Ex quo fit rursus vt semper, & perpetuo possit mouere: nam mouenti, quod semper mouet hoc accidit propter laborem & lassitudinem si sit animal: vel quia deteritur & tabescit, si sit inanimatum: eo quod dum mouet mouetur: & inde rursus fit, vt non semper regulariter moueat: nam cum ex labore langueat cogitur motum remittere. Mouens autem immobile, quia vires nunquam relaxat semper, & regularissime mouet. Quare vel solus motus quo primum mouens mouet, regularis est & vniformis vel ille inter omnes maxime. Moderatur dictum hac diuisione: quoniam in his etiam inferioribus poterit per aliquam temporis particulam motor quispiá vniformiter mouere, quoadusque mouendo remittatur eius virtus: non tamen semper vt ille primus. Subdit autem huiusmodi motorem non habere mutationem vllam: nimirum quia neque mouetur motu quo mouet neque alio. Idque admonuit eo quod cœlum quanuis non moueatur motu alterationis, quem efficit in his inferioribus: mouetur tamen motu locali: primus autem motor omnium est motuum prorsus expers. Et ideo oportet (inquit) vt id quod ab alio mouetur, puta primum mobile nullam in suo motu diuersitatem patiatur sed sit semper eius motus sibi simillimus. Neque vero primum tantum mobile: verum & alij orbes regularissime mouentur quia neque intelligentiæ fatigantur. De hoc auté quæstione quinta adhibemus verbum aliquod.

Textus. lxxxiiij.

Necesse est autem, aut in medio: aut in circulo esse, hæc enim: principia sunt: sed celerrime mouentur: quæ proxima sunt mouent. Huiusmodi autem est: ipsius totius motus, illic ergo est: ipsum mouens.

¶ In text. 84. docet primum mouens non esse in centro circularis mobilis: sed in circunferentia. Poterat enim quis dubitare: an esset in centro: propterea quod paulo ante determinatum sit: initium circularis motus esse in centro: vbi est mobilis medium. Quod autem primum mouens non sit illic: sed in suprema circunferentia primi mobilis inde demonstrat quod quanto mobilia propinquius accedunt ad primum motorem, celerius mouentur: orbes autem cœlestes, quo longius distant à terra, eo mouentur pernicius: er-

go illic sursum est primum mouens, & non in centro Loquitur nanque de motu diurno primi mobilis ab Oriente in Occidentem, quo rapiūtur inferiores sphę ræ vt quotidie iustum circulum compleant: hoc enim motu euidens est, eo velocius mouere orbem die quo ampliorem circulum describit, eoque describere ampliorem, quo est superior. Secus autem res habet in motibus particularibus planetarum: nam quanto quisque propior est terræ, velocius fertur: orbis enim Lunę singulis mensibus explet proprium motum ab Occidente in Orientem. Sol vero in vno anno: Mars in duobus, Iupiter in duodecim, & Saturnus in triginta, ex his colligitur, quod cū orbes cœlestes moueantur mutando locum secundum partes in circunferentia, id habent a motore, qui illic est: sed quod non mutentur secundum se totos, habent à centro, quod est immobile: vt dudum dicebamus. Quomodo autem primus motor, quem cœli capere non possunt dicatur esse in cœlo, & an motrices intelligentiæ sint in Oriente potiusquam in alia parte aliqua ex parte disputatum est quæstione quarta.

Textus. lxxxv.

Habet autem dubitationem, si contingat aliquid quod mouetur, mouere continue: sed non vt id quod pellit iterum & iterum, & eo consequenter sint continue: aut enim ipsum oportet pellere, aut trahere, vel vtrunque: aut alterum aliquid excipiens aliud ab alio, sicut dudum dictum est in his, quæ projciuntur, si cum diuisibilis sit aër, aut aqua mouet, sed vt qui semper mouetur. Vtroque autem modo non possibile est vnum esse, sed contiguum solus itaque is continuus est: quo ipsum immobile mouet, semper enim similiter se habens: & ad id quod mouetur, similiter se habebit, & continue.

¶ Quoniam definiuerat, mouens immobile posse perpetuare vnum continuum motum, dubitabat an idem præstare possit, id, quod dum mouet mouetur. Et congruentissime huc protulit hāc quæstionem accedens nimirum iam proxime ad concludendum, primum mobile esse incorporeum. Etenim rem, quæ mota mouet: necesse est esse corpus. Nihil enim mouetur motu Physico (vt præhabitum est in.b.) nisi habeat corpus. Etideo tantundem quærit, acsi interrogasset: an virtus corporea possit esse causa continui motus. At qui subiunctum verbum. (Sed non vt id quod pellit iterum & iterum. Non est intelligendum tanquam responsio negatiua sed tanquam quæstionis expositio. Quærit enim (vt Themistius author est) an possit corporea virtus mota efficere ea ratione continuum motum, vt sit etiam vniformis & regularissimus, qualis demōstratus est motus cœlestis, & non illo tantum modo continuum, quo apparet esse motus nauis semel ac subinde iterum atque iterum pulsæ, intersciffis vicibus. Hic quippe licet appareat esse simpliciter continuus, non est tamen, vt patet in eius difformitate: etenim quando segnius mouetur, tunc iterum pellitur: & sic sunt potius motus consequenter se habentes: quos vocant deincepticios. (Aut enim ipsum oportet pellere.) Non respondet expressa negatione sed negationi subtacitæ subdit rationem. Enimuero dum causa monet mota, aut id facit pulsu, aut attractu, aut vertigine, qui est motus medius: ad has enim tres motus species ostensum est libro septimo textu. primo, reduci locales omnes, at nullo istorum modorum potest corpus mouere continuo. Et quia eadem de tractione ratio est (vt in magnete) quæ est de appulsu, rursus quærit, an ipsum idem mouens immediate per se deberet semper pellere, aut per aliqua media, vt dudum expositum est in motu proiectorum. At quia motus huiusmodi videtur ad sensum esse continuus ait fieri in aere & aqua eo quod facile diuisibiles sint & ideo fit in eis motus vt eius rei quæ semper idest continuo mouetur: sed tamen non est continuus propterea quod aquę vel aeris, vnde per modum plurium se propellunt nullo ergo istorum modorum fieri potest vt corporea virtus continuo semperque moueat. Nam si id facit hoc postremo modo pellendo per media tūc multiplicatis agentibus non erit idem motus. Si autem per se ipsum pellat iterum atque iterum interpollatis vicibus non erit vniformis & simpliciter continuus, si denique per se moueat continue, sicut qui manu aut pede circungyrat tonsoris rotam tunc necesse est motorem defatigari atque adeo defessum pausari. Duo sunt hic tamen animaduertenda: prius quod cum in sempiternitate perennitateque motus duo sint considerenda, videlicet infinita duratio & vniformitas regularis, illud adscripsit superius Aristoteles immensitati vnitatis hoc autem nunc attribuit eius immobilitati: inde enim prouenit vt actiones eius sint inuariabiles. Posterior vero consideratio est quod hac eadem de causa qua hic constituit primum motorem esse immobilem vt motus primi mobilis sit vniformis constituit. & 12. Metaph. tex. 44. & infra substantias etiam motrices aliorum orbium, quæ contra motu primi mobilis ab Occidente in Orientem proprijs singulorum motibus eos reuoluūt: immobiles esse pariter motu physico: licet infinita virtus non sit illis necessaria, sed satis est virtutibus pollere indefessis, quia nō sunt potentes efficere infinitum motum per se (vt supra declaratum est) mouendo infinitum mobile, sicuti posset id primus motor si talis motus esset possibilis.

Textus. lxxxvj.

Determinatis autem his: manifestum est, quod impossibile est primum mouens, & mobile habere aliquam magnitudinem si enim magnitudinem habet necesse est aut finitam ipsam esse, aut infinitam. Quod igitur infinitam non contingat magnitudinem esse ostensum est prius in Physicis. Quod autem finitam, impossibile est habere infinitam potentiam, & quod impossibile est à finita moueri aliquid infinito tempore, demonstratum est, nunc primum autem mouens perpetuo mouet motu, & infinito tempore. Manifestum itaque est: quod indiuisibile est, & impers: & nullam habens magnitudinem.

¶ Concludit itaque in hoc postremo textu primum mouens, quod immobile est esse incorporeum & imparti bile

tibile. Resumit autem, quod immobile est propterea ꝙ si mobile esset motu physico, oporteret habere magnitudinem. Et ideo in propinquis supra verbis ostendit esse immobile. Quod igitur sit impartibile, patet, nam si haberet magnitudinem, vel illa esset infinita, vel finita, non primum, quia demonstratum est in libro tertio, impossibile esse infinitum magnitudine. Quod autem non sit finita, probat hoc syllogismo. Infinita virtus esse non potest in magnitudine finita: virtus primi motoris est infinita: ergo non potest esse in magnitudine finita. Prior præmissa supra probata est text. 79. & posterior in text. 78. eo quod perpetuo mouet tempore infinito, & posset efficere motum per se infinitum: sit ergo consequens impartibilem esse primum motorem: qui est Deus per infinita seculorum secula omni adoratione & cultu æstimandus.

Finis expositionis octaui Physicorum.